

वज एवो होय ठे के, कोइ पण मनुष्यना हाथथी ज्यारे शुभ कृत्य थाय ठे, त्यारे ते जोइ तेमनां मनमां अत्यंत खेद निवास करीने रहे ठे. अने बीजानी न्युनता थवाथी तेउना मनमां अत्यंत हर्ष उत्पन्न थाय ठे. वली तेवा दुर्जन माणसो बीजा-उना दोषो कहाडवामां अत्यंत आतुरता बतावे ठे. अने बीजानां कट्याणरूप वृ-हाने ठेदवामां तेउ एक कुहाडानी गरज सारे ठे. अने एवी रीतना असंख्य दुर्गु-णोथी तेवा दुष्ट जनो जरेला होय ठे. अने तेवा दुर्जनो खरेखर घुवडसमान होय ठे. अने ते हेतुथी तेवा दुर्जनो खरेखर जिनवाणीरूपी सूर्यना तेजथी अंध वनीने विपर्यासपणाने पामशे, अने मनमां द्वेषबुद्धिथी ईर्षा लावीने तेउ अत्यंत खेद पा-म्या करशे, अने तेदला माटे हुं तेमनी क्षमा मागुं बुं.

ज्ञानना फेलावारूपी शुभकर्म उपार्जन करवामां प्रथम श्रेणिमां गणवालायक म-हान पुरुष के जेमणे फक्त लोकोना उपकारनेमाटेज पीस्तालीसे जैन आगमो मू-ल तथा तेउमांथी, जेउनी टीका, दीपिका अबचूरि विगेरे जे अंगो मली शके ठे, ते सहित मुद्रित करीने ते उने प्रसिद्ध करवामां, पोतानुं अथाग ड्रव्य खरची उद्योग करेलो ठे. तेवा सज्जन माणसनी उत्पत्तिविषे किंचित् लखाण आ जगोए लखबुं. तेने हुं उचितज मानुं बुं.

बंगाल इलाकामां बालोचर, महुदाबाद, अथवा मुर्शीदाबाद एवां त्रण सुंदरना-मथी उलखातुं एक सुंदर शेहेर आवी रहेबुं ठे. के ज्यां कृष्णगढथी आवी निवास करनारो उशवंशरूपी नंदन वनमां कटपवृक्षसरखा दुगड नामना गोत्रवाला धर्म न्यायविवेक तथा विनय आदिक अत्यंत श्रेष्ठ गुणोथी शोजिता थएला, तेमज सर्व सत्यवादिउमां अग्रेसर, महाबुद्धिना जंडाररूप, दीन अने गरीब साधमीं जाइउने तन, मन अने धनथी सहाय आपनार, अत्यंत मनोहर स्वभावे करीने युक्त; पुण्यना प्रभावरूपी चंद्रना प्रकाशथी सघली दिशाउने प्रकाशित करनारा राय " बुद्धसिं-हजी बाबु " नामें श्रावक श्री जैनधर्म उपरें अत्यंत श्रद्धावाला हता. तेमनी सौजा-ग्यवती कुशलादे नामनी स्त्रीनी कुक्षिथकी संवत् १७३७माघवदी एकमने गुरुवारने दि-वसे राय प्रतापसिंह नामे कुलदीपक सुपुत्रनो जन्म थयो. तेउ सर्व धनाढ्योमां शि-रोमणिसरखा, जैनधर्मपर अत्यंत प्रीति राखनारा, तेमज क्षमावान, अने धर्म तथा अधर्मनो निर्णय करवामां शिरोमणि थया. तेमनी चतुर्थ पत्नीनुं नाम सौजाग्यवती महताबबाइ हतुं. तेमणे उशवंशमां मुक्तामणिसरखा, न्यायमार्गथी लक्ष्मीनुं उपार्जन करनारा, तथा धर्म अर्थ अने काम, ए त्रणे पुरुषार्थोने सफल करनारा, तथा प्राणीमात्र प्रते दयार्द्रपणायें करीने युक्त एवा अत्यंत तेजस्वी बे पुत्रोने जन्म आप्यो. तेउमां

मोटा पुत्रनुं नाम “ राय लक्ष्मीपतिसिंहजी बहादुर ” तथा जेमणे आवा आगम ग्रंथो ठपावी प्रसिद्ध करवामां उद्यम कर्यो, ते कनिष्ठ पुत्रनुं नाम “ रायधनपतिसिंहजी बहादुर ” ठे. ए बन्ने उत्तम गृहस्थो उत्तम गुणोना चंडाररूप तथा प्राणिमात्रना कळ्याणमां अत्यंत उत्सुक थएला ठे. माटे जिनधर्मपर अत्यंत श्रद्धा राखनारा एवा ते उत्तम पुरुषे आ दशवैकालिक नामनो अति उत्कृष्ट आगम ग्रंथ ठपावी प्रसिद्ध करी खरेखर पोतानुं नाम सफल कर्युं ठे. अने एवां पारमार्थिक कार्यो ते चाग्यशास्त्री पुरुषने हाथे दिन प्रतिदिन थाउं एवी अमारी वारंवार विज्ञापना ठे.

आ दशवैकालिकसूत्रना कर्ता श्री शय्यंजवस्वामी ठे. तेमणे आ सूत्र शामाटे रच्युं ? तेनो संबंध नीचे प्रमाणे ठे. ज्यारे शय्यंजव स्वामीए दीक्षा लीधी, त्यारे तेमनी स्त्री गर्जवंती हती, त्यारे स्वजनोए तेणीने पूब्युं के, तारा उदरमां कंइं गर्ज जेवो संजव ठे, त्यारे तेणीए प्राकृत जाषामां कळ्युं के, “ मणयं ” एटले किंचित्मात्र ठे. अनुक्रमे तेणीए एक मनोहर पुत्रने जन्म आप्यो, तथा तेमनी मातुश्रीए कहेला वचन परथी तेतुं “ मनक ” एतुं नाम राखवामां आव्युं. पठी अनुक्रमे ते मनक ज्यारे आठ वर्षनो थयो, त्यारे एक दहाडो तेणे तेनी माताने पूब्युं के, हे माताजी, मारापिताजी क्यां ठे ? त्यारे माताए कळ्युं के, हे पुत्र ! तारा पिताजीए तो चारित्र अंगीकार कर्युं ठे. ते सांजली मनकने पोताना पिताजी पासे जवानी इष्टा थइ. हवे ते समये श्री शय्यंजवस्वामी चंपानगरीमां विराजता हता, अने ते खबर मनकने मलवाथी ते पण त्यां प्होंच्यो. ते वखते श्री शय्यंजवस्वामी स्थंडिल जता हता अने मार्गमां तेमणे मनकने जोयो. त्यारे तेमणे पूब्युं के तुं कोण ठे ? त्यारे तेणे पोतानो सर्व वृत्तांत तेमने कही संजलाव्यो. त्यारे शय्यंजव स्वामिए तेमने फरीने पूब्युं के, तुं अहीं शा माटे आव्यो ठे ? त्यारे मनके कळ्युं के, मारे दीक्षा लेवी ठे अने आप जाणता हो तो कहो के, ते अमारा पिताजी शय्यंजवस्वामी क्यां ठे ? त्यारे आचार्यजीए कळ्युं के, ते तारा पिता अने हुं कंइं जिन नथी, माटे तुं मारी पासे दीक्षा ले ? मनके ते वात कबुल करवाथी आचार्यजीए तेमने त्यांज दीक्षा आपी. तथा पठी तेमने साथे लेइ आचार्य महाराज उपाश्रये आव्या, तथा ज्ञानबलथी जाण्युं के, आ मनकनुं आयुष्य फक्त हवे ठ मासनुंज वाकी ठे; माटे आटली टुंक मुदतमां आ मनक कृतार्थ शी रीते थइ शके ? ठेवटे तेमणे विचार्युं के, कारण पळ्ये चौदपूर्वधारी मुनि पूर्वोमांथी सूत्रनो उद्धार करे ठे, तो मने पण आ समये आतुं प्रयोजन पळ्युं ठे, तो हुं पण तेम करुं. एम विचारि श्री शय्यंजव मुनिए पूर्वोमांथी दश अध्ययननो उद्धार कर्यो; तथा ते दश अध्ययन जणवामां मनकने वरो-

बर ठ मास लाग्या. तथा ठ मास संपूर्ण अतांज मनके समाधिमां रही काल कयो. त्यारे श्री शय्यंजव आचार्यना नेत्रोमांथी हर्षाश्रुनी जलधारा बुटी. त्यारे यशोज्ञद्रादिक साधुजंए ते अश्रुनुं कारण पूढ्याथी आचार्य महाराजे मनकनो सर्व वृत्तांत कही संजलाव्यो. ते सांजली तेजने मनमां पश्चात्ताप थयो के, अहो ! आपणे गुरुपुत्र मनकनी सेवा करी शक्या नहीं. तथा पठी संघना आग्रहथी श्री शय्यंजवस्वामीए उधरेलां ते दशे अध्ययनो प्रगट राख्यां, अने एवी रीते विकाले ते दश अध्ययननी गुंथणी करवामां आवेदी होवाथी ते सूत्रनुं नाम “ दशवैकालिक ” राखवामां आव्युं ठे. तथा उपरनी बे चूलिकाज तो श्रीमंधरस्वामीए संघने जेट तरिके मोकलेदी ठे, ते वात प्रसिद्ध जे. एवी रीते आ दशवैकालिक सूत्रनी उत्पत्ति थइ ठे.

आ दशवैकालिकसूत्रमां रहेलां दश अध्ययनो तथा बने चूलिकाज अवश्य साधुजने ध्यानमां राखवा लायक ठे; अने ते ध्यानमां राख्याथी तेमने तेमना अमूल्य चारित्राचारमां अतिचार दोष लागतो नथी. अहीं ते विषेनुं वधारे ब्यान नहीं करतां आ सूत्र आव्यथी ते अंतसुधि वांची जवानी तथा ते ध्यानमां राखवानीज अमो सर्वने जलामण करीए ठीए.

आ सूत्रपर चौदसोने चम्मादीस ग्रंथना कर्ता महान आचार्य श्री हरिज्जद्र सूरिजीए शिष्यबोधिनी नामनी टीका तथा अवचुरी रचेदी ठे. तथा खरतर गढमां थएला युग प्रधान श्री जिनचंद्र सूरिना शिष्य श्री सकलचंद्रगणिना शिष्य श्री समयसुंदर गणिए विक्रम संवत १६९१ मां दीपिका नामनी शब्दार्थ वृत्ति पण बनावी ठे. तेथी अमोए पण यथामति संशोधन करी करावीने ते हारिज्जद्री टीका, अवचूरि तथा समयसुंदरजीनी दीपिका टीका मूलसहित आ ग्रंथमां ठापी ठे. तेममूल सूत्रनो गुजराती अर्थ करीने पण आ ग्रंथमां ठाप्यो ठे. आ ग्रंथ घणोज उपयोगी होवाथी ठापी प्रसिद्ध कयों ठे. ठेवटे तेमां मूल सूत्रनो संपूर्ण पाठ पण दाखल करवामां आव्यो ठे. प्रमादवशथी आ ग्रंथमां जे कंइ ठापतां करतां दोष रह्यो होय ते “ मिठामि डुकडं. ”

श्रावक. नीमसिंह माणेक.

अनुक्रमणिका.

अंक.	विषय.	पृष्ठ.
१	मंगलाचरण.	१
२	द्रुमपुष्पिकाख्य प्रथमाध्ययनम्.	३
३	श्रावण्य पूर्वकाख्य द्वितीयाध्ययनम्.	८१
४	कुह्लकाचाराख्य तृतीयाध्ययनम्	१०९
५	षट्त्रिंशत्जीवनिकाख्य चतुर्थाध्ययनम्.	१४२
६	पिंडैषणाख्य पंचमाध्ययने प्रथमोद्देशः	२४०
७	पिंडैषणाख्य पंचमाध्ययने द्वितीयोद्देशः	३२६
८	महाचार कथाख्यषष्ठाध्ययनम्.	३६६
९	वाक्यशुद्ध्याख्यसप्तमाध्ययनम्.	४२४
१०	श्राचार प्रणिधि नामाष्टमाध्ययनम्.	४८०
११	विनयसमाध्याख्य नवमाध्ययने प्रथमोद्देशः	५३७
१२	विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने द्वितीयोद्देशः	५५९
१३	विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने तृतीयोद्देशः	५८०
१४	विनयसमाध्याख्यनवमाध्ययने चतुर्थोद्देशः	५९५
१५	सज्जिह्वनामदशमाध्ययनम्.	६१०
१६	दशवैकालिके प्रथमाचूलािका.	६३८
१७	दशवैकालिके द्वितीयाचूलािका.	६७०
१८	दशवैकालिक मूल सूत्रपाठः	७०१

॥ ॐ नमो वीतरागाय ॥

राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह.
जाग तेतालीसमा.

॥ अथ ॥

श्रीदशवैकालिकम्

गुर्जरजाषासहितम् अवचूरिसंवलितं समयसुन्दरोपाध्यायकृतदीपिकासनाथं
श्रीहरिचन्द्रसूरिकृतबृहद्भृत्तिविराजितं च प्रारच्यते ।

धम्मो मंगलमुक्किंठं, अहिंसा संजमो तवो ॥
देवा वि तं नमंसंति, जस्स धम्मो सया मणो ॥१॥

॥ अथ श्रीदशवैकालिक सूत्रनो बालावबोधप्रारंभ ॥
(तेमां प्रथम मङ्गलाचरण.)

॥ सर्वान्तरायशमनं, सर्वमङ्गलदायकम् ॥

॥ सर्वजीवावनकरं, सर्वज्ञं नौमि बोधये ॥ १ ॥

जेम कटपवृद्ध उपरथी पडेला पुष्पोने एकत्र करीने देवताउं तेमनी, माला गूंथे
ठे, तेम कटपवृद्ध सरखा तीर्थकरोना मुखथकी प्रकट थयेलां, पुष्प सरखां शुरु,
प्रमादादिदोषरहित एवां अर्थरूप वचनोने श्रवण करीने गणधरो तेमनां सूत्रो रचे ठे.
आ वात जैन आम्नायमां सुप्रसिद्ध ठे. ते मांहेलुं दशवैकालिक सूत्र पण श्री सिज्जां-
जवाचार्ये ज्ञव्य जीवोना शारीरक तथा मानसिक दुःख मूकाववाने माटे तथा पोताना
पुत्र मनकने प्रतिबोधवाने अर्थे रच्युं ठे. एतुं उपर कहेलुं नाम पाडवानुं कारण
ए ठे के, दश विकाळें कळुं, माटें ए सूत्रने दशवैकालिक एवे नामें कहे ठे. हवे
तेमां प्रथम सिज्जांजवाचार्य अज्ञीष्ट स्मरणरूप मंगल एक गाथायें करी कहे ठे.
वली ते मांगलिक जे ठे, ते अन्यत्र पांच प्रकारनां कह्यां ठे. तेमां प्रथम पुत्रादि जन्म-
रूप, ते शुरु मांगलिक, वीजुं गृहादिरचनारूप ते अशुरु मांगलिक, वीजुं विवाह-
महोत्सवप्रमुख ते चमत्कारमांगलिक, चोथुं धनादिक ते क्षीणमांगलिक अने

९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीसमा.

पांचमुं ठकायजीवरक्षणरूप अर्थात् धर्मरूप ते सदामांगलिक ठे. तो हवे पांच प्रकारनां मांगलिक कल्यां, तेमां धर्म जे ठे, ते सदां मांगलिक ठे, तेमाटे श्रीसिद्धंजवाचार्ये आ दशवैकालिक नामक ग्रंथनी आदिमां धर्मप्रशंसारूप मंगल कखुं ठे. वली कोइक स्थले मंगल जे ठे ते त्रण प्रकारनुं पण कखुं ठे. तेमां प्रथम ग्रंथारंजे ग्रंथनिर्विघ्नता माटे जे अत्रीष्ट देवतादिकने नमस्कार करवो, ते आदिमंगल, बीजुं ग्रंथमध्ये जे नमस्कार करवो, ते मध्यमंगल अने ग्रंथने अवसाने शिष्यपरंपरा चालवाने माटे जे नमस्कार करवो, ते अवसानमंगल जाणवुं. तेम जोतां ए दशवैकालिक नामक शास्त्रनुं “धम्मो मंगलं” ए आदि मंगल, “नाणदंसण संपुत्रं,” ए मध्य मंगल अने “निस्कम्ममाणा इय बुद्ध वयणे” ए अवसान मंगल जाणवुं.

हवे धम्मो मंगलमित्यादि प्रथम सूत्रनो अर्थ लखिये ठिये. (अहिंसा के०) प्राणातिपातविरति अर्थात् सर्वे जीवोनी हिंसा न करवी ते, तथा (संजमो के०) संयमः एटले आश्रवनिरोधते पांच इंद्रियनो निग्रह, चार कषायनोजयअने त्रण दंरुथी विरति ए सत्तर प्रकारनो संयम, अने (तवो के०) तपः एटले “अणसणमूणोयरिया” इत्यादि बे गाथामां कहेलुं बार प्रकारनुं तप ए रूप (धम्मो के०) धर्मः एटले कुगतिने प्राप्त थनारा जीवोने धरीने सन्मार्गे पहुँचाडे ते धर्म ते (मंगलमुक्किष्ठं के०) उत्कृष्टं मंगलं, एटले सर्व मंगलमां उत्कृष्ट मंगल ठे. ए धर्मने उत्कृष्ट मंगल कहेवानुं कारण कहे ठे के, (जस्स के०) यस्य एटले जे पुरुषनुं (धम्मे के०) धर्मे एटले पूर्वोक्त वीतरागजाषित धर्मने विषे (सया के०) सदा एटले निरंतर (मणो के०) मनः एटले मन ठे. (तं के०) तं एटले ते पुरुषने (देवा वि के०) देवा अपि एटले जवनपति, वाणव्यंतर, ज्योतिषी अने वैमानिक ए चार निकायना देवताउ पण (नमंसंति के०) नमस्यंति एटले नमस्कार करे ठे, तो राजादिक नमस्कार करे, तेमां तो शीज नवाइ? अर्थात् धर्म जे ठे, ते उत्कृष्ट मंगल ठे एम सिद्ध थयुं ॥ १ ॥

॥ अथ श्रीदशवैकालिकावचूरिः प्रारच्यते ॥

॥ तत्र प्रथमाध्ययनम् ॥

संहितादिः षड्विधा व्याख्या। दुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः। मङ्गल्यते हितमनेनेति मङ्गलम्। संयम आश्रवनिरोधः। तापयत्यनेकजवोपात्तमष्टप्रकारं कर्मेति तपः १

॥ अथ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायकृतदीपिका प्रारच्यते ॥

॥ तत्र प्रथमाध्ययनम् ॥

॥ श्रीजिनेश्वराय नमः ॥ स्तम्भनाधीशमानस्य, गणिः समयसुन्दरः ॥ दशवैका-

दिके सूत्रे, शब्दार्थं लिखति स्फुटम् ॥ १ ॥ धर्मो दुर्गतिप्रपतज्जान्तुधारणावकाशे
उत्कृष्टं प्रधानं मङ्गलं वर्तते । को धर्म इत्याह । अहिंसा, न हिंसा अहिंसा जीवदया
प्राणातिपातविरतिरित्यर्थः । पुनः संयमः पञ्चाश्रवविरमणं, पञ्चेन्द्रियनिग्रहः, चतुः-
कषायजयः, दाफत्रयविरतिश्चेति सप्तदशज्ञेदः । इत्येवं रूपः । पुनस्तपः, “अणसणमू-
णोअरिआ, वित्तीसंखेवणं रसञ्चारु ॥ कायकिलेसो संली-णया य वञ्चो तवो हो-
ई ॥ १ ॥ पायञ्चित्तं विणउ, वेआवच्चं तहेव सञ्चारु ॥ प्राणं उस्सग्गो वि अ, अ-
ब्भितरउ तवो होई ॥ २ ॥ इति बाह्याज्यन्तररूपं द्वादशधा । अथ धर्मकरणे माहा-
त्म्यमाह । देवा अपि । अपिः संजावने । तं धर्मकारकं जीवं नमस्यन्ति, मनुष्यास्तु सुतरा-
म् । तं कम् । यस्य धर्मे धर्मकरणे सदा मनः अन्तःकरणम् । इति प्रथमगाथार्थः ॥१॥

॥ अथ श्रीहरिजडसूरिकृतबृहदृत्तिः प्रारभ्यते ॥

॥ तत्र प्रथमाध्ययनम् ॥

॥ जयति विजितान्यतेजाः, सुरासुराधीशसेवितः श्रीमान् ॥

॥ विमलस्त्रासविरहित-स्त्रिलोकचिन्तामणिर्वीरः ॥ १ ॥

इहार्थतोऽर्हत्प्रणीतस्य सूत्रतो गणधरोपनिबद्धपूर्वगतोऽद्वैतस्य शारीरमानसादि-
कटुकदुःखसंतानविनाशहेतोर्दशकालिकाजिधानस्य शास्त्रस्यातिसूक्ष्ममहार्थगोचरस्य
व्याख्या प्रस्तूयते । तत्र प्रस्तुतार्थप्रचिकटयिषयैवेष्टदेवतानमस्कारद्वारेणाशेष-
विघ्नविनायकापोहसमर्था परममङ्गलालयामिमां प्रतिज्ञागाथामाह निर्युक्तिकारः ॥
सिद्धिगश्मुवगयाणं, कम्मविसुद्धाणं सव्वसिद्धाणं ॥ नमिज्जाणं दसकालिय-णिच्चुत्तिं
कित्तयिस्सामि ॥ १ ॥ व्याख्या ॥ सिद्धिगतिमुपगतेऽन्यो नत्वा दशकालिकनिर्युक्तिं
कीर्तयिष्यामीति क्रिया । तत्र सिद्धयन्ति निष्ठितार्था ज्वन्त्यस्यामिति सिद्धिलोकाग्र-
क्षेत्रलक्षणा । तथा चोक्तम् । “इह बोदिं चश्चाणं, तव्व गंतूणं सिद्धं” । गम्यत इति
गतिः । कर्मसाधनम् । सिद्धिरेव गम्यमानत्वाज्जतिः सिद्धिगतिस्तामुप सामीप्येन
गताः प्राप्तास्तेऽन्यः संकललोकान्तक्षेत्रप्राप्तेऽन्य इत्यर्थः । प्राकृतशैव्या चतुर्थ्यर्थे षष्ठी ।
यथोक्तम् । षष्ठीविज्जत्तीए जसुइ चउठी । तत्र एकेन्द्रियाः पृथिव्यादयः सकर्मका अपि
तदुपगमनमात्रमधिकृत्य यथोक्तस्वरूपा ज्वन्त्यत आह कर्मविशुद्धेऽन्यः । क्रियते इति
कर्म ज्ञानावरणीयादिलक्षणां तेन विशुद्धा वियुक्ताः कर्मविशुद्धाः कर्मकलङ्करहिता
इत्यर्थः । तेऽन्यः कर्मविशुद्धेऽन्यः । आह । एवं तर्हि वक्तव्यं न सिद्धिगतिमुपगतेऽन्यो-
ज्यन्निचारात् । तथाहि । कर्मविशुद्धाः सिद्धिगतिमुपगता एव ज्वन्ति । न,

अनियतक्षेत्रविनागोपगतसिद्धप्रतिपादनपरदुर्नयनिरासार्थत्वादस्य । तथाचाहुरेके “रा-
गादिवासनामुक्तं, चित्तमेव निरामयम् ॥ सदा नियतदेशस्थं, सिद्ध इत्यभिधीयते ॥”
इत्यदं प्रसङ्गेन । ते च तीर्थादिसिद्धज्ञेदादनेकप्रकारा जवन्ति । तथाचोक्तम् । तिष्ठ-
सिद्धा । अतिष्ठसिद्धा । तिष्ठगरसिद्धा । अतिष्ठगरसिद्धा । सयंबुद्धसिद्धा । पत्तेयबुद्ध-
सिद्धा । बुद्धवोहियसिद्धा । इठीलिंगसिद्धा । पुरिसलिंगसिद्धा । नपुंसगलिंगसिद्धा । स-
लिंगसिद्धा । अन्नलिंगसिद्धा । गिहिलिंगसिद्धा । एगसिद्धा । अण्णगसिद्धा । इत्यत
आह । सर्वसिद्धेभ्यः । सर्वे च ते सिद्धाश्चेति समासस्तेभ्यः । अथवा “ सिद्धिगति-
मुपगतेभ्यः ” इत्यनेन सर्वथा सर्वगतात्मसिद्धपक्षप्रतिपादनपरदुर्नयस्य व्यवहेद-
माह । तथाचोक्तमधिकृतनयमतानुसारिभिः । “ गुणसत्त्वान्तरज्ञानान्निवृत्तप्रकृ-
तिक्रियाः ॥ मुक्ताः सर्वत्र तिष्ठन्ति, व्योमवत्तापवर्जिताः ॥ ” व्यवहेदश्चैतेषां सामी-
प्येन सर्वात्मना सिद्धिगतिगमनाच्चावात् । “ कर्मविशुद्धेभ्यः ” इत्यनेन तु सकर्मकाणि-
मादिविचित्रैश्वर्यवत्सिद्धिप्रतिपादनपरस्येति । उक्तं च प्रक्रान्तनयदर्शनाभिनि-
विष्टैः । अणिमाद्यष्टविधं प्रा-प्यैश्वर्यं कृतिनः सदा ॥ मोदन्ते सर्वज्ञावज्ञा-स्तीर्णाः
परमदुस्तरम् ॥ इत्यादि । व्यवहेदश्चैतेषां कर्मसंयोगेन अनिष्टितार्थत्वाद्भस्तुतः सिद्ध-
त्वानुपपत्तेरिति । “सर्वसिद्धेभ्यः” इत्यनेन तु जङ्ग्यैव सर्वथा अद्वैतपक्षसिद्धप्रतिपादन-
परस्येति । तथाचोक्तं प्रस्तुतनयाभिप्रायमतावलम्बिभिः ॥ एक एव हि ज्ञूतात्मा,
ज्ञूते ज्ञूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ व्यवहेदश्चास्य
सर्वथा अद्वैते बहुवचनगर्जसर्वशब्दाच्चावात् सिद्धिगतिगमनाच्चावात् । नत्वा प्रणम्ये-
त्यनेन तु समानकर्तृकयोः पूर्वकाले क्त्वाप्रत्ययविधानान्नित्यैकान्तवादासाधुत्व-
माह । तत्र क्त्वाप्रत्ययार्थानुपपत्तेः । तत्र नित्यैकान्तवादे तावदात्मन एकान्तनित्यत्वाद-
प्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वभावत्वाद्भिन्नकालक्रियाद्वयकर्तृत्वानुपपत्तेः । क्त्वाकैकान्तवादे
चात्मन उत्पत्तिव्यतिरेकेण व्यापाराच्चावाद्भिन्नकालक्रियाद्वयकर्तृत्वानुपपत्तिरेवेत्यलं
विस्तरेण । गमनिकामात्रमेवैतदिति । जवति च चतुर्थ्यप्येवं नमनक्रियायोगेऽधिकृत-
गाथासूत्रान्यथानुपपत्तेः । आस्रश्च निर्युक्तिकारः । पित्रे सवित्रे च सदा नमामीत्ये-
वमादिविचित्रप्रयोगदर्शनाच्च । कर्मणि वा षष्ठी । सर्वसिद्धेभ्यो नत्वा किमित्याह ।
दशकालिकनिर्युक्तिं कीर्तयिष्यामि । तत्र कालेन निर्वृत्तं कालिकं प्रमाणकालेनेति ज्ञावः ।
दशाव्ययनज्ञेदात्मकत्वाद्दशप्रकारं कालिकं प्रकारशब्दलोपाद्दशकालिकं । विश्वदार्थं तू-
त्तरत्र व्याख्यास्यामः । तत्र निर्युक्तिरिति । निर्युक्तानामेव सूत्रार्थानां युक्तिः परि-
पाठ्या योजनं निर्युक्तयुक्तिरिति वाच्यम् । युक्तशब्दलोपान्निर्युक्तिस्तां विप्रकीर्णार्थयो-
जनां व्याख्यास्यामि कीर्तयिष्यामीति गाथार्थः । शान्त्राणि चादिमध्यावसानमङ्गल-

ज्ञाञ्जि ऋवन्तीत्यत आह ॥ आर्इमप्रवसाणे, काञं मंगलपडिग्गहं विहिणा ॥ नामाश्-
मंगलं पि य, चउविहं पन्नवेज्जणं ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ शास्त्रस्यादौ प्रारम्भे मध्ये मध्य-
विज्ञागे अवसाने पर्यन्ते । किं कृत्वा । मङ्गलपरिग्रहम् । कथम् । विधिना प्रवचनोक्ते-
न प्रकारेण । आह । किमर्थं मङ्गलत्रयपरिकल्पनम् । इत्युच्यते । इहादिमङ्गलपरिग्रहः
सकलविघ्नापोहेनाजिलषितशास्त्रार्थपारगमनार्थम् । तत्स्थिरीकरणार्थं च मध्यमङ्ग-
लपरिग्रहः । तस्यैव शिष्यप्रशिष्यसंतानाव्यवहेदायावसानमङ्गलपरिग्रह इति ।
अत्र चाक्षेपरिहारावावश्यकविशेषविवरणादवसेयौ । इति । सामान्यतस्तु सकल-
मपीदं शास्त्रं मङ्गलं निर्जरार्थत्वात्तपोवत् । नचासिद्धो हेतुः । यतो वचनविज्ञानरूपं
शास्त्रं ज्ञानस्य च निर्जरार्थता प्रतिपादितैव । यत उक्तं च “ जं णेरइजं कम्मं, खवेइ
वहुयाहिं वासकोडीहिं ॥ तं नाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ ऊसासमत्तेणं ” इत्यादि ।
इह चादिमङ्गलं डुमपुष्पिकाध्ययनादि धर्मप्रशंसाप्रतिपादकत्वात्तत्स्वरूपत्वादिति । म-
ध्यमङ्गलं तु धर्मार्थकामाध्ययनादि प्रपञ्चाचारकथाद्यजिधायकत्वात् । चरममङ्गलं तु
जिद्वध्ययनादि जिह्नुगुणाद्यवलम्बनत्वादित्येवमध्ययनविज्ञागतो मङ्गलत्रयविज्ञागो
निदर्शितः । अधुना सूत्रविज्ञागेन निदर्श्यते । तत्र चादिमङ्गलम् “ धम्मोमंगलम् ” इ-
त्यादि सूत्रम् । धर्मोपलक्षितत्वात्तस्य च मङ्गलत्वादिति । मध्यममङ्गलं पुनः णाणदंस-
णेत्यादि सूत्रम् । ज्ञानोपलक्षितत्वात्तस्य च मङ्गलत्वादिति । अवसानमङ्गलं तु “ णि-
रुक्कमणाए ” इत्यादि जिह्नुगुणस्थिरीकरणार्थं विविक्तचर्याजिधायकत्वात् जिह्नुगुणानां
च मङ्गलत्वादिति । आह । मङ्गलमिति कः शब्दार्थः । उच्यते । अगिरगिलगिवगि-
मगीति दाएकधातुरस्येदितोनुम् धातोरिति नुमि विहिते उणादिकालच्प्रत्ययान्त-
स्य अनुबन्धलोपे कृते प्रथमैकवचनान्तस्य मङ्गलमिति रूपं ऋवति । मङ्गयते हितम-
नेनेति मङ्गलम् । मङ्गयतेऽधिगम्यते साध्यत इति यावत् । अथवा मङ्ग इति धर्मा-
जिधानम् । ला आदाने अस्य धातोर्मङ्गे उपपदे “ आतोऽनुपसर्गे कः ” इति कप्रत्यया-
न्तस्यानुबन्धलोपे कृते “ आतो लोप इटि च कृति ” इत्यनेन सूत्रेणाकारलोपे च कृते
प्रथमैकवचनान्तस्यैव मङ्गलमिति ऋवति । मङ्गं लातीति मङ्गलं । धर्मोपादानहेतुरित्य-
र्थः । अथवा मां गालयति ऋवादिति मङ्गलं संसारादपनयतीत्यर्थः । तच्च नामादिच-
तुर्विधम् । तद्यथा-नाममङ्गलं स्थापनामङ्गलं ड्रव्यमङ्गलं ज्ञावमङ्गलं चेति । एतेषां च
स्वरूपमावश्यकविशेषविवरणादवसेयमिति । अमुमेव गाथार्थमुपसंहरन्नाह निर्युक्तिकार-
रः ॥ नामाश्मंगलं पि य, चउविहं पन्नवेज्जणं ॥ २ ॥ नामादिमङ्गलं चतुर्विधमपि प्र-
ज्ञाप्य प्ररूप्येति गाथार्थः । तत्र समानकर्तृकयोः पूर्वकावे क्त्वाप्रत्ययविधानात् । प्रज्ञा-
प्यं किमत आह ॥ सुयणाणे अणुजगे-णाहिगयं सो चउविहो होइ ॥ चरणकरणा-

६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीसमा.

एणुर्गे, धम्मे काले य दविए य ॥ ३ ॥ व्याख्या ॥ श्रुतं च तद् ज्ञानं च श्रुतज्ञानं
तस्मिन् श्रुतज्ञानेऽनुयोगेनाधिकृतमनुयोगेनाधिकार इत्यर्थः । इयमत्र जावना । जाव-
मङ्गलाधिकारे श्रुतज्ञानेनाधिकारः । तथाचोक्तम् । एढं पुण अहिगारो, सुयणाणेणं जउ
सुएणं तु ॥ सेसाणमप्पणो वि य, अणुर्गे पईवदिठंतो ॥ तस्य चोद्देशादयः प्रवर्तन्ते
इति । उक्तं च ‘ सुअणाणस्स उद्देशो समुद्देशो अणुन्ना अणुर्गो पवत्तइ ॥ ’ तत्रादा-
वेवोद्दिष्टस्य समुद्दिष्टस्य समनुज्ञातस्य च सतः अनुयोगो ऋवतीत्यतो निर्युक्तिकारे-
णाप्यन्यथायि श्रुतज्ञानेऽनुयोगेनाधिकृतमिति । सोऽनुयोगश्चतुर्विधो ऋवति । कथम् ।
चरणकरणानुयोगः । चर्यत इति चरणं व्रतादि । यथोक्तम् ॥ “ वय (५) समणधम्म (१०)
(१७) वेया-वच्चं (१०) च बंजगुत्तीउं (ए) ॥ णाणादितियं (३) तव (१२)
को-ह (४) निग्गहो होइ चरणमियं ॥” क्रियते इति करणं पिण्णविशुद्धयादि । उक्तं
च ॥ “पिण्णविसोही (४) समिइं, (५) जावण (१२) पडिमा (१२) य इंदियनिरोहो (५) ॥
पडिवेहण (१५) गुत्तीउं (३), अज्जिग्गहा (४) चेव करणं तु ॥ ” चरणकरणयोर-
नुयोगश्चरणकरणानुयोगः । अनुरूपो योगोऽनुयोगः । सूत्रस्यार्थेन सार्द्धमनुरूपः संब-
न्धो व्याख्यानमित्यर्थः । एकारशब्दः प्राकृतशैल्या प्रथमाद्वितीयान्तोऽपि द्रष्टव्यः । य-
था “कयरे आगहइ दित्तरूवे” इत्यादि । धर्म इति धर्मकथानुयोगः । काले चेति काला-
नुयोगश्च । गणितइ ति गणितानुयोगश्चेत्यर्थः । द्रव्यश्चेति द्रव्यानुयोगश्च । तत्र कालिकश्रुतं
चरणकरणानुयोगः । ऋषिजाषितान्युत्तराध्ययनादीनि धर्मकथानुयोगः । सूर्यप्रज्ञत्या-
दीनि गणितानुयोगः । दृष्टिवादस्तु द्रव्यानुयोगः । इति । उक्तं च “ ॥ कालियसुअं च
इसिजा-सियाइं तइया य सूरपन्नत्ती ॥ सबो य दिठिवाउं, चउउं होइ अणुर्गो ॥
इति गाथार्थः ॥ इह चार्थतोऽनुयोगो द्विधा । अपृथक्त्वानुयोगः पृथक्त्वानुयोगश्च । तत्रा-
पृथक्त्वानुयोगो यत्रैकस्मिन्नेव सूत्रे सर्व एव चरणादयः प्ररूप्यन्तेऽनन्तगमपर्यायार्थ-
कत्वात्सूत्रस्य । पृथक्त्वानुयोगश्च यत्र क्वचित्सूत्रे चरणकरणमेव । क्वचित्पुनर्धर्मकथैवे-
त्यादि । अनयोश्च वक्तव्यता “ ॥ जावंति अज्जावइरा, अज्जापुहत्तं कालियाणुर्गस्स ।
ते णारेणपुहत्तं, कालियसुयदिठिवाए य ॥ ” इत्यादेर्ग्रन्थादावश्यकविशेषविवरणाच्चा-
वसेयेति । इह पुनः पृथक्त्वानुयोगेनाधिकारः । तथा चाह निर्युक्तिकारः ॥ अपहुत्त-
पहुत्ताइं, निदिसिउं एढ होइ अहिगारो ॥ चरणकरणानुर्गे-ए तस्स दारा इमे
हुंति ॥ ४ ॥ व्याख्या ॥ अपृथक्त्वपृथक्त्वे लेशतो निर्दिष्टस्वरूपे निर्दिष्टस्य चात्र प्र-
क्रमे ऋवत्यधिकारः । केन । चरणकरणानुयोगेन । तस्य चरणकरणानुयोगस्य द्वाराणि प्र-
वेशमुखान्यमूनि वदयमाणलक्षणानि ऋवन्तीति गाथार्थः ॥ निस्केवेगठनिरु-त्तविहि-
पवित्ति य केण वा कस्स ॥ तदारजेयलक्षण-तयरिहपरिसा य सुत्तडो ॥ ५ ॥ व्या-

ख्या ॥ अस्याः प्रपञ्चार्थं आवश्यकविशेषविवरणादवसेयः । स्थानाशून्यार्थं तु संक्षे-
पार्थः प्रतिपादित इति । णिस्केवेत्ति । अनुयोगस्य निक्षेपः कार्यः । तद्यथा नामानुयोग
इत्यादि । एगच्छति । तस्यैव एकार्थकानि वक्तव्यानि । तद्यथा अनुयोग इत्यादि । निरु-
त्तति । तस्यैव निरुक्तं वक्तव्यम् । अनुयोजनमनुयोगः । अनुरूपो वा योग इत्यादि ।
विहित्ति । तस्यैव विधिर्वक्तव्यो वक्तुः श्रोतुश्च । तत्र वक्तुः ॥ “सुत्तवो खलु पढमो, बीउं णि-
वुत्तिमीसिउं जणिउं ॥ तइउं य निरवसेसो, एस विही होइ अणुउंगे ॥ ” श्रोतुश्चा-
यम् ॥ “सूयं हुंकारं वा, वाढकारपडिपुढवीमंसा ॥ तत्तो पसंगपारा-यणं च परिनिष्ठसत्तम
ए ॥” पवित्ति यत्ति ॥ अनुयोगस्य प्रवृत्तिश्च वक्तव्या सा चतुर्भङ्गानुरेण विज्ञेया । उक्तं च ।
“ णिच्चं गुरू पमायी, सीसा वि य गुरूण सीसगा तह्य ॥ अपमायि गुरू सीसा, पमा
यिणो दोवि अपमायी ॥ पढमे नडि पवित्ती, बीए तइए य णडि थोवं वा ॥
अडि चउडि पवित्ती, एडं गोणी य दिठंतो ॥ अप्पहुया उ गोणी, णेव य दोऊा समु-
ऊउं दोऊु ॥ खीरस्स कउं पसवो, जइ वि य बहुखीरगा साउ ॥ वितिए वि णडि खीरं,
थोवं तह विद्यए व तइए वि ॥ अडि चउडे खीरं, एसुवमा आयरियसीसे ॥ गोणी
सरिठो उ गुरू, दोऊा इव साहुणो समरकाया ॥ खीरं अड पवित्ती, नडि तहिं पढ-
मवितिएसु ॥ अहवा अणिठमाण, मवि किं वि उ जोगिणो पवत्तंति ॥ तइए सारं-
तंमि, होव पवित्ती गुणंते वा ॥ अपमाई जड गुरू, सीसा वि य विणयगहण-
संजुत्ता ॥ घणियं तड पवित्ती, खीरस्सव चरिमजंगमि ॥ केणत्ति । केनानुयोगः
कर्तव्य इति वक्तव्यम् । तत्र य इडंभूत आचार्यस्तेन कर्तव्यस्तद्यथा ॥ “ देसकुलजा-
इरूवी, संघयणे धिइजुउं अणासंसी ॥ अविकठणो अमाई, थिरपडिवाडी गहिय-
वक्को ॥ जियपरिसो जियनिहो, मपूठो देसकालजावन्नू ॥ आसन्नलरूपइजो,
णाणाविहदेसजासन्नू ॥ पंचविहे आयारे, जुत्तो सुत्तवतडुजयविहिस्सू ॥ आहरणहे-
उकारण-णयनिउणो गाहणाकुसलो ॥ ससमयपरसमयविज, गंजीरो दित्तिमं
सिवो सोमो ॥ गुणसयकविउं जुग्गो, पवयणसारं परिकहिउं ॥” आसामर्थः कटपादव-
सेयः ॥ प्राथमिकदशकालिकव्याख्याने तु लेशत उच्यते । आर्यदेशोत्पन्नः सुखाव-
बोधवाक्यो जवतीति देशग्रहणम् । पैतृकं कुलम् । विशिष्टकुलोद्भवो यथोत्दिष्टचारवहने
न श्राम्यति । मातृकी जातिः । तत्संपन्नो विनयान्वितो जवति । रूपवानादेयवचनो
जवति । आकृतौ च गुणा वसन्ति । संहननधृतियुक्तो व्याख्यानतपोऽनुष्ठानादिषु न
खेदं याति । अनाशंसी न श्रोतृभ्यो वस्त्राद्याकाङ्क्षति । अविकठनो बहुजापी न
जवति । अमायी न शाठ्येन शिष्यान् वाहयति । स्थिरपरिपाटी । स्थिरपरिचितग्रन्थस्य
सूत्रं न गलति । गृहीतवाक्योऽप्रतिघातिवचनो जवति । जितपरिपत् परप्रवादि-

होत्र्यो न ऋवति । जितनिद्रोऽप्रमत्तत्वाद्भ्याख्यानरतिर्नवति, प्रकामनिकामशा-
यिनश्च शिष्यांश्चोदयति । मध्यस्थः संवादको ऋवति । देशकालज्ञावज्ञो देशादिगुणा-
नवबुध्याप्रतिबद्धो विहरति देशानां च करोति । आसन्नलब्धप्रतिज्ञो जात्युत्तरादिना
निगृहीतः प्रत्युत्तरदानसमर्थो ऋवति । नानाविधदेशज्ञाषाविधिज्ञो नानादेशजविनेय-
प्रत्यायनसमर्थो ऋवति । ज्ञानादिपञ्चविधाचारयुक्तः श्रद्धेयवचनो ऋवति । सूत्रार्थो-
ऋयज्ञः सम्यगुत्सर्गापवादप्ररूपको ऋवति । उदाहरणहेतुकारणनयनिपुणस्तज्ञम्या-
न् ज्ञावान् सम्यक् प्ररूपयति नागममात्रमेव । ग्राहणाकुशलः शिष्याननेकधा ग्राह-
यति । स्वसमयपरसमयवित्सुखं परमताक्षेपमुखेन स्वसमयं प्ररूपयति । गम्भीरो मह-
त्यप्यकार्ये न रुष्यति । दीप्तिमान् परप्रवादिज्ञोऽनुत्पादयति । शिवो मारिरोगाद्युप-
द्रवविघातकृद्भवति । सौम्यः प्रशान्तदृष्टितया सकलजनप्रीत्युत्पादको ऋवति ।
इहंभूत एव गुणशतकलितो योग्यः प्रवचनमागमस्तस्य सारस्तं कथयितुमिति । यतो-
ऽसावनेकन्नव्यसत्त्वप्रबोधहेतुर्नवति । उक्तं च ॥ “ गुणसुष्ठिअस्स वयणं, घयमहुसि-
त्तो व पावउं ज्ञाइ । गुणहीणस्स न सोहइ, ऐहविहीणो जह पईवो ॥ ” तथा चा-
न्येनाप्युक्तम् । “ कीरं ज्ञाजनसंस्थं, न तथा वत्सस्य पुष्टिमावहति ॥ आवद्ग-
मानशिरसो, यथा हि मातृस्तनात्पिबतः ॥ तद्धत्सुज्ञाषितमयं, कीरं दुःशीलज्ञाजन-
गतं तु ॥ न तथा पुष्टिं जनयति, यथा हि गुणवन्मुखात्पतितम् ॥ शीतेऽपि यंत्र
लब्धो, न सेव्यतेऽग्निर्यथा स्मशानस्थः ॥ शीलविपन्नस्य वचः, पथ्यमपि न गृह्यते
तद्धत् ॥ चारित्रेण विहीनः, श्रुतवानपि नोपजीव्यते सद्भिः ॥ शीतलजलपरिपूर्णः,
कुलजैश्चाफ्नालकूप इव ॥ ” कस्सत्ति । कस्यानुयोग इति वक्तव्यम् । तत्र सकलश्रुतज्ञान-
स्याप्यनुयोगो ऋवति । अमुं पुनः प्रारम्भमाश्रित्य दशकालिकस्येति । अत्राह । ननु “ द-
सकाद्वियनिवृत्तिं कित्तयिस्सामिति ” अस्मादेव वचनतः प्रकृतद्वारार्थस्यावगतत्वात्त-
दुपन्यासोऽनर्थक इति । न, अधिकृतनिक्षेपादिद्वारकलापस्याशेषश्रुतस्कन्धविषयत्वा-
त्तद्वलेनैव च निर्युक्तिकारेणापि तथोपन्यस्तत्वादस्मादेव स्थानादन्यत्राप्यादौ शास्त्रा-
न्निधानपूर्वक उपन्यासः क्रियत इति ज्ञावना । व्याख्यातं देशतो निर्युक्तिगाथादत्तं
पश्चाद् त्वध्ययनाधिकारे यथावसरं व्याख्यास्यामः । यतस्तत्रैवोपक्रमाद्यनुयोगद्वारानु-
पूर्व्यादि तद्भेदसूत्रादिलक्षणं तदर्हत्पर्षदादयश्च वक्तुं शक्यन्ते, नान्यत्र निर्विषयत्वा-
दित्यलं प्रसङ्गेन । सांप्रतं प्रकृतयोजनामेवोपदर्शयन्नाह निर्युक्तिकारः ॥ एयाइं प-
रूवेउं, कप्पे वसियगुणेण गुरुणा उ ॥ अणुउंगो दसवेया-द्वियस्स विहिणा कहेयवो
॥६॥ व्याख्या ॥ एतानि निक्षेपादिद्वाराणि प्ररूप्य व्याख्याय कदपे वणिंतगुणेन गु-

रुणा षट्त्रिंशद्गुणसमन्वितेनेत्यर्थः । अनुयोगो दशवैकालिकस्य विधिना प्रवचनोक्तेन कथयितव्य आख्यातव्य इति गाथार्थः । संप्रत्यजानानः शिष्यः पृष्ठति । यदि दशकालिकस्यानुयोगस्ततस्तदशकालिकं जदन्त किमङ्गमङ्गानि, श्रुतस्कन्धः श्रुतस्कन्धा, अध्ययनमध्ययनानि, उद्देशक उद्देशका इत्यष्टौ प्रश्नाः । एतेषां मध्ये त्रयो विकल्पाः खलु प्रयुज्यन्ते । तद्यथा दशकालिकं श्रुतस्कन्धः अध्ययनानि उद्देशकाश्चेति । यतश्चैवमतो दशादीनां निक्षेपः कर्तव्यः । तद्यथा दशानां कालस्य श्रुतस्कन्धस्याध्ययनस्य उद्देशकस्य चेति । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ दसकालियं ति नाम संखाए कालउय निद्देशो ॥ दसकालियसुअखंधं अप्रयणुद्देश निस्किविउं ॥ ७ ॥ व्याख्या ॥ दशकालिकं प्राग्विरूपितशब्दार्थमिति एवंभूतं यन्नाम अजिधानम् । इदं किम् । संख्यानं संख्या तथा तथा कालतश्च कालेन चायं निर्देशः । निर्देशनं निर्देशो विशेषाजिधानमित्यर्थः । अस्य च निबन्धनं विशेषेण वक्ष्यामः “ मणगं पडुच्च ” इत्यादिना ग्रन्थेन । यतश्चैवमतः दसकालियंति कालेन निर्वृत्तं कालिकं दशशब्दस्य कालशब्दस्य च निक्षेपः । निर्वृत्तार्थस्तु निक्षेपः । तथा श्रुतस्कन्धं तथाध्ययनमुद्देशं तदेकदेशभूतम् । किम् । निक्षेपुमनुयोगोऽस्य कर्तव्य इति गाथार्थः । तत्र यथोद्देशं निर्देश इति न्यायादधिकृतशास्त्राजिधानोपयोगित्वाच्च दशशब्दस्यैवादौ निक्षेपः प्रदर्श्यते । तत्र दशैकाद्यायत्ता वर्तन्ते । एकाद्यजावे दशानामप्यजावादत एकस्यैव तावन्निक्षेपप्रतिपिपादयिषयाह ॥ एणमं ठवणा दविण्, माउयपयसंगहेकए चव ॥ पखवजावे य तथा, सत्तेए एक्कगाहोति ॥ ७ ॥ व्याख्या ॥ इहैक एव एककः । तत्र नामैकक एक इति नाम । स्थापनैकक एक इति स्थापना । उभयैककं त्रिधा सचित्तादि । तत्र सचित्तमेकं पुरुषद्रव्यम् । अचित्तमेकं रूपकद्रव्यम् । मिश्रं तदेव कटकादिभूषितं पुरुषद्रव्यमिति । मातृकापदैककं मातृकापदम् । तद्यथा उप्पन्नेइ वेत्यादि । इह प्रवचने दृष्टिवादे समस्तनयवादवीजभूतानि मातृकापदानि जवन्ति । तद्यथा “ उप्पन्नेइ वा विगमेइ वा धुवेइ वा ” अमूनि च मातृकापदानि “ अ आ इ ई ” इत्येवमादीनि सकलशब्दव्यवहारव्यापकत्वान्मातृकापदानि । इह चाजिधेयवद्विङ्गवचनानि जवन्तीति कृत्वेहमुपन्यासः । संग्रहैककः शादिरिति । अयमत्र जावार्थः । संग्रहः समुदायः तमप्याश्रित्यैकवचनगर्जशब्दप्रवृत्तेस्तथा चैकोपि शादिः शादिरित्युच्यते बहवः शाखयः शादिरिति लोके तथा दर्शनात् । अयं चादिष्टानादिष्टनेदेन सामान्यविशेषनेदेन द्विधा । तत्रानादिष्टो यथा शादिः । आदिष्टो यथा कलमशादिरिति । एवमादिष्टानादिष्टनेदावुत्तरपदेष्वपि यथारूपमायोज्यौ । पर्यायैकक एकः पर्यायः । पर्यायो विशेषो धर्म इत्यनर्थान्तरम् । स चानादिष्टो वर्णादिः । आदिष्टः कृष्णादिरिति । अन्ये तु समस्तश्रुतस्कन्धवस्त्वपेक्षयेहं व्याचक्षते । अनादिष्टः श्रुतस्कन्धः । आदिष्टो दशकालिका-

१० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीसमा.

ख्य इति । अन्यस्त्वनादिष्टो दशकालिकाख्यः । आदिष्टस्तु तदध्ययनविशेषो दुम-
 पुष्पिकादिरिति व्याचष्टे । नचैतदतिचारु तस्य दशकालिकात्रिधात एवादेशसिद्धेः ।
 जावैकक एको जावः । स चानादिष्टो जाव इति । आदिष्टस्त्वौदयिकादिरिति । सप्तै-
 तेऽनन्तरोक्ता एकका जवन्ति । इह च किल यस्माद्दशपर्याया अध्ययनविशेषाः संग्रहैककेन
 संगृहीतास्तस्मात्तेनाधिकारः । अन्ये तु व्याचक्षते । यतः किल श्रुतज्ञानं द्वायोपशमि-
 के जावे वर्तते, तस्माद्जावैककेनाधिकार इति गाथार्थः । इदानीं श्रुत्यादीन् विहाय दशश-
 ब्दस्यैव निक्षेपं प्रतिपादयन्नाह ॥ एणमं ठवणा दविए, खित्ते काले तहेव जावे अ ॥
 एसो खलु निस्केवो, दसगस्स उ ठव्हिहो होइ ॥ ए ॥ व्याख्या ॥ आह । किमिति श्रुत्यादीन्
 विहाय दशशब्द उपन्यस्तः । उच्यते । एतत्प्रतिपादनादेव श्रुत्यादीनां गम्यमानत्वात् ।
 तत्र नामस्थापने सुगमे । अव्यदशकं दश अव्याणि सचित्ताचित्तमिश्राणि मनुष्यरू-
 पककटकादिविचूषितानीति । क्षेत्रदशकं दश क्षेत्रप्रदेशाः । कालदशकं दश काला
 वर्तनादिरूपत्वात्कालस्य दशावस्थाविशेषा इत्यर्थः । वक्ष्यति च बाला किंफा मंदा-
 त्यादिना । जावदशकं दश जावाः । ते च सांनिपातिकजावे स्वरूपतो जावनीयाः ।
 अथ चैत एव विवक्षया दशाध्ययनविशेषा इति । एष एवंभूतः खलु निक्षेपो न्यासो
 दशशब्दस्य बहुवचनत्वाद्दशानां षड्विधो जवति । तत्र खलुशब्दोऽवधारणार्थः । एष
 एव प्रक्रान्तोपयोगीति । तुशब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । नायं दशशब्दमात्रस्य
 किंतु तद्वाच्यस्यार्थस्यापीति गाथार्थः । सांप्रतं प्रस्तुतोपयोगित्वात्कालस्य कालदशक-
 द्वारे विशेषार्थप्रतिपादयिष्येदमाह ॥ “ बाला किंफा मंदा, बला य पन्ना य हा-
 यणि पवंचा ॥ पप्रारमम्मुही सा-यणी य दसमा उ कालदसा ॥१०॥ व्याख्या ॥ बाला
 क्रीडा च मन्दा च बला च प्रज्ञा च हायिनी ईषत्प्रपञ्चा प्राग्गारा मृन्मुखी शायिनी ।
 तथाहि एता दश दशा जन्त्ववस्थाविशेषलक्षणा जवन्ति । आसां च स्वरूपमिदमु-
 क्तं पूर्वमुनिभिः ॥ “ जायमित्तस्स जंतुस्स जा सा पढमिया दसा ॥ ए तठ सुहडुखाइं,
 बहु जाणंति बालया ॥ १ ॥ विइयं च दसं पत्तो, एणाकिंफाहिं किंफुई ॥ न तठ
 कामजोगेहिं, तिवा उप्पज्जाई मई ॥ २ ॥ तइयं च दसं पत्तो, पंचकामगुणे नरो ॥
 समठो जुंजिउं चोए, जइ से अठ्ठि घरे धुंवा ॥ ३ ॥ चउठी उ बला नाम, जं नरो
 दसमस्सिउं ॥ समठो बलं दरिसिउं, जइ होइ निरुवहवो ॥ ४ ॥ पंचमीं तु दसं पत्तो,
 आणुपुवीइ जो नरो ॥ इठ्ठियठं विचिंतेइ, कुडुंबं वाजिकंखई ॥ ५ ॥ ठठी उ हाय-
 णी नाम, जं नरो दसमस्सिउं ॥ विरज्जाइ य कामेसु, इंदिएसु य हायई ॥ ६ ॥
 सत्तमिं च दसं पत्तो, आणुपुवीइ जो नरो ॥ निछुहइ य चिक्कणं खेवं खासई य

१ 'रई' ति पाठान्तरम् । २ 'बहु' इति पाठान्तरम् ।

अजिस्कणं ॥ ७ ॥ संकुचियवलीचम्मो संपत्तो अठमीं दसं ॥ णारीणमणजिप्पेउं
जराए परिणामियो ॥ ७ ॥ एवमी मम्मुही नाम, जं नरो दसमस्सिउं ॥ जराधरे वि-
णस्संतो जीवो वसइ अकामउं ॥ ८ ॥ हीणजिन्नसरो दीणो, विवरीउं विचित्तउं ॥
डुव्वलो डुस्सिउं सुवइ, संपत्तो दसमीं दसं ॥ १० ॥ "इत्यलं विस्तरेणेति गाथार्थः ।
इदानीं कालनिक्षेपप्रतिपादनायाह ॥ दवे अरु अहाउ अ, उवक्कमे देसकालकाले य ॥
तहय पमाणे वन्ने, ज्ञावे पगयंतु ज्ञावेणं ॥११॥ व्याख्या ॥ तत्र द्रव्य इति वर्तमाना-
दिलक्षणो द्रव्यकालो वाच्यः । अच्चेति चन्द्रसूर्यादिक्रियाविशिष्टोऽर्द्धतृतीयद्वीप-
समुद्रान्तर्वर्त्यद्वाकालः समयादिलक्षणो वाच्यः । तथायुष्ककालो देवाद्यायुष्कल-
क्षणो वाच्यः । तथा उपक्रमकालोऽजिप्रेतार्थसामीप्यानयनलक्षणः । सामाचार्यायु-
ष्कज्जेदजिन्नो वाच्यः । तथा देशकालो वाच्यः । देशः प्रस्तावोऽवसरो विज्ञागः
पर्याय इत्यनर्थान्तरम् । ततश्चाज्ञीष्टवस्त्ववाह्यवसरः काल इत्यर्थः । तथा काल-
कालो वाच्यः । तत्रैकः कालशब्दः प्राप्तिरूपितशब्दार्थ एव, द्वितीयस्तु सामाधिकः
कालो मरणमुच्यते । मरणक्रियायाः कलनं काल इत्यर्थः । चः समुच्चये । तथाच ।
प्रमाणकालोऽद्वाकालविशेषो दिवसादिलक्षणो वाच्यः । तथा वर्णकालो वाच्यः । वर्ण-
श्रासौ कालश्चेति । ज्ञावेति । औदयिकादिज्ञावकालः सादिसपर्यवसानादिज्जेदजिन्नो
वाच्यः । इति । प्रकृतं तु ज्ञावेनेति । ज्ञावकालेन इह पुनर्दिवसप्रमाणकालेनाधि-
कारस्तत्रापि तृतीयपौरुष्या तत्रापि बह्वतिक्रान्तयेति । आह । यडुक्तं 'पगयंतु
ज्ञावेणं ति' तत्कथं न विरुद्ध्यते इत्युच्यते । द्वायोपशमिकज्ञावकाले शय्यंजवेन
निर्व्यूढं प्रमाणकाले चोक्तलक्षण इत्यविरोधः । अथवा प्रमाणकालोऽपि ज्ञावकाल
एव । तस्याद्वाकालस्वरूपत्वात्तस्य च ज्ञावत्वादिति गाथासमुदायार्थः । अवयवा-
र्थस्तु सामाधिकविशेषविवरणादवसेयः । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ सामाध्यअणुक्र-
मउं, वन्नेउं विगयपोरिसीए उ ॥ निर्व्यूढं किर सेज्जं-जवेण दसकालियं तेणं ॥११॥ व्या-
ख्या ॥ सामाधिकमावश्यकप्रथमाध्ययनं तस्यानुक्रमः परिपाटीविशेषः । सामाधिके वानु-
क्रमः सामाधिकानुक्रमः । ततः सामाधिकानुक्रमतः । सामाधिकानुक्रमेण वर्णयितु-
मनन्तरोपन्यस्तगाथाद्वाराणीति प्रक्रमाज्ञम्यते । विगतपौरुष्यामेव तुशब्दस्यावधार-
णार्थत्वात् । निर्व्यूढं पूर्वगताडुद्धृत्य विरचितम् । किलशब्दः परोक्षातागमवादसंस्-
चकः । शय्यंजवेन चतुर्दशपूर्वविदा दशकालिकं प्राप्तिरूपिताद्वारार्थं तेन कारणे-
नोच्यत इति गाथार्थः । श्रुतस्कन्धयोश्च निक्षेपश्चतुर्विधो द्रष्टव्यो यथानुयोगद्वारेषु ।
स्थानाशून्यार्थं किंचिडुच्यते । इह नोऽगमतः इशरीरज्वयशरीरव्यतिरिक्तं
द्रव्यश्रुतं पुस्तकपत्रन्यस्तम् । अथवा सूत्रमण्डलादि । ज्ञावश्रुतं त्वागमतो ज्ञाता

उपयुक्तः । नोआगमतस्त्वदमेव दशकालिकं नोशब्दस्य देशवचनत्वात् । एवं नोआग-
मतो ज्ञशरीरन्नव्यशरीरव्यतिरिक्तो द्रव्यश्रुतस्कन्धः सचेतनादिः । तत्र सचित्तो द्विप-
दादिः । अचित्तो द्विप्रदेशिकादिः । मिश्रः सेनादिदेशादिरिति । तथा चावस्कन्ध-
स्त्वागमतस्तदर्थोपयोगपरिणाम एव । नोआगमतस्तु दशकालिकश्रुतस्कन्ध एवेति नो-
शब्दस्य देशवचनत्वादिति । इदानीमध्ययनोद्देशकन्यासप्रस्तावः । तं चानुयोगद्वारप्रक्रमा-
यातं प्रत्यध्ययनं यथासंज्ञवमोघनिष्पन्नं निक्षेपे लाघवार्थं वक्ष्याम इति । ततश्च यदुक्तं
“ दसकालिय सुअखंधं, अप्रयणुदेस णिस्किविउं ॥ ” अनुयोगोऽस्य कर्तव्य इति तदं-
शतः संपादितमिति । सांप्रतं प्रस्तुतशास्त्रसमुद्धानवक्तव्यतान्निधित्सयाह ॥ जेण व जं
च पडुच्चा, जत्तो जावंति जह य ते ठविया ॥ सो तं च तउं ताणि य, तथा य कमसो
कहेयवं ॥ १३ ॥ व्याख्या ॥ येन वाचार्येण यद्वा वस्तु प्रतीत्याङ्गीकृत्य यतश्चात्मप्रवादादि-
पूर्वतो यावन्ति वाध्ययनानि यथा च येन प्रकारेण तान्यध्ययनानि स्थापितानि
न्यस्तानि स चाचार्यः तच्च वस्तु ततस्तस्मात्पूर्वात् तानि चाध्ययनानि तथाच तेनैव
प्रकारेण क्रमशः क्रमेणानुपूर्व्या कथयितव्यं प्रतिपादयितव्यमिति गाथासमासार्थः ।
अवयवार्थं तु प्रतिद्वारं निर्युक्तिकार एव यथावसरं वक्ष्यति । तत्राधिकृतशास्त्रकर्तुः
स्तवद्वारेणाद्यद्वारावयवार्थप्रतिपादनायाह ॥ सेवञ्चवं गणहरं, जिणपडिमादंसणेण
पडिबुऊं ॥ मणगपिअरं दसका-द्वियस्स निखूहगं वंदे ॥ १४ ॥ द्वारं ॥ १ ॥ सेवञ्चवमिति
नाम । गणधरमिति अनुत्तरज्ञानदर्शनादिधर्मगणं धारयतीति गणधरस्तं, जिनप्रतिमा-
दर्शनेन प्रतिबुऊं तत्र रागद्वेषकषायेन्द्रियपरीषहोपसर्गादिजेतृत्वाज्जिनस्तस्य प्रति-
मा सज्जावस्थापनारूपा तस्या दर्शनमिति समासः । तेन हेतुभूतेन प्रतिबुऊं मिथ्या-
त्वाज्ञाननिद्रापगमेन सम्यक्त्वविकाशं प्राप्तं, मनकपितरमिति मनकाख्यापत्यजनकं,
दशकालिकस्य प्राप्तिरूपिताक्षरार्थस्य निर्व्यूहकं पूर्वगतोऽदृताथर्विरचनाकर्तारं वन्दे
स्तौमि इति गाथाक्षरार्थः । चावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । “ एह वरूमाणसा-
मिस्स चरमतिठगरस्स सीसो तिठसामी सुहम्मो नाम गणधरो आसी । तस्स वि जंबू
णामो तस्स वि य पन्नवोत्ति । तस्सन्नया कयाइ पुवरत्तावरत्तम्मि चिंता समुप्पन्ना को
मे गणहरो होज्जत्ति । अप्पणो गणे य संघे य सवउं उवउंगो कउं । ए दीसई
कोइ अबोच्चित्तिकरो । ताहे गारठेसु उवउत्तो । उवउंगे कए रायगिहे सेवञ्चवं
माहणं जन्नं जयमाणं पासइ । ताहे राअगिहं णगरं आगंतूणं संघाडयं वावारेइ ज-
न्नवाडं गंतुं त्तिस्सकट्टा धम्मलाहेह । तठ तुब्भे अतिठ्ठाविज्जिहिह ताहे तुब्भे जणिघह ।
“ अहो कए तत्त्वं न ज्ञायते ” इति । तउं गया साहू । अतिठ्ठाविया अ तेहिं

ऋणिश्रं 'अहो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते' । तेण य सेवञ्जवेण दारमूले विण्णं तं
 ऋणं सुञ्चं । ताहे सो विचिंतेइ । एण उवसंता तवस्सिणो असत्तं ए वयंतित्ति
 ऋणं अप्रावगसगासं गंतुं ऋणइ । किं तत्तं । सो ऋणइ वेदा तत्तं । ताहे सो असिं
 ऋद्धिज्जण ऋणइ सीसं ते विंदामि, जइ मे तुमं तत्तं न कहेसि । तउं अप्रावउं ऋण-
 इ । पुत्ता मम समए ऋणियमेयं वेदञ्जे परं सीसञ्जेए कहियवत्ति संपयं कहयामि ।
 जं एण तत्तं एतस्स जूवस्स हेत्ता सवरयणमयी पफिमा अरहउं साधुवत्ति आरिहउं
 धम्मो तत्तं । ताहे सो तस्स पाएसु पफिउं । सो य जन्नवारुउं वस्कोवि तस्स चेव दिस्सो ।
 ताहे सो गंतूणं ते साहू गवेसमाणे गउं आयरियसगासं । आयरियं वंदित्ता
 साहुणो ऋणइ मम धम्मं कहेह । ताहे आयरिया उवउत्ता जहा इमो सोत्ति । ताहे
 आयरिएहिं साहुधम्मो कहिउं । संबुद्धो पवइउं सो चउदसपुवी जाउं । जया य सो पवइउं
 तथा य तस्स गुविणी महिवा होढा । तम्मि य पवइए दोगो णियव्वउं तं तमस्सत्ति ।
 जहा तरुणाए ऋत्ता पवइउं अपुत्ताए । अवि अन्धि तव किं वि पोटेत्ति पुढइ । सा ऋ
 णइ उवलक्किमि मणगं । तउं समएण दारगो जाउं । ताहे णिवत्तवारसाहस्स निय-
 व्वगेहिं, जम्हा पुब्बिज्जंतीए मायाए से ऋणिउं मणगंति, तम्हा मणउं से णामं क
 यं ति । जया सो अठवरिसो जाउं ताहे सो मातरं पुढइ को मम पिआ । सा ऋण-
 इ तव पिआ पवइउं । ताहे सो दारउं णसिज्जणं पिउसगासं पठिउं । आयरिया य
 तं कालं चंपाए विहरंति । सो वि अ दारउं चंपामेवागउं । आयरिएण य सप्पाञ्जूमि-
 गणण सो दारउं दिठो । दारएण वंदिउं आयरिउं । आयरियस्स य तं दारगं पिठंत-
 स्स णेहो जाउं । तस्स वि दारगस्स तहेव आयरिएहिं पुब्बियं जो दारग कुतो ते
 आगमणं । सो दारगो ऋणइ रायगिहाउं । आयरिएण ऋणियं रायगिहे तुमं कस्स
 पुत्तो नत्तुउं वा । सो ऋणइ, सेवञ्जवो नाम वंज्जणोत्ति अहं तस्स पुत्तो सो य किर
 पवइउं । तेहिं ऋणियं । तुमं केण कवेण आगउंसि । सो ऋणइ अहं पि पवइस्सं ।
 पष्ठा सो दारउं ऋणइ तो ऋणह वंजं तुम्हे जाणह । आयरिया ऋणंति जाणेमो । तेण
 ऋणियं सो कहिंति । ते ऋणंति, सो मम मित्तो एगसररीरञ्जुतो पवयाहि तुमं मम सगासे ।
 तेण ऋणिश्रं एवं करेमि । तउं आयरिया आगंतुं पडिस्सए आलोअंति सच्चित्तो पडु-
 प्पन्नो सो पवइउं । पष्ठा आयरिया उवउत्ता केवत्तिकालं एस जीवइत्ति । णायं जावं
 उम्मासा । ताहे आयरियाणं बुद्धी समुप्पन्ना । इमस्स थोवगं आउं किं कायवं ति । तं चउ-
 दसपुवी कम्हि विकारणे समुप्पन्ने णिच्चूहत्ति दसपुवी पुण अपन्निमो अवस्समेव णिच्चू-
 हइ । ममं पि इमं कारणं समुप्पन्नं तो अहमवि णिच्चूहामि । ताहे आढत्तो णिच्चूहिउं ।
 ते उ णिच्चूहिज्जंतो वियासे णिच्चूढा थोवावसेसे दिवसे । तेण तं दसवेयादियं ऋ-

णिवृत्तिः । ” अनेन च कथानकेन न केवलं येन चेत्यस्यैव द्वारस्य ज्ञावार्थोऽभिहितः । किं तु यद्वा प्रतीत्यैतस्यापीति । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ मण्णं पडुच्च सेव्वं-जवेण निच्चूहिया दसप्रयणा ॥ वेयालियाइ ठविया तम्हा दसकादियं णामं ॥ १५ ॥ दारं ॥ ॥ २ ॥ मनकं प्रतीत्य मनकाख्यमपत्यमाश्रित्य शय्यंजवेनाचार्येण निर्व्यूढानि पूर्वगता-
दुद्धृत्य विरचितानि दशाध्ययनानि डुमपुष्पिकादीनि । वेयालियाइ ठवियत्ति । विगतः कालो विकालः विकलनं वा विकाल इति । विकालोऽसकलः खण्णश्चेत्यनर्थान्तरम् । तस्मिन् विकालेऽपराहे स्थापितानि न्यस्तानि डुमपुष्पिकादीन्यध्ययनानि यतः । तस्माद्दश-
कालिकं नाम । व्युत्पत्तिः पूर्ववत् । दशवैकालिकं वा विकालेन निर्वृत्तम् । संकाशादिपाठा-
च्चातुरर्थिकष्टकं, तद्धितेष्वचामादेरित्यादिवृद्धैकालिकं दशाध्ययननिर्माणं च तद्वैका-
लिकं च दशवैकालिकमिति गाथार्थः । एवं येन वा यद्वा प्रतीत्येति व्याख्यातम् । इदानीं यतो निर्व्यूढानीत्येतद्व्याचिख्यासुराह ॥ आयप्पवायपुवा, निच्चूढा होइ धम्मपन्नत्ती ॥
कम्मप्पवायपुवा, पिंरुस्स उ एसणा तिविहा ॥ १६ ॥ सच्चप्पवायपुवा, निच्चूढा होइ वक्कसुद्धी उ ॥ अवसेसा निच्चूढा, नवमस्स उ तश्यवहूउ ॥ १७ ॥ बीउं वि अ आएसो-
गणिपिडगाउं डुवालसंगाउं ॥ एअं किर णिच्चूढं, मण्णस्स अणुग्गहठाए ॥ १८ ॥ व्याख्या ॥
इहात्मप्रवादपूर्वं यत्रात्मनः संसारिमुक्ताद्यनेकभेदजिन्नस्य प्रवदनमिति । तस्मा-
न्निर्व्यूढा जवति धर्मप्रज्ञप्तिः षड्जीवनिका इत्यर्थः ॥ तथा कर्मप्रवादपूर्वात् । किम् ।
पिण्णस्य तु एषणा त्रिविधा निर्व्यूढेति वर्तते । कर्मप्रवादपूर्वं नाम यत्र ज्ञानावरणी-
यादिकर्मणो निदानादिप्रवदनमिति । तस्मात् किम् । पिण्णस्यैषणा त्रिविधा गवे-
षणाग्रहणैषणाग्रसैषणाभेदजिन्ना निर्व्यूढा सा पुनस्तत्रामुना संबन्धेन पतति ।
आधाकमोपजोक्ता ज्ञानावरणीयादिकर्मप्रकृतीर्बध्नाति । उक्तं च । “ आहाकम्मं जुंज-
माणे समणे अठकम्मप्पगडीउं बंधई” इत्यादि । शुद्धपिण्णोपजोक्ता चाशुचान्न बधा-
तीत्यदं प्रसङ्गेन । प्रकृतं प्रस्तुमः । सत्यप्रवादपूर्वात्निर्व्यूढा जवति वाक्यशुद्धिस्तु ।
तत्र सत्यप्रवादं नाम यत्र जनपदसत्यादेः प्रवदनमिति । वाक्यशुद्धिर्नाम सप्तममध्य-
यनम् । अवशेषाणि प्रथमद्वितीयादीनि निर्व्यूढानि नवमस्यैव प्रत्याख्यानपूर्वस्य तृती-
यवस्तुन इति । द्वितीयोऽपि चादेशः । आदेशो विध्यन्तरं गणिपिटकादाचार्यसर्वस्वा-
द्वादशाङ्गादाचारादिलक्षणात् इदं दशकालिकं किलेति पूर्ववत् निर्व्यूढमिति च । कि-
मर्थम् । मनकस्योक्तस्वरूपस्य अनुग्रहार्थमिति गाथात्रयार्थः । एवं यत इति व्याख्या-
तम् । अधुना यावन्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते ॥ डुमपुष्पियाइ या खलु, दस अप्रयणा सज्जिक्कुयं जाव ॥
अहिगारे विय एत्तो वोढं पत्तेयमेक्केकं ॥ १९ ॥ दारं ॥ ३ ॥ व्याख्या ॥
तत्र डुमपुष्पिकेति प्रथमाध्ययननाम तदादीनि दशाध्ययनानि । सज्जिक्कुयं जावत्ति सज्जि-

द्वध्ययनं यावत् । खलु शब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । तदन्ये द्वे चूडे यावन्ती-
ति । व्याख्यातं यथा चेत्येतत् । पुनरधिकारानिधानद्वारेणैव च व्याचिख्यासुः संबन्ध-
कत्वेनेदं गाथादलमाह । अधिकारादपि चातो वक्ष्ये प्रत्येकमेकैकस्मिन् अध्ययने ।
तत्राध्ययनपरिसमाप्त्योऽनुवर्तते सोऽधिकारः । इति गाथार्थः ॥ पठमे धम्मपसंसा,
सो य इहेव जिणसासणम्मिति ॥ विइए धिइए सक्का, काउं जे एस धम्मोत्ति ॥ २० ॥
तइए आयारकहा, उ खुड्डिया आयसंजमो वाउं ॥ तह जीवसंजमो वि य, होइ चउ-
ठंमि अप्रयणे ॥ २१ ॥ जिक्कविसोही तव सं-जमस्स गुणकारियाउ पंचमए ॥ ठठे
आयारकहा, महई जोग्गा महयणस्स ॥ २२ ॥ वयणविज्जत्ती पुण स-त्तमम्मि पणिहाण-
मठमे जणियं ॥ एवमे विणउं दसमे, समाणियं एस जिक्कुत्ति ॥ २३ ॥ व्याख्या ॥ प्रथमाध्य-
यने कोऽर्थाधिकार इत्यत आह । धर्मप्रशंसा । दुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः
तस्य प्रशंसा स्तवः सकलपुरुषार्थानामेव धर्मः प्रधानमित्येवंरूपा । तथान्यैरप्युक्तम् ।
“धनदोऽर्थार्थिनां प्रोक्तः, कामिनां सर्वकामदः ॥ धर्म एवापवर्गस्य, पारंपर्येण साध-
कः ॥” इत्यादि ॥ स चात्रैव जिनशासने धर्मो नान्यत्र इहैव निरवद्यवृत्तिसंज्ञावादेतच्चो-
त्तरत्रान्यद्वाणे वक्ष्यामः । धर्माज्युपगमे च सत्यपि मा जूदजिनवप्रव्रजितस्याधृतेः सं-
मोह इत्यतस्तन्निराकरणार्थाधिकारवदेव द्वितीयाध्ययनम् । आह च । द्वितीयेऽध्ययने-
ऽयमर्थाधिकारः । धृत्या हेतुचूतया शक्यते कर्तुम् । जे इति पूरणार्थो निपातः । एष जैन-
धर्म इति । उक्तं च । “जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सा गई सुलहा ॥
जे अधितिमंतपुरिसा, तवो वि खलु डुल्लज्जो तेसिं ॥” सां पुनर्धृतिराचारे कार्या न त्वना-
चारे इत्यतस्तदर्थधिकारवदेव तृतीयाध्ययनम् । आह च । तृतीयेऽध्ययने कोऽर्थाधि-
कार इत्यत आह । आचारगोचरा कथा आचारकथा सा चेहैवाणुविस्तरज्ञेदात् । यत
आह । ह्नुद्विका लध्वी सा चात्मसंयमोपायः । संयमनं संयमः । आत्मनः संयम आत्म-
संयमस्तदुपायः । उक्तं च ॥ “तस्यात्मा संयमो यो हि सदाचारे रतः सदा ॥ स एव धृतिमा-
न्धर्मस्तस्यैव च जिनोदितः ॥” इति । स चाचारः षड्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्यतश्चतुर्थ-
मध्ययनम् । अथवात्मसंयमस्तदन्यजीवपरिपालनमेव तत्त्वतः । इत्यतस्तदर्थधिकारवदेव
चतुर्थमध्ययनम् । आह च । तथा जीवसंयमोऽपि नवति चतुर्थेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति ।
अपिशब्दादात्मसंयमोपि तज्ज्ञाव्येव वर्तते । उक्तं च ॥ “ठसु जीवनिकायेसु जे वुहे संज-
ए सदा ॥ से चेव होइ विस्सेए परमठेण संजए ॥” इत्यादि । एवमेव धर्मः सर्वदे-
हे स्वस्थे सति पाट्यते । स चाहारमन्तरा प्रायः स्वस्थो न नवति । स च सावयेतर-
ज्ञेद इत्यनवद्यो ग्राह्य इत्यतस्तदर्थधिकारवदेव पञ्चममध्ययनमिति । आह च । जिह्वावि-
शोधिस्तपःसंयमस्य गुणकारिकैव पञ्चमेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति । तत्र जिह्वाणं जिह्वा

१४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीसमा.

णिच्चत्ति । ” अनेन च कथानकेन न केवलं येन चेत्यस्यैव द्वारस्य ज्ञावार्थोऽन्निहितः ।
किं तु यद्वा प्रतीत्यैतस्यापीति । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ मण्णं पडुच्च सेव्वं-जवेण
निच्चूहिया दसप्पयणा ॥ वेयालियाइ ठविया तम्हा दसकालियं णामं ॥ १५ ॥ दारं ॥
॥ २ ॥ मनकं प्रतीत्य मनकाख्यमपत्यमाश्रित्य शय्यंजवेनाचार्येण निर्व्यूढानि पूर्वगता-
डुडुत्त्य विरचितानि दशाध्ययनानि डुमपुष्पिकादीनि । वेयालियाइ ठवियत्ति । विगतः
कालो विकालः विकलनं वा विकाल इति । विकालोऽसकलः खण्णश्चेत्यनर्थान्तरम् । तस्मि-
न् विकालेऽपराहे स्थापितानि न्यस्तानि डुमपुष्पिकादीन्यध्ययनानि यतः । तस्माद्दश-
कालिकं नाम । व्युत्पत्तिः पूर्ववत् । दशवैकालिकं वा विकालेन निर्वृत्तम् । संकाशादिपाठा-
च्चातुरर्थिकष्ठक, तद्धितेष्वचामादेरित्यादिवृद्धैकालिकं दशाध्ययननिर्माणं च तद्वैका-
लिकं च दशवैकालिकमिति गाथार्थः । एवं येन वा यद्वा प्रतीत्येति व्याख्यातम् । इदानीं
यतो निर्व्यूढानीत्येतद्व्याचिख्यासुराह ॥ आयप्पवायपुवा, निच्चूढा होइ धम्मपन्नत्ती ॥
कम्मप्पवायपुवा, पिंरुस्स उ एसणा तिविहा ॥ १६ ॥ सच्चप्पवायपुवा, निच्चूढा होइ
वक्कसुद्धी उ ॥ अवसेसा निच्चूढा, नवमस्स उ तश्यवहूउ ॥ १७ ॥ वीउ वि अ आएसो-
गणपिडगाउ डुवालसंगाउ ॥ एअं किर णिच्चूढं, मण्णस्स अणुग्गहहाए ॥ १८ ॥ व्याख्या ॥
इहात्मप्रवादपूर्वं यत्रात्मनः संसारिमुक्ताद्यनेकज्जेदन्निन्नस्य प्रवदनमिति । तस्मा-
न्निर्व्यूढा ज्वति धर्मप्रज्ञप्तिः षड्जीवनिका इत्यर्थः ॥ तथा कर्मप्रवादपूर्वात् । किम् ।
पिण्णस्य तु एषणा त्रिविधा निर्व्यूढेति वर्तते । कर्मप्रवादपूर्वं नाम यत्र ज्ञानावरणी-
यादिकर्मणो निदानादिप्रवदनमिति । तस्मात् किम् । पिण्णस्यैषणा त्रिविधा गवे-
षणाग्रहणैषणायासैषणाज्जेदन्निन्ना निर्व्यूढा सा पुनस्तत्रामुना संबन्धेन पतति ।
आधाकर्मोपन्नोक्ता ज्ञानावरणीयादिकर्मप्रकृतीर्बध्नाति । उक्तं च । “ आहाकम्मं जुंज-
माणे समणे अठकम्मप्पगडीउ बंधई ” इत्यादि । शुद्धपिण्णोपन्नोक्ता चाशुचान्न बधा-
तीत्यलं प्रसङ्गेन । प्रकृतं प्रस्तुमः । सत्यप्रवादपूर्वात्निर्व्यूढा ज्वति वाक्यशुद्धिस्तु ।
तत्र सत्यप्रवादं नाम यत्र जनपदसत्यादेः प्रवदनमिति । वाक्यशुद्धिर्नाम सप्तममध्य-
यनम् । अवशेषाणि प्रथमद्वितीयादीनि निर्व्यूढानि नवमस्यैव प्रत्याख्यानपूर्वस्य तृती-
यवस्तुन इति । द्वितीयोऽपि चादेशः । आदेशो विध्यन्तरं गणपिटकादाचार्यसर्वस्वा-
द्वादशाङ्गादाचारादिलक्षणात् इदं दशकालिकं किलेति पूर्ववत् निर्व्यूढमिति च । कि-
मर्थम् । मनकस्योक्तस्वरूपस्य अनुग्रहार्थमिति गाथात्रयार्थः । एवं यत इति व्याख्या-
तम् । अधुना यावन्तीत्येतत्प्रतिपाद्यते ॥ डुमपुष्पियाइ या खलु, दस अप्पयणा
सन्निक्कयं जाव ॥ अहिगारे विय एत्तो वोव्वं पत्तेयमेक्केकं ॥ १९ ॥ दारं ॥ ३ ॥ व्याख्या ॥
तत्र डुमपुष्पिकेति प्रथमाध्ययननाम तदादीनि दशाध्ययनानि । सन्निक्कयं जावत्ति सन्नि-

द्वध्ययनं यावत् । खलु शब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि । तदन्ये द्वे चूडे यावन्ती-
ति । व्याख्यातं यथा चेत्येतत् । पुनरधिकाराजिधानद्वारेणैव च व्याचिख्यासुः संबन्ध-
कत्वेनेदं गाथादलमाह । अधिकारादपि चातो वक्ष्ये प्रत्येकमेकैकस्मिन् अध्ययने ।
तत्राध्ययनपरिसमाप्तेर्योऽनुवर्तते सोऽधिकारः । इति गाथार्थः ॥ पठमे धम्मपसंसा,
सो य इहेव जिणसासणम्मिच्छि ॥ विइए धिइए सक्का, काउं जे एस धम्मोत्ति ॥ २० ॥
तइए आचारकहा, उ खुड्डिया आयसंजमो वाउं ॥ तह जीवसंजमो वि य, होइ चउ-
उंमि अप्पयणे ॥ २१ ॥ जिक्कविसोही तव सं-जमस्स गुणकारियाउ पंचमए ॥ उठे
आचारकहा, महई जोग्गा महयणस्स ॥ २२ ॥ वयणविज्जत्ती पुण स-त्तमम्मि पणिहाण-
मठमे जणियं ॥ एवमे विणउं दसमे, समाणियं एस जिक्कुत्ति ॥ २३ ॥ व्याख्या ॥ प्रथमाध्य-
यने कोऽर्थाधिकार इत्यत आह । धर्मप्रशंसा । दुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः
तस्य प्रशंसा स्तवः सकलपुरुषार्थानामेव धर्मः प्रधानमित्येवंरूपा । तथान्यैरप्युक्तम् ।
“धनदोऽर्थार्थिनां प्रोक्तः, कामिनां सर्वकामदः ॥ धर्म एवापवर्गस्य, पारंपर्येण साध-
कः ॥” इत्यादि ॥ स चात्रैव जिनशासने धर्मो नान्यत्र इहैव निरवद्यवृत्तिसंज्ञावादेतच्चो-
त्तरत्रान्यद्वारेण वक्ष्यामः । धर्माज्युपगमे च सत्यपि मा चूदजिनवप्रव्रजितस्याधृतेः सं-
मोह इत्यतस्तन्निराकरणार्थाधिकारवदेव द्वितीयाध्ययनम् । आह च । द्वितीयेऽध्ययने-
ऽयमर्थाधिकारः । धृत्या हेतुचूतया शक्यते कर्तुम् । जे इति पूरणार्थो निपातः । एष जैन-
धर्म इति । उक्तं च । “जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सा गई सुलहा ॥
जे अधितिमंतपुरिसा, तवो वि खलु उद्धजो तेसिं ॥” सां पुनर्धृतिराचारे कार्या न त्वना-
चारे इत्यतस्तदर्थधिकारवदेव तृतीयाध्ययनम् । आह च । तृतीयेऽध्ययने कोऽर्थाधि-
कार इत्यत आह । आचारगोचरा कथा आचारकथा सा चेहैवाणुविस्तरजेदात् । यत
आह । कुद्धिका लध्वी सा चात्मसंयमोपायः । संयमनं संयमः । आत्मनः संयम आत्म-
संयमस्तदुपायः । उक्तं च ॥ “तस्यात्मा संयमो यो हि सदाचारे रतः सदा ॥ स एव धृतिमा-
न्धर्मस्तस्यैव च जिनोदितः ॥” इति । स चाचारः षड्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्यतश्चतुर्थ-
मध्ययनम् । अथवात्मसंयमस्तदन्यजीवपरिपालनमेव तत्त्वतः । इत्यतस्तदर्थधिकारवदेव
चतुर्थमध्ययनम् । आह च । तथा जीवसंयमोऽपि ज्वति चतुर्थेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति ।
अपिशब्दादात्मसंयमोपि तज्ज्ञाव्येव वर्तते । उक्तं च ॥ “ठसु जीवनिकायेसु जे बुहे संज-
ए सदा ॥ से चेव होइ विष्सेए परमठेण संजए ॥” इत्यादि । एवमेव धर्मः सर्वदे-
हे स्वस्थे सति पाद्यते । स चाहारमन्तरा प्रायः स्वस्थो न ज्वति । स च सावद्येतर-
जेद इत्यनवद्यो ग्राह्य इत्यतस्तदर्थधिकारवदेव पञ्चममध्ययनमिति । आह च । जिह्वावि-
शोधिस्तपःसंयमस्य गुणकारिकैव पञ्चमेऽध्ययनेऽर्थाधिकार इति । तत्र जिह्वाणं जिह्वा

१६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीसमा.

तस्या विशोधिः सावद्यपरिहारेणैतरस्वरूपकथनमित्यर्थः । तपःप्रधानः संयमस्तपःसंय-
मस्तस्य गुणकारिकैवेयं वर्तते इति ॥ उक्तं च ॥ “से संजए समस्काए निरवद्याहार जे वि-
उ ॥ धम्मकायठिए सम्मं सुहजोगाण साहए” ॥ इत्यादि । गोचरप्रविष्टेन च सता स्वा-
चारं पृष्टेन तद्धिदापि न महाजनसमदं तत्रैव विस्तरतः कथयितव्यः । अपि तु आ-
लये गुरवो वा कथयन्तीति वक्तव्यमतस्तदर्थार्थिकारवदेव षष्ठमध्ययनमिति । आह च ।
षष्ठेऽध्ययनेऽर्थार्थिकार आचारकथा । सापि महती न ह्युद्धिका योग्या उचिता महा-
जनस्य विशिष्टपरिषद इत्यर्थः । वक्ष्यति च ॥ “गोअरगपविष्टे उ न निसिद्यइ कळ इ ॥
कहं च न पबंधिद्या चिठिद्या णेव संजए” ॥ इत्यादि । आलयगतेनापि तेन गुरुणा वा
वचनदोषगुणाजिज्ञेन निरवद्यवचसा कथयितव्यम् । इत्यतस्तदर्थार्थिकारवदेव सप्तमम-
ध्ययनमिति । आह च । वयणविज्जतीत्यादि । वचनस्य विज्जक्तिर्वचनविज्जक्तिः । विज्ज-
जनं विज्जक्तिः एवंभूतमनवद्यमिहंभूतं च सावद्यमित्यर्थः । पुनःशब्दः शेषाध्ययना-
र्थार्थिकारेभ्यः अस्याधिकृतार्थार्थिकारस्य विशेषणार्थ इति सप्तमेऽध्ययने अर्थार्थि-
कार इति । उक्तं च ॥ “सावद्यणवद्याणं, वयणाणं जो ण याणइ विसेसं ॥ वोत्तुं पि
तस्स न खमं, किमंग पुण देसणं काउं” इत्यादि । तच्च निरवद्यं वचः स्वाचारे प्रणि-
हितस्य जवति इत्यतस्तदर्थार्थिकारवदेवाष्टममध्ययनमिति । आह च । प्रणिधान-
मष्टमेऽध्ययनेऽर्थार्थिकारत्वेन जणितमुक्तम् । प्रणिधानं नाम विशिष्टश्रेतोधर्म इति ।
उक्तं च ॥ “पणिहाणरहियस्साहा निरवद्यंति जासियं ॥ सावद्यतुह्वं विन्नेयं मप्रठे-
णेह संवुडं” इत्यादि ॥ आचारप्रणिहितश्च यथोचितविनयसंपन्न एव जवतीत्यतस्त-
दर्थार्थिकारवदेव नवममध्ययनमिति । आह च । नवमेऽध्ययने विनयोऽर्थार्थिकार
इति । उक्तं च ॥ “आयारपणिहाणंमि, से सम्मं वहुई बुहे ॥ णाणादीणं विणीए जे मोक्कठा
णिविगिठिए ॥” इत्यादि ॥ एतेषु एव नवस्वध्ययनार्थेषु यो व्यवस्थितः स सम्यग्
जिहुरित्यनेन संबन्धेन सज्जिद्वध्ययनमिति । आह च । दशमेऽध्ययने समाप्तिं नीत-
मिदं साधुक्रियाजिधायकं शास्त्रम् । एतत्क्रियासमन्वित एव जिहुरिर्भवत्यत आह एष
जिहुरिति गाथाचतुष्टयार्थः । स एवं गुणयुक्तोऽपि जिहुरः कदाचित् कर्मपरतन्त्रत्वा-
त्कर्मणश्च बलवत्त्वात्सीदेत् । ततस्तस्य स्थिरीकरणं कर्तव्यमतस्तदर्थार्थिकारवदेव
चूडाद्यमित्याह ॥ दो अप्रयणा चूलिय, विसीययंते थिरीकरणमेगं ॥ विइए विवित्तच-
रिया असीयणगुणाइरेगफला ॥ १४ ॥ व्याख्या ॥ द्वे अध्ययने । किम् । चूडा चूडेव चूडा तत्र
प्रमादवशाद्धिषीदति सति साधौ संयमे स्थिरीकरणमेकं प्रथमं स्थिरीकरणफलमित्य-
र्थः । तथा च तत्रावधानप्रेक्षिणः साधोः दुःप्रजीवित्वे नरकपातादयो दोषा वर्ण्यन्त
इति । तथा च द्वितीयेऽध्ययने विवित्तचर्या वर्ण्यते । किंभूता असीदनगुणातिरेकफला ।

तत्र विविक्तचर्यैकान्तचर्या अव्यक्तेत्रकालजावेष्वसंबद्धता । उपलक्षणं चैषानिय-
तचर्यादीनामिति । असीदनगुणातिरेकः फलं यस्याः सा तथाविधेति गाथार्थः ।
दसकालिअस्स एसो, पिंरुठो वन्निउं समासेणं ॥ एत्तो एक्केकं पुण, अप्पयणं कित्त-
इस्सामि ॥ १५ ॥ व्याख्या ॥ दशकालिकस्य प्राप्तिरूपितशब्दार्थस्यैषोऽनन्तरोदितः पि-
णार्थः सामान्यार्थो वर्णितः प्रतिपादितः समासेन संक्षेपेण । अत ऊर्ध्वं पुनरेकैकम-
ध्ययनं कीर्तयिष्यामि प्रतिपादयिष्यामीति । पुनःशब्दस्य व्यवहित उपन्यास इति
गाथार्थः । तत्र प्रथमाध्ययनं डुमपुष्पिका । तस्य च चत्वार्यनुयोगद्वाराणि जवन्ति । तद्यथा,
उपक्रमो निक्षेपोऽनुगमो नयः । एषां चतुर्णामप्यनुयोगद्वाराणामध्ययनादावुपन्यासः ।
तत्रेहं च क्रमोपन्यासप्रयोजनमावश्यकविशेषविवरणादवसेयं स्वरूपं च प्रायश इति ।
प्रकृताध्ययनस्य च शास्त्रीयोपक्रमे आनुपूर्व्यादित्रेदेषु खबुद्धवतारः कार्यः । अर्था-
धिकारश्च वक्तव्यः । तथाचाह निर्युक्तिकारः ॥ पढमप्पयणं डुमपु-प्फियं ति चत्तारि
तस्स दाराइं ॥ वन्नेउवक्कमाई, धम्मपसंसाइ अहिगारो ॥ १६ ॥ व्याख्या ॥ प्रथमा-
ध्ययनं डुमपुष्पिकेति । अस्य नामनिष्पन्ननिक्षेपावसर एव शब्दार्थं वक्ष्यामः । चत्वारि
तस्य द्वाराण्यनुयोगद्वाराणि । किम् । वर्णयित्त्वोपक्रमादीनीति । किम् । धर्मप्रशंसयाधि-
कारो वाच्य इति गाथार्थः । तत्र निक्षेपः । स च त्रिविधस्तद्यथा, उंचनिष्पन्नो नामनि-
ष्पन्नः सूत्रात्वापकनिष्पन्नश्चेति । तत्रौघः सामान्यं श्रुताजिधानम् । तथाचाह निर्युक्तिका-
रः ॥ उंहो जं सामन्नं, सुआजिहाणं चउविहं तं च ॥ अप्पयणं अप्पीणं, आयप्पवणा य पत्तेअं
॥ १७ ॥ व्याख्या ॥ औघो यत्सामान्यं श्रुताजिधानं श्रुतनाम चतुर्विधम् । तच्च कथम् । अध्यय-
नमक्षीणमायः क्षपणा च । इदं च प्रत्येकं पृथक्पृथक् । किम् ॥ नामाश्चउप्रेयं, वन्नेऊणं सु-
आणुसारेणं ॥ डुमपुष्पिअ आउंछं, चउसुं पि कमेण जावेसु ॥ १८ ॥ व्याख्या ॥ नामादि-
चतुर्नेदं वर्णयित्वा । तद्यथा । नामाध्ययनं स्थापनाध्ययनं अव्याध्ययनं जावाध्ययनं चे-
त्येवमक्षीणादीनामपिन्यासः कर्तव्यः । श्रुतानुसारेणानुयोगद्वाराख्यसूत्रानुसारेण । किम् ।
डुमपुष्पिका आयोज्या प्रकृताध्ययनं संवन्धनीयम् । चतुर्ष्वप्यध्ययनादिषु क्रमेण जावे-
ष्विति गाथार्थः । सांप्रतं जावाध्ययनादिशब्दार्थं प्रतिपादयन्नाह ॥ अप्पप्पस्साण-
यणं, कम्माणं अवचउं उवचिआणं ॥ आणुवचउं अ नवाणं, तम्हा अप्पयणमिठंति
॥ १९ ॥ अहिगम्मंति अठा, इमेण अहिगं च नयणमिठंति ॥ अहिगं च साहुगठइ,
तम्हा अप्पयणमिठंति ॥ २० ॥ जह दीवा दीवसयं, पइप्पई सो अ दिप्पई दीवो ॥
दीवसमा आयरिया, दिप्पंति परं च दीवंति ॥ २१ ॥ नाणस्स दंसणस्स वि, चरणस्स
य जेण आगमो होई ॥ सो होइ जाव आउं, आउं वाहो ति निदिठो ॥ २२ ॥ अठ-
विहं कम्मरयं, पोराणं जं खवेइ जोगेहिं ॥ एअं जावप्पयणं, नेअवं आणुपुवीए ॥ २३ ॥

जावना कार्येति । जावार्थस्तु, यथा गौश्वरत्येवमविशेषेण साधुनाप्यटितव्यं न विज्व-
मङ्गीकृत्योत्तमाधममध्यमेषु कुलेष्विति वणिग्वत्सकदृष्टान्तेनेति । तथा । त्वगिति । त्व-
गिवासारं नोक्तव्यमित्यर्थसूचकत्वात्त्वगुच्यत इति । उक्तं च परममुनिभिः “ जहा
चत्तारि घुणा पणत्ता । तं जहा । तयस्काए ठद्विस्काए कठस्काए सारस्काए । एमेव
चत्तारि जिस्कुगा अ पन्नत्ता । तं जहा । तयस्काए । ठद्विस्काए कठस्काए सारस्काए ।
तयस्काए णामं एगे नो सारस्काए । सारस्काए णामं एगे नो तयस्काए । एगे तयस्का-
ए वि सारस्काए वि । एगे नो तयस्काए णो सारस्काए । तयस्कायसमणस्स णं जिस्कुस्स
सारस्कायसमाणे तवे जवइ । एवं जहा ठाणे तहा एव दद्वं । जावार्थस्तु जावत-
स्त्वक्कदपासारनोक्तुः कर्मभेदमङ्गीकृत्य वज्रसारं तपो जवति । तथोऽऽमित्यज्ञातपिण्ठो-
सूचकत्वादिति । तथा मेष इति । यथा मेषोऽद्वेषेऽप्यम्भसि अनुष्ठालयज्ञेवाम्भः पिवति ।
एवं साधुनापि जिज्ञाप्रविष्टेन बीजाक्रमणादिष्वनाकुलेन जिज्ञा ग्राह्येत्येवंविधार्थसू-
चकत्वादधिकृताजिधानप्रवृत्तिरिति । तथा जलौका इति । अनेषणाप्रवृत्तदायकस्य मृदु-
जावनिवारणार्थसूचकत्वादिति । तथा सर्प इति । यथासावेकदृष्टिर्जवत्येवं गोचरग-
तेन संयमैकदृष्टिना जवितव्यमित्यर्थसूचकत्वादिति । अथवा । यथा द्रागस्पृशन्
सर्पो बिलं प्रविशत्येवं साधुनाप्यनास्वादयता नोक्तव्यमिति । तथा ब्रण इत्यरक्तद्विष्टेन
ब्रणक्षेपदानवन्नोक्तव्यम् । तथाक्व इत्यद्वोपाङ्गदानवच्चेति उक्तं च ब्रणक्षेपाद्वोपाङ्गवद-
संगयोगजरमात्रयात्रार्थम् । पन्नग इवाच्यवहरेदाहारम् । इसु त्ति । तथा इषुः शरो जण्यते
तत्र सूचनात्सूत्रमिति कृत्वा “ ॥ जह रहिउणवउत्तो इसुणा वरकं ण विंधइ तहेव ॥
साहू गोअरपत्तो संयमवरकम्मि नायवा ॥ ” गोव इति । “ जह जउगोलो अगणि-स्स
णाइदूरे ण आवि आसन्ने ॥ सकइ काऊण तहा, संजमगोलो गिहवाणं ॥ दूरे अणेसणा-
इं, इयरम्मि तेण संकाइं ॥ तम्हा मियजूमीए चिठ्ठिवा गोयरग्गगउं ॥ ३ ॥ ” पुत्र
इति । पुत्रमांसोपमया नोक्तव्यम् । सुसुमादृष्टान्तोऽत्र वक्तव्यः । उदकमिति । पूत्यु-
दकोपमानतः खद्वन्नपानमुपनोक्तव्यमित्यत्रोदाहरणम् । “ जहा एगेणं वाणियएणं
दारिदुस्काजिजूएणं कहिं वि हिंडंतेणं रयणदीवं पावित्ता तेव्वुक्कसुंदरा अणग्घया
रयणा समासादिआ । सो अ ते चोराकुलदीहऊणजएण ण सकइ णिवाविऊणमुवउं-
गजूमिमाणेउं । तउं सो बुद्धिकोसद्वेण ताणि एगम्मि पएसे ठवेऊण जुसे जरप-
छाणे धेत्तुं पठ्ठिउं गहिद्वेसेण “ रयणवाणिउं गहइ त्ति ” जणइ । तिणिवारे जाहे
कोइ ण उठइ । ताहे धेत्तूण पयाउं अडवीए तिसाए गहिउं जाव कुहियपाणिअं
बिद्वरम्मि विण्ठं पासइ । तव बहवे हरिणादयो मआ तेण तं सबं उदगवसाजाया ।
ताहे तं तेण अणुस्ससियाए अणासायंतेण पीअं निवारियाणि अणेण रयणाणि ।

तथा विपुलतरं तु प्रचूततरं तु कथयन्ति पुढाए त्ति । शिष्यप्रश्ने सति पटुप्रज्ञोऽय-
मित्यवगमादिति गाथार्थः ॥ एवं तावत्समासेन व्याख्यालक्षणयोजना ॥ कृतेयं
प्रस्तुते सूत्रे कार्यैवमपरेष्वपि ॥ १ ॥ ग्रन्थविस्तरदोषान्न वक्ष्यामः । उपयोगे तु वक्ष्यामः
प्रतिसूत्रम् । यतः सूत्रस्पर्शकोऽधुना प्रोच्यते । अनुगमनिर्युक्तिविज्ञागश्च विशेषतः सामा-
यिकवृहद्भाष्याज्ज्ञेयः सूत्रोदितः । यतः “ होइ कयढो वोत्तुं, सपयन्नेअं सुअं सुआणु-
गमे ॥ सुत्तालावगता सो नामा दिष्सा सविणिउगं ॥ सुत्तप्फासिअनिज्जु-त्तिणिउगासेस-
उं पयत्ताइ ॥ पायं सो विय नेगम-णयाइणयगोअरो होइ ॥ एवं सुत्ताणुगमो, सुत्तालाव-
गकउंअ निस्केवो ॥ सुत्तप्फासिअणिज्जु-त्तिणया अ वच्चंति समगं तु ॥ ” इत्यदं प्रसङ्गेन
गमनिकामात्रमेतत् । तत्र धर्मपदमधिकृत्य सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तिप्रतिपादनायाह ॥ एामं
ठवणा धम्मो, दवधम्मो अ ज्ञावधम्मो उ ॥ एएसिं नाणत्तं वुढामि अहाणुपुवीए ॥ ३९ ॥
व्याख्या ॥ एामं ठवणा धम्मो त्ति । अत्र धर्मशब्दः प्रत्येकमजिसंबध्यते । नामधर्मः
स्थापनाधर्मो द्रव्यधर्मो ज्ञावधर्मश्च । एतेषां नानात्वं ज्ञेदं वक्ष्येऽजिधास्ये यथानुपूर्व्या
यथानुपरिपाद्येति गाथार्थः । सांप्रतं नामस्थापने कृष्टत्वादागमतोनोश्चागमतश्च ज्ञा-
त्रनुपयुक्तज्ञशरीरेतरज्ञेदांश्चानादृत्य ज्ञशरीरज्ञव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यधर्माद्यजिधित्स-
याह ॥ दवं च अहिकारुं, पयारधम्मो अ ज्ञावधम्मो अ ॥ दवस्स पववा जे, ते धम्मा
तस्स दवस्स ॥ ४० ॥ व्याख्या ॥ इह त्रिविधोऽधिकृतो धर्मः । तद्यथा द्रव्यधर्मः । अ-
स्तिकायधर्मः प्रचारधर्मश्चेति । तत्र द्रव्यं चेत्यनेन धर्मधर्मिणोः कथं चिदज्ञेदाद्रव्यध-
र्ममाह । तथास्तिकाय इत्यनेन तु सूचनात् सूत्रमिति कृत्वा उपलक्षणत्वादवयव
एव समुदायशब्दोपचारादस्तिकायधर्म इति । प्रचारधर्मश्चेत्यनेन ग्रन्थेन द्रव्यधर्मदेश-
माह । ज्ञावधर्मश्चेत्यनेन तु ज्ञावधर्मस्य स्वरूपमाह । सांप्रतं प्रथमोद्दिष्टद्रव्यधर्मस्वरू-
पाजिधित्सयाह । द्रव्यस्य पर्याया ये उत्पादविगमादयस्ते धर्मास्तस्य द्रव्यस्य ।
ततश्च द्रव्यस्य धर्मा द्रव्यधर्मा इत्यन्यासंसक्तैकद्रव्यधर्माज्ञावप्रदर्शनार्थो बहुवचन-
निर्देश इति गाथार्थः । इदानीमस्तिकायादिधर्मस्वरूपप्रतिपिपादयिष्याह ॥ धम्म-
उकायधम्मो, पयारधम्मो य विसयधम्मो उ ॥ दोइयकुप्पावयणिअ-दोयुत्तरदो-
णणेगविहो ॥ ४१ ॥ व्याख्या ॥ धर्मग्रहणाद्धर्मास्तिकायपरिग्रहः । ततश्च धर्मा-
स्तिकाय एव गत्युपष्टम्भकोऽसंख्येयप्रदेशात्मकः अस्तिकायधर्म इति । अन्ये तु
याचकृते । धर्मास्तिकायादिस्वज्ञावोऽस्तिकायधर्म इत्येतच्चायुक्तम् । तत्र धर्मास्तिका-
दीनां द्रव्यत्वेन तस्य द्रव्यधर्माव्यतिरेकादिति । तथा प्रचारधर्मश्च विषयधर्म एव ।
शब्दस्यैवकारार्थत्वात् । तत्र प्रचरणं प्रचारः । प्रकर्षगमनमित्यर्थः । स एवात्मस्वज्ञाव-
गार्हर्मः प्रचारधर्मः । स च किम् । विधीदन्त्येतेषु प्राणिन इति विषया रूपादयस्तद्धर्म

धम्मो मंगलमुक्किंठं, अहिंसा संजमो तवो ॥ देवा वि तं नमंसंति, जस्स धम्मो सया मणो ॥ १ ॥ तत्रास्खलितपदोच्चारणं संहिता । सा पाठसिद्धैव । अधुना पदानि । धर्मः मङ्गलम् उत्कृष्टम् अहिंसा संयमः तपः देवाः अपि तं नमस्यन्ति यस्य धर्मे सदा मनः । तत्र “धृञ् धारणे” इत्यस्य धातोर्मप्रत्ययान्तस्येदं रूपं धर्म इति । मङ्गल-रूपं पूर्ववत् । तथा “कृष् विद्वेखने” इत्यस्य धातोरुत्पूर्वस्य निष्ठान्तस्येदं रूपमुत्कृष्टमिति । तथा “तृहि हिंसि हिंसायाम्” इत्यस्य “इदितो नुम् धातोः” इति नुमि कृते ल्यधिकारे टाबन्तस्य नञ्पूर्वस्येदं रूपं यदुताहिंसेति । तथा “यमु उपरमे” इत्यस्य धातोः संपूर्वस्याच्प्रत्ययान्तस्य संयम इति रूपं ञवति । तथा “तप संतापे” इत्यस्य धातोरसुन्प्रत्ययान्तस्य तप इति । तथा “दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिस्वप्रकान्तिगतिषु” इत्यस्य धातोरच्प्रत्ययान्तस्य जसि देवा इति ञवति । अपिशब्दो निपातः । तदित्येतस्य सर्वनाम्नः पुंस्त्वविवक्षायां द्वितीयैकवचनं तमिति ञवति । तथा नमसित्यस्य प्रातिपदिकस्य “नमो वरिवश्चित्रडः क्यच्” इति क्यजन्तस्य लट् क्रियान्तादेशस्ततश्च नमस्यन्तीति ञवति । तथा यदिति सर्वनाम्नः षष्ठ्यन्तस्य यस्येति ञवति । धर्मः पूर्ववत् । सदेति सर्वस्मिन् काले । “सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले दा” इति दाप्रत्ययः । “सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि” इति स आदेशः । सदा । तथा “मन ज्ञाने” इत्यस्य धातोरसुन्प्रत्ययान्तस्य मन इति ञवति । इति पदानि । सांप्रतं पदार्थ उच्यते । तत्र दुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः । तथा चोक्तम् “ ॥ दुर्गतिप्रसृतान् जीवान् यस्माद्धारयते ततः ॥ धत्ते चैतान् शुभे स्थाने तस्माद्धर्म इति स्मृतः ॥ ” मङ्ग्यते हितमनेनेति मङ्गलमित्यादि पूर्ववत् । उत्कृष्टं प्रधानम् । न हिंसा अहिंसा प्राणातिपातविरतिरित्यर्थः । संयम आश्रवद्धारोपरमः । तापयन्त्यनेकजवोपात्तमष्टप्रकारं कर्मेति तपोऽनशनादि । दीव्यन्तीति देवाः क्रीडन्तीत्यादिज्ञावार्थः । अपिः संज्ञावने । देवा अपि मनुष्यास्तु सुतरां तमित्येवंविशिष्टं जीवं नमस्यन्तीति प्रकटार्थम् । यस्य जीवस्य । किम् । धर्मे प्रागन्निहितस्वरूपे सदा सर्वकालं मन इत्यन्तःकरणम् । अयं पदार्थ इति । पदविग्रहस्तु परस्परापेक्षसमासज्ञाक्त्वेनेह निबन्धनाज्ञावान्न प्रदर्शित इति । चालनाप्रत्यवस्थाने तु प्रमाणचिन्तायां यथावसरमुपरिष्ठाद्भ्रम्यामः । प्रवृत्तिः पुनस्तयोरमुनोपायेनेति प्रदर्शयन्नाह ॥ कञ्श् पुञ्श् सीसो, कर्हिं वि अपुष्ठा कर्हंति आयरिआ ॥ सीसाणं तु हियष्ठा, विपुलतरागं तु पुष्ठाए ॥ ३७ ॥ व्याख्या ॥ कचित्किंचिदनवगठन् पृष्ठति शिष्यः कथमेतद्वितीयमेव चालना, गुरुकथनं प्रत्यवस्थानमिहमनयोः प्रवृत्तिः । तथा क्वचिदपृष्ठा एव सन्तः पूर्वपक्षमाशङ्क्य किंचित्कथयन्त्याचार्याः । तत्प्रत्यवस्थानमिति गम्यते । किमर्थं कथयन्त्यत आह । शिष्याणामेव हितार्थम् । तुशब्द एवकारार्थः ।

१९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह भाग ४३ मा.

धम्मो मंगलमुक्किंठं, अहिंसा संजमो तवो ॥ देवा वि तं नमंसंति, जस्स धम्मो सया मणो ॥ १ ॥ तत्रास्खलितपदोच्चारणं संहिता । सा पाठसिद्धैव । अधुना पदानि । धर्मः मङ्गलम् उत्कृष्टम् अहिंसा संयमः तपः देवाः अपि तं नमस्यन्ति यस्य धर्मे सदा मनः । तत्र “धृञ् धारणे” इत्यस्य धातोर्मप्रत्ययान्तस्येदं रूपं धर्म इति । मङ्गल-रूपं पूर्ववत् । तथा “कृष् विद्वेखने” इत्यस्य धातोरुत्पूर्वस्य निष्ठान्तस्येदं रूपमुत्कृष्टमिति । तथा “तृहि हिंसि हिंसायाम्” इत्यस्य “इदितो नुम् धातोः” इति नुमि कृते ल्यधिकारे टाबन्तस्य नञ्पूर्वस्येदं रूपं यदुताहिंसेति । तथा “यमु उपरमे” इत्यस्य धातोः संपूर्वस्याच्प्रत्ययान्तस्य संयम इति रूपं ञवति । तथा “तप संतापे” इत्यस्य धातोरसुन्प्रत्ययान्तस्य तप इति । तथा “दिवु क्रीडाविजिगीषाव्यवहारद्युतिस्तुतिस्वप्रकान्तिगतिषु” इत्यस्य धातोरच्प्रत्ययान्तस्य जसि देवा इति ञवति । अपिशब्दो निपातः । तदित्येतस्य सर्वनाम्नः पुंस्त्वविवक्षायां द्वितीयैकवचनं तमिति ञवति । तथा नमसित्यस्य प्रातिपदिकस्य “नमो वरिवश्चित्रडः क्यच्” इति क्यजन्तस्य लट् क्रियान्तादेशस्ततश्च नमस्यन्तीति ञवति । तथा यदिति सर्वनाम्नः षष्ठ्यन्तस्य यस्येति ञवति । धर्मः पूर्ववत् । सदेति सर्वस्मिन् काले । “सर्वैकान्यकिंयत्तदः काले दा” इति दाप्रत्ययः । “सर्वस्य सोऽन्यतरस्यां दि” इति स आदेशः । सदा । तथा “मन ज्ञाने” इत्यस्य धातोरसुन्प्रत्ययान्तस्य मन इति ञवति । इति पदानि । सांप्रतं पदार्थ उच्यते । तत्र दुर्गतौ प्रपतन्तमात्मानं धारयतीति धर्मः । तथा चोक्तम् “ ॥ दुर्गतिप्रसृतान् जीवान् यस्माद्धारयते ततः ॥ धत्ते चैतान् शुभ्रे स्थाने तस्माद्भर्म इति स्मृतः ॥ ” मङ्गल्यते हितमनेनेति मङ्गलमित्यादि पूर्ववत् । उत्कृष्टं प्रधानम् । न हिंसा अहिंसा प्राणातिपातविरतिरित्यर्थः । संयम आश्रवद्धारोपरमः । तापयन्त्यनेकज्ञवोपात्तमष्टप्रकारं कर्मेति तपोऽनशनादि । दीव्यन्तीति देवाः क्रीडन्तीत्यादिज्ञावार्थः । अपिः संज्ञावने । देवा अपि मनुष्यास्तु सुतरां तमित्येवंविशिष्टं जीवं नमस्यन्तीति प्रकटार्थम् । यस्य जीवस्य । किम् । धर्मे प्रागजिहितस्वरूपे सदा सर्वकालं मन इत्यन्तःकरणम् । अयं पदार्थ इति । पदविग्रहस्तु परस्परापेक्षसमासज्ञाक्त्वेनेह निबन्धनाज्ञावान्न प्रदर्शित इति । चालनाप्रत्यवस्थाने तु प्रमाणचिन्तायां यथावसरमुपरिष्ठाद्दद्यामः । प्रवृत्तिः पुनस्तयो-रमुनोपायेनेति प्रदर्शयन्नाह ॥ कञ्इ पुञ्इ सीसो, कहिं वि अपुष्ठा कहंति आयरिआ ॥ सीसाणं तु हियष्ठा, विपुलतरागं तु पुष्ठाए ॥ ३७ ॥ व्याख्या ॥ कचित्किंचिदनवगहन् पृष्ठति शिष्यः कथमेतद्वितीयमेव चालना, गुरुकथनं प्रत्यवस्थानमिदमनयोः प्रवृत्तिः । तथा क्वचिदपृष्ठा एव सन्तः पूर्वपक्षमाशङ्क्य किंचित्कथयन्त्याचार्याः । तत्प्रत्यवस्थानमिति गम्यते । किमर्थं कथयन्त्यत आह । शिष्याणामेव हितार्थम् । तुशब्द एवकारार्थः ।

तथा विपुलतरं तु प्रचूततरं तु कथयन्ति पुष्पाए त्ति । शिष्यप्रश्ने सति पटुप्रज्ञोऽय-
 मित्यवगमादिति गाथार्थः ॥ एवं तावत्समासेन व्याख्यालक्षणयोजना ॥ कृतेयं
 प्रस्तुते सूत्रे कार्यैवमपरेष्वपि ॥ १ ॥ ग्रन्थविस्तरदोषान्न वक्ष्यामः । उपयोगे तु वक्ष्यामः
 प्रतिसूत्रम् । यतः सूत्रस्पर्शकोऽधुना प्रोच्यते । अनुगमनिर्युक्तिविज्ञागश्च विशेषतः सामा-
 यिकवृहद्भाष्याज्ज्ञेयः सूत्रोदितः । यतः “ होइ कयढो वोत्तुं, सपयढेअं सुअं सुआणु-
 गमे ॥ सुत्तालावगता सो नामा दिष्सा सविणिउगं ॥ सुत्तप्फासिअनिज्जु-त्तिणिउगासेस-
 उं पयत्ताइ ॥ पायं सो विय नेगम-णयाइणयगोअरो होइ ॥ एवं सुत्ताणुगमो, सुत्तालाव-
 गकउं अ निस्केवो ॥ सुत्तप्फासिअणिज्जु-त्तिणया अ वच्चंति समगं तु ॥ ” इत्यदं प्रसङ्गेन
 गमनिकामात्रमेतत् । तत्र धर्मपदमधिकृत्य सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तिप्रतिपादनायाह ॥ एणमं
 ठवणा धम्मो, दवधम्मो अ ज्ञावधम्मो उ ॥ एएसिं नाणत्तं बुढामि अहाणुपुवीए ॥ ३९ ॥
 व्याख्या ॥ एणमं ठवणा धम्मो त्ति । अत्र धर्मशब्दः प्रत्येकमजिसंबध्यते । नामधर्मः
 स्थापनाधर्मो द्रव्यधर्मो ज्ञावधर्मश्च । एतेषां नानात्वं ज्ञेदं वक्ष्येऽजिधास्ये यथानुपूर्व्या
 यथानुपरिपाद्येति गाथार्थः । सांप्रतं नामस्थापने क्लृप्त्वादागमतोनोआगमतश्च ज्ञा-
 त्रनुपयुक्तज्ञशरीरेतज्ज्ञेदांश्चानादृत्य ज्ञशरीरज्जव्यशरीरव्यतिरिक्तद्रव्यधर्माद्यजिधित्स-
 याह ॥ दवं च अहिककउं, पयारधम्मो अ ज्ञावधम्मो अ ॥ दवस्स पववा जे, ते धम्मा
 तस्स दवस्स ॥ ४० ॥ व्याख्या ॥ इह त्रिविधोऽधिकृतो धर्मः । तद्यथा द्रव्यधर्मः । अ-
 स्तिकायधर्मः प्रचारधर्मश्चेति । तत्र द्रव्यं चेत्यनेन धर्मधर्मिणोः कथं चिदज्ञेदाद्द्रव्यध-
 र्ममाह । तथास्तिकाय इत्यनेन तु सूचनात् सूत्रमिति कृत्वा उपलक्षणत्वादवयव
 एव समुदायशब्दोपचारादस्तिकायधर्म इति । प्रचारधर्मश्चेत्यनेन ग्रन्थेन द्रव्यधर्मदेश-
 माह । ज्ञावधर्मश्चेत्यनेन तु ज्ञावधर्मस्य स्वरूपमाह । सांप्रतं प्रथमोद्दिष्टद्रव्यधर्मस्वरू-
 पाजिधित्सयाह । द्रव्यस्य पर्याया ये उत्पादविगमादयस्ते धर्मास्तस्य द्रव्यस्य ।
 ततश्च द्रव्यस्य धर्मा द्रव्यधर्मा इत्यन्यासंसक्तैकद्रव्यधर्माज्ञावप्रदर्शनार्थो बहुवचन-
 निर्देश इति गाथार्थः । इदानीमस्तिकायादिधर्मस्वरूपप्रतिपिपादयिष्याह ॥ धम्म-
 कायधम्मो, पयारधम्मो य विसयधम्मो उ ॥ लोइयकुप्पावयणिअ-लोगुत्तरलो-
 णेगविहो ॥ ४१ ॥ व्याख्या ॥ धर्मग्रहणाद्धर्मास्तिकायपरिग्रहः । ततश्च धर्मा-
 स्तिकाय एव गत्युपष्टम्भकोऽसंख्येयप्रदेशात्मकः अस्तिकायधर्म इति । ग्रन्थे तु
 याचकते । धर्मास्तिकायादिस्वज्ञावोऽस्तिकायधर्म इत्येतच्चायुक्तम् । तत्र धर्मास्तिका-
 दीनां द्रव्यत्वेन तस्य द्रव्यधर्माव्यतिरेकादिति । तथा प्रचारधर्मश्च विषयधर्म एव ।
 शब्दस्यैवकारार्थत्वात् । तत्र प्रचरणं प्रचारः । प्रकर्षगमनमित्यर्थः । स एवात्मस्वज्ञाव-
 षाद्धर्मः प्रचारधर्मः । स च किम् । विषीदन्त्येतेषु प्राणिन इति विषया रूपादयस्तद्धर्म

एव । तथा च वस्तुतो विषयधर्म एवायं यद्वागादिमान् सत्वस्तेषु प्रवर्तत इति । चक्र
रादीन्द्रियवशतो रूपादिषु प्रवृत्तिः प्रचारधर्म इति हृदयम् । प्रधानसंसारनिबन्धन
त्वेन चास्य प्राधान्यख्यापनार्थं द्रव्यधर्मात्पृथगुपन्यासः । इदानीं चावधर्मः । स
लौकिकादिभेदजिन्न इति । आह च, लौकिकः कुप्रावचनिकः । लोकोत्तरस्त्वत्र । लो
णैगविहो ति । लौकिकोऽनेकविध इति गाथार्थः । तदेवानेकविधत्वमुपदर्शयन्नाह ॥
पसुदेसरखे, पुरवरगामगणगोष्ठिराईणं ॥ सावद्यो उ कुतिठिय-धम्मो न पि
उ पसडो ॥ ४२ ॥ व्याख्या ॥ तत्र गम्यधर्मो यथा दक्षिणपथे मातुलडुहिता
उत्तरापथे पुनरगम्यैव । एवं न्ह्यान्नह्यपेयापेयविज्ञापा कर्तव्येति । पशुधर्मो
दिगमनलक्षणः । देशधर्मो देशाचारः । स च प्रतिनियत एव नेपथ्यादि
इति । राज्यधर्मः प्रतिराज्यं जिन्नः । स च करादिः । पुरवरधर्मः प्रतिपुरवरं
क्वचित्क्वचिद्विशिष्टोऽपि पौरजाषाप्रतिदानादिलक्षणः । सठितीया योपिनेह
गठतीत्यादिलक्षणो वा । ग्रामधर्मः । प्रतिग्रामं जिन्नः । गणधर्मो मट्टादि
वस्था । यथा समपादपातेन विषमग्रह इत्यादि । गोष्ठीधर्मो गोष्ठीव्यवस्था ।
च समवयःसमुदायो गोष्ठी । तद्व्यवस्था पुनर्वसन्तादावेवं कर्तव्यमित्यादि
णा । राजधर्मो दुष्टेतरनिग्रहपरिपालनादिरिति । चावधर्मता चास्य गम्यादि
विवक्षया चावरूपत्वाद्द्रव्यपर्यायत्वाद्वा तस्यैव च द्रव्यानपेक्षया विवि
किकैर्वा चावधर्मत्वेनेष्टत्वात् । देशराज्यादिभेदश्चैकदेश एवानेकराज्यसंज्ञव इत्येवं सु
चाव्यम् । इत्युक्तो लौकिकः । कुप्रावचनिक उच्यते । इत्यसावपि सावद्यप्रायो
किककटप एव । यत आह “सावज्जो उ” इत्यादि । अत्रयं पापं सहायेन
तुशब्दस्त्वेवकारार्थः । स चावधारणे । सावद्य एव । कः । कुतीर्थिकध
ब्राजकादिधर्म इत्यर्थः । कुत एतदित्याह । न जिनैरर्हंस्तिशब्दादन्यैश्च
कारिजिः प्रशंसितः स्तुतः । सारम्भपरिग्रहत्वात् । अत्र बहु वक्तव्यम् । तत्तु
गमनिकामात्रफलत्वात्प्रस्तुतव्यापारस्येति गाथार्थः । उक्तः कुप्रावचनिकः । स
लोकोत्तरं प्रतिपादयन्नाह ॥ दुविहो लोगुत्तरिउ, सुअधम्मो खलु चरित्तधम्मो अ ॥
अधम्मो सप्राओ, चरित्तधम्मो समणधम्मो ॥ ४३ ॥ व्याख्या ॥ द्विविधो-
लोकोत्तरो लोकप्रधानो धर्म इति वर्तते । तथा चाह । श्रुतधर्मः खलु चारित्रधर्म
तत्र श्रुतं द्वादशाङ्गं तस्य धर्मः श्रुतधर्मः । खलुशब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि
हि वाचनादिभेदाच्चित्र इत्याह च । श्रुतधर्मः स्वाध्यायवाचनादिरूपः तत्त्वचिन्तायां
हेतुत्वाद्गर्म इति । तथा चारित्रधर्मश्च तत्र “चर गतिनक्षणयोः” इत्यस्य “
नसहचरश्चरन्” इतीत्रन्प्रत्ययान्तस्य चरित्रमिति ऋवति चरन्त्यनिन्दितमनेनेति

रित्रं क्षयोपशमरूपं तस्य चावश्चारित्रमशेषकर्मक्षयाय चेष्टेत्यर्थः। ततश्चारित्रमेव धर्मः
 चारित्रधर्म इति । चः समुच्चये । अयं च श्रमणधर्म एवेत्याह । चारित्रधर्मः श्रमण-
 धर्म इति । तत्र श्राम्यतीति श्रमणः “कृत्यद्व्युटो बहुलम्” इति वचनात्कर्तरि द्व्युट् ।
 श्राम्यतीति तपस्यतीति । एतदुक्तं भवति । प्रव्रज्यादिवसादारभ्य सकलसावद्ययोगवि-
 रतौ गुरूपदेशादनशनादि यथाशक्त्याप्राणोपरमात्तपश्चरतीति । उक्तं च । “॥ यः समः
 सर्वभूतेषु त्रसेषु स्थावरेषु च ॥ तपश्चरति शुद्धात्मा श्रमणोऽसौ प्रकीर्तितः ॥ १ ॥”
 इति । तस्य धर्मः स्वभावः । श्रमणधर्मश्च क्षान्त्यादिलक्षणो वक्ष्यमाण इति गार्थार्थः ।
 उक्तो धर्मः । सांप्रतं मङ्गलावसरः । तच्च प्राग्विरूपितशब्दार्थमेव । तत्पुनर्नामादिभेदतश्च-
 तुर्था । तत्र नामस्थापने क्लृप्त्वात्साक्षादनादृत्य द्रव्यभावमङ्गलाभिधित्सयाह ॥ दवे चावे
 वि अमंगलाइं दवमि पुन्नकलसाइं ॥ धम्मो उ चावमंगल-मेत्तो सिद्धिंति काज्जणं ॥ ४४ ॥
 व्याख्या ॥ द्रव्यमिति द्रव्यमधिकृत्य । चाव इति चावमङ्गलम् । अपिशब्दान्नामस्थापने च ।
 तत्र दवमि पुन्नकलसाइं । द्रव्यमधिकृत्य पूर्णकलशादि । आदिशब्दात्स्वस्तिकादिपरिग्र-
 हः । धर्मस्तु । तुशब्दोऽवधारणे । धर्म एव चावमङ्गलम् । कुत एतदित्यत आह । अतोऽस्मा-
 र्द्धर्मात्क्षान्त्यादिलक्षणात्सिद्धिरिति कृत्वा मोक्ष इति कृत्वा चवगावनादिति गार्थार्थः ।
 अयमेव चोत्कृष्टं प्रधानं मङ्गलम् एकान्तिकत्वादात्यन्तिकत्वाच्च । न पूर्णकलशादि तस्य
 नैकान्तिकत्वादानात्यन्तिकत्वाच्च । सांप्रतं यथोद्देशं निर्देश इति कृत्वा हिंसाविपक्षतोऽहिं-
 सा तां प्रतिपादयन्नाह ॥ हिंसाए पडिवस्को, होइ अहिंसा चउविहा सा उ ॥ दवे चावे
 अ तथा, अहिंसजीवाइ वाउत्ति ॥ ४५ ॥ व्याख्या ॥ तत्र प्रमत्तयोगात्प्राणव्यपरोपणं हिंसा ।
 अस्या हिंसायाः । किम् । प्रतिकूलः पक्षः प्रतिपक्षः । अप्रमत्ततया शुभयोगपूर्वकं
 प्राणव्यपरोपणमित्यर्थः । किम् । चवत्यहिंसेति । तत्र चतुर्विधा चतुःप्रकारा अ-
 हिंसा । दवे चावे अ ति । द्रव्यतो चावतश्चेत्येको चङ्गः । तथा द्रव्यतो नो चावतः ।
 चावतो न द्रव्यतः । तथा न द्रव्यतो न चावत इति । तथाशब्दसमुच्चितो चङ्गत्रयोप-
 न्यासः अनुक्तसमुच्चयार्थकत्वादस्येति । उक्तं च । तथा समुच्चयनिर्देशावधारणसादृश्य-
 प्रेक्ष्येष्वित्यादि । तथाचायं चङ्गकचावार्थः । द्रव्यतो चावतश्चेति । जहा केइ पुरिसे मिअ-
 वहपरिणामपरिणए मियं पासित्ता आयन्नाइ छियकोदंडजीवे सरं णिसिरिद्या । से अ
 मिए तेण सरेण विरे मए । सिआ एसा दवउं हिंसा चावउं वि । या पुनइ द्रव्यतो न चा-
 वतः सा खट्ठीर्यादिसमितस्य साधोः कारणे गठत इति । उक्तं च “॥ उच्चादिअम्मि पाए,
 श्रियासमिअस्स संकमछाए ॥ चावेजेज्जा कुलिंगी, मरिज्जा तं जोगमासज्जा ॥ १ ॥
 न य तस्सिमित्तो बंधो, सुहुमो वि देसिउं समए ॥ जम्हा सो अपमत्तो, साउपमाउं ति नि-

१ प्रकारवचनेषु । इति पाठान्तरम् । २ “अणवज्जो हु पउंजे, ण सब्बभावेण सो जम्हा ॥” इति पाठान्तरम् ।

एव । तथा च वस्तुतो विषयधर्म एवायं यद्वागादिमान् सत्वस्तेषु प्रवर्तत इति । चक्र-
रादीन्द्रियवशतो रूपादिषु प्रवृत्तिः प्रचारधर्म इति हृदयम् । प्रधानसंसारनिबन्धन-
त्वेन चास्य प्राधान्यख्यापनार्थं द्रव्यधर्मत्पृथगुपन्यासः । इदानीं ज्ञावधर्मः । स च
लौकिकादिभेदजिन्न इति । आह च, लौकिकः कुप्रावचनिकः । लोकोत्तरस्त्वत्र । लोको-
णेगविहो ति । लौकिकोऽनेकविध इति गाथार्थः । तदेवानेकविधत्वमुपदर्शयन्नाह ॥ गम्म-
पसुदेसरवे, पुरवरगामगणगोष्ठिराईणं ॥ सावद्यो उ कुतिष्ठिय-धम्मो न जिणेहिं
उ पसणो ॥ ४२ ॥ व्याख्या ॥ तत्र गम्यधर्मो यथा दक्षिणापथे मातुल्लुहिता गम्या
उत्तरापथे पुनरगम्यैव । एवं चक्ष्याचक्ष्यपेयापेयविज्ञाषा कर्तव्येति । पशुधर्मो मात्रा-
दिगमनलक्षणः । देशधर्मो देशाचारः । स च प्रतिनियत् एव नेपथ्यादिलिङ्गभेद
इति । राज्यधर्मः प्रतिराज्यं जिन्नः । स च करादिः । पुरवरधर्मः प्रतिपुरवरं जिन्नः
क्वचित्क्वचिद्विशिष्टोऽपि पौरज्ञाषाप्रतिदानादिलक्षणः । सद्धितीया योषिभेहान्तरं
गच्छतीत्यादिलक्षणो वा । ग्रामधर्मः । प्रतिग्रामं जिन्नः । गणाधर्मो मत्वादिगणव्य-
वस्था । यथा समपादपातेन विषमग्रह इत्यादि । गोष्ठीधर्मो गोष्ठीव्यवस्था । इह
च समवयःसमुदायो गोष्ठी । तद्व्यवस्था पुनर्वसन्तादावेवं कर्तव्यमित्यादिलक्ष-
णा । राजधर्मो दुष्टेतरनिग्रहपरिपालनादिरिति । ज्ञावधर्मता चास्य गम्यादीनां
विवक्षया ज्ञावरूपत्वाद्द्रव्यपर्यायत्वाद्वा तस्यैव च द्रव्यानपेक्षस्या विवक्षितत्वाद्भौ-
किकैर्वा ज्ञावधर्मत्वेनेष्टत्वात् । देशराज्यादिभेदश्चैकदेश एवानेकराज्यसंज्ञव इत्येवं सुधिया
ज्ञाव्यम् । इत्युक्तो लौकिकः । कुप्रावचनिक उच्यते । इत्यसावपि सावद्यप्रायो लौ-
किककल्प एव । यत आह “सावज्जो उ” इत्यादि । अवयं पापं सहाय्येन सावद्यम् ।
तुशब्दस्त्वेवकारार्थः । स चावधारणे । सावद्य एव । कः । कुतीर्थिकथः चरकपरि-
व्राजकादिधर्म इत्यर्थः । कुत एतदित्याह । न जिनैरर्हद्भिस्तुशब्दादन्यैश्च नेहापूर्व-
कारिजिः प्रशंसितः स्तुतः । सारम्भपरिग्रहत्वात् । अत्र बहु वक्तव्यम् । तत्तु न्येच्यते
गमनिकामात्रफलत्वात्प्रस्तुतव्यापारस्येति गाथार्थः । उक्तः कुप्रावचनिकः । स्तुतं
लोकोत्तरं प्रतिपादयन्नाह ॥ दुविहो लोउत्तरिउं, सुअधम्मो खलु चरित्तधम्मो अ ॥ पु-
अधम्मो सप्राओ, चरित्तधम्मो समणधम्मो ॥ ४३ ॥ व्याख्या ॥ द्विविधो द्विप्रका-
लोकोत्तरो लोकप्रधानो धर्म इति वर्तते । तथा चाह । श्रुतधर्मः खलु चारित्रधर्मश्च
तत्र श्रुतं द्वादशाङ्गं तस्य धर्मः श्रुतधर्मः । खलुशब्दो विशेषणार्थः । किं विशिनष्टि ।
हि वाचनादिभेदाच्चित्र इत्याह च । श्रुतधर्मः स्वाध्यायवाचनादिरूपः तत्त्वचिन्तायां
हेतुत्वाद्धर्म इति । तथा चारित्रधर्मश्च तत्र “चर गतिनक्षणयोः” इत्यस्य “
नसहचरश्चरन्” इतीत्रनूप्रत्ययान्तस्य चरित्रमिति जवति चरन्त्यनिन्दितमनेनेति च

रित्रं क्षयोपशमरूपं तस्य चावश्रारित्रमशेषकर्मक्षयाय चेष्टेत्यर्थः। ततश्चारित्रमेव धर्मः
 चारित्रधर्म इति । चः समुच्चये । अयं च श्रमणधर्म एवेत्याह । चारित्रधर्मः श्रमण-
 धर्म इति । तत्र श्राम्यतीति श्रमणः “कृत्यद्व्युटो बहुलम्” इति वचनात्कर्तरि द्व्युट् ।
 श्राम्यतीति तपस्यतीति । एतदुक्तं जवति । प्रब्रज्यादिवसादारज्य सकलसावध्ययोगवि-
 रतौ गुरूपदेशादनशनादि यथाशक्त्याप्राणोपरमात्तपश्चरतीति । उक्तं च । “॥ यः समः
 सर्वभूतेषु त्रसेषु स्थावरेषु च ॥ तपश्चरति शुद्धात्मा श्रमणोऽसौ प्रकीर्तितः ॥ १ ॥”
 इति । तस्य धर्मः स्वभावः । श्रमणधर्मश्च क्षान्त्यादिलक्षणा वक्ष्यमाण इति गार्थार्थः ।
 उक्तो धर्मः । सांप्रतं मङ्गलावसरः । तच्च प्राशिरूपितशब्दार्थमेव । तत्पुनर्नामादिज्ञेदतश्च-
 तुर्था । तत्र नामस्थापने ह्युत्त्वात्साक्षादनादृत्य द्रव्यभावमङ्गलात्त्रिधित्सयाह ॥ दवे चावे
 वि अमं-गलाइं दवमि पुन्नकलसाइं ॥ धम्मो उ चावमंगल-मेत्तो सिद्धिंति काऊणं ॥४४॥
 व्याख्या ॥ द्रव्यमिति द्रव्यमधिकृत्य । चाव इति चावमङ्गलम् । अपिशब्दान्नामस्थापने च ।
 तत्र दवमि पुन्नकलसाइं । द्रव्यमधिकृत्य पूर्णकलशादि । आदिशब्दात्स्वस्तिकादिपरिग्र-
 हः । धर्मस्तु । तुशब्दोऽवधारणे । धर्म एव चावमङ्गलम् । कुत एतदित्यत आह । अतोऽस्मा-
 र्द्धर्मात्क्षान्त्यादिलक्षणात्सिद्धिरिति कृत्वा मोक्ष इति कृत्वा जवगालनादिति गार्थार्थः ।
 अयमेव चोत्कृष्टं प्रधानं मङ्गलम् एकान्तिकत्वादात्यन्तिकत्वाच्च । न पूर्णकलशादि तस्य
 नैकान्तिकत्वादानात्यन्तिकत्वाच्च । सांप्रतं यथोद्देशं निर्देश इति कृत्वा हिंसाविपक्षतोऽहिं-
 सा तां प्रतिपादयन्नाह ॥ हिंसाए पडिवरको, होइ अहिंसा चउविहा सा उ ॥ दवे चावे
 अ तथा, अहिंसजीवाइवाउत्ति ॥४५॥ व्याख्या ॥ तत्र प्रमत्तयोगात्प्राणव्यपरोपणं हिंसा ।
 अस्या हिंसायाः । किम् । प्रतिकूलः पक्षः प्रतिपक्षः । अप्रमत्ततया शुभयोगपूर्वकं
 प्राणव्यपरोपणमित्यर्थः । किम् । जवत्यहिंसेति । तत्र चतुर्विधा चतुःप्रकारा अ-
 हिंसा । दवे चावे अ ति । द्रव्यतो चावतश्चेत्येको जङ्गः । तथा द्रव्यतो नो चावतः ।
 चावतो न द्रव्यतः । तथा न द्रव्यतो न चावत इति । तथाशब्दसमुच्चितो जङ्गत्रयोप-
 न्यासः अनुक्तसमुच्चयार्थकत्वादस्येति । उक्तं च । तथा समुच्चयनिर्देशावधारणसादृश्य-
 प्रेयैष्वित्यादि । तथाचायं जङ्गकचावार्थः । द्रव्यतो चावतश्चेति । जहा केइ पुरिसे मिअ-
 वहपरिणामपरिणए मियं पासित्ता आयन्नाइठियकोदंडजीवे सरं णिसिरिद्या । से अ
 मिए तेण सरेण विरेइ मए । सिआ एसा दवउं हिंसा चावउं वि । या पुनइद्रव्यतो न चा-
 वतः सा खट्ठीर्यादिसमितस्य साधोः कारणे गठत इति । उक्तं च “॥ उच्चादियम्मि पाण,
 इरियासमिअस्स संकमहाए ॥ वावेज्जेज्जा कुदिंगी, मरिज्जा तं जोगमासज्जा ॥ १ ॥
 न य तण्णित्तो वंधो, सुहुमो वि देसिउं समए ॥ जम्हा सो अयमत्तो, साउपमाउं ति नि-

१ प्रकारवचनेषु । इति पाठान्तरम् । २ “अणवज्जो हु पउंजे, ण सव्वभावेण सो जम्हा ॥” इति पाठान्तरम् ।

हिंसा ॥ १ ॥ ” इत्यादि।या पुनर्जावतो न द्रव्यतः सेयम् । जहा के वि पुरिसे मंद-
मंदप्पगासप्पदेसे संछियं ईसिवद्विअकायं रज्जुं पासित्ता एस अहि ति तवहपरिणा-
मए णिकड्डियासिपत्ते दुअं दुअं विंदिवा । एसा जावउं हिंसा न दवउं । चरमजङ्गस्तु
शून्य इत्येवंचूताया हिंसायाः प्रतिपक्षोऽहिंसेति । एकार्थिकाजिधित्सयाह । अहिंस-
जीवाश्चाउं ति । न हिंसा अहिंसा न जीवातिपातः अजीवातिपातः । तथाच तद्व-
तः स्वकर्मातिपातो जवत्येवाजीवश्च कर्मेति जावनीयमिति । उपलक्षणत्वाच्चेह प्राणाति-
पातविरत्यादिग्रह इति गाथार्थः । सांप्रतं संयमव्याचिख्यासयाह ॥ पुढविदगअगणि-
मारुय-वणस्सई बितिचउपणिंदिअजीवे ॥ पेहापेहपमज्जाण-परिठवणमणवइकाए
॥ ४६ ॥ व्याख्या ॥ पुढवाइयाण जाव य, पंचिंदिअ संजमो जवे तेसिं ॥ संघट्टणादि
ण करे, तिविहेण करणजोएणं ॥ १ ॥ अजीवेहिं जेहिं, गहिणहिं असंजमो इह ज-
णिउं ॥ जह पोढ दूसपणए, तणपणए चम्मपणए अ ॥ २ ॥ गंभी कडवि मुठी, संपुरु-
फलए तहा ठिवाडी अ ॥ एवं पोढहपणयं, पसुत्तं वीअराएहिं ॥३॥ बाहद्वपुहत्तेहिं, गं-
भीपोढो उ तुद्धगो दीहो ॥ कडवि अंते तणुउं मप्पे पिहुलो मुणेअवो ॥ ४ ॥ चउरंगु-
लदीहो वा, वट्टागिति मुठ्ठिपोढगो अहवा ॥ चउरंगुलदीहो चिअ, चउरस्सो सो उ
विसेउं ॥ ५ ॥ संपुरुउं दुगमाई, फलगा वोढं ठिवाडिमेत्ताहे ॥ तणुपत्तो सिअरूवो,
होइ ठिवाडी बुहा वेंति ॥ ६ ॥ दीहो वा हस्सो वा, जो पिहुलो होइ अप्पवाहद्वो ॥
तं मुणिअसमयसारा, ठिवाडिपोढं जणंतीह ॥ ७ ॥ दुविहं च दूसपणअं, समासउं तं
पि होइ नायवं ॥ अप्पडिलेहियदूसं, दुप्पडिलेहं च विसेयं ॥ ८ ॥ अप्पडिलेहिअदूसे,
तूली उवधाणगं च णायवं ॥ गंमुवधाणाविंगिणि, मसूरए चेव पोढगए ॥ ९ ॥ प-
द्वहविको यवि पावा-रणवतए तहय दाढगालीउं ॥ दुप्पडिलेहिअ दूसे, एवं बीअं जवे
पणगं ॥ १० ॥ पद्वहविहड्डरणं, कोयवउं रूअपूरिउं पडिउं ॥ दढगाविधोइपोत्ती, से-
सपसिद्धा जवे जेदा ॥ ११ ॥ तणपणगं पुण जणिअं, जिणेहिं कम्मठगंठिदहणेहिं ॥
साढीवीहीकोहव,-रालग रसे तणाइं च ॥ १२ ॥ अयएलगाविमहिसी-मियाणमजिणं
च पंचमं होइ ॥ नदियाखद्वगवट्टे, कोसगकितीयवितिणय ॥ १३ ॥ तह वि अ हिरसाइं,
ताइंन गेणहइ असंजमं साहू ॥ ठाणाइ जड एए, पेहपमच्चित्तु तड करे ॥ १४ ॥ एसो
पेह उपेहा, पुणो वि दुविहा उ होइ नायवा ॥ वावारावावारे, वावारे जह उ गामस्स
॥ १५ ॥ एसो उविस्कगोहू अवावारे जहा विणस्संतं ॥ किं एयं नु उविस्कसि, दुविहा-
एविड अहिअारो ॥ १६ ॥ वावारुविस्कतहिं, संतो नियसीसगाणचोएई ॥ चोएई इयरं
पि हु, पावयणीअम्मि कडम्मि ॥१७॥ अवावारउवेक्कण, विचोइए गिहिं तु सीअंतं ॥
कम्मेसु बहुविहेसु, संजम एसो उवस्काए ॥ १८ ॥ पडिसागरिए अपमच्चिए, सु-

पाए सुसंजमो होइ ॥ ते चेव पमवन्ते, असागरिए संजमो होइ ॥ पाणाईसंसत्तं, जत्तं पाणमहवा वि अविमुळं ॥ उवगरणंजत्तमाइ, जंवा अइरित्त होवाहि ॥१९॥ तं परिठवणविहीए, अवहट्टं संजमो जवे एसो ॥ अकुसलमणवइरोहो, कुसलाण उदीरणं चेव ॥ २० ॥ मणवइसंजम एसो, काए पुण जं अवस्सकज्जम्मि ॥ गमणागमणं जवइ, तं उवउत्तो कुणइ सम्मं ॥२३॥ तवघं कुम्मस्सव, सुसमाहियपाणिपायकायस्स ॥ हवइ य काइयसंजम, चिठंतस्सेव साहुस्स ॥ २४ ॥ ” उक्तः संयमः । आह । अहिं-सैव तत्त्वतः संयम इति कृत्वा तद्भेदेनास्याजिधानमयुक्तम् । न, संयमस्याहिंसाया एव उपग्रहकारित्वात्संयमिन एव ज्ञावतः खद्वहिंसकत्वादिति कृतं प्रसङ्गेन । सांप्रतं तपः प्रतिपाद्यते । तच्च द्विधा । बाह्यमाच्यन्तरं च । तत्र तावद्बाह्यप्रतिपादनायाह ॥ अणसणमूणोअरिआ, वित्तीसंखेवणं रसच्चाउं ॥ कायकिद्वेसो संदीणया य वप्पो तवो होई ॥ ४७ ॥ व्याख्या ॥ न अशनमनशनम् आहारत्याग इत्यर्थः । तत्पुनर्द्विधा । इत्वरं यावत्कथिकं च । तत्रेत्वरं परिमितकालं तत्पुनश्चरमतीर्थकृत्तीर्थे चतुर्थादिप-एमासान्तम् । यावत्कथिकं त्वाजन्मजावि । तत्पुनश्चेष्टान्नेदोपाधिविशेषतस्त्रिधा । तद्यथा, पादपोपगमनमिङ्गितमरणं जक्तपरिज्ञा चेति । तत्रानशनिनः परित्यक्तचतुर्विधा-हारस्याधिकृतचेष्टातिरेकेण चेष्टान्तरमधिकृत्यैकान्तं निःप्रतिकर्मशरीरस्य पादपस्येवो-पगमनं सामीप्येन वर्तनं पादपोपगमनमिति । तच्च द्विधा । व्याघातवन्निर्व्याघातव-च्च । तत्र व्याघातवन्नाम यत्सिंहाद्युपद्रवव्याघाते सति क्रियत इति । उक्तं च । “ सीहादिसु अज्जिञ्जुं पादवगमणं करेइ थिरचित्तो ॥ आउम्मि पहुप्पंते, विआ-णिउं न वर गीअण्णे ॥ ” इत्यादि । निर्व्याघातं च पुनर्यत्सूत्रार्थतदुज्जयनिष्ठितः शिष्यान्निष्पाद्योत्सर्गतः द्वादशसमाः कृतपरिकर्मात्काल एव करोति । उक्तं च “ ॥ च-त्तारि वि चित्ताइं, विगई निव्वुहियाइं चत्तारि ॥ संवठ्ठरे अ दोखिउ, एगंतरिअं च आयामं ॥ णाइविगिठो अ तवो, ठम्मासपरिमिअं च आयामं ॥ अन्ने वि अ ठम्मात्ते, होइ विगिठं तवो कम्मं ॥ वासं कोडीसहिअं आयामं काउ आणुपुवीए ॥ गिरिकं-दरं तु गंतुं, पायवगमणं अह करेइ ॥ ” इत्यादि । तथा इंगिते प्रदेशे मरणमिङ्गितम-रणम् । इदं च संहननापेक्षमनन्तरोदितमशक्नुवतश्चतुर्विधाहारविनिवृत्तिरूपं स्वत एवो-द्यत्तनादिक्रियायुक्तस्यावगन्तव्यमिति । उक्तं च “ ॥ इंगिअदेसंमि सयं, चउविदाहार-चायणिप्फसं ॥ उवत्तणादिजुत्तं, णाणेण उ इंगिणीमरणं ” ॥ इत्यादि । जक्तपरिज्ञा पुन-स्त्रिविधचतुर्विधाहारविनिवृत्तिरूपा । सा नियमात्सप्रतिकर्मशरीरस्यापि धृतिसंहननवतो यथासमाधि ज्ञावतोऽवगन्तव्येति । उक्तं च “ ॥ जत्तपरिखाणत्तणं, तिउचउदाहारचाय-निप्फसं ॥ सपडिक्कम्मं नियमा, जहासमाहिं विणिहिठं ॥ ” इत्याद्युक्तमनशनम् । अधुना

जनोदरता । जनोदरस्य ज्ञाव जनोदरता । सा पुनर्द्विविधा द्रव्यतो ज्ञावतश्च । तत्र द्रव्यत उपकरणज्ञक्तपानविषया । तत्रोपकरणे जिनकद्विपकादीनामन्येषां वा तदज्ञ्यास-
पराणामवगन्तव्या न पुनरन्येषाम् । उपध्यज्ञावे समग्रसंयमाज्ञावादतिरिक्ताग्रहणतो
वोनोदरतेति । उक्तं च “ ॥ जं वदृश् उवयारे, उवगरणं तं मि होश् उवगरणं ॥ अश्-
रेगं अहिगरणं, अजयं अजउं परिहरंतो ॥” इत्यादि । ज्ञक्तपानोनोदरता पुनरात्मी-
याहारादिमानपरित्यागवतो वेदितव्या । उक्तं च ॥ “ वत्तीसं किर कवला, आहारो
कुष्ठिपूरउं जणिउं ॥ पुरिसस्स महिखिआए, अछावीसं हवे कवला ॥ कवलाण य
परिमाणं, कुकुडिअंडयपमाणमेत्तं तु ॥ जो वा अविगिअवयणो, वयणम्मिहुहेच्च वी-
सणो ॥” इत्यादि । एवं व्यवस्थिते सत्पूनोदरतादपाहारादिज्ञेदतः पञ्चविधा ज्ञवति ।
उक्तं च ॥ “ अप्पाहार अवट्टा, डुजागपत्ता तहेव किंचूणा ॥ अठ डुवालस सोलस,
चउवीस तहेक्कतीसा य ॥” अयमत्र ज्ञावार्थः । अदपाहारोनोदरता नामैककवलादा-
रञ्य यावदष्टौ कवला इत्यत्र चैककवलमाना जघन्या, अष्टकवलमाना पुनरुत्कृष्टा,
शेषज्ञेदा मध्यमा च । एवं नवञ्य आरञ्य यावद्वादश कवलास्तावदपाधोनोदरता ।
जघन्यादिज्ञेदा ज्ञावनीया इति । एवं त्रयोदशञ्य आरञ्य यावत्षोडश तावद्विजागो-
नोदरता । एवं सप्तदशञ्य आरञ्य यावच्चतुर्विंशतिस्तावत्प्राप्ता । इहं पञ्चविंशतेरा-
रञ्य यावदेकत्रिंशत्तावत्किंचिदूनोदरता । जघन्यादिज्ञेदाः स्वधियावसेयाः । एवमने-
नानुसारेण पानेऽपि वाच्याः । एवं योषितोऽपि द्रष्टव्या इति । ज्ञावोनोदरता पुनः क्रो-
धादिपरित्याग इति । उक्तं च ॥ “ कोहार्णमणुदिणं, चाउं जिणवयणज्ञावणाउं अ ॥
ज्ञावेणोणोदरिआ, पसत्ता वीअरागेहिं ॥” इत्यादि । उक्तोनोदरता । इदानीं वृत्तिसं-
क्षेप उच्यते । स च गोचरान्निग्रहरूपः । ते चानेकप्रकाराः । तद्यथा । द्रव्यतः क्षेत्रतः
कालतो ज्ञावतश्च । तत्र द्रव्यतो निर्लेपादि ग्राह्यमिति । उक्तं च “ ॥ लेवरुमलेवरुं वा,
अमुगं दवं च अच्च पिण्णामि ॥ अमुगेण य दवेणं, अह दवाज्जिग्गहो नाम ॥ अठउ
गोअरञ्जुमी, एलुगविरुक्कंजमित्तगहणं च ॥ सग्गामपरग्गामे, पवइएयरायखित्तम्मि ॥
उच्चुअ गंतुं पच्चा-गई अ गोमुत्तिआ पयंगविही ॥ पेडा य अरूपेडा, अप्पिंतरबाहि-
संबुक्का ॥ काळे अज्जिग्गहो पुण, आदी मप्पे तहवसाणे ॥ अप्पत्ते सइ काळे, आदी-
विमइमप्पतइअंते ॥ दिंतगपडिच्चयाणं, जवेच्च सुहुमं पि माहु अवियत्तं ॥ इत्ति-
अपत्तअतीते, पञ्चत्तणंमीय तो मप्पे । उक्खित्तमाश्चरमा, ज्ञावजुआ खलु अज्जिग्ग-
हा होंति ॥ गायंतो अ रुअंतो, जं देइ निसन्नमादी वा ॥ उंसक्कण अहिसक्कण-परं-
मुहावंकिउं नरो वा वि ॥ ज्ञावस्यरेण जुउं, अह ज्ञावाज्जिग्गहो णाम ॥” उक्तो वृत्ति-
संक्षेपः । सांप्रतं रसपरित्याग उच्यते । तत्र रसाः क्षीरादयस्तत्परित्यागस्तप इति ।

उक्तं च ॥ विगर्हं विगर्हनीयं, विगयगयं जोड जुंजए साहू ॥ विगर्हं विगर्हसहावा,
 विगर्हं विगर्हं वला णेइ ॥ विगर्हं परिणइधम्मो, मोहो जसु रिद्धए उदिसे अ ॥ सुहु-
 चित्तजयपरो, कहं अकघेण चिट्ठिहिति ॥ दावानलमपगर्हं, को तडुवसमठयाइ जल-
 माइ ॥ सत्ते वि ण सेविद्या, मोहाणलदीविणसुवमा ॥” इत्यादि ॥ उक्तो रसपरित्यागः ।
 सांप्रतं कायक्लेश उच्यते । स च वीरासनादित्रेदाच्चित्र इति । उक्तं च “ ॥ वीरासणउक्कु-
 रुगा-सणाइ लोअ्याइओ य विसेउ ॥ कायकिलेसो संसा-रवासनिवेअहेउत्ति ॥ वीरा-
 सणाइसु गुणा, कायनिरोहादयो अ जीवेसु ॥ परलोअगर्हं अ तथा, बहुमाणो चेव
 अत्रेसिं ॥ णिस्संगया य पढा, पुरकम्मविवघणं च लोअगुणा ॥ डुस्कसहत्तं नरगा-दिजा-
 वणाए य निवेओ ॥ ” तथान्यैरप्युक्तम् “ ॥ पश्चात्कर्म पुरःकर्म तथा ये च परिग्रहाः ॥
 दोषा हेते परित्यक्ताः शिरोलोचं प्रकुर्वता ॥ ” इत्यादि । गतः कायक्लेशः । सांप्रतं
 संदीनतोच्यते । इयं चेन्द्रियसंदीनतादित्रेदाच्चतुर्विधेति । उक्तं च “ ॥ इंदिअकसाय-
 जोए, पडुच्च संदीणया मुणेअवा ॥ तहय विवित्ता चरिआ, पसत्ता वीअरागेहिं ॥” तत्र
 श्रोत्रादित्रिरिन्द्रियैः शब्दादिषु सुन्दरेतरेषु रागद्वेषाकरणमिन्द्रियसंदीनतेति । उक्तं
 च “ ॥ सद्देसु अ ऋदयपा-वएसु सोअविसयमुवगएसु ॥ तुठेण य, रुठेण य समणेण
 सया ण होअव्वं ॥ ” एवं शेषेन्द्रियेष्वपि वक्तव्यम् । यथा । “रूवेसु ऋदगपावएसु”
 इत्यादि । उक्तेन्द्रियसंदीणताधुना कषायसंदीनता । सा च उदयनिरोधोदीर्णविफ-
 लीकरणलक्षणेति । उक्तं च “ ॥ उदयस्सेव निरोहो, उदयं पत्ताण वाफलीकरणं ॥
 जं इत्थ कसायाणं, कसायसंदीनता एसा ॥ ” इत्यादि । उक्ता कषायसंदीनता सांप्रतं
 योगसंदीनता । सा पुनर्मनोयोगादीनामकुशलानां निरोधः कुशलानामुदीरणमित्येवं-
 चूतेति । उक्तं च “ ॥ अपसव्वाण निरोहो, जोगाणमुदीरणं च कुसलाणं ॥ कज्जम्मि
 यविहगमणं, जोए संदीणया ऋणिआ ॥” इत्यादि । उक्ता योगसंदीनता । अधुना विवि-
 क्तचर्या सा पुनरियम् “ ॥ आरामुज्जाणादिसु, ठीपसुपंडगविवज्जिएसु जं ठाणं ॥ फल-
 गाहारादीण य, गहणं तह एसणिज्जाणं ॥ ” गता विविक्तचर्या । उक्ता संदीन-
 ता । “वप्पो तवो होही” इति । एतदनशनादि बाह्यं तपो ऋवति । लोकिंकरप्यासेव्य-
 मानं ज्ञायत इति कृत्वा बाह्यमित्युच्यते । विपरीतग्राहेण वा कुतीर्थिकेरपि क्रिय-
 त इति कृत्वा इति गाथार्थः । उक्तं बाह्यं तप इदानीसान्यन्तरमुच्यते । तत्र प्राय-
 श्चित्तादित्रेदमिति । आह च ॥ पायठित्तं विणजं, वेअ्रावच्चं तद्देव सप्राउं ॥ जाणं उव-
 सग्गो वि अ, अप्पितरउं तवो होइ ॥ ४० ॥ व्याख्या ॥ तत्र पापं तिनत्तीति पापठित् ।
 अथवा यथावस्थितं प्रायश्चित्तं शुद्धमस्मिन्निति प्रायश्चित्तमिति । उक्तं च ॥ “पापं त्तिदइ
 जम्हा, पायठित्तं ति ऋणए तम्हा ॥ पाएण वा वि चित्तं, विसोद्दइ तेण पठित्तं ॥”

तत्पुनरालोचनादि दशधेति । उक्तं च ॥ “आलोअणपडिकमणे, मीसविवेगे तहा वि उस्सग्गे ॥ तवठेअमूलअणव-ठया य पारंचिए चेव ॥” ज्ञावार्थोऽस्या आवश्यकविशेषविवरणादवसेय इति । उक्तं प्रायश्चित्तं सांप्रतं विनय उच्यते । तत्र विनीयतेऽनेनाष्ट-प्रकारं कर्मेति विनय उच्यते ॥ विनयफलं शुश्रूषा, गुरुशुश्रूषाफलं श्रुतज्ञानम् ॥ ज्ञानस्य फलं विरति-विरतिफलं चाश्रवनिरोधः ॥ संवरफलं तपोबल-मथ तपसो निर्जरा फलं दृष्टम् ॥ तस्मात्क्रियानिवृत्तिः, क्रियानिवृत्तेरयोगित्वम् ॥ योगनिरोधाद्भवसं-ततिद्वयः संततिद्वयान्मोक्षः ॥ तस्मात्कट्याणानां, सर्वेषां ज्ञानं विनयः ॥” स च ज्ञानादिज्ञेदा-त्सप्तधा ॥ उक्तं च “॥ णाणे दंसणचरणे, मणवइकाउंवयारिउं विणउं ॥ णाणे पंचपगारो, मइणाणाईण सदहणं ॥ जत्ती तह बहुमाणो, तदिठठाण सम्मजावणया ॥ विहिगहण-प्रासो वि अ, एसो विणउं जिणाजिहिउं ॥ सुस्सूसणा अणासा-यणा य विणउं अ दंसणे डुविहो ॥ दंसणगुणाहिणसु, कवइ सुस्सूसणा विणउं ॥ सक्कारपुठाणे, सम्माणासण-अजिगहो तहय ॥ आसणअणुप्पयाणं, किइकम्मं अंजदिगहो अ ॥ एंतस्सणुगठणया, ठिअस्स तह पच्चुवासणा जणिया ॥ गठंताणुवयणं एसो सुस्सूसणाविणउं ॥ इह य सक्कारो शुणणवंदणादि, अपुठाणं जउं दीसइ तउं चेव कायवं, संमाणो वडपत्ता-दीहिं पूअणं । आसणाजिमुहो पुण अठंतस्सेवायरेणासणाणयणपुवगं उवविसेह-एठति जणणं ति । आसणअणुप्पदाणं तु ठाणाउं ठाणं संचारणं । किइकम्मादयो पग-डठा । अणासायणाविणउं पुण पस्सरसविहो । तं जहा “॥ तिठगर-धम्म-आयरिअ-वा-यग-थेर-कुल-गणे संघे ॥ संजोइय-किरियाए मइणाणाईण य तहेव ॥” एठ ज्ञावणा तिठ-गराणमणासायणा य तिठगरपन्नत्तस्स धम्मस्स अणासायणा । एवं सर्वत्र द्रष्टव्यम् । “॥ कायवा पुण जत्ती, बहुमाणो तहय वसवाउं अ ॥ अरहंतमाइयाणं, केवलणाणाव-साणाणं ॥” उक्तो दर्शनविनयः । सांप्रतं चारित्रविनयः “॥ सामाइयाइचरणस्स, सद-हणं तहेव काणं ॥ संफासणं परूवण-महपुरउं जवसत्ताणं ॥ मणवइकाइयविणउं, आयरियाईण सबकालं पि ॥ अकुसलमणाइरोहो, कुसलाणमुदीरणं तह य ॥” इदा-नीमौपचारिकविनयः ॥ स च सप्तधा “ ॥ अप्पासठणठंदा-णुवत्तणं कयपडिक्किई तह य ॥ कारियणिमित्तकरणं, डुस्कत्तगवेसणा तह य ॥ तह देसकाल जाणण, सबठेसु तह यणुमई जणिया ॥ उवआरिउं उ विणउं, एसो जणिउं समासेणं ॥” तठ अप्पास-ठणं आसणठिअस्स णिच्चमेव आअरियस्स अप्पासे अदूरसामन्ते अठेअवं । ठंदाणुव-त्तियवो कयपडिक्किई णाम पससा आयरिया सुत्तठं तडुजयाणि दाहिंति णणाम निज्जरत्ति आहारादिणा जइयवं, कारियणिमित्तकरणं सम्ममठपदमहेद्या विणएण विणए विसेसेण वडिअवं तयठाणुठाणं च कायवं । सेसजेदा पसिद्धा । जिनस्य धर्मो

जिनधर्मः । विनयमूलः । उक्तं च “॥ मूलाज खंधप्पत्तवो डुमस्स ॥ ” इत्यादि यतः
 “॥विण्णं सासणे मूलं, विण्णं निवाण साहगो ॥ विण्णयाज विप्पमुक्कस्स, कर्त्तं धम्मो कर्त्तं
 तवो ॥ १ ॥ विण्णयाज नाणं नाणाज, दंसणं दंसणाज चरणं ॥ चरणेहिंतो मुक्को,
 मुक्के सुक्कं अणावाहं ॥ २ ॥ ” उक्तो विनय इदानीं वैयावृत्यम् । तत्र व्यावृत्तत्तावो
 वैयावृत्यमिति । उक्तं च “॥वेआवच्चं वावरु-त्तावो इह धम्मसाहणणिमित्तं ॥ अण्णादिया-
 ण विहिणा, संपायणमेस ज्ञावत्तो ॥ आयरिअ उवप्पाए, थेर तवस्सी गिलाणसेहाणं ॥ साह-
 म्मियकुलगणसं-यसंगयं तमिह कायद्वं ॥ ” तत्र आयरिउं पंचविहो । तं जहा पवा-
 वणायरिउं दिठारियउं सुत्तस्स उद्देसणायरिउं सुत्तस्य समुद्देस्सणायरिउं वायणायरि-
 उंत्ति । उवप्पायाउं पसिद्धा चेव । थेरो नाम जो गह्वस्स संचिंतिं करेइ । जाइसुअपरिया-
 याइसु वा थेरो । तवस्सी नाम जो उग्गतवचरणरई । गिलाणो नाम रोगात्तिज्जूउं ।
 सिक्कगो णाम जो अहुणा पवइउं । साहम्मिउं णाम एगो पवयणउं ए लिंणउं, एगो
 लिंणउं ए पवयणउं, एगो लिंणउं वि पवयणउं वि, एगो ए लिंणउं ए पवयणउं । गण-
 संघा पसिद्धा चेव । इदानीं सप्पाउं । सो अ पंचविहो वायणा पुठणा परिअट्टणा अणु-
 प्पेहा धम्मकहा । वायणा नाम सिस्सस्स अप्पावणं । पुठणा सुत्तस्स अठस्स वा
 हवई । परिअट्टणा नाम परिअट्टणंति वा अप्प्रस्सणं ति वा गुणणंति एगट्टा । अणुप्पेहा
 नाम जो मणसा परिअट्टेइ णो वायाए । धम्मकहा णाम जो अहिंसाइलरक्कणं सब-
 सुपणीअं धम्मं अणुउं गं वा कहेइ । एसा धम्मकहा । गतः स्वाध्यायः । इदानीं
 ध्यानमुच्यते । तत्पुनरार्तादिन्नेदाच्चतुर्विधम् । तद्यथा । आर्तध्यानं रौद्रध्यानं धर्म-
 ध्यानं शुक्लध्यानं चेति । तत्र “॥ राज्योपज्ञोगशयनासनवाहनेषु, स्त्रीगन्धमात्यमणिरत्न-
 विभूषणेषु ॥ इष्टात्तिदापमतिमात्रमुपैति मोहाद्, ध्यानं तदार्तमिति तत्प्रवदन्ति
 तज्ज्ञाः ॥ १ ॥ संठेदनैर्दहनज्जनमारणैश्च, बन्धप्रहारदमनैश्च निकृन्तनैश्च ॥ यो याति
 रागमुपयाति च नानुकम्पां, ध्यानं तु रौद्रमिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥ २ ॥ सूत्रार्थसा-
 धनमहाव्रतधारणेषु, बन्धप्रमोहगमनागमहेतुचिन्ता ॥ पञ्चेन्द्रियव्युपरमश्च दया च
 जूते, ध्यानं तु धर्ममिति तत्प्रवदन्ति तज्ज्ञाः ॥ ३ ॥ यस्येन्द्रियाणि विषयेषु पराङ्मु-
 खानि, संकल्पकल्पनविकल्पविकारदोषैः ॥ योगैः सदा त्रिचिरहो निवृतान्तरात्मा,
 ध्यानोत्तमं प्रवरशुक्लमिदं वदन्ति ॥ ४ ॥ आर्तं तिर्यगितिस्तथा गतिरथो ध्यानं तु
 रौद्रे सदा, धर्मं देवगतिः शुभं यत फलं शुक्ले तु जन्मद्वयः ॥ तन्माश्रयाधिग-
 न्तके हितकरे संसारनिर्वाहके, ध्याने शुक्लतरे रजःप्रमथने कुर्यात्प्रयत्नं बुधः ॥ ५ ॥ ”
 इति । उक्तं च समाप्ततो ध्यानं विस्तरतस्तु ध्यानशतकादवसेचमिति । सांप्रतं व्यु-
 त्तर्गः । स च द्विधा । ड्रव्यतो ज्ञावतश्च । ड्रव्यतश्चतुर्धा । गणशरीरोपध्याहारजेदात् ।

जावतश्चित्रः क्रोधादिपरित्यागरूपत्वात्तस्येति । उक्तं च “॥ दवे अ जावे अ तहा, उहा विसग्गो चउविहो दवे ॥ गणदेहोवहिज्जे, जावे कोहादिचाउं ति ॥ काले गणदेहा-
णं, अतिरित्ता सुद्धत्तपाणाणं ॥ कोहाइयाण सययं कायवो होइ चाउं ति ॥” उक्तो
व्युत्सर्गः । अप्रितरुं तवो होइ ति । इदं प्रायश्चित्तादिव्युत्सर्गान्तमनुष्ठानं लौकिकै-
रनज्जिलदयत्वात्तन्त्रान्तरीयैश्च जावतोऽनासेव्यमानत्वान्मोक्षप्राप्त्यन्तरङ्गत्वाच्चाज्यन्तरं
तपो जवतीति गाथार्थः । शेषपदानां प्रकटार्थत्वात्सूत्रस्पर्शिका निर्युक्तिकृता नोक्ता
स्वधिया तु विज्ञागे स्थापनीयेति । अत्राह । धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमित्यादौ धर्मग्रहणे
सति अहिंसासंयमतपोग्रहणमयुक्तं तस्याहिंसासंयमतपोरूपत्वाव्यञ्जिचारादिति ।
उच्यते । न, अहिंसादीनां धर्मकारणत्वाद्धर्मस्य च कार्यत्वात्कार्यकारणयोश्च कथं चि-
द्भेदः कथंचिदभेदश्चेति । तस्य अव्यपर्यायोत्तररूपत्वात् । उक्तं च “॥ एत्थिपुढवीविसिष्ठो,
घमोत्ति जं तेण जुच्चइ अणणो ॥ जं पुण घमुत्तिपुवं, नासी पुढवीइतो अन्नो ॥ इत्यादि ।
गम्यादिधर्मव्यवहारेण तत्स्वरूपज्ञापनार्थं वाऽहिंसादिग्रहणमदुष्टमित्यदं विस्तरेण ।
आह । अहिंसासंयमतपोरूपो धर्मो मङ्गलमुत्कृष्टमित्येतद्वचः किमाज्ञासिद्धमाहोस्विद्यु-
क्तिसिद्धमपि । अत्रोच्यते । उच्यते सिद्धं कुतो जिनवचनत्वात्तस्य च विनेयसत्त्वापेक्षयाज्ञा-
दिसिद्धत्वात् । आह च निर्युक्तिकारः “॥ जिणवयणं सिद्धं चैव, जसइ कवइ उदाहरणं ॥
आसवउ सोयारं हेऊ वि कहिं वि जसैवा ॥ ४ए ॥ व्याख्या ॥ जिनाः प्राप्तिरूपितस्वरूपाः
तेषां वचनं तदाज्ञया सिद्धमेव सत्यमेव प्रतिष्ठितमेव अविचार्यमेवेत्यर्थः । कुतः जि-
नानां रागादिरहितत्वाद्वागादिमतश्च सत्यवचनासंज्ञवात् । उक्तं च “॥ रागाद्वा द्वेषाद्वा
मोहाद्वा वाक्यमुच्यते ह्यनृतम् ॥ यस्य तु नैते दोषा—स्तस्यानृतकारणं किं स्यात् ॥”
इत्यादि ॥ तथापि तथाविधश्रोत्रपेक्षया तत्रापि जण्यते कचिदुदाहरणम् । तथा
आश्रित्य तु श्रोतारं हेतुरपि कचिद्गण्यते । नतु नियोगतः । तुशब्दः श्रोतृविशेषणार्थः ।
किंविशिष्टं श्रोतारम् । पटुधियं मध्यमधियं च । नतु मन्दधियम् । इति । तथाहि । पटु-
धियो हेतुमात्रोपन्यासादेव प्रचूतार्थावगतिर्भवति । मध्यमधीस्तु तेनैव बोध्यते न
त्वितर इत्यर्थः । तत्र साध्यसाधनान्वयव्यतिरेकप्रदर्शनमुदाहरणमुच्यते दृष्टान्त
इत्यर्थः । साध्यधर्मान्वयव्यतिरेकलक्षणश्च हेतुः । इह च हेतुमुल्लङ्घ्य प्रथममुदाहर-
णाभिधानं न्यायानुगतत्वात्तद्वलेनैव हेतोः साध्यार्थसाधकत्वोपपत्तेः । कचिद्धेतुमनजि-
धाय दृष्टान्त एवोच्यत इति न्यायप्रदर्शनार्थं वा । यथा गतिपरिणामपरिणतानां
जीवपुद्गलानां गत्युपष्टम्भको धर्मास्तिकायश्चक्षुष्मतो ज्ञानस्य दीपवत् । उक्तं च ।
“॥ जीवानां पुद्गलानां च गत्युपष्टम्भकारणम् ॥ धर्मास्तिकायो ज्ञानस्य दीपश्चक्षुष्मतो
यथा ॥” तथा कचिद्धेतुरेव केवलोऽभिधीयते । न दृष्टान्तः । यथा मदीयोऽयमश्वो

विशिष्टचिह्नोपलब्ध्यन्यथानुपपत्तेरित्यदं प्रसङ्गेनेति गाथार्थः । तथा ॥ कञ्चइ पंचावयवं, द-
सहा वा सवहा न पडिसिद्धं ॥ न य पुण सवं जणइ. हंदी सविआरमस्कायं ॥५०॥ व्याख्या ॥
श्रोतारमेवाङ्गीकृत्य क्वचित्पञ्चावयवं दशधा वेति क्वचिद्दशावयवं सर्वथा गुरुश्रोत्र-
पेक्षया न प्रतिपिङ्गमुदाहरणाद्यन्निधानमिति वाक्यशेषः । यद्यपि च न प्रतिपिङ्गं
तथाप्यविशेषेणैव न च पुनः सर्वं जण्यते उदाहरणादि । किमित्यत आह । हंदी
सविआरमस्कायं । हंदीत्युपप्रदर्शने । किमुपप्रदर्शयति । यस्मादिहान्यत्र च शास्त्रान्तरे
सविचारं सप्रतिपक्षमाख्यातं साकल्यत उदाहरणाद्यन्निधानमिति गम्यते । पञ्चावय-
वाश्च प्रतिज्ञादयः । यथोक्तम् । प्रतिज्ञाहेतूदाहरणोपनयनिगमनान्यवयवाः । दश पुनः
प्रतिज्ञाविज्ञक्त्यादयः । वक्ष्यति च । “ ते उ पइसविहत्ती ” इत्यादि । प्रयोगांश्रैतेपां
लाघवार्थमिहैव स्वस्थाने दर्शयिष्यामीति गाथार्थः । सांप्रतं यदुक्तं “ जिणवयणं सिद्धं
चेव जणइ कञ्चइ उदाहरणं ” इत्यादि तत्रोदाहरणहेत्वोः स्वरूपात्प्रधित्सयाह ॥ त-
ञ्चाहरणं डुविहं, चउविहं होइ एकमेकं तु ॥ हेज चउविहो खलु, तेण उ साहिच्चए
अत्ता ॥५१॥ व्याख्या ॥ तत्रशब्दो वाक्योपन्यासार्थो निर्धारणार्थो वा । उदाहरणं पूर्ववत् ।
तच्च मूलभेदतो द्विविधं द्विप्रकारं चरितकल्पितभेदात् । उत्तरभेदतस्तु चतुर्विधं भवति
तयोर्द्वयोरेकैकमुदाहरणमाहरणतद्देशतदोपोपन्यासभेदात्तच्च वक्ष्यामः । तथा हि-
नोति गमयति जिज्ञासितधर्मविशिष्टानर्थानिति हेतुः । स चतुर्विधश्चतुःप्रकारः । खलु-
शब्दो व्यक्तिभेदादनेकविधश्चेति विशेषणार्थः । तुशब्दस्य पुनःशब्दार्थत्वात्तेन पुनर्हे-
तुना साध्यार्थाविनाज्ञाववलेन साध्यते निष्पाद्यते ज्ञाप्यते वार्थः प्रतिज्ञार्थ इति गा-
थार्थः । सांप्रतं नानादेशजविनेयगणहितायोदाहरणैकार्थिकप्रतिपिपादयिषयाह ॥ नायं
आहरणं ति अत्र, दिठंतोवमनिदरिसणं चेव ॥ एगठं तं डुविहं, चउविहं चेव गायवं
॥५२॥ व्याख्या ॥ ज्ञायतेऽस्मिन् सति दार्ष्टान्तिकोऽर्थ इति ज्ञातम् । अधिकरणे निष्ठाप्र-
त्ययः । तथोदाह्रियते प्रावक्ष्येन गृह्यतेऽनेन दार्ष्टान्तिकोऽर्थ इति उदाहरणम् । दृष्टमर्थमन्तं
नयतीति दृष्टान्तः । अतीन्द्रियप्रमाणदृष्टं संवेदननिष्ठां नयतीत्यर्थः । उपसीयतेऽनेन
दार्ष्टान्तिकोऽर्थ इत्युपमानम् । तथा च निदर्शनं निश्चयेन दर्श्यतेऽनेन दार्ष्टान्तिक ग-
वार्थ इति निदर्शनम् । एगठं ति । इदमेकार्थिकज्ञातम् । इदं च तत्प्रागुपन्यन्तं द्विविध-
मुदाहरणं चतुर्विधं चैवाङ्गीकृत्य ज्ञातव्यं प्रत्येकमपि । सामान्यविशेषयोः कथंचिदे-
कत्वादत एव सामान्यस्यापि प्राधान्यख्यापनार्थमेकवचनात्निधानम् । एकार्थसिन्धु-
बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरत्तयाद् गमनिकामात्रमेवेति गाथार्थः । नां-
प्रतं यदुक्तं तत्रोदाहरणं द्विविधमित्यादि । तद्विषयादिप्रदर्शनायाह ॥ चरित्यं च
कप्पियं वा, डुविहं तत्तो चउविहेकेकं ॥ आहारणे तदंते तदोत्तं चेवुदन्नात् ॥५३॥

३४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

व्याख्या ॥ चरितं च कट्वितं चेति द्विविधमुदाहरणम् । तत्र चरितमजिधीयते यद्वृत्तं तेन कस्य चिद्दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते । तद्यथा दुःखाय निदानं यथा ब्रह्मदत्तस्य । तथा कट्वितं खबुद्धिकट्वपनाशित्वनिर्मितमुच्यते । तेन च कस्य चिद्दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते । यथा पिप्पलपत्रैरनित्यतायामिति । उक्तं च ॥ “जह तुप्रे, तह अम्हे, तुप्रे चि अ होहिहा जहा अम्हे ॥ अप्पाहे उ पंरुंतं, पंरुअपत्तं किसलयाणं ॥ ए वि अठ्ठि ए वि अ होई, उद्धावो किसलपंरुपत्ताणं ॥ उवमा खलु एस कया, जविअजणविवोहणणाए ॥” इत्यादि । आह । उदाहरणं दृष्टान्त उच्यते तस्य च साध्यानुगमादि लक्षणमिति । उक्तं च ॥ साध्येनानुगमो हेतोः साध्याज्ञावे च नास्तित्वा ॥ ख्याप्यते यत्र दृष्टान्तः स साधर्म्येतराद्विधा ॥ अस्य पुनस्तद्वृत्तान्नावात्कथमुदाहरणत्वमित्यत्रोच्यते । तदपि कथंचित्साध्यानुगमादिना दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिजनकत्वात्फलत उदाहरणम् । इहापि च सोऽस्त्येवेति कृत्वा किं नोदाहरणतेति । साध्यानुगमादिलक्षणमपि सामान्यविशेषोत्तररूपानन्तधर्मात्मके वस्तुनि सति कथंचिन्नेदवादिन एव युज्यते नान्यस्यैकान्तनेदान्नेदयोस्तदज्ञावादिति । तथाहि सर्वथा प्रतिज्ञादृष्टान्तार्थनेदवादिनोऽनुगमतः खलु घटादौ कृतकत्वादेरनित्यत्वादि प्रतिबन्धदर्शनमपि प्रकृतानुपयोग्येव जिन्नवस्तुधर्मत्वात्सामान्यस्य च परिकट्वितत्वादसत्त्वादिष्ठमपि च तद्वलेन साध्यार्थप्रतिबन्धकट्वपनायां सत्यामतिप्रसङ्गादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरज्ञयादिति । एवं सर्वथा अनेदवादिनोऽप्येकत्वादेव तदज्ञावो ज्ञावनीय इति । अनेकान्तवादिनस्त्वनन्तधर्मात्मके वस्तुनि तत्तद्गुणसामर्थ्यात्तत्तद्वस्तुनः प्रतिबन्धबलेनैव तस्य वस्तुनो गमकं जवत्यन्यथा ततस्तस्मिंस्तत्प्रतिपत्त्यसंज्ञव इति कृतं प्रसङ्गेन प्रकृतं प्रस्तुमः । चरितं कट्वितं चेत्यनेन विधिना द्विविधम् । ततः पुनश्चतुर्विधं चतुःप्रकारमेकैकम् । कथमत आह । उदाहरणं तद्देशः तद्दोषश्चैव उपन्यास इति । तत्रोदाहरणशब्दार्थ उक्त एव । तस्य देशस्तद्देश एवं तद्दोषः । उपन्यसनमुपन्यासः स च तद्वत्त्वादिलक्षणो वक्ष्यमाण इति गार्थार्थः । सांप्रतमुदाहरणमजिधातुकाम आह ॥ चउहा खलु आहरणं, होइ अवाउ उवाय उवणा य ॥ तह य पमुप्पन्नविणा-समेव पढमं चउविगप्पं ॥ ५४ ॥ व्याख्या ॥ चतुर्धा खलु उदाहरणं जवति । अथवा चतुर्धा खलु उदाहरणे विचार्यमाणे नेदा जवन्ति । तद्यथा । अपायः । उपायः । स्थापना च । तथा च प्रत्युत्पन्नविनाशमेवेति । स्वरूपमेषां प्रपञ्चेन नेदतो निर्युक्तिकार एव वक्ष्यति । तथा चाह । प्रथममपायोदाहरणं चतुर्विकल्पं चतुर्नेदम् । तत्रापायश्चतुःप्रकारः । तद्यथा । अव्यापायः क्षेत्रापायः कालापायो ज्ञावापायश्च इति गार्थार्थः । तत्र अव्यादपायो अव्यापायः । अपायोऽनिष्टप्राप्तिः ।

द्रव्यमेव वापायो द्रव्यापायः अपायहेतुत्वादित्यर्थः । एवं क्षेत्रादिष्वपि ज्ञावनीयम् ।
 सांप्रतं द्रव्यापायप्रतिपादनायाह ॥ दवावाए दोन्नि उ, वाणिश्रगा ज्ञायरो धणनिमित्तं ॥
 वहपरिणएकमेकं, दहंमि मष्ठेण निवेउं ॥ ५५ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यापाये उदाहरणं
 द्यौ तु । तुशब्दादन्यानि च । वणिजौ ज्ञातरो धननिमित्तं धनार्थं वहपरिणतौ एकैक-
 मन्योन्यं दूदे मत्स्येन निवेद इति गाथाद्वारार्थः । ज्ञावार्थस्तु कथानकादवसेयः ।
 तच्चेदम् । एगंमि संनिवेसे दो ज्ञायरो दरिहृप्पाया तेहिं सोरठं गंतूण साहस्सिउं
 एउलउं रूवगाणं विठविउं ते अ सयं गामं संपठिया इंता तं एउलउं वारएण वहंति । जया
 एगस्स हठे तदा श्यरो चिंतेइ । “मारेमि एवरमेए रूवगा ममं हौं” । एवं वीउं चिं-
 तेइ “जहाहं एअं मारेमि” । ते परोप्परं वहपरिणया अप्रवसंति । तउं जाहे सग्गा-
 मसमीवं पत्ता तठ नईतके जिठेअरस्स पुणरावत्ती जाया । “धिरहु ममं जेण मए दव-
 स्स कए ज्ञाउविणासो चिंतिउं” । परुसो इअरेण पुठ्ठिउं कहिए जणई ममंपि एयारिसं
 चित्तं हौं । ताहे एअस्स दोसेणं अम्हेहिं एअं चिंतिअं ति काउं । तेहिं सो एउलउं
 दहे वूढो । तेअ धरं गया । सोअ एउलउं तठ पंउतो मष्ठएण गिदिउं । सो अ मष्ठो
 मेएण मारिउं । वीहीए उंयारिउं । तेसिं च ज्ञाउगाणां जगिणी मायाए वीहिं पठविअ
 जहा मष्ठे आणेह जं ज्ञाउगाणं सिप्रंति । ताए अ समावत्तीए सो चेव मष्ठउं आ-
 णीउं । चेडीए फालिंतीए एउलउं दिठो । चेडीए चिंतिअं एस एउलउं मम चेव जविस्स-
 इ ति । उठंगे कउं ठविउंतो थेरीए दिठो एउं अ । तीए जणियं किमेअं तुमे उठंगे
 कयं सावि लोहं गया ए साहइ । ताउं दो वि परोप्परं पहरंतो । सा थेरी ताए चेडीए
 तारिसे मम्मप्पएसे आहया जेण तरुणमेव जीवियाउं ववरोविया । तेहिं तु दारएहिं
 सो कलहवइअरो एउं । स एउलउं दिठो थेरी गाठप्पहारा पाणविमुक्का णिसठं धर-
 णिअसे पडिया दिठो चिंतिअं वणेहिं । इमो सो अवायवहुलो अठो ति । एवं दवं अवा-
 यहेउ ति । लौकिका अप्याहुः “ ॥ अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च रक्षणे ॥ आये
 दुःखं व्यये दुःखं धिग् द्रव्यं दुःखवर्धनम् ॥ १ ॥ अपायवहुलं पापं ये परित्यज्य
 संश्रिताः ॥ तपोवनं महासत्त्वास्ते धन्यास्ते तपस्विनः ॥ २ ॥ ” इत्यादि । एतावत्प्र-
 कृतोपयोगि । तउं तेसिं तमवायं पिठ्ठिउण णिवेउं जाउं तउं तं दारियं कस्सइ दा-
 उण निविण्णकामजोआ पवइय ति गाथार्थः । इदानीं क्षेत्राद्यपायप्रतिपादनायाह ॥
 खेत्तंमि अवक्कमणं, दसारवग्गस्स होइ अवरें ॥ दीवायणो अ कादे, जावे मंडुकिअ
 खवउं ॥ ५६ ॥ व्याख्या ॥ तत्र क्षेत्र इति द्वारपरामर्शः । ततश्च क्षेत्रादपायः क्षेत्र-
 मेव वा कारणत्वादिति । तत्रोदाहरणमपक्कमणमपसर्पणं दशारवर्गस्य दशारस्तमु-
 दायस्य जवत्यपरेणापरत इत्यर्थः । ज्ञावार्थः कथानकादवसेयः । तच्च वदयामः । द्वापा-

३४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

व्याख्या ॥ चरितं च कद्विपतं चेति द्विविधमुदाहरणम् । तत्र चरितमन्निधीयते यद्वृत्तं तेन कस्य चिद्दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते । तद्यथा दुःखाय निदानं यथा ब्रह्मदत्तस्य । तथा कद्विपतं खबुद्धिकद्वपनाशिद्वपनिर्मितमुच्यते । तेन च कस्य चिद्दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिर्जन्यते । यथा पिप्पलपत्रैरनित्यतायामिति । उक्तं च ॥ “जह तुप्रे, तह अम्हे, तुप्रे चि अ होहिहा जहा अम्हे ॥ अप्पाहे उ पंरंतं, पंरुअपत्तं किसलयणं ॥ ए वि अठि ए वि अ होई, उद्धावो किसलपंरुपत्ताणं ॥ उवमा खलु एस कया, जविअजणविवोहणणाए ॥” इत्यादि । आह । उदाहरणं दृष्टान्त उच्यते तस्य च साध्यानुगमादि लक्षणमिति । उक्तं च ॥ साध्येनानुगमो हेतोः साध्याज्ञावे च नास्तित्वा ॥ ख्याप्यते यत्र दृष्टान्तः स साधर्म्येतराद्विधा ॥ अस्य पुनस्तद्वृत्तान्नावात्कथमुदाहरणत्वमित्यत्रोच्यते । तदपि कथंचित्साध्यानुगमादिना दार्ष्टान्तिकार्थप्रतिपत्तिजनकत्वात्फलत उदाहरणम् । इहापि च सोऽस्त्येवेति कृत्वा किं नोदाहरणतेति । साध्यानुगमादिलक्षणमपि सामान्यविशेषोक्तयोरुपानन्तधर्मात्मके वस्तुनि सति कथंचिन्नेदवादिन एव युज्यते नान्यस्यैकान्तनेदानेदयोस्तदज्ञावादिति । तथाहि सर्वथा प्रतिज्ञादृष्टान्तार्थनेदवादिनोऽनुगमतः खलु घटादौ कृतकत्वादेरनित्यत्वादि प्रतिबन्धदर्शनमपि प्रकृतानुपयोग्येव जिन्नवस्तुधर्मत्वात्सामान्यस्य च परिकद्विपतत्वादसत्त्वादिद्वमपि च तद्वलेन साध्यार्थप्रतिबन्धकद्वपनायां सत्यामतिप्रसङ्गादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरज्ञयादिति । एवं सर्वथा अनेदवादिनोऽप्येकत्वादेव तदज्ञावो ज्ञावनीय इति । अनेकान्तवादिनस्त्वनन्तधर्मात्मके वस्तुनि तत्तद्गुणसामर्थ्यात्तत्तद्गुणस्तुनः प्रतिबन्धबलेनैव तस्य वस्तुनो गमकं ज्ञवत्यन्यथा ततस्तस्मिंस्तत्प्रतिपत्त्यसंज्ञव इति कृतं प्रसङ्गेन प्रकृतं प्रस्तुमः । चरितं कद्विपतं चेत्यनेन विधिना द्विविधम् । ततः पुनश्चतुर्विधं चतुःप्रकारमेकैकम् । कथमत आह । उदाहरणं तद्देशः तद्दोषश्चैव उपन्यास इति । तत्रोदाहरणशब्दार्थ उक्त एव । तस्य देशस्तद्देश एवं तद्दोषः । उपन्यसनमुपन्यासः स च तद्गुणस्त्वादिलक्षणो वक्ष्यमाण इति गार्थार्थः । सांप्रतमुदाहरणमन्निधातुकाम आह ॥ चउहा खलु आहरणं, होई अवाउ उवाय ठवणा थ ॥ तह थ पंरुप्पन्नविणा-समेव पढमं चउविगप्पं ॥ ५४ ॥ व्याख्या ॥ चतुर्धा खलु उदाहरणं ज्ञवति । अथवा चतुर्धा खलु उदाहरणे विचार्यमाणे नेदा ज्ञवन्ति । तद्यथा । अपायः । उपायः । स्थापना च । तथा च प्रत्युत्पन्नविनाशमेवेति । स्वरूपमेषां प्रपञ्चेन नेदतो निर्युक्तिकार एव वक्ष्यति । तथा चाह । प्रथममपायोदाहरणं चतुर्विकल्पं चतुर्नेदम् । तत्रापायश्चतुःप्रकारः । तद्यथा । द्रव्यापायः क्षेत्रापायः कावापायो ज्ञावापायश्च इति गार्थार्थः । तत्र द्रव्यादपायो द्रव्यापायः । अपायोऽनिष्टप्राप्तिः ।

द्रव्यमेव वापायो द्रव्यापायः अपायहेतुत्वादित्यर्थः । एवं क्षेत्रादिष्वपि ज्ञावनीयम् । सांप्रतं द्रव्यापायप्रतिपादनायाह ॥ दवावाए दोन्नि उ, वाणिअगा जायरो धणनिमित्तं ॥ वहपरिणएकमेकं, दहंमि महेण निवेउं ॥ ५५ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यापाये उदाहरणं द्यौ तु । तुशब्दादन्यानि च । वणिजौ ज्ञातरौ धननिमित्तं धनार्थं वधपरिणतौ एकैक-मन्योन्यं दूदे मत्स्येन निवेद इति गाथाद्वयार्थः । ज्ञावार्थस्तु कथानकादवसेयः । तच्चेदम् । एगंमि संनिवेसे दो जायरो दरिहप्पाया तेहिं सोरठं गंतूण साहस्सिउं एउलउं रूवगाणं विठविउं ते अ सयं गामं संपडिया इंता तं एउलउं वारएण वहंति । जया एगस्स हत्ते तदा इयरो चिंतेइ । “मारेमि एवरमेए रूवगा ममं होंतु” । एवं बीउं चिं-तेइ “जहाहं एअं मारेमि” । ते परोप्परं वहपरिणया अप्रवसंति । तउं जाहे सग्गा-मसमीवं पत्ता तह नईतके जिष्ठेअरस्स पुणरावत्ती जाया । “धिरहु ममं जेण मए दव-स्स कए ज्ञाउविणासो चिंतिउं” । परुखो इअरेण पुडिउं कहिए जणई ममंपि एयारिसं चित्तं होंतं । ताहे एअस्स दोसेणं अम्हेहिं एअं चिंतिअं ति काउं । तेहिं सो एउलउं दहे बूढो । तेअ घरं गया । सोअ एउलउं तह पंउतो महएण गिउिउं । सो अ मठो मेएण मारिउं । वीहीए उयारिउं । तेसिं च ज्ञाउगाणां जगिणी मायाए वीहिं पठविअ्या जहा महे आणेह जं ज्ञाउगाणं सिउंति । ताए अ समावत्तीए सो चेव मठउं आ-णीउं । चेडीए फालिंतीए एउलउं दिठो । चेडीए चिंतिअं एस एउलउं मम चेव जविस्स-इत्ति । उहंगे कउं उविउंतो थेरीए दिठो एउं अ । तीए जणियं किमेअं तुमे उहंगे कयं सावि लोहं गया ए साहइ । ताउं दो वि परोप्परं पहरंतो । सा थेरी ताए चेडीए तारिसे मम्मप्पएसे आहया जेण तक्कणमेव जीवियाउं ववरोविया । तेहिं तु दारएहिं सो कलहवइअरो एउं । स एउलउं दिठो थेरी गाढप्पहारा पाणविमुक्का णिसठं धर-णिअत्ते पडिया दिठ्ठा चिंतिअं वणेहिं । इमो सो अवायवहुलो अठो त्ति । एवं दवं अवा-यहेउ त्ति । लौकिका अप्याहुः “ ॥ अर्थानामर्जने दुःखमर्जितानां च रक्षणे ॥ आये दुःखं व्यये दुःखं धिग् द्रव्यं दुःखवर्धनम् ॥ १ ॥ अपायवहुलं पापं ये परित्यज्य संश्रिताः ॥ तपोवनं महासत्त्वास्ते धन्यास्ते तपस्विनः ॥ २ ॥ ” इत्यादि । एतावत्प्र-कृतोपयोगि । तउं तेसिं तमवायं पिडिऊण णिवेउं जाउं तउं तं दारियं कस्सइ दा-ऊण निविष्कामन्नोआ पवइय त्ति गाथार्थः । इदानीं क्षेत्राद्यपायप्रतिपादनायाह ॥ खेत्तंमि अवक्कमणं, दसारवग्गस्स होइ अवरेंणं ॥ दीवायणो अ काले, जावे मंडुक्किआ खवउं ॥ ५६ ॥ व्याख्या ॥ तत्र क्षेत्र इति द्वारपरामर्शः । ततश्च क्षेत्रादपायः क्षेत्र-मेव वा कारणत्वादिति । तत्रोदाहरणमपक्रमणमपसर्पणं दशारवर्गस्य दशारसमु-दायस्य नवत्यपरेणापरत इत्यर्थः । ज्ञावार्थः कथानकादवसेयः । तच्च वक्ष्यामः । द्वैपा-

यनश्च काले । द्वैपायन ऋषिः । काल इत्यत्रापि कालादपायः कालापायः काल एव वा
तत्कारणत्वादित्यत्रापि ज्ञावार्थः कथानकगम्य एव । तच्च वक्ष्यामः । ज्ञावे मंजुक्किा-
क्षपक इत्यत्रापि ज्ञावादपायो ज्ञावापायः । स एव वा तत्कारणत्वादित्यत्रापि च ज्ञा-
वार्थः कथानकादवसेयस्तच्च वक्ष्याम इति गाथार्थः । ज्ञावार्थ उच्यते । खित्तापाठ-
दाहरणं दसारा हरिवंसरायाणो । एव महई कहा जहा हरिवंसे । उवउंगियं चैव
जसण । कंसंमि विण्णिवाइए सावायं खेत्तमेयं ति काज्जण जरासंधरायणएण दसारवग्गो
सहुराउ अवक्कमिज्जण बारवइं गउं त्ति । प्रकृतयोजनां पुनर्निर्युक्तिकार एव करि-
ष्यति । किमकाए एव नः प्रयासेन । कालावाए उदाहरणं पुण कएहपुठ्ठिणएण
जगवयारिठ्ठणेमिणा वागरियं बारसहिं संवहरेहिं दीवायणाउं बारवइणयरीविणा-
सो उज्जोतनरायणगरीए परंपरएण सुण्णिज्जण दीवायणपरिवायउं मा एगरिं विणा-
सेहामि त्ति कालावधिमसुउं गमेमि त्ति उत्तरावहं गउं । सम्मं कालमाणमयाण्णिज्जण
य बारसमे चैव संवहरे आगउं कुमारेहिं खलीकउं कयण्णिआणो देवो उववसो । तउं
य एगरीए अवाउं जाउंत्ति एसहा जिण्णज्जासियं ति । ज्ञावावाए उदाहरणं खमउं ।
एगो खमउं चैद्वएण समं जिस्कायरियं गउं । तेण तव्व मंडुक्कलिया मारिआ । चिद्वएण
जणियं मंडुक्कलिया तए मारिआ । खवगो जणई । रे डुठ सेह विरमइआ चैव एसा ।
ते गआ । पढा रत्ति आवस्सए आलोइत्ताण खमगेण सा मंडुक्कलिया नालोइया । ताहे
चिद्वएण जणिअं । खमगा तं मंडुक्कलियं आलोएहिं खमउं रुठो तस्स चैद्वयस्स खेत्त-
मद्वयं घेत्तूण उठाइउं असियालउं खंजे आवडिआ । वेगेण इंतो मउं य । जोइसिएसु
उववन्नो । तउं चइत्ता दिठ्ठीविसाणं कुले दिठ्ठीविसो सप्पो जाउं । तव्व एगेण परिहिं-
रुंतेण नगरे रायपुत्तो सप्पेण खइउं । अहितुंडएण विवाउं सवे सप्पा आवाहिआ मंजुले
पवेसिआं जणिया । अस्से सवे गउंतुजेण पुण रायपुत्तो खइउंसो अउउ । सवे गया एगो
ठिउंसो जणिउं अहवा विसं आवियह अहवा एव्व अग्गिंसि णिवडाहि सो अअगं-
धणो सप्पाणं किल दो जाईओ गंधणा अगंधणा य ते अगंधणा माण्णिणो । ताहे सो
अग्गिंसि पविठो एय तेण तं वातं पच्चाइयं । रायपुत्तो वि मउं पढा रन्ना रुठेण घोसा-
वियं रजे जो मम सप्पसीसं आणेइ तस्साहं दीणारं देमि । पढा लोगो दीणारलोजेण
सप्पे मारेउं आठत्तो तं च कुलं जव्व सो खमउं उप्पन्नो तं जाईसरं रत्ति हिंरुइ
दिवसउं न हिंरुइ मा जीवे दहेहामि त्ति काउं । अस्सया आहिंरिगेहिं सप्पे मग्गं-
तेहिं रत्तिचरेण परिमलेण तस्स खमगसप्पस्स बिलं दिठ्ठं ति । दारे से ठिउं उंसहिउं
आवाहेइ चित्तेइ । दिठ्ठो मे कोवस्स विवाउं तो जइ अहं अज्जिमुहो णिगहामि
तो दहिहामि ताहे पुठ्ठेण आठत्तो निप्फिडिउं जत्तियं निप्फेडेहि । तावइममेव

आहिंङिउं विंदेइ । जाव सीसं ङिं मउं य सो सप्पो देवयापरिग्गहिउं । देव-
याए रसो सुमिणए दरिसणं दिं । जहा मा सप्पे मारेह पुत्तो ते नागकुत्ताउं उव-
ठिऊण ञविस्सइ । तस्स दारयस्स नागदत्तनामं करेवाहि । सो अ खमगसप्पो
मरित्ता तेण पाणपरिच्चाएण तस्सेव रसो पुत्तो जाउं जाए दारए णामं कयंणागदत्तो ।
खुद्दउं चैव सो पवइउं । सो अ किर तेण तिरियाणुच्चावेण अतीव बुहाबुउं दोसीण-
वेलाए चैव आढवेइ ञुंजिउं जाव सूरुमणवेळं । उवसंतो धम्मसङ्गिउं य तम्मि अ
गठे चत्तारि खमगा तं चाउम्मासिउं तेमासिउं दोमासिउं एगमासिउं त्ति । रत्तिं च
देवया वंदिउं आगया । चाउम्मासिउं पढमठिउं । तस्स पुरउं तेमासिउं । तस्स पुरउं
दोमासिउं । तस्स पुरउं एगमासिउं । ताण य पुरउं खुद्दउं । सव्वे खमगे अतिकमिच्चा ताए
देवयाए खुद्दउं वंदिउं । पढा ते खमगा रुठा । निग्गहंती अ गहिया चाउंमासिअखमएण
पोत्ते ञणिआ य अणेण । कडपूयणि अम्हे तवस्सिणो ए वंदसि । एयं कूरजायणं
वंदसि त्ति सा देवया ञणई । अहं ञावखमयं वंदामि । ए पूआसक्कारपरे माणिणो
अ वंदामि । पढा ते चैद्वयं तेण अमरिसं वहंति । देवया चित्तेई मा एए चैद्वयं खरं-
देहिंति तो सखिहिआ चैव अठामि । ताहं पडिबोहेहामि । बितिअदिवसे अ चैद्वउं
संदिसावेऊण गउं । दोसीणस्स पडिआगउं आलोइत्ता चाउम्मासियखमगं णिमं-
तेई । तेण पडिग्गहे से खेळं निबूढं । चैद्वउं ञणई । मिठ्ठा मि डुक्कडं जं तुप्पे मए
खेळमद्वउं ए पणामिउं तं तेण उप्पराउचैव फेडित्ता खेळमद्वए बूढं । एवं जाव तिमा-
सएणं जाव एगमासिएणं णिबूढं । तं तेण तहा चैव फेडिअं अडुयात्तित्तालंवणे
गिहामि त्ति काउं खमएण चैद्वउं बाहं गहिउं । तं तेण तस्स चैद्वगस्स अदीणम-
एसस्स विसुद्धपरिणामस्स वेस्साहिं विसुद्धमाणीहिं तदावरणिच्चाणं कम्माणं खएण
केवलनाणं समुप्पसं । ताहे सा देवया ञणई । किह तुप्पे वंदिअवा जेणेवं कोहाञ्चि-
अआ अठह । ताहे ते खमगा संवेगमावष्ठा मिठामि डुक्कडं त्ति । अहो वालो उव-
संतचित्तो अम्हेहिं पावकम्मेहिं आसाइउं एवं तेसिं पि सुहप्पवसाणेणं केवलनाणं
समुप्पसं । एवं पसंगउं कहिअं कहाणयं । उवणउं पुण कोहादिगाउं अपसद्व-
जावाउं डुग्गईए अवाउं त्ति । परलोकचिन्तायां प्रकृतोपयोगितां दर्शयन्नाह ॥ सि-
क्कगअसिक्कगाणं, संवेगथिरठयाइ दोहं पि ॥ दवाइया एवं, दंसिच्चंते अवायाउं
॥ ५७ ॥ व्याख्या ॥ शिद्धकाशिद्धकयोः अग्निवप्रव्रजितचिरप्रव्रजितयोः अग्निव-
प्रव्रजितगृहस्थयोर्वा । संवेगस्थैर्यार्थं द्वयोरपि उव्याद्या एवमुक्तेन प्रकारेण वक्ष्यमा-
णेन वा दर्श्यन्ते अपाया इति । तत्र संवेगो मोक्षसुखात्तिलाषः । स्थैर्यं पुनरच्युपग-

३८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तापरित्यागः । ततश्च कथं नु नाम दुःखनिबन्धनद्रव्याद्यवगमात्तयोः संवेगस्थैर्ये
स्यातां द्रव्यादिषु चाप्रतिबन्ध इति गाथार्थः । तथा चाह ॥ दविश्रं कारणगहिश्रं,
विगिंचिअवमसिवाइ खेत्तं च ॥ बारसहिं एस कालो, कोहाइविवेगजावस्मि ॥ ५८ ॥
व्याख्या ॥ इहोत्सर्गतो मुमुक्षुणा द्रव्यमेवाधिकं वस्त्रपात्राद्यन्यद्वा कनकादि न ग्राह्यं
शिककाहिसंदष्टादिकारणगृहीतमपि तत्परिसमाप्तौ परित्याज्यमत एवाह । द्रव्यं
कारणगृहीतं किं विकिंचितव्यं परित्याज्यमनेकैहिकामुष्मिकापायहेतुत्वात् । दुरन्ताग्र-
हाद्यपायहेतुत्वादुरन्ताग्रहाद्यपायहेतुता च मध्यस्थैः स्वधिया ज्ञावनीयेति । एवमशि-
वादिक्षेत्रं च परित्याज्यमिति वर्तते । अशिवादिप्रधानं क्षेत्रं अशिवादिक्षेत्रम् । आदि-
शब्दात्तूनोदरताराजद्विष्टादिपरिग्रहः । परित्याज्यं चेदमनेकैहिकामुष्मिकापायसंज्ञ-
वादिति । तथा द्वादशत्रिर्वर्षैरेष्यत्कालः परित्याज्य इति वर्तते । तत एवापायसंज्ञवादिति
ज्ञावना । एतदुक्तं ज्ञवत्यशिवादिदुष्ट एष्यत्कालः द्वादशत्रिर्वर्षैरनागतमेवोषितव्य
इति । उक्तं च ॥ संवत्तरवारसएण, होहिति असिवं ति ते तजं णिंति, सुत्तहं कुवंता ॥ अतिस-
यमादीहिं नाऊणमित्यादि । तथा क्रोधादिविवेकाज्ञाव इति । क्रोधादयोऽप्रशस्तज्ञावा-
स्तेषां विवेकः नरकपातनाद्यपायहेतुत्वात्परित्यागः । ज्ञाव इति ज्ञावापाये कार्य इत्य-
यं गाथार्थः । एवं तावद्धस्तुतश्चरणकरणानुयोगमधिकृत्यापायः प्रदर्शितः । सांप्रतं द्र-
व्यानुयोगमधिकृत्य प्रदर्श्यते ॥ द्वादिएहिं निच्चो, एगंतेणेव जेसिं अप्पा उ ॥ होइ अ-
ज्ञावो तेसिं, सुहदुहसंसारमोक्काणं ॥ ५९ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यादिभिः द्रव्यक्षेत्रकालज्ञावै-
नारकत्वविशिष्टक्षेत्रवयोऽवस्थितत्वाप्रसन्नत्वादिनिर्नित्योऽविचलितस्वज्ञावः । एकान्ते-
नैव सर्वथैव येषां वादिनामात्मा जीवः तुशब्दादन्यच्च वस्तु ज्ञवति संजायते अज्ञा-
वोऽसंज्ञवस्तेषां वादिनाम् । केषाम् । सुखदुःखसंसारमोक्षाणाम् । तत्राहादानुज्ञवल-
क्षणं सुखम् । तापानुज्ञवरूपं दुःखम् । तिर्यग्रनारकामरज्ञवसंसरणरूपः संसारः ।
अष्टप्रकारकर्मबन्धवियोगो मोक्षः । तत्र कथं पुनस्तेषां वादिनां सुखाद्यज्ञावः । आ-
त्मनोऽप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वज्ञावत्वादन्यथा चापरिणतेः । सदैव नारकत्वादिज्ञावाद-
परित्यक्ताप्रसन्नत्वे पूर्वरूपस्य च प्रसन्नत्वेनाज्ञवनादेवं शेषेष्वपि ज्ञावनीयमिति गाथा-
र्थः । ततश्चैवम् ॥ सुहदुखसंपर्तगो, न विच्चई निच्चवायपरकंमि ॥ एगंतहेअंमि अ,
सुहदुखविगप्पणमजुत्तं ॥ ६० ॥ व्याख्या ॥ सुखदुःखसंप्रयोगः । सम्यक् संगतो वा
प्रयोगः संप्रयोगः अकट्टिपत इत्यर्थः । न विद्यते नास्ति न घटत इत्यर्थः । क नित्य-
वादपक्षे नित्यवादाच्युपगमे संप्रयोगो न विद्यते । कट्टिपतस्तु ज्ञवत्येव । यथाहुर्नि-
त्यवादिनः । प्रकृत्युपधानतः पुरुषस्य सुखदुःखे स्तः । स्फटिके रक्ततादिवहुद्धिप्रति-
बिम्बाद्धान्य इति । कट्टिपतत्वं चास्य आत्मनस्तत्त्वत एव तथा परिणतिमन्तरेण सु-

स्वाद्यज्ञावाहुपधानसन्निधावप्यन्धोपले रक्ततादिवत्तदच्युपगमे चाच्युपगमद्विः ।
 बुद्धिप्रतिबिम्बपक्षेऽप्यविचक्षितस्यात्मनः सदैवैकस्वज्ञावत्वात् । सदैवैकरूपप्रतिबिम्बा-
 पत्तेः । स्वज्ञावज्ञेदाच्युपगमे चानित्यत्वप्रसङ्ग इति । माञ्जूदनित्यैकान्तग्रह इत्यत आह ।
 एकान्तेन सर्वथा उत्प्राबद्धयेन ठेदो विनाशः एकान्तोष्ठेदः । निरन्वयो नाश इत्यर्थः ।
 अस्मिंश्च किं सुखदुःखयोर्विकल्पनं सुखदुःखविकल्पनमयुक्तमघटमानकम् । अयमत्र
 ज्ञावार्थः । एकान्तोष्ठेदेऽपि सुखाद्यनुज्ञवितुस्तद्दण एव सर्वथोष्ठेदादहेतुकत्वात्तदुत्तर-
 द्दणस्योत्पत्तिरपि न युज्यते । कुतः पुनस्तद्विकल्पनमिति गाथार्थः । उक्तोऽपायः ।
 सांप्रतमुपाय उच्यते तत्रोप सामीप्येन विवक्षितवस्तुनोऽविकललाजहेतुत्वाद्दस्तुनो
 लाज एवोपायः । अजिलषितवस्त्ववाप्तये व्यापारविशेष इत्यर्थः । असावपि चतुर्विध
 एव । तथा चाह ॥ एमेव चउविगप्पो, होइ उवाउं वि तह दवंमि ॥ धाउवाउं पढमो,
 नंगलकुलिणहिं खेतं तु ॥ ६१ ॥ व्याख्या ॥ एवमेव यथा अपायः । किं । चतुर्विकल्प-
 श्रतुर्ज्ञेदः ज्वत्युपायोऽपि तद्यथा द्रव्योपायः क्षेत्रोपायः कालोपायः ज्ञावोपा-
 यश्च । तत्र द्रव्य इति द्वारपरामर्शः । द्रव्योपाये विचार्ये धातुवादः सुवर्णपातनोत्कर्ष-
 लक्षणो द्रव्योपायः प्रथम इति लौकिके । लोकोत्तरे त्वध्वादौ पटलादिप्रयोगतः
 प्रासुकोदककरणम् । क्षेत्रोपायस्तु लाङ्गलादिना क्षेत्रोपक्रमणे ज्वति । अत एवाह ।
 लाङ्गलकुलिकाच्यां क्षेत्रं चोपक्रम्यत इति गम्यते । ततश्च लाङ्गलकुलिके तदुपायो
 लौकिकः । लोकोत्तरस्तु विधिना प्रातरशनाद्यर्थमटनादिना क्षेत्रज्ञावनम् । अन्ये तु
 योनिप्राचृतप्रयोगतः काश्चनपातनोत्कर्षलक्षणमेव संघप्रयोजनादौ द्रव्योपायं व्या-
 चक्षते । विद्यादिभिश्च दुस्तराध्वतरणलक्षणं क्षेत्रोपायमित्यत्र च प्रथमग्रहणपदा-
 थोऽतिरिच्यमान इवाज्ञाति । पाठान्तरं वा धाउवाउं जणितं ति । अत्र च कथं-
 चिदविरोध एवेति गाथार्थः ॥ कालो अ नादियाईहिं, होइ ज्ञावंमि पंडितं अजउं ॥
 चोरस्स कए नट्टिं, वट्टुकमारिं परिकहेइ ॥ ६३ ॥ व्याख्या ॥ कालश्च नादिकादि-
 निर्जायत इति शेषः । नादिका घटिका आदिशब्दाहङ्कादिपरिग्रहः । ततश्च ना-
 दिकादयः कालोपायो लौकिकः । लोकोत्तरस्तु सूत्रपरावर्तनादिभिस्तथा ज्वति ।
 ज्ञावे चेति द्वारपरामर्शत्वाज्ज्ञावोपाये विचार्ये निदर्शनं क इत्याह । पणितो विद्वान-
 नयोऽजयकुमारस्तथाचाह । चोरनिमित्तं नर्तकीं वट्टुकुमारीं । किम् । त्रिकालगोचरसूत्र-
 प्रदर्शनार्थमाह परिकथयति । ततश्च यथा तेनोपायतश्चौरज्ञावो विज्ञातः । एवं शि-
 द्दकादीनां तेन तेन विधिनोपायत एव ज्ञावो ज्ञातव्य इति गाथार्थः । नवरं
 ज्ञावोवाए उदाहरणं । रायगिहं णाम णयरं तह सेणितं राया सो ज्ञावाए जणितं
 जहा मम एगखंजं पासायं करेहि । तेण वट्टुणो आणत्ता गया कठ्ठिंदगा तेहिं

अडवीए सलखणो सरलो महइ महालउ डुमो दिठो। धूवो दिखो जेण स परिग्गहिउ
रुखो सो दरिसावेउ अप्पाणं तो एं ए विंदामो त्ति अह ए देइ दरिसावं तो विंदामो त्ति।
ताहे रुखवासिणा वाणमंतरेण अन्नयस्स दरिसावो दिखो। अहं रसो एगखंजं पासायं
करेमि। सवोउयं च आरामं करेमि सववणजाइउवेयं मा विंदहत्ति। एवं तेण
कउं पासाउं। अन्नया एगाए मायंगीए अकाले अंबयाण दोहलो। सा नत्तारं नणइ
मम अंबयाणि आणेहि। तदा अकालो अंबयाणं तेण उणामणीए विद्याए कालं
उणामियं अंबयाणि गहिआणि। पुणो अ उल्लमणीए उल्लामियं। पत्ताए रत्ता दिठं।
पयं ए दीसइ। को एस मणुसो अतिगउं जस्स एसा एरसी सत्ति त्ति। सो मम अं-
तेउरं पि धरिसेहि त्ति काउं अन्नयं सहावेजण नणइ। सत्तरत्तस्स अप्रंतरे जइ
चोरं एणोसि तो एहि ते जीविअं। ताहे अन्नउं गवेसिउं आठत्तो। ए वरं एगंमि
पएसे गोळो रमिउकामो मिदिउं लोगो। तव गंतुं अन्नउं नणति। जाव गोळो मंडे-
इ अप्पाणं ताव ममेगं अक्काणं सुणेह। जहा एगंमि एयरे एगो दरिदसिठी परि-
वसति। तस्स धूया बहुकुमारी अइव रूविणी य वरणिमित्तं कामदेवं अच्चेइ। सा य
एगंमि आरामे चोरिय पुप्फाणि उच्चंती आरामिएण दिठा कयविउमाठत्ता। तीए
सो नणिउं। मा मइं कुमारिं विणासेहिं। तवावि नयणी जावणिज्जीउं अठ्ठि। तेण
नणिआ एकाए ववढाए मुयामि जइ ए वरं जम्मि दिवसे परिणवसि तद्विवसं चव
नत्तारेण अणुग्घाडिया समाणी मम सयासं एहिसि तो मुयामि। तीए नणिउं। एवं
हवउ त्ति। तेण विसज्जिआ। अन्नया परिणीआ जाहे अपवरकं पवेसिआ ताहे नत्ता-
रस्स सप्रावं कहेइ। विसच्चिआ वच्चइ। पठिया आरामं। अंतरा अ चोरेहिं गहिया।
तेसिंपि सप्रावो कहिउं मुक्का। गहंतीए अंतरा रक्कसो दिठो जो ठहं मासाणं आहा-
रेइ तेण गहिया कहिए मुक्का गया आरामियसगासं तेण दिठा सो संजंतो नणइ।
कहमागयासि। ताए नणिअं मया कउं सो पुविं समउं। सो नणइ। कहं नत्ता-
रेण मुक्का ताहे तस्स तं सवं कहिअं अहो सच्चपइत्ता एसा महिलत्ति। एत्तिएहिं मु-
क्का किहाहं डुहामि त्ति। तेण विमुक्का पडियंती अ गया सवेसिं तेसिं मप्रेणं। आ-
गता तेहिं सवेहिं मुक्का। नत्तारसगासं अणहसमग्गा गया। ताहे अन्नउं तं जणं
पुठइ। अरुक्कह एव केण डुकरं कयं। ताहे इस्सावुया नणंति नत्तारेणं। बुहा-
वुया नणंति रक्कसेणं। पारदारिया नणंति मावागारेणं। हरिएसेण नणिअं चोरे-
हिं। पढा सो गहिउं। जहा एस चोरो त्ति। एतावत्प्रकृतोपयोगि। जहा अन्न-
एण तस्स चोरस्स उवाएण जावो णाउं एवमिह वि सेहाणमुवठायं तयाणं उवाएण
गीअठेण विपरिणामादिणा जावो जाणिअधो त्ति। किं एए पच्चावणिज्जा न वत्ति।

पञ्चाविसु वि तेसु मुंकावणाइसु एसेव विजासा य । तदुक्तम् । पञ्चाविउं सि एत्तिअ
मुंकावेउं न कप्पइ इत्यादि । क्हाणयसंहारो पुण चोरो सेणियस्य उवणीउं । पुठ्ठि-
ण सप्पावो कहिउं । ताहे रत्ता जणियं । जइ नवरं एयाउं विद्याउं देहि तो न मा-
रेमि । देमि ति अप्पुवगए आसणे ठिउं पढई । न छाई । राया जणई किं न छाई । ताहे
मायंगो जणई जहा अविणएणं पढसि । अहं जूमीए तुमं आसणे णीयतरे उ-
वविठो । छिया तो सिद्धाउं य विज्जाउं ति । कृतं प्रसङ्गेन । एवं तावद्वौकिकमर्थाक्षिप्तं
चरणकरणानुयोगं चाधिकृत्योक्ता द्रव्योपायादयः । सांप्रतं द्रव्यानुयोगमधिकृत्य प्रद-
श्यन्त इति । तत्राप्युपायदर्शनतो नित्यानित्यैकान्तवादयोः सुखादिव्यवहाराच्चावप्र-
सङ्गेन तथा प्रत्यक्षगोचरातिक्रान्तेश्च वस्तुत आत्माच्चाव एवेति मा जूठ्ठिप्यकाणां म-
तिवित्रमोऽत उपायत एवात्मास्तित्वमजिधातुकाम आह ॥ एवं तु इहं आया, पञ्चस्कं
अणुवलप्रमाणो वि । सुहडुस्कमाइएहिं, गिइइ हेजहिं अठ्ठि ति ॥६३॥ व्याख्या ॥ एव-
मेव यथा धातुवादादिर्जिड्व्यादि । इहास्मिँद्वोके आत्मा जीवः । प्रत्यक्षमिति तृती-
यार्थे द्वितीया । प्रत्यक्षेण अनुपलभ्यमानोऽपि अदृश्यमानोऽपि सुखदुःखादिचिरादि-
शब्दात्संसारपरिग्रहो गृह्यते । हेतुजिर्युक्तिभिः । अस्ति विद्यत इत्येवं गृह्यते । तथाहि
सुखदुःखानां धर्मत्वाद्धर्मस्य चावश्यमनुरूपेण धर्मिणा जवितव्यं नच जूतसमुदायमात्र
एव देहोऽस्यानुरूपो धर्मी तस्याचेतनत्वात्सुखादीनां च चेतनत्वादित्यत्र बहु वक्तव्य-
मिति गाथार्थः ॥ जह वस्साउं हठ्ठिं, गामा नगरं तु पाउसा सरयं ॥ उदइयाउ उवसमं,
संकंती देवदत्तस्स ॥६४॥ व्याख्या ॥ यथा चेति प्रकारान्तरदर्शने । अश्वाद्धोटकात् हस्ति-
नं गजं ग्रामान्नगरं तु प्रावृषः शरदं प्रावट्कालाढरत्कालमित्यर्थः । औदयिकाद् ज्ञावाडु-
पशमित्यौपशमिकं संक्रान्तिः । संक्रमणं संक्रान्तिः । कस्य । देवदत्तस्य प्रत्यक्षेणेति शेषः ॥
एवं सउ जीवस्स वि, दवाइसंकमं पडुच्चा उ ॥ अठ्ठित्तं साहिच्चइ, पञ्चस्केणं परोस्के वि
॥६५॥ व्याख्या ॥ एवं यथा देवदत्तस्य तथा किं सतो विद्यमानस्य जीवस्यापि द्रव्या-
दिषु संक्रमः । आदिशब्दात्क्षेत्रकालाच्चावपरिग्रहः । तं प्रतीत्य आश्रित्य अस्तित्वं विद्य-
मानत्वं साध्यते अवस्थाप्यते । आह । सतोऽस्तित्वसाधनमयुक्तम् । न । अव्युत्पन्नविप्रतिप-
न्नविषयत्वात् साधनस्य । प्रत्यक्षेणाश्वादिसंक्रमेण सर्वथा साक्षात् परिष्ठितिमङ्गीकृत्य
परोक्षमप्यप्रत्यक्षमपि अवग्रहादिस्वसंवेदनतो लेशतस्तु प्रत्यक्षमेवैतत् । एतदुक्तं जव-
ति यथा अश्वादिसंक्रान्तिर्न देवदत्ताख्यं धर्मिणमतिरिच्य वर्तते एवमियमप्यौदारि-
काद्वैक्रिये तिर्यग्लोकाधूर्ध्वलोके परिमितवर्षायुष्कपर्यायाद्परिमितवर्षायुष्कपर्याये
षारित्रज्ञावादविरतज्ञावे च संक्रान्तिर्न जीवाख्यं धर्मिणमन्तरेणोपपद्यत इति वृद्धा
व्याचक्षते । अन्ये तु द्वितीयगाथापश्चार्द्धं पाठान्तरतोऽन्यथा व्याचक्षते । तत्रायमजि-

४९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

संन्बधः । एवं तु इहं आयेत्यादिगाथयोपायत एवात्मास्तित्वमन्निधायाधुनोपायत एव
सुखदुःखादिजावसंगतिनिमित्तं नित्यानित्यैकान्तपक्षव्यवहेदेनात्मानं परिणामिनम-
न्निधित्सुराह । जह वस्साउ गाथा । व्याख्या पूर्ववत् ॥ एवं सउ जीवस्स वि, द्वाइ-
संकमं पडुच्चा उ ॥ परिणामो साहिच्चइ, पच्चरेणं परोस्के वि ॥ पूर्वाइ पूर्ववत् पश्चार्ध-
जावना पुनरियम् । नह्येकान्तनित्यानित्यपक्षयोर्दृष्टापि द्रव्यादिसंक्रान्तिर्देवदत्तस्य युज्य-
ते । इत्यतस्तद्भावान्यथानुपपत्त्यैव परिणामसिद्धिरिति । उक्तं च ॥ नार्थान्तरगमो यस्मा-
त्सर्वथैव नचागमः ॥ परिणामः प्रमासिद्ध इष्टश्च खलु पणितैः ॥ घटमौलिसुवर्णार्थी
नाशोत्पादस्थितिष्वयम् ॥ शोकप्रमोदमाध्यस्थं जनो याति सहेतुकम् ॥ पयोव्रतो न
दध्यत्ति न पयोऽत्ति दधिव्रतः ॥ अगोरसत्रतो नोत्रे तस्माद्दस्तु त्रयात्मकम् ॥ इति गाथा-
द्वयार्थः । उक्तमुपायद्वारमधुना स्थापनाद्वारमन्निधित्सुराह ॥ उवणाकम्मं एकं, दिठंतो
तन्न पौण्णरीअं तु ॥ अहवा विसन्नढक्कण, हिंगुसिवकयं उदाहरणं ॥ ६६ ॥ व्याख्या ॥ स्थाप्यते
इति स्थापना तथा तस्यास्तस्यां वा कर्म सम्यग्नीष्टार्थप्ररूपणलक्षणा क्रिया । स्थाप-
नाकर्म । एकमिति तज्जात्यपेक्षया दृष्टान्तो निदर्शनं तत्र स्थापनाकर्मणि पौण्णरीकं तु । तु-
शब्दात्तथाचूतमन्यच्च । तथाच पौण्णरीकाध्ययने पौण्णरीकं प्ररूप्य प्रक्रियैवान्यमतनि-
रासेन स्वमतमवस्थापितमिति । अथवेत्यादि पश्चार्धं सुगमम् । लौकिकं चेदमिति गा-
थाद्वयार्थः । जावार्थस्तु कथानकादवसेयः । तच्चेदम् । जहा एगंमि एगरे एगो मा-
लायारो सणाइउ करंडे पुप्फे घेत्तूण वीहीए एइ । सो अइव अच्चइउ ताहे तेण
सिग्धं वोसिरिऊणं सा पुप्फपिडिगा तस्सेव उवरि पद्धहिया । ताहे लोउ पुच्छइ कि-
मेयं । जेणिह पुप्फाणि ठ्ठेसि ति । ताहे सो नणइ । अहं अलोविउ एह हिंगुसिवो
नामं । एतं तं वाणमंतरं हिंगुसिवं नाम उप्पन्नं । लोएण परिग्गहियं । पूया से जाया ।
खाइगयं अच्च वि तं पाडविपुत्ते हिंगुसिवं नाम वाणमंतरं । एवं जइ किं वि उरूहं पाव-
यणीयं कयं होवा केण वि पमाणेण ताहे तहा पहा एयवं जहा पच्चुंणं पवयणुप्रावणा-
हवइ । संजाए उरूहे जह गिरिसिद्धेहिं कुसलबुद्धीहिं लोयस्स धम्मसद्धा पवयणव-
सेण सुद्धु कया ॥ एवं तावच्चरणकरणानुयोगं लोकं चाधिकृत्य स्थापनाकर्म प्रतिपादि-
तमधुना द्रव्यानुयोगमधिकृत्योपदर्शयन्नाह ॥ सब्बजिचारं हेउं, सहसा वोत्तुं तमेव अ-
न्नेहिं ॥ उववूहइ सप्पसरं, सामहं चप्पणो नाउं ॥ ६७ ॥ द्वारं ॥ व्याख्या ॥ सह व्यजि-
चारेण वर्तत इति सब्बजिचारस्तं हेतुं साध्यधर्मान्वयादिलक्षणं सहसा तत्क्षणमेव
वोत्तुमन्निधाय तमेव हेतुमन्यैर्हेतुजिरेव उपबृंहते समर्थयति । सप्रसरमनेकधा स्फा-
रयन् सामर्थ्यं प्रज्ञाबलम् । चशब्दो जिन्नक्रमः । आत्मनश्च स्वस्य च ज्ञात्वा विज्ञाय
चशब्दात्परस्य चेति गाथार्थः । जावार्थस्त्वयम् । द्रव्यास्तिकाद्यनेकनयसंकुलप्रवचन-

ज्ञेन साधुना तत्स्थापनाया नयान्तरमतापेक्षया सव्यञ्चिचारं हेतुमञ्चिधाय प्रतिपद्मन-
यमतानुसारतः तथा समर्थनीयः यथा सम्यगनेकान्तवादप्रतिपत्तिर्भवतीति । आह । उ-
दाहरणजेदस्थापनाधिकारचिन्तायां सव्यञ्चिचारहेत्वञ्चिधानं किमर्थमिति । उच्यते । त-
दाश्रयेण न्यूसामुदाहरणानां प्रवृत्तेस्तदन्वितं चोदाहरणमपि प्राय इति ज्ञापनार्थमलं
प्रसङ्गेन । अत्रिहितं स्थापनाकर्मद्वारमधुना प्रत्युत्पन्नविनाशद्वारमञ्चिधातुकाम आह ॥
होति परुप्पन्नविणा-सणमि गंधविया उदाहरणं ॥ सीसो वि कथ्यइ जइ, अप्रोवधि-
व तो गुरुणा ॥ ६७ ॥ व्याख्या ॥ ज्वन्ति प्रत्युत्पन्नविनाशे विचार्ये गंधर्विका उदाह-
रणं लौकिकमिति । तत्र प्रत्युत्पन्नस्य वस्तुनो विनाशनं प्रत्युत्पन्नविनाशनं तस्मिन्नि-
ति समासः । गान्धर्विका उदाहरणमिति यदुक्तं तदिदम् । जहा एगमि नयरे एगो वा-
णियउं तस्स बहुयाउं जइणीउं जाइणिघा जाउघायाउं य । तस्स घरसमीवे राजलया
गंधविया संगीयं करेति दिवसस्स तिन्नि वारे । ताउं वणियमहिदाउं तेण संगीयस-
देण तेसु गंधविएसु अप्रोववन्नाउं किंवि कम्मादाणं न करेति । पढा तेण वाणियएण
चित्थियं । जहा विण्ठा एयाउं त्ति को उवाउं होघा जहान विणस्संति त्ति काउं मित्तस्स
कहियं । तेण जन्नइ । अप्पणो घरसमीवे वाणमंतरं करावेहि । तेण कयं । ताहे पाडहि-
याणं रूवए दाउं वायावेइ । जाहे गंधविया संगीययं आढवेति । ताहे ते पाडहिया
पडहे दिंति । वंसादिणो य फुसंति । गायंति य । ताहे तेसिं गंधवियाणं विग्घो जाउं ।
पडहसदेण य ए सुवइ गीयसहो । तउं ते राजले उवठिया । वाणिउं सदाविउं । किं विग्घं
करेसि त्ति । जणइ मम घरदेवो अहं तस्स तिन्नि वेला पडहे दवावेमि । ताहे ते जणिया ।
जहा अन्नञ्च गायह किं देवस्स दिवेदिवे अंतराइयं कवइ । एवं आयरिएण वि सी-
सेसु अगारीसु अप्रोववधमाणेसु तारिसो उवाउं कायवो । जहा तेसिं दोसस्स तस्स
णिवारणा हवइ । मा ते चिंतादिएहिं णयरपडणादिए अवाए पावेहंति । उक्तं च ।
चित्तेइ दडुमिञ्चइ, दीहं णीससइ तह जरो दाहो ॥ जत्तारोयगमुष्ठा, उम्मत्तो ए या-
णइ मरणं ॥ पढमे सोयइ वेगे, दडुं तं गहइ विइयवेगे ॥ णीससइ तइयवेगे,
आरुहइ जरो चउठंमि । डप्पइ पंचमवेगे, ठठे जत्तं न रोयए वेगे ॥ सत्तमियंमि य
मुष्ठा, अठमए होइ उम्मत्तो ॥ एवमे ए याणइ किं वि, दसमे पाणेहिं मुच्चइ मण्णो ॥
एणसिमवायाणं सीसे रक्कंति आयरिया ॥ परलोइया अवाया, जग्गपइष्ठा पडंति नर-
एसु ॥ ए लहंति पुणो वोहिं, हिंमंति य जवसमुदंमि ॥ अमुमेवार्थं चेतस्यारोप्याह । शि-
ष्योऽपि विनेयोऽपि क्वचिद्विलयादौ । यदीत्यन्युपगमदर्शने । अन्युपपद्येत अत्रिप्वङ्गं कु-
र्यादित्यर्थः । तत्र गुरुणा आचार्येण । किम् । गाथा ॥ वारेयवु उवाएण, जइ वा वाज्जदिउं व-
देवाहि । सवे वि नठि जावा, किं पुण जीवो स वोत्तवो ॥ ६८ ॥ व्याख्या ॥ वारयितव्यो

निषेद्धव्यः । किं यथा कथं चित् । नेत्याह । उपायेन प्रवचनप्रतिपादितेन यथासौ सम्यग्वर्तत इति ज्ञावार्थः । एवं तावद्बौक्तिकं चरणकरणानुयोगं चाधिकृत्य व्याख्यातं प्रत्युत्पन्नविनाशद्वारमधुना द्रव्यानुयोगमधिकृत्याह । यदि वा वातूलिको नास्तिको वदेत् । किम् । सर्वेऽपि घटपटादयः । एत्ति प्राकृतशैल्या । न सन्ति । ज्ञावाः पदार्थाः किं पुनर्जीवः सुतरां नास्तीत्यग्निप्रायः । स वक्तव्यः सोऽग्निधातव्यः । किमित्याह ॥ जं जणसि नहि ज्ञावा, वयणेयं अहि नहि जइ अहि ॥ एवं पइन्नाहानी, असउं ए नि-सेहए को ए ॥ ७० ॥ यद्गणसि यद्वीषि न सन्ति ज्ञावा न विद्यन्ते पदार्था इति । वचन-मिदं ज्ञावप्रतिषेधकमस्ति नास्तीति विकल्पौ । किं चातो यद्यस्ति एवं प्रतिज्ञाहानिः । प्रतिषेधवचनस्यापि ज्ञावत्वात्तस्य च सत्त्वादिति ज्ञावार्थः । द्वितीयं विकल्पमधिकृत्याह असउं ए त्ति । अथासन्निषेधते । को नु निषेधकः । वचनस्यैवासत्त्वादित्ययमग्निप्राय इति गाथात्रयार्थः । यदुक्तं किं पुनर्जीव इत्यत्रापि प्रत्युत्पन्नविनाशमधिकृत्याह ॥ एो य वि-वकापुवो, सदो जीवुप्रवो मुणेयवो ॥ नय सा वि य जीवस्स उ,सिद्धो पडिसेहउं जीवो ॥ ७१ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ चशब्दस्यैवकारार्थत्वेनावधारणार्थत्वान्न च नैव विवक्षापूर्वो विवक्षाकारणः इहाहेतुरित्यर्थः । शब्दो ध्वनिः अजीवोद्भवोऽजीवप्रभव इत्यर्थः । वि-वक्षापूर्वकश्च जीवनिषेधकः शब्द इति सा चूद्धिवक्षाया एव जीवधर्मत्वासिद्धिरित्यत आह । न च नैव सापि विवक्षा यद्यस्मात्कारणादजीवस्य तु अजीवस्यैव घटादिष्व-दर्शनात् । किंतु मनस्त्वपरिणतान्विततत्तद्द्रव्यसाचिव्यतो जीवस्यैव । यतश्चैवमतः सिद्धः प्रतिष्ठितः प्रतिषेधध्वनिर्नास्ति जीव इति प्रतिषेधशब्दादेवेत्यर्थः । ततस्तस्मा-ज्जीव आत्मेत्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते ग्रन्थविस्तरजयादिति गाथार्थः । व्याख्यातं प्रत्युत्पन्नविनाशद्वारं तदन्वाख्यानाच्चोदाहरणमिति मूलद्वारमधुना तद्देशद्वारावयवा-र्थमग्निधित्सुराह ॥ आहरणं तद्देशे, चउहा अणुसठि तह उवावंजो ॥ पुढा निस्सावयणं, होइ सुजहाणुसठीए ॥ ७२ ॥ व्याख्या ॥ उदाहरणमिति पूर्ववदुपलक्षणं चेदमत्र । तथा चाह तस्य देशस्तद्देश उदाहरणदेश इत्यर्थः । अयं चतुर्धा चतुःप्रकारः । तदेव चतुःप्रकारत्व-मुपदर्शयति । अनुशासनमनुशास्तिः सङ्गुणोत्कीर्तनेनोपबृंहणमित्यर्थः । तथोपालम्जनमु-पालम्जः । जङ्गयैव विचित्रं जणनमित्यर्थः । पृष्ठा प्रश्नः किं कथं केनेत्यादिः । निश्चावचन-मेकं कंचन निश्चाचूतं कृत्वा या विचित्रोक्तिरसौ निश्चावचनमिति । तत्र जवति सुजडा नाम श्राविकोदाहरणम् । क । अनुशास्ताविति गाथाद्वारार्थः । तह अणुसठीए सुजहा उ-दाहरणं । चंपाए णयरीए जिणदत्तस्स सुसावगस्स सुजहा नाम धूया । सा अईवरूववई । सा य तवस्सियउवासएण दिठा । सो ताए अप्पोववणो तं मग्गई । सावगो जणइ । नाहं मि-हादिठिस्स धूयं देमि । पढा सो साहूण समीवं गउं । धम्मो अणेण पुंठिउं । कहिउं

साहूहिं । ताहे कवडसावयधम्मं पगहिउं । तव्व य से सप्रावेणं चैव उवगउं धम्मो ताहे
तेण साहूणं सप्रावो कहिउं । जहा मए कवडेणं दारियाए कए णं णायं । जहा कवडे-
णं कव्हिन्ति । अस्समियाणिं देह मे अणुवयाइं । लोगे स पयासो सावउं जाउं । तउं का-
वे गए वरया मावया पठवेइ । ताहे तेण जिणदत्तेण सावउं तिकाऊण सुज्जहा दिष्सा ।
पाणिग्गहणं वत्तं । अन्नया सो ज्ञणइ दारियं घरं णेमि । ताहे सो तं सावउं ज्ञणइ । तं
सवं उवासयकुलं । एसा तं णाणुवत्तिहिति । पढा षोसयं वा लज्जेव त्ति णिव्वंधे विस-
ज्जिया णेऊण जुयगं घरं कयं । सासूणणंदाउं पउछाउं । जिस्खूण जत्ति ण करेइ त्ति
अन्नया ताहिं सुज्जहाए जत्तारस्स अस्कायं । एसा य सेअवडेहिं समं संसत्ता । सावउं ण
सदहेइ । अन्नया खमग्गस्स जिस्कागयस्स अठिंमि कणुउं पविठो । सुज्जहाए जिप्पाए
सो कणुउं फेडिउं । सुज्जहाए वीणपिठेण तिलउं कउं । सो य खमगस्स निलाके लग्गो ।
उवासियाहिं सावयस्स दरिसिउं । सावएण पत्तीयं । एतहा अणुयत्तइ । सुज्जहा चिंतेइ ।
किं अठेरयं । जं अहं गिह्वी षोचगं लज्जामि । जं पवयणस्स उद्दाहो एयं मे डुस्क-
इ त्ति सा रत्तिं काउस्सग्गेण छिया । देवो आगउं । संदिसाहि किं करेमि । सा ज्ञणइ । ए-
अं मे अयसं पमच्चाहि त्ति । देवो ज्ञणइ । एवं हवउ । अहमेयस्स णगरस्स चत्तारि दा-
राइं उवेहामि । घोसणयं च घोसेहामि त्ति । जहा जा पश्वया होइ सा एयाणि
दाराणि उग्घाडेहिति । तव्व तुमं चैव एगा उग्घाडेसि ताणि य कवाडाणि । सयणस्स
पच्चयनिमित्तं चालणीए उदगं ठोदूण दरिसिज्जासि । तउं चालणीफुसिणमवि ण गत्ति-
हिति । एवं आसासेऊण णिग्गउं देवो । णयरदाराणि अणेण ठवियाणि । णायरजणो य
अदस्सो । इउं य आगासे वाया होइ “ णागरजणा मा णिरत्तयं किलिस्सह । जा
सीलवई चालणीए बूढं उदगं ण गत्ति । सा तेण उदगेण दारं अठोडेइ तउं दारं उ-
ग्घाडिच्चिस्सिति । तव्व बहुयाउं सेठिसत्तवाहादीणं धूयसुण्हाउं ण सकंति पलयं पि लहियं ।
ताहे सुज्जहा सयणं आपुव्वइ । अविसवन्ताण य चालणीए उदयं ठोदूण तेसिं पा-
डिहेरं दरिसेइ । तउं विसच्चिया । उवासियाउं एवं चिंतिउमाढत्ताउं । जहा एसा
समणपडिलेहिया उग्घाडेहिति । ताए चालणीए उदयं बूढं ण गत्ति त्ति पिठित्ता
विसन्नाउं । तउं महाजणेण सक्कारिचन्ती तं दारसमीवं गया । अरहन्ताणं नमो काऊण
उदएण अठोडिया कवाडा । महया सदेणं कोंकारं च करेमाणा तिन्नि वि गोपुरदारा
उग्घाडिया । उत्तरदारं चालणिपाणिणं अठोडेऊण ज्ञणइ जा मया सरिसी सील-
वई होहिति । सा एयं दारं उग्घाडेहिति । तं अच्चवि ढक्कियं चैव अठइ । पढा णायरज-
णेण साहुकारो कउं अहो महासइ त्ति । अहो जयइ धम्मो त्ति । एवं दोइयं चरण-
करणाणुउंगं पुण पडुच्च वेयावच्चादिसु अणुसासियवा उज्जुत्ता अणुज्जुत्ता य संठवेयवा ।

४६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जहा सीलवंताणं इह लोए एरिसं फलमिति । अमुमेवार्थमुपदर्शयन्नाह ॥ साहुकारपुरो-
गं, जह सा अणुसासिया पुरजणेणं ॥ वेयावच्चाईसु वि, एव जयंतेणुवोहेद्या ॥७३॥व्याख्या॥
साधुकारपुरःसरं यथा सा सुज्जडा अनुशासिता सज्जुणोत्कीर्तनेनोपवृंहिता । केन ।
पुरजनेन नागरिकलोकेन वैयावृत्त्यादिष्वप्यादिशब्दात्स्वाध्यायादिपरिग्रहः । एवं यथा
सा सुज्जडा यतमानानुद्यमवतः । किम् । उपवृंहयेत्सज्जुणोत्कीर्तनेन तत्परिणामवृद्धिं
कुर्यात् । यथा “ ॥ जरहेण विपुवन्नवे, वेयावच्चं कयं सुविहियाणं ॥ सो तस्स फलविवागेण,
आसी जरहाहिवो राया ॥ जुंजित्तु जरहवासं, सामसमणुत्तरं अणुचरित्ता ॥ अठ-
विहकम्ममुक्को, जरहनरिंदो गउ सिद्धिं ॥ इति गाथार्थः । उदाहरणदेशता पुनरस्योदाह-
तैकदेशस्यैवोपयोगित्वात्तेनैव चोपसंहारात्तथाचाप्रमादवद्भिः साधूनां कणुकापनय-
नादि कर्तव्यमिति विहायानुशास्त्योपसंहारमाह । वैयावृत्त्यादिष्वपि देशेनैवोपसंहारः ।
गुणान्तररहितस्य जरतादेर्निश्चयेन तदकरणादिति ज्ञावनीयमित्येवं तावद्वौकिकं चर-
णकरणानुयोगं चाधिकृत्योक्तं तद्देशद्वारे अनुशास्तिद्वारमधुना द्रव्यानुयोगमधि-
कृत्य दर्शयति ॥ जेसिं पि अठि जीवो, वत्तवा ते वि अम्ह वि स अठि ॥ किंतु
अकत्ता न जवइ, वेययइ जेण सुहडुस्कं ॥ ७४ ॥ व्याख्या ॥ येषामपि द्रव्यास्ति-
कादिनयमतावलम्बिनां । तन्त्रान्तरीयाणां । किम् । अस्ति विद्यते । आत्मा जीवः । व-
क्तव्यास्तेऽपि तन्त्रान्तरीयाः । साध्वेतदस्माकमप्यस्ति स तदज्ञावे सर्वक्रियावै-
फल्यात् । किंतु अकर्ता न जवति । सुकृतदुष्कृतानां कर्मणामकर्ता न जवत्यनि-
ष्पादको न जवति किंतु कर्तैव । अत्रैवोपपत्तिमाह । वेदयते अनुजवति येन कार-
णेन । किम् । सुखदुःखं सुकृतदुष्कृतकर्मफलमिति ज्ञावः । नचाकर्तुरात्मनस्तदनुभवो
युज्यते अतिप्रसङ्गान्मुक्तानामपि सांसारिकसुखदुःखवेदनापत्तेरकर्तृत्वाविशेषात् ।
प्रकृत्यादिवियोगस्याप्यनाधेयातिशयमेकान्तेनाकर्तारमात्मानं प्रत्यकिंचित्करत्वादलं
विस्तरेणेति गाथार्थः । उदाहरणदेशता त्वत्राप्युदाहृतस्यैकदेशेनैवोपसंहारात्तत्रैव
चासंप्रतिपत्तौ समर्थनाय निदर्शनाजिधानादिति गतमनुशास्तिद्वारमधुनोपाल-
म्भद्वारविवक्षयाह ॥ उवलम्भम्मि मिगावइ, नाहियवाइ वि एव वत्तवे ॥ नठित्ति कुवि-
न्नाणं, आयाजावे सइ अजुत्तं ॥७५॥व्याख्या॥ उपालंभे प्रतिपाद्ये मृगापतिदेव्युदाहरणम् ।
एयं च जहा आवस्सए दव्वपरंपराए जणियं तहेव दठव्वं जाव पवइया अच्चचंदणाए
सिस्सिणी दिस्सा । अन्नया जगवं विहरमाणो कोसंबीए समोसरिउं । चंदा दिच्चा सविमाणे-
हिं वंदिउं आगया । चउपोरसीयं समोसरणं काउं अन्नमणकाले पडिगया । तउं मि-
गावइ संनंता । अयि वियादीकयं ति जणिजणं साहुणीसहिया जाव अच्चचंदणासगासं
गया ताव य अंधयारयं जायं । अच्चचंदणापमुहाहिं साहुणीहिं ताव पडिकंतं । ताहे

सा मिगावई अद्या अद्यचंदणाए उवावप्रइ । जहा एवं णाम तुमं उत्तमकुलप्पसूया
होइऊण एवं करेसि । अहो न लछयं । ताहे पणमिऊण पाएसु पडिया परमेण विण-
ण खामेइ । खमह मे एगमवराहं णाहं पुणो एवं करेहामि त्ति । अद्य चंदणा य
किल तंमि समए संथारोवगया पसुत्ता । इयरीए वि परमसंवेगयाए केवलनाणं समुप्पन्नं ।
परमं च अंधयारं वट्टइ । सप्पो य तेणंतरेण आगहइ । पवत्तिणीए य हठो लंवमाणो
तीए उप्पाडिउं । पडिबुद्धा य अद्य चंदणा । पुठिया किमेयं । सा जणइ दीहजाइउं । कहं तुमं
जाणसि । किं कोइ अतिसउं । आमंति । पडिवाइ अप्पडिवाइ त्ति पुठिया । सा जणइ अ-
प्पडिवाइ त्ति । तउं खामिया । लोगलोगुत्तरसाहरणमेयं । एवं पमायंतो सीसो वलंजेयवोत्ति ।
उदाहरणदेशता पूर्ववद्योजनीयेत्येवं तावच्चरणकरणानुयोगमधिकृत्य व्याख्यातमुपाल-
म्भद्वारमधुना द्रव्यानुयोगमधिकृत्य व्याख्यायते । नास्तिकवाद्यपि चार्वाकोऽपि जीवना-
स्तित्वप्रतिपादक इत्यर्थः । एवं वक्तव्योऽन्निधातव्यः । नास्ति न विद्यते । कः । प्रकरणाज्जीव
इति । एवंभूतं कुविज्ञानं जीवसत्ताप्रतिषेधावज्ञासीत्यर्थः । आत्माज्ञावे सति न युक्त-
मात्मधर्मत्वाज्ज्ञानस्येति ज्ञावना । भूतधर्मता पुनरस्य धर्म्यननुरूपत्वादेव न युक्ता ।
तत्समुदायकार्यतापि प्रत्येकं ज्ञावाज्ञावविकल्पद्वारेण तिरस्कृतव्येति गाथार्थः । अमु-
मेवार्थं समर्थयन्नाह ॥ अठ्ठि त्ति जावियक्का, अहवा नठ्ठि त्ति जं कुविन्नाणं ॥ अच्चंताज्ञावे
पो-गलस्स एयं चिअ न जुत्तं ॥ ७६ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ अस्ति जीव इति एवंभूता या
वितर्काऽथवा नास्ति न विद्यत इत्येवंभूतं यत्कुविज्ञानं लोकोत्तरापकारि अत्यन्ताज्ञावे
पुजलस्य जीवस्य इदमेव न युक्तमिदमेवान्याय्यं । ज्ञावना पूर्ववदिति गाथार्थः । उदा-
हरणदेशता नास्तिकस्य परलोकादिप्रतिषेधवादिनो जीवसाधनाज्ञावनीयेति गतमु-
पालम्भद्वारमधुना शेषद्वारद्वयं व्याचिख्यासुराह ॥ पुठ्ठाए कोणिउं खलु, निस्सावयणं-
मि गोयमस्सामी ॥ नाहियवाइ पुठ्ठे, जीवठ्ठित्तं अण्णिउंते ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ पृथायां प्र-
श्न इत्यर्थः । कोणिकः श्रेणिकपुत्रः खलूदाहरणम् । जहा तेण सामी पुठ्ठिउं चक्कवट्टि-
णो अपरिचत्तकामन्नोगा कालमासे कालं किच्चा कहि उववज्जंति । सामिणा जणियं । अहे
सत्तमीए चक्कवट्टिणो उववच्चंति । ताहे जणइ । अहं कठ उववच्चिस्सामि । सामिणा ज-
णियं । तुमं ठ्ठीपुढवीए । सो जणइ । अहं सत्तमीए किं न उववच्चिस्सामि । सामिणा
जणियं । सत्तमीए चक्कवट्टिणो उववच्चंति । ताहे सो जणइ । अहं किं न होमि चक्कवट्टी ।
मम वि चउरासी दन्तिसयसहस्साणि । सामिणा जणियं । तव रयणाणि निहीउं य एठ्ठि ।
ताहे सो कित्तिमाइ रयणाइ करित्ता उवतिउमारऊो तिमिसगुहाए पविसिउं पवत्तो ।
जणिउं य किरिमालएणं वोलीणा चक्कवट्टिणो वारस वि । विणसिहसि तुमं । वारिच्चंतो
वि ण छाई । पठ्ठा कयमालएण आहउं मउं य ठ्ठिं पुढविं गउं । एयं लोइयं । एवं लोयु-

४८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

त्तरे वि बहुस्सुआ आयरिया अठाणि हेऊ य पुञ्चियवा । पुञ्चित्ता य सक्कणिद्याणि
समायरियवाणि । असक्कणिद्याणि परिहरियवाणि । जणियं च । पुञ्चह पुञ्चावेह य,
पंडियए साहवे चरणजुत्ते । मा मयत्तेववित्तिता, पारत्तहियं ए याणिहिह ॥ उदाहरण-
देशता पुनरस्याजिहितैकदेश एव प्रष्टुर्ग्रहात् । तेनैव चोपसंहारादित्येवं तावच्चरण-
करणानुयोगमधिकृत्य व्याख्यातं पृष्ठाद्वारमधुनैतत्प्रतिवद्धां द्रव्यानुयोगवक्तव्यताम-
पास्य गाथोपन्यासानुलोमतो निश्रावचनमत्रिधातुकाम आह । निश्रावचने निरूप्ये गौ-
तमस्वाम्युदाहरणमिति । एगञ्च गागळिमादी जहा पवइया तावसा य एवं जहा वइ-
सामिउप्पत्तीए आवस्सए तहा ताव नेयं जाव गोयमसामिस्स किल अधिइं जाया ।
तञ्च जगवया जणइ । चिरसंसठो सि मे गोयमा । चिरपरिचितो सि मे गोयमा । चिरजाविठ
सि मे गोयमा तं मा अधिइं करेहि ॥ अंते दोन्नि वि तुद्धा जविस्सामो । अन्ने य
तन्निस्साए अणुसासिया डुमपत्ताए अप्रयणित्ति एवं जे असहणा विणेया ते अन्ने
मइवसंपन्ने णिस्सं काऊण तहाणुसासियवा उवाएण जहा संमं पडिववन्ति । उदा-
हरणदेशता त्वस्य देशेन प्रदर्शितलेशत एव तथानुशासनादेवं तावच्चरणकरणानुयोग-
मधिकृत्य व्याख्यातं पृष्ठानिश्रावचनद्वारद्वयमधुना द्रव्यानुयोगमधिकृत्य व्याख्यायते ।
तत्रेदं गाथादलम् । णाहियवाइमित्यादि । नास्तिकवादिनं चार्वाकं पृष्ठेज्जीवास्तित्वम-
निवृन्तं सन्तमिति गाथार्थः । किं पृष्ठेत् ॥ केणं ति नञ्चि आया, जेण परोस्को ति तव
कुविन्नाणं ॥ होइ परोस्कं तम्हा, नञ्चित्ति निसेहए को णु ॥ ७८ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ के-
नेति । केन हेतुना नास्त्यात्मा न विद्यते जीव इति पृष्ठेत् स चेद्देद् ब्रूयाद्येन परोक्ष इति
येन प्रत्यक्षेण नोपलभ्यत इत्यर्थः । स च वक्तव्यः । जड्र तव कुविज्ञानं जीवास्तित्व-
त्वनिषेधकध्वनिनिमित्तत्वेन तन्निषेधकं जवति परोक्षमन्यप्रमातृणामिति गम्यते । त-
स्माद्भवदुपन्यस्तयुक्त्या नास्तीति कृत्वा निषेधते को नु विवक्षाजावे विशिष्टशब्दानु-
त्पत्तेरिति गाथार्थः । उदाहरणदेशता चास्य पूर्ववदिति गतं पृष्ठाद्वारम् ॥ अन्नावएसुं
ना-हियवाइ जेसिं नञ्चि जीवो उ ॥ दाणाइफलं तेसिं, न विवइ चउह तद्दोसं ॥ ७९ ॥
व्याख्या ॥ अन्यापदेशतः अन्यापदेशेन नास्तिकवादी लोकायतो वक्तव्य इति शेषः ।
अहो धिक्कष्टं येषां वादिनां नास्ति जीव एव न विद्यते आत्मैव । दानादिफलं तेषां न वि-
द्यते दानहोमयागतपःसमाध्यादिफलं स्वर्गापवर्गादि तेषां वादिनां न विद्यते नास्ती-
त्यर्थः । कदाचिदेतद्ब्रुत्वैवं ब्रूयुर्मा जवतु का नो हानिर्नह्यञ्चुपगमा एव बाधायै जवन्ती-
ति । ततश्च सत्त्ववैचित्र्यान्यथानुपपत्तितस्ते संप्रतिपत्तिमानेतव्या इत्यलं विस्तरेण गम-
निकामात्रमेतदुदाहरणदेशता चरणकरणानुयोगानुसारेण जावनीयेति गतं निश्राद्वारं

तदन्वाख्यानाच्च तद्देशद्वारमधुना तद्दोषद्वारावयवार्थप्रचिकटयिषयोपन्यासार्थं गाथाव-
यवमाह । चउह तदोसं । चतुर्धा तद्दोष इत्युदाहरणदोषोऽनुस्वारस्त्वलाक्षणिकः । अथवो-
दाहरणेनैव सामानाधिकरण्यं ततश्च तद्दोषमिति तस्योदाहरणस्यैव दोषा यस्मिंस्तत्त-
द्दोषमिति गाथार्थः । उपन्यस्तं चातुर्विध्यं प्रतिपादयन्नाह ॥ पढमं अहम्मजुत्तं, पडिलोमं
अत्तणो उवन्नासं ॥ डुरुवणियं तु चउहं, अहम्मजुत्तंमि नलदामो ॥ ७० ॥ व्याख्या ॥
प्रथममाद्यमधर्मयुक्तं पापसंबद्धमित्यर्थः । तथा प्रतिलोमं प्रतिकूलं आत्मन उपन्या-
स इत्यात्मन एवोपन्यासस्तथा निवेदनं यस्मिन्निति । डुरुपनीतं चेति डुष्टमुपनीतं
निगमितमस्मिन्निति चतुर्थमिदं वर्तते । अमीषामेव यथोपन्यासमुदाहरणैर्जावार्थमुप-
दर्शयति । अधर्मयुक्ते नलदामः कुविन्दः कोलिकः खलु लौकिकमुदाहरणमिति गा-
थाद्वारार्थः । पर्यन्तावयवार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । चाणक्रेण एंदे उवाइए चंद-
गुत्ते रायाणए ठविए एवं सबं वसित्ता जहा सिस्काए तव एंदसंतिएहिं मणुस्सेहिं सह
चोरग्गाहो मिलिउं । एगरं मुसइ । चाणको वि अन्नं चोरग्गाहं च ठविउकामो तिदंरं गहे-
ऊण परिवायगवेसेण एयरं पविठो । गउं एलदामकोलियसगासं । उवविठो वण-
णसालाए । अउइ तस्स दारउं मकोडएहिं खइउं । तेण कोलियेण विलं खणित्ता दट्टा ।
ताहे चाणक्रेण जसइ किं एए डहसि । कोविउं जणइ । जइ एए समूलजाला ए उवा-
इज्जंति तो पुणो वि स्काइस्संति । ताहे चाणक्रेण चिंतियं । एस मए लऊो चोरग्गाहो ।
एस एंदतेणया समूलया उऊरिस्सिहिइ । चोरग्गाहो कउं । तेण तिखंडिया विसंजिया ।
अम्हे संमिलिया मुसामो ति । तेहिं अन्ने वि अस्काया जे तव मुसगा बहुया सुहतरागं
मुसामो ति । तेहिं अन्नेवि अस्काया । ताहे ते तेण चोरग्गाहेण मिलिऊण सबे वि
मारिया । एवं अहम्मजुत्तं ए जाणियवं ए य कायवं ति । इदं तावद्वौकिकमनेन लोको-
त्तरमपि चरणकरणानुयोगं ड्रव्यानुयोगं चाधिकृत्य सूचितमवगन्तव्यम् । एकग्रहणात्त-
जातीयग्रहणमिति न्यायात् । तत्र चरणकरणानुयोगेन ॥ एवमं अहम्मजुत्तं, कायवं किं
वि जाणियवं वा ॥ थोवगुणं बहुदोसं, विसेसउं ठाणपत्तेणं ॥ तम्हा सो अन्नेसिं, पि
आलं वणं होइ । ड्रव्यानुयोगे तु ॥ वादम्मि तहारूवे, विद्यायवलेण पवयणठाए ॥ कुद्या
सावज्जं पि हु, जह मोरीणउलिमादीसु ॥ सो परिवायगो विलस्कीकउं ति । उदाहरणदो-
पता चास्याधर्मयुक्तत्वादेव जावनीयेति । गतमधर्मयुक्तद्वारमधुना प्रतिलोमद्वारावयवा-
र्थव्याचिख्यासयाह ॥ पडिलोमे जह अत्तउं, पद्योयं हरइ अवहिउं संतो ॥ गोविंदवाय-
गो वि य, जह परपस्कं नियत्तेइ ॥ ७१ ॥ व्याख्या ॥ प्रतिलोमे उदाहरणदोपे यथा अन्नयो-
ऽजयकुमारः प्रद्योतं राजानं हतवान् । अपहतः सन्नित्येतज्ज्ञापकमिह च त्रिकालगोच-
रसूत्रप्रदर्शनार्थो वर्तमाननिर्देश इत्यद्वारार्थः । जावार्थः कथानकादवसेयः । तच्च यथाव-

अथकशिक्षायां तथैव द्रष्टव्यमिति । एवं तावद्बौकिकं प्रतिलोमं लोकोत्तरं तु द्रव्यानुयोग-
मधिकृत्य सूचयन्नाह । गोविंदेत्यादिगाथादलमनेन चरणकरणानुयोगमप्यधिकृत्य सू-
चितमवगन्तव्यम् । आद्यन्तग्रहणे तन्मध्यपतितस्य तद्ग्रहणेनवग्रहणात्तत्र चरणकरणे ।
एते किंचि य पन्डितोमं कायवं जवजयेण मक्षेसिं ॥ अविणीयसिक्कगाण उ, जयणाइ जहो-
चिअं कुज्जा ॥ द्रव्यानुयोगे तु गोपेंद्रवाचकोऽपि च यथा परपदं निवर्तयतीत्यर्थः ।
सो य किर तवस्सिउं आसि विणासणणिमित्तं पवइउं पढा ज्ञावो जाउं । महावादी जात
इत्यर्थः । सूचकमिदमत्र च ॥ दवठियस्स पज्जवणयठियमेयं तु होइ पन्डितोमं ॥ सुहडुस्का-
इअजावं, इयरेणियरस्स चोइवा ॥ अस्से उ डुठवादिम्मि, किं वि बूया उ किल पन्डितोमं ॥
दोरासिपइसाए, तिस्सि जहा पुठपडिसेहो ॥ उदाहरणदोषता त्वस्य प्रथमपदे
साध्यार्थासिद्धेः । द्वितीयपदे तु शास्त्रविरुद्धजाषणादेव ज्ञावनीयेति गार्थार्थः । गतं
प्रतिलोमद्वारमिदानीं आत्मोपन्यासद्वारं विवृण्वन्नाह ॥ अत्तजवन्नासंमि य, तलागजे-
यंमि पिंगलो थवई ॥ व्याख्या ॥ आत्मन एवोपन्यासो निवेदनं यस्मिंस्तदात्मोपन्यासं
तत्र च तलागजेदे पिङ्गलस्थपतिरुदाहरणमित्यद्वारार्थः । ज्ञावार्थः कथानकगम्यस्तच्चेदम् ।
इह एगस्स रत्तो तलागं सवरवस्सीसारजूअं । तं च तलागं वरिसे वरिसे जरियं जि-
वइ । ताहे राया जणइ । को सो उवाउं होवा । जेण तं न जिखेवा । तव एगो क-
विलउं मणसो जणइ । जइ न वरं महाराय इव पिंगलो कविलियाउं से दाढियाउं
सिरं से कविलियं सो जीवन्तो चेव जंमि ठाणे जिखइ तंमि ठाणे णिक्कमइ । तो ए-
वरं ए जिखइ । पढा कुमारामच्चेण जणियं महाराय एसो चेव एरिसो जारिसयं
जणइ । एरिसो एठ्ठि अत्तो । पढा सो तवेव निखित्तो मारेत्ता । एवं एरिसं न ज्ञा-
णियवं । जं अप्पवहाए जवइ । इदं लौकिकमनेन च लोकोत्तरमपि सूचितम् । एकग्रह-
णेन तज्जातीयग्रहणात्तत्र चरणकरणानुयोगे नैवं ब्रूयात् यदुत ॥ “लोश्यधम्माउं वि दु,
जे पप्पठा एराहमा ते उ ॥ कह दवसोयरहिया, धम्मस्साराहया होंति ॥” इत्यादि । द्र-
व्यानुयोगे पुनरेकेन्द्रिया जीवा व्यक्तोद्वासनिश्वासादिजीवलिङ्गसद्भावोदवत् । इह
जीवा ये न जवन्ति न तेषु व्यक्तोद्वासनिश्वासादिजीवलिङ्गसद्भावो यथा घटे । न च
तथैतेष्वसद्भाव इति तस्माज्जीवा एवैत इत्यत्रात्मनोऽपि तद्रूपापत्यात्मोपन्यासत्वं
ज्ञावनीयमिति । उदाहरणदोषता चास्यात्मोपघातजनकत्वेन प्रकटार्थैवेति न ज्ञाव्यते ।
गतमात्मोपन्यासद्वारमधुना पुरुपनीतद्वारं व्याचिख्यासुराह ॥ अणमिसगिण्हणजि-
क्कुग डुस्वणीए उदाहरणं ॥ ७२ ॥ द्वारं ॥ व्याख्या ॥ अत्रानिमिपा मत्स्यास्तद्ग्रहणे
जिञ्चुरुदाहरणमिदं च लौकिकमनेन चोक्तन्यायाद्बोकोत्तरमप्याहितं वेदितव्यमिति गा-
थादलाकारार्थः । ज्ञावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । किल कोइ तवस्सिउं जालवावरुकरो

मध्वगवहाए चक्षिर्त् । धुत्तेण जण्ड । आयरिय अघणा ते कंथा । सो जण्ड जालमे-
तमित्यादि श्लोकादवसेयम् । कन्थाचार्याघना ते ननु शफरवधे जालमश्रासि मत्स्यां-स्ते
मे मद्योपदंशाः पिवसि ननु युतं वेश्याया यासि वेश्याम् ॥ कृत्वारीणां गलेऽही, क नु तव
रिपवो येषु संधिं तिनद्धि, चौरस्त्वं द्यूतहेतोः कितव इति कथं येन दासीसुतोऽस्मि ॥
इदं लौकिकं चरणकरणानुयोगे तु ॥ इय सासणस्सवसो, जायइ जेणं न तारिसं बूया ॥
वादे वि उवहसिच्चइ, निगमणउ जेण तं चेव ॥ उदाहरणदोषता पुनरस्य स्पष्टैवेति । गतं
दुरुपनीतद्वारं मूलद्वाराणां चोदाहरणदोषद्वारमिति । सांप्रतमुपन्यासद्वारं व्याख्या-
यते । तत्राह ॥ चत्वारि उवन्नासे, तवहुग अन्नवहुगे चेव ॥ पडिणिजए हेउम्मि य,
होति इणमोउदाहरणा ॥ ७३ ॥ व्याख्या ॥ चत्वार उपन्यासे विचार्ये अधिकृते वा जेदा
जवन्ति । इति शेषः । ते चामी सूचनात्सूत्रमिति कृत्वा तथाधिकारानुवृत्तेश्च । तद्वस्तू-
पन्यासस्तथा तदन्यवस्तूपन्यासः । तथा प्रतिनिजोपन्यासः । तथा च हेतूपन्यासश्च ।
तत्रैतेषु जेदेषु जवन्त्यमूनि वक्ष्यमाणान्युदाहरणानीति गाथार्थः । ज्ञावार्थस्तु प्रति-
जेदं स्वयमेव वक्ष्यति निर्युक्तिकारः । तत्राद्यजेदव्याचिख्यासयाह ॥ तवहुयंमि पुरिसो,
सवं जमिजण साहइ अपुवं ॥ अस्या व्याख्या । तद्वस्तुके तद्वस्तूपन्यास इत्यर्थः ।
पुरि शयनात्पुरुषः । सर्वं ज्ञान्त्वा सर्वमाहिण्णय किं कथयति । अपूर्वम् । वर्तमाननिर्देशः
पूर्ववदिति गाथादलार्थः । ज्ञावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । एगंमि देवकुले कप्पडि-
या मित्थिया जणंति ॥ केण जे जमंतेहिं किंचि अठेरियं दिठं । तव एगो कप्पडिगो
जणइ मए दिठं ति । जइ पुण एव समणोवासउ नठि तो साहेमि । तउ सेसेहिं ज-
णियं एठिठ समणोवासउ । पढा सो जणइ । मए हिंन्तेणं पुववेतादीए समुदस्स
तडे रुक्को महतिमहंतो दिठो । तस्सेगा साहा समुदे पइठिया । एगा य थले । तव
जाणि पत्ताणि जले पडंति । ताणि जलचराणि सत्ताणि हवंति । जाणि थले ताणि
थलचराणि हवंति । अहो अठेरियं देवेण जट्टारएण णिम्मियं ति । तठेगो सावगो
कप्पडिउ । सो जणइ । जाणिं अरुमप्रे पमंति ताणि किं हवंति । ताहे सो खुदो
जणइ । मया पुवं चेव जणियं जइ सावउ नठि तो कहेमि । एएणं तं चेव पडणवहुम-
हि किच्चोदाहरियं । एवं तावद्धौकिकमिदं चोक्तन्यायाद्धोकोत्तरस्यापि सूचकम् । तत्र च-
रणकरणानुयोगे यः कश्चिद्धिनेयः कं चनासद्गाहं गृहीत्वा न सम्यग्वर्तते । स खलु त-
द्वस्तूपन्यासेनैव प्रज्ञापनीयः । यथा कश्चिदाह ॥ “ न मांसजहाणे दोपो न मथे न च
मैथुने ॥ प्रवृत्तिरेषा जूतानां निवृत्तिस्तु महाफला ॥ ” इदं च किंलैवमेव प्रयुज्यते । प्रवृ-
त्तिमन्तरेण निवृत्तेः फलाज्ञावात् निर्विषयत्वेनासंजवाच्च तस्मात्फलनिबन्धननिवृत्ति-
निमित्तत्वेन प्रवृत्तिरप्युष्टैवेति । आत्रोच्यते । इह निवृत्तेर्महाफलत्वं किं दुष्टप्रवृत्ति-

५७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

परिहारात्मकत्वेनाहोस्विददुष्टप्रवृत्तिपरिहारात्मकत्वेनेति । यद्याद्यः पक्षः । कथं प्रवृ-
त्तेरदुष्टत्वमथापरस्ततो निवृत्तेरप्यदुष्टत्वात्तन्निवृत्तेरपि प्रवृत्तिरूपाया महाफलत्वप्रसङ्ग-
स्तथाच सति पूर्वापरविरोध इति ज्ञावना । द्रव्यानुयोगे तु य एवमाह । एकान्तनित्यो
जीवः अमूर्तत्वादाकाशवदिति । स खलु तदेवामूर्तत्वमाश्रित्य तस्योत्क्षेपणादावनित्ये
कर्मण्यपि तावद्वक्तव्यः । कर्मांमूर्तमनित्यं चेत्ययं वृद्धदर्शनेनोदाहरणदोष एव यथा-
न्येषां साधर्म्यसमा जातिरिति । गतं तद्वस्तूपन्यासद्वारमधुना तदन्यवस्तूपन्यासद्वार-
मन्निधातुकाम आह ॥ तयन्नवहुगंमि वि, अन्नत्ते होइ एगत्तं ॥ ७४ ॥ व्याख्या ॥ तद-
न्यवस्तुकेऽप्युदाहरणे किम् । अन्यत्वे न्नवत्येकत्वमित्यद्वारार्थः । ज्ञावार्थस्त्वयम् । कश्चिदाह
यस्य वादिनोऽन्यो जीवः अन्यच्च शरीरमिति तस्यान्यशब्दस्याविशिष्टत्वात्तयोरपि तद्वा-
च्याविशिष्टत्वेनैकत्वप्रसङ्ग इति तस्य जीवशरीरापेक्षयातदन्यवस्तूपन्यासेन परिहारः
कर्तव्यः । कथम् । नन्वेवं सति सर्वज्ञानानां परमाणुद्वयणुकघटपटादीनामेकत्वप्रसङ्गः ।
अन्यः परमाणुरन्यो द्विप्रदेशिक इत्यादिना प्रकारेणान्यशब्दस्याविशिष्टत्वात्तेषां तद्वा-
च्यत्वेनाविशिष्टत्वादिति । तस्मादन्यो जीवोऽन्यशरीरमित्येतदेव शोचनमित्येतद्द्रव्यानु-
योगे अनेन चैतयोरप्याक्षेपस्तत्र चरणकरणानुयोगेन सांसन्नक्षण इत्यादावेव कुप्राहे
तदन्यवस्तूपन्यासेन परिहारः । कथम् । न हिंस्यात्सर्वाणि श्रूतानीत्येतदेवं विरुध्यते इति ।
लौकिकं तु तस्मिन्नेवोदाहरणे तदन्यवस्तूपन्यासेन परिहारः । जहा जाणि पुण पडिऊण
पडिऊण कोइ खाइ वीणेइ वा ताणि किं हवंति त्ति । गतं तदन्यवस्तूपन्यासद्वारं सांप्रतं
प्रतिनिजमन्निधित्सुराह ॥ तुप्ल पिआ मप्ल पिऊ, धारेइ अणुणयं पडिनिजंमि ॥ गाथादलम्
॥ अस्य व्याख्या ॥ तव पिता मम पितुर्द्धारयत्यनूनं शतं सहस्रमित्यादि गम्यते । प्रतिनिज
इति द्वारोपलक्षणमयमद्वारार्थः । ज्ञावार्थः कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । एगंमि नगरे
एगो परिवायगो सोवन्नएण खोरएण तहिं हिंडइ । सो जणइ । जो मम असुयं
सुणावेइ तस्स एयं देमि खोरयं । तह एगो सावळ तेण जणिअं । तुप्ल पिआ मम पि-
ऊणो धारेइ अणुणयं सयसहस्सं । जइ सुयपुवं दिज्जउ । अह न सुथं खोरयं देहि ।
इदं लौकिकमनेन च लोकोत्तरमपि सूचितमवगन्तव्यम् । तत्र चरणकरणानुयोगे येषां
सर्वथा हिंसायामधर्मस्तेषां विध्यनशनविषयोद्रेकचित्तन्नङ्गादात्महिंसायामपि अधर्म-
एवेति तदकरणम् । द्रव्यानुयोगे पुनरदुष्टं मद्भवनमिति मन्यमानो यः कश्चिदाह ।
अस्ति जीव इत्यत्र वद किंचित्स च वक्तव्यो यद्यस्ति जीव एवं तर्हि घटादीनामप्य-
स्तित्वाज्जीवत्वप्रसङ्ग इति । गतं प्रतिनिजमधुना हेतुमाह । किं नु जवा किंचते,
जेण मुहाए न लप्पंति ॥ ७५ ॥ व्याख्या ॥ किं नु यवाः क्रीयन्ते येन मुधा न लप्प-
न्त इत्यद्वारार्थः । ज्ञावार्थस्त्वयम् । को वि गोधो जवे किणाइ । सो अन्नेण पुष्ठिच्चइ । किं

जवे किणसि । सो जणइ जेण मुहियाएणलपामि । लौकिकमिदं हेतूपन्यासोदाहरणम-
 नेन च लोकोत्तरमप्याद्वित्तमवगन्तव्यम् । तच्चरणकरणानुयोगे तावद्यथाह विनेयः ।
 किमितीयं त्रिधाटनाद्यतिकष्टा क्रिया क्रियते स वक्तव्यो येन नरकादिषु न कष्टतरा
 वेदना वेद्यत इति । इव्यानुयोगे तु यथाह कश्चित्किमित्यात्मा न चक्षुरादित्रिरूपलज्यते ।
 स वक्तव्यो येनातीन्द्रिय इति । गतं हेतुद्वारं तदत्रिधानाच्चोपन्यासद्वारं तदत्रिधा-
 नाच्चोदाहरणद्वारमिति । सांप्रतं हेतुरुच्यते । तथा चाह ॥ अहवा वि इमो हेज्ज,
 विन्नेउं तन्निमो चउविअप्पो ॥ जावगथावगवंसग-लूसगहेज्ज चउठो उ ॥७६॥ अथ-
 वा तिष्ठत्वेष उपन्यास उदाहरणं चरमज्ञेदलक्षणो हेतुः । अपिः संज्ञावने । किं संज्ञा-
 वयति । इमो अयं अन्यद्वार एवोसन्यस्तत्वात्तदुपन्यासनान्तरीयकत्वेन गुणभूतत्वा-
 दहेतुरपि किं तु हेज्ज विन्नेउं तन्निमो त्ति व्यवहितोपन्यासात्तत्रायं वदयमाणो हेतुर्वि-
 ज्ञेयश्चतुर्विकल्प इति चतुर्चेदः । विकल्पानुपदर्शयति । यापकः स्थापकः व्यंसकः
 लूपकः हेतुः चतुर्थस्तु । अन्ये त्वेवं पठन्ति ॥ हेउत्ति दारमहुणा, चउविहो सो य
 होइ नायवो त्ति ॥ अत्राप्युक्तमुदाहरणं हेतुरित्येतद्वारमधुना तुशब्दस्य पुनःशब्दा-
 र्थत्वात्स पुनर्हेतुश्चतुर्विधो जवति ज्ञातव्य इत्येवं गमनिका क्रियते । पश्चार्थं पूर्ववदे-
 वेति गाथाद्वारार्थः । ज्ञावार्थं तु यथावसरं स्वयमेव वदयति । तत्राद्यज्ञेदव्याचिख्यास-
 याह ॥ उप्पामिगा य महिला, जावगहेउंमि उंटाळिंकाई ॥ गाथादलम् ॥ व्याख्या ॥ असती
 महिला । किम् । यापयतीति यापकः । यापकश्चासौ हेतुश्च यापकहेतुः । तस्मिन्
 उदाहरणमितिशेषः । उट्टलिंडानीति कथानकसंसूचकमेतदिति अद्वारार्थः । ज्ञावार्थः
 कथानकादवसेयस्तच्चेदं कथानकम् । एगो वाणियउं ज्वं गिण्हेज्जण पच्चंतं गउं । पावेण
 खीणदवा धणियपरद्धा कयावराहा य पच्चंतं सेवंती पुरिसा डुरहीयविद्या य ॥ साय-
 महिला उप्पामिया एगंमि पुरिसे लग्गा । तं वाणिययं सागारियं ति चिंतिज्जण जणइ ।
 वच्च वाणियेण । तेण जणिया किं घेत्तूण वच्चामि । सा जणइ । उट्टलिंडियाउं घेत्तूणं
 वच्च उद्येणिं सगडं जरेत्ता उद्येणिं गतो ताए जणिउं य जहा एक्केक्कयं दीणारेण दिद्य-
 हत्ति । सा चिंतेइ । वरं खु चिरं खिप्पंतो अठ्ठउ । तेण ताउं वीहीए उड्डियाउं । कोइ
 ए पुष्ठइ । मूलदेवेण दिट्ठो पुठ्ठिउं य । सिठंतेण मूलदेवेण चिंतियं । जहा एस वराउं
 महिलयाठ्ठोत्तिउं । ताहे मूलदेवेण जण्णति । अहमेयाउ तत्र विक्रिणामि जइ मम वि मु-
 छस्स अरुं देहि । तेण जणियं देमि त्ति । अणुवगए पत्ता मूलदेवेणं सो हंसो जाएज्जण
 आगासे । उप्पइउं एगरस्स मप्पे छाइज्जण जणइ । जस्स गलए चेडवस्स उट्टलिं-
 डिया न वरुत्ता तं मारेमि । अहं देवो पत्ता सव्वेण लोएण तीएण दीणारिक्काउं उट्टलिं-
 क्रियाउं गहियाउं । विक्रियाउं य । ताहे तेण मूलदेवस्स अरुं दिन्नं । मूलदेवेण य सो

५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

नस्य । मंदनग तव महिला धुत्ते लग्गा । ताए तव एयं कयं ए पत्तियं ति । मूलदे-
वेण नस्य । एहि वच्चासो जा ते दरिसेमि । जदि ए पत्तियसि ताहे गया अन्नाए
वेसाए वियाले उवासो मग्गिउ । ताए दिस्सो तह एगंमि पएसे ठिया । सो धुत्तो
आगउ । इयरी वि धुत्तेण सह पिबेउमाढत्ता । इमं च गायइ ॥ इरिमंदिरपत्तहारउ
महु कंतु गतो वणिजारउ ॥ वरिसाण सयं च जीवउ मा जीवंतु घरं कयाइ एउ ॥
मूलदेवो नस्य । कयलीवणपत्तवेढिया पइ नणामि । देव जं मइलएण गज्जती मु-
णउ तं मुहुत्तमेव पढा मूलदेवेण नस्यति । किं धुत्ते तउ पन्नाए निगंतूणं पुणरवि आ-
गउ तीय पुरउ छिउ । सा सहसा संनंता अपुठिया । तउ खाणपिबणे वटंते तेण वाणि-
एणं सवं तीए गीयपन्नत्तयं संनारियं । एसो लोइउ हेऊ । लोउत्तरे विचरणकरणाणुयोगे
एवं सीसो वि केइ पयठे असइहंतो कालेण विद्यादीहिं देवतं आयं पइत्ता सहहावे-
यवो । तहा दवाणुउगे वि पडिवाइं नाऊण तहा विसेसणबहुलो हेऊ कायवो । जहा
कालजावणा हवइ । तउ सो णावगहइ एगयं कुत्तियावणचच्चरी वा कवइ । जहा
सिरिगुत्तेण ठुए कया । उक्तो थापकहेतुः । सांप्रतं स्थापकहेतुमधिकृत्याह । लोगस्स
मप्रजाणण थावगहेऊ उदाहरणं ॥ ८७ ॥ अस्य व्याख्या ॥ लोकस्य चतुर्दशरज्ज्वात्म-
कस्य मध्यज्ञानम् । किम् । स्थापकहेतावुदाहरणमित्यक्षरार्थः । ज्ञावार्थः कथानकादव-
सेयस्तच्चेदम् । एगो परिवायगो हिंडइ । सो य परूवेइ । खेत्ते दाणाई सफलं ति कहु
समखेत्ते कायवं । अहं लोअस्स मप्रं जाणामि ए पुण अन्नो । तो लोगो तमाढाति ।
पुठिउं य संतो चउसु वि दिसासु खीलए णिहणिकुण रज्जूए पमाणं काऊण माइ-
छाणिउं नस्य । एयं लोयमप्रं ति । तउ लोउं विम्हयं गहइ । अहो नट्टारएण जा-
णियं ति । एगो य सावउं तेण नायं । कहं धुत्तो लोयं पयारेइ ति । तो अहं पि वंचा-
मि ति । कविऊण नणियं । ए एस लोयमप्रो चुद्धो तुमं ति । तउ सावएण पुणो मवेऊण
असो देसो कहिउं जहेस लोयमप्रो ति । लोगो तुठो । अस्से नणंति । अणेगछाणेषु अन्नं
अन्नं मप्रं परूवंतयं दहूण विरोधो चोइयत्ति । एवं सो तेण परिवायगो णिप्पिठपसिणवा-
गरणो कउं । एसो लोइउं थावगहेऊ लोउत्तरे विचरणकरणाणुयोगे कुस्सुतीसु असंजाव-
णिजासग्गाहरउं सीसो एवं चेव पस्सवेयवो । दवाणुजोगेण साहुणा तारिसं जाणियवं ता-
रिसो य परको गेण्हियवो । जस्स पुरो उत्तरं चेव दाउं न तीरइ । पुवावरविरुद्धो दोसो य ए
हवइ । उक्तः स्थापकः सांप्रतं व्यंसकमाह । सा सगडतित्तिरी वंसगंमि हेउम्मि होइ
नायवा ॥ व्याख्या ॥ सा शकटतित्तिरी व्यंसकहेतौ नवति ज्ञातव्येत्यक्षरार्थः । ज्ञावार्थः
कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । जहा एगो गामेद्धगो सगडं कछाण नरेऊण णगरं गहइ ।
तेण गहंतेण अंतरा एगा तित्तिरी मइया दिछा । सो तं गिण्हेऊण सगडस्स उवरिं प-

स्क्रिज्जण णगरं पइठो । सो एगेण नगरधुत्तेण पुठ्ठिउं कहं सगडतित्तिरी लप्रइ ।
तेण गामेद्वएण जणइ । तप्पणाडुयादियाए लप्रति । तउं तेण सस्किण उआह-
णित्ता । सगडं तित्तिरीए सह गहियं । एत्तिलगो चेव किल एस वंसगो त्ति । गुरवो ज-
णंति । तउं सो गामेद्वगो दीणमणसो अठइ । तव्व य एगो मूलदेवसरिखो मणुसो
आगठइ तेण सो दिठो । तेण पुठ्ठिउं । किं प्रियायसि अरे देवाणुप्पिया । तेण जणियं
अहमेगेण गोहेण इमेण पगारेण ठठिउं । तेण जणियं । मा वीहिह तप्पणाडुयादियं
तुमं सोवयारं मग्ग । माइठाणं सिस्काविउं एवं जवउ त्ति जणिज्जण तस्स सगासं गउं
जणियं चणेण मम जइ सगडेहियंतो मे इयाणिं तप्पणाडुयादियं सोवयारं दवावेहि । एवं
होउ त्ति । घरणीउं महिला संदिठा । अलंकियविज्जूसिया परमेण विणएण एअस्स त-
प्पणाडुयादियं देहि । सा वणसमं उवठिया । तउं सो सागडिउं जणति । मम अंगु-
ली ठिन्ना । इमा चीरेण वेठिया ए सक्केमि उडुयालेउं तुमं अडुयादिउं देहि ।
अडुआदिया तेण हठेण गहिया । गामं तेण संपठिउं लोगस्स य कहेइ । जहा मए
सतित्तिरीगेण सगडेण गहिया तप्पणाडुयादिया । ताहे तेण धुत्तेण सगडं विसधि-
यं । तं च पसाएज्जण जच्चा णियत्तिया । एस पुण लूसउं चेव कहाणयवसेण जणिउं । एस
सोइउं लोयुतरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुत्तिजावियस्स तस्स तहा वंसगो पउद्यति ।
जहा संमं पडिवच्चइ । दवाणुउंगे पुण कुप्पावयणिउं चोइया । जहा जइ जिणप-
णीए मग्गे अठ्ठि जीवो अठ्ठि घडो अठ्ठित्तं जीवेवि घडेवि दोसुविसेसेण वट्टइत्ति । ते
ए अठ्ठित्तसइतुव्वत्तणेण जीवघडाणं एगत्तं जवति । अह अठ्ठि जावाउं वतिरित्तो
जीवो तेण जीवस्स अजावो जवइत्ति । एस किल एइहमेत्तो चेव वंसगो । लूसगेण पुण
एव्व इमं उत्तरं जाणित्थं । जइ जीवघडा अठ्ठित्ते वट्टंति । तम्हा तेसिमेगत्तं संजा-
वेहि । एवं ते सब्बजावाणं एगत्तं जवति । कहं अठ्ठि घडो अठ्ठि पडो अठ्ठि परमाण्
अठ्ठि डुपएसिए खंधे एवं सब्बजावेसु अठ्ठिजावो वट्टइत्ति काउं किं सब्बजावा एगी-
जवंतु । एव्व सीसो आह कहं पुण एयं जाणियत्थं सब्बजावेसु अठ्ठिजावो वट्टइ नय ते ए-
गीजवंति । आयरिउं आह । अणेगंताउं एयं सिअइ एव्व दिठंतो । खइरवणस्सइ व-
णस्सइ पुण खदिरो पलासो वा एवं जीवो वि णियमा अठ्ठि अठ्ठिजावो पुण जीवो
व होय अन्नो वा धम्माधम्मागासादीणं ति । उक्तो व्यंसकः । सांप्रतं लूपकमधिकृत्या-
इ । तउसगवंसगलूसग हेउम्मि य मोयउं य पुणो ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ त्रपुय-
व्यंसकप्रयोगे पुनर्लूपके हेतौ च मोदको निदर्शनमिति गाथादरार्थः । जावार्थः क-
थानकादवत्तेयस्तच्चेदम् । जहा एगो मणुसो तउत्ताणं जरिएण सगडेण नयरं पविस-
इ । सो पविसंतो धुत्तेण जणइ । जो एयं तउत्ताण सगडं खाइच्चा तस्स तुमं किं

व्यमिति गाथार्थः । इयं किल गाथा त्रिन्नकर्तृकी ॥ अतः पवनादिषु न पुनरुक्त-
दोष इति । सांप्रतं तत्त्वज्ञेदपर्यायैर्व्याख्येति न्यायाद्भ्रमणस्यैव पर्यायशब्दानत्रिधि-
त्सुराह ॥ पवद्दृष्ट्वा अणगारे, पासंडे चरगतावसे त्रिष्कू ॥ परिवाश्ये य समणे,
निगंथे संजण मुत्ते ॥ १६४ ॥ व्याख्या ॥ प्रकर्षेण ब्रजितो गतः प्रब्रजितः । आर-
म्भपरिग्रहादिति गम्यते । अगारं गृहं तदस्यास्तीत्यगारो गृही । न अगारोऽनगारः ।
द्रव्यज्ञावगृहहरहित इत्यर्थः । पाखण्णं व्रतं तदस्यास्तीति पाखण्णी । उक्तं च “॥ पाखण्णं
व्रतमित्याहुस्तद्यस्यास्त्यमलं जुवि ॥ स पाखण्णी वदन्त्यन्ये, कर्मपाशाद्विनिर्गतः ॥”
चरतीति चरकस्तप इति गम्यते । तपोऽस्यास्तीति तापसः । त्रिद्वेषशीलो
त्रिद्वेषः । त्रिनत्ति वाष्टप्रकारं कर्मेति त्रिद्वेषः । परि समन्तात्पापवर्जनेन ब्र-
जति गच्छतीति परिव्राजकः । चः समुच्चये । श्रमणः पूर्ववत् । निर्गतो ग्र-
न्थान्निर्ग्रन्थः बाह्याग्रन्तरग्रन्थरहित इत्यर्थः । समेकीज्ञावेनाहिंसादिषु यतः प्र-
यत्नवान् संयतः । मुक्तो बाह्याग्रन्तरेण ग्रन्थेनैवेति गाथार्थः ॥ तिन्ने ताई द-
विण, मुणी य खंते य दंतविरण य ॥ लूहे तीरठे वि य, हवंति समणस्स नामाई
॥ १६५ ॥ व्याख्या ॥ तीर्णवांस्तीर्णः संसारमिति गम्यते । त्रायत इति त्राता ध-
र्मकथादिना संसारदुःखेभ्य इति ज्ञावः । रागादिज्ञावरहितत्वाद्द्रव्यम् । द्रवति गच्छ-
ति तांस्तान् ज्ञानादिप्रकारानिति द्रव्यम् । मुनिः पूर्ववत् । चः समुच्चये । द्दाम्यतीति
द्धान्तः क्रोधविजयी । एवमिन्द्रियादिदमनाद्दान्तः । विरतः प्राणातिपातादि-
निवृत्तः । स्नेहपरित्यागाद्दूढः । तीरेणार्थोऽस्येति तीरार्थी । संसारस्येति गम्यते ।
तीरस्थो वा सम्यक्त्वादिप्राप्तेः संसारपरिमाणात् । एतानि जवन्ति श्रमणस्य ना-
मानि अत्रिधानानीति गाथार्थः । निरूपितः श्रमणशब्दः । अधुना पूर्वशब्दश्चि-
न्त्यते । अस्य च त्रयोदशविधो निक्षेपः । तथा चाह ॥ णामं ठवणा दविण, खेत्ते
काले दिसि ज्ञावखेत्ते य ॥ पन्नवगपुववहू, पाहुडअष्पाहुडे ज्ञावे ॥ १६६ ॥
॥ व्याख्या ॥ नामस्थापने क्लृप्ते । द्रव्यपूर्वमङ्कुरादीजं दध्नः क्षीरं फाणिताद्रस
इत्यादि । क्षेत्रपूर्वं यवक्षेत्राद्यादिक्षेत्रं तत्पूर्वकत्वात्तस्य । अपेक्षया चान्यथाप्यदोषः ।
कालपूर्वं पूर्वः कालः शरदः प्रावृष्ट, रजन्या दिवस इत्यादि । आवलिकाया वा
समय इत्यादि । दिक्पूर्वं पूर्वा दिगियं च रुचकापेक्षया । तापक्षेत्रपूर्वमादित्योदय-
मधिकृत्य यत्र या पूर्वा दिक् । उक्तं च “ जस्स जठ आदिच्चो, उदेइ सा तस्स होइ
पुवदिसा ॥ ” इत्यादि । प्रज्ञापकपूर्वं प्रज्ञापकं प्रतीत्य पूर्वा दिक् । यदत्रिमुख एवासा
सैव पूर्वा । पूर्वपूर्वं चतुर्दशानां पूर्वाणामाद्यं तच्च उत्पादपूर्वम् । एवं वस्तुप्राप्तता-
तिप्राप्ततेष्वपि योजनीयम् । अप्रत्यक्षस्वरूपाणि चैतानि । ज्ञावपूर्वमाद्यो ज्ञावः स

कानुजवनम् । तद्व्यापार इत्यन्ये । यथा स्त्री वेदोदयेन पुरुषं प्रार्थयत इत्यादि । तेना-
धिकार इति मदनकामेन । शेषा उच्चारितसदृशा इति प्ररूपितास्तस्य तु मदन-
कामस्य वदन्ति धीरास्तीर्थकरगणधरा निरुक्तमिदं वक्ष्यमाणलक्षणमिति गाथार्थः ॥
विसयसुहेसु पसञ्चं, अबुहजणकामरागपडिवञ्चं ॥ उक्कामयंति जीवं, धम्माउं तेण
ते कामा ॥ १७० ॥ व्याख्या ॥ विषीदन्त्यावध्यन्ते एतेषु प्राणिन इति विषयाः श-
ब्दादयः तेज्यः सुखानि तेषु प्रसक्तः आसक्तस्तं जीवमिति योगः । स एव वि-
शिष्यते । अबुधोऽविपश्चिज्जनः परिजनो यस्य स अबुद्धजनस्तमकल्याणमित्रपरिज-
नमित्यर्थः । अनेन बाह्यं विषयसुखप्रसक्तिहेतुमाह । कामरागप्रतिवद्धमिति । कामा
मदनकामास्तेज्यो रागा विषयाज्जिष्वङ्गास्तैः प्रतिवद्धो व्याप्तस्तम् । अनेन त्वान्तरं
विषयसुखप्रसक्तिहेतुमाह । ततश्चाबुधजनत्वात्कामरागप्रतिवद्धत्वाच्च विषयसुखेषु प्रस-
क्तमिति ज्ञावः । किम् । निरुक्तवैचित्र्यादाह । तत्प्रत्यनीकत्वाद्भुक्कामयन्त्यपनयन्ति
जीवमनन्तरविशेषितम् । कुतो धर्मात् । यत्तदोर्नित्याजिसंबन्धात् । येन कारणेन तेन
सामान्येनैव कामरागाः कामा इति गाथार्थः । अन्ये पठन्ति । उक्कामयन्ति यस्मादि-
ति । अत्र चाबुधजन एव विशेष्यः । शेषं पूर्ववत् ॥ अन्नं पि य से नामं, कामा रोगत्ति
पंडिया विंति ॥ कामे पढेमाणो, रोगे पढेइ खलु जंतू ॥ १७१ ॥ व्याख्या ॥ अन्यदपि
चैषां कामानां नाम । किञ्चूतमित्याह । कामा रोगा इति एवं परिफुता ब्रुवते । कि-
मित्येतदेवमत आह । कामान्प्रार्थयमानोऽज्जिलषन् रोगान्प्रार्थयते खलु जन्तुस्तदू-
पत्वादेव कारणे कार्योपचारादिति गाथार्थः । इहं पूर्वार्धे सूत्रस्पर्शनिर्मुक्तिमज्जिधाया-
धुनोत्तरार्धे पदावयवमधिकृत्याह ॥ णामपयं ठवणपयं, दवपयं चैव होइ ज्ञावपयं ॥
एकैकं पि य एत्तो, णेगविहं होइ नायवं ॥ १७२ ॥ व्याख्या ॥ नामपदं स्थापनापदं
द्रव्यपदं चैव जवति ज्ञावपदम् । एकैकमपि चात एतेज्योऽनेकविधं जवति ज्ञातव्य-
मिति गाथार्थः । अवयवार्थं तु नामस्थापने क्लृप्त्वादनादृत्य द्रव्यपदमज्जिधित्सु-
राह ॥ आउट्टिमउक्किन्नं, उंसेवं पीत्तिमं च रंगं च ॥ गंधिमपूरिमवेडिम-वा-
श्मसंघाश्मं ठेवं ॥ १७३ ॥ व्याख्या ॥ आकोटिमं जहा ख्वउं हेठा वि उवरिं पि
मुहं काऊण आउडिज्जत्ति । उत्कीर्णं शिलादिषु नामकादि । तथा वजलादिपुष्पसं-
गणानि चिस्कल्लमयपडिविंवाणि काउं पवंति । तउं तेसु वग्घारित्ता मयणं तुप्पत्ति ।
तउं मयणमया पुप्फा हवंति । एतदुपनेयम् । पीडावच्च संवेष्टितवन्नज्ञावदीरूपं
रत्तावयवविविचित्तरूपं रङ्गं । चः समुच्चये । ग्रथितं मालादि । वेष्टिमं पुष्पमयमुकु-
टरूपम् । चिस्कल्लमयं कुण्ठिकारूपम् । अण्णेगविहं पुष्पयामं पूरिमं । वातव्यं कुविंटे-
वैल्लविनिर्मितमश्वादि । संघात्यं कंचुकादि । ठेयं पत्रठेयादि । पदता चास्य पद्यते-

ऽनेनेत्यर्थयोगात् । ड्रव्यता च तद्रूपत्वादिति गाथार्थः । उक्तं ड्रव्यपदमधुना
 चावपदमाह ॥ चावपयं पि य ड्रुविहं, अवरारहपयं च नो य अवरारहं ॥ नोअवरारहं
 ड्रुविहं, माउग नोमाउगं चेव ॥ १७४ ॥ व्याख्या ॥ चावपदमपि च द्विविधम् । द्वैविध्य-
 मेव दर्शयति । अपराधहेतुञ्चूतं पदमपराधपदमिन्द्रियादि वस्तु । चशब्दः स्वगताने-
 कज्ञेदसमुच्चयार्थः । णोअवरारहं ति । चशब्दस्य व्यवहितोपन्यासान्नोअपराधपदं च ।
 चः पूर्ववत् । नोअपराधमिति । नोअपराधपदं द्विविधम् । माउअनोमाउअं चेव ति ।
 मातृकापदं नोमातृकापदं च । तत्र मातृकापदं मातृकाक्षराणि । मातृकाञ्चूतं वा पदं
 मातृकापदम् । यथा दृष्टिवादे “ उप्पन्नेइ वा ” इत्यादि । नोमातृकापदं त्वनन्तरगा-
 थया वक्ष्यतीति गाथार्थः ॥ नोमाउगं पि ड्रुविहं, गहियं च पइन्नयं च वोद्धवं ॥
 गहियं चउप्पयारं, पइन्नगं होइ अणेगविहं ॥ १७५ ॥ व्याख्या ॥ नोमाउयं पि ति ।
 नोमातृकापदमपि द्विविधम् । कथमित्याह । ग्रथितं च प्रकीर्णकं च वोद्धव्यम् ।
 ग्रथितं रचितं बद्धमित्यनर्थान्तरम् । अतोऽन्यत्प्रकीर्णकं प्रकीर्णककथोपयोगिज्ञान-
 पदमित्यर्थः । ग्रथितं चतुःप्रकारं गद्यादिज्ञेदात् । प्रकीर्णकं जवत्यनेकविधमुक्तल-
 क्षणत्वादेवेति गाथार्थः । ग्रथितमन्निधातुकाम आह ॥ गद्यं पद्यं गेयं, चुन्नं च चउ-
 विहं उ गहियपयं ॥ तिसमुष्ठाणं सबं, इह बेंति सलक्खणा कइणो ॥ १७६ ॥ व्याख्या ॥
 गद्यं पद्यं गेयं चौर्णं च चतुर्विधमेव ग्रथितपदम् । एत्तिरेव प्रकारैर्ग्रथनात् । एतच्च
 त्रिच्यो धमार्थकामेच्यः समुब्धानं तद्विषयत्वेनोत्पत्तिरस्येति त्रिसमुब्धानं सर्वं निर-
 वशेषम् । आह । एवं मोक्षसमुब्धानस्य गद्यादेरचावप्रसङ्गः । न, तस्य धर्मसमु-
 ष्ठान एवान्तर्जावात् । धर्मकार्यत्वादेव मोक्षस्येति । लौकिकपदलक्षणमेवैतदित्यन्ये ।
 अतस्त्रिसमुब्धानं सर्वम् इइ एवं ब्रुवते सलक्षणं लक्षणज्ञाः कवय इति गाथार्थः ।
 गद्यलक्षणमाह ॥ महुरं हेउनिजुत्तं, गहियमपायं विरामसंजुत्तं ॥ अपरिमियं
 चवसाणे, कवं गद्यं ति नायवं ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ मधुरं सूत्रार्थोत्तयैः श्रव्यम् ।
 हेतुनियुक्तं सोपपत्तिकम् । ग्रथितं बद्धमानुपूर्व्या । अपादं विशिष्टबन्दोरचनायोगात्पाद-
 वर्जितम् । विरामोऽवसानं तत्संयुक्तमर्थतो न तु पाठतः इत्येके ॥ जहा जिणवरपा-
 दारविंदसंदाणिउरुणिम्मदस्सहस्सएवमादि । असमाणिउं न चिठइ ति । यतिविशेषसं-
 युक्तम् अन्ये । अपरिमितं चावसाने बृहद्भवतीत्येके । अन्ये त्वपरिमितमेव जवति
 बृहदित्यर्थः । अवसाने मृडु पठ्यत इति शेषः । काव्यं गद्यमित्येवंप्रकारं ज्ञातव्य-
 मिति गाथार्थः । अधुना पद्यमाह ॥ पद्यं तु होइ ति विहं, सममद्धसमं च नाम
 विसमं च ॥ पाएहिं अकरेहिं य, एव विहसू कई बेंति ॥ १७८ ॥ व्याख्या ॥ पद्यम् ।
 तु शब्दो विशेषणार्थः । जवति त्रिविधं त्रिप्रकारं सममर्थसमं च नाम विषमं च ।

कैः सममित्यादि । अत्राह । पादैरक्षरैश्च । पादैश्चतुःपादादिजिरक्षरैर्गुरुलघुभिः । अन्ये तु व्याचक्षते । समं यत्र चतुर्ष्वपि पादेषु समान्यक्षराणि । अर्धसमं यत्र प्रथमतृतीययोर्द्वितीयचतुर्थयोश्च समान्यक्षराणि । विषमं तु सर्वपादेष्वेव विषमाक्षरमित्येवं विधिज्ञाशब्दःप्रकारज्ञाः कवयो ब्रुवत इति गायार्थः । अधुना गेयमाह ॥ तंतिसमं तालसमं, वल्लसमं गहसमं लयसमं च ॥ कवं तु होइ गेयं, पंचविहं गीयसन्नाए ॥ १७९ ॥ व्याख्या ॥ तन्त्रीसमं तालसमं वर्णसमं ग्रहसमं लयसमं च काव्यं तु जवति । तुशब्दोऽवधारणार्थ एव । गीयत इति गेयं पञ्चविधमुक्तैर्विधिजिगीतसंज्ञायां गेयाख्यायाम् । तत्र तन्त्रीसमं वीणादि तन्त्रीशब्देन तुद्वयं मिलितं च । एवं तालादिष्वपि योजनीयम् । नवरं ताला हस्तगमाः । वर्णा निषादपञ्चमादयः । ग्रहा उत्क्षेपाः प्रारम्भरत्नसविशेषा इत्यन्ये । लयाः तन्त्रीस्वनविशेषाः । तन्न किल कोणएण तंती ठिप्पइ । तन्न एहेहि अणुमधिच्चइ । तन्न अणारिसो सरो उठेइ । सो लयो त्ति गायार्थः । सांप्रतं चौर्णं पदमाह ॥ अन्नबहुलं महन्नं, हेउनिवाउवसग्गंजीरं ॥ बहुपायमवोच्चिन्नं, गमणयसुद्धं च चुन्नपयं ॥ १८० ॥ नोअवराहपयं गयं ॥ व्याख्या ॥ अर्थो बहुलो यस्मिंस्तदर्थबहुलम् ॥ कचित्प्रवृत्तिः कचिदप्रवृत्तिः कचिद्विज्ञाया कचिदन्यदेव ॥ विधेर्विधानं बहुधा समीक्ष्य चतुर्विधं बाहुलकं वदन्ति ॥ ततश्चैजिः प्रकारैर्वहर्थम् । महान् प्रधानो हेयोपादेयप्रतिपादकत्वेनार्थो यस्मिंस्तन्महार्थम् । हेतुनिपातोपसर्गंजीरम् । तन्नान्यथानुपपत्तिलक्षणो हेतुः । यथा मदीयोऽयमश्वो विशिष्टचिह्नोपलक्षितत्वात् । चवाखट्वादयो निपाताः । पर्युतसमवादय उपसर्गाः । एजिरगाधम् । बहुपादमपरिमितपादम् । अव्यवच्छिन्नं श्लोकवद्विरामरहितम् । गमनयैः शुद्धम् । गमास्तदक्षरोच्चारणप्रवणा जिन्नार्थाः । यथा इह खलु ठज्जीवणिया, कयरा खलु सा ठज्जीवणिया ॥ इत्यादि । नया नैगमादयः प्रतीताः । तुरवधारणे । गमनयशुद्धमेव । चौर्णं पदं ब्रह्मचर्याध्ययनपदवदिति गायार्थः । उक्तं ग्रथितं प्रकीर्णकं लोकादवसेयम् । उक्तं नोअपराधपदमधुना अपराधपदमाह ॥ इंदियविसयकसाया, परीसहा वेयणा थ उवसग्गा ॥ एए अवराहपया, जन्न विसीयंति डुम्मेहा ॥ १८१ ॥ व्याख्या । इंद्रियाणि स्पर्शनादीनि । विषयाः स्पर्शादयः । कपायाः क्रोधादयः । इन्द्रियाणि चेत्यादिछन्दः । परीषहाः कृत्पिपासादयः । वेदना अशातानुन्नवलक्षणाः । उपसर्गा दिव्यादयः । एतान्यपराधपदानि मोक्षमार्गं प्रत्यपराधस्थानानि । यत्र येष्विन्द्रियादिषु सत्सु विषीदन्ति श्रावध्यन्ते । किं सर्व एव । नेत्याह । डुमंधसः कृत्कवत् । कृतिनस्तु एजिरेव कारणजूतैः संसारकान्तारं तरन्तीति गायार्थः । कृत्कवस्तु पदे पदे विषीदन् संकल्पस्य वशं गतः । कोऽसो खुल्लउं त्ति । कदा-

णयं । कुंकणुं जहा एगो खंतो सपुत्तो पवइउं । सो य चेद्वउं तस्स अइव इहो ।
सीयमाणो य जणइ । खंता ए सक्केमि अणुवाहणो हिंडिउं । अणुकंपाए खंतेण
दिष्णाउं उवाहणाउं । ताहे जणइ । उवरितत्ता सीएण फुटंति । खद्विता से कयाउं ।
पुणो जणइ । सीसं मे अइव उप्पइ । ताहे सीसडुवारिया से अणुष्णाया । ताहे
जणइ । ए सक्केमि जिक्कं हिंडिउं । तो से पफिसए छियस्स आणेइ । एवं ए तरामि
खंतं चूमिए सुविउं । ताहे संथारो से अणुष्णाउं । पुणो जणइ । ए तरामि खंतं
लोयं काउं । तो खुरेण पफिच्चियं । ताहे जणइ । अन्हाणयं न सक्केमि । तउं से
फासुयपाणएण कप्पो दिवइ । आयरियपाउग्गं वजुयलयं धिप्पइ । एवं जं जं
जणइ तं तं सो खंतो णेहपडिबद्धो तस्सणुजाणइ । एवं काले गहमाणे पज्जणित्तं ।
न तरामि अविरययाए विणा अञ्चित्तं खंतत्ति । ताहे खंतो जणइ । सढो अजोगो
त्ति काज्जण पडिसयाउं णिप्फेडित्तं । कम्मं काउं ए याणेइ । अयाणंतो ठणसंख-
डीए धणिं काउं अजिष्सेण मउं । विसयविसट्ठो मरिउं महिसो आयाउं वाहिच्चइ ।
सो य खंतो सामस्यपरियागं पावेज्जण आउरक्ये कालगउं देवेसु उववणो ।
उहिं पउंजइ । उहिणा आउोएज्जण तं चेद्वयं पुवणेहेणं तेसिं गाहाणं हउउं किणइ ।
वेउवियजंमीए जोएइ वाहेइ य गरुगं तं । अतरंतो वोढुं तोत्तएण विंधेउं जणइ
ए तरामि खंता जिक्कं हिंडिउं । एवं चूमिए सयणं लोयं काउं एवं ताणि वय-
णाणि सवाणि उच्चारेइ जाव अविरययाए विणा न तरामि खंतत्ति । ताहे एवं जणं-
तस्स तस्स महिसस्स इमं चित्तं जायं कहं एरिसं वक्कं सुअं ति । ताहे ईहापूहमग्गण-
गवेसणं करेइ । एवं चित्तयंतस्स तस्स जाईसरणं समुप्पन्नं । देवेण उही पउत्ता । संबुद्धो
पढा जत्तं पच्चस्काइत्ता देवदोगं गउं । एवं पए पए विसीदंतो संकप्पस्स वसं गहइ ।
जम्हा एस दोसो तम्हा अठारससीलंगसहस्साणं सारणाणिमित्तं एए अवराह-
पए वचेच्च । तथा चाह ॥ अठारसउ सहस्सा, सीलंगाणं जिणेहिं पन्नत्ता ॥ तेसिं
पडिरक्कणत्ता, अवराहपए उ वचेच्चा ॥ १०२ ॥ व्याख्या ॥ अष्टादशसहस्राणि । तुरव-
धारणे । अष्टादशैव शीलं चावसमाधिलक्षणं तस्याङ्गानि ज्ञेदाः कारणानि वा ।
शीलाङ्गानि तेषां जिनैः प्राग्निरूपितशब्दार्थैः प्रज्ञप्तानि प्ररूपितानि । तेषां शीला-
ङ्गानां परिरक्षणार्थं परिरक्षणनिमित्तमपराधपदानि प्राग्निरूपितस्वरूपानि वर्जयेज्ज-
ह्यादिति गाथार्थः । सांप्रतं शीलाङ्गसहस्रप्रतिपादनोपायचूतमिदं गाथासूत्रमाह ॥
जोए करणे सन्ना, इंदियजोमाइ समणधम्मे य ॥ सीलंगसहस्साणं, अठारसग-
स्स निप्फत्ती ॥ १०३ ॥ सामन्नपुवयनिच्चुत्ती संमत्ता ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ तउ
ताव जोगो त्रिविहो काएण वायाए मणेणं ति । करणं त्रिविहं कयं कारियं अणुमो-

इयं।सष्ठा चउविहा।तं जहा।आहारसष्ठा जयसष्ठा मेहुणसष्ठा परिग्गहसष्ठा।इंदिए
 पंच।तं जहा।सोइंदिए, चरिंदिए, घाणिंदिए, जिप्रिंदिए, फासिंदिए।पुढविका-
 याइया पंच।वेइंदिया जाव पंचिंदिया।अजीवनिकायपंचमा।समणधम्मो दसविहो।
 तं जहा।खंती, मुत्ती,अज्जावे महवे लाघवे सच्चे तवे संजमे य आकिंचणिया वंजचे-
 र्वासे एसा ठाणपरूवणा।इयाणिं अठारसहं सीलंगसहस्साणं समुक्कित्तणा।का-
 एणं न करेमि।आहारसन्नापडिविरए सोइंदियपरिसंबुडे पुढविकायसमारंजपडि-
 विरए खंतिसंपजुत्ते।एस पढमो गमउं।इयाणिं विइउं नसइ।काएणं ए करेमि।
 आहारसष्ठापडिविरए सोइंदियपरिसंबुडे पुढविकायसमारंजपडिविरए मुत्तिसंपजुत्ते।
 एस विइउं गमउं।इयाणिं तइयउं।एवं एएण कमेण जाव दसमो गमउं।वंजचेरसं-
 पउत्तो एस दसमउं गमउं।एए दस गमा पुढविकायसंजमं अमुंचमाणेण लद्धा।
 एवं आउकाएण वि दसं चेव।एवं जाव तेउकाएण वि दस एवं जाव अजीवकाएण
 वि दस।एवमेयं अणूणं सयं गमगाणं सोइंदियसंबुदं अमुंचमाणेण लद्धं।एवं च-
 रिंदिएण वि सयं।घाणिंदिएण वि सयं।जिप्रिंदिएण वि सयं।फासिंदिएण वि सयं।ए-
 वमेयाणि पंच गमसयाणि।आहारसष्ठापडिविरयममुंचमाणेणं लद्धाणि।एवं जय-
 सष्ठाए वि पंच सयाणि।मेहुणसष्ठाए वि पंचसयाणि परिग्गहसष्ठाए वि पंचसया-
 णि।एवमेयाणि वीसं गमसयाणि।ए करेमि अमुंचमाणेण लद्धाणि।एवं ए का-
 र्वेमि त्ति वीसं सयाणि।करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि त्ति वीसं सयाणि।एव-
 मेयाणि ठसहस्साणि कायं अमुंचमाणेण लद्धाणि।एवं वायाए वि ठसहस्साणि।
 एवं मणेण वि ठसहस्साणि।एवमेतेन प्रकारेण शीलाङ्गसहस्साणामष्टादशकस्य नि-
 ष्पत्तिर्भवतीति गाथार्थः।न केवलमयमधिकृतसूत्रोक्तः उक्तवद्भ्रामण्याकरणादश्रमणः।
 किंत्वाजीविकादिजयप्रव्रजितः संक्लिष्टचित्तो द्रव्यक्रियां कुर्वन्नप्यश्रमण एवात्याग्येव।
 कथम्।यत आह सूत्रकारः वडगंधमित्यादि सूत्रम्।

वडगंधमलंकारं, इठीउ सयणाणि य ॥

अठंदा जे न चुंजंति, न से चाइ त्ति बुच्चइ ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) चीनांशुकादि कोष्ठपुटादि कटकादि।अनुत्वारोऽजादणिकः।पर्य-
 ङ्गादीनि।चशब्दादासनादिग्रहः॥आत्मठन्दोहिता रोगायायत्ताः।न जुञ्जते नात्ते-
 वन्ते।बहुवचनोद्देशेऽप्येकवचननिर्देशो विचित्रत्वात्सूत्रगतेः॥२॥

(अर्थः) आ गाथामां कहेदी वस्तुने जे रोगान्निवृत्तचारित्रियो न जोगवे ते
 चारित्रिया नहि. ते कहे वे. (अठंदा के०) अठंदा: एटले रोगादिकयी विषये-

१७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

रहित एवा थका (जे के०) ये एटले जे पुरुषों (वस्त्रगंधमलंकारं के०) वस्त्र-
धालंकारं एटले पट्टादि वस्त्र, चंदनकटकादि गंध, मुकुटादि अलंकार (इत्थीउं के०)
स्त्रियः एटले कामरूपदेशोद्भव अनेक प्रकारनी स्त्रियो, (सयणाणि य के०) श-
यनानि च एटले पर्यंकादिक शय्या, अने चकारथी आसनादिक एटला विषयोने
न जुंजंति के०) न जुंजते एटले जोगवता नथी. (से के०) सः एटले ते पु-
ष (चाइ त्ति के०) त्यागीति एटले साधु एवे प्रकारें (न उच्चइ के०) नोच्यते
एटले केहवातो नथी. अहीं चाणक्य महेतानी कथा जाणवी ॥ २ ॥

(दीपिका) अयोग्य एव कथं यत आह । वस्त्राणि चीनांशुकादीनि गन्धाः
कोष्ठपुटादयः । अलंकाराः कटकादयः । अनुस्वारोऽलाक्षणिकः । स्त्रियोऽनेकप्रकाराः ।
शयनानि पर्यङ्कादीनि । चशब्दादासनादीनि । एतानि वस्त्रादीनि । किम् । अहन्दा
अस्ववशाः ये केचन न जुञ्जते न आसेवन्ते । न स त्यागीत्युच्यते न स श्रमण इति ।
अत्र सूत्रगतेर्विचित्रत्वाद्बहुवचनेऽप्येकवचननिर्देशः ॥ २ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । वस्त्रगन्धालंकारानित्यत्र वस्त्राणि चीनांशुकादीनि ।
गन्धाः कोष्ठपुटादयः । अलंकाराः कटकादयः । अनुस्वारोऽलाक्षणिकः । स्त्रियोऽने-
कप्रकाराः । शयनानि पर्यङ्कादीनि । चशब्द आसनाद्यनुक्तसमुच्चयार्थः । एतानि व-
स्त्रादीनि । किम् । अहन्दाः अस्ववशा ये केचन न जुञ्जते नासेवन्ते । किं बहुवचनोद्दे-
शेऽप्येकवचननिर्देशः । विचित्रत्वात्सूत्रगतेर्विपर्ययश्च नवत्येवेति कृत्वा आह । नासौ
त्यागीत्युच्यते सुबन्धुवन्नासौ श्रमण इति सूत्रार्थः । कः पुनः सुबन्धुरित्यत्र कथा-
नकम् । जया एंदो चंदगुत्तेण णिबूढो । तथा तस्स दारेण निग्गहंतस्स डुहिया चंद-
गुत्ते दिठ्ठिं बंधेइ । एयं अक्खाणयं जहा आवस्सए जाव विंडुसारो राया जाउ । एं-
दसंतिउं य सुबंधू णाम अमच्चो । से चाणक्कस्स पट्टे समावणो । विहाणि मग्गइ ।
अस्सया रायाणं विस्सवेइ । जइ वि तुम्हे अम्हं वित्तं ण देह । तथा वि अम्हेहिं
तुम्ह हिंयं वत्तवं । जणियं च तुम्ह माया चाणक्केण मारिया । रत्ता धाई पुब्बिया ।
आमंति । कारणं ण पुब्बियं । केण वि कारणेण रस्सो य सगासं चाणक्को आगउं । जा-
व दिठ्ठिं ण देई ताव चाणक्को चिंतेइ । रुठो एस राया । अहं गयाउ त्ति काउं दवं पुत्त-
पउत्ताणं दाजणं संगोवित्ता य गंधा संजोइया । पत्तयं च विहिज्जण सो वि जोगो
समुग्गे बूढो । समुग्गो य चउसु मंजूसासु बूढो । तासु बुत्तित्ता पुणो गंधो वरए बूढो ।
तं वहूहिं कीलियाहिं सुघमियं करेत्ता । दवजायं णातवग्गं च धम्मो णिउत्ता । अ-
डवीए गोकुल्लहाणे इंगिणिमरणं अपुवगउं । रस्सा य पुब्बियं । चाणक्को किं करेइ ।

धाई य से सवं जहावत्तं परिकहेइ । गहियपरमठेण य जणियं । अहो मया
असमिक्खियं कयं । सवंतेउरजोहवलसमग्गो खामेउं निग्गउं । दिठो अणेण
करीसमप्रठिउं । खामियं सवहुमाणं जणिउं । अणेण णगरं वच्चामो । जणइ मए
सवपरिच्चाउं कउं त्ति । तउं सुवंधुणा राया विस्सविउं अहं से पूयं करेमि । अणु-
जाणह । अणुष्णए धूवं रुहिज्जण तंमि चेव एगप्पएसे करीसस्सोवरि ते अंगारे
परिठवेइ । सो य करीसो पवित्तो । दट्ठो चाणक्को । ताहे सुवंधुणा राया विस्सविउं ।
चाणक्कस्स संतियं घरं ममं अणुजाणह । अणुष्णए गउं । पच्चुविस्समाणेण य घरं
दिठो अपवरउं घट्टिउं । सुवंधू चित्तेइ । किमवि इउ त्ति । कवाडे जंजित्ता उग्घा-
डिउ मंजूसं पासइ । सा वि उग्घाडिया । जाव समुग्गं पासइ । मघमघंतगंधसंपत्तयं
पेठइ । तं पत्तयं वाएइ । तस्स य पत्तगस्स एसो अठो । जो एयं चुसं अग्घाएइ ।
सो जइ एहाइ वा समालज्जइ वा अलंकारेइ सीउंदगं पिवइ महईए सेज्जाए सु-
वइ जाणेण गठइ गंधवं वा सुणेइ एवमाई असे वा इठे विसए सेवेइ । जहा साहुणो
अठंति तह सो जइ ण अठेइ । तो मरइ । ताहे सुवंधुणा विस्सासणं अणो पु-
रिसो अग्घावित्ता सहाइणो विसए जुंजाविउं । मउं य।तउं सुवंधू जीवियठ्ठी अकामो
साहू जहा अठंतो वि ण साहू । एवमधिकृतसाधुरपि न साधुरतो न त्यागीत्युच्यते ।
अग्निधेयार्थाज्ञावात् । यथा चोच्यते तथाग्निधातुकाम आह जेय कंते इत्यादि सूत्रम् ।

जे य कंते पिए जोए, लभे वि पिठि कुवइ ॥

साहीणे चयई जोए, से हु चाइ त्ति वुच्चई ॥ ३ ॥

(अक्चूरिः ।) य एव । चोऽवधारणे । कान्तान् शोचनान् प्रियानिष्ठान् । इह कान्त-
न्तमपि किं चित्कस्यचित्कुतश्चिन्निमित्तादप्रियं स्यात् । यथोक्तम् । चउहिं णणेहिं संते
गुणे नासिज्जा । तं जहा । रोसेणं, पडिनिवेसेणं, अकत्तुयाए, मिठत्ताग्निनिवेसेणं । अतो
विशेषणं प्रियानिति । शब्दादीह्येध्वान्प्राप्तान्विविधमनेकप्रकारैः शुचन्नावनादितिः पृ-
ष्ठतः करोति परित्यजतीत्यर्थः । स्वाधीनानात्मायत्तान् । पुनस्त्यागग्रहणं प्रतिसमयं
त्यागपरिणामवृद्धिसूचनार्थम् । जोगग्रहणं तु जोगसंपूर्णताख्यापनार्थम् । दुरेस्वार्थं ।
स एव त्यागी । आह । द्रमकादयो ये दीक्षां गृह्णन्ति ते किमपरित्यागिनः । उच्यते ।
तेऽपि स्त्रीशीतोदकामिरूपाणि लोकसाराणि त्रीणि रत्नानि त्यक्त्वा प्रव्रजिता इति ॥३॥

(अर्थ) (जे य के०) यश्च एटले जे पुरुष, अही चकार जे ठे, ते पादपूर-
णार्थं ठे. (कंते के०) कान्तान् एटले जे जोता वेतज प्रेक्षकना मनने आकर्षण क-
रणार एवा, (पिए के०) प्रियान् एटले पोताने प्रिय एवा, (लभे के०) लब्धान्

ए४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

एटले प्राप्त थयेला अने (साहीणे के०) स्वाधीनान् एटले जेनो जोग करवो स्वाधीन ठे, अर्थात् जेने जोगववाने कंइ अडचण नथी, एवा (जोएजोए के०) जोगान् जोगान् एटले शब्दादिक विषयने (विपिठिकुवइ के०) विपृष्टीकरोति एटले अनेक प्रकारनी शुच ज्ञावना ज्ञावीने पूर्तें करे ठे, अर्थात् (चयइ के०) त्यजति एटले सर्वथा त्याग करे ठे. (से के०) सः एटले ते (चाइ त्ति के०) त्यागीति एटले साधु एवे प्रकारें (हु के०) खलु एटले निश्चयें करी (उच्चइ के०) उच्यते एटले केहवाय ठे. आ सूत्रमां सूत्रकारें 'जोए' ए पदनो पाठ वे वखत कस्यो ठे, ते न्हाना, मोटा सर्व जोगनो परित्याग करवो एम सूचवे ठे. तेमज 'विपिठिकुवइ' अने 'चयइ' ए वे पदो एकार्थक ठे, ते पण ढाण ढाणें साधुयें त्यागनी ज्ञावना करवी अर्थात् अत्यंत त्याग करवो. ए सूचववाने अर्थे ठे. इति कृतं बहुना ॥ ३ ॥

(दीपिका) यथा च श्रमणो जवति तथा कथयितुमाह । य एव कान्तान् शोचनान् प्रियान् इष्टान् जोगान् शब्दादिविषयान् लब्धान् सतः । विपिठिकुवइ त्ति । कोऽर्थः । विविधमनेकप्रकारैः शुचज्ञावनादिभिः पृष्ठतः करोति परित्यजति न बन्धनेन बद्धः प्रोषितो वा । किं तु स्वाधीनः न परायत्तः । स्वाधीनानेव परित्यजति जोगान् । ततश्च य ईदृशः । दुःशब्दोऽवधारणार्थे । स एव त्यागीत्युच्यते जरतादिवत् ॥ ३ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । चशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । य एव कान्तान् कमनीयान् शोचनानित्यर्थः । प्रियानिष्टान् । इह कान्तमपि किंचित् कस्य चित् कुतश्चिन्निमित्तान्तरादप्रियं जवति । यथोक्तम् । चउहिं णाणेहिं संते गुणे णासेज्जा । तं जहा । रोसेणं पडिणिवेसेणं अकयसुयाए मिठत्तान्निवेसेणं । अतो विशेषणं प्रियानिति । जोगान् शब्दादीन् विषयान् लब्धान् प्राप्तान् । उपनतानिति यावत् । विपिठिकुवइ त्ति । विविधमनेकैः प्रकारैः शुचज्ञावनादिभिः पृष्ठतः करोति परित्यजतीत्यर्थः । स च न बन्धनबद्धः प्रोषितो वा किंतु स्वाधीनः अपरायत्तः । स्वाधीनानेव त्यजति जोगान् । पुनस्त्यागग्रहणं प्रतिसमयं त्यागपरिणामवृद्धिसंसूचनार्थम् । जोगग्रहणं तु संपूर्णजोगग्रहणार्थम् । त्यक्तोपनतजोगसूचनार्थं वा । ततश्च य ईदृशः । दुःशब्दस्यावधारणार्थत्वात् । स एव त्यागीत्युच्यते जरतादिवदिति । अत्राह । जइ जरहजंबुनामाइणो संपुष्से जे संते जोए परिच्चयंति ते परिच्चाइणो । एवं ते जणंतस्स अयं दोसो हवइ । जे के वि अन्नसारहीणा दमगाइणो पवइज्जण ज्ञावउ अहिंसाइणुणजुत्ते सामसे अपुज्जुया ते किं अपरिच्चाइणो हवंति । आयरिय आह । ते वि तिस्सि रयणकोडीउं परिच्चइज्जण ज्ञावउ पवइया । अग्गी उदयं महिला

तिष्ठि रयणाणि लोगसाराणि परिचञ्जण पवश्या । दिष्ठतो । एगो धम्मिपुरिसो सुधम्मसामिणो सयासे कठहारउ पवशुं जिस्कं हिंमंतो लोएण जणइ । एसो सो कठहारउ पवशुं । सो सेहत्तेण आयरियं जणइ । मयं अण्ठ णेह । अहं न सकेमि अहियाहिसत्तए । आयरिएहिं अजउं आपुठिउं वचामो त्ति । अजउं जणइ मासकप्पपाउग्गं खित्तं किं एयं न जवइ । जेण अठके अण्ठ वच्चह । आयरिएहिं जणियं जहा सेहनिमित्तं । अजउं जणइ अठह वीसठा अहमेयं लोगं उवाएण निवारेमि । ठिउं आयरिउं । विइए दिवसे तिष्ठि रयणकोडीउं ठधियाउं । उग्घोसावियं नगरे । जहा अजउं दाणं देइ । लोगो आगउं । जणियं चणेण । तस्साहं एयाउं तिष्ठि कोमीउं देमि । जो एयाइं तिष्ठि परिहरइ अग्गी पाणियं महिदियं य । लोगो जणइ । एएहिं विणा किं सुवणकोमीहिं । अजउं जणइ । तो किं जणह । दमउं त्ति पवशुं । जो वि णिरठउं पवशुं तेण वि एयाउं तिष्ठि सुवणकोडीउं परिचत्ताउं । सच्चं सामि ठिउं लोगो पत्तीउं । तम्हा अठपरिहीणो वि संजमे ठिउं तिष्ठि लोगसाराणि अग्गी उदयं महिलाउं य परिचयंतो चाइ त्ति लप्पइ । कृतं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥ समाइ पेहाइ इत्यादि सूत्रम् ।

समाइ पेहाइ परिवयंतो, सिया मणो निस्सरई वहिद्धा ॥ न सा महं नावि अहं वि तीसे, इच्चेव ताउं विणइळ्ळ रागं ॥४॥

(अवचूरिः) तस्यैवं त्यागिनः समया आत्मपरतुद्वयया प्रेक्षया दृष्टया परिव्रजतः संयमे प्रवर्तमानस्य मनः स्यात्कदाचिदचिन्त्यत्वात्कर्मगतेः । संयमगेहाद्विर्भुक्तजोगिनः पूर्वक्रीमानुस्मरणादिना अचुक्तजोगिनश्च कुतूहलादिना । न सा मम नाप्यहं तस्या इत्येवं रागं ततस्तस्याः सकाशाद्ध्यपनयेत् ॥ ४ ॥

(अर्थ) हवे साधुने विषयस्मरणादिकथी संयमथी चक्षित थवानो प्रसंग थावे, तो तेनो सूत्रकार उपाय कहे ठे. समाइत्ति । (समाइ के०) समया एट्ठे स्वपरतुद्वय अर्थात् ठक्काय उपर समान एवी (पेहाइ के०) प्रेक्षया एट्ठे दृष्टियं करी (परिवयंतो के०) परिव्रजतः एट्ठे चालतो अर्थात् गुरुना उपदेशथी संयममां वर्तमान थने इव्यादिपरिग्रहनो त्याग करनारा साधुनुं (मणो के०) मनः एट्ठे मन पूर्वचुक्त विषयना स्मरणथी तथा जेणं विषयजोग पूर्वं कस्या नहिं होय तेनुं विषयजोग करवाना कुतूहलथी (सिया के०) कदाचित् एट्ठे कर्मगति विचित्र होवाथी कोइ प्रसंगे (वहिद्धा के०) वहिः एट्ठे संयमरूप गृह्यथी वाहिर (निस्सरइ के०) निःसरति एट्ठे नीकळे, तो ते साधु एस चितवे के, जेना स्मर-

ए६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

एथी अथवा दर्शनथी मारा मनने मोह थाय ठे, (सा के०) ते (महं के०) मम एटले मारी स्त्री (न के०) नथी. तथा (अहंवि के०) अहमपि एटले हुं पण (तीसे के०) तस्याः ते स्त्रीनो पति (नो वि के०) नो अपि एटले नथीज. अहिं अपि शब्द जे ठे, ते निश्चयार्थ ठे अने सर्व प्राणी पोत पोतानुं करेलुं कर्म जोगनारा ठे. तेमां कोइ कोइनुं नथी. इति तत्त्वम्. (इच्चेव के०) इत्येव एटले एवी रीतेंज (ताउं के०) तस्याः एटले ते स्त्री उपरथी उपलक्षणथी सर्व मोहकारक वस्तु उपरथी (रागं के०) अनुरागने (विणइज्जा के०) विनयेत व्यपनयेतेत्यर्थः एटले काढी नाखे. ॥ ४ ॥

(दीपिका) समया आत्मपरतुल्यया प्रेक्षया दृष्टया परिव्रजतः परि समन्ताद् व्रजतो गह्वतः । गुरोरुपदेशदानेन संयमयोगेषु वर्तमानस्य एवंविधस्य त्यागिनोऽपि स्यात् कदाचित् अचिन्त्यत्वात् कर्मगतेर्मनोऽन्तःकरणं निस्सरति बहिर्धावति । केन । शुक्तजोगिनः पूर्वक्रीकृतस्मरणादिना अशुक्तजोगिनश्च कुतूहलादिना । बहिर्द्धा संयमगेहाद्बहिरित्यर्थः । तदा सोऽशुक्तोऽध्यवसायः प्रशस्ताध्यवसायेन स्थगनीयः । केन आलम्बनेन इत्याह । यस्यां राग उत्पन्नस्तां प्रति चिन्तनीयं न सा मम मदीया नाप्यहं तस्याः । पृथक्कर्मशुजो हि प्राणिन इत्येवं ततस्तस्याः सकाशाद् व्यपनयेद्भागम् । तत्त्वदर्शिनो हि संनिवर्तन्त एव ॥ ४ ॥

(टीका) तस्यैवं त्यागिनः समया आत्मपरतुल्यया प्रेक्षयतेऽनयेति प्रेक्षा दृष्टिस्तया प्रेक्षया दृष्टया परि समन्ताद् व्रजतो गह्वतः परिव्रजतः गुरोरुपदेशादिना संयमयोगेषु वर्तमानस्येत्यर्थः । स्यात्कदाचिदचिन्त्यत्वात्कर्मगतेर्मनो निःसरति बहिर्धा बहिः । शुक्तजोगिनः पूर्वक्रीकृतानुस्मरणादिना अशुक्तजोगिनस्तु कुतूहलादिना मनोऽन्तःकरणं निःसरति निर्गहति बहिः संयमगेहाद्बहिरित्यर्थः । एव उदाहरणं । जहा एगो रायपुत्तो बाहिरियाए उवठाणसालाए अन्निरमंतो अहइ । दासी य तेण अंतेण जलन्नरियघमेण वोलेइ । तउं तेण तीए दासीए सो घमो गोळियाए जिणो । तं च अधिइं करिंतिं दहूण पुणरावत्ती जाया । चिंतियं च जे चेव रक्कगा ते चेव लोळगा कडकूविउं सक्का । उदगाउ समुज्जविउं अग्गी किह विप्रवेयवो । पुणो चिक्कलगोळणए तक्कणा एव लहुहठयाए तं घडडिडुं ढक्कियं । एवं जइ संजयस्स संजमं करेत्तस्स बहिया मणो णिग्गहइ तह पसठेण परिणामेण तं असुहसंकप्पडिडुं चरित्तजलरक्कणहाए ढक्केयवं । केनालंबनेनेति । यस्यां राग उत्पन्नस्तां प्रति चिन्तनीयम् । न सा मम नाप्यहं तस्याः पृथक्कर्मफलशुजो हि प्राणिनः इत्येवं ततस्तस्याः सकाशाद् व्यपनयेत रागं तत्त्वदर्शिनो हि संनिवर्तन्त एव अतत्त्वदर्शननिमित्तत्वात्-

स्येति । तत्र न सा महं णो वि अहं वि तीसे त्ति । एव उदाहरणं । एगो वाणि-
यदारु । सो जायं उप्रिय पवइउं । सो य उहाणुप्पेहीजूउं इमं च घोसेइ न सा महं
णो वि अहं वि तीसे । सो चिंतेइ । सा वि ममं अहं वि तीसे सा ममाणुरत्ता । कहमहं तं
उहेहामि त्ति काउं गहियायारचंडगणे वठो चैव संपच्छिउं । गउं य तं गामं । जठ सा सो-
इण्णिवाणतडं संपत्तो । तठ य सा पुवजाया पाणियस्स आगया । सा य साविया जाया ।
पवइउकामा य ताए सो णाउं इयरो तं न याणइ । तेण सा पुठिया । अमुगस्स
धूया किं मया जीवइ वा । सो चिंतेइ । जइ सासहरा तो उप्पवयामि । इयरहा
ण । ताए णायं । जहा एस पवज्जं पयहिउकामो तो दोवि संसारे नमिस्सामि त्ति ।
नणियं चणाए सा अस्स दिष्सा । तउं सो चिंतिउमारद्धो । सच्चं नगवंतेहिं
साहूहिं अहं पाठिउं । जहा ण सा महं णो वि अहं पि तीसे । परमसंवेगसमावणो ।
नणियं चणेण पणिणियत्तामि तीए वेरग्गपडिउं त्ति णाऊण अणुसासिउं । अण्णिच्चं
जीवियं कामन्नोगा इत्तरिया । एवं तस्स केवविपन्नत्तं धम्मं पडिकहेहि । अणु-
सद्धो जाणाविउं य । पडिगउं आयरियसगासं । पवज्जाए थिरीजूउं । एवं अण्णा सा-
हारेतवो । जहा तेणं ति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥ एवं तावदान्तरो मनोनिग्रहविधिरुक्तः । न
चायं बाह्यमन्तरेण कर्तुं शक्यते । अतस्तद्विधानार्थमाह । आयावयाहीत्यादि सूत्रम् ।

आयावयाही चय सोगमद्धं, कामे कस्संणी कमियं खु दुस्कं ॥

विंदाहि दोसं विणएऊ रागं, एवं सुहीहो^{के०} एटले^{एटले} संपराए ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) संयमगेहान्मनसोऽनिर्गमार्थमातापय । अतुं अग्रहणे तज्जातीयप्र-
हणमिति न्यायादूनोदरतादेरपि विधिः । त्यज सौकुमार्यम् । सौकुमार्यात्कामेष्ठा प्र-
वर्तते योपितां च प्रार्थनीयः स्यात् । कामान् क्रमोद्धृत्य । यतस्तेः क्रान्तेः क्रान्त-
मेव दुःखं नवतीति शेषः । कामनिवन्धनत्वाद्दुःखस्य । विन्धि द्वेषं, व्यपनय रागम् ।
एवं सुखी नविष्यसि संपराये संसारे परीपहादिसंग्रामे ॥ ५ ॥

(अर्थः) पूर्वोक्त सूत्रं एवी रीते मनोनिग्रह करवानो अन्यंतर विधि
कश्यो. पण ते अन्यंतर विधि बाह्यविधिना अनुष्ठान वगर सफल थाय नहीं
माटे हवे बाह्य विधि कहे ठे. आयावयाहि त्ति. (आयावयाहि के०) आतापय
एटले तडकामां समग्र दिवस वेसी तथा ऊनोदरतादि तपेकरे शरीरने तपावो.
एथी कामादि विकारने उत्पन्न भवा स्थान मले नहीं, तथा (सोगमद्धं के०)
सौकुमार्य एटले कोमलपणाने (चय के०) त्यज एटले त्याग कर. शरीर नुकु-
मार नहीं होय तो पोताना मनमां पण कामादि विकार वता नहीं, अने पोताने

जोनारी स्त्रीयोने पण कामवासना थती नथी. एवा आचरणें करी (कामे के०) कामान् एटले पूर्वोक्त द्रव्यादि कामने (कमाही के०) काम एटले उद्ध्वन कर. कारण, ते कामना उद्ध्वनथी (दुःखं के०) दुःख (कमियं खु के०), कांतं खलु एटले उद्ध्वित अतिक्रांत कखुं एम निश्चयें जाणवुं. कारण, सर्व दुःखनुं मूल काम ठे. एवा कामजयना बाह्य उपाय कहीने फरी अज्यंतर कामजय करवानुं शिष्यने स्मरण आपे ठे. (दोसं के०) द्वेषं एटले मनमां उपजता वैरादिविकारनो (विंदाहि के०) विंधि एटले नाशकर, तथा (रागं के०) शब्दादिविषयउपर जे प्रीति ठे तेने कर्मनो विपाक केवो ठे ते विचारीने उत्तम ज्ञानवलेकरी (विण-एज्जा के०) व्यपनय एटले दूर काढी नाख. (एवं के०) ए प्रकारें करी (संपराये के०) आ संसारमां मुक्ति मले त्यां सूधी, अथवा संपराये एटले प-रीषहनो अने उपसर्गनो जे संग्राम चाले ठे, तेमां (सुही के०) सुखी (हो-हिसि के०) जविष्यसि एटले थइश. ॥ ५ ॥

(दीपिका) एवं तावत् आन्तरो मनोनिग्रहविधिरुक्तः । न चायं विधिर्वाह्यमन्तरेण कर्तुं शक्यते अतो बाह्यविधिविधानार्थमाह । आयावयाही । त्वं संयमगृहान्मनसोऽनिर्गमनार्थमातापय आतापनां कुरु । उपलक्षणत्वात् यथानुरूपमूनोदरिकादि तपोऽपि । कुरु तथा त्यज सौ कुमार्यं परित्यज । यतः सुकुमारत्वात् कामेष्वा प्रवर्तते । योषितां च प्रार्थनीयं भवति । एवमुजयासेवनेन कामान् काम उद्ध्वय । यतस्तैः कामैः क्रान्तैर्दुःखं तमेव जवति । अत्र वणिज उदाहरणं ज्ञेयं वृत्तितः । अथ आन्तरकामक्रमणविधिमाह । विन्धि द्वेषम् । व्यपनय रागं । सम्यक् ज्ञानवलेन विपाकालोचनादिना । एवं कृते फलमाह । एवमनेन प्रकारेण प्रवर्तमानः सन् सुखी जविष्यसि । क्व संपराये संसारे यावन्मोक्षं न प्राप्स्यसि तावत्सुखी जविष्यसि ॥ ५ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । संयमगेहान्मनसोऽनिर्गमनार्थमातापय आतापनां कुरु । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति न्यायाद्यथानुरूपमूनोदरतादेरपि विधिः । अनेनात्मसमुद्बदोषपरिहारमाह । तथा त्यज सौकुमार्यं परित्यज सुकुमारत्वम् । अनेन तूजयसमुद्बदोषपरिहारम् । तथाहि । सौकुमार्यात्कामेष्वा प्रवर्तते । योषितां च प्रार्थनीयो भवति । एवमुजयासेवनेन कामान् प्राग्निरूपितस्वरूपान् काम उद्ध्वय । यतस्तैः क्रान्तैः क्रान्तमेव दुःखं जवति । इति शेषः । कामनिबन्धनत्वाद्दुःखस्य । खुशब्दोऽवधारणे । अधुनान्तरकामक्रमणमाह । विन्धि द्वेषम् । व्यपनय रागं सम्यग्ज्ञानवलेन विपाकालोचनादिना । क्व । कामेष्विति गम्यते । शब्दादयो हि

विषया एव कामा इति कृत्वा । एवं कृते फलमाह । एवमनेन प्रकारेण प्रवर्तमानः । किम् । सुखमस्यास्तीति सुखी न विष्यसि । क्व । संपराये संसारे यावदपवर्गं न प्राप्स्यसि तावत्सुखी न विष्यसि । संपराये परीषहोपसर्गसंग्राम इत्यन्ये । कृतं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः ॥५॥ किंच संयमगेहान्मनस एवा निर्गमनार्थमिदं चिन्तयेत् । यदुत परस्कंदे इत्यादि ।

परस्कंदे जलियं जोइं, धूमकेतुं दुरासयं ॥

नेहंति वंतयं चोत्तुं, कुले जाया अगंधणे ॥ ६ ॥

(अचूरिः) संयमगेहान्मसोऽनिर्गमार्थमिदं चिन्तयेत् । प्रस्कन्दन्ति आश्रयन्ति ज्योतिषमग्निं धूमचिह्नं दुरासदं दुरज्जिन्नवमित्यर्थः । चशब्दलोपान्नचेहन्ति वान्तं चोक्तुं विषमिति गम्यते । नागा इति गम्यते । मन्त्राकृष्टा वान्तं व्रणमुखाद्विषं पिबन्ति गन्धनाः नत्वगन्धनाः । तिर्यञ्चोऽप्येवं तत्कथमहं जिनवचनाजिज्ञोऽपि दारुणान्विषयान्वान्तान् चोदय इति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) बली साधुयें संयम रूप गृह्णी मनने बाहर न नीकलवा देवा माटे आ प्रकारनो विचार करवो ते कहे ठे. परस्कंदेत्यादि (अगंधणे के०) अगन्धने एटले अगंधन नामक नागना (कुले के०) कुलमां (जाया के०) जाताः एटले उत्पन्न थयेला जे नाग (सर्प) ते (दुरासयं के०) दुरासदं एटले घणा दुःखथी पण जेनो ताप सहन थाय नही एवा (जलियं के०) ज्वलितं एटले प्रदीप्त एवा खदिरांगारादि रूप अग्निमां, (जोइं के०) ज्योतिः एटले ज्वालारूप जे घृतादिकना दाहक अग्निमां अथवा (धूमकेतुं के०) धूमकेतुं एटले घणा धूमथी व्याप्त थयेला एवा बलीला काष्ठादिकना दाहक अग्निमां वखत पडे तो प्रवेश करवानो (परस्कंदे के०) प्रस्कन्दन्ति, अध्यवस्यंतीति यावत् एटले निर्धार करे. पण (वंतयं के०) वान्तं एटले प्राणिना जे जागे दंश कस्यो होय त्यां वमन करी नाखेला विषने (चोत्तुं के०) चोत्तुं एटले फरी पीवाने (नेहंति के०) नचेहंति एटले वांठे नहीं. त्यां आवी वात प्रसिद्ध ठे के, नाग वे जातिना थाय ठे, एक गंधन जातिनो अने बीजो अगंधन जातिनो. तेमां गंधन जातिनो जे नाग ठे, ते जो कोइने दंश करे, अने तेने जो मंत्रादिक उपायथी बोलावे, तो ते वनादिक स्थानमांथी आवीने दंश करी वमी नाखेला विषने फरी पिये ठे, पण अगंधन जातिनो जे नाग ठे, ते कदाचित् जो कोइने दंश करे तो ते मंत्रादिक उपायें करी वनमांथी आवे नहीं, अने कदाचित् जो आवे, तो अग्निमां बली जाय, पण वमेतुं विष फरी पिये नहीं. ए दृष्टान्त उपरथी साधुएं जाणवुं के, तिर्यंच जीव पण विचारविना

केवल अग्निमानथी अग्निमां पडी मरी जाय ठे, पण वमेलुं विष पीता नथी. एम ठतां अमे जिनवचनना जाण अइने परिणामे दुःखदायक एवा अने अनंत प्राणियें अनंतीवार जोगीने वमेल्ला विषयने केम जोगवियें ! एम चिंतवे. ॥ ६ ॥

(दीपिका) संयमगृहान्मनस एवानिर्गमार्थमिदं चिन्तयेत् । प्रस्कंदंति आश्र-
यन्ति कं ज्योतिषमग्निम् । किं० ज्यो० । ज्वलितं ज्वालामालाकुलं न तु मुर्मुरादिरूपम् ।
पुनः किं० । धूमकेतुं धूमचिन्हं धूमध्वजं न उक्कादिरूपम् । पुनः किं० ज्यो० । डुरा-
सदं डुरजिन्नवं चशब्दलोपान्न च इच्छन्ति वान्तं ज्ञोक्तुं परित्यक्तं विषमिति शेषः । के।
नागा इति शेषः । ते किं० नागाः । कुले जाताः समुत्पन्नाः । किञ्चूते कुले । अगन्धने।
नागा द्वेधा गन्धना अगन्धनाश्च, तत्र ये गन्धना ते डसिए मंतेहिं आकट्टिया तं
मुहउं आपिबंति । अगन्धणा पुण अवि मरणमप्रवस्संति न य वंतं आपिअंति ।
उपसंहारस्तु यदि तावत्तिर्यञ्चोऽपि अग्निमानाज्जीवितं परित्यजन्ति न च वान्तं जु-
ञ्जते । तत्कथमहं जिनवचनाजिज्ञो विपाकदारुणान् विषयान् वान्तानपि ज्ञोक्ष्य
इति । अत्रार्थे रथनेमिदृष्टान्तस्तथाहि । जया किल अरिठनेमी पवइउं तथा रहनेमी
तस्स जिठनाउं राईमइं उवयरई । जइ नाम एसा मम होइ । सा य जगवई निविन्न-
कामजोसा नायं च तीए जहा एसो मम अप्पोववसो । अक्षया य तीए महुघयसंजुता
पेज्जा पीआ । रहनेमी आगउं । मयणफलं मुहे काऊण तीए वंतं जणिअं च । पेज्जा
पियाहि । तेण जणिअं कहं वंतं पिज्जाइ । तीए जणिउं । जइ न पिज्जाइ । तउं अहंपि
अरिठनेमिसामिणा वंता कहं पिबिउमिष्ठसि ॥ ६ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । प्रस्कन्दन्ति अध्यवस्यन्ति । ज्वलितं ज्वालामाला-
कुलं मुर्मुरादिरूपं । कं । ज्योतिषमग्निं धूमकेतुं धूमचिन्हं धूमध्वजं नोक्कादिरूपं डुरा-
सदं दुःखेनासाद्यतेऽजिञ्चूयत इति डुरासदस्तं डुरजिन्नवमित्यर्थः । चशब्दलो-
पान्नचेच्छन्ति न च वांठन्ति वान्तं ज्ञोक्तुं परित्यक्तमादातुं विषमिति गम्यते । के।
नागा इति गम्यते । किंविशिष्टा इत्याह । कुले जाताः समुत्पन्ना अगन्धने ।
नागानां हि जेदद्वयं गन्धनाश्चागन्धनाश्च । तन्न गन्धणा णाम जे डसिए मंतेहिं
आकट्टिया तं विसं वणमुहाउं आइयंति । अगंधणाउं अवि मरणमप्रवस्संति
णय वंतमावियंति । उदाहरणं डुमपुष्पिकायामुक्तमेव । उपसंहारस्त्वेवं ज्ञावनीयः ।
यदि तावत्तिर्यञ्चोऽप्यग्निमानमात्रादपि जीवितं परित्यजन्ति, न च वान्तं जुञ्जते ।
तत्कथमहं जिनवचनाजिज्ञो विपाकदारुणान् विषयान् वान्तान् ज्ञोक्ष्य इति सू-
त्रार्थः । अस्मिन्नेवार्थे द्वितीयमुदाहरणम् । यदा किल अरिठणेमी पवइउं । तथा

रहणेमी तस्स जेठो जाउं राइमइं उवयरइ । जइ णाम एसा ममं इडिज्जा । सा वि जगवई निव्विष्कामजोगा । णायं य तीए एसो मम अस्सोववणो । अस्सयाय य तीए म- हुधयसंजुत्ता पेज्जा पीया । रहनेमी आगउं । मयणफळं मुहे काज्जण य तीए वंतं जणियं च एयं पेज्जं पियाहि । तेण जणियं कहं वंतं पिज्जइ । तीए जणिउं । जइ न पिज्जइ वंतं तउं अहं पि अरिठ्ठनेमिसामिणा वंता । कहिं पिविउमिडसि । तथाह्यधि- कृतार्थसंवाद्येवाह । धिरहु ते इत्यादि सूत्रम् ॥

धिरहु ते जसोकामी, जो तं जीवियकारणा ॥

वंतं इडसि आवेउं, सेयं ते मरणं जवे ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) अस्मिन्नेवार्थे द्वितीयोदाहरणम् । धिगस्तु तव पौरुषमिति ग- म्यते । हे यशःकामिन् इति सासूयं कृत्रियामन्त्रणम् । अकारप्रश्लेषात् हे अयशः- कामिन् । असंयमजीवितहेतोः आपातुं परित्यक्तां जगवता अजिलषसि नोक्तुम् । वा- न्तादस्य शोचनं तव मरणं न पुनरिदम् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे आ गाथाथी ते आ अध्ययन समाप्त थाय त्यां सूधी सूत्रकार, वांत विषयना त्याग उपरज बीजो रहनेमीनो दृष्टांत कहे ठे, ते जेम के—जे वखतें अ- रिष्टनेमीयें राज्यादि परिजोगनो त्याग करीने चारित्र आदखुं त्यारें तेनो मोहोटो जाइ रहनेमी कामवासनाथी राजिमतीनी परिचर्या करवा लाग्यो. तेनो अजिप्राय एवो हतो के, एवीरीतें हुं एने संतुष्ट राखीश, तो एने मारी साथें कामजोग करवानी इष्टा थारो. हवे राजिमती तो विषयसुखथी वैराग्य पामेद्वी हती. तेणें रहनेमीना म- ननो दुष्ट अध्यवसाय जाण्यो. एक वखतें राजिमतीयें मध, घृतें करी मिश्र शिखरि- णी खाधी, तेवामां त्यां ते राजिमतीनो दीयर रहनेमी तेनी पासें आव्यो, त्यारें तेणें तेज वखतें मीढोल खाधुं. तेथी ते खाधेलुं सर्व वमी काढ्युं. अने राजिमतीयें रहनेमीने कळुं के, हे रहनेमि आ वमेद्वी शिखरिणीनुं पान करो, ते सांचली रह- नेमीयें कळुं के वमन करेलुं केम खवाय? त्यारें राजिमतीयें कळुं के, जो तुं वमन करेलुं रसनेंइद्रियनुं विषयजूत एवा अन्नने खातो नथी, तो अरिष्टनेमीयें स्पर्श- विषयथी उपजोगीने वमी नाखेली एवी मारी केम वांढना करे ठे !!! एज प्रसंगनुं राजिमतीनुं वाक्य सूत्रकार कहेठे. धिरहुत्ति (अजसोकामी के०) हे अयशस्का- मिन् ! एटले अकार्य करीने अपयश थवानी इष्टा धरनारा एवा हे रथनेमि ! (ते के०) तारा पौरुषने (धिरहु के०) धिगस्तु एटले धिक्कार हो ! (जो के०) यः एटले जे (तं के०) त्वं एटले तुं (जीवियकारणा के०) जीवितकारणात् एटले असंयमी-

पणे जीववानी इहाथी (वंतं के०) वांतं एटले वमन करेला जोगने (आवेउं के०) आपातुं एटले पीवाने अर्थात् जोगववाने (इहसि के०) इहा करे ठे, तेमाटें मर्यादानुं उद्ध्वंघन करनारा एवा (ते के०) तने (मरणं के०) मरण (सेयं के०) श्रेयः एटले कदयाणरूप (जवे के०) जवेत् एटले होय. पण ए अकार्य कस्याथी तारुं कदयाण नथी. कहेलुं ठे केः-वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं, न चापि जगं चिरसंचितं व्रतम् ॥ वरं हि मृत्युः सुविशुद्धकर्मणा, न चापि शीलस्खलितस्य जीवितम् ॥ १ ॥ ७ ॥

(दीपिका) अथ अधिकारापन्नमेव अर्थमाह । तत्र राजीमती किल एवमुक्तवती रथनेमिं प्रति।धिगस्तु जवतु । ते तव । पराक्रमम् इति शेषः । हे यशःकामिन् कीर्त्तरज्जिवाषिन् । इति रोषेण कृत्रियामन्त्रणम् । अथवा अकारप्रश्लेषात् हे अयशःकामिन् । धिगस्तु जवतु तव । यस्त्वं जीवितकारणात् असंयमजीवितहेतोर्वान्तमिहसि आपातुं जगवता परित्यक्तां जोकुमिहसि । अतः श्रेयस्ते तव अतिक्रान्तमर्यादस्य मरणं जवेत् । शोचनतरं तव मरणं न पुनरिदमकार्यासेवनम् । तउं धम्मो से कहिउं । संबुद्धो पवइउं अ । राइमई वि तं बोहिजण पवइआ । अन्नया कयाइ सो रहनेमी बारवईओ जिक्खं गहिजण सामिसगासं आगहंतो वासवदलएण अप्पाहउं एगं गुहं पविठो । राइमई वि सामिणो वंदणाए गया । वंदित्ता पडिस्सयमागहंतीय अंतरा वरिसिएण जिन्ना अयाणंती तमेव गुहं अणुप्पविठा जइ सो रहनेमी । दिठा य तेण सोहणा एसा वड्डाणि अपसारिआणि । ताहे तीए अंगपच्चंगाणि दिठाणि । सो रहनेमी तीए अप्पोववन्नो दिठो । अणाए अंगिआगारकुसलाए णाउं अ असोहणो जावो एअस्स । ततः सा तमिदवादीत् ॥ ७ ॥

(टीका) व्याख्या । तत्र राजीमती किलैवमुक्तवती । धिगस्तु । धिक्शब्दः कुत्सायाम् । अस्तु जवतु ते तव । पौरुषमिति गम्यते । हे यशस्कामिन्निति सासूयं कृत्रियामन्त्रणम् । अथवा अकारप्रश्लेषादयशस्कामिन् । धिगस्तु जवतु तव । यस्त्वं जीवितकारणात् असंयमजीवितहेतोर्वान्तमिहस्यापातुं परित्यक्तां जगवता अज्जिवाषिसि जोकुमत उत्क्रान्तमर्यादस्य श्रेयस्ते मरणं जवेत् । शोचनतरं तव मरणं न पुनरिदमकार्यासेवनमिति सूत्रार्थः । तउं धम्मो से कहिउं । संबुद्धो पवइउं य । राइमईवि तं बोहेजणं पवइया । पड्डा अन्नया कयाइ सो रहनेमी बारवईए जिक्कं हिंमिजणं सामिसगासमागहंतो वासवदलएण अप्पाहउं । एकं गुहं अणुप्पविठो । राइमई वि सामिणो वंदणाए गया । वंदित्ता पडिस्सयमागहइ । अंतरे य वरिसिउमाठत्तो । जिन्ना तमेव गुहमणुप्पविठा । जइ सो रहनेमी । वड्डाणि य

पविसारियाणि । ताहे तीए अंगपच्चंगं दिठं । सो रहणेमी तीए अक्षोववन्नो दिठो ।
अणाए इंगियागारकुसलाए य एणउ असोहणो ज्ञावो एयस्स । ततोऽसाविदम-
वोचत् । अहं चेत्यादि सूत्रम् ।

अहं च जोगरायस्स, तं च सि अंधगविण्हणो ॥

मा कुले गंधणा होमो, संजमं निहुउ चर ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) उग्रसेनस्य सुता । त्वं च जवसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । सुत
इति गम्यते । अतो मा एकैकप्रधानकुले आवां गन्धनौ ज्ञूव । अतः संयमं
निचृतोऽव्याक्षितश्चर ॥ ७ ॥

(अर्थ.) पढी राजिमतीये रथनेमिने धर्मोपदेश कस्यो, तेथी तेणें प्रतिबोध पा-
मीने चारित्र दीधुं. राजिमतीपण तेने प्रतिबोध आपीने चारित्रवती थई. पढी एक
वखतें ते रथनेमि द्वारिका नगरीमां गोचरी फरीने गुरुनी पासे आवता मार्गमां
वर्सादथी घणोज पीडा पास्यो, त्यारें रस्तामां एक गुहा नजरें पडी, तेमांज वर्सादनी
पीडा दूर थवा माटे पेठो. एटलामां राजिमती पण गुरुने वांदवा गई हती ते गुरुने
वांदी पाढी आवती हती, तोरस्तामां घणो वर्साद अववा लाग्यो. त्यारें ते वरसाद बंध
थाय त्यांसुधी कोइपण ढंकायेढी जूमियें रहेवुं जोश्यें, एम विचारिने जे गुफामां र-
थनेमि पेठो हतो, तेज गुहामां कर्मयोगथी ते राजिमती आवी, अने वर्सादथी पल-
लेला वच्चो अंग उपरथी उतारीने सुकाववा लागी. ते वखतें राजिमतीना अंगप्र-
त्यंग रथनेमीये जोयां, तेथी ते रथनेमि कामातुर थयो, ते जोइने राजिमतीये
जाणुं जे ए रथनेमीनो अशुज ज्ञाव ठे, एम जाणीने राजिमती कहेवा लागीः—ते
सूत्रकार कहे ठे. अहंचेत्यादि. हे रथनेमि! (अहं च के०) हुं, चकार पादपूरणार्थ
ठे (जोगरायस्स के०) जोगराजस्य एटले उग्रसेन राजानी कन्या तुं. तथा (तं च के०)
त्वं च एटले तुं पण (अंधगविण्हणो के०) अंधकवृष्णेः एटले समुद्रविजय राजानो
पुत्र ठे. एवा प्रशस्तकुलमां उपजेला आपणे बेहुजण विषसरखा विषयरूप वांत रस
पान करीने (कुले के०) पोतपोताना पूर्वोक्त उत्तम कुलनेविषे (गंधणा के०) गंधनौ
एटले गन्धन जातिना सर्प सरखा (मा होमो के०) मा ज्ञूव एटले न थइये. माटे
(निहुउ के०) निचृतः एटले मन स्थिर राखतो थको (संजमं के०) संयमं एटले
सर्व दुःखने नाश करनार एवा चारित्रने (चर के०) आचरण कर, एटले अन-
तिचार पणें पालन कर ॥ ७ ॥

(दीपिका) अहं च जोगराज्ञ उग्रसेनस्य तु । पुत्री इति शेषः । त्वं च असि

१०४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

अंधकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । पुत्र इति शेषः । अतः कारणात् मा एकैकप्रधानकुले
आवां गन्धनौ जूव । अतः कारणात् संयमं सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापं नि-
चृतः सन् अव्याहितः सन् चर कुर्वित्यर्थः ॥ ७ ॥

(टीका) व्याख्या । अहं च चोजराज्ञ उग्रसेनस्य । दुहितेति गम्यते । त्वं
च जवसि अन्धकवृष्णेः समुद्रविजयस्य । सुत इति गम्यते । अतो मा एकैकप्र-
धाने कुले आवां गन्धनौ जूव । उक्तं च । जह न सप्पतुद्धा होमुत्ति जणियं
होइ । अतः संयमं निचृतश्चर । सर्वदुःखनिवारणं क्रियाकलापमव्याहितः कुर्विति
सूत्रार्थः ॥ ७ ॥ किंच जइ तमित्यादि सूत्रम् ।

जइ तं काहिसि चावं, जा जा दिञ्चिसि नारिउ ॥

वायाविद्धु व हडो, अठ्ठिअप्पा जविस्ससि ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) यदि त्वं करिष्यसि जावमज्जिलाषं या या द्रक्ष्यसि नारीः । तासु
वाताविद्धु इव हडो वातप्रेरित इव सागरेऽवद्धमूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थिता-
त्मा जविष्यसि । संयमगुणेष्ववद्धमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरितः ॥ ९ ॥

(अर्थः) वल्ली राजिमती कहे ठे. जइ तमित्यादि. हे रथनेमि ! (तं के०) त्वं तुं
(जा जा के०) या याः एटले जे जे (नारिउ के०) नारीः एटले स्त्रीयोने (दिञ्चिसि के०)
द्रक्ष्यसि एटले जोइश. ते ते स्त्रीयोने विषे 'ए सुंदर रूपवती ठे, माटे एनी साथे का-
मविलास करीश, एवा (चावं के०) जावने (जइ के०) यदि एटले जो (काहिसि
के०) करिष्यसि एटले करीश तो (वायाविद्धो के०) वाताविद्धुः एटले पवनथी ता-
डित थयेला (हडो व के०) हड इव एटले जेनां मूल बांध्यां नथी एवा जल उपर
लग्गिने तरता रेहनारा हडनामक तृणनीपरें (अठ्ठिअप्पा के०) अस्थितात्मा एटले
जेनो आत्मा स्थिर नथी एवो (जविस्ससि के०) जविष्यसि एटले थइश. अर्थात्
सकलदुःखोनो क्षय थवाना कारणचूत एवा संयमनेविषे जेनुं मूल बद्ध नथी, माटे
ज प्रमादरूप पवनेकरी ताडित थयेलो एवो हडवनस्पतिसरखो तुं आ संसारमां
अनंताकालसुधी आम तेम जमतो रहीश ! ॥ ९ ॥

(दीपिका) यदि त्वं करिष्यसि जावमज्जिप्रायं प्रार्थनारूपं क या या द्रक्ष्यसि
नारीः स्त्रियः । तासु एताः शोचना एताश्च शोचनतराः सेव इत्येवंचूतं चावं यदि
करिष्यसि । ततो वायाविद्धु इव वातप्रेरित इव । हडोऽवद्धमूलो वनस्पतिविशेषः ।
अस्थितात्मा जविष्यसि । कोऽर्थः सकलदुःखक्षयकारकेषु संयमगुणेषु अवद्धमूल-
त्वात् संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इतश्चेतश्च पर्यटिष्यसि ॥ ९ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । यदि त्वं करिष्यसि ज्ञावमन्निप्रायं प्रार्थनामित्यर्थः । काया या द्रव्यसि नारीः स्त्रियस्तासु तासु एताः शोचना एताश्चाशोचना अतः सेवे काममित्येवंभूतं ज्ञाघं यदि करिष्यसि । ततो वाताविद्ध इव हृदः वातप्रेरित इवाबद्धमूलो वनस्पतिविशेषः । अस्थितात्मा नविष्यसि । सकलदुःखद्वयनिबन्धनेषु संयमगुणेष्वप्रतिबद्धमूलत्वात्संसारसागरे प्रमादपवनप्रेरित इतश्चेतश्च पर्यटिष्यसीति सूत्रार्थः ॥ ९ ॥ तीसे सो वयणमित्यादि सूत्रम् ।

तीसे सो वयणं सोच्चा, संजयाइ सुजासियं ॥

अंकुसेण जहा नागो, धम्मे संपडिवाइयो ॥ १० ॥

(अवचूरिः) तस्या राजीमत्या असौ रथनेमिः सुजाषितं संवेगनिबन्धनं श्रुत्वा संप्रतिपातितः स्थापितः । किंविशिष्टायाः । संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः । अङ्कुशेन यथा नागः । अङ्कुशतुल्येन वचनेन ॥ १० ॥

(अर्थः) तीसे इत्यादि (सो के०) सः एटले ते रथनेमि (संजयाइ के०) संयतायाः एटले जेणें संयम दीधो ठे, एवी (तीसे के०) तस्याः एटले ते राजिमतीनुं (सुजासियं के०) सुजाषितं एटले उत्तम ज्ञाखेळुं अर्थात् संवेगनी कथा जेमां ठे एवं (वयणं के०) वचनं एटले वचने (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (जहा के०) यथा एटले जेम (नागो के०) नागः एटले हाथी (अंकुसेण के०) अंकुशेन एटले अंकुशेकरी अर्थात् अंकुशना प्रहारथी स्वज्ञावस्थित करे ठे, तेम ते रथनेमि पण (धम्मे के०) धर्मे एटले धर्मेने विषे (संपडिवाइउं के०) संप्रतिपादितः एटले स्थिर कस्यो. धर्मरूप स्तंभे बांध्यो. हवे ते रहनेमीनी दीक्षा ४१० मे वर्षे अइ. उक्तं च ॥ रहेनेमिस्स जगवउं, दीहुडए चउर होंति वीस सया ॥ संवडर उउमडो, पंचसउं केवली होइ ॥ १ ॥ नव वाससिगविसाहिण, सवाज तस्स से नायं ॥ एसो चव य कालो, राइमईण वि नायवो ॥ २ ॥ इत्यादि ॥ १० ॥

(दीपिका) तस्या राजीमत्याः असौ रथनेमिर्वचनं पूर्वोक्तं श्रुत्वा । किं० राजीमत्याः । संयताया गृहीतदीक्षायाः । किं० वचनम् । सुजाषितं संवेगजनकम् । किंवत् । अङ्कुशेन यथा नागो हस्ती एवं धर्मे संप्रतिपादितो धर्मे स्थापित इत्यर्थः ॥ १० ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । तस्या राजीमत्या असौ रथनेमिः वचनमनन्तरोदितं श्रुत्वाकर्ण्य । किंविशिष्टायास्तस्याः । संयतायाः प्रव्रजिताया इत्यर्थः । किंविशिष्टं वच-

१०६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

नम् । सुजाषितं संवेगनिबन्धनम् । अङ्कुशेन यथा नागो हस्ती एवं धर्मे संप्रतिपादित
इत्यर्थः । केन । अङ्कुशतुद्वयेन वचनेन । अङ्कुशेन जहा णागो त्ति । एव उदाहरणं ।
वसंतपुरं नयरं । तन्न एगा इप्रवहुया नदीए एहाइ । अन्नो य तरुणो तं दहूण
जणइ । सुण्हायं ते पुणइ एसा नई पवरसोहियतरंगा । एए नदीरुक्का । अहं च
पाएसु ते पडिउं । ताहे सा पडिजणइ । सुहया होउ नई । ते चिरं जीवंतु जे नईरुक्का ।
सुण्हायपुण्हायणं घत्तीहामो पियं काउं । सो य तीसे घरं वा दारं वा ए याणइ । तीसे
य ब्रित्तिघियाणि चेडरूवाणि रुक्के पलोयंताणि अण्ठंति । तेण ताणं पुप्फफलाणि सुब-
हूणि दिष्साणि । पुण्ठियाणि य । का एसा । ताणि जणंति अमुगस्स सुण्हा । सो य तीए
विरहं न लहति । तउ परिवाइयं उलग्गिउमाढत्तो । जिस्का दिन्ना । सा तुछा जणइ ।
किं करेमि उलग्गए फलं । तेण जणिया अमुगस्स सुण्हं मम कए जणाहि ।
तीए गंतूण जणिया । अमुगो ते एवंगुणजातीउं पुणइ । ताए रुछाए पउल्लगाणि
धोवंतीए मसिलित्तएण ह्ठेण पिठीए आहया । पंचंगुलियं उठियं । अवदारेण नि-
हूढा । गया तस्स साहइ । णामं पि सा तव ए सुणेइ । तेण णायं कालपंचमीए अव-
दारेण अइगंतवं । अइगउं य असोगवणियाए मिलियाणि सुत्ताणि य जाव पस्सवणा-
गएण ससुरेण दिष्ठाणि । तेण णायं ए एस मम पुत्तो पारदारिउं कोइ । पढा पायाउं तेण
णेउरं गहियं चेइयं य तीए । सो जणिउं । णास लहुं आवइकाले साहेज्जं करेज्जासि । श्यरी
गंतूण जत्तारं जणइ एव घम्मो । असोयवणियं वच्चामो । गंतूण सुत्ताणि । खणमेत्तं सुविज्जणं
जत्तारं उठवेइ जणइ य । एयं तुप्प कुलाणुरूवं । जं णं मम पायाउं ससुरो णेउरं कट्ठइ । सो
जणइ । सुवसु पन्नाए लप्पिहिति । पन्नाए थेरेणं सिठं । सो य रुठो जणइ विवरीउं थेरोत्ति ।
थेरो जणइ मया दिठो अन्नो पुरिसो । विवाए जाए सा जणइ । अहं अप्पाणं
सोहयामि । एवं करेहि । तउ एहाया कयबलिकम्मा गया जस्कघरं । तस्स जस्कस्स
अंतरेण गण्तो जो कारगारी सो लग्गइ अकारगारी नीसरइ । तउ सो विडपियतमो
पिसायरूवं काज्जण णिरंतरं घणं कंठे गिण्हइ । तउ सा गंतूण तं जस्कं जणइ । जो मम
मायापिउदिष्णउं जत्तारो । तं च पिसायं मोत्तूण जइ अण्णं पुरिसं जाणामि तो मे
तुमं जाणिव्वसि त्ति । जस्को विलस्को चिंतेइ । एस य केरिसाइं धुत्ती मंतेइ । अहंगं-
पि वंचिउं तीए । एण्ठि सइत्तणं खुधुत्तीए । जाव जस्को चिंतेइ ताव सा णिफिडिया । तउ
से थेरो सबलोगेण विलस्कीकउं हीदिउं य । तउ थेरस्स तीए अधिईए णिहा ण्ठा । रणो
य क्खे गयं । रणा सहाविज्जण अंतेउरवाउं कउं । अज्जिसेक्कं च हत्तिरयणं वासधरस्स
हेठा वळं अण्णइ । इउं य एगा देवी हत्तिमिंठे आसत्ता । एवरं हत्तीचौंवालयउं ह्ठेण

अवतारेऽ । पञ्चाए पडिणीणेऽ । एवं वच्चऽ कालो । अस्या य एगाए रयणीए चिरस्स
 आगया ह्ठिमिंठेण रुठेण ह्ठिसंकलाए आहया । सा ञणऽ एयारिसो तारिसो य ए
 सुवऽ । मा मुप्प रूसह । तं श्रेरो पिण्डऽ चित्तियं चणेण एवं पि रक्खिज्जामाणीउं एयाउं
 एवं ववहरंति । किं पुण ताउं सदा सव्वंदाउं त्ति । सुत्तो पञ्चाए सव्वलोगो उठ्ठिउं । सो ए उठ्ठे-
 ऽ । रसो कहियं । रसा ञणियं । सुवउ । चिरस्स उठ्ठि उं पुठ्ठिउं । कहियं सव्वं । ञणऽ । जहा
 एगा देवी ए याणामि कयरावि । तउं राणा ञंरुह्ठी काराविउं ञणियाउं एयस्स अच्चणियं
 काज्जणं उलंढेह । तउं सवाहिं उलंढिउं । एगा णेण्डऽ । ञणऽ य । अहं बीहेमि । तउं रसा
 उप्पलेण आहया । मुठ्ठिया पडिया । रसा जाणियं एस कारित्ति । ञणियं चणेण मत्तगयं
 आरुहंती ञंरुमयस्स गयस्स बीहीहि । तउ न मुठ्ठिया संकलाहया । एण्ड मुठ्ठिया उ-
 प्पलाहया । तउं सरीरं जोशयं जाव संकलप्पहारो दिठ्ठो । तउं परुठेण रसा देवी मिंठो
 ह्ठी य तिन्नि विठ्ठिन्नकरुए चडावियाणि । ञणियं य मिंठो एणं वाहेहिं ह्ठिं दोहिय
 पासेहि तेलुग्गाहा उठ्ठिया । जाव एगो पाउं आगासे उविउं । जणो ञणऽ किं एस तिरिउं
 जाणऽ । एयाणि मारियवाणि । तहवि राया रोसं न मुयऽ । जाव तिस्सि पाया आगासे
 कया । एगेण ठिउं । लोणेण कउं अक्कंदो । किमेयं ह्ठिरयणं विणासिज्जऽ रसा । मिंठो ञ-
 णियं तरसि णियत्तेउं । ञणऽ जऽ डुयग्गाणं पि अनयं देसि । दिस्सं । तउं तेण अंकुसेण नि-
 यत्तिउं ह्ठित्ति । दार्ष्टान्तिकयोजना कृतैवेति सूत्रार्थः ॥१०॥ एवं करंतीत्यादिसूत्रम् ।

एवं करंति संबुद्धा, पंडिया पवियस्कणा ॥

विणियदंति जोगेसु, जहा से पुरिसुत्तमो ॥ त्तिवेमि ॥ ११ ॥

सामन्नपुवियप्रयणा संमत्ता ॥ १ ॥

(अवचूरिः) एवं कुर्वते संबुद्धाः सामान्येन बुद्धिमन्तः । पण्डिता वान्तजोगासे-
 वनदोषज्ञाः । प्रविचक्षणा अवयञ्जीरवः । जोगेज्यो निवर्तन्ते यथासौ पुरुषोत्तमो
 रथनेमिः । तस्य कथं पुरुषोत्तमत्वं यो दीक्षितो विषयाकाङ्क्षी । आह । अजिला-
 पेऽप्यप्रवृत्तेः । कापुरुषस्तु अजिलाषानुरूपं चेष्टत एवेति ॥ ११ ॥

इत्यवचूरिकायां श्रामण्यपूर्वकारख्यं द्वितीयमध्ययनम् ॥ १ ॥

(अर्थः) एवमिति (संबुद्धा के०) बुद्धिमंतः (पंडिया के०) पंडिताः एतले वमेला
 विषयना उपजोगथी उत्पन्न थता दोषना जाण एवा अने (पवियस्कणा के०)
 प्रविचक्षणाः एतले सावय कर्मथी वीक राखनारा एवा पुरुषो (एवं के०) पूर्वोक्त
 प्रकारं (करंति के०) कुर्वति एतले आचरण करे ठे. एज अर्थ स्पष्ट करी कहे ठे.

(जोगेसु के०) जोगेषु, जोगेन्य इति यावत्. एटले वांत जोगथकी (विणियटंति के०) विनिवर्तन्ते एटले दूर रहे ठे. (जहा के०) यथा एटले जेम (से के०) स; ते (पुरिसुत्तमो के०) पुरुषोत्तमः एटले सर्व पुरुषमां उत्तम एवो रथनेमि ते पूर्वोक्त राजिमतीना वचनथी विषयजोगथी निवृत्त थयो. तिवेमि एनो अर्थ पूर्ववत् ॥ ११ ॥

अहीं कोइ शंका करे ठे के, रथनेमिने सूत्रमां पुरुषोत्तम कह्युं ठे, ते युक्त देखातुं नथी. कारण जे चारित्र लइने स्त्रीनो अनिलाषी थयो, तेमां पण जाइनी स्त्री उपर सरागदृष्टि थयो, तेने पुरुषोत्तम केम कहेवाय? ए उपर कहे ठे, के कर्मनी विचित्र गतिथी विषयाजिलाष उत्पन्न थयो, तेने कांइ उपाय नथी. परंतु दुष्ट पुरुषनी परें तेणें इहानुरूप विषयने जोगव्यो नहिं, अने ते अजिलाषनो उपरोध करीने संयमने विषे स्थिर रह्यो, माटे ते रथनेमिने पुरुषोत्तम कह्युं, ते सत्य ठे. तथा केटला एक लोको एवी पण शंका करे ठे के, दशवैकालिक सूत्र जे ठे, ते नियत श्रुत ठे, एटले एनो पाठ अनादि ठे, कहेलुं ठे के:- “ णायप्यणाहरणा, इसिजासियमोपइस्यसुया य ॥ एए होंति अणियया, णिययं पुण सेसमुस्ससं ॥ १ ॥ ” आ प्रमाणथी दशवैकालिक जे ठे, ते नियतश्रुत ठे एम सिद्ध थाय ठे, तेम ठे तो एमां अर्वाचीन रथनेमीनी कथा केम आवी? एनो उत्तर कहे ठे. उपर आपेत्ती प्रमाणचूत गाथामां ‘उस्ससं’ एवुं पद ठे, तेथी एम जणाय ठे के, उत्सन्न सूत्रो जे ठे ते नियतश्रुत ठे, दशवैकालिकादिक तो प्रायें नियत श्रुत ठे, पण कोइ स्थलें अनियत श्रुत ठे, तेथी रथनेमीनी कथा आवी तेमां कांइ दोष नथी. एवीरीतें ए द्वितीय श्रामण्यपूर्वकाध्ययनमां संयमने विषे चित्त स्थिर करवानो उपाय कह्यो.

इति दशवैकालिकना श्रामण्यपूर्वकनामकद्वितीयाध्ययननो बालावबोध संपूर्ण ॥१॥

(दीपिका) एवं कुर्वते कुर्वन्ति । के । संबुद्धा बुद्धिमन्तः । अथवा सम्यग्दर्शनसहितेन ज्ञानेन ज्ञातविषयस्वप्नावाः सम्यग्दृष्टय इत्यर्थः । पुनः किं० । पंकिता वान्तजोगासेवन-दोषज्ञाः । पुनः किं० । प्रविचक्षणाः पापज्जीरवः । किं कुर्वन्ति ते इत्याह । निवर्तन्ते दूरीभवन्ति । केज्यो जोगेज्यो विषयेज्यः । क इव । यथा असौ पुरुषोत्तमो रथनेमिः । शिष्य आह । ननु कथं तस्य पुरुषोत्तमत्वं यो हि गृहीतदीक्षोऽपि विषयाजिलाषी जातः । उच्यते । तथाविधे अजिलाषे जातेऽपि नासौ प्रवृत्तः । कापुरुषस्तु तदनुरूपं चेष्टत एवेति । इति पूर्वोक्तप्रकारेण ब्रवीमि न स्वबुद्ध्या किं तु तीर्थकरगणधराणामुपदेशेन ॥ ११ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां द्वितीय-मध्ययनम् ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्या । एवं कुर्वन्ति संबुद्धा बुद्धिमन्तो बुद्धाः । सम्यग्दर्शनसाहचर्येण दर्शनैकीभावेन वा बुद्धाः संबुद्धा विदितविषयस्वभावाः । सम्यग्दृष्टय इत्यर्थः । त एव विशेष्यन्ते । पंक्ताः प्रविचक्षणास्तत्र पण्डिताः सम्यग्ज्ञानवन्तः प्रविचक्षणाश्र-
रणपरिणामवन्तः । अन्ये तु व्याचक्षते । संबुद्धाः सामान्येन बुद्धिमन्तः पण्डिता वान्तजो-
गासेवनदोषज्ञाः प्रविचक्षणा अवयवनीरव इति । किं कुर्वन्ति । विनिवर्तन्ते जोगेज्यः विविध-
मनेकैः प्रकारैरनादिजवाज्यासबलेन कदर्थ्यमाना अपि मोहोदयेन विनिवर्तन्ते जोगेज्यो
विषयेज्यः । यथा क इत्याह । यथासौ पुरुषोत्तमः रथनेमिः । आह । कथं तस्य पुरुषोत्त-
मत्वं यो हि प्रव्रजितोऽपि विषयान्निदाषीति । उच्यते । अज्जिलाषेऽप्यप्रवृत्तेः । कापुरुषस्त्व-
ज्जिलाषानुरूपं चेष्टत एवेति । अपरस्त्वाह । दशवैकालिकं नियतश्रुतमेव । यत उक्तम् ।
णायप्रयणाहरणा, इसिनासियमोपइष्यसुया य ॥ एए होंति अणियया, णिययं पुण से-
समुस्ससं ॥ तत्कथमज्जिनवोत्पन्नमिदमुदाहरणं युज्यते इति । उच्यते । एवंभूतार्थस्यैव
नियतश्रुतेऽपि ज्ञावाहुत्सन्नग्रहणाच्चादोषः । प्रायो नियतं न तु सर्वथा नियतमेवेत्यर्थः । ब्रवी-
मीति न स्वमनीषिकया किंतु तीर्थकरगणधरोपदेशेन । उक्तोऽनुगमो नयाः पूर्ववदिति ।
इत्याचार्यश्रीहरिजद्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां द्वितीयं श्रामण्यपूर्-
वकाध्ययनं संपूर्णम् ॥ १ ॥

॥ अथ तृतीयाध्ययनम् ॥

संजमे सुठियप्पाणं, विप्पमुक्काण ताइणं ॥

तेसिमेयमणाइन्नं, निग्गंध्याण महेसिणं ॥ १ ॥

अथ कुल्लकाचाराख्यतृतीयाध्ययनावचूरिः ॥ पूर्वं धृतिरुक्ता सा चाचारे कार्या नत्वना-
चारे । अतः कुल्लकाचारकथाध्ययने आचारः कथ्यते । संयमे सुष्ठु आगमनीत्या स्थिता-
त्मनां बाह्यान्त्यन्तरेण परिग्रहेण । त्रायन्ते रक्षन्ते स्वं परं चोन्नयं वेति त्रातारस्तेषामात्मा-
नं प्रत्येकबुद्धाः स्वयं तीर्णत्वात् । एवं तीर्थकरास्तारकत्वात् उन्नयं स्थविराः सदापि
धर्ममार्गप्रवर्तनात् । तेषामिदं वक्ष्यमाणमनाचरितम् । महर्षीणां महैषिणां वा निर्यन्था-
नामज्जिधानमेतत् । इह च पूर्वपूर्वज्ञाव एवोत्तरोत्तरज्ञावो हेतुहेतुमज्ञावेन वेदितव्यः ।
यत एवं संयमेसुस्थितात्मानः । अत एव विप्रमुक्ताः संयमे सुस्थितात्मनिबन्धनत्वा-
द्विप्रमुक्तेः । एवं शेषेष्वपि ज्ञावनीयम् ॥ १ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त द्वितीयाध्ययनमां धर्म उपर श्रद्धा राखीने नवीन चारित्र

लीधेला साधूने धृतिना अज्ञावधी मोह नहीं थववो माटे संयमने विषे धृति राखवी एम कखुं. हवे, पूर्वे कहेली धृति जे ठे, ते सदाचारनेविषेज करवी, अनाचारने विषे करवी नहीं. एज आत्मसंयमनो उपाय ठे, ए संबंधे आवेला तृतीय अध्ययनमां आचार कथन द्वार कहेवानुं ठे. कहेलुं ठे के:- “तस्यात्मा संयतो यो हि, सदाचार-रतः सदा ॥ स एव धृतिमान् धर्मः, तस्यैव च जिनोदितः ॥ १ ॥” एवा संबंधी ए अध्ययननी प्राप्ति थई ठे.

हवे, ए अध्ययननुं ‘दुह्लकाचारकथा’ एवुं नाम ठे, तेनुं कारण ए ठे के:- आचारने विषे धृति राखवी एम कखुं, ते आचारना ज्ञान वगर सिद्ध थाय नहीं, माटे आचार केहवा जोश्ये. ते आचार बे प्रकारना ठे, एक प्रधानाचार अने बीजा दुह्लकाचार. तेमां ए तृतीय अध्ययनमां दुह्लकाचारनुं कथन कखुं ठे, माटे ए अध्ययननुं नाम ‘दुह्लकाचारकथा’ एवुं पडयुं ठे. तेनी प्रथम गाथा संजमेत्यादि (संजमे के०) संयमे एटले सत्तर प्रकारना संयमने विषे (सुष्ठिअप्पाणं) सुस्थितात्मनाम्, सु एटले रूडे प्रकारें स्थित ठे आत्मा जेमनो एवा अत एव (विप्पमुक्काणं के०) विप्रमुक्तानाम्, वि एटले अनेक प्रकारें प्र एटले प्रकर्षेकरी मुक्ताः एटले बाह्याज्यंतर परिग्रहधी मुक्त थयेला एवा, अत एव (ताइणं के०) तायिनाम् एटले केवल ज्ञान संपादनें करी स्वपररक्षक एवा प्रत्येकबुद्ध, तीर्थकर अने स्थविर ए त्रण प्रकारना, तेमां प्रत्येकबुद्ध जे ठे, ते तो पोतानुं मात्र रक्षण करे ठे, तीर्थकर जे ठे ते पोतें केवली होवधी सम्यक्वादि आपीने बीजानुं मात्र रक्षण करे ठे, अने स्थविर जे ठे ते पोते तरे ठे, अने बीजाने तारे ठे, माटे ते स्वपररक्षक जाणवा. अत एव (निग्गंथाणं के०) निर्ग्रन्थानाम् एटले परिग्रहरूप ग्रंथिधी रहित एवा (तेसिं के०) तेषाम् एटले ते (महेसिणं के०) महर्षीणाम् एटले महोटा ऋषि एवा यतियोने (एयं के०) एतत् एटले आगल बावन बोलें करी केहवाशे ते (अणाइं के०) अनाचीणं एटले आचरवाने योग्य नथी ॥ १ ॥

(दीपिका) व्याख्यातं श्रामण्यपूर्वकाख्यं द्वितीयमध्ययनम् । दुह्लकाचारकथाख्यमथ तृतीयमध्ययनमारज्यते । अस्य च अयमजिसंबन्धः । द्वितीयाध्ययने इत्युक्तं नवदीहितेन संयमेऽधृताबुत्पन्नयामपि धृतिमता जाव्यम् । अत्र तु सा धृतिराचारे कार्यान्तवनाचारे अयमेवात्मसंयमोपायः । उक्तं च ॥ “ तस्यात्मा संयतो यो हि सदाचारे रतः सदा ॥ स एव धृतिमान् धर्मस्तस्यैव हि जिनोदितः ॥ ” इत्यनेन संबन्धेनायातमिदमध्ययनं व्याख्यायते । तत्र सूत्रम् । संयमे सुस्थितः शोचनप्रकारेण सिद्धान्तरीत्या स्थित

आत्मा येषां तेषाम् । किं० । विप्रमुक्तानां विविधमनेकप्रकारैः प्रकर्षेण संसारान्मुक्ता-
नाम् । पुनः किं० । तायिनाम् । त्रायन्ते आत्मानं परमुन्नयं च ये ते त्रातारस्तेषाम् ।
आत्मानं प्रत्येकबुद्धाः, परं तीर्थकराः, उन्नयं स्थविराः, तेषामिदं वक्ष्यमाणलक्षणम-
नाचीर्णमनाचरितसकटपम् । केषामित्याह । निर्ग्रन्थानां साधूनाम् । किंविशिष्टानाम् ।
महर्षीणां महतां यतीनाम् ॥ १ ॥

(टीका) व्याख्यातं श्रामण्यपूर्वकाध्ययनमिदानीं कुल्लकाचारकथाख्यमारज्यते । अ-
स्य चायमजिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने धर्माज्युपगमे सति मात्रूदजिनवप्रव्रजितस्या-
धृतेः संमोह इत्यतो धृतिमता ऋवितव्यमित्युक्तम् । इह तु सा धृतिराचारे कार्या नत्वना-
चारे । अयमेवात्मसंयमोपाय इत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ तस्यात्मा संयतो यो हि, सदाचारे
रतः सदा ॥ स एव धृतिमान् धर्मस्तस्यैव च जिनोदितः ॥ इत्यनेनाजिसंबन्धेनायात-
स्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि पूर्ववत् । नामनिष्पन्ने निक्षेपे कुल्लकाचारकथेति
नाम । तत्र कुल्लकस्येति निक्षेपः कार्यः । आचारस्य कथायाश्च महदपेक्षया च कुल्लकमि-
त्यतश्चित्रन्यायप्रदर्शनार्थमपेक्षणीयमेव । महदजिधित्सुराह । नामं ठवणा दविण, खेत्ते
काले पहाणपइजावे ॥ एएसि महंताणं, पडिवस्के खुम्भया होंति ॥१७४॥व्याख्या॥ नाम-
महन्महदिति नाम । स्थापनामहन्महण । अव्यमहानचित्तमहास्कन्दः । क्षेत्रमहल्लोका-
लोकाकाशम् । कालमहानतीतादिज्ञेदः संपूर्णः कालः । प्रधानमहत्रिविधम् । सचित्ताचि-
त्तमिश्रज्ञेदात् । सचित्तं त्रिविधम् । द्विपदचतुष्पदापदज्ञेदात् । तत्र द्विपदानां तीर्थकरः
प्रधानः । चतुष्पदानां हस्ती । अपदानां पनसः । अचित्तानां वैमूर्यरत्नम् । मिश्राणां
तीर्थकर एव वैडूर्यादिविचूषितः प्रधानः । इत्यत एव चैतेषां महत्त्वमिति प्रतीत्य
महदापेक्षिकम् । तद्यथा आमलकं प्रतीत्य विट्वं महत्, विट्वं प्रतीत्य कपिष्ठमि-
त्यादि । ज्ञावमहत्रिविधं प्राधान्यतः कालत आश्रयतश्चेति । प्राधान्यतः क्षायिको
महान्मुक्तिहेतुत्वेन तस्यैव प्रधानत्वात् । कालतः पारिणामिकः । जीवत्वाजीव-
त्वपरिणामस्यानाद्यपर्यवसितत्वान्न कदाचिज्जीवा अजीवतया परिणमन्ते अजीवा-
श्च जीवतयेति । आश्रयतस्त्वौदयिकः । प्रचूतसंसारिसत्त्वाश्रयत्वात्संसारिणामेवासौ
विद्यत इति एतेषामनन्तरोदितानां महतां प्रतिपक्षे कुल्लकानि ऋवन्ति । अजि-
धेयवद्विज्ञवचनानि ऋवन्तीति न्यायात् यथार्थं कुल्लकद्विज्ञवचनमिति । तत्र नाम-
स्थापने कुल्ले । अव्यक्षकः परमाणुः । अव्यं चासौ कुल्लकश्चेति । क्षेत्रकुल्लक आ-
काशप्रदेशः । कालकुल्लकः समयः । प्रधानकुल्लकं त्रिविधम् । सचित्ताचित्तमिश्रज्ञे-
दात् । सचित्तं त्रिविधम् । द्विपदचतुष्पदापदज्ञेदात् । द्विपदेषु कुल्लकाः प्रधानाश्चानु-

त्तरसुराः । शरीरेषु कुल्लकमाहारकम् । चतुष्पदेषु प्रधानः कुल्लकश्च सिंहः । अपदेषु जातिकुसुमानि । अचित्तेषु वज्रं प्रधानं कुल्लकं च । मिश्रेष्वनुत्तरसुरा एव शयनीयगता इति । प्रतीत्य कुल्लकं तु कपिष्ठं प्रतीत्य विद्वं कुल्लकं विद्वं प्रतीत्यामलकमित्यादि । ज्ञावकुल्लकस्तु क्षायिको ज्ञावः स्तोकजीवाश्रयत्वादिति गाथार्थः । इष्ठं कुल्लकनिक्षेपमन्निधायाधुना प्रकृतयोजनापुरःसरमाचारनिक्षेपमाह ॥ पश्चुक्नुएण पगयं, आचारस्स उ चउक्कनिस्केवो ॥ नामं ठवणा दविए, ज्ञावायारे य वोधवे ॥ १७५ ॥ व्याख्या ॥ प्रतीत्य यत् कुल्लकमुपदिष्टम् । तेनात्राधिकारः । यतो महती खट्वाचारकथा धर्मार्थकामाध्ययनं तदपेक्षया कुल्लिकेयमिति । आचारस्य तु चतुष्को निक्षेपः । स चायम् । नामाचारः स्थापनाचारो द्रव्याचारो ज्ञावाचारश्च बोद्धव्य इति गाथार्थः । ज्ञावार्थं तु वक्ष्यति । तत्र नामस्थापने कुले । अतो द्रव्याचारमाह । नामणधावणवासणसिक्कावणसुकरणाविरोहीणि ॥ दवाणि जाणि लोए, दवायारं वियाणाहि ॥ १७६ ॥ व्याख्या ॥ नामनधावनवासन-शिक्षापनसुकरणाविरोधीनि द्रव्याणि यानि लोके तानि द्रव्याचारं विजानीहि । अथमत्र ज्ञावार्थः । आचरणमाचारः । द्रव्यस्याचारो द्रव्याचारः । द्रव्यस्य यदाचरणं तेन तेन प्रकारेण परिणमनमित्यर्थः । तत्र नामनमवनतिकरणमुच्यते । तत् प्रति द्विविधं द्रव्यं ज्ञवति । आचारवदनाचारवच्च । तत्परिणामयुक्तमयुक्तं चेत्यर्थः । तत्र तिनिश्लतादि आचारवत् । एरण्णलताद्यनाचारवत् । एतदुक्तं ज्ञवति । तिनिश्लताद्याचरितं ज्ञावं तेन रूपेण परिणमति । नत्वेरण्णादि । एवं सर्वत्र ज्ञावना कार्या । न वरमुदाहरणानि प्रदर्शयन्ते । धावनं प्रति हरिद्रारक्तं वस्त्रमाचारवत् सुखेन प्रक्षालनात् । कृमिरागरक्तमनाचारवत् तद्गन्धोऽपि रागानपगमात् । वासनं प्रति कवेलुकाद्याचारवत्सुखेन पाटलाकुसुमादिज्जिर्वास्यमानत्वात् । वैकूर्याद्यनाचारवत् अशक्यत्वात् । शिक्षणं प्रत्याचारवद्बुकसारिकादि सुखेन मानुषज्ञाषासंपादनात् । अनाचारवद्बकुन्तादि तद्विपर्ययात् । सुकरणं प्रत्याचारवत् सुवर्णादि सुखेन तस्य तस्य कटकादेः करणात् । अनाचारवत् घण्टालोहादि तत्रान्यस्य तथाविधस्य कर्तुमशक्यत्वादिति । अविरोधं प्रत्याचरवन्ति गुडदध्यादीनि रसोत्कर्षादुपज्ञोगगुणाच्च । अनाचारवन्ति तैलक्षीरादीनि विपर्ययादिति । एवंज्ञूतानि द्रव्याणि यानि लोके तान्येव तस्याचारस्य तद्द्रव्याव्यतिरेकाद्द्रव्याचारस्य च विवक्षितत्वात्तथा चरणपरिणामस्य ज्ञावत्वेऽपि गुणाज्ञावाद्द्रव्याचारं विजानीहि अवबुध्यस्वेति गाथार्थः । उक्तो द्रव्याचारः सांप्रतं ज्ञावाचारमाह ॥ दंसण्णाणचरित्ते तवआयारे य वीरियायारे ॥ एसो ज्ञावायारो, पंचविहो होइ नायवो ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्रादिष्वाचारशब्दः प्रत्येकम-

निसंबध्यते । दर्शनाचारो ज्ञानाचारश्चारित्राचारस्तपश्चाचारो वीर्याचारश्चेति । तत्र दर्शनं सम्यग्दर्शनमुच्यते । न चक्षुरादिदर्शनम् । तच्च द्वायोपशमिकादिरूपत्वा-
 ज्ञाव एव । ततश्च तदाचरणं दर्शनाचार इत्येवं शेषेष्वपि योजनीयम् । ज्ञावार्थं तु वक्ष्य-
 ति । एष ज्ञावाचारः पञ्चविधो ऋवति ज्ञातव्यः । इति गाथाह्वरार्थः । अधुना ज्ञावार्थं
 उच्यते । तत्र यथोद्देशं निर्देश इत्यादौ दर्शनाचारज्ञावार्थः । दर्शनाचारश्चाष्टधा ।
 तथा चाह । गाथा ॥ निस्संक्रिय निक्कंखिय, निवितिगिञ्चा अमूढदिष्टी अ ॥ उववूह-
 थिरीकरणे, वञ्चल्लपज्ञावणे अष्ट ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ निःशङ्कित इत्यत्र शङ्का
 शङ्कितं, निर्गतं शङ्कितं यतोऽसौ निःशङ्कितः । देशसर्वशङ्कारहित इत्यर्थः । तत्र
 देशशङ्का समाने जीवत्वे कथमेको ऋव्योऽपरोऽऋव्य इति शङ्कते । सर्वशङ्का तु
 प्राकृतनिबद्धत्वात्सर्वमेवेदं परिकल्पितं ऋविष्यतीति । न पुनरालोचयति । यथा ज्ञावा
 हेतुग्राह्या अहेतुग्राह्याश्च । तत्र हेतुग्राह्या जीवास्तित्वादयः । अहेतुग्राह्या ऋव्यत्वा-
 दयः । अस्मदाद्यपेक्षया प्रकृष्टज्ञानगोचरत्वात् तद्देतूनामिति । प्राकृतनिबन्धोऽपि
 बालादिसाधारण इति । उक्तं च ॥ बालस्त्रीमूढमूर्खाणां नृणां चारित्रिकाङ्क्षिणाम् ॥ अनु-
 ग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः, सिद्धान्तः प्राकृतः स्मृतः ॥ दृष्टेष्टाविरुद्धश्चेति । उदाहरणं चात्र पे-
 यापेयकौ यथावश्यके । ततश्च निःशङ्कितो जीव एवार्हंछासनप्रतिपन्नौ दर्शनाचरणात् ।
 तत्प्राधान्यविवक्षया दर्शनाचार उच्यते । अनेन दर्शनदर्शनानोरन्नेदमाह ।
 तदेकान्तन्नेदे त्वदर्शनिन इव तत्फलाज्ञावात् मोक्षाज्ञाव इत्येवं शेषपदेष्वपि
 ज्ञावना कार्येति । तथा निःकाङ्क्षितो देशसर्वकाङ्कारहितः । तत्र देशकाङ्क्षा
 एकं दर्शनं काङ्क्षति दिगम्बरदर्शनादि । सर्वकाङ्क्षा तु सर्वाण्येवेति । नालोचयति षड्-
 जीवनिकायपीडामसत्प्ररूपणां च । उदाहरणं चात्र राजामात्यौ यथावश्यक इति ।
 विचिकित्सा मतिवित्रमः । निर्गता विचिकित्सा मतिवित्रमो यतोऽसौ निर्विचिकित्सः ।
 साध्वेव जिनदर्शनं किंतु प्रवृत्तस्यापि सतो ममास्मात्फलं ऋविष्यति न ऋविष्यतीति ।
 क्रियायाः कृषीवदादिषून्नयोपलब्धेरिति विकल्परहितः । न ह्यविकलोपाय उपे-
 यवस्तुपरिप्रापको न ऋवतीति संजातनिश्चयो निर्विचिकित्स उच्यते । एतावतांशेन
 निःशङ्कितान्निन्नः । उदाहरणं चात्र विद्यासाधको यथावश्यक इति । यद्वा निर्विजुगु-
 प्सः साधुजुगुप्सारहितः । उदाहरणं चात्र श्रावककुहिता यथावश्यक एव । तथामू-
 ढदृष्टिश्च बालतपस्वितपोविद्यातिशयदर्शनैर्न मूढा स्वरूपान्न चक्षिता दृष्टिः सम्यग्दर्शन-
 रूपा यस्यासावमूढदृष्टिः । अत्रोदाहरणं सुलसा साविया । जहा लोश्यरिसी अंबडो
 रायगिहं गञ्ठतो बहूणं ऋवियाणं थिरीकरणणिमित्तं सामिणा ऋणिजं । सुलसं पुठि-
 जासि । अम्मडो चिंतेइ । पुष्मतिया सुलसा जं अरहा पुठेइ । तउ अम्मडेण परिरक्-

त्तरसुराः । शरीरेषु कुल्लकमाहारकम् । चतुष्पदेषु प्रधानः कुल्लकश्च सिंहः । अपदेषु जातिकुसुमानि । अचित्तेषु वज्रं प्रधानं कुल्लकं च । मिश्रेष्वनुत्तरसुरा एव शयनीयगता इति । प्रतीत्य कुल्लकं तु कपिष्ठं प्रतीत्य विद्वं कुल्लकं विद्वं प्रतीत्यामलकमित्यादि । ज्ञावकुल्लकस्तु द्वायिको ज्ञावः स्तोकजीवाश्रयत्वादिति गाथार्थः । इष्ठं कुल्लकनिक्षेपमन्निधायाधुना प्रकृतयोजनापुरःसरमाचारनिक्षेपमाह ॥ पश्चुक्नुएण पगयं, आयास्स उ चउक्कनिकेवो ॥ नामं ठवणा दविण, ज्ञावायारे य वोधवे ॥ १७५ ॥ व्याख्या ॥ प्रतीत्य यत् कुल्लकमुपदिष्टम् । तेनात्राधिकारः । यतो महती खट्वाचारकथा धर्मार्थकामाध्ययनं तदपेक्षया कुल्लिकेयमिति । आचारस्य तु चतुष्को निक्षेपः । स चायम् । नामाचारः स्थापनाचारो द्रव्याचारो ज्ञावाचारश्च वोद्भव्य इति गाथार्थः । ज्ञावार्थं तु वक्ष्यति । तत्र नामस्थापने कुले । अतो द्रव्याचारमाह । नामणधावणवासणसिस्कावणसुकरणाविरोहीणि ॥ द्वाणि जाणि लोए, द्वायारं वियाणाहि ॥ १७६ ॥ व्याख्या ॥ नामनधावनवासन-शिक्षापनसुकरणाविरोधीनि द्रव्याणि यानि लोके तानि द्रव्याचारं विजानीहि । अयमत्र ज्ञावार्थः । आचरणमाचारः । द्रव्यस्थाचारो द्रव्याचारः । द्रव्यस्य यदाचरणं तेन तेन प्रकारेण परिणमनमित्यर्थः । तत्र नामनमवनतिकरणमुच्यते । तत् प्रति द्विविधं द्रव्यं जवति । आचारवदनाचारवच्च । तत्परिणामयुक्तमयुक्तं चेत्यर्थः । तत्र तिनिशलतादि आचारवत् । एरण्णलताद्यनाचारवत् । एतदुक्तं जवति । तिनिशलताद्याचरितं ज्ञावं तेन रूपेण परिणमति । नत्वेरण्णादि । एवं सर्वत्र ज्ञावना कार्या । न वरमुदाहरणानि प्रदर्श्यन्ते । धावनं प्रति हरिद्रारक्तं वस्त्रमाचारवत् सुखेन प्रक्षालनात् । कृमिरागरक्तमनाचारवत् तद्गस्सनोऽपि रागानपगमात् । वासनं प्रति कवेलुकाद्याचारवत्सुखेन पाटलाकुसुमादिजिर्वास्यमानत्वात् । वैरूर्याद्यनाचारवत् अशक्यत्वात् । शिक्षणं प्रत्याचारवत्सुखेन मानुषज्ञाषासंपादनात् । अनाचारवत्कुन्तादि तद्विपर्ययात् । सुकरणं प्रत्याचारवत् सुवर्णादि सुखेन तस्य तस्य कटकादेः करणात् । अनाचारवत् घण्टालोहादि तत्रान्यस्य तथाविधस्य कर्तुमशक्यत्वादिति । अविरोधं प्रत्याचरवन्ति गुडदध्यादीनि रसोत्कर्षादुपज्ञोगगुणाच्च । अनाचारवन्ति तैलक्षीरादीनि विपर्ययादिति । एवंज्ञूतानि द्रव्याणि यानि लोके तान्येव तस्याचारस्य तद्द्रव्याव्यतिरेकाद्द्रव्याचारस्य च विवक्षितत्वात्तथा चरणपरिणामस्य ज्ञावत्वेऽपि गुणाज्ञावाद्द्रव्याचारं विजानीहि अवबुध्यस्वेति गाथार्थः । उक्तो द्रव्याचारः सांप्रतं ज्ञावाचारमाह ॥ दंसणणाणचरित्ते तवआयारे य वीरियायारे ॥ एसो ज्ञावायारो, पंचविहो होइ नायवो ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्रादिष्व्वाचारशब्दः प्रत्येकम-

जिसंबध्यते । दर्शनाचारो ज्ञानाचारश्चारित्राचारस्तपश्चाचारो वीर्याचारश्चेति । तत्र दर्शनं सम्यग्दर्शनमुच्यते । न चक्षुरादिदर्शनम् । तच्च द्वायोपशमिकादिरूपत्वा-
ज्ञाव एव । ततश्च तदाचरणं दर्शनाचार इत्येवं शेषेष्वपि योजनीयम् । ज्ञावार्थं तु वक्ष्य-
ति । एष ज्ञावाचारः पञ्चविधो जवति ज्ञातव्यः । इति गाथाद्वारार्थः । अधुना ज्ञावार्थं
उच्यते । तत्र यथोद्देशं निर्देश इत्यादौ दर्शनाचारज्ञावार्थः । दर्शनाचारश्चाष्टधा ।
तथा चाह । गाथा ॥ निस्संकिय निक्कंखिय, निव्वित्तिगिष्ठा अमूढदिष्ठी अ ॥ उववूह-
थिरीकरणे, वड्डल्लपज्ञावणे अठ ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ निःशङ्कित इत्यत्र शङ्का
शङ्कितं, निर्गतं शङ्कितं यतोऽसौ निःशङ्कितः । देशसर्वशङ्कारहित इत्यर्थः । तत्र
देशशङ्का समाने जीवत्वे कथमेको जव्योऽपरोऽजव्य इति शङ्कते । सर्वशङ्का तु
प्राकृतनिबद्धत्वात्सर्वमेवेदं परिकल्पितं जविष्यतीति । न पुनरालोचयति । यथा ज्ञावा
हेतुग्राह्या अहेतुग्राह्याश्च । तत्र हेतुग्राह्या जीवास्तित्वादयः । अहेतुग्राह्या जव्यत्वा-
दयः । अस्मदाद्यपेक्षया प्रकृष्टज्ञानगोचरत्वात् तद्धेतूनामिति । प्राकृतनिबन्धोऽपि
बादादिसाधारण इति । उक्तं च ॥ बालस्त्रीमूढमूर्खाणां नृणां चारित्रकाङ्क्षिणाम् ॥ अनु-
ग्रहार्थं तत्त्वज्ञैः, सिद्धान्तः प्राकृतः स्मृतः ॥ दृष्टेष्टाविरुद्धश्चेति । उदाहरणं चात्र पे-
यापेयकौ यथावश्यके । ततश्च निःशङ्कितो जीव एवार्हन्नासनप्रतिपन्नौ दर्शनाचरणात् ।
तत्प्राधान्यविवक्षया दर्शनाचार उच्यते । अनेन दर्शनदर्शनिनोरभेदमाह ।
तदेकान्तभेदे त्वदर्शनिन इव तत्फलाज्ञावात् मोक्षज्ञावा इत्येवं शेषपदेष्वपि
ज्ञावना कार्येति । तथा निःकाङ्क्षितो देशसर्वकाङ्कारहितः । तत्र देशकाङ्क्षा
एकं दर्शनं काङ्क्षति दिगम्बरदर्शनादि । सर्वकाङ्क्षा तु सर्वाण्येवेति । नालोचयति षड्-
जीवनिकायपीडामसत्प्ररूपणां च । उदाहरणं चात्र राजामात्यौ यथावश्यक इति ।
विचिकित्सा मतिवित्रमः । निर्गता विचिकित्सा मतिवित्रमो यतोऽसौ निर्विचिकित्सः ।
साध्वेव जिनदर्शनं किंतु प्रवृत्तस्यापि सतो ममास्मात्फलं जविष्यति न जविष्यतीति ।
क्रियायाः कृषीवलादिषूजयोपलब्धेरिति विकल्पपरहितः । न ह्यविकलोपाय उपे-
यवस्तुपरिप्रापको न जवतीति संजातनिश्चयो निर्विचिकित्स उच्यते । एतावतांशेन
निःशङ्किताङ्गिन्नः । उदाहरणं चात्र विद्यासाधको यथावश्यक इति । यद्वा निर्विजुगु-
प्सः साधुजुगुप्सारहितः । उदाहरणं चात्र श्रावकडुहिता यथावश्यक एव । तथामू-
ढदृष्टिश्च बालतपस्वितपोविद्यातिशयदर्शनैर्न मूढा स्वरूपान्न चलिता दृष्टिः सम्यग्दर्शन-
रूपा यस्यासावमूढदृष्टिः । अत्रोदाहरणं सुलसा साविया । जहा लोश्यरिसी अंवडो
रायगिहं गठंतो वडूणं जवियाणं थिरीकरणणिमित्तं सामिणा जणिउं । सुलसं पुठि-
जासि । अम्मडो चित्तेइ । पुष्पमतिया सुलसा जं अरहा पुठेइ । तउं अम्मडेण परिक्क-

णाणिमित्तं सा ज्ञत्तं मग्गिया । ताए ण दिञ्चं । तउं तेण बहूणि रूवाणि विउवियाणि ।
तह वि ण दिष्णं । ण य संमूढा । तह कुतिवियरिद्धीउं दहूण अमूढदिष्ठिणा जवियवं ।
एतावान् गुणप्रधानो दर्शनाचारनिर्देशः । अधुना गुणप्रधाने उपबृंहणस्थिरीकरणे इति ।
उपबृंहणं च स्थिरीकरणं चोपबृंहणस्थिरीकरणे । तत्रोपबृंहणं नाम समानधर्मिकाणां
सङ्गुणप्रशंसनेन तद्दृष्टिकरणम् । स्थिरीकरणं तु धर्माद्विषीदतां सतां तत्रैव स्थापनम् ।
उपबृंहणाए उदाहरणं । जहा रायगिहे नयरे सेणितं राधा । इउं य सको देवराया
सम्मत्तं पसंसइ । इउं य एगो देवो असदहंतो नगरवाहिं सेणियस्य णिग्गयस्स चेव्व-
यरूवं काज्जणं अणिमिसे गेण्हइ । ताहे तं निवारेइ । पुणरवि अण्ह संजई गुविणी पुरउं
ठिया । ताहे अपवरगे ठविज्जण जहा ण कोई जाणइ तहा सूइगिहं कारवेइ । जं किं
वि सूइकम्मं तं सयमेव करेइ । तउं सो देवो संजईरूवं परिचइज्जण दिवं देवरूवं द-
रिसेइ । जणइ य । जो सेणिय सुलळं ते जम्मजीवियस्स फलं । जेण ते पवयणस्सुवारीं ए-
रिसी जत्ती जवइ त्ति उपबृहेज्जण गउं । एवं उपबृहियवा साहम्मिया । थिरीकरणे उ-
दाहरणं जहा । उज्जेणीए अज्जासाढो कालं करंते संजए अप्पाहेइ । मम दरिसावं दिज्ज-
ह । जहा उत्तरपयणे सुए तं अरुक्काणयं सवं तहेव । तम्हा सो जहा अज्जासाढो थिरो
कउं । एवं जे जविया ते थिरीकरेयवा । तथा वात्सल्यप्रज्ञावना इति । वात्सल्यं च प्र-
ज्ञावना च वात्सल्यप्रज्ञावना तत्र वात्सल्यं समानधर्मिकप्रत्युपकारकरणम् । प्रज्ञा-
वना धर्मकथनादिनिस्तीर्थख्यापनेति । तत्र वात्सल्ये उदाहरणं अज्जावइरा । जहा
तेहिं डुप्पिस्के संघो निहारिउं । एयं सवं जहा आवस्सए तहा नेयं । पज्ञावणाए
उदाहरणं ते चेव अज्जावइरा । जहा तेहिं अग्गिसिहाउं सुहुमकाइयाइं आणेज्जण सा-
सणस्स उप्पावणा कया एवमरुक्काणयं जहा आवस्सए तहां कहेयवं । एवं साहुणावि सब-
पयत्तेण सासणं उप्पावेयवं । अष्टावित्यष्टप्रकारो दर्शनाचारः । प्रकाराश्चोक्ता एव निःश-
ङ्कितादयः । गुणप्रधानश्चायं निर्देशो गुणगुणिनोः कथंचिज्जेदख्यापनार्थः । एकान्ताग्नेदे
तन्निवृत्तौ गुणिनोऽपि निवृत्तेः शून्यतापत्तिरिति गाथार्थः । स्वपरोपकारिणी प्रवचनप्रज्ञा-
वना तीर्थकरनामकर्मनिबन्धनं चेति । जेदेन प्रवचनप्रज्ञावकानाह ॥ अइसेसइठियायरि-
य-वाइधम्मकहिखमगनेमित्ती ॥ विद्यारायगणसं-मया य तिहं पज्ञाविति ॥ १७ए ॥
॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ अतिशयी अवध्यादिज्ञानयुक्तः । रुद्धिग्रहणादामर्षोषध्यादि-
रुद्धिप्राप्तः । रुद्धिप्रव्रजितो वा । आचार्यवादिधर्मकथिहपकनैमित्तिकाः प्रकटार्थाः ।
विद्याग्रहणाद्विद्यासिद्धः । आर्यखपुटवत् सिद्धमन्त्रः । रायगणसंमया राजसंमता म-
न्त्र्यादयः । गणसंमता महत्तरादयः चशब्दादानश्राद्धकादिपरिग्रहः । एते तीर्थ प्र-
वचनं प्रज्ञावयन्ति । स्वतःप्रकाशस्वज्ञावमेव सहकारितया प्रकाशयन्तीति गाथार्थः

उक्तो दर्शनाचारः । सांप्रतं ज्ञानाचारमाह । काले विणए बहुमाणे, उवहाणे तहय
 अनिन्हवणे ॥ वंजणअठतडुनए, अठविहो नाणमायारो ॥ १ए० ॥ व्याख्या ॥
 काल इति । यो यस्याङ्गप्रविष्टादेः श्रुतस्य काल उक्तः । तस्य तस्मिन्नेव काले स्वा-
 ध्यायः कर्तव्यो नान्यदा तीर्थकरवचनात् । दृष्टं च कृष्यादेरपि कालग्रहणे फलं वि-
 पर्यये च विपर्यय इति । अत्रोदाहरणम् । एको साहू पादोसियं कालं घेत्तूण अश्कंताए
 वि पढमपोरिसीए अणुवउंगेण पढइ कालियं सुयं । सम्महिष्ठी देवया चिंतेइ । मा
 अस्सा पंतदेवया ठल्लिच्चइ त्ति काउं तक्कं कुंडे घेत्तूणं तक्कं तक्कं ति तस्स पुरउं अज्जिस्सकणं
 अज्जिस्सकणं आगयागयाइं करेइ । तेण य चिरस्स सप्रायस्स वाघायं करेइ त्ति ।
 जणिया य अयाणिए को इमो तक्कस्स विक्कणणकालो । वेदं ता पलोवेह । तीए वि ज-
 णियं । अहो को इमो कालियसुअस्य सप्रायकालो त्ति । तउं साहुणा णायं जहा ण
 एसा पागइत्ति । उवउत्तो णउं अरुत्ते दिस्सं मिठ्ठाडुक्कडं । देवयाए जणियं । मा
 एवं करेवासि मा पंता ठलेज्जा । तउं काले सञ्जाश्यवं ण उ अकाले त्ति । तथा श्रुतग्र-
 हणं कुर्वता गुरोर्विनयः कार्यः । विनयोऽप्युत्थानपादधावनादिः । अविनयगृहीतं हि
 तदफलं जवति । इत्थं उदाहरणं । सेणितं राया जघाए जस्सइ । ममेगखंजं पासायं क-
 रेहि । एवं डुमपुप्फियञ्जयणे वस्काणियं । तम्हा विणएण अहिच्चियवं णो अवि-
 णएण । तथा श्रुतग्रहणोद्यतेन गुरोर्बहुमानः कार्यः । बहुमानो नामान्तरो ज्ञावप्रति-
 बन्धः । एतस्मिन् सत्यक्षेपेणाधिकफलं श्रुतं जवति । विणयबहुमाणेसु चउजंगी ।
 एगस्स विणउं ण बहुमाणो । अवरस्स बहुमाणो ण विणउं । अस्सस्स विणउं वि बहु-
 माणो वि । अस्सस्स ण विणउं ण बहुमाणो । एत्थं दोण्ह वि विसेसोपदंसणं इमं उदा-
 हरणं । एगंमि गिरिकंदरे सिवो । तं च वंजणो पुलिंदो य अच्चंति । वंजणो उवले-
 वणसम्मज्जाणोवरिसेयपयउं सुईजूउं अच्चित्ता शुणइ विणयजुत्तो । ण पुण बहु-
 माणेण । पुलिंदो पुण तंमि सिवे ज्ञावपडिवड्ढो गल्लोदएण एहावेइ । एहविज्जण
 उवविष्ठो सिवो य तेण समं आलावसंकहाहिं अठइ । अस्सया य तेसिं वंजणेणं
 उल्लावसदो सुउं । तेण पडियरिज्जण उवलड्ढो । तुमं एरिसो चैव कडपूयणसिवो ।
 जो एरिसेण उठ्ठिठएण समं मंतेसि । तउं सिवो जणइ । एसो मे बहु माणेइ । तुमं
 पुणो ण तहा । अस्सया य अठ्ठीणि उरुक्कणिज्जण अठइ सिवो । वंजणो य आगंतुं
 रडियमुवसंतो । पुलिंदो य आगउं । सिवस्स अठिं ण पेठइ । तउं अप्पणयं अठिं
 कंमफलेण उरुक्कणित्ता सिवस्स लाएइ । तउं सिवेण वंजणो पत्तियाविउं । एवं णाण-
 मंतेसु विणउं बहुमाणो य दो वि कायवाणि । तथा श्रुतग्रहणमन्त्रीप्सतोपधानं कार्यम् ।
 उपदधातीत्युपधानं तपः । तद्धि यद्यत्राध्ययने आगाढादियोगलक्षणमुक्तं तत्र कार्यम् ।

११६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

तत्पूर्वकश्रुतग्रहणस्यैव सफलत्वात्। अत्रोदाहरणम् । एगे आयरिया। ते वायणाए संता
परितंता सञ्जाए वि असञ्जाइयं घोसेउमारडा। णाणंतरायं बंधिऊण काळं काऊण देव-
लोगं गया। तउं देवलोगाउं आउस्कएण चुया। अहीरकुले पञ्चायाया जोगे जुंजंति।
असया य से धूया जाया। सा य अईव रूवस्सिणी। ताणि य पञ्चंतयाणि गोचारणणिमित्तं
असह वच्चंति। तीए दारियाए पिउणो सगमं सबसगमाणं पुरउं गहइ। सा य दारिया
तस्स सगडस्स धुरतुंके ठिया गहइ। तरुणइत्तेहिं चिंतियं। समाइं काउं सगमाइं दारियं
पेढामो। तेहिं सगडाउं उप्पहेहिं खेडिया। विसमे आवडिया समाणा जग्गा। तउं
लोएण तीए दारियाए णामं कयं असगडत्ति। ताए दारियाए असगडाए पिया अ-
सगडपियत्ति। तउं तस्स तं चेव वेरगं जायं। तं दारियं एगस्स दाऊण पवइउं। जाव
चाउरंगिद्यं ताव पढिउं। असंखए उदिठे तं णाणावरणिद्यं से कम्मं उदिसं। पढं-
तस्स वि किं वि ण छाइ। आयरिया जणंति। ठेणं ते अणुसवइ त्ति। तउं सो जणइ
एयस्स केरिसो जोउं। आयरिया जणंति जाव ण छाइ ताव आयंबिलं कायवं। तउं
सो जणइ तो एवं चेव पढामि। तेण तहा पढंतेण बारसरूवाणि बारससंवहरेहिं अहि-
याणि। ताव से आयंबिलं कयं। तउं णाणावरणं कम्मं खीणं। एवं जहा सगड-
पियाए आगाढजोगो अणुपाविउं। तहा सम्मं अणुपावियवं। उवहाणेत्ति गयं। तथा
अनिह्ववणित्ति। गृहीतश्रुतेनानिह्ववः कार्यः। यद्यस्य सकाशेऽधीतं तत्र स एव कथ-
नीयो नान्यश्चित्तकादुष्यापत्तेरिति। अत्र दृष्टान्तः। एगस्स एहावियस्स उरजंमं
विद्यासामठेण आगासे अहइ। तं च एगो परिवायगो बहूहिं उवसंपज्जाणाहिं उव-
संपज्जिऊण तेण सा विद्या लडा। ताहे अन्नह गंतुं तिदंडेण आगासगएण महा-
जणेण पूइवइ त्ति। रखा य पुठिउं। जयवं किमेस विद्याइसयो उय तवाइसउं त्ति। सो
जणइ विद्याइसउं। कस्स सगासाउं गहिउं। सो जणइ हिमवंते फलाहारस्स रिसिणो
सगासे अहिज्जिउं। एवं तु बुत्ते समाणे संकिलेसडुठयाए तं तिदंमं खडत्ति पडियं।
एवं जो अप्पागमं आयरियं निह्ववेऊण असं कहेहि। तस्स चित्तसंकिलेसदोसेणं
सा विद्या परलोए ण हवइ त्ति। अनिह्ववणित्ति गयं। तथा व्यञ्जनार्थतडुजयान्या-
श्रित्य जेदो न कार्य इति वाक्यशेषः। एतडुक्तं जवति। श्रुतप्रवृत्तेन तत्फलमज्जी-
प्सता व्यञ्जनजेदोऽर्थजेद उन्नयजेदश्च न कार्य इति। तत्र व्यञ्जनजेदो यथा। धम्मो
मंगलमुक्किठमिति वक्तव्ये पुसं कद्धाणमुकोसमिति। अर्थजेदस्तु यथा यावंतीके-
यावंती लोगंसि विप्परामुसंतीत्यत्राचारसूत्रे यावन्तः केचन लोकेऽस्मिन् पाखणि-
लोके विपरामृशन्तीत्येवंविधार्थान्निधाने अयंतिजनपदे केया रज्जुर्वाता पतिता। लोकः
परानृशति कूप इत्याह। उन्नयजेदस्तु द्वयोरपि याथात्म्योपमर्देन यथा धर्मो

मङ्गलमुत्कृष्टः अहिंसापर्वतमस्तक इत्यादि । दोषश्चात्र व्यञ्जनभेदेऽर्थभेदस्तद्भेदे क्रि-
याया भेदस्तद्भेदे मोक्षाज्ञावस्तदज्ञावे च निरर्थिका दीक्षेति । उदाहरणं चात्राधी-
यताम् कुमार इति सर्वत्र योजनीयम् । ह्युषत्वादनुयोगद्वारेषु चोक्तत्वान्नेह दर्शित-
मिति । अष्टविधोऽष्टप्रकारः कालादिभेदद्वारेण ज्ञानाचारो ज्ञानासेवनाप्रकार इति
गाथार्थः । उक्तो ज्ञानाचारः सांप्रतं चारित्राचारमाह ॥ पणिहाणजोगजुत्तो,
पंचहिं समिर्शहिं तिहि य गुत्तीहिं ॥ एस चरित्तायारो, अष्टविहो होइ नायवो
॥ १९१ ॥ व्याख्या ॥ प्रणिधानं चेतःस्वास्थ्यं तत्प्रधाना योगा व्यापारास्तैर्युक्तः
समन्वितः प्रणिधानयोगयुक्तः । अयं चौघतोऽविरतसम्यग्दृष्टिरपि ऋवत्यत आह ।
पञ्चभिः समितिजिस्तिस्त्रिश्च गुप्तिजिर्यः प्रणिधानयोगयुक्तः । एतद्योगयुक्त एत-
द्योगवानेव । अथवा पञ्चसु समितिषु तिसृषु गुप्तिष्वस्मिन्विषये एता आश्रित्य
प्रणिधानयोगयुक्तो य एष चारित्राचारः । आचाराचारवतोः कथंचिदव्यतिरेका-
दष्टविधो ऋवति ज्ञातव्यः समितिगुप्तिभेदात् । समितिगुप्तिरूपं च शुचप्रवीचाराप्र-
वीचाररूपं यथा प्रतिक्रमणे इति गाथार्थः । उक्तश्चारित्राचारः सांप्रतं तपश्चाचा-
रमाह । बारसविहंमि वि तवे, सप्रिंतरवाहिरे कुसलदिष्टे ॥ अगिलाइ अणा-
जीवी नायवो सो तवायारो ॥ १९२ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ द्वादशविधेऽपि तपसि प्र-
थमाध्ययनोक्तस्वरूपे सांन्यन्तरवाह्येऽनशनादिप्रायश्चित्तादिलक्षणे कुशलदृष्टे तीर्थ-
करोपलब्धे अग्लान्या न राजवेष्टिकद्वेपेन यथाशक्ति वा अनाजीविको निःस्पृहः
फलान्तरमधिकृत्य यो ज्ञातव्योऽसौ तपश्चाचारः । आचारतद्वतोरभेदादिति गाथार्थः ।
उक्तस्तपश्चाचारः । अधुना वीर्याचारमाह ॥ अणिगूहियवलविरियो, परिक्रमइ जो
जहुत्तमाउत्तो ॥ जुंजइ अ जहाथामं, नायवो वीरियायारो ॥ १९३ ॥ दारं ॥
व्याख्या ॥ अनिगूहितबलवीर्यः अनिहुतवाह्यान्त्यन्तरसामर्थ्यः सन् पराक्रमते चे-
ष्टते यो यथोक्तं षट्त्रिंशल्लक्षणमाचारमाश्रित्येति वाक्यशेषः । षट्त्रिंशद्विधत्वं चाचा-
रस्य दर्शनज्ञानचारित्राणामष्टविधत्वात्तपश्चाचारस्य च द्वादशविधत्वाच्चेति । उपयुक्त
इत्यनन्यचित्तः पराक्रमते ग्रहणकाले तत ऊर्ध्वं युनक्ति च योजयति च प्रवर्तयति च
यथोक्तं षट्त्रिंशल्लक्षणमाचारमिति सामर्थ्याऽन्यते यथास्थानं यथासामर्थ्यं यो ज्ञात-
व्योऽसौ वीर्याचारः । आचाराचारवतोः कथंचिदव्यतिरेकादिति गाथार्थः । अन्निहितोवी-
र्याचारः । तदज्ञिधानाच्चाचार इति । सांप्रतं कथामाह ॥ अठकहा कामकहा, धम्मकहाचे
व मीसिया य कहा ॥ एत्तो एक्केक्का वि य, ऐगविहा होइ नायवा ॥ १९४ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥
अर्थकथेति विद्यादिरर्थस्तत्प्रधाना कथार्थकथा । एवं कामकथा धर्मकथा चैव मिथ्या च
कथा । अत आसां कथानां चैकैकापि च कथा अनेकविधा ऋवति ज्ञातव्येत्युपन्य-

स्तगाथार्थः । अधुनार्थकथामाह ॥ विद्यासिप्पमुवाउं , अणिवेउं संचउं य दक्कत्तं ॥
सामं दंमो ज्ञेउं, उवप्पयाणं च अत्तकहा ॥ १९५ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ विद्या शिष्य-
मुपायोऽनिर्वेदः संचयश्च दक्षत्वं साम दण्डो ज्ञेद उपप्रदानं चार्थकथा । अर्थप्रधान-
त्वादित्यकारार्थः । ज्ञावार्थस्तु वृद्धविवरणादवसेयः । तच्चेदम् । विद्यं पडुच्चत्तकहा । जो
विद्याए अत्तं उवच्चिणति । जहा एगेण विज्जा साहिया । सा तस्स पंचयं पडुप्पत्तायं
देइ । जहा वा सबइस्स विद्याहरचक्कवट्टिस्स विद्यापत्तावेण जोगा उवणया । सबइस्स
उप्पत्ती जहा य सट्टुकुले वट्ठितो । जहा य महेसरो नामं कयं । एवं निरवसेसं ज-
हावस्सए जोगसंगहेसु तथा ज्ञाणियवं । विद्य त्ति गयं । श्याणिं सिप्पेत्ति । सिप्पेण्ठो
उवज्जिणइत्ति । एत्त उदाहरणं कोक्कासो जहावस्सए । सिप्पेत्ति गयं । श्याणिं उवा-
ए त्ति । एत्त दिठंतो चाणक्को । जहा चाणक्केण बहुविहेहिं अत्तो उवज्जिउं । कहं
दो मप्प धाउरत्ताउं० । एयं पि अस्काणयं जहावस्सए तथा ज्ञाणियवं । उवाए त्ति गयं ।
श्याणिं अणिवेए संचए य एकमेव उदाहरणं मम्मणवाणिउं । सो वि जहावस्सए तथा
ज्ञाणियवो । सांप्रतं दक्षत्वं तत्सप्रसङ्गमाह ॥ सत्ताहसुउं दक्क-त्तणेणुसेठ्ठीसुउं य रूवे-
ण ॥ बुद्धीए अमच्चसुउं, जीवइ पुणेहिं रायसुउं ॥ १९६ ॥ दारं ॥ दक्कत्तण्यं
पुरिस-स्स पंचगं सइगमाहु सुंदेरं ॥ बुद्धी पुण साहस्सा, सयसाहस्साइं पुत्ताइं ॥ १९७ ॥
व्याख्या ॥ दक्षत्वं पुरुषस्य सार्थवाहसुतस्य पञ्चकमिति पञ्चरूपकफलम् । शतिकं
शतफलमाह सौन्दर्यं श्रेष्ठिपुत्रस्य । बुद्धिः पुनः सहस्रवती सहस्रफला मन्त्रिपुत्रस्य ।
शतसहस्राणि पुण्यानि शतसहस्रफलानि राजपुत्रस्येति गाथार्थः । ज्ञावार्थस्तु क-
थानकादवसेयः । तच्चेदम् । जहा बंजदत्तो कुमारो कुमारामच्चपुत्तो सेठ्ठिपुत्तो सब-
वाहपुत्तो । एए चउरो वि परोप्परं उवावेइ । जहा को ज्ञे केण जीवइ । तत्त रायपुत्तेण
उत्तं अहं पुत्तेहिं जीवामि । कुमारामच्चपुत्तेण ज्ञणियं अहं बुद्धीए । सेठ्ठिपुत्तेण
ज्ञणियं अहं रूवस्सित्तणेण । सबवाहपुत्तो जणइ अहं दक्कत्तणेण । ते जणंति ।
अत्तत्तं गंतुं विष्ठाणेमो । ते गया अत्तं एयं जत्त ए एत्तंति । उवाणे अ वासिया ।
दक्कस्स आदेसो दिस्सो सिग्घं जत्तपरिवयं आणेहि । सो वीहिं गंतुं एगस्स थेरवा-
णिययस्य आवणे ठिउं । तस्स बहुगा कइया एंति । तद्विवसं कोवि ऊसवो सो ए पडु-
प्पत्ति पुडए बंधेउं । तउं सबवाहपुत्तो दक्कत्तणेण जस्स जं उवउज्जाइ लवणतेद्वय-
गुडसुंठिमिरिय एवमादि तस्स तं देइ । अइविसिठो लाहो लद्धो । तुठो जणइ । तु-
म्हेत्त आगंतुया उदाहु वत्तवया । सो जणइ आगंतुया । तो अम्ह गिहे असणपरिगहं
करेज्जाह । सो जणइ अत्ते मम सहाया उवाणे अत्तंति । तेहिं विणा नाहं जुंजामि ।
तेण ज्ञणियं सबे वि एंतु । आगया । तेण तेसिं जत्तसमात्तहणत्तंबोत्ताइ उवउत्तं । तं पंचत्तं

रूवयाणं । विश्वदिवसे रूवस्सी वणियपुत्तो बुत्तो । अथ तुमे दायवो जत्तपरि-
वर्त्त । एवं जवउ त्ति । सो उठेऊण गणियापाडगं गउं अप्पयं मंडेउं । तन्न य देवदत्ता
नाम गणिया पुरिसवेसिणी बहूहिं रायपुत्तसेठ्ठिपुत्तादीहिं मग्गिया । णेउइ । तस्स य
तं रूवसमुदयं दहूण खुत्तिया । पडिदासियाए गंतूण तीए माऊए कहियं । जहा
दारिया सुंदरजुवाणे दिठ्ठिं देइ । तउं सा जणइ । जण एयं । जण मम गिहमणुवरोहेण
एवह । इहेव जत्तवेळं करेवह । तहेवागया । सइउं दववउं कउं । तश्यदिवसे बुद्धि-
मंतो अमच्चपुत्तो संदिठ्ठो । अथ तुमे जत्तपरिवर्त्त दायवो । एयं हवउ त्ति । सो गउं क-
रणसाळं । तन्न य तइउं दिवसो ववहारस्स ठिज्जंतस्स परिठ्ठेअं नगइइ । दो सवत्तीउं ।
तासिं जत्ता उवरउं । एक्काए पुत्तो अठ्ठि श्यरी अपुत्ता य । सा तं दारयं णेहेण उव-
चरइ । जणइ य मम पुत्तो । पुत्तमाया जणइ य मम पुत्तो तासिं ण परिठ्ठिइइ । तेण
जणियं अहं ठिंदामि ववहारं । दारउं डुहा कवउ दवं पि डुहा एव । पुत्तमाया
जणइ । ण मे दवेण कच्चं दारगो वि तीए जवउ जीवंतं पासिहामि पुत्तं । श्यरी तु-
सिणीया अइइ । ताहे पुत्तमायाए दिस्सो । तहेव सहस्सं उवउंगो । चउठ्ठे दिवसे
रायपुत्तो जणिउं । अथ रायपुत्त तुम्हेहिं पुष्पाहिंएहिं जोगवहणं वहियवं । एवं जवउ त्ति ।
तउं रायपुत्तो तेसिं अंतियाउं णिग्गंतुं उच्चाणे ठिउं । तंमि य णयरे अपुत्तो राया
मउं । आसो अहिवासिउं जंमि रुक्कवायाए रायपुत्तो णिवस्सो सा ण उयत्तति । तउं
आसेण तस्सोवरि ठाइऊण हिंसितं । राया य अजिसित्तो । अणेगाणि सयसहस्साणि
जायाणि । एवं अहुप्पत्ती जवइ । दक्कत्तणं ति दारं गयं । श्याणिं सामन्नेयदंरुवप्प-
याणेहिं चउहिं जहा अठ्ठो विठप्पत्ति । एठ्ठिमं उदाहरणं । सियालेण जमंतेण
हठी मउं दिठ्ठो । सो चिंतेइ लद्धो मए उवाएण ताव णिठ्ठएण खाइयवो । जाव
सीहो आगउं । तेण चिंतियं सचिठ्ठेण ठाइयवं । एयस्स सीहेण जणियं । किं अरे
जाइणअ अठ्ठिइइ । सियालेण जणियं आमंति माम । सीहो जणइ किमेयं मयं ति ।
सियालो जणइ । हठी । केण मारिउं । वग्घेण । सीहो चिंतेइ । कहमहं ऊणजातिएण
मारियं जक्कामि । गउं सीहो । एवरं वग्घो आगउं । तस्स कहियं सीहेण मारिउं ।
सो पाणियं पाउं णिग्गउं । वग्घो णठ्ठो । एस जेउं । जाव काउं आगउं ।
तेण चिंतियं जइ एयस्स ण देमि तउं काउकाउ त्ति वासियसदेणं अस्से
कागा एहिंति । तेसिं कागरडणसदेणं सियालादि अस्से वहवे एहिंति ।
कित्तिया वारेहामि । अउं एयस्स उवप्पयाणं देमि तेण तउं तस्स खंडं
ठित्ता दिस्सं । सो तं घेत्तूण गउं । जाव सियालो आगउं । तेण णायमेयस्स ह्ठेण वा-
रणं करेमि । जित्ठिं काऊण वेगो दिस्सो । णठ्ठो सियालो । उक्तं च ॥ “उत्तमं प्रणि-

१७० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

पातेन शूरं जेदेन योजयेत् ॥ नीचमद्वपप्रदानेन समं तुद्वयपराक्रमैः ॥१॥” इत्युक्तः
कथागाथाया जावार्थः । उक्तार्थकथा सांप्रतं कामकथामाह ॥ रूपं वरु वेसो, दक्कतं
सिक्कियं च विसणसु ॥ दिठं सुयमणुचूयं, च संथवो चैव कामकहा ॥ १६७ ॥
॥ व्याख्या ॥ रूपं सुन्दरं वयश्चोदग्रं वेष उज्ज्वलः । दाक्षिण्यं मार्दवम् । शिद्धितं वि-
षयेषु शिद्धा च कलासु । दृष्टमद्भुतदर्शनमाश्रित्य । श्रुतं चानुचूतं च संस्तवश्च परिच-
यश्चेति कामकथा । रूपे च वसुदेवादय उदाहरणम् । वयसि सर्व एव प्रायः कमनीयो
भवति लावण्यात् । उक्तं च ॥ यौवनमुदग्रकाले, विदधाति विरूपकेषु लावण्यम् । दर्शयति
पाकसमये, निम्बफलस्यापि माधुर्यम् । इति । वेष उज्ज्वलः कामाङ्गम् । यं कंचन उज्ज्व-
लवेषं पुरुषं दृष्ट्वा स्त्री कामयते इति वचनात् । एवं दाक्षिण्यमपि । “पञ्चालः स्त्रीषु मार्दवम्”
इति वचनात् । शिद्धा च कलासु कामाङ्गं वैदग्ध्यात् । उक्तं च ॥ “ कलानां ग्रहणादेव
सौजाग्यमुपजायते ॥ देशकालौ त्वपेक्ष्यासां, प्रयोगः संज्ञवेन्न वा ॥ ” अन्ये
त्वत्राचलमूलदेवौ देवदत्तां प्रतीत्येक्षुयाचनायां प्रचूतासंस्कृतस्तोकसंस्कृतप्रदानद्वारे-
णोदाहरणमभिदधति । दृष्टमधिकृत्य कामकथा यथा । नारदेन रुक्मिणीरूपं दृष्ट्वा वा-
सुदेवे कृता । श्रुतं त्वधिकृत्य यथा पद्मनाभेन राज्ञा नारदाद्वीपदीरूपमाकर्ण्य पूर्वसं-
स्तुतदेवेभ्यः कथिता । अनुचूतं चाधिकृत्य कामकथा यथा तरङ्गवत्या निजानुभव-
कथने । संस्तवश्च कामकथापरिचयः कारणानीति कामसूत्रपाठात् । अन्ये
त्वभिदधति । सइदंसणार्त्तं पेम्मं, पेमात्त रई रईय विस्संजो ॥ विस्संजार्त्तं
पणार्त्तं, पंचविहं वट्टए पेम्मं ॥ इति गाथार्थः । उक्ता कामकथा । धर्मकथामाह ॥
धम्मकहा बोहवा, चउविहा धीरपुरिसपन्नत्ता ॥ अस्केवणि विस्केवणि, संवेगे
चैव निवेए ॥ १६८ ॥ व्याख्या ॥ धर्मविषया कथा धर्मकथा । असौ बो-
द्धव्या चतुर्विधा धीरपुरुषप्रज्ञता । तीर्थकरगणधरप्ररूपितेत्यर्थः । चातुर्विध्यमेवाह ।
आक्षेपणी विक्षेपणी संवेगश्चैव निर्वेद इति । सूचनात्सूत्रमिति न्यायात्संवेजनी
निर्वेदनी चैवेत्युपन्यासगाथाद्वारार्थः । जावार्थं त्वाह ॥ आयारे ववहारे, पन्नत्ती
चैव दिठ्ठिवाए य ॥ एसा चउविहा खलु, कहा उ अस्केवणी होइ ॥ १७० ॥
व्याख्या ॥ आचारो लोचास्नानादिः । व्यवहारः कथंचिदापन्नदोषव्यपोहाय प्राय-
श्चित्तलक्षणः । प्रज्ञप्तिश्चैव संशयापन्नस्य मधुरवचनैः प्रज्ञापना । दृष्टिवादश्च श्रोत्र-
पेक्षया सूक्ष्मजीवादिजावकथनम् । अन्ये त्वभिदधत्याचारादयो ग्रन्था एव परिग्र-
ह्यन्ते आचाराद्यभिधानादिति । एषानन्तरोदिता चतुर्धा । खलुशब्दो विशेषणार्थः ।
श्रोत्रपेक्षयाचारादिज्ञेदानाश्रित्यानेकप्रकारेति । कथा त्वाक्षेपणी भवति । तुरेवकारार्थः ।
कथैव प्रज्ञापकेनोच्यमाना नान्येन । आक्षिप्यन्ते मोहात्तत्त्वं प्रत्यनया नव्यप्राणिन

इत्याक्षेपणी ऋवतीति गाथाक्षरार्थः । इदानीमस्या रसमाह ॥ विद्या चरणं च तवो,
 पुरिसकारो य समिद्गुत्तीर्त्त ॥ उवद्स्सद् खलु जहियं, कहाद् अस्केवणीद् रसो ॥
 ॥ १०१ ॥ व्याख्या ॥ विद्या ज्ञानम् अत्यन्तापकारिज्ञावतमोक्षेदकम् । चरणं चा-
 रित्रं समग्रविरतिरूपम् । तपोऽनशनादि । पुरुषकारश्च कर्मशत्रून्प्रति स्ववीर्योत्कर्षल-
 क्षणः । समितिगुप्तयः पूर्वोक्ता एव । एतदुपदिश्यते खलु श्रोतृज्ञावापेक्षया सामीप्येन
 कथ्यते । एवं यत्र कचिदसावुपदेशः कथाया आक्षेपण्या रसो निष्यन्दः सार इति
 गाथार्थः । गताक्षेपणी । विक्षेपणीमाह ॥ कहिञ्जण ससमयं तो, कहेद् परसमयमह
 वि वच्चासा ॥ मिथासम्मावाए, एमेव ह्वंति दो ज्ञेया ॥ १०२ ॥ व्याख्या ॥ कथ-
 यित्वा स्वसमयं स्वसिद्धान्तं ततः कथयति परसमयं परसिद्धान्तमित्येको ज्ञेदः । अथवा
 विपर्यासाद्भ्यत्ययेन कथयति । परसमयं कथयित्वा स्वसमयमिति द्वितीयः । मि-
 थ्यासम्यग्वादयोरेवमेव ऋवतो द्वौ ज्ञेदाविति । मिथ्यावादं कथयित्वा सम्यग्वादं
 कथयति सम्यग्वादं कथयित्वा मिथ्यावादमिति । एवं विद्विष्यतेऽनया सन्मार्गात्कु-
 मार्गे कुमार्गात्सन्मार्गे श्रोतेति विक्षेपणीति गाथाक्षरार्थः । ज्ञावार्थस्तु वृद्धविवर-
 णादवसेयः । तच्चेदम् । विस्केवणी सा चउविहा पणत्ता । तं जहा । ससमयं कहित्ता
 परसमयं कहेद् परसमयं कहेत्ता ससमयं कहेद् मिथावादं कहेत्ता सम्मावादं कहेद् ।
 सम्मावादं कहेत्ता मिथावायं कहेद् । तन्न पुर्विं ससमयं कहित्ता परसमयं कहेद् । सस-
 मयगुणे दीवेद् । परसमयदोसे उवदंसेद् । एसा पढमा विस्केवणी गया । श्याणिं विश्या
 ऋणद् । पुर्विं परसमयं कहेत्ता तस्सेव दोसे उवदंसेद् । पुणो ससमयं कहेद् । गुणे य से
 उवदंसेद् । एसा विश्या विस्केवणी गया । श्याणिं तश्या । परसमयं कहेत्ता । तेसु चैव
 परसमयसु जे ज्ञावा जिणप्पणीएहिं ज्ञावेहिं सह विरुद्धा असंता चैव वियप्पिया ते पुर्विं
 कहित्ता दोसा तेसिं ज्ञाविञ्जण पुणो जे जिणप्पणीयज्ञावसरिसा धुणस्करमिव कह-
 वि सोज्जणा ऋणिया । ते कहयद् । अहवा मिथावादो एत्थित्तं ऋणद् । सम्मा-
 वादो अत्थित्तं । तन्न पुर्विं एाहियवाईणं दिठ्ठीर्त्त कहित्ता । पठा अत्थित्तपक्कवा-
 ईणं दिठ्ठीर्त्त कहेद् । एसा तश्या विस्केवणी गया । श्याणिं चउठी विस्केवणी ।
 सा वि एवं चैव । एवरं पुर्विं सोज्जणे कहयद् । पठा श्यरे ति । एवं विस्किवति
 सोयारं ति गाथाज्ञावार्थः । सांप्रतमधिकृतकथामेव प्रकारान्तरेणाह ॥ जा सस-
 मयवद्या खलु, होद् कहा लोगवेयसंजुत्ता ॥ परसमयाणं च कहा, एसा विस्के-
 वणी नाम ॥ १०३ ॥ व्याख्या ॥ यास्वसमयवर्जा । खलुशब्दस्य विशेषणार्थत्वा-
 दत्यन्तं प्रसिद्धान्त्या स्वसिद्धान्तगून्या । अन्यथा विधिप्रतिषेधद्वारा विश्वव्या-
 पकत्वात् स्वसमयस्य तद्वर्जा कथैव नास्ति । ऋवति कथा लोकवेदसंयुक्ता । लोक-

१९९ राय धनपतसिंध बहादुरका जैनागमसंग्रह, चाग तेतालीस-(४३)-मा.

ग्रहणाद्रामायणादिपरिग्रहः । वेदास्तु ऋग्वेदादय एव । एतदुक्ता कथेत्यर्थः । पर-
समयानां च सांख्यशाक्यादिसिद्धान्तानां कथा या सा सामान्यतो दोषदर्शनद्वारेण
एषा विद्वेषणी नाम । विद्विष्यतेऽनया सन्मार्गात्कुमार्गे कुमार्गात्सन्मार्गे श्रोतेति वि-
द्वेषणी । तथाहि सामान्यत एव रामायणादिकथायामिदमपि तत्त्वमिति जवति
सन्मार्गात्त्रिमुखस्य ऋजुमतेः कुमार्गप्रवृत्तिः । दोषदर्शनद्वारेणाप्येकेन्द्रियप्रायस्याहो
मत्सरिण एत इति मिथ्यालोचनेनेति गाथार्थः । अस्या अकथने प्राप्ते विधिमाह ।
जा ससमएण पुंविं, अस्काया तं बुजेच्च परसमए ॥ परसासणवस्केवा, परस्स समयं
परिकहेहि ॥ १०४ ॥ दारं ॥ व्याख्या ॥ या स्वसमयेन स्वसिद्धान्तेन करणञ्चूतेन पूर्व-
माख्याता आदौ कथिता तां द्विपेत्परसमये क्वचिदोषदर्शनद्वारेण यथास्माकमहिंसा-
दिलक्षणा धर्मः सांख्यादीनामप्येवम् ॥ हिंसा नाम जवेऽर्म्मो न जूतो न जविष्यति ॥
इत्यादिवचनप्रामाण्यात्किंत्वसावपरिणामिन्यात्मनि न युज्यते । एकान्तनित्यानित्ययो-
र्हिंसाया अजावादिति । अथवा परशासनव्याक्षेपात् 'सुपां सुपो जवन्ति' इति । सत-
म्यर्थे पञ्चमी । परशासनेन कथ्यमानेन व्याक्षेपे सन्मार्गात्त्रिमुखतायां सत्यां परस्य
समयं कथयति । दोषदर्शनद्वारेण केवलमपीति गाथार्थः । उक्ता विद्वेषणी अधुना संवे-
जनीमाह ॥ आयपरसरीरगया, इहलाए चव तहय परलोए ॥ एसा चउविहा खलु,
कहा उ संवेयणी होइ ॥ १०५ ॥ व्याख्या ॥ आत्मपरशरीरविषया इह लोके चैव तथा
परलोके । इहलोकविषया परलोकविषया च । एषा चतुर्विधा खलु अनन्तरोक्तेन प्रकारेण
कथा तु संवेजनी जवति । संवेज्यते संवेगं ग्राह्यतेऽनया श्रोतेति संवेजनी । एषोऽधि-
कृतगाथाद्वारार्थः । जावार्थस्तु वृद्धविवरणादवसेयः । तच्चेदम् । संवेयणी कहा
चउविहा । तं जहा । आयसरीरसंवेयणी परसरीरसंवेयणी इहलोयसंवेयणी परलो-
यसंवेयणी । तच्च आयरीरसंवेयणी जहा जमेयं अम्हच्चयं सरीरयं । एवं सुक्कसोणि-
यमंसवसामेदमज्जाट्ठिण्हारुचम्मकेसरोमणहदंतअंतादिसंघायणिप्फणत्तणेण मुत्तपुरी-
सजायणत्तणेण य असुइ त्ति कहेमाणो सोयारस्स संवेगं उप्पाएइ । एसा आय-
सरीरसंवेयणी । एवं परसरीरसंवेयणी वि । परसरीरं एरिसं चव असुइ । अहवा पर-
स्स सरीरं वस्सेमाणो सोयारस्स संवेगमुप्पाएइ । परसरीरसंवेयणी गया । इयाणिं
इहलोयसंवेयणी । जहा सब्बमेयं माणुसत्तणं असारमधुवं कदलीयंजसमाणं । एरिसं
कहं कहेमाणो धम्मकही सोयारस्स संवेगमुप्पाएइ । एसा इहलोयसंवेयणी गया ।
इयाणिं परलोयसंवेयणी । जहा देवा वि इस्साविसायमयकोहलोहाइएहिं डुस्केहिं
अत्तिञ्जूया किमंग पुण तिरियनारया । एयारिसं कहं कहेमाणो धम्मकही सोयारस्स
संवेगमुप्पाएइ । एसा परलोयसंवेयणी गय त्ति गाथाजावार्थः । सांप्रतं शुक्ककर्मोदया-

शुभ्रकर्मद्वयफलकथनतः संवेजनीरसमाह ॥ वीरियविज्वणिट्टी, नाणं चरणदंसणाण तह
 इट्टी ॥ उवइस्सइ खलु जहियं, कहाइ संवेयणीइ रसो ॥ २०६ ॥ व्याख्या ॥ वीर्यवैक्रिय-
 र्द्धिस्तपःसामर्थ्योद्भवा आकाशगमनजङ्घाचारणादिवीर्यवैक्रियनिर्माणलक्षणा । ज्ञान-
 चरणदर्शनानां तथर्द्धिः । तत्र ज्ञानर्द्धिः “पञ्च एणं जंते चोदसपुवी घमाउं घरुसहस्सं
 पडाउं परुसहस्सं विजवित्तए । हंता पट्टु विजवित्तए । तथा ॥ “जं अष्णाणी कम्मं, खवेइ बहु-
 याहिं वासकोडीहिं ॥ तं णाणी तिहिं गुत्तो, खवेइ ऊसासमत्तेणं ॥” इत्यादि । तथा चर-
 णर्द्धिः । नास्त्यसाध्यं नाम चरणस्य तद्धन्तो हि देवैरपि पूज्यन्त इत्यादि । दर्शनर्द्धिः प्र-
 शमादिरूपा । तथा “सम्मदिट्ठी जीवो, विमाणवज्जं ए वंधए आउं ॥ जइ वि ए सम्मत-
 जढो, अहव ए वज्जाउउं पुविं ” इत्यादि । उपदिश्यते कथ्यते खलु यत्र प्रक्रमे कथायाः
 संवेजन्या रसो निष्यन्द एष इति गाथार्थः । उक्ता संवेजनी निर्वेदनीमाह ॥ पावाणं
 कम्माणं, असुन्नविवागो कहिच्चए जह ॥ इह य परह य लोए, कहा उ णिवेयणी नाम
 ॥ २०७ ॥ व्याख्या ॥ पापानां कर्मणां चौर्यादिकृतानामशुभ्रविपाकः दारुणपरिणामः
 कथ्यते यत्र यस्यां कथायामिह च परत्र च लोके इहलोके कृतानि कर्माणि इहलोक
 एवोदीर्यन्ते । इत्यनेन चतुर्द्धिकामाह । कथा तु निर्वेदनी नाम निर्वेद्यते नवादनया
 श्रोतेति निर्वेदनी एष गाथाकारार्थः । नावार्थस्तु वृद्धविवरणादवसेयः । तच्चेदम् ।
 “श्याणिं निवेयणी । सा चउविहा । तं जहा इह लोए डुच्चिष्सा कम्मा इह लोए चेव
 डुहविवागसंजुत्ता नवंति त्ति । जहा चोराणं पारदारियाणं एवमाइ । एसा पढमा नि-
 वेयणी । श्याणिं विइया । इह लोए डुच्चिष्सा कम्मा परलोए डुहविवागसंजुत्ता नवंति ।
 कहं । जहा नेरइयाणं अन्नम्मि नवे कयं कम्मं निरयन्नवे फलं देइ । विइया निवेयणी
 गया । श्याणिं तइया । परलोए डुच्चिष्सा कम्मा इह लोए डुहविवागसंजुत्ता नवंति ।
 कहं । जहा बालप्पत्तितिमेव । अंतकुलेसु उप्पन्ना खयकोडादीहिं दारिदेण य अत्तिन्नूया
 संति । एसा तइया णिवेयणी । श्याणिं चउत्ता णिवेयणी । परलोए डुच्चिष्सा कम्मा
 परलोए चेव डुहविवागसंजुत्ता नवंति । कहं जहा पुविं डुच्चिष्सेहिं कम्मेहिं जीवा
 संडासतुंडेहिं परकीहिं उववच्चन्ति । तउं ते णरयपाउग्गाणि कम्माणि असंपुष्णाणि
 ताणि ताए जातीए पूरिंति । पूरिऊण नरयन्नवे वेदंति । एसा चउत्ता निवेयणी गया ।
 एवं इहलोगो परलोगो वा पस्सवयं परुच्च नवइ । तठ पन्नवयस्त मणुस्सन्नवो इह लोगो ।
 अ वसेसाउं तिष्णि वि गर्इउं परलोगो त्ति गाथान्नावार्थः । इदानीमस्या एव रसमाह ॥
 थोवं पि पमायकयं, कम्मं साहिच्चइ जहिं नियमा ॥ पजरासुद्धपरिणामं, कहाइ निवे-
 यणीइ रसो ॥ २०८ ॥ व्याख्या ॥ स्तोकमपि प्रमादकृतमदपन्नपि प्रमादजनितं कर्म वेद-
 नीयादि साहिच्चइ त्ति कथ्यते । यत्र नियमान्नियमेन । किंविशिष्टमित्याह । प्रभूताशुभ्र-

१७४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

रिणामं बहुतीव्रफलमित्यर्थः । यथा यशोधरादीनामिति । कथाया निर्वेदिन्या रस एष
निष्यन्द इति गाथार्थः । संक्षेपतः संवेगं निर्वेदनिवन्धनमाह ॥ सिद्धी य देवलोगो,
सुकुलुप्पत्ती य होइ संवेगो॥नरगो तिरिखजोणी,कुमाणुसत्तं च निवेउ ॥२०॥व्याख्या॥
सिद्धिश्च देवलोकः सुकुलोत्पत्तिश्च जवति संवेग एतत्प्ररूपणं संवेगहेतुत्वादिति ज्ञावः ।
एवं नरकस्तिर्यग्योनिः कुमानुषत्वं च निर्वेद इति गाथार्थः । आसां कथानां या यस्य
कथनीयेत्येतदाह ॥ वेणइयस्स पढमया, कहा उ अस्केवणी कहेयवा ॥ तो ससमयगहि-
यडो, कहिइ विस्केवणी पढा ॥ २१० ॥व्याख्या॥ विनयेन चरति वैनयिकः शिष्यस्त-
स्मै प्रथमतया आदिकथनेन कथा तु आक्षेपणी उक्तलक्षणा कथयितव्या । ततः स्व-
समयगृहीतार्थे सति तस्मिन् कथयेद्विक्षेपणीमुक्तलक्षणामेव पश्चादिति गाथार्थः ।
किमित्येतदेवमित्याह ॥ अस्केवणिअस्किता, जे जीवा ते लज्जंति संमत्तं ॥ विस्केवणीइ
जइं गाढतरागं च मिच्चत्तं ॥२११॥व्याख्या॥ आक्षेपण्या कथया आक्षिप्ता आवर्जिता
आक्षेपण्याक्षिप्ता ये जीवास्ते लज्जन्ते सम्यक्त्वम् । तथा आवर्जनं शुभ्रजावस्य
मिथ्यात्वमोहनीयद्वयोपशमोपायत्वात् । विक्षेपण्यां जाज्यं सम्यक्त्वम् । कदाचिद्वज्जन्ते
कदाचिन्नेति । तद्वृणान्तथाविधपरिणामजावात् । गाढतरं वा मिथ्यात्वं जरुमतेः पर-
समयदोषानवबोधान्निन्दाकरिण एते न द्रष्टव्या इत्यग्निनिवेशेनेति गाथार्थः ।
उक्ता धर्मकथा । सांप्रतं मिश्रामाह ॥धम्मो अडो कामो, उवइस्सइ जड सुत्तकवेसु ॥
लोगे वेए समए, सा उ कहा मीसिया णाम ॥ २१२ ॥ व्याख्या ॥ धर्मः प्रवृत्त्यादि-
रूपः । अर्थो विद्यादिः । काम इडादिः । उपदिश्यते कथ्यते यत्र सूत्रकाव्येषु सूत्रेषु काव्ये-
षु च तद्वृणान्तथाविधपरिणामजावात् । आह लोके रामायणादिषु । वेदे यज्ञक्रियादिषु । समये
तरङ्गवत्यादिषु । सा पुनः कथा मिश्रा मिश्रानाम संकीर्णपुरुषार्थाजिधानात् इति
गाथार्थः । उक्ता मिश्रकथा तदजिधानाच्चतुर्विधा कथेति । सांप्रतं कथाविपक्षभूतां
त्याज्यां विकथामाह । अज्ञातस्वरूपायास्त्यागासंज्ञवादिति ॥ इडिकहा जत्तकहा, राय-
कहा चोरजणवयकहा य ॥ नडनट्टजड्ढमुठिय कहाउ एसा जवे विकहा ॥२१३॥ व्याख्या॥
स्त्रीकथा एवंभूता द्रविडा इत्यादिलक्षणा । जत्तकथा सुन्दरः शाड्योदन इत्यादिरूपा ।
राजकथा अमुकः शोचन इत्यादिलक्षणा । चौरजनपदकथा च गृहीतोऽथ चौरः । स इडं
कदर्थितः । तथा रम्यो मध्यदेश इत्यादिरूपा । नटनर्तकजड्ढमुठिककथा च एषा जवे-
द्विकथा । प्रेक्षणीयकानां नटो रमणीयः । यद्वा नर्तकः । यद्वा जड्ढः जड्ढो नाम वरत्राखे-
लकः । मुष्टिको मड्ड इत्यादिलक्षणा विकथा कथावलक्षणविरहादिति गाथार्थः । उक्ता
विकथा इदानीं प्रज्ञापकापेक्षयासां प्राधान्यमाह ॥ एया चेव कहाउ, पन्नवगपरुवगं
समासव ॥ अकहा कहा य विकहा, हविच्चपुरिसंतरं पप्प ॥२१४॥व्याख्या॥ एता एवो-

कलङ्कणाः कथाः । प्रज्ञापयतीति प्रज्ञापकः । प्रज्ञापकश्चासौ प्ररूपकश्चेति विग्रहस्तमव-
बोधकप्ररूपकम् । नतु घरद्वभ्रमणकद्वयतो न किञ्चिदवगम्यत इत्यर्थः । समाश्रित्य प्राप्य ।
किमित्याह । अकथा वक्ष्यमाणलङ्कणा कथा चोक्तस्वरूपा विकथा चोक्तस्वरूपैव जवति
पुरुषान्तरं श्रोतृलङ्कणं प्राप्यासाद्य साध्वसाध्वाशयवैचित्र्यात्सम्यक्श्रुतादिवत् । अन्ये
तु प्रज्ञापकं मूलकर्तारं प्ररूपकं तत्कृतस्याख्यातारमिति व्याचक्षते । नचैतदतिशोचनं
पञ्चवयपरूवगे समासवृत्ति पाठप्रसङ्गादिति गाथार्थः । इदानीमकथालङ्कणमाह ॥
मिष्ठतं वेयंतो, जं अन्नाणी कंहं परिकहेइ ॥ लिंगढो व गिही वा, सा अकहा देसि-
या समए ॥ ११५ ॥ व्याख्या ॥ मिथ्यात्वमिति मिथ्यात्वमोहनीयं कर्म वेदयन् विपा-
केन यां कां चिदज्ञानी कथां कथयति । अज्ञानित्वं चास्य मिथ्यादृष्टित्वादेव । यद्येवं
नार्थोऽज्ञानिग्रहणेन मिथ्यात्ववेदकस्याज्ञानित्वाव्यञ्जिचारादिति चेन्न । प्रदेशानुत्तव-
वेदकेन सम्यग्दृष्टिना व्यञ्जिचारादिति । किंविशिष्टोऽसावित्याह । लिङ्गस्थो वा द्रव्यप्रव-
जितोऽङ्गारमर्दकादिः । गृही वा यः कश्चिदितर एव । सा एवं प्ररूपकप्रयुक्तयुक्त्या श्रो-
तर्यपि प्रज्ञापकतुल्यपरिणामनिबन्धना कथा देशिता समये । ततः प्रतिविशिष्टकथाफ-
लात्तावादिति गाथार्थः । अत्रैव प्रक्रमे कथामाह ॥ तवसंजमगुणधारी, जं चरणरया
कहिति सप्लावं ॥ सबजगजीवहियं, सा उ कहा देसिया समए ॥ ११६ ॥ व्याख्या ॥
तपःसंयमगुणान् धारयन्ति तष्ठीलाश्चेति तपःसंयमगुणधारिणः यां कांचन चरणर-
ताश्चरणप्रतिवद्धा नत्वन्यत्र निदानादिना कथयन्ति सप्लावं परमार्थम् । किंवि-
शिष्टमित्याह । सर्वजगज्जीवहितं नतु व्यवहारतः कतिपयसत्वहितमित्यर्थः ।
तुशब्दस्यावधारणार्थत्वात्सैव कथा निश्चयतो देशिता समये निर्जराख्यस्वफल-
साधनात्कर्तृणां श्रोतृणामपि चेतःकुशलपरिणामनिबन्धना कथैव नोचेन्नाज्येति
गाथार्थः । इहैव विकथामाह ॥ जो संजउ पमत्तो, रागदोसवसगउ परिकहेइ ॥ सा
उ विकहा पवयणे, पखत्ता धीरपुरिसोहिं ॥ ११७ ॥ व्याख्या ॥ यः संयतः प्रमत्तः
कपायादिना प्रमादेन रागद्वेषवशगः सन्न तु मध्यस्थः परिकथयति किञ्चित् । सा तु
विकथा प्रवचने सा पुनर्विकथा सिद्धान्ते प्रज्ञता धीरपुरुषैः तीर्थकरादिभिः । तथावि-
धपरिणामनिबन्धनत्वात् कर्तृश्रोत्रोरिति । श्रोतृपरिणामत्रेदे तु तं प्रति कथान्तरमेवैवं
सर्वत्र जावना कार्येति गाथार्थः । सांप्रतं श्रमणेन यथाविधा न कार्या तथाविधामाह ।
सिंगाररसुत्तश्या, मोहकुवियफुंगुगा हसहसिंति ॥ जं सुणमाणस्स कंहं, समणेण ण
सा कहैयवा ॥ ११८ ॥ व्याख्या ॥ शृङ्गाररसेन मन्मथदीपकेन उत्तेजिता अधिकं
दीपिता केत्याह । मोह एव चारित्रमोहनीयकर्मोदयसमुत्थात्मपरिणामरूपः कुपितफुं-
फुकायटितकुक्कुला हसहसिंतिति जाज्वल्यमाना जायत इति वाक्यशेषः । यां श्रुएवतः

कथां मोहोदयो जायत इत्यर्थः । श्रमणेन साधुना न सा कथयितव्या । अकुशल-
निबन्धनत्वादिति गाथार्थः । यत्प्रकारा कथनीया तत्प्रकारामाह ॥ समणेण कहेयवा,
तवनियमकहा विरागसंजुत्ता ॥ जं सोऊण मणूसो, वच्चइ संवेगनिवेयं ॥ ११९ ॥
व्याख्या ॥ श्रमणेन कथयितव्या । किंविशिष्टेत्याह । तपोनियमकथा । अनशनादि-
पञ्चाश्रवविरमणादिरूपा । सापि विरागसंयुक्ता न निदानादिना रागादिसंगता । अत
एवाह । यां कथां श्रुत्वा मनुष्यः श्रोता व्रजति गच्छति । संवेयणिवेदं ति । संवेगं निवेदं
चेति गाथार्थः । कथाकथनविधिमाह ॥ अठमहंती वि कहा, अपरिक्लेशबहुला क-
हेयवा ॥ हंदि महयाचडगर-त्तणेण अठं कहा हणइ ॥ १२० ॥ व्याख्या ॥ महार्थापि
कथा अपरिक्लेशबहुला कथयितव्या । नातिविस्तरकथनेन परिक्लेशः कार्य इत्यर्थः ।
किमित्येवमित्यत आह । हंदीत्युपदर्शने । महता चरुकरत्वेन । अतिप्रपञ्चकथनेनेत्यर्थः ।
किमित्याह । अर्थ कथा हन्ति ज्ञावार्थं नाशयतीति गाथार्थः । विधिशेषमाह ॥ खेतं
कालं पुरिसं, सामठं चप्पणो वियाणेत्ता ॥ समणेण उ अणवद्या, पगयंमि कहा कहे-
यवा ॥ १२१ ॥ तइयपयणणिच्चुत्ती संमत्ता ॥ व्याख्या ॥ क्षेत्रं ज्ञौमादि ज्ञावितं कालं
क्षीयमाणादिलक्षणं पुरुषं पारिणामिकादिरूपं सामर्थ्यं चात्मनो ज्ञात्वा प्रकृते व-
स्तुनीति योगः । श्रमणेन त्वनवद्या पापानुबन्धरहिता कथा कथयितव्या नान्येति गा-
थार्थः । उक्ता कथा तद्विधानाजतो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्प-
न्नस्यावसर इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चार-
णीयम् । तच्चेदम् । संजमे इत्यादि । अस्य व्याख्या । इह संहितादिक्रमः क्लृप्तः ।
ज्ञावार्थस्त्वयम् । संयमे डुमपुष्पिकाव्यावर्णितस्वरूपे शोचनेन प्रकारेणागमनीत्या
स्थित आत्मा येषां ते सुस्थितात्मानस्तेषाम् । त एव विशेष्यन्ते । विविधमनेकैः
प्रकारैः प्रकर्षेण ज्ञावसारं मुक्ताः परित्यक्ता बाह्याच्यन्तरेण ग्रन्थेनेति विप्रमुक्ता-
स्तेषाम् । त एव विशेष्यन्ते त्रायन्ते आत्मानं परमुजयं चेति त्रातारः । आत्मानं
प्रत्येकबुद्धाः परं तीर्थकराः स्वतस्तीर्णत्वाद्बुजयं स्थविरा इति । तेषामिदं वक्ष्यमाणलक्षण-
मनाचरितमकटपम् । केषामित्याह । निग्रन्थानां साधूनामित्यन्विधानमेतत् । महान्तश्च
ते ऋषयश्च महर्षयो यतय इत्यर्थः । अथवा महान्तमेषितुं शीलं येषां ते महैषिणस्ते-
षाम् । इह च पूर्वपूर्वज्ञाव एवोत्तरोत्तरज्ञावो नियतो हेतुहेतुमद्भावेन वेदितव्यः । यत
एव संयमे सुस्थितात्मानोऽतएव विप्रमुक्ताः । संयमसुस्थितात्मनिबन्धनत्वाद्भिप्रमुक्तेः ।
एवं शेषेष्वपि ज्ञावनीयम् । अन्ये तु पश्चानुपूर्व्या हेतुहेतुमद्भावेन वर्णयन्ति । यत
एव महर्षयोऽतएव निग्रन्थाः । एवं शेषेष्वपि द्रष्टव्यमिति सूत्रार्थः । सांप्रतं
यदनाचरितं तदाह । सूत्रम् ।

उद्देशियं कीयगडं, नियागमन्निहडाणि य ॥

राश्नत्ते सिणाणे य, गंधमद्वे य वीयणे ॥ ७ ॥

(अचूरिः) यदनाचीर्णं तदाह । साध्वाद्याश्रित्योद्देशनमारम्भस्य तत्र चवम् (१) क्रयक्रीतं । जावे निष्ठाप्रत्ययः । साध्वाद्यर्थमिति गम्यते । तेन निर्वर्तितं क्रीतकृतं (२) नियागमप्रमाणीकृतामन्त्रितस्य पिंरुस्य ग्रहणं (३) अच्याहृतं बहुवचनं स्वपरग्रामादिज्ञेदख्यापनार्थम् (४) रात्रिचुक्तं दिवसगृहीतदिवसचुक्तादि चतुर्धा (५) स्नानं सर्वदेशज्ञेदज्ञिज्ञम् । देशस्नानमधिष्ठानशौचातिरेकेणाक्षिपद्मप्रक्षालनमपि । सर्वस्नानं प्रतीतम् (६) गन्धं कोष्ठपुटादि (७) माद्यं ग्रथितादि (८) वीजनं तालवृन्तादि (९) उद्देशकादिषु दोषाश्चारम्भादयः स्वयं ज्ञेयाः ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे साधुने आचरवाने अयोग्य जे तेज वावन बोलेकरी कहे ठे. उद्देशियंति (उद्देशियं के०) औद्देशिकं एटले साधु आदिकने उद्देशीने तैयार करेला जे आहारादि ते औद्देशिक कहियें, ते साधुने अनाचरित ठे, ए एक अनाचरित कहुं. (१) एवी रीतें आगल एकावन अनाचरित कहेसे. ते प्रत्येक बोलेनेविषे अनाचरित पदनो संबंध लेवो. (कीयगडं के०) क्रीतकृतम् एटले साधुने अर्थे वेचाथी आणी आपेहुं लेवुं ते वीजुं क्रीतकृत अनाचरित(२) (नियागं के०) जे आमंत्रण करे तेनेज घरे नित्य आहार लेवो. अनामंत्रितने घरे लेवो नही. ते नियाग नामक वीजुं अनाचरित. (३) (अनिहडाणि य के०) अच्याहृतानि च एटले परग्रामथी आवेला पुरुषोयें पोताना ग्रामथकी साधुमाटे लावेलो पदार्थ ते चोथुं अच्याहृत नामक अनाचरित. (४) (राश्नत्ते के०) रात्रिचुक्तम् एटले दिवागृहीतादि चार प्रकारनुं रात्रिचोजन करवुं, ते पांचमुं रात्रिचुक्तनामक अनाचरित. (५) (सिणाणे के०) स्नानं एटले नेत्रप्रक्षालनादि देशस्नान तथा अवगाहनादि सर्व स्नान करवुं, ते ठहुं स्नाननामक अनाचरित. (६) (गंधमद्वे य के०) गंधमाद्ये च, गंध एटले सुगंध चूआ चंदन आदिनुं चोपडवुं, अने माद्य ते फूलप्रमुखनी माला पहरेवी ते सातमुं ने आठमुं गंधमाद्य नामक अनाचीर्ण. (७।८) (वीयणे के०) व्यजनम् ते तालवृन्तादिकनो स्वीकार करवो ते नवमुं व्यजन नामक अनाचरित जाणवुं (९) अही औद्देशिकादिमां जे आरंजादि दोष ठे, ते सहज ठे, माटे लख्या नथी. शचनारें खुबुद्धिची जाणी लेवा. ॥ ७ ॥

(दीपिका) सांप्रतं यत्पूर्वोक्तमनाचरितं तदेवाह । साधुमुद्दिश्य आरम्भेण

१७८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ज्वमौद्देशिकम् (१) ऋयणं साध्वादिनिमित्तं क्रीतं तेन कृतं निर्वर्तितं क्रीतकृतम् (२) नियागमामन्त्रितस्य पिण्डस्य ग्रहणम् (३) अजिह्वं स्वकीयग्रामादेः साधुनिमित्तम-
ज्जिमुखमानीतं अज्याहृतम् । बहुवचनं स्वग्रामपरग्रामनिशीथादिज्जेदख्यापनार्थम् (४) रात्रिञ्चुक्तं रात्रिञ्जो-
जनं दिवसगृहीतं दिवसञ्चुक्तं रात्रौ संनिधिरक्षणेन (१) दिवसगृहीतं रात्रौ चुक्तम् (२) रात्रौगृहीतं दिवसञ्चुक्तं (३) रात्रौगृहीतं रात्रौ चुक्तम् (४) इति ज्जेदचतुष्ट-
यलक्षणम् (५) स्नानं देशसर्वज्जेदज्जिन्नम् । तत्र देशस्नानं शौचातिरेकेण अक्षिपद्मप्रहा-
लनमपि । सर्वस्नानं तु प्रतीतमेव (६) गन्धमाद्यं च गन्धग्रहणात् कोष्ठपुटादि-
परिग्रहः (७) माद्यग्रहणाच्च ग्रथितवेष्टितादेर्माद्यस्य परिग्रहः (८) बीजनमुष्णकाष्ठे
तालवृन्तादिना (९) इदमनाचरितम् । दोषाश्चेह आरम्भप्रवर्तनादयः स्वयं बु-
द्ध्या वाच्याः ॥ २ ॥

(टीका) उद्देशियं ति सूत्रमस्य व्याख्या । उद्देशनं साध्वाद्याश्रित्य दानारम्भ-
स्येत्युद्देशः । तत्र ज्वमौद्देशिकम् (१) ऋयणं क्रीतम् । ज्ञावे निष्ठाप्रत्ययः । सा-
ध्वादिनिमित्तमिति गम्यते । तेन कृतं निर्वर्तितं क्रीतकृतम् (२) नियागमित्या-
मन्त्रितस्य पिण्डस्य ग्रहणं नित्यं तत्त्वनामन्त्रितस्य (३) अजिह्वाणि यत्ति । स्वग्रामादेः
साधुनिमित्तमज्जिमुखमानीतमज्याहृतं बहुवचनं स्वग्रामपरग्रामनिशीथादिज्जेदख्या-
पनार्थम् (४) तथा रात्रिञ्चुक्तं रात्रिञ्जो-
जनं दिवसगृहीतदिवसञ्चुक्तादिचतुर्गल-
क्षणम् (५) । स्नानं च देशसर्वज्जेदज्जिन्नं देशस्नानमधिष्ठानशौचातिरेकेणाक्षिपद्म-
प्रहालनमपि । सर्वस्नानं तु प्रतीतम् (६) । तथा गन्धमाद्यव्यजनं च गन्ध-
ग्रहणात्कोष्ठपुटादिपरिग्रहः (७) माद्यग्रहणाच्च ग्रथितवेष्टितादेर्माद्यस्य (८) बीजनं
तालवृन्तादिना घर्म एवेदमनाचरितं दोषाश्चौद्देशिकादिष्वारम्भप्रवर्तनादयः (९)
स्वाधियावगन्तव्या इति सूत्रार्थः ।

संनिहीगिहिमत्ते य, रायपिंडे किमिच्छए ॥

संवाहण दंत पहोयणाय संपुञ्जणे देहप्रलोयणा य ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) सन्निधीयतेऽनेन आत्मा दुर्गताविति संनिधिः घृतगुडादीनां
संचयक्रिया (९) गृहिमात्रं गृहस्थजाजनम् (१०) राजपिण्डोत्पाहारः (११)
कः किमिच्छतीति यो दीयते स किमिच्छकः (१२) संहनमस्थिमांसत्व ग्रोमसुख-
तया चतुर्धा मर्दनं (१३) दंतप्रधावनं चाङ्गुल्यादिना क्षालनम् (१४) संप्रश्नः
संवादो सावद्यगृहस्थविषयः कीदृशोऽहमित्यादिरूपो वा (१५) देहप्रलोकनं
चादर्शादौ (१६) ॥ ३ ॥

(अर्थ.) संनिहित्ति (संनिहि के०) संनिधिः, जेथी आत्मा दुर्गतिने संनिधि एटले नजीक जाय ठे, ते संनिधि एटले घृतगुणादिकनो संचय करवो, ते संनिधिनामक दशमुं अनाचारित (गिहिमित्ते य के०) गृह्यमंत्रं च एटले गृहस्थनुं पात्रं चो-
नादिकने अर्थं लेवुं, ते अगियारमुं गृह्यमंत्र नामक अनाचारित. (रायपिंने के०)
राजपिंनः एटले राजाएं आपेलो आहार लेवो, ते वारमुं राजपिंन नामक अना-
चारित. (किमिठ्ठक के०) किमिठ्ठकः एटले “जे कोइ चोजननी इत्था करनार हो
ते अहिं आवो अने चोजन लइ जाउं.” एवो घोष करीने ज्यां आहार अपाय ठे,
तेवा दानशालादिकनेविषे जे आहार लेवो, ते किमिठ्ठकनामा तेरमुं अनाचारित.
(संवाहणे के०) संवाहनम् एटले जेथी अस्थि, मांस, त्वचा अने रोम एमने
सुख थाय एवुं तैलादिकथी मर्दन करवुं ते चौदमुं संवाहन नामक अनाचारित.
(दंतपहोयणा य के०) दंतप्रधावना च एटले अंगुल्यादिकें करी दांतण करवुं,
मुख प्रक्षालन करवुं, ए पंदरमुं दंतप्रधावन नामक अनाचारित. (संपुठण
के०) संप्रश्नः एटले गृहस्थने सावद्य प्रश्न ते कुशलक्षेमसंवधी प्रश्न करवो, अ-
थवा पोतानी शरीरनी शोचाना अजिमानथी एवुं पूठवुं के, हुं केवो तुं ? ए
संप्रश्न नामक सोलमुं अनाचारित. (देहप्रलोयणा य के०) देहप्रलोकना च
एटले दर्पण आदिकमां शरीरनी कांति जोवी, ते सत्तरमुं देहप्रलोकन नामक अना-
चारित जाणवुं. ए संनिधि आदिकनुं आचरण करवामां परिग्रह, प्राणातिपात
इत्यादि दोष ठे ते पोतानी मेले जाणवा. ॥ ३ ॥

(दीपिका) पुनरिदमनाचारितम् । संनिधीयतेऽनेन आत्मा दुर्गताविति
संनिधिः । गुरुघृतादीनां संचयकरणम् (१०) । गृह्यमंत्रं च गृहस्थनाजनम् (११) ।
राजपिंनश्च नृपाहारः (१२) । किमिठ्ठसि इत्येवं यो दीयते स किमिठ्ठकः । राज-
पिंनोऽन्यो वा सामान्येन (१३) । तथा संवाहनं अस्थिमांसत्वग्रोमसुखतया चतु-
र्विधं मर्दनम् (१४) । दन्तप्रधावनं चाङ्गुल्यादिना मुखक्षालनम् (१५) । संप्रश्नः
सावद्यो गृहस्थविषयः । शोचार्थं कीदृशो वाहमित्यादिरूपः (१६) । देहप्रलोकनं च
आदर्शादौ (१७) । अनाचारितदोषाश्च संनिधिप्रवृत्तिषु परिग्रहप्राणातिपातादयः
स्वयुद्ध्या वाच्याः ॥ ३ ॥

(टीका) इदं चानाचारितमित्याह । संनिहित्ति सूत्रमस्य व्याख्या । संनिधीयते-
ज्यात्मा दुर्गताविति संनिधिः । घृतगुणादीनां संचयक्रिया । गृह्यमंत्रं गृहस्थ-
नाजनं च तथा राजपिंनो नृपाहारः । किमिठ्ठतीत्येवं यो दीयते स किमिठ्ठकः स-

१३० शय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जपिण्णोऽन्यो वा सामान्येन । तथा संवाधनमस्थिमांसत्वग्रोमसुखतया चतुर्विधं
मर्दनम् । दन्तप्रधावनं चाङ्गुल्यादिना क्वालनम् । तथा संप्रश्नः सावद्यो गृहस्थविषयः ।
राढार्थं कीदृशो वाहमित्यादिरूपः । देहप्रलोकनं चादर्शादावनाचरितम् । दोषाश्च सं-
निधिप्रवृत्तिषु परिग्रहप्राणातिपातादयः स्वधियैव वाच्या इति सूत्रार्थः । अष्टावए य
सूत्रमस्य व्याख्या । अष्टापदं चेति ।

अष्टावए य नालीए, उत्तस्स य धारणाए ॥

तेगिहं पाहणापाए, समारंजं च जोशणो ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) अष्टावए ति । अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य निमित्तादिविषयं
१९ । नालिका द्यूतत्रेदः । यत्र मा चूत्कलयाप्यन्यथाऽक्षपातनमिति नालिकाः पात्यंते ।
नालिकायाः प्रधानत्वख्यापनार्थं त्रेदेनोपादानं सकलद्यूतोपलक्षणार्थं च १७ । तत्रस्य
धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनर्थाय ग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वा । प्राकृतत्वादनुस्वारलो-
पोऽकारनकारलोपो च दृष्टव्यौ १९ । चिकित्साया चावश्रैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारू-
पम् (२०) । उपानहौ पादयोरिति साज्जिप्रायकम् । आपत्कालपरिहारार्थम् उप-
ग्रहधारणे न दोषः (२१) । समारंजश्च ज्योतिषोऽग्नेरिति (२२) । दोषास्त्वष्टाप-
दादीनां क्षुष्मा एवेति ॥ ४ ॥

(अर्थ) अष्टावएति । (अष्टावए य के०) अष्टापदं च एटले द्यूत रमवुं, ते अठारमुं
अष्टापदनामक अनाचरित. (नालीए के०) नालिका एटले कलायें करी पासो पोतानी
इष्टाप्रमाणे न पाडवो जोश्यें माटे नलिकामां नाखीने रमवुं, एवुं एक जातनुं द्यूत, अथवा
नालिकाशब्दें गंजीफो, सेत्रंज इत्यादि क्रीडा लेवी. ते क्रीडायें रमवुं ते नालिका नामक
ओगणीशमुं अनाचरित. रोगादिनिमित्तविना (उत्तस्स य के०) तत्रस्य च एटले तत्रनुं
(धारण के०) धारणं एटले धारण करवुं ते (एणाए के०) अनर्थाय एटले अनर्थने माटे
ठे. अर्थात् अनर्थकारि ठे. ए वीशमुं तत्रधारणनामक अनाचरित. (तेगिहं के०)
चैकित्स्यम् एटले सावद्य वैद्यक्रिया स्वार्थ अथवा परार्थ करवी, ते एकवीशमुं चैकि-
त्स्यनामक अनाचरित. (पाए के०) पादयोः एटले पगनेविषे (वाहणा के०) उ-
पानहौ एटले पगरखां पहेरवां, ते बावीशमुं उपानह् नामक अनाचरित. (जोशणो
के०) ज्योतिषः एटले अग्निनो (समारंजं के०) समारंजः एटले आरंज करवो, ते
त्रेवीशमुं ज्योतिःसमारंज नामक अनाचरित जाणवुं ॥ ४ ॥

(दीपिका) किंच अष्टापदमिति । अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य निमित्तादि-

विषयम् अनाचरितम् १७ तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माञ्जूत्कलयाऽन्यथा पाशकपातनमिति नालिकया पात्यन्त इति । इयं च अनाचरितम् १९ ठत्रस्य धारणमात्मानं परं वा प्रति अनर्थाय इति । आगाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितं प्राकृतशैल्यात्रानुस्वारलोपः अकारणकारलोपौ च द्रष्टव्यौ । तथा श्रुतिप्रामाण्यादिति २० ते गिञ्ति चिकित्साया नावः चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपम् अनाचरितम् २१ उपानहौ पादयोरनाचरिते । पादयोरिति साजिप्रायकं नतु आपत्कटपपरिहारार्थमुपग्रहधारणेन २२ समारञ्जश्च समारम्भणं ज्योतिषो बहेः २३ दोषाश्च अष्टापदादीनां सुगमा एवेति ॥ ४ ॥

(टीका) अष्टापदं द्यूतम् । अर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य नीत्यादिविषयमनाचरितम् । तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माञ्जूत्कलयान्यथा पाशकपातनमिति नालिकया पात्यन्त इति । इयं चानाचरिता । अष्टापदेन सामान्यतो द्यूतग्रहणे सत्यज्ञिनिवेशनिवन्धनत्वेन नालिकायाः प्राधान्यख्यापनार्थं ज्ञेयत उपादानम् । अर्थपदमेवोक्तार्थं तदित्यन्ये अजिदधति । अस्मिन् पदे सकलद्यूतोपलक्षणार्थं नालिकाग्रहणमष्टापदद्यूतविशेषपदे चोन्नयोरिति । तथा ठत्रस्य च लोकप्रसिद्धस्य धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनर्थायेत्यागाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितम् । प्राकृतशैल्यात्रानुस्वारलोपोऽकारणकारलोपौ च द्रष्टव्यौ तथा श्रुतिप्रामाण्यादिति । तथा ते गिञ्ति । चिकित्साया नावश्चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपमनाचरितम् । तथोपानहौ पादयोरनाचरिते । पादयोरिति साजिप्रायकम् । नत्वापत्कटपपरिहारार्थम् उपग्रहधारणेन । तथा समारम्भश्च समारम्भणं च ज्योतिषोऽज्ञेस्तदनाचरितमिति । दोषा अष्टापदादीनां कृष्णा एवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सिधायरपिंङ्गं च, आसंदीपलियंकए ॥

गिहंतरनिसिधा य, गायस्सुवट्टणाणि य ॥ ५ ॥

(अश्वचूरिः) शय्या वसतिस्तथा तरति संसारमिति शय्यातरः २३ आसंदीप-
र्यङ्गौ मध्वकखट्टे (२४) गृहान्तरनिपद्या च द्वयोर्यद्द्वयोरन्तरालोपवेशनम् । चात्पाट-
कादिग्रहः (२५) गात्रोद्धर्तनानि च मलापनयनरूपाणि । चादन्यसंस्कारग्रहः ॥ ५ ॥

(अर्थ) सिधायरति । (सिधायरपिंङ्गं के०) शय्यातरपिंङ्गः, शय्या षट्के नि-
ष्ठादि करवानुं स्थानकं ते साधुने आपीने जे पोताना कर्मने दृष्टवा करे ठे, ते श-
य्यातर कहीये, अने ते शय्यातरना धरनो जे पिंङ्ग षट्के आहार ते चोर्वीशनुं श-

२३० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

जपिण्णोऽन्यो वा सामान्येन । तथा संवाधनमस्थिमांसत्वग्रोमसुखतया चतुर्विधं
मर्दनम् । दन्तप्रधावनं चाङ्गुल्यादिना क्षालनम् । तथा संप्रश्नः सावद्यो गृहस्थविषयः ।
राढार्थं कीदृशो वाहमित्यादिरूपः । देहप्रलोकनं चादर्शादावनाचरितम् । दोषाश्च सं-
निधिप्रचृतिषु परिग्रहप्राणातिपातादयः स्वधियैव वाच्या इति सूत्रार्थः । अष्टावए य
सूत्रमस्य व्याख्या । अष्टापदं चेति ।

अष्टावए य नालीए, वत्तस्स य धारण्णए ॥

तेगिहं पाहणापाए, समारंजं च जोइणो ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) अष्टावए ति । अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य निमित्तादिविषयं
१७ । नालिका द्यूतत्रेदः । यत्र मा चूत्कलयाप्यन्यथाऽक्षपातनमिति नालिकाः पात्यंते ।
नालिकायाः प्रधानत्वख्यापनार्थं त्रेदेनोपादानं सकलद्यूतोपलक्षणार्थं च १७ । वत्रस्य
धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनर्थाय ग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वा । प्राकृतत्वादनुस्वारलो-
पोऽकारनकारलोपो च दृष्टव्यौ १९ । चिकित्साया चावश्चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारू-
पम् (२०) । उपानहौ पादयोरिति साञ्जिप्रायकम् । आपत्कालपरिहारार्थम् उप-
ग्रहधारणे न दोषः (२१) । समारंजश्च ज्योतिषोऽग्नेरिति (२२) । दोषास्त्वष्टाप-
दादीनां क्षुष्मा एवेति ॥ ४ ॥

(अर्थ) अष्टावएति । (अष्टावए य के०) अष्टापदं च एटले द्यूत रमवुं, ते अठारमुं
अष्टापदनामक अनाचरित. (नालीए के०) नालिका एटले कलायें करी पासो पोतानी
इहाप्रमाणे न पाडवो जोइयें माटे नलिकामां नाखीने रमवुं, एवुं एक जातनुं द्यूत, अथवा
नालिकाशब्दें गंजीफो, सेत्रंज इत्यादि क्रीडा लेवी. ते क्रीडायें रमवुं ते नालिका नामक
ओगणीशमुं अनाचरित. रोगादिनिमित्तविना (वत्तस्स य के०) वत्रस्य च एटले वत्रनुं
(धारण के०) धारणं एटले धारण करवुं ते (एठ्ठाए के०) अनर्थाय एटले अनर्थने माटे
ठे. अर्थात् अनर्थकारि ठे. ए वीशमुं वत्रधारणनामक अनाचरित. (तेगिहं के०)
चैकित्स्यम् एटले सावद्य वैद्यक्रिया स्वार्थ अथवा परार्थ करवी, ते एकवीशमुं चैकि-
त्स्यनामक अनाचरित. (पाए के०) पादयोः एटले पगनेविषे (वाहणा के०) उ-
पानहौ एटले पगरखां पहेरवां, ते बावीशमुं उपानह् नामक अनाचरित. (जोइणो
के०) ज्योतिषः एटले अग्निनो (समारंजं के०) समारंजः एटले आरंज करवो, ते
त्रेवीशमुं ज्योतिःसमारंज नामक अनाचरित जाणवुं ॥ ४ ॥

(दीपिका) किंच अष्टापदमिति । अष्टापदं द्यूतमर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य निमित्तादि-

विषयम् अनाचरितम् १७ तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माञ्जूत् कलयाऽन्यथा पाशकपातनमिति नालिकया पात्यन्त इति । इयं च अनाचरितम् १९ उत्रस्य धारणमात्मानं परं वा प्रति अनर्थाय इति । आगाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितं प्राकृतशैल्यात्रानुस्वारलोपः अकारणकारलोपौ च द्रष्टव्यौ । तथा श्रुतिप्रामाण्यादिति २० तेगिञ्चिंति चिकित्साया ज्ञावः चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपम् अनाचरितम् २१ उपानहौ पादयोरनाचरिते । पादयोरिति साज्जिप्रायकं नतु आपत्कटपपरिहारार्थमुपग्रहधारणेन २२ समारम्भश्च समारम्भणं ज्योतिषो बहेः २३ दोषाश्च अष्टापदादीनां सुगमा एवेति ॥ ४ ॥

(टीका) अष्टापदं द्यूतम् । अर्थपदं वा गृहस्थमधिकृत्य नीत्यादिविषयमनाचरितम् । तथा नालिका चेति द्यूतविशेषलक्षणा यत्र माञ्जूत्कलयान्यथा पाशकपातनमिति नालिकया पात्यन्त इति । इयं चानाचरिता । अष्टापदेन सामान्यतो द्यूतग्रहणे सत्यज्ञिनिवेशनिबन्धनत्वेन नालिकायाः प्राधान्यख्यापनार्थं ज्ञेयत उपादानम् । अर्थपदमेवोक्तार्थं तदित्यन्ये अजिदधति । अस्मिन् पक्षे सकलद्यूतोपलक्षणार्थं नालिकाग्रहणमष्टापदद्यूतविशेषपक्षे चोन्नयोरिति । तथा उत्रस्य च लोकप्रसिद्धस्य धारणमात्मानं परं वा प्रत्यनर्थायेत्यागाढग्लानाद्यालम्बनं मुक्त्वानाचरितम् । प्राकृतशैल्या चात्रानुस्वारलोपोऽकारणकारलोपौ च द्रष्टव्यौ तथा श्रुतिप्रामाण्यादिति । तथा तेगिञ्चिंति । चिकित्साया ज्ञावश्चैकित्स्यं व्याधिप्रतिक्रियारूपमनाचरितम् । तथोपानहौ पादयोरनाचरिते । पादयोरिति साज्जिप्रायकम् । नत्वापत्कटपपरिहारार्थम् उपग्रहधारणेन । तथा समारम्भश्च समारम्भणं च ज्योतिषोऽग्नेस्तदनाचरितमिति । दोषा अष्टापदादीनां ह्युष्मा एवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सिधायरपिंङ्गं च, आसंदीपलियंकण ॥

गिहंतरनिसिधा य, गायस्सुवट्टणाणि य ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) शय्या वसतिस्तया तरति संसारमिति शय्यातरः २३ आसंदीपर्यङ्गौ मञ्चकखट्टे (२४) गृहान्तरनिषद्या च द्वयोर्यहयोरन्तरालोपवेशनम् । चात्पाटकादिग्रहः (२५) गात्रोद्धर्तनानि च मलापनयनरूपाणि । चादन्यसंस्कारग्रहः ॥ ५ ॥

(अर्थ) सिधायरति । (सिधायरपिंङ्गं के०) शय्यातरपिंङ्गः, शय्या एतले निद्रादि करवानुं स्थानक ते साधुने आपीने जे पोताना कर्मने हलवा करे ठे, ते शय्यातर कहीये, अने ते शय्यातरना घरनो जे पिंङ्ग एतले आहार ते चोवीशमुं श-

१३७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

श्यातरपिंरु अनाचरित जाणवुं. तथा (आसंदीपलियंकए के०) आसंदीपर्यकौ एटले सादरी अने पलंग. उपलक्षणथी मांची, खाट, मोली इत्यादिक लेवा. हवे ते सादरी विगेरे उपर बेसवुं, ते पच्चीशमुं, ष्ठीशमुं आसंदीपर्यक नामक अनाचरित. (गिहंतरनिषिद्या य के०) गृहांतरशय्या एटले बे घरोना मध्यजागमां सूवुं, अथवा उपासराथी बीजे घरे जइने सूवुं, च शब्दथी पटादिकनो परिग्रह पण जाणवो. ए सत्तावीशमुं गृहांतरशय्या नामक अनाचरित. (गात्रसुवट्टणाणि य के०) गात्रस्योद्धर्तनानि च, एटले शरीरना मलने दूर करवाने अर्थे उद्धर्तन एटले उवटणां करवां. ए अष्टावीशमुं अनाचरित जाणवुं ॥ ५ ॥

(दीपिका) शय्यातरपिंरुऽप्यनाचरितः । शय्या वसतिस्तथा तरति संसारमिति शय्यातरः । साधूनां वसतिदाता तस्य पिंरुः १४ आसन्दकपर्यङ्कौ लोकप्रसिद्धौ अनाचरितौ १५।१६ तथा गृहान्तरनिषद्या गृहमेव गृहान्तरं गृहयोर्वा अपान्तरालं तत्र उपवेशनम् । चशब्दात् पाटकादिपरिग्रहः १७ तथा गात्रस्य कायस्य उद्धर्तनानि पङ्कापनयनलक्षणानि । चशब्दादन्यसंस्कारपरिग्रहः ॥ ५ ॥

(टीका) किंच । सधायरसूत्रमस्य व्याख्या । शय्यातरपिंरुश्चानाचरितः । शय्या वसतिस्तथा तरति संसारमिति शय्यातरः साधुवसतिदाता तत्पिंरुः । तथा आसन्दकपर्यङ्कौ अनाचरितौ । एतौ च लोकप्रसिद्धावेव । तथा गृहान्तरनिषद्यानाचरिता । गृहमेव गृहान्तरं गृहयोर्वा अपान्तरालं तत्रोपवेशनम् । चशब्दात्पाटकादिपरिग्रहः । तथा गात्रस्य कायस्योद्धर्तनानि चानाचरितानि । उद्धर्तनानि पङ्कापनयनलक्षणानि । चशब्दादन्यसंस्कारपरिग्रहः । इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

गिहिणो वैआवडियं, जा य आजीववत्तिया ॥

तत्तानिवुमज्जोइत्तं, आलुरस्सरणाणि य ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) गृहिणो वैयावृत्यं गृहस्थं प्रत्यन्नादिसंपादनम् (१७) या चाजीववृत्तिता जातिकुलादिजिरात्मपालना (१८) तत्तं च तथानिर्वृतं चात्रिदंमोद्धृतं तज्जोजित्वं मिश्रोदकज्जोजित्वमित्यर्थः (१९) । आलुरस्सरणानि च क्षुधादिसमये पूर्वशुक्तादिस्सरणानि । दोषातुराणां वा शरणान्याश्रयदानादीनि (२०) ॥ ६ ॥

(अर्थ) गिहिणो ति । (गिहिणो के०) गृहिणः एटले गृहस्थनुं (वैआवडियं के०) वैयावृत्यम् एटले वैयावच्च करवुं, अशनादिक देवां, तथा गृहस्थनां कामकाज करवां. ते उंगणत्रीशमुं अनाचरित. (जाय आजीववत्तिया के०) या चाजीववृत्तिता एटले

पोतानी जाति, कुल इत्यादि तेषु करी पोतानुं उदरपोषणं करवुं, ते त्रीशमुं
 आजीववृत्तितानामक अनाचरित. (तत्तानिबुद्धोऽत्तं के०) तत्तानिर्वृतञ्चोजित्वम्
 एतद्वे तत्त नाम तपावेबुं पण अनिर्वृत एतद्वे त्रण उकाला आढ्या विना जे प्रासु-
 क थयुं नथी एवं पाणी पीवुं. अर्थात् मिश्र उदकनुं पानं करवुं ते एकत्रीशमुं
 तत्तानिर्वृतञ्चोजित्व नामक अनाचरित. (आतुरस्मरणानि य के०) आतुरस्म-
 रणानि च एतद्वे नूखथी पीडित थवाथी पूर्वोपञ्चुक्त अवस्थानां स्मरणं करवां, अ-
 थवा आतुरशरणानि च एतद्वे रोगेकरी पीडा पामता लोकोने आश्रय देवो, ते
 वत्रीशमुं आतुरस्मरणनामा अनाचरित जाणवुं ॥ ६ ॥

(दीपिका) पुनर्गृहिणो गृहस्थस्य वैयावृत्त्यं व्यावृत्तस्य ज्ञावो वैयावृत्त्यं गृहस्थं
 प्रत्यन्नादिसंपादनमित्यर्थः ३९ । तथा या च आजीववृत्तिता जातिकुलगणकर्मशि-
 ष्टपानामाजीवनमाजीवः तेन वृत्तिः आजीववृत्तिः तस्या ज्ञाव आजीववृत्तिता जा-
 त्यादेराजीवनेन आत्मपालनमित्यर्थः ३० । तत्तानिर्वृतञ्चोजित्वं तत्तं च तत् अनिर्वृतं
 तत्तानिर्वृतं अत्रिदंमोद्धृतं चेति समासः । उदकमिति शेषः । तस्य चोजित्वं मिश्र
 सचित्तोदकञ्चोजित्वमित्यर्थः ३१ । तथा आतुरस्मरणानि च ह्युधादिना आतुराणां
 पीडितानां पूर्वोपञ्चुक्तस्मरणानि । अथवा दोषातुराणामाश्रयदानादीनि ३२ ॥ ६ ॥

(टीका) तथा गृहिणोऽस्ति सूत्रमस्य व्याख्या । गृहिणो गृहस्थस्य वैयावृत्त्यं व्यावृ-
 त्तज्ञावो वैयावृत्त्यं गृहस्थं प्रत्यन्नादिसंपादनमित्यर्थः । एतदनाचरितमिति । तथा चा-
 जीववृत्तिता जातिकुलगणकर्मशिष्टपानामाजीवनमाजीवस्तेन वृत्तिस्तज्ञाव आजीववृ-
 त्तिता । जात्याद्याजीवनेनात्मपालनेत्यर्थः । इयं चानाचरिता । तथा तत्तानिर्वृतञ्चो-
 जित्वम् तत्तं च तदनिर्वृतं च अत्रिदंमोद्धृतं चेति विग्रहः । उदकमिति विशेषणान्य-
 थानुपपत्त्या गम्यते । तञ्चोजित्वं मिश्रसचित्तोदकञ्चोजित्वम् इत्यर्थः । इदं चानाचरि-
 तम् । तथातुरस्मरणानि च ह्युधाद्यातुराणां पूर्वोपञ्चुक्तस्मरणानि च अनाचरितानि ।
 आतुरशरणानि वा । दोषातुराश्रयदानानीति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

मूलए सिंगवेरे य, उबुखंमे अनिबुमे ॥

कंदे मूले य सच्चित्ते, फले बीए य आमए ॥ ७ ॥

(अचूर्णः) मूलको लोके प्रतीतः (३१) शृङ्गवेरकं चार्द्रकम् (३२) इच्छुखणं
 चानिर्वृतमपरिणतं सर्वत्रापि संबध्यते (३३) (३४) कंदो वज्रकंदादिः (३५)
 मूलं सट्टामूलादि (३६) सचित्तफलं त्रपुषीककंद्यादि (३७) बीजं तिलादि
 आमकं सचित्तम् (३८) ॥ ७ ॥

१३४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ) मूलएत्ति (अनिर्वृते के०) अनिर्वृतं एटले पक थयो नथी एवो (मूलए के०) मूलकम् एटले मूलो, (सिंगबेरे य के०) शृंगबेरं च एटले आडुं, (उड्डुखंडे के०) इड्डुखंडम् एटले सर्व जातिनी सेलडी, ए त्रणे ठेकाणें अनिर्वृत ए विशेषण लगाडवुं. पूर्वोक्त एकत्रीश अने ए त्रण ए सर्व मलीने पात्रीश अनाचरित थयां. (सचित्ते के०) सचित्तम् एटले सचित्त एवा (कंदे के०) कन्दः एटले वज्रादि कंद, तथा (मूले के०) मूलम् एटले मूल ए बे वस्तु सचित्त वापरवी, ते अनाचरित. पूर्वोक्त पात्रीश अनाचरित अने आ कन्दानाचरित तथा मूलानाचरित मलीने साडत्रीश अनाचरित थयां. (आमए के०) आमम् एटले लीळुं कांचुं एवां (फले के०) फलं, ते कर्कटी आदिक फल अने (बीए के०) तिलादिक बीज ए बे लीलां काचां वापरवां, ते क्रमें करी आडत्रीशमुं तथा उंगणचादीशमुं अनाचरित जाणवुं ॥ ७ ॥

(दीपिका) पुनः, मूलको लोके प्रतीतः ३ । शृङ्गबेरमार्द्रकम् ३४ । इड्डुखण्डं च लोकप्रतीतम् । अनिर्वृतग्रहणं सर्वत्र अत्रिसंबध्यते । इड्डुखण्डं च अपरिणतं द्विपर्वान्तं यद्वर्तते । कन्दो वज्रकन्दादिः ३५ । मूलं च सट्टामूलादि सचित्तम् ३७ फलं कर्कट्यादि त्रपुषादि ३७ । बीजं च तिलादि ३९ । किं० । आमकं सचित्तम् ॥ ७ ॥

(टीका) किंच मूलएत्ति सूत्रमस्य व्याख्या । मूलको लोकप्रतीतः । शृङ्गबेरं चार्द्रकम् । तथेड्डुखण्डं च लोकप्रतीतम् । अनिर्वृतग्रहणं सर्वत्रात्रिसंबध्यते । अनिर्वृतमपरिणतमनाचरितमिति । इड्डुखण्डं चापरिणतं द्विपर्वान्तं यद्वर्तते । तथा कन्दो वज्रकन्दादिः । मूलं च सट्टामूलादि सचित्तमनाचरितम् । तथा फलं त्रपुष्यादि । बीजं च तिलादि । आमकं सचित्तमनाचरितमिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

सोवच्चले सिंधवे लोणे, रोमालोणे य आमए ॥

सामुद्रे पंसुखारे य, कालालोणे य आमए ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) सौवर्चलं (३९) सैन्धवं (४०) लवणं खारी (४१) रुमालवणं चाकरविशेषस्तद्भवम् (४२) सामुद्रं लवणमेव (४३) पांशुद्धारश्चोषरलवणम् । यद्वा पांशुरूपाः (४४) कृष्णलवणं पर्वतैकदेशजम् (४५) ॥ ८ ॥

(अर्थ) सोवच्चलेत्ति । (सोवच्चले के०) सौवर्चलम् एटले संचल, (सिंधवेके०) सैन्धवं एटले सिंधालूण, (लोणे के०) लवणम् एटले सांमरलोण (रोमालोणे अ के०) रुमालवणम् एटले वैद्यशास्त्रमां जेने रोमक द्वार कहे ठे ते (सामुद्रे के०) सामुद्रम्

एटले समुद्रशी उत्पन्न थतुं मीतुं ते, (पंसुखारे य के०) पांसुद्धारश्च एटले पांसुद्धार नामें प्रसिद्ध ठे ते, (कालालोणे य के०) काललवणम् एटले मेवाडमां उत्पन्न थतुं एक जातनुं लवण ठे ते, ए सौवर्चलादिक ठ वस्तु (आमए के०) आमकम् एटले सचित्त होय. तो ते वापरवा नहिं कारण के, ते प्रत्येक अनाचरित ठे. पूर्वोक्त उगण-चात्तीश अने ए सात मलीने सर्व ठेतात्तीश अनाचरित थयां ॥ ७ ॥

(टीपिका) पुनः सौवर्चलं ४० सैन्धवं पर्वतैकदेशजातम् ४१ लवणं च सांजरलव-
णम् ४२ रुमालवणं च खानिलवणम् ४३ । एतत्सर्वमामकं सचित्तमनाचरितम् । सा-
मुद्रं लवणमेव ४४ । पांशुद्धारश्चोषरलवणं ४५ । कृष्णलवणम् पर्वतैकदेशजातम् ४६ ।
सर्वमामकं ज्ञेयम् ॥ ७ ॥

(टीका) किंच सौवर्चलेति सूत्रमस्य व्याख्या । सौवर्चलं सैन्धवं लवणं च सांजरल-
वणं रुमालवणं च । आमकमिति सचित्तमनाचरितम् । सामुद्रं लवणमेव । पांशुद्धारश्चो-
षरलवणम् । कृष्णलवणं च सैन्धवलवणपर्वतैकदेशजमामकमनाचरितमिति सूत्रार्थः ॥७॥

धुवणे ति वमणे य, बन्दीकम्मविरेयणे ॥

अंजणे दंतवक्षे य, गायान्गविन्नूषणे ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) धूपनमात्मवस्त्रादेः । प्राकृतशैल्या अनागतव्याधिनिवृत्तये धूपनमि-
त्यन्ये (४६) वमनं मदनफलादिना (४७) वस्तिकर्म पुटकेनाधिष्ठाने स्नेह-
दानम् (४८) विरेचनं दन्त्यादिना औषधविशेषेण (४९) अञ्जनं रसाञ्जनादि
(५०) दन्तकाष्ठं च प्रतीतम् (५१) गात्राच्यंगस्तैलादिना (५२) विन्नूषणं
गात्रस्यैव (५३) ॥ ९ ॥

(अर्थ) धुवणत्ति । (धुवणत्ति के०) धूपनमिति एटले पोतानां वस्त्रादि-
कने सुगंधमय थवामाटे धूपे ते, अथवा केटला एक कहेठे, के धुवणत्ति एटले
धूमपानमिति एटले रोगादिकनी उत्पत्ति नहीं थवी जोश्यें, तैमाटे धूमपान
करवुं, ते सुडतात्तीशमुं धूपननामा अनाचरित. (वमणे य के०) वमनं च एटले
मदनफलादिक औषध लइने वांति करवी, ते अडतात्तीशमुं वमननामक अनाचरित.
(बन्दीकम्म के०) वस्तिकर्म एटले रोगनाशार्थ स्नेहगुटिकादिकें करी अधो-
द्वारे पिचकारी मारवी, ते उगणपचाशमुं वस्तिकर्म अनाचरित. (विरेयणे के०)
विरेचनम् एटले मल शोधवा माटें त्रिफलादि औषध लेवां, ते पचाशमुं विरेचन
अनाचरित. (अंजणे के०) अंजनम् एटले शरीर शोचाने अर्थ कज्जलादिकें करी

१३६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

नेत्र आंजवां, ते एकावनमुं अंजन अनाचारित. (दंतवर्षे य के०) दंतवर्षे
एटले दांतण करवुं, ते वावनमुं दंतवर्षांनाचरित. (गात्राञ्जगविचूषणे के०)
गात्राञ्जगविचूषणे, ते गात्रे एटले शरीरने विषे अञ्जग करवो; ते त्रेपनमुं गात्रा-
ञ्जग अनाचरित, अने विचूषण एटले शरीर उपर अलंकार धारण करवा. ते चो-
पनमुं चूषण अनाचरित जाणवुं ॥ ए ॥

(दीपिका) धूपन मात्मवस्त्रादेः सौगन्ध्यनिमित्तमथवा अनागतव्याधिनिवृत्ति-
निमित्तं धूमपानमित्यन्ये व्याख्यानयन्ति ४७ । वमनं च मदनफलादिना वान्तिः
४८ । तथा बस्तिकर्म पुंड्रकेण अधिष्ठाने स्नेहदानम् ४९ । विरेचनं दन्त्यादिना ५० ।
तथाञ्जनं रसाञ्जनम् ५१ दन्तकाष्ठं च प्रतीतमेव ५२ तथा गात्राञ्जगस्तैलादिना ५३
विचूषणं गात्राणामेव ५४ ॥ ए ॥

(टीका) किं च धूपणे त्ति सूत्रमस्य व्याख्या । धूपनमित्यात्मवस्त्रादेरनाचरितम् ।
प्राकृतशैल्या अनागतव्याधिनिवृत्तये धूमपानमित्यन्ये व्याचक्षते । वमनं मदनफला-
दिना । बस्तिकर्म पुटकेनाधिष्ठाने स्नेहदानम् । विरेचनं दन्त्यादिना । तथा अञ्जनं
रसाञ्जनादिना । दन्तकाष्ठं च प्रतीतम् । तथा गात्राञ्जगस्तैलादिना । विचूषणं गात्रा-
णामेवेति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

सवमेयमणाइन्नं, निग्गंधाण महेसिणं ॥

संजमंमि अ जुत्ताणं, लघुचूयविहारिणं ॥ १० ॥

(अवचूरिः) क्रियासूत्रमाह । सर्वमेतदौदेशिकादि यदनन्तरमुक्तं तदनाचीर्णं नि-
र्ग्रन्थानां महर्षीणां साधूनामित्यर्थः । संयमे वा तपसि च युक्तानां लघुचूतो वायुस्त-
दप्रतिबद्धतया विहारो येषाम् ॥ १० ॥

(अर्थ) हवे पूर्वोक्त प्रकारें चोपन बोलें करी चोपन अनाचार जे वर्जवा योग्य
कह्यां, ते कोणें वर्जवा ते पण प्रथम “संजमे” इत्यादि गाथामां कहुं ठे; तोपण पावुं
शिष्यने विस्मरण नहीं आय, ते माटे फरी ए अनाचार साधुयें वर्जवा एम कहें ठे.
सवं ति (निग्गंधाणं के०) निर्ग्रन्थानाम् एटले बाह्याञ्जन्तर परिग्रहरहित एवा,
(महेसिणं के०) महर्षीणाम् एटले महोटा ऋषि एवा, (संजमंमि अ जुत्ताणं के०)

१:- आ अनाचरितनी संख्या कोइ ठेकाणें वावन कोइ ठेकाणे त्रेपन अने कोइ ठेकाणे चोपन लीधीछे.
मूल सूत्रमां समासघटित शब्दमां कोइ ठेकाणे वे अनाचरित आव्या छे तेनी संख्या एकज गणीये तो सर्वे
संख्या वावन थाय छे: अने जुदी गणीए तो त्रेपन तथा चोपन थाय छे.

संयमे च युक्तानाम् एटले संयमने विषे हमेश युक्त रहेला एवा (लघुचूतविहारिणं के०) लघुचूतविहारिणां एटले थोडा उपकरणथी हलवा तेथी वायुसरखो प्रतिबंधरहित जेमनो विहार ठे एवा साधुने (एयं के०) एतत् एटले ए चोपन बोले करी युक्त एवुं (सबं के०) सर्वम् एटले संपूर्ण (अणाश्नं के०) अनाचीर्ण एटले वर्जववारूप अनाचरित ते कळुं ॥ १० ॥

(दीपिका) अथ क्रियासूत्रमाह । सर्वमेतत् पूर्वोक्तचतुःपञ्चाशद्भेदजिन्नमौदेशिकादिकं यत् अनन्तरमुक्तं तत्सर्वमनाचरितं ज्ञातव्यम् । केषामित्याह । निर्ग्रन्थानां महर्षीणां साधूनामित्यर्थः । किंचूतानाम् । संयमे चशब्दात्तपसि युक्तानाम् । पुनः किं० । लघुचूतविहारिणां लघुचूतो वायुस्तद्धत् अप्रतिबद्धतया विहारो येषां ते ॥ १० ॥

(टीका) क्रियासूत्रमाह । सर्वमेयं ति सूत्रमस्य व्याख्या । सर्वमेतदौदेशिकादि यदनन्तरमुक्तमिदमनाचरितम् । केषामित्याह । निर्ग्रन्थानां महर्षीणां साधूनामित्याह । त एव विशेष्यन्ते । संयमे चशब्दात्तपसि युक्तानामजियुक्तानां लघुचूतविहारिणां लघुचूतो वायुः । ततश्च वायुचूतोऽप्रतिबद्धतया विहारो येषां ते लघुचूतविहारिणस्तेषां निगमनक्रियापदमेतदिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

पंचासवपरिष्ठाया, तिगुत्ता ठसु संजया ॥

पंचनिग्गहणा धीरा, निग्गंया उद्युदंसिणो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंचूता जवन्तीत्याह पञ्चाश्रवा हिंसादयः परि समंताज्ज्ञातायैस्ते यत ईदृशा अतस्त्रिगुताः पञ्चानामिन्द्रियाणां निग्रहन्तीति निग्रहणाः । धीरा बुद्धिमन्तः स्थिरा वा निर्ग्रथाः साधव ऋजुर्मोक्षं प्रति ऋजुत्वात् संयमस्तं पश्यन्ति उपादेयतया संयमप्रतिबद्धा इत्यर्थः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे पूर्वोक्त साधुनां लक्षण कहे ठे. पंचासवत्ति. (पंचासवपरिष्ठाया के०) पंचाश्रवपरिज्ञाताः एटले हिंसादिक पांच आश्रवोने यावज्जीव जेमणें पञ्चख्या ठे एवा, (तिगुत्ता के०) त्रिगुताः एटले मन, वचन अने काय ए त्रणें करी गुप्त, अर्थात् मनोगुप्ति, वचनगुप्ति अने कायगुप्ति एना धारण करनार, (ठसु संजया के०) षट्सु संयताः एटले षड्जीवनिकायने विषे संयत, अर्थात् षड्जीवनिकाय उपर दया राखनार, (पंचनिग्गहणा के०) पंचनिग्रहणाः, पंचानां एटले दर्शन, रसन, घ्राण, स्पर्शन अने श्रवण ए पांच इंद्रियोने निग्रहणा एटले वश राखनार, अर्थात् जितेंद्रिय एवा, (धीरा के०) सातजयें करी रहित, (उद्युदंसिणो के०) ऋजुदर्शिनः

१३८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

एटले मोक्षमार्गने विषे सरल एवा संयमने जोनार अर्थात् उपयोगची संयमना पालक एवा (निगंथा के०) निर्ग्रन्थाः एटले निर्ग्रन्थ साधुउं होय ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंचूता ज्वन्तीत्याह । किंचूतास्ते साधवः । पञ्च च ते आश्रवाश्च पञ्चाश्रवाः हिंसादयः परि समन्तात् इपरिज्ञया ज्ञात्वा प्रत्याख्यानपरिज्ञया प्रत्याख्याता येस्ते पञ्चाश्रवपरिज्ञाताः । यतः कारणात् ते एवंचूता अतएव त्रिगुता मनोवाक्कायगुप्तिनिर्गुताः । पुनः किं० । षसु संजया षट्सु जीविकायेषु पृथिव्यादिषु सामस्त्येन यता यत्नवन्तः । पुनः किं० । पञ्चनिग्रहणाः पञ्चानामिन्द्रियाणां निग्रहणा निरोधकर्तारः । पुनः किं० । धीरा बुद्धिमन्तः स्थिरा वा । पुनः किंचूताः साधवः । ऋजुदर्शिनः । ऋजुर्मोक्षं प्रति ऋजुत्वात् संयमस्तं पश्यन्ति उपादेयतया इति ऋजुदर्शिनः संयमप्रतिबद्धाः ॥ ११ ॥

(टीका) किमित्यनाचरितं यतस्त एवंचूता ज्वन्तीत्याह । पंचासवसूत्रम् । अस्य व्याख्या । पञ्चाश्रवा हिंसादयः परिज्ञाता द्विविधया परिज्ञया इपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया च परि समन्ताज्ज्ञाता येस्ते पञ्चाश्रवपरिज्ञाताः । आहिताभ्यादेराकृतिगणत्वान्न निष्ठायाः पूर्वनिपात इति समासो युक्त एव । परिज्ञातपञ्चाश्रवा इति वा । यत एव चैवंचूता अत एव त्रिगुता मनोवाक्कायगुप्तिनिः । षट्संयताः षट्सु जीविकायेषु पृथिव्यादिषु सामस्त्येन यताः । पञ्चनिग्रहणा इति । निगृह्णन्तीति निग्रहणाः । कर्तरि ल्युट् । पञ्चानां निग्रहणाः । पञ्चानामिन्द्रियाणाम् । धीरा बुद्धिमन्तः स्थिरा वा । निर्ग्रन्थाः साधवः । ऋजुदर्शिन इति । ऋजुर्मोक्षं प्रति ऋजुत्वात्संयमस्तं पश्यन्त्युपादेयतयेति ऋजुदर्शिनः संयमप्रतिबद्धाः । इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

आयावयंति गिम्हेसु, हेमंतेसु अवाउडा ॥

वासासु पडिसंलीणा, संजया सुसमाहिया ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) ते चैतत्कुर्वन्ति आतापयन्ति ग्रीष्मेषु आतापनां कुर्वन्ति हेमन्तेषु शीतकालेषु अप्रावृता वर्षासु प्रतिसंलीना एकाश्रयस्थाः संयताः साधवः सुसमाहिता ज्ञानादियत्नपराः । ग्रीष्मादिषु बहुवचनं प्रतिवर्षं करणज्ञापनार्थम् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे ते पूर्वोक्तगाथामां कहेला ऋजुदर्शीं साधुउं समयने जोशने जे प्रमाणें करे ठे, ते कहे ठे. जे साधुउं (गिम्हेसु के०) ग्रीष्मेषु एटले ग्रीष्मकालने विषे अर्थात् उन्हाळामां (आयावयंति के०) आतापयंति एटले अतापना करे ठे, (हेमंतेसु के०) हेमंतेषु एटले हेमंतरुतु अर्थात् शियाळाने विषे (अवा-

उडा के०) अप्रावृताः एटले वञ्जरहित थका शीतपरीषह सहन करे ठे, (वासा-
सु के०) वर्षासु एटले वर्षाकालनेविषे (पडिसंलीणा के०) प्रतिसंलीनाः एटले
एक स्थानकने विषे अंगोपांग संवरीजे बेसे ठे, एवा ते (संजया के०) संयताः
एटले संयमना पालक साधु (सुसमाहिया के०) सुसमाहिताः एटले ज्ञानादिकने
विषे यत्न करनार थाय ठे ॥ ११ ॥

(दीपिका) ते च ऋजुदर्शिनः कालं प्रस्तावमधिकृत्य यथाशक्ति एवं कुर्वन्ति ।
तथाहि आतापयन्ति ऊर्ध्वस्थानादिना आतापनाः कुर्वन्ति । कदा ग्रीष्मेषु उष्ण-
कालेषु । पुनः कीदृशाः । हेमन्तेषु शीतकालेषु अप्रावृताः प्रावरणरहितास्तिष्ठन्ति ।
तथा वर्षासु वर्षाकालेषु प्रतिसंलीना एकाश्रयस्था ऋवन्ति । संयताः साधवः । पुनः
किञ्चूताः । सुसमाहिता ज्ञानादिषु यत्नपराः ॥ ११ ॥

(टीका) ते च ऋजुदर्शिनः कालमधिकृत्य यथाशक्त्येतत्कुर्वन्ति । आयावयन्ति त्ति
सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आतापयन्त्यूर्ध्वस्थानादिना आतापनां कुर्वन्ति ग्रीष्मेषु उष्ण-
कालेषु । तथा हेमन्तेषु शीतकालेष्वप्रावृता इति प्रावरणरहितास्तिष्ठन्ति । तथा व-
र्षासु वर्षाकालेषु संलीना इत्येकाश्रयस्था ऋवन्ति । संयताः साधवः सुसमाहिता
ज्ञानादिषु यत्नपराः । ग्रीष्मादिषु बहुवचनं प्रतिवर्षकरणज्ञापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥११॥

परीसहरिउदंता, धूअमोहा जिइंदिया ॥

सवदुस्कपहीणठा, पक्कमंति महेसिणो ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एतेषां फलमाह । दुःकराणि कृत्वा परीषहा एव रिपवस्ते दान्ता
उपशमं नीता यैस्ते धूतमोहाः । मोहोऽज्ञानम् । जितेन्द्रियाः शब्दादिषु रागद्वेषर-
हिताः सर्वदुःखद्वयार्थं प्रक्रामन्ति प्रवर्तन्ते महर्षयः ॥ १३ ॥

(अर्थ.) परीसहत्ति. वली, (परीसहरिउदंता के०) परिषहरिपुदांताः एटले
कुधातृषादिक बावीस परीषह रूप जे शत्रुउं तेमने जेमणें जीत्या ठे एवा, तथा
(धूअमोहा के०) धूतमोहाः एटले जेमणें पोतानो मोह दूर कस्यो ठे, वली (जि-
इंदिया के०) जितेंद्रियाः एटले इंद्रियोना शब्दादिक विषयोने विषे रागद्वेषरहित
एवा, (महेसिणो के०) महर्षयः एटले महामुनि साधुउं (सवदुस्कपहीणठा के०)
सर्वदुःखप्रद्वयार्थम् एटले शारीर, मानसिक विगैरे सर्व दुःखरूप आठ कर्म
खपाववा माटे, (पक्कमंति के०) प्रक्रामंति एटले उद्यम करे ठे ॥ १३ ॥

(दीपिका) पुनः किं० । परीषहा एव रिपवस्ते दान्ता उपशमं नीता यैस्ते । पुनः

१४० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

किं० । धुतो मोहोऽज्ञानं येस्ते । पुनः किं० । जितेन्द्रियाः शब्दादिविषयेषु रागद्वेषरहिताः । त एवंविधाः सर्वदुःखप्रक्षयनिमित्तं प्रकामन्ति प्रवर्तन्ते । किञ्चूताः । महर्षयः ॥१३॥

(टीका) परीसहस्रि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आर्गाच्यवननिर्जरार्थं परिषोढव्याः ह्युत्पिपासादयः त एव रिपवस्तत्तुल्यधर्मत्वात्परीषहरिपवस्ते दान्ता उपशमं नीता येस्ते परीषहरिपुदान्ताः । समासः पूर्ववत् । तथा धुतमोहा विद्वितमोहा इत्यर्थः । मोहोऽज्ञानम् । तथा जितेन्द्रियाः शब्दादिषु रागद्वेषरहिता इत्यर्थः । त एवंचूताः सर्वदुःखप्रक्षयार्थं शारीरमानसाशेषदुःखप्रक्षयनिमित्तं प्रकामन्ति प्रवर्तन्ते । किञ्चूताः । महर्षयः साधव इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

दुक्करां करित्ताणं, दुस्सहां सहेतु य ॥

केइ ष देवलोएसु, केइ सिञ्चंति नीरया ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) औद्देशिकादित्यागादीनि दुस्सहानि सहित्वातापनादीनि । केचनात्र देवलोकेषु सौधर्मादिषु गच्छन्तीति वाक्यशेषः । केचन सिद्धिं तेनैव ज्वेन सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । नीरजस्का अष्टविधकर्ममुक्ताः । नत्वेकेन्द्रिया इव । वर्तमाननिर्देशस्त्रिकालविषयज्ञापनार्थः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारें आचरण करनारा साधुने शुं फल थाय ठे, ते कहे ठे. दुक्करां ति. (दुक्करां के०) दुष्कराणि एटले आचरवाने अशक्य एवा “ उद्देशियं ” इत्यादि गाथाउमां कहेला धर्मने (करित्ताणं के०) कृत्वा एटले आचरण करीने, अर्थात् पालन करीने, तथा (दुस्सहां के०) दुःसहानि एटले सहन करवाने अशक्य एवा आतापनादिकने (सहित्तु य के०) सहित्वा च एटले सहन करीने (केइ के०) केचित् एटले केटलाएक (अत्र के०) अत्र एटले आ (देवलो-गेसु के०) देवलोकेषु एटले सौधर्मादिक देवलोकने विषे जाय ठे, तथा (केइ के०) केचित् एटले केटलाक (नीरया के०) नीरजसः एटले कर्मरूप रजेंकरी रहित थका आ लोकमांज (सिञ्चंति के०) सिध्यंति एटले सिद्ध थाय ठे ॥ १४ ॥

(दीपिका) अथैतेषां फलमाह । एवं दुःकराणि औद्देशिकादित्यागादीनि कृत्वा तथा दुःसहानि आतापनादीनि सहित्वा केचन अत्र देवलोकेषु सौधर्मादिषु गच्छन्ति । इति शेषः । केचन सिध्यन्ति तेनैव ज्वेन सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । किञ्चूताः । नीरया । निर्गतं रजोऽष्टविधं कर्म येज्यस्ते अष्टविधकर्मविप्रमुक्ताः नतु एकेन्द्रिया इव कर्मयुक्ताः ॥ १४ ॥

(टीका) इदानीमेतेषां फलमाह । डुकराश्चि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । एवं डुष्कराणि कृत्वौदेशिकादित्यागादीनि तथा डुःसहानि सहित्वातापनादीनि । केचन तत्र देवलोकेषु सौधर्मादिषु गह्वन्तीति वाक्यशेषः । तथा केचन सिद्ध्यन्ति तेनैव ज्ञेयेन सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । वर्तमाननिर्देशः सूत्रस्य त्रिकालविषयत्वज्ञापनार्थः । नीरजस्का इत्यष्टविधकर्मविप्रमुक्ता न त्वेकेन्द्रिया इव कर्मयुक्ता एवेति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

खवित्ता पुवकम्माइं, संजमेण तवेण य ॥

सिद्धि मग्गमणुप्पत्ता, ताइणो परिणिवुक्के त्ति ^{एव} _{जीनि} ॥ १५ ॥

इइ खुमुयायारकहञ्जयणा तइया ॥ २ ॥

(अत्रचूरिः) ये देवलोके गतास्तेषां स्वरूपं तदाह । ततश्च्युत्वा कृपित्वा पूर्वकर्माणि सावशेषाणि । केन । संयमेनोक्तलक्षणैः तपसा च सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनादिरूपमनुप्राप्ताः सन्तस्तातारश्चात्मादीनां परिनिर्वाणन्ति सिद्धिं प्राप्नुवन्ति ॥ १५ ॥

इति कुल्लकाचारकथाख्यतृतीयाध्ययनावचूरिः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) हवे, जे साधु पूर्वोक्त धर्म पालीने देवलोके जाय ठे, ते पण त्यांथी चव्या पठी आ आर्यदेशमां सत्कुलने विषे उपजीने सिद्ध थाय ठे, ते कहे ठे. खवित्ति. देवलोकमांथी च्यवीने आलोकमांहे आवेला साधु (संजमेण के०) संयमेन एटले सत्तर जेदना संयमें करी, (तवेण य के०) तपसा च एटले वार प्रकारना तपें करी (पुवकम्माइं के०) पूर्वकर्माणि एटले पूर्वजवें करेला कर्मने (खवित्ता के०) कृपयित्वा एटले खपावीने (सिद्धिमग्गं के०) सिद्धिमार्गं एटले मोक्षना मार्गप्रतें (अणुप्पत्ता के०) अनुप्राप्ताः एटले प्राप्त थयेला एवा (ताइणो के०) तायिनः एटले उक्कायजीवनं पालन करनारा एवा साधु (परिणिवुक्के के०) परिनिर्वाणन्ति एटले सर्वप्रकारें सिद्धिने पामे ठे. त्तिवेमि ए पदनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. आ अध्ययनमां, साधुए आचारने विषेज धृति राखवी, परंतु अनाचार विषे राखवी नहीं एम कळुं. ॥ १५ ॥ इति कुल्लकाचार कथा नामा अध्ययननो वालावबोध संपूर्ण ॥ ३ ॥

(दीपिका) ये च एवंविधानुष्ठानतो देवलोकेषु गह्वन्ति तेऽपि ततश्च्युत्वा आर्यदेशे सुकुले जन्म प्राप्य शीघ्रं सिद्ध्यन्त्येव एतदाह । ते देवलोकात् कृपयित्वा पूर्वकर्माणि अवशिष्टानि । केन इत्याह । संयमेन उक्तरूपेण सप्तदशज्ञेदेन पुनः तपसा द्वादशविधेन सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनादिलक्षणम् अनुप्राप्ताः सन्तः त्रातार आत्मा-

१४९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

दीनां परिनिर्वान्ति सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । इतिः समाप्तौ । ब्रवीमि इति न खबुद्ध्या किंतु तीर्थकरगणधरोपदेशेन ॥ १५ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां छुल्लकाचारकथाख्यं तृतीयमध्ययनं समाप्तम् ॥ ३ ॥

(टीका) येऽपि चैवंविधानुष्ठानतो देवलोकेषु गठन्ति । तेऽपि ततश्च्युता आर्यदेशेषु सुकुले जन्मावाप्य शीघ्रं सिद्ध्यन्त्येवेत्याह । खवित्त त्ति सूत्रमस्य व्याख्या । ते देवलोकच्युताः क्षपक्षिरीरमार्गकर्माणि सावशेषाणि । केनेत्याह । संयमेनोक्तदक्षणेन तपसा च एवं प्रवाहेण २ इतिमार्गं सम्यग्दर्शनादिवक्षणानुप्राप्ताः सन्तस्त्रातार आत्मादीनां परिनिर्वान्ति सर्वथा सिद्धिं प्राप्नुवन्ति । अन्ये तु पठन्ति । परिनिवृत्ति । तत्रापि प्राकृतशैल्या ठान्दसत्वाच्चायमेव पाठो ज्यायानिति । ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः । उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयाः । ते च पूर्ववद्दृष्टव्याः । इति व्याख्यातं छुल्लकाचारकथाध्ययनम् ॥ ३ ॥ इति श्रीदशवैकालिके हरिऋद्रसूरिकृतटीकायां तृतीयमध्ययनम् ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थाध्ययनम् ।

सुञ्चं मे आउसंतेणं जगवया एवम र्कायं इह
खलु बज्जीवणिया नामश्चयणं समणेणं जगवया
महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअस्काया सुप-
न्नत्ता सेञ्चं मे अहिज्जिउं अश्चयणं धम्मपन्नत्ती ॥

(अवचूरिः) अथ चतुर्थाध्ययनावचूरिः । अनन्तराध्ययने धृतिराचारे कार्या इत्युक्तम् । सा च षड्जीवनिकायगोचरेति स उच्यते । श्रुतमाकर्णितम् । मे मया । आयुरस्यास्तीत्यायुष्मान् । तस्यामत्रणं हे आयुष्मन् । कः कमेवमाह । गौतमः सुधर्मस्वामी वा जंबूस्वामिनं प्रति । जगः समग्रैश्वर्यादिः सोऽस्यास्तीति जगवांस्तेन जगवता जुवनन्नर्त्रा वर्धमानस्वामिनेत्यर्थः । एवमिति प्रकारवचनः शब्दः । आख्यातमिति केवलज्ञानेनोपलब्ध्यावेदितम् । इहेति लोके प्रवचने वा खलुशब्दान्नान्यतीर्थकृत्प्रवचनेषु । षड्जीवनिकायाः प्रतिपाद्यत्वेन विद्यन्ते यस्यां ग्रन्थपद्धतौ सा षड्जीवनिकायिकेति । पूर्ववन्नामेत्यभिधानम् । अध्ययनं श्रुतविशेषः । इह च श्रुतं मया इत्यात्मपरामर्षेणैकान्तदक्षणाज्ञापोहमाह । तत्रेवंचूतार्थानुपपत्तेरिति । उक्तं च । एगंतखणियपस्के, गहणं चिअ सवहानवव्हाणं ॥ अनुसरणसासणाइं, कुउं उ तेबुक्कसिद्धाइं ॥ १ ॥ तथायुष्मन्निति प्रधानगुणनिष्पन्नेनामन्त्रणवचसा गुणवते शिष्यायागमरहस्यं देयम् नागुणवत

इत्याह तदनुकम्पाप्रवृत्तेरिति । उक्तं च ॥ आमे घडेनिहितं, जहा जलं तं घडं विणा-
सेइ ॥ इय सिद्धतरहस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥ आयुश्च प्रधानो गुणः सति
तस्मिन्नव्यवहितिज्ञावात् तथा तेन जगवता एवमाख्यातमिति । अनेन स्वमनी-
षिकानिरासाद्वास्त्रपारतन्त्र्यप्रदर्शनेन । नह्यसर्वज्ञेनात्मवतान्यतस्तथाचूतात्सम्यग-
निश्चित्य परलोकदेशना कार्येत्येतदाह । विपर्ययसंज्ञवादित्युक्तं च ॥ किं एत्तो पावयरं,
सम्मं अण्हिगयधम्मसप्पावो ॥ अन्नं कुदेसणाए कठे रागम्मि पाडेइ ॥ १ ॥ अथ-
वान्यथा व्याख्यायते सूत्रैकदेशः । आउसंतेणं ति जगवत एव विशेषणम् । आयुष्म-
ता जगवता चिरजीविनेत्यर्थः । मङ्गलवचनं चैतदथवा जीविना साक्षादेवानेन च
गणधरपरंपरागमस्य जीवनविमुक्तानादिशुद्धवक्तुश्चापोहमाह । देहाद्यज्ञावेन
तथाविधप्रयत्नाज्ञावादित्युक्तं च ॥ वयणं न काययोगा-ज्ञावेण य सो य अणादिसुद्ध-
स्स । गहणंमि य नो हेऊ, सडं अत्तागमो कहणु ॥ १ ॥ अथवा आवसंतेणंति । गुरुमू-
लमावसता । अनेन च शिष्येण गुरुचरणसेविना सदा ज्ञाव्यमित्येतदाह ॥ ज्ञाना-
दिवृद्धिसंज्ञावाद्युक्तं च ॥ नाणस्स होइ ज्ञागी, थिरथरउं दंसणे चरित्ते य ॥ धन्ना
आवकहाए, गुरुकुलवासं न मुंचंति ॥ १ ॥ अथवा । आउसंतेणं । आमृशता ज-
गवत्पादारविंदयुगलमुत्तमांगेन । अनेन च विनयप्रतिपत्तेर्गरीयस्त्वमाह । विनयस्य मो-
क्षमूलत्वात् । उक्तंच ॥ मूलं संसारस्स उ होंति कसाया अणंतपत्तस्स ॥ विणउं ठाण-
पउत्तो, डुक्खविमोक्खस्स हेउत्ति ॥ १ ॥ कृतं प्रसंगेन प्रकृतमनुसरामः अत्र खलु षड्-
जीवनिकायिकानामाध्ययनमस्तीत्युक्तं सा च जगवता समग्रैश्वर्यादियुक्तेन महा-
वीरेण काश्यपगोत्रेण प्रवेदिता केवलालोकेन । प्रकर्षेण वेदिता ज्ञाता इत्यर्थः । स्वा-
ख्याता सदेवमनुष्यासुरायां पर्षदि कथिता सुष्ठु आख्याता । सुप्रज्ञता । सूक्ष्मपरिहा-
रासेवनेन स्वयं सम्यग् सेविता । सुष्ठु प्रज्ञता वा आता आसेवनद्वारेणात्मसात्कृता
अनेकार्थत्वाद्भातूनां ज्ञापिरासेवनार्थः । तां चैवंचूतां षड्जीवनिकां श्रेयो मेऽध्येतुं पठि-
तुं । ठान्दसत्वात्सामान्येन समेत्यात्मनिर्देश इत्यन्ये । ततश्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुमिति
पठितुं श्रोतुं ज्ञावयितुं । कुत इत्याह । अध्ययनं धर्मप्रज्ञतिः । निमित्तकारणहेतुपु
सर्वासां प्रायो दर्शनमिति वचनात् हेतौ प्रथमा । अध्ययनत्वात् अध्यात्मानयनाच्चेत-
सो विशुद्ध्यापादनादित्यर्थः । एतदेव कुत इत्याह । धर्मप्रज्ञतेः । प्रज्ञापनं प्रज्ञतिः । धर्मस्य
प्रज्ञतिः ततो धर्मप्रज्ञतेः कारणच्चेतसो विशुद्ध्यापादनाच्च धर्मप्रज्ञतिः । श्रेय आत्मनोऽध्ये-
तुम् । अन्ये तु व्याचक्षते अध्ययनं धर्मप्रज्ञतिरिति पूर्वोपन्यस्ताध्ययनस्यैवोपादेयतया
अनुवादमात्रमेतदिति ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे चोथुं षड्जीवनिका नामक अध्ययन कहे ठे. ए अध्ययननो आ प्रमाणे संबध ठे के:-पूर्वोक्त दुह्लकाचारकथानामक अध्ययनमां कहुं के, सा-धुए धृति जे राखवी ते आचारने विषेज राखवी, परंतु अनाचारविषे राखवी नहीं. ते आचार जे ठे, ते घणुं करीने षड्जीवनिकायने आश्रयेंज ठे, कहुं ठे के:- “ठसु जीवनिकाएसु, जे बुहे संजए सया ॥ सो चेव होइ विसेए, परमठे-ए संजए ॥ १ ॥ ” इति. माटे षड्जीवनिकायनुं व्याख्यान करवुं जोश्यें. एवा सं बंधथी आ अध्ययननी प्राप्ति थई. आ अध्ययनमां षड्जीवनिकायनुं विजागपूर्वक व्याख्यान कहुं ठे, माटे एने षड्जीवनिका एवे नामें करी कहे ठे. हवे सूत्रनो अर्थ ॥ सुयं मे इति. सुधर्मास्वामी जंबूप्रतें कहे ठे. (आउसंतेणं के०) हे आयुष्मन् ! एटले जेने परिपूर्ण आयुष्य ठे एवा हे शिष्य (मे के०) मया एटले में (सुयं के०) श्रुतं एटले सांजद्वयुं ठे, के (जगवया के०) जगवता, जगशब्दें करी परिपूर्ण एवा ऐश्वर्य, रूप, कीर्ति, श्री, धर्म अने प्रयत्न ए ठ वस्तु लेवी. कहुं ठे के, “ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य, रूपस्य यशसः श्रियः ॥ ज्ञानवैराग्ययोश्चापि, षष्ठां जग इतीङ्गना ॥ १ ॥ ” ते जेमने ठे, तेमने जगवान् कहिये. अर्थात् ऐश्वर्यादिक ठ वस्तु जेमनी पासें परिपूर्ण ठे एवा श्रीमहावीरस्वामीए (एवं के०) वक्ष्यमाणप्रकारें (अस्कायं के०) आख्यातं एटले केवलज्ञानथी जाणीने कहुं ठे के, (इह के०) ए दशवैकालिक सूत्रनेविषे (खलु के०) निश्चयें करी (षड्जीवणियाणामक्षयणं के०) षड्जीवनिकानामक अध्ययन ठे. एमां शिष्यने आमंत्रण करवामाटे बी-जुं पद न लेतां ‘ आउसंतेणं ’ एज पद लीधुं ठे, तेनुं तात्पर्य ए ठे के, गुणवान् जे शिष्य ठे, तेनेज आगमनुं रहस्य केहवुं, बीजाने केहवुं नहीं, कहुं ठे के:- “ आ-मे घडे निहितं, जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥ इअ सिद्धंतरस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥ १ ॥ इति ॥ ” माटे योग्यशिष्यनेज कहेवुं जोश्यें तो शिष्यना गुण जे ठे, तेमां आयुष्य ठे ते प्रधान गुण ठे, कारण के, तेनो अज्ञाव होय तो बीजी बधी सामग्रीनो कांइ उपयोग नहीं, माटे “आयुष्मन्” एम संबोधन कहुं. अथवा आउसंतेणं ए जगवंतनुंज विशेषण करवुं. ते एवीरीते:- आयुष्मता एटले चिरं-जीव एवा जगवानें एम कहुं ठे. इति. अथवा (आवसंतेणं के०) आवसता एटले गुरुकुलनेविषे वास करनारा एवा (मे के०) मया एटले में सांजद्वयुं ठे. एवो अर्थ करवो. तेथी एम सूचवे ठे के, शिष्यें गुरुकुलने विषे रहीने निरंतर गुरुव-रणनी सेवा करवी. अथवा (आउसंतेणं के०) आमृशता एटले जगवत्पादारविंद-युगलनेविषे मस्तकें करी स्पर्श करनारा एवा में सांजद्वयुं ठे. एवो अर्थ करवो.

तेषी एम सिद्ध थाय ठे के, शिष्ये गुरुनो विनय सारीरीते साचववो. कारण के धर्मनुं मूल विनय ठे, कह्युं ठे के:—“मूलं संसारस्स य, होंति कसाया अणंतपत्तस्स ॥ विणउं छाणपउत्तो, डुक्कविमुक्कस्स मोक्कस्स ॥ १ ॥ इति ” अस्तु. षड्जीवनिका-नामक अध्ययन ठे एम कह्युं. ते षड्जीवनिकायिका कोणें कही ते कहे ठे. (समणेणं के०) श्रमणेन एटले महातपस्वी एवा, (जगवया के०) समग्रैश्वर्यादिसंपन्न एवा, (कासवेणं के०) काश्यपेन एटले काश्यप गोत्र जेमनुं ठे एवा, (महावीरेणं के०) महावीरेण एटले कषायादिशत्रुने जीतवामां महोटा वीर एवा वर्धमान स्वा-मीए; कह्युं ठे के:—विदारयति यत्कर्म, तपसा च विराजते ॥ तपोवीर्येण युक्तश्च, त-साद्गीर इति स्मृतः ॥ १ ॥ इति ॥ (पवेइया के०) प्रवेदिता एटले अलौकिकप्र-जावथी जाणी, तथा (सुअस्काया के०) स्वाख्याता एटले सुरासुरमनुष्ययुक्त एवा समवसरण मध्ये रूडी रीते कही, तथा (सुपन्नत्ता के०) सुप्रज्ञता एटले जेम क-ही तेमज अतिशयेंकरी पोते सेवन करी. अर्थात् आचरण करी. ते कारण माटे एवी षड्जीवनिकानुं (अहिज्जिउं के०) अध्येतुं एटले अध्ययन करवाथी (मे के०) मा-रुं एटले आत्मानुं (सेयं के०) श्रेयः एटले कल्याण ठे. कारण के, (अप्रयणं के०) ए अध्ययन जे ठे ते (धम्मपन्नत्ती के०) धर्मप्रज्ञतिरूप ठे, एटले एमां धर्मनी प्र-रूपणा करी ठे, तेषी आत्मानुं कल्याण निश्चयें करी थशेज ॥ १ ॥

(दीपिका) व्याख्यातं ब्रह्मकाचारकथाख्यं तृतीयमध्ययनम् । अथ चतुर्थं षड्-जीवनिकाख्यमध्ययनं व्याख्यायते । पूर्वोक्ताध्ययनेन अस्याध्ययनस्य अयं संबन्धः । पूर्वं साधुना आचारे धृतिः कार्या नत्वंनाचार इत्युक्तम् । अयमेव च आत्मसंयमे उपायः । सच आचारः षड्जीवनिकायगोचरः । अतः षड्जीवनिकायाः प्रोच्यन्ते । तत्र सूत्रम् । श्रुतं अवधारितं मे इति मया अत्र श्रीसुधर्मस्वामी श्रीजम्बूस्वामिनं प्राह । हे आयुष्मन् । आयुरस्यास्तीति आयुष्मान् तस्य संबोधनं तेन जगत्प्रसिद्धेन ज-गवता समग्रैश्वर्यादियुक्तेन श्रीवर्धमानस्वामिना एवंप्रकारं वक्ष्यमाणमाख्यातं के-वलज्ञानेन उपलब्ध्य कथितम् । अथवा आउसंतेणं ति समग्रं जगवतो विशेषणम् । किञ्चूतेन जगवता आउसंतेणं आयुष्मता चिरजीविना इत्यर्थः । मङ्गलवचनमेतत् । अ-थवा आवसंतेणं ति पाठे मया इत्यस्य विशेषणम् । किञ्चूतेन मया । आवसता गुरुपाद-मूलसेविना । अथवा आमुसंतेणं ति पाठे किञ्चूतेन मया । आमृशता जगवत्पादारवि-न्दयुगुलं मस्तकेन । अनेन गुरुविनयप्रतिपत्तिरुक्ता । किञ्चूतेन जगवता आख्यातम् इति पृष्टे आह । एषा खलु षड्जीवनिका नामाध्ययनं श्रमणेन महातपस्विना जगवता समग्रैश्वर्यादियुक्तेन महावीरेण कषायादिवैरिजयात् महासुजटेन किञ्चूतेन काश्यपेन

१४६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

काश्यपगोत्रेण प्रवेदिता ज्ञाता । न कुतश्चित् आकर्ण्य ज्ञाता किंतु स्वयमेव केवलज्ञानेन प्रकर्षेण विदिता ज्ञाता । पुनः स्वाख्याता सुष्टु द्वादशपर्षन्मध्ये आख्याता । तथा सुप्रज्ञता यथैव स्वाख्याता तथैव सूक्ष्मपरिहारासेवनेन प्रकर्षेण सम्यग् आसेविता इत्यर्थः । तां चैवंजूतां षड्जीवनिकां श्रेयो मेमम अध्येतुं श्रेयःपथ्यं हितं पठितुं श्रोतुं ज्ञापितुम् । कुत इत्याह । अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिः । निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां प्रायो दर्शनमिति वचनात् । हेतौ प्रथमा । अध्ययनत्वात् अध्यात्मानयनाच्चेतसो विशुद्ध्यापादनं चेतोविशुद्ध्यापादनाच्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुमिति । अन्ये व्याचक्षते । अध्ययनं धर्मप्रज्ञप्तिरिति । पूर्वमुपन्यस्तस्य अध्ययनस्यैव उपादेयतया अनुवादमात्रम् ॥ १ ॥

(टीका) इदानीं षड्जीवनिकायाख्यमारच्यते अस्यचायमत्रिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने साधुना धृतिराचारे कार्या नत्वनाचारे अयमेव चात्मसंयमोपाय इत्युक्तम् । इह पुनः स आचारः षड्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ “ षसु जीवनिका-एसु, जे बुहे संजए सया ॥ से चैव होइ विषेए, परमठेए संजए ॥१॥ ” इत्यनेनात्रिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । आह च ज्ञाप्यकारः ॥ जीवाधारो ज्ञानश्च, आचारो तेणिसं तु आयायं ॥ षड्जीवणियप्रयणं, तस्सहिगारा इमे होंति ॥ १११ ॥ व्याख्या ॥ जीवाधारो ज्ञानश्च आचारः । तत्परिज्ञानपालनद्वारेणेति ज्ञावः । येनैतदेवं तेनेदमायातमवसरप्राप्तम् । किं तदित्याह । षड्जीवनिकाध्ययनम् । अत्रान्तरे अनुयोगद्वारोपन्यासावसरः । तथा चाह । तस्य षड्जीवनिकाध्ययनस्यार्थाधिकारा एते ज्ञवन्ति वक्ष्यमाणलक्षणा इति गाथार्थः । तानाह ॥ जीवाजीवाहिगमो, चरित्तधम्मो तहेव जयणा य ॥ उवएसो धम्मफलं, षड्जीवणियाइ अहिगारा ॥ ११२ ॥ व्याख्या ॥ जीवाजीवाहिगमो जीवाजीवस्वरूपम् । अत्रिगम्यतेऽस्मिन्नित्यत्रिगम इति कृत्वा स्वरूपे च सत्यत्रिगम्यत इति ज्ञावः । तथा चारित्रधर्मः प्राणातिपातादिनिवृत्तिरूपः । तथैव यतना च पृथिव्यादिष्वारम्भपरिहारयत्नरूपा । तथा उपदेशः यथात्मा न बध्यत इत्यादिविषयः । तथा धर्मफलमनुत्तरज्ञानादि । एते षड्जीवनिकाया अधिकाराः । इति गाथार्थः । अत्रान्तरे गत उपक्रमः । निक्षेपमधिकृत्याह ॥ षड्जीवणियाए खलु, निरुक्खेवो होइ नामनिप्फन्नो ॥ एएसिं तिहं पि उ, पत्तेयपरूवणं वोहं ॥ ११४ ॥ व्याख्या ॥ षड्जीवनिकायाः प्रक्रान्तायाः खद्विति पूरणार्थो निपातः । निक्षेपो ज्ञवति नामनिष्पन्नः षड्जीवनिकाधिकेत्ययमेव । यत एवमत एतेषां त्रयाणामपि षड्जीवनिकायपदानां प्रत्येकमित्येकमेकं प्रति प्ररूपणां सूत्रानुसारेण वक्ष्येऽत्रिधास्य इति गाथार्थः । तत्रैकस्याज्ञावे षण्णामज्ञाव इत्येकप्ररू-

पणामाह ॥ णामं ठवणा दविए, माउगपयसंगहेक्कए चेव ॥ पच्चवजावे य तथा,
सत्तेए एक्कगा होंति ॥ २२५ ॥ व्याख्या ॥ इयं डुमपुष्पिकायां व्याख्यातेति नेह
व्याख्यायते । संग्रहैककेन चात्राधिकारः । सांप्रतं प्ल्यादीन् विहाय षट्प्ररूपणामाह ॥
नामं ठवणा दविए, खेत्ते कात्ते तहेव जावे अ ॥ एसो उ ठक्कगस्स, निक्केवो ठवि-
हो होइ ॥ २२६ ॥ व्याख्या ॥ तत्र नामस्थापने कुप्से । ड्रव्यषट्कं षड् ड्रव्याणि स-
चित्ताचित्तमिश्राणि पुरुषकार्षापणालंकृतपुरुषलक्षणानि । क्षेत्रषट्कं षडाकाशप्रदेशाः ।
यद्वा जरतादीनि । कालषट्कं षट् समयाः षड्वा कृतवः । तथैव जावे चेति जावषट्कं
षड् जावा औदयिकादयः । अत्र च सचित्तद्रव्यषट्केनाधिकार इति गाथार्थः । आह ।
अत्र प्ल्याद्यनञ्जिधानं किमर्थम् । उच्यते । एकषड्जिधानतः आद्यन्तग्रहणेन तज-
तेरिति । व्याख्यातं षट्पदमधुना जीवपदमाह ॥ जीवस्स उ निक्केवो, परूवणा ल-
क्खणं च अत्थित्तं ॥ अन्नामुत्तत्तं निच्चकारगो देहवावित्तं ॥ २२७ ॥ गुणितुट्ठगइत्तेया,
निम्मयसाफद्धता य परिमाणे ॥ जीवस्स तिविहकालम्मि, परिक्का होइ कायवा ॥
२२८ ॥ दो दारगाहाउं ॥ व्याख्या ॥ जीवस्य तु निक्षेपो नामादिः । प्ररूपणा द्विविधा-
श्च जवन्ति जीवा इत्यादिरूपा । लक्षणं चानादि । अस्तित्वं सत्त्वम् शुद्धपदवाच्य-
त्वादिना । अन्यत्वं देहात् । अमूर्तत्वं स्वतः । नित्यत्वं विकारानुपलम्भेन । कर्तृत्वं स्व-
कर्मफलज्ञोगात् । देहव्यापित्वं तत्रैव तद्विज्ञोपलब्ध्या । गुणित्वं योगादिना । ऊर्ध्व-
गतित्वमगुरुलघुजावेन । निर्मायता विकाररहितत्वेन । सफलता च कर्मणः । परिमाणं
लोकाकाशमात्र इत्यादि । एवं जीवस्य त्रिविधकाल इति त्रिकालविषया परीक्षा ज-
वति कर्तव्या । इति द्वारगाथाद्वयसमासार्थः । व्यासार्थस्तु जाप्यादवसेयः । तथाच
निक्षेपमाह ॥ नामं ठवणा जीवो, दव्वजीवो य जावजीवो य ॥ उंहजवग्गहणंमि य,
तप्पवजीवे य जावम्मि ॥ २२९ ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापनाजीव इति । जीवशब्दः
प्रत्येकमजिसंबध्यते । नामजीवः स्थापनाजीव इति तथा ड्रव्यजीवश्च जावजीवश्च व-
दयमाणलक्षणः । तत्रौघेत्योघजीवः । जवग्रहणे चेति जवजीवः । तद्भवजीवश्च त-
द्भव एवोत्पन्नः । जावे जावजीव इति गाथासमासार्थः । व्यासार्थं त्वाह ॥ नामं
ठवणागयाउं, दव्वे गुणपच्चवेहि रहिउ त्ति ॥ तिविहो य होइ जावे, उहे जवतप्पवे चेव
॥ २३० ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापने गते कुप्सत्वादिति जावः । ड्रव्य इति ड्रव्यजीवो
गुणपर्यायाज्यां चैतन्यमनुष्यत्वादिलक्षणाज्यां रहितः । बुद्धिपरिकल्पितो नत्वसा-
विडंविधः संजवतीति । त्रिविधश्च जवति जाव इति जावजीवत्रैविध्यमाह । उध-
जीवो जवजीवस्तद्भवजीवश्चेति प्राग्गायोक्तमप्येतदिडंविधजाप्यकारशैलीप्रामाण्यतो-
ऽदुष्टमेवेति । अन्ये तु पठन्ति ॥ “ जावे उ तिहा जणिउं, तं पुण संखेवउं वोडं ॥”

१४८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

जाव इति जावजीवः । त्रिधेति त्रिप्रकारो ज्ञणितो निर्युक्तिकारेण उधजीवा-
द्विस्तमपि च जावार्थमधिकृत्य संक्षेपतो वक्ष्य इति गाथार्थः । तत्रौघजीवमाह ॥ संते
आजयकम्मे, धरई तस्सेव जीवई उदए ॥ तस्सेव निघराए, मउं ति सिद्धो नय-
मएणं ॥ २३१ ॥ व्याख्या ॥ सति विद्यमान आयुष्कर्मणि सामान्यरूपो ध्रियते
सामान्येनैव तिष्ठति जवोदधौ । कथमिदमवस्थानमात्राज्जीवत्वमस्येत्याशङ्क्या-
त्रैवान्वर्थयोजनामाह । तस्यैवौघायुष्कर्मणो जीवत्युदये । उदये सति जीवत्या-
संसारं प्राणान्धारयत्यतो जीवनाज्जीव इति । तस्यैवौघायुष्कर्मणो निर्जरया क-
येण मृत इति सर्वथा जीवनाजावात् । स च सिद्धो मृतो नान्यः विग्रहगतावपि
तथा जीवनसज्ञावात् । नयमतेनेति सर्वनयमतेनैव मृत इति गाथार्थः । उक्त उधजी-
वितविशिष्ट उधजीवः सांप्रतं जवजीवं तद्भवजीवं चाह ॥ जेण य धरइ जवगउं, जी-
वो जेण य जवाउ संकमई ॥ जाणाहि तं जवाउं, चउविहं तप्पवे डुविहं ॥ २३२ ॥
॥ निस्केउं ति गयं ॥ व्याख्या ॥ येन च नारकाद्यायुष्केण ध्रियते तिष्ठति । जव-
गतो नारकादिजवस्थितो जीवस्तथा येन च मनुष्याद्यायुष्केण जवान्नारकादिलक्ष-
णात्संक्रामति याति । मनुष्यादिजवान्तरमिति सामर्थ्याज्जन्म्यते । जानीहि विद्धि ।
तदिदं चूतं जवायुर्जवजीवितं चतुर्विधं नारकतिर्यङ्गानुष्यामरत्तेदेन । तथा तद्भवे
तद्भवविषयमायुरिति वर्तते । तच्च द्विविधं तिर्यक्वतद्भवायुर्मनुष्यत्वतद्भवायुश्च ।
यस्मात्तावेवमृतौ सन्तौ चूयस्तस्मिन्नेव जव उत्पद्येते नान्ये । तद्भवजीवितं तस्मा-
न्मृतस्य तस्मिन्नेवोत्पन्नस्य यत्तडुच्यत इति । अत्रापि च जावजीवाधिकारात्तद्भवजी-
वितविशिष्टश्च जीव एव ग्राह्यः । जीवितं तु तद्विशेषणत्वाडुक्तमिति गाथार्थः । उ-
क्तो निक्षेपः । इदानीं प्ररूपणामाह ॥ डुविहा य हुंति जीवा, सुहुमा तह वा-
यरा य लोगम्मि ॥ सुहुमा य सबलोए, दो चैव य वायरविहाणे ॥ २३३ ॥ व्या-
ख्या ॥ द्विविधाश्च द्विप्रकाराश्च चशब्दान्नवविधाश्च पृथिव्यादिद्वीन्द्रियादि-
त्तेदेन जवन्ति जीवाः । द्वैविध्यमाह । सूक्ष्मास्तथा वादराश्च । तत्र सूक्ष्मनामकर्मो-
दयात्सूक्ष्मा वादरनामकर्मोदयाच्च वादरा इति । लोक इति लोकग्रहणमलोके जी-
वजवनव्यवहृदार्थम् । तत्र सूक्ष्माश्च सर्वलोक इति । चशब्दस्यावधारणार्थत्वात्सू-
क्ष्मा एव सर्वलोकेषु न वादराः । कचित्तेषामसंज्ञवात् । द्वे एव च पर्याप्तिकापर्याप्तिक-
लक्षणे वादरविधाने वादरविधी । चशब्दात्सूक्ष्मविधाने च । तेषामपि पर्याप्तिकापर्या-
प्तिकरूपत्वादिति गाथार्थः । एतदेव स्पष्टयन्नाह ॥ सुहुमा य सबलोए, परियावन्ना
जवंति नायवा ॥ दो चैव वायराणं, पद्यत्तियरे अ नायवा ॥ २३४ ॥ ॥ पररूपणादारं
गयं ति ॥ व्याख्या ॥ सूक्ष्मा एव पृथिव्यादयः सर्वलोके चतुर्दशरज्ज्वात्मके पर्या-

यापन्ना ऋवन्ति ज्ञातव्याः । पर्यायापन्ना इति तमेव सूक्ष्मपर्यायमापन्नाः । ज्ञावसू-
 क्ष्मानतु ऋतज्ञाविनो द्रव्यसूक्ष्मा इति ज्ञावः । तथा द्वौ ज्ञेदौ वादराणां पृथिव्यादीनां
 चशब्दात्सूक्ष्माणां च पर्यायकेतरौ ज्ञातव्यौ पर्यायकापर्यायकाविति गाथार्थः । उ-
 क्ता प्ररूपणा अधुना लक्षणमुच्यते । तथा चाह ज्ञाप्यकारः ॥ लक्षणमियाणि
 दारं, चिंथं हेऊ अ कारणं विंगं ॥ लक्षणमिइ जीवस्स उ, आयाणाई इमं तं च
 ॥ २३५ ॥ व्याख्या ॥ लक्षणमिदानीं द्वारमवसरप्रातम् । अस्य च प्रतिपत्यङ्गतया प्रा-
 धान्यात्सामान्यतस्तावत्तत्स्वरूपमेवाह । चिह्नं हेतुश्च कारणं विङ्गं लक्षणमिति ।
 तत्र चिह्नमुपलक्षणं यथा पताका देवकुलस्य । हेतुर्निमित्तलक्षणं यथा कुम्भकार-
 नैपुण्यं घटसौन्दर्यस्य । कारणमुपादानलक्षणं यथा मृन्मसृणत्वं घटवक्षीयस्त्वस्य ।
 विङ्गं कार्यलक्षणं यथा धूमोऽग्नेः । पर्यायशब्दा वा एत इति । लक्षणमित्येतद्वक्षणं
 लक्ष्यतेऽनेन परोक्षं वस्त्विति कृत्वा जीवस्य पुनरादानादि लक्षणमनेकप्रकारमिदम् ।
 तच्च वक्ष्यमाणमिति गाथार्थः ॥ आयाणे परिज्ञोगे जोशुवज्जे कसायलेसा य ॥
 आणापाणू इंदिय, बंधोदयनिज्जरा चैव ॥ २३६ ॥ चित्तं चेषणसन्ना, विन्नाणं
 धारणा य बुद्धी अ ॥ ईहामईवियक्का, जीवस्स उ लक्षणा एए ॥ २३७ ॥ दारं
 ॥ व्याख्या ॥ एतत्प्रतिद्वारगाथाद्वयमस्य व्याख्या । आदानं परिज्ञोगस्तथा योगो-
 पयोगौ । कषायलेश्याश्च । तथानापानौ इन्द्रियाणि बन्धोदयनिर्जराश्चैव । तथा चि-
 त्तं चेतना संज्ञा विज्ञानं धारणा च बुद्धिश्च तथा ईहामतिवितर्का जीवस्य तु लक्ष-
 णान्येतानि । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वाज्जीवस्यैवेति प्रतिद्वारगाथाद्वयसमासार्थः ।
 व्यासार्थस्तु ज्ञाप्यादवसेयस्तच्चेदम् ॥ लक्खिच्चइत्ति नच्चइ, पच्चक्खियरो व जेण जो
 अठो ॥ तं तस्स लक्षणं खलु, धूमुण्हाइ व अग्गिस्स ॥ २३७ ॥ व्याख्या ॥ लक्ष्यत
 इति ज्ञायते कोऽसावित्याह । प्रत्यक्षोऽक्षिगोचरापन्न इतरो वा परोक्षः । येनोणत्वा-
 दिना योऽर्थोऽप्यादिस्तत्तस्य लक्षणं खद्विति । तदेव स्पष्टयति । धूमौष्ण्यादिवदग्नेरि-
 ति । स ह्यौष्ण्येन प्रत्यक्षो लक्ष्यते । परोक्षो धूमेनेति गाथार्थः । तत्रादानादीनां
 दृष्टान्तानाह ॥ अयगारकूरपरसू, अग्गिसुवन्ने अ खीरनरवासी ॥ आहारो दिठ्ठता,
 आयाणाईण जहसंखं ॥ २३८ ॥ व्याख्या ॥ अयस्कारः क्रूरस्तथा परशुरग्निः सुव-
 र्णं क्षीरनरवास्यः । तथा आहारो दृष्टान्ता आदानादीनां प्रक्रान्तानां यथासंख्यं प्र-
 तिज्ञायुल्लङ्घनेन चैतदधिधानं परोक्षार्थप्रतिपत्तिं प्रति प्रायः प्रधानाङ्गताख्यापनार्थ-
 मिति गाथार्थः । सांप्रतं प्रयोगानाह ॥ देहिंदियाइरित्तो, आया खलु गप्पगाह्गय-
 जंगा ॥ संडासा अयपिंडो, अयकाराइ व विन्नेउ ॥ २४० ॥ व्याख्या ॥ देहेन्द्रियाति-
 रिक्त आत्मा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । कथंचिन्न सर्वथातिरिक्त एव तदसंवेद-

नादिप्रसंगादित्यनेन प्रतिज्ञार्थमाह । प्रतिज्ञा पुनरर्थेन्द्रियाणि आदेयादानानि विद्य-
मानादातृकाणि । कुत इत्याह । ग्राह्यग्राहकप्रयोगात् । ग्राह्या रूपादयः । ग्राहकाणी-
न्द्रियाणि । तेषां प्रयोगः स्वफलसाधनव्यापारस्तस्मान्न ह्यमीषां कर्मकरणत्वावः कर्ता-
रमन्तरेण स्वकार्यसाधनप्रयोगः संभवत्यनेनापि हेत्वर्थमाह । हेतुश्चादेयादानरूपत्वा-
दिति । दृष्टान्तमाह । संदंशादादानात् अयस्मिन्नादादेयात् अयस्कारादिवह्नोहका-
रवद्विज्ञेयः । अतिरिक्तो विद्यमान आदातेत्यनेनापि दृष्टान्तार्थमाह । दृष्टान्तस्तु
संदंशकायस्मिन्नावत् । यस्तु तदनतिरिक्तः । न ततो ग्राह्यग्राहकप्रयोगः । यथा देहादि-
न्य एवेति व्यतिरेकार्थः । व्यतिरेकस्तु यानि विद्यमानादातृकाणि न भवन्ति ता-
न्यादानादेयरूपाण्यपि न भवन्ति । यथा मृतकद्रव्येन्द्रियादीनीति गाथार्थः । उक्त-
मादानद्वारमधुना परिज्ञोगद्वारमाह ॥ देहो सन्नोत्तिष्ठ खलु, नोद्यत्ता उच्यते
थालं व ॥ अन्नपुत्रोत्तिगा खलु, जोगा परसु व करणत्ता ॥ २४१ ॥ व्याख्या ॥ देहः
सन्नोक्तकः । खद्विति प्रतिज्ञा । नोग्यत्वादिति हेतुः । उदनादिस्थालवत् । स्था-
लस्थितौदनवदिति दृष्टान्तः । नोग्यत्वं च देहस्य जीवेन तथा निवसतोपचुज्यमान-
त्वादित्युक्तं परिज्ञोगद्वारम् । अधुना योगद्वारमाह । अन्यप्रयोक्तृकाः खलु योगाः ।
योगाः साधनानि मनःप्रचृतीनि करणानीति प्रतिज्ञार्थः । करणत्वादिति हेतुः ।
परशुवदिति दृष्टान्तः । भवति च विशेषे पक्षीकृते सामान्यं हेतुर्यथा अनित्यो वर्णात्म-
कः शब्दः शब्दत्वान्मेघशब्दवदिति गाथार्थः । उक्तं योगद्वारं सांप्रतमुपयोगद्वारमाह ॥
उवर्तगा नाज्ञावो, अग्नि व सलक्षणापरिज्ञागा ॥ सकसाया एाज्ञावो, पद्यगम-
णा सुवन्नं व ॥ २४२ ॥ व्याख्या ॥ उपयोगात्साकारानाकारभेदज्ञिन्नान्नाज्ञावो जीव
इति गम्यते । कुत इत्याह । स्वलक्षणापरित्यागादुपयोगलक्षणासाधारणात्मीयलक्ष-
णापरित्यागात् । अग्निवद्यथाग्निरौष्ण्यादिस्वलक्षणापरित्यागान्नाज्ञावस्तथा जीवोऽपी-
ति गाथार्थः । प्रयोगस्तु सन्नात्मा स्वलक्षणापरित्यागादग्निवदिति । उक्तमुपयोगद्वार-
मधुना कषायद्वारमाह । सकषायत्वादचेतनविलक्षणासाधारणात्मीयलक्षणक्रो-
धादिपरिणामोपेतत्वादित्यर्थः । नाज्ञावो जीवः । कुत इत्याह । पर्यायगमना-
त्क्रोधमानादिपर्यायप्राप्तेः सुवर्णवत्कटकादिपर्यायगमनोपेतसुवर्णवदिति प्रयोगार्थः ।
प्रयोगस्तु सन्नात्मा पर्यायगमनात्सुवर्णवदिति गाथार्थः । उक्तं कषायद्वार-
मिदानीं लेश्याद्वारमाह ॥ लेशात् एाज्ञावो, सुन्नपरिणमणसन्नावर्त य खीरं व ॥
उस्सासा एाज्ञावो, समसप्रावा खलु व नरो ॥ २४३ ॥ व्याख्या ॥ लेश्यातो लेश्यासन्न-
वेन नाज्ञावो जीवः किंतु ज्ञाव इति । कुत इत्याह । परिणमनस्वभावत्वात्कृष्णा-
दिद्रव्यसाचिव्येन जम्बूखादकादिदृष्टान्तसिद्धतथाविधपरिणामधर्मत्वात् क्षीरवदिति

प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु सन्नात्मा परिणामित्वात् क्षीरवदिति गतं लेश्याद्वारम् । प्राणापानद्वारमाह । उद्धासादित्यचेतनधर्मविलक्षणप्राणापानसंज्ञावान्नात्तावो जीवः किंतु ज्ञाव एवेति । श्रमसंज्ञावेन परिस्पन्दोपेतपुरुषवदिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु पुनरत्र व्यतिरेकी द्रष्टव्यः । सात्मकं जीवहरीरं प्राणादिमत्त्वाद्यत्तु सात्मकं न जवति तत्प्राणादिमदपि न जवति यथाकाशमिति गाथार्थः । उक्तं प्राणापानद्वारमधुना इन्द्रियद्वारमुच्यते ॥ अस्काण्येयाणि परिधिगाणि, वासाश्चेह करणत्ता ॥ गह्वेयगनिधरउं, कम्मस्सन्नो जहाहारो ॥ १४४ ॥ व्याख्या ॥ अक्षाणीन्द्रियाणि एतानीति लोकप्रसिद्धानि देहाश्रयाणि परार्थानि आत्मप्रयोजनानि वास्यादिवदिह करणत्वाद्धोके वास्यादिवदिति प्रयोगार्थः । आह । आदानान्येवेन्द्रियाणि तत् किमर्थं जेदोपन्यासः । उच्यते । निर्वृत्युपकरणद्वारेण द्वैविध्यख्यापनार्थम् । ततश्च तत्रोपकरणस्य ग्रहणमिह तु निर्वृत्तेरिति । प्रयोगस्तु परार्थाश्रकुरादयः संघातत्वाद्ययनासनादिवत् । न चायं विशेषविरुद्धः । कर्मसंवद्धस्यात्मनः संघातरूपत्वाच्च्युपगमात् । गतमिन्द्रियद्वारमधुना बन्धादिद्वाराण्याह । ग्रहणवेदकनिर्जरकः । कर्मणोऽन्यो यथाहार इति । तत्र ग्रहणं कर्मणो बन्धः । वेदनमुदयः । निर्जराक्षयः । यथाहार इत्याहारविषयाणि ग्रहणादीनि न कर्त्रादिव्यतिरेकेण तथा कर्मणोऽपीति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु विद्यमानञ्चोक्तकमिदं कर्मग्रहणवेदननिर्जरणसंज्ञावादाहारवदिति गाथार्थः । उक्तानि बन्धादिद्वाराणि । व्याख्याता च प्रथमा प्रतिद्वारगाथा । सांप्रतं द्वितीयामाधिकृत्य चित्तादिस्वरूपव्याचिख्यासयाह ॥ चित्तं तिकालविसयं, चेयणपच्चस्कसन्नमणुसरणं ॥ विष्णाणणेगजेयं, कालमसंखेयरं धरणा ॥ १४५ ॥ व्याख्या ॥ चित्तं त्रिकालविषयम् उद्यतोऽतीतानागतवर्तमानग्राहि । चेतनं चेतना सा प्रत्यक्षवर्तमानार्थग्राहिणी । संज्ञानं संज्ञा । सा अनुस्मरणमिदं तदिति ज्ञानम् । विविधं ज्ञानं विज्ञानमनेकज्ञेदमनेकप्रकारमनेकधर्मिणि वस्तुनि तथा तथाध्यवसाय इत्यर्थः । कालमसंख्येयेतरमसंख्येयं संख्येयं वा । धारणा अविच्युतस्मृतिवासनारूपा । तत्र वासनारूपासंख्येयवर्षायुषामसंख्येयं संख्येयवर्षायुषां संख्येयमिति गाथार्थः ॥ अन्नस्स जहबुद्धी, ईहा चेच्छ अवगमो उ मई ॥ संज्ञावणत्तक्का, गुणपच्चस्का घडो व वि ॥ १४६ ॥ व्याख्या ॥ अर्थस्योहबुद्धिः संज्ञिनः परनिरपेक्षार्थपरिच्छेद इति ज्ञावः । ईहा चेष्टा किमयं स्थाणुः किंवा पुरुष इति सदर्थपर्यालोचनरूपा । अर्थावगमस्त्वर्थपरिच्छेदस्तु शिरःकण्ठयनादिधर्मोपपत्तेः पुरुष एवायमित्येवंरूपा मतिः । संज्ञावणत्तक्कसि । प्राकृतशैल्या अर्थसंज्ञावना । एवमेव चायमर्थ उपपद्यत इत्यादिरूपा

तर्का । इहं द्वाराणि व्याख्याय सर्व एते चेतनादयोगुणा वर्तन्त इति जीवाख्यगुणि-
 प्रातिपादकेन प्रयोगार्थेनोपसंहरन्नाह गुणप्रत्यक्षत्वाद्भेदोर्घटवदस्ति जीव इति ग-
 म्यते । एष गाथार्थः । एतदेव स्पष्टयति ॥ जम्हा चित्ताईया, जीवस्स गुणा हवंति
 पच्चस्का ॥ गुणपच्चस्कत्तणउं, घडु व जीवो अउं अठ्ठि ॥ २४७ ॥ व्याख्या ॥ यस्मा-
 च्चित्तादयोऽनन्तरोक्ता जीवस्य गुणा जीवस्य शरीरादिगुणविधर्मत्वात् । एते च ज-
 वन्ति प्रत्यक्षाः स्वसंवेद्यत्वात् । यतश्चैवं गुणप्रक्षत्वाद्भेदोर्घटवज्जीवः । अतोऽस्तीति
 प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु सन्नात्मा, गुणप्रत्यक्षत्वाद्धटवत् । नायं घटवदात्मनोऽचेत-
 नत्वापादनेन विरुद्धः 'विरुद्धोऽसति बाधने' इति वचनात् । एतच्च प्रत्यक्षेणैव बा-
 धनमिति गाथार्थः । व्याख्यातं मूलद्वारगाथाद्वयेन लक्षणद्वारमिदानीमस्तित्वद्वार-
 रावसरः । तथा चाह चाष्यकारः ॥ अठ्ठित्ति दारमहुणा, जीवस्सइ अठ्ठि विद्वए निय-
 मा ॥ लोआययमयघायढमुच्चए तठ्ठिमो हेऊ ॥ २४८ ॥ व्याख्या ॥ अस्तीति द्वारम-
 धुना सांप्रतमवसरप्रातम् । तत्रैतदुच्यते । जीवः सन् पृथिव्यादिविकारदेहमात्ररूपः ।
 सन्निति सिद्धसाध्यता । नतु ततोऽन्योऽस्तीत्याशङ्कापनोदायाह । अस्त्यन्यश्चैत-
 न्यरूपस्तदपि मातृचैतन्योपादानं न विष्यति परलोकयायी तु न विद्यते इति मोहा-
 पोहायाह । विद्यते नियमान्नियमेन तथा चाह । लोकायतमतघातार्थं नास्तिकाजिप्रा-
 यनिराकरणार्थमुच्यते एतत्तस्य चानन्तरोदित एवाजिप्राय इति सफलानि विशेषण-
 नि । तत्र लोकायतमतविघाते कर्तव्ये अयं वक्ष्यमाणलक्षणो हेतुः । अन्यथानुप-
 पत्तिरूपो युक्तिमार्ग इति गाथार्थः ॥ जो चिंतेइ सररीरे, नठ्ठि अहं स इव होइ जी-
 वो त्ति ॥ न हु जीवंमि असंते, संसयउप्पायउं अन्नो ॥ २४९ ॥ व्याख्या ॥ यश्चिन्त-
 यति शरीरे अत्र लोके प्रतीते नास्त्यहम् । स एव चिन्तयिता जवति जीव इति ।
 कथमेतदेवमित्याह । न यस्माज्जीवेऽसति मृतदेहादौ संशयोत्पादकोऽन्यः प्राणादि-
 श्चैतन्यरूपत्वात्संशयस्येति गाथार्थः । एतदेव ज्ञावयति ॥ जीवस्स एस धम्मो, जा ई-
 हा नठ्ठि अठ्ठि वा जीवो ॥ खाणुमणुस्साणुगया, जह ईहा देवदत्तस्स ॥ २५० ॥
 व्याख्या ॥ जीवस्यैष स्वज्ञावः एष धर्मः । या ईहा सदर्थपर्यालोचनात्मिका । किंवि-
 शिष्टेत्याह । अस्ति नास्ति जीव इति । लोकप्रसिद्धं निदर्शनमाह । स्थाणुमनुष्यानु-
 गता किमयं स्थाणुः किं वा पुरुष इत्येवंरूपा यथेहा देवदत्तस्य जीवतो धर्म इति
 गाथार्थः । प्रकारान्तरेणैतदेवाह ॥ सिद्धं जीवस्स अठ्ठित्तं, सहादेवाणुमीयए ॥
 नासउं जुवि ज्ञावस्स, सदो हवइ केवलो ॥ २५१ ॥ व्याख्या ॥ सिद्धं प्रतिष्ठितं जीव-
 स्योपयोगलक्षणस्यास्तित्वम् । कुत इत्याह । शब्दादेव जीव इत्यस्मादनुमीयते । क-
 थमेतदेवमित्याह । नासत इति । नासतोऽविद्यमानस्य जुवि पृथिव्यां ज्ञावस्य पदा-

र्थस्य शब्दो ऋवति वाचक इति । खरविषाणादिशब्दैर्व्यञ्जिचारमाशङ्क्याह । केवलः
शुद्धोऽन्यपदासंसृष्टः । खरादिपदसंसृष्टाश्च विषाणादिशब्दा इति गाथार्थः । एतद्विपर-
णायैवाह ज्ञाप्यकारः ॥ अङ्घ्रिं निविगप्पो, जीवो नियमाज सदुजं सिद्धी ॥ कम्हा सु-
रूपयत्ता, घडखरसिंगाणुमाणुणं ॥ १५१ ॥ व्याख्या ॥ अस्तीति निर्विकल्पो जीवः । निर्विकल्प
इति निःसंदिग्धः । नियमान्नियमेनैव प्रतिपन्नपेक्षया शब्दतः सिद्धिः वाचकाद्वाच्य-
प्रतीतेः । एतदेव प्रश्नद्वारेणाह । कस्मात् कुत एतदेवमित्याह । शुद्धपदत्वात् केवल-
पदत्वाज्जीवशब्दस्य घटखरशृङ्गानुमानादनुमानशब्दो दृष्टान्तवचनः । घटखरशृङ्ग-
दृष्टान्तादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु मुख्येनार्थेनार्थवान् जीवशब्दः शुद्धपदत्वाद्घटशब्द-
वत् । यस्तु मुख्येनार्थेनार्थवान् न ऋवति स शुद्धपदमपि न ऋवति । यथा खरशृङ्ग-
शब्द इति गाथार्थः । पराङ्गिप्रायमाशङ्क्य परिहरन्नाह ॥ चोयगसुद्धपयत्ता, सिद्धी
जइ एव सुष्सिद्धि अम्हं पि ॥ तं न ऋवइ संतेणं, जं सुन्नं सुन्नगेहं व ॥ १५३ ॥
व्याख्या ॥ उक्तवद्दुष्टपदत्वात्सिद्धिर्यदि जीवस्य एवं तर्हि शून्यसिद्धिरस्माकमपि ।
शून्यनष्टशब्दस्यापि शुद्धपदत्वादित्यङ्गिप्रायः । अत्रोत्तरमाह । तन्न ऋवति यदुक्तं
परेण । कुत इत्याह । सता विद्यमानेन पदार्थेन यद्यस्माद्दून्यं शून्यमुच्यते । किं-
दित्याह । शून्यगृहमिव । तथाहि । देवदत्तेन रहितं शून्यगृहमुच्यते । निवृत्तो
घटो नष्ट इति । नत्वनयोर्जीवशब्दस्य जीववदवशिष्टं वाच्यमस्तीति गाथार्थः ।
प्रकारान्तरेणास्तित्वपक्षमेव समर्थयन्नाह ॥ मिष्ठा ऋवेज सवडा, जे केई पारलोइया
॥ कत्ता चैवोपज्ञोत्ता य, जइ जीवो न विद्यइ ॥ १५४ ॥ व्याख्या ॥ मिथ्या ऋवे-
युरनृताः स्युः सर्वथा ये केचन पारलौकिका दानादयः । यदि किमित्याह । कर्ता
चैव कर्मण उपज्ञोक्ता च तत्फलस्य यदि जीवो न विद्यते । परलोकयारीति गाथार्थः ।
एतदेवाव्युत्पन्नशिष्यानुग्रहार्थं स्पष्टतरमाह ॥ पाणिदयातवनियमा, वंजं दिक्का य
इंदियनिरोहो ॥ सवं निरठमेयं, जइ जीवो न विद्यइ ॥ १५५ ॥ व्याख्या ॥ पाणि-
दयातपोनियमाः करुणोपवासहिंसाविरत्यादयः । तथा ब्रह्म ब्रह्मचर्यं दीक्षा च योगल-
क्षणा इन्द्रियनिरोधः प्रब्रज्याप्रतिपत्तिरूपः । सर्वं निरर्थकं निष्फलमेतत् । यदि जीवो
न परलोकयारीति गाथार्थः । किंच शिष्टाचरितो मार्गः शिष्टैरनुगन्तव्य इति । त-
न्मार्गख्यापनायाह ॥ लोइया वेइया चैव, तहा सामाइया विऊ ॥ निचो जीवो पिहो
देहो, इइ सवे ववडिया ॥ १५६ ॥ व्याख्या ॥ लोके ऋवा लोके वा विदिता इति
लौकिका इतिहासादिकर्तारः । एवं वैदिकाश्चैव त्रैविद्यवृद्धाः तथा सामायिका-
स्त्रिपिटकादिसमयवृत्तयो विद्वांसः पण्डिताः । नित्यो जीवो नानित्यः । एवं पृथग्
देहावरीरादित्येवं सर्वे व्यवस्थिता नान्यथेति गाथार्थः । एतदेव व्याचष्टे ॥ लोके अ-

१५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

हेद्यज्ञेद्यो, वेए सपुरीसदरुगसियालो ॥ समए वहमासि गउ, तिविहो दिवाइसंसारो ॥
 १५७ ॥ व्याख्या ॥ लोकेऽहेद्योऽज्ञेद्य आत्मा पठ्यते । यथोक्तं गीतासु ॥ “ अहे-
 द्योऽयमज्ञेद्योऽयमविकार्योऽयमुच्यते ॥ नित्यः संततगः स्थाणुरचलोऽयं सनातनः ॥ ”
 इत्यादि । तथा वेदे सपुरीषो दग्धः शृगालः पठ्यत इति । यथोक्तम् । “ शृगालो वै
 एष जायते यः सपुरीषो दह्यते । अथापुरीषो दह्यते आक्षोद्युका अस्य प्रजाः प्रादु-
 र्भवन्ति । ” इत्यादि । तथा समये “ अहमासीजजः ” इति पठ्यते । तथा च बुरु-
 वचनम् ॥ “ अहमासं त्रिद्वो हस्ती , षड्दन्तः शङ्खसंनिभः ॥ शुकः पञ्जरवासी च
 शकुन्तो जीवजीवकः ॥ ” इत्यादि । तथा त्रिविधो दिव्यादिसंसारः कैश्चिदिष्यते । दे-
 वमानुषतिर्यग्ज्ञेदेन । आदिशब्दाच्चतुर्विधः कैश्चिन्नारकाधिक्येनेति गाथार्थः । अत्रैव
 प्रकारान्तरेण तदस्तित्वमाह ॥ अहिं सरीरविहाया , पइनिययागारयाइजावाउं ॥
 कुञ्जस्स जह कुलालो, सो मुत्तो कम्मजोगाउं ॥ १५७ ॥ व्याख्या ॥ अस्ति
 शरीरस्यौदारिकादेर्विधाता । विधातेति कर्ता । कुत इत्याह । प्रतिनियताकारादिसद्भा-
 वात् । आदिमत्प्रतिनियताकारत्वादित्यर्थः । दृष्टान्तमाह । कुम्भस्य यथा कुलालो वि-
 धाता । कुलालवदेवमसावपि मूर्तः प्राप्नोतीत्याशङ्क्य परिहरन्नाह । असावात्मा यः
 शरीरविधाता असौ मूर्तः । कर्मयोगादिति मूर्तकर्मसंबन्धादिति गाथार्थः । अत्रैव
 शिष्यव्युत्पत्तयेऽन्यथा तद्ग्रहणविधिमाह ॥ फरिसेण जहा वाऊ, गिप्लई कायसंसिउं ॥
 नाणाईहिं तहा जीवो, गिप्लई कायसंसिउं ॥ १५८ ॥ व्याख्या ॥ स्पर्शेन शीतादिना
 यथा वायुर्गृह्यते कायसंसृतो देहसंगतः । तथा ज्ञानादिभिर्ज्ञानदर्शनेष्वादिभिर्जी-
 वो गृह्यते कायसंसृतो देहसंगत इति गाथार्थः । असकृदनुमानादस्तित्वमुक्तं जीवस्य ।
 अनुमानं च प्रत्यक्षपूर्वकं न चैनं केचन पश्यन्तीति ततश्चाशोचनमेतदित्याशङ्-
 क्याह ॥ अणिंदियगुणं जीवं, दुझेयं मंसचकुणा ॥ सिद्धा पासंति सबनू, नाण-
 सिद्धा य साहुणो ॥ १६० ॥ व्याख्या ॥ अनिन्द्रियगुणमविद्यमानरूपादीन्द्रियग्रा-
 ह्यगुणं जीवममूर्तत्वादिधर्मकं दुर्ज्ञेयं दुर्लक्षं मांसचक्षुषा बद्धस्थेन पश्यन्ति सि-
 द्धाः सर्वज्ञाः । अज्ञानसिद्धादिव्यवहेदार्थं सर्वज्ञग्रहणम् । ततश्च कृषजादय इत्यर्थः ।
 ज्ञानसिद्धाश्च साधवो नवस्थकेवलिन इति गाथार्थः । सांप्रतमागमादस्तित्वमाह ॥
 अत्तवयणं तु सउं, दिछा य तओ अइंदियाणं पि ॥ सिद्धी गहणाईणं, तहेव जीवस्स
 विज्ञेया ॥ १६१ ॥ व्याख्या ॥ आप्तवचनं तु शास्त्रम् । आप्तो रागादिरहितः । तुश-
 व्दोऽवधारणे । आप्तवचनमेव । अनेनापौरुषेयव्यवहेदमाह । तस्यासंज्ञवादिति । दृष्टा
 च तत इत्युपलब्धा च तत आप्तवचनशास्त्रात् । अतीन्द्रियाणामपि इन्द्रियगोच-
 रातिक्रान्तानामपि । सिद्धिर्ग्रहणादीनामिति उपलब्धिश्चन्द्रोपरागादीनामित्यर्थः ।

तथैव जीवस्य विज्ञेयेति । अतीन्द्रियस्याप्याप्तवचनप्रामाण्यादिति गाथार्थः । मूल-
द्वारगाथायां व्याख्यातमस्तित्वद्वारमधुनान्यत्वादित्रयव्याचिख्यासुराह ॥ अष्टम-
मुत्तमं, निच्चतमं चैव जन्नए समयं ॥ कारणविज्ञागाई, हेजहिं इमाहिं गाहाहिं ॥
॥ १६१ ॥ व्याख्या ॥ अन्यत्वं देहादमूर्तत्वं स्वरूपेण । नित्यत्वं चैव परिणामिनित्यत्वं
जण्यते । समकमेकैकेन हेतुना त्रितयमपि युगपदिति एककालमित्यर्थः । कारणवि-
ज्ञागादित्रिर्वक्ष्यमाणलक्षणैर्हेतुजिरिमात्रिस्तिस्त्रिर्निर्युक्तिगाथात्रिरेवेति गाथार्थः ॥
कारणविज्ञागकारण-विणासबंधस्स पञ्चयाज्ञावा ॥ विरुद्धस्स य अन्नस्स, पाउप्रावा
विणासा य ॥ १६३ ॥ व्याख्या ॥ कारणविज्ञागकारणविनाशबन्धस्य प्रत्ययाज्ञावादि-
त्यत्राज्ञावशब्दः प्रत्येकमत्रिसंबध्यते । कारणविज्ञागाज्ञावान्न खलु जीवस्य पटादेरिव
तन्त्वादिकारणविज्ञागोऽस्ति कारणज्ञावादेव । एवं कारणविनाशाज्ञावेऽपि योज्यम् ।
तथा बन्धस्य ज्ञानावरणादिपुञ्जलयोगलक्षणस्य प्रत्ययाज्ञावाद्धेतुत्वानुपपत्तेः । बन्धस्येति
वध्यमानव्यतिरिक्तबन्धज्ञापनार्थमसमासः । व्यतिरेकी चायमन्वयव्यतिरेकावर्थसाध-
काविति दर्शनार्थमिति । तथा विरुद्धस्य चार्थस्य पटादिनाशे जस्मादिरिव अप्राहुर्जा-
वादविनाशाच्च । अप्राहुर्जावेऽनुत्पत्तौ सत्यामविनाशाच्च हेतोर्जीवस्य नित्यत्वं नित्यत्वा-
दमूर्तत्वममूर्तत्वाच्च देहादन्यत्वमिति प्रतिपत्त्यानुगुण्यतो व्यत्ययेन साध्यनिर्देशः ।
वक्ष्यति च निर्युक्तिकारः ॥ “जीवस्स सिद्धमेवं, निच्चत्तममुत्तमन्नत्तं” ॥ इति गाथा-
समासार्थः । व्यासार्थस्तु ज्ञाप्यादवसेयः । तत्राव्युत्पन्नविनेयासंमोहनिमित्तं यथो-
पन्यासं तावद्वाराणि व्याख्याय पश्चान्निर्युक्तिकारात्रिप्रायेण मीलयिष्यतीत्यत आह
॥ अन्नत्ति दारमहुणा, अन्नो देहा गिहाउ पुरिसो व ॥ तज्जीव तस्सरीरय-मयवायठं
इमं जणियं ॥ १६४ ॥ व्याख्या ॥ अन्यो देहादिति द्वारमधुना । तदेतद्व्याख्यायते ।
अन्यो देहात् । जीव इति गम्यते । गृहादिगतपुरुषवदिति दृष्टान्तः । तज्ञावेऽपि
तत्र नियमतोऽज्ञावादिति हेतुरन्यूह्यः । न चासिद्धोऽयं मृतदेहेऽदर्शनात् । प्रयोग-
फलमाह । तज्जीवतठरीरवादिमतविधातार्थमिदं प्रयोगरूपं जणितमिति गाथार्थः । प्र-
योगान्तरमाह ॥ देहिं दियाइरित्तो, आया खलु तडुवलरुअठ्ठाणं ॥ तद्विगमे वि सरणउं,
गेहगवक्केहिं पुरिसो व ॥ १६५ ॥ व्याख्या ॥ खलुशब्दो विशेषणार्थत्वात्कथंचिद्देहे-
न्द्रियातिरिक्त आत्मेति प्रतिज्ञार्थः । तडुपलव्धार्थानामिति संज्ञवतः पराम-
र्शत्वात् । इन्द्रियोपलव्धार्थानां तद्विगमेऽपीन्द्रियविगमेऽपि स्मरणादिति हेत्वर्थः ।
स्मरन्ति चान्धवधिरादयः पूर्वानुभूतं रूपादीति । गेहगवाद्देः पुरुषवदिति
दृष्टान्तः । प्रयोगस्तु कथंचिद्देहेन्द्रियातिरिक्त आत्मा तद्विगमेऽपि तडुपलव्धार्थानु-
स्मरणात् पञ्चवातायनोपलव्धार्थानुस्मर्तृदेवदत्तवदिति गाथार्थः । इन्द्रियोपलव्ध-

१५६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

मत्वाशङ्कापोहायाह ॥ न उ इंदियाइं उवल-द्धिमंति विगएसु विसयसंजरणा ॥ जह
गेहगवक्केहिं, जो अणुसरिया स उवलद्धा ॥ २६६ ॥ व्याख्या ॥ न पुनरिन्द्रिया-
ण्येवोपलब्धिमन्ति द्रष्टणि । कुत इत्याह । विगतेष्विन्द्रियेषु विषयसंस्मरणात् तद्गृ-
हीतरूपाद्यनुस्मृतेरन्धबधिरादीनामिति । निदर्शनमाह । यथा गेहगवाक्षैः करण-
चूतैः दृष्टानर्थाननुस्मरन् योऽनुस्मर्ता स उपलब्धा नतु गवाक्षा एवमत्रापीति गा-
थार्थः । उक्तमेकेन प्रकारेणान्यत्वद्वारमधुना अमूर्तद्वारावसर इत्याह चाष्यकारः ॥
संपयममुत्तदारं, अइंदियत्ता अठेयनेयत्ता ॥ रूवाइविरहउं वा, अणाइपरिणामजा-
वाउं ॥ २६७ ॥ व्याख्या ॥ सांप्रतममूर्तद्वारम् । तद्व्याख्यायते । अमूर्तो जीवः अती-
न्द्रियत्वात् द्रव्येन्द्रियाग्राह्यत्वात् । अठेयानेयत्वात् खड्गशूलादिना । रूपादि-
विरहितश्च अरूपत्वादित्यर्थः । तथानादिपरिणामजावादिति स्वजावतोऽनाद्यमूर्तप-
रिणामत्वादिति गाथार्थः ॥ उममहाणुवलंजा, तहेव सवन्नुवयणउं चेव ॥ लोयाइप-
सिद्धीउं, जीवो मुत्तो त्ति नायवो ॥ २६८ ॥ व्याख्या ॥ उमस्थानुपलम्भादवधिज्ञानि-
प्रचृतिजिरपि साक्षादगृह्यमाणत्वात्तथैव सर्वज्ञवचनाच्चैव सत्यवक्तृवीतरागवचनादि-
त्यर्थः । लोकादिप्रसिद्धेलोकादावमूर्तत्वेन प्रसिद्धत्वात् । आदिशब्दाद्देशसमयपरिग्रहः ।
अमूर्तो जीव इति ज्ञातव्यः । सर्वत्रैवेयं प्रतिज्ञेति गाथार्थः । उक्तममूर्तद्वारमधुना
नित्यत्वद्वारप्रस्तावः । तथाचाह चाष्यकारः । णिच्चोत्ति दारमहुणा, णिच्चो अविणासि
सासउं जीवो ॥ जावत्ते सइ जम्मा-जावाउ नहं व विन्नेउं ॥ २६९ ॥ व्याख्या ॥ नित्य इति ।
नित्यद्वारमधुनावसरप्राप्तं तद्व्याचिख्यासयाह । नित्यो जीव इति । एतावत्युच्यमाने परै-
रपि संतानस्य नित्यत्वाच्च्युपगमात्सिद्धसाध्यतेति । तन्निराकरणायाह । अविनाशी
क्षणापेक्षयापि न निरन्वयनाशधर्मा । एवमपि परिमितकालावस्थायी कैश्चिदिष्यते ।
कप्पछाई पुढवी जिक्खू वेति वचनात्तदपोहायाह । शाश्वत इति । सर्वकालावस्थायी । कुत
इत्याह । जावत्वे सति वस्तुत्वे सतीत्यर्थः । जन्माजावात् । अनुत्पत्तेर्नजोवदाकाशव-
द्विज्ञेयः । जावत्वे सतीति विशेषणं खरविषाणादिव्यवहेदार्थमिति गाथार्थः । हेत्वन्त-
राण्याह ॥ संसाराउं आलो-यणाउ तह पच्चजिन्नजावाउं ॥ खणजंगविधायउं, जणिअं
तेलोक्कदंसीहि ॥ २७० ॥ व्याख्या ॥ संसारादिति । संसरणं संसारस्तस्मात्स एव नारकः
स एव तिर्यगादिरिति नित्यः । आलोचनादिति । आलोचनं करोम्यहं कृतवानहं करि-
ष्येऽहमित्यादिरूपं त्रिकालविषयमिति नित्यः । तथा प्रत्यजिज्ञाजावात् सएष इति प्रत्य-
जिज्ञा प्रत्यय आविद्धदङ्गनादिसिद्धः । तदज्ञेदग्राहीति नित्य इति । उक्ताजिधानफल-
माह क्षणजङ्गविघातार्थं निरन्वयक्षणिकवस्तुवादविघातार्थं जणितं त्रैलोक्यदर्शिनस्ती

प्रकारैरेतदनन्तरोदितं न पुनरेष एव परमार्थ इति गाथार्थः । एतदेव दर्शयति । लोके
 एष समये, निच्चो जीवो विज्ञासुतं अम्हं ॥ इहारा संसाराई, सबं पि न जुघए तस्स ॥१७१
 व्याख्या ॥ लोके नैनं विन्दन्ति शस्त्राणीत्यादिवचनप्रामाण्याद्देहेषु स एष अक्षयोऽज
 त्यादिश्रुतिप्रामाण्यात्समये न प्रकृतिर्न विकृतिः पुरुष इति वचनप्रामाण्यात् ।
 केमित्याह । नित्यो जीवः अप्रच्युतानुत्पन्नस्थिरैकस्वजावः । एकान्तनित्य एव न
 वैतन्मयाय्यमेकस्वजावतया संसराणादिव्यवहारोद्भेदप्रसंगादिति वक्ष्यत्यत आह ।
 वेजाषयास्माकं विकल्पेन जजनया स्यान्नित्य इत्यादिरूपया द्रव्यार्थादेशान्नित्यः
 र्थायार्थादेशान्नित्य इत्यर्थः । इतरथा यद्येवं नाच्युपगम्यते । ततः संसारादि
 संसारालोचनादि सर्वमेव न युज्यते । तस्यात्मनः स्वजावान्तरानापत्या एकस्वजाव-
 तया वार्तमानिकजावातिरेकेण जवान्तरानापत्तेरेवममूर्तत्वान्यत्वयोरपि विज्ञाया वेदि-
 तव्या । अन्यथा व्यवहाराज्ञावप्रसंगात् । एकान्तामूर्तस्यैकान्तदेहजिन्नस्य वातिपाता-
 यसंज्ञवादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते अक्षरगमनिकामात्रत्वात्प्रारम्भस्येति गाथा-
 र्थः । एवमन्यत्वादिद्वारत्रयं व्याख्यायाधिकृतनिर्युक्तिगाथां व्याचिख्यासुराह । कारण
 अविज्ञागात्, कारणअविज्ञासुतं य जीवस्स ॥ निच्चतं विज्ञेयं, आगासपडाणुमाणुत्
 ॥ १७२ ॥ व्याख्या ॥ कारणविज्ञागात्पटादेस्तन्त्वादेरिव कारणविज्ञागाज्ञावादित्यर्थः ।
 कारणविनाशतश्च।कारणविनाशश्च कारणानामेवाज्ञावात् । किमित्याह । जीवस्यात्मनो
 नित्यत्वं विज्ञेयम् । कुत इत्याह । आकाशपटानुमानात् । अत्रानुमानशब्दो दृष्टान्तवच-
 नः । आकाशपटदृष्टान्तात् । ततश्चैवं प्रयोगः । नित्य आत्मा स्वकारणविज्ञागाज्ञावादाका-
 शवत् । तथा कारणविनाशाज्ञावादाकाशवदेव । यस्त्वनित्यस्तस्य कारणविज्ञागज्ञावः ।
 कारणविनाशज्ञावो वा यथा पटस्येति व्यतिरेकः । पटाद्धि तन्तवो विज्ञज्यन्ते विन-
 श्यन्ति चेति नित्यत्वसिद्धिः । नित्यत्वादमूर्तः । अमूर्तत्वाद्देहादन्य इति गाथार्थः ॥
 निर्युक्तिगाथायां कारणविज्ञागाज्ञावात्कारणविनाशाज्ञावाच्चेति द्वारत्रयं व्याख्याय सांप्रतं
 बन्धस्य प्रत्ययाज्ञावादिति व्याचिख्यासुराह ॥ हेतुप्रज्ञवो बंधो, जम्माणंतरह्यस्स नो
 जुत्तो । तज्जोगविरहत्तं खलु, चोराइघडाणुमाणुत् ॥ १७३ ॥ व्याख्या ॥ हेतुप्रज्ञवो हेतुज-
 न्मा बन्धो ज्ञानावरणादिपुद्गलयोगलक्षणः जन्मानन्तरमृतस्योत्पत्त्यनन्तरविनाशस्य
 न युक्तो न घटमानः । तद्योगविरहत्त इति तैर्वन्धहेतुनिर्मिथ्यादर्शनाविरतिप्रमादक-
 पाययोगलक्षणैर्यो योगः संबन्धस्तद्विरहत्तदज्ञावादेव खलुशब्दस्यावधारणार्थत्वात् ।
 चोरादिघटानुमानादित्यनुमानशब्दो दृष्टान्तवचनः । चोरादिघटादिदृष्टान्तात् ।
 नहि उत्पत्त्यनन्तरविनाशी चौरश्चौर्यक्रियाज्ञावे वक्ष्यते । स्यायी हि घटो जला-
 दिना संयुज्यते इति व्यतिरेकार्थः । प्रयोगश्चात्र न कृणिक आत्मा बन्धप्रत्ययत्वाच्चो-

रवत् । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववदिति गाथार्थः । निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य प्रत्ययाज्ञावादिति व्याख्यातमधुना विरुद्धस्य चार्थस्याप्रादुर्भावाविनाशाच्चेति व्याख्यायते ॥ अविणासी खलु जीवो, विगारणुवलंजुं जहागासं ॥ उवलप्रंति विगारा, कुंजाइविणासिदवाणं ॥ १७४ ॥ व्याख्या ॥ अविनाशी खलु जीवो नित्य इत्यर्थः । कुत इत्याह । विकारानुपलम्भाद्धटादिविनाशे कपालादिवद्विशेषादर्शनाद्यथाकाशमाकाशवदित्यर्थः । एतदेव स्पष्टयति । उपलज्यन्ते विकारा दृश्यन्ते कपालादयः कुंजादिविनाशिद्रव्याणां न चैवमत्रेत्यन्निप्रायः । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववत् । इति गाथार्थः । निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य प्रत्ययाज्ञावादिति गाथार्थः । प्रकृतसंबन्धमेव निर्युक्तिगाथामाह ॥ निरामयामयज्ञावा, बालकयाणुसरणा डुवढाणा ॥ सुत्ताईहिं अगहणा, जाईसरणा थणजिदासा ॥ १७५ ॥ व्याख्या ॥ निरामयामयज्ञावात् निरामयस्य नीरोगस्यामयज्ञावाद्भोगोत्पत्तेः । उपलक्षणं चैतत्सामयनिरामयज्ञावस्य । तथा चैवं वक्तार उपलज्यन्ते । पूर्वं निरामयोऽहमासं संप्रति सामयो जातः । सामयो वा निरामय इति । न चैतन्निरन्वयलक्षणविनाशिन्यात्मन्युपपद्यते । उत्पत्त्यनन्तराज्ञावादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा अनेकावस्थानुभवनाह्वालकुमाराद्यवस्थानुभवितृदेवदत्तवत् । नित्यत्वादमूर्तः । अमूर्तत्वाद्देहादन्य इति योजना सर्वत्र कार्या । तथा बालकृतानुस्मरणात् । कृतशब्दोत्रानुभूतवचनस्ततश्च बालानुभूतस्मरणात् । तथा च बालेनानुभूतं वृद्धोऽप्यनुस्मरन् दृश्यते । नच अन्येनानुभूतमन्यः स्मरत्यतिप्रसंगात् । नचेदमनुस्मरणं त्रान्तं बाधासिद्धेः । नच हेतुफलज्ञावनिबन्धनमेतन्निरन्वयलक्षणविनाशपक्षे तस्यैवासिद्धेः हेतोरनन्तरक्षणेऽज्ञावापत्तेः । असतश्च सज्ञावविरोधादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा पूर्वानुभूतार्थानुस्मरणात्तदन्यैव अनुभूतपुरुषवत् । उपस्थानादिति कर्मफलोपस्थानमत्र गृह्यते । यद्येनोपात्तं कर्म स एव तत्फलमुपपद्ये । अन्यश्च क्रियाकालोऽन्यश्च फलकालः । एकाधिकरणं चैतद्व्यसमन्यथा स्वकृतवेदनासिद्धेः । अन्यकृतान्योपज्ञोगस्य निरुपपत्तिकत्वात् कृतनाशाकृतान्यागमप्रसंगात् । संतानपक्षेऽपि कर्तृजोक्तसंतानिनोर्नानात्वाविशेषाद्भक्तिभेदात्तस्यैव तथाज्ञावाज्युपगमे नित्यत्वापत्तेरिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्चावस्थित आत्मा स्वकृतकर्मफलवेदनात्कृषीवलादिवत् । श्रोत्रादिजिरग्रहणात् श्रोत्रादिजिरिन्द्रियैरपरिचितेः । नच श्रोत्रादिजिरपरिचिद्यमानस्य असत्त्वमवग्रहादीनां स्वसंवेदनसिद्धत्वात् । वौद्धैरप्यतीन्द्रियज्ञानाज्युपगमात् । ज्ञानस्य च गुणत्वात् । गुणस्य च गुणिनमन्तरेणाज्ञावात् । प्राक्तनज्ञानस्यैव गुणित्वानुपपत्तेः । तस्यापि गुणत्वादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च नित्य आत्मा गुणित्वे सत्यतीन्द्रियत्वात् आकाशवत् । तथा जातिसरणा

दिति । जातेरतिक्रान्तायाः स्मरणात् । न चेदमनुस्मरणमननुञ्चूतस्यान्यानुञ्चूतस्य च
 नवत्यतिप्रसंगात् । दृश्यते च क्वचिद्दिदं न चासौ प्रतारकः तत्कथितार्थसंवादानात् ।
 अनुञ्चवाविशेषे च सर्वेषामेव कस्मान्न नवतीति चेदुच्यते । कर्मप्रतिबन्धसंबन्धाद्
 दृढानुञ्चवाज्ञावादिह लोकेऽपि सर्वेषां सर्वत्रानुस्मरणादर्शनात् खलु इह लोके सर्वत्रानु-
 स्मरणदर्शनम् । तद्दृदिहापि क्वचिज्जातौ सर्वेषामस्त्विति चेन्न । नष्टचेतसां सर्वत्रानु-
 स्मरणशून्येन व्यञ्जिचारादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च बालकृतानुस्मरणवद्दृष्टव्य इति ।
 तथा स्तनाञ्जिलाषादिति । तदहर्जातबालकस्यापि स्तनाञ्जिलाषदर्शनात् । नचान्यका-
 लाननुञ्चूतस्तनपानस्यायमुपपद्यते । प्रयोगश्च । तहर्जातबालकस्याद्यस्तनाञ्जिलाषोऽञ्जि-
 लाषान्तरपूर्वकोऽञ्जिलाषत्वादन्वस्तनाञ्जिलाषवत् । तद्दृदप्रथमत्वसाधनादविरुद्धो हेतु-
 रिति चेन्न प्रथमत्वानुञ्चवेन बाधनात् । असति च बाधने विरुद्ध इति न्यायादन्यथा
 हेतूद्वेदप्रसंगादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते अक्षरगमनिकामात्रस्य प्रस्तुतत्वा-
 दिति । नित्यादिक्रियायोजना पूर्ववदिति निर्युक्तिगाथार्थः । एतामेव निर्युक्तिगाथां ले-
 शतो व्याचिख्यासुराह ज्ञाप्यकारः ॥ रोगस्सामयसन्ना, बालकयं जं जुवाणुसंनरइ ॥
 जं कयमन्नंमि नवे, तस्सेवन्नहुवन्नाणा ॥ १७६ ॥ व्याख्या ॥ रोगस्यामय इतिसंज्ञ-
 बालकृतं किमपि वस्तु यद्यस्माद्युवानुस्मरति । तथा यत्कृतमन्यस्मिन् नवे कुशला
 कुशलं कर्म तस्यैव कर्मणोऽन्यत्र नवान्तरे उपस्थानात्सर्वत्र ज्ञावार्थयोजना कृतैवेति
 गाथार्थः ॥ णिच्चो अणिंदियत्ता, खणिउं नवि होइ संनरणा ॥ यणअजिलासा य
 तथा, अमउं नउ मिम्मउव घडो ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ नित्य इति । सर्वत्र क्रियाजिसं-
 वध्यते । अनिन्द्रियत्वाद्योत्रादिजिरग्रहणादित्यर्थः । विज्ञेयो ज्ञातव्यः । तथा च जाति-
 स्मरणात् पाठान्तरं वा । क्णिको न नवति । जातिस्मरणादित्येतदप्युष्टमेव विधिप्र-
 तिषेधाच्यां साध्यार्थाजिधानात् । स्तनाञ्जिलाषाच्च । तथा असयोऽयमात्मा नतु मृन्मय
 श्व घटस्ततश्चाकारण इत्यर्थः । एतदपि नित्यत्वादिप्रसाधकमिति निर्युक्तिगाथायाम-
 नुपन्यस्तमप्युक्तम् सूक्ष्मधिया ज्ञाप्यकारेणेति गाथार्थः । तृतीयां निर्युक्तिगाथामाह
 सबहुवदिष्ठत्ता, सकम्मफलजोयणा अमुत्तत्ता ॥ जीवस्स सिद्धमेवं, निच्चत्तममुत्तमन्नत्तं
 ॥ १७८ ॥ व्याख्या ॥ सर्वज्ञोपदिष्टत्वादिति नित्यो जीव इति सर्वज्ञोक्तत्वात् । अत्रितथं
 च सर्वज्ञवचनं तस्य रागादिरहितत्वादिति । स्वकर्मफलजोयनादिति स्वोपात्तकर्मफल-
 जोगादित्यर्थः । उपस्थापनादेतन्न न्निद्यत इति चेन्न अत्रिप्रायापरिज्ञानात् । तत्र हि
 येन कृतं तस्मिन्नेव कर्तरि कर्मोपतिष्ठत इत्युक्तम् । तच्चैकस्मिन्नपि जन्मनि संनवतीदं
 त्वन्यजन्मान्तरापेक्षयापि गृह्यत इति न दोषः । तथा अमूर्तत्वादिति मूर्तिरहितत्वा-
 देतदपि श्रोत्रादिजिरग्रहणादित्यस्मान्न न्निद्यत इति चेन्न । तत्र हि श्रोत्रादिनिर्न गृह्य-

रवत् । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववदिति गाथार्थः । निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य
 प्रत्ययाच्चावादिति व्याख्यातमधुना विरुद्धस्य चार्थस्याप्रादुर्भावाविनाशश्चेति व्या-
 ख्यायते ॥ अविणासी खलु जीवो, विगारणुवलंजठ जहागासं ॥ उवलप्रंति विगारा,
 कुंजाइविणासिदद्याणं ॥ २७४ ॥ व्याख्या ॥ अविनाशी खलु जीवो नित्य इत्यर्थः । कुत
 इत्याह । विकारानुपलम्भाद्धटादिविनाशे कपालादिवद्विशेषादर्शनाद्यथाकाशमाका-
 शवदित्यर्थः । एतदेव स्पष्टयति । उपलज्यन्ते विकारा दृश्यन्ते कपालादयः कुंजा-
 दिविनाशिद्रव्याणां न चैवमत्रेत्यत्रिप्रायः । नित्यत्वामूर्तत्वदेहान्यत्वयोजना पूर्ववत् ।
 इति गाथार्थः । निर्युक्तिगाथायां बन्धस्य प्रत्ययाच्चावादिति गाथार्थः । प्रकृतसंबद्धा-
 मेव निर्युक्तिगाथामाह ॥ निरामयामयच्चावा, बालकयाणुसरणा डुवढाणा ॥ सुत्ताईहिं
 अगहणा, जाईसरणा अणजिदासा ॥ २७५ ॥ व्याख्या ॥ निरामयामयच्चावात्
 निरामयस्य नीरोगस्यामयच्चावाद्भोगोत्पत्तेः । उपलक्षणं चैतत्सामयनिरामयच्चावस्य ।
 तथा चैवं वक्तार उपलज्यन्ते । पूर्वं निरामयोऽहमासं संप्रति सामयो जातः । सामयो
 वा निरामय इति । न चैतन्निरन्वयलक्षणविनाशिन्यात्मन्युपपद्यते । उत्पत्त्यनन्तराच्चा-
 वादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा अनेकावस्थानुभवनाह्वालकुमाराद्यव-
 स्थानुभवितृदेवदत्तवत् । नित्यत्वादमूर्तः । अमूर्तत्वाद्देहादन्य इति योजना सर्वत्र
 कार्या । तथा बालकृतानुस्मरणात् । कृतशब्दोत्रानुभूतवचनस्ततश्च बालानुभूतस्म-
 रणात् । तथा च बालेनानुभूतं वृद्धोऽप्यनुस्मरन् दृश्यते । नच अन्येनानुभूतमन्यः
 स्मरत्यतिप्रसंगात् । नचेदमनुस्मरणं त्रान्तं बाधासिद्धेः । नच हेतुफलच्चावनिबन्ध-
 नमेतन्निरन्वयलक्षणविनाशपक्षे तस्यैवासिद्धेः हेतोरनन्तरक्षणेऽच्चावापत्तेः । असतश्च
 सञ्जावविरोधादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्त्ववस्थित आत्मा पूर्वानुभूतार्थानुस्मरणात्तदन्यैवं-
 भूतपुरुषवत् । उपस्थानादिति कर्मफलोपस्थानमत्र गृह्यते । यद्येनोपात्तं कर्म स एव
 तत्फलमुपपद्ये । अन्यश्च क्रियाकालोऽन्यश्च फलकालः । एकाधिकरणं चैतद्द्वय-
 मन्यथा स्वकृतवेदनासिद्धेः । अन्यकृतान्योपज्ञोगस्य निरुपपत्तिकत्वात् कृतनाशाकृता-
 ज्ञ्यागमप्रसंगात् । संतानपक्षेऽपि कर्तृज्ञोक्तृसंतानिनोर्नानात्वाविशेषाहक्तिज्ञेदात्तस्यैव
 तथाच्चावाज्युपगमे नित्यत्वापत्तेरिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्चावस्थित आत्मा स्वकृत-
 कर्मफलवेदनात्कृषीवलादिवत् । श्रोत्रादिजिरग्रहणात् श्रोत्रादिजिरिन्द्रियैरपरिचित्तैः ।
 नच श्रोत्रादिजिरपरिचिद्यमानस्य असत्त्वमवग्रहादीनां स्वसंवेदनसिद्धत्वात् । बौ-
 द्धैरप्यतीन्द्रियज्ञानाज्युपगमात् । ज्ञानस्य च गुणत्वात् । गुणस्य च गुणिनमन्तरेणा-
 चावात् । प्राक्तनज्ञानस्यैव गुणित्वानुपपत्तेः । तस्यापि गुणत्वादिति प्रयोगार्थः । प्र-
 योगश्च नित्य आत्मा गुणित्वे सत्यतीन्द्रियत्वात् आकाशवत् । तथा जातिस्मरणा

दिति । जातेरतिक्रान्तायाः स्मरणात् । न चेदमनुस्मरणमननुचूतस्यान्यानुचूतस्य च
 नवत्यतिप्रसंगात् । दृश्यते च क्वचिदिदं न चासौ प्रतारकः तत्कथितार्थसंवादनात्
 अनुचवाविशेषे च सर्वेषामेव कस्मान्न नवतीति चेदुच्यते । कर्मप्रतिबन्धसंबन्धात्
 दृढानुचवाज्ञावादिह लोकेऽपि सर्वेषां सर्वत्रानुस्मरणादर्शनान्न खलु इह लोके सर्वत्रानु
 स्मरणदर्शनम् । तद्वदिहापि क्वचिज्जातौ सर्वेषामस्त्विति चेन्न । नष्टचेतसां सर्वत्रानु
 स्मरणशून्येन व्यञ्जिचारादिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च बालकृतानुस्मरणवद्दृष्टव्य इति
 तथा स्तनाज्जिज्ञाषादिति । तदहर्जातबालकस्यापि स्तनाज्जिज्ञाषदर्शनात् । नचान्यका
 लाननुचूतस्तनपानस्याथमुपपद्यते । प्रयोगश्च । तहर्जातबालकस्याद्यस्तनाज्जिज्ञाषोऽज्जि
 ज्ञाषान्तरपूर्वकोऽज्जिज्ञाषत्वादन्यस्तनाज्जिज्ञाषवत् । तद्वदप्रथमत्वसाधनादविरुद्धो हेतु
 रिति चेन्न प्रथमत्वानुचवेन बाधनात् । असति च बाधने विरुद्ध इति न्यायादन्यथा
 हेतूद्देशप्रसंगादित्यत्र बहु वक्तव्यं तत्तु नोच्यते अक्षरगमनिकामात्रस्य प्रस्तुतत्वा
 दिति । नित्यादिक्रियायोजना पूर्ववदिति निर्युक्तिगाथार्थः । एतामेव निर्युक्तिगाथां ले
 शतो व्याचिख्यासुराह ज्ञाप्यकारः ॥ रोगस्सामयसन्ना, बालकयं जं जुवाणुसंजरइ ॥
 जं कयमन्नंमि नवे, तस्सेवन्नहुवहाणा ॥ ११६ ॥ व्याख्या ॥ रोगस्यामंथ इतिसंज्ञ
 बालकृतं किमपि वस्तु यद्यस्माद्युवानुस्मरति । तथा यत्कृतमन्यस्मिन् नवे कुशला
 कुशलं कर्म तस्यैव कर्मणोऽन्यत्र नवान्तरे उपस्थानात्सर्वत्र ज्ञावार्थयोजना कृतैवेति
 गाथार्थः ॥ णिच्चो अणिंदियत्ता, खणिउं नवि होइ संजरणा ॥ थणअज्जिज्ञासा य
 तहा, अमउं नउ मिम्मउव घडो ॥ ११७ ॥ व्याख्या ॥ नित्य इति । सर्वत्र क्रियाजिसं
 बध्यते । अनिन्द्रियत्वाद्भोत्रादिज्जिरग्रहणादित्यर्थः । विज्ञेयो ज्ञातव्यः । तथा च जाति
 स्मरणात् पाठान्तरं वा । क्खणिको न नवति । जातिस्मरणादित्येतदप्युष्टमेव विधिप्र
 तिषेधाज्यां साध्यार्थाज्जिधानात् । स्तनाज्जिज्ञाषाच्च । तथा अमयोऽयमात्मा नतु मृन्मय
 इव घटस्ततश्चाकारण इत्यर्थः । एतदपि नित्यत्वादिप्रसाधकमिति निर्युक्तिगाथायाम
 नुपन्यस्तमप्युक्तम् सूक्ष्मधिया ज्ञाप्यकारेणेति गाथार्थः । तृतीयां निर्युक्तिगाथामाह
 सबहुवदिठत्ता, सकम्मफलजोयणा अमुत्तत्ता ॥ जीवस्स सिद्धमेवं, निच्चत्तममुत्तमन्नत्तं
 ॥ ११८ ॥ व्याख्या ॥ सर्वज्ञोपदिष्टत्वादिति नित्यो जीव इति सर्वज्ञोक्तत्वात् । अवितथं
 च सर्वज्ञवचनं तस्य रागादिरहितत्वादिति । स्वकर्मफलजोयणादिति स्वोपात्तकर्मफल
 जोगादित्यर्थः । उपस्थापनादेतन्न जिद्यत इति चेन्न अज्जिज्ञायापरिज्ञानात् । तत्र हि
 येन कृतं तस्मिन्नेव कर्तरि कर्मोपतिष्ठत इत्युक्तम् । तच्चैकस्मिन्नपि जन्मनि संभवतीदं
 त्वन्यजन्मान्तरापेक्षयापि गृह्यत इति न दोषः । तथा अमूर्तत्वादिति मूर्तिरहितत्वा
 देतदपि श्रोत्रादिज्जिरग्रहणादित्यस्मान्न जिद्यत इति चेन्न । तत्र हि श्रोत्रादिज्जिर्न गृह्य-

ते । इत्येतदुक्तमिह तु तत्स्वरूपमेव नियम्यते निरूप्यत इति । मूर्ताणामपि श्रोत्रादि-
 त्तिरग्रहणादिति द्वारत्रयमप्युपसंहरन्नाह ॥ जीवस्य सिद्धमेवं नित्यत्वममूर्तत्वमन्य-
 त्वमिति गाथार्थः । मूलद्वारगाथाद्वये व्याख्यातमन्यत्वादिद्वारत्रयमिदानीं कर्तृद्वारा-
 वसरस्तथाचाह ॥ कर्त्तुं द्वारमहुणा, सकम्मफलजोइणो जउ जीवा ॥ वाणियकि-
 सीवला इव, कविलमयनिसेहणं एयं ॥ १७९ ॥ व्याख्या ॥ कर्तेति द्वारमधुना तदेत-
 द्ध्याख्यायते । स्वकर्मफलजोगिनो यतो जीवास्ततः कर्तार इति । वणिक्कृषीवलादय इव
 नह्यमी अकृतमुपजुञ्जते । इति प्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु कर्तात्मा स्वकर्मफलजोक्तृत्वात्क-
 र्षकादिवत् । ऐदंपर्यमाह । कपिलमतनिषेधनमेतत्सांख्यमतनिराकरणमेतत्तत्राकर्तृवाद-
 प्रसिद्धेरिति गाथार्थः । मूलद्वारगाथाद्वये व्याख्यातं कर्तृद्वारमिदानीं देहव्यापित्वद्वा-
 रावसर इत्याह ज्ञाप्यकारः ॥ वावित्ति द्वारमहुणा, देहवावी मउग्गिउण्हं व ॥ जीवो नउ
 सवगउ, देहे विंगोवलंजाउ ॥ १८० ॥ व्याख्या ॥ व्यापीति द्वारमधुना तदेतद्ध्या-
 ख्यायते । देहव्यापी शरीरमात्रं व्याप्तुं शीलमस्येति तथा मत इष्टः प्रवचनज्ञैः
 जीवो नतु सर्वग इति योगः । तुशब्दस्यावधारणार्थत्वान्न चाण्वादिमात्रः । कुत
 इत्याह । देहे विङ्गोपलम्नात् शरीर एव सुखादितद्विङ्गोपलब्धेः । अश्रयौष्यवत् ।
 उष्णत्वं ह्यग्निविङ्गं नान्यत्राग्नेर्नत्वनग्नाविति गाथाप्रयोगार्थः । प्रयोगस्तु शरीर-
 नियतदेश आत्मा परमितदेशे विङ्गोपलब्धेरश्रयौष्यवत् । इति गाथार्थः । व्याख्याता
 प्रथमा मूलद्वारगाथा । सांप्रतं द्वितीया व्याख्यायते । तत्र प्रथमं गुणीति द्वारं
 तद्ध्याचिख्यासयाह ज्ञाप्यकारः ॥ अहुणा गुणित्ति दारं, होइ गुणेहिं गुणित्ति विन्नेउ ॥
 ते जोगजोगउवउ-गमाइ रूवाइ व घडस्स ॥ १८१ ॥ व्याख्या ॥ अधुना गुणीति द्वारं
 तदेतद्ध्याख्यायते । जवति गुणैहिं गुणी । न तद्ध्यतिरेकेणेत्येवं विज्ञेयः । अनेन गुण-
 गुणिनोर्ज्ञेदान्नेदमाह । ते जोगयोगोपयोगादयो गुणा इत्यादिशब्दादमूर्तत्वादिपरि-
 ग्रहः । निदर्शनमाह । रूपादय इव घटस्य गुणा इति गाथार्थः । व्याख्यातं मूलद्वार-
 गाथायां गुणिद्वारमधुनोर्ध्वगतिद्वारावसर इत्याह ज्ञाप्यकारः ॥ उहं गइत्ति अहुणा,
 अगुरुलहुत्ता सजावउह्वगइ ॥ दिट्ठंतलाउएणं, एरंडफलाइएहिं व ॥ १८२ ॥ व्याख्या ॥ उर्ध्व-
 गतिरित्यधुना द्वारं तदेतद्ध्याख्यायते । अगुरुलघुत्वात्कारणात्स्वजावतः कर्मविप्रमुक्तः
 सन्नूर्ध्वगतिर्जीव इति गम्यते । यद्येवं तर्हि कथमधो गच्छत्यत्राह । दृष्टान्तोऽला-
 म्बुना तुम्बकेन यथा तत्स्वजावत ऊर्ध्वगमनरूपमपि मृद्धेपाज्जलेऽधो गच्छति । तदपग-
 मादूर्ध्वमा जलान्तादेवमात्मापि कर्मलेपादधो गच्छति । तदपगमादूर्ध्वमालोकान्तादिति ।
 एरण्णफलादिजिश्च दृष्टान्त इत्यनेन दृष्टान्तबाहुल्यं दर्शयति । यथा चैरण्णफलमपि
 बन्धनपरित्रष्टमूर्द्धं गच्छत्यादिशब्दादग्यादिपरिग्रह इति गाथार्थः । व्याख्यातं त-

तीयमूलद्वारगाथायामूर्ध्वगतिद्वारं सांप्रतं निर्मयद्वारव्याचिख्यासयाह ॥ अमर्तं
य होइ जीवो, कारणविरहा जहेव आगासं ॥ समयं च होअनिच्चं, मिम्मयघटतं-
तुमाईयं ॥ १७३ ॥ व्याख्या ॥ अमयश्च जवति जीवः । न किम्मयोऽपीत्यर्थः ।
कुत इत्याह । कारणविरहात् अकारणत्वात् । यथैवाकाशमाकाशवदित्यर्थः । समयं
वस्तु जवत्यनित्यम् । एतदेव दर्शयति । मृन्मयघटतन्त्वादौ । यथा मृन्मयो घटस्तन्तु-
मयः पट इत्यादि । न पुनरात्मा नित्य इति दर्शितम् । आहास्मिन्द्वारे सत्यमयो नतु
मृन्मय इव घट इति प्राक्किमर्थमुक्तमित्युच्यते । अत एव द्वारादनुग्रहार्थमुक्तमिति
लक्ष्यते । जवति चासकृद्ब्रूवणादकृद्ब्रूणे परिज्ञानमित्यनुग्रहः । अतिगम्भीरत्वाद्भाष्य-
कारस्य न वयमज्ञिप्रायं विद्म इति । अन्ये त्वन्निदधत्यन्यकर्तृकैवासौ गाथेति
गाथार्थः । व्याख्यातं द्वितीयमूलद्वारगाथायां निर्मयद्वारमधुना साफल्यद्वारावस-
रस्तथा चाह ज्ञाप्यकारः ॥ साफल्यद्वारमहुणा, निच्चानिच्चपरिणामिजीवस्मि ॥ होइ
तयं कम्माणं, इहरेगसज्जावउं जुत्तं ॥ १७४ ॥ व्याख्या ॥ साफल्यद्वारमधुना तदेत-
द्व्याख्यायते । नित्यानित्य एव परिणामिनि जीव इति योगः । जवति तत्साफल्यं
कालान्तरफलप्रदानलक्षणम् । केषामित्याह कर्मणां कुशलाकुशलानां कालज्ञेदेन
कर्तृशोक्तपरिणामज्ञेदे सत्यात्मनस्तदुज्जयोपपत्तेः कर्मणां कालान्तरफलप्रदानमिति ।
इतरथा पुनर्यथेवं नाच्युपगम्यते तत एकस्वजावतः कारणादयुक्तं तत्कर्मणां साफल्य-
मिति । एतदुक्तं जवति । यदि नित्य आत्मा कर्तृस्वजाव एव कुतोऽस्य जोगः,
शोक्तस्वजावे वा कर्तृत्वं क्षणिकस्य तु कालद्वयाज्जावादेवैतदुज्जयमनुपपन्नम् । उज्जये
च सति कालान्तरफलप्रदानेन कर्म सफलमिति गाथार्थः । द्वितीयमूलद्वारगाथायां
व्याख्यातं साफल्यद्वारमधुना परिमाणद्वारमाह ॥ जीवस्स उ परिमाणं, विह्वरउं जाव
लोगमेत्तं तु ॥ उंगाहणा य सुहुमा, तस्स पएसा असंखेच्चा ॥ १७५ ॥ व्याख्या ॥
जीवस्य तु परिमाणं विततस्य विस्तरतो विस्तरेण यावद्भोकमात्रमेव । एतच्च केवल-
समुद्घातचतुर्थसमये जवति । तत्रावगाहना च सूद्धमा विततैकैकप्रदेशरूपा जवति ।
तस्य जीवस्य प्रदेशाश्चासंख्येयाः सर्व एव लोकाकाशप्रदेशतुल्या इति गाथार्थः ।
अनेकेषां जीवानां गणनापरिमाणमाह ॥ पठेण व कुलएण व, जह कोइ मिणेच्च
सवधन्नाइ ॥ एवं मविच्चमाणा, हवंति लोगा अणंताउं ॥ १७६ ॥ व्याख्या ॥ प्रस्येन
वा चतुःकुडवमानेन कुडवेन वा चतुःसेतिकामानेन । यथा कश्चित्प्रमाता मि-
नुयात्सर्वधान्यानि व्रीह्यादीनि । एवं मीयमाना असज्जावस्थापनया जवन्ति लोका
अनन्तास्तु जीवजृता इति ज्ञावः । आह, यथेवं कथमेकस्मिन्नेव ते लोके माता इति ।
उच्यते, सूद्धमावगाहनया यत्रैकस्तत्रानन्ता व्यवस्थिता इह तु प्रत्येकावगाहनया चिन्त्य-

ते। इति न दोषः । दृष्टं च बादरद्रव्याणामपि प्रदीपप्रज्ञापरमाणादीनां तथा परिणामतो न्यूसामेकत्रैवावस्थानमिति गाथार्थः । व्याख्यातं द्वितीयमूलद्वारगाथायां परिमाणद्वारं तद्व्याख्यानाच्च द्वितीया मूलद्वारगाथा जीवपदं चेति । सांप्रतं निकायपदं व्याचिख्यासुराह ॥ एणमं ठवणसरिरे, गइ णिकायञ्चिकाय दविए य ॥ माउगप-
 चवसंगह-जारे तह ज्ञावकाए य ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापने क्लृप्ते । शरीरकायः शरीर-
 मेव तत्प्रायोग्याणुसंधातात्मकत्वात् । गतिकायो यो ज्ञवान्तरगतौ । स च तैजसकर्म-
 णलक्षणः । निकायकायः षड्जीवनिकायः । अस्तिकायो धर्मास्तिकायादिः । द्रव्यका-
 यश्च त्र्यादिघटादिसमुदायः । मातृकाकायस्यादीनि मातृकाद्वाराणि । पर्यायकायो द्वेषा
 जीवाजीवजेदेन । जीवपर्यायकायो ज्ञानादिसमुदायः । अजीवपर्यायकायो रूपादिस-
 मुदायः । संग्रहकायः संग्रहैकशब्दवाच्यस्त्रिकटुकादिवत् । जारकायः कापोतीवृद्धासु
 व्याचक्षते ॥ एको काउं डुहा जाउं, एगो चिठइ एगो मारिउं ॥ जीवंतो मएण मा-
 रिउं, तद्धव माणव केण हेउणा ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ उदाहरणम् । एगो काहरो तलाए दो
 घडा पाणियस्स जरेऊण कावोडीए वहइ । सो एगो आउक्कायकायो दोसु घडेसु
 डुहा कउं । तउं सो काहरो गहंतो पक्खविउं । एगो घडो जग्गो । तम्मि जो आ-
 उक्काउं सो मउं । इयरम्मिजीवइ । तस्स अजावेसो वि जग्गो । ताहे सो तेण पुवमएण
 मारिउं ति जसइ । अहवा एगो घडो आउक्कायजरिउं ताहे तमाउकायं डुहा का-
 ऊण अऊो ताविउं सो मउं । अताविउं जीवइ । ताहे सो वि तहेव पक्खित्तो तेण मएण
 जीवंतो मारिउं ति । एस जारकाउं गउं । ज्ञावकायश्चौदयिकादिसमुदायः । इह च
 निकायः काय इत्यनर्थान्तरमिति कृत्वा कायनिक्षेप इत्युच्यते एवेति गाथार्थः ॥ इहंपुण
 अहिगारो निकायकाएण होइ सुत्तंमि ॥ उच्चरिअहसरिसाण-कित्तणं सेसगाणं पि
 ॥ १७७ ॥ व्याख्या ॥ अत्र पुनः सूत्र इति प्रयोगः सूत्र इत्यधिकृताध्ययने । किमित्याह । अधि-
 कारो निकायकायेन जवति । अधिकारः प्रयोजनं, शेषाणामुपन्यासवैयर्थ्यमाशंक्याह ।
 उच्चरितार्थसदृशानां उच्चरितो निकायः तदर्थतुल्यानां कीर्तनं संशब्दनं शेषाणामपि
 नामादिकायानां व्युत्पत्तिहेतुत्वात्प्रदेशान्तरोपयोगित्वाच्चेति गाथार्थः । व्याख्यातं
 निकायपदम् । उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसरः ।
 इत्यादिचर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयं तच्चेदम् ।
 सुयं मे इत्यादि । श्रूयते तदिति श्रुतम् प्रतिविशिष्टार्थप्रतिपादनफलं वाग्योगमात्रं ज-
 गवता निस्तृष्टमात्मीयश्रवणकोटरप्रविष्टं द्वायोपशमिकज्ञावपरिणामाविर्जावकारणं श्रुत-
 मित्युच्यते । श्रुतमवधृतमवगृहीतमिति पर्यायाः । मयेत्यात्मपरामर्शः । आयुरस्यास्ती-
 त्यायुष्मान् । कः कमेवमाह । सुधर्मा जम्बुखामिनमिति । तेनेति ज्वनजर्तुः परा-

मर्शः । जगः समग्रैश्वर्यादिलक्षण इति । उक्तं च ॥ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य रूपस्य यशसः श्रियः ॥ धर्मस्याथ प्रयत्नस्य षष्ठां जग इतीङ्गना ॥ सोऽस्यास्तीति जगवांस्तेन जगवता वर्धमानस्वामिनेत्यर्थः । एवमिति प्रकारवचनः शब्दः । आख्यातमिति केवलज्ञानेनोपलभ्यावेदितम् । किमत आह । इह खलु षड्जीवनिकायनामाध्ययनमस्तीति वाक्यशेषः । इहेति लोके प्रवचने वा । खलु शब्दादन्यतीर्थकृत्प्रवचनेषु च षड्जीवनिकायेति पूर्ववत् । नामेत्यन्निधानम् । अध्ययनमिति पूर्ववदेव । इह च श्रुतं च मयेत्यनेनात्मपरामर्शेनैकान्तक्षणज्ञापोहमाह । तत्रेवंचूतार्थानुपपत्तेरित्युक्तं च ॥ एगंतखणियपस्के, गहणं चि-
 असवहा ए अठ्ठाणं ॥ अणुसरणसासणाइं, कुं उ ते लोगसिद्धाइं ॥ तथा आयुष्मन्निति च प्रधानगुणनिष्पन्नेनामन्नणवचसा गुणवते शिष्यायागमरहस्यं देयं नागुणवत इत्याह तदनुकम्पाप्रवृत्तेरिति । उक्तं च ॥ आमे घडे निहत्तं, जहा जलं तं घडं विणासेइ ॥ इअ सिद्धंतरहस्सं, अप्पाहारं विणासेइ ॥ आयुश्च प्रधानो गुणः । सति तस्मिन्नव्यवहित्तिज्ञावात्तथा तेन जगवता एवमाख्यातमित्यनेन स्वमनीषिकानिरासात्तास्त्रपारतन्त्र्य-
 प्रदर्शनेन नह्यसर्वज्ञेन अनात्मवता अन्यतस्तथाचूतात्सम्यगनिश्चित्य परलोकदेशना कार्येत्येतदाह । विपर्ययसंज्ञवाडुक्तं च ॥ किं एत्तो पावयरं, संमं अणहिगयधम्मस-
 प्रावो ॥ अणं कुदेसणाए, कठयरागंमि पाडेइ ॥ अथवान्यथा व्याख्यायते सूत्रै-
 कदेशः । आउसंतेणं ति जगवत एव विशेषणम् । आयुष्मता जगवता चिरजीविने-
 त्यर्थः । मङ्गलवचनं चैतदथवा जीवता साक्षादेव अनेन च गणधरपरंपरागमस्य जीवनवियुक्तानादिशुद्धवक्तुश्चापोहमाह । देहाद्यज्ञावेन तथाविधप्रयत्नात्तावात् ।
 उक्तं च ॥ वयणं न कायजोगा-ज्ञावेण य सो अणादिसुद्धस्स ॥ गहणंमि य णो हेऊ,
 सठं अत्तागमो कहणु ॥ अथवा आवसंतेणं ति । गुरुकुलमावसता अनेन च शिष्येण
 गुरुचरणसेविना सदा ज्ञाव्यमित्येतदाह । ज्ञानादिवृद्धिसंज्ञावादिति । एतदुक्तं च ।
 णाणस्स होइ ज्ञागी, थिरयरयो दंसणे चरित्ते य ॥ धन्ना आवकहाए, गुरुकुलवासं
 न मुंचंति ॥ अथवा आमसंतेणं आमृशता जगवत्पादारविन्दयुगलमुत्तमाङ्गेन ।
 अनेन च विनयप्रतिपत्तेर्गरीयस्त्वमाह । विनयस्य मोक्षमूलत्वात् । उक्तं च ॥
 मूलं संसारस्स, होंति कसाया अणंतपत्तस्स ॥ विणउं छाणपउत्तो, डुस्कविमुक्कस्स
 मोक्कस्स ॥ कृतं प्रसंगेन प्रकृतं प्रस्तुमः । तत्र इह खलु षड्जीवनिकायिका नामा-
 ध्ययनमस्तीत्युक्तम् । अत्राह । एषा षड्जीवनिकायिका केन प्रवेदिता प्ररूपिता वेत्य-
 त्तोच्यते । तेनैव जगवता यत आह । समणेणं जगवया महावीरेणं कासवेणं प-
 वेइया सुअस्काया सुपन्नत्तेत्ति । सा च तेन श्रमणेन महातपस्विना जगवता समग्रैश्व-
 र्यादियुक्तेन महावीरेण । शूर वीर विक्रान्ताविति कषायादिशत्रुजयान्महाविक्रान्तो

महावीरः । उक्तं च ॥ विदारयति यत्कर्म तपसा च विराजते ॥ तपोवीर्येण युक्तश्च तस्माद्गीर इति स्मृतः । महान्श्रासौ वीरश्च महावीरः तेन महावीरेण । काश्यपेनेति काश्यपसगोत्रेण प्रवेदिता नान्यतः कुतश्चिदाकर्ण्य ज्ञाता । किंतर्हि । स्वयमेव केवलालोकेन प्रकर्षेण वेदिता प्रवेदिता विज्ञातेत्यर्थः । तथा खाख्यातेति सदेव-मनुष्यासुरायां पर्षदि सुष्टु आख्याता खाख्याता । तथा सुप्रज्ञतेति । सुष्टु प्रज्ञता यथैवा-ख्याता तथैव सुष्टु सूक्ष्मपरिहारासेवनेन प्रकर्षेण सम्यगासेवितेत्यर्थः । अनेकार्थत्वा-द्भातूनां ज्ञापिरासेवनार्थः । तां चैवंभूतां षड्जीवनिकायिकां श्रेयो मेऽध्येतुं श्रेयःपथ्यं हितम् । ममेत्यात्मनिर्देशः । ठान्दसत्वात्सामान्येन ममेत्यात्मनिर्देश इत्यन्ये । ततश्च श्रेय आत्मनोऽध्येतुम् । अध्येतुमिति पठितुं श्रोतुं ज्ञावयितुम् । कुत इत्याह । अध्ययनं धर्मप्रज्ञतिः । निमित्तकारणहेतुषु सर्वासां प्रायो दर्शनमिति वचनात् हेतौ प्रथमा । अध्ययनत्वादध्यात्मानयनाच्चेतसो विशुद्ध्यापादनादित्यर्थः । एतदेव कुत इत्याह । ध-र्मप्रज्ञतेः प्रज्ञपनं प्रज्ञतिः धर्मस्य प्रज्ञतिः धर्मप्रज्ञतिः । ततो धर्मप्रज्ञतेः कारणा-च्चेतसो विशुद्ध्यापादना श्रेय आत्मनोऽध्येतुमिति । अन्ये तु व्याचक्षते । अध्य-यनं धर्मप्रज्ञतिरिति । पूर्वोपन्यस्ताध्ययनस्यैवोपपादेयतयानुवादमात्रमेतदिति ॥

कयरा खलु सा ठज्जीवणिया नामप्रयणं समणेणं जगवया म-
हावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअस्काया सुपन्नत्ता सेयं मे अहि-
खिळं धम्मपन्नत्ती ॥ इमा खलु सा ठज्जीवणिया नामप्रयणं
समणेणं जगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइया सुअस्काया
सुपन्नत्ता ॥ सेयं मे अहिखिळं अप्रयणं धम्मपन्नत्ती ॥

(अवचूरिः) शिष्यः पृष्ठति । कतरा खलु इत्यादि सूत्रम् उक्तार्थमेवानेनैत-
दर्शयति । विहायान्निमानं संविद्येन शिष्येण सर्वकार्येष्वेव गुरुः प्रष्टव्य इति आचार्य
आह । इमा खद्वित्यादि सूत्रमुक्तार्थमेवानेनाप्येतद्दर्शयति गुणवते शिष्याय गुरुणा-
प्युपदेशो दातव्य एवेति ।

(अर्थ.) हवे पूर्वोक्त अर्थसांचलीने शिष्यपूठे ठे केः—कयरत्ति । हे गुरो ! महावीर स्वा-
मीए कहेली षड्जीवनिकायिका ते केवी ? (अहीं 'समणेणं' एशी आरंज्जीने "धम्म-
पन्नत्ती" ए सुधीनो सूत्रनो जाग जे ठे, तेनो अर्थ उपर लख्यो ठे, माटे फरी लखता
नथी.) गुरु उत्तर कहे ठेः—इमा खलु ति । (इमा के०) एषा एटले आ वदथ
माण प्रकारनी (सा के०) ते (ठज्जीवणियाणामप्रयणं के०) षड्जीवनिका नामक अ-

ध्ययनं जगवान् श्रीवर्धमानस्वामीए कच्छुं ठे. (एमां 'समणेणं' इत्यादिकनो अर्थं पूर्ववत् जाणवो.) इति ।

(दीपिका.) ततः शिष्यः प्राह । उक्तार्थमेव । अनेन एतद्दर्शयति मानं त्यक्त्वा संवेगि-
ना शिष्येण सर्वकार्येष्वेवं गुरुः प्रष्टव्यः । अथ शिष्येण प्रश्ने कृते गुरुराह । इमेति ।
एतत् सूत्रमपि उक्तार्थमेव अनेनापि एतद्दर्शयति । गुणवते शिष्याय गुरुणापि उ-
पदेशो दातव्य एव ।

(टीका) शिष्यः पृष्ठति । कतरा खद्वित्यादि । सूत्रमुक्तार्थमेवानेनैतद्दर्शयति ।
विहायान्निमानं संविज्ञेनं शिष्येण सर्वकार्येष्वेव गुरुः प्रष्टव्य इति । आचार्य आह ।
इमा खद्वित्यादिसूत्रमुक्तार्थमेवानेनाप्येतद्दर्शयति । गुणवते शिष्याय गुरुणाप्युप-
देशो दातव्य एवेति ।

तं जहा । पुढविकाइया आउकाइया तेउकाइया वाउकाइया वण-
स्सइकाइया तसकाइया । पुढवि चित्तमंतमस्काया अप्पेगजीवा
पुढोसत्ता अन्नत्त सत्तपरिणएणं । आउ चित्तमंतमस्काया अप्पेग-
जीवा पुढोसत्ता अन्नत्त सत्तपरिणएणं । वाउ चित्तमंतमस्काया
अप्पेगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्त सत्तपरिणएणं । वणस्सइ चित्तमं-
तमस्काया अप्पेगजीवा पुढोसत्ता अन्नत्त सत्तपरिणएणं ॥

(अवचूरिः) तं जहा । तद्यथा । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । पृथिवी काठि-
न्यादिरूपा सैव कायोऽङ्गं येषां ते पृथिवीकायाः पृथिवीकाया एव पृथिवीकायिकाः ।
आपो द्रवाः प्रतीता एव । तेज उष्णलक्षणं वायुश्चलनधर्मा वनस्पतिर्बलादिरूपः कायो
येषां ते । त्रसनशीलास्त्रसाः काया अङ्गानि येषां ते । इह सर्वभूताधारत्वात् आदौ
पृथ्वी, तत्प्रतिष्ठितत्वादापः, तत्प्रतिपक्त्वात्तेजः, तदुपष्टम्भकत्वाद्वायुः, वायोः शाखादि-
प्रचालनादिगम्यत्वाद्वनस्पतिः । वनस्पतेस्त्रसोपग्रहत्वात्त्रसाः । चित्तं जीवलक्षणं तद-
स्यास्तीति चित्तवती सजीवेत्यर्थः । पाठान्तरं वा पुढवी चित्तमत्तमस्काया । अत्र मात्रशब्दः
स्तोकवाची । यथा सर्षपत्रिजागमात्रमिति । ततश्चित्तमात्रा स्तोकचित्तेत्यर्थः । आख्याता
सर्वज्ञेन कथिता । इयं च, अनेके जीवा यस्यां सा अनेकजीवा न पुनरेकजीवा । यथा
वैदिकानां पृथ्वी देवतेत्येवमादिवचनप्रामाण्यात् इति । अनेकजीवापि कैश्चिदेकभूता-
त्मापेक्षतयेष्यत एव । यथाहुरेके ॥ एक एव हि भूतात्मा भूते भूते व्यवस्थितः ॥ एकधा

बहुधा चैव दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥ पृथग्जीवन्नावात् पृथक्सत्ता । अङ्गलासंख्येय-
जागेऽप्यनेकजीवसमाश्रितेत्यर्थः । आह, यद्येवं जीवपिण्डरूपा पृथ्वी ततस्तस्यामुच्चा-
रादिकरणेन नियमतस्तदतिपातादहिंसकत्वानुपपत्तेरित्यसंज्ञवी साधुधर्मः । इत्यत्राह ।
अन्यत्र शस्त्रपरिणतायाः, शस्त्रपरिणतां पृथ्वीं विहायान्या चित्तवत्याख्यातेत्यर्थः ।
शस्त्रं धावनवद्गनोत्खननादि । एतानि स्वपरव्यापादकत्वात् कर्मबन्धनिमित्तत्वात् शस्त्र-
मिति ॥ तच्च किंचित्स्वकायशस्त्रं यथा कृष्णा मृत्नीलादिमृदः शस्त्रम् । एवं गन्धरसस्प-
र्शनेदेऽपि शस्त्रयोजना कार्या । तथा किंचित्परकायेति परकायशस्त्रम् । यथा पृथ्वी
अप्तेजःप्रचृतयो वा पृथिव्यास्तदुन्नयं किंचिदिति किंचिदुन्नयशस्त्रं भवति यथा
कृष्णामृदुकस्य पांशुमृदश्च । परस्परं रसगन्धादिभिः यथा कृष्णमृदा कलुषितमुदकं
भवति तदासौ कृष्णमृदुकस्य पांशुमृदश्च शस्त्रं भवति । एष तावदागमः ।
अनुमानमप्यत्र विद्यते । सात्मका विद्रुमलवणोपलादयः पृथ्वीविकाराः समानजाती-
यांकुरोत्पत्त्युपलम्भात् । देवदत्तमांसांकुरवत् । एवमागमोपपत्तिभ्यां स्थितं पृथ्वीकायि-
कानां जीवत्वम् । उक्तं च ॥ आगमश्चोपपत्तिश्च, संपूर्णं दृष्टिलक्षणम् ॥ अतीन्द्रिया-
णामर्थानां, सद्भावप्रतिपादने ॥ आगमो ह्यातवचनम् । एवं सात्मकं जलं चूमिखा-
तस्वाजाविकसंज्ञवाद्दुर्भवत् । सात्मकोऽग्निराहारेण वृद्धिदर्शनाद्बालकवत् । सात्मकः
पवनः अपराप्रेरिततिर्यग्गतिनियमितदिग्गमनाजोवत् । सचेतनास्तरवः सर्वत्वगपहरणे
मरणाद्गर्दभवत् । एवं च परिणतायां पृथिव्यामुच्चारादिकरणेऽपि नास्ति तदति-
पात इत्यहिंसकत्वोपपत्तेः संज्ञवी साधुधर्मः । एवमापश्चित्तवत्य आख्याताः । तेजश्चि-
त्तवदाख्यातम् । वायुश्चित्तवानाख्यातः । वनस्पतिश्चित्तवानाख्यातः इत्येतदपि द्रष्टव्यम् ॥

(अर्थ.) हवे, गुणवान् शिष्यने गुरुए पण अवश्य उपदेश करवो, एम सूच-
वता थका सूत्रकार कहे ठे. तंजहत्ति (तंजहा के०) तंचथा एटले ते जेम ठे,
तेम कहियें ठियें. प्रथम षड्जीवनिकायनां नाम कहे ठे. पुढविकाश्या त्ति । (पुढवि-
काश्या के०) पृथ्वीकायिकाः एटले कठिनस्पर्शलक्षण पृथ्वी ठे काय ते शरीर जेमनुं
एवा जीव, (आउकाश्या के०) अप्कायिकाः एटले शीतस्पर्श तथा स्रवणादि ठे लक्ष-
ण जेनुं एवं उदक ते ठे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव; (तेउकाश्या के०) तेजस्कायिकाः
एटले कृष्णस्पर्शलक्षण तेज ठे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव, (वाउकाश्या के०)
वायुकायिकाः एटले चलनात्मकवायुठे काय ते शरीर जेमनुं एवा जीव; (वणस्सका-
श्या के०) वनस्पतिकायिकाः एटले लतादिलक्षण वनस्पति ठे काय ते शरीर जेमनुं
एवा जीव, अने (तसकाश्या के०) त्रसकायिकाः एटले त्रसनशील ठे काय ते शरीर

जेमनुं एवा जीव ए षड्भनिकायना जीव जाणवा. अहीं प्रथमपृथ्वीकाय, बीजा अप्काय, त्रीजा तेजकाय इत्यादि जे क्रम राख्यो ठे, तेनुं कारण एम ठे केः—सर्वप्राणिमात्रनो आधार पृथ्वी ठे, माटे प्रथम पृथ्वीकायना जीव कह्या. ते पृथ्वीने आधारें उदक रहे ठे, माटे आधाराधेयज्ञावसंबंधथी पृथ्वीकाय पठी बीजा अप्कायना जीव कह्या. ते उदकनुं प्रतिपद्दीचूत तेज ठे माटे प्रतियोगिज्ञावसंबंधथी अप्काय पठी त्रीजा तेजस्काय कह्या. ते तेजनो उपष्टंभक (जीववानुं साधन) वायु ठे, माटे उपष्टंभकतालक्षण संबंधथी तेजस्काय कह्या. पठी चोथा वायुकाय जीव कह्या. ते वायुनुं ज्ञान, वृद्ध तथा लताना चलनवलनादिकथी थाय ठे, ते माटे वायुकाय पठी पांचमा वनस्पतिकाय जीव कह्या. ते वनस्पतिकायने उपद्रव करनार त्रसकाय ठे, माटे वनस्पतिकाय पठी ठठा त्रसकाय जीव कह्या. हवे उपर जे षड्जीवनिकाय कह्या, तेमां कांइ पण संशय अथवा विरोध नहीं आववो जोइयें, माटे फरी तेज अर्थनुं स्पष्टीकरण करे ठे. पुढवित्ति (पुढवी के०) पृथ्वी जे ठे ते (चित्तमंतमस्काया के०) चित्तवती आख्याता, जेने चित्त एटले जीवलक्षण चैतन्य ठे तेने चित्तवती कहिये, अर्थात् सचित्त एवी तीर्थकरादिकें आख्याता एटले कहेली ठे. वली ते पृथ्वी केवी ठे तो के (अणैगजीवा के०) अनेकजीवा एटले अनेक ठे जीव जेमां एवी ठे. अर्थात् ए पृथ्वीकायमां अनेक जीवो ठे, अर्थात् एक नथी. वली ते केवी ठे तो के, (पुढोसत्ता के०) पृथक्सत्वा, एटले अंगुलना असंख्यातमा ज्ञाग प्रमाण अवगाहनामां रहेला अनेक जीवो पृथक् पृथक् जेमां ठे एवी पृथ्वी ठे. एवुं सांचलतांज शिष्य साशंक अइने पूठे ठे केः—हे गुरो! जो जीवपिंडरूप पृथ्वी ठे, तो ते पृथ्वीउपर साधु जो मलोत्सर्गादि क्रिया करे, तो अवश्य पृथ्वीकायनो अतिपात थायज, अने मलोत्सर्गादि क्रिया तो पृथ्वीउपर कख्यावगर बीजो कोइ उपायज नथी. अने एम ज्यारें थाय त्यारे साधुथी अहिंसकपणें रहेवायज नहीं, अने प्राणातिपातविरमणरूप जे साधुनो प्रधान धर्म ठे तेनो वंध्यापुत्रनी परें असंभव प्राप्त थयो? ए शंकाना उत्तरमां सूत्रकार कहे ठे. अन्नवृत्ति । (अन्नवृत्त सन्नपरिणएणं के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणतायाः एटले शस्त्रेंकरी परिणाम पामेलीजे पृथ्वी ते विनानी बीजी पृथ्वी ठे, ते सचित्त ठे, ते सचित्त पृथ्वीनो अतिपात करवो नहीं. अर्थात् शस्त्रपरिणत जे पृथ्वी ठे ते अचित्त होवाथी तेनेविषे मूत्रोत्सर्गादि करवामां हिंसादोष नथी, बीजी पृथ्वीउपर करवाथी हिंसादोष ठे, तेमाटे साधुनुं अहिंसकपणुं जे ठे ते जतुं नथी. हवे शस्त्र शब्दनो अर्थ कहियें ठियें. जे जेनो नाश करे ठे, ते तेनुं शस्त्र जाणवुं. जेम लौकिकमां शरीरनुं शस्त्र खड्गादिक प्रसिद्ध ठे. अहीं पृथ्वीना शस्त्रनो

विचार करवानों ठे, ते एवी रीतें:—पृथ्वीनुं शस्त्र जे ठे, ते त्रण प्रकारें ठे, एक स्व-कायशस्त्र, बीजुं परकायशस्त्र अने त्रीजुं स्वपरकायशस्त्र, तेमां कृष्णमृत्तिका (काढी माटी) जे ठे, ते स्वकायरूप श्वेतादिक मृत्तिकानुं शस्त्र ठे, माटे तेने स्वकायशस्त्र कहियें, बीजुं शस्त्र ते जेम पृथ्वी जे ठे ते जल, तेज आदिक परकायनुं शस्त्र ठे, माटे ते परकायशस्त्ररूप जाणवी. त्रीजुं स्वपरकायशस्त्र ते जेम कृष्णमृत्तिका जे ठे ते श्वेता-दि मृत्तिकासहित उदकने कृष्णवर्ण करे ठे; माटे कृष्णमृत्तिका जे ठे, ते श्वेता-दिमृत्तिकासहित उदकनी स्वपरशस्त्ररूप थई. एवा शस्त्रेंकरी परिणाम पामेदी जे पृथ्वी ठे, ते अचित्त ठे, एम जाणवुं. वली आ सूत्रनो 'पुढविचित्तमत्तमस्काया' एवो पाठ पण केटलेक ठेकाणें ठे. तो ते पदें एवो अर्थ करवो के पृथ्वी चित्तमात्रा आख्याता. एटले पृथ्वी जे ठे ते सचित्तमां चित्तमात्रा अर्थात् जघन्य सचित्त ठे, ते एकेंद्रियजीवरूप जाणवी. अही मात्रशब्द ठे ते स्तोकवाची जाणवो. एवीरीतें आगमना प्रमाणथी पृथ्वी जे ठे, ते एकेंद्रियजीवसमुदायरूप ठे, एम कह्युं. ए अर्थ अनुमानथी पण सिद्ध थाय ठे. ते आवीरीतें के:—विडुमलवणोपलादिकं सचित्तं समानजा-जातीयांकुरोत्पत्त्युपलंजात् देवदत्तमांसांकुरवत् ॥ अर्थ:—परवाला, लवण, पत्थर इत्यादिक पृथ्वीना विकार जे ठे ते सचित्त ठे, कारण तेना अंकुर एक पढी एक सरखी जातना उपजे ठे, जेम देवदत्तना मांसथी थयेलो पुत्ररूप मांसांकुर ठे. एम आगम अने अनुमानथी पृथ्वी सचित्त ठे, एम सिद्ध थयुं. (आठ के०) आपः एटले उदक ते (चित्तमंतमस्काया के०) चित्तवत्य आख्याताः एटले सचित्त ठे, एम तीर्थकरा-दिकें कह्युं ठे. वली ते उदक अनेकजीव ठे, अने पृथक्सत्व ठे. (अहीं अनेकजीव अने पृथक्सत्व ए वे पदनो अर्थ पृथ्वीकायमां लखेलो ठे ते प्रमाणे जाणवो.) परंतु (अन्नञ्च सञ्चपरिणएणं के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणताञ्च्यः एटले शस्त्रपरिणत उदक जे ठे ते विना बीजुं सर्व उदक सचित्त जाणवुं. (अहीं पण शस्त्रनो अर्थ उपर जे रीतें कहेलो ठे, ते प्रमाणेंज जाणवो. तेमज आगल पण सर्वत्र अर्थ जाणवो.) तथा (तेज के०) तेजः एटले तेज जे ठे ते पण (चित्तमंत के०) सचित्त, अनेकजीव अने पृथक्सत्व कह्युं ठे. पण (अन्नञ्च सञ्चपरिणएणं के०) अन्यत्रशस्त्रपरिणतेञ्च्यः एटले शस्त्रपरिणत तेज ठोडीने बीजुं सर्व तेज सचित्त ठे. तथा (वाजु के०) वायुः एटले वायु (चित्तमंत के०) सचित्त, अनेकजीव अने पृथक्सत्व एवो कह्यो ठे. पण (अन्नञ्च सञ्चपरिणएणं के०) अन्यत्रशस्त्रपरिणतात् एटले शस्त्रपरिणत वायु जे ठे ते ठोडीने शेष सर्व वायु जे ठे ते सचित्त ठे. तथा (वणस्सई के०) वनस्पतिकाय जे ठे ते पण (चित्तमंत के०) सचित्त, अनेकजीव अने पृथक्सत्व कह्यो ठे; पण (अन्नञ्चसञ्चपरिणएणं

के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणतात् एटले शस्त्रपरिणत वनस्पति वर्जिने शेष सर्व वनस्पति जे ठे, ते सचित्त ठे. ॥

(दीपिका) अथ षड्जीवनिकायमाह । तद्यथेति उदाहरणे । पृथिवी काठिन्यलक्षणा प्रतीता । सैव कायः शरीरं येषां ते पृथिवीकायाः पृथिवीकाया एव पृथिवीकायिकाः (१) । आपो द्रवाः प्रतीता एव । ता एव कायः शरीरं येषां तेऽपकायाः । अपकाया एव अपकायिकाः (२) । तेज उष्णस्पर्शलक्षणं प्रतीतम् । तदेव कायः शरीरं येषां ते तेजःकायाः तेजःकाया एव तेजःकायिकाः (३) । वायुश्चलनधर्मा प्रतीत एव । स एव कायः शरीरं येषां ते वायुकायाः वायुकाया एव वायुकायिकाः (४) । वनस्पतिर्लतादिरूपः प्रतीतः । स एव कायः शरीरं येषां ते वनस्पतिकायास्त एव वनस्पतिकायिकाः (५) । एवं त्रसनशीलाः त्रसाः प्रतीता एव । त एव कायाः शरीराणि येषां ते त्रसकायाः त्रसकाया एव त्रसकायिकाः (६) । इह च सर्वञ्चूताधारत्वात् पृथिव्याः प्रथमं पृथिवीकायिकानामजिधानम् । विप्रतिपत्तिनिरासार्थं पुनराह । पुढवी चित्तमंतमस्काया । पृथिवी चित्तं च जीवलक्षणं तदस्या अस्तीति चित्तवती सजीवा इत्यर्थः । पाठान्तरं वा पुढवीचित्तमत्तमस्काया । अत्र मात्रशब्दः स्तोकवाची । यथासर्षपत्रिजागमात्रम् । पृथिवी चित्तमात्रा स्तोकचित्ता इत्यर्थः । तथाच प्रबलमोहोदयात्सर्वजघन्यं चैतन्यमेकेन्द्रियाणां तदधिकं द्वीन्द्रियादीनामिति । आख्याताः सर्वज्ञेन कथिताः । किंविशिष्टाः । पृथिवी अनेकजीवा, अनेके जीवा यस्यां सा अनेकजीवा न पुनरेकजीवा । यथा वैदिकानां पृथ्वी देवता इत्येवमादिवचनप्रामाण्यादिति । तथा अनेकजीवापि कैश्चित् एकञ्चूतात्मापेक्षया मन्यते । यदाहुरेके ॥ एक एव हि चूतात्मा चूते चूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥ अत एवाह । किञ्चूता पृथिवी । पुढोसत्ता । पृथक् सत्त्वाः प्राणिनो यस्यां सा पृथक्सत्त्वा । अङ्गुलस्य असंख्येयज्ञागमात्रावगाहनैरनकैः पार्थिवजीवैः समाश्रितेतिज्ञावः । आह । यद्येवं जीवपिण्डरूपा पृथिवी तदा तस्यामुच्चारादिकरणेन नियमतस्तन्मरणात् अहिंसाया अनुत्पत्तिः स्यात् । तथा च सति साधुधर्मस्य असंभवः स्यात् । अतोऽत्राह । अन्यत्र शस्त्रपरिणतायाः शस्त्रपरिणतां पृथिवीं विहाय अन्या पृथिवी चित्तवती आख्याता इत्यर्थः । पृथिव्याः शस्त्रं त्रिधा । स्वकायशस्त्रं (१) परकायशस्त्रं (२) तदुन्नयशस्त्रं च (३) । तत्र स्वकीयशस्त्रं यथा कृष्णमृद् नीलादिमृदः शस्त्रम् । एवं गन्धरसस्पर्शसंज्ञेदेऽपि शस्त्रयोजना कार्या (१) । परकायशस्त्रं यथा अतेजःप्रभृतीनां पृथिवी अथवा पृथिव्या अतेजःप्रभृतयः (२) । तदुन्नयं यथा कृष्णमृद् उदकस्य पांडुमृदश्च परस्परस्पर्शगन्धादिभिः ।

यदा कृष्णमृदा कलुषितमुदकं ज्वति । तदा एषा कृष्णमृद् उदकस्य पाणुमृदश्च शस्त्रं ज्वति । एवं च परिणतायां पृथिव्यामुच्चारदिकरणेऽपि नास्ति तन्मरणं ततोऽहिंसाधर्मः साधूनां संज्वत्येव । एवमापश्चित्तवत्य आख्याताः । तेजश्चित्तवदाख्यातम् । वायुश्चित्तवानाख्यातः । वनस्पतिश्चित्तवानाख्यात इत्याद्यपि द्रष्टव्यम् ॥ ४ ॥

(टीका) तं जहा । पुढविकाश्या इत्यादि । अत्र तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । पृथिवी काठिन्यादिलक्षणा प्रतीता सैव कायः शरीरं येषां ते पृथिवीकायाः पृथिवीकाया एव पृथिवीकायिकाः । स्वार्थिकष्टकू । आपो द्रवाः प्रतीता एव ता एव कायः शरीरं येषां तेऽप्कायाः अप्काया एव अप्कायिकाः । तेज उष्णलक्षणं प्रतीतं तदेव कायः शरीरं येषां ते तेजस्कायाः । तेजस्काया एव तेजस्कायिकाः । वायुश्चलनधर्मा प्रतीतः स एव कायः शरीरं येषां ते वायुकायाः । वायुकाया एव वायुकायिकाः । वनस्पतिर्लतादिरूपः प्रतीतः स एव कायः शरीरं येषां ते वनस्पतिकायाः । वनस्पतिकाया एव वनस्पतिकायिकाः । एवं त्रसनशीलास्त्रसाः प्रतीता एव । त्रसाः कायाः शरीराणि येषां ते त्रसकायाः । त्रसकाया एव त्रसकायिकाः । इह च सर्वभूताधारत्वात् पृथिव्याः प्रथमं पृथिवीकायिकानामभिधानं तदनन्तरं तत्प्रतिष्ठितत्वादप्कायिकानामपि तदनन्तरं तत्प्रतिपक्षत्वात्तेजस्कायिकानाम् । तदनन्तरं तेजस उपष्टम्भकत्वाद्वायुकायिकानाम् । तदनन्तरं वायोः शाखाप्रचलनादिगम्यत्वाद्वनस्पतिकायिकानाम् । तदनन्तरं वनस्पतेस्त्रसोपग्राहकत्वात्त्रसकायिकानामिति । विप्रतिपत्तिनिरासार्थं पुनराह । पुढवीचित्तमंतमस्काया । पृथिवी उक्तलक्षणा चित्तवतीति । चित्तं जीवलक्षणं तदस्या अस्तीति चित्तवती सजीवेत्यर्थः । पाठान्तरं वा । पुढवि चित्तमत्तमस्काया । अत्र मात्रशब्दः स्तोकवाची । यथा सर्षपत्रिजागमात्रमिति । ततश्च चित्तमात्रा स्तोकचित्तेत्यर्थः । तथा च प्रबलमोहोदयात्सर्वजघन्यं चैतन्यमेकेन्द्रियाणां तदज्यधिकं द्वीन्द्रियादीनामिति । आख्याता सर्वज्ञेन कथिता । इयं चानेकजीवा । अनेके जीवा यस्यां सानेकजीवा । न पुनरेकजीवा यथा वैदिकानाम् पृथिवी देवतेत्येवमादिवचनप्रामाण्यादिति । अनेकजीवापि कैश्चिदेकभूतात्मापेक्षयेष्यत एव । यथाहुरेके ॥ एक एव हि भूतात्मा, भूते भूते व्यवस्थितः ॥ एकधा बहुधा चैव, दृश्यते जलचन्द्रवत् ॥ १ ॥ अत आह । पृथक्सत्त्वा पृथग्भूताः सत्त्वा आत्मानो यस्यां सा पृथक्सत्त्वा । अङ्गुलासंख्येयजागमात्रावगाहनया पारमार्थिक्यानेकजीवसमाश्रितेति ज्ञावः । आह । यद्येवं जीवपिण्डरूपा पृथिवी ततस्तस्यामुच्चारदिकरणे नियमतस्तदतिपातादहिंसकत्वानुपपत्तिरित्यसंज्वी साधुधर्म इत्यत्राह अन्यत्र शस्त्रपरिण-

तायाः । शस्त्रपरिणतां पृथिवीं विहाय परित्यज्यान्या चित्तवत्याख्यातेत्यर्थः । अथ किमिदं पृथिव्याः शस्त्रमिति शस्त्रप्रस्तावात्सामान्यत एवेदं द्रव्यज्ञावज्ञेदन्निन्नमन्निधित्सुराह । दवं सङ्गिविसं, नेहविलाखारलोणमार्श्यं ॥ ज्ञावो उ दुप्पउत्तो, वायाकार्ठ अविरेई अ ॥ १७० ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यमिति द्वारपरामर्शः । तत्र द्रव्यशस्त्रं खड्गादि । अग्निविषस्नेहाम्लानि प्रसिद्धानि । द्वारलवणादीनि । अत्र तु द्वारः करीरादिप्रज्ञवः । लवणं प्रतीतम् । आदिशब्दात्करीषादिपरिग्रहः । उक्तं द्रव्यशस्त्रमधुना ज्ञावशस्त्रमाह । ज्ञावस्तु दुःप्रयुक्तौ वाक्कायौ अविरेतिश्च ज्ञावशस्त्रमिति । तत्र ज्ञावो दुःप्रयुक्त इत्यनेन द्रोहाग्निमानेष्यादिलक्षणो मनोदुःप्रयोगो गृह्यते । वाग्दुःप्रयोगस्तु हिंस्रपरुषादिवचनलक्षणः । कायदुःप्रयोगस्तु धावनवद्गनादिः । अविरेतिस्त्वविशिष्टा प्राणातिपातादिपापस्थानकप्रवृत्तिः । एतानि स्वपरव्यापादकत्वात्कर्मबन्धनिमित्तत्वाद्ज्ञावशस्त्रमिति गाथार्थः । इह न ज्ञावशस्त्रेणाधिकारः । अपितु द्रव्यशस्त्रेण । तच्च त्रिप्रकारं ज्ञवतीत्याह ॥ किं वी सकायसङ्गं, किं वी परकाय तदुन्नयं किं वि ॥ एयं तु दवसङ्गं, ज्ञावे असंजमो सङ्गं ॥ १७१ ॥ व्याख्या ॥ किञ्चित्स्वकायशस्त्रं यथा कृष्णा मृद् नीलादिमृदः शस्त्रम् । एवं गन्धरसस्पर्शज्ञेदेऽपि शस्त्रयोजना कार्या । तथा किञ्चित्परकायेति परकायशस्त्रं यथा पृथ्वी अग्नेजःप्रचृतीनामग्नेजःप्रचृतयो वा पृथिव्याः । तदुन्नयं किञ्चिदिति । किञ्चित्तदुन्नयशस्त्रं ज्ञवति । यथा कृष्णा मृदुदकस्य स्पर्शरसगन्धादिभिः पाण्डुमृदश्च । यदा कृष्णमृदा कलुषितमुदकं ज्ञवति । तदासौ कृष्णमृदुदकस्य पाण्डुमृदश्च शस्त्रं ज्ञवति । एवं तु द्रव्यशस्त्रम् । तुशब्दोऽनेकप्रकारविशेषणार्थः । एतदनेकप्रकारं द्रव्यशस्त्रम् । ज्ञाव इति द्वारपरामर्शः । असंयमः शस्त्रं चरणस्येति गाथार्थः । एवं च परिणतायां पृथ्व्यामुच्चारादिकरणेऽपि नास्ति तदतिपात इत्यहिंसकत्वोपपत्तेः संज्ञवी साधुधर्म इति । एष तावदागमः । अनुमानमप्यत्र विद्यते । सात्मका विद्रुमलवणोपलादयः पृथिवीविकाराः समानजातीयाङ्कुरोत्पत्त्युपलम्भात् देवदत्तमांसाङ्कुरवत् । एवमागमोपपत्तिर्न्यां व्यवस्थितं पृथिवीकायिकानां जीवत्वम् । उक्तं च ॥ आगमश्चोपपत्तिश्च, संपूर्णं दृष्टिलक्षणम् ॥ अतीन्द्रियाणामर्थानां सद्भावप्रतिपत्तये ॥ १ ॥ आगमो ह्यातवचन-सातं दोषक्षयाद्धिदुः ॥ वीतरागोऽनृतं वाक्यं, न ब्रूयाद्धेतवसंज्ञवात् ॥ २ ॥ इत्यलं प्रसंगेन । एवमापश्चित्तवत्य आख्याताः । तेजश्चित्तवदाख्यातम् । वायुश्चित्तवानाख्यातः । वनस्पतिश्चित्तवानाख्यातः । इत्याद्यपि द्रव्यम् । विशेषस्त्वनिधीयते । सात्मकं जलं भूमिखातस्वात्ताविकसंज्ञवात् दर्शुरवत् । सात्मकोऽग्निः आहारेण वृद्धिदर्शनात् बालकवत् । सात्मकः पवनः अपरप्रेरिततिर्यग्निमित्तनिर्गमनाज्ञोवत् । सचेतनास्तरवः सर्वत्वगपहरणे मरणाज्जर्दज्ञवत् ॥

तं जहा । अग्रबीया मूलबीया पोरबीया खंधबीया वीयरुहा
संमुठ्ठिमा तणलया वणस्सइकाइया सबीया चित्तमंत-
मस्काया अणोगजीवा पुढोसत्ता अन्नञ्च सन्नपरिणएणं ॥

(अवचूरिः) इदानीं वनस्पतिजीवविशेषप्रतिपादनायाह । अग्रबीया इति । अग्र-
बीजं येषां ते अग्रबीजाः कोरएटकादयः । मूलं बीजं येषां ते मूलबीजा उत्पल-
कन्दादयः । पर्व बीजं येषां ते पर्वबीजा इक्ष्वादयः । स्कन्धो बीजं येषां ते स्कन्ध-
बीजाः शह्वक्यादयः । बीजाद्गोहन्तीति बीजरुहाः शाख्यादयः । संमूर्धन्तीति संमू-
ठ्ठिमाः । प्रसिद्धबीजात्तावेन पृथ्वीवर्षादिसमुद्भवास्तृणादयः । न चैते न संजवन्ति
दग्धञ्जुमावपि संजवात् । तृणलतावनस्पतिकायिका इत्यत्र तृणलताग्रहणं स्वग-
तानेकज्जैदप्रदर्शनार्थम् । वनस्पतिकायिकग्रहणं सूक्ष्मबादराद्यशेषवनस्पतिज्जैदसंग्र-
हार्थम् । एतेन पृथिवीप्रचृतीनामपि स्वगताः पृथिवीशर्करादयस्तथावश्यायमिहि-
कादयः तथा उग्रमण्डलिकादयो ज्ञेयाः सूचिता इति । एतेऽनन्तरोदिता वनस्पतिवि-
शेषाः सबीजाः स्वस्वनिबन्धनकारणजीवत्वकारणवन्तः चित्तवन्त आख्याताः ॥

(अर्थ.) हवे वनस्पतिकाय जीवतुं विशेषे करी वर्णन करे ठे. (तं जहा के०)
तद्यथा ते जेम के:- एक तो (अग्रबीया के०) अग्रबीजाः एटले अग्र जागने
विषे जेमने बीज ठे एवा कोरंटकादिक जाणवा. बीजा (मूलबीया के०) मूल-
बीजाः एटले मूलने विषे जेमने बीज ठे, एवा कमलकंदादिक जाणवा. त्रीजा
(पोरबीया के०) पर्वबीजाः एटले पर्वने विषे जेमने बीज ठे, एवा इक्षु आ-
दिक जाणवा. चोथा (खंधबीया के०) स्कंधबीजाः एटले स्कंधने विषे जेमने बीज
ठे, ते सालइ तथा वड प्रमुख जाणवा. पांचमा (वीयरुहा के०) बीजरुहाः एटले
बीज वाव्याथी जे उगे ठे, ते शाली गोधूमादिक जाणवा. ठछा (संमुठ्ठिमा के०)
संमूर्ठिमाः एटले जेमनुं बीज दीठामां आवतुं नथी, एवा तृणलतादिक जाणवा.
ए संजवता नथी एवी शंका न करवी, कारण के ए तृणादिक दग्ध ञ्जुमिने
विषे पण उत्पन्न आय ठे. ए पूर्वे कहेला (तणलया वणस्सइकाइया के०) तृण,
लता, सूक्ष्म बादरादिक वनस्पतिकाय जीव जे ठे, ते (सबीया के०) बीजसहित
अने (चित्तमंतमस्काया के०) सचित्त अनेकजीव अने पृथक्सत्व एवा तीर्थक-
रादिके कह्या ठे. पण (अन्नञ्च सन्नपरिणएणं के०) अन्यत्र शस्त्रपरिणतात् एटले
शस्त्रपरिणत वनस्पतिकाय वर्जिने बीजा सर्व वनस्पतिकाय सचित्त ठे. एवी

रीतें जल, तेज, वायु अने वनस्पति ए सचित्त ठे, एम आगम प्रमाणथी कछुं. ए विषे अनुमान प्रमाण पण ठे. ते एवी रीतें:-जलं सचित्तं चूमिखातस्वाजाविक-संज्ञवात् दंडुरवत् ॥ अर्थ:- जल जे ठे ते सचित्त ठे, कारण देडकानी परे चूमि खणतां ते जमीनमांथी नीकलीने चाले ठे. तथा, अग्निः सचित्तः आहारेण वृद्धिदर्शनात् बालवत् ॥ अर्थ:- अग्निरूप तेज जे ठे ते सचित्त ठे, कारण बाल-कनी परें काष्ठ घृतादिक आहार आप्याथी तेनी वृद्धि थाय ठे. तथा, वायुः स-चित्तः अपरप्रेरिततिर्यग्नियमितदिग्गमनात् गोवत् ॥ अर्थ:- वायु जे ठे, ते स-चित्त ठे, कारण के गायप्रमुखनी परें बीजे कोश्ये प्रेरणा कस्या वगर नियमित दिशाने विषे चाले ठे. तथा, तरवः सचित्ताः सर्वत्वगपहरणे मरणात् गर्दजवत् अर्थ:-वनस्पति काय जे वृद्ध प्रमुख ठे,ते सचित्त ठे, कारण तेनी सर्व त्वचा जो काढी होय तो गर्दजनी परे मरण पामे ठे. एवुं अनुमान पण प्रमाण जाणवुं ॥

(दीपिका.) इदानीं वनस्पतिजीवानां विशेषज्ञेदप्रतिपादनार्थमाह । तद्यथा । अग्रं बीजं येषां ते अग्रबीजाः कोरएटकादयः । एवं मूलं बीजं येषां ते मूलबीजा उत्पलक-न्दादयः । पर्व बीजं येषां ते पर्वबीजा इद्वादयः । स्कन्धो बीजं येषां ते स्कन्धबीजाः शल्लक्यादयः । बीजाद्रोहन्तीति बीजरूहाः शाढ्यादयः । संमूर्ठन्तीति संमूर्ठिमाः प्रसि-द्धबीजाच्चावेऽपि पृथिवीवर्षादिसमुद्भवाः । ते तथाविधास्तृणादयः । न च एते न सं-ज्ञवन्ति दग्धचूमावपि संज्ञवात् । तथा तृणलता वनस्पतिकायिका इत्यत्र तृणलताग्र-हणं स्वगतानेकज्ञेदसंदर्शनार्थं वनस्पतिकायिकग्रहणं सूक्ष्मवादरादिकानेकवनस्पति-ज्ञेदसग्रहार्थम् । एतेन पृथिव्यादीनामपि स्वगता ज्ञेदाः सूचिताः । कथमित्याह । पृथिव्यः शर्करादयः, आपोऽवश्यायमिहिकादयः, अग्नयोऽङ्गारज्वालादयः, वायवो ऊष्णामण्डलिकादयः । एतेऽग्रबीजादयः सवीजाश्चित्तवन्त आख्याताः कथिता इ-ति । एतेन पूर्वकथिता विशेषाः सजीवाः स्वस्वनिबन्धनाश्चित्तवन्तः आत्मवन्त आ-ख्याताः कथिताः । एते च अनेकजीवा इत्यादिकध्रुवगणिका पूर्ववत् ॥

(टीका.) वनस्पतिजीवविशेषप्रतिपादनायाह । तं जहा अग्रबीया इत्यादि । तद्यथेत्युपन्यासार्थः । अग्रबीजा इत्यग्रं बीजं येषां ते अग्रबीजाः कोरएटकादयः । एवं मूलं बीजं येषां ते मूलबीजा उत्पलकन्दादयः । पर्व बीजं येषां ते पर्वबीजा इ-द्वादयः । स्कन्धो बीजं येषां ते स्कन्धबीजाः शल्लक्यादयः । तथा बीजाद्रोह-न्तीति बीजरूहाः शाढ्यादयः । संमूर्ठन्तीति संमूर्ठिमाः । प्रसिद्धबीजाच्चावेन पृथि-वीवर्षादिसमुद्भवास्तथाविधास्तृणादयः । न चैते न संज्ञवन्ति दग्धचूमावपि संज्ञ-

वात् । तथा तृणलतावनस्पतिकायिका इत्यत्र तृणलताग्रहणं स्वगतानेकश्लेदसंग्रहार्थम् ।
वनस्पतिकायिकग्रहणं सूक्ष्मबादराद्यशेषवनस्पतिश्लेदसंग्रहार्थम् । एतेन पृथिव्यादी-
नामपि स्वगताः पृथिवीशर्करादयः, तथावश्यायमिहिकादयः, तथा अङ्गारज्वालादयः,
तथा ऊज्जामण्डिकादयो श्लेदाः सूचिता इति । सबीजाश्चित्तवन्त आख्याता इति ।
एते ह्यनन्तरौदिता वनस्पतिविशेषाः सबीजाः स्वस्वनिवन्धनाश्चित्तवन्त आत्मवन्त आ-
ख्याताः कथिताः । एते च अनेकजीवा इत्यादि ध्रुवगणिका पूर्ववत् । सबीजाश्चित्तवन्त
आख्याता इत्युक्तम् । अत्र च जवत्याशङ्का । किं बीजजीव एव मूलादिजीवो जवत्यु-
तान्यस्तस्मिन्नुक्रान्त उत्पद्यते इत्यस्य व्यपोहायाह ॥ वीए जोणिंप्रूए, जीवो बुक्कमई सो
य अन्नो वा ॥ जो विय मूलेजीवो, सो विय पत्ते पढमयाए ॥ १७२ ॥ व्याख्या ॥ बीजे यो-
निञ्चूते इति । बीजं हि द्विविधं जवति । योनिञ्चूतमयोनिञ्चूतं च । अविध्वस्तयोनि वि-
ध्वस्तयोनि च । प्ररोहसमर्थं तदसमर्थं चेत्यर्थः । तत्र योनिञ्चूतं सचेतनमचेतनं च ।
अयोनिञ्चूतं तु नियमादचेतनमिति । तत्र बीजे योनिञ्चूते इत्यनेनायोनिञ्चूतस्य व्य-
वहेदमाह । तत्रोत्पत्त्यसंज्ञवादबीजत्वादित्यर्थः । योनिञ्चूते तु योन्यवस्थे बीजे योनि-
परिणाममत्यजतीत्युक्तं जवति । किमित्याह । जीवो व्युत्क्रामत्युत्पद्यते । स एव
पूर्वको बीजजीवः । बीजनामगोत्रे कर्मणी वेदयित्वा मूलादिनामगोत्रे चोपनिबद्ध्य ।
अन्यो वा पृथिवीकायिकादिजीव एवमेव । योऽपि च मूले जीव इति । य एव मूलतया
परिणमते जीवः सोऽपि च पत्रे प्रथमतयापि परिणमत इत्येकजीवकर्तृके मूलप्रथमपत्रे
इति । आह । यद्येवं, “सवो वि किसलयो खलु, उग्गममाणो अणंतर्त्तं जणिर्त्तं ॥” इ-
त्यादि कथं न विरुध्यते इति । उच्यते । इह बीजजीवोऽन्यो वा बीजमूलत्वेनोत्पद्य
तदुभूनावस्थां करोति ततस्तदनन्तरञ्चाविर्त्तं किसलयावस्थां नियमेनानन्तजीवाः
कुर्वन्ति । पुनश्च तेषु स्थितिद्वयात्परिणतेष्वसावेव मूलजीवोऽनन्तजीवतनुं परि-
णम्य स्वशरीरतया तावद्धर्षते यावत्प्रथमपत्रमिति न विरोधः । अन्ये तु व्या-
चक्षते । प्रथमपत्रकमिह यासौ बीजस्य समुभूनावस्था नियमप्रदर्शनपरमेतद्वेषं
किसलयादि सकलं नावश्यं मूलजीवपरिणामाविर्त्तवितमिति मन्तव्यम् । ततश्च
“सवो वि किसलयो खलु, उग्गममाणो अणंतर्त्तं होइ ॥” इत्याद्यप्यविरुद्धम् । मूल-
पत्रनिर्वर्तनारम्भकाले किसलयत्वाच्चावादिति गार्थार्थः । एतदेवाह ज्ञाप्यकारः ॥
विद्धाविद्धा, जोणी जीवाण होइ नायवा ॥ तह अविद्धाए, बुक्कमई सो य
अन्नो वा ॥ १७३ ॥ व्याख्या ॥ विध्वस्ताविध्वस्ता अप्ररोहप्ररोहसमर्था योनिर्जीवानां
जवति ज्ञातव्या । तत्राविध्वस्तायां योनौ व्युत्क्रामति स चान्यो वा जीव इति ग-

म्यत इति गाथार्थः ॥ जो पुण मूत्रे जीवो, सो निवत्तइ जा पढमपत्तं ॥ कंदाइ जाव वीयं, सेसं अन्ने पकुवंति ॥ १७४ ॥ व्याख्या ॥ यः पुनर्मूत्रे जीवो बीजगतोऽन्यो वा स निर्वर्तयति । यावत् प्रथमपत्रं तावदेक एवेति । अत्रापि जावार्थः पूर्ववदेव । कन्दादि यावद्बीजं शेषमन्ये प्रकुर्वन्ति । वनस्पतिजीवा एव । व्याख्याद्वयपक्षेऽप्येतदविरोधि । एकतः समुहूनावस्थाया एव प्रथमपत्रतया विवक्षितत्वात्तदनु कन्दादिजावतः । अन्यत्र कन्दादेर्वनस्पतिज्ञेदत्वात्तस्य च प्रथमपत्रोत्तरकालमेव जावादिति गाथार्थः । अतिदेशमाह ॥ सेसं सुत्तप्फासं, काए काए अहकमं बूया ॥ अप्रयण्णा पंच य, पगरणपयवंजणविसुद्धा ॥ १७५ ॥ व्याख्या ॥ शेषं सूत्रस्पर्शं उक्तलक्षणम् । काये काये पृथिव्यादौ यथाक्रमं यथापरिपाटि ब्रूयात् । अनुयोगधर एव । न केवलं सूत्रस्पर्शमेव । किं तु अध्ययनार्थान्पञ्च च प्रागुपन्यस्तान् जीवाजीवाग्निगमादीन् प्रकरणपदव्यञ्जनविशुद्धान् ब्रूयात् सूत्र एव । जीवाग्निगमः काये काये इत्यनेनैव लब्ध इति । पञ्चग्रहणमन्यथा षडिहार्थाधिकारा इति । प्रक्रियन्तेऽर्था अस्मिन्निति प्रकरणम् अनेकार्थाधिकारवत्कायप्रकरणादि । पदं सुवन्तादि । कादीनि व्यञ्जनानि । एत्तिर्विशुद्धान् ब्रूयादिति गाथार्थः ॥

से जे पुण इमे अपणेगे बहवे तसा पाणा । तं जहा । अंडया पोयया जराजया रसया संसेइसा समुत्तिमा उप्पिया उववाइया । जेसिं केसिं चि पाणाणं अन्निकंतं पडिकंतं संकुचियं पसारियं रूयं जंतं तसियं पलाइयं आगइगइविन्नाया । जे य कीडपयंगा । जा य कुंथुपिपीलिया । सवे वेइंदिया सवे तेइंदिया सवे चउरिंदिया सवे पंचिंदिया सवे तिरिस्कजोणिया सवे नेरइया सवे मणुआ सवे देवा सवे पाणा परमाहम्मिआ । एसो खलु बठो जीविकाउ तसकाउ ति पवुच्चइ ॥

(अवचूरिः) इदानीं त्रसाधिकारमाह । त्रशब्दोऽथशब्दार्थः । ये पुनरमी वात्वादीनामपि प्रसिद्धा अनेके द्वीन्द्रियादिज्ञेदेन । बहव एकैकस्यां जातौ त्रसन्तीति त्रसाः प्राणा विद्यन्ते उह्वासादयो येषां ते प्राणाः । प्राणग्रहणं गतित्रसनिरासार्थम् । तद्यथा अण्णाज्जाता अण्णजाः । पक्षिग्रहकोकिलादयः । जरायुरहितो गर्भः पोतः । पोताज्जायन्ते पोतजाः हस्तिवद्व्युत्तीचर्मजलौकादयः । जरायुवेष्टिताद्वा जायन्ते जरायुजा गोमहिष्यजानरादयः । रसाज्जाता रसजा आरनालदधितीमनादिषु कृमयोऽतिसूक्ष्माः । संस्वेदाज्जाताः संस्वेदजा मत्कुण्ठकादयः । संमूर्ठनाज्जाताः संमूर्ठजाः शलजपिपीलि-

कादयः । उद्भेदाज्जन्म येषां ते उद्भेदजाः पतङ्गखञ्जरीटतिष्णादयः । उपपाताज्जाता उपपातजाः । यद्वा उपपाते त्रवा औपपातिका देवनारकाः । तेषामेव लक्षणमाह । येषां केषांचित्सामान्येनैव प्राणिनामत्रिक्रान्तं त्रवतीति वाक्यशेषः । प्रज्ञापकं प्रत्यञ्जिमुखक्रमणमत्रिक्रान्तं । प्रज्ञापकात्प्रतीपं क्रमणं प्रतिक्रान्तं । संकुचितं गात्रसंकोचकरणम् । प्रसारितं गात्रविततकरणम् । रवणं रुतं शब्दकरणम् । त्रान्तमितस्ततो गमनम् । त्रस्तं दुःखोद्भेजनम् । पलायितं पलायनं कुतश्चिन्नाशनम् । आगतेर्गतेश्चविज्ञातारः । अत्रिक्रान्तप्रतिक्रान्ताज्यामागतिगत्योरद्भेदेऽपि त्रेदेनात्रिधानं विज्ञानविशेषज्ञापनार्थम् । य एव गत्यागतिविज्ञातारस्त एव त्रसाः । नतु वृत्तिं प्रत्यञ्जिक्रमणवन्तोपि बहूयादयः । अत्रौघसंज्ञायाः प्रवृत्तेरिति । त्रसत्रेदानाह । ये च कीटपतङ्गाः । कीटाः कृमयः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति द्वीन्द्रियाः शङ्खादयोऽपि गृह्यन्ते । पतङ्गाः शलजा अत्रापि चतुरिन्द्रिया त्रमरादयो गृह्यन्ते । या च कुन्थुपिपीलिका इति । अनेन त्रीन्द्रियाः सर्वे एव गृह्यन्ते । अत एवाह । सर्वे द्वीन्द्रियाः कृम्यादयः । इत्यादि । कीटपतङ्गा इत्यत्रोद्देशव्यत्ययः विचित्रा सूत्रगतिरतन्त्रः क्रम इति ज्ञापनार्थं । सर्वे पञ्चेन्द्रिया इति सामान्यतः । विशेषतः सर्वे तिर्यग्योनयः । रत्नप्रज्ञादिनारकत्रेदत्रिन्नाः । कर्माकर्म्मभ्रूमिजादयः । त्रवनेशादयः । सर्वशब्दश्चात्र परिशेषत्रेदानां त्रसत्वख्यापनार्थः । सर्व एवैते त्रसानतु एकेन्द्रिया एव । त्रसाः स्थावराश्च सर्वे प्राणिनः परमं सुखं तद्धर्माणः सुखात्रिन्नाषिण इत्यर्थः । पृथिव्यादिपञ्चनिकायापेक्षयाऽस्य षष्ठत्वम् । अत्रान्तरे जीवात्रिगमाधिकारः । स चायं ॥ दुविहा हुंति अजीवा, पुग्गल नो पुग्गला य षत्तिविहा ॥ परमाणुमाइ पुग्गल, नोपुग्गलधम्ममाईअ ॥ १ ॥ सुहुमसुहुमा य सुहुमा, तहचेव य सुहुमबायरा नेया ॥ बायरसुहुमा बायर-बायर तह बायरा चेव ॥ २ ॥ परमाणुदुप्पएसा, रयाउ तह खंधपुग्गला हुंति ॥ ३ ॥ वाऊ ४ आउसरीरा, ५ तेजमाई य चरमा य ६ ॥ ३ ॥ धम्मधम्मागासा, लोए नो पुग्गला तिहा हुंति ॥ जीवाणुग्गइ ठिश्य, वग्गाह निमित्त मोणेया ॥ ४ ॥ उक्तो जीवात्रिगमः । सांप्रतं चारित्रधर्मसंबद्धमेवेदं सूत्रम् । सर्वे प्राणिनः परमधर्माणः । एष खट्वनन्तरोदितः किटादिः षष्ठो जीवनिकायस्त्रसकाय इति प्रोच्यते ॥

(अर्थ.) हवे त्रस जीवनां लक्षणादिक कहे ठे. से जे त्ति । (से के०) अथ, ए शब्द त्रसजीववर्णननो अधिकार सूचवे ठे. (जे के०) ये एटले जे (इमे के०) ए प्रत्यक्ष (तसा पाणा के०) त्रसनामक जीवो ठे, ते (पुण के०) वही (अण्णेगे के०) अनेक

तथा (वहवे के०) वहवः एटले घणा. (तं जहा के०) ते जेम के, ते त्रसकायना जेद जेम ठे तेम कहियें. ते आवी रीतें, एक तो (अंडया के०) अंडजाः एटले ईन्धारी उत्पन्न थयेला ते कोकिलादिक पद्दी जाणवा. वीजा, (पोयया के०) पोतजाः, जे पोत एटले वाल अकाज उत्पन्न थाय ठे, ते हाथी तथा बट्गुली आदिक जाणवा. त्रीजा (जराजया के०) जरायुजाः, जरायु जे गर्जनं वेष्टन तेणे करी वेष्टित एवा जे उत्पन्न थाय ठे, ते मनुष्य तथा गोमहिष्यादिक जाणवा. चोथा (रसया के०) रसजाः एटले दधि प्रमुख चलित रसथी उत्पन्न थाय ठे, ते द्वीन्द्रिय जीव जाणवा. पांचमा (संसेइमा के०) संस्वेदजाः, एटले परसेवाथी जे उत्पन्न थाय ठे, एवा जू तथा लीख आदिक जाणवा. ठठा (संमुठिमा के०) संमूर्ठिमाः एटले संमूर्ठनथी उत्पन्न थयेला अर्थात् स्त्रीसंयोगविना उत्पन्न थाय ठे ते शलजादिक जाणवा. सातमा, (उड्रिया के०) उड्रिदः एटले चूमि जेदीने उत्पन्न थाय ठे, ते तीड पतंगादिक जाणवा. आठमा, (उववाइया के०) औपपातिकाः, उपपात एटले जे ठेकाणें अवतरवुं होय, ते ठेकाणें एकदम प्राप्त थइने जे उत्पन्न थाय ठे, ते देव तथा नारकी जाणवा. हवे, त्रसकाय जीवोनुं सामान्यथी लक्षण कहे ठे. जेसिं केसिं ति (जेसिं केसिं चि पाणाणं के०) येषां केषां चित् प्राणिनाम् एटले जे कोइ प्राणियोने (अजिक्रंतं के०) अजिक्रांतं एटले सहामुं आववुं, (पडिक्रंतं के०) प्रतिक्रांतम् एटले पावुं वलवुं, (संकुचियं के०) संकुचितम् एटले शरीरने संकोचवुं, (पसारियं के०) प्रसारितम् एटले हस्तपादादिक शरीरावयवनुं पसारवुं, (रुयं के०) रुतं एटले शब्द करवो, (जंतं के०) ज्रान्तं एटले ज्रमण करवुं, (तसियं के०) त्रसितं एटले त्रास पाभवो, (पलाइयं के०) पलायितं एटले पलायन करवुं, (आगइ के०) आगतिः एटले आववुं, (गइ के०) गतिः एटले गमन करवुं, (विषाया के०) विज्ञाताः एटले पूर्वोक्त अजिक्रमणादि क्रिया जाणीने एटले हुं सामो जावुं वुं अथवा पाठो वलुं वुं इत्यादि प्रकारें समजीने जे क्रिया करनारा, ते सर्वे त्रस जीव जाणवा. त्रसनां लक्षण तो कहां, पण त्रसजीव कोने कहियें ? ते कहे ठे. (जे य के०) ये च एटले वली जे (कीडपयंगा के०) कीटपतंगाः एटले कृमि, पतंगिया, (जे य के०) ये च एटले जे (कुंथुपिपीलिया के०) कुंथुपिपीलिकाः एटले कुंथुया अने कीडियो (सवे वेइंदिया के०) सर्वे द्वीन्द्रियाः एटले सर्वे द्वीन्द्रिय जीव, (सवे तेइंदिया के०) सर्वे त्रीन्द्रियाः एटले सर्वे त्रीन्द्रिय जीव, (सवे चउरिंदिया के०) सर्वे चतुरिंदियाः एटले सर्वे चतुरिंदिय जीव, (सवे पंचिंदिया के०) सर्वे पंचेन्द्रियाः एटले सर्वे पंचेन्द्रिय जीव, (सवे तिरिस्कजोणिया के०) सर्वे

१७८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तिर्यग्योनयः, एटले सर्व तिर्यच योनिना गाय प्रमुख जीव, (सवे नेरश्या के०)
 सर्वे नारकाः एटले रत्नप्रजादि नरकभूमिने विषे अवतरेला ते सर्व नारकी जीव,
 (सवे मणुया के०) सर्वे अनुजाः एटले कर्मभूमि आदिकने विषे उत्पन्न थयेला
 सर्व मनुष्य (सवे देवा के०) सर्वे देवाः एटले जवनपति आदिक सर्व देव, (सवे
 पाणा के०) सर्वे प्राणाः एटले पूर्वे कल्या ए सर्व प्राणी (परमाहम्मिया के०)
 परमधर्माणः एटले परम सुखना अजिवाषी एवा ठे. (एसो के०) एषः एटले आ
 (खलु के०) निश्चें (ठठो के०) षष्ठः एटले ठठो (जीवनिकाउ के०) जीवनिकायः
 एटले जीवनो समुदाय (तसकाउ त्ति के०) त्रसकाय इति एटले त्रसकाय एम
 (पवुच्चइ के०) प्रोच्यते एटले कहेवाय ठे. ॥

(दीपिका.) इदानीं त्रसाधिकारमाह । सेशब्दः अथशब्दार्थः । अथ ये पुनरमी
 वालादीनामपि प्रसिद्धा अनेके द्वीन्द्रियादिज्ञेदेन बहव एकैकस्थां जातौ त्रसाः
 प्राणिनः । त्रसन्तीति त्रसाः प्राणा उद्धासादयो येषां ते प्राणिनः । ते के इत्याह । एष
 खलु षष्ठो जीवनिकायस्त्रसकाय इति प्रोच्यत इति योगः । तत्राण्णाज्जाता अण्णजाः
 पक्षिगृहकोकिलादयः । पोतादिवज्जायन्त इति पोतजाः । ते च हस्तिवद्व्युद्धीचर्म-
 जलौकादयः । जरायुत्रिवेष्टिता जायन्त इति जरायुजाः । गोमहिष्यजाविकमनु-
 प्यादयः । रसाज्जाता रसजा आरनालदधितेमनादिषु प्रायः कृम्यादयोऽतिसूक्ष्मा
 जवन्ति । संस्वेदाज्जाता इति संस्वेदजा मत्कुणयूकादयः । संमूर्धनाज्जाताः संमू-
 र्धिमाः शलजपिपीलिकामक्षिकाशादूकादयः । उद्भेदाज्जन्म येषां ते उद्भेदजाः पतङ्ग-
 स्वञ्जरीटपारिप्लवादयः । उपपाताज्जाता उपपातजा उपपाते वा जवा औपपातिका
 देवा नारकाश्च । एतेषामेव लक्षणमाह । येषां केषां चित् सामान्येनैव प्राणिनां
 जीवानामतिक्रान्तं जवतीति शेषः । अतिक्रमणमतिक्रान्तं प्रज्ञापकं प्रत्यजि-
 मुखं क्रमणमित्यर्थः । एवं प्रतिक्रान्तं प्रज्ञापकात् प्रतीपं क्रमणमिति ज्ञावः । संकु-
 चनं संकुचितं गात्रसंकोचकरणम् । प्रसारणं गात्रविततकरणम् । रवणं रुतं शब्द-
 करणम् । त्रमणं त्रान्तमितस्ततश्च गमनं, त्रसनं त्रस्तं दुःखोद्वेजनम्, पलायितं कुत-
 श्चिन्नाशनं, तथा आगतेः कुतश्चित्कचिज्जतेश्च कुतश्चित्कचिदेव विज्ञाया इति विज्ञा-
 तारः । ननु अतिक्रान्तप्रतिक्रान्ताभ्यामगतिगत्योर्न कश्चिद्भेदः । तदा किमर्थं ज्ञे-
 देनात्तिथानमुच्यते । विज्ञानविशेषज्ञापनार्थम् । किमुक्तं जवति । य एवं विजानन्ति
 यथा त्रयमतिक्रमामः प्रतिक्रमामो वा त एवात्र त्रसाः । ननु वृत्तिं प्रत्यजि-
 क्रमणवन्तोऽपि ब्रह्मादय इति । ननु एवमपि द्वीन्द्रियादीनां त्रसत्वप्रसंगः । अति-

क्रमणप्रतिक्रमणज्ञावेऽप्येवंविधज्ञानस्याज्ञावात्रैवमेतत् । हेतुसंज्ञाऽवगतेर्बुद्धिपूर्व-
कमिव गायत उष्णमुष्णाद्वा ठायां प्रतिक्रमणादिज्ञावात् । न चैवं बह्व्यादी-
नामत्रिक्रमणेऽपि ओषसंज्ञायाः प्रवृत्तेः । अथ अधिकारागतत्रसन्नेदानाह । ये च की-
टपतङ्गा इत्यत्र कीटाः कृमयः । एकग्रहणे तज्जातीयानामपि ग्रहणमिति द्वीन्द्रियाः
शङ्खादयोऽपि गृह्यन्ते । पतङ्गाः शलजा अत्रापि पूर्ववत् चतुरिन्द्रिया त्रमरादयोऽपि
गृह्यन्ते । तथा यच्च कुन्थुपिपीलिका इत्यनेन त्रीन्द्रियाः सर्वेऽपि गृह्यन्ते । अतएव आह ।
सर्वे द्वीन्द्रियाः कृम्यादयः सर्वे त्रीन्द्रियाः कुन्थादयः सर्वे चतुरिन्द्रियाः पतङ्गादयः ।
अत्राह । ननु ये च कीटपतङ्गा इत्यादौ उद्देशव्यत्ययः कथम् । उच्यते । विचित्रत्वात्
सूत्रगतेः । अतन्त्रः सूत्रक्रम इति ज्ञापनार्थम् । सर्वे पञ्चेन्द्रियाः सामान्यतो विशेषतः
पुनः सर्वे तिर्यग्योनयो गवादयः सर्वे नारका रत्नप्रज्ञानारकादित्रेदजिन्नाः सर्वे मनुजाः
कर्मभूमिजादयः । सर्वे देवा जवनवास्यादयः । सर्वशब्दोऽत्र अन्यसमस्तदेवत्रेदानां
सत्त्वख्यापनार्थः । सर्व एव एते त्रसा ननु एकेन्द्रिया इव त्रसाः स्थावराश्चेति । उ-
क्तं च । पृथिव्यम्बुवनस्पतयः स्थावराः तेजोवायू द्वीन्द्रियादयश्च त्रसा इति । स-
र्वेऽपि प्राणिनः परमधर्माण इति सर्व एते प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः पृथिव्यादयश्च
परमधर्माणः परमं सुखं तद्गर्माणः दुःखद्वेषिणः सुखान्जिवाषिण इत्यर्थः । यतः
कारणादेवं ततो दुःखोदयादिपरिहारवाञ्छया एतेषां षष्ठां जीवनिकायानां नैव स्वयं
दण्डं समारज्ज इति योगः । षष्ठं जीवनिकायं पूर्णं कर्तुमाह । एसो खलु ठठो जी-
वनिकायं तसकाय त्ति उच्चइ इच्चेसिं ठण्हं जीवनिकायाणं नेव सयं दंडं समारज्जिज्जा
इत्यादि । एष खलु पूर्व यः कथितः षष्ठो जीवनिकायः पृथिव्यादिपञ्चकापेक्षया प-
ष्ठत्वमस्य त्रसकाय इति प्रोच्यते तैः सर्वैरेव तीर्थकरगणधरैरिति ॥

(टीका.) इदानीं त्रसाधिकार एतदाह । से जे पुण इमे इति । सेशब्दोऽथश-
ब्दार्थः । असावप्युपन्यासार्थः । अथ प्रक्रियाप्रश्नानन्तर्यमङ्गलोपन्यासप्रतिवचनसमु-
च्चयेष्विति वचनात् । अथ पुनर्येऽमी वालादीनामपि प्रसिद्धा अनेके द्वीन्द्रियादित्रे-
देन बहव एकैकस्यां जातौ त्रसाः प्राणिनः । त्रस्यन्तीति त्रसाः । प्राणा उत्रासादय
एषां विद्यन्त इति प्राणिनः । तद्यथा । अंडजा इत्यादि । एष खलु षष्ठो जीवनिकाय-
स्त्रसकायः प्रोच्यत इति योगः । तत्राण्जाजाता अण्जाः पक्षिगृहकोकिलादयः ।
पोता एव जायन्त इति पोतजाः । अन्येष्वपि दृश्यते उप्रत्ययो जनेरिति वचनात् ।
ते च हस्तिवल्गुलीचर्मजलोकाप्रचृतयः । जरायुवेष्टिता जायन्त इति जरायुजा
गोमहिष्यजाविकमनुष्यादयः । अत्रापि पूर्ववद्गुप्रत्ययः । रसाज्जाता रसजास्तका-

१८० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

रनालदधितेमनादिषु पायुकृम्याकृतयोऽतिसूक्ष्मा ऋवन्ति । संस्वेदाज्जाता इति सं-
स्वेदजा मत्कुणयूकाशतपदिकादयः । समूर्ठनाज्जाताः समूर्ठनजाः । शलज्जपिपी-
लिकामक्षिकाशालूकादयः । उद्भेदाज्जन्म येषां त उद्भेदाः । अथवा उद्भेदनमुद्भित् । उ-
द्भिज्जन्म येषां त उद्भिज्जाः । पतङ्गखञ्जरीटपारिप्लवादयः । उपपाताज्जाता उप-
पातजाः । उपपाते ऋवा औपपातिका देवा नारकाश्च । एतेषामेव लक्षणमाह । येषां
केषां चित्सामान्येनैव जीवानां प्राणिनामज्जिक्रान्तं ऋवतीति वाक्यशेषः । अज्जि-
क्रमणमज्जिक्रान्तं जावे निष्ठाप्रत्ययः । प्रज्ञापकं प्रत्यज्जिमुखं क्रमणमित्यर्थः । एवं
प्रतिक्रमणं प्रतिक्रान्तं प्रज्ञापकात्प्रतीपं क्रमणमिति जावः । संकुचनं संकुचितं गा-
त्रसंकोचकरणम् । प्रसारणं प्रसारितं गात्रविततकरणम् । रवणं रुतं शब्दकरणम् । त्रमणं
त्रान्तमितश्चेतश्च गमनम् । त्रसनं त्रस्तं दुःखादुद्भेजनं पलायनं पलायितं कुतश्चिन्ना-
शनम् । तथागतेः कुतश्चित्कचित् । गतेश्च कुतश्चित्कचिदेव । विष्णाया ज्ञातारः ।
आह । अज्जिक्रान्तप्रतिक्रान्ताभ्यां नागतिगतयोः कचिद्भेद इति किमर्थं जेदेनाज्जि-
धानम् । उच्यते । विज्ञानविशेषख्यापनार्थम् । एतदुक्तं ऋवति । य एव विजानन्ति
यथा वयमज्जिक्रमामः प्रतिक्रमामो वा । त एव त्रसा नतु वृत्तिं प्रत्यज्जिक्रमणवन्तोऽपि
वह्वयादय इति । आहैवमपि द्वीन्द्रियादीनामत्र सत्त्वप्रसङ्गः । अज्जिक्रमणप्रतिक्रमण-
जावेऽप्येवं विज्ञानाजावान्नैतदेवम् । हेतुसंज्ञाया अवगतेर्बुद्धिपूर्वकमिव ङायात उ-
ष्णमुष्णाद्वा ङायां प्रति तेषामज्जिक्रमणादिजावात् । नचैवं वह्वयादीनामज्जिक्रमणाद्योध-
संज्ञायाः प्रवृत्तेरिति कृतं प्रसङ्गेन । अधिकृतत्रसजेदानाह । जे य इत्यादि । ये च की-
टपतङ्गा इत्यत्र कीटाः कृमयः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति द्वीन्द्रियाः शङ्खा-
दयोऽपि गृह्यन्ते । पतङ्गाः शलजा अत्रापि पूर्ववच्चतुरिन्द्रिया त्रमरादयोऽपि गृह्यन्त
इति । तथा याश्च कुन्थुपिपीलिका इत्यनेन त्रीन्द्रियाः सर्वे एव गृह्यन्ते । अतएवाह सर्वे
द्वीन्द्रियाः कृम्यादयः । सर्वे त्रीन्द्रियाः कुन्थवादयः । सर्वे चतुरिन्द्रियाः पतङ्गादयः ।
आह । ये च कीटपतङ्गा इत्यादावुद्देशव्यत्ययः किमर्थम् । उच्यते । विचित्रा सूत्रग-
तिरतन्त्रः क्रम इति ज्ञापनार्थम् । सर्वे पञ्चेन्द्रियाः सामान्यतो विशेषतः पुनः सर्वे ति-
र्यग्योनयो गवादयः । सर्वे नारका रत्नप्रज्ञानारकादिजेदज्जिन्नाः । सर्वे मनुजाः कर्म-
ज्जूमिजादयः । सर्वे देवा ऋवनवास्यादयः । सर्वशब्दश्चात्र परिशेषजेदानां त्रसत्व-
ख्यापनार्थः । सर्वे एवैते त्रसाः । नत्वेकेन्द्रिया इव त्रसाः स्थावराश्चेति । उक्तं च ।
पृथिव्यम्बुवनस्पतयः स्थावरास्तेजोवायू द्वीन्द्रियादयस्त्रसा इति । सर्वे प्राणिनः पर-
मधर्माण इति । सर्वे एते प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः पृथिव्यादयश्च परमधर्माण इ-
त्यत्र परमं सुखं तद्गर्माणः सुखधर्माणः सुखान्निदाषिण इत्यर्थः । यतश्चैवमित्यतो

दुःखोत्पादपरिजिहीर्षया एतेषां पक्षां जीवनिकायानां नैव स्वयं दण्डं समारञ्जेतेति योगः ।
 पष्टं जीवनिकायं निगमयन्नाह । एष खड्वनन्तरोदितः कीटादिः षष्ठो जीवनिकायः ।
 पृथिव्यादिपञ्चकापेक्षया षष्ठत्वमस्य । त्रसकाय इति प्रोच्यते प्रकर्षेणोच्यते । सर्वेस्ती-
 र्थकरगणधरैरिति प्रयोगार्थः । प्रयोगश्च विद्यमानकर्तृकमिदं शरीरम् आदिमत्प्रतिनि-
 यताकारत्वात् घटवत् । आह । इदं त्रसकायनिगमनमनन्निधायास्थाने सर्वे प्राणिनः
 परमधर्माण इत्यनन्तरसूत्रसंबन्धिसूत्रान्निधानं किमर्थम् । उच्यते । निगमनसूत्रव्यव-
 धानवदर्थान्तरेण व्यवधानख्यापनार्थम् । तथा हि । त्रसकायनिगमनसूत्रावसानो जी-
 वाग्निगमः । अत्रान्तरे अजीवाग्निगमाधिकारस्तदर्थमन्निधाय चारित्रधर्मो वक्तव्यः ।
 तथा च वृद्धव्याख्या ॥ एसो खलु ठठो जीवनिकाउं तसकाउत्ति पवुच्चइ । एस ते
 जीवाग्निगमो न्णिउं । श्याणिं अजीवाग्निगमो न्णइ । अजीवा डुविहा । तं
 जहा । पुग्गला य नोपोग्गला य । पोग्गला ठविहा । तं जहा । सुहुमसुहुमा, सुहुमा,
 सुहुमवायरा, वायरसुहुमा, वायरा, वायरवायरा । सुहुमसुहुमा परमाणुपोग्गला ।
 सुहुमा डुपएसियाउं । आढत्तो जाव सुहुमपरिणउं अणंतपएसिउं खंधो । सुहुमवायरा
 गंधपोग्गला । वायरसुहुमा वाउक्कायसरीरा । वादरा आउक्कायसरीरा उस्सादीणं । वायर-
 वायरा तेजवणस्सइपुढवितससरीराणि । अहवा । चउविहा पोग्गला । खंधा खंधदेसा
 खंधपएसा परमाणुपोग्गला । एस पोग्गलत्ठिकाउं । गहणलक्खणो णोपोग्गलत्ठिकाउं
 तिविहो । तं जहा । धम्मत्ठिकाउं । अधम्मत्ठिकाउं आगासत्ठिकाउं । तठ धम्मत्ठिकाउं
 गइलक्खणो । अधम्मत्ठिकाउं ठिइलक्खणो । आगासत्ठिकाउं अवगाहलक्खणो । तथा
 चैतत्संवाद्यार्षम् ॥ डुविहा हुंति अजीवा, पोग्गलनोपोग्गला य ठत्तिविहा ॥ परमा-
 णुमादिपोग्गल, णोपोग्गलधम्ममादीया ॥ १ ॥ सुहुसुहुमा य सुहुमा, तह चैव य
 सुहुमवायरा णेया ॥ वायरसुहुमा वायर, तह वायरवायरा चैव ॥ २ ॥ परमाणुडुप्प-
 एसा-दिगाउ तह गंधपोग्गला होन्ति ॥ वाउक्कायसरीरा, तेजमादीण चरिमाउं
 ॥ ३ ॥ धम्माधम्मागासा, लोए णोपोग्गला तिहा होंति ॥ जीवाइण गइठिइ, अवगा-
 हणिमित्तगा णेया ॥ ४ ॥

इच्चेसिं ठएहं जीवनिकायाणं नेव सयं दंरुं समारंजिज्जा । नेवन्नेहिं दंरुं
 समारंजाविज्जा । दंरुं समारंजंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जाव-
 जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवे-
 मि । करंतं वि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि । निंदामि ।
 गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि ॥

(अचूरिः) यतश्चैवमतएव सप्तम्यर्थे षष्ठी । एतेषु षट्सु जीवनिकायेषु
 दुःखरक्षार्थं नैव स्वयं दंरुं समारंजेत प्रवर्त्तयेत् । नैवान्यैः प्रेष्यादित्रिदंरुं समा
 रंजयेत् कारयेत् । समारम्भमाणानप्यन्यान् न समनुजानीयान्नुमोदयेत् । जीवन्
 जीवो यावज्जीवमाप्राणोपरमात् । त्रिविधं तिस्रो विधा विधानानि कृताकृतादि
 रूपाणि यस्येति त्रिविधो दण्डस्तं त्रिविधेन करणेन मनसा वाचा कायेन न करोमि
 स्वयं, न कारयामि अन्यैः । कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामि । तस्य दण्डस्य संबन्धिन
 मतीतावयवं प्रतिक्रमामि । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात् । प्रत्युत्पन्नस्य संवरणात्
 अनागतस्य प्रत्याख्यानात् । जदन्तेति गुरोरामन्त्रणम् । जदन्त जवान्त जयान्त इति
 साधारणा श्रुतिः । एतच्च गुरुसाक्षिक्येव व्रतप्रतिपत्तिः साध्वीति ज्ञापनार्थम् । प्रतिक्रमा
 मीति जूतदंरुान्निवृत्तोऽहमित्यर्थः । आत्मसाक्षिकी निन्दा परसाक्षिकी गर्हा । आ
 त्मानमतीतदण्डकारिणमश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति । अयं दण्डः सामान्यविशेषरूप इति

(अर्थ.) (इत्थेसिं के०) इत्येषां एटले एवी रीतें पूर्वे कहेला एवा, (ठहं के०)
 षष्ठाम् एटले ठ एवा (जीवनिकायाणं के०) जीवनिकायानां एटले जीवसमुदायन
 (दंरुं के०) हिंसारूप दंडने (स्वयं के०) स्वयं एटले पोते (न समारंजेघा के०)
 न समारंजेत एटले संघटन, आतापनादिक आरंज करे नहीं. तथा (अन्नेहिं के०)
 अन्यैः एटले बीजापासे (दंरुं के०) दंरुं एटले हिंसारूप दंडने (न समारंजा
 विज्ञा के०) न समारंजयेत् एटले आरंज करावे नहीं. तथा (दंरुं समारंजते वि
 के०) दंरुं समारंजमाणानपि एटले दंरुने आरंज करना एवा (अन्ने के०) अन्यान
 एटले बीजाने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदना
 दिये नहीं. एवी जगवंतनी आज्ञा ठे, माटे साधु एवो निश्चय करे के, (जावज्जीवा
 ए के०) यावज्जीवं एटले ज्या सुधी मारो जीव आ देहमां ठे, त्यांसुधी (ति
 विहं के०) त्रिविधं एटले कृत, कारित अने अनुमोदित रूप त्रण प्रकारना दंरुने
 (त्रिविहेणं के०) त्रिविधेन एटले त्रिकरणेकरी. ते त्रिकरणज कहेठे. (मणेणं के०)
 मनसा एटले मनेकरी, (वायाए के०) वाचा एटले वाणीएकरी, (काएणं के०) का
 येन एटले कायेंकरी, (न करेमि के०) न करोमि एटले न करुं, (न कारवेमि के०)
 न कारयामि एटले करावुं नहीं, तथा (करंतंवि अन्ने के०) कुर्वन्तमप्यन्यं एटले आ
 रंज करना एवा अनेराने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले
 हुं अनुमोदना आपुं नहीं. तथा वर्तमानकालथी पूर्वकालनेविषे एटले अतीत का
 लनेविषे जे में हिंसारूप दंरु कस्यो होय, (तस्स के०) तस्य एटले ते अतीत दंरुने

(चंते के०) हे चदंत, चयांत अथवा चवांत, एटले हे गुरो ! (पडिक्रमामि के०) प्रतिक्रमामि एटले प्रतिक्रमुं वुं, अर्थात् पाठो ववुं वुं. (निंदामि के०) आत्मसाखें निंडुं वुं. (गरिहामि के०) गुरुनी साखें गर्हुं वुं. (अप्पाणं वोसिरामि के०) ते पापकारी आत्माने हुं ओवासिरावुं वुं. ॥

(दीपिका.) एतेषां षष्ठां जीवनिकायानामिति । अत्र सप्तम्यर्थे षष्ठी । तत एतेषु पदसु जीवनिकायेषु पूर्व कथितस्वरूपेषु नैव स्वयं आत्मना दण्डं संघटनपरितापनादिलक्षणं समारजेत प्रवर्तयेत् । तथा नैव अन्यैः प्रेष्यादिभिः दण्डमुक्तरूपं समारंजयेत् कारयेदित्यर्थः । दंडं समारंजमाणानपि अन्यान् प्राणिनो न समनुजानीयात् । न अनुमोदयेदिति विधायकं नगवद्वचनं । यतश्चैवं ततो जावज्जीवमित्यादि । यावत् व्युत्सृजामि यावज्जीवं यावत्प्राणधारणं तावदित्यर्थः । किमित्याह । त्रिविधं त्रिविधेनेति । तिस्रो विधाः कृतादिरूपा यस्येति त्रिविधो दण्ड इति गम्यते । तं त्रिविधेन करणेन । एतदेव दर्शयति । मनसा, वाचा, कायेन एतेषां स्वरूपमेव । अस्य च करणस्य कर्म उक्तलक्षणो दण्डः तं च वस्तुतो निषेधरूपतया सूत्रेणैव दर्शयति । न करोमि स्वयं, न कारयामि अन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानीमीति । तस्य हे चदंत प्रतिक्रमामीति । तस्य इति अधिकृतो योऽसौ त्रिकालविषयो दण्डस्तस्य संबन्धेन अतीतमवयवं प्रतिक्रमामि । न वर्तमानमनागतं वा । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात् । चदंतेति गुरोराभंग्रणम् । चदन्त चवान्त चयान्त इति साधारणा श्रुतिः । अनेन एवं ज्ञापितम् । व्रतप्रतिपत्तिर्युरुसाद्धिक्येव । प्रतिक्रमामि इति चूतदण्णात् अहं निवर्त इत्युक्तं चवति । तस्माच्च निवृत्तिर्यदनुमतेर्विरमणम् । तथा निन्दामि गर्हामि । तत्र निंदा आत्मसाद्धिकी गर्हा परसाद्धिकी जुगुप्सा च । आत्मानमतीतदण्डकारिणम् अश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति विशेषेण चृशं च त्यजामि ॥

(टीका.) उक्तोऽजीवाग्निगमः । सांप्रतं चारित्रधर्मः । तत्रोक्तसंबन्धमेवेदं सूत्रम् । सर्वे प्राणिनः परमधर्माण इत्यनेन हेतुना एतेषां षष्ठां जीवनिकायानामिति सुषां सुषो चवन्तीति सप्तम्यर्थे षष्ठी । एतेषु पदसु जीवनिकायेषु अनन्तरोदितस्वरूपेषु नैव स्वयमात्मना दण्डं संघटनपरितापनादिलक्षणं समारंजयेत् कारयेदित्यर्थः । दण्डं समारंजमाणानप्यन्यान् प्राणिनो न समनुजानीयात् नानुमोदयेदिति विधायकं नगवद्वचनम् । यतश्चैवमतो यावज्जीवमित्यादि । यावद्व्युत्सृजामीत्यादीत्येवमिदं सम्यक् प्रतिपद्येतेत्येदंपर्यम् । पदार्थस्तु जीवनं जीवः यावज्जीवो यावज्जीवमाप्राणोपरमादित्यर्थः । किमित्याह ।

त्रिविधं त्रिविधेनेति । तिस्रो विधा विधानानि कृतादिरूपा अस्येति त्रिविधः । दाह इति गम्यते । तं त्रिविधेन करणेन । एतदुपन्यस्यति । मनसा वाचा कायेनैतेषां स्वरूपं प्रसिद्धमेव । अस्य च करणस्य कर्म उक्तलक्षणो दाहस्तं वस्तुतो निराकार्यतया सूत्रेणैवोपन्यस्यन्नाह । न करोमि स्वयं, न कारयाम्यन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामीति । तस्य जदंत प्रतिक्रमामीति । तस्येत्यधिकृतो दाहः संबध्यते । संबन्धलक्षणा अवयवलक्षणा वा षष्ठी । योऽसौ त्रिकालविषयो दाहस्तस्य संबन्धनमतीतमवयवं प्रतिक्रमामि न वर्तमानमनागतं वा । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात्प्रत्युत्पन्नस्य संवरणादनागतस्य प्रत्याख्यानादिति । जदंतेति गुरोरामन्त्रणम् । जदंत जवान्त जयान्त इति साधारणा श्रुतिः । एतच्च गुरुसाक्षिक्येव व्रतप्रतिपत्तिः साध्वीति ज्ञापनार्थम् । प्रतिक्रमामीति जूतदाहान्निवर्तेऽहमित्युक्तं जवति । तस्माच्च निवृत्तिर्यत्तदनुमतेर्विरमणमिति । तथा निन्दामि गर्हामीत्यत्रात्मसाक्षिकी निन्दा, परसाक्षिकी गर्हा जुगुप्सोच्यते । आत्मानमतीतदाहकारिणमश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति । विविधार्थो विशेषार्थो वा विशब्दः । उच्चब्दो नृशार्थः । सृजामीति त्यजामि । ततश्च विविधं विशेषेण वा नृशं त्यजामि व्युत्सृजामीति । आह । यद्येवमतीतदाहप्रतिक्रमणमात्रस्यैदंपर्यं न प्रत्युत्पन्नसंवरणमनागतप्रत्याख्यानं चेति । नैतदेवं न करोमीत्यादिना तदुच्चयसिद्धेरिति ॥

पठमे जंते महवए पाणाइवायाउ वेरमणं । सवं जंते पाणाइवायं पच्च-
रकामि । से सुहुमं वा वायरं वा तसं वा थावरं वा नेव सयं पाणे अइ-
वाइजा । नेवनेहिं पाणे अइवायाविजा पाणे अइवायंते वि अत्रे न
समणुजाणामि । जावजीवाए । तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए का-
एणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अत्रे न समणुजाणामि । तस्स
जंते पन्किमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । पठमे
जंत महवए उवठिउमि सवउ पाणाइवायाउ वेरमणं ॥

(अवचूरिः) दाहः सामान्येनोक्तः । सतु विशेषतः पञ्चमहाव्रतरूपतयाङ्गीकृत्य
ज्ञेयः । तान्याह । प्रथमे जदन्त महाव्रते किं कार्यमिति शिष्योक्ते गुरुराह । प्राणा-
तिपातमिति । प्राणा इन्द्रियादयस्तेषामतिपातस्तस्माद्विरमणमिति । यतश्चैवमतः सर्वं
जदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । महत्त्वमणुव्रतापेक्षया । प्रतिशब्दः प्रतिषेधे ।
से शब्दो मागधदेशप्रसिद्धस्तद्यथार्थः । स चोपन्यासे । अत्र सूक्ष्माः सूक्ष्मनामकर्माद-

यवर्त्तिनः । तस्य सूक्ष्मत्वादेव कायिकीहिंसाया अत्रावेऽपि मनोवाग्ज्यां तत्संज्ञवे ग्रहणं सार्थकमिति । यद्वा सूक्ष्मं कुन्त्वादि । वादरोऽपि स्थूलः । स चैकैको द्विधा । त्रसः स्थावरश्च । सूक्ष्मत्रसः कुन्त्वादिः । सूक्ष्म स्थावरो वनस्पत्यादिः । वादरत्रसो गवादिः । वादरः स्थावरः पृथिव्यादिः । प्राकृतत्वाद्भिन्नक्तिव्यत्ययेन प्राणानतिपातयामीति आत्मनिर्देशः । एवं शेषमहाव्रतेष्वपि योज्यम् । सूक्ष्मं वा वादरं वेति वाशब्दोपलक्षित एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति चतुर्विधः प्राणातिपातो द्रष्टव्यः । द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतः जावतश्च । चतुर्नगिका चात्र । दवर्त्तं णामेगे पाणाश्वाए नो जावर्त्तं । जावर्त्तं न दवर्त्तं । दवर्त्तं जावर्त्तं वि । नो दवर्त्तं नो जावर्त्तं । आदिमध्यान्तेषु नदन्तग्रहणाङ्गुरुमनापृष्ठथ न किञ्चित्कार्यमिति । इत आरज्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणमिति निगमनम् । नैव स्वयं प्राणिनोऽतिपातयामि । नैवान्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि । प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि । व्रतप्रतिपत्तिं निगमयन्नाह । उपस्थितोऽस्मि । उप सामीप्येन तत्परिणामापत्या स्थितः । इत आरज्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणं प्रत्याख्यानमिति ॥ १ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारें साधुए करवानो त्रिविध दंरुनो परित्याग सामान्यें करी कह्यो. तेनेज हवे विशेषेंकरी पंचमहाव्रतरूपें कहे ठे. तेमां प्रथम पहेलुं महाव्रत कहे ठे. (जंते के०) हे नदंत एटले हे गुरो (पढमे के०) प्रथमे एटले पहेला (महद्वए के०) महाव्रते एटले प्राणातिपातविरमणनामक महाव्रतने विषे (पाणाश्वायाउ के०) प्राणातिपातात्, प्राण एटले एकेंद्रियादिक तेमनो जे अतिपात एटले अतिपीडा तेथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वक विरमण करवुं. निवर्तवुं. एम जगवाने कह्युं ठे, माटे (जंते के०) हे नदंत, गुरो, (सवं के०) सर्व एटले सर्व प्रकारना (पाणाश्वायं के०) प्राणातिपातं एटले प्राणातिपातने (पञ्चस्कामि के०) प्रत्याख्यामि एटले पञ्चकुं तुं. (से के०) तद्यथा ते जेम केः—(सुद्दु-मं वा के०) सूक्ष्मं वा एटले सूक्ष्म ते न्हाना शरीरवाला (वायरं वा के०) वादरं वा एटले अथवा स्थूलशरीरवाला एवा जे (तसं वा के०) त्रसं वा एटले वैन्द्रियादिक त्रसजीव, तेमां कुंथुआदिक जे ठे ते सूक्ष्म त्रस जाणवा, अने गजादिक जे ठे ते वादर त्रस जाणवा. तथा (थावरं वा के०) स्थावरं वा एटले पृथिव्यादिक स्थावर जीव तेमां वनस्पत्यादिक जे ठे ते सूक्ष्म स्थावर जाणवा, अने पृथिव्यादिक जे ठे, ते वादर स्थावर जाणवा. एवा (पाणे के०) प्राणिनः एटले जीवने (नैव स्वयं अश्वाश्ज्जा के०) नैव स्वयं अतिपातयामि एटले हुं पोते ह्णीश नहि. (अत्रेहिं के०) अन्यैः एटले वीजा लोको पासं (पाणे के०) प्राणिनः एटले पूर्वोक्त जीवने (नैव

त्रिविधं त्रिविधेनेति । तिस्रो विधा विधानानि कृतादिरूपा अस्येति त्रिविधः । दाफ इति गम्यते । तं त्रिविधेन करणेन । एतदुपन्यस्यति । मनसा वाचा कायेनैतेषां स्वरूपं प्रसिद्धमेव । अस्य च करणस्य कर्म उक्तलक्षणो दाफस्तं वस्तुतो निराकार्यतया सूत्रेणैवोपन्यस्यन्नाह । न करोमि स्वयं, न कारयाम्यन्यैः, कुर्वन्तमप्यन्यं न समनुजानामीति । तस्य जदंत प्रतिक्रमामीति । तस्येत्यधिकृतो दाफः संबध्यते । संबन्धलक्षणा अवयवलक्षणा वा षष्ठी । योऽसौ त्रिकालविषयो दाफस्तस्य संबन्धनमतीतमवयवं प्रतिक्रमामि न वर्तमानमनागतं वा । अतीतस्यैव प्रतिक्रमणात्प्रत्युत्पन्नस्य संवरणादनागतस्य प्रत्याख्यानादिति । जदंतेति गुरोरामन्त्रणम् । जदंत जवान्त जयान्त इति साधारणा श्रुतिः । एतच्च गुरुसाक्षिक्येव व्रतप्रतिपत्तिः साध्वीति ज्ञापनार्थम् । प्रतिक्रमामीति जूतदाफान्निवर्तेऽहमित्युक्तं जवति । तस्माच्च निवृत्तिर्यत्तदनुमतेर्विरमणमिति । तथा निन्दामि गर्हामीत्यत्रात्मसाक्षिकी निन्दा, परसाक्षिकी गर्हा जुगुप्सोच्यते । आत्मानमतीतदाफकारिणमश्लाघ्यं व्युत्सृजामीति । विविधार्थो विशेषार्थो वा विशब्दः । उच्यते चृशार्थः । सृजामीति त्यजामि । ततश्च विविधं विशेषेण वा चृशं त्यजामि व्युत्सृजामीति । आह । यद्येवमतीतदाफप्रतिक्रमणमात्रस्यैदंपर्यं न प्रत्युत्पन्नसंवरणमनागतप्रत्याख्यानं चेति । नैतदेवं न करोमीत्यादिना तदुच्यसिद्धेरिति ॥

पठमे जंतै महवए पाणाइवायाउ वेरमणं । सवं जंतै पाणाइवायं पच्च-
स्कामि । से सुहुमं वा बायरं वा तसं वा धावरं वा नेव सयं पाणे अइ-
वाइजा । नेवनेहिं पाणे अइवायाविजा पाणे अइवायंते वि अन्ने न
समणुजाणामि । जावजीवाए । तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए का-
एणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स
जंतै पक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । पठमे
जंत महवए उवठिउमि सवउ पाणाइवायाउ वेरमणं ॥

(अवचूरिः) दाफः सामान्येनोक्तः । सतु विशेषतः पञ्चमहाव्रतरूपतयाङ्गीकृत्य
ज्ञेयः । तान्याह । प्रथमे जदन्त महाव्रते किं कार्यमिति शिष्योक्ते गुरुराह । प्राणा-
तिपातमिति । प्राणा इन्द्रियादयस्तेषामतिपातस्तस्माद्धिरमणमिति । यतश्चैवमतः सर्वं
जदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । महत्त्वमणुव्रतापेक्षया । प्रतिशब्दः प्रतिषेधे ।
से शब्दो मागधदेशप्रसिद्धस्तद्यथार्थः । स चोपन्यासे । अत्र सूद्धाः सूद्धनामकर्माद-

यवर्त्तिनः । तस्य सूक्ष्मत्वादेव कायिकीहिंसाया अत्रावेऽपि मनोवाग्ज्यां तत्संज्ञवे ग्रहणं सार्थकमिति । यद्वा सूक्ष्मं कुन्त्वादि । बादरोऽपि स्थूलः । स चैकैको द्विधा । त्रसः स्थावरश्च । सूक्ष्मत्रसः कुन्त्वादिः । सूक्ष्म स्थावरो वनस्पत्यादिः । बादरत्रसो गवादिः । बादरः स्थावरः पृथिव्यादिः । प्राकृतत्वाद्भिन्नक्तिव्यत्ययेन प्राणानतिपातयामीति आत्मनिर्देशः । एवं शेषमहाव्रतेष्वपि योज्यम् । सूक्ष्मं वा बादरं वेति वाशब्दोपलक्षित एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति चतुर्विधः प्राणातिपातो द्रष्टव्यः । द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतः जावतश्च । चतुर्जगिका चात्र । दवर्त्त एामेगे पाणाश्वाए नो जावर्त्त । जावर्त्त न दवर्त्त । दवर्त्त जावर्त्त वि । नो दवर्त्त नो जावर्त्त । आदिमध्यान्तेषु नदन्तग्रहणाद्गुरुमनापृढथ न किञ्चित्कार्यमिति । इत आरज्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणमिति निगमनम् । नैव स्वयं प्राणिनोऽतिपातयामि । नैवान्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि । प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि । व्रतप्रतिपत्तिं निगमयन्नाह । उपस्थितोऽस्मि । उप सामीप्येन तत्परिणामापत्या स्थितः । इत आरज्य मम सर्वस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणं प्रत्याख्यानमिति ॥ १ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारें साधुए करवानो त्रिविध दंरुनो परित्याग सामान्यें करी कह्यो. तेनेज हवे विशेषेंकरी पंचमहाव्रतरूपें कहे ठे. तेमां प्रथम पहेलुं महाव्रत कहे ठे. (जंतें के०) हे नदंत एटले हे गुरो (पढमे के०) प्रथमे एटले पहेला (महव्वए के०) महाव्रते एटले प्राणातिपातविरमणनामक महाव्रतने विषे (पाणाश्वायावर्त्त के०) प्राणातिपातात्, प्राण एटले एकेंद्रियादिक तेमनो जे अतिपात एटले अतिपीडा तेथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले सम्यग्ज्ञानश्रद्धानपूर्वक विरमण करवुं. निवर्त्तवुं. एम जगवाने कहुं ठे, माटे (जंतें के०) हे नदंत, गुरो, (सबं के०) सर्व एटले सर्व प्रकारना (पाणाश्वायं के०) प्राणातिपातं एटले प्राणातिपातने (पञ्चस्कामि के०) प्रत्याख्यामि एटले पञ्चकुं बुं. (से के०) तद्यथा ते जेम केः—(सुहु-मं वा के०) सूक्ष्मं वा एटले सूक्ष्म ते न्हाना शरीरवाला (बायरं वा के०) बादरं वा एटले अथवा स्थूलशरीरवाला एवा जे (तसं वा के०) त्रसं वा एटले बेंद्रियादिक त्रसजीव, तेमां कुंथुआदिक जे ठे ते सूक्ष्म त्रस जाणवा, अने गजादिक जे ठे ते बादर त्रस जाणवा. तथा (थावरं वा के०) स्थावरं वा एटले पृथिव्यादिक स्थावर जीव तेमां वनस्पत्यादिक जे ठे ते सूक्ष्म स्थावर जाणवा, अने पृथिव्यादिक जे ठे, ते बादर स्थावर जाणवा. एवा (पाणे के०) प्राणिनः एटले जीवने (नेव स्वयं अश्वाश्जा के०) नैव स्वयं अतिपातयामि एटले हुं पोते हणीश नहि, (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले वीजा लोको पासें (पाणे के०) प्राणिनः एटले पूर्वोक्त जीवने (नेव

१८६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

अश्वायाविद्या के०) नैव अतिपातयामि एटले हणावीश नहीं, तथा (पाणे के०) पूर्वोक्त प्राणियोने (अश्वायंते वि अन्ने के०) अतिपातयतोऽप्यन्यान्, एटले हणनारा एवा बीजाप्रत्ये पण (ए समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपीश नहि. जावज्जीवाए अहिथी मांडीने ओसिरामि सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे व्रतप्रतिपत्तिने पूर्ण करतो ठतो कहे ठे. (जंते के०) जदंत एटले हे गुरो ! (पढमे के०) प्रथमे एटले पहेला (महवए के०) महाव्रतनेविषे (सवाउ पाणा-इवायाउ के०) सर्वप्राणातिपाततः एटले पूर्वोक्त सर्व प्राणातिपातथकी (वेरमणं के०) विरमणप्रत्ये (उवठिउमि के०) उपस्थितोऽस्मि एटले तेना परिणामनी प्रातिथी समीप रहेलो बुं. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अयं च आत्मप्रत्ययो दणुः सामान्यविशेषज्ञेदात् द्वेधा । तत्र सामान्येन पूर्वं कथितः स एव विशेषेण महाव्रतरूपतया आह सूत्रक्रमेण । प्रथमे जदन्त हे गुरो ! महाव्रते महच्च तद्भूतं च महाव्रतं महत्त्वं च अणुव्रतापेक्षया तस्मिन् महाव्रते प्राणातिपाताद्विरमणे प्राणा एकेन्द्रियास्तेषामतिपातः प्राणातिपातो जीवस्य महादुःखोत्पादनम् । नतु जीवातिपात एव तस्माद्विरमणं नाम सम्यग् ज्ञानश्रद्धानपूर्वकं सर्वथा निवर्तनं जगवता कथितमिति शेषः । यतश्चैवमत उपादेयमिति निश्चित्य सर्वं हे जेदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । सर्वं समस्तं नतु परिस्थूलमेव । हे जदन्त हे गुरो ! प्राणातिपातव्याख्यानं पूर्ववत् । प्रत्याख्यामि निषेधयामि । अथ प्राणातिपातं प्रत्याख्यामि इत्युक्तं तद्विशेषतो वक्तुमाह । से शब्दो मागधीजाषाप्रसिद्धः अथशब्दार्थः । तद्यथा सूक्ष्मं वा बादरं वा त्रसं वा स्थावरं वा । अत्र सूक्ष्मोऽदपः परिगृह्यते । नतु सूक्ष्मनामकर्मोदयात्सूक्ष्मः । कथं, तस्य कायेन व्यापादनस्याज्ञावात् । बादरोऽपि स चैकैको द्विधा त्रसः स्थावरश्च । तत्र त्रसः सूक्ष्मः कुन्त्वादिः । स्थावरः सूक्ष्मो वनस्पत्यादिः । बादरस्त्रसो गवादिः । बादरः स्थावरः पृथिव्यादिः । एतान् नैव सयं पाणे अश्वाइज्जत्ति नैव स्वयं प्राणिनोऽतिपातयामि । नैव अन्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि । प्राणिनोऽतिपातयतोऽपि अन्यान् न समनुजानामि । यावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् । व्रतप्रतिपत्तिं पूर्णं कुर्वन्नाह । प्रथमे जदन्त महाव्रते उपस्थितोऽस्मि । उप सामीप्येन तस्य परिणामस्य आपत्या स्थितः । इत आरज्य मम सर्वस्मात् प्राणातिपाताद्विरमणम् ॥ १ ॥

(टीका.) अयं चात्मप्रतिपत्यहो दणुनिक्षेपः सामान्यविशेषरूप इति सामान्ये-नोक्तलक्षण एव । स तु विशेषतः पञ्चमहाव्रतरूपतयाप्यङ्गीकर्तव्य इति महाव्रतान्या-

ह । पढमे जंते इत्यादि । सूत्रक्रमप्रामाण्यात् प्राणातिपातविरमणं प्रथमम् । जदंतेति
 गुरोरामन्त्रणम् । महाव्रत इति महच्च तद्धृतं च महाव्रतम् । महत्त्वं चास्य श्रावकसं-
 बन्ध्यणुव्रतापेक्षयेति । अत्रान्तरे सप्तचत्वारिंशदधिकप्रत्याख्यानत्रङ्गकशताधिकारः ।
 तत्रेयं गाथा ॥ सीयालं जंगसयं, पच्चस्काणंमि जस्स उवलळं ॥ सो पच्चस्काणकुसलो,
 सेसा सवे अकुसलाउ ॥ १९६ ॥ एनां चासंमोहार्थमुपरिष्ठाख्याख्यास्यामः । तस्मिन्
 महाव्रते प्राणातिपाताद्विरमणमिति । प्राणा इन्द्रियादयः तेषामतिपातः प्राणातिपातः ।
 जीवस्य महादुःखोत्पादनं न तु जीवातिपात एव । तस्मात्प्राणातिपाताद्विरमणम् । वि-
 रमणं नाम ज्ञानश्रद्धानपूर्वं सर्वथा निवर्तनम् । जगवतोक्तमिति वाक्यशेषः । यतश्चै-
 वमत उपादेयमेतदिति निश्चित्य सर्वं जदन्त प्राणातिपातं प्रत्याख्यामीति । सर्वमिति
 निरवशेषम् । नतु परिस्थूरमेव । जदंतेति गुर्वामन्त्रणम् । प्राणातिपातमिति पूर्ववत् ।
 प्रत्याख्यामीति । प्रतिशब्दः प्रतिषेधे, आङ्गिमुख्ये, ख्या प्रकथने, प्रतीपमङ्गिमुखं
 ख्यापनं प्राणातिपातस्य करोमि प्रत्याख्यामि । अथवा प्रत्याचक्षे संवृतात्मा सांप्रत-
 मनागतप्रतिषेधस्य आदरेणाङ्गिधानं करोमीत्यर्थः । अनेन व्रतार्थपरिज्ञानादिगुणयुक्त
 उपस्थानार्ह इत्येतदाह । उक्तं च ॥ पढिण य कहिय अहिगय परिहरउवठावणाइ-
 जोगोत्ति ॥ उक्कं तीहिं विसुळं, परिहरणवणण जेदेण ॥ पडपासाउरमादी, दिठंता होंति
 वयसमारुहणे ॥ जह मक्खिणाइसु दोसा, सुद्धाइसु णेवमिहइपीत्यादि ॥ एतेसिं वे-
 सुहेसेण सीसहियठयाए अणो जन्नइ । पढियाए सणपरिन्नाए दसकाविए उज्जी-
 वणिकाए वा । कहियाए अणुउ अङ्गिगयाए संमं परिस्किजण परिहरइ । उज्जीवणियाए
 मणवयणकाएहिं कयकारावियाणुमइजेदेण तउं ठाविच्चइ ण अन्नहा इमे य इच्च पडादी
 दिठंता । मेइलो पडो ण रंगिच्चइ । असोहिए मूलपाए पासाउं ण किच्चइ । सोहिए
 किज्जाइ । वमणाइहिं असोहिए आउरे ओसहं न दिज्जाइ । सोहिए दिज्जाइ । अ-
 संठविए रयणे पडबंधो न किच्चइ । संठविए किच्चइ । एवं पढियकहियाइहिं असो-
 हिए सीसे ण वयारोवणं किच्चइ । सोहिए किच्चइ । असोहिए य करणे गुरुणो दोसा
 साहिया पाळणे सिस्सदोसो ति । कयं पसंगेण । यडुक्तम् । सर्वं जदन्त प्राणातिपातं
 प्रत्याख्यामीति । तदेतद्विशेषेण अङ्गिधित्सुराह । सुहुमं वेत्यादि । सेशब्दो माग-
 धदेशीप्रसिद्धः । अथशब्दार्थः । स चोपन्यासे । तद्यथा सूक्ष्मं वा बादरं वा त्रसं वा स्था-
 वरं वा । अत्र सूक्ष्मोऽद्वयः परिगृह्यते । न तु सूक्ष्मनामकर्मोदयात्सूक्ष्मः । तस्य कायेन
 व्यापादनासंज्ञवात् । तदेतद्विशेषतोऽङ्गिधित्सुराह । बादरोऽपि स्थूरः । स चैकैको
 द्विधा । त्रसः स्थावरश्च । सूक्ष्मत्रसः कुन्धादिः । स्थावरो वनस्पत्यादिः । बादरस्त्रसो
 गवादिः । बादरः स्थावरः पृथिव्यादिः । एतान्, णेव सयं पाणे अश्वाएज्जति प्राक-

१८८ राय धनपतासिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तशैल्या बान्दसत्वात्तिङां तिङो ज्वन्तीति न्यायाच्चैव स्वयं प्राणिनः अतिपातयामि। नैवा-
न्यैः प्राणिनोऽतिपातयामि। प्राणिनोऽतिपातयतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि। यावज्जीवादि
पूर्ववत्। इह च सूक्ष्मं वा वादरं वेत्यादिनोपलक्षित एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति
चतुर्विधः प्राणातिपातो द्रष्टव्यः। तद्यथा द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो ज्ञावतश्चेति। तत्र
द्रव्यतः षट्सु जीवनिकायेषु सूक्ष्मादिजिन्नेषु। क्षेत्रतो लोके तिर्यग्लोकादिन्नेदजिन्ने।
कालतोऽतीतादौ रात्र्यादौ वा। ज्ञावतो रागेण वा द्वेषेण वा। मांसादिरागशत्रुद्वेषाभ्यां
तदुपपत्तेरिति। चतुर्जङ्घिका चात्र। दव्वर्तणामेगे पाणाश्वाए ण ज्ञावर्त इत्यादिरूपा यथा
द्रुमपुष्पिकायां तथा द्रष्टव्येति। व्रतप्रतिपत्तिं निगमयन्नाह। प्रथमे जदन्त महाव्रत उप-
स्थितोऽस्मि। उप सामीप्येन तत्परिणामापत्या स्थितः। इत आरज्य मम सर्वस्मात्प्रा-
णातिपाताद्विरमणमिति। जदन्त इत्यनेन चादिमध्यावसानेषु गुरुमनापृष्ठय न किञ्चित्कर्त-
व्यं, कृतं च तस्मै निवेदनीयमेवं तदाराधितं ज्वतीत्येवमाह। उक्तं प्रथमं महाव्रतम् ॥१॥

अहावरे दुञ्चे जंते महव्वए मुसावायाउ वेरमणं। सव्वं जंते मुसावायं
पच्चस्कामि। से कोहा वा, लोहा वा जया वा, हासा वा, नेव सयं मुसं
वइज्जा। नेवन्नेहिं मुसं वायाविज्जा। मुसं वयंते वि अन्ने न समणुजाणामि।
जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कार-
वेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि। तरुस जंते पडिक्कमामि निंदा-
मि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि। दुञ्चे जंते महव्वए उवठ्ठिउमि सवाउ
मुसावायाउ वेरमणं ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) द्वितीयमाह। अथापरस्मिन् द्वितीये जदन्त महाव्रते मृषावादा-
द्विरमणं सर्वं जदन्त मृषावादं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत्। तद्यथा। क्रोधाद्वा लोभाद्वा
इत्यनेन आद्यन्तग्रहणान्मानमायापरिग्रहः। जयाद्वा हासाद्वा इत्यनेन प्रेमद्वेषक-
लहाभ्याख्यानादिपरिग्रहः। मृषा चतुर्धा। सज्जावप्रतिषेधः १। असज्जावो ज्ञावनम् २।
अर्थान्तराजिधानम् ३। गर्हा च ४। तत्रायं नास्त्यात्मेत्यादि १। द्वितीयमस्त्यात्मा
सर्वगतः श्यामाकतन्डुलमात्रो वा २। तृतीयं गामश्चमज्जिदधतः ३। चतुर्थं काणं काणम
ज्जिदधतः ४। पुनश्चतुर्धा द्रव्यक्षेत्रकालज्ञावरूपतः। द्रव्यादिष्वन्यथाप्ररूपणात्। द्र-
व्यादिचतुर्जङ्घी पुनरियम्। दव्वर्तणामेगे मुसावाए नो ज्ञावर्त इत्यादि। नैव स्वयं मृषा
वदामि। नैवान्यैर्मृषा वादयामि। मृषा वदतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि। द्वितीये ज-
दन्त महाव्रते उपस्थितोऽस्मि। सर्वस्मान्मृषावादाद्विरमणं प्रत्याख्यामीति ॥ २ ॥

(अर्थः) हवे बीजुं मृषावाद विरमणरूप महाव्रत कहे ठे. (अह के०) अथ एटले हवे पठी (जंतं के०) हे जदंत, गुरो ! (अवरे के०) अपरे एटले अनेरा (डुच्चे के०) द्वितीये एटले बीजा (महव्वए के०) महाव्रते एटले महाव्रतने विषे (मुसावायाउं के०) मृषावादात् एटले असत्य बोलवाथकी (वेरमाणं के०) विरमणं एटले निवर्तवुं तीर्थ करादिकें कखुं ठे, माटे (जंतं के०) हे गुरो ! (सव्वं के०) सर्व एटले सर्व (मुसावायं के०) मृषावादं एटले असत्य ज्ञाषण जे कखुं होय, ते प्रत्ये (पच्चस्कामि के०) प्रत्याचक्षे एटले पच्चकुं बुं. (से के०) तद्यथा एटले ते जेम केः (कोहा वा के०) क्रोधाद्वा एटले क्रोधेकरी, अथवा (लोहा वा के०) लोजाद्वा एटले लोजथी अहिं “ आदिना तथा अंतना ग्रहणथी मध्यनुं पण ग्रहण करवुं ” एवा न्यायथी मान अने माया ए बेहुनुं ग्रहण करवुं. अथवा (जया वा के०) जयाद्वा एटले जयथी, अथवा (हासा वा के०) हास्याद्वा एटले उपहास करवाना प्रसंगथी अहिं उपलक्षणथी प्रेम अने द्वेष ए वे शब्दनुं ग्रहण करवुं. (सयं के०) स्वयं एटले पोतें हुं (मुसं के०) मृषा एटले असत्य (नेव वड्ढा के०) न वदामि एटले नहिं बोळुं. अहीं मृषावाद जे ठे ते, चार प्रकारनो जाणवो. ते एवी रीतेः—एक सज्जावप्रतिषेध, बीजो असज्जावोज्जावन, त्रीजो अर्थांतर अने चोथो गर्हा, ते चारमां सज्जावप्रतिषेध एटले आत्मा नथी, पुण्य नथी, पाप नथी एवीरीते शास्त्रसिद्ध सद्धस्तुनो प्रतिषेध करवो. बीजो असज्जावोज्जावन ते आत्मा सर्वगत ठे, अथवा श्यामाकतंडुलप्रमाण ठे, एम शास्त्रविरुद्ध असद्धस्तुनी कटपना करवी. तथा त्रीजो अर्थांतर मृषावाद ते बलदने अश्व कहेवो, तथा अश्वने बलद केहवो इत्यादि. चोथो गर्हामृषावाद ते काणाने काणो केहेवो इत्यादि. एवीरीतें चार प्रकारनो मृषावाद जाणवो. वली डव्य, क्षेत्र, काल तथा ज्ञाव ए जेदथी पण चार प्रकारनो जाणवो. एमां कोइपण जातनो मृषावाद हुं करुं नहीं, तथा (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले बीजापासैं (मुसं के०) मृषा एटले असत्य (नेव वायाविद्या के०) नैव वादयामि एटले बोलावुं नहीं; तथा (मुसं वयंते वि अन्ने के०) मृषा वदतोऽप्यन्यन्, एटले मृषावाद करता बीजा प्रत्ये पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहीं. अहीं थी जावज्जीवादिकनो अर्थ ठे, जे ते पूर्ववत् जाणवो ॥ २ ॥

(दीपिका) उक्तं प्रथममथ द्वितीयं व्रतमाह । अथ अपरस्मिन् द्वितीये जदन्त महाव्रते मृषावादाद्विरमणम् । सर्वं हे जदन्त मृषावादं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा क्रोधान्नैव मृषावादं वदामि इत्युक्तिः । एवं लोजाद्वा । आद्यन्तयोर्ग्रहणे मध्य-

१९० राय धनपतसिंघबहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

स्यापि ग्रहणमिति न्यायात् मानमाययोर्ग्रहणम् । ततो मानाद्या, मायाया वा, पुनर्न्याद्या, हासाद्या, उपलक्षणत्वात् प्रेमतो वा, द्वेषतो वा, अन्याख्यानादितो वा, नैव मृषा स्वयं वदामि । नैव मृषा अन्यैर्वादयामि । नैव मृषा वदतोऽपि अन्यान् समनुजानामि । यावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

(टीका) इदानीं द्वितीयमाह अहावरे इत्यादि । अथापरस्मिन् द्वितीये जदन्त महाव्रते मृषावादाद्विरमणं सर्वं जदन्त मृषावादं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । क्रोधाद्या लोकाद्येत्यनेनाद्यन्तग्रहणान्मानमायापरिग्रहः । जयाद्या हास्याद्या इत्यनेन तु प्रेमद्वेषकलहाख्यानादिपरिग्रहः । एव सयं मुसं वएज्जा त्ति । नैव स्वयं मृषा वदामि नैवान्यैर्मृषा वादयामि, मृषा वदतोऽप्यन्यान् न समनुजानामि । इत्येतयावज्जीवमित्यादि च जावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । मृषावादश्चतुर्विधः । तद्यथा । सज्जावप्रतिषेधः । असज्जावोज्जावनम् । अर्थान्तरम् । गर्हा च । तत्र सज्जावप्रतिषेधो यथा । नास्त्यात्मा नास्ति पुण्यं पापं चेत्यादि । असज्जावोज्जावनं यथा । अस्त्यात्मा सर्वगतः, श्यामाकतन्दुलमात्रो वेत्यादि । अर्थान्तरम् गामश्चमज्जिदधत इत्यादि । गर्हा काणं काणमज्जिदधत इत्यादिः । पुनरयं क्रोधादिजावोपलक्षितश्चतुर्धा । तद्यथा । द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो जावतश्च । द्रव्यतः सर्वद्रव्येष्वन्यथाप्ररूपणात् । क्षेत्रतो लोकालोकयोः । कालतो रात्र्यादौ । जावतः क्रोधादिभिः । इति । द्रव्यादिचतुर्जंगी पुनरियम् । दवउ णामेगे मुसावाए णो जावउ । जावउ णामेगे णो दवउ । एगे दवउ वि जावउ वि । एगे णो दवउ णो जावउ । तव कोइ कहिंवि हिंसुज्जाउ जणइ । इउ तए पसुमिणाइणो दिठत्ति । सो दयाए दिठा वि जणइ ए दिठत्ति । एस दवउ मुसावाउ नो जावउ । अवरो मुसं जणीहामित्ति परिणउ सहसा सबं जणइ । एस जावउ नो दवउ । अवरो मुसं जणीहामित्ति परिणउ मुसं चैव जणइ । एस दवउ वि जावउ वि । चरमजंगो पुण सुषो ॥ २ ॥

अहावरे तच्चे जंते महवए अदिन्नादाणाउ वेरमणं । सबं जंते अदिन्नादाणं पच्चस्कामि । से गामे वा नगरे वा रसे वा अप्पं वा बहु वा अणु वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नेव सयं अदिन्नं गिण्हिजा । नेवनेहिं अदिन्नं गिण्हाविजा । अदिन्नं गिण्हंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि ।

निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । तच्चे जंतं महवण उवठिठमि
सवाठ अदिन्नादाणाठ वेरमणं ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) तृतीयमाह । अथापरस्मिन् तृतीये जदन्त महाव्रते अदत्तादा-
नाद्विरमणम् । सर्वं जदन्त अदत्तादानं प्रत्याख्यामीति । असति बुद्ध्यादीन् गुणान्
ग्रामः । ग्रामादिग्रहणेन क्षेत्रपरिग्रहः । नगरे वा नास्मिन्करो नकरमिति । अरण्ये
वा । अरण्यं काननादि । अल्पं वा । अल्पं मूढ्यत एरण्णकाष्ठादि । बहु वा बहु व-
ज्रादि । अणु वा । अणु प्रमाणतो वज्रादि । स्थूलमेरण्णकाष्ठादि । एतच्च चित्तवद्वा-
चित्तवद्वा चेतनाचेतनमित्यर्थः । चतुर्थादत्तादानं द्रव्यतोऽदत्तादादौ क्षेत्रतो ग्रामादौ
कालतो रात्र्यादौ ज्ञावतो रागद्वेषाद्याम् । द्रव्यादि चतुर्जङ्गी पूर्ववत् । न स्वयमदत्तं
गृह्णामि नान्यैरदत्तं ग्राहयामि अदत्तं गृह्णतो नान्यान्समनुजानामि ॥ ३ ॥

(अर्थ.) हवे त्रीजुं अदत्तादानविरमण नामक महाव्रत कहे ठे. (अह के०)
हवे पठी, (जंतं के०) हे जदंत, हे गुरो ! (अवरे के०) अपरे एटले पूर्वं कह्या तेथी
अनेरा (तच्चे के०) तृतीये एटले त्रीजा (महवण के०) महाव्रते एटले महाव्रतने
विषे (अदिन्नादाणाठ के०) अदत्तादानात् एटले अदत्तादानथी (वेरमणं के०)
विरमणं एटले विरमवुं, निवर्तवुं, एम तीर्थकरादिकें कहुं ठे, माटे (जंतं के०) हे
जदंत, गुरो ! (सर्वं के०) सर्वं एटले सूक्ष्म, वादर, थोळुं, घणुं ए सर्व (अदिन्नादाणं
के०) अदत्तादानं एटले अणदीधुं लेवुं ते प्रत्ये (पच्चस्कामि के०) प्रत्याचक्षे एटले
पच्चस्कं बुं. (से के०) तद्यथा ते जेम के, (गामे वा के०) ग्रामे वा एटले जे
गुणवंतना गुणनो आस करे ठे, तेने ग्राम कहिये, ते गामनेविषे, अथवा (नगरे के०)
नकरे एटले ज्या कर नथी, एवा पुरनेविषे, अथवा (रणे वा के०) अरण्ये वा ए-
टले अरण्यने विषे, एटला स्थानने विषे (अप्पं वा के०) अल्पं वा एटले जेनुं मूढ्य
अल्प होय, एवुं दांत खोतरवानुं तृणादिक पण (बहु वा के०) बहु एटले जेनुं
मूढ्य घणुं ठे, एवुं सुवर्णादिक अथवा (अणुं वा के०) अणु एटले न्हानुं हीर-
कादिक, अथवा (स्थूलं वा के०) स्थूलं वा एटले प्रमाणथी मोटुं एरण्णकाष्ठादिक, अ-
थवा (चित्तमंतं वा के०) चित्तवद्वा, एटले सचित्त एवुं शिष्यादिक, अथवा (अ-
चित्तमंतं वा के०) अचित्तवद्वा एटले अचित्त एवुं सली प्रमुख, (अदिन्नं के०)
अदत्तं एटले अणदीधुं ठतां (नेव सयं गिण्हिज्जा के०) नेव स्वयं गृह्णामि एटले
हुं पोते ग्रहण करुं नहिं, (अन्नोहिं के०) अन्यैः एटले वीजा पासे (अदिन्नं के०)
अदत्तं एटले पूर्वोक्त वस्तुमां कोइ वस्तु अणदीधी होय तो तेने (नेव गिण्हाविद्या

१९९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

के०) नैव ग्राह्यामि एटले ग्रहण करावुं नहीं, तथा (अदिन्नं गिहंते वि अत्रे के०) अदत्तं गृह्णतोऽन्यान्पि एटले अणदीधुं ग्रहण करता एवा वीजाने पण हुं (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहिं. जावज्जीवाए इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. वली उपर कहेलुं अदत्तादान चार प्रकारनुं ठे. ते एवीरीतेः—एक द्रव्यतः, बीजुं क्षेत्रतः, त्रीजुं कालतः अने चोथुं जावतः तेमां द्रव्यतः अदत्तादान ते थोमुं अथवा घणुं कोइ पण द्रव्य लेवुं ते, वीजुं क्षेत्रतः अदत्तादान ते ग्रामादिकने विषे लेवुं ते, त्रीजुं कालतः अदत्तादान ते रात्रि आदिकने समयें लेवुं ते. चोथुं जावतः अदत्तादान ते रागद्वेषथी लेवुं ते, एवा अदत्तादानना चार प्रकार जाणवा. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) उक्तं द्वितीयं व्रतम् । अथ तृतीयं व्रतमाह । अथ अपरस्मिंस्तृतीये हेतुदन्त महाव्रते अदत्तादानात् विरमणम् । सर्वं हेतुदन्त ! अदत्तादानं प्रत्याख्यामि । इत्यादि पूर्ववत् । तद्यथा ग्रामे वा, नगरे वा, अरण्ये वा, उपलक्षणत्वात् क्षेत्रे वा । प्रसिद्धानि एतानि । तथा अल्पं मुख्यत एरण्णकाष्ठादि द्रव्यम् । बहु वा मुख्यतो वज्रादि द्रव्यम्, अणु वा प्रमाणतो वज्रादि द्रव्यं, स्थूलं वा एरण्णकाष्ठादि द्रव्यं, एतच्च चित्तवद्वा सचेतनं, अचित्तवद्वा अचेतनं, नैव स्वयमदत्तं गृह्णामि नैव अन्यैः अदत्तं ग्राह्यामि । नैव अदत्तं गृह्णतोऽप्यन्यान् समनुजानामि । यावज्जीवमित्यादि व्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) उक्तं द्वितीयं महाव्रतम् । अधुना तृतीयमाह । अहावरे इत्यादि । अपरस्मिंस्तृतीये हेतुदन्त महाव्रते अदत्तादानाद्विरमणम् । सर्वं हेतुदन्त अदत्तादानं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । ग्रामे वा नगरे वा अरण्ये वा इत्यनेन क्षेत्रपरिग्रहः । तत्र प्रसति बुद्ध्यादीन् गुणानिति ग्रामः तस्मिन् । नास्मिन् करो विद्यत इति नकरम् । अरण्यं काननादि । अल्पं वा बहु वा । अणु वा । स्थूलं वा । चित्तवद्वा । अचित्तवद्वा इत्यनेन तु द्रव्यपरिग्रहः । तत्राल्पं मुख्यत एरण्णकाष्ठादि । बहु वज्रादि । अणु प्रमाणतो वज्रादि । स्थूलमेरण्णकाष्ठादि । एतच्च चित्तवद्वाचित्तवद्देति चेतनाचेतनमित्यर्थः । एव स्वयमदत्तं गेहिह्यत्ति । नैव स्वयमदत्तं गृह्णामि । नैवान्यैरदत्तं ग्राह्यामि । अदत्तं गृह्णतोऽप्यन्यान् न समनुजानामीत्येतद्यावज्जीवमित्यादि च जावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । अदत्तादानं चतुर्विधम् । द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो जावतश्च । द्रव्यतोऽल्पादौ । क्षेत्रतो ग्रामादौ । कालतो रात्र्यादौ । जावतो रागद्वेषाज्याम् । द्रव्यादिचतुर्जङ्गी त्वयम् । दवउ णामेगे अदिष्सादाणे णोजावउ । जावउ णामेगे णो दवउ । एगे

द्वउं वि जावउं वि । एगे णो द्वउं णो जावउं । तन्न अरत्तडुठस्स साहुणो कहिं वि अ-
णणुसवेऊण तणाइ गेह्णउं द्वउं अदिस्सादाणं णो जावउं । हरामीति अप्पुज्जयस्स तद-
संपत्तीए जावउं नो द्वउं । एवं चेव संपत्तीए जावउं द्वउं वि । चरिमजंगो पुण सुत्तो ॥३॥

अहावरे चउठ्ठे जंते महवए मेहुणाउ वेरमणं । सव्वं जंते मेहुणं पच्चरका-
मि । से दिव्वं वा माणुसं वा तिरिक्खजोणियं वा । नेव सयं मेहुणं से-
विज्जा । नेवत्तेहिं मेहुणं सेवाविद्या । मेहुणं सेवते वि अत्ते न समणु-
जाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए कायेणं न
करेमि न कारवेमि करंतं पि अत्तं न समणुजाणामि । तस्स जंते
पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । चउठ्ठे जंते
महवए उवठ्ठिउं मि सवाउं मेहुणाउं वेरमणं ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) तुर्यमाह । अथापरस्मिन् चतुर्थे जदन्त महाव्रते मैथुनाद्विरमणं
सर्वं जदन्त मैथुनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । दैवं वा देवानामिदं दैवम् । अप्सरोऽम-
रसंबन्धि । मानुषं वा तैर्यग्योनिकं वा । दैवं जवनवास्यादि । अनेन द्रव्यपरिग्रहः ।
मैथुनं द्रव्यादिचतुर्विधम् । तत्र द्रव्येषु रूपेषु रूपसहगतेषु । रूपेषु निर्जीवेषु प्रतिमारू-
पेषु । रूपसहगतेषु सजीवपुरुषस्त्रीरूपेषु । चूषणविकलानि वा रूपाणि । चूषणसहि-
तानि रूपसहगतानि । क्षेत्रतस्त्रिषुलोकेषु । कालतो रात्र्यादौ । जावतो रागद्वेषाभ्यां । द्र-
व्यादिचतुर्जगिकेयम् । अरत्तडुठाए बला जुज्जमाणीए द्वउं मेहुणे नो जावउं । मे-
हुणसन्नापरिणयस्स तदसंपत्तीए जावउं मेहुणे नो द्वउं । एवं चेव संपत्तीए जावउं
वि द्वउं वि । चरिमजंगो सुत्तो । नैव स्वयं मैथुनं सेवे । नैवान्यैमैथुनं सेवयामि ।
सेवमानानन्यान् न समनुजानामि ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे चोथुं मैथुनविरमणनामक महाव्रत कहे ठे. (जंते के०) हे ज-
दंत, गुरो ! (अह के०) अथ एटले हवे पठी, (अवरे के०) अपरे एटले अनेरा
(चउठ्ठे के०) चतुर्थे एटले चोथा (महवए के०) महाव्रते एटले महाव्रतने विषे,
(मेहुणाउं के०) मैथुनात्, एटले अब्रह्मविषयसेवनथी, (वेरमणं के०) विरमणं
एटले विरमवुं, निवर्तवुं तीर्थकरादिकें कळुं ठे, माटे (जंते के०) जदंत, हे गुरो !
(सव्वं के०) सर्व एटले औदारिकादिक सर्व (मेहुणं के०) मैथुनं एटले मैथुनने
(पच्चरकामि के०) प्रत्याचहे एटले पच्चरकाण करुं तुं. (से के०) तद्यथा ते आ प्र
माणे (दिव्वं वा के०) दैवं वा, एटले देवता संबन्धि, अथवा (माणुसं वा के०) मां-

१९४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

नुषं वा एटले मनुष्यसंबंधि, अथवा (तिरिस्कजोणियं वा के०) तैर्यग्योनिकं वा एटले तिर्यग्योनिसंबंधि (मेहुणं के०) मैथुनं एटले मैथुनने (नेव सेविजा के०) नैव सेवे, एटले पोते नहींज सेवुं, तथा (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले वीजापासे (मेहुणं के०) मैथुनं एटले पूर्वोक्त मैथुनप्रत्ये (नेव सेवाविद्या के०) नैव सेवयामि एटले सेवन करावीश नहीं. तथा (मेहुणं के०) मैथुनं एटले मैथुनप्रत्ये (सेवंते वि अन्ने के०) सेवमानानन्यान् एटले सेवन करनारा वीजाप्रत्ये पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहीं. 'जावज्जीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. तेमां एटलुं विशेष ठे, जे मैथुन चार प्रकारनुं ठे. एक द्रव्यथी मैथुन ते दिव्यादि संबंधि जाणवुं. वीजुं क्षेत्रथी मैथुन त्रण लोक माहेला प्रदेशविषे जाणवुं. त्रीजुं कालथी मैथुन ते रात्र्यादिकनेविषे जाणवुं. चोथुं जावथी मैथुन ते रागद्वेषादिकें करी जाणवुं. ए मैथुनविरमणरूप चोथुं महाव्रत कळुं. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) उक्तं तृतीयं व्रतमधुना चतुर्थं व्रतमाह । अथ अपरस्मिन् चतुर्थे हे ऋदन्त महाव्रते मैथुनाद्विरमणं, सर्वं हे ऋदन्त मैथुनं प्रत्याख्यामि । तद्यथा । मैथुनं त्रेधा दैवं वा, मानुषं वा, तैर्यग्योनं वा । तत्र देवानामिदं दैवं देवदेवीसंबन्धि १ एवं मानुषं २ तैर्यग्योनिकं च ३ ज्ञातव्यम् । न स्वयं मैथुनं सेवे । नच अन्यैः मैथुनं सेवयामि । नैव मैथुनं सेवमानान् अन्यान् समनुजानामि इति । यावज्जीवमित्यादि व्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) उक्तं तृतीयं महाव्रतम् । इदानीं चतुर्थमाह । अहावरे इत्यादि । अथापरस्मिन्चतुर्थे महाव्रते मैथुनाद्विरमणं सर्वं ऋदन्त मैथुनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा दैवं वा मानुषं वा तैर्यग्योनं वा । अनेन द्रव्यपरिग्रहः । देवीनामिदं दैवम् । अप्सरोऽमरसंबन्धीतिज्ञावः । एतच्च रूपेषु वा रूपसहगतेषु वा द्रव्येषु ऋवति । तत्र रूपाणि निर्जीवानि प्रतिमारूपाण्युच्यन्ते । रूपसहगतानि तु सजीवानि । ऋषणविकलानि वा रूपाणि, ऋषणसहितानि तु रूपसहगतानि । एवं मानुषं तैर्यग्योनं च वेदितव्यमिति । एव सयं मेहुणं सेविद्या । नैव स्वयं मैथुनं सेवे । नैवान्यैर्मैथुनं सेवयामि । मैथुनं सेवमानानप्यन्यान्न समनुजानामि । इत्येतद्यावज्जीवमित्यादि च जावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । मैथुनं चतुर्विधम् । द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो जावतश्च । द्रव्यतो दिव्यादौ । क्षेत्रतस्त्रिषु लोकेषु । कालतो रात्र्यादौ । जावतो रागद्वेषान्याम् । दोसेणमिमीए वयं जुजेमि ति । दोसुप्रवं रागेण होइ । द्रव्या-

दिचतुर्जङ्गी त्वियम् । दवउं णामेगे मेहुणे णो जावउं । जावउं णामेगे णो दवउं । एगे दवउं वि जावउं वि । एगे णो दवउं णो जावउं । तव अरत्तडुछाए इब्बियाए बला परि-
जुंजमाणीए दवउं मेहुणं णो जावउं । मेहुणसप्पापरिणयस्स तदसंपत्तीए जावउं णो दवउं । एवं चेव संपत्तीए दवउं वि जावउं वि । चरमजंगो पुण सुत्तो ॥ ४ ॥

अहावरे पंचमे जंतं महवए परिग्गहाउ वेरमणं । सव्वं जंतं परिग्गहं पच्चस्कामि । से अप्पं वा बहुं वा अप्पुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्त-
मंतं वा नेव सयं परिगिण्हिजा । नेवनेहिं परिग्गहं परिगिण्हविजा । परिग्गहं परिगिण्हंतेवि अन्ने न समणुजाणिजा । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स जंतं पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । पंचमे जंतं महवए उवठ्ठिमि सवाउ परिग्गहाउ वेरमणं ॥५॥

(अवचूरिः) इदानीं पञ्चममाह । अथापरस्मिन् पञ्चमे जदन्त महाव्रते परिग्र-
हाद्विरमणं । सर्वं जदंत परिग्रहं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । अद्वयं वेत्यादि पूर्ववत् । चतुर्धा परिग्रहः द्रव्यक्षेत्रकालजावतः । द्रव्यादिचतुर्जङ्गिकेयम् ॥ अर-
त्तडुछस्स धम्मोवगरणं दवउं परिग्गहो नो जावउं । मुब्बियस्स तदसंपत्तीए जावउं नो दवउं । एवं चेव संपत्तीए दवउं वि जावउं वि । चरिमजंगो सुत्तो । द्रव्यत आका-
शादिसर्वद्रव्येषु । यदाह चूर्णिकारः ॥ गामघरंगणाइं एएसुममकरणउं । आगास-
परिग्गहो छाणनिसीयणतुयट्टणएसु ममकारकरणउं अहवा जीवदवपरिग्गहो पुत्त-
जजाइसु ममकारो । अजीवदवपरिग्गहो हिरन्नसुवन्नाइसु ममकारो । पुग्गलदवपरिग्ग-
हो सीउन्हवरिसकालेसु मुब्बियस्स कालदवपरिग्गहो । नैव स्वयं परिग्रहं परिगृ-
हामि । नैवान्यैः परिग्रहं ग्राहयामि । परिग्रहं गृह्णतोऽप्यन्यान्न समनुजानामि ॥५॥

(अर्थ.) हवे पांचमुं परिग्रहविरमण नामक महाव्रत कहे ठे. अहावरत्ति ।
(जंतं के०) हे जदंत, गुरो ! (अह के०) अथ एटले हवे पठी, (अवरे के०)
अपरे एटले पूर्वे कहेला चार व्रतथी अनेरा एवा (पंचमे के०) पांचमा (महवए
के०) महाव्रते एटले महाव्रतनेविषे (परिग्गहाउ के०) परिग्रहात् एटले नव प्र-
कारना परिग्रहथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले विरमवुं, निवर्तवुं एम तीर्थकरादिकें
कखुं ठे, माटे (जंतं के०) जदंत हे गुरो ! (सव्वं के०) सर्व एटले सर्व प्रकारना (प-
रिग्गहं के०) परिग्रहं एटले परिग्रहने (पच्चस्कामि के०) प्रत्याचक्षे एटले पच्च-

१६६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कुं तुं. (से के०) तद्यथा एटले ते आवीरीतें के, (अप्पं वा के०) अप्पं वा एटले जेनुं मुख्य अप्पं ठे, एवं एरंडकाष्ठादिक, तथा (वहुं वा के०) जेनुं मुख्य घणुं ठे, एवा रत्नादिक, अथवा (अणुं वा के०) आकारथी न्हाना एवा रत्नादिक, अने (थूलं वा के०) स्थूलं वा एटले प्रमाणथी मोटा हाथी प्रमुख (चित्तमंतं वा के०) चित्तवंतं वा एटले सचित्त एवा, अथवा (अचित्तमंतं वा के०) अचित्तवंतं वा एटले अचित्त एवा, (परिग्रहं के०) परिग्रहं एटले परिग्रहने (स्वयं के०) स्वयं एटले पोतें (एव परिगिण्हेज्जा के०) नैव परिगृह्णामि, स्वीकारं नहि, तथा (अन्नेहिं के०) बीजा पासैं (परिग्रहं के०) परिग्रहं एटले पूर्वोक्त परिग्रहने (नैव परिगिण्हाविज्जा के०) नैव परिग्राहयामि एटले स्वीकार करावुं नहि. तथा (परिग्रहं गिण्हेते वि अन्ने के०) परिग्रहं गृह्णतोऽप्यन्यान् एटले परिग्रहना ग्राहक एवा बीजाने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहि. 'जावज्जीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. अहिं पण विशेष ए ठे के, पूर्वोक्त परिग्रह चार प्रकारनो ठे. एक द्रव्यथी: परिग्रह ते सर्वद्रव्यविषे जाणवो. बीजो क्षेत्रथी परिग्रह ते त्रण लोकनेविषे जाणवो. त्रीजो कालथी परिग्रह ते रात्र्यादिकनेविषे जाणवो. चोथो ज्ञावथी परिग्रह ते रागद्वेषादिकथी जाणवो. केटलाक ग्रंथकार परिग्रहना चार प्रकार जूदीज रीतें कहे ठे, ते आवीरीतें:-एक तो केवल द्रव्यथी परिग्रह ते रागद्वेषरहित साधूनां उपकरण जाणवां. बीजो केवल ज्ञावथी परिग्रह एटले मूर्धित पुरुषने द्रव्यसंपत्ति न होवथी जे केवल परिग्रहनो मानसिक ज्ञाव ते केवल ज्ञावथी परिग्रह जाणवो. त्रीजो संपन्न पुरुषनो जे द्रव्यथी तथा ज्ञावथी परिग्रह ते द्रव्यज्ञावोत्तयपरिग्रह जाणवो. चोथो, जे द्रव्यथी पण परिग्रह नथी, अने ज्ञावथी पण नथी, ते शून्यज्ञांगो जाणवो. ए परिग्रह विरमणनामक पांचमुं महाव्रत कछुं. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) उक्तं चतुर्थं व्रतं सांप्रतं पञ्चमं महाव्रतमुच्यते । अथ अपरस्मिन् पञ्चमे हे चदन्त महाव्रते परिग्रहाद्विरमणम् । सर्वं हे चदन्त परिग्रहं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । तद्यथा । नैव स्वयं परिग्रहं परिगृह्णामि, नैव अन्यैः परिग्रहं परिग्राहयामि परिग्रहं परिगृह्णतोऽपि अन्यान् न समनुजानामि । इत्येतत् यावज्जीवमित्यादि च व्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ५ ॥

(टीका.) उक्तं चतुर्थं महाव्रतं सांप्रतं पञ्चममाह । अहावरे इत्यादि । अथापरस्मिन् पञ्चमे चदन्त महाव्रते परिग्रहाद्विरमणम् । सर्वं चदन्त परिग्रहं प्रत्याख्यामी-

ति पूर्ववत् । तद्यथा । अद्वयं वेत्याद्यवयवव्याख्यापि पूर्ववदेव । नैव स्वयं परिग्रहं परिग्रहामि । नैवान्यैः परिग्रहं परिग्राहयामि । परिग्रहं परिग्रहतोऽप्यन्यान्न समनुजानामीत्येतद्यावज्जीवमित्यादि ज्ञावार्थमधिकृत्य पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । परिग्रहश्चतुर्विधः । तद्यथा, द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो ज्ञावतश्च । द्रव्यतः सर्वद्रव्येषु । क्षेत्रतो लोके । कालतो रात्र्यादौ । ज्ञावतो रागद्वेषाज्याम् । अन्यद्वेषे परिग्रहोपपत्तेः । द्रव्यादिचतुर्जङ्गी पुनरियम् । दद्वर्त्त नामेगे परिग्रहे णो ज्ञावर्त्त । ज्ञावर्त्त णामेगे णो दद्वर्त्त । एगे दद्वर्त्त वि ज्ञावर्त्त वि । एगे णो दद्वर्त्त णो ज्ञावर्त्त । तत्र अरत्तदुत्तस्स धम्मोवगरणं दद्वर्त्त परिग्रहो णो ज्ञावर्त्त । मुच्चियस्स तदसंपत्तीए ज्ञावर्त्त ए दद्वर्त्त । एवं चेव संपत्तीए दद्वर्त्त वि ज्ञावर्त्त वि । चरमजंगो उण सुत्तो ॥ ५ ॥

अहावरे बडे जंते वए राइजोयणानं वेरमणं । सव्वं जंते राइजोयणं पच्चस्कामि । से असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा । नेव सयं राइजुंजेजा । नेवनेहिं राइं जुंजाविजा । राइं जुंजंते वि अत्ते न समणुजाणेजा । जावज्जीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अत्ते न समणुजाणामि । तस्स जंते पन्धिकमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । बडे जंते वए उवच्छिंत्तं मि । सवानं राइजोयणानं वेरमणं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) षष्ठं व्रतमाह । अथापरस्मिन् षष्ठे व्रते रात्रिजोनाद्विरमाणम् । सर्वं जदन्त रात्रिजोजनं प्रत्याख्यामीति पूर्ववत् । अशनं वा अशयत इति अशनमोदनादि । पीयत इति पानं मृद्धीकापानादि । खाद्यत इति खादिसं खर्जूरनालिकेरादि । स्वाद्यत इति स्वाद्यं ताम्बूलादि । रात्रिजोजनं चतुर्विधम् । द्रव्यतोऽशनादौ । क्षेत्रतोर्धत्तृतीयद्वीपसमुद्रेषु । कालतो रात्र्यादौ । ज्ञावतो रागद्वेषाज्याम् । स्वरूपतोऽस्य चातुर्विध्यम् । रात्रौ गृह्णाति रात्रौ जुद्धे । रात्रौ गृह्णाति दिवा जुद्धे । दिवा गृह्णाति रात्रौ जुद्धे । दिवा गृह्णाति दिवा जुद्धे । सन्निधिपरिजोगे द्रव्यादि चतुर्जङ्गीयम् । अरत्तदुत्तस्स अणुग्गए सूरिए उग्गत्ति अत्तमिए वा अणत्तमिए वा अणत्तमिजत्ति कारणत्तं वा रयणीए जुंजमाणस्स दद्वर्त्त राइजोअणं नो ज्ञावर्त्त । राइए जुंजामित्ति तदसंपत्तीए ज्ञावर्त्त नो दद्वर्त्त । एवं चेव संपत्तीए ज्ञावर्त्त वि दद्वर्त्त वि । चउत्तो जंगो सुत्तो ॥ ६ ॥

१९८ राय धनपतसिंघबहाडुरका जैनागमसंग्रह, चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) एवा पांच महाव्रत कहीने हवे. ठहुं रात्रिजोजन विरमणरूप व्रत कहे ठे. अहावरत्ति । (जंते के०) हे जदंत, गुरो ! (अह के०) अथ एटले हवे पठी (अवरे के०) अपरे एटले पूर्वोक्त पांच महाव्रतोथी अनेरा एवा (ठठे के०) षष्ठे एटले ठठा (वए के०) व्रते, एटले व्रतनेविषे (राइजोयणाठ के०) रात्रिजोजनात् एटले चार प्रकारना रात्रिजोजनथी (वेरमणं के०) विरमणं एटले विरमवुं, निवर्तवुं तीर्थकरादिकें कहुं ठे, माटे (सबं के०) सर्व, एटले थोडा घणा ए सर्व (राइजोयणं के०) रात्रिजोजनं एटले रात्रिजोजन प्रत्ये (पच्चस्कामि के०) प्रत्याचहे एटले पच्चरकुं तुं. (से के०) तद्यथा एटले ते आवीरीतें के, (असणं वा के०) अशनं वा, अश्यत इति अशनं एटले जेनुं नक्षण कराय ठे, ते ओदन, पकान्न प्रमुख अथवा (पाणं वा के०) पानं, पीयत इति पानं एटले जेनुं पान कराय ठे, एवुं द्राक्षापानकादिक ते, अथवा (खाइमं वा के०) खाद्यं वा एटले जे खातां दंतनी घणी जरूर लागे ते खाद्य, अथवा (साइमं वा के०) स्वाद्यं वा, एटले तांबूल, एलची, लविंग प्रमुख मात्र जेनी रुचिज लेवानी, पण जे उदरन्नरणार्थ नहि एवा पदार्थ ते खाद्य, ए पूर्वोक्त चार प्रकारना पदार्थने हुं (सयं के०) स्वयं एटले पोते (राइ के०) रात्रौ एटले रात्रिने विषे (नेव जुंजेवा के०) नैव जुंजे एटले जोजन करुं नहि. तथा (अन्नेहिं के०) अन्यैः एटले बीजा पासें (राइं के०) रात्रौ एटले रात्रिने विषे (नेव जुंजाविज्जा के०) नैव जोजमामि एटले जोजन करावुं नहीं. तथा (राइं जुंजंते वि अन्ने के०) रात्रौ जुञ्जानानप्यन्यान् एटले रात्रे जोजन करनारा एवा बीजाने पण (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहिं 'जावज्जीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. वली एटलुं अहीं विशेष जाणवुं के, रात्रिजोजन चार प्रकारनुं ठे. एक द्रव्यथी रात्रिजोजन ते ओदनादिकनुं जाणवुं. क्षेत्रथी रात्रिजोजन ते अढी छीपना प्रदेशने विषे जाणवुं. त्रीजुं कालथी रात्रिजोजन ते रात्र्यादिकनेविषे जाणवुं. चोथुं जावथी रात्रिजोजन ते कटु, अम्ल इत्यादि जावथी अथवा रागद्वेषथी जाणवुं. वली रात्रिजोजनना स्वरूपथी पण चार प्रकार ठे, एक रात्रें ग्रहण करेलुं रात्रेंज खावुं. बीजुं रात्रें ग्रहण करेलुं दिवसें खावुं. त्रीजुं दिवसें ग्रहण करेलुं रात्रें खावुं. चोथुं दिवसें ग्रहण करेलुं दिवसेंज खावुं. एमां पहेला त्रण चांगा ठे ते साधुयें परिहार करवा लायक ठे, अने चोथो चांगो ठे ते विश्रुद्धिपूर्वक ग्राह्य ठे. ए ठहुं रात्रिजोजनविरमणनामक व्रत कहुं. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) उक्तं च पञ्चमं महाव्रतमधुना षष्ठं व्रतमाह । अथ अपरस्मिन् षष्ठे

व्रते रात्रिन्नोजनाद्विरमणं सर्वं हे ऋदन्त ! रात्रिन्नोजनं प्रत्याख्यामि । तद्यथा । अ-
श्यत इति अशनमोदनादि १ पीयते तत्पानं द्राक्षापानादि २ खाद्यत इति खाद्यं ज-
म्बूकादि ३ स्वाद्यं ताम्बूलादि । नैव स्वयं रात्रौ जुञ्जे नैव अन्यैरात्रौ नोजयामि ।
रात्रौ जुञ्जानानपि अन्यान् न समनुजानामि । इत्येतत् यावज्जीवमित्यादि पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(टीका.) उक्तं पञ्चमं महाव्रतम् । अधुना षष्ठं व्रतमाह । अहावर इत्यादि ।
अथापरस्मिन् षष्ठे व्रते रात्रिन्नोजनाद्विरमणम् । सर्वं ऋदन्त रात्रिन्नोजनं प्रत्याख्या-
मीति पूर्ववत् । तद्यथा । अशनं वा पानं वा खाद्यं वा स्वाद्यं वा । अश्यत इत्यश-
नमोदनादि । पीयत इति पानं मृद्धीकापानादि । खाद्यं खर्जूरादि । स्वाद्यं ता-
म्बूलादि । एव सद्यं जुञ्जेज्जा । नैव स्वयं रात्रौ जुञ्जे । नैवान्यै रात्रौ नोजयामि । रात्रौ
जुञ्जानानप्यन्यान्नैव समनुजानामि । इत्येतद्यावज्जीवमित्यादि च न्नावार्थमधिकृत्य
पूर्ववत् । विशेषस्त्वयम् । रात्रिन्नोजनं चतुर्विधम् । तद्यथा द्रव्यतः क्षेत्रतः कालतो
न्नावतश्च । द्रव्यतस्त्वशनादौ । क्षेत्रतोऽर्धतृतीयेषु द्वीपसमुद्रेषु । कालतो रा-
त्र्यादौ । न्नावतो रागद्वेषाज्यामिति । स्वरूपतोऽप्यस्य चातुर्विध्यम् । तद्यथा । रात्रौ
गृह्णाति रात्रौ जुञ्जे, रात्रौ गृह्णाति दिवा जुञ्जे, दिवा गृह्णाति रात्रौ जुञ्जे, दिवा गृह्णाति
दिवा जुञ्जे । संनिधिपरिन्नोगे द्रव्यादिचतुर्जङ्गी पुनरियम् । दवर्त्त एणामेगे राइं जुंजइ
णो न्नावर्त्त । न्नावर्त्त एणामेगे णो दवर्त्त । एगे दवर्त्त वि न्नावर्त्त वि । एगे णो दवर्त्त । णो
न्नावर्त्त । तन्न अणुग्गए सूरिए उग्गर्त्तति अन्नमिए वा अणुन्नमिर्त्तति अरत्तडुठस्स
कारणर्त्त रयणीए वा जुंजाणस्स दवर्त्त राइंनोअणं णो न्नावर्त्त । रयणीए जुंजामिर्त्ति
मुब्बियस्स तदसंपत्तीए न्नावर्त्त णो दवर्त्त । एवं चेव संपत्तीए दवर्त्त विं न्नावर्त्त वि ।
चउत्तन्नंगो उण सुत्तो । एतच्च रात्रिन्नोजनं प्रथमचरमतीर्थकरयोः ऋजुजडवक्रजड-
पुरुषापेक्षया मूलगुणत्वख्यापनार्थं महाव्रतोपरि पठितम् । मध्यमतीर्थकरतीर्थेषु
पुनः ऋजुप्रज्ञपुरुषापेक्षयोत्तरगुणवर्ग इति ॥ ६ ॥

इच्चेयाइं पंचमहव्याइं राइन्नोयणवेरमाणठ्ठाइं

अत्तहियठ्ठियाए उवसंपक्किता णं विहरामि ॥

(अवचूरिः) एतच्च रात्रिन्नोजनविरमणं प्रथमचरमार्हतोः ऋजुजडवक्रजडपुरुषा-
पेक्षामूलगुणत्वख्यापनार्थम् पञ्चमहाव्रतोपरि पठितम् । मध्यमार्हतीर्थेषु पुनः ऋजु-
प्रज्ञपुरुषापेक्षयोत्तरगुण इति । समस्तव्रताज्युपगमख्यापनायाह । इत्येतान्यनन्तरोदि-
तानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिन्नोजनविरमणषष्ठानि । किमित्याह । आत्महिताया-
त्महितो मोक्षस्तदर्थम् । अनेनान्यार्थम् तत्त्वतो व्रतान्नावमाह । तदन्निद्राषानुमि-

१०० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

त्या हिंसादावनुमत्यादिज्ञावात् । उपसंपद्य सामीप्येनाङ्गीकृत्य व्रतानि विहरामि । सुसाधुविहारेण तदज्ञावेऽङ्गीकृतानामपि व्रतानामज्ञावात् । दोषाश्च हिंसादिकर्तृणाम-
द्वपायुर्जिह्वाभेददारिद्र्यक्रीबत्वदुःखितत्वादयो वाच्या इति । उक्तश्चारित्रधर्मः ॥

(अर्थ.) (श्चेऽयां के०) इत्येतानि एटले ए प्राणातिपातविरमणादिक
(रात्रिन्नोजनविरमणषष्ठानि के०) रात्रिन्नोजनविरमणषष्ठानि एटले रात्रिन्नोजनविरमण
जेमां ठुं ठे एवां साधुनां (पंच महवयां के०) पंच महाव्रतानि एटले पांच
महाव्रतने (अत्तहिअठयाए के०) आत्महिताय एटले आत्महित जे मोक्ष तेनी
प्राप्ति थवाने अर्थे (उवसंपज्जित्ताणं के०) उपसंपद्य एटले रूमीरीते अंगीकार करीने
(विहरामि के०) विचरामि एटले संयमनेविषे विचरुं तुं. ए चारित्रधर्म कह्यो. ॥

(दीपिका.) एतच्च रात्रिन्नोजनविरमणं प्रथमचरमतीर्थकरतीर्थयोः ऋजुजड-
वक्रजडपुरुषापेक्षया मूलगुणत्वख्यापनार्थम् । पञ्चमहाव्रतोपरिपठितं मध्यमतीर्थकरती-
र्थेषु पुनः ऋजुप्राज्ञपुरुषापेक्षया उत्तरगुण इति । समस्तव्रतानामङ्गीकारकरणकथनार्थ-
माह । इत्येतानि पूर्वं कथितानि पञ्च महाव्रतानि रात्रिन्नोजनविरमणषष्ठानि । कि-
मित्याह । आत्महिताय आत्महितो मोक्षस्तदर्थमुसंपद्य सामीप्येन अङ्गीकृत्य व्र-
तानि विहरामि सुसाधुविहारेण ॥

(टीका.) समस्तव्रताज्युपगमख्यापनायाह श्चेऽयां इत्यादि । इत्येतान्यनन्तरोदिता-
नि पञ्च महाव्रतानि रात्रिन्नोजनविरमणषष्ठानि । किमित्याह । आत्महितायात्महितो
मोक्षस्तदर्थम् । अनेनान्यार्थं तत्त्वतो व्रताज्ञावमाह । तदज्ञिवाषानुमित्याहिंसादाव-
नुमत्यादिज्ञावात् । उपसंपद्य सामीप्येनाङ्गीकृत्य व्रतानि विहरामि सुसाधुविहारेण ।
तदज्ञावे चाङ्गीकृतानामपि व्रतानामज्ञावात् । दोषाश्च हिंसादिकर्तृणामद्वपायुर्जिह्वा-
भेददारिद्र्यपणुत्वदुःखितत्वादयो वाच्या इति । सांप्रतं प्रागुपन्यस्तगाथा व्याख्या-
यते । सप्तचत्वारिंशदधिकत्रिंशत्तं वक्ष्यमाणलक्षणं प्रत्याख्याने प्रत्याख्यान-
विषयं यस्योपलब्धं भवति । स शब्दचूतः प्रत्याख्याने कुशलो निपुणः । शेषाः सर्वे
अकुशलास्तदज्ञिज्ञा इति गाथासमासार्थः । अवयवार्थस्तु त्रिंशत्कयोजनाप्रधानः ।
स चैवं द्रष्टव्यः । तिन्नि तिया तिन्नि डुया, तिन्निक्केका य होंति जोएसु ॥
तिडुएकं तिडुएकं, तिडुएकं चैव करणां ॥ १ ॥ त्रयस्त्रिकाः (३३३) त्रयोद्विकाः
(२२२) त्रयश्चैकैका (१११) भवन्ति । योगेषु कायवाङ्मनोव्यापारलक्षणेषु त्रीणि
द्वयमेकं त्रीणि द्वयमेकं त्रीणि द्वयमेकं चैवकरणानि मनोवाक्कायलक्षणानि इति पदघट-

ना । चावार्थस्तु स्थापनया निर्दिश्यते । सा चेयम् ।

३३३	३२२	३११
३२१	३१२	३०३
३१२	३०३	२९४

 । कात्र चावना ।
न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । मणेणं वायाए काएणं एक्को
जेउ । श्याणिं बिइउ । ए करेइ । ए कारवेइ । करंतं पि अन्नं न समणुजाणइ । मणेणं
वायाए इक्को जंगो । तहा मणेणं काएणं बिइउ जंगो । तहा वायाए काएण य तइउ
जंगो । बिइउ मूलजेउ गउ । श्याणिं तइउ । ए करेइ ए कारवेइ । करंतं पि अन्नं न सम-
णुजाणइ । मणेणं एक्को वायाए बिइयो काएणं तइउ । गउ तइउ मूलजेउ । श्याणिं
चउढो । ए करेइ । ए कारवेइ । मणेणं वायाए काएणं इक्को । न करेइ करंतं एणुजाणइ
बिइउ । ए कारवेइ करंतं एणुजाणइ तइउ । गउ चउढो मूलजेउ । श्याणिं पंचमो । ए
करेइ ए कारवेइ मणेणं वायाए एक्को । ए करेइ करंतं एणुजाणइ बिइउ । ए करा-
वेइ करंतं एणुजाणइ तइउ । एए तिन्नि जंगा मणेणं वायाए लइआ । अन्ने वि तिन्नि
मणेणं काएण य लइंति । तहावरे वि वायाए काएण य लइंति तिन्नि । एव
मेव सवे एए नव । पंचमोऽप्युक्तो मूलजेदः । इदानीं षष्ठः । ए करेइ ए कारवेइ म-
णेणं इक्को । तहा ए करेइ करंतं एणुजाणइ मणेणं बिइउ । ए कारवेइ करंतं
एणुजाणइ मनसैव तृतीयः । एवं वायाए काएण वि तिन्नि तिन्नि जंगा लइंति ।
एए वि सवे एव । उक्तः षष्ठो मूलजेदः । सप्तमोऽभिधीयते । ए करेइ मणेणं
वायाए काएणं एक्को । एवं ए कारवेइ मणादीहिं बिइउ । करंतं एणुजाणइ तइउ ।
सप्तमोऽप्युक्तो मूलजेदः । इदानीमष्टमः । ए करेइ मणेणं वायाए एक्को । मणेणं का-
एण य बिइउ । तहा वायाए काएण य तइउ । एवं ए कारवेइ एउं पि तिन्नि जंगा ।
एवमेव करंतं एणुजाणइ एउं पि तिन्नि जंगा । एए सवे एव । उक्तोऽष्टमः ।
इदानीं नवमः । ए करेइ मणेणं एक्को । ए कारवेइ बिइउ । करंतं एणुजाणइ
तइउ । एवं वायाए बिइयं कायेण वि होइ तइयमेवमेते सवे वि मिदिया एव ।
नवमोऽप्युक्तः । आगतगुणनमिदानीं क्रियते । लइफलमाणमेयं, जंगा उ हवंति अ-
उणपन्नासं ॥ तीयाणागयसंपति, गुणियं काळेण होइ इमं ॥ १ ॥ सीयालं जंगसयं,
कहकालतिएण होंति गुणणाउ ॥ तीतस्स पडिक्कमणं, पच्चुप्पन्नस्स संवरणं ॥ २ ॥
पच्चस्काणं च तहा, होइय एयस्स एस गुणणाउ ॥ काळतिएणं जणियं, जिणग-
णधरवायएहिं च ॥ ३ ॥ इति गायार्थः ॥

से निस्कू वा निस्कुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चस्कायपावकम्मे दिआ
वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा । से पुढविं
वा जित्तिं वा सिलं वा जेलुं वा ससरकं वा कायं ससरकं वा वउं

हठेण वा पाएण वा कठेण वा किंलिचेण वा अंगुलियाएवा सिलागए
वा सिलागहठेण वा न आलिहिद्यान विलिहिद्या न घट्टिद्यान जिंदिजा
अन्नं नआलिहाविजा न विलिहाविजा न घट्टाविजा न जिंदाविजा ।
अन्नं आलिहंतं वा विलिहंतं वा घट्टंतं वा जिंढंतं वा न समणुजाणा-
मि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न
कारवेमि करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि । तरस्स जंते पडिक्कमामि
निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ १ ॥

(अवचूरिः) संप्रति यतनामाह । से इति निर्देशे । स योऽसौ महाव्रतयुक्तो जि-
ह्वुर्वा जिह्वुकी वा । आरम्भत्यागाद्धर्मकायपालनाय जिह्वणशीलः । पुरुषोत्तमो ध-
र्म इति जिह्वुविशेषणानि जिह्वुक्या अपि द्रष्टव्यानि । संयतः संयमवान् सत्-
दशप्रकारसंयमोपेतो विविधमनेकधा द्वादशविधे तपसि रतो निरतः । प्रतिहतं
पूर्वबद्धं स्थितिहासादिना प्रत्याख्यातमनागतं विरतिकरणेन पापकर्म ज्ञानावरणी-
यादि येन स तथाविधः । दिवा वा रात्रौ वा एकको वा परिषजतो वा सुप्तो वा जा-
ग्रद्वा । रात्रौ सुप्तो दिवा जाग्रत् । एककः कारणिकः । शेषकालं परिषजतः । इदं वक्ष्य-
माणमनाचारं न कुर्यात्कथमपि । से शब्दस्तद्यथार्थः पूर्ववत् । पृथ्वी लोष्टादिरहि-
ता । जित्तिर्नदीतटी । शिला विशालपाषाणः । लेष्टुर्मृत्खण्णादि । सह रजसारण्यपांशुना
वर्त्तत इति सरजस्कस्तं कायं वा वस्त्रं वा चोलपट्टादिकम् । एकग्रहणात्तज्जातीयग्रहण-
मिति पात्रपरिग्रहः । एतत्किमित्याह । हस्तेन वा । पादेन वा । काष्ठेन वा । किंलिचेन
वा कुड्रकाष्ठरूपेण । अंगुल्या च शलाक्या वाऽयःशलाकादिरूपया । शलाका-
हस्तेन वा शलाकासंघातरूपेण वा नालिखेत् । ईषत्सकृद्दालेखनम् । न विलिखेत् ।
निरन्तरमनेकशो वा विलेखनम् न घट्टयेत् । घट्टनं चालनम् । न जिन्द्यात् । जेदो विदा-
रणम् । एतत्स्वयं न कुर्यात् । तथाऽन्यमन्येन वा नो लेखयेत् । न विलेखयेत् । न
जेदयेत् । तथान्यं स्वत एवालिखन्तं वा विलिखन्तं वा घट्टयन्तं वा जेदयन्तं
वा न समनुजानीयादित्यादि ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे तेनी जयणा कहे ठे. से इत्यादि । (से के०) सः एट्ठे ते पूर्वोक्त
पंच महाव्रतनो धारक एवो (जिह्वू वा के०) जिह्वुर्वा, एट्ठे आरंजनो त्याग क-
रीने धर्मकायनुं रक्षण करवा माटे जे निरवय जिह्वा मागे ते साधु, अथवा

(त्रिष्कुणी वा के०) त्रिङ्कुकी वा एटले त्रिङ्कु जेवीज साध्वी ते साधु तथा साध्वी केवा ठे तो के, (संजयविरयपडिहयपच्चस्कायपावकम्मे के०) संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा, संयत एटले सत्तर प्रकारना संयमेकरी युक्त तथा वि एटले विविध प्रकारना जे व्रत तेनेविषे रत एटले आसक्त तेने विरत कहिये वली प्रतिहत एटले स्थितिहासथी हण्णां ठे, तथा प्रत्याख्यात एटले हेतुना अज्ञावथी फरी वृद्धि पामे नहीं एवी रीतें पच्चख्यां ठे पापकर्म ते अतीत, अनागत एवा ज्ञानावरणीयादिक जेणें तेने प्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा कहिये. ए संयतादि त्रण विशेषणे करी युक्त साधु तथा साध्वी (ते दिआ वा के०) दिवा वा एटले दिवसनेविषे, अथवा (राउं वा के०) रात्रौ वा एटले रात्रिनेविषे, (एगउं वा के०) एकको वा एटले एकलो थको अथवा (परिसागउं वा के०) परिषङ्गतो वा एटले सजामां बेगो थको, अर्थात् कोइ कारणथी एकलो, अने बाकी रहेला समयनेविषे सजामां रह्यो थको (सुत्ते वा के०) सुप्तो वा एटले सूतो ठतो, अथवा (जागरमाणे वा के०) जाग्रद्वा एटले जागतो ठतो, अर्थात् दिवसें जागतो अने रात्रें सूतो आगल केहवाशे ते न करे. हवे ते साधु तथा साध्वी शुं न करे, तें कहे ठे. तेमां प्रथम पृथ्वीकाय समारंजनो निषेध कहे ठे. (से के०) ते साधु अथवा साध्वी (पुढविं वा के०) पृथ्वीं वा एटले खाणथी उपजती माटी तेने, अथवा (त्रित्तिं वा के०) नदीतटनी माटीने, अथवा (सेलं वा के०) शिलां वा एटले मोटा पाषाणने, अथवा (लेडुं वा के०) लोष्टं वा एटले न्हाना पाषाणने अथवा (ससरस्कं वा कायं के०) सरजस्कं वा कायं, एटले सचित्तमाटीनी उडती आवेदी रजेंकरी मलिन एवा शरीरने, अथवा (ससरस्कं वा वडं के०) सरजस्कं वा वस्त्रं, एटले सचित्तधूलथी मलिन थयेला चोलपट्टकादि वस्त्रने, “ एकना ग्रहणथी तज्जातीयनुं ग्रहण थाय ठे, ” माटे वस्त्र शब्देकरी पात्रनुं पण ग्रहण करवुं. तेथी धूलथी मलिन थयेला पात्रने पण (हड्डेण वा के०) हस्तेन वा एटले हाथें करी, अथवा (पाएण वा के०) पादेन वा एटले पगेंकरी, तथा (कड्डेण वा के०) काष्ठेन वा एटले काष्ठेकरी, किंवा (किलिंचेण वा के०) किलिंचेन वा एटले काष्ठना खंकेकरी, किंवा खीलाये करी, अथवा (अंगुलियाए वा के०) अंगुलिकया वा एटले अंगुलियेंकरी, अथवा (सिलागाए वा के०) शलाकया वा एटले लोहनी शलाकाएकरी, अथवा (सिलागहड्डेण के०) शलाकाहस्तेन वा एटले शलाकाना समुदायेकरी, (नात्तिहिच्चा के०) नात्तिखेत् एटले थोडुं पण लखवुं नहीं, अर्थात् पूर्वोक्त सचित्त पृथ्वीजपर कोइ पण वस्तुथी थोरुं पण लखवुं नहीं. अथवा (नवि-

विहिजा के०) न विखिखेत् एटले पूर्वोक्त पृथ्वीउपर जाजुं लखवुं नहीं, तथा (न घट्टिजा के०) न घट्टयेत् एटले एक स्थानकथी बीजे स्थानके नाखवुं नहीं, तथा (न जिंदिद्या के०) न जेदयेत् एटले सचित्त पृथ्वीने जेद, विदारण करवुं नहीं, तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले बीजा पासे (नाविहाविद्या के०) न आदोखयेत् एटले सचित्त पृथ्वीने थोकुं पण लखावुं नहीं, तथा बीजापासे सचित्त पृथ्वीने (न विविहाविद्या के०) घणुं लखावुं नहीं, अथवा बीजापासे सचित्त पृथ्वीने (न घट्टाविद्या के०) न घट्टयेत् एटले चलाववुं नहीं, अथवा सचित्त पृथ्वीने बीजापासे (न जिंदाविद्या के०) न जेदयेत् एटले जेद, विदारण कराववुं नहीं; तथा (अन्नं आलिहंतं वा के०) अन्यमाखिखंतं वा एटले थोडी लिटी काढता बीजाप्रते, अथवा (विखिहंतं वा के०) घणी लिटी काढतां प्रत्ये, अथवा (घट्टंतं वा के०) संघट्टन करनार प्रते, अथवा (जिंदंतं वा के०) जेद, विदारण करनार प्रत्ये (न समणुजाणिजा के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदन आपवुं नहीं. ए जावज्जीव इत्यादिनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो पृथ्वीकायना आरंजनो निषेध कह्यो. ॥ १ ॥

(दीपिका.) उक्तश्रारित्रधर्मः । स च यतनया स्यात् । अतो यतनार्थमाह । से इति निर्देशे । स योऽसौ महाव्रतयुक्तो जिह्वुर्वा जिह्वुकी वा आरम्भत्यागात् । धर्मकायपालनाय जिह्वणशीलो जिह्वुरेव जिह्वुक्यपि । पुरुषोत्तमो धर्म इति जिह्वुर्विशेष्यते । तद्विशेषणानि जिह्वुक्या अपि ज्ञेयानि । जिह्वुविशेषणान्याह । संयतविरतप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा । तत्र सामस्त्येन यतः संयतः सप्तदशप्रकारसंयमसहितः । पुनर्विविधमनेकप्रकारतथा द्वादशविधे तपसि रतो विरतः । पुनः प्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा प्रतिहतं स्थितेर्हासात् ग्रन्थिजेदेन प्रत्याख्यातं हेत्वजावतः पुनर्वृद्धेरजावेन पापं पापकर्म ज्ञानावरणीयादि येन सः । ततः कर्मधारयः । स तथाविधो दिवा वा, रात्रौ वा, एकको वा, परिषजतो वा । सुप्तो वा, जाग्रद्वा । रात्रौ सुप्तो, दिवा जाग्रत् । कारणिक एकः शेषकालं परिषजत इदं वक्ष्यमाणं न कुर्यात् । किं तदित्याह । पृथिवी लोष्टादिरहिता । जित्तिर्नदीतटी । शिला विशालः पाषाणः । लेष्टुः प्रसिद्धः । सह रजसा आरण्यपांशुलक्षणेन वर्तते यः स सरजस्कः । कः । कायो देहस्तम् । सरजस्कं वा वस्त्रं चोलपट्टकादि । एकग्रहणेन तज्जातीयग्रहणमिति न्यायात् पात्रादिपरिग्रहः । एतानि किमित्याह । हस्तेन वा, पादेन वा, काष्ठेन वा, किलिञ्चन वा, कुड्गरूपेण वा, अङ्गुल्या वा, शलाकया वा, लोहशलाकारूपया, शलाकाहस्तेन शलाकासमूहरूपेण वा । किं न कुर्यादित्याह । न आखिखेत् । आ ईषत् सकृदखिखंतं

न स्वयं कुर्यात् । न विलिखेत् । नापि स्वयं नितरामनेकशो वा लेखनं कुर्यात् । न घटयेत् न स्वयं घटनं चालनं कुर्यात् । न जिन्द्यात् न स्वयं जेदं विदारणं कुर्यात् । तथा अन्यमन्येन वा न आलेखयेत्, न विलेखयेत्, न घटयेत्, न जेदयेत्, तथा अन्यं स्वत एव आलिखन्तं वा विलिखन्तं वा घटयन्तं वा जिन्दन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ १ ॥

(टीका.) उक्तश्चारित्रधर्मः । सांप्रतं यतनाया अवसरः । तथा चाह । से जिस्कु वा इत्यादि । से इति निर्देशे । स योऽसौ महाव्रतयुक्तो जिह्नुर्वा जिह्नुकी वा आर-
म्भत्यागाद्धर्मकायपालनाय जिह्णशीलो जिह्नुः । एवं जिह्नुक्यपि । पुरुषोत्तमो धर्म इति जिह्नुर्विशेष्यते । तद्विशेषणानि च जिह्नुक्या अपि द्रष्टव्यानीत्याह । संय-
तविरतप्रतिहतप्रत्याख्यातपापकर्मा । तत्र सामस्त्येन यतः संयतः । सप्तदशप्रकार-
संयमोपेतः । विविधमनेकधा द्वादशविधे तपसि रतो विरतः । प्रतिहतप्रत्याख्यातपाप-
कर्मेति । प्रतिहतं स्थितिहासतो ग्रन्थिजेदेन प्रत्याख्यातं हेत्वच्चावतः पुनर्वृष्ट्यच्चा-
वेन पापं कर्म ज्ञानावरणीयादि येन स तथाविधः । दिवा वा रात्रौ वा एको वा परि-
ष्रजतो वा सुप्तो वा जाग्रद्वा । रात्रौ सुप्तो दिवा जाग्रत् । कारणिक एकः । शेषकादं
परिष्रजतः । इदं च वक्ष्यमाणं न कुर्यात् । से पुढविं वा इत्यादि । तद्यथा पृथिवीं वा
जित्तिं वा शिलां वा लोष्टं वा । तत्र पृथिवी लोष्टादिरहिता । जित्तिर्नदीतटी । शिला वि-
शालः पाषाणः । लोष्टः प्रसिद्धः । तथा सह रजसा अरण्यपांशुलक्षणेन वर्तत इति
सरजस्कं वा कायम् । कायमिति देहम् । तथा सरजस्कं वा वस्त्रम् । वस्त्रं चोलपट्टादि । ए-
कग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति पात्रादिपरिग्रहः । एतत् किमित्याह । हस्तेन वा पादेन
वा काष्ठेन वा किलिञ्चेन वा कुड्मकाष्ठरूपेण अङ्गुल्या वा शलाकया वा अयःशलाका-
दिरूपया शलाकाहस्तेन वा शलाकासंघातरूपेण । णालिहिज्जत्ति । नालिखेत् न घट-
येत् न जिन्द्यात् । तत्र ईषत्सकृद्दालेखनम् । नितरामनेकशो वा विलेखनम् । घटनं चाल-
नम् । जेदो विदारणम् । एतत् स्वयं न कुर्यात् । तथा अन्यमन्येन वा नालेखयेत् न विलेख-
येत् न घटयेत् न जेदयेत् । तथान्यं स्वत एव आलिखन्तं वा विलिखन्तं वा घटयन्तं
वा जिन्दन्तं वा न समनुजानीयादित्यादिपूर्ववत् ॥ १ ॥

से जिस्कु वा जिस्कूपी वा संजयविरयपडिहयपच्चस्कायपावकम्मे दिञ्चा
वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से उदगं वा
उसं वा हिमं वा महियं वा करगं वा हरतणुगं वा सुशेदगं वा उदउ-

द्वं वा कायं उदउद्वं वा वडं ससिणिधं वा कायं ससिणिधं वा वडं न
 आमुसिजा । न संफुसिजा । न आविलिजा । न पविलिजा । न अस्कोमि-
 जा । न पस्कोमिजा । न आयाविजा । न पयाविजा । अन्नं न आमुसाविजा ।
 न संफुसाविजा । न आवीलाविजा । न पवीलाविजा । न अस्कोमाविजा । न
 पस्कोमाविजा । न आयाविजा । न पयाविजा । अन्नं आमुसंतं वा संफुसंतं
 वा आवीलंतं वा पविलंतं वा अस्कोमंतं वा पस्कोमंतं वा आयावंतं वा
 पयावंतं वा न समणुजणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं
 वायाए काएणं न करेमि । न कारवेमि । करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि ।
 तस्स जंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) उदकं शिरापानीयम् । अवश्यायः स्नेहः । हिमं स्त्यानोदकम् । मिहिका
 धूमरी । करकः कठिनोदकरूपः । हरितनुर्ज्वमुद्भिद्य तृणाग्रादिषु ज्वति । शुद्धोदकम-
 न्तरीक्षोदकम् । तथा उदकाद्रुं वा कायम् । उदकाद्रुं वा वस्त्रम् आर्द्रता चेह गलद्विन्दुता
 अनन्तरोदितोदकजेदसंमिश्रता । सस्निग्धं वा कायादि । अत्र स्नेहनं स्निग्धमिति ।
 सस्निग्धता चेह विन्दुरहितानन्तरोदितोदकसंमिश्रता । एतत्किमित्याह नामृषेत् । न
 संस्पृशेत् । सकृदीषद्वा स्पर्शनमामर्षणमतोऽन्यत्संस्पर्शनम् । नापीरुयेत् न प्रपीड
 येत् । सकृदीषद्वापीरुनं ततोऽन्यत्प्रपीडनम् । नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । सकृदीष-
 द्वास्फोटनमतोऽन्यत् प्रस्फोटनम् । नातापयेत् प्रतापयेत् । सकृदीषद्वातापनं विपरीतं
 प्रतापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात् । अन्यमन्येन वा नामर्षयेत् इत्यादि ज्ञेयम् ॥ ९ ॥

(अर्थ.) हवे अप्कायना आरंजनो निषेध कहे ठे. से जिखू वा इति (अहीं
 'से जिखू' एथी मांडीने 'जागरमाणे' अही सूधी सूत्रनो अर्थ प्रथम कह्यो ठे, ते
 प्रमाणेज जाणवो.) (से के०) तद्यथा, एटले ते अप्कायना आरंजनो निषेध कहे
 ठे ते आवीरीते. (उदगं वा के०) उदकं वा एटले शिरापानीय ते जमीनमां-
 श्री नीकलतुं एवुं वापी, कूप, तलाव, नदी इत्यादिकनुं पाणी जाणवुं, ते प्रते, अथवा
 (ओसं वा के०) अवश्यायं वा एटले पाठली रात्रे ठार पने ते पाणीप्रते, अथवा
 (हिमं वा के०) हिमं वा, एटले जेने बर्फ कहियें, ते पाणीप्रते, अथवा (म-
 हियं वा के०) मिहिकां वा एटले धूंअरी पडे ते पाणीप्रते, अथवा (करगं वा
 के०) करकां वा एटले वर्सादमां करा पडे ठे, ते रूप पाणीप्रत्ये, अथवा (हरतणुगं

वा के०) हरतनुं वा एटले तृण, डात्र प्रमुखने अग्रे जलना बिंदु पडे ठे, तेप्रत्ये, अथवा (सुद्धोदगं वा के०) शुद्धोदकं वा एटले आकाशमांथी जे वर्सादनुं पाणी पडे ठे, तेने शुद्धोदक कहियें ते प्रत्ये, अथवा (उदउह्वं वा कायं के०) उदकाई वा कायं एटले पाणीथी पलडेला शरीरप्रत्ये, अथवा (उदउह्वं वा वहं के०) उदकाई वा वहं, एटले उदकमां पलडेला वह्न प्रत्ये, अथवा (ससिणिऊं वा कायं के०) सस्निग्धं वा कायं एटले जेथी बिंदु गलता नथी एवी सस्निग्ध काया प्रत्ये, अथवा (ससिणिऊं वा वहं के०) सस्निग्धं वा वह्न एटले जेथी बिंदु गलता नथी, एवा सस्निग्ध वह्न प्रत्ये, (नामुसिद्धा के०) नामृषेत् एटले थोडुं अथवा वारंवार फरसे नहीं, (न संफुसिद्धा के०) न संस्पृशेत् एटले थोडुं अथवा एकवार फरसे नहीं. (न आवीलिद्धा के०) नापीडयेत्, एटले थोडुं अथवा एकवार पीडे नहीं, (न पवीलिद्धा के०) न प्रपीडयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार पीडे नहीं. (न अस्कोन्दिद्धा के०) नास्फोटयेत् एटले थोडुं अथवा एक वार वह्नादिक जाटके नहीं. (न पस्कोन्दिद्धा के०) न प्रस्फोटयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार वह्नादिक जाटके नहीं. (न आयाविद्धा के०) न आतापयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार तपावे नहीं. (न पयाविद्धा के०) न प्रतापयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार तपावे नहीं. तथा (अन्नं न मुसाविद्धा के०) अन्नं न आमर्षयेत् एटले बीजापासे थोडो अथवा एकवार स्पर्श करावे नहीं. (न संफुसाविद्धा के०) न संस्पर्शयेत् एटले घणो अथवा वारंवार स्पर्श करावे नहीं. (न आवीलाविद्धा के०) न आपीडयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार पीडावे नहीं. (न पवीलाविद्धा के०) न प्रपीडयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार पीडावे नहीं. (न अस्कोडाविद्धा के०) न आस्फोटयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बीजापासे ऊटकावे नहीं. (न पस्कोडाविद्धा के०) न प्रस्फोटयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार बीजापासे ऊटकावे नहीं. (न आयाविद्धा के०) न आतापयेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बीजापासे तपावे नहीं. (न पयाविद्धा के०) न प्रतापयेत् एटले घणुं अथवा वारंवार बीजापासे तपावे नहीं. तथा (अन्नं आमुसंतं वा के०) अन्यमामृशंतं एटले थोडुं अथवा एकवार स्पर्श करनार अनेरा प्रते, अथवा (संफुसंतं वा के०) संस्पृशंतं वा एटले घणुं अथवा वारंवार स्पर्श करनार अनेरा प्रते, अथवा (आवीलंतं वा के०) आपीडयंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार पीडन करनारा वीजा प्रते, अथवा (पवीलंतं वा के०) प्रपीडयंतं वा एटले घणुं अथवा वारंवार पीडन करता अनेरा प्रते, अथवा (अस्कोडंतं वा के०) आस्फोटयंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार ऊटकावता अनेरा प्रत्ये, अथवा (पस्कोडंतं वा के०) प्रस्फोटयंतं वा एटले

घणुं अथवा वारंवार ऊटकावता अनेरा प्रते, अथवा (आयावंतं वा के०) आतापयंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार तपावता अनेरा प्रते, अथवा (पयावंतं वा के०) प्रतापयंतं वा एटले घणुं अथवा वारंवार तपावता अनेरा प्रते, (न समणुजाणेवा के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदना आपे नहीं. 'जावज्जीवाए' एयी मांडीने 'अप्पाणं वोसिरामि' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) तथा पुनः पूर्ववत् स किं न कुर्यादित्याह । स त्रिक्लुः उदकं वा शिरापानीयम्, अवश्यायं वा स्नेहम्, हिमं वा स्त्यानोदकं, मिहिकां वा धूमरिकां, करकां वा कठिनोदकरूपां, हरतनुकं वा चुवमुद्भिद्य तृणाद्यादिस्थितं, शुद्धोदकमाकाशोदकम् । उदकाद्र् वा कायमुदकाद्र् वा वस्त्रम् । उदकाद्र्ता च गलद्विन्दुरूपा ग्राह्या । सस्निग्धं वा कायं सह स्निग्धेन स्नेहनेन वर्तते यः ससस्निग्धः स चासौ कायश्च तमेवंविधं कायमेवं सस्निग्धं वा वस्त्रम् । सस्निग्धता चेह विन्दुरहिता ज्ञेया । एतत्किमित्याह । नामुसिद्धा, सकृत् ईषद्वा स्पर्शनमामर्षणम् न स्वयं कुर्यात् । न संफुसिज्जा, ततोऽन्यत् संस्पर्शनं न कुर्यात् । एवं नावीक्षिज्जा, सकृत् ईषद्वापीडनम् । न पवीक्षिज्जा ततोऽन्यत्प्रपीडनम् । न अस्कोडिज्जा । सकृत् ईषद्वास्फोटनम् । न पस्कोडिद्धा । ततोऽन्यत् प्रस्फोटनम् । न आयाविद्धा । एवं नावीक्षिज्जा । सकृत् ईषद्वातापनम् । न पयाविद्धा । प्रकर्षेण तापनं प्रतापनम् । एतानि सर्वाणि स्वयं न कुर्यात् । तथा अन्यमन्येन वा नामर्षयेत् । न संस्पर्शयेत् । न आपीडयेत् । न प्रपीडयेत् । न आस्फोटयेत् । न प्रस्फोटयेत् । न आतापयेत् । न प्रतापयेत् । तथा अन्यं स्वत एव आमृषन्तं वा । संस्पृशन्तं वा । आपीडयन्तं वा । प्रपीडयन्तं वा अस्फोटयन्तं वा । प्रस्फोटयन्तं वा । आतापयन्तं वा । प्रतापयन्तं वा । न समनुजानीयात् । इत्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

(टीका.) तथा से त्रिक्लू वा इत्यादि यावज्जागरमाणे वत्ति पूर्ववदेव । से उदकं वेत्यादि । तद्यथा । उदकं वा अवश्यायं वा हिमं वा मिहिकां वा करकां वा हरतनुं वा शुद्धोदकं वा । तत्रोदकं शिरापानीयम् । अवश्यायः स्नेहः । हिमं स्त्यानोदकम् । मिहिका धूमिका । करकः कठिनोदकरूपः । हरतनुः चुवमुद्भिद्य तृणादिषु जवति । शुद्धोदकमन्तरिद्धोदकम् । तथा उदकाद्र् वा कायम् उदकाद्र् वा वस्त्रम् । उदकाद्र्ता चेह गलद्विन्दुतुषारा अनन्तरोदकजेदसंमिश्रता । तथा सस्निग्धं वा कायं सस्निग्धं वा वस्त्रम् । अत्र स्नेहनं स्निग्धमिति जावे निष्ठाप्रत्ययः । सह स्निग्धेन वर्तते इति सस्निग्धः । सस्निग्धं वा । सस्निग्धता चेह विन्दुरहितानन्तरोदितोदकजेदसंमिश्रता । एतत् किमित्याह । णामुसेज्जत्ति । नामृषेन्न संस्पृशेत् । नापीडयेन्न प्रपीडयेत् । ईष-

नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तत्र सकृदीषद्वा स्पर्शनमा-
मर्षणम् । अतोऽन्यत्संस्पर्शनम् । एवं सकृदीषद्वापीडनमतोऽन्यत्प्रपीडनम् । एवं स-
कृदीषद्वा स्फोटनमास्फोटनमतोऽन्यत्प्रस्फोटनम् । एवं सकृदीषद्वातापनं विपरीतं
प्रतापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमन्येन वा नामर्षयेन्न संस्पर्शयेत् । नापीडयेत् ।
न प्रपीडयेत् । नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तथान्यं स्वत एव
आमृषन्तं वा संस्पृशन्तं वा आपीडयन्तं वा प्रपीडयन्तं वा आस्फोटयन्तं वा प्रस्फो-
टयन्तं वा आतापयन्तं वा प्रतापयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ १ ॥

से त्रिस्कू वा त्रिक्वणी वा संजयविरयपक्वियपञ्चस्कायपावकम्मे द्विआ
वा रात्रं वा एगठ वा परिसागठ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से अगणिं
वा इंगालं वा मुम्मुरं वा अच्चिं वा जालं वा अलायं वा सुधागणिं वा
उक्कं वा न उंजेजा न घट्टेजा न त्रिंदेजा न उज्जालेजा न पज्जालेजा न
निवावेजा अन्नं न उंजावेजा न घट्टावेजा न त्रिंदावेजा न उज्जाला-
वेजा न पज्जालावेजा न निवावेजा अन्नं उंजंतं वा घट्टंतं वा त्रिंदंतं वा
उज्जालंतं वा पज्जालंतं वा निवावंतं वा न समणुजाणामि । जावजीवाए
तिविहं त्रिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं
पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स जंते पक्कमामि तिंदामि गरिहामि
अप्पाणं वोसिरामि ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अथस्पाणानुगतोऽग्निः । ज्वालारहितोऽङ्गारः । विरलाग्निकणं तस्म
मुर्मुुरः । मूलाग्निविच्छिन्ना ज्वाला अग्निः । प्रतिबद्धा ज्वाला । अलातमुद्मुकम् । निरि-
न्धनः शुद्धाग्निः । उट्का गगनाग्निः । न उंजेजा नोत्सिञ्चेत् । न घट्टयेत् । नो-
ज्ज्वालयेत् । न निर्वापयेत् । तत्र उंजनं उत्सेचनमिन्धनादिना । घट्टनं सजातीया-
दिना चालनम् । उज्ज्वालनं व्यजनादित्रिर्वृद्ध्युत्पादनम् । निर्वापणं विध्यापनम् ।
एतत्स्वयं न कुर्यादित्यादि ॥ ३ ॥

(अर्थ.) हवे, अग्निकायनी दया पालवी ते कहे ठे. से इत्यादि. 'से त्रिस्कू वा'
अहिथी मांडीने 'जागरमाणे वा' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे अग्निका-
यना आरंजनो निषेध कहे ठे. से इत्यादि. (से के०) तद्यथा ते अग्निकायना आरं-
जनो निषेध आवी रीतें-(अगणिं वा के०) अग्निं वा एटले तपावेला लोहमानो

एणुं अथवा वारंवार ऊटकावता अनेरा प्रते, अथवा (आयावंतं वा के०) आता-
यंतं वा एटले थोडुं अथवा एकवार तपावता अनेरा प्रते, अथवा (पयावंतं वा
०) प्रतापयंतं वा एटले घणुं अथवा वारंवार तपावता अनेरा प्रते, (न समणु-
माणेवा के०) न समनुजानीयात् एटले अनुमोदना आपे नहीं. 'जावज्जीवाए' एथी
पांडीने 'अप्पाणं वोसिरामि' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) तथा पुनः पूर्ववत् स किं न कुर्यादित्याह । स त्रिदुः उदकं वा शि-
रापानीयम्, अवश्यायं वा स्नेहम्, हिमं वा स्त्यानोदकं, मिहिकां वा धूमरिकां, करकां वा
कठिनोदकरूपां, हरतनुकंवा शुवमुद्गिद्य तृणायादिस्थितं, शुद्धोदकमाकाशोदकम् ।
उदकाद्र् वा कायमुदकाद्र् वा वस्त्रम् । उदकाद्र्ता च गलद्विन्दुरूपा ग्राह्या । स-
स्नेग्धं वा कायं सह स्निग्धेन स्नेहनेन वर्तते यः ससस्निग्धः स चासौ कायश्च तमे-
विधं कायमेवं सस्निग्धं वा वस्त्रम् । सस्निग्धता चेह विन्दुरहिता ज्ञेया । एतत्किमि-
त्याह । नामुसिद्धा, सकृत् ईषद्वा स्पर्शनमामर्षणम् न स्वयं कुर्यात् । न संफुसिज्जा, त-
तोऽन्यत् संस्पर्शनं न कुर्यात् । एवं नावीक्षिज्जा, सकृत् ईषद्वापीडनम् । न पवीक्षि-
ज्जा ततोऽन्यत्प्रपीडनम् । न अस्कोमिज्जा । सकृत् ईषद्वास्फोटनम् । न परकोडिद्धा । त-
तोऽन्यत् प्रस्फोटनम् । न आयाविद्धा । एवं नावीक्षिज्जा । सकृत् ईषद्वातापनम् । न प-
याविद्धा । प्रकर्षेण तापनं प्रतापनम् । एतानि सर्वाणि स्वयं न कुर्यात् । तथा अन्यम-
येन वा नामर्षयेत् । न संस्पर्शयेत् । न आपीडयेत् । न प्रपीडयेत् । न आस्फोटयेत् ।
न प्रस्फोटयेत् । न आतापयेत् । न प्रतापयेत् । तथा अन्यं स्वत एव आमृषन्तं वा ।
संस्पृशन्तं वा । आपीडयन्तं वा । प्रपीडयन्तं वा अस्फोटयन्तं वा । प्रस्फोटयन्तं वा ।
आतापयन्तं वा । प्रतापयन्तं वा । न समनुजानीयात् । इत्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

(टीका.) तथा से त्रिदुः वा इत्यादि यावज्जागरमाणे वत्ति पूर्ववदेव । से उदकं
वेत्यादि । तद्यथा । उदकं वा अवश्यायं वा हिमं वा मिहिकां वा करकां वा हरतनुं वा
शुद्धोदकं वा । तत्रोदकं शिरापानीयम् । अवश्यायः स्नेहः । हिमं स्त्यानोदकम् । मिहिका
धूमिका । करकः कठिनोदकरूपः । हरतनुः शुवमुद्गिद्य तृणादिषु ऋवति । शुद्धो-
दकमन्तरिद्धोदकम् । तथा उदकाद्र् वा कायम् उदकाद्र् वा वस्त्रम् । उदकाद्र्ता चेह
गलद्विन्दुतुषारा अनन्तरोदकज्जेदसंमिश्रता । तथा सस्निग्धं वा कायं सस्निग्धं वा
वस्त्रम् । अत्र स्नेहनं स्निग्धमिति चावे निष्ठाप्रत्ययः । सह स्निग्धेन वर्तते इति
सस्निग्धः । सस्निग्धं वा । सस्निग्धता चेह विन्दुरहितानन्तरोदितोदकज्जेदसंमिश्रता ।
एतत् किमित्याह । णामुसेज्जत्ति । नामृषेन्न संस्पृशेत् । नापीडयेन्न प्रपीडयेत् । ईष-

स्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तत्र सकृदीषद्वा स्पर्शनमा-
र्षणम् । अतोऽन्यत्संस्पर्शनम् । एवं सकृदीषद्वापीडनमतोऽन्यत्प्रपीडनम् । एवं स-
दीषद्वा स्फोटनमास्फोटनमतोऽन्यत्प्रस्फोटनम् । एवं सकृदीषद्वातापनं विपरीतं
तापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमन्येन वा नामर्षयेन्न संस्पर्शयेत् । नापीडयेत् ।
प्रपीडयेत् । नास्फोटयेत् न प्रस्फोटयेत् । नातापयेत् न प्रतापयेत् । तथान्यं स्वत एव
मृषन्तं वा संस्पृशन्तं वा आपीडयन्तं वा प्रपीडयन्तं वा आस्फोटयन्तं वा प्रस्फो-
यन्तं वा आतापयन्तं वा प्रतापयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ २ ॥

से निस्कू वा निष्कुणी वा संजयविरयपन्ह्यपञ्चकायपावकम्मे द्विआ
वा रात्रं वा एगत्रं वा परिसागत्रं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से अगणिं
वा इंगालं वा मुम्मुरं वा अच्चिं वा जालं वा अलायं वा सुधागणिं वा
उकं वा न उंजेजा न घट्टेजा न निंदेजा न उज्जालेजा न पज्जालेजा न
निवावेजा अन्नं न उंजावेजा न घट्टावेजा न निंदावेजा न उज्जाला-
वेजा न पज्जालावेजा न निवावेजा अन्नं उंजंतं वा घट्टंतं वा निंदंतं वा
उज्जालंतं वा पज्जालंतं वा निवावंतं वा न समणुजाणामि । जावजीवाए
तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं
पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स जंते पक्कमामि निंदामि गरिहामि
अप्पाणं वोसिरामि ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अयस्पिण्णानुगतोऽग्निः । ज्वालारहितोऽङ्गारः । विरलाग्निकणं जस्म
मुर्मुः । मूलाग्निविच्छिन्ना ज्वाला अर्चिः । प्रतिबद्धा ज्वाला । अलातमुद्मुकम् । निरि-
धनः शुद्धाग्निः । उट्का गगनाग्निः । न उंजेजा नोत्सिञ्चेत् । न घट्टयेत् । नो-
ज्जालयेत् । न निर्वापयेत् । तत्र उंजनं उत्सेचनमिन्धनादिना । घट्टनं सजातीया-
देना चालनम् । उज्ज्वालनं व्यजनादिनिर्वृद्ध्युत्पादनम् । निर्वापणं विध्यापनम् ।
एतत्स्वयं न कुर्यादित्यादि ॥ ३ ॥

(अर्थ.) हवे, अग्निकायनी दया पालवी ते कहे ठे. से इत्यादि. 'से निस्कू वा'
अहिथी मांडीने 'जागरमाणे वा' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे अग्निका-
यना आरंजनो निषेध कहे ठे. से इत्यादि. (से के०) तद्यथा ते अग्निकायना आरं-
जनो निषेध आवी रीतें—(अगणिं वा के०) अग्निं वा एट्ठे तपावेला लोहमानो

५१० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

अग्नि ते प्रत्ये, अथवा (इंगादं वा के०) अंगारं वा एटले ज्वालारहित अग्नि जेने अंगारो कहे ठे ते प्रत्ये, अथवा (मुम्मुरं वा के०) मुर्मुरं वा एटले वकरी प्रमुखनी लींढिनो अग्नि जेमां नस्म घणुं थाय ठे, अने अग्निना जूदा जूदाकण थोका होयठे ते प्रत्ये, अथवा (अच्चिं वा के०) अर्चिंवा एटले मूलअग्निथी बूटेलो दिवा प्रमुखनो ज्योतिरूप अग्नि ते प्रत्ये, अथवा (जालं वा के०) ज्वालां वा एटले वलता शुष्कतृणादिकनी मूल अग्निने वलगी रहेली ज्वाला नीकले ठे ते प्रत्ये, अथवा (अलायं वा के०) अलातं वा एटले उंवाडीयानो सांगानो मेरश्या प्रमुखनो अग्नि ते प्रत्ये, अथवा (सुद्धागणिं वा के०) शुद्धाग्निं वा एटले काष्ठरहित शुद्ध अग्नि प्रत्ये, अथवा (उकं वा के०) उक्कां वा एटले आकाश संवंधी जे उक्कापात तथा वीजली प्रमुखनो अग्नि ते प्रत्ये, (सयं के०) पोते (न उंजेज्जा के०) नोत्सिंचेत् एटले इंधणादिक घाले नहीं. (न घट्टेवा के०) न घट्टयेत् एटले संघट्टन करे नहीं, अर्थात् हाथें करी संकोरे नहीं. (न त्रिंदेज्जा के०) नत्रिद्यात् एटले धूल प्रमुख नाखीने जेद पमाडे नहीं. (न उज्जालेज्जा के०) नोज्ज्वालयेत् एटले वींजणादिकें करी थोडो पवन नाखीने वधारे नहीं. (न पज्जालिज्जा के०) न प्रज्वालयेत् एटले विशेषे पवन नाखीने प्रज्वलित करे नहीं, अने (न निवावेद्या के०) न निर्वापयेत् एटले उदक प्रमुख नाखीने ओलवे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले अनेरा पासे (न उंजाविद्या के०) न उत्सेचयेत् एटले इंधणादिक घालावे नहीं. (न घट्टाविज्जा के०) न घट्टयेत् एटले घट्टन करावे नहीं, अर्थात् हाथे करी संकोरावे नहीं. (न त्रिंदाविज्जा के०) न जेदयेत् एटले धूलि प्रमुख नाखीने जेद करावे नहीं. (न उज्जालाविज्जा के०) न उज्ज्वालयेत् एटले अनेरा पासे थोडो पवन नाखावी वृद्धिवंत करावे नहीं. (न पज्जालाविज्जा के०) न प्रज्वालयेत् एटले घणो पवन नाखावीने प्रज्वलितकरावे नहीं. (न निवाविज्जा के०) न निर्वापयेत् एटले उदकादि नाखावीने ओलावे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले अनेरो माणस (उंजंतं वा के०) उत्सिंचतं वा एटले पोतेज इंधणादिक नाखतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (घट्टंतं वा के०) घट्टयंतं वा एटले हस्तादिकें करी संकोरतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (त्रिंदंतं वा के०) धूलि प्रमुख नाखीने जेद करतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (उज्जालंतं वा के०) उज्ज्वालयंतं वा एटले थोडो पवन नाखीने वधारतो होय तो तेप्रत्ये, अथवा (पञ्चालंतं वा के०) प्रज्वालयन्तं वा एटले घणो पवन नाखी प्रज्वलित करतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (निवावंतं वा के०) निर्वापयन्तं वा एटले उदकादिकें करी ओलवतो होय तो ते प्रत्ये (न समणुजाणामि के०) न स-

मनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहीं. 'जावजीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. इति ॥ ३ ॥

(दीपिका.) इह अग्निं लोहपिण्डानुगतं वा ज्वालारहितमङ्गारं विरलाग्निक-
णरूपं मुर्मुरं मूलान्निविद्धिन्नां ज्वालामर्चिर्मूलान्निप्रतिवद्धां ज्वालामलातमुद्मुकमिन्ध-
नरहितं शुद्धाग्निं गगनाग्निरूपामुद्काम् । एतत्किमित्याह । त्रिक्लुरेतन्न कुर्यात् । किं
तदाह । नो उंजेष्वा न उत्सिचेत् उंजनमुत्सेचनं नो कुर्यात् । नो घट्टिज्जा । घट्टनं
सजातीयादीना चालनम् । न उज्जालिज्जा । उज्ज्वालनं व्यजनादित्रिवृष्ट्यापा-
दनम् । न निर्वाविज्जा । निर्वापणं विध्यापनम् । एतानि न स्वयं त्रिक्लुः कुर्यात् तथा
अन्यं अन्येन वा न उत्सेचयेत्, न घट्टयेत्, न उज्ज्वालयेत्, न निर्वापयेत्, तथा
अन्यं स्वत एव उत्सिञ्चन्तं वा घट्टयन्तं वा, उज्ज्वालयन्तं वा, निर्वापयन्तं वा न स-
मनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) से त्रिक्लू वा इत्यादि जाव जागरमाणे वत्ति पूर्ववदेव । से अगणिं वेत्या-
दि । तद्यथा अग्निं वा अङ्गारं वा मुर्मुरमर्चिर्वा ज्वालां वा अलातं वा शुद्धाग्निं वा उ-
द्कां वा । इह अयस्पिण्डानुगतोऽग्निः । ज्वालारहितोऽङ्गारः । विरलाग्निकणं तस्म मुर्मुरः ।
मूलान्निविद्धिन्ना ज्वाला अर्चिः । प्रतिवद्धा ज्वाला । अलातमुद्मुकम् । निरिन्धनः शुद्धो-
ऽग्निरुद्का गगनाग्निः । एतत् किमित्याह । न उंजेज्जा । नोत्सिचेत् । न घट्टेष्वा न घट्टयेत् । न
उज्ज्वालयेत् । न निर्वापयेत् । तत्रोंजनमुत्सेचनं घट्टनं सजातीयादिना चालनं उज्ज्वा-
लनं व्यजनादित्रिवृष्ट्यापादनं निर्वापणं विध्यापनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमन्ये-
न वा नोत्सेचयेन्न घट्टयेन्नोज्ज्वालयेन्न निर्वापयेत्तथान्यं स्वत एव उत्सिञ्चन्तं वा घट्ट-
यन्तं वा उज्ज्वालयन्तं वा निर्वापयन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ३ ॥

से त्रिक्लू वा त्रिक्लुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चस्कायपावकम्मे दिञ्चा
वा राउं वा एगउं वा परिसागउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से
सिएण वा विहुणेण वा तालिअंटेण वा पत्तेण वा पत्तन्नगेण वा सा-
हाए वा साहान्नगेण वा पिहुणेण वा पिहुणहत्तेण वा चेलेण वा चेल-
कन्नेण वा हत्तेण वा मुहेण वा अप्पणो वा कायं बाहिरं वा वि पुग्गलं
न फुमेष्वा न वीएष्वा अन्नं न फुमावेष्वा न वीआवेज्जा अन्नं फुमंतं वी-
अंतं वा न समणुजाणामि जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए

११७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स
जंतं पक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) सितं चामरम् । विधुवनं व्यजनम् । तालवृन्तं तदेव मध्यग्रहणवृद्धिं
द्विपुटम् । पत्रं पद्मिनीपत्रादि । शाखा वृद्धशाखा । शाखात्रङ्गस्तदेकदेशः । पेहुणं मयू-
रादिपिष्ठम् । पेहुणहस्तस्तत्समूहः । चेलं वस्त्रम् । चेलकर्णस्तदेकदेशः । हस्तमुखे प्र-
तीते । एत्तिः किमित्याह । बाह्यं वा पुञ्जलमुष्णोदकादि न फूत्कुर्यात् मुखेन । व्य-
जेत् चामरादिना । तथान्यमन्येन वा न फूत्कारयेत् । न व्याजयेत् । तथान्यं
फूत्कुर्वन्तं व्यजन्तं न समनुजानीयात् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे, वायुकायनी दया पालवी ते कहे ठे. से इत्यादि ' से जिक्खू ' अ-
हीथी मांझीने ' जागरमाणे वा ' ए सुधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, वायुकाय-
ना आरंजनो निषेध कहे ठे. से इत्यादि (से के०) तद्यथा एटले ते वायुकायनो
निषेध कहे ठे, ते एवी रीते-(सिण्ण वा के०) सितेन वा एटले श्वेत चामरं करी,
अथवा (विहुयणेण के०) विधुवनेन वा एटले वालकादिकना वीजणें करी, अथवा
(तालिथंटेण वा के०) तालवृन्तेन वा एटले वांसना किंवा तालपत्रादिकने वीजणें
करी, अथवा (पत्तेण वा के०) पत्रेण वा एटले कमल आदिकना पत्रें करी, अथवा
(पत्तजंगेण वा के०) पत्रजंगेन वा एटले केलिप्रमुखना पानडाना समुदायें करी,
अथवा (साहाए वा के०) शाखया वा एटले वृद्धनी डालेंकरी, अथवा (साहाजंगे-
ण वा के०) शाखाजंगेन एटले वृद्धनी डालना समुदाये करी, अथवा (पिहुणेण वा
के०) पिहुणेन वा एटले मोर प्रमुखना पिठे करी, अथवा (पिहुणहठेण वा के०)
पिहुणहस्तेन वा एटले मोर पिठनी पूंजणीयें करी, अथवा (चैलेण वा के०) चैलेन
वा एटले वस्त्रेंकरी, अथवा (चेलकन्नेण वा के०) चैलकर्णेन वा एटले वस्त्रने ठेहडे
करी, अथवा (हठेण वा के०) हस्तेन वा एटले हाथे करी, अथवा (मुहे-
ण वा के०) मुखेन वा एटले मुखे करी, (अप्पाणो वा कायं के०) आत्मनो
वा कायं एटले पोताना शरीरने अथवा (बाहिरं वा वि पुग्गलं के०) बाह्यं
वापि पुञ्जलं एटले बाहिरनां जे उन्हुं पाणी तथा दूध प्रमुख पुञ्जल ते प्रत्ये
(न फुमिज्जा के०) न फूत्कुर्यात् एटले मुखें करी फूके नहीं. (न वीइज्जा के०) न
वीजयेत् एटले वीजे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले बीजापासे (न फुमावि-
ज्जा के०) न फूत्कारयेत् एटले फूत्कार करावे नहीं. (न वीयाविज्जा के०) न वीज-

येत् एटले वीजावे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्यं एटले बीजो माणस पोते (फुमंतं वा के०) फूत्कुर्वंतं वा एटले फूंकतो होय तो ते प्रत्ये, अथवा (वीयंतं वा के०) वीजयन्तं वा एटले वीजतो होय तो ते प्रत्ये, (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदना आपुं नहीं. 'जावजीवाए' इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) सेज्जिस्कू इत्यादिव्याख्या पूर्ववत् । पुनः सितेन वा चामरेण, विधुवनेन वा व्यजनेन, तालवृन्तेन वा तेनैव मध्यग्रहणञ्छिद्रेण द्विपुटेन, पत्रेण वा पद्मिनीपत्रादिना, पत्रजङ्गेन तस्यैकदेशेन, शाखया वा वृक्षडालया, शाखाजङ्गेन वा शाखादेशेन, पेहुणेण वा मयूरादिपिष्ठेन, पेहुणहस्तेण वा मयूरादिपिष्ठसमूहेन, चैलेन वा वस्त्रेण, चैलकर्णेन वा वस्त्रैकदेशेन, हस्तेन वा करेण, मुखेन वा वदनेन । एज्जिः कृत्वा किमित्याह । आत्मनो वा कायं स्वदेहमित्यर्थः । बाह्यं वा पुञ्जलमुष्णोदकादि । एतत्किमित्याह । न फुमिज्जा न स्वयं फूत्कुर्यात् मुखेन धमनं न कुर्यात् । न वीइज्जा न वीजयेत् चामरादिना । तथा अन्यमन्येन वा न फूत्कारयेत् । न वीजयेत् । तथा अन्यं स्वत एव फूत्कुर्वन्तं व्यजन्तं वा न समनुजानीयादिति पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) से जिस्कू वा इत्यादि जाव जागरमाणे वत्ति पूर्ववदेव । से सीएण वेत्यादि । तद्यथा सितेन वा विधुवनेन वा तालवृन्तेन वा पत्रेण वा शाखया वा शाखाजङ्गेन वा पेहुणेन वा पेहुणहस्तेन वा चैलेन वा चैलकर्णेन वा हस्तेन वा मुखेन वा । इह सितं चामरम् । विधुवनं व्यजनम् । तालवृन्तं तदेव मध्यग्रहणञ्छिद्रम् । पत्रं पद्मिनीपत्रादि । शाखा वृक्षडालम् । शाखाजङ्गस्तदेकदेशः । पेहुणं मयूरादिपिष्ठम् । पेहुणहस्तस्तत्समूहः । चैलं वस्त्रम् । चैलकर्णस्तदेकदेशः । हस्तमुखे प्रतीते । एज्जिः किमित्याह । आत्मनो वा कायं स्वदेहमित्यर्थः । बाह्यं वा पुञ्जलमुष्णोदनादि । एतत् किमित्याह । न फुमेव्वा इत्यादि । न फूत्कुर्यात् न व्यजेत् । तत्र फूत्करणं मुखेन धमनम् । व्यजनं चमरादिना वायुकरणम् । एतत्स्वयं न कुर्यात् । तथा-न्यमन्येन वा न फूत्कारयेन्न व्याजयेत्तथान्यं स्वत एव फूत्कुर्वन्तं व्यजन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववदेव ॥ ४ ॥

से जिस्कू वा जिस्कुणी वा संजयविरयपनिहयपञ्चस्कायपावकम्मे दिञ्चा वा राउं वा एगउं वा परिसागउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा । से बीएसु वा बीयपइठेसु वा रूढेसु वा रूढपइठेसु वा जाएसु वा जायपइठेसु वा

हरिएसु वा हरियपइठेसु वा विन्नेसु वा विन्नपइठेसु वा सचित्तेसु वा
सचित्तकोलपमिनिस्सिएसु वा न गत्तेया न चिठेया न निसीइया न तु-
अट्टेजा अन्नं न गत्तावेया न चिठावेया न निसीयावेया न तुअट्टाविजा ।
अन्नं गत्तंतं वा चिठंतं वा निसीयंतं वा तुयट्टंतं वा न समणुजाणामि ।
तस्स जंतं पमिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) बीजेषु वा बीजप्रतिष्ठितेषु वा । रूढेषु वा रूढप्रतिष्ठितेषु वा इ-
त्यादि । बीजं शाब्द्यादि । तत्प्रतिष्ठितं चाशनशयनादि गृह्यते । एवं सर्वत्र वे-
दितव्यम् । रूढानि स्फुटितबीजानि जातानि स्तम्बीभूतानि । तत्प्रतिष्ठितेषु वा । हरि-
तेषु दूर्वादिषु तत्प्रतिष्ठितेषु वा । विन्नेषु कुठारादिना वृक्षात्तेषु पृथक्स्थापितेषु ।
तत्प्रतिष्ठितेषु शयनादिषु । आर्द्रेषु अपरिणतेषु सच्चित्तेष्वंरुकादिषु । कोलो घुणस्त-
त्प्रतिनिःसृतानि तदुपरिवर्त्तीनि दार्वादीनि गृह्यन्ते । एतेषु किमित्याह । न स्वयं ग-
हेत् । न तिष्ठेत् न निषीदेत् । न त्वग्वर्त्तयेत् । तत्र गमनमन्यतोऽन्यत्र । स्थानमेकत्रैव ।
निषीदनमुपवेशनम् । त्वग्वर्त्तनं सुप्तम् । एतत्स्वयं न कुर्यात् । तथान्यमेतेषु न गम-
येत् । न निषीदयेत् न त्वग्वर्त्तयेत् ॥ ५ ॥

(अर्थः) हवे, वनस्पतिकायनी दया पालवाविषे कहे ठे. से इत्यादि. अहीथी “जा-
गरमाणे वा” सूधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, वनस्पतिकायना आरंजनो निषेध
कहेठे. से बीएसु इत्यादि. (से के०) तद्यथा एटले ते वनस्पतिकायनो निषेध एवीरीते
कहे ठे, ते जेम केः—बीजेषु वा एटले शाब्द्यादिबीजने विषे, अथवा (बीयपइठेसु वा
के०) बीजप्रतिष्ठेषु वा एटले ते शाब्दिप्रमुख उपर नाखेला जक्षण शयन प्रमुखने विषे,
अथवा (रूढेषु वा के०) रूढेषु वा एटले केवल बीज फोडीने अंकुरित थयेला शा-
ब्द्यादिकनेविषे अथवा (रूढपइठेसु वा के०) रूढप्रतिष्ठेषु वा एटले ते सचित्त
धान्यांकुर उपर मूकेला जक्षण शयन प्रमुखने विषे, अथवा (जाएसु वा के०) जातेषु
वा एटले जे उगीने पत्रादिकें करी युक्त थयां, एवां धान्यना खेतरने विषे, अथवा
(जायपइठेसु वा के०) जातप्रतिष्ठेषु वा एटले पूर्वोक्तरीतना खेतरउपर जक्षण
शयन प्रमुखने विषे, अथवा (हरिएसु वा के०) हरितेषु वा एटले दूर्वादिकने वि-
षे, अथवा (हरियपइठेसु वा के०) हरितप्रतिष्ठेषु वा एटले दूर्वादिकउपर जक्षण

१ अत्र “ समणुजाणेज्जा ” इति पाठान्तरं क्वचित् दृश्यते । परं बहुतरपुस्तकेषु “ समणुजाणामि ” इति
पाठदर्शनात्स एवात्रादतः । एवमेव “ पढमे भंते महव्वए ” इत्यस्मादारभ्य प्रस्तुतालापकं यावत् दशखाला-
पकेष्वपि ज्ञेयम् । विशेषस्तु टीकायां द्रष्टव्यः ।

प्रमुखने विषे, अथवा (विन्नेसु वा के०) विन्नेषु वा एटले कुठारादिकेकरी ठेदेला वृद्धनी डालीने विषे, अथवा (विन्नपश्ठेसु वा के०) विन्नप्रतिष्ठेषु वा एटले कुठारादिके ठेदेला वृद्धनी डाल उपर मूकेला आसनादिकने विषे, अथवा (सचित्तेसु वा के०) सचित्तेषु वा एटले इंडाआदिकने विषे अथवा (सचित्तकोलपडिनिस्सिएसु वा के०) सचित्तकोलप्रतिनिश्रितेषु वा एटले सचित्तघुणादिके करी युक्त एवा आसनादिकनेविषे (न गञ्जिजा के०) न गञ्जेत् एटले गमन करे नहीं. (न चिञ्जिजा के०) न तिष्ठेत् एटले ते उपर उन्नो रहे नहीं. (न निसीइजा के०) न निषीदेत् एटले बेसे नहीं. (न तुअट्टिजा के०) न त्वग्वर्तयेत् एटले सुवे नहीं. तथा (अन्नं के०) अन्नं एटले बीजाने (न गञ्जाविजा के०) न गमयेत् एटले चलावे नहीं. (न चिष्ठाविजा के०) न स्थापयेत्, एटले बीजाने त्यां उन्नो रखावे नहीं. (न निसीयाविजा के०) न निषीदयेत् एटले बीजाने बेसाडावे नहीं. (न तुअट्टाविजा के०) न त्वग्वर्तयेत् एटले सुवाडे नहीं. तथा पूर्वोक्त बीजादिकने विषे (अन्नं गञ्जंतं वा के०) अन्नं गञ्जंतं वा एटले बीजो पोतेज गमन करतो होय ते प्रत्ये, अथवा (चिष्ठंतं वा के०) तिष्ठंतं वा एटले उन्नो रहेतो होय ते प्रत्ये, अथवा (निसीयंतं वा के०) निषीदंतं वा एटले बेसतो होय ते प्रत्ये, अथवा (तुअट्टंतं वा के०) त्वग्वर्तयन्तं वा एटले सूतो होय तो ते प्रत्ये (न समणुजाणामि के०) न समनुजानामि एटले अनुमोदन आपुं नहीं जावजीवाए इत्यादिकनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो इति ॥ ५ ॥

(दीपिका.) तथा पूर्ववत् बीजेषु वा शाब्बादिषु बीजप्रतिष्ठितेषु वा आसनशयनादिषु रूढेषु स्फुटितबीजेषु अङ्कुरितेषु, रूढप्रतिष्ठितेषु आसनशयनादिषु, जातेषु वा स्तम्बीचूतेषु, जातप्रतिष्ठितेषु वा आसनशयनादिषु, हरितेषु वा दूर्वादिषु, हरितप्रतिष्ठितेषु वा आसनशयनादिषु, विन्नेषु वा परशुप्रमुखप्रहरणविन्नवृद्धात् पृथक् स्थापितेषु, आर्द्धेषु अपरिणतेषु, विन्नप्रतिष्ठितेषु वा विन्नप्रतिष्ठितासनशयनेषु, सचित्तेषु वा अण्फकादिषु, सचित्तकोलप्रतिनिश्रितेषु । सचित्तकोलो घुणस्तत्प्रतिनिश्रितेषु तडुपरिवर्तिषु दावादिषु । तेषु किमित्याह । न गञ्जेत्, न तिष्ठेत्, न निषीदेत्, न त्वग्वर्तयेत् । एतत्सर्वं न कुर्यात् । तथान्यमेतैषु न गमयेत्, न स्थापयेत्, न निषीदयेत्, न स्थापयेत् । तथा अन्नं स्वत एव गञ्जन्तं वा, तिष्ठन्तं वा, निषीदन्तं वा, स्वपन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(टीका.) से जिस्कू वा इत्यादि जाव जगरमाणेवत्ति पूर्ववदेव । सेवीएसु वेत्यादि । तद्यथा बीजेषु वा बीजप्रतिष्ठितेषु वा रूढेषु वा रूढप्रतिष्ठितेषु वा जातेषु वा जातप्रति-

११६ राय धनपतासिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)मा.

ष्ठितेषु वा हरितेषु वा हरितप्रतिष्ठितेषु वा विद्वेषु वा विद्वप्रतिष्ठितेषु वा सचित्तेषु वा सचित्तकोलप्रतिनिश्चितेषु वा । इह बीजं शाब्द्यादि । तत्प्रतिष्ठितमाहारशयनादि गृह्यते । एवं सर्वत्र वेदितव्यम् । रूढानि स्फुटितबीजानि । जातानि स्तम्बीचूतानि । हरितानि दूर्वादीनि । विन्नानि परश्वादिर्निर्वृद्धात् पृथक्स्थापितान्यार्द्राणि अपरिणतानि तदङ्गानि गृह्यन्ते । सचित्तान्यएफुकादीनि । कोलो घुणस्तत्प्रतिनिश्चितानि तदुपरिवर्तीनि दार्वादीनि गृह्यन्ते । एतेषु किमित्याह । न गच्छेज्जा न गच्छेत् । न तिष्ठेत् । न निषीदेत् । न त्वग्वर्तेत । तत्र गमनमन्यतोऽन्यत्र । स्थानमेकत्रैव । निषीदनमुपवेशनम् । त्वग्वर्तनं स्वपनम् । एतत्स्वयं न कुर्यात्तथान्यमेतेषु न गमयेत् । न स्थापयेत् । न निषीदयेत् । न स्वापयेत् । तथान्यं स्वत एव गच्छन्तं वा तिष्ठन्तं वा निषीदन्तं वा स्वपन्तं वा न समनुजानीयादित्यादि पूर्ववत् ॥ ५ ॥

से निस्कू वा निस्कूणी वा संजयविरयपडिहयपच्चस्कायपावकस्मे दिञ्चा वा राउ वा एगउ वा परिसागउ वा सुत्ते वा जागरमाणे वा । से कीडं वा पयंगं वा कुंथुं वा पिपीलियं वा हडंसि वा पायंसि वा वाहुंसि वा ऊरुंसि वा उदरंसि वा सीसंसि वा वडंसि वा पडिग्गहंसि वा कंबलंसि वा पायपुंठणंसि वा रयहरणंसि वा गोडगंसि वा उंरुगंसि वा दंरुगंसि वा पीठगंसि वा फलगंसि वा सेवंसि वा संघारगंसि व अन्नयरंसि वा तहप्पगारे उवगरणजाए तउ संजयामेवा पडिलेहिञ्च पडिलेहिञ्च पमज्जिञ्च पमज्जिञ्च एगंतमवणेज्जा । नो एं संघायमावजेज्जा ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) से तद्यथा कीटं वा पतङ्गं वा कुन्थुं वा पिपीलिकां वा किमित्याह । हडंसि वा हस्ते वा पादे वा बाहौ वा ऊरौ वा उदरे वा शीर्षे वा वस्त्रे वा रजोहरणे वा गुह्ये वा उदके वा पीठके वा फलके वा शय्यायां वा संस्तारके वा अन्यतरस्मिन्वा तथाविधे तथाप्रकारे साधुक्रियोपयोगिन्युपकरणजाते कीटादिरूपं त्रसं कथंचिदापतितं सन्तं संयत एव सन् प्रत्युपेक्ष्य प्रमृज्य पौनःपुन्येन एकान्ते अपनयेत् । नैनं त्रसं संघातं परस्परगात्रसंस्पर्शपीडारूपमापादयेत् । अनेन परितापनानिषेधः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणादन्यकारणानुमतिप्रतिषेधः । उन्दकं स्थण्डिलम् । शय्या सर्वाङ्गिकी वसतिर्वा ॥ ६ ॥

(अर्थ.) हड्डी, त्रसकायनी दया पालवाविषे कहे ठे. से इत्यादि । से निस्कू अहीशी

मांसीने जागरमाणे अहीं सूधीनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. हवे, त्रसकायजीवोना आ-
रंजनो निषेध कहे ठे. (से के०) तद्यथा एटले ते आवीरीते- (कीडं वा के०)
कीटं वा एटले कीटक जे बैड्रियादिक ते प्रत्ये, अथवा (पयंगं वा के०) पतंगं वा
एटले पतंगियो ते चतुरिंद्रिय जीव ते प्रत्ये, अथवा (कुंथुं वा के०) कुंथुं वा एटले
कुंथुनामक तेरिंद्रिय जीव थाय ठे, ते प्रत्ये, अथवा (पिपीलियं वा के०) पिपीलिकां
एटले योजनगंधी ते कीडी प्रमुख जीव थाय ठे ते प्रत्ये (हडंसि वा के०) हस्ते
वा एटले हाथने विषे, अथवा (पायंसि वा के०) पादे वा एटले पगने विषे,
अथवा (बाहुंसि वा के०) बाहौ वा एटले बाहुने विषे, अथवा (ऊरुंसि वा के०)
ऊरौ वा एटले साथलने विषे (उदरंसि वा के०) उदरे वा एटले उदरने विषे,
अथवा (सीसंसि वा के०) शीर्षे वा एटले मस्तकने विषे, अथवा (वडंसि वा
के०) वस्त्रे वा एटले वस्त्रने विषे, अथवा (पम्पिगहंसि वा के०) प्रतिग्रहे वा ए-
टले पात्रने विषे, अथवा (कंबलंसि वा के०) कंबले वा एटले कांबलीने विषे, अ-
थवा (पायपुड्ढांसि वा के०) पादप्रोञ्ज्ठनकेवा एटले दंदासणाने विषे, अथवा (रघह-
रणंसि वा के०) रजोहरणे वा एटले रजोहरणने विषे, अथवा (गोडगंसि वा के०)
गोठे वा एटले पात्राना गुडाने विषे, अथवा (उंरुगंसि वा के०) उंदके वा एटले
स्थंमिलने विषे, अथवा (दंरुगंसि वा के०) दंरुके वा एटले दांरुने विषे, अथवा
(पीठगंसि वा के०) पीठके वा एटले बाजोठने विषे, अथवा (फलगंसि वा के०)
फलके वा एटले पाटियाने विषे, अथवा (सेधंसि वा के०) शय्यायां वा एटले
जेनुं लंबाइनं प्रमाण एक पुरुषमात्र ठे, एवी शय्याने विषे, अथवा (संथारगंसि वा
के०) संस्तारके वा एटले जेनुं लंबाइनं प्रमाण अढी हाथ ठे एवा संथाराने विषे,
अथवा (अन्नयरंसि वा के०) अन्यतरस्मिन्वा वा एटले बीजा पण (तहप्पयारे के०)
तथाप्रकारे एटले पूर्वे कहेला प्रकारना (उवगरणजाए के०) उपकरणजाते एटले
साधुना जे उपकरण तेना समूहने विषे, पूर्वोक्त त्रस जीव होय तो ते प्रत्ये (तउ
के०) ततः एटले ते स्थानकथी (संजयामेव के०) संयतमेव एटले मोटा प्रयत्नेकरी
पम्पिलेहिअ पम्पिलेहिअ के०) प्रत्युपेक्ष्य प्रत्युपेक्ष्य एटले वारंवार पम्पिलेहीने तथा
(पमज्जिअ पमज्जिअ के०) प्रमृज्य प्रमृज्य एटले सारी रीते वारंवार प्रमाजीने प्रमा-
जीने (एगंतमवणेवा के०) एकांतमपनयेत् एटले ज्यां ते जीवने कोइपण जातनो
उपद्रव थाय नहीं ते ठेकाणें मूके, पण (नो एं संघायमावज्जेजा के०) नैनं संघात-
मापादयेत् एटले ए त्रस जीवने एकठा करीने पीडा पमाडे नहीं. इति ॥ ६ ॥

२१८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) कीटं वा छीन्द्रियं पतङ्गं वा कुन्थुं वा त्रीन्द्रियं पिपीलिकां वा । कि-
मित्याह । हस्ते वा, पादे वा, बाहौ वा, ऊरुणि वा, उदरे वा, शिरसि वा, वस्त्रे वा,
पात्रे वा, कम्बलके वा, पादप्रोज्ज्वनके वा, रजोहरणे वा, गोष्ठे वा, उदके मात्रके स्थ-
ण्डिले वा, दाहके वा, पीठके वा, फलके वा, शय्यायां वा, संस्तारके वा, अन्यतरस्मिन्
वा तथाप्रकारे साधुक्रियाया उपयोगिनि उपकरणजाते तेषु स्थानेषु कीटादिरूपं त्रसं
कथंचित् आपतितं सन्तं संयत एव सत्प्रयत्नेन वा प्रत्युपेक्ष्य प्रत्युपेक्ष्य पौनःपुन्येन
सम्यक् प्रमृज्य प्रमृज्य पौनःपुन्येन । सम्यक् किमित्याह । एकान्ते यत्र स्थाने तस्य
कीटादेः उपघातो न ऋवति तत्र अपनयेत् परित्यजेत् । परं नैनं संघातमापादयेत्
नैनं त्रसं संघातं परस्परगात्रसंस्पर्शपीडारूपमापादयेत् प्रापयेत् । अनेन कथनेन
परितापनादिप्रतिषेध उक्तो ज्ञातव्यः । एकस्य करणस्य ग्रहणेन अन्यकारणानुम-
त्योरपि प्रतिषेधः ॥ ६ ॥

(टीका.) से जिखू वा इत्यादि यावज्जागरमाणे वृत्ति पूर्ववत् । से कीटं वा इ-
त्यादि । तद्यथा कीटं वा पतङ्गं वा कुन्थुं वा पिपीलिकां वा । किमित्याह । हस्ते वा
पादे वा बाहौ वा ऊरुणि वा उदरे वा वस्त्रे वा रजोहरणे वा गुष्ठे वा उदके वा दाहके
वा पीठे वा फलके वा शय्यायां वा संस्तारके वा अन्यतरस्मिन् वा तथाप्रकारे साधु-
क्रियोपयोगिनि उपकरणजाते कीटादिरूपं त्रसं कथंचिदापतितं संयत एव सत्प्रय-
त्नेन वा प्रत्युपेक्ष्य प्रत्युपेक्ष्य पौनः पुन्येन सम्यक् प्रमृज्य प्रमृज्य पौनःपुन्येनैव । सम्य-
क्किमित्याह । एकान्ते त्रसानुपघातकस्थाने अपनयेत्परित्यजेत् । नैनं त्रसं संघातमापाद-
येन्नैनं त्रसं संघातं परस्परगात्रसंस्पर्शपीडारूपमापादयेत् प्रापयेत् । अनेन परितापना-
दिप्रतिषेध उक्तो वेदितव्यः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणादन्यकारणानुमतिप्रतिषेधश्च ।
शेषमत्र प्रकटार्थमेव नवरमुन्दकं स्थण्डिलं शय्या संस्तारिकी वसतिर्वा । इत्युक्ता य-
तना । गतश्चतुर्थोऽधिकारः ॥ ६ ॥

अजयं चरमाणो अ, पाणचूयाइं हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कफुअंफलं ॥ १ ॥

(अवचूरिः) उक्ता यतना । संप्रत्युपदेशमाह । ईर्यामुद्ध्वय चरन् । तुरेवार्थे । अ-
यतमेव । प्राणिनो छीन्द्रियादयः । जूतान्येकेन्द्रियास्तानि हिनस्ति । हिंसन् बध्नाति
पापं कर्म । तस्से तस्य ऋवति कटुकफलं विपाकदारुणमनुस्वारोऽलाहणिकः ॥ १ ॥

(अर्थ.) एवी रीतें षट्पाय जीवनी दया पालवानी कही. पण ते दया ईर्यास-
मिति शोधतां होय ठे, माटे हवे साधुए जयणाए चालवुं, एम कहे ठे. अजयं ति

(अजयं के०) अयतं एटले ईर्यासमिति विना अर्थात् अजयणाए (चरमाणो अ के०) चरंश्च एटले चालतो थको (पाणञ्जूयाइं के०) प्राणिञ्जूतानि, प्राणि ते बेरिंन्द्रियादिक तथा ञ्जूत ते एकेंद्रियादिक जीव ते प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे ठे. तेने हणवाथी (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादिक पाप कर्मने (बंधई के०) बध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य एटले ते अजयणाए चालता साधुने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कटुकफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनार एवुं (होइ के०) ञवति एटले थाय ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) सांप्रतमुपदेशमाह । अयतं चरन् यत्नं विना गच्छन् ईर्यासमितिमुद्धङ्गय । किमित्याह । प्राणिञ्जूतानि हिनस्ति, प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः ञ्जूतानि एकेन्द्रियास्तानि हिनस्ति प्रमादेन अनाजोगेन च व्यापादयति । तानि हिंसन् बध्नाति पापकं कर्म अकुशलपरिणामादादत्ते क्लिष्टं ज्ञानावरणीयादि । तत्पापकर्म से तस्य अयत्नचारिणो ञवति कटुकफलमशुभफलं ञवति । मोहादिहेतुत्वेन विपाकदारुणमित्यर्थः ॥ १ ॥

(टीका.) सांप्रतमुपदेशाख्यः पञ्चम उच्यते । अजयमित्यादि । अयतं चरन्नयतमनुपदेशेनासूत्राज्ञया इति । क्रियाविशेषणमेतत् । चरन् गच्छन् । तुरेवकारार्थः । अयतमेव चरन् ईर्यासमितिमुद्धङ्गय न त्वन्यथा । किमित्याह । प्राणिञ्जूतानि हिनस्ति । प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः । ञ्जूतान्येकेन्द्रियास्तानि हिनस्ति । प्रमादानाजोगाभ्यां व्यापादयतीति ञावः । तानि च हिंसन् बध्नाति पापं कर्म अकुशलपरिणामादादत्ते क्लिष्टं ज्ञानावरणीयादि । तत् से ञवति कटुकफलम् । तत् पापं कर्म से तस्यायतचारिणो ञवति कटुकफलमित्यनुस्वारोऽलाक्षणिकः । अशुभफलं ञवति मोहादिहेतुतया विपाकदारुणमित्यर्थः ॥ १ ॥

अजयं चिठमाणो अ, पाणञ्जूयाइं हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कटुकफलं ॥१॥

(अवचूरिः) अयतं तिष्ठन्नूर्ध्वस्थानेनासमाहितो हस्तपादादि विक्षिपन् शेषं पूर्ववत् ॥ १ ॥

(अर्थ.) तेमज (अजयं चिठमाणो अ के०) अयतं तिष्ठंश्च एटले अजयणाए उजो रेहतो थको हाथ पग आदिक पसारी जे साधु (पाणञ्जूयाइं के०) प्राणिञ्जूतानि एटले एकेंद्रियादिक तथा बेंद्रियादिक जीवप्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे ठे. ते (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञा-

११० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा

नावरणीयादि पापकर्मने (बंधई के०) बध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य ए-
टले ते साधुने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कमुयंफलं के०) कटुकफलं एट-
ले कडवा फलने आपनारुं (होइ के०) ऋवति एटले आय ठे ॥ २ ॥

(दीपिका.) एवं अयतं तिष्ठन् ऊर्ध्वस्थानेन असमंजसं हस्तपादादिकं विद्विपन् ॥१॥

(टीका.) एवमयतं तिष्ठन् ऊर्ध्वस्थानेनासमाहितो हस्तपादादि विद्विपन् शेषं
पूर्ववत् ॥ २ ॥

अजयं आसमाणो अ, पाणजूयाइ हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अयतमासीनो निषसतया अनुपयुक्तः आकुञ्चनादिजावेन ॥ ३ ॥

(अर्थ.) तथा जे साधु (अजयं आसमाणो अ के०) अयतमासीनः एटले अ-
जयणाए वेसतो थको हस्तपादादिकना आकुञ्चनादिके करी (पाणजूयाइ के०)
प्राणिजूतानि एटले एकेंद्रियादिक तथा बेंद्रियादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०)
हिनस्ति एटले हणे ठे. ते साधु (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावर-
णीयादि पाप कर्म प्रत्ये (बंधई के०) बध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य ए-
टले ते साधुने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (कमुअंफलं के०) कटुकफलं एटले
कडवा फलने आपनारुं एवुं (होइ के०) ऋवति एटले आय ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) एवमयतमासीनो निषसतया अनुपयुक्तः सन् आकुञ्चनादिजा-
वेन शेषं पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) एवमयतमासीनो निषसतया अनुपयुक्त आकुञ्चनादिजावेन शेषं पूर्ववत् ॥३॥

अजयं सयमाणो अ, पाणजूयाइ हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) अयतं स्वपन्नसमाहितो दिवा प्रकामशय्यादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) वली ते साधु (अजयं सयमाणो अ के०) अयतं स्वपंश्च एटले अजय-
णाए शयन करतो थको (पाणजूयाइ के०) प्राणिजूतानि एटले एकेंद्रियादिक तथा
छांद्रियादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे ठे. तेथी ते पुरुष (पावयं
कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पापकर्म प्रत्ये (बंधई के०) व-
ध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य एटले ते साधुने (तं के०) तत् एटले ते

पापकर्म (कमुयंफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनारुं (होइ के०)
 ऋवति एटले थाय ठे ॥ ४ ॥

(दीपिका.) एवमयतं स्वपन्नसमाहितो दिवसे प्रकामशय्यादिना । शेषं पूर्ववत् ॥४॥

(टीका.) एवमयतं स्वपन्नसमाहितो दिवा प्रकामशय्यादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ४ ॥

अजयं जुंजमाणो अ, पाणजूयाइं हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अयतं जुञ्जानो निःप्रयोजनं प्रणीतं काकशृगालजङ्घितादिना । शेषं
 पूर्ववत् ॥ ५ ॥

(अर्थ.) तथा जे साधु (अजयं जुंजमाणो अ के०) अयतं जुञ्जानश्च एटले
 यतना विना अजयणाए नोजन करतो थको (पाणजूयाइं के०) प्राणिचूतानि एटले
 एकेंद्रियादिक तथा बेरिन्द्रियादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे
 ठे. तेथी ते साधु (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले पापकर्मप्रत्ये (बंधई के०)
 बध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) तस्य एटले ते पुरुषने (तं के०) तत् एटले ते
 पापकर्म (कमुयंफलं के०) कटुकफलं एटले कडवा फलने आपनारुं (होइ के०)
 ऋवति एटले थाय ठे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) एवमयतं जुञ्जानो निःप्रयोजनं प्रणीतं काकशृगालजङ्घितादिना ।
 शेषं पूर्ववत् ॥ ५ ॥

(टीका.) एवमयतं जुञ्जानो निःप्रयोजनं प्रणीतं काकशृगालजङ्घितादिना शेषं
 पूर्ववत् ॥ ५ ॥

अजयं ज्ञासमाणो अ, पाणजूयाइं हिंसइ ॥

बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ कमुअंफलं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) ज्ञासमाणो गृहस्थज्ञाषया निष्ठुरमन्तरज्ञाषादिना । शेषं पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(अर्थ.) तथा जे साधु (अजयं ज्ञासमाणो अ के०) अयतं ज्ञासमाणश्च एटले
 यतना विना अजयणाए अर्थात् सावद्य गृहस्थनी निष्ठुर एवी चकारमकारादिज्ञाषा
 बोलतो थको (पाणजूयाइं के०) प्राणिचूतानि एटले एकेंद्रियादिक तथा बेरिंन्द्रि-

१११ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

यादिक जीव प्रत्ये (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे ठे. तेथी ते साधु (पावयं कम्मं के०) पापकं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पाप कर्म प्रत्ये (बंधइ के०) बध्नाति एटले बांधे ठे. (से के०) ते जीवने (तं के०) तत् एटले ते पापकर्म (करुयंफलं के०) कटुकफलं एटले करुवा फलने आपनारुं (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. ॥६॥

(दीपिका.) एवमयतं ज्ञापमाणो गृहस्थज्ञापया निष्ठुरमन्तरज्ञाषादिना शेषं पूर्ववत् ॥ ६ ॥

(टीका.) एवमयतं ज्ञापमाणो गृहस्थज्ञापया निष्ठुरमन्तरज्ञाषादिना । शेषं पूर्ववत् ॥६॥

कहं चरे कहं चिठे, कहमासे कहं सए ॥

कहं जुजंतो ज्ञासंतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) अत्राह । यद्येवं पापकर्म ततः कथं केन प्रकारेण चरेदित्यादि ॥ ७ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त वचन सांचलीने गुरुने शिष्य पूठे ठे. कहमित्यादि । ते साधु (कहं चरे के०) कथं चरेत् एटले केवी रीते गमन करे, (कहं चिठे के०) कथं तिष्ठेत् एटले केवीरीते उजो रहे, (कहमासे के०) कथमासीत एटले केवी रीते बेसे, (कहं सए के०) कथं स्वपेत् एटले केवी रीते शयन करे, वली (कहं जुजंतो ज्ञासंतो के०) कथं जुजानो ज्ञापमाणश्च एटले ते साधु केवीरीतें जोजन करतो थको तथा बोलतो थको (पावं कम्मं के०) पापं कर्म एटले पापकर्मने (न बंधइ के०) न बध्नाति एटले बांधतो नथी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथ शिष्य आह । यद्येवं पापकर्मबन्धस्तदा कथं चरेदित्याह । कथं केन प्रकारेण चरेत्, कथं तिष्ठेत्, कथमासीत, कथं स्वपेत् । कथं जुजानोऽन्नं कथं ज्ञापमाणः पापकर्म न बध्नाति ॥ ७ ॥

(टीका.) अत्राह । यद्येवं पापकर्मबन्धस्ततः कहं चरे इत्यादि । कथं केन प्रकारेण चरेत्, कथं तिष्ठेत्, कथमासीत, कथं स्वपेत् । कथं जुजानो ज्ञापमाणः पापं कर्म न बध्नातीति ॥ ७ ॥

जयं चरे जयं चिठे, जयमासे जयं सए ॥

जयं जुजंतो ज्ञासंतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ७ ॥

(श्रवचूरिः) आचार्यस्त्वाह । यतं चरेत्सूत्रोपदेशेनेर्यासमितः । यतं तिष्ठेत् हस्तपादाविक्षेपेण । यतमासीत् उपयुक्तमाकुञ्चनाद्यकरणेन । यतं स्वपेत् समाहितो रात्रौ प्रकामशय्यापरिहारेण । यतं जुञ्जानः सप्रयोजनमप्रणीतं प्रतरसिंहज-
क्षितादिना । यतं ज्ञापमाणः साधुज्ञापया मृडु कालप्राप्तं च । पापं कर्म ज्ञानावर-
णीयादि न बध्नाति रुद्धाश्रवत्वाद्धिहितानुष्ठानपरत्वादिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) एवो शिष्यनो प्रश्न सांज्ञलीने आचार्य कहे ठे. जयं चरे इति. हे शि-
ष्य ! साधु जे ठे, ते (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (चरे के०) चरेत्
एटले चादे (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (चिठे के०) तिष्ठेत् एटले
उजो रहे, (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (आसे के०) आसीत् एटले
बेसे, (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (सए के०) स्वपेत् एटले शयन करे,
तथा (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (जुंजंतो के०) जुञ्जानः एटले जोज-
न करतो अने (जयं के०) यतं एटले जयणाये करी (ज्ञासंतो के०) ज्ञापमाणः
एटले ज्ञापण करतो (पावं कम्मं के०) पापं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पाप कर्म
प्रत्ये (न बंधइ के०) न बध्नाति एटले बांधतो नथी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अत्र आचार्य उत्तरमाह । यतं चरेत् सूत्रस्य उपदेशेन ईर्यासमि-
त्यादिसमितः सन्, यतं तिष्ठेत् समाहितः सन् हस्तपादादीनां विक्षेपेण विना, यत-
मासीत् उपयुक्तः सन् आकुञ्चनादेः अकरणेन, यतं स्वपेत् समाधिमान् सन् रात्रौ प्र-
कामशय्यादिपरिहारेण । यतं जुञ्जानः अप्रणीतं सिंहजक्षितादिना, एवं यतं ज्ञाप-
माणः साधुज्ञापया तदपि मृडु कालप्राप्तं च । एवं कुर्वन् साधुः पापं कर्म क्लिष्टमकुश-
लानुबन्धि ज्ञानावरणीयादि न बध्नाति। कथमाश्रवरोधनात्साध्वाचारतत्परत्वाच्च ॥ ७ ॥

(टीका.) आचार्य आह । जयं चरे इत्यादि । यतं चरेत् सूत्रोपदेशेनेर्यासमितः ।
यतं तिष्ठेत् समाहितो हस्तपादाद्यविक्षेपेण । यतमासीत् उपयुक्त आकुञ्चनाद्यकर-
णेन । यतं स्वपेत् समाहितो रात्रौ प्रकामशय्यादिपरिहारेण । यतं जुञ्जानः सप्रयो-
जनमप्रणीतं प्रतरसिंहजक्षितादिना । एवं यतं ज्ञापमाणः साधुज्ञापया मृडु काल-
प्राप्तं च । पापं कर्म क्लिष्टमकुशलानुबन्धि ज्ञानावरणीयादि न बध्नाति नादत्ते निराश्र-
वत्वात् विहितानुष्ठानपरत्वादिति ॥ ७ ॥

सवन्नूयप्पन्नूअस्स, सम्मं नूयाइं पासउ ॥

पिहिआसवस्स दंतस्स, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) सर्वचूतेषु आत्मचूतः सर्वचूतात्मचूतो य आत्मवत्सर्वचूतानि पश्यति सम्यक् वीतरागोक्तेन विधिना पृथ्व्यादीनि चूतानि पश्यतः, पिहिताश्रवस्य, दान्तस्थेन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेन पापं कर्म न बध्यते । पापकर्मबन्धो न चवतीत्यर्थः ॥ ए ॥

(अर्थ.) हवे उपदेश कहे ठे. (सबचूयप्पचूअस्स के०) सर्वचूतात्मचूतस्य, सर्वचूत ते सर्व प्राणीने आत्मचूत एटले पोताना आत्मानी परे समजनारा एवा तथा (सम्मं चूयाइं पासउं के०) सम्यक् चूतानि पश्यतः, चूतानि एटले सर्व जीवोने सम्यक् एटले वीतरागे कह्या प्रमाणे रूडीरीते पश्यतः एटले जोनारा एवा (पिहियासवस्स के०) पिहिताश्रवस्य एटले प्राणातिपातादिक आश्रवद्वार जेणे रोक्यां ठे, एवा अने (दंतस्स के०) दांतस्य एटले जेणे इंद्रियदमन कखुं ठे, एवा साधुने (पावं कम्मं के०) पापं कर्म एटले ज्ञानावरणीयादि पापकर्म (न बंधइ के०) न बध्नाति बंधातुं नथी ॥ ए ॥

(दीपिका.) किंच एवंविधस्य साधोः पापं कर्म न बध्यते । तस्य साधोः पापकर्मबन्धो न चवतीत्यर्थः । किं साधोः । सर्वचूतेषु आत्मचूतो य आत्मवत्सर्वचूतानि पश्यति । तस्य किं कुर्वतः साधोः । सम्यग्वीतरागकथितेन विधिना चूतानि पृथ्व्यादीनि पश्यतः । पुनः किं साधोः । पिहितो निरुद्धः स्थगित आश्रवः प्राणातिपातादिरूपो येन स तस्य । पुनः किंचूतस्य साधोः । दान्तस्य दमितेन्द्रियनोऽन्द्रियव्यापारस्य । एवं सति किं चवति । सर्वचूतदयावतः पापकर्मबन्धो न चवति ॥ ए ॥

(टीका.) किंच सबचूय इत्यादि । सर्वचूतेष्व्वात्मचूतः सर्वात्मचूतो । य आत्मवत्सर्वचूतानि पश्यतीत्यर्थः । तस्यैवं सम्यग्वीतरागोक्तेन विधिना चूतानि पृथिव्यादीनि पश्यतः सतः । पिहिताश्रवस्य स्थगितप्राणातिपाद्याश्रवस्य दान्तस्थेन्द्रियनोऽन्द्रियदमेन पापं कर्म न बध्नाति, तस्य पापकर्म बन्धो न चवतीत्यर्थः ॥ ए ॥

पठमं नाणं तउ दया, एवं चिठइ सबसंजए ॥
अन्नाणी किं काही, किंवा नाही ठेअपावगं ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एवं सति दयायामेव यतितव्यं अलं ज्ञानाज्यासेनापीति मा चूदव्युत्पन्नविनेयमतिविन्नम इति तदपोहायाह । प्रथममादौ ज्ञानं ततो दया एवमनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वकक्रियाप्रतिपत्तिरूपेण तिष्ठत्यास्ते सर्वसंयतः । अज्ञानी किं करिष्यति । सर्वत्रान्धतुल्यत्वात् प्रवृत्तिनिमित्ताज्ञावात् वा किं वा ज्ञास्यात्

ठेकं निपुणं हितं कालोचितं पापकमितो विपरीतं तत्करणं चावतोऽकरणमेव । अतो ज्ञानाज्यासः कार्यः ॥ १० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त उपदेशथी कोइ एम समजे के, सर्व प्राणिमात्र उपर दया राखनार जे पुरुष, तेने पापकर्मनो बंध अतो नथी, माटे सर्वप्रकारे प्रयत्न करीने दयाज पालवी. परंतु ज्ञाननो अज्यास वगेरे कांइ करवानी जरूर नथी, एवा अज्ञानी शिष्यने मोह न थवो जोइयें, माटे कहे ठे. पढमं ति (पढमं के०) प्रथमं एटले प्रथम (नाणं के०) ज्ञानं एटले जीवाजीवादिकनुं ज्ञान संपादन करे, (तउं के०) ततः एटले जीवाजीवादिज्ञान थया पठी (दया के०) दया एटले संयमरूप दया षड्जीवनिकायने विषे कराय. आ प्रकारथी ज्ञानपूर्वक दया सिद्ध थाय ठे. (एवं के०) पूर्वोक्त ज्ञानपूर्वक दया पालवाथी ते साधु (सबसंजए के०) सर्वसंयतः एटले सर्व प्रकारे संयत थाय ठे. वढी एथी विपरीत जे पुरुष (अन्नाणी के०) अज्ञानी एटले जीवाजीवादिज्ञानरहित होय ठे, ते (किं काही के०) किं करिष्यति एटले शुं करशे ? केमके, ज्ञान नहीं होवाथी ते अंधसमान ठे, माटे ते अज्ञानी केवा कर्मने विषे प्रवृत्त थवुं, तथा केवा कर्मथी निवर्तवुं, ते कांइ जाणैज नहीं. वढी यद्यपि ते पुरुष कांइ कर्म करवा प्रवृत्त थाय, तोपण ते (सेयपावगं के०) श्रेयःपापकं एटले पुण्य अने पापने (किंवा नाही के०) किंवा ज्ञास्यति एटले शुं जाणशे ? कांइज नहीं ॥ १० ॥

(दीपिका.) शिष्यः प्राह । इत्यनेन किमागतं सर्वप्रकारेण दयायामेव यतितव्यं किं प्रयोजनं ज्ञानाज्यासेन । गुरुराह मा एवं त्रमं कुरु । यतः प्रथममादौ ज्ञानं जीवस्वरूपरक्षणस्य उपायफलविषयं ततस्तथाविधज्ञानात्पश्चात् दया संयमः एवमनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वकदयाप्रतिपत्तिरूपेण तिष्ठत्यास्ते सर्वसंयतः सर्वोऽपि साधुवर्गः । परं यः पुनरज्ञानी ज्ञानरहितः स किं करिष्यति । सर्वत्रान्धतुल्यत्वात् प्रवृत्तिनिमित्तस्याज्ञावात् । किं वा कुर्वन् ज्ञास्यति ठेकं निपुणं हितं कालस्य उचितं पापकं वा ठेकाद्विपरीतम् । तत्करणं चावतोऽकरणमेव समस्तनिमित्तानामज्ञावात् अन्धप्रदीप्तपलायनघुणाद्भवत् । अत एव अन्यत्राप्युक्तम् ॥ गीअठो अ विहारो, बीउं गीअठमीसिउं जणिउं ॥ इत्तो तइअविहारो, नाणुनाउं जिणवरेहिं ॥ १ ॥ अतो ज्ञानाज्यासः कार्य एव ॥ १० ॥

(टीका.) एवं सति सर्वभूतदयावतः पापकर्मबन्धो न जवतीति सर्वात्मना दयायामेव यतितव्यम् । अलं ज्ञानाज्यासेनापीति सा भूदव्युत्पन्नविनेयमतिवित्रम इति तदपोहायाह । पढमं णामित्यादि । प्रथममादौ ज्ञानं जीवस्वरूपसंरक्षणोपा-

११६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

यफलविषयं ततस्तथाविधज्ञानसमनन्तरं दया संयमस्तदेकान्तोपादेयतया ज्ञावतस्त-
त्प्रवृत्तेः । एवमनेन प्रकारेण ज्ञानपूर्वकक्रियाप्रतिपत्तिरूपेण तिष्ठत्यास्ते । सर्वसंयतः
सर्वप्रव्रजितः । यः पुनरज्ञानी साध्योपायफलपरिज्ञानविकलः स किं करिष्यति सर्व-
त्रान्धतुल्यत्वात्प्रवृत्तिनिवृत्तिनिमित्ताज्ञावात् । किं वा कुर्वन् ज्ञास्यति ठेकं निपुणं
हितं कालोचितं पापकं वा अतो विपतरीतमिति । ततश्च तत्करणं ज्ञावतोऽकरणमेव
समग्रनिमित्ताज्ञावात् अन्धप्रदीप्तपलायनघुणाद्भ्रमणवत् । अत एवान्यत्राप्युक्तम् ।
गीअडो अ विहारो, वीठ गीअडमीसिठ नणिठ ॥ इत्यादि । अतो ज्ञानाच्यासः कार्यः ॥ १० ॥

सोच्चा जाणइ कड्याणं, सोच्चा जाणइ पावगं ॥

उज्जयं पि जाणए सोच्चा, जं सेयं तं समायरे ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) श्रुत्वा जानाति । कड्यो मोक्षस्तमणति नयतीति कड्याणं दया-
ख्यं संयमस्वरूपं पापकमसंयमरूपमुज्जयं संयमासंयमस्वरूपं श्रावकोपयोगि जाना-
ति । यतश्चैवमत इत्थं विज्ञाय यत्ठेकं निपुणं कालोचितं तत्समाचरेत् ॥ ११ ॥

(अर्थ.) माटे ज्ञानाच्यास करवाशी जे थाय ठे ते कहे ठे. सोच्चा इत्यादि-
पुरुष जे ठे ते (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सिद्धांत सांच्छदीने (कड्याणं के०) क-
ड्याणं एटले संयम प्रत्ये (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे ठे. तेमज (सोच्चा-
के०) श्रुत्वा एटले सिद्धांत श्रवण करीने (पावगं के०) पापकं एटले असंयम प्रत्ये
(जाणइ के०) जानाति एटले जाणे ठे. (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सिद्धांत सांच्छदीने
(उज्जयं पि के०) उज्जयमपि एटले संयम अने असंयम पाप ए बे प्रत्ये पण (जा-
णइ के०) जानाति एटले जाणे ठे. एवी रीतें सिद्धांतश्रवणशी पुण्य, पाप अने तडुज्जय
जाणीने पठी (जं के०) यत् एटले जे (सेयं के०) श्रेयः एटले हितकारि होय,
(तं के०) तत् एटले ते (समायरे के०) समाचरेत्. एटले आचरे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) यत आह । श्रुत्वा जानाति कड्याणं दयाख्यं संयमस्वरूपं, श्रुत्वा
च जानाति पापकं हिंसाख्यमसंयमस्वरूपम् । उज्जयमपि संयमासंयमस्वरूपं श्रावकोप-
योगि श्रावकयोग्यं जानाति श्रुत्वा नाश्रुत्वा । यतश्चैवमत इत्थं विज्ञाय यत्ठेकं तत्
समाचरेत् तत् कुर्यादित्यर्थः ॥ ११ ॥

(टीका.) तथा चाह सोच्चा इत्यादि । श्रुत्वा आकर्ण्य कार्यसाधनत्वात्ससाध-
नस्वरूपविपाकं जानाति बुद्ध्यते । कड्याणं कड्यो मोक्षस्तमणति प्रापयतीति कड्या-
णं दयाख्यं संयमस्वरूपम् । तथा श्रुत्वा जानाति पापकमसंयमस्वरूपम् । उज्जयमपि

संयमासंयमस्वरूपं श्रावकोपयोगि जानाति श्रुत्वा नाश्रुत्वा । यतश्चैवमत इत्थं वि-
ज्ञाय ठेकं निपुणं हितं कालोचितं तत्समाचरेत्कुर्यादित्यर्थः ॥ ११ ॥

जो जीवे वि न याणेइ, अजीवे वि न याणइ ॥

जीवाजीवे अयाणंतो, कह सो नाहीइ संयमं ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) उक्तमेव स्पष्टयन्नाह । यो जीवान् पृथिवीकायिकादिज्ञेदज्ञिन्नान्न
जानाति । अजीवान्संयमोपघातिनो हिरण्यादीन्न जानाति । जीवाजीवानजानन् क-
थमसौ ज्ञास्यति संयमम् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे, सिद्धांतना ज्ञान वगर संयमनुं ज्ञान थतुं नथी, एम कहे ठे.
जो जीवे इति. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (जीवे वि के०) जीवानपि एटले पृ-
थ्वीकायादि जीवने (न याणेइ के०) न जानाति एटले जाणतो नथी. तथा (अ-
जीवे वि के०) अजीवानपि एटले हिरण्य रूप्य प्रमुख अजीवने पण (न याणइ के०)
न जानाति एटले जाणतो नथी. (सो के०) सः एटले ते पुरुष (जीवाजीवे के०)
जीवाजीवान् एटले जीवअजीव प्रत्ये (अयाणंतो के०) अजानन् एटले न जाणतो
थको (संयमं के०) प्राणातिपातविरमणादिरूप सत्तर प्रकारना संयमने (कह
के०) कथं एटले केवी रीते (नाहीइ के०) ज्ञास्यति एटले जाणशे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) उक्तमेव स्पष्टीकुर्वन्नाह । यो जीवानपि पृथिवीकायादीन् न जा-
नाति । अजीवानपि संयमस्य उपघातिनो मणिस्वर्णादीन् न जानाति । एवं जीवा-
जीवान् अजानन् कथमसौ ज्ञास्यति संयमं तत्संबन्धिज्ञानस्य अज्ञावात् ॥ १२ ॥

(टीका.) उक्तमेवार्थं स्पष्टयन्नाह । जो जीवे इत्यादि । यो जीवानपि पृथिवीकायि-
कादिज्ञेदज्ञिन्नान् न जानाति । अजीवानपि संयमोपघातिनो मद्यहिरण्यादीन्न जानाति ।
जीवाजीवानजानन्कथमसौ ज्ञास्यति संयमं तद्विषयं तद्विषयाज्ञानादिति ज्ञावः ॥ १२ ॥

जो जीवे वि वियाणेइ, अजीवे वि वियाणइ ॥

जीवाजीवे वियाणंतो, सो हु नाहीइ संयमं ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) यदा जीवानजीवानपि विजानाति । तदा जीवानजीवांश्च विजानन्स
खलु संयमं ज्ञास्यति ॥ १३ ॥

११८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) हवे, जे पुरुष संयमने जाणे तेनुं लक्षण कहे ठे. जो इति (जो के०) यः एटले जे पुरुष (जीवे विके०) पृथ्वीकायादि जीव प्रत्ये पण (वियाणइ के०) विजानाति एटले सारीरीते जाणें, तथा (अजीवे विके०) अजीवानपि एटले धर्मास्तिकायादिक तथा संयमना उपघातक एवा मद्य सुवर्णादि अजीव पदार्थ प्रत्ये पण (वियाणइ के०) विजानाति एटले विशेषे करी जाणे. (सो के०) सः एटले ते पुरुष (जीवाजीवे के०) जीवाजीवान् एटले जीव तथा अजीव प्रत्ये (वियाणंतो के०) विजानन् एटले जाणतो थको (संजमं के०) संयमं एटले सत्तर प्रकारना संयम प्रत्ये (हु के०) खलु एटले निश्चये करी (नाहीइ के०) ज्ञास्यति एटले जाणशे. ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) ततश्च यो जीवानपि विजानाति । अजीवानपि विजानाति । जीवाजीवान् विजानन् स एव ज्ञास्यति संयममिति । उपदेशाधिकारः समाप्तः ॥ ३३ ॥

(टीका.) ततश्च यो जीवानपि जानात्यजीवानपि जानाति । जीवाजीवान् विजानन् स एव ज्ञास्यति संयममिति । प्रतिपादितः पञ्चम उपदेशार्थाधिकारः ॥ ३३ ॥

जया जीवमजीवे अ, दो वि एए वियाणइ ॥

तया गइ बहुविहं, सबजीवाण जाणइ ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) सांप्रतं धर्मफलमाह । यदा यस्मिन् काले जीवानजीवांश्च द्वावप्येतौ विजानाति विविधं जानाति । तस्मिन् काले गतिं नरकगत्यादिरूपां बहुविधां जीवाजीवानां जानाति यथास्थितज्ञानमन्तरेण गतिपरिज्ञानात्तवात् ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) हवे पूर्वोक्त ज्ञाननुं फल कहे ठे. जया इति. (जया के०) यदा एटले ज्यारे (जीवमजीवे अ के०) जीवाजीवौ च एटले जीव तथा अजीव (एए दो वि के०) एतौ द्वावपि एटले ए बेहुने पण (वियाणइ के०) विजानाति एटले जाणे. (तथा के०) तदा एटले त्यारे (सबजीवाणं के०) सर्वजीवानां एटले सर्वे जीवोनी (बहुविहं के०) बहुविधां एटले देवतिर्यङ्गनारकादि अनेकप्रकारनी (गइ के०) गतिं एटले गतिने (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) सांप्रतंधर्मस्य फलमाह । जया इत्यादि । यदा यस्मिन् काले जीवानजीवान् द्वौ अपि एतौ विजानाति अनेकप्रकारेण जानाति । तदा तस्मिन् काले गतिं

नरकगत्यादिरूपां बहुविधामनेकप्रकारां सर्वजीवानां जानाति । यथावस्थितजीवा-
जिवादिपरिज्ञानं विना गतिपरिज्ञानस्य अज्ञावात् ॥ १४ ॥

(टीका.) सांप्रतं षष्ठेऽधिकारे धर्मफलमाह । जया इत्यादि । यदा यस्मिन् काले
जीवानजीवांश्च द्वावप्येतौ विजानाति विविधं जानाति । तदा तस्मिन् काले गतिं न-
रकगत्यादिरूपां बहुविधां स्वपरगतत्वेनानेकप्रकारां सर्वजीवानां जानाति । यथाव-
स्थितजीवाजीवपरिज्ञानमन्तरेण गतिपरिज्ञानाज्ञावात् ॥ १४ ॥

जया गइं बहुविहं, सब्जिवाण जाणइ ॥

तया पुसुं च पावं च, बंधं मुक्कं च जाणइ ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) उत्तरोत्तरफलवृद्धिमाह । तदा पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनि-
बन्धनं बन्धं जीवकर्मयोगदुःखलक्षणं मोक्षं च तद्वियोगसुखलक्षणम् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) (जया के०) यदा एटले ज्यारे (सब्जिवाण के०) सर्व जीवोनी
(बहुविहं के०) बहुविधां एटले चार प्रकारनी (गइं के०) गतिं एटले गतिने
(जाणइ के०) जानाति एटले जाणे. (तया के०) तदा एटले ल्यारे चतुर्विध ग-
तिना कारण एवा (पुसुं च पावं च के०) पुण्यं च पापं च एटले पुण्यने अने पापने
तथा (बंधं मुक्कं च के०) बंधं मोक्षं च एटले बंधने अने मोक्षने (जाणइ के०)
जानाति एटले जाणे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) अथ उत्तरोत्तरफलवृद्धिमाह । यदा गतिं बहुविधां सर्वजीवानां
जानाति । तदा पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनिबन्धनं तथा बन्धं जीवकर्मयोगदुःख-
लक्षणं मोक्षं च जीवकर्मवियोगसुखलक्षणं जानाति ॥ १५ ॥

(टीका.) उत्तरोत्तरां फलवृद्धिमाह । जया इत्यादि । यदा यस्मिन्काले गतिं
बहुविधां सर्वजीवानां जानाति । तदा पुण्यं च पापं च बहुविधगतिनिबन्धनं तथा
बन्धं जीवकर्मयोगदुःखलक्षणं मोक्षं च तद्वियोगसुखलक्षणं जानाति ॥ १५ ॥

जया पुसुं च पावं च, बंधं मुक्कं च जाणइ ॥

तया निविंदए चोए, जे दिवे जे अ माणुसे ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) तदा निर्विन्ते मोहाज्ञावात् सम्यग् विचारयत्यसारदुःखरूपतया
जोगान् शब्दादीन् ॥ १६ ॥

२३० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) तथा जया इति. (जया के०) यदा एटले ज्यारे (पुणं च पापं च के०) पुणं च पापं च एटले पुण्य अने पाप प्रत्ये तथा (बंधं मुक्कं च के०) बंधं मोक्कं च एटले बंध अने मोक्क प्रत्ये (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे. (तथा के०) तदा एटले त्त्यारे, (जे के०) ये एटले जे (दिवे के०) दिव्याः एटले देव संबंधी तथा (जे अ माणुसे के०) ये च मानुषाः एटले मनुष्यना जे (जो ए के०) जोगाः एटले जोग ठे, ते जोगने (निविंदए के०) निर्विन्ते एटले असार करी जाणे ठे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) यदा पुणं च पापं च बन्धं च मोक्कं च जानाति । तदा निर्विन्ते मोहाज्ञावात् सम्यग्विचारयति असारदुःखरूपतया । कान् जोगान् शब्दादीन् यान् दिव्यान् तथा यान् मानुषान् । तेज्यो व्यतिरिक्ताः शेषाः परमार्थतो जोगा एव न जवन्ति ॥ १६ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा पुणं च पापं च बन्धं मोक्कं च जानाति । तदा निर्विन्ते मोहाज्ञावात् सम्यग्विचारयत्यसारदुःखरूपतया जोगान् शब्दादीन् यान् दिव्यान् यांश्च मानुषान् । शेषास्तु वस्तुतो जोगा एव न जवन्ति ॥ १६ ॥

जया निविंदए जोगे, जे दिवे जे अ माणुसे ॥

तथा चयइ संजोगं, सप्रितरबाहिरं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) तदा त्यजति संयोगं ज्ञावतः आज्यन्तरं क्रोधादि बाह्यं हिरण्यादि ॥ १७ ॥

(अर्थ.) तथा (जया के०) यदा एटले ज्यारे (जे दिवे जे अ माणुसे के०) ये दिव्या ये च मानुषाः एटले जे देवना तथा माणसना जोग ठे, ते (जो ए के०) जोगान् एटले जोगने (निविंदए के०) निर्विन्ते एटले असार करी जाणे. (तथा के०) तदा एटले त्त्यारे (सप्रितरबाहिरं के०) साज्यन्तरबाह्यं एटले रागद्वेषादिक अज्यन्तर तथा पुत्रकलत्रादिक बाह्य एवा (संजोगं के०) संयोगं एटले संयोगने (चयइ के०) त्यजति एटले ठोडी दे ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) यदा निर्विन्ते जोगान् दिव्यान् मानुषान् । तदा त्यजति संयोगं संबन्धं साज्यन्तरबाह्यम् । क्रोधादिरूपमाज्यन्तरं स्वर्णादिरूपं बाह्यं संबन्धमित्यर्थः ॥ १७ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा निर्विन्ते जोगान् यान् दिव्यान् यांश्च मानुषान् । तदा त्यजति संयोगं संबन्धं अव्यतो ज्ञावतः साज्यन्तरबाह्यं क्रोधादिहिरण्यादि-संबन्धमित्यर्थः ॥ १७ ॥

जया चयइ संजोगं, सप्रितरबाहिरं ॥

तया मुंफे नवित्ता एं, पवइए अणगारिअं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) तदा मुण्णो ड्रव्यतो जावतश्च चूत्वा प्रव्रजति प्रकर्षेण व्रजति मोक्षं प्रत्यनगारम् ॥ १७ ॥

(अर्थ.) (जया के०) यदा एटले ज्यारे (सप्रितरबाहिरं के०) साज्यन्तरबाह्यं एटले बाह्य अने अज्यन्तर एवां बे प्रकारना (संजोगं के०) संयोगं एटले संबंधने (चयइ के०) त्यजति एटले त्याग करे ठे. (तया के०) तदा एटले त्यारें (मुंफे नवित्ता एं के०) मुंफो चूत्वा एटले ड्रव्यजावथी मुंफु थइने (अणगारिअं के०) अनगारं एटले आगाररहितपणें अर्थात् गृहनो त्याग करीने (पवइए के०) प्रव्रजति, प्रकर्षेकरी एटले ड्रव्यथी लोचादिके करी तथा जावथी रागद्वेषादिकना त्यागे करी व्रजति एटले मोक्ष प्रत्यें जाय ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) यदा त्यजति संयोगं साज्यन्तरं बाह्यं तदा मुण्णो चूत्वा ड्रव्यतो जावतश्च प्रव्रजति प्रकर्षेण व्रजति मोक्षमनगारं ड्रव्यतो जावतश्च अविद्यमानागारमित्यर्थः ॥ १७ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा त्यजति संयोगं साज्यन्तरबाह्यम् । तदा मुण्णो चूत्वा ड्रव्यतो जावतश्च प्रव्रजति प्रकर्षेण व्रजत्यपवर्गं प्रत्यनगारं ड्रव्यतो जावतश्चाविद्यमानागारमिति जावः ॥ १७ ॥

जया मुंफे नवित्ता एं, पवइए अणगारिअं ॥

तया संवरमुक्किठं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) तदा संवरमुक्किठं ति प्राकृतशैल्या उत्कृष्टसंवरं प्राणातिपातादिनिवृत्तिरूपं चारित्रधर्मं स्पृशत्यनुत्तरम् ॥ १८ ॥

(अर्थ.) जया मुंडो इत्यादि. ज्यारें मुंड थइने इत्यादि (तया के०) तदा एटले त्यारें (अणुत्तरं के०) श्रेष्ठ एवा (संवरमुक्किठं के०) उत्कृष्टसंवररूप (धम्मं के०) धर्म एटले धर्मप्रत्ये (फासे के०) स्पृशति एटले स्पर्श करे. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) यदा मुंफो चूत्वा प्रव्रजति अनगारं तदा उत्कृष्टं संवरधर्मं सर्वप्राणातिपातादिनिवृत्तिरूपं चारित्रधर्मं स्पृशति अनुत्तरं सम्यगासेवत इत्यर्थः ॥ १८ ॥

१३९ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीका.) जया इत्यादि । यदा मुण्णो जूत्वा प्रव्रजत्यनगारम् । तदा संवरमुक्किं ति प्राकृतशैल्या उत्कृष्टसंवरं धर्मं सर्वप्राणातिपातादिविनिवृत्तिरूपं चारित्रधर्ममित्यर्थः । स्पृशत्यनुत्तरं सम्यगासेवत इत्यर्थः ॥ १९ ॥

जया संवरमुक्किं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥

तया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसंकमं ॥ २० ॥

(अवचूरिः) तदा धुनाति कर्मरजोऽबोधिकलुषकृतं अबोधिकलुषेण मिथ्यादृष्टिनोपात्तमित्यर्थः ॥ २० ॥

(अर्थ.) जया संवरं इत्यादि. ज्यारें उत्कृष्ट संवररूप श्रेष्ठ धर्मने आदरे ठे, (तया के०) तदा एटले त्जारें (अबोहिकलुसंकमं के०) अबोधिकलुषकृतं एटले मिथ्यादृष्टिपणाशी करेला एवा (कम्मरयं के०) कर्मरजः एटले कर्मरूप रज प्रत्ये. कर्मने रज केहवानुं कारण ए ठे के, कर्म जे ठे ते पोताना फलरूप दुःखादिक-शी आत्माने लेप करे ठे, माटे कर्मने रज कहे ठे. एवा कर्मरजने ते पूर्वोक्त साधु (धुणइ के०) धुनाति एटले काढी नाखें ठे. ॥ २० ॥

(दीपिका.) यदा संवरमुत्कृष्टं धर्मं स्पृशति अनुत्तरम् । तदा धुनाति । धातूनाम-नेकार्थत्वात् । पातयति । किम् । कर्मरजः कर्मैव आत्मरज्जनात् रज इव कर्मरजः । किं जूतं कर्मरजः । अबोधिकलुषकृतं अबोधिकलुषेण मिथ्यादृष्टिना उपात्तमित्यर्थः ॥२०॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदोत्कृष्टसंवरं धर्मं स्पृशत्यनुत्तरं तदा धुनात्यनेकार्थ-त्वात्पातयति कर्मरजः कर्मैव आत्मरज्जनाद् रज इव रजः । किंविशिष्टमित्याह । अबोधिकलुषकृतम् अबोधिकलुषेण मिथ्यादृष्टिनोपात्तमित्यर्थः ॥ २० ॥

जया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसंकमं ॥

तया सबत्तगं नाणं, दंसणं चाग्निगहइ ॥ २१ ॥

(अवचूरिः) तदा सर्वगं ज्ञानमशषड्यविषयं दर्शनं चाशेषदृश्यविषयं चाधि-गहत्यावरणात्तावादाधिक्येन प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ २१ ॥

(अर्थ.) जया धुणइ इत्यादि. ज्यारें मिथ्यादृष्टिपणे करी करेला कर्मरजने पुरुष टाळे ठे. (तया के०) तदा एटले त्जारें (सबत्तगं के०) सर्वत्रगं एटले सर्वलोकमां व्यापी रहे एवा (नाणं के०) ज्ञानं एटले केवलज्ञान प्रत्ये तथा (दंसणं च के०) दर्शनं

च एटले दर्शन प्रत्ये (अग्निगच्छे के०) अग्निगच्छति एटले ज्ञानावरणीय कर्मना तथा दर्शनावरणीय कर्मना अज्ञावशी सारी रीते पामे ठे ॥ ११ ॥

(दीपिका.) यदा धुनाति कर्मरजः अबोधिकदुषकृतम् । तदा सर्वत्रगं ज्ञानमशेषज्ञेयविषयमशेषं दर्शनं चाधिगच्छति आवरणस्य अज्ञावात् आधिक्येन प्राप्नोति ॥११॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा धुनाति कर्मरजः अबोधिकदुषकृतम् । तदा सर्वत्रगं ज्ञानमशेषज्ञेयविषयं दर्शनं चाशेषदृश्यविषयमधिगच्छत्यावराणाज्ञावादाधिक्येन प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ११ ॥

जया सवत्तगं नाणं, दंसणं चाग्निगच्छे ॥

तथा लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥ ११ ॥

(अर्थचूरिः) तदा लोकं चतुर्दशरज्ज्वात्मकमलोकं चानन्तं जिनो जानाति केवली । लोकालोकौ च सर्वौ नान्यतरमित्यर्थः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) जया सवत्तगं इत्यादि. ज्यारे सर्वलोकव्यापी एवा ज्ञानने तथा दर्शनने जीव पामे ठे, (तथा के०) तदा एटले त्यारे (केवली के०.) केवलज्ञानी थएलो (जिणो के०.) जेनां कर्मबंधन तूटी गयां, एवो ते पुरुष (लोगमलोगं च के०) लोकमलोकं च एटले चतुर्दशरज्ज्वात्मक लोक प्रत्ये अने अनंता अलोक प्रत्ये (जाणइ के०) जानाति एटले जाणे ठे. चउदरज्जु लोकना स्वर्ग, मृत्यु अने पाताल एवा त्रण जेद ठे. ते चउदरज्जु लोक चउदरज्जुप्रमाण ठे. रज्जु एटले शुं ? तो के जो कोइ कौतुकी देव हजार मणनो लोहमानो एक गोलो बनावीने तेने सौधमैंद्र देवलोकथी हेठे पृथ्वीउपर नाखे, तो तेने चूमिए, पडतां ठ मास, ठ दिन अने ठ मुहूर्त एटलो काल लागे. ए एक रज्जु थइ. ए रज्जु त्रण प्रकारे ठे. एक ऊर्ध्वरज्जु, बीजी अधोरज्जु, अने त्रीजी तिर्यग्रज्जु. तेमां एक ऊर्ध्वरज्जु मनुष्यलोकथी मांमीने सौधमैंद्र देवलोक सुधी ठे. बीजी ऊर्ध्वरज्जु माहेंद्र देवलोकथी चोथा देवलोकसुधी ठे. त्रीजी ऊर्ध्वरज्जु चोथा देवलोकथी ठा लांतक देवलोक सुधी ठे. चोथी ऊर्ध्वरज्जु लांतक देवलोकथी सहस्रार देवलोक सुधी ठे. पांचमी ऊर्ध्वरज्जु सहस्रार देवलोकथी अच्युत देवलोक सुधी ठे. ठाठी ऊर्ध्वरज्जु नवग्रैवेयक सुधी ठे. सातमी ऊर्ध्वरज्जु नवग्रैवेयकथी मांमीने सिद्धशिला सुधी ठे. तेमज प्रत्येक नरकपृथ्वी एक एक रज्जुप्रमाणनी गणतां अधोरज्जु पण सात थइ. एवं वे मलीने चौद रज्जु थइ. एवीरीतें तिर्यग्रज्जु पण जाणवी. उदाहरण—अरतक्षेत्रथी पूर्वपश्चिमना तथा दक्षिण उत्तरना स्वयंभू

७३४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

रमणसमुद्र सुधीना प्रदेशनुं प्रमाण पण सिद्धांतथी जाणवुं. एवा चतुर्दशरज्जु-
प लोकने केवली हाथनी हाथेदी उपर रहेला आमलानी परें जाणे ठे. तथा अनंत
अलोकने पण जाणे ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) यदा सर्वत्रगं ज्ञानं दर्शनं च अधिगच्छति । तदा लोकं चतुर्दशरज्जु-
रूपमलोकं च अनन्तं जिनो जानाति केवली ॥ ११ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा सर्वत्रगं ज्ञानं दर्शनं चाधिगच्छति । तदा लोकं
चतुर्दशरज्जुवात्मकमलोकं चानन्तं जिनो जानाति केवली । लोकालोकौ च सर्व
नान्यतरमेवेत्यर्थः ॥ ११ ॥

जया लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥

तया जोगे निरुंजिता, सेलेसिं पणिवज्जइ ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) तदोचितसमये योगान्निरुद्ध्य मनोयोगादीन् शैलेशीं प्रतिपद्यते न-
वोपग्राहिकर्माशङ्कयाय ॥ १३ ॥

(अर्थ.) जया लोगं इत्यादि. ज्यारे पुरुष केवलज्ञानी यइने लोक तथा अलोक
प्रत्ये जाणे ठे. (तथा के०) तदा एटले त्यारे (जोगे के०) योगान् एटले मन
वचन कायाना व्यापार प्रत्ये (निरुंजिता के०) निरुद्ध्य एटले रुंधीने नवोपग्राही
कर्मना हयनेमाटे (सेलेसिं के०) शैलेशीं एटले पर्वतनी परें निश्चलपणाने (पणि-
वज्जइ के०) प्रतिपद्यते एटले प्राप्त थाय ठे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) यदा लोकमलोकं च जिनो जानाति केवली । तदा उचितसमयेन
योगान् निरुद्ध्य मनोयोगादीन् शैलेशीं प्रतिपद्यते नवोपग्राहिकर्माशङ्कयार्थम् ॥ १३ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा लोकमलोकं च जिनो जानाति । तदोचितस-
मयेन योगान्निरुद्ध्य मनोयोगादीन् शैलेशीं प्रतिपद्यते नवोपग्राहिकर्माशङ्कयाय ॥ १३ ॥

जया जोगे निरुंजिता, सेलेसिं पणिवज्जइ ॥

तया कम्मं खवित्ता णं, सिद्धिं गच्छइ नीरउ ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) तदा नवोपग्राह्यपि कर्म ह्यपयित्वा सिद्धिं गच्छति लोकान्तक्षेत्ररूपां
नीरजाः सकलकर्मरजोविग्रमुक्तः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) जया जोगं इत्यादि. ज्यारे मन वचन कायाना व्यापार रुंधीने शैलेशी करणने पामे ठे, (तथा के०) त्यारे (नीरजं के०) नीरजाः एटले कर्मरूप रजे करी रहित थको (कम्मं के०) कर्म एटले जवोपग्राहि कर्मने (खवित्ता णं के०) क्कपयित्वा एटले खपावीने (सिद्धिं के०) लोकान्तक्षेत्ररूप सिद्धिने (गह्वइ के०) गह्वति एटले जाय ठे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) यदा योगान्निरुध्य शैलेशीं प्रतिपद्यते । तदा कर्म क्कपयित्वा सिद्धिं लोकान्तक्षेत्ररूपां गह्वति । किञ्चूतः । नीरजाः कर्मरजोमुक्तः ॥ १४ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा योगान्निरुध्य शैलेशीं प्रतिपद्यते । तदा कर्म क्कपयित्वा ज्ञावोपग्राह्यपि सिद्धिं गह्वति लोकान्तक्षेत्ररूपाम् । नीरजाः सकलकर्मरजोविनिर्मुक्तः ॥ १४ ॥

जया कम्मं खवित्ता णं, सिद्धिं गह्वइ नीरजं ॥

तया लोगमह्वयठो, सिद्धो ह्वइ सासजं ॥ १५ ॥

(अर्थचूरिः) तदा लोकमस्तकस्थः त्रिलोक्युपरिवर्ती जवति । शाश्वतः कर्मबीजाज्ञावात् अनुत्पत्तिधर्मा ॥ १५ ॥

(अर्थ.) ज्यारे कर्मरजेकरी रहित थको जवोपग्राहि कर्म खपावीने सिद्धिं प्रत्ये पामे ठे. (तथा के०) तदा एटले त्यारे (लोगमह्वयठो के०) लोकमस्तकस्थः एटले चतुर्दशरज्जुलोकना मस्तक उपर एटले सिद्धक्षेत्रे रहेलो पुरुष (सासजं के०) शाश्वतः एटले कर्मरूप बीजना अज्ञावथी उत्पत्त्यादिरहित माटे नित्य एवो (सिद्धो के०) सिद्ध (ह्वइ के०) जवति एटले थाय ठे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) यदा कर्म क्कपयित्वा सिद्धिं गह्वति नीरजाः । तदा लोकमस्तकस्थः त्रैलोक्यस्य उपरिवर्ती सिद्धो जवति शाश्वतः । कर्मबीजाज्ञावे न पुनरुत्पद्यते ॥ १५ ॥

(टीका.) जया इत्यादि । यदा कर्म क्कपयित्वा सिद्धिं गह्वति नीरजाः । तदा लोकमस्तकस्थः त्रैलोक्योपरिवर्ती सिद्धो जवति । शाश्वतः कर्मबीजाज्ञावादनुत्पत्तिधर्मेति ज्ञावः । उक्तो धर्मफलाख्यः षष्ठोऽधिकारः ॥ १५ ॥

सुहसायगस्स समणस्स, सायाउलगस्स निगामसाइस्स ॥

उड्ढोलणापहोअस्स, उड्ढहा सुगइ तारिसगस्स ॥ १६ ॥

१३६ राय धनपतसिंघबहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अचरिः) उक्तो धर्मफलाख्यः षष्ठोऽधिकारः । सांप्रतं यस्य धर्मफलं दुर्लभं तमाह । सुखास्वादकस्य प्राप्तसुखोपज्ञोगिनः श्रमणस्य द्रव्यप्रव्रजितस्य शाताकुलस्य चाविसुखार्थं व्याक्षिप्तचित्तस्य निकामशायिनः सूत्रार्थवेदामुद्धङ्घ्य उठोलनया उदकायतनया हस्तपादादिधाविनः उठोलनाप्रधाविनः दुर्लभा सुगतिस्तादृशस्य जगवदाज्ञालोपकारिणः ॥ २६ ॥

(अर्थ.) अहीं सुधी यतिधर्मनुं फल क्रमें करी कहुं. हवे ए उक्त फल कोने दुर्लभ ठे ते कहे ठे. सुह इति (सुहसायगस्स के०) सुखास्वादकस्य एटले शब्द, स्पर्श, रूप, रस, गंध ए पांच विषयथी उत्पन्न यता सुखनो हमेशां उपज्ञोग ले- नार एवा, तथा (सायाउलगस्स के०) शाताकुलस्य एटले जविष्य काले सुख प्राप्तिने अर्थे चित्तमां आकुल व्याकुल यनारो एवा तथा (निगामसाइस्स के०) निकामशा- यिनः एटले सूत्रोक्त कालनुं उद्धंघन करीने सुई रहे एवा, तथा (उठोलनापहोअस्स के०) उत्सोलनाप्रधाविनः एटले घणुं उदक वापरीने हाथ पग प्रमुखनी शुद्धि राखनार एवा, (तारिसगस्स के०) तादृशस्य एटले पूर्वोक्त प्रकारे जगवदाज्ञानो लोप करनार एवा, (समणस्स के०) श्रमणस्य एटले द्रव्य साधुने (सुगइ के०) सुगतिः ए- टले लोकान्त क्षेत्ररूप गति (दुद्धहा के०) दुर्लभा एटले दुर्लभ ठे. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) उक्तो धर्मफलनामा षष्ठोऽधिकारः । अथ धर्मफलस्य दुर्लभत्वमाह । सुखास्वादकस्य प्राप्तेषु शब्दरसादिज्ञोगेषु सुखोपज्ञोगकर्तुः एवंविधस्य श्रमणस्य द्रव्यतः प्रव्रजितस्य । पुनः किञ्चूतस्य श्रमणस्य । शाताकुलस्य चाविसुखार्थं व्याक्षिप्त- चित्तस्य । पुनः किञ्चूतस्य श्रमणस्य । निकामशायिनः । निकाममत्यर्थं सूत्रार्थवेदाम- तिक्रम्य शयानस्य । पुनः किञ्चूतस्य श्रमणस्य । उत्सोलनया उदकस्य अयतनया प्र- कर्षेण धावति पादादिशुद्धिं करोति यः स तथा तस्य । किं स्यादित्याह । दुर्लभा दुष्प्रापा सुगतिः सिद्धिः । तादृशस्य जगवत आज्ञालोपकारिणः ॥ २६ ॥

(टीका.) सांप्रतमिदं धर्मफलं यस्य दुर्लभं तमत्रिधित्सुराह । सुहेति । सुखास्वा- दकस्य अत्रिष्वङ्गेण प्राप्तसुखोक्तुः श्रमणस्य द्रव्यप्रव्रजितस्य शाताकुलस्य चाविसु- खार्थं व्याक्षिप्तस्य निकामशायिनः सूत्रार्थवेदामप्युद्धङ्घ्य शयानस्य उत्सोलनाप्रधा- विन उत्सोलनया उदकायतनया प्रकर्षेण धावति पादादिशुद्धिं करोति यः स तथा तस्य । किमित्याह । दुर्लभा दुष्प्रापा सुगतिः सिद्धिपर्यवसाना तादृशस्य जगवदा- ज्ञालोपकारिण इति गाथार्थः ॥ २६ ॥

तवोगुणपहाणस्स, उज्जुमइ खंतिसंजमरयस्स ॥

परीसहे जिणंतस्स, सुलहा सुगइ तारिसगस्स ॥ १७ ॥

(अत्रचूरिः) धर्मफलं यस्य सुलज्जं तमाह । षष्ठाष्टमादितपोगुणप्रधानस्य मार्गप्रवृत्तबुद्धेः क्षान्तिप्रधानसंयमरतस्य परीषहान् जयतोऽज्जिजवतः सुलज्जा सुगतिस्तादृशस्य जगवदाज्ञाकारिणः ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे, पूर्वोक्त सुगति जेने सुलज्ज थाय ते कहे ठे. (तवोगुणपहाणस्स के०) तपोगुणप्रधानस्य एट्ठे ठ्ठ, अठ्ठम इत्यादि तपोगुणेकरी प्रधान, तथा (उज्जुमइ के०) उज्जुमतेः एट्ठे जेनी मति मोक्षमार्गने विषे ठे एवा तथा (खंति-संजमरयस्स के०) क्षान्तिसंयमरतस्य एट्ठे जेमां क्षमा प्रधान ठे, एवा सत्तर प्रकारना संयमने धारण करनार, तथा (परीसहे जिणंतस्स के०) परीषहान् जयतः एट्ठे कुधातृषादिक परीषहने जीतनार एवा (तारिसगस्स के०) तादृशस्य एट्ठे एवीरीते जगवंतनी आज्ञा पालन करनार एवा पुरुषने (सुगइ के०) सुगतिः एट्ठे मोक्षरूप सुगति (सुलहा के०) सुलज्जा एट्ठे सुखशी मले एवी ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) अथ धर्मफलस्य सुलज्जतामाह । तादृशस्य जगवत आज्ञाकारिणः सुगतिः सिद्धिः सुलज्जा सुप्रापा जवति । किंविधस्य तादृशस्य । तपोगुणप्रधानस्य षष्ठाष्टमादितपोगुणवतः । पुनः किञ्चूतस्य तादृशस्य । उज्जुमतेः मोक्षमार्गप्रवृत्तबुद्धेः । पुनः किञ्चूतस्य । क्षान्तिसंयमरतस्य । क्षान्तिप्रधानस्य संयमस्य सेविन इत्यर्थः । पुनः किञ्चूतस्य । परीषहान् कुत्पिपासादीन् जयतः पराजवतः ॥ १७ ॥

(टीका.) इदानीमिदं धर्मफलं यस्य सुलज्जं तमाह । तवोगुणेत्यादि । तपोगुणप्रधानस्य षष्ठाष्टमादितपोधनवत उज्जुमतेर्मार्गप्रवृत्तबुद्धेः क्षान्तिसंयमरतस्य क्षान्तिप्रधानसंयमोपसेविन इत्यर्थः । परीषहान् कुत्पिपासादीन् जयतोऽज्जिजवतः सुलज्जा सुगतिरुक्तलक्षणा तादृशस्य जगवदाज्ञाकारिण इति गाथार्थः ॥ १७ ॥

पञ्चा वि ते पयाया, खिप्पं गहंति अमरजवणाइं ॥

जेसिं पिठ तवो सं- जमो अ खंती अ बंनचेरं च ॥ १८ ॥

इच्चेअं बज्जीवणिअं, सम्महिठ्ठी सया जए ॥

इद्धहं लहित्तु सामन्नं, कम्मुणा न विराहिज्जासि तिवेमि ॥ १९ ॥

चउहं बज्जीवणिआ णामप्पयणं सम्मत्तं ॥ ४ ॥

२३७ रायधनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)मा.

(अवचूरिः) वृद्धत्वे खण्डितचारित्रा अपि पुनस्तत्संधानतो ये सन्मार्गं प्रपन्ना-
स्ते प्रकर्षेण याताः प्राप्ता अमरजवनानि । इत्येषा गाथा वहद्वृत्तौ नोक्ता ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) उपसंहारनाह इत्येतां षड्जीवनिकां न विराधयेत् इति योगः । सम्य-
गृष्टिः सदा यतो यत्नपरः सन् दुर्लभं लब्ध्वा श्रामण्यं कर्मणा मनोवाक्कायक्रियया
प्रमादेन न विराधयेत् न खण्डयेत् इति ब्रवीमि ॥ १८ ॥
इति षड्जीवनिकाध्ययनावचूरिः ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे, थोडो काल धर्म सेवे, ते पण देवलोकने विषे जाय ठे तेकहे ठे
पञ्चावि इति. (जेसिं के०) येषां एटले जे पुरुषने (तवो के०) तपः एटले द्वादशवि
तप, तथा (संजमो अ के०) संयमश्च एटले सत्तर प्रकारनो संयम, तथा वली (खंती अ
के०) द्वांतिश्च एटले द्दमा, वली (बंजचेरं च के०) ब्रह्मचर्यं च एटले मैथुनवि
मणरूप ब्रह्मचर्य(पिउं के०)प्रियः एटले प्रिय ठे. (ते के०) ते पुरुष (पञ्चावि के०) पश्चा
दपि एटले पाठले वये पण दीक्षा लइने (पयाया के०) प्रयाताः एटले संयमनी विर
धना न करता सन्मार्गे चालता थका (खिप्पं के०) क्षिप्रं एटले शीघ्र (अमरजवणा
के०) अमरजवनानि एटले देवताना आवास प्रत्ये (गहंति के०) जाय ठे ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे सूत्रकार ए चोथा षड्जीवनिका नामक अध्ययननो उपसंहार
करता बता कहे ठे. इच्छेय मिति. (सया के०) सदा एटले निरंतर (जए के०
यतः एटले जयणा राखनार एवो (सम्महिठी के०) सम्यगृष्टिः एटले सम्यग
दृष्टि जीव (दुद्धहं के०) दुर्लभं एटले जे जवेजवे पामबुं दुर्लभ एवा (साम
के०) श्रामण्यं एटले चारित्रने (लजित्तु के०) लब्ध्वा एटले पामीने (इच्छेयं के०
इत्येतां एटले ए चोथा अध्ययनने विषे कहेली (षड्जीवणियां के०) षड्जीवनिका
एटले षड्जीवनिकायनी जे जयणा तेने (कम्मुणा के०) कर्मणा एटले मन वचन
कायानी क्रियाए करी प्रमादशी (न विराहिजासि के०) न विराधयेत् एटले वि
राधे नहीं, खंके नहीं. ॥ १७ ॥ त्तिबेमि एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १८ ॥
इति षड्जीवनिकाध्ययननो बालावबोध संपूर्ण. ॥ ४ ॥

(टीपिका) महार्था षड्जीवनिकायिका इति विधिना उपसंहारमाह । पश्चादपि वृ-
द्धावस्थायामपि ते प्रयाताः प्रकर्षेण याता अविराधितसंयमा अपि सन्मार्गं प्रपन्ना-

१:- अत्र "विराधित संयमा अपि" इति पाठः साधीयानिति भाति । परं स विद्यमानपुस्तकेषु नोपलब्धः

शीघ्रं गच्छन्ति अमरजवनानि देवविमानानि । ते के इत्याह । येषां प्रियं तपः संयमः
दान्तिः ब्रह्मचर्यं च ॥ १८ ॥

(दीपिका.) इति पूर्वप्रकारेण एतां षड्जीवनिकायिकामधिकृताध्ययनप्रतिपा-
दितार्थरूपां न विराधयेत् इति योगः । क इत्याह । सम्यग्दृष्टिर्जीवः सूत्रश्रद्धावान् ।
किञ्चूतः । सदा यतः सर्वकालं यतनापरः । किमित्याह । दुर्लभं लब्ध्वा श्रामण्यं सा-
धुत्वं षड्जीवनिकायसंरक्षणैकरूपं कर्मणा मनोवाक्कायक्रियया प्रमादेन न विराधये-
त् । अप्रमत्तस्य तु यद्यपि कथंचित् द्रव्यविराधना स्यात् तथापि असौ न विराधकः ।
एतेन “॥ जले जीवाः स्थले जीवा, आकाशे जीवमादिनि ॥ जीवमालाकुले लोके, कथं
त्रिङ्गुरहिंसकः ॥” इत्येतत् प्रत्युक्तम् । तथा सूक्ष्मजीवानां विराधनाया अज्ञावाच्च ।
ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १९ ॥

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां दशवैकालिकवृत्तौ षड्जीवनिकाध्ययनम् ॥४॥

(टीका.) महार्था षड्जीवनिकायिकेति विधिनोपसंहरन्नाह । इच्छेयमित्यादि । इ-
त्येतां षड्जीवनिकायिकामधिकृताध्ययनप्रतिपादितार्थरूपां न विराधयेदित्योगः । स-
म्यग्दृष्टिर्जीवस्तत्त्वश्रद्धावान् सदा यतः सर्वकालं प्रयत्नपरः सन् । किमित्याह । दुर्लभं
लब्ध्वा श्रामण्यं दुष्प्रापं प्राप्य श्रमणज्ञावं षड्जीवनिकायसंरक्षणैकरूपं कर्मणा मनोवा-
क्कायक्रियया प्रमादेन न विराधयेन्न खाण्येत् । अप्रमत्तस्य तु द्रव्यविराधना यद्यपि
कथंचिद् भवति । तथाप्यसावविराधनैवेत्यर्थः । एतेन “॥ जले जीवाः स्थले जीवा, आ-
काशे जीवमादिनि ॥ जीवमालाकुले लोके, कथं त्रिङ्गुरहिंसकः ॥१॥” इत्येतत्प्रत्युक्तम् ।
तथासूक्ष्माणां विराधनाज्ञावाच्च । ब्रवीमीति पूर्ववत् । अधिकृताध्ययनपर्यायशब्दप्रति-
पादनायाह निर्युक्तिकारः ॥ जीवाजीवाग्निगमो, आयारो चैव धम्मपन्नत्ती ॥ ततो चरित्त-
धम्मो, चरणे धम्मे अ एगहा ॥ १९९ ॥ व्याख्या ॥ जीवाजीवाग्निगमः सम्यग्जीवाजीवाग्नि-
गमहेतुत्वात् । एवमाचारश्चैवाचारोपदेशत्वात् । धर्मप्रज्ञतिर्यथावस्थितधर्मप्रज्ञापनात् ।
ततश्चारित्रधर्मस्तन्निमित्तत्वात् । चरणं चरणविषयत्वात् । धर्मश्च श्रुतधर्मस्तत्सारभूत-
त्वात् । एकार्थका एते शब्दा इति गाथार्थः । अन्ये त्विदं गाथासूत्रमनन्तरोदितसूत्र-
स्याधो व्याख्यानयन्ति । तत्राप्यविरुद्धमेव । उक्तोऽनुगमः । सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव ।
व्याख्यातं षड्जीवनिकाध्ययनम् ॥ १८ ॥

इति श्रीहरिञ्जसूरिकृतौ दशवैकालिकटीकायां चतुर्थाध्ययनम् ॥ ४ ॥

॥ अथ पञ्चमाध्ययनम् ॥

संपत्ते त्रिस्ककालंमि, असंजंतो अमुच्छिउ ॥

इमेण कमजोगेण, जत्तपाणं गवेसए ॥ १ ॥

(अवचूरिः) अथ पिण्डेषणाख्यपञ्चमाध्ययनावचूरिः । पूर्वाध्ययने साधोराचारः पद्-
जीवनिकायगोचरः प्राय इत्येतदुक्तम् । सधर्मः काये सति । स नाहारं विना । स च सा-
वद्येतरज्जेद इत्यनवद्यो ग्राह्योऽतस्तमेवाह । संपत्ते इति । संप्राप्ते शोचनेन प्रकारेण स्वा-
ध्यायकरणादिना प्राप्ते त्रिह्नाकाले । अनेनासंप्राप्ते जत्तपानैषणानिषेधः । अलाजाज्ञा-
खाफुनाच्यां दृष्टादृष्टविरोधात् । असंजान्तोऽनाकुलः । अमूर्च्छितः पिण्डे शब्दादौ वा ।
अनेन वक्ष्यमाणेन क्रमयोगेन परिपाटीव्यापारेण जत्तपानं यतियोग्यमोदनार-
नात्वादि गवेषयेदन्वेषयेत् ॥ १ ॥

॥ अथ पिण्डेषणाध्ययन नामा पांचमा अध्ययननो बालावबोध प्रारंभः ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त चोथा अध्ययनमां एम कच्छुं के, साधुनो आचार जे ठे ते घ-
णुं करीने ठक्काय जीव आश्रयी ठे. हवे ते आचार साधुनुं शरीर स्वस्थ, रोगा-
द्युपद्रवरहित होय तो पाली शकाय, तथा साधुनुं शरीर स्वस्थ रोगरहित रहेवुं
ए घणुं खरुं साधुना आहार उपर आधार राखे ठे. ते आहारना सावद्य अने निर-
वद्य एवा बे जेद ठे. तेमां सावद्य आहार जे ठे ते साधुने अत्यंत वर्जनीय ठे, अने
निरवद्य आहार यथोक्तरीते यथोक्त काले खेवो कटपे ठे. ते वर्जनीय अने ग्राह्य एवा
बे आहारनुं पण साधुने ज्ञान होवुं जोइये, माटे ए पांचमा पिण्डेषणा नामक अध्य-
यनमां तेज वात सूत्रकार कहे ठे. पिण्ड एटले गुडादिक द्रव्ये करी तैयार करेला अ-
न्ननो गोदो तेनी एषणा ते शुद्धि जेमां कही ठे, ते अध्ययनने पिण्डेषणा नामक
अध्ययन कहे ठे, एवा संबंधथी प्राप्त अएला ए पांचमा पिण्डेषणा नामक अध्यय-
नना प्रथम सूत्रनो अर्थ कहिये. संपत्ते इति. पूर्वोक्त साधु धर्मकायना रक्षण
माटे (त्रिस्ककालंमि के०) त्रिह्नाकाले एटले केवलिजाषित जे त्रिह्नानो समय ते
(संपत्ते के०) संप्राप्ते एटले स्वाध्यायकरणादिकथी रूढी रीते प्राप्त थये ठते. अहीं
एवीरीते सिद्धांतमां कच्छुं ठे. जे, साधु पहेले पहोरे सझाय करे, बीजे पहोरे ध्यान
धरे, त्रीजे पहोरे ज्ञानोपकरण पम्बिलेहीने नगर निर्धूम धए ठते पाणी लावनारी स्त्रीउ
पाठी गए गते, अन्नना दाणा प्रमुख खावाने अर्थे काकादिक नीठारे आवे ठते,

एवां लक्षणं होय तो जिह्वाकाल प्राप्त थयो जाणीने (असंजंतो के०) असंज्रांतः एटले अनाकुल अर्थात् सारो उपयोग दशने आकुलव्याकुलपाणुं मूकीने (अमु-ष्ठिउ के०) अमूर्ठितः एटले आहारनी वांठा अथवा शब्दादि विषय उपर आस-क्ति न करतो (इमेण कमजोगेण के०) अनेन क्रमयोगेन एटले आगल कहेवाशे ते अनुक्रमे करी (जक्तपाणं के०) जक्तपानं एटले यतिने योग्य एवा उंदनादिक अन्ननी अने आरनालादिक पाननी (गवेसए के०) गवेषयेत् एटले गवेषणा करे ॥१॥

(दीपिका.) इह पूर्वाध्ययने साधोराचारः कथितः । स च आचारः कायस्य सति स्वास्थ्ये जवति । स्वस्थं च आहारं विना न जवति । स च आहारः शुद्धो ग्राह्यः । ततोऽनेन संबन्धेन आयातमिदमध्ययनमाहारशुद्धिप्रतिपादकम् । व्याख्यातं तच्चे-दम् । एवंविधः साधुर्जक्तपानं गवेषयेत् । यतीनां योग्यमोदनारनालमन्वेषयेत् इत्यु-क्तिः । क सति । जिह्वाकाले जिह्वासमये संप्राप्ते शोचनेन प्रकारेण स्वाध्यायकरणा-दिना प्राप्ते सति । किञ्चूतः साधुः । असंज्रान्तः अनाकुलः । यथाविधि उपयोगा-दि कार्यं कृत्वा । पुनः किञ्चूतः साधुः । अमूर्ठितो न शब्दादिविषयेषु पिण्डे वा मूर्ठि-तः । पुनः किञ्चूतः साधुः । अगृह्यो न पिण्णदौ आसक्तः । अनेन वक्ष्यमाणलक्षणेन क्रमयोगेन परिपाटीव्यापारेण ॥ १ ॥

(टीका) अधुना पिण्डैषणाख्यमारज्यते । अस्यायमत्रिसंबन्धः । इहानन्तरा-ध्ययने साधोराचारः षड्जीवनिकायगोचरः प्राय इत्येतदुक्तम् । इह तु “धर्मकाये स-त्यसौ स्वस्थे सम्यक्पाल्यते । स चाहारमन्तरेण प्रायः स्वस्थो न जवति । स च साव-द्येतरज्जेद इत्यनवद्यो ग्राह्य” इत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ से संजए समस्काए, निरवद्याहा-रि जे विऊ ॥ धम्मकायठिए सम्मं, सुहजोगाण साहए ॥ इत्यनेनात्रिसंबन्धेनायात-मिदमध्ययनम् । जङ्गयन्तरेणैतदेवाह जाष्यकारः ॥ मूलगुणा वस्काया, उत्तरगुणअव-सरेण आयायं ॥ पिंरुपयणमियाणिं, निस्केवे नामनिष्पन्ने ॥ मूलगुणाः प्राणातिपातनि-वृत्त्यादयः । व्याख्याताः सम्यक् प्रतिपादिता अनन्तराध्ययने । ततश्चोत्तरगुणप्रस्ता-वेनायातमिदमध्ययनम् इदानीं यत्प्रस्तुतम् । इह चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्ता-वद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तथाचाह निक्षेपे नामनिष्पन्ने । किमित्याह ॥ पिंको अ एसणा य, दुपयं नामं तु तस्स नायवं ॥ चउ चउ निस्केवेहिं, परूवणा तस्स का-यवा ॥ शएण ॥ व्याख्या ॥ पिण्डश्रैषणा च । द्विपदं नाम तु द्विपदमेव विशेषा-जिधानम् । तस्योक्तसंबन्धस्याध्ययनस्य ज्ञातव्यम् । चतुश्चतुर्निक्षेपाज्यां नामादिल-क्षणाज्यां प्ररूपणा तस्य पदद्वयस्य कर्तव्येति गार्थार्थः । अधिकृतप्ररूपणामाह ।

१४९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

॥ नामं उवणा पिंफो, दवे चावे अ होइ नायवो ॥ गुलउंयणाइ दवे, चावे कोहाश्या चउरो ॥ ३०० ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापनापिण्फो ड्रव्ये चावे च ञवति ज्ञातव्यः । पिण्फशब्दः प्रत्येकमत्रिसंबध्यते । नामस्थापने क्लृप्ते । ड्रव्यपिण्फं त्वाह । गुणौदनादिड्रव्यपिण्फः । चावे क्रोधादयश्चत्वारः पिण्फा इति गाथार्थः । अत्रैवान्वर्थमाह ॥ पिडि संघाए जम्हा, ते उइया संघया य संसारे ॥ संघाययंति जीवं, कम्मेण उप्पगारेण ॥ ३०१ ॥ व्याख्या ॥ पिडि संघाते धातुरिति शब्दवित्समयः । यस्मात्ते क्रोधादय उदिताः सन्तो विपाकप्रदेशोदयाच्यां संहता एव संसारिणं संघातयन्ति । जीवं योजयन्तीत्यर्थः । केनेत्याह । कर्मणाष्टप्रकारेण ज्ञानावरणीयादिना । अतः क्रोधादयः पिण्फ इति गाथार्थः । प्ररूपितः पिण्फः । सांप्रतमेषणावसरः । तत्र क्लृप्तत्वान्नामस्थापने अनाहत्य ड्रव्यैषणामाह ॥ दवेसणा उ ति विहा, सचित्ताचित्तमीसदवाणं ॥ डुपयचउप्पयअपया, नरगयकरिसावणडुमाणं ॥ ३०२ ॥ व्याख्या ॥ ड्रव्यैषणा तु त्रिविधा ञवति । सचित्ताचित्तमिश्रड्रव्याणामेषणा ड्रव्यैषणा । सचित्तानां द्विपदचतुष्पदापदानां यथासंख्यं नरगजडुमाणामिति । कार्षापणग्रहणादचित्तड्रव्यैषणादंकृतद्विपदादिगोचरमिश्रड्रव्यैषणा च ड्रष्टव्येति गाथार्थः । चावैषणामाह ॥ चावेसणा उ डुविहा, पसठ अपसठगा य नायवा ॥ नाणाईण पसठा, अपसठा कोहमाईणं ॥ ३०३ ॥ व्याख्या ॥ चावैषणा तु पुनर्द्विविधा । प्रशस्ता अप्रशस्ता च ज्ञातव्या । एतदेवाह । ज्ञानादीनामिति । ज्ञानादीनामेषणा प्रशस्ता । क्रोधादीनामप्रशस्तैषणेति गाथार्थः । प्रकृतयोजनामाह ॥ चावस्सुवगारित्ता, एहं दवेसणाइ अहिगारो ॥ तीइ पुण अठजुत्ती, वत्तवा पिंफुनिज्जुत्ती ॥ ३०४ ॥ व्याख्या ॥ चावस्य ज्ञानादेरुपकारित्वात्तत्र प्रक्रमे ड्रव्यैषणयाधिकारः । तस्याः पुनर्ड्रव्यैषणाया अर्थयुक्तिर्हेयेतररूपार्थयोजना वक्तव्या पिण्फनिर्युक्तिरिति गाथार्थः । सा च पृथक्स्थापनतो मया व्याख्यातेति नेह व्याख्यायते । अधुना प्रकृताध्ययनावतारप्रपञ्चमाह ॥ पिंफैसणा अ सवा, संखेवेणोयरइ नवसु कोनीसु ॥ न हणइ न पयइ न किणइ, कारवणअणुमईहि नव ॥ ३०५ ॥ व्याख्या ॥ पिंफैषणा च सर्वा उज्जमादिन्नेदज्जिन्ना संक्षेपेणावतरति नवसु कोटिषु । ताश्चेमाः । न हन्ति, न पचति, न क्रीणाति स्वयम् । तथा न घातयति न पाचयति न कापयत्यन्येन । तथा घ्नन्तं वा पचन्तं वा क्रीणन्तं वा न समनुजानात्यन्यमिति नव । एतदेवाह । कारणानुमतिच्यां नवेति गाथार्थः ॥ सा नवहा डुह कीरइ, उग्गमकोनी विसोहिकोनी अ ॥ ठसु पढमा उंयरइ, कीयतियम्मी विसोही उ ॥ ३०६ ॥ व्याख्या ॥ सा नवधा स्थिता पिण्फैषणा द्विविधा क्रियते । उज्जमकोटी विशोधिकोटी च । तत्र पद्दसु हननघातनानुमोदनपचनपाचनानुमोदनेषु प्रथमोज्जमकोटी अविशोधिकोद्व्याम-

वतरति । क्रीतत्रितये ऋणक्रायणानुमतिरूपे विशोधिस्तु विशोधिकोटीद्वितीयेति
 गाथार्थः । एतदेव व्याचिख्यासुराह चाष्यकारः ॥ कोनीकरणं डुविहं, उग्गमकोनी
 विसोहिकोनी अ ॥ उग्गमकोनीठकं, विसोहिकोनी अण्णगविहा ॥ ३०७ ॥ व्याख्या ॥
 कोटीकरणमिति । कोट्येव कोटीकरणम् । द्विविधमुद्गमकोटी विशोधिकोटी च । उ-
 द्गमकोटीषट्कं हननादिनिष्पन्नमाधाकर्मादि । विशोधिकोटी क्रीतत्रितयनिष्पन्ना । अने-
 कथा उधौदेशिकादिज्ञेदेनेति गाथार्थः । षट्कोट्याह ॥ कम्ममुद्देशिअचरिमतिगं, पूइयं
 मीसचरिमपाहुमिआ ॥ अञ्जोयरअविसोही, विसोहिकोनी जवे सेसा ॥ ३०८ ॥ व्याख्या ॥
 कर्म संपूर्णमेव । औद्देशिकचरमत्रितयं । कर्मौद्देशिकस्य । पाखाण्णश्रमणनिर्ग्रन्थविषयं ।
 पूति जक्तपानपूत्येव । मिश्रग्रहणात्पाखाण्णश्रमणनिर्ग्रन्थमिश्रजम् । चरमप्राञ्चृतिका
 बादरेत्यर्थः । अध्यवपूरक इत्यविशोधिरित्येतत्षट्कं । विशोधिकोटी जवति शेषा औधौ-
 देशिकादिज्ञेदजिन्नानेकविधेति गाथार्थः । इहैव रागादियोजनया कोटीसंख्यामाह ॥
 नव चेवठारसगा, सत्तावीसा तहेव चउपन्ना ॥ नउई दो चेव सया, सत्तरा हुंति
 कोनीणं ॥ ३०९ ॥ रागाई मिडाई, रागाई समणधम्मनाणाई ॥ नव नव सत्ता-
 वीसा, नवनउई एय गुणगारा ॥ ३१० ॥ व्याख्या ॥ नव चैव कोट्यस्तथाष्टादशकं को-
 टीनां तथा सप्तविंशतिः कोटीनां तथैव चतुःपञ्चाशत्कोटीनां तथा नवतिः कोटीनां
 द्वे एव च शते सप्तत्यधिके कोटीनामिति गाथाकारार्थः । ज्ञावार्थस्तु वृद्धसंप्रदायादव-
 सेयः । सचायम् । एव कोनीउं दोहिं रागदोसेहिं गुणियाउं अठारस हवंति । ताउं
 चेव नवतिहिं मिडत्ताणाणअविरतीहिं गुणिताउं सत्तावीसं हवंति । सत्तावीसा
 रागदोसेहिं गुणिया चउप्पन्ना हवंति । ताउं चेव एव दसविहेण समणधम्मणेण गुणि-
 आउं विसुद्धाउं एउती जवंति । सा एउती तिहिं नाणदंसणचरित्तेहिं गुणिया दो सया
 सत्तरा जवंतीति गाथार्थः । उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्न-
 स्यावसरः । इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणी-
 यम् । तच्चेदम् ॥ संपत्ते सिलोगो । अस्य व्याख्या । संप्राप्ते शोचनेन प्रकारेण स्वा-
 ध्यायकरणादिना प्राप्ते जिज्ञासाकाले जिज्ञासामये । अनेनासंप्राप्ते जक्तपानैषणाप्रतिषेध-
 माह । अलाजाझाखाण्णान्यां दृष्टादृष्टविरोधादिति । असंभ्रान्तोऽनाकुलो यथावडु-
 पयोगादि कृत्वा नान्यथेत्यर्थः । अमूर्धितः पिण्णे शब्दादिषु वा अगृद्धो विहितानुष्ठान-
 मिति कृत्वा न तु पिण्णादावेवासक्त इति । अनेन वक्ष्यमाणलक्षणेन क्रमयोगेन परिपा-
 टीव्यापारेण । जक्तपानं यतियोग्यमोदनारनादादि गवेषयेदन्वेषयेदिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

१४४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

से गामे वा नगरे वा, गोअरगगउ मुणी ॥

चरे मंदमणुविग्गो, अवस्कित्तेण चेअसा ॥ १ ॥

(अवचूरिः) यत्र यथा गवेषयेत्तदाह । स इत्यसंत्रान्तोऽमूर्धितो ग्रामे वा नगरे वा । उपलक्षणत्वात्कर्बटादौ वा । गोचराग्रगतो मुनिः । गौरिव चरणं गोचर उत्तमाध-
ममध्यमकुलेष्वरक्तद्विष्टस्याटनम् । अग्रः प्रधानः अज्याहृताधाकर्मादित्यागेन तज्ज-
स्तद्वर्ती गच्छेत् मन्दं । अलाजानिष्टलाजादावनुद्विग्नः प्रशान्तः परीषहादिज्योऽवि-
ज्यत् । अव्याहितेन चेतसा ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे आहारनी गवेषणा केवीरीते अने क्यां करवी ते कहे ठे. से गामे इति. (मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वोक्त जावसाधु (गामे वा के०) ग्रामे वा एटले न्हाना गाममां अथवा (नगरे वा के०) मोटा नगरमां उपलक्षणथी खेट, कर्वट, झोणमुखादिकने विषे (गोयरगगउ के०) गोचराग्रगतः, गौरिव चरणं गोचरः एटले गायनी पेठे उत्तम, मध्यम, अधमकुलनो विचार न करतां तथा सरस आहार उ-
पर प्रीति अने नीरस आहार उपर अप्रीति न करतां जे आहारार्थं गमन करवुं तेने गोचर कहिये. ते वली गायनी चर्याथी साधुनी चर्यामां आधाकर्मादिकनात्याग-
नो विचार वधारे ठे, माटे ए गोचर जे ठे ते अग्र एटले प्रधान ठे. अर्थात् श्रेष्ठ गोच-
रीए गत एटले गएलो एवो (मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वोक्त जावसाधु (अ-
णुविग्गो के०) अनुद्विग्नः एटले प्रशांत ठतो (अवस्कित्तेण के०) अव्याहितेन एटले शब्दादि विषय उपर नहीं गएला एवा (चेअसा के०) चेतसा एटले मने करी युक्त ठतो (मंदं के०) हलवे हलवे उपयोग दइने (चरे के०) चरेत् एटले गमन करे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) यत्र यथा गवेषयेत्तथाह । सः असंत्रान्तोऽमूर्धितो मुनिः चरेत् गच्छेत् । परं मन्दं शनैः न द्रुतम् । कुत्र चरेत् । ग्रामे वा नगरे वा । उपलक्षणत्वात् कर्बटादौ वा । किञ्चूतो मुनिः । गोचराग्रगतः । गौरिव चरणं गोचर उत्तममध्य-
माधमकुलेषु रागद्वेषौ त्यक्त्वा त्रिद्व्याटनम् । अग्रः प्रधान आधाकर्मादिदोषरहितस्त-
ज्जतस्तद्वर्ती । किञ्चूतो मुनिः । अनुद्विग्नः न उद्विग्नः प्रशान्तः परीषहादिज्यो न जयं कुर्वन्नित्यर्थः । केन । चेतसा चित्तेन । किञ्चूतेन चेतसा । अव्याहितेनाहारस्यैष-
णायामुपयुक्तेनोपयोगवतेत्यर्थः ॥ १ ॥

(टीका.) यत्र यथा गवेषयेत्तदाह । से इत्यादि सूत्रम् । व्याख्या । से इत्यसंज्ञान्तोऽमूर्तिः । ग्रामे वा नगरे वा । उपलक्षणत्वादस्य कर्वटादौ वा । गोचराग्रगत इति । गौरिव चरणं गोचर उत्तमाधममध्यमकुलेष्वरक्तद्विष्टस्य त्रिङ्गाटनम् । अग्रः प्रधानोऽन्याहताधाकर्मादिपरित्यागेन तद्गतस्तद्धर्ती मुनिर्जावसाधुश्चरेद्भवेत् । मन्दं शनैः शनैर्न द्रुतमित्यर्थः । अनुद्विग्नः प्रशान्तः परीषहादिभ्योऽविज्यत् । अव्याहितेन चेतसा । वत्सवणिग्जायादृष्टान्तात् शब्दादिष्वगतेन चेतसान्तःकरणेन । एषणोपयुक्तेनेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

पुरञ्जुगमायाए, पेहमाणो महिं चरे ॥

वर्जंतो बीजहरियाइं, पाणे अ दगमद्विअं ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) यथा गवेषयेत्तदाह । पुरतोऽग्रतो युगमात्रया शरीरप्रमाण्या शकटोर्ध्वस्थया । दृष्टयेति शेषः । प्रेक्षमाणः प्रकर्षेण पश्यन् महीं जुवं चरेद्यायात् । वर्जयन् बीजहरितानि । प्राणिनो ह्रींन्द्रियादीन् उदकं मृत्तिकां च । चशब्दात्तेजोवायुपरिग्रहः ॥३॥

(अर्थः) पूर्वोक्त सूत्रमां गोचरीए जुवं एम कहुं. हवे ते केवी रीते गमनकरुं ते कहे ठे. पुरञ्जु इति. पूर्वोक्त जावसाधु (पुरञ्जु के०) पुरतः एटले आगल (जुगमायाए के०) युगमात्रया एटले धूसरा प्रमाण, शरीरप्रमाण अर्थात् साडा त्रण हाथ प्रमाण दृष्टिए करी (पेहमाणो के०) प्रेक्षमाणः एटले जोतो ठतो तथा (बीजहरियाइ के०) बीजहरितानि एटले बीज ते धान्य प्रमुख होय तेने अने हरित ते हरितकाय जीव होय तेने तथा (पाणे के०) प्राणिनः एटले कीडी प्रमुख त्रस जीव होय तेने तथा (दगमद्विअं के०) उदकमृत्तिकां एटले उदक ते अप्कायजीव अने मृत्तिका ते पृथ्वीकाय जीव तेने (वर्जंतो के०) वर्जयन् एटले वर्जंतो, परिहरतो ठतो (महिं के०) महीं एटले पृथ्वीउपर (चरे के०) चरेत् एटले गमन करे. एरीते अहीं संयमविराधनानो परिहार कह्यो. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) अथ यथा चरेत्तथैवाह । एवंविधः सन् मुनिर्महीं चरेत् यायात् । परं न शेषदिशां विलोकनेनेति शेषः । किं कुर्वाणः । पुरतोऽग्रतो युगमात्रया शरीरप्रमाण्या । दृष्टयेति शेषः । प्रेक्षमाणः प्रकर्षेण पश्यन् । पृथिवीं प्रेक्षमाण एव केवलं न । किंतु बीजहरितानि परिहरन् । पुनः प्राणिनो ह्रीन्द्रियादीन् पुनरुदकमप्कायं पुनर्मृत्तिकां पृथ्वीकायम् । चशब्दात् तेजोवायू च परिहरन् । इति संयमविराधनायाः परिहारः कथितः ॥ ३ ॥

१४६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(टीका.) यथा चरेत्तथैवाह । पुरतो इति सूत्रम् । पुरतोऽप्रतो युगमात्रया शरीरप्रमाणया शकटोर्ध्वसंस्थितया । दृष्टयेति वाक्यशेषः । प्रेक्षमाणः प्रकर्षेण पश्यन् । महीं शुवं चरेद्यायात् । केचिन्नेति योजयन्ति । न शेषदिगुपयोगेनेति गम्यते । न प्रेक्षमाण एव । अपि तु वर्जयन् परिहरन् बीजहरितानीति । अनेनानेकत्रेदस्य वनस्पतेः परिहारमाह । तथा प्राणिनो ह्रीन्द्रियादीन् । तथोदकमष्कायम् । मृत्तिकां च पृथिवीकायम् । चशब्दात्तेजोवायुपरिग्रहः । दृष्टिमानं त्वत्र लघुतरयोपलब्धावपि प्रवृत्तितो रक्षणयोगान्महत्तरया तु देशविप्रकर्षेणानुपलब्धेरिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

उवायं विसमं खाणुं, विजलं परिवज्जए ॥

संकमेण न गञ्जिजा, विज्जमाणे परक्रमे ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) उक्तः संयमविराधनापरिहारः । आत्मसंयमविराधनापरिहारमाह । अवपातं गर्तादिरूपं, विषमं निम्नोन्नतं, स्थाणुं कीलकं, विजलं विगतजलं कर्दमं परिवर्जयेत् । संक्रमेण जलगर्तादिपरिहाराय पाषाणकाष्ठादिरचितेन न गञ्जेत् । विद्यमाने पराक्रमे अन्यमार्गे । तदज्ञावे कार्यमाश्रित्य यत्नेन तत्रापि गञ्जेत् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे पोतानी अने संयमनी रक्षा कहे ठे. पूर्वोक्त साधु (उवायं के०) अवपातं एटले गर्तादिक, (विसमं के०) विषमं एटले उच्च नीच मार्गप्रत्ये (खाणुं के०) स्थाणुं एटले जंचा उच्चा राखेला स्तंजने अथवा खीलाने, तथा (विजलं के०) विजलं एटले जेमां जल नथी एवा कादवने (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले वर्जे, परिहरे. तेमज (परक्रमे के०) पराक्रमे एटले अन्य मार्ग (विज्जमाणे के०) विद्यमाने एटले विद्यमान होय तो (संक्रमेण के०) संक्रमेण एटले नदी विगेरे उतरी जवा माटे जे काष्ठ पाषाणादिक राखे ठे, पाज बांधे ठे, तेने संक्रम कहियें, ते संक्रमे करी (न गञ्जिजा के०) न गञ्जेत् एटले गमन करे नहीं. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) अथ आत्मसंयमयोर्द्वयोर्विराधनापरिहारमाह । साधुः एतत्सर्वं परिवर्जयेत् परिहरेत् । एतत्किमित्याह । अवपातं गर्तादिरूपं, विषमं नीचोन्नतस्थानं, स्थाणुमूर्ध्वकाष्ठं, विजलं विगतजलं कर्दमम् । पुनः साधुः संक्रमेण जलगर्तादिपरिहारार्थं पाषाणकाष्ठरचितेन कृत्वा न गञ्जेत् । कथमात्मसंयमयोर्द्वयोर्विराधनायाः संज्ञवात् । अपवादमार्गमाह । विद्यमाने पराक्रमे अन्यमार्गे सतीत्यर्थः । असति तु तस्मिन् प्रयोजनमाश्रित्य यतनया गञ्जेत् ॥ ४ ॥

(टीका.) उक्तः संयमविराधनापरिहारः । अधुनात्मसंयमविराधनापरिहारमाह । उवायमिति सूत्रम् । अवपातं गर्तादिरूपं, विषमं निम्नोन्नतं, स्थाणुमूर्ध्वकाष्ठं, विजलं विगतजलं कर्दमं परिवर्जयेत् । एतत्सर्वं परिहरेत् । तथा संक्रमेण जलगर्तापरिहाराय पाषाणकाष्ठरचितेन न गृहेत् । आत्मसंयमविराधनासंज्ञवात् । अपवादमाह । विद्यमाने पराक्रमे अन्यमार्ग इत्यर्थः । असति तु तस्मिन् प्रयोजनमाश्रित्य यतनया गृहेदिति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

पवन्ते व से तड, पस्कलंते व संजए ॥

हिंसेऊ पाणजूयाइं, तसे अडुव थावरे ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अवपातादौ दोषमाह । प्रपतंश्चासौ तत्रावपातादौ प्रस्खलन्वा संयतः साधुर्हिंस्यात् प्राणिञ्चूतानि । प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः । चूतान्येकेन्द्रियाः । त्रसानथ स्थावरान्वा प्रपातेनात्मानं चेत्येवमुन्नयविराधनेति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे, गर्तादिमार्गे जतां शुं दोष थाय ते कहे ठे. पवन्ते इति. (से के०) असौ एटले ए (संजए के०) संयतः एटले संयमी एवो जावसाधु (तड के०) तत्र एटले ते गर्तादिकने विषे (पवन्ते व के०) प्रपतन् वा एटले पडतो ठतो अथवा (पस्कलंते व के०) प्रस्खलन् वा एटले स्खलन पामतो ठतो (पाणजूयाइं के०) प्राणञ्चूतानि एटले प्राणी ते बेंद्रियादिक तथा चूत ते एकेंद्रियादिक अने (तसे के०) त्रसान् एटले त्रस जीव प्रत्ये (अडुव के०) अथवा (थावरेके०) स्थावरान् एटले स्थावर जीव प्रत्ये (हिंसेऊ के०) हिंस्यात् एटले हणे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अथ अवपातादौ दोषमाह । एवं कुर्वन् साधुः प्राणिञ्चूतानि हिंस्यात् । प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् चूतानि एकेन्द्रियादीनिति । एतदेवाह । त्रसान् अथवा स्थावरान् प्रपातेनात्मानं चेत्येवमुन्नयविराधना ज्ञातव्या ॥ ५ ॥

(टीका.) अवपातादौ दोषमाह । पवन्तेति सूत्रम् । व्याख्या । प्रपतन्वासौ तत्रावपातादौ गर्तादौ प्रस्खलन्वा संयतः साधुर्हिंस्यात्प्रापादयेत् प्राणिञ्चूतानि । प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः चूतान्येकेन्द्रियाः । एतदेवाह । त्रसानथवा स्थावरान्प्रपातेनात्मानं चेत्येवमुन्नयविराधनेति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

तम्हा तेण न गड्डिऊा, संजए सुसमाहिए ॥

सइ अन्नेण मग्गेण, जयमेव परक्कमे ॥ ६ ॥

५४८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अवचूरिः) तस्मात्तेनावपातादिमार्गेण न गच्छेत् । संयतः सुसमाहितो जगव-
दाज्ञावर्ती । सत्यन्यस्मिन् समादौ मार्गे । ठान्दसत्वात् सतम्यर्थे तृतीया । असति
तेनैव मार्गेण यतमेव पराक्रमेत् गच्छेत् ॥ ६ ॥

(अर्थ.) तम्हा इति. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (संजए सु-
समाहिण के०) संयतः सुसमाहितः एटले समाधिवंत तथा जगवंतनी आज्ञा प्रमाणे
चावनारो एवो ते संयमी साधु (अन्नेण मग्गेण के०) अन्यस्मिन् मार्गे एटले बीजो
मार्ग (सइ के०) सति एटले ठतां (तेण के०) तेन एटले ते पूर्वोक्त अवपातादि
मार्गे करी (न गच्छिज्जा के०) न गच्छेत् एटले गमन न करे. पण बीजो मार्ग नहीं
होय तो (जयमेव के०) यतमेव एटले जीवनी जयणा राखीनेज अवपातादिमार्गे
करी (परक्कमे के०) पराक्रमेत् एटले गमन करे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवं ततः किं कार्यमित्याह । संयतः साधुः तस्मात्कारणात् तेन
अवपातादिमार्गेण न गच्छेत् । किञ्चूतः संयतः । सुसमाहितो जगवत आज्ञावर्ती । क
सति । अन्यस्मिन् मार्गे सति । अत्र सूत्रत्वात् सतम्यर्थे तृतीया विज्ञक्तिः । अपवाद-
माह । असत्यन्यस्मिन्मार्गे तु तेनैवावपातादिना यतमेव यत्नेन आत्मसंयमयोर्विरा-
धनायाः परिहारेण यायादिति ॥ ६ ॥

(टीका.) यतश्चैवम् तम्हा सूत्रम् । व्याख्या । तस्मात्तेनावपातादिमार्गेण न गच्छेत्
संयतः सुसमाहितो जगवदाज्ञावर्तीत्यर्थः । न गच्छेन्न यायात् । सत्यन्येनेत्यन्यस्मिन्
समादौ । मार्गेणेति मार्गे । ठान्दसत्वात्सतम्यर्थे तृतीया । असति त्वन्यस्मिन्मार्गे तेनै-
वावपातादिना यतमेव पराक्रमेत् । यतमिति क्रियाविशेषणम् । यतमात्मसंयमविराध-
नापरिहारेण यायादिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

इंगालं ठारियं रासिं, तुसरसिं च गोमयं ॥

ससरस्केहिं पाएहिं, संजउ तं नइक्कमे ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) विशेषतो मार्गे पृथ्वीकाययतनामाह । अङ्गाराणामथमाङ्गारस्तमा-
ङ्गारराशिं द्वारराशिं तुषराशिं गोमथराशिं च । राशिशब्दः प्रत्येकमजिसंबध्यते । स-
रजस्काञ्च्यां सचित्तपृथ्वीगुणित्वाञ्च्यां पदञ्च्यां संयतः साधुः तं राशिं नाक्रमेत् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे, गोचरी जतां विशेषे करी पृथ्वीकायनी जयणा राखवी ते कहे
वे. इंगालं इति । (संजए के०) संयतः एटले पूर्वोक्त चावसाधु (इंगालं के०)

आंगारं एटले अंगारना (रासिं के०) राशिं एटले राशि प्रत्ये, (ठारियं राशिं के०) द्वारराशिं एटले राखना राशि प्रत्ये, (तुसरासिं के०) तुषराशिं एटले तुष ते फोतरां, तेना राशि प्रत्ये, तथा (गोमयं के०) गोमयं एटले ठाणना राशि प्रत्ये (ससरस्केहिं के०) सरजस्काच्यां एटले रजे करी सहित एवा (पाएहिं के०) पादाच्यां एटले बे पगेकरी (नश्कमे के०) नाक्रमेत् एटले आक्रमे नहीं, चांपे नहीं ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथात्रैव विशेषतः पृथिवीकाययतनामाह । संयतः साधुः । अङ्गाराणामयमाङ्गारः । आङ्गारं राशिं सरजस्काच्यां सचित्तपृथिवीरजोगुण्णिताच्यां पादाच्यां नाक्रमेत् । यतस्तस्याक्रमणे सचित्तपृथिवीरजोविराधना नवेत् । एवं राशिशब्दस्य प्रत्येकं संबन्धात् द्वारराशिं तुषराशिं गोमयराशिं च सरजस्कपादाच्यां नाक्रमेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) अत्रैव विशेषतः पृथिवीकाययतनामाह । इंगालमिति सूत्रम् । आङ्गारमिति । अङ्गाराणामयमाङ्गारस्तमाङ्गारं राशिम् । एवं द्वारराशिं तुषराशिं च गोमयराशिं च । राशिशब्दः प्रत्येकमत्रिसंबध्यते । सरजस्काच्यां पद्भ्यां सचित्तपृथिवीरजोगुण्णिताच्यां पादाच्यां संयतः साधुस्तमनन्तरोदितं राशिं नाक्रमेत् । मात्रूत्पृथिवीरजोविराधनेति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

न चरेज्ज वासे वासंते, महियाए पंतीए ॥

महावाए व वायंते, तिरिञ्चसंपाड्मेसु वा ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) अम्बुयतनां मार्ग आह । न चरेद्वर्षे वर्षति । त्रिद्वार्थं प्रविष्टो वर्षणे तु प्रञ्चने तिष्ठेत् । मिहिकायां वा पतन्त्यां महावाते वा सति वाति । तिर्यक् संपतन्तीति तिर्यक्संपाताः पतद्गादयस्तेषु वा सत्सु ॥ ८ ॥

(अर्थ.) हवे, गोचरी जतां अष्कायनी रक्षा करवी, ते कहे ठे. न चरेज्ज इति. पूर्वोक्त साधु (वासे के०) वर्षे एटले वर्साद (वासंते के०) वर्षति एटले वरसते ठते तथा (व के०) वा एटले अथवा (महियाए के०) मिहिकायां एटले धुंशरी (पंतीए के०) पतंत्यां एटले पडते ठते, अथवा (महावाए व के०) महावाते वा एटले मोटो पवन (वायंते के०) वाति एटले वाते ठते अर्थात् घणी रज उरते ठते, अथवा (तिरिञ्चसंपाड्मे के०) तिर्यक्संपाते एटले तिरठी गति वाजा पतंगादिक उडते ठते (न चरेज्ज के०) न चरेत् एटले गोचरीने माटे गमन करे नहीं. ॥ ८ ॥

१५० शय धनपतसिंघबहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(डीपिका.) अथाप्कायादियतनामाह । साधुर्वर्षे वर्षति न चरेत् । पूर्व जिह्वार्थं प्रविष्टोऽपि वर्षे वर्षति प्रबन्धस्थाने तिष्ठेत् । तथा मिहिकायां वा पतन्त्यां न चरेत् । सा च मिहिका प्रायो गर्जमासेषु जवति । तथा महावाते वाति सति न चरेत् । अन्यथा महावातेन समुत्खातस्य सचित्तरजसो विराधना जवेत् । तथा तिर्यक् संपतन्तीति तिर्यक्संपाताः पतङ्गादयः । तेषु सत्सु वा न चरेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) अत्रैवाप्कायादियतनामाह । न चरेज्जाति सूत्रम् । न चरेद्वर्षे वर्षति । जिह्वार्थं प्रविष्टो वर्षणे तु प्रबन्धे तिष्ठेत् । तथा मिहिकायां पतन्त्याम् । सा च प्रायो गर्जमासेषु पतति । महावाते वा वाति सति । तदुत्खातरजोविराधनादोषात् । तिर्यक्संपतन्तीति तिर्यक्संपाताः पतङ्गादयः । तेषु वा सत्सु कचिदशनिरूपेण न चरेदिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

न चरेज्ज वेससामंते, बंजचेरवसाणुए ॥

बंजयारिस्स दंतस्स, हुज्जा तड विसुत्तिआ ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) उक्ताद्यव्रतयतना । तुर्यव्रतयतनोच्यते । न चरेद्वेश्यासामन्ते गणिकागृहसमीपे ब्रह्मचर्यवशानयने । ब्रह्मचर्यं वशमानयत्यायत्तं करोति दर्शनाक्षेपादिना ब्रह्मचर्यवशानयनं तस्मिन् । दोषमाह । ब्रह्मचारिणः साधोर्दान्तस्येन्द्रियनोऽन्द्रियदमाज्यां जवेत्तत्र वेश्यासामन्ते विस्रोतसिका तद्रूपदर्शनस्मरणपध्यानकचवरनिरोधतः । ज्ञानश्रद्धाजलोज्जनेन संयमसस्यशोषफला चित्तविक्रिया ॥ ९ ॥

(अर्थ.) एम प्रथमव्रतनी यतना कही. हवे गोचरी जतां साधुए चतुर्थव्रत जे ब्रह्मचर्य तेनी रक्षा करवी ते कहे ठे. पूर्वोक्त साधु (बंजचेरवसाणुए के०) ब्रह्मचर्यावसानके एटले जेथी ब्रह्मचर्यनुं अवसान एटले अंत थाय एवा अथवा ब्रह्मचर्यवशानयने एटले जे ब्रह्मचर्यने दर्शनाक्षेपथी वश करे, अर्थात् ते ब्रह्मचर्यनो नाश करे एवा (वेससामंते के०) वेश्यासामंते एटले वेश्या ज्यां रहे ठे त्यांना आसपासना प्रदेशमां (न चरेज्ज के०) न चरेत् एटले गमन करे नहीं. कारण के, (तड के०) तत्र एटले ते वेश्याना रहेवाना प्रदेशमां (दंतस्स के०) दांतस्य एटले जितेंद्रिय एवा तथा (बंजयारिस्स के०) ब्रह्मचारिणः एटले मैथुनविरमणरूप ब्रह्मचर्यना पावनार एवा साधुने (विसुत्तिआ के०) विस्रोतसिका एटले संयमरूप धान्यने सुकावनार एवो मनोविकार (हुज्जा के०) जवेत् एटले थाय ठे. एतुं तात्पर्यः—वेश्यानुं रूपादिक जोशने तेना अपध्यानथी ज्ञानश्रद्धारूप जल ग-

ली जाय ठे, अने तेथी संयमरूप फलने सूकावनारो चित्तविकार रूप रोग थाय ठे, माटे गोचरी जतां वेश्यानुं सांनिध्य अवश्य वर्जवुं. ॥ ए ॥

(दीपिका.) उक्तैवं प्रथमव्रतयतना । सांप्रतं चतुर्थव्रतस्य यतनोच्यते । एवंविधः साधुः वेश्यासामन्ते गणिकागृहसमीपे न चरेन्न गच्छेत् । किंविशिष्टे वेश्यासामन्ते । ब्रह्मचर्यवशानयने ब्रह्मचर्यं मैथुनविरतिरूपं वशमानयति आयत्तं करोति दर्शनाक्षेपादिनेति ब्रह्मचर्यवशानयनं तस्मिन् । को दोषस्तत्र गमनत इत्यत आह । ब्रह्मचारिणः साधोर्दान्तस्य इन्द्रियनोइन्द्रियदमाज्यां जवेत्तत्र वेश्यासामन्ते विस्रोतसिका । कथम् । तद्रूपदर्शनस्मरणेन अशुभध्यानकचवरनिरोधतः ज्ञानश्रद्धाजलोप्लवनेन संयमस्यशोषफला चित्तविक्रिया जवति ॥ ए ॥

(टीका.) उक्ता प्रथमव्रतयतना । सांप्रतं चतुर्थव्रतयतनोच्यते । न चरेज्जति सूत्रम् । न चरेद्वेश्यासामन्ते न गच्छेज्जणिकागृहसमीपे । किंविशिष्ट इत्याह । ब्रह्मचर्यवशानयने । ब्रह्मचर्यं मैथुनविरतिरूपं वशमानयत्यात्मायत्तं करोति दर्शनाक्षेपादिनेति ब्रह्मचर्यवशानयनं तस्मिन् । दोषमाह । ब्रह्मचारिणः साधोर्दान्तस्य इन्द्रियनोइन्द्रियदमाज्यां जवेदत्र वेश्यासामन्ते विस्रोतसिका तद्रूपसंदर्शनस्मरणपध्यानकचवरनिरोधतः ज्ञानश्रद्धाजलोप्लवनेन संयमस्यशोषफला चित्तविक्रियेति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

अणायणे चरंतस्स, संसर्गीए अज्जिस्सकणं ॥

हुज्ज वयाणं पीला, सामन्नंमि अ संसउं ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एष सकृच्चङ्क्रमणदोषोऽसकृच्चरणे तमाह । अनायतनेऽस्थाने वेश्यासामन्तादौ चरतः संसर्गेण संबन्धेनाज्जीदणं पुनः पुनः जवेद्व्रतानां प्राणातिपातविरत्यादीनां पीडा । तदाक्षिप्तचेतसो जावविराधना । श्रामण्ये च संशयः । कदाचिन्निष्क्रामति । अनुपयोगैषणाक्षणे हिंसनम् । गुरुप्रश्नेऽपलापादसत्यमननुज्ञातवेश्यादिदर्शनेनादत्तं, ममत्वे परिग्रहश्च ॥ १० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त सूत्रमां कहेलो अर्थ दृढ करवा माटे कहे ठे. अनायणे इति. (अनायणे के०) अनायतने एटले जे गोचरी जवानुं स्थान नथी एवा वेश्यासामन्तादिकने विषे (चरंतस्स के०) चरतः एटले गोचरी लेवा माटे गमन करनार एवा साधुने (अज्जिस्सकणं) अज्जीदणं एटले वारंवार (संसर्गीए के०) संसर्गेण एटले संसर्गथी (वयाणं के०) व्रतानां एटले प्राणातिपातविरमणादिक व्रताने

१५९ राय धनपतासिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(पीडा के०) पीडा (हुज्जा के०) नवेत् एटले थाय. (य के०) वली (सामन्मि के०) श्रामण्ये एटले चारित्रने विषे पण (संसर्ग के०) संशयः एटले संशय थाय. एनुं तात्पर्य ए ठे के, वेश्याने जोइने साधुने जोगनी इछा थाय, ते इछा पूरवाने ते वेश्या साधुने बोलावे, तेथी ते साधु त्यां वारंवार जाय, स्नेह बांधे, तेथी शीलने दूषण लागे, अने वली संयमथी पण ब्रष्ट थाय. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अत्रैकवारं वेश्यासामन्तसंगतो दोष उक्तः । सांप्रतमिहान्यत्र च वारंवारगमने दोषमाह । साधोः अनायतनेऽस्थाने वेश्यासामन्तादौ चरतो गच्छतः संसर्गेण संबन्धेन अचीद्वणं पुनः पुनर्नवेत् व्रतानां प्राणातिपातविरत्यादीनां पीडा ज्ञावविराधना । कथम् । यतस्तदानीं स साधुस्तदाक्षितचित्तो नवति । पुनः श्रामण्ये श्रमणजावे द्रव्यतो रजोहरणादिधारणरूपे ज्ञूयो ज्ञावतो व्रतप्रधानहेतौ संशयः । कदाचिदुन्निष्क्रामत्येव ॥ १० ॥

(टीका.) एष सकृच्चरणदोषो वेश्यासामन्तसंगत उक्तः । सांप्रतमिहान्यत्र वा-सकृच्चरणदोषमाह । अणायएत्ति सूत्रम् । अनायतनेऽस्थाने वेश्यासामन्तादौ चरतो गच्छतः संसर्गेण संबन्धेन अचीद्वणं पुनः पुनः । किमित्याह । नवेद्व्रतानां प्राणाति-पातविरत्यादीनां पीडा । तदाक्षितचेतसो ज्ञावविराधना, श्रामण्ये श्रमणजावे च द्रव्यतो रजोहरणादिसंधारणरूपे ज्ञूयो ज्ञावतो व्रतप्रधानहेतौ संशयः । कदाचिदु-न्निष्क्रामत्येवेत्यर्थः । तथाच वृद्धव्याख्या । वेसादिगयज्ञावस्स मेहुणं पीडिज्जाइ, अ-णुवर्जगेणंएसणाकरणे हिंसा, पमुप्पायणे अन्नपुष्टणअवलवणासच्चवयणं, अणुणुसा-यवेसाइदंसणे अदत्तादाणं, ममत्तकरणे परिग्गहो । एवं सबवयपीडा । दवसामन्ने पुण संसयो उस्सिक्कमणेण त्ति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तम्हा एअं विअ्राणित्ता, दोसं डुग्गइवट्ठणं ॥

वज्जए वेससामंतं, मुणी एगंतमस्सिए ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तस्माद्विज्ञाय दोषमनन्तरोदितं दुर्गतिवर्द्धम् । वर्जयेद्वेश्यासाम-न्तं मुनिरेकान्तं मोक्षमार्गमाश्रितः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे सिद्धांत कहे ठे. तम्हा इति । (तम्हा के०) तस्मात् एटले पूर्वो-क्त हेतुथी (एगंतमस्सिए के०) एकांतमाश्रित एटले मोक्षमार्गनो जेणे आश्रय कख्यो ठे, एवो (मुणी के०) मुनिः एटले साधु (एयं के०) एवं एटले पूर्वे कख्यं ते प्रकारे (दुर्गतिवर्द्धणं के०) दुर्गतिवर्धनं एटले दुर्गतिनी वृद्धि करनार एवा (दो

सं के०) दोषं एटले दोषने (विआणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (वेससामन्तं के०) वेस्यासामन्तं एटले वेस्याना समीपज्ञागने (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले वर्ज करे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) अथ निगमयन्नाह । यस्मादेवं तस्मान्मुनिः वेस्यासामन्तं वेस्यागृह-समीपं वर्जयेत् । किं कृत्वा । दोषं पूर्वोक्तं विज्ञाय । किञ्चूतं दोषम् । दुर्गतेर्वर्धनम् । किञ्चूतो मुनिः । एकान्तं मोक्षमाश्रितः । शिष्यः प्राह । ननु प्रथमव्रतविराधनानन्तरं चतुर्थव्रतस्य विराधनायाः कथमुपन्यासः । उच्यते । अन्यव्रतविराधनाहेतुत्वेन चतुर्थव्रतस्य विराधनायाः प्राधान्यख्यापनार्थम् । तच्च देशतो दर्शितमेव ॥ ११ ॥

(टीका.) निगमयन्नाह । तम्हा इति सूत्रम् । यस्मादेवं तस्मादेतत् । विज्ञाय दोषमनन्तरोदितं दुर्गतिवर्धनं वर्जयेद्वेस्यासामन्तं मुनिरेकान्तं मोक्षमार्गमाश्रित इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

साणं सूइञ्चं गाविं, दित्तं गोणं हयं गयं ॥

संदिपुं कलहं जुळं, दूरतं परिवज्जए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) मार्ग एव विधिशेषमाह । श्वानं, सूतां गां, दृप्तं गोणं, हयं, गजं, संदिपुं बालक्रीडास्थानं, कलहं वाक्प्रतिबद्धं, जुळं खड्गादिभिः । आत्म-संयमविराधनासंज्ञवात् दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे, बली आगल केहवाशे तेटलां वानां होय त्यां साधु गोचरीए जाय-नहीं. ते कहे ठे. प्रथम (साणं के०) श्वानं एटले श्वानने (सूइञ्चं के०) सूतां एटले प्रसूत थएली [वीआणी] एवी (गाविं के०) गां एटले गायने (दित्तं के०) दृप्तं एटले मदोन्मत्त एवा (गोणं के०) बलदने, (हयं के०) हयं एटले अश्वने (गयं के०) गजं एटले हाथीने (संदिपुं के०) बालकना क्रीडास्थानने, अर्थात् रेतीप्रमुखनुं घर तयार करीने बालक रमता होय एवा स्थानने (कलहं के०) ज्यां कलह चालतो होय एवा स्थानने तथा (जुळं के०) जुळं एटले, नाली, गोला, बूटता होय एवा प्रदेशने ए साधु (दूरतं के०) दूरतः एटले दूरथी (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले सर्व प्रकारे वर्जे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) अथ अत्रैव विशेषमाह । साधुः एतानि दूरतो दूरेण परिवर्जयेत् । कानि तानीत्यत आह । श्वानं प्रसिद्धं, सूतां गां नवप्रसूतां धेनुं, तथा दृप्तं दर्पितं गोणं बलीवर्द्धम् । दृप्तशब्दः सर्वत्र संबध्यते । ततो दृप्तं हयमश्वं, पुनर्दृप्तं गजं हस्ति-

१५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)मा.

नं, तथा संदिपं बालक्रीडास्थानं, कलहं वाक्प्रतिबद्धं, युद्धं खड्गादिजातम् । कथ-
मेतानि वर्जयेदित्यत आह । श्वसूतगोप्रचृतिञ्च आत्मविराधना स्यात् । बालक्रीडा-
स्थाने वन्दनागतपतनजण्णप्रलुठनादिना संयमविराधना स्यात् । सर्वत्र आत्म-
पात्रज्ञेदादिना उच्चयविराधनापि स्यात् ॥ ११ ॥

(टीका.) आह । प्रथमव्रतविराधनानन्तरं चतुर्थव्रतविराधनोपन्यासः किमर्थम् ।
उच्यते । प्राधान्यख्यापनार्थम् । अन्यव्रतविराधनाहेतुत्वेन प्राधान्यम् । तच्च लेशतो
दर्शितमेवेति । अत्रैव विशेषमाह । साणं ति सूत्रम् । श्वानं लोकप्रतीतम्, सूतां गा-
म् । अग्निवप्रसूतामित्यर्थः । दृष्टं च दर्पितम् । किमित्याह । गोणं, हयं, गजम् ।
गोणो बलीवर्दो हयोऽश्वो गजो हस्ती । तथा किमित्याह । संदिपं बालक्रीडास्थानं, क-
लहं वाक्प्रतिबद्धम्, युद्धं खड्गादिभिः एतद्वृत्तौ दूरेण परिवर्जयेत् । आत्मसंय-
मविराधनासंज्ञवात् । श्वसूतगोप्रचृतिञ्च आत्मविराधना । डिम्भस्थाने वन्दनाद्यागमन-
पतनजण्णप्रलुठनादिना संयमविराधना । सर्वत्र चात्मपात्रज्ञेदादिनोच्चयविराध-
नेति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

अणुन्नए नावणए, अप्पहिठे अणानले ॥

इदिआणि जहाभागं, दमइत्ता मुणी चरे ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) अत्रैव विधिमाह । अनुन्नतो द्रव्यतो नाकाशदर्शी जावतो न जा-
त्याद्यग्निमानवान् । नावनतो द्रव्यतोऽनीचाङ्गः । जावतोऽलब्ध्यादिनादीनः । अप्र-
हृष्टोऽहसन् । अनाकुलः क्रोधादिरहितः । इन्द्रियाणि यथाज्ञागं यथाविषयं दमयित्वा
इष्टानिष्टेषु स्पर्शादिषु रागद्वेषरहितो मुनिः साधुश्चरेद् गच्छेत् । व्यत्यये दोषमाह ।
द्रव्योन्नतो लोकहास्यो जवति जावोन्नत ईर्यां न रक्षति । द्रव्यावनतो बक इव दृश्यते ।
जावावनतः हुद्दसत्त्व इति । प्रहृष्टः स्त्रीरक्तो लक्ष्यते । अदान्तो व्रतानर्हः ॥ १३ ॥

(अर्थ.) तथा अणुन्नए इति. (मुणी के०) मुनिः एतत्त्वे पूर्वोक्त जावसाधु (अणुन्नए
के०) अनुन्नतः एतत्त्वे जेने द्रव्यथी अने जावथी जंचापणं नथी एवो. जं-
चापणं द्रव्यजावथी बे प्रकारनुं ठे. द्रव्यथी दृष्टि जंची करीने आकाश तरफ जोवुं,
अने जावथी जंचापणं ते अग्निमानसहित रहेवुं. ए बे प्रकारना जंचापणानो
त्याग करतो ठतो; तथा (नावणए के०) नावनतः एतत्त्वे जेने द्रव्यथी तथा जाव-
थी नीचपणं नथी एवो. द्रव्यथी नीचपणं ते शरीर नम्र करवुं तथा जावथी
नीचपणं ते अग्नादिक न मत्त्वे तो दीनपणे नीचुं जोवुं, एवा बे प्रकारना नीचपणा-

नो त्याग करतो ठतो, तथा (अप्पहिठे के०) अप्रहृष्टः एटले स्त्रियादिकने जोइने हर्ष न पामतो ठतो, तथा (अणाउले के०) अनाकुलः एटले आकुलता रहित, अर्थात् क्रोध प्रमुख विकारने न पामतो ठतो, (इंदियाइं के०) इन्द्रियाणि एटले श्रवणेंद्रियादि पांच इंद्रियोने (जहाजागं के०) यथाजागं एटले जे इंद्रियनो जे जाग एटले विषय होय तेथी तेने (दमइत्ता के०) दमयित्वा दमीने, संवरीने, अर्थात् वश करीने (चरे के०) चरेत् एटले गोचरी साटे गमन करे. एतुं कारण ए ठे के, ड्रव्यथी जं-चुं जोतो चाले तो लोकमां हास्य थाय, जावथी जंचापणुं राखे तो ईर्या न शोधाय. ड्रव्यथी नीचुं जुवे तो लोक कहे बकवृत्ति ठे. जावथी नीचपणुं राखे तो लोकमां छुड जन कहे स्त्रीरक्त ठे. इंद्रिय दमन न करे तो लोक कहे चारित्रने अयोग्य ठे. ॥१३॥

(दीपिका.) अथ अत्रैव विधिमाह । साधुः एवं चरेत् गभेत् । किञ्चूतो मुनिः । अनुन्नतः । न उन्नतः अनुन्नतः । ड्रव्यतो न आकाशदर्शी । जावतस्तु न जात्यादीनाम-ज्जिमानकर्ता । पुनः किञ्चूतो मुनिः । नावनतः । न अवनतः । ड्रव्यतो न नीचकायः । जावतस्तु नाबध्यादिना दीनः । पुनः किञ्चूतो मुनिः । अप्रहृष्टो लाजादौ सति न हर्षवान् । पुनः किञ्चूतो मुनिः । अनाकुलः । न आकुलः । क्रोधादिना रहितः । किं कृ-त्वा मुनिश्चरेत् इत्यत आह । इन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि यथाजागं यथाविषयमिष्टेषु स्पर्शादिषु प्रवर्तमानान्यनिष्टेऽयः स्पर्शादिभ्यो निवर्तमानानि दमयित्वा रागद्वेषरहि-तश्चरेदित्यर्थः । विपरीते तु प्रचूता दोषाः प्रकटीचवेयुः ॥ १३ ॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । अणुषएत्ति सूत्रम् । अनुन्नतो ड्रव्यतो जावतश्च । ड्रव्यतो नाकाशदर्शी । जावतो न जात्याद्यज्जिमानवान् । नावनतो ड्रव्यजावाच्यामेव । ड्रव्यानवनतोऽनीचकायः । जावानवतः अबध्यादिनादीनः । अप्रहृष्टः अहसन् । अनाकुलः क्रोधादिरहितः । इन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि यथाजागं यथाविषयं दमयित्वा इष्टानिष्टेषु स्पर्शादिषु रागद्वेषरहितो मुनिः साधुश्चरेत् । विपर्यये प्रचूतदोषप्रसङ्गा-त् । तथाहि ड्रव्योन्नतो लोकहास्यः । जावोन्नत ईर्या न रक्षति । ड्रव्यावनतः बक इति संजाव्यते । जावावनतः छुडसत्त्व इति । प्रहृष्टो योषिदर्शनाद्रक्त इति लक्ष्यते । अदान्तः प्रव्रज्यानर्ह इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

द्वदवस्स न गभेजा, जासमाणो अ गोअरे ॥

हसंतो नाजिगच्छिजा, कुलं उच्चावयं सया ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) द्रुतं द्रुतं त्वरितं न गभेत् । जाषमाणो वा गोचरे न गभेत् । हसन्न

१५६ शय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

गभेत् । कुलमुच्चावचं द्विधा । द्रव्योच्चं धवलगृहादि । ज्ञावोच्चं जात्यादियुक्तम् । द्रव्या-
वचं कुटीरादि । ज्ञावावचं जात्यादिहीनम् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) हवे केवी रीते गोचरीए जाय, ते कहे ठे. ते साधु (दवदवस्स के०)
डुतं डुतं एटले घणो उतावलो (न गभेज्जा के०) न गभेत् एटले मार्गे गमन न
करे, (य के०) च एटले वली (ज्ञासमाणो के०) ज्ञाषमाणः एटले बोलतो ठतो
(गोचरे के०) गोचरे एटले गोचरीने विषे न जाय. तथा (हसंतो के०) हसन्
एटले हसतो ठतो न जाय (उच्चावचं कुलं के०) उच्चावचं कुलं, एटले उच्च कु-
ल अने हीनकुल. तेमां उच्चकुल पण द्रव्य अने ज्ञावना ज्ञेदथी बे प्रकारनुं
ठे. तेमां द्रव्यथी उंचुं कुल ते धवल गृहमां वास करनारुं जाणवुं. ज्ञावथी उंचुं
कुल ते श्रेष्ठ जातिनुं जाणवुं. हीन कुल पण द्रव्य ज्ञाव ज्ञेदें करी बे प्रकारनुं
ठे. तेमां द्रव्यथी हीन कुल ते पर्णकुटिकामां वास करनारुं जाणवुं. तथा ज्ञावथी
हीन कुल ते नीच जातिनुं जाणवुं. ए सर्व कुलने विषे पूर्वोक्त रीते (सया के०)
सदा एटले निरंतर (नाजिगभेज्जा के०) नाजिगभेत् एटले गमन न करे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनराह । दवदवस्स त्ति । डुतं डुतं मुनिर्न गभेत् । तु पुनर्ज्ञाषमाणो
गोचरे न गभेत् । तथा हसन् न अजिगभेत् । कुलमुच्चावचं सदा । उच्चं द्रव्यतो धव-
लगृहादि, ज्ञावतो जात्यादियुक्तम् । एवमवचं द्रव्यतः कुटीरकवासि, ज्ञावतो जात्या-
दिहीनम् । उच्चयविराधनालोकोपघातादयो दोषाः स्युः ॥ १४ ॥

(टीका.) किं च । दवदवस्स त्ति सूत्रम् । डुतं डुतम् । त्वरितमित्यर्थः । ज्ञाषमाणो
वा न गोचरे गभेत् । तथा हसन्नाजिगभेत् । कुलमुच्चावचं सदा । उच्चं द्रव्यज्ञावज्ञे-
दाद्विधा । द्रव्योच्चं धवलगृहवासि । ज्ञावोच्चं जात्यादियुक्तम् । एवमवचमपि
द्रव्यतः कुटीरकवासि । ज्ञावतो जात्यादिहीनमिति । दोषा उच्चयविराधनालोकोपघा-
तादय इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

आलोच्यं शिग्गलं दारं, संधिं दगन्नवणाणि अ ॥

चरंतो न विनिष्ठाए, संकठाणं विवज्जए ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) आलोकं गवाहादि, शिग्गलं चित्तं द्वारादि, संधिं चित्तं क्षात्रम्, उद-
कन्नवनानि च चरन् ज्ञिहार्थं न पश्येत् । शङ्कास्थानमेतत् । नष्टादौ तत्र शङ्का स्यादतो
विवर्जयेत् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) तथा आलोञ्चं ति. (आलोञ्चं के०) आलोकं एटले गोख विगेरेने तथा (थिग्गलं के०) चित एवा (दारं के०) द्वारं एटले द्वार प्रत्ये, (संधिं के०) रचेला खात्रने (य के०) च एटले वली (दगजवणाणि के०) उदकजवनानि एटले पणीयारादिकने (चरंतो के०) चरन् एटले गोचरीए गयो ठतो (न विनि-प्राए के०) न विनिध्यायेत् एटले जुवे नहीं. कारण के, उपर कहेलुं (संकछाणं के०) शंकास्थानं एटले शंकानुं स्थानक ठे, माटे साधुए (विवज्जाए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जवुं. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) पुनरत्रैव विधिमाह । मुनिः चरन् त्रिद्वार्यं गञ्जन् एतानि न विनि-ध्यायेत् विशेषेण न पश्येत् । कानि एतानीत्यत आह । आलोकं निर्यूहकादिरूपं, थिग्गलं त्रिद्वारादि । संधिः द्वात्रम् । उदकजवनानि पानीयगृहाणि । एतत् आलोकादी-नामवलोकनं शङ्कास्थानमतो विवर्जयेत् । कथम् । नष्टादौ तत्र शङ्का उपजायते ॥१५॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । आलोञ्चं थिग्गलं ति सूत्रम् । अवलोकं निर्यूहका-दिरूपम् । थिग्गलं चितं द्वारादि । संधिश्रितं द्वात्रम् । उदकजवनानि पानीयगृहाणि चरन् त्रिद्वार्यं न विनिध्यायेन्न विशेषेण पश्येत् । शङ्कास्थानमेतदवलोकादि । अतो विवर्जयेत् । तथा च नष्टादौ तत्राशङ्कोपजायत इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

रन्नो गिहवईणं च, रहस्सारस्क्रियाण य ॥

संकिलेसकरं ठाणं, दूरत्तं परिवज्जाए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) राज्ञश्चक्रवर्त्यादिर्गृहपतीनां श्रेष्ठिप्रचृतीनां च रहःस्थानान्यपवर-कमन्त्रगृहादीनि स्थानान्यारक्षकाणां दमनायकानां च । संक्लेशकरमसदिष्ठामन्त्रज्ञेदा-ज्यां कर्षणादिना च । अतो दूरतः परिवर्जयेत् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) वली शुं वर्जवुं ते कहेठे. रन्नो इति (रन्नो के०) राज्ञः एटले चक्रवर्ती आदिक राजानुं (च के०) वली (गिहवईणं के०) गृहपतीनां एटले श्रेष्ठी आदि-कनुं (य के०) च एटले वली (आरस्क्रियाण के०) आरक्षकाणां एटले कोट-वाल विगेरेना (रहस्स के०) रहस्यं एटले एकांत विचार, मसलत करवानुं स्था-नक तथा (संकिलेसकरं ठाणं के०) संक्लेशकरं स्थानं एटले ज्यां घणां क्लेशानुं उ-पार्जन थतुं होय एवा स्थानकने (दूरत्तं के०) दूरतः एटले दूरथी (परिवज्जाए के०) परिवर्जयेत् एटले विशेषेकरी वर्जे, टाले. ॥ १६ ॥

१५७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) पुनः किञ्चूतो मुनिः । राज्ञश्चक्रवर्त्यादेः गृहपतीनां श्रेष्ठिप्रवृत्तीनां च रहस्यस्थानादि वर्जयेत् । आरक्षकाणां च दाफनायकानां रहःस्थानं गुह्यापवरकमन्तर्गृहादि संक्लेशकरं असदिष्ठाप्रवृत्त्या मंत्रज्ञेदेवा कर्षणादिना दूरतः परिवर्जयेत् ॥१६॥

(टीका.) किंच रन्नोत्ति सूत्रम् । राज्ञश्चक्रवर्त्यादेर्गृहपतीनां श्रेष्ठिप्रवृत्तीनां रहसाणामिति योगः । आरक्षकाणां च दाफनायकादीनां रहःस्थानं गुह्यापवरकमन्तर्गृहादि संक्लेशकरम् असदिष्ठाप्रवृत्त्या मन्त्रज्ञेदे वा कर्षणादिनेति दूरतः परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

पम्कुकुठं कुलं न पविसे, मामगं परिवर्ज्जए ॥

अचिअत्तं कुलं न पविसे, चिअत्तं पविसे कुलं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) प्रतिकुष्ठं कुलमित्वरं सूतकयुक्तं यावत्कथिकमन्नोज्यं न प्रविशेत् शासनलघुत्वप्रसङ्गात् । मा मम गृहं कश्चिदागादिति मामकं परिवर्जयेत् । दाफनादिप्रसङ्गात् । अप्रीतिकुलं यत्र साधुजिः प्रविशन्निरप्रीतिरुत्पद्यते तन्न प्रविशेत् संक्लेशज्ञयात् । एतद्विपरीतं प्रविशेत् कुलं तदनुग्रहप्रसङ्गात् ॥ १७ ॥

(अर्थ.) साधुए जे घरे गोचरीए जवुं नहीं ते कहे ठे. पम्कुकुठं इति. पूर्वोक्त साधु (पम्कुकुठं के०) प्रतिकुष्ठं एटले निषिद्ध एवा (कुलं के०) कुल प्रतिकुष्ठं (न पविसे के०) न प्रविशेत् एटले प्रवेश न करे. ते निषिद्ध कुल वे प्रकारनुं ठे. एक इत्वर अने बीजुं यावत्कथिक. तेमां जेने जननाशौच अथवा मृताशौच ठे, ते इत्वर निषिद्ध जाणवुं. कारण के, तेना सूतकनो काल पूरो थवाथी शुद्धि थाय ठे. बीजुं यावत्कथिक ते वाघरी, चमार इत्यादिक आजन्म अन्नोज्य तेनां घर जाणवां. ए बन्ने कुल साधुने गोचरी जता वर्ज्य ठे. कारण के, त्यां जाय तो जिनशासननी लघुता थाय ठे. तथा (मामगं के०) मामकं एटले जे घरनो धणी एम कहे के, “ हुं ए घरनो धणी हुं. मारे घेर कोइए आववुं नहीं. ” ते घरने पण (परिवर्ज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले सर्वथा वर्जे, टाले. कारण के, त्यां जाय तो कजिये थवानो प्रसंग आवे. तथा (अचिअत्तं कुलं के०) अप्रीतिकुलं एटले ज्यां गये ठे ते स्थाना माणसोने अप्रीति थाय एवा कुलने विषे पण (न पविसे के०) न प्रविशेत् एटले प्रवेश न करे. तिहां प्रवेश करे तो ते घरना माणसोने असंतोष थाय. तथा (चिअत्तं के०) प्रीतिकुलं एटले ज्यां गये ठे ते सर्व लोकने संतोष थाय, एवे स्थानके (पविसे के०) प्रविशेत् एटले प्रवेश करे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) किञ्च साधुरेवंविधं कुलं न प्रविशेत् । किञ्चूतं कुलम् । प्रतिकुष्टं लोकनिषिद्धं मलिनादि । द्विविधमपि निषिद्धमित्वरं सूतकयुक्तं, यावत्कथिकं च निषिद्धमन्नोज्यम् । कुतो न प्रविशेत् । शासनलघुत्वप्रसङ्गात् । पुनर्मात्मकमत्राहं गृहपतिर्माकश्चिन्मम गृहभागश्च एतद्गृहं वर्जयेत् । कुतः ज्ञानादिप्रसङ्गात् पुनः अचिञ्चत्तकुलं अप्रीतिकुलं यत्र प्रविशद्भिः साधुजिरप्रीतिरुत्पद्यते न च निवारयति कुतश्चिन्निमित्तान्तरादेतन्न प्रविशेत् । तथा चिञ्चत्तं कुलं पूर्वोक्ताद्विपरीतं कुलं प्रविशेत् । तदनुग्रहप्रसङ्गात् ॥ १७ ॥

(टीका.) किञ्च पणिकुष्ठं चि सूत्रम् । प्रतिकुष्टकुलं द्विविधमित्वरं यावत्कथिकं च । इत्वरं सूतकयुक्तं यावत्कथिकमन्नोज्यम् । एतन्न प्रविशेत्शासनलघुत्वप्रसङ्गात् । मामकम् यत्राह गृहपतिर्मा मम कश्चिद्गृहभागश्चेत् । एतद्गृहं वर्जयेत् । ज्ञानादिप्रसङ्गात् । अचिञ्चत्तकुलमप्रीतिकुलम् । यत्र प्रविशद्भिः साधुजिरप्रीतिरुत्पद्यते । न च निवारयन्ति कुतश्चिन्निमित्तान्तरात् । एतदपि न प्रविशेत् तत्संक्षेपनिमित्तत्वप्रसङ्गात् । चिञ्चत्तमचिञ्चत्तविपरीतं प्रविशेत्कुलं तदनुग्रहप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

साणीपावारपिहिञ्चं, अप्पणा नावपंगुरे ॥

कवानं नो पणुद्धिञ्जा, उग्गहंसि अजाइञ्चा ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) साणी अतसीवक्कजा पटी । प्रावार आहादनः । कम्बलाद्युपलक्षणमेतत् । एवमादिभिः स्थगितं । गृहमिति शेषः । अत्मना नापवृणुयात् नोद्घाटयेत् तदन्तर्गतञ्जिक्रियादिकारिणां प्रद्वेषप्रसङ्गात् । कपाटं न प्रेरयेत् पूर्वोक्तदोषप्रसङ्गात् । से तस्यावग्रहमयाचित्वा विधिना धर्मलाजमकृत्वेत्यर्थः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) तथा गोचरी गएला साधु (साणीपावारपिहिञ्चं के०) साणीप्रावारपिहितं एटले साणी ते टाड पटीनो पडदो अने प्रावार ते कंबलादि तेणे करी पिहित एटले ढाकेलुं एवुं जे गृह द्वार ते प्रत्ये (अप्पणा के०) आत्मना एटले पोते (नावपंगुरे के०) नापवृणुयात् एटले उघाडे नहीं. कारण के, ढाकेलुं द्वार उघाडीने प्रवेश करवो ते लोकविरुद्ध ठे, वली तेथी घरमां जे माणस नोजनादि करता होय तेमने असंतोष थाय. तथा (कवानं के०) कपाटं एटले घरनुं कमाड जो बंध करेलुं होय, तो ते प्रत्ये (नो पणुद्धिञ्जा के०) न प्रेरयेत् एटले उघाडे नहीं. तेथी पण पूर्वोक्त दोषज उपजेठे. तथा (उग्गहंसि अजाइञ्चा के०) अवग्रहमयाचित्वा एटले अवग्रह माग्याविना अर्थात् धर्मलाज कस्या वगर प्रवेश करे नहीं. ॥ १८ ॥

१६० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) किंच साधुः एवंविधम् । गृहमिति शेषः । आत्मना स्वयं नापवृणु-
यात् नोद्धाटयेत् । किञ्चूतं गृहम् । शाणीप्रावारपिहितम् । शाणी शणातसीवक्कजा
पटी । प्रावारः प्रतीतः । कम्बलादीनामुपलक्षणमेतत् । इत्यादिभिः पिहितं स्थगितम् ।
अलौकिकत्वेन च तदन्तर्गतञ्चुजिक्रियादिकारिणां प्रद्वेषप्रसङ्गात् । तथा कपाटं द्वारस्थ-
गनं न प्रेरयेत् । पूर्वोक्तदोषप्रसङ्गात् । किमविशेषतो नेत्याह । किं कृत्वा । अवग्रहमया-
चित्वा गाढप्रयोजनेऽननुज्ञाप्य अवग्रहं विधिना धर्मलाजमकृत्वा ॥ १७ ॥

(टीका.) साणित्ति सूत्रम् । शाणीप्रावारपिहितमिति शाण्यतसीवक्कजा पटी ।
प्रावारः प्रतीतः । कम्बल्याद्युपलक्षणमेतत् । एवमादिभिः पिहितं स्थगितम् । गृहमिति
वाक्यशेषः । आत्मना स्वयं नापवृणुयात् नोद्धाटयेदित्यर्थः । अलौकिकत्वेन तदन्तर्गत-
ञ्चुजिक्रियादिकारिणां प्रद्वेषप्रसङ्गात् । तथा कपाटं द्वारस्थगनं न प्रेरयेन्नोद्धाटयेत् । पू-
र्वोक्तदोषप्रसङ्गात् । किमविशेषेण । नेत्याह । अवग्रहमयाचित्वा आगाढप्रयोजनेऽन-
नुज्ञाप्यावग्रहं विधिना धर्मलाजमकृत्वेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

गोअरग्गपविठो अ, वच्चमुत्तं न धारए ॥

ओगासं फासुअं नच्चा, अणुन्नविअ वोसिरे ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) विधिशेषमाह । गोचराग्रप्रविष्टस्तु वर्चो मूत्रं न धारयेत् । पू-
र्वमेव साधुना संज्ञाकायिकोपयोगं कृत्वा गोचरे प्रवेष्टव्यम् । अथ चेत्तत्र गत-
स्याबाधा स्यात् । तदा किं कार्यमित्यत आह । अवकाशं स्थण्डिलं ज्ञात्वानुज्ञाप्य च
व्युत्सृजेत् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) वल्ली ते साधु (गोअरग्गपविठो के०) गोचराग्रप्रविष्टः एटले गोच-
री विषे गयो ठतो (वच्च के०) वर्चः एटले वडीनीतिने तथा (मुत्तं के०) मूत्रं
एटले लघुनीतिने (न धारए के०) न धारयेत् एटले धारण करे नहीं. गोचरीए
जतां प्रथमज पोताना आचारने अनुसरीने मलमूत्रोत्सर्ग करे. एम ठतां कदा-
चित् शरीरना धर्म स्वाधीन न होवाशी तेवो प्रसंग आवे तो (फासुअं के०) प्रा-
सुकं एटले शुद्ध निरवद्य एवा (उंगासं के०) अवकाशं एटले स्थण्डिलने (नच्चा
के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने वल्ली (अणुन्नविअ के०) अनुज्ञाप्य एटले गृह-
स्थादिकनी अनुज्ञा लइ (वोसिरे के०) व्युत्सृजेत् एटले मलमूत्रनो त्याग करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) विधेः शेषमाह । साधुर्गोचराग्रप्रविष्टस्तु वर्चो मूत्रं वा न धारयेत् । किंतु अवकाशं प्रासुकं ज्ञात्वा अनुज्ञाप्य च व्युत्सजेत् । अस्य वर्चोमूत्रत्यजनविधेर्विषय उधनिर्युक्तितो वृद्धसंप्रदायाच्च ज्ञातव्यः ॥ १९ ॥

(टीका.) विधिशेषमाह । गोचरगति सूत्रम् । गोचराग्रप्रविष्टस्तु वर्चो मूत्रं वा न धारयेत् । अवकाशं प्रासुकं ज्ञात्वानुज्ञाप्य व्युत्सृजेदिति । अस्य विषयो वृद्धसंप्रदायादवसेयः । स चायम् । पुत्रमेव साहुणा सन्नाकाशुवयोगं काज्जण गोचरे पविसअव्वं । कर्हि वि ण कउं । कए वा पुणो होज्जा । ताहे वच्चमुत्तं ण धारेअव्वं । जउं मुत्तनिरोहे चक्कुवघाउं ञवति । वच्चनिरोहे जीविउवघाउं असोहणा अ आयविराहणा । जउं ञणिअं सव्वं संजममित्यादि । अउं संघारुयस्स सयन्नायणायणि (?) समप्पिअ पडिस्सए पाणयं गहाय सन्नाचूमीए विहिणा वोसिरिज्जा । विठरउं जहा उंहणिज्जुत्तीए । इति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

णीअडुवारं तमसं, कुठगं परिवज्जए ॥

अचक्कुविसउं जउं, पाणा डुप्पमिलेहगा ॥ २० ॥

(अवचूरिः) नीचद्वारं नीचनिर्गमनप्रवेशं तमोवन्तं कोष्ठकमपवरकं परिवर्जयेत् । न तत्र जिह्वां गृहीयात् । न चक्षुषो व्यापारो यत्र । अत्र दोषमाह । प्राणिनो दुःप्रतिप्रेक्षणीयाः । ईर्या न स्यात् ॥ २० ॥

(अर्थ.) तथा गोचरीए गएलो साधु, (नीअं डुवारं के०) नीचं द्वारं एटले जेमांथी गमनागमन करतां घणुं नमवुं पडे, एवा द्वारने तथा (तमसं के०) तमसं एटले ज्यां घणो अंधकार होय एवा स्थानक प्रत्ये, तथा (कुठगं के०) कोष्ठकं एटले ज्यां जंमुं नोयरुं आदिक होय, ते प्रत्ये (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले वर्जे. कारण के, (जउं के०) यत्र एटले जे ठेकाणे (अचक्कुविसउं के०) अचक्षुर्विषयः एटले नेत्रनुं काम चाले नहीं. एवा अंधकारयुक्त प्रकाशरहित स्थलने विषे (पाणा डुप्पमिलेहगा के०) प्राणिनो दुःप्रतिप्रेक्षणीयाः एटले बैद्रियादिक जीव जोइ शकाय नहीं, अर्थात् ईर्यासमिति पाद्री न शकाय. माटें एवुं स्थान वर्जवुं ॥ २० ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुर्नीचद्वारं नीचनिर्गमनप्रवेशं परिवर्जयेत् । न तत्र जिह्वां गृहीयात् । एवं तमसं तमोवन्तं कोष्ठकमपवरकं परिवर्जयेत् । सामान्यापेक्षया सर्व एवविधो ञवतीत्यत आह । अचक्षुर्विषयो यत्र न चक्षुर्व्यापारो ञवेद्यत्रेत्यर्थः । तत्र को दोष इत्याह । प्राणिनो दुःप्रत्युपेक्षणीया ञवन्ति । ईर्याशुद्धिर्न ञवति ॥ २० ॥

१६९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीका.) तथा नीचडुवार ति सूत्रम् । नीचद्वारं नीचनिर्गमप्रवेशं तमसमिति तमोवन्तं कोष्ठकमपवरकं परिवर्जयेत् । न तत्र त्रिंशदां गृह्णीयात् । सामान्यापेक्षया सर्व एवविधो जवत्यत आह । अचक्षुर्विषयो यत्र । न चक्षुर्व्यापारो यत्रेत्यर्थः । अत्र दोषमाह । प्राणिनो दुष्प्रत्युपेक्षणीया जवन्ति । ईर्याशुद्धिर्न जवतीति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

जड पुष्पाइं बीआइं, विप्पइन्नाइं कुठए ॥

अहुणोवलित्तं उद्धं, दहूणं परिवर्जए ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) यत्र जातिपुष्पादीनि बीजानि शालिवीजादीनि विप्रकीर्णान्यने-
कधा विद्विप्तानि परिहर्तुमशक्यानि कोष्ठके कोष्ठद्वारे वाधुनोपलित्तमार्द्रं दृष्ट्वा
परिवर्जयेत् ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वली (जड के०) यत्र एटले जे (कुठए के०) कोष्ठके एटले घरना
द्वारने विषे (पुष्पाइं के०) पुष्पाणि एटले फूल तथा (बीआइं के०) बीजानि एटले
शालि प्रमुख बीज ते धान्य (विप्पइन्नाइं के०) विप्रकीर्णानि एटले विखेस्यां होय,
एवा स्थान प्रत्ये तथा (अहुणोवलित्तं के०) अधुनोपलित्तं एटले तत्काल दीपायडुं
होवाथी (उद्धं के०) आर्द्र एटले लीडुं एवुं स्थान होय ते प्रत्ये (दहूणं के०) दृष्ट्वा
एटले जोइने दूरथीज (परिवर्जए के०) परिवर्जयेत् एटले वज्जे, तिहां धर्मलाज करे
नहीं. कारण, त्यां जवाथी संयमनी अने पोताना आत्माना विराधना थाय. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किंच साधुरेतानि परिवर्जयेद्दूरत एव। नतु तत्र धर्मलाजं कुर्यात् ।
संयमस्यात्मनश्च विराधनाप्राप्तेः । एतानि कानीत्याह । पुष्पाणि जातिपुष्पादी-
नि, बीजानि शालिबीजानि । किंविशिष्टानि । विप्रकीर्णानि अनेकधा विद्विप्तानि ।
परिहर्तुमशक्यानीत्यर्थः । कुत्र । कोष्ठके कोष्ठकद्वारे वा । तथा । किं कृत्वा । अधुना
उपलित्तं सांप्रतमुपलित्तमार्द्रकमशुष्कं कोष्ठकमन्यद्वा दृष्ट्वा ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच जड ति सूत्रम् । यत्र पुष्पाणि जातिपुष्पादीनि, बीजानि शालि-
बीजानि, विप्रकीर्णानि अनेकधा विद्विप्तानि परिहर्तुमशक्यानीत्यर्थः । कोष्ठके कोष्ठक-
द्वारे वा । तथाधुनोपलित्तं सांप्रतोपलित्तम् । आर्द्रमशुष्कम् । कोष्ठकमन्यद्वा दृष्ट्वा प-
रिवर्जयेद्दूरत एव। नतु तत्र धर्मलाजं कुर्यात् संयमात्मविराधनापत्तेरिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

एलगं दारगं साणं, वडगं वा वि कुठए ॥

उद्धंघिआ न पविसे, विउहित्ताण व संजए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एरुकं मेषं, दारकं बालकं, श्वानं, वत्सकं वापि, कुड्रवृषजं, कोष्ठके उल्लङ्घ्य पद्भ्यां न प्रविशेत् व्यूह्य वा प्रेर्य वा संयतः साधुः ॥ २२ ॥

(अर्थ.) तथा गोचरीए गएलो साधु (कुठए के०) कोष्ठके एटले जे घरमां प्रवेश करवो होय ते घरना द्वारमां (एलगं के०) एडकं एटले बकरो होय, तथा (दारगं के०) दारकं एटले बालक होय, तथा (साणं के०) श्वानं एटले कूतरो होय, तथा (वडगं वा वि के०) वत्सकं वापि एटले वाडडो होय, तेने पगथी (उल्लंघिआ के०) उल्लंघ्य एटले उल्लंघन करीने (व के०) वा एटले अथवा (विउह्तिताणं के०) व्यूह्य एटले काढी मूकीने अथवा उठाकीने (न पविसे के०) न प्रविशेत् एटले प्रवेश करे नहीं. कारण के, तेथी पोताना संयमनी विराधना थाय. वढी लघुत्व पण पामे. ॥ २२ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच संयतः साधुः एलकं मेषं, दारकं बालकं, श्वानं मएफलं, वत्सकं वापि कुड्रवृषजलक्षणं कोष्ठके उल्लङ्घ्य पद्भ्यां न प्रविशेत् । व्यूह्य वा प्रेर्य न प्रविशेत् । आत्मसंयमविराधनादोषाद्वाघवाच्चेति ॥ २२ ॥

(टीका.) किंच एलगं ति सूत्रम् । एरुकं मेषं, दारकं बालं, श्वानं मएफलं, वत्सकं वापि कुड्रवृषजलक्षणं कोष्ठके उल्लङ्घ्य पद्भ्यां न प्रविशेत् । व्यूह्य वा प्रेर्य वेत्यर्थः । आत्मसंयमविराधनादोषाद्वाघवाच्चेति सूत्रार्थः ॥ २२ ॥

असंसक्तं पलोइजा, नाइदूरा वलोअए ॥

उत्फुल्लं न विनिप्राए, निअट्टिऊ अयंपिरो ॥ २३ ॥

(अवचूरिः) मार्ग एव विशेषमाह असंसक्तं प्रलोकयेत् । न स्त्रीदृष्टेर्दृष्टिं मीलयेत् । रागोत्पत्तिसंज्ञवात् । नातिदूरं विलोकयेत् । दायकस्यागमनमात्रं प्रदेशं प्रलोकयेत् । परतश्चौरादिशङ्का स्यात् । उत्फुल्लं विकसितलोचनं न निरीक्षेत । निवर्तेतालब्धे सति साधुर्गृहादंजटपन् दीनवचनमनुच्चरन् ॥ २३ ॥

(अर्थ.) वढी गोचरी जतां केवी रीते वर्ते ते कहे ठे. (असंसक्तं के०) असंसक्तं एटले स्त्रीजाति उपर आसक्ति न राखता (पलोइजा के०) प्रलोकयेत् एटले अवलोकन करे, एटले स्त्री जातिनी दृष्टि साथे दृष्टि मेलवे नहीं. आसक्तपणे जुवे नहीं. कारण, तेथी गृहस्थने शंका उपजे, वढी कामविकार पण थाय, अने लोकापवाद थाय. तथा (नाइदूरा वलोअए के०) नातिदूरादवलोकयेत् एटले अतिदूर गृहस्थनी वस्तु पढी होय तो ते प्रत्ये जुवे नहीं, गृहस्थना घरमां आगलपाठल जुवे

९६४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

नहीं. कारण, तेथी गृहस्थने चोरपणानी शंका उपजे. तथा (उत्फुल्लं न विनिष्प्राण के०) उत्फुल्लं न विनिध्यायेत् एटले गृहस्थनां जे उपकरणादिक पडेलां होय ते प्रत्ये दृष्टि विकाशीने जुवे नहीं. कारण, तेथी गृहस्थ एम जाणे के, एणें कांइ संपत्तिनो चोग लीधो नथी, तेथी एम जुवे ठे. तथा गोचरी न मले तो ते घरथी (अयंपिरो के०) अजटपन् एटले गृहस्थना दोष अथवा दीन वचन अण बोलतो बतो (नि-अटिजा के०) निवर्तेत एटले पाठो, वळे. पण गृहस्थनी निंदा अथवा दीन वचन बोळे नहीं. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) अत्रैव विशेषदोषमाह असंसक्तं न प्रलोकयेत् योषिट्टृष्टेर्दृष्टिं न मी-
लयेत् । रागोत्पत्तिलोकोपघातदोषात् । तथा नातिदूरं प्रलोकयेत् । दायकस्य आगमन-
मात्रप्रदेशं प्रलोकयेत् । चोरादिकशङ्कादोषात् । तथा उत्फुल्लं विकसितलोचनं न विनि-
ष्प्राण न निरीक्षित गृहपरिहृदमपि । अदृष्टकल्याण इति लाघवोत्पत्तेः । तथा निवर्तेत
अलब्धेऽपि सति । परं किं कुर्वन् । अजटपन् दीनवचनमनुच्चरन्निति ॥ १३ ॥

(टीका.) इहैव विशेषमाह । असंसक्तं ति सूत्रम् । असंसक्तं प्रलोकयेत् । नो
योषिट्टृष्टेर्दृष्टिं मेलयेदित्यर्थः । रागोत्पत्तिलोकोपघातदोषप्रसङ्गात् । तथा नातिदूरं
प्रलोकयेत् । दायकस्यागमनमात्रप्रदेशं प्रलोकयेत् । परतश्चौरादिशङ्कादोषः । तथा उत्फुल्लं
विकसितलोचनं न विनिष्प्राण ति न निरीक्षित गृहपरिहृदमपि । अदृष्टकल्याण इति ला-
घवोत्पत्तेः । तथा निवर्तेत गृहादलब्धेऽपि सति । अजटपन् दीनवचनमनुच्चारयन्निति ॥ १३ ॥

अश्नूमिं न गठेजा, गोअरग्गगण मुणी ॥

कुलस्स चूमिं जाणित्ता, मिअं चूमिं परक्रमे ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) अतिचूमिं न गठेत् । अननुज्ञातां गृहस्थैर्यत्रान्ये त्रिहाचरा न या-
न्तीत्यर्थः । गोचराग्रगतो मुनिः कुलस्य चूमिमुत्तमादिरूपामवस्थां ज्ञात्वा मितां चू-
मिं तैरनुज्ञातां पराक्रमेत् । यत्रैषामप्रीतिर्न जायते ॥ १४ ॥

(अर्थ.) तथा (गोअरग्गगण मुणी के०) गोचराग्रगतो मुनिः गोचरीए
गएलो साधु (अश्नूमिं के०) अतिचूमिं एटले चूमिनी मर्यादा मूकीने गृहस्थनी
आज्ञा विना (न गठेजा के०) न गठेत् एटले न जाय. एटले गृहस्थना
घरमां वीजा त्रिक्तुक लोक ज्यां सुधी चूमि आक्रमीने जाय, ते मर्यादा मूकी-
ने साधु जाय नहीं. पण (कुलस्स के०) कुलस्य एटले कुलवंत गृहस्थनी
(चूमिं के०) चूमिनी मर्यादा प्रत्ये (जाणित्ता के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने

(मित्रं चूमिं के०) मितां चूमिं एटले मर्यादित चूमि प्रत्ये (परक्रमे के०) पराक्रमेत् एटले आक्रमे. अर्थात् जवानी मर्यादा होय त्यां सुधी जइने उन्नो रहे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनरपि मुनिरतिचूमिर्गृहस्थैर्या नानुज्ञाता, यत्रान्ये जिह्वाचरा न यान्ति, तामतिचूमिं न गभेत् । किंचूतो मुनिः । गोचराग्रप्रविष्टः । अनेन कथनेन अन्यदा गोचरीं विना तत्र गमननिषेधमाह । किं तर्हि कुर्यात् । कुलस्य चूमिमुत्तमादिरूपामवस्थां ज्ञात्वा मितां चूमिं गृहस्थैरनुज्ञातां पराक्रमेत् । यत्र तेषामप्रीतिर्न जायते ॥ १४ ॥

(टीका.) तथा अश्चूमिं न गभिज्जा इति सूत्रम् । अतिचूमिं न गभेदननुज्ञातां गृहस्थैर्यत्रान्ये जिह्वाचरा न यान्तीत्यर्थः । गोचराग्रगतो मुनिः । अनेनान्यदा तज्जमनासंज्ञवमाह । किं तर्हि । कुलस्य चूमिमुत्तमादिरूपामवस्थां ज्ञात्वा मितां चूमिं तैरनुज्ञातां पराक्रमेत् । यत्रैषामप्रीतिर्नोपजायत इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

तत्रेव पडिलेहिजा, चूमिजागं विञ्चरणो ॥

सिणाणस्स य वच्चस्स, संलोगं परिवज्जए ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) तत्रैव तस्यां मितायां चूमौ प्रत्युपेक्षेत । सूत्रोक्तेन विधिना चूमिजागमुचितचूमिप्रदेशं विचक्षणः । अनेनागीतार्थस्य जिह्वाटनप्रतिषेधः । तत्र च तिष्ठन् स्नानस्य वर्चसश्च संलोकं परिवर्जयेत् । प्रवचनलाघवात्, अप्रावृत्तस्त्रीदर्शने रागोत्पत्तेश्च ॥ १५ ॥

(अर्थ.) तथा (तत्रेव के०) तत्रैव एटले तेज मर्यादित चूमिने विषे उन्नो रहीने (विञ्चरणो के०) विचक्षण एवो ते साधु (चूमिजागं के०) उन्ना रहेला चूमिकाना जागप्रत्ये (पडिलेहिजा के०) प्रतिलेखयेत् एटले पडिलेहे. तथा ते ठेकाणे (सिणाणस्स के०) स्नानस्य एटले नाहवाना स्थानकनुं तेमज (वच्चस्स के०) वर्चसः एटले वडीनीति करवाना स्थानकनुं (संलोगं के०) संलोकं एटले जोवुं (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले परिहरे. एनुं तात्पर्य ए ठे केः—साधु गृहस्थने घरे गोचरीए जइने ज्यां मर्यादित चूमिकाने विषे उन्नो रह्यो होय, त्यांथी जो स्नान करवानुं स्थान अथवा वडीनीति करवानुं स्थानक जोवामां आवे तो ते स्थानक परिहरीने बीजे स्थानके उन्नो रहे. कारण, त्यां उन्नो रहे तो शासनने लघुता आवे, तथा कदाचित् नग्न स्त्रीना दर्शनथी रागनी उत्पत्ति आय. ॥ १५ ॥

१६६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)मा.

(दीपिका.) विधिशेषमाह । मुनिस्तत्रैव तस्यामेव मितायां चूमौ सूत्रोक्तविधिना चूमिजागमुचितचूमिप्रदेशं प्रत्युपेक्षेत तत्र च तिष्ठेत् । किंचूतो मुनिः । विचक्षणो विद्वान् । एतद्विशेषणेन केवलागीतार्थस्य त्रिहाटननिषेधमाह । पुनः स्नानस्य तथा वर्चसः संलोकं परिवर्जयेत् । अयं परमार्थः । स्नानचूमिकायिक्यादिचूमिसंदर्शनं परिहरेत् । कुतः प्रवचनलाघवप्रसङ्गात्, अप्रावृत्तस्त्रीदर्शनाच्च रागादिसंज्ञावात् ॥१५॥

(टीका.) विधिशेषमाह । तत्रैव त्ति सूत्रम् । तत्रैव तस्यामेव मितायां चूमौ प्रत्युपेक्षेत सूत्रोक्तेन विधिना चूमिजागमुचितं चूमिदेशं विचक्षणो विद्वान् । अनेन केवलागीतार्थस्य त्रिहाटनप्रतिषेधमाह । तत्र च तिष्ठन् स्नानस्य तथा वर्चसो विध्याः संलोकं परिवर्जयेत् । एतदुक्तं भवति । स्नानचूमिकायिकादिचूमिसंदर्शनं परिहरेत् । प्रवचनलाघवप्रसंगात् । अप्रावृत्तस्त्रीदर्शनाच्च रागादिज्ञावादिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

दग्मद्विअत्रायाणे, बीआणि हरिआणि अ ॥

परिवर्जंतो चिठिजा, सर्विंद्रियसमाहिए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) उदकमृत्तिकादानम् । आदीयतेऽनेनेति आदानं मार्गः । उदकमृत्तिकानयनमार्गमित्यर्थः । चादन्यानि सचित्तानि परिवर्जयंस्तिष्ठेदन्ततरोदिते देशे सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादावव्याहितः ॥१६॥

(अर्थ.) तथा गोचरीए गएलो साधु (दग्मद्विअत्रायाणे के०) उदकमृत्तिकादानं एटले पाणी तथा माटी आणवानो जे मार्ग होय ते प्रत्ये, तेमज (बीआणि के०) बीजानि एटले शाखिप्रमुख बीज प्रत्ये, (अ के०) च एटले वली (हरिआणि के०) हरितानि एटले दूर्वादि हरित जीव प्रत्ये (परिवर्जंतो के०) परिवर्जयन् एटले परिहरतो थको अने (सर्विंद्रियसमाहिए के०) सर्वेन्द्रियसमाहितः एटले जेणे पांचे इंद्रियोना विकार जीत्या ठे, एवो थको एटले इंद्रियना जे गीतादिक विषय तेमांथी चित्तने दूर राखतो ठतो (चिठिजा के०) तिष्ठेत् एटले उजो रहे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंचूतो मुनिः । एतानि परिवर्जयंस्तिष्ठेत् पूर्वोक्त उचितप्रदेशे कानि । उदकमृत्तिकयोरानयनमार्गं, पुनर्वीजानि शाख्यादीनि, हरितानि दूर्वादीनि च शब्दादन्यान्यपि सचेतनानि । किंचूतो मुनिः । सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादित्रिरव्याहितः ॥ १६ ॥

(टीका.) किंच दगति सूत्रम् । उदकमृत्तिकादानम् । आदीयतेऽनेनेत्यादानो मार्गः । उदकमृत्तिकानयनमार्गमित्यर्थः । बीजानि शाख्यादीनि, हरितानि च दूर्वादी-

नि । चशब्दादन्यानि च सचेतनानि परिवर्जर्यस्तिष्ठेदनन्तरोदिते देशे सर्वेन्द्रियस-
माहितः शब्दादिजिरनाक्षितचित्त इति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

तत्र से चिष्ठमाणस्स, आहारे पाणन्नोअणं ॥

अकप्पिअं न गेण्हंजा, पडिगाहिज्ज कप्पिअं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) तत्तत्कुलोचितञ्चूमौ से तस्य साधोस्तिष्ठतः सत आहरेत्पानन्नोजन-
मानीय यायाङ्गृहीति गम्यते । अकट्पमनेषणीयं नेहेत् । प्रतिगृहीयात् कट्पिकम् । ए-
तच्चार्थापन्नमपि कट्पिकग्रहणं द्रव्यतः शोचनमशोचनमप्येतदविशेषेण ग्राह्यमिति
दर्शनार्थं साक्षादुक्तमिति ॥ १७ ॥

(अर्थ.) तत्र त्ति । (तत्र के०) तत्र एटले पूर्वोक्त उचित चूमिकाने विषे (से के०)
तस्य एटले ते साधु (चिष्ठमाणस्स के०) तिष्ठतः एटले उन्नोरहेतो बतो गृहस्थनीस्त्री
(पाणन्नोअणं के) पानन्नोजनं, एटले पान ते उंसामण प्रमुख अने न्नोजन ते ओदन
प्रमुख ते प्रत्ये (आहारे के०) आहरेत् एटले दावे. त्यारे ते साधु (अकप्पिअं के०)
अकट्पिकं एटले सदोष, न कट्पे एवं अन्न होय तो (न इहेज्जा के०) नेहेत् एटले
इहे नहीं, ग्रहण करे नहीं. अने जो (कप्पिअं के०) कट्पिकं, खपतुं निर्दोष एवं
अन्नपान होय तो (पडिगाहिज्ज के०) प्रतिगृहीयात् एटले ग्रहण करे. इहां जिह्वा
आपनारी गृहस्थनी स्त्री कही ठे, तेनुं कारण ए ठे के प्रायः श्रावकनी स्त्रीज साधुने
जिह्वा आपे ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) तत्रोचितञ्चूमौ से तस्य साधोस्तिष्ठतः सतो गृहीतिशेषः । पान-
न्नोजनमाहरेत् आनयेत् । तत्रायं विधिः । अकट्पिकमनेषणीयं न गृहीयात् न
इहेत् । प्रतिगृहीयात् कट्पिकम् । एतच्च अर्थापन्नमपि कट्पिकग्रहणं द्रव्यतः शो-
चनमशोचनमपि एतदविशेषेण ग्राह्यमिति दर्शनार्थं साक्षादुक्तमिति ॥ १७ ॥

(टीका.) तत्र त्ति सूत्रम् । तत्र कुलोचितञ्चूमौ से तस्य साधोस्तिष्ठतः सत आ-
हरेदानयेत्पानन्नोजनं गृहीति गम्यते । तत्रायं विधिः । अकट्पिकमनेषणीयं न गृही-
यात् । प्रतिगृहीयात् कट्पिकमेषणीयम् । एतच्चार्थापन्नमपि कट्पिकग्रहणं द्रव्यतः
शोचनमशोचनमप्येतदविशेषेण ग्राह्यमिति दर्शनार्थं साक्षादुक्तमिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

आहारंती सिआ तत्र, परिसाडिज्ज नोअणं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १८ ॥

१६८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अवचूरिः) आनयन्ती जिहामगारीति गम्यते । स्यात्कदाचित् परिशाटयेदित-
स्ततो विक्षिपेत् नोजनं पानं वा । ततः किम् । ददतीं प्रत्याचक्षीत प्रतिषेधयेत् । न मे
मम कटपते तादृशम् । रुयेव प्रायो जिह्वां ददातीति स्त्रीग्रहणम् । दोषांश्च ज्ञावं च
ज्ञात्वा कथयेन्मधुबिन्दूदाहरणादिना ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे जे आहार साधुने कटपे नहीं, ते कहे ठे. आहारंतीति. (आहा-
रंती के०) आहारंती एटले साधुने आपवा सारु जिह्वा लइने आवनारी श्राविका
(सिआ के०) स्यात् एटले कदाचित् आवतां (तद्य के०) तत्र एटले ते स्था-
नमां (नोश्चणं के०) नोजनं एटले अन्नपानरूप नोजन प्रत्ये (परिसाडिज्ज के०)
प्रतिशाटयेत् एटले अरहुं परहुं नांखे, तो ते साधु (दिंतिअं के०) ददतीं एटले पू-
र्वोक्त रीते जिह्वा आपनारी श्राविकाने (पडिआइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले
प्रतिषेध करे. केवी रीतें प्रतिषेध करे, ते कहे ठे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे
कटपते तादृशं एटले तेवुं अन्नपान मने कटपे नहीं. एवी रीतें असूऊता अन्नपाननो
प्रतिषेध करे. आगल पण प्रत्येक गाथामां एवीज अर्धी गाथा आवशे तेनो अर्थ ए
प्रमाणे ज जाणवो. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) अगारी । जिहामिति शेषः । आहरन्ती आनयन्ती स्यात् कदाचित्
तत्र देशे परिशाटयेत् सिक्थादि इतश्चेतश्च विक्षिपेत् नोजनं वा पानं वा । ततः
किमित्याह । ददतीं तां स्त्रियं प्रत्याचक्षीत । कथं प्रत्याचक्षीतेत्यत आह । न मे मम
कटपते तादृशं परिशाटनासहितं सिद्धान्तोक्तदोषप्रसङ्गात् । दोषांश्च ज्ञावं च ज्ञात्वा
कथयेद् मधुबिन्दूदाहरणादिना ॥ १७ ॥

(टीका.) आहरन्ति त्ति सूत्रम् । आहरन्ती आनयन्ती जिहामगारीति गम्यते ।
स्यात्कदाचित्तत्र देशे परिशाटयेदितश्चेतश्च विक्षिपेद् नोजनं वा पानं वा । ततः कि-
मित्याह । ददतीं प्रत्याचक्षीत प्रतिषेधयेत्तामगारीम् । रुयेव प्रायो जिह्वां ददातीति
स्त्रीग्रहणम् । कथं प्रत्याचक्षीतेत्यत आह । न मम कटपते तादृशं परिशाटनावत्समयोक्त-
दोषप्रसङ्गात् । दोषांश्च ज्ञावं च ज्ञात्वा कथयेद् मधुबिन्दूदाहरणादिनेति सूत्रार्थः ॥१७॥

संमदमाणी पाणाणि, बीजाणि हरिआणि अ ॥

असंजमकरिं नच्चा, तारिसिं परिवज्जए ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) संमर्दयन्ती पद्भ्यां प्राणान्, बीजानि, हरितानि च असंयमकरिं सा-
धुनिमित्तमसंयमकरणशीलां ज्ञात्वा तादृशीं परिवर्जयेत् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) संमहमाणित्ति. वली जे जिह्वा आपनारी श्राविका (पाणाणि के०) प्राणिनः एटले बेंद्रियादिक जीव प्रत्ये तथा (बीआणि के०) बीजानि एटले शाखि-प्रमुख बीज प्रत्ये, तथा (अ के०) च एटले वली (हरिआणि के०) हरितानि एटले दूर्वा प्रमुख हरित जीव प्रत्ये (संमहमाणी के०) संमर्दयंती एटले संमर्दन करती, पगें चांपती आवे, तो (असंजमकरिं के०) असंयमकरिं एटले पूर्वोक्त रीतें साधुने माटे असंयम ते जीवहिंसा विगेरे तेने करी एटले करनारी एवी श्राविकाने (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तारिसिं के०) तादृशीं एटले तेवुं सदोष अन्नपान आपनारी श्राविकाने साधु (परिवज्जाए के०) परिवर्जयेत् एटले परिहरे अर्थात् तेवुं अन्नपान ले नहीं. ॥ २९ ॥

(दीपिका.) संमर्दयन्ती पद्भ्यां समाक्रामन्ती । कानित्यत आह । प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन्, बीजानि शाखिबीजादीनि, हरितानि दूर्वादीनि असंयमकरिं साधुनिमित्तमसंयमकरणशीलां ज्ञात्वा तादृशीं परिवर्जयेत् ददतीं प्रत्याचक्षीतेति ॥ २९ ॥

(टीका.) किंच संमहत्ति सूत्रम् । संमर्दयन्ती पद्भ्यां समाक्रामन्ती । कानित्याह । प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन्, बीजानि शाख्यादीनि, हरितानि दूर्वादीनि । असंयमकरिं साधुनिमित्तमसंयमकरणशीलां ज्ञात्वा तादृशीं परिवर्जयेत् । ददतीं प्रत्याचक्षीत इति सूत्रार्थः ॥ २९ ॥

साहट्टु निस्किवित्ता णं, सचित्तं घट्टियाणि य ॥
तहेव समणठाए, उदगं संपणुद्धिया ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) संहृत्यान्यस्मिन् नाजने ददातीति । तथा फासुए फासुअं, फासुए अफासुअं, अफासुए फासुअं, अफासुए अफासुअं साहरइ । तव्व जं फासुए फासुअं साहरइ तं थेवे थेवं, थेवे बहुअं, बहुए थेवं, बहुए बहुअं साहरइ । एवमादि यथापिण्णिर्युक्तौ तथा ज्ञेयम् । सचित्तोपरि निक्षिप्य नाजनगतमदेयं षड्जीवनिकायेषु ददाति । सचित्तं पृथ्व्यादि संघट्टयित्वा संचाल्य च ददाति । तथैव श्रमणार्थमुदकं संप्रणुय्य नाजनस्थं प्रेरयित्वा दत्ते ॥ ३० ॥

(अर्थ.) साहट्टु इति. (साहट्टु के०) संहृत्य एटले अचित्त वस्तु होय तो पण सचित्तनी साथे एकठी करी तथा (निस्किवित्ताणं के०) निक्षिप्य एटले रहेली अदेयवस्तु षड्जीवनिकाय उपर मूकीने (य के०) च एटले वली (सचित्तं के०) सचित्त अंगारादि प्रत्ये (घट्टिआणि के०) घट्टयित्वा एटले संघट्टीने हलावीने (तहेव

११० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

के०) तथैव एटले तेमज वली (समण्ठाए के०) श्रमणार्थं एटले साधुने अर्थे (उदकं के०) उदकं एटले उदकं प्रत्ये (संपणुद्विअ के०) संपणुद्विअ एटले पात्रमांनुं सचित्त उदकं हलावीने अन्नपान आपनारी श्राविकाने साधु परिहरे, वजें, अर्थात् तेवुं अन्नपान विये नहीं. अहीं एक चाजनथी काठीने वीजा चाजनमां घालीने दिये. तेना चांगा ठे, ते एवी रीतेः—फासुए फासुअं साहरइ १ अफासुए फासुअं साहरइ २ फासुए अफासुअं साहरइ ३ अफासुए अफासुअं साहरइ ४ तथा येवे येवं १, येवं बहुअं २, बहुए येवं ३, बहुए बहुअं ४ एवा चार चार चांगा जाणवा. ॥ ३० ॥

(दीपिका.) संहृत्य अन्यस्मिन् चाजने ददाति । तथा अदेयं चाजनगतं षट्सु जीव-
निकायेषु निक्षिप्य ददाति । तथा सचित्तमलातपुष्पादि घट्टयित्वा संचाल्य च
ददाति । तथैव श्रमणार्थं यतिनिमित्तमुदकं पानीयं संपणुद्विअ चाजनस्थं प्रेर्य ददाति ।
तदा साधुः किं करोति तद्विधिं अग्रगाथायां वक्ष्यति ॥ ३० ॥

(टीका.) तथा साहट्टुत्ति सूत्रम् । संहृत्यान्यस्मिन् चाजने ददाति तं फासुगमवि
वज्जाए । तन्न फासुए फासुअं साहरइ । फासुए अफासुअं साहरइ । अफासुए फासुअं
साहरइ । अफासुए अफासुअं साहरइ । तन्न जं फासुअं फासुए साहरइ तन्न वि येवे
येवं साहरइ । येवे बहुअं साहरइ । बहुए येवं साहरइ । बहुए बहुअं साहरइ । एवमादि
यथा पिएनिर्युक्तौ । तथा निक्षिप्य चाजनगतमदेयं षट्सु जीवनिकायेषु ददाति । सचि-
त्तमलातपुष्पादि घट्टयित्वा संचाल्य च ददाति । तथैव श्रमणार्थं प्रव्रजितनिमित्तमुदकं
संपणुद्विअ चाजनस्थं प्रेर्य ददातीति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

आगहइत्ता चलइत्ता, आहारे पाणजोअणं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३१ ॥

(अवचूरिः) वर्षासु गृहाङ्गणस्थितं जलमवगाह्य उदकमेवात्मनोऽग्निमुखमाकृष्य
चालयित्वोदकमेव आहारदायिनी दद्यात् । पूर्वं सचित्तादानेऽप्युदकादानं प्राधान्येनो-
क्तम् । तत्रावश्यमनन्तवनस्पतित्वात्प्राधान्यमुदकस्य ॥ ३१ ॥

(अर्थ.) तथा आगहइत्ता इति । साधुने उहोरावनारी श्राविका (आगहइत्ता
के०) अवगाह्य एटले विचाले सचित्त पाणी चरायुं होय तेमांहे पेसीने अथवा (च-
लइत्ता के०) चालयित्वा एटले आधुं पाहुं काठीने (पाणजोअणं के०) पानजोजनं ए-
टले पान ते उंसामण प्रमुख अने जोजन ते ओदन प्रमुख प्रत्ये (आहारे के०) आ-
हरेत् एटले साधुने आहार आपे, तो ते (दिंतिअं के०) ददतीं एटले पूर्वोक्त उहो-

रावनारी स्त्रीप्रत्ये गोचरीए गयेलो साधु (पडिआइस्के के०) प्रत्याचहीत एटले प्रतिषेधे, परिहरे. ते केवीरीते प्रतिषेधे ते कहे ठे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कटपते तादृशं एटले महारें तेवुं सदोष अन्नपान खपतुं नथी. ॥ ३१ ॥

(दीपिका.) तथा वर्षासु गृहाङ्गणस्थितं जलमवगाह्य उदकमेव आत्मनोऽग्निमुख-
माकृष्य करादिभिः चालयित्वा उदकमेव ददाति । उदके नियमादनन्तवनस्पतिरिति
प्राधान्यख्यापनार्थं सचित्तं घट्टइत्ताणं इत्युक्तेऽपि जेदेनोपादानम् । अस्ति चायं न्यायः । य-
दुत सामान्यग्रहणेऽपि प्राधान्यख्यापनार्थं जेदेनोपादानम् । यथा ब्राह्मणा आयाता
वशिष्ठोऽप्यायात इति । ततश्च उदकं चालयित्वा आहरेत् आनीय दद्यात् । किं
तदित्याह । पानञ्जो जनमोदनारनालादि । तदिदं चूतं ददतीं प्रत्याचहीत । न मे मम क-
टपते तादृशम् ॥ ३१ ॥

(टीका.) आगहइत्ता सूत्रम् । तथा चावगाह्य उदकमेवात्माग्निमुखमाकृष्य ददाति
वर्षासु गृहाङ्गणादिनिहितं जलं स्वाग्निमुखं कृत्वा दत्ते । तथा चालयित्वा उदकमेव द-
दाति । उदके नियमादनन्तवनस्पतिरिति प्राधान्यख्यापनार्थं सचित्तं घट्टयित्वेत्यु-
क्तेऽपि जेदेनोपादानम् । अस्ति चायं न्यायो यदुत सामान्यग्रहणेऽपि प्राधान्यख्याप-
नार्थं जेदेनोपादानम् । यथा ब्राह्मणा आयाता वशिष्ठोऽप्यायात इति । ततश्चोदकं चाल-
यित्वा आहरेदानीय दद्यादित्यर्थः । किं तदित्याह । पानञ्जो जनमोदनारनालादि । तदि-
दं चूतां ददतीं प्रत्याचहीत निराकुर्यान्न मम कटपते तादृशमिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ३१
पुरेकस्मेण हठेण, दवीए जायणेण वा ॥
दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३२ ॥

(अवचूरिः) पुरःकर्मणा हस्तेन प्राकृतजलोज्जनव्यापारेण साध्वर्थं दवर्या मो-
वसदृशया । जाजनेन वा कांस्यजाजनादिना ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) पुरेकस्मेण त्ति. (पुरेकस्मेण के०) पुरःकर्मणा एटले साधुने वहोरा-
ववा माटे प्रथम धोइ नाखेला एवा (हठेण के०) हस्तेन एटले हाथे करी (वा के०)
अथवा (दवीए के०) दवर्या एटले कडठीए करी किंवा (जायणेण वा के०) जाज-
नेन वा एटले वारुकी प्रमुख जाजने करी (दिंतिअं के०) ददतीं एटले वहोरावनारी
स्त्री प्रत्ये गोचरीए गएलो साधु (पडिआइस्के के०) प्रत्याचहीत एटले प्रतिषेधे,
परिहरे. केवी रीते प्रतिषेध करे, ते कहे ठे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) महारें तेवुं
सदोष अन्न कटपे नहि एम कहे. ॥ ३२ ॥

१११ राय धनपतसिंघवहाडुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दिपिका.) पुरःकर्मणा हस्तेन साधुनिमित्तं पूर्वं कृतसचित्तपानीयत्यजनव्यापारेण, तथा दर्व्या डोवसदृशया, जाजनेन वा कांस्यजाजनादिना ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कटपते तादृशम् ॥ ३२ ॥

(टीका.) पुरे कम्मत्ति सूत्रम् । पुरःकर्मणा हस्तेन साधुनिमित्तं प्राकृतजलोश्चनव्यापारेण तथा दर्व्या डोवसदृशया जाजनेन वा कांस्यजाजनादिना ददतीं प्रत्याचक्षीत प्रतिषेधयेत् । न मम कटपते तादृशमिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ३२ ॥

(एवं) उदउद्धे ससिणिद्धे, ससरस्के मट्टिआउसे ॥

हरिताले हिंगुलए, मणोसिला अंजणे लोणे ॥ ३३ ॥

(अथचूरिः) एवमुदकार्द्रेण गलविन्दुना हस्तेन सस्निग्धेन ईषत्किन्नेन, सरजस्केन सचित्तमृजुणितेन । मृजतेन सकर्दमेन । एवं चूष्पादिष्वपि योज्यम् । ऊषः पांशुद्धारः । हरितालहिंगुलमनःशिलाः पार्थिवा ज्ञेदाः । अञ्जनादि । लवणं सामुद्रादि ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) एवमिति (एवं के०) एमज वक्षी (उदउद्धे के०) उदकार्द्रेण एटले उदकेकरी आर्द्र ते ज्ञीना एवा एटले जेमांथी पाणीना बिंदु गलता होय एवा, अथवा (ससिणिद्धे के०) सस्निग्धेन एटले पाणीमां ज्ञीजायलो खरो, पण जेमांथी पाणीना बिंदु गलता नथी एवा, किंवा (ससरस्के के०) सरजस्केन एटले पृथिवीनी सचित्त धूलिए करी युक्त एवा अथवा (मट्टिआउसे के०) मृत्तिकोषाज्यां एटले माटी अथवा द्वारे करी युक्त एवा. अहीं मृत्तिका पंकरूप लेवी, कारण के पूर्वे ' सरजस्केन ' एम जे कह्युं ठे, तेनी साथे पुनरुक्ति दोष आवे नहीं. तथा (हरिताले के०) हरितालेन एटले हरिताले करी, (हिंगुलए के०) हिंगुलेन एटले सचित्त हिंगुले करी, (मणोसिला अंजणे के०) मनःशिलाजनाज्यां एटले मणसील अने अंजन जे सूरमो तेणेकरी, (लोणे के०) लवणेन एटले सचित्त लवणे करी. ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) पुनरप्येवमुदकार्द्रेण गलत्पानीयविन्दुयुक्तेन हस्तेन एवं सस्निग्धेन ईषत्पानीययुक्तेन हस्तेन १ एवं सरजस्केन पृथिवीरजोवगुणितेन हस्तेन ३ एवं मृजतेन कर्दमयुक्तेन हस्तेन ४ एवं ऊषः पांशुद्धारस्तद्युक्तेन हस्तेन तथा हरितालहिंगुलकमनःशिला एते सर्वे पार्थिवा वर्णकज्ञेदाः । अञ्जनं रसाञ्जनादि । लवणं सामुद्रादि । ततो हरितालादियुक्तेन हस्तेन ॥ ३३ ॥

(टीका.) एवमिति सूत्रम् । एवमुदकार्द्रेण हस्तेन करेण उदकार्द्रो नाम गलदुदकविन्दुयुक्तः । एवं सस्निग्धेन हस्तेन । सस्निग्धो नाम ईषदुदकयुक्तः । एवं सरजस्केन

हस्तेन । सरजस्को नाम पृथिवीरजोगुणितः । एवं मृजतेन हस्तेन । मृजतो नाम कर्द-
माक्तः । एवमूषादिष्वपि योजनीयम् । एतावन्त्येवैतानि सूत्राणि । नवरमूषः पांशुहारः ।
हरिहरितालहिङ्गुलकमनःशिलाः पार्थिवा वर्णकजेदाः अञ्जनं रसाञ्जनादि । लवणं
सामुद्रादि ॥ ३३ ॥

गेरुअवन्निअसेढिअ-सोरठिअपिठकुकुसकए ॥

उक्किठमसंसठे, संसठे चेव बोधवे ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) गैरिको धातुः । वर्णिका पीतमृत्तिका । सेटिका खटिका । सौरा-
ष्ट्रिका तुवरिका । पिष्टमामतन्डुलकोदः । कुकुसाः प्रतीताः । कृतेनेति एजिः कृतेन ।
हस्तेनेति गम्यते । उत्कृष्टशब्देन कालिङ्गालावुत्रपुसफलादीनां शस्त्रकृतानि श्लक्ष्ण-
खण्डानि ज्ञान्ते । चिञ्चिणिकादिपत्रसमुदाय उदूखलकण्ठित इति वा । असंसृष्टो व्य-
ञ्जनादिनालितः । तद्विपरीतश्च संसृष्ट एव बोद्धव्यो हस्तः ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) तथा (गेरुअवन्निअसेढिअसोरठिअपिठकुकुसकए के०) गैरिकव-
र्णिकासेटिकासौराष्ट्रिकापिष्टकुकुसकृतेन एटले गैरिक ते सोनागेरु, वर्णिका ते
पीली माटी, सेटिका ते श्वेत मृत्तिका जेने खडी तथा चाक कहे ठे, सौराष्ट्रिका ते
फटकडी, पिष्ट ते चोखा वगेरेनो आटो, कुकुस ते तुरतना खांड्या कूशका
एमांथी एकपण पदार्थे करी खरड्या एवा हाथे करी (उक्किठमसंसठे के०) उत्कृष्टा-
संसृष्टे एटले उत्कृष्ट जे तुंबडां कालिंगडादिक मोटां फल तेना शाक, व्यंजनादिके
करी नहीं खरड्यो एवो हाथ तथा (संसठे चेव के०) संसृष्टश्चैव एटले व्यंज-
नादिके करी खरड्यो हाथ (बोधवो के०) बोद्धव्यः एटले जाणवो. एथी उपरांतनो
विधि आगल कहेशे. ॥ ३४ ॥

(टीपिका.) तथा गैरिको धातुः, वर्णिका पीतमृत्तिका, सेटिका खटिका, सौराष्ट्रि-
का तुवरिका, पिष्टमामतन्डुलकोदः, कुकुसाः प्रतीताः । कृतेनेति एजिः कृतेन एज्यः
खरंटितेन । हस्तेनेति शेषः । तथा उत्कृष्ट इति । उत्कृष्टशब्देन कालिङ्गालावुत्र-
पुसफलादीनां शस्त्रकृतानि श्लक्ष्णखण्डानि ज्ञान्ते । चिञ्चिणिकादिपत्रसमुदायो वा
उदूखलकण्ठित इति । तथा असंसृष्टो व्यञ्जनादिनालितः । संसृष्टश्चैवं व्यञ्जनादिना
लितो बोद्धव्यो हस्त इति । विधिं पुनरत्रोर्ध्वं स्वयमेव वक्ष्यतीति ॥ ३४ ॥

(टीका.) तथा गेरुअत्ति सूत्रम् । गैरिको धातुः । वर्णिका पीता मृत्तिका । श्वेतिका
शुक्लमृत्तिका । सौराष्ट्रिका तुवरिका । पिष्टमामतएडुलकोदः । कुकुसाः प्रतीताः । कृतेनेति
एजिः कृतेन । हस्तेनेति गम्यते । तथा उत्कृष्ट इत्युत्कृष्टशब्देन कालिङ्गालावुत्रपुसफलादीनां

१७४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)मा.

दीनां शस्त्रकृतानि श्लक्ष्णखण्डानि ज्ञेयन्ते । चिञ्चिकादिपत्रसमुदायो वा उदूखल-
कण्ठित इति । तथा असंसृष्टो व्यञ्जनादिना अक्षितः । संसृष्टश्चैव व्यञ्जनादिविप्तो
बोद्धव्यो हस्त इति । विधिं पुनरत्रोक्तं वक्ष्यति स्वयमेवेति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

असंसृष्टेण हस्तेण, दवीए चायणेण वा ॥

दिङ्गमाणं न इञ्जिजा, पञ्चा कम्मं जहिं जवे ॥३५॥

(अवचूरिः) असंसृष्टेन हस्तेनान्नादिजिरनाक्षितेन, दर्व्या, चाजनेन वा दीयमानं
नेष्ठेत् । किं सामान्येन । नेत्याह । पश्चात्कर्म यत्र जवति दर्व्यादौ । शुष्कमण्डकादि
तदन्यदोषरहितं गृह्णीयात् ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) असंसृष्टेणेति । (असंसृष्टेण के०) असंसृष्टेन एटले अणखरड्या एवा
(हस्तेण के०) हस्तेन एटले हाथे करी (वा के०) अथवा (दवीए के०) दर्व्या एटले कडठीए
करी किंवा (चायणेण के०) चाजनेन एटले वाडकी प्रमुख चाजनेकरी (दिङ्गमाणं
के०) दीयमानं एटले आपेळुं एवुं जेअन्नपान ते प्रत्ये (न इञ्जिजा के०) नेष्ठेत् एटले
वांठे नही. केवुं होय तो वांठे नहीं, ते कहे ठे. (जहिं के०) यत्र एटले जे ठेकाणे
(पञ्चाकम्मं के०) पश्चात्कर्म एटले जोजन कस्या पठी जे कर्म सचित्त पाणीए करी हस्त,
कडठी प्रमुख धोवुं तेने पश्चात्कर्म कहिये. ते पश्चात्कर्म (जवे के०) जवेत् एटले होय तो
लेवुं कटपे नहि. अर्थात् ज्यां पश्चात्कर्म न लागे ते रोटली निर्दोष होय तो कटपे.

संसृष्ट असंसृष्ट उपर आंठ चांगा थाय ठे तेनुं कोष्टक.

(भंगसंख्या.)	(हाथ.)	(कडछी.)	(द्रव्य.)
१	१	१	१
२	१	१	५
३	१	५	१
४	१	५	५
५	५	१	१
६	५	१	५
७	५	५	१
८	५	५	५

१:-नीचेना कोष्टकमां (१) ए खरडेळानी तथा सावशेषनी अने (५) एवी निशाणी अणखरडेळानी
तथा निरवशेषनी समजवी.

अन्ने करी विस हाथ, कडढी अने वासण होय, आपवानुं ओदनादि द्रव्य पण सावशेष होय, एटले साधुने आपीने शेष थालीमां रहुं होय तो प्रथम चांगो थाय. (१) हाथ तथा वासण अन्नेकरी विस होय, अने थालीमां शेष द्रव्य कांइ न रहुं होय, तो बीजो चांगो थाय. (२) हाथ अन्नेकरी विस होय, थाली अद्विस होय, अने ओदनादि द्रव्य साधुने आपीने शेष बाकी रहुं होय, तो त्रीजो चांगो थाय. (३) हाथ अन्नेकरी विस होय, वासण विस न होय, अने ओदनादि द्रव्य जो साधुने आपीने अवशेष न रहे, तो चोथो चांगो थाय. (४) अन्नेकरी हाथ विस न होय, वासण विस होय, अने साधुने आपीने अवशेष अन्न रहुं होय तो पांचमो चांगो थाय. (५) अन्नेकरी हाथ विस न होय, कडढी अने वासण विस होय, अने साधुने आपतां अवशेष कांइ न रहे, तो उठो चांगो थाय. (६) हाथ अन्ने करी विस न होय, वासण विस न होय, अने साधुने आपतां जो अवशेष रहे, तो सातमो चांगो थाय. (७) तथा अन्नेकरी हाथ, कडढी तथा वासण विस न होय, अने साधुने आपतां अवशेष द्रव्य रहुं न होय तो आठमो चांगो थाय. (८) तेमां पहेलो चांगो सर्वथा शुद्ध, ठेल्लो सर्वथा अशुद्ध, अने बीजा सर्व मध्यम जाणवा. ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) आह च । असंसृष्टेन हस्तेन अन्नादिजिरक्षितेन तथा दर्व्यां चाजनेन वा दीयमानं नेत्रेद् न गृह्णीयात् । किं सामान्येन । नेत्याह । पश्चात्कर्म यत्र ऋवति दर्व्यादौ, शुष्कमण्फादि तदन्यदोषरहितं गृह्णीयादिति ॥ ३५ ॥

(टीका.) आह च । असंसृष्टेण त्ति सूत्रम् । असंसृष्टेन हस्तेन अन्नादिजिरक्षितेन दर्व्यां चाजनेन वा दीयमानं नेत्रेत् । किं सामान्येन । नेत्याह । पश्चात्कर्म ऋवति यत्र दर्व्यादौ । शुष्कमण्फादिवत् तदन्यदोषरहितं गृह्णीयादिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

संसृष्टेण य हृष्टेण, दर्वीए चायणेण वा ॥

दिङ्गमाणं पम्बिङ्गा, जं तत्रेसणियं ऋवे ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) संसृष्टेन हस्तेन प्रतीत्रेङ्गृह्णीयात् । यदेषणीयं ऋवति । अत्र वृद्धोक्तिः । संसृष्टे हृष्टे संसृष्टे मत्ते सावसेसे दवे । संसृष्टे हृष्टे संसृष्टे मत्ते निरवसेसे दवे । इच्छाङ्णो ऋंगा । एव पढमऋंगो सबुत्तमो अस्सेसु वि जड सावसेसं दवं तड धिप्पइ ए श्यरेसु पड्डाकम्मदोसाउ त्ति ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) संसृष्टेणत्ति । गोचरीए गएलो साधु (संसृष्टेण हृष्टेण के०) संसृष्टेन हस्तेन एटले अन्नादिके करी विस एवा हाथे करी (वा के०) अथवा (दर्वीए

११६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

द्वर्या एटले कडठी अथवा चाटुठ तेणे करी किंवा (जायणेण के०) जाजनेन एटले थावी प्रमुख पात्रे करी (दिज्जमाणं के०) दीयमानं एटले आपेला एवा अन्नपानने (पडिठेज्जा के०) प्रतीठेत् एटले ग्रहण करे. केवुं होय तो ग्रहण करे ते कहे ठे. (जं के०) यत् एटले जे (तड के०) तत्र एटले साधु ज्यां गोचरीए गयो होय त्यां अथवा साधुने वोहोराववा सारु जे अन्नपान आण्युं होय, तेमां (एषणीयं के०) एषणीयं एटले सूजतुं एवुं (जवे के०) जवेत् एटले होय, ते ग्रहण करे. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) संसृष्टेन हस्तेन अन्नादिलितेन तथा द्वर्या जाजनेन वा दीयमानं प्रतीठेज्जुह्वीयात्। किं सामान्येन। नेत्याह। यत्तत्र एषणीयं जवति तदन्यदोपरहितमित्यर्थः ॥३६

(टीका.) संसृष्टेण तिसूत्रम्। संसृष्टेन हस्तेनान्नादिलितेन तथा द्वर्या जाजनेन वा दीयमानं प्रतीठेज्जुह्वीयात्। किं सामान्येन। नेत्याह। यत्तत्रैषणीयं जवति। तदन्यदोपरहितमित्यर्थः। इह च वृद्धसंप्रदायः। संसृष्टे हठे संसृष्टे मत्ते सावसेसे दवे। संसृष्टे हठे संसृष्टे मत्ते णिरवसेसे दवे। एवं अठ जंगा। एठ पढमजंगो सबुत्तमो। अत्रेसु वि जठ सावसेसं दवं तड घिप्पइ। ए इयरेसु। पढाकम्मदोसाउ तिसूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

डुण्हं तु जुंजमाण्णाणं, एगो तड निमंतए ॥

दिज्जमाणं न इठिज्जा, ठदं से पडिलेहए ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) एकवस्तुनायकयोर्द्वयोर्जुज्जतोरैको निमन्त्रयेत्। ठदं से तस्यान्निप्रायं प्रत्युपेक्षेत नेत्रवक्रविकारैः। किमस्य दीयमानमिष्टं नवेति ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) डुण्हं तु इति। (डुण्हं के०) द्वयोः एटले बे जण (जुंजमाण्णाणं के०) जुज्जानयोः एटले एक वस्तुना माविक जोजन करतां ठतां (तड के०) तत्र एटले तेमां (एगो के०) एकः एटले एकज वहोरावा आवेला साधुने वहोराववा सारु (निमंतए के०) निमन्त्रयेत् एटले निमंत्रे, अने बीजो निमंत्रे नहीं अर्थात् बेमांथी एक कहे आवो वहोरो, अने बीजो कांइज बोले नहीं तो एवी रीते (दिज्जमाणं के०) दीयमानं एटले अपाता एवा अन्नपानने (न इठेज्जा के०) नेठेत् एटले ते साधु वांठे नहीं, लिये नहीं. तो त्यां शुं करे ते कहे ठे. (से के०) तस्य एटले ते बेमांथी जे कांइ बोळ्यो नहीं तेना (ठदं के०) अन्निप्राय प्रत्ये (पडिलेहए के०) प्रत्युपेक्षेत एटले प्रति-लेखे, तेनी वाट जुवे. एटले ते पुरुषना मुखनेत्रादि विकारथी कटपना करे, के मने वहोरावे ठे ते एने इष्ट ठे के नथी. नेत्रादिकथी इष्ट ठे एम जो जणाय, तो आपेखुं लिये, नहीं तो लिये नहीं. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) किं च द्वयोर्भुञ्जतोः पालनं कुर्वतोः एकस्य वस्तुनो नायकयोरित्यर्थः । एकस्तत्र निमन्त्रयेत् तद्दानं प्रत्यामन्त्रयेत् । तद्दीयमानं नेत्रेदुत्सर्गतः । अपितु बन्द-
मन्निप्रायं से तस्य द्वितीयस्य प्रत्युपेक्षेत नेत्रवक्रविकारैः । किमस्येदं दीयमानमिष्टं
न वेति । इष्टं च गृह्णीयात् नो चेन्नेति । एवं भुञ्जानयोरन्यवहार उद्यतयोरपि योज-
नीयम् । यतो भुजिधातुः पालनेऽन्यवहारे च वर्तत इति ॥ ३१ ॥

(टीका.) दुष्टं ति सूत्रम् । द्वयोर्भुञ्जतोः पालनां कुर्वतोरेकस्य वस्तुनः स्वा-
मिनोरित्यर्थः । एकस्तत्र निमन्त्रयेत्तद्दानं प्रत्यामन्त्रयेत्तद्दीयमानं नेत्रेदुत्सर्गतः । अ-
पितु बन्दमन्निप्रायं से तस्य द्वितीयस्य प्रत्युपेक्षेत नेत्रवक्रादिविकारैः । कि-
मस्येदमिष्टं दीयमानं नवेति । इष्टं चेन्नृह्णीयान्न चेन्नैवेति । एवं भुञ्जानयोरन्यवहारो-
द्यतयोरपि योजनीयम् । यतो भुजिः पालनेऽन्यवहारे च वर्तत इति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

दुष्टं तु भुञ्जमाणाणं, दो वि तन्न निमन्तए ॥

दिक्कमाणं पडिञ्चिजा, जं तन्नैसणियं नवे ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) भुञ्जतोर्भुञ्जानयोर्वा द्वावपि निमन्त्रयेयाताम् । दीयमानं प्रतीक्षेन्नृ-
ह्णीयात् । यदेषणीयं नवेत् ॥ ३० ॥

(अर्थ.) तथा दुष्टं इति. (दुष्टं के०) द्वयोः एटले बन्ने जण (भुञ्जमाणाणं
के०) भुञ्जानयोः एटले एक वस्तुना धणी बत्तां अथवा भोजन करतां बत्तां, (तन्न के०)
तिहां (दो वि के०) द्वावपि एटले ते बे जण पण (निमन्तए के०) निमन्त्रयेताम् ए-
टले देवा सारु निमन्त्रे, तो (दिक्कमाणं के०) दीयमानं एटले ते अपाता अन्नपानने
(पडिञ्चिजा के०) प्रतिगृह्णीयात् एटले ग्रहण करे, विये. (जं के०) यत् एटले जे
(तन्न के०) तन्न एटले तिहां (एसणियं के०) एषणीयं एटले प्रासुकसूक्तुं एवं (नवे के०)
नवेत् एटले होय. अर्थात् जो बीजा कांइपण दोष नहीं होयतो विये. ॥ ३० ॥

(दीपिका.) तथा द्वयोस्तु पूर्ववद्भुञ्जतोर्भुञ्जानयोर्द्वावपि तत्रातिप्रसादेन निम-
न्त्रयेयाताम् । तत्रायं विधिः । दीयमानं प्रतीक्षेन्नृह्णीयात् यत्तत्रैषणीयं नवेत्तदन्यदो-
षरहितमिति ॥ ३० ॥

(टीका.) ततो दुष्टं ति सूत्रम् । द्वयोस्तु पूर्ववत् भुञ्जतोर्भुञ्जानयोर्वा द्वावपि
तत्रातिप्रसादेन निमन्त्रयेयाताम् । तत्रायं विधिः । दीयमानं प्रतीक्षेन्नृह्णीयात् । यत्तत्रै-
षणीयं नवेत्तदन्यदोषरहितमिति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

गुविणीए उवसुत्तं, विविहं पाणन्नोअणं ॥

नुजमाणं विवज्जिजा, नुत्तसेसं पडिञ्चए ॥ ३ए ॥

(अवचूरिः) विशेषमाह । गुर्विण्या गर्जवत्या उपन्यस्तमुपकट्टिपतं विविधमनेक-
प्रकारं जुज्यमानं तथा विवर्जयेत् । मा नूत्तस्या अट्पत्वेनेवानिवृत्त्या गर्जपातादिदोषः ।
अतो नुक्तशेषं नुक्तोद्धरितं प्रतीञ्चेत् ॥ ३ए ॥

(अर्थ.) हवे विशेषविधि कहे ठे. गुविणीए इति. वली ते गोचरीए गएलो
साधु (गुविणीए के०) गुर्विण्या एटले गर्जवती स्त्रीए (उवसुत्तं के०) उपन्यस्तं एटले
तैयार करेवुं एवुं (विविहं के०) विविधं एटले घणा प्रकारनुं (नुजमाणं के०) जु-
ज्यमानं एटले ते गर्जिणीए पोताने खावा सारु लीधुं एवुं (पाणन्नोअणं के०) पान-
न्नोजनं एटले पान ते द्राक्षापानकादि अने न्नोजन ते ओदनादि ते प्रत्ये (विवज्जि-
जा के०) विवर्जयेत् एटले विशेषे करी वर्जे. कारण के, तेम करे तो कदाचित्
गर्जिणीने ओढो आहार होवार्थी इहा पूर्ण न थवाने लीधे कदाचित् गर्जपा-
तादि दोष उपजे, अने तेने अंशतः कारण साधु थाय, माटे तेवुं अन्नपान लिये नहीं.
(नुत्तसेसं के०) नुक्तशेषं एटले ते गर्जिणी जम्या पढी अवशेष रहेला अन्न-
पान प्रत्ये (पडिञ्चए के०) प्रतीञ्चेत् एटले ग्रहण करे, लिये. ॥ ३ए ॥

(दीपिका.) विधिविशेषमाह गुर्विण्या गर्जवत्या उपन्यस्तमुपकट्टिपतम् । किं तदि-
त्याह । विविधमनेकप्रकारं पानन्नोजनं द्राक्षापानखण्खाद्यादि तत्र जुज्यमानं तथा
विवर्जयेत् । मा नवतु तस्य न्नोजनग्रहणेऽट्पत्वेन तस्या अनिवृत्तिः । अनिवृत्तौ च गर्ज-
पातदोषः स्यात् । अथ च नुक्तशेषं नुक्तोद्धरितं तु प्रतीञ्चेत् । यत्र पानन्नोजने तस्या
अजिलाषो निवृत्तो नवेत् ॥ ३ए ॥

(टीका.) विशेषमाह । गुविणीए ति सूत्रम् । गुर्विण्या गर्जवत्या उपन्यस्तमुप-
कट्टिपतम् । किं तदित्याह । विविधमनेकप्रकारं पानन्नोजनं द्राक्षापानखण्खाद्य-
कादि । तत्र जुज्यमानं तथा विवर्ज्यम् । मा नूत्तस्या अट्पत्वेनाजिलाषानिवृत्त्या गर्ज-
पतनादिदोष इति । नुक्तशेषं नुक्तोद्धरितं प्रतीञ्चेद्यत्र तस्या निवृत्तोऽजिलाष इति
सूत्रार्थः ॥ ३ए ॥

सिञ्चा य समण्ठाए, गुविणी कालमासिणी ॥

उठिञ्चा वा निसीइजा, निसन्ना वा पुण्णुठए ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) स्यात् कदाचित् श्रमणार्थं गुर्विणी कालमासवती । गर्जाधानान्नवम-

मासवतीत्यर्थः । उद्धिता ऊर्ध्वस्था सती दानाय वा निषीदेत् । निषणा वा पुनरु-
त्तिष्ठेत् ॥ ४० ॥

(अर्थ.) सिञ्चा इति. (कालमासिणी के०) कालमासिनी एटले जेमां प्रसूति
थाय ठे एवो नवमो मास जेने ठे एवी (गुर्विणी के०) गुर्विणी एटले गर्जिणी
स्त्री (सिञ्चा य के०) स्याच्च एटले जो कदाचित् (समण्ठाए के०) श्रमणार्थ
एटले साधुने अर्थे (उद्धिता के०) उद्धिता एटले उन्नी होय तो साधुने हुं दान
आपुं एवी बुद्धिथी (निसीइज्जा के०) निषीदेत् एटले अन्नादिक लेवा माटे
बेसे, (वा के०) अथवा (निसणा के०) निषणा एटले प्रथम बेठेवी होय
तो पठी साधुने अर्थे (पुण्ठाए के०) पुनरुत्तिष्ठेत् एटले फरी ऊठे, अने साधुने
वहोरावे. (तो ते न कट्पे.) ॥ ४० ॥

(दीपिका.) किंच, एवंविधा गुर्विणी स्त्री स्यात् कदाचिन्नृमणार्थं साधुनिमित्तं
साधवे दानं ददामीति बुद्ध्या उत्थिता सती निषीदेत् । वायवा निषणा सती
स्वकायव्यापारेण पुनरुत्तिष्ठेत् । तदा साधुस्तदीयहस्तादाहारं न गृह्णीयादिति ।
किंविशिष्टा गुर्विणी । कालमासिणी कालमासवती । गर्जाधानान्नवममासवतीत्यर्थः ॥ ४० ॥

(टीका.) किंच, सिञ्चा य त्ति सूत्रम् । स्याच्च कदाचिच्च श्रमणार्थं साधुनिमित्तं
गुर्विणी पूर्वोक्ता कालमासवती गर्जाधानान्नवममासवतीत्यर्थः । उद्धिता वा यथाकथं-
चिन्निषीदेन्निषणा ददामीति साधुनिमित्तम् । निषणा वा स्वव्यापारेण पुनरुत्तिष्ठेद्
ददामीति साधुनिमित्तमेवेति सूत्रार्थः ॥ ४० ॥

तं नवे न्तपाणं तु, संजयाणं अकप्पिञ्चं ॥

दिंतिञ्चं पडिआइस्के, नमे कप्पइ तारिसं ॥ ४१ ॥

(अवचूरिः) तद्भवेन्नक्तपानं तु निषीदनोन्नानाज्यां दीयमानं संयतानामकट्पिकम् ।
स्थविरकट्पिकानामनिषीदनोन्नानाज्यां यथावस्थितया दीयमानं कट्पिकम् । जिनक-
ट्पिकानां तु आपन्नसत्त्वाद्यदिवसादारज्य सर्वथा दीयमानमकट्पिकमेव ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) (तं के०) तत् एटले ते (न्तपाणं तु के०) न्तपाणं तु एटले अन्नपान
(संजयाणं के०) संयतानां एटले संयमी साधुने (अकप्पिञ्चं के०) अकट्पिकं एटले
लेवाने अयोग्य ठे. (दिंतिञ्चं के०) ददतीं एटले एवं असूजतुं अन्नपान आपनारी श्रा-
विकाने (पडिआइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे के, (न मे कप्पइ तारि-
सं के०) न मे कट्पते तादृशं एटले महारे तेवुं अन्नपान लेवुं कट्पे नहि.

१८० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

कारण के, ते ज्ञात पाणी गर्जिणी स्त्रीए बेसवाथी तथा ऊठवाथी दीधेवुं साधुने अकट्टिक ठे. अहीं एवो संप्रदाय ठे के, जो ते गर्जिणी स्त्री साधुने वहो-
रावा माटे ऊठवुं, बेसवुं न करतां जेवी बेठी होय अथवा उन्नी होय तेवी
रहीने वहोरावे, तो ते आहार स्थविरकट्टिक साधुने कट्टे, परंतु ते जिनकट्टी सा-
धुने तो कट्टेज नहीं. जिनकट्टिक साधुज तो जे दिवसे गर्ज रहे ते दिवस मांकीने
प्रसूति थाय त्यां सुधी गर्जिणीए वहोरावेलो आहार ग्रहण करे नहीं. कारण
के, तेमनो एवोज आचार ठे. ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) तादृशो दीयमान आहारः साधूनामकट्टिकः । अतस्तादृशमाहारं
ददतीं च गुर्विणीं प्रति साधु किंवदेत्तदाह । तद्भक्तपानं तु निषीदनेनोद्धानेन च दीय-
मानं संयतानां साधूनामकट्टिकं जवेदग्राह्यं स्यात् । इह च अयं संप्रदायः । यदि
सा गुर्विणी निषीदनमुद्धानं च न करोति, यथावस्थिता च सती आहारं ददाति ।
तत्स्थविरकट्टिकानां साधूनां कट्टपते । जिनकट्टिकानां साधूनां तु न कट्टपते । यतो
जिनकट्टिकः प्रथमदिवसादारज्य गुर्विण्या दीयमानमाहारं न गृह्णातीति । यतश्चैव-
माचारस्ततो गुर्विणीं तादृशमाहारं दीयमानां प्रत्याचक्षीत वदेत् । किं वदेत् । तादृशं
जक्तपानं मम न कट्टपते ॥ ४१ ॥

(टीका.) तं जवे ति सूत्रम् । तद्भवेद्भक्तपानं तु तथा निषीदनोद्धानाज्यां दीय-
मानं संयतानामकट्टिकम् । इह च स्थविरकट्टिकानामनिषीदनोद्धानाज्यां यथाव-
स्थितया दीयमानं कट्टिकम् । जिनकट्टिकानां त्वापन्नसत्त्वया प्रथमदिवसादारज्य
सर्वथा दीयमानमकट्टिकमेवेति संप्रदायः । यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम
कट्टपते तादृशमित्येतत्पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

अणगं पिङ्गमाणी, दारगं वा कुमारिञ्चं ॥

तं निस्खिवित्तु रोञ्चंतं, आहारे पाणनोञ्चणं ॥ ४२ ॥

(अवचूरिः) स्तन्यं पाययन्ती दारकं कुमारिकां वा । वा जिन्नक्रमः । ततो नपुंसकं
वा । तं निक्षिप्य रुदन्तं चूम्यादौ आहरेदानयेत् पाननोजनम् । अत्रायं वृद्धसंप्रदायः ।
गह्ववासी जइ अणजीवी णिस्खित्तो तो न गिण्हइ । रोवउ वा मा वा । अह अन्नं पिआ-
हारेइ । तो जइ ण रोवइ तो गिण्हइ । अह रोवति तो न गिण्हइ । अह अपिअंतो नि-
स्खित्तो अणजीवी रोवइ य तो न गिण्हंति । अह न रोवइ तो गिण्हंति । गह्वनिग्गया
पुण जाव य अणजीवी ताव रोवउ वा मा वा पिअंतं वा अपिअंतं वा न गिण्हंति ।

जाहे अन्नं पि आहारेऽमाढत्तो ज्वइ । ताहे जइ पिअंतउं रोवउ वा मा वा । ए गि-
एहंति । अह अपिअंतउं जइ रोवइ तो परिहरंति । अरोविए गिएहंति । सीसो आह ।
तउ को दोसो । आयरिया जणंति । तस्स निक्खिप्पमाणस्स खरोहिं हउेहिं विप्पमाणस्स
अथिरत्तणेण परितावणादोसो । मज्जाराइ वा अवहरेज्जत्ति ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) तथा (दारगं के०) दारकं एटले बालकने (वा के०) अथवा (कुमा-
रिअं के०) कुमारिकां एटले कुमारिकाने वाशब्दनुं ग्रहण कखुं ठे माटे नपुंसकने
(अणगं के०) स्तनकं स्तनने अर्थात् स्तनमाहेला दूधने (पिज्जमाणी के०) पायथं-
ती एटले पिवरावती थकी (तं के०) तत् एटले ते बालक, कुमारिका अथवा
नपुंसकने (रोअंतं के०) रुदंतं एटले रुदन करता एवा (निक्खिवित्तु के०)
निक्खिप्य एटले मूकीने साधुने (पाणजोअणं के०) पानजोजनं एटले अन्नपान
(आहारे के०) आहरेत् एटले वहोरावे, तो ते न कटपे, अहीं एवो वृद्धसंप्रदाय
ठे के, स्थविर कटपी साधुनो आचार एवो ठे, जे बालकनी स्तनना दूधउपरज आजी-
विका होय एटले जे अन्न खातो न होय एवा बालकने स्तनपान करतां मूकीने जो
आविका वहोराववा आवे, तो ते आहार साधु लेता नथी, पठी ते बालक
रोतो होय, अथवा न रौतो होय ते कांइ जोता नथी, तथा जे बालक अन्ननो तथा
स्तनना दूधनो पण आहार करे ठे, एवा उज्जयजीवी पोताना बालकने मूकीने जो
स्त्री अन्नपान वहोरावती होय, अने बालकपण मूकवाथी रके नहीं, तो स्थविरक-
टपीने ते अन्नपान कटपे, पण ते बालकने मूकवाथी जो ते रुदन करे, तो ते अन्नपान
न कटपे, वली केवल स्तनना दूध उपरज जीवनारो बालक होय, पण साधुने वहोरा-
ववा ऊठती वखते ते स्तनपान करतो नहीं होय, तो तेवा पोताना बालकने मूकीने
पण आपेलुं अन्नपान सूऊतुं होय तो ते स्थविरकटपीने कटपे, पण ते बालक वहो-
रावनारी स्त्रीए मूकवाथी रुवे नहीं तो कटपे, अने रुवे तो न कटपे, जिनकटपी-
नो तो एवो आचार ठे, के केवल माना दूधनो आहार लेनार बालकने
मूकीने स्त्री वहोराववा ऊठे तो ते अन्नपान न कटपे, पठी ते बालक मूक-
वानी वखते धावतो होय, अथवा रौतो होय के नहीं होय ते कांइ जोवानुं नथी,
इहां शिष्य पूठे ठे के, उपर कहेली रीते अन्नपान केम साधु लेता नथी ? तिहां आ-
चार्य कहे ठे के, तेम करवाथी दोष उपजे ठे, ते केवा दोष तो के, कदाचित् कठोर
हाथे त्यां मूकेला बालकने अस्थिरपणाथी परितापना उपजे, अथवा विलाडी
विगेरे आवीने तेने उपडव करे, ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) पुनः कथं न गृह्णीयादित्याह । एवंविधा स्त्री यदि पानन्नोजनमाहरेद्दद्यात्तदा साधुर्न गृह्णीयात् । किं कुर्वती दारकं बालकं, दारिकां च बालिकां, वा शब्दान्नपुंसकं स्तनं पाययन्ती । किं कृत्वा । तदारकादि रुदत्सद्भूम्यादौ निक्षिप्य । अयमत्र संप्रदायः । गृह्णीयासी साधुर्यदि बालकादिः स्तनजीवी जवति । स्तनं च पिबन् वर्तते । स रुदन्नरुदन् वा जवतु । परं तं बालकादिकं भूम्यादौ निक्षिप्याहारं दद्यात्तदा न गृह्णीयात् । अथ बालकादिः स्तन्यं पिबति । अन्यन्नोजनमपि करोति । परं निक्षिप्यमाणो रोदिति । तदापि आहारं दीयमानं न गृह्णीयात् । अथ नो रोदनं करोति । तदा गृह्णीयात् । अथ स्तनजीवी वर्तते परं तत्समये निक्षिप्यमाणः स्तन्यपानं न कुर्वाणोऽस्ति । परं निक्षिप्यमाणो रोदनं करोति । तदापि स्त्रिया दीयमानमाहारं नो गृह्णीयात् । अथ न कुर्वाणोऽस्ति तदा गृह्णीयात् । अथ अन्नमाहर्तुमारब्धोऽस्ति, परं स्तन्यं पिबन्नस्ति । तदा रोदनं करोतु वा मा वा । साधुर्न गृह्णीयात् । अथापिबन्नपि यदि रोदिति तदापि न गृह्णीयात् । अत्र शिष्यः प्राह । एवमाहारग्रहणे को दोषः । गुरुराह । खरहस्तैर्बालकादेर्भूम्यादौ निक्षिप्यमाणस्य अस्थिरत्वेन परितापनादोषो जवेत् । मार्जारो वा तं बालादिकमपहरेत् ॥ ४२ ॥

(टीका.) किं च, अणगं ति सूत्रम् । स्तनं पाययन्ती । किमित्याह । दारकं वा कुमारिकाम् । वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । अतएव नपुंसकं वा । तदारकादि निक्षिप्य रुदद्भूम्यादौ आहरेत्पानन्नोजनम् । अत्रायं वृद्धसंप्रदायः । गृह्णीयासी जइ अणजीवी पिअंतो णिक्खित्तो तो न गिण्हंति । रोवउ वा मा वा । अह अन्नं पि आहारेइ । तो जति ण रोवइ तो निण्हंति । अह रोवइ तो न गिण्हंति अह अपिअंतो णिक्खित्तो अणजीवी रोवइ तउ ण गिण्हंति । अह ण रोवइ तो गिण्हंति । गृह्णीयासी पुण जाव अणजीवी ताव रोवउ वा मा वा, पिबंतउ अपिबंतउ वा ण गिण्हंति । जाहे अन्नं पि आहारेउं आढत्तो जवति । ताहे जइ पिबंतउ तो रोवउ वा मा वा ण गेण्हंति । अह अपिबंतउ तो जइ रोवइ तो परिहरंति । अरोविण गेण्हंति । सीसो आह । को तइ दोसो णि । आयरिउं जणइ । तस्स णिक्खिप्पमाणस्स खरेहिं हवेहिं चिप्पमाणस्स अथिरत्तणेण परितावणादोसा मज्जारदि वा अवहरेज्ज त्ति सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) तं जवे इत्यादि गाथा पूर्ववत् ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) (तं जवे इत्यादि गाथानो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. तथापि तेनो चावार्थ अहिं लखिये ठिये.) तेवुं असूक्तुं अन्नपान साधुने कल्पे नहीं. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवं दीयमानां स्त्रियं प्रति प्रत्याचक्षीत साधुः। किंवेदित्याह । तन्न-
क्तपानं तु पूर्वोक्तं संयतानामकल्पिकमकल्पनीयम् । यतः कारणादेवं ततो ददतीं स्त्रियं
प्रति प्रत्याचक्षीत वदेत् । न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४३ ॥

(टीका.) तं जवे त्ति सूत्रम् । तन्नवेन्नक्तपानं त्वनन्तरोदितं संयतानामकल्पिकम् ।
यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

जं जवे न्तपाणं तु, कप्पाकप्पंमि संकिञ्चं ॥

दिंतिञ्चं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४४ ॥

(अर्थचूरिः) यन्नवेन्नक्तपानं तु कल्पाकल्पविषये शङ्कितं न विद्मः किमिद-
मुज्जमादिदोषयुक्तं किं वा नेत्याशङ्कास्पदीञ्चूतम् । असति कल्पनिश्चये ददतीं प्र-
त्याचक्षीत न मे कल्पते तादृशमिति ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) जं जवे न्तपाणं तु इति (जं के०) यत् एट्ठे जे (न्तपाणं तु
के०) नक्तपानं तु एट्ठे अन्नपान (कप्पाकप्पंमि के०) कल्पाकल्पे एट्ठे कल्पे
एवुं ठे के अकल्पनीक ठे, अर्थात् उज्जमादि दोषयुक्त ठे, एवी (संकिञ्चं के०) शं-
कितं एट्ठे शंकाए करी युक्त होय तो, तेने (दिंतिञ्चं के०) ददतीं एट्ठे आप-
नारी एवी श्राविकाने (पडिआइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एट्ठे ना कहे. केवी रीते ना
कहे ते कहे ठे. (न मेकप्पइ तारिसं के०) न मे कल्पते तादृशं एट्ठे मने तेवुं अ-
न्नपान कल्पे नहि, एम कहे. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) किं बहुना, उपदेशस्य सर्वरहस्यमाह । यन्नक्तपानं तु कल्पाकल्पयोः
कल्पनीयाकल्पनीययोर्विषये शङ्कितं जवेद् न वयं विद्मः किमिदमुज्जमादिदोषयुक्तं किंवा
नेति शङ्कास्थानं स्यात् । तदिदञ्चूतं कल्पनीयनिश्चयेऽजाते सति अशनादि दीयमानां
स्त्रियं प्रति साधुरिति प्रत्याचक्षीतेति वदेत् । किम् । न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४४ ॥

(टीका.) किं बहुनेत्युपदेशसर्वस्वमाह । जं जवे त्ति सूत्रम् । यन्नवेन्नक्तपानं तु कल्पा-
कल्पयोः कल्पनीयाकल्पनीयधर्मविषय इत्यर्थः । किम् । शङ्कितं न विद्मः किमिदमुज्जमा-
दिदोषयुक्तं किंवा नेत्याशङ्कास्पदीञ्चूतम् । तदिदञ्चूतमसति कल्पनीयनिश्चये ददतीं प्र-
त्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

दग्वारेण पिहिञ्चं, नीसाए पीठएण वा ॥

लोढेण वा वि लेवेण, सिलेसेण वि केणइ ॥ ४५ ॥

(अवचूरिः) दकवारेणोदककुम्भेन, नीसाए निस्सारिकापेषण्या, पीठकेन काष्ठ-पीठादिना, लोष्टकेन शिलापुत्रकेण, लेपेन मृद्धेपादिना, श्लेषेण वा केनचिज्जातुसि-क्थादिना पिहितम् ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली केवो आहार न लेवो ते कहे ठे. दग्वारेण ति. (दग्वारेण के०) दकवारेण एटले पाणीना घडाए करी (पिहिञ्चं के०) पिहितं एटले ढांकेलुं, (वा के०) अथवा (नीसाए के०) निःसारिकया एटले पठरनी लीहाए करी, किंवा (पीठएण के०) पीठकेन एटले बाजोठे करी वा (लोढेण के०) लोष्टेन एटले नीसातरे करी ढांकेलुं (वा के०) अथवा (विलेवेण के०) विलेपेन एटले मृत्तिकादिकना लेपे करी मुद्रा दइने जे अन्नपानना चाजननुं मोढुं बंध कखुं ठे एवुं, किंवा (सिलेसेण वा के०) श्लेषेण वा एटले लाखे करी बीडेली मुद्रादिक होय, तथा कोठी प्रमुखे दाटो दीधो होय, पेटा प्रमुखे तालुं दीधुं होय, अथवा (केण इ के०) केनचित् एटले कोइ पण वस्तुए करी ढांकेलुं एवुं अन्नपान साधुने वहोराववाने राखेलुं होय, तो(ते न कटपे.) ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशमाहारं न गृह्णीयादित्याह । यदशनादि चाजनस्थं दकवारेण पानीयकुम्भेन पिहितं स्थगितं जवेत् । तथा नीसाएत्ति निस्सारिकया पे-षण्या, पीठकेन काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिलापुत्रकेण तथा लेपेन वा मृद्धेपा-दिना, श्लेषेण वा केनचिज्जातुसिक्थादिना पिहितं जवेत् ॥ ४५ ॥

(टीका.) किं च दग्वारेण ति सूत्रम् । दकवारेणोदककुम्भेन पिहितं चाजनस्थं स्थगितम् । तथा नीसाएत्ति पेषण्या, पीठकेन वा काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिला-पुत्रकेण तथा लेपेन मृद्धेपनादिना श्लेषेण वा केनचिज्जातुसिक्थादिनेति सूत्रार्थः ॥४५॥

तं च उप्पिदिञ्चा दिज्जा, समणठा एव दावए ॥

दिंतिञ्चं पडिञ्चाइके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) तज्जाजनं स्थगितं क्षिप्तं सडुञ्जियात् श्रमणार्थं दायकः ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) तं चेति. (तं के०) तत् एटले ते ढांकेलुं, लीपेलुं अथवा मुद्रित करेलुं एवुं अन्नपानादिक चाजन (समणठा एव के०) श्रमणार्थमेव एटले साधुने अर्थेज पण पोताने अर्थे नहीं. (उप्पिदिञ्चा के०) उप्पिद्य एटले ते मुद्रा फोडी नाखीने अथवा ढांकण उघाडीने (दावए के०) दायकः एटले साधुने वहोरा-

वनारो गृहस्थ (दिङ्गा के०) दद्यात् एटले पूर्वोक्त प्रकारं अन्नपान आपे, तो तेवा अन्नपानने (दिङ्गिअं के०) ददतं एटले आपनार एवा गृहस्थ प्रत्ये (पडि-
आइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले प्रतिषेधे. केवी रीते प्रतिषेधे ते कहे ठे. (न मे
कप्पइ तारिसं के०) न मे कटपते तादृशं एटले मने तेबुं अन्नपान कटपे नहीं. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) तत्किं कुर्यादित्याह । पुनः तच्चैतैः पूर्वोक्तैः स्थगितं क्षिप्तं वा श्रमणार्थं
नात्मार्थं सकृदुद्भिद्य दायको दद्यात् । तदित्यञ्चूतं ददतीं स्त्रियं साधुर्वदेन्न मम
कटपते तादृशमिति ॥ ४६ ॥

(टीका.) तं च तिसूत्रम् । तच्च स्थगितं क्षिप्तं वा सत् उद्भिद्य दद्यात् श्रमणार्थं दायकः ।
नात्मार्थम् । तदिदञ्चूतं ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कटपते तादृशमिति सूत्रार्थः ४६
असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

जं जाणिऊ सुणिजा वा, दाणठा पगडं इमं ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा उदनारनालादि लक्षुकहरीत-
क्यादि यज्जानीयादामन्त्रणादिना शृणुयाद्भान्यतो यथा दानार्थं प्रकृतमिदं साधुवा-
दार्थं देशान्तरादागतो यो दत्ते ॥ ४७ ॥

(अर्थः.) असणमिति. (असणं के०) अशनं एटले श्रोदनादिक वस्तु, (वा के०)
अथवा (पाणगं वि के०) पानकमपि एटले डाखवाणी आरनालादिप्रमुख पीवाना
पदार्थ (तहा के०) तथा (खाइमं के०) खाद्यं एटले लक्षु, मेवा, सुखडी प्रमुख
खावाना पदार्थ अने (साइमं के०) स्वाद्यं एटले हरीतकी मुखवास प्रमुख पदार्थ.
ए माहेला (जं के०) यत् एटले जे पदार्थने आमंत्रणादिके करी पोते जाणे, (वा
के०) अथवा (सुणिजा के०) शृणुयात् एटले बीजाना कहेवाथी सांचले. ते
केवी रीते जाणे, अथवा सांचले, ते कहे ठे. (दाणठा पगडं इमं के०) दानार्थं प्र-
कृतमिदं, इदं एटले ए फलाणुं अशनादिक कोइ देशांतरथी आवेला वाणियाए
साधुने अथवा पाखंडीउने आपवा माटे प्रकृत एटले नीपजाव्युं ठे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयादित्याह । अशनं मुजादि, पानकं वा आरना-
लादि, खादिसं लक्षुकादि, स्वादिसं हरीतक्यादि साधुर्यज्जानीयात्स्वयमामन्त्रणादि-
ना वाथवा अन्यतः शृणुयात् । किम् । यदिदमशनादिकं दाणठा पगडं । कोऽर्थः । कोऽपि
वणिक् देशान्तरादायातः साधुनिमित्तं ददाति । अथवा अव्यापारपाखण्डिन्यो ददाति ।
तदप्यशनादिकं न गृह्णीयात् ॥ ४७ ॥

दग्वारेण पिहिञ्चं, नीसाए पीठएण वा ॥

लोढेण वा वि लेवेण, सिलेसेण वि केणइ ॥ ४५ ॥

(अवचूरिः) दकवारेणोदककुम्भेन, नीसाए निस्सारिकापेषण्या, पीठकेन काष्ठ-पीठादिना, लोष्टकेन शिलापुत्रकेण, लेपेन मृद्धेपादिना, श्लेषेण वा केनचिज्जातुसि-क्थादिना पिहितम् ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वढी केवो आहार न लेवो ते कहे ठे. दग्वारेण ति. (दग्वारेण के०) दकवारेण एटले पाणीना घडाए करी (पिहिञ्चं के०) पिहितं एटले ढांकेलुं, (वा के०) अथवा (नीसाए के०) निःसारिकया एटले पठरनी लीहाए करी, किंवा (पीठएण के०) पीठकेन एटले बाजोठे करी वा (लोढेण के०) लोष्टेन एटले नीसातरे करी ढांकेलुं (वा के०) अथवा (विलेवेण के०) विलेपेन एटले मृत्तिकादिकना लेपे करी मुद्रा दशने जे अन्नपानना चाजननुं मोढुं बंध कखुं ठे एवुं, किंवा (सिलेसेण वा के०) श्लेषेण वा एटले लाखे करी बीडेढी मुद्रादिक होय, तथा कोठी प्रमुखे दाटो दीधो होय, पेटी प्रमुखे तालुं दीधुं होय, अथवा (केण इ के०) केनचित् एटले कोइ पण वस्तुए करी ढांकेलुं एवुं अन्नपान साधुने वहोराववाने राखेलुं होय, तो (ते न कट्ठे.) ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशमाहारं न गृह्णीयादित्याह । यदशनादि चाजनस्थं दकवारेण पानीयकुम्भेन पिहितं स्थगितं जवेत् । तथा नीसाएत्ति निस्सारिकया पे-षण्या, पीठकेन काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिलापुत्रकेण तथा लेपेन वा मृद्धेपा-दिना, श्लेषेण वा केनचिज्जातुसिक्थादिना पिहितं जवेत् ॥ ४५ ॥

(टीका.) किं च दग्वारेण ति सूत्रम् । दकवारेणोदककुम्भेन पिहितं चाजनस्थं स्थगितम् । तथा नीसाएत्ति पेषण्या, पीठकेन वा काष्ठपीठादिना, लोढेन वापि शिला-पुत्रकेण तथा लेपेन मृद्धेपनादिना श्लेषेण वा केनचिज्जातुसिक्थादिनेति सूत्रार्थः ॥४५॥

तं च उप्पिदिआ दिज्जा, समणठा एव दावए ॥

दिंतिञ्चं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) तज्जाजनं स्थगितं लिप्तं सडुज्झियात् श्रमणार्थं दायकः ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) तं चेति. (तं के०) तत् एटले ते ढांकेलुं, लीपेलुं अथवा मुद्रित करेलुं एवुं अन्नपानादिक चाजन (समणठा एव के०) श्रमणार्थमेव एटले साधुने अर्थेज पण पोताने अर्थे नहीं. (उप्पिदिआ के०) उप्पिद्य एटले ते मुद्रा फोडी नाखीने अथवा ढांकेण उघाडीने (दावए के०) दायकः एटले साधुने वहोरा-

वनारो गृहस्थ (दिङ्गा के०) दद्यात् एटले पूर्वोक्त प्रकारं अन्नपान आपे, तो तेवा अन्नपानने (दिंतिअं के०) ददत्तं एटले आपनार एवा गृहस्थ प्रत्ये (पडि-आइके के०) प्रत्याचक्षीत एटले प्रतिषेधे. केवी रीते प्रतिषेधे ते कहे ठे. (न मे कप्पइ तारिसं के०) न मे कटपते तादृशं एटले मने तेवुं अन्नपान कटपे नहीं. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) तत्किं कुर्यादित्याह । पुनः तच्चैतैः पूर्वोक्तैः स्थगितं क्षिप्तं वा श्रमणार्थं नात्मार्यं सकृदुद्भिद्य दायको दद्यात् । तदित्यञ्चूतं ददतीं स्त्रियं साधुर्वदेन्न मम कटपते तादृशमिति ॥ ४६ ॥

(टीका.) तं च तिसूत्रम् । तच्च स्थगितं क्षिप्तं वा सत् उद्भिद्य दद्याद्भ्रमणार्थं दायकः । नात्माद्यर्थम् । तदिदञ्चूतं ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कटपते तादृशमिति सूत्रार्थः ४६ असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

जं जाणिऊ सुणिजा वा, दाण्ठा पगडं इमं ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा उदनारनालादि लक्षुकहरीत-क्यादि यज्जानीयादामन्त्रणादिना शृणुयाद्धान्यतो यथा दानार्थं प्रकृतमिदं साधुवा-दार्यं देशान्तरादागतो यो दत्ते ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) असणमिति. (असणं के०) अशनं एटले ओदनादिक वस्तु, (वा के०) अथवा (पाणगं वि के०) पानकमपि एटले डाखवाणी आरनालादिप्रमुख पीवाना पदार्थ (तहा के०) तथा (खाइमं के०) खाद्यं एटले लक्षु, मेवा, सुखडी प्रमुख खावाना पदार्थ अने (साइमं के०) स्वाद्यं एटले हरीतकी मुखवास प्रमुख पदार्थ. ए माहेला (जं के०) यत् एटले जे पदार्थने आमंत्रणादिके करी पोते जाणे, (वा के०) अथवा (सुणिजा के०) शृणुयात् एटले वीजाना कहेवाथी सांजले. ते केवी रीते जाणे, अथवा सांजले, ते कहे ठे. (दाण्ठा पगडं इमं के०) दानार्थं प्र-कृतमिदं, इदं एटले ए फलाणुं अशनादिक कोइ देशांतरथी आवेला वाणियाए साधुने अथवा पाखंडीउने आपवा माटे प्रकृत एटले नीपजाव्युं ठे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयादित्याह । अशनं मुजादि, पानकं वा आरना-लादि, खादिमं लक्षुकादि, स्वादिमं हरीतक्यादि साधुर्यज्जानीयात्स्वयमामन्त्रणादि-ना वाथवा अन्यतः शृणुयात् । किम् । यदिदमशनादिकं दाण्ठा पगडं । कोऽर्थः । कोऽपि वणिक् देशान्तरादायातः साधुनिमित्तं ददाति । अथवा अव्यापारपाखण्डिन्यो ददाति । तदप्यशनादिकं न गृह्णीयात् ॥ ४७ ॥

१७६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीका.) किं च असणत्ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यम् । अशन-
मोदनादि । पानकं वारनालादि, खाद्यं लफुकादि, स्वाद्यं हरीतक्यादि । यज्जानी-
यादामन्त्रणादिना । शृणुयाद्वा अन्यतः । यथा दानार्थं प्रकृतमिदम् । दानार्थं प्रकृतं
नाम साधुवादनिमित्तं यो ददात्यव्यापारपाखण्डिन्यो देशान्तरादेरागतो वणिकप्र-
चृतिरिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

तारिसं नक्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिञ्चं ॥

दिंतिञ्चं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) तं नवे० इत्यादि स्पष्टम् ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) (तं नवे इत्यादि गाथानो अर्थ प्रथम कह्यो ठे तेम जाणवो.) तेवुं
असूक्तुं अन्नपान होय तो संयमी साधुने कट्टे नहीं. माटे एवा अन्नपानने आप-
नारी श्राविकाने साधु मने ए कट्टे नहि, एवी रीते कहे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) तत्किं कुर्यादित्यत आह । तादृशमशनादिकं ददतीं स्त्रियं प्रति
साधुः । किं वदेदित्याह । तन्नक्तपानं साधुपाखण्डिदानार्थं यत्प्रकट्टिपतं तत्संयता-
नामकट्टिपकं न कट्टपते गृहीतुम् । यतः कारणादेवं तद्ददतीं स्त्रियं प्रत्याचक्षीत व
देत्साधुर्यन्न मम कट्टपते तादृशमिति ॥ ४७ ॥

(टीका) तारिसं ति सूत्रम् । तादृशं नक्तपानं दानार्थं प्रवृत्तव्यापारं संयतानाम-
कट्टिपकम् । यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कट्टपते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

जं जाणिऊ सुणिजा वा, पुसुठा पगडं इमं ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) पुण्यार्थं प्रकृतं साधुवादानङ्गीकरणेन ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) असणमिति. (आ गाथाना पूर्वार्धनो अर्थ पूर्वे कह्यो ठे, ते प्रमाणेज
जाणवो.) वली अशनादि चतुर्विध पदार्थ माहेलुं (जं के०) यत् एटले जे ओदनादि
द्रव्यने (जाणिजा के०) जानीयात् एटले आमंत्रणादिके करी जाणे, (वा के०)
अथवा (सुणिजा के०) शृणुयात् एटले बीजानी पासेथी सांजले. केवीरीते जाणे
अथवा सांजले ते कहे ठे. (इमं के०) इदं एटले ए अमुक अन्न (पुसुठा के०)
पुण्यार्थं एटले साधुवादाने अर्थे नहीं, पण पुण्यने अर्थे (पगरुं के०) प्रकृतं एटले
पार कखुं ठे. एम जाणे अथवा सांजले तो ते न कट्टे. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) तादृशं अशनादिकं ददतीं स्त्रियं प्रति साधुः किंवेदित्याह । तन्नक्तपानं साधुपाषण्डिदानार्थं यत्प्रकल्पितं तत्संयतानामकल्पकं न कल्पते गृहीतुं । यतः कारणादेवं ततो ददतीं स्त्रियं प्रति वदेत् साधुर्यन्न मम कल्पते तादृशमिति ॥ ४९ ॥

(टीका.) असणं ति सूत्रम् । एवं पुण्यार्थं प्रकृतं नाम साधुवादानङ्गीकरणेन यत्पुण्यार्थं कृतमिति । अत्राह । पुण्यार्थप्रकृतपरित्यागे शिष्टकुक्षेषु वस्तुतो जिज्ञाया अभ्रह्णमेव । शिष्टानां पुण्यार्थमेव पाकप्रवृत्तेः । तथाहि । न पितृकर्मादिव्यपोहेनात्मार्थमेव ह्युद्रसत्त्ववत्प्रवर्तन्ते शिष्टा इति । नैतदेवम् । अजिप्रायापरिज्ञानात् स्वज्ञोग्यातिरिक्तस्य देयस्यैव पुण्यार्थकृतस्य निषेधात् । स्वज्ञृत्यज्ञोग्यस्य पुनरुचितप्रमाणस्येत्वरयदृष्टादेयस्य कुशलप्रणिधानकृतस्याप्यनिषेधादिति । ऐतेनादेयदानाच्चावः प्रत्युक्तः । देयस्यैव यदृष्टादानानुपपत्तेः । कदाचिदपि वा दाने यदृष्टादानोपपत्तेः । तथा व्यवहारदर्शनात् । अनीदृशस्यैव प्रतिषेधात् । तदारम्भदोषेण योगात् । यदृष्टादाने तु तदच्चावेऽप्यारम्भप्रवृत्तेः नासौ तदर्थं इत्यारम्भदोषायोगात् । दृश्यते च कदाचित्सूतकादाविव सर्वेभ्य एव प्रदानविकला शिष्टाजिमतानामपि पाकप्रवृत्तिरिति । विहितानुष्ठानत्वाच्च तथाविधग्रहणान्न दोष इत्यलं प्रसङ्गेन । गमनिकामात्रफलत्वात्प्रयासस्येति ॥ ४९ ॥

तं जवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिञ्चं ॥

दिंतिञ्चं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५० ॥

(अश्वचूरिः) तं जवे इत्यादि पूर्ववत् ॥ ५० ॥

(अर्थ.) (तं जवे इत्यादि गाथानो अर्थं पूर्ववत् जाणवो.) तेषु असूक्तं अन्नपान साधुने कल्पे नहि. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविकाने साधु " मने ए कल्पे नहि " एम कहे. ५० ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयादित्यत आह । साधुः पुण्यार्थं प्रकृतं न गृह्णीयात् । कोऽर्थः । साधुवादानङ्गीकरणेन यत्पुण्यार्थं प्रकृतम् । शेषं गाथाद्वयव्याख्यानं पूर्ववज्ज्ञेयम् ॥ ५० ॥

(टीका.) तं जवे ति सूत्रम् । प्रतिषेधः पूर्ववत् ॥ ५० ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

जं जाणिऊ सुणिऊा वा, वणिमठा पगमं इमं ॥ ५१ ॥

(अश्वचूरिः) वनीपकार्थम् । वनीपकाः कृपणाः ॥ ५१ ॥

१८८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) तथा असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत्.) अशनादिक चार प्रकारना अन्नपान माहेलुं (जं के०) यत् एटले जे वस्तुने (जाणिजा के०) जानीयात् एटले आमंत्रणादिक उपरथी पोते जाणे, (वा के०) अथवा (सुणिजा के०) शृणुयात् एटले बीजा पासैथी सांचले. केवी रीते जाणे, अथवा सांचले ते कहे ठे (इमं के०) इदं एटले ए चतुर्विध अन्नपान पित्रादिकना उद्देशथी (वणिमठा के०) वनीपकार्थ एटले याचकने, जिहाचरने आपवा सारु (पगडं के०) प्रकृतं एटले तैयार कखुं ठे, एम जाणे, अथवा सांचले- तो (ते न कटपे.) ॥ ५१ ॥

(टीका.) असणंति सूत्रम् । एवं वनीपकार्थम् । वनीपकाः कृपणाः ॥ ५१ ॥

तं जवे जत्तपाणं तु संजयाण अकप्पिअं ॥

दिंतिअं पमिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५२ ॥

(अवचूरिः) तं जवे इत्यादि गाथा पूर्ववत् ॥ ५२ ॥

(अर्थ.) (तं जवे एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तेवुं असूजतुं अन्नपान संयमी साधुने कटपे नहीं, माटे तेवा अन्नपान प्रत्ये वहोरावनारी श्राविकाप्रत्ये साधु मने ए कटपे नहि एम कहे. अहिं कोइ शंका करे के, साधु जो पुण्यार्थ करेला अन्नपाननो त्याग करे तो, श्रेष्ठ श्रावकनेघेर अन्नपान साधुए लेवुंज नहीं एम थाय. कारण के, श्रेष्ठ श्रावक ठे ते अज्ञान पुरुषनी पेठे क्यारें पण केवल पोताने अर्थे अन्नपान तैयार करेज नहीं. तो हमेश पोताने अर्थे अन्नपान तैयार करतां तेमां पितृकर्मादि पुण्यनो पण हेतु होय ठे. ए शंकानो उत्तर आचार्य कहे ठे. एनो अन्निप्राय एवो के, श्रेष्ठ श्रावक ज्यारे केवल पितृकर्मादिरूप पुण्यना हेतुथीज पोताने तथा पोताना कुटुंबना माणसने जेटलुं खपतुं होय तेथी पण वधारे अन्नपान करे तो, तेवुं अन्नपान साधुने कटपे नहीं, परंतु जो श्रेष्ठ श्रावक हमेशना धारा मुजब पोताने अर्थे तथा शुचपरिणामथी अन्नपान तैयार करे, अने वली ते नित्य जेटलुं जोइये तेटलुं-ज तैयार करे, तेमां जो यद्व्याथी ए साधु आवे तो तेने पण वोहोरावे, तो ते अन्य-दोषरहित होय, तो साधुने कटपे ठे. ॥ ५२ ॥

(टीका.) तं जवे ति सूत्रम् । प्रतिषेधः पूर्ववत् ॥ ५२ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

जं जाणिजा सुणिजा वा, समणठा पगडं इमं ॥ ५३ ॥

(अवचूरिः) असणमिति । श्रमणार्थम् । श्रमणा निर्ग्रन्थाः शाक्यादयः ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) असणमिति. (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत्.) तथा अशन, पान, खाद्य अने स्वाद्य ए चार प्रकारना अन्नपान माहेला (जं के०) यत् एटले जे वस्तुने (जाणिजा के०) जानीयात् एटले आमंत्रणादिके करी पोते जाणे, अथवा (सुणिजा के०) शृ-
णुयात् एटले बीजा तरफथी श्रवण करे. केवी रीते जाणे, अथवा श्रवण करे ते कहे ठे. (इमं के०) इदं एटले ए अन्नपान (समणठा के०) श्रमणार्थं एटले शाक्यादिकने अर्थे (पगडं के०) प्रकृतं एटले तैयार कस्युं ठे. एम जाणे, अथवा सांजले, तो ते न कढ्ये. ॥ ५३ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयादित्याह । साधुः श्रमणार्थं प्रकृतमशनादि न गृह्णीयात् । श्रमणा निर्ग्रन्थाः शाक्यादयस्तन्निमित्तं कृतम् । शेषं गाथाद्वयव्याख्यानं पूर्ववत् ॥ ५३ ॥

(टीका.) असणं ति सूत्रम् । एवं श्रमणार्थम् । श्रमणा निर्ग्रन्थाः शाक्यादयः ॥ ५३ ॥

तं जवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५४ ॥

(अवचूरिः) तं जवे इत्यादिगाथा पूर्ववत् ॥ ५४ ॥

(अर्थ.) (तं जवे एनो अर्थ पूर्ववत्.) तेवुं असूजतुं अन्नपान संयमी साधु विये नहीं. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविका प्रत्ये पूर्वोक्त साधु कहे के, मने तेवुं कढ्ये नहि. ॥ ५४ ॥

(दीपिका.) तं जवेत्ति । स्पष्टम् ॥ ५४ ॥

(टीका.) तं जवे त्ति सूत्रम् । प्रतिषेधः पूर्ववत् ॥ ५४ ॥

उद्देशिअं कीअगडं, पूइकम्मं च आहमं ॥

अप्पोअरपासिअं, मीसजायं विवज्जए ॥ ५५ ॥

(अवचूरिः) उद्दिश्य कृतमौद्देशिकं साधूद्देशेन दध्न उदनस्य मीलनेन करम्बक-
करणम् सखण्णिकोद्धृतमोदकचूर्णेन गुडपानादि क्षिप्त्वा मोदककरणं च । क्रीतकृतं द्रव्य-
जावक्रयक्रीतजेदम् । पूतिकर्म संज्ञाव्यमानाधाकर्मावियवसंमिश्रम् । आहृतं स्वया-
माहृतादि । अध्यवपूरकं स्वार्थमूलाद्ग्रहणप्रक्षेपरूपम् । प्रामित्यं साध्वर्थमुत्थिय दान-
वक्षणम् । मिश्रजातं चादित एव गृहिसंयतमिश्रोपस्कृतरूपम् ॥ ५५ ॥

१९० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) तथा उद्देशिञ्चि । (उद्देशिञ्चं के०) औद्देशिकं एटले साधुने आपवाना उद्देशिणी तैयार करेलुं, अथवा (कीञ्चिगडं) क्रीतकृतं एटले वेचातुं आपेलुं, किंवा (पूश्कम्मं के०) पूतिकर्म एटले सूजता आहारमां आधाकर्मीनो जाग जेव्यो होय एवुं, तथा (आहडं के०) आहतं एटले ग्रामादिकथी लावेवुं, तेमज (अप्रोयर के०) अध्यवपूरकं एटले साधु आव्या जाणी मूल आहार माहे उमेरेवुं एवुं, अथवा (पामिच्चं के०) प्रामित्यं एटले उठीनुं आणी आपेलुं, (च के०) वली (मीसजायं के०) मिश्रजातं एटले गृहने अने साधुने अर्थे जेवुं नीपजाव्युं, ते मिश्रजात एवुं अन्नपान होय तो ते प्रत्ये (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले वर्जे. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयात् इत्याह । उद्दिश्य साधुनिमित्तं कृतमौद्देशिकं १ क्रीतकृतं द्रव्यज्ञावक्रयक्रीतज्ञेदं २ पूतिकर्म च संज्ञाव्यमानाधाकर्मावयवैः संमिश्रम् ३ अज्याहतं साधुनिमित्तं ग्रामादेरानीयमानं ४ तथा अध्यवपूरकं स्वार्थमूलाद्रहणे साधुनिमित्तं प्रक्षेपरूपं ५ प्रामित्यं साधुनिमित्तमुच्छिद्य दानलक्षणं ६ मिश्रजातं च आदित एव गृहस्थसंयतयोर्निमित्तं मिश्रमुपसंस्कृतम् ७ एतादृशं सर्वमशनादि साधुर्वर्जयेत् परं न गृह्णीयात् ॥ ५५ ॥

(टीका.) किञ्च । उद्देशिञ्चं ति सूत्रम् । उद्दिश्य कृतमौद्देशिकमुद्दिष्टकृतकर्मादिज्ञेदम् । क्रीतकृतं द्रव्यज्ञावक्रयक्रीतज्ञेदम् । पूतिकर्म संज्ञाव्यमानाधाकर्मावयवसंमिश्रलक्षणम् । आहतं स्वग्रामाहतादि । तथा अध्यवपूरकं स्वार्थमूलाद्रहणप्रक्षेपरूपम् । प्रामित्यं साधुनिमित्तमुच्छिद्य दानलक्षणम् ॥ मिश्रजातं चादित एव गृहस्थसंयतमिश्रोपस्कृतरूपं वर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

उग्गमं से अ पुञ्जिजा, कस्सठा केण वा कडं ॥

सुच्चा निस्संकिञ्चं सुद्धं, पडिगाहिज्ज संजए ॥ ५६ ॥

(अवचूरिः) संशयव्यपोहोपायमाह । उग्गमं तत्प्रसूतिरूपं से तस्य शङ्कितस्याशनादेः पृष्ठेत् कस्यार्थमेतत् केन वा कृतमिति श्रुत्वा तद्वचो न जवदर्थं किंत्वन्यार्थमेवं निःशंकितं प्रतिगृह्णीयात् ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) हवे संशय टालवाने अर्थे कहे ठे. (य के०) वली पूर्वोक्त साधुने आहार वोहोरतां शंका उपजे तो (संजए के०) संयतः एटले संयमी साधु (से अ के०) तस्य च एटले ते अन्नपाननी वली (उग्गमं के०) उग्गमं एटले उत्पत्तिप्रत्ये (पुञ्जिजा के०) पृष्ठेत्, एटले पूठे. केवी रीते पूठे ते कहे ठे. (कस्सठा के०) कस्यार्थम् एटले

कोने वास्ते ए आहार तैयार कस्यो ठे, तथा (केण वा कडं केण) केन वा कृतं एटले कोणे ए अन्नपान तैयार कस्युं ठे. एम पूठीने ते श्राविकाना वचन उपरथी ते अन्नपान (निस्संकिञ्चं केण) निःशंकितं एटले उज्जमादि शंकारहित ठे, अतएव (सुञ्जं केण) निदोषं ठे एवं (सुञ्चा केण) श्रुत्वा एटले साञ्जलीने (पंडिगाहिजा केण) प्रतिगृहीयात् एटले ग्रहण करे. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) अथ उज्जमादिदोषस्य संदेहदूरीकरणाय उपायमाह । संयतः साधुः शुञ्ज-मशनादि निदोषं सत्प्रतिगृहीयात् । कथम् । पूर्वं तत्स्वामिनं कर्मकरं वा से तस्य अशनादेः शङ्कितस्य उज्जमं तन्निष्पत्तिरूपं पृष्ठेत् । यथा कस्यार्थमेतत्केन वा कृतम् एतत् । ततः किं कृत्वा । इति तद्ब्रुचः श्रुत्वा । इतीति किम् । न न्नवदर्थमिदमशनादि कृतं । किंतु अन्यार्थमिति निःशंकितं शंकारहितम् ॥ ५६ ॥

(टीका.) संशयव्यपोहायोपायमाह । उज्जमं ति सूत्रम् । उज्जमं तत्प्रसूतिरूपम् से तस्य शङ्कितस्याशनादेः पृष्ठेत् तत्स्वामिनं परिचरं वा । यथा कस्यार्थमिदं केन वा कृतमेतदिति । श्रुत्वा तद्ब्रुचो न न्नवदर्थं किंत्वन्यार्थमेवञ्चूतं निःशङ्कितं शुञ्जं सत्तद्वजु-त्वादिनावगत्य प्रतिगृहीयात्संयतो विपर्ययग्रहणे दोषादिति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तथा ॥

पुप्फेसु हुज्ज उम्मीसं, बीएसु हरिएसु वा ॥ ५७ ॥

(अवचूरिः) पुष्पैर्जातिपुष्पादिभिः नवेत्तैरुन्मिश्रं बीजैर्हरितैर्वा । तृतीयार्थं सप्तमी ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) असणमिति. वद्वी (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) अशनादि चतु-र्विध अन्नपान (पुप्फेसु केण) पुष्पैः एटले जाति पाटलादिक पुष्पोए करी (वा केण) अथवा (बीएसु केण) बीजैः एटले शालि प्रमुख धान्ये करी अथवा (हरिएसु केण) हरितैः एटले दूर्वादिक हरितकाये करी (उम्मीसं केण) उन्मिश्रं एटले अर्थात् ते पुष्पादिके करी संयुक्त एवं (हुज्ज केण) नवेत् एटले होय. ॥ ५७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृहीयात्तदाह । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा पुष्पैर्जातिपाटलादिभिर्वीजैर्हरितैर्वा यदि उन्मिश्रं नवेत्तदा संयतो न गृहीयात् ददतीं च किं वदेत्तदाह । दितिअमिति ॥ ५७ ॥

(टीका.) तथा असणं ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा पुष्पै-र्जातिपाटलादिभिः नवेत्तुन्मिश्रं बीजैर्हरितैर्वेति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५८ ॥

(अवचूरिः) तं नवे इत्यादि स्पष्टम् ॥ ५८ ॥

(अर्थ.) (तु के०) पुनः (तं नत्तपाणं के०) तन्नत्तपानं एटले तेवुं असूऊतुं अन्नपान (संजयाण के०) संयतानां एटले संयमी साधुने (अकप्पिअं के०) अक-
द्विपकं एटले अकटपनीक असूऊतुं ठे, माटे तेवा अन्नपानने (दिंतिअं के०) ददतीं
एटले आपनारी एवी श्राविकाने, एवी रीतें (पडिआइस्के के०) प्रत्याचहीत एटले
कहे, जे मने ते कटपे नहि. ॥ ५८

(दीपिका.) तं नवे नत्त० व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५८ ॥

(टीका.) तं नवेत्ति सूत्रम् । तादृशं नत्तपानं तु संयतानामकद्विपकं यतश्चैवमतो
दत्ततीं प्रत्याचहीत न मम कटपते तादृशमेवं सूत्रार्थः ॥ ५८ ॥

असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

उदगंमि हुऊ निस्कित्तं, उत्तिंगपणगेषु वा ॥ ५९ ॥

(अवचूरिः) उदके नवेन्निकित्तमुत्तिंगपनकेषु वा कीटिकानगरादिषु चेत्यर्थः ॥ ५९ ॥

(अर्थ.) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतु-
र्विध अन्नपान (उदगंमि के०) उदके एटले जलनेविषे (वा के०) अथवा (उत्तिंगपणगे-
सु के०) कीडी प्रमुखना नगरपर (निस्कित्तं के०) निकित्तं एटले मूक्युं एवुं (हुऊ
के०) नवेत् एटले आय. उदकमां निक्षेप करवो तेना बे जेद ठे. एक अनंतरनिक्षेप
अने बीजो परंपरानिक्षेप. ॥ ५९ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृहीयात् इत्याह । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं
तथा यदि उदके सचित्तपानीयोपरि अथवा उत्तिंगपनकेषु कीटिकानगरेषु निकित्तं
नवेत् । तदा साधुर्न गृहीयात् ॥ ५९ ॥

(टीका.) तथा असणं ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा उदके
नवेन्निकित्तमुत्तिंगपनकेषु वा कीटिकानगरोद्घीषु चेत्यर्थः । उदयनिस्कित्तं दुविहं ।
अणंतरं परंपरं च । अणंतरं एवणीतपोग्गलियमादि । परोप्परं जलघमोवरि जायण
हं दधिमादि । एवं उत्तिंगपणगेषु जावनीयमिति सूत्रार्थः ॥ ५९ ॥

तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६० ॥

(अवचूरिः) तं० पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(अर्थ.) तेवुं असूऊतुं अन्नपान साधुउने कटपे नहीं. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविकाने “साधु मने ए आहार पाणी कटपे नहि” एवी रीते कहे.॥६०॥

(दीपिका.) ददतीं च किं वदेदित्याह । पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(टीका.) तं नवेत्ति सूत्रम् । तद्भवेन्नक्तपानं तु संयतानामकट्टिकं यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कटपते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

असणं पाणगं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

तेजम्मि हुऊ निक्खित्तं, तं च संघट्टिआ दए ॥ ६१ ॥

(अवचूरिः) तेजसि नवेन्निद्धिसं दुग्धादि तन्मम जिह्वां ददत्या माञ्जूत्तापातिशय इत्यग्निं संघट्ट्याशनादि दद्यात् ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतुर्विध अन्नपान (तेजसि के०) तेजसि एटले तेजस्कायने विषे (निक्खित्तं के०) निद्धिसं एटले मूक्युं एवुं (हुऊ के०) नवेत् एटले होय, (च के०) अने (तं के०) ते अग्निने (संघट्टिआ के०) संघट्ट्य एटले संघट्टीने (दए के०) दद्यात् एटले आपे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयात्तदाह । अशनं पानकं खाद्यं स्वाद्यं यदि तेजसि अग्नौ निद्धिसं नवेत् तं संघट्ट्य जिह्वां दद्यात् तदा साधुर्न गृह्णीयात् । कुतः दात्री संघट्टनं कुर्यात्तत्रोच्यते अहं यावज्जिह्वां ददामि तावता माञ्जूत्तापातिशयेन उद्धर्तिष्यत इति ॥ ६१ ॥

(टीका) तथा असणंति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा तेजसि नवेन्निद्धिसं तेजसीत्यग्नौ तेजस्काय इत्यर्थः । तच्च संघट्ट्य यावज्जिह्वां ददामि तावत्तापातिशयेन माञ्जूद्धर्तिष्यत इत्याघट्ट्य दद्यादिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६१ ॥

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५८ ॥

(अवचूरिः) तं जवे इत्यादि स्पष्टम् ॥ ५८ ॥

(अर्थ.) (तु के०) पुनः (तं जत्तपाणं के०) तज्जत्तपाणं एटले तेवुं असूजतुं अन्नपान (संजयाण के०) संयतानां एटले संयसी साधुने (अकप्पिअं के०) अक-
द्विपकं एटले अकद्वपनीक असूजतुं ठे, माटे तेवा अन्नपानने (दिंतिअं के०) ददतीं
एटले आपनारी एवी श्राविकाने, एवी रीतं (पडिआइस्के के०) प्रत्याचहीत एटले
कहे, जे मने ते कदपे नहि. ॥ ५८

(दीपिका.) तं जवे जत्त० व्याख्या पूर्ववत् ॥ ५८ ॥

(टीका.) तं जवेत्ति सूत्रम् । तादृशं जत्तपाणं तु संयतानामकद्विपकं यतश्चैवमतो
दत्ततीं प्रत्याचहीत न मम कदपते तादृशमेवं सूत्रार्थः ॥ ५८ ॥

असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

उदगंमि हुज्ज निस्सित्तं, उत्तिंगपणगेषु वा ॥ ५९ ॥

(अवचूरिः) उदके जवेन्निहितमुत्तिंगपनकेषु वा कीटिकानगरादिषु चेत्यर्थः ॥ ५९ ॥

(अर्थ.) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतु-
र्विध अन्नपान (उदगंमि के०) उदके एटले जलनेविषे (वा के०) अथवा (उत्तिंगपणगे-
सु के०) कीडी प्रमुखना नगरपर (निस्सित्तं के०) निहितं एटले मूक्युं एवुं (हुज्ज
के०) जवेत् एटले थाय. उदकमां निक्षेप करवो तेना बे जेद ठे. एक अनंतरनिक्षेप
अने बीजो परंपरानिक्षेप. ॥ ५९ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृहीयात् इत्याह । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं
तथा यदि उदके सचित्तपानीयोपरि अथवा उत्तिंगपनकेषु कीटिकानगरेषु निहितं
जवेत् । तदा साधुर्न गृहीयात् ॥ ५९ ॥

(टीका.) तथा असणं ति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा उदके
जवेन्निहितमुत्तिंगपनकेषु वा कीटिकानगरोद्धीषु चेत्यर्थः । उदयनिस्सित्तं दुविहं ।
अणंतरं परंपरं च । अणंतरं एवणीतपोग्गलियमादि । परोप्परं जलघनोवरि जायण
हं दधिमादि । एवं उत्तिंगपणगेषु ज्ञावनीयमिति सूत्रार्थः ॥ ५९ ॥

तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥
दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६० ॥

(अवचूरिः) तं० पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(अर्थ.) तेषु असूक्तुं अन्नपान साधुर्जने कल्पे नहीं. माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविकाने “साधु मने ए आहार पाणी कल्पे नहि” एवी रीते कहे. ॥६०॥

(दीपिका.) ददतीं च किं वदेदित्याह । पूर्ववत् ॥ ६० ॥

(टीका.) तं नवेति सूत्रम् । तद्भवेद्भक्तपानं तु संयतानामकल्पिकं यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

असणं पाणमं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥

तेजम्मि हुज्ज निक्खित्तं, तं च संघट्टिआ दए ॥ ६१ ॥

(अवचूरिः) तेजसि नवेन्निक्षिप्तं दुग्धादि तन्मम जिह्वां ददत्या माञ्जूत्तापातिशय इत्यग्निं संघट्ट्याशनादि दद्यात् ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) असणमिति । (पूर्वार्धनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो.) तथा अशनादि चतुर्विध अन्नपान (तेजसि के०) तेजसि एटले तेजस्कायने विषे (निक्खित्तं के०) निक्षिप्तं एटले मूक्युं एवुं (हुज्ज के०) नवेत् एटले होय, (च के०) अने (तं के०) ते अग्निने (संघट्टिआ के०) संघट्ट्य एटले संघट्टीने (दए के०) दद्यात् एटले आपे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं न गृह्णीयात्तदाह । अशनं पानकं खाद्यं स्वाद्यं यदि तेजसि अग्नौ निक्षिप्तं नवेत् तं संघट्ट्य जिह्वां दद्यात् तदा साधुर्न गृह्णीयात् । कुतः दात्री संघट्टनं कुर्यात्तत्रोच्यते अहं यावज्जिह्वां ददामि तावता माञ्जूत्तापातिशयेन उद्धर्तिष्यत इति ॥ ६१ ॥

(टीका) तथा असणंति सूत्रम् । अशनं पानकं वापि खाद्यं स्वाद्यं तथा तेजसि नवेन्निक्षिप्तं तेजसीत्यग्नौ तेजस्काय इत्यर्थः । तच्च संघट्ट्य यावज्जिह्वां ददामि तावत्तापातिशयेन माञ्जूद्धर्तिष्यत इत्याद्यव्य दद्यादिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

तं नवे नत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६१ ॥

१९४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अवचूरिः) तं ॥ ६२ ॥

(अर्थ.) (तु के०) तो तेवुं असूजतुं अन्नपान साधुने कटपे नहीं, माटे तेवा अन्नपानने आपनारी श्राविकाने पूर्वोक्त साधु कहे जे ते अन्नपान मने कटपे नहि ॥ ६२ ॥

(दीपिका.) तदा ददतीं प्रति साधुः किं वदेदित्याह । पूर्ववत् ॥ ६२ ॥

(टीका.) तं जवेत्ति सूत्रम् । तद्भवेन्नक्तपानं तु संयतानामकल्पिकमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कटपते तादृशमिति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥

एवं उत्सिक्रिया, उत्सक्रिया, उज्जालिञ्चा, पज्जालिञ्चा, निवाविया,
उत्सिञ्चिया, निस्सिञ्चिया, उवत्तिया, उयारिया दए ॥ ६३ ॥

(अवचूरिः) यावद्भिद्दां दास्यामि तावद्विध्यास्यतीत्युत्सिच्य अवसर्प्य दाह-
नयात् उदमुकान्युत्सार्य उज्ज्वाल्यार्धविध्यातं सकृद्देधःक्षेपेण प्रज्वाल्य पुनः पुनः
दाहनयादेव उत्सिच्यातिचृताडुज्जननयेन ततो वा दानार्थं तीमनादि निषिच्य
तज्जाजनाद्द्रहितं द्रव्यमन्यत्र जाजने तेन दद्यात् उद्धर्त्तनञ्जीत्या वाद्द्रहितमुदकेन
निषिच्य अपवर्त्य तैर्नैवाग्निनिक्षिप्तेन जाजनेनान्येन वा दद्यात् अवतार्य दाहनयादा-
नार्थं वा तदन्यच्च साध्वर्थयोगे न कटपते. ॥ ६३ ॥

(अर्थ.) (एवं के०) एमज कोइ श्राविका (उत्सिक्रिया के०) उत्सिच्य एटले
चूलामांहे इंधण नाखीने अथवा (उत्सक्रिया के०) अवसर्प्य एटले अधिक बल-
वानी जीतिथी इंधण चूलामांथी पाठां काढी लइने अथवा (उज्जालिञ्चा के०)
उज्ज्वाल्य एटले थोडा इंधण नाखीने किंवा (पज्जालिया के०) प्रज्वाल्य एटले घणां
इंधणां नाखीने अथवा (निवाविया के०) निर्वाप्य एटले अन्नादिक दाऊवाना
नयथी अग्नि उदहवीने अथवा (उत्सिञ्चिया के०) उत्सिच्य एटले उन्नरावाना
नयथी कांइक अन्न काढीने अथवा (निस्सिञ्चिया के०) निषिच्य एटले उन्नराणुं
जाणी तेमाहे पाणी ढाटीने किंवा (उवत्तिया के०) अपवर्त्य अग्निउपरनुं अन्न
अन्यपात्रमां नाखीने अथवा (उयारिया के०) अवतार्य एटले दाहना नयथी वासण
हेठे उतारीने साधुने (दए के०) वोहोरावे ते न कटपे. ॥ ६३ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं अशनादि न गृह्णीयात् इत्याह । एवं उत्सिक्रिया इति । यावद्भिद्दां
ददामि तावत् माञ्जूद्विध्यासतीत्युत्सिच्य दद्यात् १ एवं उत्सक्रिया इति अवसर्प्य अ-
दाहनयात् उदमुकानि उत्सार्य इत्यर्थः २ एवं उज्जालिञ्चा पज्जालिञ्चा उज्ज्वाल्य अ-
र्धविध्यातं सकृद्विधनप्रक्षेपेण ३ प्रज्वाल्य पुनः पुनः एवं निवाविया निर्वाप्य दाहनया-

दिनेति ज्ञावः ४ एवं उस्सिचिञ्चा निस्सिचिञ्चा उत्सिच्य अतिनृतात् उप्पनञ्चयेन ततो वा दानार्थं तीमनादि निषिच्य तज्जाजनाद्रहितं द्रव्यमन्यत्र ज्ञाजनेन दद्यात् उद्धर्तनाञ्चयेन वाद्रहितमुदकेन निषिच्य दद्यात् ५ एवं उवत्तिञ्चा उञ्चारिया अपवर्त्य तेनैव अग्निनिक्षितेन ज्ञाजनेन अन्येन वा दद्यात् तथा अवतार्य दाहजयादानार्थं वा दद्यात् । तत् अन्यच्च साधुनिमित्तयोगे न कटपते ॥ ६३ ॥

(टीका.) एवं उस्सिक्खयत्ति । यावद्भिक्कां ददामि तावन्माचूद्धिध्यास्यतीत्युत्सिच्य दद्यादेवं उंसक्खिया अवसर्प्य अतिदाहजयाडुद्धमुकान्युत्सार्येत्यर्थः । एवं उज्जाखिया पज्जाखिया उज्ज्वाद्यार्धविध्यातं सकृदिधनप्रक्षेपेण । प्रज्वाल्य पुनः पुनः । एवं निवाविया निर्वाप्य दाहजयादेवेति ज्ञावः । एवं उस्सिचिया निस्सिचिया । उत्सिच्यातिनृताडुप्पनञ्चयेन ततो वा दानार्थं तीमनादीनि निषिच्य तज्जाजनाद्रहितं द्रव्यमन्यत्र ज्ञाजने तेन दद्यात् । उद्धर्तनञ्चयेन वाद्रहितमुदकेन निषिच्य । एवं उवत्तिया उञ्चारिया । अपवर्त्य तेनैवाग्निनिक्षितेन ज्ञाजनेनान्येन वा दद्यात् । तथा अवतार्य दाहजयादानार्थं वा दद्यात् । अत्र तदन्यच्च साधुनिमित्तयोगे न कटपते ॥ ६३ ॥

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिञ्चं ॥

दिंतिञ्चं पडिञ्चाइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६४ ॥

(अवचूरिः) तं० पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

(अर्थ.) तो तेवुं अन्नपान साधुने कटपे नहीं. माटे तेवुं अन्नपान आपनारी श्राविकाने पूर्वोक्त साधु 'मने तेवुं कटपे नहि' एम कहे. ॥ ६४ ॥

(दीपिका.) अथ कदाचित् पूर्वोक्तप्रकारेण तादृशं काचिद्ददाति । तदा तां प्रति साधुः किं कथयेदित्याह । पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

(टीका.) तं जवे त्ति सूत्रम् । पूर्ववत् । गोचराधिकार एव गोचरप्रविष्टस्य ॥ ६४ ॥

हुज्ज कठं सिलं वा वि, इट्ठालं वा वि एकया ॥

ठविञ्चं संकमट्ठाए, तं च होज्ज चलाचलं ॥ ६५ ॥

(अवचूरि.) गोचराधिकार एव गोचरप्रविष्टस्य यज्ञवेत्तदाह । जवेत्काष्ठं शिला वापि इष्टकाशकलमेकदा एकस्मिन्काले प्रावृत्तादौ स्थापितं संक्रमार्थं तच्च जवेच्चलाचलमप्रतिष्ठितम् ॥ ६५ ॥

(अर्थ.) हुज्ज इति । तथा (कठं के०) काष्ठं एटले काष्ठ, (वा के०) अथवा

१६६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(सिद्धं के०) शिला एटले पाषाण अथवा (इट्टालं के०) इष्टकाशकलं एटले इट्टनो कटको ते (एगथा के०) एकदा एटले एकवार चोमासादिकने विपे (संकमठाए के०) संक्रमार्थं एटले उलंघवाने माटे (ठवियं के०) स्थापितं एटले मूकेलुं (हुज्ज के०) नवेत् एटले होय; (च के०) वली (तं के०) तत् एटले ते काष्ठादिक (चलाचलं के०) कांश् चल कांश् अचल एटले डगमगतुं एवुं (हुज्ज के०) नवेत् एटले होय. ॥ ६५ ॥

(दीपिका.) पुनर्गोचराधिकार एव गोचरीप्रविष्टस्य साधोः को विधिरित्याह । एवंविधं काष्ठं शिला वा २ इष्टकाशकलं वा नवेत् किंविशिष्टं काष्ठादि । एकदा एकस्मिन् काले वर्षाकालादौ संक्रमार्थं सुखेन चलनार्थं स्थापितं तदपि च चलाचलमप्रतिष्ठितं नवेत् न तु नवेत् स्थिरमेव ॥ ६५ ॥

(टीका.) होज्ज त्ति सूत्रम् । नवेत् काष्ठं शिला वापि इट्टालं वाप्येकदा एकस्मिन् काले प्रावृडादौ स्थापितं संक्रमार्थं तच्च नवेच्चलाचलमप्रतिष्ठितं न तु स्थिरमेवेति सूत्रार्थः ॥ ६५ ॥

ए तेण निखू गञ्जिजा, दिठो तन्न असंजमो ॥

गंजीरं जुसिरं चैव, सर्विंदियसमाहिए ॥ ६६ ॥

(अवचूरिः) तेन काष्ठादिना जिह्वुर्न गञ्जेत् । दृष्टस्तत्रासंयमः । तच्चलने प्राण्युपमर्दसंज्ञवात् । गंजीरमप्रकाशं सुषिरमंतःसाररहितम् । अतः सर्वेन्द्रियसमाहितो जिह्वुस्तस्मिन् परिहरेदिति ॥ ६६ ॥

(अर्थ.) तो (तेण के०) ते काष्ठादिक उपर अश्ने (निखू के०) जिह्वुः एटले पूर्वोक्त साधु (न गञ्जिजा के०) न गञ्जेत् एटले गमन करे नहीं. कारण के, (तन्न के०) तत्र एटले ते काष्ठादिकना उपरथी गमन करता थका (असंजमो के०) असंयमः एटले जीवोपमर्दादि असंयम (दिठो के०) दृष्टः एटले दीगो ठे. तथा (सर्विंदिय के०) सर्वेन्द्रियैः एटले सर्वे इंद्रिये करी (समाहिए के०) समाहित एटले समाधिमान् एटले रागद्वेष रहित एवो साधु बीजा पण (गंजीरं के०) गंजीर एटले अप्रकाश अने वली (जुसिरं के०) सुषिरं एटले अंदर पोलाणवालुं एवा जे काष्ठादि तेनो त्याग करे. ॥ ६६ ॥

(दीपिका.) तादृशेन चलाचलेन काष्ठादिना साधुः किं न कुर्यात् इत्याह । तेन काष्ठादिना जिह्वुर्न गञ्जेत् । कथमित्याह । तत्र काष्ठादौ गमनेऽसंयमो दृष्टः । कथं काष्ठादिचप्राणिनामुपमर्दसंज्ञवात् । तथा एवंविधमन्यदपि काष्ठादि परिहरेत् साधुः । किं

विशिष्टं काष्ठादि । गम्भीरमप्रकाशं पुनः शुषिरमन्तःसाररहितम् । किं साधुः । सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावकुर्वाणः ॥ ६६ ॥

(टीका.) ए तेण त्ति सूत्रम् । न तेन काष्ठादिना त्रिहुर्गच्छेत् । किमित्यत्राह । दृष्ट-
स्तत्रासंयमः । तच्चलने प्राण्युपमर्दसंज्ञवात् । तथा गम्भीरमप्रकाशं शुषिरं चैवान्तःसार-
रहितम् । सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावगच्छन् परिहरेदिति सूत्रार्थः ॥ ६६ ॥

निस्सेणिं फलकं पीठं, उस्सवित्ता एमारुहे ॥
मंचं कीलं च पासायं, समण्ठा एव दावए ॥ ६७ ॥

(अवचूरिः) निश्रेणिं फलकं पीठमुत्सृत्योर्ध्वीकृत्य मञ्चं कीलं चोत्सृत्य प्रासा-
दमारोहेत् श्रमणार्थं दायकः ॥ ६७ ॥

(अर्थ.) हवे घरमाहेलां दोषो टालवा, ते कहेठे. तथा (दावए के०) दायकः
एटले साधुने वहोरावनारो पुरुष (समण्ठा के०) श्रमणार्थं एटले साधुने आ-
हारपाणी वहोराववाने अर्थे (निस्सेणिं के०) निश्रेणिं एटले नीसरणीने अथवा
(फलकं के०) फलकं एटले पाटीयाने (पीठं के०) पीठं एटले बाजोठने, (मंचं
के०) मंचं एटले माचाने (कीलं के०) कीलकने (उस्सवित्ता एं के०) उत्सृत्य
एटले ऊंचो करीने (पासायं के०) प्रासादं एटले प्रासादउपर (आरुहे के०)
आरोहेत् एटले चढे. ॥ ६७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशे प्रकारे न गृह्णीयात् इत्याह । दाता श्रमणार्थं साधुनिमित्तं
प्रासादं यदि आरोहेत् । तदा साधुर्निष्ठां न गृह्णीयात् । किं कृत्वा प्रासादमारोहेत् ।
निश्रेणिं १ फलकं २ पीठं ३ मंचं ४ कीलं ५ च उत्सृत्य ऊर्ध्वं कृत्वा ॥ ६७ ॥

(टीका.) किं च निस्सेणिं त्ति सूत्रम् । निश्रेणिं फलकं पीठं उस्सवित्ता उत्सृत्य
ऊर्ध्वं कृत्वा इत्यर्थः । आरोहेन्मञ्चं कीलकं च उत्सृत्य । कमारोहेदित्याह । प्रासादं
श्रमणार्थं साधुनिमित्तं दायको दाता आरोहेत् । एतदप्यग्राह्यमिति सूत्रार्थः ॥ ६७ ॥

डुरूहमाणी पडिवजा, ह्ठं पायं व लूसए ॥
पुढविजीवे वि हिंसिजा, जे अ तन्निस्सिया जगे ॥ ६८ ॥

(अवचूरिः) दोषमाह । डुःखेनारोहन्ती प्रपतेत् । हस्तं पादं च लूषयेत् खण्ड-
येत् । यानि च तत्पृथिवीनिःश्रितानि जगन्ति प्राणिनस्तानि हिंस्यात् ॥ ६८ ॥

१९८ राय धनपतसिंघवहाडुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) हवे तेनो दोष कहे ठे. (डुरूहमाणी के०) आरोहन्ती एटले अन्नादिक लेवा नणी ते उपर चढती थकी कदाचित् (पडिवज्जा के०) प्रपतेत् एटले पडे, अथवा (हठं के०) हस्तं एटले पोताना हाथने (च के०) वली पोताना (पायं के०) पादं एटले पगने (लूसए के०) लूषयेत् एटले पोतेज चांगे, तथा (पुढवीजीवेवि के०) पृथ्वीजीवानपि एटले पृथ्वीकायजीवोने पण (हिंसिज्जा के०) हिंस्यात् एटले हणे. (अ के०) च एटले वली (जे के०) यानि एटले जे (तन्निसिआ के०) तन्निश्रितानि एटले ते पृथ्वीने आश्रय करी रहेलां एवां (जगे के०) जगन्ति एटले प्राणियो होय तेने पण हणे. ॥ ६८ ॥

(दीपिका.) कथं न गृह्णीयात् ? तथा ग्रहणे दोषमाह । निश्रेणिप्रमुखमारोहन्ती स्त्री प्रपतेत् । प्रपतन्ती च हस्तं वा पादं वा लूषयेत् स्वकीयं स्वत एव खण्णयेत् । पुनरपि कथंचित्तत्र स्थाने पृथिवीजीवान् विहिंस्यात् । पुनरपि यानि तन्निश्रितानि पृथ्वीनिश्रितानि जगन्ति प्राणिनः तानपि हिंस्यात् ॥ ६८ ॥

(टीका.) अत्रैव दोषमाह । डुरूहमाणि त्ति सूत्रम् । आरोहन्ती प्रपतेत् । प्रपतन्ती च हस्तं पादं वा लूषयेत् स्वकं स्वत एव खण्णयेत् । तथा पृथ्वीजीवान् विहिंस्यात् । कथंचित्तत्रस्थान् । तथा यानि च तन्निश्रितानि जगन्ति प्राणिनस्तांश्च हिंस्यादिति सूत्रार्थः ॥ ६८ ॥

एयारिसे महादोसे, जाणिऊण महेसिणो ॥

तम्हा मालोहमं जिस्कं, न पडिगिहंति संजया ॥ ६९ ॥

(अवचूरिः) ईदृशान्महादोषान् ज्ञात्वा महर्षयः साधवः । यस्माद्दोषकारिणी तस्मान्मालापहतां मालादानीतां जिह्वां न प्रतिगृह्णन्ति ॥ ६९ ॥

(अर्थ.) हवे गोचरीचर्याना दोषोनो उपसंहार करे ठे. एयारिसे इति (संजया के०) संयताः एटले संयमी एवा (महेसिणो के०) महर्षयः एटले महोटा ऋषियो (एयारिसे के०) एतादृशान् एटले ए पूर्वे कहेला ते प्रकारना (महादोसे के०) महादोषान् एटले मोटा दोषोने (जाणिऊण के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तम्हा के०) तस्मात् एटले तेमाटे (मालोहमं के०) मालापहतां एटले उपरना माल थकी, एटले मेडाउपरथी उतारीने आणेदी एवी (जिस्कं के०) जिह्वां एटले ज्ञाने (न पडिगिहंति के०) न प्रतिगृह्णन्ति एटले ग्रहण करता नथी. ॥ ६९ ॥

(दीपिका.) ततः साधवः किं कुर्वत इत्याह । एतादृशान् पूर्वोक्तान् महादोषान् ज्ञात्वा महर्षयः साधवः । यस्माद्दोषकारिणीयं जिज्ञासा । तस्मात् मालापहतां मालोपनीतां जिज्ञासां न प्रतिगृह्णन्ति । किंविशिष्टा महर्षयः । संयताः सम्यक्संयमे यतनां कुर्वाणाः ॥ ६९ ॥

(टीका.) एअरिस ति सूत्रम् । ईदृशाननन्तरोदितरूपान्महादोषान् ज्ञात्वा महर्षयः साधवः । यस्माद्दोषकारिणीयं तस्मान्मालापहतां मालादानीतां जिज्ञासां न प्रतिगृह्णन्ति संयताः । पाठान्तरं वा । हंदि मालोहडं ति । हंदीत्युपप्रदर्शन इति सूत्रार्थः ॥ ६९ ॥

कंदं मूलं पलंबं वा, आमं विन्नं च सन्निरं ॥

तुंबागं शिंगबेरं च, आमगं परिवर्जये ॥ ७० ॥

(अवचूरिः) सूरणादि कन्दम् । मूलं विदारिकादिरूपम् । प्रम्लंबं तालफलादि । आमं विन्नं च सन्निरं पत्रशाकम् । तुम्बकं प्रतीतं त्वग्मज्जान्तर्वर्ति । आर्द्रां तुलसीमित्यन्ये । शृङ्गबेरं चार्द्रकमामगं परिवर्जयेदिति ॥ ७० ॥

(अर्थ.) हवे केटलीक वहोरवामां निषिद्ध वस्तु ठे, ते कहे ठे, कंदमिति. तथा (कंदं के०) सूरण विगेरे कंद, (मूलं के०) विदारिकादि मूल, (वा के०) अथवा (पलंबं के०) प्रलंबं एटले तालादिकनां फल अने (आमं के०) काचुं, अथवा (विन्नं के०) ठेद्युं एवुं (सन्निरं के०) पत्रशाक तथा (तुंबागं के०) तूंबडुं, डुधियुं, तेने तथा (शिंगबेरं के०) शृंगबेरं एटले आर्द्रं एटलां वानां (आमगं के०) आमकं एटले काचां सचित्त होय तो तेने (परिवर्जये के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ ७० ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं कीदृशं कीदृशं न गृह्णन्ति तदाह । साधुः कन्दं सूरणादि “वर्जयेत्” इत्युक्तिः सर्वत्र लापनीया १ तथा मूलं पिण्डादिरूपं २ प्रलंबं वा तालफलादि ३ आमं विन्नं च सन्निरम् । सन्निरमिति पत्रशाकं ४ तुंबाकं त्वग्मज्जान्तर्वर्त्यार्द्रम् । तुलसीमित्यन्ये ५ शृंगबेरं च आर्द्रकं ६ च आमकं सचित्तम् ॥ ७० ॥

(टीका.) प्रतिषेधाधिकार एवाह । कंदं मूलं ति सूत्रम् । कन्दं सूरणादिलक्षणम् । मूलं विदारिकारूपम् । प्रलंबं वा तालफलादि । आमं विन्नं वा सन्निरम् । सन्निरमिति पत्रशाकम् । तुम्बाकं त्वग्मज्जान्तर्वर्ति । आर्द्रां वा तुलसीमित्यन्ये । शृङ्गबेरं चार्द्रकम् । आमं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ७० ॥

३०० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तहेव सत्तुचुन्नाइं, कोलचुन्नाइं आवणे ॥

सक्कुलिं फाणियं पूयं, अन्नं वा वि तहाविहं ॥ ७१ ॥

(अवचूरिः) तथैव सक्कुचूर्णान् सक्कून् कोलचूर्णान् बदरसक्कून् आपणे वीथ्याम् । शष्कुलिं तिलपर्पटिकां फाणितं द्रवगुडं पूपं कणिकादिमयम् । अन्यद्वा तथाविधं मोदकादि ॥ ७१ ॥

(अर्थ.) हवे (तहेव के०) तथैव एटले तेमज वली (सत्तुचुन्नाइके०) सक्कुचूर्णानि एटले सत्तुआ (कोलचुन्नाइ के०) कोलचूर्णानि एटले वोरनो चूको तेमज (आवणे के०) आपणे एटले वीथीमां तथा (सक्कुलिं के०) तिल सांकली, अथवा (फाणियं के०) फाणितं एटले पातलो गोल (पूयं के०) पूपं एटले पूडला तथा (अन्नं वा वि के०) अन्यद्वापि एटले अनेरुं पण (तहाविहं के०) तथाविधं एटले तेवा प्रकारनुं जे मोदकादि अन्नपान होय तो तेने साधु त्याग करे. ॥ ७१ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशं परिवर्जयेदित्याह । तथैव सक्कुचूर्णान् सक्कून् १ कोलचूर्णान् बदरचूर्णान् २ आपणे वीथ्यां तथा शष्कुलिं तिलपर्पटिकां ३ फाणितं द्रवगुडं ४ पूपकं कणिकादिमयम् ५ अन्यद्वा तथाविधं मोदकादि. ॥ ७१ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव सक्कुचूर्णान् कोलचूर्णान् बदरसक्कून् आपणे वीथ्यां तथा शष्कुलीं तिलपर्पटिकां फाणितं द्रवगुडं पूपं कणिकादिमयम् । अन्यद्वा तथाविधं मोदकादि ॥ ७१ ॥

विक्रायमाणं पसढं, रणणं परिफासिअं ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७२ ॥

(अवचूरिः) विक्रीयमाणमापण इति शेषः । प्रसह्यकमनेकदिनस्थापनेन प्रकटम् । अतएव रजसा पार्थिवेन परिस्पृष्टं व्याप्तम् ॥ ७२ ॥

(अर्थ.) तथा (विक्रायमाणं के०) विक्रीयमाणं एटले डुकानमां वेचातुं एवुं, तथा (पसढं के०) प्रसह्यं एटले बहु दिवस राखीने प्रकट करेवुं एवुं माटेज (रणण के०) रजसा एटले सचित्त रजे करी (परिफासिअं के०) परिस्पृष्टं एटले खरड्युं एवुं अन्नपान तेने (दिंतिअं के०) ददतीं एटले आपनारीने (पडिआइस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले वजे. केवीरीतें परिहरे ते कहे ठे. (न मे कप्पइ तारिसं) न मे कल्पते तादृशं एटले मने तेवुं असूजतुं खपतुं नथी. ॥ ७२ ॥

(दीपिका.) तत्किमित्याह । एवंभूतं सक्तुचूर्णादिकं दीयमानमपि साधुर्नृ-
ह्नीयादित्यर्थः ॥ ७२ ॥

(टीका.) किमित्याह । विक्रायमाणं ति सूत्रम् । विक्रीयमाणमापणे इति वर्तते ।
प्रसह्य अनेकदिवसस्थापनेन प्रकटम् । अतएव रजसा पार्थिवेन परिस्पृष्टं व्याप्तम् । त-
दिदंभूतं तत्र ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कल्पते तादृशमिति सूत्रद्वयार्थः ॥ ७२ ॥

बहुअष्ठियं पुग्गलं, अणिमिसं वा बहुकंटयं ॥

अन्नियं तिंडुयं विद्धं, उड्डुखं व सिंबलिं ॥ ७३ ॥

(अवचूरिः) बह्वस्थिकं पुज्जलं मांसमनिमिषं वा मत्स्यं बहुकंटकम् । अयं किल
कालाद्यपेक्षया ग्रहणे निषेधः । अन्ये त्वाहुः । वनस्पत्यधिकारात्तथाविधफला-
ख्ये एते । तथा चाह अस्थिकं अस्थिकवृक्षफलं तिंडुकं तिंडुरूकीफलं विद्व-
मिड्डुखं शाल्मलिं वद्धादिफलम् । वाब्दशस्य व्यवहितः संबन्धः ॥ ७३ ॥

(अर्थ.) (बहुअष्ठियं के०) बह्वस्थि एटले जेमां ठलिया घणा ठे, एवा
(पुग्गलं के०) पुज्जलं एटले पोगल वृक्षानुं फल अथवा सीताफल (वा के०) अ-
थवा (अणिमिसं के०) अनिमिषं एटले अनिमिष नामक फलने अथवा (बहु-
कंटयं के०) बहुकंटकं एटले कांटा जेने घणा ठे, एवा फलने अथवा (अन्नियं
के०) अस्थिकं एटले अस्थिकवृक्षानुं फल अथवा (तिंडुयं के०) तिंडुकं एटले
तिंडुकवृक्षानुं फल तथा (विद्धं के०) विद्वं एटले विद्वनामक वृक्षानुं फल तथा
(उड्डुखं के०) इड्डुखं एटले शैलडीना कटका ते प्रत्ये (च के०) वली (सं-
बलिं के०) शाल्मलिं एटले शाल्मलीना फल प्रत्ये ॥ ७३ ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं कीदृशं कीदृशं दीयमानमपि न गृह्णीयात् तदाह । साधुः
पुज्जलादिकं दीयमानमपि न गृह्णीयात् इत्युक्तिः । पुज्जलं मांसम् । किंभूतं पुज्जलम् । बह्व-
स्थिकं २ तथा अनिमिषं वा मत्स्यम् । किं० अनिमिषम् । बहुकंटकम् । अयं किल कालाद्य-
पेक्षया ग्रहणे प्रतिषेधः । अन्ये तु अजिदधति वनस्पत्यधिकारात् तथाविधफलाजि-
धाने एते इति । तथा च आह । अस्थिकं अस्थिकवृक्षफलं तिंडुकं तिंडुरूकीफलम् ।
विद्वं इड्डुखं च एतद्वयमपि प्रसिद्धम् । शाल्मलीं वा वद्धादि फलिं च ॥ ७३ ॥

(टीका.) किंच बहुअष्ठियं ति सूत्रम् । बह्वस्थिपुज्जलं मांसमनिमिषं वा मत्स्यं वा
बहुकण्टकम् । अयं किल कालाद्यपेक्षया ग्रहणे प्रतिषेधः । अन्ये त्वजिदधति वनस्पत्य-
धिकारात्तथाविधफलाजिधाने एते इति । तथा चाह । अन्निकं अन्निकवृक्षफलम् ।

३०९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तेंडुकं तेंडुरुकीफलम् । विद्वमिद्वुखण्णमिति च प्रतीते । शाड्मदिं वा वद्धादिफदिं
वा । वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्ध इति सूत्रार्थः ॥ ७३ ॥

अपे सिआ नोअणजाए, बहुउप्पियधम्मिए ॥

दिंतिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥७४॥

(अवचूरिः) अत्रैव दोषमाह । अद्वपं स्याज्जोजनजातम् । बहुपन्नधर्मकम् । एतत्
ददतीम् ॥ ७४ ॥

(अर्थ.) तथा (नोअणजाए के०) जोजनजातं एटले जे पदार्थमां खावायोग्य
जाग जे ठे ते (अप्पे के०) अद्वपं एटले थोडो (सिआ के०) स्यात् एटले होय,
अने (बहु उप्पिय धम्मिए के०) बहुपन्नधर्मकं एटले नांखवा योग्य पुज्जल घणा
एवो ठे धर्म ते खजाव जेनो एवा अर्थात् खावुं थोडुं अने परठवुं घणुं जेमां ठे, एवा
फलादिकने (दिंतिअं के०) ददतीं एटले आपनारी एवी श्राविकाने (पडिआइस्के
के०) प्रत्याचक्षीत एटले परिहरे, वजे, ते एवीरीतें के, (न मे कप्पइ तारिसं के०)
मने तेवुं असूजतुं अन्नपान खपतुं नथी. ॥ ७४ ॥

(दीपिका.) एतद्ग्रहणे दोषमाह । बहुअधिअपुग्गलादिके चक्षिते सति अद्वपं
स्यात् जोजनजातं तथा एतत् बहुपन्नधर्मकं च । यतश्चैवं ततो ददतीं प्रति साधु-
र्वदेत् न मम कदपते तादृशमिति ॥ ७४ ॥

(टीका.) अत्रैव दोषमाह । अप्पत्ति सूत्रम् । अद्वपं स्याज्जोजनजातमत्रापि
तु बहुपन्नधर्मकमेतत् । यतश्चैवमतो ददतीं प्रत्याचक्षीत न मम कदपते तादृश-
मिति सूत्रार्थः ॥ ७४ ॥

तहेवुच्चावयं पाणं, अडुवावारधोअणं ॥

संसेइमं चाउलोदगं, अहुणाधोअं विवक्कए ॥ ७५ ॥

(अवचूरिः) उक्तोऽशनविधिः संप्रति पानविधिमाह । तथैव यथाशनमु-
च्चावचम् । उच्चं वर्णाद्युपेतं द्राक्षापानादि अवचं वर्णादिहीनं पूत्यारनालादिकम् ।
अथवा वारकधावनं गुडघटधावनम् । अथवा धान्यस्थालीक्षालनाद्यपि । संस्वेदजं
पिष्टोदकादि । एतदशनवउत्सर्गापवादाच्यां गृहीयादिति शेषः । तन्डुलोदमधुना-
धौतमपरिणतं विवर्जयेत् ॥ ७५ ॥

(अर्थ.) अहिंसुधी अन्न लेवानो विधि कह्यो, हवे पाणी लेवानो विधि कहे
तहेव त्ति (तहेव के०) तथैव एटले जेम अन्न लेवानो विधि कह्यो, तेमज (उच्चा-

वयं के०) उच्चावचं, एटले जेने केशरादिकनो सुगंध ठे ते द्राखवाणी, साखरवाणी प्रमुख अने अवच ते जेने सारो गंध अथवा वर्ण नथी एवुं कांजीनुं पाणी विगेरे (पाणं के०) पानं एटले पीवानो पदार्थ, (अडुवा के०) अथवा (वारधोअणं के०) गोलनो घडो धोइने काढीनाखेलुं पाणी, सेलडीने रसें खरड्या घडानुं धोवण, अथवा थाढी प्रमुखनुं धोवण, अथवा (संसेइमं के०) संस्वेदजं एटले कथरोटनुं धोयण ले. तथा (चाजलोदगं के०) तंडुलोदकं एटले चोखानुं धोयण ते (अहुणाधोअं के०) अधुनाधौतं एटले तत्कालनुं धोएलुं जेनो फरस परिणम्यो नथी तेवा पीवाना पदार्थने पूर्वोक्त साधु (विवज्जाए के०) विवर्जयेत् एटले विवशेषं करी वज्जे. ॥ ७५ ॥

(दीपिका.) उक्तोऽशनविधिः । अथ पानविधिमाह । एवंविधं पानं गृह्णीयात् । किंविधं पानम् । तथैव उच्चावचं तथैव यथा अशनमुच्चावचम् । उच्चं वर्णाद्युपेतं द्राक्षापानादि अवचं वर्णादिहीनं पूत्यारनालादि । अथ वा वारकधावनं गुडघटधावनादि धान्यस्थालीकालनादि संस्वेदजं पिष्टोदकादि । एतत् अशनवत् उत्सर्गापवादान्यां साधुर्गृह्णीयात् इति वाक्यशेषः । तन्दुलोदकमधुनाधौतमपरिणतं साधुर्विवर्जयेत् ॥ ७५ ॥

(टीका.) उक्तोऽशनविधिः । सांप्रतं पानविधिमाह । तदेव त्ति सूत्रम् । तथैव यथाशनमनन्तरमुच्चावचं तथा पानमुच्चं वर्णाद्युपेतं द्राक्षापानादि । अवचं वर्णादिहीनं पूत्यारनालादि । अथवा वारकधावनं गुडघटधावनमित्यर्थः । संस्वेदजं पिष्टोदकादि । एतदशनवदुत्सर्गापवादान्यां गृह्णीयादिति वाक्यशेषः । तन्दुलोदकमठिकरकं अधुनाधौतमपरिणतं विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ७५ ॥

जं जाणेज्ज चिरा धोयं, मईए दंसणेण वा ॥

पडिपुठ्ठिऊण सुच्चा वा, जं च निस्संकिअं नवे ॥ ७६ ॥

(अवचूरिः) अत्रैव विधिमाह । यज्जानीयात्तन्दुलोदकं चिराद्भौतम् । कथम् । मत्या दर्शनेन वा । वाशब्दश्चकारार्थः । सूत्रानुसारमत्या दर्शनेन च वर्णापरिणतेन । प्रतिपृष्ठय श्रुत्वा च तत्प्रतिवचः यच्च निःशङ्कितं तत् गृह्णीयादिति शेषः ॥ ७६ ॥

(अर्थ.) वली (जं के०) यत् एटले जे चोखानुं पाणी (चिराधोअं के०) चिरधौतं एटले घणी वखतनुं धोयुं ठे एम (जाणेज्ज के०) जानीयात् एटले जाणे. शार्थी जाणे तो के, (मईए के०) मत्या एटले पोतानी सूत्रानुसारी बुद्धिए करी (वा के०) अथवा (दंसणेण के०) दर्शनेन एटले प्रत्यक्ष दृष्टिए करी, (वा के०)

किंवा (पडिपुञ्जिण के०) प्रतिपृष्ठय एटले गृहस्थने पूठीने तथा (सुच्चा के०) श्रुत्वा एटले घणी वेदानुं धोयुं ठे एवं गृहस्थना मुखथी सांजद्वीने (जं के०) यत् एटले जे पूर्वोक्त पाणी (निस्संकिञ्चं के०) निःशंकितं एटले शंकारहित एवं (जवे के०) जवेत् एटले होय तो ते साधु ग्रहण करे. ॥ ७६ ॥

(दीपिका.) अत्रैव विधिमाह । साधुर्यत्तन्डुलोदकमेवं जानीयात्तद् गृहीयादिति शेषः । किंविशिष्टं तन्डुलोदकं चिराद्भौतम् । कथं जानीयादित्याह । मत्या तद्ग्रहणादिकर्मजया तथा दर्शनेन वा वर्णादिपरिणतसूत्रानुसारेण वा । किं कृत्वा । इति गृहस्थं पृष्ट्वा । इतीति किम् । कियती वेला अस्य धौतस्य जाता इति । च पुनः इति श्रुत्वा गृहस्थात् । इतीति किम् । महती वेला जाता अस्य धौतस्य इति । एवं च यन्निःशंकितं जवति तद्गृहीयादिति ॥ ७६ ॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । जं जाणिजा त्ति सूत्रम् । यत्तन्डुलोदकं जानीयाद्विद्याच्चिरधौतम् । कथं जानीयादित्यत आह । मत्या दर्शनेन वा । मत्या तद्ग्रहणादिकर्मजया । दर्शनेन वा वर्णादिपरिणतसूत्रानुसारेण । चकारो वाशब्दार्थः । तदप्येवंभूतं कियती वेलास्य धौतस्येति पृष्ट्वा गृहस्थम् । श्रुत्वा वा महती वेलेति श्रुत्वा च प्रतिवचनम् । यच्चेति यदेव निःशङ्कितं जवति निरवयवप्रशान्ततया तन्डुलोदकं तत्प्रति गृहीयादिति । विशेषः पिण्डनिर्युक्तावुक्त इति सूत्रार्थः ॥ ७६ ॥

अजीवं परिणयं नच्चा, पडिगाहिजा संजए ॥

अह संकियं जविजा, आसाइत्ता ए रोअए ॥ ७७ ॥

(अवचूरिः) उष्णोदकमजीवं परिणतं ज्ञात्वा त्रिदण्डपरिवर्तनादिरूपं मत्या दर्शनेन वेति वर्तते । तदिदंभूतं प्रतिगृहीयात् संयतः । आरनालमपि पूत्यादिदोषरहितं देहोपकारकं मत्यादिना ज्ञात्वा इति । अथ शङ्कितं जवेत् पूत्यादिदोषेण । तत आस्वाद्य रोचयेत् विनिश्चयं कुर्यात् ॥ ७७ ॥

(अर्थ.) हवे वली उष्णोदक लेवानो विधि कहे ठे. अजीवमिति (संजए के०) संयतः एटले साधु जे उदक लेवानुं होय तेने (अजीवं के०) जीवरहित एटले प्रासुक अने (परिणतं के०) जेनी वेला परिणमी ठे एवं (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने अर्थात् त्रिदंडपरिवर्तनादिके करी शुरू ठे, एम सूत्रानुसारी बुद्धिथी जाणीने (पडिगाहिजा के०) प्रतिगृहीयात् एटले ग्रहण करे, वहोरे. (अह के०) अथ. अहिं अथ शब्दें करी बीजो पद्म ग्रहण करवो. ते एवी रीते के, जो पूर्वोक्तरीतें लेवानुं

उदक प्रासुक नहीं होय, अने (संकियं के०) शंकितं एटले कोइ प्रकारना दोषनी शंकासहित (जविज्ञा के०) जवेत् एटले होय तो (आसाइत्ता एं के०) आस्वाद्य एटले हाथे लइ जीनें चाखी (रोअए के०) रोचयेत् एटले निश्चय करे, अर्थात् जीज पर मूकीने तेनो निश्चय करे के, ए प्रासुक देवा जोग ठे के नथी. ॥ ७७ ॥

(दीपिका.) अथ उष्णोदकादिविधिमाह । संयतः साधुः एवंविधमुष्णोदकं गृह्णीयादिति उक्तिः । किं कृत्वा । अजीवं प्रासुकं तथा परिणतं त्रिदण्डोत्कलितम् । चतुर्थरसमपि अप्रूत्यादि देहोपकारकं मत्या दर्शनेन वा ज्ञात्वा अथ शङ्कितं जवेत्पूत्यादिजावेन । ततः तत्पानीयमास्वाद्य रोचयेद्विनिश्चयं कुर्यात् ॥ ७७ ॥

(टीका.) उष्णोदकादिविधिमाह । अजीवं ति सूत्रम् । उष्णोदकमजीवं परिणतं ज्ञात्वा त्रिदण्डपरिवर्तनादिरूपं मत्या दर्शनेन वेत्यादि वर्तते । तदिदं चूतं प्रतिगृह्णीयात्संयतः । चतुर्थरसमपूत्यादि देहोपकारकं मत्यादिना ज्ञात्वेत्यर्थः । अथ शङ्कितं जवेत्पूत्यादिजावेन तत आस्वाद्य रोचयेद्विनिश्चयं कुर्यादिति सूत्रार्थः ॥ ७७ ॥

धोवमासायणछाए, हडगंमि दलाहि मे ॥

मामे अच्चंबिलं पूअं, नालं तिन्हं विणित्तए ॥ ७८ ॥

(अवचूरिः) स्तोकमास्वादनार्थं प्रथमं तावत् हस्ते देहि । यदि साधुप्रायोग्यं ततो ग्रहीष्ये । मामे अत्यम्लं पूति तृष्णापनोदाय नालम् । ततः किमनेनानुपयोगिनेति । आस्वादितं चेत्साधुप्रायोग्यं गृह्यते ॥ ७८ ॥

(अर्थ.) केवी रीतें निश्चय करे, ते कहे ठे. वली संयमी साधु पाणी वहोरतां गृहस्थने कहे के, (थोवंके०) स्तोकं एटले थोडुं पाणी (आसायणछाए के०) आस्वादनार्थं एटले चाखवाने अर्थे (मे के०) मुऊने (हडगंमि के०) हस्ते एटले हाथने विषे (दलाहि के०) देहि एटले आप. जो प्रासुक हशे तो हुं लइश, (अच्चंबिलं के०) अत्यम्लं एटले अतिशय खाटुं अथवा (पूअं के०) पूतं एटले कोछुं एवुं (तिन्हं के०) तृष्णां एटले तृषाने (विणित्तए के०) विनेतुं एटले निवारण करवाने (नालं के०) समर्थ नथी, माटे एवुं पाणी (मे के०) मने (मा के०) नहीं खपे. ॥ ७८ ॥

(दीपिका.) अथ केन विधिना विनिश्चयं कुर्यादित्याह साधुर्दातारं प्रति एवं वदेत् । एवं किम् । मे मम हस्ते आस्वादनार्थं स्तोकं पानीयं प्रथमं देहि । यदि साधोरुप-

३०६ शय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जोग्यं ततो ग्रहीष्ये । मा मे मम अत्यम्लं पूति तृषापनोदाय न अलं समर्थं । ततः कि-
मनेन अप्रयोजनेनेति । तत अस्वादितं सच्च तत्साधुयोग्यं चेन्नवति तदा गृह्यत एव
नो चेत्तदाग्राह्यम् ॥ ७८ ॥

(टीका.) तच्चैवं शोवं ति सूत्रम् । स्तोकमास्वादनेार्थं प्रथमं तावत् हस्ते देहि
मे । यदि साधुप्रायोग्यं ततो ग्रहीष्ये । मा मे अत्यम्लं पूति नालं तृषापनोदाय । ततः
किमनेनानुपयोगिनेति सूत्रार्थः ॥ ७८ ॥

तं च अच्चंबिलं पूयं, नालं तिन्हं विणित्तए ॥

दित्तिअं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७९ ॥

(अवचूरिः) तं च० । नालं तृषणापनोदाय ॥ ७९ ॥

(अर्थ.) माटे तं च इति. (तं के०) तत् एटले ते (अच्चंबिलं के०) अत्यम्लं
एटले अतिशय खाटुं अथवा (पूयं के०) पूतं एटले कोळुं एवुं जल (तिन्हं विणि-
त्तए के०) तृषणां विनेतुं एटले तृषानुं निवारण करवाने अर्थे (नालं के०) समर्थ
नथी. एवा पाणीने (दित्तिअं के०) ददतीं एटले आपनारी एवी श्राविकाने (पडिआ-
इस्के के०) प्रत्याचक्षीत एटले कहे के, मने तेवुं असूजतुं पाणी कट्टे नहि. ॥ ७९ ॥

(टीपिका.) अथ कदाचित् स्त्री तदत्यम्लमपि ददाति तदा तां ददतीं प्रति साधुः
किं वक्ति तदाह । तच्च अत्यम्लं पूति न अलं समर्थं तृषणां विनेतुं ततो ददतीं प्रति
वक्ति न मम कट्टपते तादृशमिति ॥ ७९ ॥

(टीका.) तं च ति सूत्रम् । सुगमम् ॥ ७९ ॥

तं च होऊ अकामेणं, विमणेण पडिच्चिअं ॥

तं अप्पणा न पिबे, नो वि अन्नस्स दावए ॥ ८० ॥

(अवचूरिः) तच्चात्यम्लादि जवेदकामेनोपरोधशीलतया विमनस्केनान्यचित्तेन
प्रतीक्षितं गृहीतं तदात्मना कायापकारकमित्यनाजोगधर्मश्रद्धया न पिबेत् । नाप्यन्ये-
ज्यो दापयेत् । रत्नाधिकेनापि स्वयं दानस्य प्रतिषेधज्ञापनार्थं दापनग्रहणमिति ॥ ८० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्त जल कदाचित् देनार श्राविकाए आग्रहपूर्वक साधुने वहो-
राव्युं तो तेनुं शुं करवुं ते कहे ठे. तं च इति. वली कदाचित् ते संजमी साधुए (तं
के०) तत् एटले उपर कहेळुं एवुं अत्यम्लादि जल (अकामेणं के०) अकामेन

एटले इहा नहीं उतां पण आपनारना आग्रहथी अग्रवा (विमणेण के०) वि-
मनस्केन एटले मन ठेकाणें नहीं होवाथी (पडिछिअं हुजा के०) प्रतीछितं जवेत्
एटले ग्रहण कखुं होय तो (तं के०) ते जल (अप्पणा के०) आत्मना एटले
पोते (ए पिबे के०) न पिबेत् एटले पिए नहि. तथा (अन्नस्स वि के०) अन्य-
स्यापि एटले बीजाने पण (नो दावए के०) न दापयेत् एटले अपावे नहीं. का-
रण ते पीवा योग्य नथी. ॥ ७० ॥

(दीपिका.) अथ अकामादिना कदाचित् तदत्यम्बादिकं गृहीतं तदा को वि-
धिस्तदाह । एवंविधमत्यम्बादि साधुना कदाचित् अकामेन आग्रहवशेन विमन-
स्केन अन्यचित्तेन प्रतीछितं गृहीतं जवेत् । तदापि तत् साधुर्न पिबेत् कायस्यापका-
रकमिति अनाजोगधर्मश्रद्धयापि नापि । अन्येज्यो दापयेत् । रत्नाधिकेनापि स्वयं दा-
नस्य प्रतिषेधज्ञापनार्थं दापनग्रहणम् । इह च इयं ज्ञावना । सबड संजमं संजमाउं
अप्पाणं चैव रक्किजा इति ॥ ७० ॥

(टीका.) आस्वादितं च सत्साधुप्रायोग्यं चेजृह्यत एव नो चेदग्राह्यम् । तं च त्ति
सूत्रम् । तच्चात्यम्बादि जवेदकामेन उपरोधशीलतया विमनस्केनान्यचित्तेन प्रतीप्सितं
गृहीतम् । तदात्मना कायापकारकमित्यनाजोगधर्मश्रद्धया न पिबेत् । नाप्यन्येज्यो दाप-
येत् । रत्नाधिकेनापि स्वयं दानस्य प्रतिषेधज्ञापनार्थं दापनग्रहणम् । इह च सबड
संजमं संजमाउं अप्पाणमेवेत्यादि ज्ञावनयेति सूत्रार्थः ॥ ७० ॥

एगंतमवक्कमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥

जयं परिठविजा, परिठप्य पडिकमे ॥ ७१ ॥

(अवचूरिः) अस्यैव विधिमाह । एकान्तमवक्कम्याचित्तं दग्धप्रदेशादि प्रत्युपेक्ष्य
चक्षुषा प्रमृज्य च रजोहरणेन स्थण्डिलमिति गम्यम् । यत्तं परिष्ठापयेत् । विधिना त्रि-
वाक्यपूर्वं व्युत्सृजेत् । प्रतिष्ठाप्य वसतिमागतः प्रतिक्रामेदीर्यापथिकीम् ॥ ७१ ॥

(अर्थ.) त्यारे ते साधु पोते पीये नहि, अने बीजाने आपे नहि, ते पाणीनुं
शुं करे ते कहे ठे. एगंतमिति (एगंतं के०) एकांतस्थानके (अवक्कमित्ता
के०) अवक्कम्य एटले जश्ने तथा (अचित्तं के०) जीवरहित जग्याने (पडिले-
हिआ के०) प्रतिलेख्य एटले दृष्टिए करी जोश्ने तथा रजोहरणेकरी पडिलेहीने
(जयं के०) यत्तं एटले शीघ्रताथी नहि, पण जयणाए करी (परिठविजा के०)

३०८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा

प्रतिष्ठापयेत् एटले ते पाणीने परठवे अने (परिष्ठप्प के०) प्रतिष्ठाप्य एटले परठवीने (पडिक्कमे के०) प्रतिक्रामेत् एटले इरियावहि प्रतिक्रमण करे. ॥ ७१ ॥

(दीपिका.) ननु स्वयं तादृशं न पिवेत् अन्यस्य न पाययेत्तर्हि किं कुर्यादित्याह । साधुस्तत्पूर्वं गृहीतमत्यम्लादिकं प्रतिष्ठापयेत् विधिना व्युत्सृजेत् । किंकृत्वा । एकान्तं स्थानमवक्रम्य गत्वा अचित्तं दग्धप्रदेशादि स्थानं प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य च रजोहरणेन स्थण्डिलमिति शेषः । कथं प्रतिष्ठापयेत् । यतमत्वरितम् न शीघ्रम् । प्रतिष्ठापनानन्तरं किं कुर्यादित्याह । प्रतिष्ठाप्य वसतिमुपाश्रयमागतः सन् प्रतिक्रामेदीर्यापथिकीम् । एतच्च बहिरागतनियमकरणसिद्धम् प्रतिक्रमणमवहिरपि प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रमणनियमज्ञापनार्थमिति ॥ ७१ ॥

(टीका.) अस्यैव विधिमाह । एगंतं ति सूत्रम् । एकान्तमवक्रम्य गत्वा अचित्तं दग्धप्रदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य रजोहरणेन । स्थण्डिलमिति गम्यते । यतमत्वरितं प्रतिष्ठापयेद्विधिना त्रिर्वाक्यपूर्वं व्युत्सृजेत् । प्रतिष्ठाप्य वसतिमागतः प्रतिक्रामेदीर्यापथिकीम् । एतच्च बहिरागतनियमकरणसिद्धम् प्रतिक्रमणमवहिरपि प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रमणनियमज्ञापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ७१ ॥

सिञ्चा अ गोयरग्गगण, इञ्चिजा परिञ्चुत्तुञ्चं ॥

कुष्ठगं जित्तिमूलं वा, पडिलेहिता ए फासुञ्चं ॥ ७२ ॥

(अवचूरिः) अन्नपानविधिमन्त्रिधाय जोजनविधिमाह । स्याज्जोचराग्रगतो ग्रामान्तरं जिह्वां प्रविष्ट इष्टेत्परिञ्चोक्तुं बालादिः पिपासाद्यज्जिञ्चूतः सन् । तत्र साधुवसत्यज्ञावे कोष्ठकं शून्यगृहमठादि जिञ्चिञ्चूतं कुड्यैकदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य च रजोहरणेन । प्रासुकं बीजादिरहितम् ॥ ७२ ॥

(अर्थ.) एवी रीते अन्न पान लेवानो विधि कखो. हवे जोजननो विधि कहेठे. ते संयमी साधु (गोयरग्गगण के०) गोचराग्रगतः एटले गोचरीए गयो थको तिहां (सिञ्चा अ के०) स्यात् कदाचित् एटले जो कदाचित् (परिञ्चुत्तुञ्चं के०) परिञ्चोक्तुं, एटले जोजन करवाने (इञ्चिजा के०) इष्टेत् एटले इष्टे. तो त्यां साधुनी वसति नहि होवाथी (कुष्ठगं के०) कोष्ठकं एटले शून्य घर मठादिकने विषे (वा के०) अथवा (जित्तिमूलं के०) मठादिकनी जीतना मूल आगल (फासुञ्चं के०) प्रासुकं एटले सूजती शुद्ध एवी जूमिने (पडिलेहिता ए के०) दृष्टिए करी जोइने ॥ ७२ ॥

(दीपिका.) एवमन्नपानग्रहणविधिं कथयित्वा नोजनविधिमाह । बालादिः साधुः पिपासाद्यन्निन्नूतः स्यात् कदाचिन्नोचराग्रगतो ग्रामान्तरं त्रिद्वार्थं प्रविष्टः सन् परि-
नोक्तुमिच्छेत् । तदा तत्र वसतिर्नास्ति । तदा कोष्ठकं शून्यं च मठादि त्रित्तिमूलं वा कुड्यैकदेशादीत्याह ॥ ७२ ॥

(टीका.) एवमन्नपानग्रहणविधिमन्निधाय नोजनविधिमाह । सिद्ध्या अत्र त्रि-
सूत्रम् । स्यात् कदाचिन्नोचराग्रगतो ग्रामान्तरे त्रिद्वारं प्रविष्ट इच्छेत्परिनोक्तुं पानादि
पिपासाद्यन्निन्नूतः सन् । तत्र साधुवसत्यन्नावे कोष्ठकं शून्यवदमठादि त्रित्तिमूलं वा
कुड्यैकदेशादि प्रत्युपेक्ष्य चक्षुषा, प्रमृज्य च रजोहरणेन प्रासुकं बीजादिरहितं
चेति सूत्रार्थः ॥ ७२ ॥

अणुन्नवित्तु मेधावी, पडिन्नमि संवुम् ॥

हृत्तगं संपमज्जिता, तन्न च्नुजिज्ज संजए ॥ ७३ ॥

(अवचूरिः) अनुज्ञाप्य तत्स्वामिनं मेधावी साधुः प्रतिबन्ने कोष्ठकादौ संवृत
उपयुक्तः साधुरीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा तदनु हस्तकं मुखवस्त्रिकारूपमादायेति वाक्य-
शेषः । संप्रमृज्य विधिना तेन कायं तत्र चुञ्जीत संयतः ॥ ७३ ॥

(अर्थ.) पठी (मेधावी के०) मेधावी एटले बुद्धिमंत एवो (संजए के०)
संयतः एटले ते साधु (अणुन्नवित्तु के०) अनुज्ञाप्य एटले गृहस्थनी अनुज्ञा
लक्ष्णे (पडिन्नमि के०) प्रतिबन्ने एटले तृणादिके करी ढाकेला एवा ठामने
विषे (संवुडे के०) संवृतः एटले उपयुक्त थको इरियावही पडिक्कीने (हृत्तगं
के०) हस्तकं एटले मुहपत्ति लक्ष्णे हस्तपादादि अवयवने (संपमज्जिता के०)
संप्रमृज्य एटले सारीरीते पूंजीने (तन्न के०) ते स्थलने विषे (च्नुजिज्ज के०)
चुञ्जीत एटले रागद्वेष मूकीने नोजन करे. ॥ ७३ ॥

(दीपिका.) संयतः साधुस्तत्र स्थाने वक्ष्यमाणेन विधिना रागद्वेषरहितः सन्
चुञ्जीत । किं कृत्वा । तत्स्वामिनमवग्रहमनुज्ञाप्य आदेशं गृहीत्वा सागारिकपरिहा-
रतो विश्रामणव्याजेन । किंन्नूतः संयतः । मेधावी साधुसामाचारीविधिज्ञः । किंन्नूते को-
ष्ठकादिस्थाने । प्रतिबन्ने उपरि तृणादिजिराढादिते न आकाशे । किंन्नूतः संयतः । सं-
वृत उपयुक्तः सन्नीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा ततो हस्तकं मुखवस्त्रिकारूपमादाय इति
शेषः । तेन विधिना कायं संप्रमृज्य चुञ्जीत ॥ ७३ ॥

३१० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीका.) तत्र अणुन्नवित्ति सूत्रम् । अनुज्ञाप्य सागारिकपरिहारतो विश्रमण-
व्याजेन तत्स्वामिनमवग्रहं मेधावी साधुः प्रतिबन्ने तत्र कोष्ठकादौ संवृत उपयुक्तः सन्
साधुरीर्याप्रतिक्रमणं कृत्वा तदनु हस्तकं मुखवस्त्रिकारूपम् । आदायेति वाक्यशेषः ।
संप्रमृज्य विधिना तेन कायं तत्र जुञ्जीत संयतो रागद्वेषावपाकृत्येति सूत्रार्थः ॥ ७३ ॥

तन्न से जुंजमाणस्स, अठ्ठियं कंटउ सिआ ॥

तणकठसकरं वा वि, अन्नं वा वि तहाविहं ॥ ७४ ॥

(अवचूरिः) तत्र कोष्ठकादौ से तस्य साधोर्जुञ्जानस्यास्थिकं कण्टको वा
स्यात् । कथंचिजृहिणां प्रमाददोषात् कारणगृहीते पुञ्जल एवेत्यन्ये । तृणकाष्ठशर्क-
रं वापि । अन्यद्वापि तथाविधं बदरकर्कटकादीति ॥ ७४ ॥

(अर्थ.) त्यां नोजन करनार मुनिने आहारमां जो अस्थ्यादिक आवे तो
ते शु करे, ते कहेठे. (तन्न के०) तत्र एटले तिहां (जुंजमाणस्स के०) जुंजानस्य
एटले नोजन करता एवा (से के०) तस्य एटले ते साधुने आहार मांहे कदाचित्
(अठ्ठियं के०) अस्थिकं एटले हाडकुं तथा (कंटओ के०) कंटकः एटले कांटो
गृहस्थना प्रमादथी (सिआ के०) स्यात् आव्यो होय, (वा के०) अथवा (तण-
कठसकरंवि के०) तृणकाष्ठशर्करमपि एटले तृण, काष्ठ तथा शर्करा ते कांको
आव्यो होय, (अन्नं वा वि के०) अन्यद्वापि एटले बीजुं पण (तहाविहं के०)
तथाविधं एटले तेवुंज कांई आव्युं होय तो ॥ ७४ ॥

(दीपिका.) अथ तत्र जुञ्जानस्य साधोः अस्थि वा कण्टकादि वा स्यात् तदा
साधुः किं कुर्यादित्याह । तत्र कोष्ठकादौ से तस्य साधोः जुञ्जानस्य अस्थि वा १ कण्टको
वा २ स्यात् । अन्ये वदन्ति कथंचित् गृहिणां प्रमाददोषात् कारणगृहिते पुञ्जल एव ।
तृणं वा ३ काष्ठं वा ४ शर्करा वा ५ स्यात् । अन्यद्वापि तथाविधं बदरकण्टका-
दि वा स्यात् ॥ ७४ ॥

(टीका.) तन्न त्ति सूत्रम् । तत्र कोष्ठकादौ से तस्य साधोर्जुञ्जानस्य अस्थिकण्टको
वा स्यात् । कथंचिजृहिणां प्रमाददोषात् कारणगृहीते पुञ्जल एवेत्यन्ये । तृण-
काष्ठशर्करादि चापि स्यात् । उचितनोजनेऽन्यद्वापि तथाविधं बदरकर्कटकादीति
सूत्रार्थः ॥ ७४ ॥

तं उक्खिवित्तु न निक्खिवे, आसएण न षड्ढए ॥
हत्थेण तं गहेऊण, एगंतमवक्रमे ॥ ७५ ॥

(अवचूरिः) तदस्थ्यादि उक्खिप्य हस्तेन यत्रकुत्रचिन्नं निक्खिपेत् । आस्येन मुखेन नोप्पेत् मा जूद्धिराधनेति । अपि तु हस्तेन गृहीत्वा तदस्थ्यादि एकान्तमवक्रमेत् ॥ ७५ ॥

(अर्थ) . (तं के०) तत् एटले ते अस्थिप्रमुख पदार्थने जमता हाथे करी (उक्खिवित्तु के०) उक्खिप्य एटले उपाडीने (न निक्खिवे के०) न निक्खिपेत् एटले ज्यां त्यां बूटुं नाखे नहीं. तथा (आसएण के०) आस्येन एटले मुखे करी (न षड्ढए के०) नोप्पेत् एटले थुंकी पण नाखे नहीं. तो थुं करे तो के, (हत्थेण के०) हस्तेन एटले हाथे करी (तं के०) ते अस्थि प्रमुखने (गहेऊणं के०) गृहीत्वा एटले ग्रहण करीने (एगंतं के०) एकांतस्थलने विषे (अवक्रमे के०) अवक्रमेत् एटले जाय. ॥ ७५ ॥

(दीपिका.) साधुः तदस्थ्यादिकमुक्खिप्य हस्तेन यत्र कचिन्नं निक्खिपेत् । तथा आस्येन मुखेन न उप्पेत् माजूद्धिराधना इति हेतोः । अपि तु किं कुर्यात् । हस्तेन तदस्थ्यादिकं गृहीत्वा एकान्तं निर्व्यञ्जनं स्थानमवक्रमेज्जहेत् ॥ ७५ ॥

(टीका.) तं उक्खिवित्तु इति सूत्रम् । तदस्थ्यादि उक्खिप्य हस्तेन यत्र कचिन्नं निक्खिपेत् । तथास्येन मुखेन नोप्पेत् । अपि तु हस्तेन गृहीत्वा तदस्थ्यादि एकान्तमवक्रमेदिति सूत्रार्थः ॥ ७५ ॥

एगंतमवक्रमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥

जयं परिठविज्जा, परिठप्प पडिक्रमे ॥ ७६ ॥

(अवचूरिः) एकान्तमवक्रम्य अचित्तं प्रत्युपेक्ष्य तं यतं परिष्ठापयेत् । परिष्ठाप्य प्रतिक्रामेत् ॥ ७६ ॥

(अर्थ.) उपरनी गाथामां क्हा प्रमाणे (एगंतं के०) एकांतस्थलने विषे (अवक्रमित्ता के०) अवक्रम्य एटले जइने (जयं के०) यतं एटले जयणासहित (परिठविज्जा के०) परठवे, (परिठप्प के०) परठवीने पठी (पडिक्रमे के०) प्रतिक्रामेत् एटले इरियावही पडिक्रमे. ॥ ७६ ॥

(दीपिका.) तत्र गत्वा किं कुर्यादित्याह । साधुस्तदस्थ्यादिकं यतमत्वरितं

३१९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रतिष्ठापयेत् । किं कृत्वा । एकान्तमवक्रम्य गत्वा । पुनः किं कृत्वा । अचित्तं प्राशुकं प्रत्यु-
पेक्ष्य चक्षुषा, रजोहरणेन प्रमाज्यं च परिष्ठाप्य च प्रतिक्रामेदीर्यापथिकीमिति ॥ ७६ ॥

(टीका.) एगंत ति सूत्रम् । एकान्तमवक्रम्य अचित्तं प्रत्युपेक्ष्य यतं प्रतिष्ठापयेत्
प्रतिष्ठाप्य प्रतिक्रामेदिति । ज्ञावार्थः पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ७६ ॥

सिञ्चाय जिस्कू इच्छिजा, सिङ्गमागम्म चुत्तुञ्चं ॥

सपिंडपायमागम्म, उंडुञ्चं से पडिलेहिञ्चा ॥ ७७ ॥

(अवचूरिः) वसतिमधिकृत्य जोजनविधिमाह । स्यात्त्रिहुरिठेठय्यां वसतिमा-
गम्य परिज्ञोक्तुम् । सपिण्णपातेन विशुद्धजिह्वया सहागम्य । वसतिमिति गम्यते
उण्डुकं स्थानं प्रत्युपेक्ष्य तत्रस्थो जिह्वां शोधयेत् ॥ ७७ ॥

(अर्थ.) हवे पोताने स्थानकने विषे आहार लेवानो विधि कहे ठे. (सिञ्चा के०)
स्यात् कदाचित् एटले जो कदाजित् बीजा कोइपण कारणना अज्ञावथी (जिस्कू के०)
जिह्वुः एटले साधु (सिङ्गं के०) शय्याम् एटले उपाश्रय प्रत्ये (आगम्म के०) आगम्य
एटले आवीने (चुत्तुञ्चं के०) ज्ञोक्तुं एटले जोजन करवा (इच्छिजा के०) इष्टेत्
एटले इष्टे. तो (सपिंडपायं के०) सपिंडपातं एटले शुद्ध जिह्वाए सहित एवो ते
साधु (आगम्म के०) आगम्य एटले उपासरानी पासं आवीने बाहर उज्जो थकोज
(उंडुञ्चं के०) उण्डुकं एटले जोजननी जूमि प्रत्ये (पडिलेहिञ्चा के०) पडिलेहे. ॥ ७७ ॥

(दीपिका.) अथ वसतिमधिकृत्य जोजनविधिमाह । स्यात् कदाचित् तदन्यका-
रणज्ञावे सति जिह्वुः इष्टेत् शय्यां वसतिम् । किं कृत्वा । आगम्य तत्र आगत्य । कि-
मर्थं परिज्ञोक्तुं जोजननिमित्तम् । तत्राय विधिः । सपिण्णपायं पिण्णपातेन विशुद्धसमु-
दानेन आगम्य । वसतिमिति शेषः बहिरेव उण्डुकं स्थानं प्रत्युपेक्ष्य विधिना त-
त्रस्थः पिण्णपातं विशोधयेत् ॥ ७७ ॥

(टीका.) वसतिमधिकृत्य जोजनविधिमाह । सिञ्चाय ति सूत्रम् । स्यात् क-
दाचित् तदन्यकारणज्ञावे सति जिह्वुरिठेत् । शय्यां वसतिमागम्य परिज्ञोक्तुं तत्रायं
विधिः । सह पिण्णपातेन विशुद्धसमुदानेनागम्य । वसतिमिति गम्यते । तत्र बहि-
रेवोण्डुकं स्थानं प्रत्युपेक्ष्य विधिना तत्रस्थः पिण्णपातं विशोधयेदिति सूत्रार्थः ॥ ७७ ॥

विण्णणं पविसित्ता, सगासे गुरुणो मुणी ॥

इरियावहियमायाय, आगत्तं अ पडिकमे ॥ ७७ ॥

(अथचूरिः) विनयेन नैषेधिकीनमःक्षमाश्रमणेभ्योऽञ्जलिकरणलक्षणेन प्रविश्य वसतिमिति सकाशे गुरोर्मुनिः ईर्यापथिकामादाय तत्सूत्रं पठित्वा आगतश्च गुरुसमीपं प्रतिक्रामेत् कायोत्सर्गं कुर्यादिति ॥ ७७ ॥

(अर्थ.) पठी; (मुणी के०) मुनिः एटले संयमी साधु (विणयेण के०) विनयेन एटले; निसिही केहवी, करांजलि रचीने 'नमः क्षमाश्रमणेभ्यः' एम केहवुं ए रूप जे विनय ते विनय करी उपासराने विषे (पविसित्ता के०) प्रविश्य एटले प्रवेश करीने (गुरुणो के०) गुरोः एटले गुरुना (सगासे के०) सकाशे एटले समीपं जागमां (इरियावहियं के०) ईरियापथिकां एटले इरियावहियाए ए सूत्रने (आयाए के०) आदाय एटले पठन करीने पठी (आगउ के०) आगतः एटले गुरुनी पासे प्राप्त थयो थको (पडिक्कमे के०) प्रतिक्रामेत् एटले कायोत्सर्गं करे. ॥ ७७ ॥

(दीपिका) ततः पश्चात्किं कुर्यादित्याह । साधुस्तत्र आगतो गुरुसमीपं प्रतिक्रामेत् कायोत्सर्गं कुर्यात् । किं कृत्वा । गुरुसगासे इरियावहिञ्च आयाय गुरुसमीपे ईर्यापथिकां "इहामि पडिक्कमिउं" इत्यादि पाठरूपां आयाय पठित्वा । पुनः किं कृत्वा । विणयेण पविसित्ता । पूर्वं पिण्णं विशोध्य बहिर्विनयेन नैषेधिकीनमःक्षमाश्रमणेभ्योऽञ्जलिकरणलक्षणेन । वसतिमिति शेषः । प्रविश्य ॥ ७७ ॥

(टीका.) तत ऊर्ध्वं विणयेण त्ति सूत्रम् । विशोध्य पिण्णं बहिर्विनयेन नैषेधिकीनमःक्षमाश्रमणेभ्योऽञ्जलिकरणलक्षणेन प्रविश्य वसतिमिति गम्यते । सकाशे गुरोः मुनिर्गुरुसमीप इत्यर्थः । ईर्यापथिकामादाय "इहामि पडिक्कमिउं इरियावहियाए" इत्यादि पठित्वा सूत्रम् । आगतश्च गुरुसमीपं प्रतिक्रामेत्कायोत्सर्गं कुर्यादिति सूत्रार्थः ॥ ७७ ॥

आज्ञोइत्ता ए नीसेसं, अइअरं जहक्कमं ॥

गमणागमणे चैव, जत्ते पाणे च संजए ॥ ७८ ॥

(अथचूरिः) तत्र कायोत्सर्गं आज्ञोगयित्वा ज्ञात्वा निःशेषमतीचारं यथाक्रमं गमनागमनयोश्चैवं जक्तपानयोश्च संयतः कायोत्सर्गस्थो हृदि स्थापयेत् ॥ ७८ ॥

(अर्थ.) आज्ञोइत्ता एमिति. पठी (संजए के०) संयतः एटले ते पूर्वोक्त साधु काउसगने विषे रह्यो थको (गमणागमणे के०) गमनागमनयोः एटले जतां अने आवतां उपजेदा (चैव के०) वली (जत्तपाणे के०) जक्तपानयोः एटले ज्ञात पाणी वोहोरतां उपजेदा (नीसेसं के०) निःशेषं एटले संपूर्णं (अइयारं के०)

३१४ राय धनपतसिंघबहाडुरका जैनागमसंग्रह, चाग तेतालीस-(४३)-मा.

अतिचारं एटले अतिचारने (जहकमं के०) यथाक्रमं एटले अनुक्रमं (आ-
चोइत्ता के०) आचोगयित्वा एटले जाणीने स्मरण करीने हृदयेने विषे स्थापे. ॥ ८९ ॥

(दीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह । साधुः कायोत्सर्गस्थः तमतिचारं हृदये स्था-
पयेत् । किञ्चूतमतिचारम् । निःशेषम् । यथाक्रमं परिपाठ्या । किं कृत्वा । तत्र कायोत्सर्गं
आचोगयित्वा ज्ञात्वा । कुत्रेत्याह । गमनागमनयोः । गमने गच्छत आगमन आगच्छतः ।
पुनः चक्तपानयोः चक्ते पाने च ॥ ८९ ॥

(टीका.) अचोइत्ता एं ति सूत्रम् । तत्र कायोत्सर्गं आचोगयित्वा ज्ञात्वा निः-
शेषमतिचारं यथाक्रमं परिपाठ्या । केत्याह । गमनागमनयोश्चैव । गमने गच्छत आ-
गमन आगच्छतो योऽतिचारः । तथा चक्तपानयोश्च । चक्ते पाने च योऽतिचारः । तं सं-
यतः साधुः कायोत्सर्गस्थो हृदये स्थापयेदिति सूत्रार्थः ॥ ८९ ॥

उज्जुप्पन्नो अणुविग्गो, अवखित्तेण चेअसा ॥

आलोए गुरुसगासे, जं जहा गहिअं चवे ॥ ९० ॥

(अवचूरिः) विधिनोत्सारिते च तस्मिन् ऋजुप्रज्ञोऽनुद्विग्नः । ह्युदादिजयात्प्र-
शान्तः । अव्याह्निनेन चेतसा आलोचयेद्गुरुसकाशे । गुरोर्निवेदयेदिति ज्ञावः । यदश-
नादि यथा येन प्रकारेण हस्तप्रदानादिना गृहीतं चवेत् ॥ ९० ॥

(अर्थ.) पठी, (उज्जुप्पन्नो के०) ऋजुप्रज्ञः एटले ऋजु ते सरल, कपटरहित
एवी ठे प्रज्ञा बुद्धि जेनी एवो, तथा (अणुविग्गो के०) अनुद्विग्नः एटले जेने उ-
द्विग्नपणुं, व्यग्रपणुं नथी एवो ते पूर्वोक्त साधु (अवखित्तेण के०) अव्याह्निनेन
एटले जेने विद्वेष ते चंचल पणुं नथी, एवा (चेअसा के०) चेतसा एटले अंतः-
करणे करी (गुरुसगासे के०) गुरुसकाशे एटले गुरुनी समीपे (आलोए के०)
आलोचयेत् एटले आलोचे, कहे. शुं कहे तो के, (जं के०) यत् एटले जे आहारा-
दिक (जहा के०) यथा एटले जे प्रकारे (गहिअं के०) गृहीतं एटले वहोखुं
(चवे के०) चवेत् एटले होय ते सर्व गुरुनी पासं आलोचे. ॥ ९० ॥

(दीपिका.) कायोत्सर्गं पारिते च किं कुर्यादित्याह । साधुरशनादि यथा
येन प्रकारेण हस्तप्रदानादिना गृहीतं चवेत्, तद्गुरुसमीपे आलोचयेद्गुरोर्निवेदये-
दितिज्ञावः । केन । एवंविधेन चेतसा । किञ्चूतेन चेतसा । अवखित्तेण अव्या-
ह्निनेन अन्यत्र उपयोगमगच्छता । किञ्चूतः साधुः । ऋजुप्रज्ञः अकुटिलमतिः । पुनः
किञ्चूतः साधुः । अनुद्विग्नः सर्वत्र ह्युदादिजयात् प्रशान्तः ॥ ९० ॥

(टीका.) विधिनोत्सारिते चैतस्मिन् उज्जुप्पन्नत्ति सूत्रम् । ऋजुप्रज्ञः अकुटिलमतिः सर्वत्र अनुद्धिन्नः ह्रुदादिजयात्प्रशान्तः अव्याहितेन चेतसान्यत्रोपयोगमगच्छतेत्यर्थः । आलोचयेद्गुरुसकाशे गुरोर्निवेदयेदिति ज्ञावः । यदशनादि यथा येन प्रकारेण हस्तदानादिना गृहीतं जवेदिति सूत्रार्थः ॥ ९० ॥

न सम्ममालोश्चं कुञ्जा, पुर्विं पञ्चा व जं कडं ॥

पुणो पडिक्कमे तस्स, वोसठो चिंतए इमं ॥ ९१ ॥

(अवचूरिः) न सम्यगालोचितं सूक्ष्मज्ञानात् अनाज्ञोगेनाननुस्मरणाद्वा पूर्वं पश्चाद्वा यत्कृतं पुरःकर्म वा पश्चात्कर्म वा पुनरालोचनानन्तरं प्रतिक्रामेत् । तस्य सूक्ष्मातिचारस्य “इष्मामि पडिक्कमिउं गोअरचरिआए” इत्यादि पठित्वा व्युत्सृष्टः कायोत्सर्गस्थश्चिन्तयेदिदं वक्ष्यमाणलक्षणम् ॥ ९१ ॥

(अर्थ.) पठी शुं करे ते कहे ठे. ते साधु, (जं के०) यत् एटले जे सूक्ष्म अज्ञानथी (सम्मं के०) सम्यक् एटले सारी रीते (आलोश्चं के०) आलोचितं एटले आलोचुं (न हुञ्जा के०) न होय. हवे शुं ते कहे ठे. (व के०) अथवा (जं के०) यत् एटले जे (पुवं कडं के०) पूर्वकर्म अने (पञ्चा कडं के०) पश्चात् कर्म होय, (तस्स के०) तेने (पुणो के०) पुनः एटले फरी (पडिक्कमे के०) प्रतिक्रमण करे. पठी (वोसठो के०) व्युत्सृष्टः एटले कायोत्सर्गमां रह्यो थको (इमं के०) इदं एटले आगल केहेशे ते (चिंतए के०) चिंतयेत् एटले चिंतवे. ॥ ९१ ॥

(दीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह साधुस्तस्य सूक्ष्मातिचारस्य यत्पूर्वं कृतं तत् पुरः कर्म यत्पश्चात्कृतं तत् पश्चात्कर्म सूक्ष्मं न सम्यगालोचितं जवेत् । कुतः । अज्ञानादनाज्ञोगेनाननुस्मरणाद्वा । तत्सर्वं पुनरालोचनानन्तरकालं प्रतिक्रामेत् । किं कृत्वा । “इष्मामि पडिक्कमिउं गोअरचरिआए” इत्यादि सूत्रं पठित्वा । ततो व्युत्सृष्टः कायोत्सर्गस्थ इदं वक्ष्यमाणं गायारूपं चिन्तयेत् ॥ ९१ ॥

(टीका.) तदनु च न संमं ति सूत्रम् । न सम्यगालोचितं जवेत् सूक्ष्मज्ञानात् । अनाज्ञोगेनाननुस्मरणाद्वा पूर्वं पश्चाद्वा यत्कृतं पुरःकर्म पश्चात्कर्म वेत्यर्थः । पुनरालोचनोत्तरकालं प्रतिक्रामेत्तस्य सूक्ष्मातिचारस्य इष्मामि पडिक्कमिउं गोअरचरिआए ” इत्यादि सूत्रम् । पठित्वा व्युत्सृष्टः कायोत्सर्गस्थश्चिन्तयेदिदं वक्ष्यमाणलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ ९१ ॥

३१६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-मा

अहो जिणेहिं असावजा, वित्ती साहूण देसिआ ॥

मुक्साहणहेउस्स, साधुदेहस्स धारणा ॥ ९१ ॥

(अवचूरिः) अहो विस्मये । जिनैस्तीर्थकरैरसावद्यापापा वृत्तिर्वर्त्तना साधूनां दर्शिता मोक्षसाधनहेतोः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रसाधनस्य साधुदेहस्य धारणाय ॥ ९१ ॥

(अर्थ.) (अहो के०) अहो इति विस्मये (जिणेहिं के०) जिनैः एटले राग-द्वेषादिके रहित एवा तीर्थकरोए (साहूण के०) साधूनां एटले साधु लोकाने (असावजा के०) असावद्या एटले दोषरहित पापरहित एवी (वित्ती के०) वृत्तिः एटले गोचरीरूप वृत्ति (देसिआ के०) देशिता अथवा दर्शिता एटले केवी सारी कही ठे, अथवा देखाडी ठे ! जूओ, के जे गोचरी वृत्ति (मुक्साहणहेउस्स के०) मोक्षसाधनहेतोः एटले मोक्ष साधवाने कारणभूत एवा (साधुदेहस्स के०) साधुदेहस्य एटले साधुना देहने (धारणा के०) धारणाय एटले धारण, पोषण, संयमनो निर्वाह करवो तेने अथे ठे ॥ ९१ ॥

(दीपिका.) किं चिन्तयेत्तदाह । अहो इति विस्मये जिनैस्तीर्थकरैः साधूनां वृत्तिर्दर्शिता देशिता वा । किञ्चूता वृत्तिः । असावद्या अपापा । कस्मै । साधुदेहस्य धारणाय धारणार्थं । किञ्चूतस्य साधुदेहस्य । मोक्षसाधनहेतोः मोक्षसाधनं ज्ञानदर्शनचारित्ररूपं तस्य हेतोः ॥ ९१ ॥

(टीका.) अहो जिणेहिं सूत्रम् । अहो इत्याश्चर्ये । जिनैस्तीर्थकरैरसावद्यापापा वृत्तिर्वर्त्तना साधूनां दर्शिता देशिता वा । मोक्षसाधनहेतोः सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रसाधनस्य साधुदेहस्य धारणाय संधारणार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ९१ ॥

एमुक्कारेण पारित्ता, करित्ता जिणसंघवं ॥

सप्रायं पठवित्ता एं, वीसमेज्ज खणं मुणी ॥ ९२ ॥

(अवचूरिः) नमस्कारेण पारयित्वा नमो अरिहंताणमिति कृत्वा जिनसंस्तवं लोगस्सेत्यादि स्वाध्यायं प्रस्थाप्य विश्राम्येत्क्षणं कालं मुनिः ॥ ९२ ॥

(अर्थ.) पढी, (नमुक्कारेण के०) “नमो अरिहंताणं” एवा उच्चारि करी (पारित्ता के०) पारयित्वा एटले पूर्वोक्त काउस्सग्ग पारीने तथा (जिणसंघवं के०) जिन जे तीर्थकर तेमनो जे संस्तव एटले. ‘ लोगस्सुज्जोअगरे ’ इत्यादि स्तवन तेने (करित्ता के०) कृत्वा एटले एकवार संपूर्ण पठन करीने पढी (सप्रायं के०) स्वाध्यायं एटले सिद्धांतनी गाथाने (पठवित्ता एं के०) प्रस्थाप्य एटले पूर्ण करीने

(मुणी के०) मुनि. एटले पूर्वोक्त साधु (खणं के०) द्वाणं एटले द्वाणमात्र (वीसमिज्ज के०) विश्राम्येत् एटले विश्रांति विये. ॥ ए३ ॥

(दीपिका.) ततः किं कुर्यादित्याह । मुनिः द्वाणं स्तोककालं विश्राम्येत् । किं कृत्वा । नमस्कारेण नमो अरिहंताणमिति कथनरूपेण कायोत्सर्गं पारयित्वा । पुनः किं कृत्वा । जिनसंस्तवं लोगस्सुज्जोयगरे इत्यादिरूपं कृत्वा । अतो यदि न पूर्वं प्रस्थापितः ततः स्वाध्यायं प्रस्थाप्य मंडव्युपजीवकः तं स्वाध्यायमेव कुर्यात् । यावदन्ये आगच्छन्ति । यः पुनस्तदन्यः द्वाणकादिः सोऽपि प्रस्थाप्य विश्राम्येत् ॥ ए३ ॥

(टीका.) ततश्च एमोक्कारेणत्ति सूत्रम् । नमस्कारेण पारयित्वा नमो अरिहंताणमित्यनेन कृत्वा जिनसंस्तवं “ लोगस्सुज्जोयगरे ” इत्यादिरूपं । ततो न यदि पूर्वं प्रस्थापितस्ततः स्वाध्यायं प्रस्थाप्य मंडव्युपजीवकस्तमेव कुर्यात् । यावदन्य आगच्छन्ति । यः पुनस्तदन्यः सोऽपि प्रस्थाप्य विश्राम्येत् द्वाणं स्तोककालं मुनिरिति सूत्रार्थः ॥ ए३ ॥

वीसमंतो इमं चिंते, हियमठं लाज्जमठिउ ॥

जइ मे अणुग्गहं कुज्जा, साहू हुज्जामि तारिउ ॥ ए४ ॥

(अवचूरिः) विश्राम्यन्निदं चिन्तयेत्परिणतचेतसा हितं कट्याणप्रापकमर्थं वक्ष्यमाणं लाज्जेन निर्जरादिनार्थोऽस्येति लाज्जार्थिकः । यदि मेऽनुग्रहं कुर्युः साधवः प्रासुकपिण्णग्रहणेन ततः स्यामहं तारितो जवसमुद्रात् ॥ ए४ ॥

(अर्थ.) साधु विश्रामानंतरं शुं करे ते कहे ठे. पठी, (लाज्जमठिउ के०) लाज्जार्थी एटले कर्मनिर्जरारूप लाज्जनो अर्थी एवो पूर्वोक्त साधु (वीसमंतो के०) विश्राम्यन् एटले विश्रांति लेतो थको (इमं के०) इमं एटले आ केहशे ते (हियमठं के०) हितमर्थं एटले हित जे कट्याण तेने पमाडनार एवा अर्थप्रत्ये (चिंते के०) चिन्तयेत् एटले चिंतन करे. ते एवी रीतेः—(जइ के०) यदि एटले जो (साहू के०) साधु (मे के०) मारा उपर एटले मे आणेला प्रासुक पिंडने ग्रहण करीने (अणुग्गहं के०) अनुग्रहम् एटले प्रसादने (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. तो तेनो हुं (तारिउ के०) तारितः एटले जवसमुद्रथी तारेलो एवो (हुज्जामि के०) जवामि एटले थाउं. ॥ ए४ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुर्विश्रामानन्तरं किं कुर्यादित्याह । साधुर्विश्राम्यन् इदं हितं कट्याणप्रापकमर्थं वक्ष्यमाणद्वयं चिन्तयेत् । केन । चेतसा परिणतेन मनसा । किञ्चूतः

३१८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

साधुः । लाजेन निर्जरादिना अर्थोऽस्येति लाजार्थिकः सन् । कथमित्याह । यत एवं जानाति यदि मे मम साधवः मया आनीतो यः प्रासुकः पिएः तस्य ग्रहणेन अनुग्रहं प्रसादं कुर्युः । तदाहं तारितो जवसमुद्रात् स्यां जवामि । एवं चिन्तयित्वा उचितवेलायां साधुराचार्यमामन्त्रयेत् यथाचार्यो गृह्णाति ततो जव्यम् । कदाचित् स स्वयं न गृह्णाति तदा तस्य वाच्यं “ हे जगवन् देहि केच्यश्चित् ” इत्युक्ते यदि साधुः किं दातव्यं कस्यापि ददाति तदा सुन्दरम् । अथाचार्यो जणति त्वमेव देहि । तदा किं कुर्यादित्याह ॥ ९४ ॥

(टीका.) वीसमंत ति सूत्रम् । विश्राम्यन्निदं चिन्तयेत् परिणतेन चेतसा हितं कद्व्याणप्रापकमिममर्थं वक्ष्यमाणम् । किंविशिष्टः सन् । जावलाजेन निर्जरादिना-र्थोऽस्येति लाजार्थिकः । यदि मे मम अनुग्रहं कुर्युः साधवः प्रासुकपिएग्रहणा-त्ततः स्यामहं तारितो जवसमुद्रादिति सूत्रार्थः ॥ ९४ ॥

साहवो तो चिञ्चतेणं, निमंतिज्ज जहक्कमं ॥

जइ तच्च केइ इञ्चिजा, तेहिं सधिं तु जुंजए ॥ ९५ ॥

(अवचूरिः) साधुस्ततो गुर्वनुज्ञातः मनःप्रणिधानेन निमन्त्रयेत् यथाक्रमं य-थारत्नाधिकतया । ग्रहणौचित्यापेक्षया वा । यदि तत्र केचन श्रेयुस्ततस्तैः सार्धं जु-ञ्जीत संविज्ञागदानेन ॥ ९५ ॥

(अर्थ.) एम चिन्तवीने पठी योग्य वेळाने विषे आचार्यने आहार लेवाने वि-नति करे. जो ते आचार्य आहार दिले, तो सारुं, नहीं तो तेने वढी केहवुं के, जे हे जगवन् ! आप ए आहार कोशने आपो. पठी ते आचार्य जो ते आहार कोइ पुरुषने आपे, तो सारुं, अने जो ते आचार्य एम कहे के, तुंज कोशने आप. त्यारें आगल केहवाशे तेप्रमाणे करे. साहवोत्ति सूत्र. (तउं के०) ततः एटले आचा-र्यनी आज्ञा लीधा पठी (साहवो के०) साधुः एटले ते साधु (चिञ्चतेणं के०) मनः प्रणिधाने करी पोताना धर्मबांधव एवा बीजा साधुजने (जहक्कमं के०) यथा-क्रमं एटले योग्यताने अनुक्रमे करी अर्थात् जे श्रेष्ठ होय तेने प्रथम ते पठी बीजा ने एवे अनुक्रमे करी (निमंतिज्ज के०) निमन्त्रयेत् एटले आमंत्रण करे. पठी, (ज-इ के०) यदि एटले जो (तच्च के०) तत्र एटले ते साधुमां (केइ के०) कश्चित् एटले कोइ पण साधु आहार लेवाने (इञ्चिजा के०) श्रेत् एटले श्रे. तो (तेहिं सधिं के०) तैः सार्धं एटले तेमनी साथे (जुंजए के०) जुंजीत एटले जोजन करे. ॥९५॥

(दीपिका.) साधुस्ततो गुरुणानुज्ञातः सन् यथाक्रमं यथारत्नाधिकतया ग्रहणौ-
चित्यापेक्षया बालादिक्रमेणेत्यन्ये वदन्ति । साधून् निमन्त्रयेत् केन । चित्रत्तेण
मनःप्रीत्या ततो यदि केचन धर्मवान्धवा इष्टेयुरंगीकुर्युस्तदा तैः सार्द्धमुचित-
संविज्ञागदानेन साधुर्जुञ्जीत ॥ ९५ ॥

(टीका.) एवं संचिन्त्योचितवेलायामाचार्यमामन्त्रयेद्यदि गृह्णाति शोचनं नो
चेद्वक्तव्योऽसौ जगवन्देहि केच्योऽप्यतो यदातव्यम् । यतो यदि ददाति सुन्दरमेव
जणति अथ त्वमेव प्रयच्छ । अत्रान्तरे साहवो त्ति सूत्रम् । साधुस्ततो गुर्वनुज्ञातः सन्
चित्रत्तेणं ति मनःप्रणिधानेन निमन्त्रयेत् । यथाक्रमं यथारत्नाधिकतया । ग्रहणौचि-
त्यापेक्षया बालादिक्रमेणेत्यन्ये । यदि तत्र केचन धर्मवान्धवा इष्टेयुरच्युपगठेयुस्त-
तस्तैः सार्धं जुञ्जीत उचितसंविज्ञागदानेनेति सूत्रार्थः ॥ ९५ ॥

अह कोइ न इञ्जिजा, तउ जुंजिज्ज एकउ ॥

आलोए जायणे साहु, जयं अप्परिसाडियं ॥ ९६ ॥

(अवचूरिः) अथ कश्चिन्नेष्टेत्ततो जुञ्जीत एकको रागादिरहितः । आलो-
कजाजने मद्दिकाद्यपोहाय प्रकाशप्रधाने जाजन इत्यर्थः । यतं प्रयत्नेन अपरिशा-
तयन् हस्तमुखाभ्यामनुपन्न ॥ ९६ ॥

(अर्थ.) (अह के०) अथ एटले अनंतर (कोइ के०) कश्चित् एटले कोइ पण
(न इञ्जिजा के०) न इष्टेत् एटले आहार लेवाने इष्टे नहीं. (तउ के०) ततः तो
पठी (एकउ के०) एककः एटले एकलोज (जुंजिज्ज के०) जुंजीत एटले जोजन
करे. शामां जोजन करे ते कहे ठे. (साहु के०) पूर्वोक्त साधु (आलोए के०) आ-
लोके एटले प्रकाशसहित, ज्यां प्रकाश घणो ठे, एवा (जायणे के०) जाजने एटले
पात्रमां (जयं के०) जयणाए करी तथा (अपरिसाडियं के०) अपरिशातयन्
एटले हाथमांथी अथवा मुखमांथी कणमात्र न पडे तेवीरीते जोजन करे. ॥ ९६ ॥

(दीपिका.) अथ कोपि नेष्टेत्तदा किं कुर्यादित्याह । अथ कोपि साधुनेष्टेत्तदा
साधुरेकाकी रागादिरहितो जुञ्जीत । कथं जुञ्जीतेत्याह । आलोकजाजने मद्दिकादीना-
मपोहाय प्रकाशप्रधाने जाजन इत्यर्थः । यतः प्रयत्नेन तत्रोपयुक्तः । किं कुर्वन् । अ-
परिशातयन् । हस्तमुखाभ्यां कणमात्रमपि न त्यजन् ॥ ९६ ॥

(टीका.) अह के इत्ति सूत्रम् । अथ कश्चिन्नेष्टेत् साधुस्ततो जुञ्जीत एकको
रागादिरहित इति । कथं जुञ्जीतेत्याह । आलोके जाजने मद्दिकाद्यपोहाय प्र-

३९० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा

काशप्रधाने जाजनइत्यर्थः । साधुः प्रव्रजितः यतं प्रयत्नेन तत्रोपयुक्तः अपरिशा-
तं हस्तमुखाभ्यामनुक्षन् इति सूत्रार्थः ॥ ९६ ॥

तित्तगं व कद्रुञ्चं व कसायं, अंबिलं व मधुरं लवणं वा ॥

एअल-इमन्नञ्च पञ्चत्तं, मधु घयं व चुञ्जिज्ज संजए ॥ ९७ ॥

(अवचूरिः) जोजनमधिकृत्य विधिमाह । तित्तमेलुकवालुकादि । कटुकमार्द्र-
कतीमनादि । कषायं वद्वादि । अम्लमारनालादि । मधुरं क्षीरादि । प्रकृतिद्वारं ल-
वणोत्कटं शाकादि वा । एतत्तित्तादि लब्धमागमोक्तेन विधिना । प्राप्तमन्यार्थं प्र-
युक्तं तत्साधकमिति कृत्वा मधु घृतमिव चुञ्जीत न चर्वणाद्यर्थम् ॥ ९७ ॥

(अर्थ.) हवे जोजननो विधि कहे ठे. जो ते आहारमां (तित्तगं के०) तित्त-
कं एटले कडवो पदार्थ ते एलुक वालुकादिक होय. (च के०) वली (कद्रुयं के०)
कटुकं एटले आडुं इत्यादि तीखो पदार्थ होय, तथा (कसायं के०) कषायं एटले
कषायलो ते कोठ बेहेडां वगेरें पदार्थ होय, (च के०) वली (अंबिलं के०) अ-
म्लं एटले दधि ढाश प्रमुख खाटो पदार्थ होय, अथवा (मधुरं के०) मधुरं
एटले साकर दुध प्रमुख मधुर पदार्थ होय, (वा के०) किंवा (लवणं के०) खा-
रो पदार्थ होय, तो (एय के०) आ (लङ्ग के०) लब्धं एटले मलेला एवा तथा
(अन्नञ्चपञ्चत्तं के०) अन्यार्थप्रयुक्तं एटले सिद्धांतनी रीते मोक्षसाधनकारक एवा
पोताना देहनिर्वाहार्थं पूर्वोक्त पदार्थने (संजए के०) संयतः एटले रागद्वेषरहित
एवो साधु (मधु घयं व के०) मधुघृतमिव एटले सरस घीसरखा जाणीने (चुं-
जिज्ज के०) चुञ्जीत एटले जोजन करे. ॥ ९७ ॥

(दीपिका.) अथ जोज्यमाश्रित्य विशेषमाह । संयत एवंविधमपि अशनादि म-
धुघृतमिव मधुघृतसमानं मृष्टमिति ज्ञात्वा चुञ्जीत । किंविशिष्टमशनादि । तित्तं वा
एलुकवालुकादि १ कटुकमार्द्रतीमनादि २ कषायं वद्वादि ३ अंबिलं वा अम्लं त-
त्कारनालादि ४ मधुरं क्षीरदध्यादि ५ लवणं वा प्रकृतिद्वारं तथाविधशाकादि अ-
न्यद्वा लवणोत्कटं एतत् लब्धं आगमे उक्तेन विधिना प्राप्तं । पुनः कीदृशं अन्यार्थ-
प्रयुक्तं अन्यार्थं अक्षोपांगन्यायेन देहार्थं परमार्थतो हि तत्साधकमिति कृत्वा मो-
क्षार्थं प्रयुक्तं परं न वर्णाद्यर्थम् ॥ ९७ ॥

(टीका.) जोज्यमधिकृत्य विशेषमाह । तित्तगंवत्ति सूत्रम् । तित्तकं वा एल-
वालुकादि । कटुकं वा मार्द्रकतीमनादि । कषायं वद्वादि । अम्लं तत्कारनालादि ।

मधुरं क्षीरमध्वादि । लवणं वा प्रकृतिहारं तथाविधं शाकादि । लवणोत्कटं वान्यत् । एतत्तिकादि लब्धमागमोक्तेन विधिना प्राप्तम् । अन्यार्थमक्षोपाङ्गन्यायेन परमार्थतो मोक्षार्थं प्रयुक्तं तत्साधकमिति कृत्वा मधु घृतमिव च चुञ्जीत संयतः । न वर्णाद्यर्थम् । अथवा मधुघृतमिव णो वामाउं हणुआउं दाहिणं हणुअं संचारेज्ज त्ति सूत्रार्थः ॥ ९७ ॥

अरसं विरसं वा वि, सूइअं वा असूइअं ॥

उद्धं वा जइ वा सुकं, मंथुकुम्मासजोअणं ॥ ९८ ॥

(अवचूरिः) अरसमप्रातरसं हिंवादित्रिरसंस्कृतम् । विरसं पुराणौदनादि । सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम् । असूचितं तद्रहितम् । आर्द्रं वा प्रचुरव्यञ्जनं यदि वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनं मंथुकुट्टमाषजोजनं मंथु वदरचूर्णादि । कुट्टमाषाः सिद्धजाषा इति ॥ ९८ ॥

(अर्थ.) तथा (अरसं के०) जेने रस एटले रुचि नथी एवा हिंग तेलादिकना वधारे रहित पदार्थने (वा के०) अथवा (विरसं वि के०) विरसमपि वि एटले गयो ठे रस एटले सार जेमांथी एवा ठंडा थएला अन्नादिकने पण (वा के०) अथवा (सूइअं के०) सूचितं एटले घणा व्यंजनादिके करी युक्त एवा पदार्थने अथवा (असूइअं के०) असूचितं एटले व्यंजनादिके रहित एवा पदार्थने अथवा ए वे पदनो एवो अर्थ करवो के, (सूइअं के०) दातारना कहेवाथी आपेला किंवा (असूइअं के०) दातारना कह्या विना आपेला एवा पदार्थने (वा के०) अथवा (उद्धं के०) आर्द्र एटले ढीलुं सरस दहीसहित तथा वधार सहित शाक प्रमुख ते प्रत्ये (वा के०) अथवा (सुकं के०) शुष्कं एटले सूकं वधारविनानुं शाक खाखरादिक तेने अथवा (मंथु के०) बोरकूट वगेरे पदार्थ प्रत्ये अथवा (कुम्मासजोअणं के०) कुट्टमाषजोजनं एटले अडदना वाकलाना जोजनने ॥ ९८ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशमशनादीत्याह । एतादृशं जोजनं वर्तते । तस्य अग्रिम-गाथया सह योजना कार्या । किञ्चूतमशनादि जोजनम् । अरसं रसवर्जितं हिंवादि-त्रिरसंस्कृतम् । पुनः किञ्चूतम् । विरसं वा विगततरसं पुराणमोदनादि । पुनः किञ्चूतम् । सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम् वा अथवा असूचितं व्यञ्जनादिरहितम् । अन्ये तु एव-मर्थं कुर्वन्ति । सूचितं कथयित्वा दत्तम्, असूचितमकथयित्वा वा दत्तम् । पुनः किञ्चू-तम् । आर्द्रं प्रचुरव्यञ्जनम् । यदि वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनम् । किञ्चूतं तदित्याह ।

३१० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

काशप्रधाने जाजनइत्यर्थः । साधुः प्रव्रजितः यतं प्रयत्नेन तत्रोपयुक्तः अपरिशा-
तं हस्तमुखाज्यामनुञ्जन् इति सूत्रार्थः ॥ ९६ ॥

तित्तगं व कद्रुञ्चं व कसायं, अंबिलं व महुरं लवणं वा ॥

एअल्लमन्नञ्च पञ्चत्तं, महु घयं व चुंजिज्ज संजए ॥ ९७ ॥

(अवचूरिः) जोजनमधिकृत्य विधिमाह । तित्तमेलुकवालुकादि । कद्रुकमार्द्र-
कतीमनादि । कषायं वद्वादि । अम्लमारनालादि । मधुरं क्षीरादि । प्रकृतिद्वारं ल-
वणोत्कटं शाकादि वा । एतत्तित्तादि लब्धमागमोक्तेन विधिना । प्राप्तमन्यार्थं प्र-
युक्तं तत्साधकमिति कृत्वा मधु घृतमिव जुञ्जीत न चर्वणाद्यर्थम् ॥ ९७ ॥

(अर्थ.) हवे जोजननो विधि कहे ठे. जो ते आहारमां (तित्तगं के०) तित्त-
कं एटले कडवो पदार्थ ते एलुक वालुकादिक होय. (च के०) वली (कद्रुयं के०)
कद्रुकं एटले आडुं इत्यादि तीखो पदार्थ होय, तथा (कसायं के०) कषायं एटले
कषायलो ते कोठ बेहेडां वगैरे पदार्थ होय, (ज्व के०) वली (अंबिलं के०) अ-
म्लं एटले दधि ठाश प्रमुख खाटो पदार्थ होय, अथवा (महुरं के०) मधुरं
एटले साकर दुध प्रमुख मधुर पदार्थ होय, (वा के०) किंवा (लवणं के०) खा-
रो पदार्थ होय, तो (एय के०) आ (लङ्ग के०) लब्धं एटले मलेला एवा तथा
(अन्नञ्चपञ्चत्तं के०) अन्यार्थप्रयुक्तं एटले सिद्धांतनी रीते मोक्षसाधनकारक एवा
पोताना देहनिर्वाहार्थं पूर्वोक्त पदार्थने (संजए के०) संयतः एटले रागद्वेषरहित
एवो साधु (महु घयं व के०) मधुघृतमिव एटले सरस घीसरखा जाणीने (चुं-
जिज्ज के०) जुञ्जीत एटले जोजन करे. ॥ ९७ ॥

(दीपिका.) अथ जोज्यमाश्रित्य विशेषमाह । संयत एवंविधमपि अशनादि म-
धुघृतमिव मधुघृतसमानं मृष्टमिति ज्ञात्वा जुञ्जीत । किंविशिष्टमशनादि । तित्तं वा
एलुकवालुकादि १ कद्रुकमार्द्रकतीमनादि २ कषायं वद्वादि ३ अंबिलं वा अम्लं त-
त्कारनालादि ४ मधुरं क्षीरदध्यादि ५ लवणं वा प्रकृतिद्वारं तथाविधशाकादि अ-
न्यद्वा लवणोत्कटं एतत् लब्धं आगमे उक्तेन विधिना प्राप्तं । पुनः कीदृशं अन्यार्थ-
प्रयुक्तं अन्यार्थं अक्षोपांगन्यायेन देहार्थं परमार्थतो हि तत्साधकमिति कृत्वा मो-
क्षार्थं प्रयुक्तं परं न वर्णाद्यर्थम् ॥ ९७ ॥

(टीका.) जोज्यमधिकृत्य विशेषमाह । तित्तगंवत्ति सूत्रम् । तित्तकं वा एल-
वालुकादि । कद्रुकं वा मार्द्रकतीमनादि । कषायं वद्वादि । अम्लं तत्कारनालादि ।

मधुरं क्षीरमध्वादि । लवणं वा प्रकृतिद्वारं तथाविधं शाकादि । लवणोत्कटं वा-
न्यत् । एतत्तिकादि लब्धमागमोक्तेन विधिना प्राप्तम् । अन्यार्थमक्षोपाङ्गन्यायेन
परमार्थतो मोक्षार्थं प्रयुक्तं तत्साधकमिति कृत्वा मधु घृतमिव च शुद्धीत संयतः ।
न वर्णाद्यर्थम् । अथवा मधुघृतमिव णो वामाउ हणुआउ दाहिणं हणुअं संचारेज्जा ति
सूत्रार्थः ॥ ९९ ॥

अरसं विरसं वा वि, सूइअं वा असूइअं ॥

उद्धं वा जइ वा सुकं, मंथुकुम्मासन्नोअणं ॥ ९७ ॥

(अवचूरिः) अरसमप्रातरसं हिंवादिजिरसंस्कृतम् । विरसं पुराणोदनादि ।
सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम् । असूचितं तद्रहितम् । आर्द्रं वा प्रचुरव्यञ्जनं यदि वा शुष्कं
स्तोकव्यञ्जनं मंथुकुडमाषन्नोजनं मंथु बदरचूर्णादि । कुडमाषाः सिद्धजाषा इति ॥ ९७ ॥

(अर्थ.) तथा (अरसं के०) जेने रस एटले रुचि नथी एवा हिं ग तेलादिकना
वघारे रहित पदार्थने (वा के०) अथवा (विरसं वि के०) विरसमपि वि एटले गयो ठे
रस एटले सार जेमांथी एवा ठंडा थएला अन्नादिकने पण (वा के०) अथवा (सूइअं
के०) सूचितं एटले घणा व्यंजनादिके करी युक्त एवा पदार्थने अथवा (असूइअं
के०) असूचितं एटले व्यंजनादिके रहित एवा पदार्थने अथवा ए बे पदनो एवो अर्थ
करवो के, (सूइअं के०) दातारना कहेवाथी आपेला किंवा (असूइअं के०) दातारना
कह्या विना आपेला एवा पदार्थने (वा के०) अथवा (उद्धं के०) आर्द्र एटले ढीलुं
सरस दहीसहित तथा वघार सहित शाक प्रमुख ते प्रत्ये (वा के०) अथवा (सुकं
के०) शुष्कं एटले सूकं वघारविनानुं शाक खाखरादिक तेने अथवा (मंथु के०)
बोरकूट वगेरे पदार्थं प्रत्ये अथवा (कुम्मासन्नोअणं के०) कुडमाषन्नोजनं एटले
अडदना बाकलाना न्नोजनने ॥ ९७ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशमशनादीत्याह । एतादृशं न्नोजनं वर्तते । तस्य अग्रिम-
गाथया सह योजना कार्या । किञ्चूतमशनादि न्नोजनम् । अरसं रसवर्जितं हिंवादि-
निरसंस्कृतम् । पुनः किञ्चूतम् । विरसं वा विगततरसं पुराणमोदनादि । पुनः किञ्चूतम् ।
सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम् वा अथवा असूचितं व्यञ्जनादिरहितम् । अन्ये तु एव-
मर्थं कुर्वन्ति । सूचितं कथयित्वा दत्तम्, असूचितमकथयित्वा वा दत्तम् । पुनः किञ्चू-
तम् । आर्द्रं प्रचुरव्यञ्जनम् । यदि वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनम् । किञ्चूतं तदित्याह ।

३९९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

मंथुकुम्मासन्नोजनं । मंथु वदरचूर्णादि । कुट्टमाषाः सिद्धमाषाः । केचिद्ध-
दन्ति कुट्टमाषा यवमाषाः ॥ ९७ ॥

(टीका.) किंच अरसं ति सूत्रम् । अरसमसंप्राप्तसं हिंवादिन्निरसंस्कृतमित्य-
र्थः । विरसं वापि विगतरसमतिपुराणौदनादि । सूचितं व्यञ्जनादियुक्तम् । असूचितं
वा तद्द्रवितं वा । कथयित्वा अकथयित्वा वा दत्तमित्यन्ये । आर्द्रं प्रचुरव्यञ्जनम् । यदि
वा शुष्कं स्तोकव्यञ्जनं वा । किं तदित्याह । मंथुकुट्टमाषन्नोजनम् । मंथु वदर-
चूर्णादि । कुट्टमाषाः सिद्धमाषाः । यवमाषा इत्यन्ये । इति सूत्रार्थः ॥ ९७ ॥

उप्पसं नाइ हीलिज्जा, अप्पं वा बहु फासुअं ॥

मुहालब्धं मुहाजीवी, चुंजिज्जा दोसवज्जिअं ॥ ९९ ॥

(अवचूरिः) उत्पन्नं विधिना प्राप्तं नातिहीलयेत्, अल्पं वा न देहपूरकमिति,
बहु वासारप्रायं किमनेती । प्रासुकं निर्जीवं मुहालब्धं खटिकाचप्पटिकाव्यति-
रेकेण मुहाजीवी न जात्याद्याजीवी चुञ्जीत संयोजनारहितम् ॥ ९९ ॥

(अर्थ.) (उप्पसं के०) उत्पन्नं एटले सिद्धांतमां कहेली रीतप्रमाणे मलेलो
जे पूर्वोक्त आहार तेने (नाइहीलिज्जा के०) नातिहीलयेत् एटले निंदे नहि. एज
वात प्रकट कहे ठे. (अप्पं के०) अल्पं एटले एम न अल्प होय तो कहे
जे देहपूरक पण आहार मळ्यो नथी, एथी शुं पूरुं डवानुं ? अथवा (बहु के०)
घणो होय, तो एम न कहे के, असार प्राय आहार मळ्यो, तेथी शुं थाय ?
(फासुअं के०) प्रासुकं एटले सूऊतो होय तेने निंदे नहीं. तेनुं कारण कहे ठे,
के ते आहार (मुहालब्धं के०) मुहालब्धं एटले मंत्रतंत्रादिक उपकार कीधा
विना तथा माया आलाप विना मलेलो ठे, माटे निंदे नहीं. बीजुं कारण कहे ठे
के, ते साधु केवो ठे तो के, (मुहाजीवी के०) मुहाजीवी एटले जात्यादिक देखा-
ड्या विना आहारनो लेनार ठे, तथा सर्वथा अनिदानजीवी ठे, माटे आहारने निंदे
नहीं. तो शुं करे ते कहे ठे. (दोसवज्जिअं के०) दोषवर्जितं एटले संयोजनादि दो
षरहित एवा आहार प्रत्ये (चुंजिज्जा के०) चुञ्जीत एटले नोजन करे. ॥ ९९ ॥

(दीपिका.) एतन्नोजनं किमित्याह । एवं पूर्वोक्तमरसादिकमशनादि साधुर्जु-
ञ्जीत । परं नाति हीलयेत् सर्वथा न निन्देत् । किञ्चूतमशनम् । विधिना प्राप्तमल्पं
नवेत् तदा नैवं ज्ञातव्यं वक्तव्यं वा । यत् किमेतदल्पमात्रं न देहपूरकमपि । तथा
बहु वा असारप्रायं किमनेनासारेण । किञ्चूतमशनम् । फासुअं प्रासुकं यस्मात्

प्राणा गता निर्जीवं जातम् । अन्येत्वाचार्या इत्थं व्याख्यां कुर्वन्ति । अट्पशब्दाद्विर-
सादि वा बहु प्रासुकं सर्वथा शुद्धं नातिहीलयेत् । अपि त्वेवं ज्ञावयेत् । यदेव इह लो-
का ममानुपकारिणः प्रयच्छन्ति तदेव शोचनमिति । किञ्चूतमशनम् । मुधा लब्धं म-
न्त्रतन्त्रादिना अप्राप्तम् । किञ्चूतः साधुः । मुधाजीवी सर्वथा अनिदानजीवी । अ-
न्ये वदन्ति जात्यादिना न जीवी । एवंविधमशनादि दोषवर्जितं संयोजनादिदोष-
वर्जितं साधुर्जुञ्जीत ॥ एण ॥

(टीका.) एतद्भोजनं किमित्याह । उत्पन्नं ति सूत्रम् । उत्पन्नं विधिना प्राप्तं नाति-
हीलयेत्सर्वथा न निन्देत् । अट्पमात्रमेतन्न देहपूरकमिति किमनेन । बहु वा असा-
रप्रायमिति । वाशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । किंविशिष्टं तदित्याह । प्रासुकं प्रगतासु
निर्जीवमित्यर्थः । अन्ये तु व्याचक्षते, अट्पं वा । वाशब्दाद्विरसादि वा । बहुप्रासुकं
सर्वथा शुद्धं नातिहीलयेदिति । अपि त्वेवं ज्ञावयेत् । यदेवेह लोका ममानुपका-
रिणः प्रयच्छन्ति तदेव शोचनमिति । एवं मुधालब्धं कौटलादिव्यतिरेकेण प्राप्तं
मुधाजीवी सर्वथा अनिदानजीवी । जात्याद्यनाजीवक इत्यन्ये । जुञ्जीत दोषवर्जितं सं-
योजनादिरहितमिति सूत्रार्थः ॥ एण ॥

उद्धहाउ मुहादाई, मुहाजीवी वि दुद्धहा ॥

मुहादाई मुहाजीवी, दो वि गञ्जति सुग्गइं ति वेमि ॥ १०० ॥

पिंमेसणाए पढमो उद्देशो सम्मत्तो ॥ १ ॥

(अवचूरिः) दुर्लजा एव मुधादातारः । मुधाजीविनोऽपि दुर्लजास्तथाविध-
चेद्धकवत् । अमीषां फलमाह । मुधादातारो मुधाजीविनश्च द्वावप्येतौ गच्छतः सुगतिं
सिद्धिगतिं कदाचिदनन्तरमेव कदाचिद्देवलोकसुमानुष्यप्रत्यागमपरंपरया । ब्रवीमी-
ति पूर्ववत् ॥ १०० ॥

इति पिण्डेषणाध्ययने प्रथमोद्देशकावचूरिः ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे, गुरुनुं वचन कहे ठे. (मुहादाई के०) मुधादायी एटले प्रत्युप-
कार बुद्धिविना आहार आपनारा एवा लोको ए संसारमाहे (उद्धहाउ के०)
दुर्लजाः एटले दुर्लज ठे. तथा (मुहाजीवी वि के०) मुधाजीव्यपि एटले मुधा ए-
टले मंत्रयंत्रादिक देखाड्या विना आहारना लेनारा पण (उद्धहा के०) दुर्लजाः
एटले दुर्लज ठे. ए (मुहादाई के०) मुधादायी एवो श्रावक तथा (मुहाजीवी
के०) मुधाजीवी एवो साधु ए (दो वि के०) वने जण (सुग्गइं के०) सुगतिं

३२४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

एटले सजति जे मोक्ष ते प्रत्ये (गठंति के०) जाय ठे. (त्ति वेमि के०) इति ब्रवीमि एटले एम हुं तीर्थकरना उपदेशथी कहुं तुं.

हवे मुधाजीवी साधु उपर दृष्टांत कहे ठे:- एक राजा धर्मनी परीक्षा करवा माटे कहेतो हतो के, जे कोइ उपर उपकार करीने तेना बदलामां तेनी पासेथी अन्नपान लेवुं, ए कांइ धर्म नथी. माटे शुद्धधर्म कोण पावे ठे, तेनी हुं परीक्षा करुं तुं. एम विचारी तेणे मोदक आपवा सारु घणा साधुउने तेड्या. त्यारे कार्पटिकादिक अनेक लोको एकठा थया. ते जोइ राजा तेमने पूठवा लाग्यो के, तमे कया साधनथी निर्वाह करो ठो ? त्यारे एके कहुं के, हुं मुखेकरी निर्वाह करुं तुं, बीजाए कहुं, हुं पगे करी, त्रीजाए कहुं हुं हाथे करी, चोथाए कहुं हुं लोकना अनुग्रहथी, पांचमाए कहुं, हुं मुधाजीवी तुं. ते सांचली राजाएं तेनो खुलासो ते जुदा जुदा सर्वेने पूज्यो, त्यारे पेहलो मुखथी आजीविका चलावनारो केहवा लाग्यो के, हुं संदेशो केहनार तुं माटे मारी उपजीविका मुखउपरज ठे. बीजो पगथी आजीविका चलावनारो केहवा लाग्यो के, हुं लेखवाहक तुं, माटे मारी उपजीविका पग उपर ठे, त्रीजो हस्तजीवी केहवा लाग्यो के, हुं लेखक तुं माटे मारी उपजीविका हाथउपर ठे, चोथो परिव्राजक केहवा लाग्यो के, हुं प्रव्रजित तुं, माटे मारी जीविका लोको उपर ठे. पांचमो जैनी साधु हतो तेणे कहुं के, मे संवेगथी दीक्षा लीधी ठे माटे हुं मुधाजीवी एटले जात्यादि आलंबनविना तथा प्रत्युपकार बुद्धिविना मलेल आहार वडे निर्वाह करनार तुं. ते सांचली राजाए जाण्युं के, ए पांचमो साधु कहे ठे, ते खरो धर्म ठे. एम जाणी राजा साधुने दशने आचार्य पासे गयो, अने दीक्षा लेतो हवो. एमां जे साधुए कहुं हुं मुधा वृत्तिए जीवमान तुं. ते साधु मुधाजीवी जाणवो.

हवे मुधादायी उपर कथा कहे ठे:- एक परिव्राजक हरो, ते एक जागवतनी पासे आव्यो, अने केहवा लाग्यो के, हुं तमारे घेर चोमासुं रहुं, तमे मारो निर्वाह चलावो. त्यारे जागवत केहवा लाग्यो के, तमे जो मारुं कांइपण काम न करो, अने केवल निःस्पृहपणे जो रहो, तो हुं तमारो निर्वाह चलावीश. ते परिव्राजके तहत्ति कहुं, अने ते जागवतने घेर चोमासुं रह्यो. हवे ते जागवत परिव्राजकनो निर्वाह चलावे ठे. एक वखत शुं थयुं के, ते जागवतनो घोडो चोरोए हरण कस्यो हतो, अने सवार थइ गयेली जाणी एक ठेकाणे तलावपर बांधी राख्यो हतो, ते वामां ते परिव्राजक तलाव उपर नाहवा गयो, त्यां तेणे ते घोडो जोयो. जोइने पठी ते आवीने जागवतने केहवा लाग्यो के, तलावना तीर उपर मारां वस्त्र हुं वीसरी आव्यो, त्यारे जागवते तलाव उपर माणस मोकळ्यो. ते माणसे आवीने जा-

गवतने कष्टं के, त्यां में तमारो घोडो जोयो. तेवां वचन दूतना मुखथी सांजली जा-
गवते जाण्युं जे ए वात परिव्राजके कही. पठी ते जागवत केहवा लाग्यो, जे हे
परिव्राजक ! तमे अहीथी बीजे ठेकाणे जाउं, हुं तमारो हवेथी निर्वाह चलावीश
नहीं. कारण के, तमे अमारुं काम करीने अमारी पासेथी अन्नपान द्यो, ते कांई
शास्त्रमां सूऊतुं कष्टुं नथी. एवुं दान आपवाथी दातारने पूर्ण फल मलतुं नथी,
अने तेवुं दान लेवाथी लेनारने पण अतिचार दोष लागे ठे. एम कही परिव्राज-
कने अन्नपान आपवानुं बंध कष्टुं. पठी ते परिव्राजक बीजे ठेकाणे गयो. ए
दाता मुधादायी जाणवो. ॥ १०० ॥

इति पिंडैषणाध्ययनना प्रथम उद्देशनो बालावबोध संपूर्ण ॥ १ ॥

(दीपिका.) मुधाजीवीति । दुर्लभमेतदर्शयति । दुर्लभा एवंविधा दातारः त-
थाविधजागवतवत् । मुधाजीविनोऽपि दुर्लभास्तथाविधचेह्नकवत् । एतयोः कथानके
वृत्तितो ज्ञेये । अमीषां फलमाह । मुधा दातारो मुधाजीविनश्च द्वावप्येतौ सुगतिं
सिद्धिगतिं गच्छन्ति । कदाचित् तस्मिन्नेव जने कदाचिद्देवलोकसुमानुषत्वप्रत्याग-
मनपरंपरया । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १०० ॥

इति श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य शब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां
पिंडैषणाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥

(टीका.) दुर्लभ इति । दुर्लभा एव मुधादातारस्तथाविधजागवतवत् । मुधाजी-
विनोऽपि दुर्लभास्तथाविधचेह्नकवत् । अमीषां फलमाह । मुधादातारो मुधाजीविनश्च
द्वावप्येतौ गच्छतः सुगतिं सिद्धिगतिं कदाचिदनन्तरमेव कदाचिद्देव लोकसुमानुष
प्रत्यागमनपरंपरया । ब्रवीमीति पूर्ववत् । अत्र जागवतोदाहरणम् । जहा एगो परिवायगो ।
सो एगं जागवयं उवठिउं । अहं तव गिहे वरिसारत्तं करेमि । मम उदंतं वहहि । तेण
जणिउं जइ मम उदंतं न वहसि । एवं हवउ ति । सो से जागवउं सेज्जत्तपाणादि-
णा उदंतं वहति । अन्नया य तस्स घोडउं चोरेहिं हिउं । अतिप्पजायं ति काऊण
जाहीए बद्धो । सो अ परिवायगो तलाए एहायउं गउं । तेण सो घोडउं दिठो । आ-
गंतुं जणइ मम पाणीयतडे पोत्ती विस्सरिया । गोहो विसज्जिउं । तेण घोडउं दि-
ठो । आगंतुं कहियं तेण । जागवएण णायं जहा परिवायगेण कहियं । तेण परि-
वायगो जणति । जाहि एाहं तव णिविठं उदंतं वहामि । णिविठं अप्पफलं जवति ।
एरिसो मुधादाई । मुधाजीविमि उदाहरणं । एक्को राया धम्मं परिक्खई । को धम्मो ।
जो अणिविठं जुंजइ ति । तो तं परिक्खामि ति काऊण मणुस्सा संदिठ्ठा । राया म्मे-

३५६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

दए देइ । तह बहवे कप्पडियादयो आगया पुठिज्जंति तुम्हे केण जुंजह । अ-
न्नो जणइ अहं मुहेण जुंजामि । अन्नो अहं पाएहिं । अन्नो अहं हठेहिं ।
अन्नो अहं लोगाणुग्गहेण । चेह्वगो पुठिउ जणइ अहं मुहियाए । रत्ता पुठिअं
कहं चिअ । एगेण कहिअं, अहं कहगो अउ मुहेण जुंजामि । असेण जणिअं, अ-
हं लेहवाहगो अउ पाएहिं जुंजामि । असेण जणिअं, अहं लेहगो अउ हठेहिं ।
असेण जणिअं, अहं जिस्कू अउ लोगाणुग्गहेण । चेह्वएण जणिअं, अहं संजायसं-
सारविरागो अउ मुहियाए । ताहे सो राया स धम्मो ति काऊण आयरियसमीवं
गउं पडिबुद्धो पवइउं । एसो मुहाजीवि ति सूत्रार्थः ॥ १०० ॥

इति श्रीहरिचन्द्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकवृत्तौ पिंडैषणाध्ययनस्य प्रथमोद्देशकः ॥१॥

पडिग्गहं संलिहत्ता एं, लेवमायाइ संजए ॥

डुगंधं वा सुगंधं वा, सर्वं जुंजे न बडुए ॥ १ ॥

(अवचूरिः) अथ पिण्डैषणाध्ययनद्वितीयोद्देशावचूरिः प्रारज्यते । प्रथमे
प्रक्रान्तोपयोगि यन्नोक्तं तद्वितीय आह । प्रतिग्रहं संलिह्य निरवयवं कृत्वा ले-
पमर्यादया आलेपं दुर्गन्धि वा सुगन्धिः सर्वं जुञ्जीत नोप्रेत् ॥ १ ॥

(अर्थ.) पिंडैषणाध्ययननो प्रथम उद्देश कह्यो, तेमां केहवानुं जे वाकी
रहुं ते हवे आ बीजा उद्देशमां कहे ठे. पडिग्गहत्ति. (संजए के०) संयतः एटले
साधु आहार करीने पठी (पडिग्गहं के०) प्रतिग्रहं एटले पात्रादिकने (लेवमायाइ
के०) लेपमर्यादया एटले लेप सुधी (संलिहत्ता एं के०) संलिह्य एटले अं-
गुलीए करी रूनी परे लूहीने (डुगंधं के०) डुर्गंधं एटले जेने खराब गंध आवे
ठे, एवा तथा (वा के०) अथवा (सुगंधं के०) सुगन्धि एटले जेने सारो गंध
आवे ठे, एवा पण आहारने (सर्वं के०) निरवशेषणें किंचित् पण शेष न रा-
खतां (जुंजे के०) जोजन करे. परंतु (न बडुए के०) नोप्रेत् एटले ठांडे नहि. एटले
सरस अन्न जिमे, अने नीरस ठांडे, एम करे नहीं. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ पिण्डैषणायाः प्रथम उद्देशे यत् उपयोगि नोक्तं तत् द्वितीयो-
द्देशके दर्शयन्नाह । संयतः साधुः दुर्गन्धि वा सुगन्धि वा जोजनजातं सर्वं समस्तं
जुञ्जीताश्नीयात् परं नोप्रेत् । अत्र गन्धग्रहणं रसादीनामुपलक्षणम् । कुतो नोप्रेत् ।
उच्यते । संयमविराधनाजयात् । किं कृत्वा । प्रतिग्रहं पात्रं संलिह्य प्रदेशिन्या निरवयवं
कृत्वा । कया । लेपमर्यादया आलेपं संलिह्य ॥ १ ॥

(टीका.) पिण्डैषणायाः प्रथमोद्देशके प्रक्रान्तोपयोगि यन्नोक्तं तदाह । पडिग्ग-
हं ति सूत्रम् । प्रतिग्रहं चाजनं संलिख्य प्रदेशिन्या निरवयवं कृत्वा । कथमित्याह ।
क्षेपमर्यादया आक्षेपं संलिख्य संयतः साधुः । दुर्गन्धि वा सुगन्धि वा नोजनजातम् ।
गन्धग्रहणं रसाद्युपलक्षणम् । सर्वं निरवशेषं जुञ्जीत अश्रीयात् । नोप्रेत् नोत्सृजेत् किं-
चिदपि । माञ्जूत्संयमविराधना । अस्थैवार्थस्य गरीयस्त्वख्यापनाय सूत्रार्थयोर्व्य-
त्ययोपन्यासः । प्रतिग्रहशब्दो माङ्गलिक इत्युद्देशादौ तदुपन्यासार्थं वा । अन्यथैवं
स्यात् । दुर्गन्धि वा सुगन्धि वा, सर्वं जुञ्जीत नोप्रेत् । प्रतिग्रहं संलिख्य क्षेपमर्यादया
संयतः । विचित्रा च सूत्रगतिरिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

सेजा निसीहियाए, समावन्नो अ गोचरे ॥

अयावयछा जुच्चा णं, जइ तेणं न संथरे ॥ २ ॥

(अत्रचूरिः) शय्यायां वसतौ नैषेधिक्यां स्वाध्यायञ्जूमौ । यद्वा शय्यैव वास-
मञ्जसनिषेधान्नैषेधिकी तस्यां समापन्नो वा संप्राप्तः । गोचरे क्षपकादिष्वात्रम-
ठादौ अयावदर्थमसंपूर्णं जुक्त्वा । एमदंकारे । यदि तेन जुक्तेन न संस्तरेन्न
यापयितुं समर्थः ॥ २ ॥

(अर्थ.) तथा (सेजा के०) शय्या एतले उपासराने विषे, अथवा (निसीहि-
आए के०) नैषेधिक्याम् एतले स्वाध्याय करवानी जूमिकाने विषे बेठेलो एवो साधु.
(गोचरे के०) गोचरीने विषे (समावन्नो के०) प्राप्त थयो थको (अयावयछा
के०) अयावदर्थं एतले संयमनो निर्वाह करवाने जेटळुं जोश्ये तेतळुं पूरुं नहीं एवुं
(जुच्चा णं के०) जुक्त्वा एतले नोजन करीने (जइ के०) यदि एतले जो (तेणं
के०) तेतला आहारे करी (न संथरे के०) न संस्तरेत् एतले निर्वाहने पामे नहीं.
अर्थात् ह्युधानो उपशम करी शके नहीं. ॥ २ ॥

(दीपिका.) विशेषमाह । यदि क्षपको ग्लानादिर्वा तेन जुक्तेन न संस्तरेत् न
यापयितुं समर्थः । तदा द्वितीयवेदामपि गोचरे ऋक्तपानं गवेषयेत् इत्यग्रिमगाथा-
याः संबन्धः । किञ्चूतः क्षपकादिः । सेजानिसीहिआए समावन्नो । शय्यायां वसतौ नैषे-
धिक्यां स्वाध्यायञ्जूमौ । अथवा शय्यैवासमञ्जसनिषेधान्नैषेधिकी तस्यां समापन्नः सन् ।
किं कृत्वा । अयावदर्थं जुक्त्वा । न यावदर्थमपरिसमाप्तमित्यर्थः । णं वाक्यादंकारे ॥ २ ॥

(टीका.) विधिविशेषमाह । सेजा ति सूत्रम् । शय्यायां वसतौ नैषेधिक्यां स्वा-
ध्यायञ्जूमौ शय्यैव वासमंजसनिषेधान्नैषेधिकी तस्यां समापन्नो वा गोचरे क्षपकादि-

३९८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

छात्रमठादौ अथावदर्थं श्रुत्वा न यावदर्थमपरिसमाप्तमित्यर्थः । एमिति वाक्या-
लंकारे । यदि तेन श्रुक्तेन न संस्तरेन्न यापयितुं समर्थः । क्वपको विषमवेद्यापत्तन-
स्थो ग्लानो वेति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

तत्र कारणमुपप्ले, ज्ञत्तपाणं गवेसए ॥

विहिणा पुवउत्तेण, इमेणं उत्तरेण य ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) ततः कारणे वेदनादावुत्पन्ने पुष्टालम्बनः सन् ज्ञत्तपाणं गवे-
षयेत् विधिना पूर्वोक्तेन संप्राप्ते जिह्वाकाल इत्यादिना अनेन वक्ष्यमाणलक्षणे-
नोत्तरेण च ॥ ३ ॥

(अर्थ.) (तत्र के०) तो (कारणं के०) कारणे एटले आहारनुं कारण (उ-
पप्ले के०) उत्पन्ने एटले उत्पन्न थये ठते (पुवउत्तेणं के०) पूर्वोक्तेन एटले प्रथम
कहेला (विहिणा के०) विधिना एटले विधिये करी (य के०) च एटले वली
(इमेणं के०) अनेन एटले आ (उत्तरेणं के०) उत्तरेण एटले आगल केहवाशे ते
विधिये करी (ज्ञत्तपाणं के०) ज्ञत्तपाणं एटले अन्नपानने (गवेसए के०) गवेष-
येत् एटले गवेषणा करे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यद्येकवारं श्रुक्तेन न संस्तरेत्तदा किं कुर्यादित्याह । पुष्टालम्बनः
साधुः ततः कारणे वेदनादावुत्पन्ने द्वितीयवारमपि ज्ञत्तपाणं गवेषयेदन्वेषयेत् । अन्य-
था यतीनामेकवारमेव ज्ञत्तगवेषणमुक्तम् । केन । विधिना । किं० विधिना । पूर्वोक्तेन ।
संप्राप्ते जिह्वाकाल इत्यादिना । च पुनः । अनेन वक्ष्यमाणलक्षणेनोत्तरेण ॥ ३ ॥

(टीका.) तत्र ति सूत्रम् । ततः कारणे वेदनादावुत्पन्ने पुष्टालम्बनः सन् ज्ञ-
त्तपाणं गवेषयेदन्विष्येत् । अन्यथा सकृद्भुक्तमेव यतीनामिति । विधिना पूर्वोक्तेन
संप्राप्ते जिह्वाकाल इत्यादिना अनेन च वक्ष्यमाणलक्षणेनोत्तरेण चेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

कालेण निस्कमे निस्कू, कालेण य पडिक्रमे ॥

अकालं च विवज्जिता, काले कालं समायरे ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) कालेन यो यस्मिन् ग्रामादावुचितो जिह्वाकालस्तेन निःक्रामेत् ।
जिह्वायै इति शेषः । कालेन वोचितेनैव यावता स्वाध्यायादि निष्पाद्यते तावता प्रति-
क्रामेज्जिह्वात्रमणात् । अकालं च विवर्ज्य । येन स्वाध्यायादि न संज्ञाव्यते स खड्व-
कालस्तमपास्य काले कालं समाचरेत् सर्वयोगोपसंग्रहार्थम् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) (निस्कू के०) जिह्वुः एटले साधु (कालेण के०) कालेन एटले जे गामने विषे जेवारे आहारनी वेला होय ते अवसरे (णिस्कमे के०) निःक्रामेत् एटले गोचरी माटे बाहर जाय, (य के०) च एटले वली (कालेण के०) कालेन एटले स्वाध्यायादिकनी वेला थइ जाणीने सप्रायने काले (पडिक्कमे के०) पाठो वले. (च के०) वली (अकालं के०) जे गोचरीनी वेला न होय, तथा ज्यां आहारनो वखत न होय, एवा अकालने एटले जे कालमां रोकवाशी साधुने स्वाध्यायादिक थाय नहि ते अकाल जाणवो तेने (विवज्जित्ता के०) विवर्ज्य एटले वर्जीने (काले के०) काले एटले जिह्वादिकना कालने विषे (कालं के०) कालं एटले ते काले योग्य एवा जिह्वादिक कार्यने (समाचरे के०) समाचरेत् एटले आचरण करे. ॥ ४ ॥

(टीपिका.) तदेव वक्ष्यमाणलक्षणमाह । जिह्वुः साधुः वसतेः सकाशाद् जिह्वायै निःक्रामेत् । केन । कालेन करणचूतेन । कः कालः । यो यस्मिन् ग्रामादौ जिह्वायामुचितः । पुनर्जिह्वुः कालेन तेनैव यावता स्वाध्यायादि निष्पद्यते तावता प्रतिक्रामेत् निवर्तेत । पुनर्जिह्वुः काले जिह्वावेलायां कालं जिह्वां समाचरेत् । किं कृत्वा । अकालं च वर्जयित्वा । कोऽकालः । येन कालेन स्वाध्यायादि न संज्ञाव्यते स किल अकालः । स्वाध्यायादीनि हि स्वाध्यायवेलायामेव क्रियन्ते ॥ ४ ॥

(टीका.) कालेणं ति सूत्रम् । यो यस्मिन् ग्रामादावुचितो जिह्वाकालस्तेन करणचूतेन निष्क्रामेज्जिह्वुर्वसतेज्जिह्वायै । कालेन चोचितेनैव यावता स्वाध्यायादि निष्पद्यते तावता प्रतिक्रामेन्नवर्तेत । जणिञ्च । खेत्तं कालो जायणं तिन्निविष्पहुप्पंति हिंरुत्ति अठ जंगा । अकालं च वर्जयित्वा येन स्वाध्यायादि न संज्ञाव्यते स खट्वकालस्तमपास्य काले कालं समाचरेदिति सर्वयोगोपसंग्रहार्थं निगमनम् । जिह्वावेलायां जिह्वां समाचरेत्, स्वाध्यायादिवेलायां स्वाध्यायादीनीति । उक्तं च । जोगो जोगो जिणसासणंमीत्यादि । इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

अकाले चरिसी जिस्कू, कालं न पडिलेहिसि ॥

अप्पाणं च किलामेसि, संनिवेशं च गरिहसि ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अकालचरणे दोषमाह । अकालचारी कश्चित्साधुरलब्धज्ञैः केन चित्साधुना प्राप्ता जिह्वा नवेत्यजिहितः सन्नेवं ब्रूयात् । अत्र स्थण्डिलसंनिवेशे कुतो जिह्वा । स तेनोक्तः । अकाले चरसि जिह्वां प्रमादात्स्वाध्यायलोचाद्वा कालं न प्रत्युपेक्ष-

३३० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

सेऽयं जिह्वाकालो न वेति । अकालचरणेनात्मानंच क्लामयसि दीर्घाटनोनोदरजावेन ।
संनिवेशं च गर्हसि जगवदाज्ञालोपतो दैन्यं प्रतिपद्येति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे अकालने विषे गोचरीए जवामां दोष कहे ठे. अकाल ति. एक वखते एम थरुं के, अकालने विषे गोचरीए जनार कोइ एक साधुने जिह्वा नहि मलवार्थी ते दीन थयो, अने ते गामनी निंदा करवा लाग्यो के, शून्य जंगल सरखा ए गाममां जिह्वा क्याथी मले ? ते सांजली बीजो साधु तेने कहेवा लाग्यो के, (जिह्वा के०) हे जिह्वा, साधो ! तुं (अकाले के०) ज्यारे जिह्वा मले नहि एवा अकालने विषे (चरिसि के०) गोचरीए जाय ठे; पण तुं (कालं के०) जिह्वायोग्य कालने (न पडिलेहसि के०) न प्रत्युपेक्षसे एटले देखतो नथी, बरावर जोतो नथी. तेथी (अप्पाणं के०) पोताना आत्माने (किलामेसि के०) क्लामयसि एटले किलामणाने पमाडे ठे, अर्थात् दीर्घ त्रमणथी तथा जनोदरताना दुःखथी (च के०) वली जगवदाज्ञानो लोप करीने दैन्य पाम्याथी (संनिवेशं के०) ग्रामप्रत्ये (गरिहसि के०) गर्हसि एटले निंदा ठे. जे आ गामना लोको दातार नथी, साधुने वहोरावता नथी, इत्यादि निंदा करी तुं जगवाननी आज्ञानो लोप करेठे, अने दैन्य पामे ठे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अकाले गोचरीगमने दोषमाह । कोऽपि साधुरकाले जिह्वार्थं प्रविष्टः । अथ अकालचारित्वेन जिह्वा न लब्धा । तदान्येन केनापि साधुना पृष्टः, जो जिह्वा त्वया प्राप्ता न वेति । तदा स वदति कुतोऽत्र स्थण्डिलसंनिवेशे जिह्वाप्राप्तिः । तदान्यः साधुः पृष्ठाकृतमकालचारिणं वदति । हे जिह्वा ! त्वमकाले चरसि । कस्मात् । प्रमादात् स्वाध्यायलोजाद्वा । पुनस्त्वं कालं किमयं जिह्वाकालो नवेत्यादिरूपं न प्रत्युपेक्षसे न जानासि । च पुनस्त्वमकालचरणेनात्मानं क्लामयसि दीर्घत्रमणेन जनोदरताजावेन च । च पुनः संनिवेशं ग्रामादिकमवर्णवादेन गर्हसि । ततो जगवत आज्ञालोपेन दैन्यप्रतिपत्त्या च तव महान्दोषः संजाव्यते । तस्मादकालाटनं न श्रेय इति ॥ ५ ॥

(टीका.) अकालचरणे दोषमाह । अकाल ति सूत्रम् । अकालचारी कश्चित् साधुरलब्धजैहः केनचित् साधुना प्राप्ता जिह्वा नवेत्यजिहितः सन्नेवं ब्रूयात् । कुतोऽत्र स्थण्डिलसंनिवेशे जिह्वा । स तेनोच्यते । अकाले चरसि जिह्वा प्रमादात्स्वाध्यायलोजाद्वा । कालं न प्रत्युपेक्षसे । किमयं जिह्वाकालो नवेति । अकालचरणेनात्मानं च क्लामयसि दीर्घाटनन्यूनोदरजावेन । संनिवेशं च निन्दसि गर्हसि जगवदाज्ञालोपतो दैन्यं प्रतिपद्येति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सइ काले चरे जिस्कू, कुज्जा पुरिसकारिअं ॥

अलाजु त्ति न सोइज्जा, तवु त्ति अहिआसए ॥ ६ ॥

(अचूरिः) यस्मादयं दोषः संज्ञाव्यते तस्यादकालाटनं न कुर्यादित्याह । सइ त्ति । सति विद्यमाने जिज्ञाकाले चरेद्भिक्तुः । स्मर्यन्ते यत्र जिक्तुकाः स स्मृतिकाल-स्तस्मिन् चरेद्यायाद्भिक्तुरित्यन्ये । कुर्यात् पुरुषकारं जङ्गाबले सति वीर्याचारं न लङ्घ-येत् । अलाजे सति जिज्ञाया इति न शोचयेत् । वीर्याचाराराधनस्य निष्पन्नस्वा-त्तदर्थं च जिज्ञा नाहारार्थमेव ॥ ६ ॥

(अर्थ.) माटे (जिस्कू के०) हे साधो ! (काले के०) जिज्ञायोग्य काल (सइ के०) सति एटले थये ठते (चरे के०) चरेत् एटले गोचरी माटे गमन करे. अथवा (सइकाले के०) स्मृतिकाले एटले गृहस्थ लोको जे वेलाए साधु लोकोनुं स्मरण करे ठे, ते कालने विषे गोचरी माटे गमन करे. अने (पुरिसकारिअं के०) पुरुषकारं एटले उद्यमने (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. वीर्याचारनुं रक्षण करे. गोचरी करतां कदाचित् जो आहार न मले, तो (अलाजु त्ति के०) अलाज इति एटले शुद्ध जिज्ञानो लाज थयो नहि माटे (न सोइज्जा के०) न शोचेत् एटले शोक करे नहि. तो (तवुत्ति के०) तप इति एटले अनशनादिलक्षण तप थाय ठे, एम जाणी (अहिआसए के०) अधिसहेत एटले दुधा परिषहनुं सहन करे. अर्थात् साधुए गोचरी जतां एवो विचार करवो के, जो आहार मलशे तो धर्म-कायनुं पोषण थशे, अने नहि मलशे, तो तपनी वृद्धि थशे. अहीं ढंढण कुमारनुं दृष्टांत ठे, ते एवी रीतेः— ढंढण कुमार पूर्व ऋषे पांचसें हल खेडनार लोको उपर राजा तरफथी अधिकारी हता. मध्यान्ह वेलाए जात पाणी आव्या पठी एकेको चास पोताना क्षेत्रे देवराव्या पठी तेमने खावा दे. पांचशे खेडुत अने हजार बलद मली पनरसे जीवने नित्य प्रत्ये अंतराय करे. एम चालतां एक व-खते ते ढंढण कुमारनो जीव मरण पामीने श्रीकृष्ण महाराजनी ढंढणा नामे राणीनी कूखे पुत्रपणे उपज्यो. पूर्ण मास थये जन्म पास्यो. पठी मानुं नाम ढंढणा होवाथी तेनुं पण नाम ढंढणकुमार पाड्युं. केटलोक काल वीती जतां ते कुमार जोग स-भर्थ थयो एम जाणी तेने मातापिताए उत्तम कन्याउ परणावी. पठी एक समये श्रीनेमनाथजीनो उपदेश सांजली वैराग्य पामी मातापितानी आझा लइ तेणे दी-क्षा लीधी. पठी पूर्व ऋषेनुं अंतराय कर्म उदय आव्युं. त्वारे नव वार छारिका नगरीमांहे बहोरवा गया, पण निर्दोष आहार मल्यो नहि. ते जाणी ढंढणकुमारे

३३० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, चाग तेतालीस-(४३)-मा.

सेऽयं जिह्वाकालो न वेति । अकालचरणेनात्मानं च क्लामयसि दीर्घाटनो नोदरजावेन ।
संनिवेशं च गर्हसि जगवदाज्ञालोपतो दैन्यं प्रतिपद्येति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे अकालने विषे गोचरीए जवामां दोष कहे ठे. अकाल ति. एक वखते
एम अर्थुं के, अकालने विषे गोचरीए जनार कोइ एक साधुने जिह्वा नहि मलवायी
ते दीन थयो, अने ते गामनी निंदा करवा लाग्यो के, शून्य जंगल सरखा ए गाममां
जिह्वा क्यायी मले ? ते सांजली बीजो साधु तेने कहेवा लाग्यो के, (जिस्कू के०)
हे जिह्वो, साधो ! तुं (अकाले के०) ज्यारे जिह्वा मले नहि एवा अकालने विषे
(चरिसि के०) गोचरीए जाय ठे; पण तुं (कालं के०) जिह्वायोग्य कालने
(न पडिलेहसि के०) न प्रत्युपेक्षसे एटले देखतो नथी, बरावर जोतो नथी. तेथी
(अप्पाणं के०) पोताना आत्माने (किलामेसि के०) क्लामयसि एटले किलामणाने
पमाडे ठे, अर्थात् दीर्घ त्रमणथी तथा जनोदरताना दुःखथी (च के०) वली ज-
गवदाज्ञानो लोप करीने दैन्य पाम्याथी (संनिवेशं के०) ग्रामप्रत्ये (गरिहसि के०)
गर्हसि एटले निंदे ठे. जे आ गामना लोको दातार नथी, साधुने वहोरावता नथी,
इत्यादि निंदा करी तुं जगवाननी आज्ञानो लोप करेठे, अने दैन्य पामे ठे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अकाले गोचरीगमने दोषमाह । कोऽपि साधुरकाले जिह्वार्थं प्रविष्टः ।
अथ अकालचारित्वेन जिह्वा न लब्धा । तदान्येन केनापि साधुना पृष्टः,
जो जिह्वा त्वया प्राप्ता न वेति । तदा स वदति कुतोऽत्र स्थण्डिलसंनिवेशे
जिह्वाप्राप्तिः । तदान्यः साधुः पृष्ठाकृतमकालचारिणं वदति । हे जिह्वो ! त्वम-
काले चरसि । कस्मात् । प्रमादात् स्वाध्यायलोक्षाद्वा । पुनस्त्वं कालं किमयं जिह्वाका-
लो नवेत्यादिरूपं न प्रत्युपेक्षसे न जानासि । च पुनस्त्वमकालचरणेनात्मानं क्लाम-
यसि दीर्घत्रमणेन जनोदरताजावेन च । च पुनः संनिवेशं ग्रामादिकमवर्णवादेन
गर्हसि । ततो जगवत आज्ञालोपेन दैन्यप्रतिपत्त्या च तव महान्दोषः संजाव्यते ।
तस्मादकालाटनं न श्रेय इति ॥ ५ ॥

(टीका.) अकालचरणे दोषमाह । अकाल ति सूत्रम् । अकालचारी कश्चित्
साधुरलब्धज्ञैः केनचित् साधुना प्राप्ता जिह्वा नवेत्यजिहितः सन्नेवं ब्रूयात् । कुतोऽत्र
स्थण्डिलसंनिवेशे जिह्वा । स तेनोच्यते । अकाले चरसि जिह्वो प्रमादात्स्वाध्याय-
लोक्षाद्वा । कालं न प्रत्युपेक्षसे । किमयं जिह्वाकालो नवेति । अकालचरणेनात्मानं
च क्लमयसि दीर्घाटनन्यूनोदरजावेन । संनिवेशं च निन्दसि गर्हसि जगवदाज्ञालोपतो
दैन्यं प्रतिपद्येति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सइ काले चरे जिस्कू, कुज्जा पुरिसकारिञ्चं ॥

अलाञ्चु त्ति न सोइज्जा, तवु त्ति अहिआसए ॥ ६ ॥

(अश्वचूरिः) यस्मादयं दोषः संज्ञाव्यते तस्यादकालाटनं न कुर्यादित्याह । सइ त्ति । सति विद्यमाने जिह्वाकाले चरेज्जिहुः । स्मर्यन्ते यत्र जिह्वाकाः स स्मृतिकाल-स्तस्मिन् चरेद्यायाज्जिहुरित्यन्ये । कुर्यात् पुरुषकारं जङ्गाबले सति वीर्याचारं न लङ्घयेत् । अलाञ्चे सति जिह्वाया इति न शोचयेत् । वीर्याचाराराधनस्य निष्पन्नत्वात्तदर्थं च जिह्वा नाहारार्थमेव ॥ ६ ॥

(अर्थ.) माटे (जिस्कू के०) हे साधो ! (काले के०) जिह्वायोग्य काल (सइ के०) सति एटले थये ठते (चरे के०) चरेत् एटले गोचरी माटे गमन करे. अथवा (सइकाले के०) स्मृतिकाले एटले गृहस्थ लोको जे वेलाए साधु लोकोनुं स्मरण करे ठे, ते कालने विषे गोचरी माटे गमन करे. अने (पुरिसकारिञ्चं के०) पुरुषकारं एटले उद्यमने (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. वीर्याचारनुं रक्षण करे. गोचरी करतां कदाचित् जो आहार न मले, तो (अलाञ्चु त्ति के०) अलाञ्च इति एटले शुरू जिह्वानो लाञ्च थयो नहि माटे (न सोइज्जा के०) न शोचेत् एटले शोक करे नहि. तो (तवुत्ति के०) तप इति एटले अनशनादिलक्षण तप थाय ठे, एम जाणी (अहिआसए के०) अधिसहेत एटले हुधा परिषहनुं सहन करे. अर्थात् साधुए गोचरी जतां एवो विचार करवो के, जो आहार मलशे तो धर्म-कायनुं पोषण थशे, अने नहि मलशे, तो तपनी वृद्धि थशे. अहीं ढंढण कुमारनुं दृष्टांत ठे, ते एवी रीतेः— ढंढण कुमार पूर्व जवे पांचसें हल खेडनार लोको उपर राजा तरफथी अधिकारी हता. मध्यान्ह वेलाए जात पाणी आव्या पठी एकेको चास पोताना क्षेत्रे देवराव्या पठी तेमने खावा दे. पांचशे खेडुत अने हजार बलद मली पनरसे जीवने नित्य प्रत्ये अंतराय करे. एम चालतां एक व-खते ते ढंढण कुमारनो जीव मरण पामीने श्रीकृष्ण महाराजनी ढंढणा नामे राणीनी कूखे पुत्रपणे उपज्यो. पूर्ण मास थये जन्म पाम्यो. पठी मानुं नाम ढंढणा होवाथी तेनुं पण नाम ढंढणकुमार पाड्युं. केटलोक काल वीती जतां ते कुमार जोग स-भर्थ थयो एम जाणी तेने मातापिताए उत्तम कन्याउं परणावी. पठी एक समये श्रीनेमनाथजीनो उपदेश सांजली वैराग्य पामी मातापितानी आज्ञा लइ तेणे दी-क्षा दीधी. पठी पूर्व जवनुं अंतराय कर्म उदय आव्युं. त्यारे नव वार द्वारिका नगरीमांहे बहोरवा गया, पण निर्दोष आहार मल्यो नहि. ते जाणी ढंढणकुमारे

अजिग्रह दीधो. जे बीजा साधुनुं आप्णेलुं आहार पाणी माहरें लेवुं नहि, आपणी लब्धिण सूऊतो आहार जो मले, तो जमवुं; नहीं तो तपस्या करवी. एम करतां घणा दिवस गया, एकदा प्रस्तावे श्रीकृष्ण महाराजे श्रीनेमिनाथजीने पूव्युं, के अठार हजार साधु मांहे हाल कोण महा दुष्कर करणीनो करनार ठे, ते कहो. त्यारे श्रीनेमीश्वर जगवाने कहुं, के ताहरो पुत्र ढंढणकुमार उग्र करणीनो करनार ठे. एम सांजद्वी जगवंतने वांदी श्रीकृष्ण महाराज पाठा वदया. अटलामां ढंढणकुमारने सामाज आवता दीठा. त्यारे श्रीकृष्ण महाराजे हाथी थकी हेठे उतरीने त्रण प्रदक्षिणा दइ जक्तिसहित ते ढंढणकुमारने वांया. ए कृत्य एक व्यवहारीए जोशने मनमां विचार कस्यो, के ए कोइ महोटा मुनिराज लागे ठे. जेथी एने श्रीकृष्ण महाराजे पण वंदना करी. एम विचारी ते व्यवहारिये ढंढणकुमारने मोटा मोदक बहोराव्या. ते निर्दोष जोशने ढंढणकुमारे वोहोस्या. पठी ते ढंढणकुमारे नेमीश्वर जगवान् पासे आवीने पूव्युं. हे स्वामिन् ! महारुं अंतराय कर्म दाय पाम्युं ? ते सांजद्वी जगवंते कहुं. आ कृष्णनी लब्धि ठे. ताहरी लब्धि नथी. एम सांजद्वी ढंढणकुमारे कुंजारना नीमाडा मांहे ते मोदकनुं चूर्ण करी परठव्युं, अने परठवतां थकां एम विचाखुं, जे अहो प्राणी ! अंतराय कीधानां केवां माठां फल ठे ? एहवुं शुज ध्यान ध्यातां जेम जेम मोदक खूटे, तेम तेम कर्मनां दल त्रूटे. एवीरीते कर्मबंधनो ठेद थयो त्यारे, ते कुमारने केवल ज्ञान थयुं. पठी ते कुमार मोदके प्होच्यो. एम ए ढंढणकुमारनी परे महात्मा साधुने कदाचित् जो जिज्ञा न मले, तो शोक न करवो. पण मन दृढ राखीने ह्युधानो परीषह खमवो. इति ढंढणकुमारदृष्टांत. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) ततः साधुः किं कुर्यादित्याह । जिह्वुः काले सति जिज्ञाकाले जाते सति चरेद्भिहार्यं गृहेत् । अन्ये पुनः सइकाले इत्यस्य एवमर्थं कुर्वन्ति । स्मृतिकालो जिज्ञाकालो यत्र जिह्वुः स्मर्यते । तस्मिन् पुनर्जिह्वुः पुरुषकारं जङ्गावले सति वीर्याचारं न लङ्घयेत् । तत्र च अलाप्ते सति जिज्ञाया अप्राप्तौ सत्यां जिह्वुर्न शोचयेत् । किंतु एवं जावयेत् । मया जिज्ञा न लब्धा परं वीर्याचारस्त्वाराधितः । वीर्याचारार्थमपि जिज्ञाटनं न केवलमाहारार्थमेव । अतो न शोचयेत् । अपि तु तप इत्यधिसहेत अनशनमनोदरतादि वा तपोऽपि न विष्यतीति सम्यग्विचिन्तयेत् ॥ ६ ॥

(टीका.) यस्मादयं दोषः संजाव्यते तस्मादकालाटनं न कुर्यादित्याह । सइ ति सूत्रम् । सति विद्यमाने काले जिज्ञासमये चरेद्भिह्वुः । अन्ये तु व्याचक्षते । स्मृतिकाले एव जिज्ञाकालोऽभिधीयते । स्मर्यन्ते यत्र जिह्वुकाः स स्मृतिकालस्तस्मिन् चरेद्भिह्वुः

त्रिद्वार्थं यायात् । कुर्यात् पुरुषकारं सति जङ्घाबले वीर्याचारं न लङ्घयेत् । तत्र चाला-
त्रेऽपि त्रिद्वाराया अलात्र इति न शोचयेद्दीर्याचाराराधनस्य निष्पन्नत्वात् । तदर्थं च
त्रिद्वारटनं नाहारार्थमेवातो न शोचेत् । अपितु तप इत्यधिसहेत । अनशनन्यूनोद-
स्तालक्षणं तपो ऋविष्यतीति सम्यग्विचिन्तयेदिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

तद्देवुच्चावया पाणा, ऋत्तठाए समागया ॥

तंउजुअं न गञ्जिजा, जयमेव परक्रमे ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) उक्ता कालयतना । क्षेत्रयतनामाह । तद्देव त्ति । तथैवोच्चावचाः शो-
चनाशोचनत्रेदेन नानाप्रकाराः प्राणिनो ऋत्तार्थं समागता बलिप्राञ्चृतकादिष्वागता
ऋवन्ति । तदजुकं तेषामञ्जिमुखं न गञ्जेत् । तत्संत्रासेनान्तरायाधिकरणदोषात् ।
किंतु यतमेवोद्देगमनुत्पादयन्पराक्रमेत् ॥ ७ ॥

(अर्थः) ए कालयतना कही. हवे क्षेत्रयतना कहे ठे. (तद्देव के०) तथैव ए-
टले तेमज गोचरी जतां मार्गमांहे (उच्चावया पाणा के०) उच्चावचाः प्राणिनः ए-
टले शुच तथा अशुच एवा हंस कागडा प्रमुख प्राणीजं (ऋत्तठाए के०) ऋत्तार्थं
एटले जातपाणीने अर्थे (समागया के०) समागताः एटले आव्या होय तो ते साधु
(तंउजुअं के०) तदजुकं एटले ते प्राणीने सामो (न गञ्जिजा के०) न गञ्जेत् एटले
जाय नहीं. कारण के, ते जीवने त्रास उपजे अथवा तेने अंतराय थाय, माटे (जयमेव
के०) यतमेव एटले जयणा राखीने जेम ते प्राणी दुःख उद्देग न पामे तेम (परक-
मे के०) पराक्रमेत् एटले गमन करे. ॥ ७ ॥

(टीपिका.) कालयतनोक्ता । अथ क्षेत्रयतनामाह । त्रिद्वारस्तदजुकं तेषां प्राणिना-
मञ्जिमुखं संमुखं न गञ्जेत् । तेषां केषाम् । ये प्राणाः प्राणिनो ऋत्तार्थं बलिप्राञ्चृतकादिषु
समागता ऋवन्ति । कथम् । तेषां संत्रासेन अन्तरायदोषो ऋवेत् । तर्हि किं कुर्यात् । यतमेव
पराक्रमेत् तेषामुद्देगमनुत्पादयन् । किञ्चूताः प्राणिनः । तथैव उच्चा हंसादयः अवचाः
काकादयः शोचनाशोचनत्रेदेन नानाप्रकाराः ॥ ७ ॥

(टीका.) उक्ता कालयतना । अधुना क्षेत्रयतनामाह । तद्देव त्ति । तथैवोच्चावचाः
शोचनाशोचनत्रेदेन नानाप्रकाराः प्राणिनो ऋत्तार्थं समागता बलिप्राञ्चृतिकादि-
ष्वागता ऋवन्ति । तदजुकं तेषामञ्जिमुखं न गञ्जेत्संत्रासेनान्तरायाधिकरणादिदो-
षात् । किंतु यतमेव पराक्रमेत् तदुद्देगमनुत्पादयन्निति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

३३४ राय धनपतसिंघबहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

गोअरग्गपविष्ठो अ, न निसीइज्ज कठई ॥

कहं च न पबंधिज्जा, चिठित्ता ए व संजए ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) गोचराग्रप्रविष्टस्तु न निषीदेत्कचिद्देवकुलादौ संयमोपघातादिदोषप्रसंगात् । कथां च न प्रबध्नीयात् स्थित्वा कालविलंबे संयत इत्यनेषणादिप्रसङ्गात् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे गोचरीगत साधु शुं न करे ते कहे ठे. (संजए के०) पूर्वोक्त संयत साधु (गोअरग्गपविष्ठो के०) गोचराग्रप्रविष्टः एटले प्रधान गोचरीए गयो थको (कठई के०) कचित् एटले क्याय पण (न निसीइज्ज के०) न निषीदेत् एटले बेसे नहीं. (च के०) वली (चिठित्ता ए के०) स्थित्वा एटले बेसीने (कहं के०) कथां एटले धर्मकथाने (न पबंधिज्जा के०) न प्रबध्नीयात् एटले विस्तारथी कहे नहीं. ॥ ७ ॥

(टीपिका.) पुनर्गोचरीगतः साधुः किं न कुर्यादित्याह । साधुर्गोचराग्रप्रविष्टस्तु त्रिद्वार्थं प्रविष्टः सन् न निषीदेन्नोपविशेत् कचिद्देवकुलादौ । यतस्तत्र निषीदने संयमस्य घातो भवति । च पुनः कथां धर्मकथादिरूपां न प्रबध्नीयात् प्रबन्धेन न कुर्यात् । अनेन एकव्याकरणे एकदृष्टान्तकथने च अनुज्ञामाह । अतएवाह किं कृत्वा । स्थित्वा । कालपरिग्रहेण संयतो यतिः एवं च क्रियमाणे अनेषणाद्वेषादिदोषप्रसंगो भवेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) गोअरग्ग ति सूत्रम् । गोचराग्रप्रविष्टस्तु त्रिद्वार्थं प्रविष्ट इत्यर्थः । न निषीदेन्नोपविशेत् । कचिद्देवकुलादौ संयमोपघातादिप्रसंगात् । कथां च धर्मकथादिरूपां न प्रबध्नीयान्न प्रबन्धेन कुर्यात् । अनेनैकव्याकरणैकज्ञातानुज्ञामाह । अतएवाह । स्थित्वा । कालपरिग्रहेण संयत इत्यनेषणाद्वेषादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

अग्गलं फलिहं दारं, कवाडं वा वि संजए ॥

अवलंबिआ न चिठिज्जा, गोअरग्गगतं मुणी ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) उक्ता क्षेत्रयतना । द्रव्ययतनामाह । अर्गलां गोपुरकपाटादेः, परिघं कपाटकादेः, द्वारं शाखामयं, कपाटं द्वारमात्रं वापि संयतोऽवलम्ब्य न तिष्ठेत् लाघवविराधनादोषात् । गोचराग्रगतो त्रिद्वार्थप्रविष्टो मुनिः ॥ ८ ॥

(अर्थ.) हवे द्रव्ययतना कहे ठे. वली (संजए के०) संयतः एटले संयमी ए (मुणी के०) मुनिः एटले पूर्वोक्त साधु (गोअरग्गगतं के०) गोचराग्रगतः एटले गोचरीने विषे गयो थको (अग्गलं के०) अर्गलां एटले अग्गल (वा के०) अर्थ (फलिहं के०) परिघं एटले कपाटना ढांकवाना फलकने अथवा (दारं के०) बरानी शाखाने अथवा (कवाडं वि के०) कपाटमपि एटले कमाडने पण (अवचूरिः)

विश्रा के०) अवलंब्य एटले उठिंगण दशने (न चिछिजा के०) न तिष्ठेत् एटले उक्तो रहे नहीं. ॥ ए ॥

(दीपिका.) क्षेत्रयतना उक्ता । अथ द्रव्ययतनामाह । संयतो यतिरर्गलां गो-
पुरकपाटादिसंबन्धिनीं, परिधं कपाटकादिस्थगनं, द्वारं शाखामयं, कपाटं द्वारयंत्रं
वा अवलंब्य न तिष्ठेत् । कथम् । एवमवलम्बने लाघवविराधनादोषो नवेत् । किञ्चूतः
संयतः । गोचराग्रगतो जिह्वायां प्रविष्टः ॥ ए ॥

(टीका.) उक्ता क्षेत्रयतना । द्रव्ययतनामाह । अग्नं ति सूत्रम् । अर्गलं गोपा-
टादिसंबन्धिनं, परिधं नगरद्वारादिसंबन्धिनं, द्वारं शाखामयं, कपाटं द्वारयन्त्रं वा-
पि संयतः । अवलम्ब्य न तिष्ठेद्वाघवविराधनादोषात् । गोचराग्रगतो जिह्वाप्रविष्टः ।
मुनिः संयत इति पर्यायौ तदुपदेशाधिकारादुष्टावेवेति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

समणं माहणं वा वि, किविणं वा वणीमगं ॥

उवसंकमंतं नत्तठा, पाण्ठा एव संजए ॥ १० ॥

(अर्थः) उक्ता द्रव्ययतना । ज्ञावयतनामाह । श्रमणं निर्यन्थादिं, ब्राह्मणं
धिग्वर्णं वापि, कृपणं वा पिण्डोलकं वनीपकं, दरिद्रं चतुर्णामन्यतममुपसंक्रामन्तं
सामीप्येन गच्छन्तमागच्छन्तं वा पानार्थं वा जिह्वार्थं संयतः ॥ १० ॥

(अर्थ.) हवे ज्ञावयतना कहे ठे. समणमिति (समणं के०) श्रमणं एटले साधुने
के०) अथवा (माहणं के०) ब्राह्मणं एटले ब्राह्मणने अथवा (किविणं के०)
कृपणं एटले पोतानुं धन संची जीख मागे ते कृपणने (वणीमगं के०) वनीपकं एटले
दरिद्री पुरुष ए चार पुरुष मांहेदो कोइ पण (नत्तठा के०) नत्तकार्थं एटले आ-
रणे अर्थे (व के०) अथवा (पाण्ठाए के०) पाणीने अर्थे (उवसंकमंतं के०)
उपसंक्रामन्तं एटले सामो आवतो होय तो ॥ १० ॥

(दीपिका.) उक्ता द्रव्यविराधना । ज्ञावविराधनामाह । संयतः साधुः श्रमणं
निर्यन्थादिरूपं, ब्राह्मणं धिग्वर्णं वापि कृपणं वा पिण्डोलकं, वनीपकं दरिद्रं एतेषां चतुर्णां
नैवेऽन्यतममुपसंक्रामन्तं सामीप्येन गच्छन्तमागच्छन्तं वा । किमर्थं । नत्तकार्थं पानार्थं वा १०

(टीका.) उक्ता द्रव्ययतना । ज्ञावयतनामाह । समणं ति सूत्रम् । श्रमणं निर्य-
न्थादिरूपं, ब्राह्मणं धिग्वर्णं वापि कृपणं वा पिण्डोलकं वनीपकं पञ्चानामप्यन्यतमम्
उपसंक्रामन्तं सामीप्येन गच्छन्तं गतं वा नत्तकार्थं पानार्थं वा संयतः साधुरिति सूत्रार्थः १०

शालुञ्चं वा विरालिञ्चं, कुमुञ्चं उत्पलनालिञ्चं ॥

मुणालिञ्चं सासवनालिञ्चं, उड्डुखंमं अनिवुमं ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) शालूकं वा उत्पलकन्दम्, विरालिकां पलाशकन्दरूपां, पर्ववद्विप्रतिपर्वकन्दमित्यन्ये । कुमुदोत्पलनालौ प्रतीतौ । मृणालिकां पद्मिनीकन्दोद्भां, सर्षपनालिकां सिद्धार्थमञ्जरीम् । इड्डुखंमनिर्वृतं सचित्तम् । अनिवृतग्रहणं सर्वत्र संबध्यते ॥ १८ ॥

(अर्थ.) तथा (अनिवुडं के०) अनिवृतं एटले शस्त्रपरिणत नथी, एटले काचो सचित्त एवा (शालुञ्चं के०) शालूकं एटले कमलनो कंद, (वा के०) अथवा (विरालिञ्चं के०) विरालिकां एटले पलाशनो कंद, (कुमुञ्चं के०) कुमुदं एटले धोला चंद्रविकासी कमलनी अथवा (उत्पलनालिञ्चं के०) उत्पलनालिकां एटले नीलकमलनी नालिका, किंवा (मुणालिञ्चं के०) मृणालिकां एटले कमलना तंतुआ अथवा (सासवनालिञ्चं के०) सर्षपनालिकां एटले सरशवनी मांरुली, अथवा (उड्डुखंमं के०) इड्डुखण्णं एटले सेलडीना कटका ॥ १८ ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं वर्जयेदित्याह । शालूकं वा उत्पलकन्दम्, विरालिकां पलाशकन्दरूपां, पर्ववद्विप्रतिपर्वकन्दमित्यन्ये । कुमुदोत्पलनालौ प्रसिद्धौ । तथा-मृणालिकां पद्मिनीकन्दोत्थाम् । सर्षपनालिकां सिद्धार्थमञ्जरीम् । तथा इड्डुखण्णम् । एतत् शालूकादि सप्तकं किञ्चूतम् । अनिवृतं सचित्तम् ॥ १८ ॥

(टीका.) तथा शालुञ्चं ति सूत्रम् । शालूकं वा उत्पलकन्दं । विरालिकां पलाशकन्दरूपाम् । पर्ववद्विप्रतिपर्ववद्विप्रतिपर्वकन्दमित्यन्ये । कुमुदोत्पलनालौ प्रतीतौ । तथा मृणालिकां पद्मिनीकन्दोद्भां । सर्षपनालिकां सिद्धार्थकमञ्जरीं । तथा इड्डुखण्णमनिर्वृतं सचित्तम् । एतच्चानिवृतग्रहणं सर्वत्राजिसंबध्यत इति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

तरुणगं वा पवालं, रुक्कस्स तणगस्स वा ॥

अन्नस्स वा वि हरिअस्स, आमगं परिवज्जे ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) तरुणकं वा प्रवालं । वृक्षस्य चिञ्चिणिकादेः । तृणस्य वा मधुरतृणादेः । अन्यस्य वापि हरितस्यार्जकादेः । आममपरिणतं परिवर्जयेत् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) तथा (वा के०) अथवा (रुक्कस्स के०) वृक्षस्य एटले आमली आदिक वृक्षनो (वा के०) अथवा (तणगस्स के०) तृणकस्य एटले तृणना (वा वि के०) अथवा (अन्नस्स के०) अन्यस्य एटले वीजा कोइ (हरिअस्स के०) हरितस्य एटले हरित्काय जीवना (तरुणगं वा पवालं के०) तरुणं वा प्रवालं एटले

तरुण एवा प्रवाल (आमगं के०) अशस्त्रपरिणत अणपरिणम्या होय, तेने (परिव
जाए के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) पुनः किं किं तदाह । वृक्षस्य चिञ्चिणिकादेर्वा, तृणस्य वा मधुरतृ-
णादेः, अन्यस्यापि हरितस्यार्जकादेश्च, तरुणकं वा प्रवालमामकमपरिणतं सचित्तम् ।
संयतः पूर्वगाथोक्तं शाद्वुरादि सतकं चिञ्चिणिकादित्रयस्य तरुणप्रवालं च सचित्तं
परिवर्जयेत् ॥ १९ ॥

(टीका.) किञ्च तरुण्यं ति सूत्रम् । तरुणं वा प्रवालं पद्ववं वृक्षस्य चिञ्चिणि-
कादेस्तृणस्य वा मधुरतृणादेः अन्यस्य वापि हरितस्यार्जकादेराममपरिणतं परिव-
र्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

तरुणिञ्चं वा ठिवाडिं, आमिञ्चं न्जिञ्चं सइं ॥

दिंतिञ्चं पडिआइस्के, न मे कप्पइ तारिसं ॥ २० ॥

(अवचूरिः) तरुणां वासंजातामनिष्पन्नां ठिवाडि मुजादिफलिमामामसिद्धां न-
र्जितां त्रथां सकृदेकवारम् ॥ २० ॥

अर्थ.) वल्ले संयमी साधु (तरुणिञ्चं वा के०) तरुणां एटले जेमां दाणो हजी
वं नथी एवी (ठिवाडिं के०) मगप्रमुखनी फली ते केवी तो के (आमिञ्चं- के०)
अ कां एटले काची अपक्क तथा (संयं के०) सकृत् एटले एकवार (न्जिञ्चं
के०) नर्जितां एटले पकावेदी तेने (दिंतिञ्चं के०) ददतीं एटले वहोरावनार एवी
श्राविकाने (पडिआइस्के के०) प्रत्याचहीत एटले कहे के, (तारिसं के०) ता-
दृशं एटले तेवो आहार (मे के०) मुने (न कप्पइ के०) न कटपते एटले कटपे नहि. ॥२०॥

(दीपिका.) पुनः संयतः किं कुर्यात्तदाह । त्रिद्वयः एवंविधां स्त्रियं प्रति इति वदेत् ।
इह किम् । न मे मम एतादृशं नोजनं कटपते । किं कुर्वतीं स्त्रियम् । ठिवाडिं मुजादि-
फलिम् । किंविशिष्टां ठिवाडिम् । तरुणां वा असंजातां, तथा पुनः नर्जितां । पुनः
नूताम् । आमामसिद्धां सचेतनां सकृदेकवारं ददतीम् ॥ २० ॥

(टीका.) तथा तरुणिञ्चं ति सूत्रम् । तरुणां वा असंजातां, ठिवाडिमिति मुजादि-
फलिम्, आमामसिद्धां, सचेतनां तथा नर्जितां सकृदेकवारं ददतीं प्रत्याचहीत न
मम कटपते तादृशं नोजनमिति सूत्रार्थः ॥ २० ॥

३४९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

तहा कोलमणुस्सिन्नं, वेलुञ्चं कासवनालिञ्चं ॥

तिलपप्पडगं नीमं, आमगं परिवज्जए ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तथा कोलं बदरमस्विन्नमशुदकाज्यामनापादितविकारान्तरं, वेणुकं वंशकरिद्धं, कासवनालिकां श्रीपर्णीफलं, तिलपर्पटकं तिलपिष्टमयं, नीपम् नीपः कदंबकस्तत्फलम् । अस्विन्नं सर्वत्र योज्यम् ॥ ११ ॥

(अर्थ.) (तहा के०) तथा एटले तेमज वली (अणुस्सिन्नं के०) अस्विन्नं एटले नहिं रांधेला एवा (कोलं के०) बोर अणुस्सिन्न ए पद सर्वत्र जोडवुं. तथा (वेलुञ्चं के०) वेणुकं एटले वंशकारेलां तथा (कासवनालियं के०) काश्यपनालिकां एटले श्रीपर्णवृद्धानुं फल (तिलपप्पडगं के०) तिलनी पापडी (नीमं के०) नीमवृद्धानां फल, ते (आमगं के०) आमकं एटले काचां सचित्त अशस्त्राणि एहवां ते सर्वने (परिवज्जए के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं वर्जयेत्तदाह । साधुः कोलं बदरं परिवर्जयेत् । किञ्चूतं कोलम् । अस्विन्नम् । अस्विन्नमिति पदस्य अर्थः सर्वत्र योज्यम् । पुनः तिलपर्पटकं पिष्टतिलमयं तथा नीमं नीमफलम् । एतत् सर्वमामं परिवर्जयेत् साधुः ॥ ११ ॥

(टीका.) तहा कोलं ति. सूत्रम् । तथा कोलं बदरम् । अस्विन्नं ह्यशुदकयोगेनानापादितविकारान्तरम्, वेणुकं वंशकरिद्धम्, कासवनालिञ्चं श्रीपर्णीफलम् । अस्विन्नमिति सर्वत्र योज्यम् । तथा तिलपर्पटकं पिष्टतिलमयम्, नीमं नीमफलमामं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तहेव चाउलं पिठं, विञ्जडं वा तित्तनिवुडं ॥

तिलपिठपूइपिन्नागं, आमगं परिवज्जए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) तान्दुलं पिठं लोट्टमित्यर्थः । विकटं वा शुद्धोदकं, तप्तनिर्वृतमप्रवृत्तत्रिदण्डं तिलपिठं तिललोष्टं, पूतिपिण्याकं सर्षपखलम् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) (तहेव के०) तेमज (चाउलं के०) चावलनो (पिठं के०) पिठं एटले आटां तथा (विकटं के०) शुद्धोदक (वा के०) अथवा (तत्तनिवुडं के०) तप्तनिर्वृतं एटले तपावीने टाडुं पाडेलुं जल (तिलपिठं के०) तिलपिठं ते तलनो लोट तथा (पूति पिन्नागं के०) पूतिपिण्याकं एटले सरसवनो खोल (आमं के०) काचो होय तो तेने (परिवज्जए के०) वर्जे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) पुनः किं वर्जयेत् साधुस्तदाह । संयतः तथैव तान्दुलं पिष्टं लोट्टमित्यर्थः । तथा विकटं वा शुद्धोदकं, तथा तप्तनिर्वृतं कथितं । सञ्जीतीञ्जतं तप्तानिर्वृतं वा यत्रिदण्णोत्कलितं न जातं तथा तिलपिष्टं तिललोष्टं, तथा पूति पिण्याकं सर्षपखलम् । एतत्ताण्डुललोष्टादि पञ्चकं कीदृशम् । आमकमपकम् । तत्सर्वं परिवर्जयेत् ॥ २२ ॥

(टीका.) तथैव त्ति सूत्रम् । तथैव तान्दुलं पिष्टं लोट्टमित्यर्थः । विकटं वा शुद्धोदकं, तप्तनिर्वृतं कथितं सत् शीतीञ्जतम्, तप्तानिर्वृतं वा अप्रवृत्तत्रिदण्णं, तिलपिष्टं तिललोष्टं, पूति पिण्याकं सर्षपखलमामं परिवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ २२ ॥

कविष्ठं मातुलिंगं च, मूलगं मूलगत्तिञ्च ॥

आमं असन्नपरिणयं, मणसा वि न पढए ॥ २३ ॥

(अवचूरिः) कपिष्ठं कपिष्ठफलं, मातुलिङ्गं बीजपूरकं, मूलकं सपत्रजातं, मूलकर्त्तिकां मूलकन्दचक्रलिम्, आमामपकामशस्त्रपरिणतां स्वकायशस्त्रादिनाविध्वस्ताम् । अनन्तकायत्वाद्गुरुत्वख्यापनार्थमुत्तयम् ॥ २३ ॥

(अर्थ.) हवे साधु मनशी पण जेनी इवा न करे ते कहे ठे. (आमां के०) अपक तथा (असन्नपरिणयां के०) अशस्त्रपरिणतां एटले स्वपरकाय शस्त्रादिके करी जेनो विध्वंस कस्यो नशी एवा (कविष्ठं के०) कपिष्ठं एटले कोठ, (च के०) वली. (मातुलिंगं के०) मातुलिंगं एटले बीजोरुं (च के०) वली (मूलगं के०) मूलकं एटले मूलो तथा (मूलकत्तिञ्च के०) मूलकर्त्तिकां एटले मूलकर्त्तिकाने (मणसा के०) मनशी पण (न पढए के०) न प्रार्थयेत् एटले न प्रार्थना करे. अर्थात् ते वस्तुमां अनन्तकायकपणुं ठे ते माटे साधु मनशी पण ते पूर्वोक्त वस्तुनी इवा करे नहि. ॥२३॥

(दीपिकां.) पुनः साधुः प्रार्थयेन्मनसापि न । तदेवाह । साधुः एतदग्रे वक्ष्यमाणं मनसापि न प्रार्थयेत् । किं तदाह । कपित्थं कपित्थफलं, मातुलिंगं च बीजपूरकं, मूलकं सपत्रजालकं, मूलकर्त्तिकां मूलकन्द चक्र, आमां अपकां । पुनः कीदृशीं । अशस्त्रपरिणतां स्वकायशस्त्रादिना अविध्वस्तां, अनन्तकायकत्वात् गुरुत्वख्यापनार्थमुत्तयं मनसापि न प्रार्थयेत् ॥ २३ ॥

(टीका.) कविष्ठं ति सूत्रम् । कपिष्ठं कपिष्ठफलं, मातुलुङ्गं च बीजपूरकं, मूलकं सपत्रजालकं मूलकर्त्तिकां मूलकन्दचक्रलिम्, आमामपकामशस्त्रपरिणतां स्वकायशस्त्रादिनाविध्वस्ताम् । अनन्तकायत्वाद्गुरुत्वख्यापनार्थमुत्तयं मनसापि न प्रार्थयेदिति सूत्रार्थः ॥ २३ ॥

तद्देव फलमंथूणि, बीजमंथूणि जाणि अ ॥

बिहेलगं प्रियालं च, आमगं परिवर्ज्ण ॥ २४ ॥

(अवचूरिः) तथैव फलमन्थून् बदरचूर्णान्, बीजमन्थून् यवादिचूर्णान् ज्ञात्वा ।
बिहेलगं बिज्जीतकं, प्रियालं च राजादनफलम् ॥ २४ ॥

(अर्थ.) वली साधु शुं वर्जे ते कहे ठे. (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज वली
(आमगं के०) आमकं एटले कांचा सचित्त (फलमंथूणि के०) फलमंथून् एटले बद-
रीफलनुं चूर्ण एटले बोरकूट तथा (बीजमंथूणि के०) बीजमंथून् एटले जव प्रमुखनो
लोट तथा (बिहेलगं के०) बिज्जीतकं एटले बहेडानुं फल, (च के०) वली (पि-
यालं के०) प्रियालं एटले रायणनां फल तेने (जाणिआ के०) ज्ञात्वा एटले
जाणीने (परिवर्ज्ण के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं वर्जयेत्तदाह । तथैव फलमंथून् बदरचूर्णान्,
बीजमंथून् यवादिचूर्णान् ज्ञात्वा सिद्धांतवचनात् तथा बिज्जीतकं बिज्जीतकफलम्,
प्रियालं च प्रियालफलम् । एतत् फलमंथुप्रमुखचतुष्टयमपि आममपरिणतं साधु-
वर्जयेत् ॥ २४ ॥

(टीका.) तद्देव त्ति सूत्रम् । तथैव फलमन्थून् बदरचूर्णान्, बीजमंथून् य वादिचू-
र्णान् ज्ञात्वा प्रवचनतो बिज्जीतकं प्रियालं वा प्रियालफलं च आममपरिणतं परिवर्ज-
येदिति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

समुद्राणं चरे निस्कू, कुलमुच्चावयं सया ॥

नीयं कुलमश्कम्मं, ऊसठं नान्निधारण ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) विधिमाह । समुदानं नावज्जैहमाश्रित्य चरेज्जिहुः कुलमुच्चावचं
विज्जवापेक्षया नतु गर्हितत्वे सति । नीचकुलमतिक्रम्य दरिद्रकुलमुत्तङ्घ्य उच्चितमृद्धि-
मत्कुलं नान्निधावेन्न यायात् ॥ २५ ॥

(अर्थ.) हवे साधुने गोचरीनो विधि कहे ठे. (निस्कू के०) जिहुः एटले
साधु (समुदानं के०) समुदानं एटले शुद्धनिदाने आश्रय करीने (चरे के०) चरेत्
एटले वहोरवा जाय. क्यां वहोरवा जाय ? तो के (उच्चावयं के०) उच्चावचं एटले धने
करी प्रधान ते इक्वाकु कुलादि तथा अवचं एटले धननी अपेक्षाशी तुष्ठ कुल
एवा वेहु पण कुल प्रत्ये (सया के०) सदा एटले निरंतर गमन करे. परंतु (नीयं
कुलं के०) नीचं कुलं एटले धनरहित कुलने (अश्कम्मं के०) अतिक्रम्य एटले उच्च-

श्रीने बहु लाजनी वांठाथी (ऊसठं के०) उत्सृतं एटले धनथी पूर्ण एवा कुल प्रत्ये
(नाजिधारण के०) नाजिधारयेत् एटले जाय नहि. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) अथ गोचरणविधिमाह । साधुः समुदानं शुद्धं जैद्वयं समाश्रित्य
चरेद्भवेत् । कुत्रेत्याह । कुलमुच्चावचं परं सदा अगर्हितत्वे सति । उच्चं प्रचूत-
धनापेक्षया प्रधानम् । अवचं तुल्यधनापेक्षया प्रधानं यथापरिपाठ्येव चरेत् सदा
सर्वकालम् । परं नीचं कुलमतिक्रम्य उल्लंघ्य विज्ञवापेक्षया प्रचूततरलाजार्थमुत्सृत-
मृद्धिमत् कुलं नाजिधारयेत् न विषीदेत् न यायात् । कस्मात् । अजिष्वङ्गलो-
कलाघवात् ॥ १५ ॥

(टीका.) विधिमाह । समुआणं ति सूत्रम् । समुदानं चावजैद्वयमाश्रित्य चरेद्भिक्षुः ।
केत्याह । कुलमुच्चावचं सया । कुलमुच्चावचं सदा । अगर्हितत्वे सति विज्ञवापेक्षया
प्रधानमप्रधानं च । यथापरिपाठ्येव चरेत्सदा सर्वकालम् । नीचं कुलमतिक्रम्य विज्ञ-
वापेक्षया प्रचूततरलाजार्थमुत्सृतमृद्धिमत्कुलं नाजिधारयेन्न यायात् । अजिष्वङ्गलोक-
लाघवादिप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

अदीणो वित्तिमेसिजा, न विसीइज्ज पंफिए ॥

अमुच्चिउं चोअणंमि, मायसे एसणारए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) अदीनां वृत्तिं वर्त्तनामेषयेत् । न विषीदेदलाजे सति पण्डितः ।
अमूर्धितोऽगृहो चोजने मात्राङ्ग आहारमात्रां प्रति एषणारत उज्जमोत्पादनैप-
णापक्षपातीति ॥ १६ ॥

(अर्थ.) हवे साधु शुं करे ते कहे ठे. (पंफिए के०) पंफितः एटले बुद्धि-
मान् (अदीणो के०) अदीनः एटले आहार न मलवाथी अम्बानमुखवालो एवो
साधु (वित्तिं के०) वृत्तिं एटले प्राणनिर्वाहकवृत्ति प्रत्ये (एसिजाके०) एषयेत् एटले गवे-
षणा करे. परंतु (न विसीइज्ज के०) न विषीदेत् एटले आहार न मलवाथी विपा-
द करे नहि. वली ते साधु (चोअणंमि के०) सरस मलेला चोजनने विपे (अमु-
च्चिउं के०) अमूर्धितः एटले मूर्ध्वा न करतो तथा वली (मायसे के०) मात्राङ्गः एटले
आहारना प्रमाणने जाणनारो वली (एसणारए के०) एषणारतः एटले दोष-
रहित सूजता अशनादिक लेवाने विपे सावधान एवो होय. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) अथ कीदृशः किं कुर्यात्साधुस्तदाह । पंडितः साधुः वृत्तिं प्राणवर्त्तनमेष-
येत् । परं न विषीदेदलाजे सति न विपादं कुर्यात् । किंचूतः पंफितः । अदीनः अव्य-

३४६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

दैन्यमङ्गीकृत्य अम्लानवदनः । पुनः किञ्चूतः पंक्तिः । नोजने अमूर्धितः अगृह्यः । पुनः किञ्चूतः पंक्तिः । लात्रे सति मात्राद्वा आहारमात्रां प्रति । पुनः किञ्चूतः । एषणारत उज्जमोत्पादनैषणापक्षपाती ॥ २६ ॥

(टीका.) किञ्च अदीण त्ति सूत्रम् । अदीनो द्रव्यदैन्यमङ्गीकृत्याम्लानवदनः । वृत्तिर्वर्त्तनम् । एषयेज्वेषयेत् । न विषीदेदलात्रे सति विषादं न कुर्यात् । पण्डितः साधुरमूर्धितोऽगृह्यो नोजने । लात्रे सति मात्राद्वा आहारमात्रां प्रत्येषणारत उज्जमोत्पादनैषणापक्षपातीति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

बहुं परधरे अन्धि, विविहं खाश्मसाश्मं ॥

न तन्न पण्डितं कुप्पे, इच्छा दिक्क परो न वा ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) एवं च परिज्ञावयेत् । बहु प्रमाणतः प्रचूतं खाद्यं स्वाद्यं च न तत्र पण्डितः कुप्येत् सदपि न ददातीति । इच्छा चेद्दद्यात्परो न वा । इच्छा परस्य न तत्रान्यत्किञ्चिच्चिन्तयेत् ॥ २७ ॥

(अर्थ.) हवे ते साधु आ प्रकारे जावना करे. (परधरे के०) परगृहे एटले गृहस्थ श्रावकने धरे अथवा अन्यमतीने धरे (बहुं के०) घणुं (विविहं के०) विविधं एटले विविध प्रकारनुं (खाश्मं के०) खादिमं ते फलादिक तथा (साश्मं के०) स्वादिमं ते लवंगादिक मुखवास अने उपलक्षणशी उत्तम अशनादिक (अन्धि के०) अस्ति एटले ठे, परंतु ते गृहस्थ जो साधुने आपे नहि तो ते (पंक्तिं के०) पंक्तिः एटले जाण एवो साधु (तन्न के०) तत्र एटले ते गृहस्थ उपर (न कुप्पे के०) न कुप्येत् एटले कोपायमान थाय नहि. अर्थात् रोष करे नहि. परंतु ते साधु एम जाणे के, (परो के०) पर जे गृहस्थ ठे, तेनी जो आपणने आपवानी (इच्छा के०) इच्छा होय तो (दिक्क के०) दद्यात् एटले आपे, अने (वा के०) जो वली इच्छा न होय तो (न के०) न आपे. एम विचारे; पण बीजुं कांश् विचारे नहि. शा माटे, के सामायिकने बाध आवे. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) तत एवं च परिज्ञावयेत्तदाह । परगृहेऽसंयतादिगृहे बहु प्रमाणतः प्रचूतमस्ति । किं तत् । खाद्यं स्वाद्यं च । किञ्चूतम् । विविधमनेकप्रकारम् । उपलक्षणत्वादशनादिकमपि प्रचूतमस्ति । तत्सर्वं सदस्ति । परं न ददाति तदा पंक्तितो न कुप्येन्न रोषं कुर्याददातुरुपरि । किंतु एवं चिन्तयेत् । यदि इच्छा स्यात्तदा परो दद्यात् । न स्यात्तदा न दद्यात् । परस्मन्यत् किमपि न चिन्तयेत् । कुतः । सामायिकबाधात् ॥ २७ ॥

(टीका.) एवं च ज्ञावयेत् । बहुं ति सूत्रम् । बहु प्रमाणतः प्रभूतं परगृहेऽसंयता-
दिगृहेऽस्ति विविधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यम् । एतच्चाशनाद्युपलक्षणम् । न तत्र पण्डितः
कुप्येत् सदपि न ददातीति न रोषं कुर्यात् । किंतु श्वा चेद्दद्यात् परो न वेति । श्वा
परस्य न तत्रान्यत् किञ्चिदपि चिन्तयेदिति सामायिकवाधनादिति सूत्रार्थः ॥ २७ ॥

सयणासणवञ्चं वा, ज्ञत्तं पाणं व संजए ॥

अदितस्स न कुपिजा, पञ्चके वि अ दीसउ ॥ २७ ॥

(श्रवचूरिः) एतदेव विशेषेणाह । शयनासनवस्त्रं चेत्येकवद्भावः । ज्ञत्तं पानकं वा
संयतोऽददतो न कुप्येत्प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासनादौ ॥ २७ ॥

(अर्थ.) हवे तेज विशेषे करी कहे ठे. (संजए के०) संयतः एटले संयत
साधु (सयण के०) शयन (आसण के०) आसन (वञ्चं के०) वस्त्रं एटले वस्त्र, (वा के०)
वली (ज्ञत्तं के०) ज्ञत्तं एटले ज्ञात अन्न (पाणं के०) पानं एटले जल प्रमुख तेने (अ-
दितस्स के०) अददतः एटले न आपता एवा गृहस्थ उपर (न कुपिजा के०) न
कुप्येत् एटले कोप करे नहि. वली ते पूर्वोक्त वस्तु (पञ्चके वि के०) प्रत्यक्षेऽपि एटले
प्रत्यक्षपणे (दीसउ के०) दृश्यमाने एटले देखाय तोपण साधु तेनाउपर क्रोधायमान
थाय नहि. कषाय प्रकट न करे. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) एतदेव विशेषेणाह । संयतः शयनम्, आसनं, वस्त्रं, ज्ञत्तं, पान-
कं वाददतः तत्स्वामिनो न कुप्येददातुरुपरि न कोपं कुर्यात् । क सति । तत्स्वामिनः
शयनासनादौ प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने ॥ २७ ॥

(टीका.) एतदेव विशेषेणाह । सयण ति सूत्रम् । शयनासनवस्त्रं चेत्येकवद्भावः ।
ज्ञत्तं पानं वा संयतोऽददतो न कुप्येत्तत्स्वामिनः प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासना-
दाविति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

इत्थिअं पुरिसं वा वि,डहरं वा महद्धगं ॥

वंदमाणं न जाइजा, नो अणं फरुसं वए ॥ २८ ॥

(श्रवचूरिः) स्त्रियं पुरुषं वा । अपेर्नपुंसकं वा । तरुणं वृद्धं वा । वा शब्दान्मध्यमम् ।
वन्दमानं सन्तं ज्ञद्रकोऽयमिति न याचेत् । अन्नाद्यज्ञावे याचितादाने न चैनं पुरुषं
ब्रूयाद्भूया ते वन्दनमिति ॥ २८ ॥

(अर्थ.) वली साधु पोताने (वंदमाणं के०) वंदन करती एवी । (इत्थिअं
के०) स्त्रियं एटले स्त्रीप्रत्ये (वा के०) अथवा (पुरिसं के०) पुरुषं एटले पुरुष प्रत्ये तथा

३४६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

दैन्यमङ्गीकृत्य अम्बानवदनः । पुनः किञ्चूतः पंफितः । जोजने अमूर्धितः अगृह्यः । पुनः किञ्चूतः पंफितः । लाजे सति मात्राङ्ग आहारमात्रां प्रति । पुनः किञ्चूतः । एषणारत उज्जमोत्पादनैषणापक्षपाती ॥ २६ ॥

(टीका.) किञ्च अदीण ति सूत्रम् । अदीनो द्रव्यदैन्यमङ्गीकृत्याम्बानवदनः । वृत्तिर्वर्त्तनम् । एषयेज्जवेषयेत् । न विषीदेदलाजे सति विषादं न कुर्यात् । पण्डितः साधुरमूर्धितोऽगृह्यो जोजने । लाजे सति मात्राङ्ग आहारमात्रां प्रत्येषणारत उज्जमोत्पादनैषणापक्षपातीति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

बहुं परघरे अञ्चि, विविहं खाइमसाइमं ॥

न तञ्च पंडितं कुप्पे, इञ्चा दिज्ज परो न वा ॥ २७ ॥

(अवचूरिः) एवं च परिज्ञावयेत् । बहु प्रमाणतः प्रचूतं खाद्यं स्वाद्यं च न तत्र पण्डितः कुप्येत् सदपि न ददातीति । इञ्चा चेद्दद्यात्परो न वा । इञ्चा परस्य न तत्रान्यत्किञ्चिच्चिन्तयेत् ॥ २७ ॥

(अर्थ.) हवे ते साधु आ प्रकारे ज्ञावना करे. (परघरे के०) परगृहे एटले गृहस्थ श्रावकने घरे अथवा अन्यमतीने घरे (बहुं के०) घणुं (विविहं के०) विविधं एटले विविध प्रकारनुं (खाइमं के०) खादिमं ते फलादिक तथा (साइमं के०) स्वादिमं ते लवंगादिक मुखवास अने उपलक्षणथी उत्तम अशनादिक (अञ्चि के०) अस्ति एटले ठे, परंतु ते गृहस्थ जो साधुने आपे नहि तो ते (पंफितं के०) पंफितः एटले जाण एवो साधु (तञ्च के०) तत्र एटले ते गृहस्थ उपर (न कुप्पे के०) न कुप्येत् एटले कोपायमान थाय नहि. अर्थात् रोष करे नहि. परंतु ते साधु एम जाणे के, (परो के०) पर जे गृहस्थ ठे, तेनी जो आपणने आपवानी (इञ्चा के०) इञ्चा होय तो (दिज्ज के०) दद्यात् एटले आपे, अने (वा के०) जो वली इञ्चा न होय तो (न के०) न आपे. एम विचारे; पण बीजुं कांइ विचारे नहि. शा माटे, के सामायिकने बाध आवे. ॥ २७ ॥

(दीपिका.) तत एवं च परिज्ञावयेत्तदाह । परगृहेऽसंयतादिगृहे बहु प्रमाणतः प्रचूतमस्ति । किं तत् । खाद्यं स्वाद्यं च । किञ्चूतम् । विविधमनेकप्रकारम् । उपलक्षणत्वादशनादिकमपि प्रचूतमस्ति । तत्सर्वं सदस्ति । परं न ददाति तदा पंफितो न कुप्येन्न रोषं कुर्याददातुरुपरि । किंतु एवं चिन्तयेत् । यदि इञ्चा स्यात्तदा परो दद्यात् । न स्यात्तदा न दद्यात् । परस्मन्यत् किमपि न चिन्तयेत् । कुतः । सामायिकबाधात् ॥ २७ ॥

(टीका.) एवं च ज्ञावयेत् । बहुं ति सूत्रम् । बहु प्रमाणतः प्रचूतं परगृहेऽसंयता-
दिगृहेऽस्ति विविधमनेकप्रकारं स्वाद्यं स्वाद्यम् । एतच्चाशनाद्युपलक्षणम् । न तत्र पण्डितः
कुप्येत् सदपि न ददातीति न रोषं कुर्यात् । किंतु श्वा चेद्दद्यात् परो न वेति । श्वा
परस्य न तत्रान्यत् किञ्चिदपि चिन्तयेदिति सामायिकबाधनादिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

सयणासणवञ्चं वा, ज्ञत्तं पाणं व संजए ॥

अदितस्स न कुपिज्जा, पञ्चके वि अ दीसउ ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) एतदेव विशेषेणाह । शयनासनवस्त्रं चेत्येकवज्जावः । ज्ञत्तं पानकं वा
संयतोऽददतो न कुप्येत्प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासनादौ ॥ १८ ॥

(अर्थ.) हवे तेज विशेषे करी कहे ठे. (संजए के०) संयतः एटले संयत
साधु (सयण के०) शयन (आसण के०) आसन (वञ्चं के०) वस्त्रं एटले वस्त्र, (वा के०)
वली (ज्ञत्तं के०) ज्ञत्तं एटले ज्ञात अन्न (पाणं के०) पानं एटले जल प्रमुख तेने (अ-
दितस्स के०) अददतः एटले न आपता एवा गृहस्थ उपर (न कुपिज्जा के०) न
कुप्येत् एटले कोप करे नहि. वली ते पूर्वोक्त वस्तु (पञ्चके वि के०) प्रत्यक्षेऽपि एटले
प्रत्यक्षपणे (दीसउ के०) दृश्यमाने एटले देखाय तोपण साधु तेनाउपर क्रोधायमान
थाय नहि. कषाय प्रकट न करे. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) एतदेव विशेषेणाह । संयतः शयनम्, आसनं, वस्त्रं, ज्ञत्तं, पान-
कं वाददतः तत्स्वामिनो न कुप्येददातुरुपरि न कोपं कुर्यात् । क सति । तत्स्वामिनः
शयनासनादौ प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने ॥ १८ ॥

(टीका.) एतदेव विशेषेणाह । सयण ति सूत्रम् । शयनासनवस्त्रं चेत्येकवज्जावः ।
ज्ञत्तं पानं वा संयतोऽददतो न कुप्येत्तत्स्वामिनः प्रत्यक्षेऽपि च दृश्यमाने शयनासना-
दाविति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

इत्थिअं पुरिसं वा वि,डहरं वा महद्धगं ॥

वंदमाणं न जाइज्जा, नो अणं फरुसं वए ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) स्त्रियं पुरुषं वा । अपेर्नपुंसकं वा । तरुणं वृद्धं वा । वा शब्दान्मध्यमम् ।
वंदमानं सन्तं जडकोऽयमिति न याचेत । अन्नाद्यन्नावे याचितादाने न चैनं पुरुषं
ब्रूयाद्दृथा ते वन्दनमिति ॥ १९ ॥

(अर्थ.) वली साधु पोताने (वंदमाणं के०) वंदन करती एवी । (इत्थिअं
के०) स्त्रियं एटले स्त्रीप्रत्ये (वा के०) अथवा (पुरिसं के०) पुरुषं एटले पुरुष प्रत्ये तथा

३४८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

वली (उहरं के०) तरुणप्रत्ये. वाशब्द ठे तेथी मध्यवयवालाने पण तथा (महल्लगं के०) महल्लकं एटले वृद्ध प्रत्ये (न जाइजा के०) न याचेत एटले याचना करे नहि. केम के, जो वंदना करनारने याचना करे तो ते वंदना करनारना मनमां श्रवला परिणाम थाय. तेथी तेनी जावना जंग पामे. वली सूजता अन्नादिकना अजावथी याचना करनार साधुने अन्न आपे नहि तो पण ते साधु (अणं के०) एनम् एटले एने (फरुसं के०) परुषं एटले कठोर वचन (न वए के०) न वदेत् एटले बोले नहि. अर्थात् एम न कहे, जे अमने अन्न आपतो नथी, तेथी तारुं करेलुं वंदनादिक सर्व वृथा ठे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुः स्त्रियं वा, पुरुषं वा, अपिशब्दात् नपुंसकं वा, उहरं तरुणं वा, महल्लकं वृद्धं वा, वाशब्दाद् मध्यमं वा, वन्दमानं सन्तं चद्रकोऽयमिति ज्ञात्वा न याचेत । कथम् । याचने तेषां विपरिणामो जवति । यतीनामुपरि जावज्जो जवति । अन्नादीनामजावे याचितस्यादाने न चैनं परुषं कठोरं ब्रूयात् । किं परुषम् । वृथा ते वन्दनं यदि न ददासीत्यादि । पाठान्तरं वा । वन्दमानो न याचेत लल्लिव्याकरणेन । शेषं पूर्ववत् ॥ १९ ॥

(टीका.) इच्छिञ्चं ति सूत्रम् । स्त्रियं वा पुरुषं वापि । अपिशब्दात्तथाविधं नपुंसकं वा । उहरं तरुणं, महल्लकं वा वृद्धं वा । वाशब्दान्मध्यमं वा । वन्दमानं सन्तं चद्रकोऽयमिति न याचेत विपरिणामदोषात् । अन्नाद्यजावेन याचितादाने न चैनं परुषं ब्रूयाद्दृथा ते वन्दनमित्यादि । पाठान्तरं वा । वन्दमानो न याचेत लल्लिव्याकरणेन । शेषं पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

जे न वंदे न से कुप्पे, वंदितुं न समुक्कसे ॥

एवमन्नेसमाणस्स, सामण्णणुचिष्ठइ ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) यो न वन्दते न तस्य कुप्येत् । वन्दितो नृपादिना न समुत्कर्षेत् । एवमन्वेषमाणस्य जगवदाज्ञामनुपालयतः श्रामण्यमनुतिष्ठत्यखण्डितम् ॥ ३० ॥

(अर्थ.) वली साधु जे ठे ते (जे के०) यः एटले जे कोइ गृहस्थादिक होय ते पण जो पोताने (न वंदे के०) न वन्देत् एटले न वंदे, तो पण (से के०) तस्मै एटले ते गृहस्थ उपर (न कुप्पे के०) न कुप्येत् एटले कोपायमान थाय नहि. तेमज वली राजादिक महोटा लोकोए (वंदितुं के०) वंदितः एटले वंदन करेलो साधु (न समुक्कसे के०) न समुत्कर्षेत् एटले अजिमान न करे. (एवं के०) उपर कहे-

वा वे प्रकारे (अन्नेसमाणस्स के०) अन्वेषमाणस्य एटले जिनाज्ञा प्रमाणे चावनारा साधुनुं । (सामसं के०) श्रामण्यं ए साधुपणुं (अणुचिठ्ठ के०) अनुतिष्ठति एटले अखंड रहे ठे ॥ ३० ॥

(दीपिका.) तथा पुनः किञ्चूतः । यः साधुर्यो गृहस्थादिकोऽपि न वन्दते तदा न कुप्येत् नावन्दमानस्योपरि कोपं कुर्यात् । तथा केनापि राजादिना यदि वन्दितस्तदा न समुत्कर्षेन्नोत्कर्षं कुर्यात् । एवमुक्तप्रकारद्वयेनान्वेषमाणस्य जगवदाज्ञयानुपालयतः श्रामण्यं यतित्वमनुतिष्ठत्यखण्डम् ॥ ३० ॥

(टीका.) तथा जे ए वंदि त्ति सूत्रम् । यो न वन्दते कश्चिद्गृहस्थादिः । न तस्मै कुप्येत् । तथा वन्दितः केनचिन्नृपादिना न समुत्कर्षेत् । एवमुक्तेन प्रकारेणान्वेषमाणस्य जगवदाज्ञामनुपालयतः श्रामण्यमनुतिष्ठत्यखण्डमिति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

सिञ्चा एगइउ लङ्घुं, लोत्रेण विणिगूहइ ॥

मामेयं दाइयं संतं, दडूणं सयमायए ॥ ३१ ॥

(अवचूरिः) स्वपक्षस्तेयप्रतिषेधमाह । स्यादेकको लब्ध्वोत्कृष्टमाहारं लोत्रेणात्रिष्वङ्गेण विनिगूहते । मा ममेदं जोजनजातं दर्शितं सत् दृष्ट्वा स्वयमाचार्यादिरादद्यात् ॥ ३१ ॥

(अर्थ.) हवे पोताना पक्षने विषे चोरीनो प्रतिषेध कहेठे. (सिञ्चा एगइउ के०) स्यादेकः कश्चित् एटले जो कदाचित् कोइ एक जघन्य साधु (लङ्घुं के०) लब्ध्वा एटले गोचरीए प्राप्त थयेला उत्तम आहारने पामीने (लोत्रेण के०) लोत्रेण एटले लोत्रथी (विणिगूहइ के०) विनिगूहते एटले नीरस आहार उपर राखी उत्तम आहारने ढांकी दे. कारण के, ते एम जाणे के (मेयं के०) ममेदं एटले आ प्रत्यक्ष मने मले-लो मारो आहार जो गुरुने (दाइयं संतं के०) दर्शितं सत् देखाड्यो तो ते आहारने गुरु (दडूण के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (मा सयमायए के०) मा स्वयमादद्यात् एटले रखे पोते ग्रहण करे. अर्थात् घणी महेनतथी मारा आणेला आहारने गुरु जो देखे तो लइले तो मने सारुं अन्न खावा मले नहि. तेमाटे प्रबन्न राखुं एम मानीने सरस आहारने नीरस आहारथी ढांके. ॥ ३१ ॥

(दीपिका.) अथ स्वपक्षस्तेयस्य प्रतिषेधमाह । स्यात् कदाचित् साधुरेकः कश्चिदत्यन्तजघन्यो लब्धमुत्कृष्टमाहारं लोत्रेण आहारगृह्या विनिगूहते अंत-प्रांतादिनाहारेण तमुत्कृष्टमाहारमाहादयेत् । कथम् । अहमेव जोदय इति । कि-

३५० राय धनपतसिंघबहाडुरका जैनागमसंग्रह, चाग तेतालीस-(४३)-मा.

मित्यत आह । मा मम इदं जोजनजातं दर्शितं सत् दृष्ट्वा आचार्यादिः स्वयमादद्यात्
आत्मनैव गृह्णीयात् ॥ ३१ ॥

(टीका.) स्वपक्षस्तेयप्रतिषेधमाह । सिञ्च त्ति सूत्रम् । स्यात्कदाचिदेकः कश्चि-
दत्यन्तजघन्यो लब्ध्वोत्कृष्टमाहारं लोभेनाजिष्वङ्गेण विनिगूहते । अहमेव जोदय इत्य-
न्तप्रान्तादिनाद्यादयति । किमित्यत आह । मा मम इदं जोजनजातं दर्शितं सदृष्ट्वा-
चार्यादिः स्वयमादद्यादात्मनैव गृह्णीयादिति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

अत्तठागुरुत्तं लुब्धो, बहुं पावं पकुवइ ॥

डुत्तोसत्तं अ सो होइ, निवाणं च न गहइ ॥ ३२ ॥

(अवचूरिः) अस्य दोषमाह । आत्मार्थ एव गुरुः प्रधानं यस्य स लुब्धः सन्
हुद्रजोने बहु पापं प्रकरोति मायया दारिद्र्यं कर्म । अयं परलोकदोषः । इहलोक-
दोषमाह । डुस्तोषश्च जवति । येन केनचिदाहारेण तुष्टिरस्य कर्तुं न शक्यते । नि-
र्वाणं च न गहति ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) हवे ए साधुने दोष कहे ठे. ते (लुब्धो के०) लुब्धः एटले लोभियो अर्थात्
अतिहुद्र तथा (अत्तठागुरुत्तं के०) आत्मार्थगुरुकः एटले पोतानो स्वार्थज जेने
मोटो लागे ठे एवो ते साधु (बहुं पावं के०) बहु पापम् घणा पापने (पकुवइ के०) प्रक-
रोति एटले करे ठे. अने (से के०) ते साधु, (डुत्तोसत्तं के०) डुस्तोषकः एटले जेवा ते-
वा पण आहारे ते हुद्रनी तुष्टि थाय नहि. (च के०) वली (निवाणं के०) मो-
क्ष प्रत्ये (न गहइ के०) न गहति एटले जातो नथी. ॥ ३२ ॥

(दीपिका.) अस्य साधोर्दोषमाह । स साधुः एवं पूर्वोक्तजोने बहु पापकर्म करो-
ति । किञ्चूतः साधुः । अत्तठागुरुत्तं । आत्मनोर्थ एव जघन्यो गुरुः पापप्रधानो यस्य स
आत्मार्थगुरुकः । पुनः किञ्चूतः स साधुः । लुब्धः हुद्रः सन् । अयं परलोकदोष उक्तः ।
अथ इहलोकदोषमाह । पुनः डुस्तोषश्च जवति येन केनचिदाहारेणास्य हुद्रस्य तुष्टिः
कर्तुं न शक्यते । अतएव हेतोः स साधुः निर्वाणं तु मोक्षं न गहति । इह लोके च धृतिं
न लज्जते । अनन्तसंसारिकत्वाद् वा मोक्षं न गहति ॥ ३२ ॥

(टीका.) अस्य दोषमाह । अत्तठं ति सूत्रम् । आत्मार्थ एव जघन्यो गुरुः पाप-
प्रधानो यस्य स आत्मार्थगुरुर्लुब्धः सन् हुद्रजोने बहु प्रचूतं पापं करोति । मा-
यया दारिद्र्यं कर्मेत्यर्थः । अयं परलोकदोषः । इहलोकदोषमाह । डुस्तोषश्च जव-
ति । येन केनचिदाहारेणास्य हुद्रसत्त्वस्य तुष्टिः कर्तुं न शक्यते । अत एव नि-

र्वाणं च न गच्छति । इह लोक एव धृतिं न लज्जते । अनन्तसंसारिकत्वाद्वा मोक्षं न गच्छतीति सूत्रार्थः ॥ ३२ ॥

सिञ्चा एगइउ लहुं, विविहं पाणञ्चोअणं ॥

जद्दगं जद्दगं जुच्चा, विवन्नं विरसमाहरे ॥ ३३ ॥

(अवचूरिः) एवं यः प्रत्यक्षमपहरति स उक्तोऽधुना यः परोक्षमपहरति स उच्यते । स्यादेको लब्ध्वेति पूर्ववत् । विविधं पानञ्चोजनं जिज्ञाचर्यां गत एव जद्दकं जद्दकं घृत-पूर्णादि जुक्त्वा विवर्णं अम्लखलादि, विरसं शीतोदनादि । आहरेदानयेत् ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) (सिञ्चा के०) स्यात् एटले कदाचित् (एगइउ के०) एककः एटले एकलो साधु (विविहं के०) विविधं एटले विविध प्रकारनुं (पाणञ्चोअणं के०) पान चोजनं एटले पानचोजनने (ल के०) लब्ध्वा एटले पामीने (जद्दगं जद्दगं के०) जद्दकं जद्दकं एटले सारुं घेवर प्रमुख (जुच्चा के०) जुक्त्वा एटले जद्दण करीने (विवन्नं के०) विवर्णं एटले वर्णरहित तथा विरसं एटले रसरहित आहार प्रत्ये (आहरे के०) उपासरे लावे ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) एवं च यः प्रत्यक्षमपहरति स प्रत्यक्षहर उक्तः । अधुना यः परोक्षमपहरति स परोक्षहर उच्यते । एकः कोऽपि लुब्धः सन् स्यात् कदाचित् विविधमनेक-प्रकारं पानचोजनं तत्र जिज्ञाचार्यायां गत एव जद्दकं जद्दकं जद्दकं घृतपूर्णादिकं जुक्त्वा बहिरेव कापि यत् विवर्णमम्लखलादि विरसं विगतरसं शीतोदनाद्याहरेत् ॥ ३३ ॥

(टीका.) एवं यः प्रत्यक्षः प्रत्यक्षमपहरति स उक्तः । अधुना यः परोक्षः परोक्ष-मपहरति स उच्यते । सिञ्च ति सूत्रम् । स्यादेकोऽपि लब्ध्वेति पूर्ववत् । विविधमनेक-प्रकारं पानचोजनं जिज्ञाचार्यागत एव । जद्दकं जद्दकं घृतपूर्णादि जुक्त्वा विवर्णं विगत-वर्णमम्लखलादि विरसं विगतरसं शीतोदनाद्याहरेदानयेदिति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

जाणं तु ता इमे समणा, आययठी अयं सुणी ॥

संतुठो सेवए पंतं, लूहवित्ती सुतोसउ ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) किमर्थमेवं कुर्यादित्याह । जानंतु मां तावद्भ्रमणाः शेषसाधवः । आयतार्थी मोक्षार्थ्ययं मुनिः संतुष्टो लाजालाजयोः समः सेवते प्रान्तमसारं रुद्ध-वृत्तिः संयमवृत्तिः सुतोष्यो येन केनचित्तोषं नीयत इति ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) ते साधु शामाटे एम करे ठे ते कहे ठे. (इमे के०) इमे एटले आ (समणा के०) श्रमणाः एटले साधुउ (तु के०) निश्चये (ता के०) तावत् एटले

३५९ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रथम (जाणंतु के०) जानन्तु एटले जाणो. शीरीते जाणो ते कहे ठे. (अयं के०) अयं एटले आ (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (आययठी के०) अयतार्थी एटले मोक्षनो अर्थी ठे. माटे (संतुष्टों के०) संतुष्टः एटले लाज आय न आय तो पण संतोषवालो, (सुतोषु के०) सुतोष्यः एटले अंतप्रांत वस्तुवडे पण संतोष पामनार तथा (ब्रूहवृत्ती के०) ब्रूहवृत्तिः एटले संयमनेविषे रहेलो एवो ए साधु (पंतं के०) प्रान्तं एटले असारवस्तुने (सेवए के०) सेवते एटले सेवे ठे. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) किमर्थमेवं कुर्यादित्याह । स ब्रुब्धः साधुः । एवं जानाति । एवं किं । श्रमणाः शेषसाधवः तावत् आदौ मां जानन्तु यथा अयं मुनिः साधुः आयतार्थी मोक्षार्थी । पुनः कीदृशः । संतुष्टः लाजेऽलाजे च समः सन् प्रान्तमसारं सेवते । किं मुनिः । ब्रूहवृत्तिः संयमवृत्तिः । पुनः किं चूतः । सुतोष्यो येन केनचित्तोषं नीयत इति ॥३४॥

(टीका.) स किमर्थमेवं कुर्यादित्यत आह । जाणंतु चि सूत्रम् । जानन्तु तावन्मां श्रमणाः शेषसाधवो यथा आयतार्थी मोक्षार्थी अयं मुनिः साधुः संतुष्टो लाजालाजयोः समः सेवते प्रान्तमसारं ब्रूहवृत्तिः संयमवृत्तिः सुतोष्यः येन केनचित्तोषं नीयत इति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

पूअणठा जसोकामी, माणसम्माणकामए ॥

बहुं पसवई पावं, मायासद्धं च कुवइ ॥ ३५ ॥

(अवचूरिः) एतदपि किमर्थं कुर्यादित्याह । पूजनार्थं स्वपक्षपरपक्षाज्यां सामान्येन पूजा नविष्यति । यशःकामी अहो अयमिति प्रवादार्थी । वन्दनाज्युष्ठानादिर्मानः । वस्त्रपात्रादिभिः संमानः । तत्कामः । स चैवंचूतः प्रसूते निर्वर्त्तयति । तजुरुत्वादेव । सम्यगनालोचयन् मायाशब्दं जावशब्दं करोति ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) हवे एनो दोष कहे ठे. ए प्रमाणे ते साधु पूर्वोक्त जोजनने विषे जे बहु पाप कर्म करे ठे, ते शामाटे करे ठे ते कहे ठे. (पूअणठा के०) पूजनार्थं एटले पोतानां पूजनने अर्थे (जसोकामी के०) यशःकामी एटले यशनी इहा राखनार अर्थात् स्वपक्ष परपक्षी सामान्य पणाए करी मारी पूजा थारो, अने वली लोको कहेशे के, आ उत्तम साधु ठे एवा धन्य वादने इष्ठनार (माणसम्माणकामए के०) मानसंमानकामुकः एटले मान जे वंदनाज्युष्ठान अने सन्मान ते वस्त्र पात्रादि लाज ते वेहुने इष्ठनार एवो साधु (बहु पसवई पावं के०) बहु प्रसूते पावं एटले क्लेशना योगथी घणुंज पाप उत्पन्न करे, (च के०) वली ते पापनुं गुरुत्व होवाथी तथा रूडी रीते आलो-

चना न करवाधी (मायाशब्दं के०) मायाशब्दं एटले मायाशब्दने (कुर्वन् के०) करोति एटले करे ठे ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) एतदपि किमर्थमेवं कुर्यादित्याह । एवंविधः साधुर्वहतिप्रचुरं पापं प्रधानक्लेशयोगात् प्रसूते निर्वर्त्तयति तद्गुरुत्वादेव सम्यग् नालोचयति । ततो मायाशब्दं च ज्ञावशब्दं करोति । किञ्चूतः साधुः । पूजार्थं यशःकामी एवं कुर्वतो मम स्वपक्षपरपक्षाभ्यां सामान्येन पूजा जविष्यतीति यशःकामी । अहो अयमिति प्रवादार्थी वा । पुनः किञ्चूतः साधुः । मानसंमानकामुकः । मानो वन्दनाञ्जुष्ठानलाजनिमित्तः संमानश्च वस्त्रपात्रादिलाजनिमित्तः तयोः कामुको वाञ्छकः ॥ ३५ ॥

(टीका.) एतदपि किमर्थमेवं कुर्यात्तत्राह । पूअणठत्ति सूत्रम् । पूजार्थमेवं कुर्वतः स्वपक्षपरपक्षाभ्यां सामान्येन पूजा जविष्यतीति यशस्कामी । अहो अयमिति प्रवादार्थं वा । तथा मानसंमानकाम एवं कुर्यात् । तत्र वन्दनाञ्जुष्ठानलाजनिमित्तो मानः । वस्त्रपात्रादिलाजनिमित्तः संमानः । स चैवंचूतः बहतिप्रचुरं प्रधानक्लेशयोगात् । प्रसूते निर्वर्त्तयति पापम् । तद्गुरुत्वादेव सम्यगनालोचयन् । मायाशब्दं च ज्ञावशब्दं करोतीति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

सुरं वा मेरुं वा वि, अन्नं वा मङ्गं रसं ॥

ससकं न पिबे जिह्वु, जसं सारस्कमप्पणो ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) प्रतिषेधान्तरमाह । सुरां पिष्टादिनिष्पन्नां मेरुकं प्रसन्नाख्यं सुराप्रायोग्यद्रव्यनिष्पन्नमन्यं वा मद्यगामिनं रसमिहुरसादिकं धातुकीपुष्पवासितम् । सदा परित्यागे केवल्यादयः साक्षिणो यस्य तत् ससाक्षि केवलिप्रतिषिद्धं न पिबेज्जिह्वुः । अनेनात्यन्तिक एव तत्प्रतिषेधः सदा साक्षिज्ञावात् । यशःशब्देन संयमोऽजिधीयते अन्ये तु ग्लानापवादविषयमेतत्सूत्रमल्पसागारिकविधानेन व्याचक्षत इति ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) वली साधुये जे आहार ठानो अथवा प्रगट न करवो ते कहे ठे. (जिह्वु के०) जिह्वुः एटले निग्रंथ साधु (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (जसं के०) यशः एटले यशने वा संयमने (सारस्कं के०) संरक्षन् एटले रक्षण करतो ठतो (ससकं के०) ससाक्षि एटले जेना त्यागने केवली प्रमुख साक्षी ठे एवी अर्थात् जेनो केवलीये सर्वथा सदा प्रतिषेध कख्यो ठे एवा (सुरं के०) पिष्टादिकथी थएली मदिराने (वा के०) तथा (मेरुं वा वि के०) मेरुकं वापि एटले महुडानी मदिराने अपिशब्दथकी गोडनी मदिरा पण लेवी. तेने (वा के०) तथा (अन्नं

३५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

के०) अन्यं एटले मदिराप्रायोग्यरसथी बनेला वीजा पण (मज्जागं रसं के०) माद्यकं रसं एटले मद्यसंबंधी रस ते सीधु प्रमुख तेने पण (न पिबे के०) न पिबेत् एटले पीए नहि. बीजा आचार्यों कहे ठे के, आ सूत्र ग्लानापवादविषयक ठे. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) पुनः प्रतिषेधान्तरमाह । त्रिक्तुः सुरादि न पिबेत् । तत्र सुरां वा पिष्टादिनिष्पन्नां, मेरुकं वापि प्रसन्नाख्यम्, अन्यं वा सुराप्रायोग्यद्रव्यनिष्पन्नं मद्यसंबन्धिनं रसं सीध्वादिरूपं न पिबेत् । यतः कीदृक् तत् । ससाक्षि सदा परित्यागे साक्षिणः केवल्यादयो यस्य तत् ससाक्षि केवलिप्रतिषिद्धमित्यर्थः । अनेन सर्वथा प्रतिषेध उक्तः सदा साक्षिज्ञावात् । किमिति न पिबेदित्याह । स त्रिक्तुः किं कुर्वन् । आत्मनो यशः संयमं संरक्षन् । अन्ये तु आचार्या एतत् सूत्रं ग्लानापवादविषयमद्वपसागारिकविधानेन व्याचक्षते ॥ ३६ ॥

(टीका.) प्रतिषेधान्तरमाह । सुरं व त्ति सूत्रम् । सुरां वा पिष्टादिनिष्पन्नां, मेरुकं वापि प्रसन्नाख्यं, सुराप्रायोग्यद्रव्यनिष्पन्नमन्यं वा माद्यं रसं सीध्वादिरूपं ससाक्षिकं सदापरित्यागसाक्षिकेवलिप्रतिषिद्धं न पिबेत्त्रिक्तुः । अनेनात्यन्तिक एव तत्प्रतिषेधः सदासाक्षिज्ञावात् । किमिति न पिबेदित्याह । यशः संरक्षन्नात्मनः । यशःशब्देन संयमोऽन्निधीयते । अन्ये तु ग्लानापवादविषयमेतत्सूत्रमद्वपसागारिकविधानेन व्याचक्षत इति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

पियए एगठ तेणो, न मे कोइ विआणइ ॥

तस्स पस्सह दोसाइ, निअडिं च सुणेह मे ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) अत्रैव दीषमाह । पिबत्येको धर्मसहायरहितश्चौरोऽसौ जगवददत्तग्रहणादन्योपदेशयाचनाद्वा । न मां कश्चिद्विजानातीति ज्ञावयन् । पश्यतैहिकपारत्रिकांस्तस्य साधोर्दोषान् । निकृतिं मायां शृणुत मे मम कथयतः ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) सुरादिकना पानथी अहिज दोष थाय ठे, ते कहे ठे. (एगठ के०) एककः एटले धर्मसहायरहित अथवा एकांतमां रह्यो एवो (तेणो के०) स्तेनः एटले चोर अर्थात् जगवाने जे न दीधेलुं ते अन्यने उपदेशादि करी ग्रहण कखुं माटे चोर एवो पुरुष अधर्ममां रह्यो थको (पिया के०) पिबति एटले पूर्वोक्त मदिरानुं पान करे, अने मनमां जाणे जे हुं एकांतमां रह्यो थको मदिरानुं पान करुं बुं, तेथी (मे के०) मने (कोइ वि के०) कश्चिदपि एटले कोइ पण (न याणइ के०) न जानाति एटले जाणतुं नथी. एम विज्ञावना करे, तो हे शिष्यो (तस्स के०) तस्य एटले तेना (दोसाइं के०)

दोषान् एटले इहलोकसंबंधी अने परलोकसंबंधी दोषोने (पस्सह के०) पश्यत एटले जुवो. (निअडिं के०) निकृतिं एटले मायाने अर्थात् कोइ पूठे के तमोए मदिरापान कखुं के, तो ते कपटथी जूठुं बोले, जे मे पीधुं नथी इत्यादि मायाने (चं के०) वली बीजा अवगुणने पण कथन करनार एवा (मे के०) मम एटले माराथकी (सुणेह के०) शृणुत एटले सांजलो ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) सुरादिपानेऽत्रैव दोषमाह । एको धर्मसहायरहित एकान्तस्थितो वा कोऽप्यधर्मी पिबति । किञ्चूत एकः । चौरः जगवता यन्न दत्तं तस्य ग्रहणादन्यो-पदेशयाचनाद्वा । पुनः किं कुर्वन् । न मां कोऽपि जानातीति विज्ञावयन्निति शेषः । तस्येत्ञ्चूतस्य जो शिष्या यूयं दोषानिहलोकसंबन्धिनः परलोकसंबन्धिनश्च पश्यत । च पुनर्निकृतिं मायारूपां शृणुत मम कथयत इति शेषः ॥ ३५ ॥

(टीका.) अत्रैव दोषमाह पियएत्ति सूत्रम् । पिबत्येको धर्मसहायविप्रमुक्तो-ऽद्वपसागारिकस्थितो वा स्तेनश्चौरौऽसौ जगवददत्तग्रहणात् । अन्यापदेशयाचनाद्वा । न मां कश्चिज्जानातीति ज्ञावयन् तस्येत्ञ्चूतस्य पश्यत दोषानैहिकान् पारलौकि-कांश्च । निकृतिं च मायारूपां शृणुत ममेति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

वट्टई सुंदिआ तस्स, मायामोसं च जिक्खुणो ॥

अयसो अ अनिवाणं, सययं च असाहुआ ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) वर्द्धते शौंफिका तदत्यन्ताजिष्वङ्गरूपा । मायामृषावादं च प्रत्युपल-ब्धापलापेन वर्द्धते । तस्य जिहोः अयशश्च स्वपक्षपरपक्षयोः । अनिर्वाणमतृप्तिः । सततं चासाधुता लोके व्यवहारतश्चरणबाधनेन परमार्थतः ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) वली ते मदिरापान करनारा जिह्मने शुंथाय ते कहे ठे. (तस्स के०) ते मदिरापान करनार (जिक्खुणो के०) जिहोः एटले साधुनुं (सुंदिआ के०) शौंफिका एटले आसक्तपणुं लोलुपपणुं (वट्टई के०) वर्द्धते एटले वृद्धि पामे ठे. वली (मार यामोसं के०) माया मृषा एटले माया अने मृषावाद पण वधे ठे. कारण के, वारंवा-मद प्राप्तिथी वकवाद थाय, तेथी निंदा थाय, जवपरंपरा वधे, वली (अयसः के०) अयशः एटले स्वपक्षपरपक्षमां तेनी अपकीर्त्ति थाय, (च के०) वली ते मदिराना अलाजथी (अनिवाणं के०) अनिर्वाणं एटले अतृप्ति ते दुःख वधे ठे, अने (सययं के०) सततं एटले निरंतर (असाहुआ के०) असाधुता एटले लोकनेविषे व्यवहा-रथी तथा चारित्र परिणामना बाधवडे परमार्थ थकी असाधुता वधे ठे. तेने व्यव-हारथी लोक साधु जाणे, पण परमार्थ तो ते असाधुज होय ठे. ॥ ३६ ॥

३५६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं जवति तदाह । तस्य जिहोः शौण्डिकात्यन्तान्निष्वङ्गरूपा वर्द्धते । पुनः मायामृषावादं च माया च मृषावादश्च तस्य वर्द्धते । प्रत्युपलब्धस्यापलापेनेदं च जवपरंपराहेतुः अनुबन्धदोषात् । तथा अयशश्च स्वपक्षपरपक्षयोर्मध्ये तथा तस्य अलाप्ते अनिर्वाणमतृप्तिः दुःखं सततं वर्द्धते । च पुनः असाधुता वर्द्धते लोके व्यवहारतः चारित्रपरिणामबाधनेन परमार्थतः ॥ ३७ ॥

(टीका.) वदद् इति सूत्रम् । वर्धते शौण्डिका तदत्यन्तान्निष्वङ्गरूपा तस्य मायामृषावादं चेत्येकवद्भावः । प्रत्युपलब्धापलापेन वर्धते तस्य जिहोरिदं च जवपरंपराहेतुर्बन्धदोषात् । तथा अयशश्च स्वपक्षपरपक्षयोः । तथा अनिर्वाणं तदलाप्ते सततं चासाधुता लोके व्यवहारतः चरणपरिणामबाधनेन परमार्थत इति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

निञ्चुविग्गो जहा तेणो, अत्तकम्मेहिं दुम्मई ॥

तारिसो मरणंते वि, न आराहेहि संवरं ॥ ३८ ॥

(अवचूरिः) स इत्थञ्चूतो सदाप्रशान्तो यथा स्तेनः स्वदुश्चरितैर्दुर्मतिस्तादृशः क्लिष्टचित्तो मरणान्तेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रम् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) वली पण ते मद्यपान करनारने शुं थाय ते कहे ठे. (जहा के०) यथा एटले जेम (तेणो के०) स्तेनः एटले चोर (सदा के०) निरंतर (निञ्चुविग्गो के०) नित्योद्विग्नः एटले निरंतर उद्विग्नचित्त थको ड्रव्यने ताके ठे, तेम (दुम्मई के०) दुर्मतिः एटले दुर्बुद्धिवालो जिहू (अत्तकम्मेहिं के०) आत्मकर्मजिः एटले पोताना मद्यपान प्रमुख कर्मोंए करी घणुंज दुःख पामेठे. (तारिसः के०) तादृशः एटले तेवो दुष्टचित्तवालो जिहू (मरणंते वि के०) मरणान्तेऽपि एटले मरणना अवसरने विषे पण (संवरं के०) संवरने (न आराहेइ के०) न आराधयति एटले आराधे नहीं. सदैव अकुशलबुद्धि होवाथी तेने संवरबीजनो अजाव ठे. ॥३८॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यादित्याह । स इत्थञ्चूतो जिहूः नित्योद्विग्नः सदाप्रशान्तः स्यात् । यथा स्तेनश्चोरः । कैः । आत्मकर्मजिः स्वकीयदुश्चरितैः । किञ्चूतो जिहूः । दुर्मतिः दुर्बुद्धिः । तादृशः सन् संक्लिष्टचित्तो मरणान्तेऽपि संवरं चारित्रं नाराधयति सदैवाकुशलबुद्ध्या तस्य संवरबीजाजावात् ॥ ३८ ॥

(टीका.) किंच । निञ्चुविग्गति सूत्रम् । स इत्थञ्चूतो नित्योद्विग्नः सदाप्रशान्तो यथा स्तेनश्चौर आत्मकर्मजिः स्वदुश्चरितैर्दुर्मतिर्दुष्टबुद्धिः । तादृशः क्लिष्टसत्त्वो म-

रणान्तेऽपि चरमकालेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रं सदैवाकुशलबुद्ध्या तद्दीजात्तावा-
दिति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

आयरिए नाराहेइ, समणे आविं तारिसो ॥

गिह्वा वि एं गरिहंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) आचार्यान्नाराधयति श्रमणांश्चापि तादृशः । गृहस्था अप्येनं दुष्टशी-
लं गर्हन्ति कुत्सन्ति । येन जानन्ति तादृशं दुष्टशीलमिति ॥ ४० ॥

(अर्थ.) वली पण तेनुं शुं आय ठे ते कहे ठे. (तारिसो के०) तादृशः एटले
तेवो दुराचारने सेवनार मद्यपान करनार एवो ते त्रिहु (आयरिआए के०) आ-
चार्यान् एटले आचार्योने (न आराहेइ के०) न आराधति एटले आराधन करे
नहि. अशुद्धज्ञाव ठे तेमाटे तथा (समणे आवि के०) श्रमणानपि एटले श्रमणजे
साधुत्तेने पण आराधन करे नहि. ते अशुद्ध ज्ञाव ठे माटे एने (गिह्वा वि के०)
गृहस्था अपि गृहस्थो पण (एणं के०) एनं एटले ए त्रिहुने (गरिहंति के०) गर्हंति
एटले निंदा करे ठे. (जेण के०) येन एटले जे कारणे करी (तारिसं के०) तादृशं
एटले तेवा दुष्टशीलवालाने (जाणंति के०) जानंति एटले जाणे ठे. ॥ ४० ॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यादित्याह । तादृशो त्रिहुराचार्यान्नाराधयति अशुद्ध-
ज्ञावत्वात् । तथा श्रमणानपि नाराधयति अशुद्धज्ञावादेव । गृहस्था अपि एनं दुष्ट-
शीलं गर्हन्ति कुत्सन्ति । किमिति । येन कारणेन जानन्ति तादृशं दुष्टशीलमिति ॥ ४० ॥

(टीका.) तथा आयरिए ति सूत्रम् । आचार्यान्नाराधयति अशुद्धज्ञावत्वात् ।
श्रमणांश्चापि तादृशान्नाराधयत्यशुद्धज्ञावत्वादेव । गृहस्था अप्येनं दुष्टशीलं ग-
र्हन्ते कुत्सन्ति । किमिति । येन जानन्ति तादृशं दुष्टशीलमिति सूत्रार्थः ॥ ४० ॥

एवं तु अगुणप्पेही, गुणाणं च विवज्जए ॥

तारिसो मरणंते वि, ए आराहेहि संवरं ॥ ४१ ॥

(अवचूरिः) एवं सूत्रोक्तप्रकारेणागुणप्रेक्षी अगुणानां प्रमादादीनां प्रेक्षको गुणानां
खगतानामनासेवनेन परगतानां च प्रद्वेषेण विवर्जकः ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) वली पण तेनुं शुं आय ते कहे ठे. (एवं के०) ए उक्त प्रकारे करी
(अगुणप्पेही के०) अगुणप्रेक्षी एटले गुणरहित अवगुणना स्थानकने जोनार अने
(गुणाणं च के०) गुणानां एटले गुणोना स्थानकने (विवज्जुं के०) विवर्जकः एटले

३५८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ह्यमा दया विनयादिक गुणोनो त्याग करनार एवो (तारिसो के०) तादृशः एटले तेवो दुष्टपरिणामवालो वेषधारी साधु (मरणंते वि के०) मरणंतेऽपि एटले मरण कालने विषे पण (संवरं के०) संवरने एटले चारित्रने (ए आराहेइ के०) नाराधयति एटले आराधे नहि ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यादित्याह । एवमुक्तप्रकारेण अगुणप्रेक्षी अगुणान् प्रेक्षत इत्येवंशीलः । पुनः किं० । गुणानां चाप्रमादादीनां स्वगतानामनासेवनेन परगतानां च प्रद्वेषकरणेन विवर्जकस्त्यागी । तादृशः क्लिष्टचित्तपरिणामो मरणान्तेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रम् ॥ ४१ ॥

(टीका.) एवं तु त्ति सूत्रम् । एवं तूक्तेन प्रकारेण अगुणप्रेक्षी अगुणान् प्रमादादीन् प्रेक्षते तन्हीलश्च य इत्यर्थः । तथा गुणानां चाप्रमादादीनां स्वगतानामनासेवनेन परगतानां च प्रद्वेषेण विवर्जकः त्यागी । तादृशः क्लिष्टचित्तो मरणान्तेऽपि नाराधयति संवरं चारित्रमिति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

तवं कुवइ मेहावी, पणीअं वज्जए रसं ॥

मज्जप्पमायविरउ, तवस्सी अइउक्कसो ॥ ४२ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवं तद्दोषत्यागेन तपः करोति मेधावी मर्यादावर्ती प्रणीतं स्निग्धं वर्जयति रसं घृतादिं । मद्यप्रमादविरतः । नास्ति क्लिष्टसत्त्वानामकृत्यम् । अहं तपस्वीत्युत्कर्षमतिक्रान्तोऽत्युत्कर्षः । मरणान्तेऽपि अहं तपस्वीत्युत्कर्षरहितः ॥ ४२ ॥

(अर्थ.) हवे मद्यत्यागनो गुण कहे ठे. (मेहावी के०) मेधावी बुद्धिमान् मर्यादावर्ती साधु, (तवं के०) तपः एटले बार प्रकारना तपने (कुवइ के०) करोति एटले करे ठे. तथा (पणीअं के०) प्रणीतं एटले स्निग्ध एवा (रसं के०) घृतादिक रसने अलोत्ती थको (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले त्याग करे. केवल घृतादिकनो त्यागज न करे. परंतु (मज्जप्पमायविरउ के०) मद्यप्रमादविरतः एटले मद्यपानना प्रमादथकी रहित अने (तवस्सी के०) तपस्वी (अइउक्कसो के०) अत्युत्कर्षः एटले हुं तपस्वी हुं एवा उत्कर्षे रहित एवो जे साधु होय ठे. ॥ ४२ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवमतस्तद्दोषपरिहारेण साधुः कीदृशः स्यात्तदाह । मेधावी मर्यादावर्ती साधुस्तपः करोति । प्रणीतं स्निग्धं रसं घृतादिं वर्जयति । न केवलमेतत् करोति । अपि तु मद्यप्रमादविरतो जवति । किञ्चूतो मेधावी । तपस्वी । पुनः किञ्चूतः अत्युत्कर्षोऽहं तपस्वीत्युत्कर्षरहितः ॥ ४२ ॥

(टीका.) तवं ति सूत्रम् । तपः करोति मेधावी मर्यादावर्ती प्रणीतं स्निग्धं
रियति रसं घृतादिकम् । न केवलमेतत्करोत्यपितु मद्यप्रमादादिविरतो नास्ति क्लि-
प्तत्वानामकृत्यमित्येवं प्रतिषेधः । तपस्वी साधुरत्युत्कर्षोऽहं तपस्वीत्युत्कर्षरहित
ते सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

तस्स पस्सह कद्धाणं, अप्पेगसाहुपूइअं ॥

विजलं अब्बसंजुत्तं, कित्तइस्सं, सुणेह मे ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) तस्यैवंञ्चूतस्य पश्यतः । कम् । गुणसंपद्रूपं संयमम् । किञ्चूतम् । अने-
साधुपूजितम् । विपुलं मोक्षावहत्वात् । अर्थस्तत्त्वतः कर्मनिर्जरारूपस्तेन संयुक्तम् ।
कीर्त्तयिष्येऽहं शृणुत मे मम सकाशात् ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) ए पूर्वोक्त प्रकारना साधुने शुं आय ते कहे ठे. (अप्पेगसाहुपूइअं के०)
अनेकसाधुपूजितं एटले मदिरापाननो त्याग कस्यो ठे माटे घणा साधुए पूजित अ-
र्त्त सेवितं, तथा वली (विजलं के०) विपुलं एटले मोक्षावगाहथी विपुल अने
अब्बसंजुत्तं के०) अर्थसंयुक्तं एटले मोक्षासाधक पणुं ठे माटे तुब्बतादिकना प-
रिहारेण निरुपम सुखरूप अर्थसहित एवा (कद्धाणं के०) कद्धाणं एटले गुण-
संपदारूप संयमने (पस्सह के०) पश्यत एटले जुवो. हवे गुरु कहे ठे. तेहना गुण
(कित्तइस्सं के०) कीर्त्तयिष्ये एटले कहीश. (मे के०) मम एटले महाराथकी
सुणेह के०) शृणुत एटले सांजलो. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवंञ्चूतस्य तस्य किं स्यादित्याह । तस्य साधोरिबंञ्चूतस्य
स्य कद्धाणं गुणानां संपद्रूपमर्थात्संयमं पश्यत । किञ्चूतं कद्धाणम् । अनेकैः
साधुभिः पूजितम् । कोऽर्थः । सेवितमाचरितम् । पुनः किञ्चूतं कद्धाणम् । विपुलं वि-
स्तीर्णं विपुलमोक्षावहत्वात् । पुनः किञ्चूतं कद्धाणम् । अर्थसंयुक्तं तुब्बतादिपरि-
हारेण निरुपमसुखरूपम् । कथम् । मोक्षासाधकत्वात् । अहं तं साधुं कीर्त्तयिष्ये ।
शृणुत मे मम कथयत इति शेषः ॥ ४३ ॥

(टीका.) तस्स ति सूत्रम् । तस्यैवंञ्चूतस्य पश्यत कद्धाणं गुणसंपद्रूपं संयमम् ।
किंविशिष्टमित्याह । अनेकसाधुपूजितम् । पूजितमिति सेवितमाचरितम् । विपुलं वि-
स्तीर्णं विपुलमोक्षावहत्वात् । अर्थसंयुक्तं तुब्बतादिपरिहारेण निरुपं मसुखरूपं मोक्षा-
साधनत्वात् । कीर्त्तयिष्येऽहम् । शृणुत मे ममेति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

३६० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

एवं तु गुणप्रेही, अगुणाणं च विवर्ज्ण ॥

तारिसो मरणंते वि, आराहेइ संवरं ॥ ४४ ॥

(अत्रचूरिः) स्पष्टम् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) ए प्रकारनो साधु शुं करे ते कहेठे. (एवं के०) ए प्रकारे (तु के०) वली (गुणप्रेही के०) गुणप्रेही एटले गुण जे अप्रमादादि रूप-तेने जोनारो, (च के०) तथा (अगुणाणं के०) अगुणानां एटले पोताने विषे रहेला प्रमाद, क्रोध, हिंसा, प्रमुख दोष तेने (विवर्ज्ण के०) विवर्जकः एटले तेवा अगुणोनो त्यागी एवो (तारिसो के०) तादृशः एटले तेवो गुणवान् साधु (मरणंते वि के०) मरणंतेऽपि मरणेने अवसरे पण (संवरं के०) चारित्रने (आराहेइ के०) सेवन करे. अर्थात् शुद्ध निरतिचारपणे पंच महाव्रत पाळे. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) एवंविधश्च स साधुः किं करोतीत्यत आह । एवं तूक्तप्रकारेण स साधुः तादृशः सन् शुद्धाचारः सन् मरणान्तेऽपि चरमकालेऽपि संवरं चारित्रमाराधयति सदैव कुशलबुद्ध्या तद्बीजपोषणात् । किञ्चूतः साधुः । गुणप्रेही गुणान् अप्रमादादीन् प्रेक्षत इत्येवंशीलो यः स गुणप्रेही । तथा पुनः किञ्चूतः । अगुणानां च प्रमादादीनां स्वगतानामनासेवनेन विवर्जकस्त्यागी ॥ ४४ ॥

(टीका.) एवं तूक्तेन प्रकारेण स साधुर्गुणप्रेही गुणानप्रमादादीन् प्रेक्षते तद्बीज-श्च य इत्यर्थः । तथागुणानां च प्रमादादीनां स्वगतानामनासेवनेन परगतानां चाननु-मत्या विवर्जकः त्यागी । तादृशः शुद्धवृत्तो मरणान्तेऽपि चरमकालेऽप्याराधयति संवरं चारित्रं सदैव कुशलबुद्ध्या बीजपोषणादिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

आयरिए आराहेइ, समणे आवि तारिसो ॥

गिह्ठा वि एं पूयंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४५ ॥

(अत्रचूरिः) आय० ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली तेवो साधु शुं करे तथा ते साधुने गृहस्थो शुं करे ते कहे ठे. (तारिसो के०) तादृशः एटले तेवो गुणवान् साधु (आयरिए के०) आचार्यान् एटले आचार्यांने शुद्धजावथी (आराहेइ के०) आराधयति एटले आराधे ठे. तथा शुद्ध जावथीज (समणे के०) श्रमणान् एटले साधुने पण आराधे, सेवा नक्ति करे, तथा (गिह्ठा वि के०) गृहस्था अपि एटले गृहस्थो पण (एणं के०) एनं

एटले ए साधुने (पूअंति के०) पूजयंति एटले पूजन करे ठे, वंदना नमस्कार करे ठे, तथा आदर संमान करी वस्त्रपात्रादि आपे ठे. (जेण के०) येन एटले जे कारण माटे ते गृहस्थो (तारिसं के०) तादृशं एटले तेवा शुद्ध धर्मीने (जाणंति के०) जाणे ठे. ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनः स किं करोति । तं च गृहस्थाः किं कुर्वन्तीत्याह । तादृशो गुणवान् साधुराचार्यानाराधयति शुद्धज्ञावत्वात् । अपि पुनः श्रमणानाराधयति शुद्धज्ञावत्वादेव । तथा गृहस्था अप्येनं पूजयन्ति । कथम् । येन कारणेन ते जानन्ति तादृशं शुद्धं धर्मम् ॥ ४५ ॥

(टीका.) तथा आयरिअ त्ति सूत्रम् । आचार्यानाराधयति शुद्धज्ञावत्वात् । श्रमणांश्चापि तादृश आराधयति शुद्धज्ञावत्वादेव । गृहस्था अपि शुद्धवृत्तमेनं पूजयन्ति । किमिति । येन जानन्ति तादृशं शुद्धवृत्तमिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

तवतेणे वयतेणे, रूवतेणे अ जे नरे ॥

आयारज्ञावतेणे अ, कुवई देवकिविसं ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) स्तेनाधिकार एवेदमाह । तपस्तेनः क्षपकवत् कश्चित्कृशः केनचित्पृष्ठः क्षपकस्त्वम् । स खपूजाद्यर्थसाह । अहम् । अथवा वक्ति, साधव एव क्षपकास्तूष्णीं वास्ते । एवं वाक्स्तेनो धर्मकथकादितुद्वयरूपः कश्चित्केनचित्पृष्ठ इत्याह । रूपस्तेनो राजपुत्रतुल्यादिरूपः पृष्ठः । आचारस्तेनः सदाचारो जवान् श्रूयत इत्युक्तः स आह सदाचारास्तपोधनाः । ज्ञावस्तेनः शुद्धज्ञावरूपः । एवमीदृशः पालयन्नपि क्रियां देवकिद्विषिकं कर्म करोति निर्वर्त्तयतीत्यर्थः ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) हवे ए चोरना अधिकारमांज कहे ठे. एटले आ प्रकारे जे होय ते चोर कहेवाय एम कहे ठे. (तवतेणे के०) तपस्तेनः एटले तपनो चोर अर्थात् कोइ पूठे जे तमो तपस्वी ठो? त्यारे ते कहे, जे हां, हुं तपस्वी हुं. एटले ते तप न करे, ने कहे जे हुं तप करनारो हुं. एने तपस्तेन कहियें. वदी पोताना खजावेज तप विना शरीर डुवलुं थइ गयुं होय तेने देखीने गृहस्थ पूठे, जे तमे ठमासी प्रमुख तप करो ठो? त्यारे ते पोतानो महिमा वधारवाने अर्थे गृहस्थने कहे जे साधु सदाय तपस्वी होय. अथवा मौन करी रहे. त्या गृहस्थ जाणे जे ए महोटा पुरुष पोताने मुखे पोतानुं वखाण केम करे? पण ए महोटा तपस्वी देखाय ठे. तेमाटे उत्तर देता नथी. आ रीते तपनो चोर जाणवो. तथा (वयतेणे के०) वचःस्तेनः एटले वचननो चोर ते शास्त्रनी वार्त्ता न जाणे, पण वचन कलाए करी सजाने रीजवे. तेने लोको पूठे,

३६९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग ततालीस (४३) मा.

जे तमे आचारांगादि अग्यार अंग अने वार उपांग प्रमुख सर्व सिद्धांत जण्या ठो ? त्यारे कहे, जे साधु तो जणैज एमां शुं पूठवुं ? त्यारे लोक जाणे जे ए महोठो पंडित देखाय ठे. आरीते वचननो चोर जाणवो. (व के०) तथा (रूपतेणे के०) रूपस्तेनः एटले रूपनो चोर, ते राजपुत्र सभानरूप जोइ कोइ गृहस्थ पूठे जे तमे राजाना पुत्र ठो ? त्यारे मौन करी रहे. ते रूपनो चोर जाणवो तथा (आचार के०) आचारस्तेनः एटले कोइक वैराग्य बिना बाह्य क्रिया करता देखीने पूठे के, हे स्वामिन् ! जे महा आचारवंत अमुक आचार्यना शिष्य सांजळ्या ठे, ते तमेज ठो ? त्यारे ते कहे, जे हा. ते हुं पोतेज तुं. तथा (च के०) वल्ली (जावतेणे के०) जावस्तेनः एटले जेम कोइ सूत्रार्थना संदेह कोइ गीतार्थने पूठे, अने ते गीतार्थना मुखथी सांजळीने पठी कहे. जे हुं पण एमज जाणुं तुं. पण तमारी परीक्षा जोवा पूठ्युं. एम कहे, परंतु पाधरुं न वोळे. तेने जावचोर कहियें. ए प्रकारे शोचानो अर्थी जीव (देवकिद्विसं के०) देवकिद्विषं एटले किद्विषिया देवतापणाने पामे. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) पुनस्तेनाधिकार एवेदमाह । एवंविधः साधुः देवकिद्विषं कर्म करोति निर्वर्त्तयतीत्यर्थः । किञ्चूतः साधुः । तपस्तेनः, वाक्स्तेनः, तथा रूपस्तेनश्च, यो नरः, तथा आचारस्तेनः, तथा जावस्तेनश्च । तत्र तपस्तेनो नाम थः रूपक-रूपसदृशः । केनचित् पृष्टस्त्वमसौ रूपक इति । तदा पूजाद्यर्थमाह अहमिति । अथवा वक्ति साधवः रूपका एव । अथवा तूष्णीमास्ते । एवं वाक्स्तेनो धर्मकथका-दिसदृशरूपः कोऽपि केनचित् पृष्टस्तथैवाह । एवं रूपस्तेनो राजपुत्रादिसदृशरूपः पृष्ट-स्तथैवाह । एवमाचारस्तेनो विशिष्टाचारवर्त्तिसदृशरूपस्तथैवाह । जावस्तेनस्तु परोत्प्रेक्षितं कथंचित् श्रुत्वा स्वयमनुत्प्रेक्षितमपि मया तत्प्रपञ्चेनेदं चर्चितमित्याद्याह । स इत्थञ्चूतः साधुर्दुष्टजावदोषात् क्रियां पालयन्नपि देवकिद्विषं निर्वर्त्तयति ॥ ४६ ॥

(टीका.) स्तेनाधिकार एवेदमाह । तवक्ति सूत्रम् । तपस्तेनो वाक्स्तेनो रूपस्ते-नस्तु यो नरः कश्चित् आचारजावस्तेनश्च पालयन्नपि क्रियां तथा जावदोषात्किद्विषं करोति । किद्विषिकं कर्म निर्वर्त्तयतीत्यर्थः । तपस्तेनो नाम रूपकरूपकतुल्यः कश्चित् केनचित् पृष्टस्त्वमसौ रूपक इति । स पूजाद्यर्थमाहाहम् । अथवा वक्ति साधव एव रूप-कास्तूष्णीं वास्ते । एवं वाक्स्तेनो धर्मकथकादितुल्यरूपः कश्चित्केनचित् पृष्ट इति । एवं रूपस्तेनो राजपुत्रादितुल्यरूपः । एवमाचारस्तेनो विशिष्टाचारवत्तुल्यरूप इति । जा-वस्तेनस्तु परोत्प्रेक्षितं कथंचित् किंचित् श्रुत्वा स्वयमनुत्प्रेक्षितमपि मयैतत्प्रपञ्चेन चर्चितमित्याहेति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

लक्ष्मण वि देवत्तं, उवन्नो देवकिब्बिसे ॥

तत्ता वि से न याणाइ, किं मे किञ्चा इमं फलं ॥ ४५ ॥

(अश्चूरिः) अयमिच्छन्तु लब्ध्वापि देवत्वमुपपन्नो देवकिद्विषिके काये तत्राप्यसौ न जानाति विशुद्धावधिज्ञानाच्चावात् । किं मे मम कृत्वेदं फलं किद्विष-
देवत्वमिति ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली पण ते पूर्वोक्त साधुने शुं थाय ठे ते कहे ठे. (देवत्तं के०) देवत्वं एट-
ले तथाविध क्रियाना पालनथकी देवपणाने (लक्ष्मण वि के०) लब्ध्वापि एटले पामीने
पण (देवकिब्बिसे के०) देवकिद्विषे एटले किद्विषकाय देवतामां अश्चूरिने
(तत्तावि के०) तत्रापि एटले ते उवसां पण विशुद्ध एवा अश्चूरिज्ञानना अश्चावथकी
(से के०) सः एटले ते (न याणाइ के०) न जानाति एटले जाणे नहि जे (मे
के०) मम एटले मने (किं किञ्चा के०) किं कृत्वा एटले कइ क्रिया करवाथी (इमं फलं
के०) इदं फलं एटले आ किद्विषिया देवपणानुं फल मढ्युं. ते न जाणे. ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनस्तस्य किं स्यात्तदाह । असौ साधुर्लब्ध्वापि देवत्वं तथाविध-
क्रियापालनवशेन उपपन्नो देवकिद्विषे देवकिद्विषकाये तत्रापि सं न जानाति विशु-
द्धस्यावधेरच्चावेन । किं न जानाति । तदाह । किं कृत्वा ममेदं फलं किद्विष-
देवत्वं जातमिति ॥ ४५ ॥

(टीका.) अयं चेच्छ्रुतः । लक्ष्मण त्ति सूत्रम् । लब्ध्वापि देवत्वं तथाविधक्रिया-
पालनवशेन उपपन्नो देवकिद्विषे देवकिद्विषिकाये । तत्राप्यसौ न जानात्यविशुद्धा-
वधिना । किं मम कृत्वा इदं फलं किद्विषिकदेवत्वमिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

ततो वि से चइत्ताणं, लप्पिही एलमूअयं ॥

नरगं तिरिक्कयोणिं वा, बोही जठ सुडद्धहा ॥ ४६ ॥

(अश्चूरिः) अस्यैव दोषान्तरमाह । ततो देवलोकादसौ च्युत्वा । लप्स्यते एल-
मूकतामजज्ञापानुकारित्वं नृत्वेऽपि । यत्र बोधिर्दुर्लभा । तथा नरकं तिर्यग्योनिं वा
पारंपर्येण लप्स्यते । बोधिर्यत्र सुदुर्लभः सकलसंपन्निवन्धना यत्र जिनधर्मप्रा-
प्तिर्दुरापा इति जविष्यत्कालनिर्देशः ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) वली पण ते साधु दोषान्तरने पामे ठे. ते कहे ठे (से के०) सः एटले ते
(ततो वि के०) ततोऽपि एटले त्यांथी पण एटले देवलोकथकी पण (चइत्ताणं के०)

३६४ शय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

च्युत्वा एटले च्यवीने (एलमूअगं के०) एलमूकतां एटले मेपनापानुकारिपणाने (लप्रिही के०) लप्स्यते एटले पामशे. त्यांथी पण च्यवीने जवपरंपराए (नरयं के०) नरकने (वा के०) तथा (तिरिस्कजोणिं के०) तिर्यग्योनिं एटले तिर्यच योनिने पण पामशे. (जड के०) यत्र एटले ज्यां (वोही के०) बोधिः एटले सकल-संपत्तिकारिणी एवी जिनधर्मनी प्राप्ति (डुद्धहा के०) डुर्लजा एटले डुर्लज ठे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनरस्यैव साधोदोषान्तरमाह । ततोऽपि देवलोकाच्च्युत्वापि स साधुर्मानुषत्वे. एलमूकतामजनापानुकारित्वं लप्स्यते । पुनस्ततोऽपि परंपरया नरकं तिर्यग्योनिं वा लप्स्यते । तत्र च बोधिः सकलसंपत्तिकारिणी जिनधर्मप्राप्तिः सुडुर्लजा डुरापा डुःखेन प्राप्या नविष्यतीति ॥ ४७ ॥

(टीका.) अत्रैव दोषान्तरमाह । ततो वि त्ति सूत्रम् । ततोऽपि देवलोकादसौ च्युत्वा लप्स्यत एलमूकतामजनापानुकारित्वं मानुषत्वे । तथा नरकं तिर्यग्योनिं वा पारंपर्येण लप्स्यते । बोधिर्यत्र सुडुर्लजः सकलसंपन्निवन्धना यत्र जिनधर्मप्राप्तिर्डुरापा । इह च प्राप्नोत्ये लमूकतामिति वाच्ये असकृद्भावप्राप्तिख्यापनाय लप्स्यत इति नविष्यत्कालनिर्देश इति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

एअं च दोसं ददूणं, नायपुत्तेण नासिअं ॥

अणुमायं पि मेहावी, मायामोसं विवज्जाए ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) प्रकृतमुपसंहरति । एनं च दोषमनन्तरोदितं सत्यपि श्रामण्ये किद्विषिकादिप्राप्तिरूपं दृष्ट्वागमतो ज्ञातपुत्रेण नाषितमणुमात्रमपि मायामृषावादं वर्जयेन्मेधावी मर्यादावर्ती ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) हवे चालती वातनो उपसंहार करे ठे. (मेहावी के०) मेधावी एटले मर्यादावर्ती साधु (एअं के०) एतं एटले पूर्वोक्त प्रकारना (दोसं के०) दोषं एटले श्रामण्ये थकी पण किद्विषदेवत्वप्राप्तिरूप दोषने (ददूणं के०) दृष्ट्वा एटले देखीने (नायपुत्तेण के०) ज्ञातपुत्रेण एटले महावीर स्वामीए (नासिअं के०) नाषितं एटले कळुं ठे, जे (अणुमायं पि के०) अणुमात्रमपि एटले अणुमात्र पण (मायामोसं के०) मायामृषावादं एटले मायाए करीने जे जूतुं बोलवुं, तेने (विवज्जाए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे, त्याग करे. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) अथ प्रकृतस्य उपसंहारमाह । मेधावी मर्यादावर्ती साधुः एनं पूर्वोक्तं दोषं सत्यपि श्रामण्ये किद्विषदेवत्वप्राप्तिरूपं दृष्ट्वा मायामृषावादं पूर्वोक्तं विव-

र्जयेत् परित्यजेत् । किञ्चूतं दोषम् । आगमतो ज्ञातपुत्रेण जगवता वर्द्धमानस्वामिना ज्ञापितमुक्तम् । किञ्चूतं मायामृषावादं अणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि किं पुनः प्रचूतम् ।

(टीका.) प्रकृतमुपसंहरति । एअं च त्ति सूत्रम् । एतं च दोषमनन्तरोदितं सत्यपि श्रामण्ये किद्विषिकत्वादिप्राप्तिरूपं दृष्ट्वागमतो ज्ञातपुत्रेण जगवता वर्द्धमानेन ज्ञापितमुक्तम् । अणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि किमुत प्रचूतं मेधावी मर्यादावर्ती मायामृषावादमन्तरोदितं वर्जयेत्परित्यजेदिति सूत्रार्थः ॥ ४९ ॥

सिक्किऊण निक्केसणसोहिं, संजयाण बुद्धाण सगासे ॥

तद्ध निक्कु सुप्पणिहिइंदिए, तिव्वलज्जगुणवं विहरिज्जासि त्ति वेमि ॥ ५० ॥

संमत्तं पिंडेषणानामप्रयणं पंचमं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह । शिक्षित्वा निद्वैषणाशुद्धिं संयतेज्यो बुद्धेज्यो साधुज्योऽवगततत्त्वेज्यः । न द्रव्यसाधुज्यः सकाशात् । तत्र निद्वैषणायां निक्कुः सुप्रणिहितेन्द्रियः श्रोत्रादिजिवां तदुपयुक्तः । तीव्रो लज्जागुणोऽसंयमकरणे यस्य स उत्कृष्टसंयम इत्यर्थः । अनेन प्रकारेण गुणवान्विहरेत् ॥ ५० ॥

इत्यवचूरिकायां पिण्डेषणाध्ययनं पञ्चमम् ॥ ५० ॥

(अर्थ.) हवे अध्ययननो उपसंहार करता ठता जे करवुं ते कहे ठे. (बुद्धाणं के०) बुद्धानां एटले बुद्ध, तत्त्वना जाण एटले द्रव्यसाधु नहि एवा (संजयाणं के०) संयतेज्यः एटले संयत एवा गुर्वादि साधुना (सगासे के०) सकाशात् एटले पासेथी (निक्केसणसोहिं के०) निद्वैषणाशुद्धिं एटले निद्वैषणानी शुद्धिने (सिक्किऊणं के०) शिक्षित्वा एटले शीखीने, जणीने (तद्ध के०) तत्र एटले ते एषणा समितिने विषे (निक्कु के०) निक्कुः एटले साधु (सुप्पणिहिइंदिए के०) सुप्रणिहितेन्द्रियः एटले निश्चल समताजावे राख्या ठे पांचे इंद्रियो जेणे एवो थयो ठतो (तिव्वलज्ज के०) तीव्रलज्जः एटले अनाचार करवामां तीव्र लज्जावालो तथा (गुणवं के०) गुणवान् एटले पूर्वोक्त साधुगुणसहित एवो ते साधु (विहरिज्जा के०) विहरेत् एटले विचरे. (त्ति वेमि के०) इति ब्रवीमि एटले श्रीवीरजगवाने एम कहेल ठे तेप्रमाणे हुं कहुं हुं. ॥ ५० ॥

इति श्रीदशवैकालिकवालावबोधे पंचमाध्ययन संपूर्ण ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अथाध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह । तत्र निद्वैषणायां निक्कुर्विहरेत् सामाचारीपालनं कुर्यात् । किं कृत्वा । निद्वैषणाशुद्धिं पिण्डमार्गणशुद्धिमुज्जमादिरूपां शिक्षित्वाधीत्य । केज्यः सकाशादित्याह । संयतेज्यः साधुज्यः । किंविशिष्टेज्यः संयतेज्यः ।

३६६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनामसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा,

बुद्धेज्यो ज्ञाततत्त्वेज्यः ज्ञातार्थेज्यो न द्रव्यसाधुज्यः सकाशात् । किञ्चूतो जिह्वुः । सुप्र-
णिहितेन्द्रियः श्रोत्रादिजिरीन्दिज्यैर्गाढं तडुपयुक्तः । पुनः किञ्चूतो जिह्वुः । तीव्रलज्जाः ।
तीव्रा लज्जानाचारकरणे यस्य स तीव्रलज्जा उत्कृष्टसंयम इत्यर्थः । पुनः किञ्चूतो जिह्वुः ।
गुणवान् पूर्वोक्तप्रकारेण साधुगुणैः सहितः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५० ॥

इति पिण्डैषणाध्ययने द्वितीयोद्देशकः ॥ २ ॥ समाप्तं पिण्डैषणाध्ययनम् ॥ ५ ॥

(टीका.) अध्ययनार्थमुपसंहरन्नाह । सिक्किजण त्ति सूत्रम् । शिक्षित्वाधीत्य जि-
ह्वैषणाशुद्धिमुक्तमादिरूपाम् । केज्यः सकाशादित्याह । संयतेज्यः साधुज्यो बुद्धेज्यो-
ऽवगतत्त्वेज्यः सकाशात् । ततः किमित्याह । तत्र जिह्वैषणायां जिह्वुः साधुः सुप्रणि-
हितेन्द्रियः श्रोत्रादिजिर्गाढं तडुपयुक्तः तीव्रलज्जा उत्कृष्टसंयमः सन् । अनेन प्रका-
रेण गुणवान् विहरेत् सामाचारीपालनं कुर्यादिति ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः । उक्तो-
ऽनुगमः । सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव । व्याख्यातं पिण्डैषणाध्ययनम् ॥ ५० ॥

इति श्रीहरिञ्जसूरिविरचितायां दशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ पिण्डैषणाध्ययनं
समाप्तम् ॥ ५ ॥

अथ महाचारकथाख्यं षष्ठमध्ययनम् ।

नाणसदंसणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥

गणिमागमसंपन्नं, उजाणम्मि समोसढं ॥ १ ॥

रायाणो रायमच्चा य, माहणा अडुवस्वत्तिआ ॥

पुहंति निहुअप्पाणो, कहं जे आयाणोयरो ॥ २ ॥

(अथचूरिः) अथ महाचारकथाख्यं षष्ठमध्ययनमारज्यतेऽस्यायं संबन्धः । इह
पूर्वाध्ययने जिह्वाशोधिरुक्ता । इह तु गोचरगतेन सता स्वाचारं पृष्ठेन तद्विदापि
महाजनसमहं न तत्रैव विस्तरतः कथयितव्यमित्यपित्वालये गुरवो वा कथयन्तीति
वाच्यम् । इत्येतदुच्यते । ज्ञानं मतिश्रुतज्ञानादि, दर्शनं ह्यायोपशमिकादि, ताज्यां संपन्नं
युक्तम् । संयमे पश्चात्प्रविरमणादौ तपसि चानशनादौ रतमासक्तम् । गणोऽस्या-
ऽस्तीति गणी तं गणिनमाचार्यं गणसंपन्नं विशिष्टश्रुतधरम् । बह्वागमत्वेन प्राधान्यख्या-
पनार्थमेतत् । उद्याने समवसृतं स्थितं धर्मदेशनार्थं वा प्रवृत्तम् ॥ १ ॥ राजानो नरप-
तयो मन्त्रिणो ब्राह्मणाः । अडुवत्ति तथा । कत्रियाः श्रेष्ठयादयः पृष्ठन्ति निचृतात्मा-
नोऽसंभ्रान्ताः कृताञ्जलयः । कथं जे जवतामाचारगोचरः क्रियाकलापः स्थितः ॥ २ ॥

(अर्थ.) हवे ठहुं महाचारकथानाम अध्ययन कहे ठे. आ अध्ययननो संबन्ध आ

प्रमाणे ठे केः—पूर्वे पांचमा अध्ययनमां साधुए निर्दोष आहार लेवो एम कखुं. हवे ते आहार जे संयमवंत होय तेज लहे, माटे ठठा अध्ययनमां अठार स्थान-करूप संयमनो आचार कहेठे. हवे ते पूर्वोक्त अध्ययनमां निर्दोष आहारने अर्थे साधु गोचरीये गयो होय तिहां राजा विगेरे पूठे के, हे साधो! तमारो आचार केवो ठे. त्यारे ते कहे, जो साधुनो आचार सांचलवानो तमारो चाव होय, तो उद्यानमां आचार्य समोसख्या ठे. तिहां जइ साधुनो आचार पूठो. ते सर्व कहेरो. ते आचार्य केवा ठे ते कहे ठे. (नाण के०) ज्ञान ते श्रुतज्ञानादिक (दंसण के०) दर्शन ते सम्यक्त्व श्रद्धारूप, तेणे करी (संपन्नं के०)संपन्नं एटले सहित (संजमेणके०) संयमे एटले सत्तरजेद संयमनेविषे तथा (तवे के०) तपसि एटले वारजेदवाला तप-ने विषे (रयं के०) रतं एटले रक्त एवा अने (आगमसंपन्नं के०) आगमसंपन्नं एटले आगम जे सिद्धांत तेवडे संपूर्ण जरेला अर्थात् द्वादशांगीना जाणनार एवा (उज्जाणम्मि के०) उद्याने एटले ग्रामानुग्राम ते एक गामथी वीजे गाम एम अनुक्रमे विहार करता थका उद्यानने विषे (समोसठं के०) समवसृतं एटले समोसख्या एवा आचार्य प्रत्ये रा-जादिक लोको पूठे. ॥ १. ॥ (रायाणो के०) राजानः एटले राजाउं (य के०) च एटले वली (रायमच्चा के०) राजामात्याः एटले राजाउंना अमात्य जे मंत्रीउं (माहणा के०) ब्राह्मणाः एटले ब्राह्मणो (अडुव के०) अथवा (खत्तिआ के०) क्षत्रियाः एटले जातिवंत सूर्यवंशी प्रमुख क्षत्रियो ते (निहुअप्पाणो के०) निजृतात्मानः एटले असंत्रांत थका निश्चल मनथी हाथ जोडीने (पुठंति के०) पृठंति एटले पूठे. शुं पूठे तो के, हेजगवन्! (जे के०) जवतां एटले तमारो (आचारगोशरो के०) आचारगोचरः एटले जे क्रियाकलापनो आश्रय करी तमे रहेला ठो ते क्रियाकलाप (कहं के०) कथं एटले केवी रीते ठे ते कहो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं पिण्डैषणाध्ययनमधुना महाचारकथाख्यमध्ययनमारन्य-
ते । अस्य चाध्ययनस्यायमजिसंवन्धः । इह इतः पूर्वाध्ययने साधोर्निष्ठाविशुद्धिरुक्ता ।
इह तु गोचरप्रविष्टेन सता स्वस्य आचारं पृष्टेन आचारज्ञेनापि महाजनसमक्षं तत्रै-
व स्थाने विस्तरतो न कथयितव्यम् । अपितूपाश्रये गुरवः कथयिष्यन्तीति वक्तव्यम् ।
इत्येतदुच्यते । इत्यनेन संवन्धेन आयातमिदमध्ययनमिति । तथाहि गाथात्रयेणोक्ति-
मेलनम् । राजानो नरपतयः, राजामात्याश्च मंत्रिणः, ब्राह्मणाः प्रसिद्धाः,
अडुवत्ति तथा क्षत्रियाः श्रेष्ठयादयः, साधुं प्रतीति पृठन्ति । इतीति किम् । कथं जे ज-
वतामाचारगोचरः क्रियाकलापः । यं प्रति त्वं स्थितोऽसि । किंनृता राजादयः । निजृता-

३७० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

दोहिलो एवो (आचारगोचरं के०) आचारगोचरं एटले क्रियाकलाप जे तेने (मे के०) मम सकाशात् एटले मारायकी (सुणेह के०) शृणुत एटले सांचलो. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) किं वदेदित्याह । हंदीत्युपप्रदर्शने । हे राजादयः यूयं धर्मार्थकामानामाचारगोचरं क्रियाकलापं मत्समीपावृणुत इत्युक्तिः । धर्मश्रारित्रधर्मादिस्तस्य अर्थः प्रयोजनं मोक्षः तं कामयन्ते वांठन्ति विशुद्धविहितानुष्ठानकरणेनेति धर्मार्थकामा मुमुक्षवस्तेषाम् । किञ्चूतानां धर्मार्थकामानाम् । निर्ग्रन्थानां बाह्याज्यन्तरग्रन्थिरहितानाम् । किञ्चूतमाचारगोचरं । जीमं कर्मशत्रूणामपेक्षया रौद्रम् । पुनःकिञ्चूतमाचारगोचरम् । सकलं संपूर्णं दुरधिष्ठितं क्षुद्रसत्त्वैर्दुराश्रयमिति ॥ ४ ॥

(टीका.) हंदि त्ति सूत्रम् । हंदीत्युपप्रदर्शने । तमेनम् । धर्मार्थकामानामिति । धर्मश्रारित्रादिस्तस्यार्थः प्रयोजनं मोक्षस्तं कामयन्तीठन्तीति विशुद्धविहितानुष्ठानकरणेनेति धर्मार्थकामा मुमुक्षवस्तेषां निर्ग्रन्थानां बाह्याज्यन्तरग्रन्थिरहितानां शृणुत मम समीपादाचारगोचरं क्रियाकलापं जीमं कर्मशत्रूणामपेक्षया रौद्रं सकलं संपूर्णं दुरधिष्ठं क्षुद्रसत्त्वैर्दुराश्रयमिति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

नन्नञ्च एरिसं वुत्तं, जं लोए परमडुच्चरं ॥

विजलछाणजाइस्स, न चूअं न चविस्सइ ॥ ५ ॥

(अत्रचूरिः) वस्तु यद्वोके प्राणिलोके परमडुश्चरमत्यन्तदुःकरं विपुलं मोक्षहेतुत्वात् संयमस्थानं तद्भजनशीलस्य तस्य न चूतं न चविष्यत्यन्यत्र जिनमतादिति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे पाठली गाथाउमां निर्ग्रथोना आचारनुं जे कथन तेनो उपन्यास कस्यो ठे, तो हवे आ गाथाए करी ते आचार गोचरनुं अर्थ थकी गौरव कहे ठे. हे राजादिको (अन्नञ्च के०) अन्यत्र एटले जिनमत शिवायना कापिलादिक मतोने विषे कोइ ठेकाणे पण आ प्रकारनो शुद्ध आचार (न एरिसं वुत्तं के०) नेदशमुक्तं एटले एवो कह्यो नथी. वली (लोए के०) लोके एटले सामान्य लोकने विषे (परमडुच्चरं के०) परमडुष्करं एटले जेनुं पालवुं घणुं कठिन ठे एवो ते आचार गोचर ठे. तेशीज (विजलछाणजाइस्स के०) विपुलस्थानजाजः एटले नो दा हेतुरूप एवा संयमस्थानने चजनारा साधुजने पूर्वे (न चूअं के०) न चूतं एटले ते बीजुं कंइ थयुं नथी, तथा (न चविस्सइ के०) न चविष्यति एटले तेवुं बीजुं पण नहीं. तेम उपलक्षणथी वर्तमान काले पण तेवुं बीजुं नथी. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) इह अनंतरसूत्रे निर्ग्रन्थानामाचारगोचरस्य यत्कथनं

कृतः । अथ तस्यैवार्थतो गुरुतामाह । नो राजादयः जिनमतादन्यत्र कपिलादिमत ईदृशं यत् पूर्वमुक्तं आचारगोचरं वस्तु यद्दोके प्राणिलोके परमदुश्चरमत्यन्तदुष्करं वस्तु । विपुलस्थानज्ञाजिनः । कोऽर्थः । विपुलस्थानं विपुलमोक्षहेत्वात् संयमस्थानं तद्भजते सेवत इत्येवंशीलः विपुलस्थानज्ञाजी तस्य विपुलस्थानज्ञाजिनः साधोः न चूतं न चविष्यति ॥ ५ ॥

(टीका.) धर्मार्थकामानित्युक्तम् । तदेतत्सूत्रस्पर्शनिर्युक्त्या निरूपयति । तत्र धर्मनिक्षेपो यथा प्रथमाध्ययने । नवरं लोकोत्तरमाह ॥ धम्मो वावीसविहो, अगार-धम्मोणगारधम्मो अ ॥ षडमो अ वारसविहो, दसहा पुण वीयउ होइ ॥ ११ ॥ व्याख्या ॥ धर्मोद्गाविंशतिविधः सामान्येन द्वाविंशतिप्रकारः । अगारधर्मो गृहस्थधर्मः । अनगारध-र्मश्च साधुधर्मः । प्रथमश्चागारधर्मो द्वादशविधः । दशधा पुनर्द्वितीयोऽनगारधर्मो चव-तीति गाथासमासार्थः ॥ ११ ॥ व्यासार्थं चाह ॥ पंचय अणुवयाइं गुणवयाइं च होंति तिन्नेव ॥ सिक्कावयाइं चउरो, गिहिधम्मो वारसविहो अ ॥ १३ ॥ व्याख्या ॥ पंचाणुव्रतानि स्थूलप्राणातिपातविरत्यादीनि गुणव्रतानि च चवन्ति त्रीण्येव दिग्भ्रतादीनि । शि-क्षापदानि चत्वारि सामायिकादीनि । गृहिधर्मो द्वादशविधस्तु एष एवाणुव्रतादिः । अणुव्रतादिस्वरूपं चावश्यके चर्चितत्वान्नोक्तमिति गाथार्थः ॥ १३ ॥ साधुधर्ममाह । खंती अ मदवज्जव, मुत्ती तवसंजमे अ वोधवे ॥ सच्चं सोचं आकिं-चणं च वंचं च जइ-धम्मो ॥ १४ ॥ व्याख्या ॥ क्षान्तिश्च मार्दवम् आर्जवं मुक्तिः तपःसंयमौ च वोद्धव्यौ सत्यं शौचमाकिंचन्यं ब्रह्मचर्यं च यतिधर्म इति गाथाक्षरार्थः । ज्ञावार्थः पुनर्यथा प्रथमा-ध्ययने ॥ १४ ॥ धम्मो एसुवइठो, अबस्स चउविहो उ निस्केवो ॥ उहेण ठविहठो, चउसठि-विहो विजागेणं ॥ १५ ॥ व्याख्या ॥ धर्म एष उपदिष्टो व्याख्यातः । अधुनात्वर्थावसरस्त-त्रेदमाह । अर्थस्य चतुर्विधस्तु निक्षेपो नामादित्रेदात् । तत्रौघेन सामान्यतः षड्विधो-ऽर्थ आगमनोऽगमव्यतिरिक्तो द्रव्यार्थः । चतुःषष्टिविधो विजागेन विशेषेणेति गाथासमुदायार्थः ॥ १५ ॥ अवयवार्थं त्वाह ॥ धन्नाणि रयणथावर, डुपयचउप्पय तहेव कुविअं च ॥ उहेण ठविहठो, एसो धीरेहिं पन्नत्तो ॥ १६ ॥ व्याख्या ॥ धान्यानि यवादीनि, रत्नं सुवर्णं, स्थावरं जूमिगृहादि, द्विपदं गन्त्र्यादि, चतुष्पदं गवादि, तथैव कुप्यं च ताम्रक-लशाद्यनेकविधम् । उघेन षड्विधोऽर्थ एषोऽनन्तरोदितः धीरैस्तीर्थकरणधरैः प्रज्ञतः (प्ररूपित इति गाथार्थः ॥ १६ ॥ एनमेव विजागतोऽन्निधित्सुराह ॥ चउवीसा चउवीसा, अतिगडुगदसहा अणेगविह एव ॥ सवेसिं पि इमेसिं, विजागमहयं पवस्सामि ॥ १७ ॥ व्याख्या विचतुर्विंशति चतुर्विंशतीति चतुर्विंशतिविधो धान्यायां रत्नार्थश्च । त्रिद्विदशधेति । त्रिविधः

३७६ राय धनपतसिंघवहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तेम थवाथी देशविराधना तथा सर्वविराधनारहित थाय ठे, ते माटे प्रथम अ-
वगुणो कहेठे. (जाईं के०) यानि एटले जे (दस अठय ढाणाईं के०) दशाष्टकस्था-
नानि एटले दस अने आठ मली अठार स्थानकोने आश्रय करीने (बालो के०) बालः
एटले बालक (अवरप्लईं के०) अपराध्यति एटले अपराध करे ठे. ते कवी रीते
अपराध करे ठे तो के, (तड के०) तत्र एटले ते अठार स्तानकमाहेळुं (अन्नयरे
ठाणे के०) अन्यतरस्मिन् स्थाने एटले हर कोइ एक स्थानकनेविषे प्रमादथी जे वर्त्ते,
ते (निगंथत्ताउ के०) निर्ग्रन्थत्वतः एटले निर्ग्रन्थ पणा थकी (जस्सइ के०) ब्रश्यति
एटले ब्रष्ट थाय ठे, एटले साधुनां व्रत जांगे ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) ते च गुणा अगुणपरिहारेण अखण्णा अस्फुटिताश्च जवन्तीति प्रथम-
मगुणा उच्यन्ते । बालोऽज्ञानी यानि दशाष्टौ अष्टादश स्थानानि असंयमस्थानानि
वक्ष्यमाणलक्षणानि आश्रित्य अपराध्यति तत्सेवनया अपराधं प्राप्नोति । कथम-
पराध्यतीत्याह । तत्र अन्यतरे अष्टादशानामसंयमस्थानानां मध्ये एकतरस्मिन्नपि स्थाने
वर्तमानः प्रमादेन निर्ग्रन्थत्वान्निर्ग्रन्थत्वाद् ब्रश्यति निश्चयनयेन अपैति । कः
पूर्वोक्तो बाल इति ॥ ७ ॥

(टीका.) ते चागुणपरिहारेणाखंडास्फुटिताजवन्तीति अगुणास्तावदुच्यन्ते
दसति सूत्रम् । दशाष्टौ च स्थानान्यसंयमस्थानानि वक्ष्यमाणलक्षणानि या-
न्याश्रित्य बालोऽज्ञोऽपराध्यति तत्सेवनयापराधमाप्नोति । कथमपराध्यतीत्याह । त-
त्रान्यतरे स्थाने वर्तमानः प्रमादेन निर्ग्रन्थत्वान्निर्ग्रन्थत्वाद् ब्रश्यति निश्चयनयेनापैति
बाल इति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

वयठकं कार्थ्यकं, अकणो गिहिजायणं ॥

पलियंकनिसजा य, सणाणं सोहवऊणं ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह । व्रतषट्कं प्राणातिपातविरत्यादीनि
रात्रिंजोजनविरतिषष्ठानि । कायषट्कं पृथिव्यादयः । अकटपः शिक्कस्थापनाकटपादि-
र्वक्ष्यमाणः । गृहिजाजनं गृहस्थसंबन्धिकांस्यजाजनादि । पर्यङ्कः शयनीयविशेषः । निषद्या
स्नानं देशसर्वज्ञेदन्निन्नं शोचावर्जनं विचूषणपरित्यागः वर्जनमिति सर्वत्रयोज्यम् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) हवे ते अठारे स्थानकनां नाम कही तेने वर्जवानो उपदेश कहे ठे.
(वयठकं के०) व्रतषट्कं एटले १ प्राणातिपात, २ मृषावाद, ३ अदत्तादान, ४ अ-
ब्रह्मचर्य, ५ परिग्रह, ६ रात्रिजोजन ए ठ तथा (कायठकं के०) कायषट्कं एटले

७ पृथ्वीकाय, ८ अप्काय, ९ तेजस्काय, १० वायुकाय, ११ वनस्पतिकाय अने १२ त्रसकाय तेनी विराधना तथा (अकप्पो के०) अकटपः एटले १३ अकटप आचारादिक, (गिहिजायणं के०) गृहिजाजनं एटले १४ गृहस्थनुं जाजन कांस्यपात्रादिक तथा (पक्षिअंक के०) १५ पर्यङ्कः एटले ढाढीयो तथा (निसज्जा के०) निषद्या एटले १६ बेसवानां अनेक प्रकारनां आसन (सिणाणं के०) स्नानं एटले १७ स्नान करवुं ते (सोजा के०) १८ शोजा ए अठार स्थानक (वज्जाणं के०) वर्जनं एटले वर्जवां ॥ ७ ॥

(दीपिका.) कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह । व्रतषट्कं प्राणातिपातविरमणमृषावादविरमणादत्तादानविरमणब्राह्मविरमण परिग्रहविरमणरात्रिजोजनविरमणरूपम् । तथा कायषट्कं पृथिव्यतेजोवायुवनस्पतित्रसकायरूपम् । अकटपकः शिक्षकस्थापनाकटपादिर्वक्ष्यमाणः । १३ गृहिजाजनं गृहस्थसंबन्धिकांस्यजाजनादि प्रतीतम् । १४ पर्यङ्कः शयनीयविशेषः प्रतीतः । १५ निषद्या च गृह एकानेकरूपा । १६ स्नानं देशतः सर्वतश्च द्वेषा । १७ शोजावर्जनं च विज्रूषापरित्यागः । १८ वर्जनशब्दः प्रत्येकमजिसंबद्ध्यते । स्नानवर्जनमित्यादि ॥ ७ ॥

(टीका.) अमुमेवार्थं सूत्रस्पर्शनिर्युक्त्या स्पष्टयति । अठारस ठाणां, आचारकहा-ए जाइं जणियाइं ॥ तेसिं अन्नतरागं, सेवंतु न होइ सो समणो ॥३३॥व्या०॥ अष्टादश स्थानान्याचारकथायां प्रस्तुतायां यानि जणितानि तीर्थकरैः । तेषामन्यतरस्थानं सेवमानो न ज्वत्यसौ श्रमण आसेवक इति गार्थार्थः ॥ ३३ ॥ कानि पुनस्तानि स्थानानीत्याह निर्युक्तिकारः ॥ वयठकं कायठकं, अकप्पो गिहिजायणं ॥ पक्षियंकनिसेज्जा य सिणाणं सोहवज्जाणं ॥३४॥व्या०॥ व्रतषट्कं प्राणातिपातनिवृत्त्यादीनि रात्रिजोजनविरतिषष्ठानि षड् व्रतानि । कायषट्कं पृथिव्यादयः षड् जीविकायाः । अकटपः शिक्षकस्थापनाकटपादिर्वक्ष्यमाणः । गृहिजाजनं गृहस्थसंबन्धि कांस्यजाजनादि प्रतीतम् । पर्यङ्कः शयनीयविशेषः प्रतीतः । निषद्या च गृह एकानेकरूपा । स्नानं देशसर्वत्रेदजिन्नम् । शोजावर्जनं विज्रूषापरित्यागः । वर्जनमिति च प्रत्येकमजिसंबद्ध्यते । शोजावर्जनं स्नानवर्जनमित्यादीति गार्थार्थः ॥ ७ ॥

तन्निमं पढमं ठाणं, महावीरेण देसिअं ॥

अहिंसा निउणा दिठा, सबन्नएसु संजमो ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) तत्राष्टादशविधस्थानगणे व्रतषट्कं वा अनासेवनद्वारेणेदं वक्ष्यमाणलक्षणं प्रथमं गुणस्थानं महावीरेण देशितं कथितम् । अहिंसा निपुणा आ-

३७८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

धाकर्माद्यपरिज्ञोगाद् दृष्टा साक्षाद्धर्मसाधकत्वेनोपलब्धा । अस्यामेव महावीरदेशि-
तायां सर्वचूतेषु सर्वचूतविषयः संयमो नान्यत्र ॥ ए ॥

(अर्थ.) (तन्निमं के०) तत्रेदं एतले ते अठारस्थानकमाहेलुं आ (पढमं के०) प्र-
थमं एतले प्रथम (गणं के०) स्थानं एतले स्थानक (महावीरेणके०) महावीरस्वामीए
(देसिअं के०) देशितं एतले अनासेवनद्वारे करी कहेलुं ठे. ते केम तथा शुं कहेलुं ठे
तो के, (अहिंसा के०) जीवदया (निपुणा के०) निपुणा एतले जली घणा सुखनी देनारी ए-
वी(दिष्ठा के०) दृष्टा एतले दीठी ठे. ते कारण माटे (सर्वचूएसु के०) सर्वचूतेषु एतले
प्राणिमात्रने विषे (संजमो के०) संयमः एतले संयम राखवो. अर्थात् दया राखवी. ॥ए॥

(दीपिका.) गुणा अष्टादशस्थानेषु अखण्णास्फुटिताः कर्तव्यास्तत्र विधिमाह ।
तत्र अष्टादशविधस्थानगणे व्रतषट्के वा महावीरेण जगवता इदं वक्ष्यमाणलक्षणं
प्रथमं स्थानमनासेवनद्वारेण देशितं कथितम् । किं तदित्याह । अहिंसा न हिंसा
अहिंसा जीवदया । इयं च सामान्यतः प्रचूतैर्दर्शितेत्यत आह । किंचूताहिंसा ।
निपुणा आधाकर्माद्यपरिज्ञोगतः कृतकारितादिपरिहारेण सूक्ष्मा न आगमद्वारेण
देशिता । अपि तु दृष्टा साक्षाद्धर्मसाधनत्वेनोपलब्धा । किमिति इयमेव निपुणा
इत्याह । यतोऽस्यामेव महावीरदेशितायां सर्वचूतेषु सर्वचूतविषयः संयमो नान्यत्र
उद्दिश्य कृतादिज्ञोगविधानादिति ॥ ए ॥

(टीका.) व्याख्याता सूत्रस्पर्शनिर्गुक्तिरधुना सूत्रान्तरं व्याख्यायते । अस्य चाय-
मजिसंबन्धः। गुणा अष्टादशसु स्थानेषु अखण्णास्फुटिताः कर्तव्यास्तत्र विधिमाह । तन्नि-
मं ति सूत्रम् । तत्राष्टादशविधे स्थानगणे व्रतषट्के वा अनासेवनाद्वारेणेदं वक्ष्यमाणलक्षणं
प्रथमं स्थानं महावीरेण जगवतापश्चिमतीर्थकरेण देशितं कथितम् । यदुताहिंसेति ।
इयं च सामान्यतः प्रचूतैर्दर्शितेत्यत आह । निपुणा आधाकर्माद्यपरिज्ञोगतः कृत-
कारितादिपरिहारेण सूक्ष्मा । नो आगमद्वारेण देशिता । अपितु दृष्टा साक्षाद्धर्मसा-
धनत्वेनोपलब्धा । किमितीयमेव निपुणेत्यत आह । यतोऽस्यामेव महावीरदेशितायां
सर्वचूतेषु सर्वचूतविषयः संयमो नान्यत्रोद्दिश्यकृतादिज्ञोगविधानादिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

जावंति लोए पाणा, तसा अडव थावरा ॥

ते जाणमजाणं वा, न हणे णो विघायए ॥ २० ॥

(अचचूरिः) यावन्तो लोके प्राणास्त्रसास्तथा स्थावराश्च तान् रागाद्यन्निचूतो

व्यापादनबुद्ध्या जानन्वा पारतन्त्र्येण वा न हन्यात् । नापिघातयेदन्यैः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाद् घ्नतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयात् ॥ १० ॥

(अर्थ.) ए पूर्वोक्त जीवहिंसानिषेधने स्पष्ट करी कहे ठे. (जावंति के०) यावन्ति एटले जेटला (लोए के०) लोके एटले लोकने विषे (तसा के०) त्रसाः एटले त्रस एवा (अडुव के०) अथवा (थावरा के०) स्थावराः एटले स्थावर एवा (पाणा के०) प्राणिनः एटले जीवो ठे. (ते के०) तान् एटले ते जीवने (जाणमजाणं वा के०) जानन्नजानन्वा एटले जाणते प्रयोजने अने अजाणते प्रमादे करी (न हणे के०) न हन्यात् एटले हणे नहि. तेम (णोविधायए के०) नापिघातयेत् एटले अनेरा पासे विघात करावे नहि. अने विघात करनार बीजाने अनुमोदे नहि. ॥ १० ॥

(टीपिका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । यतो हि जगवत श्यमाज्ञा यावन्तो लोके केचन प्राणिनस्त्रसा द्वीन्द्रियादयः । अथवा स्थावराः पृथिव्यादयस्तान् जानन् रागाद्यन्निचूतो व्यापादनबुद्ध्या अजानन् वा प्रमादपारतन्त्र्येण साधुस्तान् जीवान् न हन्यात् स्वयम् । नचान्निघातयेदन्यैर्नच घ्नतोऽप्यन्यान् समनुजानीयात् । अतो निपुणदृष्टेति ॥ १० ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । जावंति सूत्रम् । यतो हि जगवत्याज्ञा । यावन्तः केचन लोके प्राणिनस्त्रसा द्वीन्द्रियादयः । अथवा स्थावराः पृथिव्यादयः । तान् जानन् रागाद्यन्निचूतो व्यापादनबुद्ध्या अजानन्वा प्रमादपातन्त्र्येण न हन्यात् स्वयम् । नापि घातयेदन्यैः । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाद् घ्नतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयादतो निपुणा दृष्टेति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

सर्वे जीवा वि इच्छन्ति, जीविजं न मरिज्जिजं ॥

तम्हा पाणिवहं घोरं, निग्गंथा वज्जयन्ति एं ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) सर्वे जीवा अपि इच्छन्ति जीवितुं न मर्तुं प्राणस्य वल्लजत्वात् । यस्मादेवं तस्मात्प्राणिवधं घोरं रौद्रं दुःखहेतुत्वान्निर्ग्रन्था वर्जयन्ति । एमलंकारे ॥ ११ ॥

(अर्थ.) जीव अहिंसाशीज केम जव्य कहेवाय ते कहे ठे. (सर्वे वि के०) सर्वेऽपि एटले सर्वे पण (जीवा के०) जीवो (जीविजं के०) जीवितुं एटले जीववाने (इच्छन्ति के०) इच्छा करे ठे. परंतु (मरिज्जिजं के०) मर्तुं एटले मरवाने. इच्छा करता नथी. कारण के, सर्व प्राणीने जीववानी आशा परिपूर्ण रहे ठे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (निग्गंथा के०) निर्ग्रन्थाः एटले निर्ग्रन्थ एवा साधुजं (घोरं के०)

३८० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

घोरं एटले जयंकर एवा (पाणवहं के०) प्राणवधं एटले प्राणिवधने (वज्जयंति के०) वर्जयंति एटले त्याग करे ठे. एं ठे ते वाक्यालंकारने अर्थे ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) ननु अहिंसैव कथं जव्येत्यत आह । तस्मात्कारणाद् निग्रन्थाः साधवः प्राणवधं वर्जयन्ति । किञ्चूतं प्राणवधम् । घोरं रौद्रं दुःखहेतुत्वात् । तस्मात् कस्मात् । यतः सर्वे जीवा अपि सुखितादिज्ञेदजिन्ना जीवितुमिच्छन्ति न मर्तुम् । कथम् । प्राणवह्नत्वात्तेषां सर्वेषाम् । एमिति वाक्यालंकारे ॥ ११ ॥

(टीका.) अहिंसैव कथं साध्वीत्येतदेवाह । सव त्ति सूत्रम् । सर्वे जीवा अपि दुःखितादिज्ञेदजिन्ना इच्छन्ति जीवितुं न मर्तुं प्राणवह्नत्वात् । यस्मादेवं तस्मात्प्राणवधं घोरं रौद्रं दुःखहेतुत्वाद् निग्रन्थाः साधवो वर्जयन्ति ज्ञावतः । एमिति वाक्यालंकार इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

अप्पण्ठा परष्ठा वा, कोहा वा जइ वा जया ॥

हिंसगं न मुसं बूआ, नो वि अन्नं वयावए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) उक्तः प्रथमस्थानविधिः । द्वितीयस्थानमाह । आत्मार्थमात्मनिमित्तमग्लान एव ग्लानोऽहं समानेन कार्यं परार्थमेव वा क्रोधाद्वा त्वं दास इति । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणम् । मानाद्बहुश्रुतोऽहम् । मायातो जिह्वाटनासमर्थोऽहम् । लोनाब्धोजनतरान्नलाभे सति प्रान्तस्य शुद्धस्याप्यशुद्धमिदमित्यादि । जयात्किञ्चिद्विदितं कृत्वा प्रायश्चित्तजयान्न कृतम् । हिंसकं परपीडाकारि न ब्रूयात् । नाप्यन्यं वादयेदन्यं वदन्तमपि न समनुजानीयात् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे बीजुं व्रत कहे ठे. (अप्पण्ठा के०) आत्मार्थं एटले पोताने अर्थे तथा (परष्ठा के०) परार्थं एटले पारके अर्थे (कोहा वा के०) क्रोधाद्वा एटले क्रोध थकी एटले तुं दास ठे इत्यादि वाक्योए करी (जइ वा के०) यदि वा एटले अथवा मानमायालोभे करी तथा (जया के०) जयाद्वा एटले जये करी (हिंसगं के०) हिंसकं एटले हिंसा जेथी थाय तेवुं (मुसं के०) मृषा एटले खोटुं (न बूआ के०) न ब्रूयात् एटले बोले नहि. अने (अन्नं वि के०) अन्यमपि एटले बीजाने पण (नो वयावए के०) नो वादयेत् एटले बोलावे नहि. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) उक्तः प्रथमस्थानविधिः । अथ द्वितीयस्थानविधिमाह । साधुर्मृषावचनं न ब्रूयात् स्वयमात्मना । नापि मृषा अन्यं वादयेत् । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणादिति न्यायेन अन्यान् मृषा ब्रुवतो न समनुजानीयात् । किञ्चूतं मृषा । हिंसकं

परपीडाकारि । सर्वमेव किमर्थं न वदेत् । आत्मार्थमात्मनिमित्तम् । कथम् । अग्लान एव ग्लानोऽहं ममानेन कार्यमित्यादिरूपम् । तथा परार्थं वा परनिमित्तं वा एवमेव पूर्ववत् । तथा क्रोधाद्दा त्वं दास इत्यादिरूपम् । एकग्रहणेन तज्जातीयानां ग्रहणमिति न्यायात् । मानात् । कथम् । अबहुश्रुत एवाहं बहुश्रुत इत्यादिरूपम् । मायातो वा । कथम् । जिह्वाटनस्यालस्येन मम पादपीडा वर्तते इत्यादिरूपम् । लोभाद्दा । कथम् । शोचनतरस्यान्नस्य दाजे सति अन्तप्रान्तस्थाहारस्य षणीयत्वेऽप्यनेषणीयेमिदमित्यादिरूपम् । यदि वा ज्ञयात् । कथम् । किञ्चित् पापं कृत्वा प्रायश्चित्तज्ञयान्न कृतं मयेति वदति । एवं हास्यादिष्वपि योजना कार्या ॥ १२ ॥

(टीका.) उक्तः प्रथमस्थानविधिः । अधुना द्वितीयस्थानविधिमाह । अप्पण्ठ त्ति सूत्रम् । आत्मार्थमात्मनिमित्तमग्लान एव ग्लानोऽहं ममानेन कार्यमित्यादि । परार्थं वा परनिमित्तं वा । एवमेव तथा क्रोधाद्दा त्वं दास इत्यादि । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति मानाद्दाबहुश्रुत एवाहं बहुश्रुत इत्यादि । मायातो जिह्वाटनपरिजिहीर्षया पादपीडा ममेत्यादि । लोभादशोचनतरस्यान्नदाजे सति प्रान्तस्थेषणीयत्वेऽप्यनेषणीयमिदमित्यादि । यदि वा ज्ञयात् किञ्चिद्विषयं कृत्वा प्रायश्चित्तज्ञयान्न कृतमित्यादि । एवं हास्यादिष्वपि वाच्यम् । अतएवाह । हिंसकं परपीडाकारि सर्वमेव न मृषा ब्रूयात् स्वयम् । नाप्यन्यं वादयेत् । एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणाच्च ब्रुवतोऽप्यन्यान्न समनुजानीयादित्यादीति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

मुसावाउं उ लोगम्मि, सबसाहूहिं गरिहितं ॥

अविस्सासो अ नूआणं, तम्हा मोसं विवक्कए ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) मृषावादो हि लोके सर्वसाधुजिर्गर्हितो निन्दितः सर्वत्रतापकारित्वात् प्रतिज्ञातापालनात् । अविश्वास्यश्चाविश्वसनीयश्च नूतानां मृषावादी स्यात् । यस्मादेवं तस्मान्मृषावादं विवर्जयेत् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली पण ते मृषावाद वर्जवो एम कहे ठे. (सबलोअम्मि के०) सर्वलोके एटले सर्व लोकने विषे (मुसावाउं के०) मृषावादः एटले मृषावाद (सबसाहूहिं के०) सर्वसाधुजिः एटले सर्व साधुजं (गरिहितं के०) गर्हितः एटले जगत्मां निन्दित ठे. कारण के, ते सर्वने तापकारक ठे. तेथी प्रतिज्ञा पालन कराती नथी (च के०) तथा वली मृषावाद करनार पुरुष (नूआणं के०) नूतानां एटले प्राणिमात्रोने (अविस्सासो के०) अविश्वास्यः एटले विश्वास करवा अयोग्य एवो

३८२ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

थाय ठे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले तेमाटे (मोसं के०) मृषा एटले मृषावादनं
(विवर्जण के०) विवर्जयेत् एटले त्याग करे. अर्थात् मृषावाद न करे. ए वीजुं
स्थानक कळुं. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) किमित्येतदेव मृषावदनं नेत्याह । मृषावादो हि लोके सर्वस्मिन्नेव
सर्वसाधुजिर्गर्हितो निन्दितोऽस्ति । सर्वत्र तापकारित्वात्प्रतिज्ञातस्यापरिपालनात् ।
पुनर्मृषावादादविश्वास्योऽविश्वसनीयश्च ऋतानां प्राणिनां मृषावादी ऋवेत् । यस्मा-
देवं तस्मात्साधुर्मृषावादं विवर्जयेत् ॥ १३ ॥

(टीका.) किमित्येतदेवमित्याह । मुसावाउ त्ति सूत्रम् । मृषावादो हि लोके सर्व-
स्मिन्नेव सर्वसाधुजिर्गर्हितो निन्दितः । सर्वत्रतापकारित्वात् । प्रतिज्ञातापालनात् ।
अविश्वास्यश्चाविश्वसनीयश्च ऋतानां मृषावादी ऋवति । यस्मादेवं तस्मान्मृषा-
वादं विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

चित्तमंतमचित्तं वा, अप्पं वा जइ वा बहुं ॥

दंतसोहणमित्तं वि, उग्गहंसि अजाइया ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) उक्तो द्वितीयस्थानविधिः । तृतीयस्थानमाह । चित्तवद् द्विपदादि ।
अचित्तवद्दिरण्यादि । अद्वपं वा मूल्यतः प्रमाणतश्च । यदि वा बहु मूल्यप्रमाणा-
ज्यां दन्तशोधनमात्रमपि तथाविधं तृणाद्यवग्रहे यस्य यत्तत्तमयाचित्वा न गृह्णन्ति ॥१४॥

(अर्थ.) हवे त्रीजुं स्थान कहे ठे. (चित्तमंतं के०) चित्तवत् एटले द्विपदादि
(वा के०) वत्ती (अचित्तं के०) अचित्तवत् एटले हिरण्यादि (अप्पं के०) अद्वपं एटले
अद्वपमूल्यवाहुं (जइवा के०)यदिवा एटले अथवा (बहुं के०)बहु एटले मूल्यथी अथवा
प्रमाणथी मोटुं (दंतसोहणमित्तं पि के०) दन्तशोधनमात्रमपि एटले दंतशोधनमात्र ते
एक तृणमात्र पण (अजाइया के०) अयाचित्वा एटले माग्या विना (उग्गहंसि
के०) अवग्रहे एटले गृहस्थना अवग्रहमां पडेत्ती वस्तुने साधु ग्रहण न करे. ॥१४॥

(दीपिका.) उक्तो द्वितीयस्थानविधिः । सांप्रतं तृतीयस्थानविधिमाह । साधवो-
ऽयाचित्वा कदाचनापि न किमपि गृह्णन्ति । यतः साधूनां सर्वमवग्रहयाचने गृह-
स्थैर्दत्तं ग्राह्यं नान्यथा । किं तदाह । चित्तवद् द्विपदादि । अचित्तवद् वा हिरण्यादि ।
अद्वपं वा मूल्यतः प्रमाणतश्च । यदि वा बहु मूल्यप्रमाणाज्यामेव । किं बहुना । दन्तशोधन-
मात्रमपि तथाविधं तृणाद्यपि । एतावता साधवस्तृणाद्यप्यदत्तं न गृह्णन्ति किमन्यत् ॥१४॥

(टीका.) उक्तो द्वितीयस्थानविधिः । तृतीयस्थानविधिमाह । चित्तमंतं त्ति सूत्रम् ।

चित्तवद्विपदादि वा । अचित्तवद्वा हिरण्यादि । अद्वयं वा मूढ्यतः प्रमाणतश्च । यदि वा बहु मूढ्यप्रमाणान्यामेव । किं बहुना । दन्तशोधनमात्रमपि तथाविधं तृणादि । अवग्रहे यस्य तत्तमयाचित्वा न गृह्णन्ति साधवः कदा चनेति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

तं अप्पणा न गिण्हंति नो वि गिण्हावए परं ॥

अन्नं वा गिण्हमाणं वि, नाणुजाणंति संजया ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) तच्चित्तवदादि आत्मना न गृह्णन्ति विरतत्वात् । नापि ग्राह्यन्ति परं विरतत्वादेव । अन्यं वा गृह्णन्तमपि स्वयमेव न समनुजानन्ति संयताः ॥ १५ ॥

(अर्थ.) फरीने पण तेज वात कहे ठे. (संजया के०) संयताः एटले संयत जे साधुउं ते (तं के०) ते पूर्वोक्त सचित्त अने अचित्त वस्तुने (अप्पणा के०) आत्मना एटले पोते (न गिण्हंति के०) न गृह्णन्ति एटले ग्रहण करता नथी. तथा (परं के०) वीजापासे (नो वि गिण्हावए के०) नापि ग्राह्यन्ति एटले ग्रहण करावे पण नहि. (वा के०) वद्वी (गिण्हमाणं पि के०) गृह्णन्तमपि एटले ग्रहण करतो होय तेने पण पोते (नाणुजाणंति के०) नानुजानंति एटले अनुमोदना आपे नहि. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) पुनस्तदेवाह । संयताः तमिति तत्पूर्वोक्तं चित्तवदचित्तवदादि आत्मना स्वयं न गृह्णन्ति विरतत्वात् । नापि परं प्रति ग्राह्यन्ति विरतत्वादेव । तथा अन्यं वा गृह्णन्तमपि स्वयमेव न समणुजाणंति नानुमन्यन्ते ॥ १५ ॥

(टीका.) एतदेवाह । तं ति सूत्रम् । तच्चित्तवदादि आत्मना न गृह्णन्ति विरतत्वात्नापि ग्राह्यन्ति परं विरतत्वादेव । तथान्यं वा गृह्णन्तमपि स्वयं नानुजानन्ति नानुमन्यन्ते संयता इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

अवंजचरिअं घोरं, पमायं दुरहिष्ठिअं ॥

नायरंति मुणी लोए, जेआययणवज्जिणो ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) उक्तस्तृतीयस्थानविधिः । चतुर्थस्थानविधिमाह । अत्रह्यचर्यं घोरं दुर्गतिहेतुत्वात् प्रमादमूलत्वाद् दुराश्रयं दुस्सेवमनन्तत्रवहेतुत्वाद् नाचरन्ति पुनर्ये लोके जेदश्चारित्रजेदस्तदायतनं तत्स्थानं तद्वर्जिनः ॥ १६ ॥

(अर्थ.) चतुर्थ स्थानविधि कहे ठे. (जेआययणवज्जिणो के०) जेदायतनवर्जिनः एटले जेद जे चारित्रजेदना स्थानक तेने वर्जता अर्थात् चारित्रातिचारथी जय पामता एवा (मुणी के०) मुनयः एटले मुनियो (लोए के०) लोके एटले मनुष्य लोकने विषे (दुरहिष्ठिअं के०) दुरधिष्ठितं एटले दुराराध्य एवा तथा (पमायं के०) प्रमादं एटले

३८४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनामसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा,

प्रमादनुं मूलकारण एवा अने (घोरं के०) घोरं एटले रौद्रगतिनुं हेतुरूप एवा (अ-
बंजचरिअं के०) अब्रह्मचर्यं एटले अब्रह्मने (नायरंति के०) नाचरंति एटले आच-
रण करता नथी. अर्थात् अब्रह्मसेवन करता नथी. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) तृतीयस्थानविधिरुक्तः । अथ चतुर्थस्थानविधिमाह । मुनयो लोके
मनुष्यलोकेऽब्रह्मचर्यं प्रतीतं नाचरन्ति न सेवन्ते । किञ्चूतमब्रह्म । घोरं रौद्रानुष्ठा-
नहेतुत्वात् । पुनः किञ्चूतमब्रह्म । प्रमादं प्रमादवत् । कथम् । सर्वदा प्रमादमूलत्वात् । पु-
नः किञ्चूतमब्रह्म । दुरधिष्ठितं दुराश्रयं दुःसेवं विदितजिनवचनेन अनन्तसंसारहेतु-
त्वात् । यतश्चैवमतएव मुनयोऽब्रह्म न सेवन्त इत्यर्थः । किञ्चूता मुनयः । जेदायत-
नवर्जिनः । जेदश्रारित्रजेदस्तस्थायतनं स्थानमिदमब्रह्मचर्यमेव । उक्तन्यायात्तद्धर्जि-
नश्रारित्रातिचारत्रीरव इत्यर्थः ॥ १६ ॥

(टीका.) उक्तस्तृतीयस्थानविधिः । चतुर्थस्थानविधिमाह । अबंज त्ति सूत्रम् ।
अब्रह्मचर्यं प्रतीतं घोरं रौद्रं रौद्रानुष्ठानहेतुत्वात् । प्रमादं प्रमादवत् सर्वप्रमादमूल-
त्वात् । दुराश्रयं दुस्सेव्यं विदितजिनवचनेनानन्तसंसारहेतुत्वात् । यतश्चैवमतो
नाचरन्ति नासेवन्ते मुनयो लोके मनुष्यलोके । किंविशिष्टा इत्याह । जेदायतनवर्जिनो
जेदश्रारित्रजेदस्तदायतनं तत्स्थानमिदमेवोक्तन्यायात्तद्धर्जिनश्रारित्रातिचारत्रीरव इति
सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

मूलमेयमहम्मस्स, महादोससमुस्सयं ॥

तम्हा मेहुणसंसग्गं, निग्गंथा वज्जयंति एं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) बीजमधर्मस्य पापस्य महतां दोषाणां चौर्यप्रवृत्त्यादीनां समुब्रूयं
संघातं विदितैहिकापायाः तस्मान् मैथुनसंसर्गं संबन्धं योषिदालापाद्यपि निर्ग्रन्था व-
र्जयन्ति । एं वाक्यालंकारे ॥ १७ ॥

(अर्थ.) वली पण (अहम्मस्स के०) अधर्मस्य एटले अधर्मनुं (मूलं के०)
मूल तथा (महादोससमुस्सयं के०) महादोषसमुब्रूयं एटले चोरी प्रमुख महोटा
दोषोनी उत्पत्तिनुं स्थानक ठे, तेमां महादोषनो संचय ठे, (तम्हा के०) तस्मात्
एटले ते कारण माटे (निग्गंथा के०) निर्ग्रन्थाः एटले निर्ग्रन्थ एवा साधुठ (ए-
यं के०) एतत् एटले आ (मेहुणसंसग्गं के०) मैथुनसंसर्गं एटले मैथुनना संस-
र्गने (वज्जयंति के०) वर्जयंति एटले त्याग करे ठे. एं ए वाक्यालंकारार्थं ठे. ॥१७॥

(दीपिका.) अथ एतदेव निगमयति । एं इति वाक्यालंकारे । निर्ग्रन्थाः साधवः तस्मात् कारणात् मैथुनसंसर्गं मैथुनसंबन्धं योषित आलापाद्यपि वर्जयन्ति । तस्मात् कस्मात् । यत एतदब्रह्मसेवनमधर्मस्य पापस्य मूलं बीजमिति परलोकसंबन्धी अपायः । कष्टं पुनरेतद् महादोषसमुद्भयं महतां दोषाणां चौर्यप्रवृत्त्यादीनां समुद्भयं संघातवदिति इहलोकसंबन्धी अपायः । कष्टमिति उन्नयलोककष्टदातृत्वाद् मैथुनवर्जनं युक्तं साधूनाम् ॥ १७ ॥

(टीका.) एतदेव निगमयति । मूलं ति सूत्रम् । मूलं बीजमेतदधर्मस्य पापस्येति पारलौकिकोऽपायः । महादोषसमुद्भयं महतां दोषाणां चौर्यप्रवृत्त्यादीनां समुद्भयं संघातवदित्यैहिकोऽपायः । यस्मादेवं तस्मान्मैथुनसंसर्गं मैथुनसंबन्धं योषिदालापाद्यपि निर्ग्रन्था वर्जयन्ति । एमिति वाक्यालङ्कार इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

बिडमुप्रेक्ष्यं लोणं , तिद्धं सपिं च फाणिञ्चं ॥

न ते संनिहिमिहंति, नायपुत्तवर्तरया ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) उक्तश्चतुर्थस्थानविधिः । पञ्चमस्थानविधिमाह । बिडं गोमूत्रादिपक्कमुद्भेद्यं सामुद्रादि । यद्वा । बिडं प्रासुकमुद्भेद्यमप्रासुकमेवं द्विधा लवणम् । तैलं सर्पिश्च । फाणितं द्रवगुड एतद्व्यवणाद्येवमन्यच्च न ते साधवः संनिधिं कुर्वन्ति पर्युषितं न स्थापयन्ति ज्ञातपुत्रवचोरताः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) हवे पंचम स्थानविधि कहे ठे. (नायपुत्तवर्तरया के०) ज्ञातपुत्रवचोरताः एटले महावीर स्वामीना वचनमां रक्त एवा अर्थात् महावीर स्वामीना वचन प्रमाणे चालनार एवा साधुर्ज (बिडं के०) बिडलवण अथवा गोमूत्रादिपक्क एतुं (लोणं के०) लवण तथा (उप्रेक्ष्यं के०) उद्भेद्यं एटले समुद्रना जलथी यतुं लवण अथवा बिड एटले प्रासुक अने उद्भेद्य एटले अप्रासुक लवण कह्युं तथा (तिद्धं के०) तैलं एटले तैल (सपिं के०) सर्पिः एटले घृत (फाणिञ्चं के०) फाणितं एटले गोखनी राव (ते के०) ते सर्व वस्तुजने (संनिहिं के०) संनिधिं एटले रात्रिवास राखवाने (न इहंति के०) इष्टता नथी. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) चतुर्थस्थानविधिः प्रोक्तः । अथ पञ्चमस्थानविधिमाह । साधव एतेषां सन्निधिं न कुर्वन्ति पर्युषितम् । कोऽर्थः । रात्रौ रक्षितं न स्थापयन्ति । किंविशिष्टाः साधवः । ज्ञातपुत्रवचोरताः । ज्ञातपुत्रः श्रीवर्द्धमानस्वामी तस्य वचने निःसंगताप्रतिपादनतत्परे रता आसक्ताः । केषां सन्निधिं न कुर्वन्ति तान्याह । बिडं गोमू-

३८६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

त्रादिपकम् १ उद्भेद्यं सामुद्रादि २ विडं प्रासुकमुद्भेद्यमप्रासुकमित्येवं द्विप्रकारं लवणं
तथा तैलं ३ सर्पिश्च घृतं ४ फाणितं द्रवगुडः ५ एतच्च लवणाद्यपि एवं द्विप्रकार-
मन्यच्च रात्रौ न रक्षन्तीत्यर्थः ॥ १८ ॥

(टीका.) प्रतिपादितश्चतुर्थस्थानविधिः । इदानीं पञ्चमस्थानविधिमाह । विडिति
सूत्रम् । विडं गोमूत्रादिपकं, उद्भेद्यं सामुद्रादि । यद्वा विडं प्रासुकमुद्भेद्यमप्रासुक-
मित्येवं द्विप्रकारं लवणम् । तथा तैलं सर्पिश्च फाणितम् । तत्र तैलं प्रतीतं, सर्पिर्घृतं,
फाणितं द्रवगुडः । एतद्व्यवणाद्येवंप्रकारमन्यच्च न ते साधवः संनिधिं कुर्वन्ति पर्यु-
षितं स्थापयन्ति । ज्ञातपुत्रवचोरता जगवद्धर्धमानवचसि निःसंगताप्रतिपादनपरे
सक्ता इति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

लोहस्सेसणुफासे, मन्ने अन्नयरामवि ॥

जे सिञ्चा सन्निहिं कामे, गिही पवइए न से ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) संनिधिदोषमाह । लोचस्यैषोऽनुस्पर्शोऽनुज्ञावः । यदेतत्संनिधिकरण-
म् । मन्ये मन्यन्ते प्राकृतत्वादेकवचनम् । एवमाहुस्तीर्थकरणधरा अन्यतरामपि यः
स्यात्संनिधिं कामयते सेवते । गृहस्थोऽसौ न प्रव्रजितः । प्रव्रजितस्य दुर्गतेरज्ञावात् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) हवे संनिधि राखवाना दोष कहे ठे. जे संनिधिनुं करवुं ठे, ते (एस
के०) एषः एटले आ चारित्रने विघ्न करनार चतुर्थ कषाय एवा (लोचस्स के०)
लोचस्य एटले लोचनो (अणुफास के०) अनुस्पर्शः एटले महिमा ठे. ते कारण माटे हुं
(मन्ने के०) मन्ये एटले मानुं बुं के (जे के०) ये एटले जे साधुउ (अन्नयरामविके०) अ-
न्यतरामपि एटले थोडी पण (संनिहिं के०) सनिधिं एटले संनिधिने (सिञ्चा के०)
स्यात् कदाचित् एटले जो कदाचित् (कामे के०) कामयते एटले सेवन करे, तो ते
साधु (गिही के०) गृही एटले गृहस्थ जाणवो. पण (से के०) ते (पवइए के०)
प्रव्रजितः एटले प्रव्रजित (न के०) नथी. संनिधि एटले संनिधीयते एटले नजीक
कराय ठे आत्माने नरकादिकने विषे जेथी तेने संनिधि कहियें. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) अथ सन्निधिदोषमाह । लोचस्य चारित्रविघ्नकारिणश्चतुर्थकषा-
यस्य एषोऽनुस्पर्श एषोऽनुज्ञावो यदुत संनिधीकरणमिति । यतश्चैवमतो मन्ये मन्यन्ते
प्राकृतशैल्या एकवचनम् । एवं तीर्थकरणधरा आहुः । अन्यतरां स्तोकांमपि यः स्यात्
यः कदाचित् संनिधिं कामयते सेवते कामी । अतः स ज्ञावतो गृही गृहस्थः । नासौ

प्रव्रजितः । कस्माद्दुर्गतिनिमित्तानुष्ठानप्रवृत्तेः । संनिधीयते नरकादिषु आत्मा अ-
नेनेति संनिधिरिति शब्दार्थात् । प्रव्रजितस्य च दुर्गतिगमनाच्चावादिति ॥ १९ ॥

(टीका.) संनिधिदोषमाह । लोचस्स त्ति सूत्रम् । लोचस्य चारित्रविघ्नकारिणश्च-
तुर्थकषायस्य एसणुफासत्ति । एषोऽनुस्पर्श एषोऽनुच्चावो यदेतत्संनिधिकरणमिति । यत्-
श्रैवमतो मन्ये मन्यन्ते । प्राकृतशैल्या एकवचनम् । एवमाहुस्तीर्थकरगणधराः । अ-
न्यतरामपि स्तोकापि यः स्यात् यः कदाचित्संनिधिं कामयते सेवते । गृही गृह-
स्थोऽसौ चावतः प्रव्रजितो नेति दुर्गतिनिमित्तानुष्ठानप्रवृत्तेः । संनिधीयते नर-
कादिष्व्वात्मानयेति संनिधिरिति शब्दार्थात्प्रव्रजितस्य च दुर्गतिगमनाच्चावादिति
सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

जं पि वल्लं व पायं वा , कंबलं पायपुंठणं ॥

तं पि संजमलज्जाठा, धारंति परिहरंति अ ॥ २० ॥

(अवचूरिः) यद्येवं तदा वस्त्रादिधारणे कथं साधूनामसंनिधिरित्याह । यद्यप्या-
गमोक्तं वस्त्रं वा पात्रं वा कंबलं वर्षाकटपादि । पादप्रोष्ठनं रजोहरणं तदपि संयमल-
ज्जार्थं पात्रादि तदच्चावे गृहिच्चाजने षट्कायवधः । लज्जार्थं वस्त्रं धारयन्ति परिहर-
न्ति च परिचुञ्जते पुष्टालम्बनेन ॥ २० ॥

(अर्थ.) आहिं कोइ शंका करे के, साधुउ वस्त्रादिक राखे ठे, तो तेनो ते साधु-
उने संनिधि दोष केम न लागे ? त्यांक कहे ठे के, साधुउ (जं पि के०) यदपि एटले
जे पण आगमोक्त एवा (वल्लं के०) वस्त्रं एटले चोलपट्टादि (च के०) वली (पायं के०)
पात्रं एटले पात्रां (वा के०) वा एटले वली (कंबलं के०) कंबलं एटले वर्षा-
कटपादि तथा (पायपुंठणं के०) पादप्रोष्ठनं एटले रजोहरण (तं पि के०) तदपि ते
सर्वने पुष्टालंबनथी (संयमलज्जाठा के०) संयमलज्जार्थं एटले संयमनी लाज पाल-
वाने (धारयंति के०) धारण करे ठे. (च के०) तथा वली (परिहरंति के०) परिचुञ्जते
एटले जोगवे ठे. पात्रादि विना संयमनुं रक्षण थाय नहि. कारण के, गृहस्थना पा-
त्रमां संयमी जो जोजन करे, तो षट्कायनो वध थाय. अने जे वस्त्र ठे, ते लज्जाने
अर्थे ठे. अथवा एम पण अर्थ थाय के, संयम तेज लज्जा कहियें. ते संयमरूप ल-
ज्जाना रक्षण माटे वस्त्रपात्रादि धारण करे ठे. ॥ २० ॥

(दीपिका.) अत्राह । यद्येवं वस्त्रादि धारयतां साधूनां कथं न संनिधिरित्याह ।
साधवो यद्यपि आगमोक्तं वस्त्रं वा । चोलपट्टादि वा १ पात्रं वालाच्चादि २ कंबलं वर्षा-

३७७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

कटपादि ३ पादप्रोज्ठनं ४ रजोहरणं धारयन्ति पुष्टालम्बनविधानेन । परिहरन्ति च परिचुञ्जते च मूर्धारहिताः । तदपि किमर्थम् । संयमलज्जार्थं संयमार्थं पात्रादि । तद्व्यतिरेकेण पुरुषमात्रेण गृहज्ञाने सति संयमपालनाच्चावात् । लज्जार्थं वस्त्रम् । तद्व्यतिरेकेण अंगनादौ विशिष्टश्रुतपरिणत्यादिरहितस्य निर्लज्जाताया उत्पत्तेः । अथवा संयम एव संयमलज्जा तदर्थं सर्वमेव वस्त्रादि धारयन्तीत्यादि ॥ १० ॥

(टीका.) आह । यद्येवं वस्त्रादि धारयतां साधूनां कथमसंनिधिरित्यत आह । जं पि त्ति सूत्रम् । यदप्यागमोक्तं वस्त्रं वा चोलपट्टकादि, पात्रं वालाबुकादि, कम्बलं वर्षाकटपादि, पादपुंठनं रजोहरणम् । तदपि संयमलज्जार्थमिति संयमार्थं पात्रादि । तद्व्यतिरेकेण पुरुषमात्रेण गृहस्थज्ञाने सति संयमपालनाच्चावात् । लज्जार्थं वस्त्रं, तद्व्यतिरेकेणाङ्गनादौ विशिष्टश्रुतपरिणत्यादिरहितस्य निर्लज्जातोपपत्तेः । अथवा संयम एव लज्जा तदर्थं सर्वमेतद्वस्त्रादि धारयन्ति । पुष्टालम्बनविधानेन परिहरन्ति च परिचुञ्जते च मूर्धारहिता इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

न सो परिग्गहो वुत्तो, नायपुत्तेण ताइणा ॥

मुञ्जा परिग्गहो वुत्तो, इअ वुत्तं महेसिणा ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवं ततो न सोत्ति । नासौ निरज्जिष्वङ्गस्य वस्त्रधारणादिलक्षणः परिग्रह उक्तः । बन्धुहेतुत्वाच्चावात् । केन । ज्ञातपुत्रेण वर्द्धमानेन त्रात्रा स्वपरत्राणसमर्थेन अपि तु मूर्धा असत्स्वपि वस्त्रादिष्वज्जिष्वङ्गः परिग्रह उक्तो बन्धुहेतुत्वात् । एवमुक्तं महर्षिणा गणधरेण शय्यंजवस्वामिना ॥ ११ ॥

(अर्थ.) (इइ के०) इति एटले आ प्रकारे (महेसिणा के०) महर्षिणा एटले सय्यंजव स्वामीए सूत्रमां (वुत्तं के०) उक्तं एटले कहेलुं ठे के, (ताइणा के०) त्रात्रा एटले जीवतुं रक्षण करनार एवा (नायपुत्तेण के०) ज्ञातपुत्रेण एटले ज्ञात जे प्रधान क्हात्रिय सिद्धार्थ तेमना पुत्र एवा वर्द्धमान स्वामीए (सो के०) सः एटले ते संयमपालनार्थं चोलपट्टादिक साधु जे राखे ठे, ते (परिग्गहो के०) परिग्रहः एटले परिग्रह (न वुत्तो के०) न उक्तः एटले कह्यो नथी. अने (मुञ्जा परिग्गहो के०) मूर्धा परिग्रहः एटले अविद्यमान वस्त्रादिकने विषे मूर्धा राखवी तेज परिग्रह (वुत्तो के०) उक्तः एटले कह्यो ठे ॥ ११ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवं ततो महर्षिणा शय्यंजवेन गणधरेण सूत्र इत्युक्तम् । इतीति किम् । ज्ञातपुत्रेण ज्ञातः प्रधानः क्हात्रियः सिद्धार्थः तस्य पुत्रेण वर्द्धमानस्वामिना नासौ निर्ममत्वेन वस्त्रधारणादिलक्षणः परिग्रह उक्तोऽर्थतः । कस्मात् । बन्धुहेतु-

त्वान्नावात् । किञ्चूतेन ज्ञातपुत्रेण । ताशुणा त्रात्रा । स्वपरत्राणसमर्थेन । अपितु कः परिग्रहो महावीरेणार्थतः प्रोक्त इत्याह । मूर्धा परिग्रह उक्तः । असत्स्वपि वस्त्रादिषु द्रौढ्यम् । कुतः । बन्धहेतुत्वात् । शिष्यः प्राह । ननु वस्त्रादीनामज्ञावेऽपि यदि मूर्धा तदा वस्त्रादि सज्ञावे सति कथं न मूर्धा । उच्यते । साधूनां सम्यग्बोधेन मूर्धाया बीजचूतस्याबोधस्योपघातात् ॥ ११ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतो एसो त्ति सूत्रम् । नासौ निरन्निष्वङ्गस्य वस्त्रधारणादिलक्षणः परिग्रह उक्तो बन्धहेतुत्वाज्ञावात् । केन । ज्ञातपुत्रेण ज्ञात उदारहृत्रियः सिद्धार्थः तत्पुत्रेण वर्धमानेन त्रात्रा स्वपरपरित्राणसमर्थेन । अपि तु मूर्धासत्स्वपि वस्त्रादिष्वन्निष्वङ्गः परिग्रह उक्तो बन्धहेतुत्वादर्थतस्तीर्थकरेण । ततोऽवधार्य इत्येवमुक्तो महर्षिणा गणधरेण । सूत्रे सेज्जन्व आहेति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

सवन्नुवहिणा बुद्धा, संरक्षणपरिग्गहे ॥

अवि अप्पणो वि देहंमि, नायरंति ममाश्यं ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) वस्त्राद्यज्ञावे मूर्धा स्यात् । तदज्ञावे कथं नेत्याह । सर्वत्रोचित-क्षेत्रकाले चोपधिनागमोक्तेन सहिता अपि बुद्धा ज्ञाततत्त्वाः संरक्षणाय षष्ठां कायानां वस्त्रादिपरिग्रहे सत्यपि नाचरन्ति । ममत्वमिति योगः । अप्यात्मनो देहेऽपि ममाश्यं ममत्वं न चरन्ति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) (बुद्धा के०) बुद्धाः एटले यथावत् जाणी लीधुं ठे वस्तुतत्त्व जेणे एवा साधुठ (सवन्नुवहिणा के०) सर्वत्रोपाधिना एटले सर्वत्र योग्य एवा क्षेत्रकालने विषे आगमोक्त उपाधि जे वस्त्रादि तेणे करी (संरक्षणपरिग्गहे के०) संरक्षणपरिग्रहे एटले षट्जीवनिकायोना संरक्षणने अर्थे परिग्रह जे ठे तेने विषे (अवि के०) अपि एटले पण (अप्पणो वि के०) आत्मनोऽपि एटले पोताना पण (देहंमि के०) देहे एटले देहने विषे पण (ममाश्यं के०) ममत्वं एटले ममत्वादि-कने (नायरंति के०) नाचरंति एटले आचरण करता नथी. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) बुद्धा यथावज्ज्ञातत्त्वाः साधवः संरक्षणपरिग्रहे संरक्षणाय षष्ठां जीवनिकायानां परिग्रहे सत्यपि न आचरन्ति ममत्वमिति उक्तियोजना । केन । सर्वत्र उपधिना सर्वत्र योग्ये क्षेत्रे काले च उपधिना आगमोक्तेन वस्त्रादिना । कुतः । ते परिग्रहे वस्त्रादिरूपे ममत्वं न कुर्वन्तीत्याह । यतस्ते जगवन्त आत्मनोऽपि देह आत्मनो धर्मकायेऽपि ममत्वमात्मीयान्निमानं विशिष्टप्रतिबन्धसंगतिं न कुर्वन्ति ।

३९० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनामसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा,

वस्तुनस्तत्त्वस्य ज्ञानात् किमनेन वस्त्रादिना तिष्ठतु दूरे तावत् अन्यत् सर्वम् । देहवत् परिग्रहेऽपि न ममत्वमात्मीयात्प्रिमानं विशिष्टप्रतिबन्धसंगतिं कुर्वन्ति ॥ १२ ॥

(टीका.) आह । वस्त्राद्यज्ञावजाविन्यपि मूर्धा कथं वस्त्रादिज्ञावे साधूनां न जविष्यति । उच्यते । सम्यग्बोधेन तद्बीजचूताबोधोपघातादाह च । सब्रुति सूत्रम् । सर्वत्रोचिते क्षेत्रे काले चोपधिना आगमोक्तेन वस्त्रादिना सहापि बुद्ध्या यथावद्विदितवस्तुतत्त्वाः साधवः संरक्षणपरिग्रह इति संरक्षणाय षष्ठां जीवनिकायानां वस्त्रादिपरिग्रहे सत्यपि नाचरन्ति ममत्वमिति योगः । किंवा नेन ते हि जगवन्तः अप्यात्मनोऽपि देह इत्यात्मनो धर्मकायेऽपि विशिष्टप्रतिबन्धसंगतिं न कुर्वन्ति । ममत्वमात्मीयात्प्रिधानं वस्तुतत्त्वावबोधात् । तिष्ठतु तावदन्यत् । ततश्च देहवदपरिग्रह एव तदिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

अहो निञ्चं तवो कम्मं, सबुद्धेहिं वन्निञ्चं ॥

जा य लज्जासमा वित्ती, एगजत्तं च जोञ्चणं ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) उक्तः पञ्चमस्थानविधिः । अथ षष्ठस्थानविधिमाह । अहो नित्यं तपः कर्म । अहो इति विस्मये । अपायाज्ञावेन तदन्यगुणवृद्धिसंज्ञवादप्रतिपाति तपःकर्म तपोऽनुष्ठानं सर्वबुद्धैस्तीर्थकरैर्वर्णितं देशितम् । किंविशिष्टम् । या च लज्जासमा वृत्तिर्लज्जासंयमस्तत्समा तुड्या संयमाविरोधिनी वृत्तिर्देहपालना । एकजत्तं द्रव्यत एकसंख्यम् । ज्ञावतः कर्मबन्धाज्ञावादद्वितीयं जोजनं यत्र ॥ १३ ॥

(अर्थ.) हवे षष्ठ स्थान कहे ठे. (अहो के०) अहो इति आश्चर्ये (निञ्चं के०) नित्यं एटले निरंतर (तवोकम्मं के०) तपःकर्म ते (सबुद्धेहिं के०) सर्वबुद्धैः एटले सर्व बुधजनोए एटले विद्वज्जनोए (वस्मिञ्चं के०) वर्णितं एटले वर्णन करेलुं ठे. (जा य के०) या च एटले वली जे (वित्ती के०) वृत्तिः एटले देहपालन रूप वृत्ति (लज्जासमा के०) लज्जासमा एटले संयम समान ठे, ते शुं तो के (एगजत्तं च जोञ्चणं के०) एकजत्तंच जोजनं एटले ते एक जत्त जोजन ठे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) उक्तः पञ्चमः स्थानविधिः । अधुना षष्ठस्थानविधिमाह । अहो इति आश्चर्ये । तपःकर्म तपोऽनुष्ठानं सर्वतीर्थकरैर्वर्णितं देशितम् । किंविशिष्टं तपःकर्म । नित्यसपायस्य अज्ञावेन गुणवृद्धिसंज्ञवात् अप्रतिपात्येव । किंविशिष्टं तप इत्याह । या च वृत्तिर्वर्तनं देहपालना । किञ्चूता वृत्तिः । लज्जासमा लज्जासंयमः तेन समा सदृशी तुड्या । संयमाविरोधिनीस्यर्थः । च पुनः एकं जत्तं जोजनं एकजत्तं द्रव्यतो ज्ञावतश्च यस्मिन्जोजने तत्तथा । तत्र द्रव्यत एकं एकसंख्यानुगतं ज्ञावत एकं कर्मबन्धस्याज्ञावेना-

द्वितीयं तद्विवस एव रागादिरहितस्य अन्यथा जावत एकत्वस्य अजावादिति ॥ २३ ॥

(टीका.) उक्तः पञ्चमस्थानविधिरधुना षष्ठमधिकृत्याह । अहो त्ति सूत्रम् । अहो नित्यं तपः कर्मेति । अहो विस्मये । नित्यं नामापायाजावेन तदन्यगुणवृद्धिसंज्ञवा-
प्रतिपात्येव तपःकर्म तपोऽनुष्ठानं सर्वबुद्धैः सर्वतीर्थकरैर्वर्णितं देशितम् । किंविशिष्टमि-
याह । यावद्वज्जासमावृत्तिः । लज्जा संयमस्तेन समा सदृशी तुद्व्या संयमाविरोधिनी-
यर्थः । वर्तनं वृत्तिर्देहपालना एकजक्तं च जोजनम् । एकं जक्तं द्रव्यतो जावतश्च एक-
स्मेन् जोजने तत्तथा । द्रव्यत एकमेकसंख्यानुगतं, जावत एकं कर्मबन्धाजावादद्विती-
यम् । तद्विवस एव रागादिरहितस्यान्यथा जावत एकत्वाजावादिति सूत्रार्थः ॥ २३ ॥

सन्ति मे सुहुमा पाणा, तसा अद्रुव थावरा ॥

जाइं राउ अपासंतो, कहमेसणिअं चरे ॥ २४ ॥

(अर्थचूरिः) रात्रिजोजने प्राणातिपातसंज्ञवेन कर्मबन्धं द्वितीयं दर्शयति । सं-
त्येते प्रत्यक्षोपलज्यमानस्वरूपाः सूक्ष्माः प्राणिनस्त्रसा अथवा स्थावराः पृथिव्या-
दयः । यान् प्राणिनो रात्रावपश्यन् कथमेषणीयं चरिष्यते सत्वानुपरोधेन जोदयते
असंज्ञव एषणीयस्य ॥ २४ ॥

(अर्थ.) हवे रात्रिजोजनमां प्राणियोनो अतिपात ठे तैथी कर्मबन्ध साथे स-
द्वितीयता बतावे ठे. (इमे के०) आ प्रत्यक्ष उपलज्यमानस्वरूप एवा (तसा के०) तसाः
एटले त्रस जीवो (अद्रुव के०) अथवा (थावरा के०) स्थावराः एटले स्थावरो तथा
(सुहुमा के०) सूक्ष्माः एटले सूक्ष्म (पाणा के०) प्राणाः एटले प्राणीयो (सन्ति के०) ठे,
(जाइं के०) यान् एटले जे प्राणियोने (राउ के०) रात्रौ एटले रात्रिने विषे, (अपा-
संतो के०) अपश्यंतः एटले न जोता एवा साधुउं (कहं के०) कथं एटले केम
(एसणिअं के०) एषणीयं एटले एषणीयने (चरे के०) चरेत् एटले जोगवशे ॥ २४ ॥

(दीपिका.) अथ रात्रिजोजने प्राणानामतिपातसंज्ञवेन कर्मबन्धेन सह सद्द्वि-
तीयतां दर्शयति । इमे एते प्रत्यक्षमुपलज्यमानस्वरूपाः प्राणिनः सन्ति जीवा वर्तन्ते । किं-
विशिष्टाः प्राणिनः । सूक्ष्माः श्लक्ष्णाः । के ते । त्रसा द्वीन्द्रियादयः । अथवा स्थावराः पृ-
थिव्यादयः । यान् प्राणिनो रात्रौ चक्षुषा अपश्यन् साधुः कथमेषणीयं चरिष्यति
जोदयते । असंज्ञव एषणीयस्य रात्रौ । कथम् । सत्वानां घातात् ॥ २४ ॥

(टीका.) रात्रिजोजने प्राणातिपातसंज्ञवेन कर्मबन्धसद्वितीयतां दर्शयति ।
सन्ति मे त्ति सूत्रम् । सन्त्येते प्रत्यक्षोपलज्यमानस्वरूपाः सूक्ष्माः प्राणिनो जीवा-

३९९ राय धनपतासिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

स्रसा द्वीन्द्रियादयः अथवा स्थावराः पृथिव्यादयः । यान् प्राणिनो रात्रावपश्यन् चक्षुषा कथमेषणीयं सत्त्वानुपरोधेन चरिष्यति जोक्ष्यते च । असंज्ञव एव रात्रावेषणीयचरणस्येति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

उदउद्धं बीअसंसत्तं, पाणा निवडिया महिं ॥

दिआ ताइं विवज्जिआ, राउ तउ कहं चरे ॥ २५ ॥

(अथचूरिः) रात्रिजोजनदोषमन्निधाय ग्रहणगतमाह । उदकार्द्रमेकग्रहणे तज्जातीयानां ग्रहणात् सस्त्रिग्धादिग्रहः । बीजसंसक्तमोदनादि । अथवा बीजानि पृथग्मूलान्येव । संसक्तं चारनात्वाद्यपरेणेति । प्राणिनः संपातिमादयो निपतिता मह्यां जवन्ति । दिवा तान्युदकार्द्राणि विवर्जयेत् । रात्रौ तत्र कथं चरेत् ॥ २५ ॥

(अर्थ.) हवे रात्रिजोजनना दोष ग्रहण करवाने माटे सूत्र कहे ठे. (उदउद्धं के०) पाणीए करी जीना एवा अने (बीअसंसत्तं के०) बीजसंसक्तं एटले बीजे करी संसक्त एटले जेमां बीज पड्या होय एवो आहार होय तथा (महिं के०) मह्यां एटले पृथ्वीपर (पाणा के०) प्राणाः एटले प्राणियो (निवडिया के०) निपतिताः एटले पड्या होय, (दिआ के०) दिवा एटले दिवसे (ताइं के०) तान् एटले ते जीवोने (विवज्जिआ के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे, पण (राउ के०) रात्रिए (तउ के०) तत्र एटले ते ठेकाणे (कहं चरे के०) कथं चरेत् एटले केम संयम रक्षण पूर्वक चाळे ॥ २५ ॥

(दीपिका.) एवं रात्रिजोजने दोषं कथयित्वा ग्रहणगतं दोषमाह । एतानि उदकार्द्रादीनि दिवा पापजीरुश्चक्षुषा पश्यन् विवर्जयेत् । परं रात्रौ तु तत्र कथं चरति संयमस्य अनुपरोधेन । असंज्ञव एव शुद्धचरणस्य । कानि तानि उदकार्द्रादीनीत्याह । उदकार्द्रा पूर्ववत् । एकग्रहणेन तज्जातीयानां सस्त्रिग्धादीनां ग्रहणं । तथा बीजसंसक्तं बीजेन संसक्तं मिश्रं तदोदनादिकमिति शेषः । अथवा बीजानि पृथक्चूतान्येव । संसक्तं चरनात्वाद्यपरेण मिश्रम् । तथा प्राणिनः संपातिमप्रचृतयो मह्यां पृथिव्यां निपतिताः संजवन्ति । तत उदकार्द्रादीनि रात्रौ अनवलोकनेन वर्जयितुमशक्यत्वेन विशेषतः साधोश्चरणाज्ञावः ॥ २५ ॥

(टीका.) एवं रात्रौ जोजने दोषमन्निधायाधुना ग्रहणगतमाह । उदउद्धं ति सूत्रम् । उदकार्द्रा पूर्ववदेकग्रहणे तज्जातीयग्रहणात्सस्त्रिग्धादिपरिग्रहः । तथा बीजसंसक्तं बीजैर्मिश्रमोदनादीति गम्यते । अथवा बीजानि पृथक्चूतान्येव । संसक्तं

चारनावाद्यपरेणेति तथा । प्राणिनः संपातिमप्रचृतयो निपतिता मह्यां पृथिव्यां संज-
वन्ति । ननु दिवाप्येतत्संजवत्येव । सत्यम् । किंतु परलोकर्त्रीरुश्चक्षुषा पश्यन् दिवा
तान्युदकार्जादीनि विवर्जयेत् । रात्रौ तु तत्र कथं चरति संयमानुपरोधेनासंजव एव
शुरूचरणस्येति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

एअं च दोसं दहूणं, नायपुत्तेण ज्ञासिअं ॥

सवाहारं न जुंजंति, निग्गंथा राइज्जोअणं ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्नाह । एतं चानन्तरोदितं प्राणिहिंसादिरूपं वान्यमात्म-
निधनादिलक्षणं दोषं दृष्ट्वा मतिचक्षुषा ज्ञातपुत्रेण ज्ञाषितम् । सर्वाहारं चतुर्विध-
मप्यशनादिलक्षणं न जुञ्जते निर्ग्रन्था रात्रिज्जोजनम् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) हवे आ अधिकारने पूर्ण करता थका कहे ठे. (निग्गंथा के०) निर्ग्रन्थाः
एटले निर्ग्रथ एवा साधुजं, (नायपुत्तेण के०) ज्ञातपुत्रेण एटले महावीरस्वामीए
(ज्ञासिअं के०) ज्ञाषितं एटले कह्यो एवो (एअं के०) एतं एटले आ पूर्वोक्त प्राणि-
हिंसारूप (दोसं के०) दोषं एटले दोषने (च के०) बीजा आत्मविराधनादि लक्ष-
ण एवा दोषने पण चक्षुए करी (दहूणं के०) दृष्ट्वा एटले जोशने (सवाहारं के०) सर्वा-
हारं एटले चतुर्विध अशनादिकने आश्रीने (राइज्जोअणं के०) रात्रिज्जोजनं एटले
रात्रिज्जोजनने (न जुंजंति के०) न जुञ्जते एटले करता नथी. ए ठहुं व्रत कह्युं. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) अथैनमधिकारं पूर्णं कुर्वन्नाह । निर्ग्रन्थाः साधवः सर्वाहारं चतु-
र्विधमप्यशनादिकमाश्रित्य रात्रिज्जोजनं न जुञ्जते । किं कृत्वा । एतं पूर्वोक्तं प्रा-
णिहिंसारूपं । चशब्दादन्यमात्मविराधनादिलक्षणं दोषं चक्षुषा दृष्ट्वा । किञ्चूतं दोषम् ।
ज्ञातपुत्रेण श्रीमहावीरदेवेन जगवता ज्ञाषितं कथितम् ॥ १६ ॥

(टीका.) उपसंहरति । एअं चत्ति सूत्रम् । एतं चानन्तरोदितं प्राणिहिंसारूपमन्यं
चात्मविराधनादिलक्षणं दोषं दृष्ट्वा मतिचक्षुषा ज्ञातपुत्रेण जगवता ज्ञाषितमुक्तं स-
र्वाहारं चतुर्विधमप्यशनादिलक्षणमाश्रित्य न जुञ्जते निर्ग्रन्थाः साधवो रात्रिज्जो-
जनमिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

पुढविकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥

तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) उक्तं व्रतषट्कमिदानीं कायषट्कमाह । पृथ्वीकायं न हिंसन्त्यादेख-

३९४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

नादिना । मनसा वाचा कायेन । त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रचृतिकरणादिरूपेण संयताः सुसमाहिता उपयुक्ताः ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे ठक्काय कहे ठे. (सुसमाहिआ के०) सुसमाहिताः एटले सुसमाधिवंत एवा (संयता के०) संयताः एटले साधुउं (पुढविकायं के०) पृथ्वीकायं एटले पृथ्वीकायने (मणसा के०) मनसा एटले मने करी (वयसा के०) वाचा एटले वचने करी अने (कायसा के०) कायेन एटले कायाए करी (त्रिविहेण के०) त्रिविधेन एटले त्रण प्रकारना (करणजोएणं के०) करणयोगेन एटले करण करावण अनुमोदन वडे करीने (न हिंसंति के०) हणता नथी. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) एवं व्रतषट्कं कथितम् । अथ कायषट्कं कथ्यते । तत्र पूर्व पृथिवीकायमाश्रित्याह । संयताः साधवः पृथिवीकायं न हिंसन्ति आलेखनादिप्रकारेण । केन । मनसा वाचा कायेन । उपलक्षणमेतदित्याह । त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रचृतिभिः करणकारणानुमोदनारूपेण । किञ्चूताः संयताः । सुसमाहिता उद्युक्ताः ॥ १७ ॥

(टीका.) उक्तं व्रतषट्कमधुना कायषट्कमुच्यते । तत्र पृथिवीकायमधिकृत्याह । पुढवि त्ति सूत्रम् । पृथ्वीकायं न हिंसन्त्यालेखनादिना प्रकारेण मनसा वाचा कायेन । उपलक्षणमेतदत एवाह । त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रचृतिभिः । करणादिरूपेण । के न हिंसन्तीत्याह । संयताः साधवः सुसमाहिता उद्युक्ता इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

पुढविकायं विहिंसंतो, हिंसई उ तयस्सिए ॥

तसे अ विविहे पाणे, चकुसे अ अचकुसे ॥१८॥

(अवचूरिः) अत्रैव हिंसादोषमाह । पृथ्वीकायं हिंसन् हिनस्त्येव । तुरेवार्थे । तदाश्रितान् पृथ्व्यायाश्रितान् त्रसान् विविधान् प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् वा स्थावरांश्च चाक्षुषान् चक्षुरिन्द्रियग्राह्यान् अग्राह्यांश्च ॥ १८ ॥

(अर्थ.) (पुढविकायं के०) पृथ्वीकायं एटले पृथ्वीकायने (विहिंसंतो के०) विहिंसन् एटले विशेषे करी हणतो थको (तयस्सिए के०) तदाश्रितान् एटले ते पृथ्वीकायने आश्रयी रहेला एवा (तसे के०) त्रसान् एटले त्रस प्राणीउने (य के०) च एटले वली (विविहे पाणे के०) विविधान् प्राणान् एटले अनेक प्राणीउने तथा (चकुसे के०) चाक्षुषान् एटले चक्षुए देखाय एवा जीवने तथा (अचकुसे के०) अचाक्षुषान् एटले चक्षुथी नहि देखाय एवा जीवने एटले सूक्ष्म अने बादर एवा जीवने (हिंसइ के०) हिनस्ति एटले हणे ठे. ॥ १८ ॥

(दीपिका) अत्रैव हिंसादोषमाह । साधुः पृथिवीकायमालेखनादिना प्रकारेण हिंसन् तु निश्चयेन हिनस्त्येव । कानित्याह । प्राणान्द्रीन्द्रियादीन् । किंविधान् । अनेकप्रकारान् । त्रसान् चशब्दात् स्थावरान् अप्कायादीन् । किञ्चूतान् प्राणान् । तदाश्रितान् पृथिवीसमाश्रितान् । पुनः किञ्चूतान् प्राणान् । चाक्षुषान् चक्षुर्याह्यान् कांश्चित् । पुनः किञ्चूतान् प्राणान् । अचाक्षुषान् चक्षुरिन्द्रियेण अग्राह्यान् ॥ १७ ॥

(टीका.) अत्रैव हिंसादोषमाह । पुढवि त्ति सूत्रम् । पृथिवीकायं हिंसन्नालेखनादिना प्रकारेण हिनस्त्येव । तुरवधारणार्थं । व्यापादयत्येव तदाश्रितान् पृथिवीश्रितान् त्रसांश्च विविधान् प्राणिनो द्रीन्द्रियादीन् । चशब्दात्स्थावरांश्चाप्कायादीन् चाक्षुषांश्चाचाक्षुषांश्च चक्षुरिन्द्रियग्राह्यानाग्राह्यांश्चेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

तम्हा एअं विअणित्ता, दोसं डुग्गइवट्टुणं ॥

पुढविकायसमारंजं, जावजीवाइं वज्जए ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) तस्मादेतं विज्ञाय दोषं तत्तदाश्रितजीवहिंसादिलक्षणं दुर्गतिवर्धनं पृथ्वीकायसमारंजं यावज्जीवमेव वर्जयेत् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) एम ठे, त्थारें साधुए शुं करवुं ते कहे ठे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (एअं के०) एतं एटले आ (दोसं के०) दोषं एटले पूर्वोक्त दोषने (विअणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (डुग्गइवट्टुणं के०) दुर्गतिवर्द्धनं एटले दुर्गतिने वधारनार एवा (पुढविकायसमारंजं के०) पृथिवीकायसमारंजं एटले पृथ्वीकायना समारंजने (जावजीवाइं के०) यावज्जीवं एटले यावज्जीव पर्यंत (वज्जए के०) वर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं ततः किं साधुना कर्तव्यमित्याह । यस्मादेवं तस्मात्पृथिवीकायसमारंजमालेखनादिना यावज्जीवं साधुर्वर्जयेत् । किं कृत्वा । एतं पूर्वोक्तं दोषं विज्ञाय पृथिव्याश्रितजीवहिंसालक्षणं दूषणं ज्ञात्वा । किञ्चूतं दोषम् । दुर्गतिवर्द्धनं संसारवर्द्धनम् ॥ १९ ॥

(टीका.) यस्मादेवं तम्हा त्ति सूत्रम् । तस्मादेतं विज्ञाय दोषं तत्तदाश्रितजीवहिंसालक्षणं दुर्गतिवर्धनं संसारवर्धनं पृथिवीकायसमारंजमालेखनादि यावज्जीवं यावज्जीवमेव वर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

३९६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

आजकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥
तिविहेण करणजोएण, संजया सुसमाहिआ ॥ ३० ॥
आजकायं विहिंसंतो, हिंसई उ तयस्सिए ॥
तसे अ विविहे पाणे, चक्कुसे अ अचक्कुसे ॥ ३१ ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डग्गइवट्ठणं ॥
आजकायसमारंनं जावजीवाइं वज्जए ॥ ३२ ॥

(अवचूरिः) उक्तः सप्तमस्थानविधिः । अथाष्टममाह । स्पष्टम् ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) हवे अष्टम स्थानविधि कहे ठे. आ त्रीशमी, एकत्रीशमी अने वत्रीशमी गाथानो अर्थ अनुक्रमे सत्तावीसमी, अठावीसमी, उंगणत्रीसमी गाथाना अर्थ समान करवो. मात्र फेर एटलो ठे के, जे ठेकाणे त्रणे गाथामां पुढवीकाय एवुं पद ठे, ते ठेकाणे आ त्रणे गाथामां अप्काय एवुं पद ठे, तेनो अर्थ अप्काय जीव एवो करवो. ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

(दीपिका.) सप्तमस्थानविधिरुक्तः । अथाष्टमस्थानविधिः कथ्यते । इदं गाथात्रयं पृथिवीकायगाथात्रयं यथा पूर्वं व्याख्यातं तथा व्याख्येयम् । नवरं तत्र पृथिवीनाम्ना अत्रापकायनाम्ना ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥

(टीका.) उक्तः सप्तमस्थानविधिः । अधुनाष्टमस्थानविधिमधिकृत्योच्यते । आजकायं ति सूत्रम् । सूत्रत्रयमपकायान्निदापेन नेयम् । ततश्चायमप्युक्त एव ॥ ३० ॥ ३१ ॥ ३२ ॥
जायतेअं न इञ्चंति, पावगं जलिइत्तए ॥
तिस्कमन्नयरं सडं, सबउ वि डुरासयं ॥ ३३ ॥

(अवचूरिः) नवमस्थानमाह । जाततेजसमग्निं नेहन्ति मनःप्रचृतिजिरपि पापमेव पापकं प्रचूतसत्त्वापकारित्वेनाशुभम् । किं नेहन्तीत्याह । ज्वलयितुं वृद्धिं नेतुं तीक्ष्णं वेदकरणात्मकमन्यतरत्सर्वतोधारं शस्त्रं सर्वतोऽपि डुराश्रयं सर्वतोधारत्वेनानाश्रयणीयम् ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) हवे नवमस्थान कहे ठे. वली साधुउ (पावगं के०) पापकं एटले पापरूप (तिस्कं के०) तीक्ष्णं एटले तीक्ष्ण (अन्नयरं के०) अन्यतरत् एटले सर्वतो धारावाला (सडं के०) शस्त्र समान अने (सबउ के०) सर्वतः एटले सर्वस्थले (डुरासयं के०)

कोश्या पासे न जवाय एवा (जायतेऽं के०) जाततेजसं एटले अग्निने (जलश्तए के०) ज्वलयितुं एटले ज्वलन करवाने (न इष्टंति के०) इष्टता नथी ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) सांप्रतं नवमस्थानविधिं कथयति । साधवः जाततेजसमग्निकायं मनः-
प्रचृत्तिन्निरपि ज्वलयितुमुत्पादयितुं वृद्धिं प्रापयितुं न इष्टन्ति । किञ्चूतं जाततेजसम् ।
पापकं पाप एव पापकस्तम् । कथम् । प्रचूतजीवसंहारकारकत्वात् । पुनः किञ्चूतम् ।
जाततेजसम् तीक्ष्णं वेदकरणस्वरूपमन्यतरं शस्त्रमेकधारादिशस्त्ररूपं न । किंतु सर्व-
तोधारशस्त्रम् अत एव सर्वतोऽपि दुराश्रयं सर्वतोधारत्वेनानाश्रयणीयमित्यर्थः ॥ ३३ ॥

(टीका.) सांप्रतं नवमस्थानविधिमाह । जायतेऽं ति सूत्रम् । जाततेजा अग्निः तं
जाततेजसं नेहन्ति । मनःप्रचृत्तिन्निरपि पापकं पाप एव पापकस्तं प्रचूतसत्त्वापकारि-
त्वेनाशुभमित्यर्थः । किं नेहन्तीत्याह । ज्वलयितुमुत्पादयितुं वृद्धिं वा नेतुम् । किंवि-
शिष्टमित्याह । तीक्ष्णं वेदकरणात्मकमन्यतरत् शस्त्रं सर्वशस्त्रम् । एकधारादिशस्त्रव्य-
वहेदेन सर्वतोधारशस्त्रकल्पमिति ज्ञावः । अत एव सर्वतोऽपि दुराश्रयं सर्वतोधारत्वे-
नानाश्रयणीयमिति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

पाईणं पडिणं वा वि, उढं अणुदिसामवि ॥

अहे दाहिणउ वा वि, दहे उत्तरउ वि अ ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) प्राच्यां प्रतीच्यां वापि ऊर्ध्वमनुदिद्वपि । सप्तम्यर्थे षष्ठी । अधो
दक्षिणतश्चापि दहति नस्मीकरोति उत्तरतोऽपि च ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) एज वली स्पष्ट करता थका कहे ठे. ते अग्नि (पाईणं के०) प्राच्यां ए-
टले पूर्वदिशामां तथा (पडिणं के०) प्रतीच्यां एटले पश्चिम दिशामां (उढं के०) ऊर्ध्वम्
एटले ऊर्ध्व दिशामां अने (अणुदिसामवि के०) अनुदिद्वपि एटले विदिशिमां (अहे
के०) अधः एटले अधोदिशिमां तथा (दाहिणउ वा वि के०) दक्षिणतो वापि एटले
दक्षिण दिशामां पण (उत्तरउ वि अ के०) उत्तरतोऽपि च एटले उत्तर दिशामां पण दाह्य
वस्तुने (दहे के०) दहति एटले बाळे ठे. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टं कुर्वन्नाह । अग्निरिति शेषः । प्राच्यां पूर्वस्यां दिशि,
तथा प्रतीच्यां पश्चिमायां दिशि, उर्ध्वं, अणुदिसामवि । सप्तम्यर्थे षष्ठी । अध इति
अधोदिशि, पुनर्दक्षिणतश्चापि, दाह्यं वस्तु दहति नस्मसात् करोति । सर्वासु दिक्षु
विदिक्षु च जीवसंहारं करोतीत्यर्थः ॥ ३४ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । पाईणं ति सूत्रम् । प्राच्यां प्रतीच्यां वापि पू-

३९८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, चाग तेतालीस-(४३)-मा.

वायां पश्चिमायां चेत्यर्थः । ऊर्ध्वमनुदिद्वपि । सुपां सुपो ज्वन्तीति सप्तम्यर्थे ष-
ष्ठी । विदिद्वपीत्यर्थः । अधो दक्षिणतश्चापि दहति दाहं जस्मीकरोत्युत्तरतोऽपि च ।
सर्वासु दिद्वु विदिद्वु च दहतीति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

ञूआणमेसमाघातं, हव्यवाहो न संसृजते ॥

तं पईवपयावच्छा, संजया किंचि नारज्जे ॥ ३५ ॥

(अवचूरिः) ञूतानामेष आघातहेतुत्वात् आघातः । हव्यवाहग्निर्न संशयः । तं
हव्यवाहं प्रदीपप्रतापनार्थमात्रोक्तीतापनोदार्थं किंचित्संघटनादिना नारज्जेते ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) ए कारण माटे (ञूआणं के०) ञूतानां एटले ञूतप्राणिमात्रने (एस
के०) एषः एटले आ (हव्यवाहो के०) हव्यवाह एटले अग्नि (आघातं के०) आ-
घातः एटले आघातनो करनारो ठे. तेमां (न संसृजते के०) न संशयः एटले संशय
नथी. ते कारण माटे (तं के०) ते अग्निने (पईव के०) प्रदीप एटले प्रदीपने अर्थे
दीवाने अर्थे तथा (पयावच्छा के०) प्रतापार्थं एटले तापने अर्थे (संजया के०) संजयाः
एटले साधुजं (किंचि के०) किंचित् एटले कांश्क पण (नारज्जे के०) नारज्जन्ते आरंज
करता नथी. ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) यत एवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । ञूतानां स्थावरत्रसानामेष हव्य-
वाहो वह्निः आघातो न संशयः । एवमेव तदाघात एवेति ज्ञावः । ततः कारणात् संजयाः
तं वह्निं प्रदीपार्थं प्रकाशकरणाय प्रतापनार्थं च शीतनांशाय किंचित् संघटनादिनापि
न आरज्जन्ते साधुधर्मनाशननीत्या ॥ ३५ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतो ञूआण ति सूत्रम् । ञूतानां स्थावरादीनामेष आघात
आघातहेतुत्वादाघातः । हव्यवाहोऽग्निर्न संशय इत्येवमेवैतदाघात एवेति ज्ञावः ।
येनैवं तेन तं हव्यवाहं प्रदीपप्रतापनार्थमात्रोक्तीतापनोदार्थं संजयाः साधवः ।
किंचित्संघटनादिनापि नारज्जन्ते । संजयतत्वापगमनप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवट्ठणं ॥

तेजकायसमारंजं, जावजीवाइं वज्जए ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) तम्हा इति । सुगमम् ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे, साधुजं (डुग्गइ वट्ठणं
के०) डुर्गतिवर्धनं एटले डुर्गतिने वधारनार एवा (एअं के०) एतं एटले आ (दोसं)
दोषं एटले दोषने (विआणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (तेजकायं के०)

तेजस्कायं एटले अग्निकायना (समारंजनं के०) समारंजने (जावज्जीवाइ के०) या-
वज्जीवमेव एटले जावजीव पर्यंत (वज्जाए के०) वर्जयेत् एटले त्याग करे ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । पूर्ववत् उक्तिलापनिका अर्थश्च
कार्यः । नवरमग्निकायनाम ग्राह्यम् ॥ ३६ ॥

(टीका.) यस्मादेवं तम्ह त्ति सूत्रम् । व्याख्या पूर्ववत् ॥ ३६ ॥

अणिलस्स समारंजनं, बुद्धा मन्नंति तारिसं ॥

सावज्जबहुलं चेअं; नेअं ताइहिं सेविअं ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) उक्तं नवमस्थानमधुना दशमस्थानमाह । अनिलस्य समारंजनं
तालवृन्तादिज्जिः करणं बुद्धा मन्यन्ते तादृशमग्निसमारंजनसदृशं सावद्यबहुलं पाप-
चूयिष्ठं चैवमिति कृत्वा नैनं त्रातृजिः सुसाधुजिः सेवितम् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) हवे दशम स्थानविधि कहे ठे. (बुद्धा के०) बुद्धाः एटले तीर्थकरो
(एवं के०) आ प्रकारे (सावज्जबहुलं के०) सावद्यबहुलं एटले सावद्ये करी बहुलं
एवा (अनिलस्स के०) अनिलस्य एटले वायुकायना (समारंजनं के०) समारंजने
(तारिसं के०) तादृशं एटले पूर्वोक्त जेवो अग्निकायनो समारंजन कह्यो ठेतेवा
ने (मन्नंति के०) मन्यन्ते एटले माने ठे. ते माटे (ताइहिं के०) त्रातृजिः एटले
षट्कायरद्दक साधुजं (न सेविअं के०) न सेवितं एटले सेवन करेवो नथी.
अर्थात् साधुयें ते सेवन करवो नहि. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) इति नवमस्थानविधिः कथितः । अथ दशमस्थान विधिः कथ्यते ।
बुद्धास्तीर्थकरा अनिलस्य वायुकायस्य समारंजनं व्यजनादिज्जिः करणं तादृशमग्नि-
कायसमारंजनसदृशं मन्यन्ते जानन्ति । तथा एवं वायुकायसमारंजनं सावद्यबहुलं
पापचूयिष्ठमिति कृत्वा सर्वकालमेव न एनं तादृग्निर्जीवरद्दाकारकैः साधुजिः से-
वितमाचरितमिति मन्यन्ते बुद्धा एव ॥ ३७ ॥

(टीका.) उक्तो नवमस्थानविधिः । सांप्रतं दशमस्थानविधिमधिकृत्याह । अ-
णिलस्स त्ति । अनिलस्य वायोः समारंजनं तालवृन्तादिज्जिः करणं बुद्धास्तीर्थकरा म-
न्यन्ते जानन्ति । तादृशं जाततेजःसमारंजनसदृशं सावद्यबहुलं पापचूयिष्ठं चैतमि-
ति कृत्वा सर्वकालमेव नैनं त्रातृजिः सुसाधुजिः सेवितमाचरितं मन्यन्ते बुद्धा
एवेति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

तालिञ्चंटेन पत्तेण, साहाविहुअणेण वा ॥

न ते वीइजमिञ्चंति, वेअवेऊण वा परं ॥ ३८ ॥

(अचूरिः) तालवृंतेन पत्रेण शाखाविधूननेन वा न ते वीजितुमिञ्चंति आत्मानमात्मना । नापि वीजापयितुं वा परम् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) हवे वली ते पूर्वोक्त वात स्पष्ट करता ठता कहे ठे. (ते के०) ते उत्तम साधुञ (तालिञ्चंटेण के०) तालवृंतेन एटले तालना विंजणायें करी (पत्तेण के०) पत्रेण एटले पांढडायें करी (वा के०) वली (साहाविहुअणेण के०) शाखाविधूननेन एटले वृद्धनी शाखाना हलाववे करी (वीइजं के०) वीजितुं एटले वींजवाने अर्थात् पवन नाखवाने (न इञ्चंति के०) इञ्चता नथी. तेम (वा के०) वली (परं के०) परने एटले बीजापासे वायु नखावे नहीं, अने नाखताने अनुमोदे नहि. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टीकुर्वन्नाह । ते साधवः तालवृन्तेन १ पत्रेण २ शाखाविधूननेन वा ३ कृत्वा आत्मनात्मानं वीजितुं नेञ्चन्ति । नापि तालवृन्तादिजिः परैः आत्मानं वीजयन्ति । नापि वीजयन्तं परमनुमन्यन्ते । तालवृन्तादीनां स्वरूपं यथा षड्जीवनिकायां व्याख्यातं तथा ज्ञेयम् ॥ ३८ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । तालिञ्चंटेण चि सूत्रम् । तालवृन्तेन पत्रेण शाखाविधूननेन वेत्यमीषां स्वरूपं यथा षड्जीवनिकायिकायाम् । न ते साधवो वीजितुमिञ्चन्त्यात्मानमात्मना । नापि वीजयन्ति परैरात्मानं तालवृन्तादिजिरेव । नापि वीजयन्तं परमनुमन्यन्त इति सूत्रार्थः ॥ ३८ ॥

जं पि वञ्चं व पायं वा, कंबलं पायपुंठणं ॥

न ते वायमुईरंति, जयं परिहरंति अ ॥ ३९ ॥

(अचूरिः) यदपि वञ्चं वा पात्रं वा कंबलं वा पादपुंठनममीषां पूर्वोक्तधर्मोपकरणं तेनापि न वातमुदीरयन्ति अयतप्रत्युपेक्षणादिक्रियया । किंतु तं परिहरन्ति परिचोगपरिहारेण धारणपरिहारेण वा ॥ ३९ ॥

(अर्थ.) हवे साधुने पोताना उपकरणोए करी वायुनी विराधना आय तेनो परिहार करता थका कहे ठे. (जं पि के०) यदपि एटले जे पण (वञ्चं के०) वञ्चं एटले वञ्च (च के०) वली (पायं के०) पात्रं एटले पात्र, वली (कंबलं के०) कंबलं एटले कांबलो (पायपुंठणं के०) पादपुंठनं एटले पायपुंठण. (ते के०) ते पूर्वोक्त साधुञ आ उपकरणोए करी (वायं के०) वातं एटले वायुने

(न उद्दीरयन्ति के०) न उदीरयन्ति एटले उदीरणा करे नहि. त्तारे केम करे तो के (जयं के०) यतं एटले यतनाए वस्त्र पहेरे. जाटके नहि. जयणासहित पडि-लेहणादिक क्रिया करे. परंतु वायुकायनी विराधना थाय तेम न करे. ॥ ३९ ॥

(दीपिका.) अथोपकरणात् या विराधना ज्वति तां परिहरन्नाह । यदपि वस्त्रं वा १ पात्रं वा २ कम्बलं वा ३ पादप्रौढनं वा ४ एतेषां पूर्वव्याख्यातार्थानां यद्-धर्मोपकरणं तेनापि धर्मोपकरणेन ते साधवो न वातमुदीरयन्ति । कथा । अयतनया प्रतिक्रियया । किंतु यतं परिहरन्ति परिजोगपरिहारेण धारणापरिहारेण च ॥ ३९ ॥

(टीका.) उपकरणात्तद्विराधनेत्येतदपि परिहरन्नाह । जं पित्ति सूत्रम् । यदपि वस्त्रं वा पात्रं वा कंबलं वा पादपुंढनममीषां पूर्वोक्तं धर्मोपकरणं तेनापि न ते वात-मुदीरयन्ति । अयतप्रत्युपेक्षणादिक्रियया । किंतु यतं परिहरन्ति परिजोगपरिहारेण धारणापरिहारेण चेति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

तम्हा एअं विअ्याणित्ता, दोसं डुग्गइवट्ठणं ॥

वाउकायसमारंजं, जावजीवाइं वज्जए ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) तम्ह त्ति सूत्रं पूर्ववत् । नवरं, वायुकायान्निद्रापेन नेयम् ॥ ४० ॥

(अर्थ.) (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते माटे (एअं के०) एतं एटले आ (डु-ग्गइवट्ठणं के०) डुर्गतिवर्द्धनं एटले डुर्गतिने वधारनार एवा (दोसं के०) दोषं एटले दोषने (विअ्याणित्ता के०) विज्ञाय एटले जाणीने (जावजीवाइ के०) यावज्जीवमेव एटले जावजीव पर्यंत (वायुकायसमारंजं के०) वायुकायना समा-रंजने (वज्जए के०) वर्ज्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ ४० ॥

(दीपिका.) यत एवायं सुसाधुवर्जितोऽनिद्रसमारम्नः ततः किं कार्यमित्याह । पूर्ववत् । नवरम् । वायुकायनाम ग्राह्यम् ॥ ४० ॥

(टीका.) यत एवं सुसाधुवर्जितोऽनिद्रसमारम्नः । तम्ह त्ति सूत्रम् । व्याख्या पूर्ववत् । उक्तो दशमस्थानविधिः ॥ ४० ॥

वणस्सइं न हिंसन्ति, मणसा वयसा कायसा ॥

तिविहेण करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ ४१ ॥

वणस्सइं विहिंसन्तो, हिंसईं अ तयस्सिए ॥

तसे अ विविहे पाणे, चकुसे अ अचकुसे ॥ ४१ ॥

४०९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवहणं ॥
वणस्सइसमारंजं, जावजीवाइं वऊए ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) उक्तं दशमस्थानमधुना एकादशस्थानमाह वणस्सइ इत्यादि ।
गाथात्रयं पूर्ववद्व्याख्येयम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) हवे अग्यारमुं स्थान कहे ठे. हवे वणस्सइकायं ए एकतालीशमी
गाथाथी आरंजीने त्रेतालीशमी गाथा पर्यंत अर्थ आज अध्ययननी सत्तावीशमी,
अठावीशमी अने उंगणत्रीशमी गाथाना अर्थ समान जाणवो. पण सत्तावीशमी
गाथामां पुढवीकाय एवो पाठ ठे तेने बदले एकतालीशमी गाथामां मात्र वणस्सइ
कायं एवो पाठ कहेवो. अहिं वणस्सइ एटले वनस्पतिकाय एवो अर्थ ठे बाकी
अर्थ गाथाउनो समान ठे. ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवमुक्तो दशमस्थानविधिः । अथैकादशस्थानविधिः कथ्यते । एत-
ज्जाथात्रयव्याख्यानमपि पूर्ववत् ज्ञेयम् । नवरं वनस्पतिनाम ग्राह्यम् ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

(टीका.) वणस्सइ इत्यादि सूत्रत्रयं वनस्पतेरज्जिवापेन ज्ञेयम् । ततश्चैकादश-
स्थानविधिरप्युक्त एव ॥ ४१ ॥ ४२ ॥ ४३ ॥

तसकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥
तिविहेण करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ ४४ ॥
तसकायं विहिंसंतो, हिंसई उ तयस्सिए ॥
तसे अ विविहे पाणे, चकुसे अ अचकुसे ॥ ४५ ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवहणं ॥
तसकायसमारंजं, जावजीवाइं वऊए ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) अथ द्वादशस्थानमाह । तसकायमित्यादि गाथात्रयं पूर्ववत्
॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) हवे बारमुं स्थान कहे ठे. तसकायं न हिंसंति ए चुम्मालीशमी
गाथाथी ठेतालीशमी गाथा पर्यंत चालीशमी गाथाथी त्रेतालीश गाथा पर्यंत जेवो अर्थ
ठे तेवो जाणवो. मात्र ते एकतालीशमी गाथामां वणस्सइ एवो पाठ ठे तेने बदले
अहीं तसकायं एवो पाठ कहेवो. मात्र एटलोज फेर ठे तेथी तसकायं एनो अर्थ
तसकाय एवो करवो. ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) अथ द्वादशस्थानविधिरुच्यते । एतज्जाथात्रयस्यापि व्याख्यानं पूर्व-
वत् कार्यम् । नवरं त्रसनाम ग्राह्यम् ॥ ४४ ॥ ४५ ॥ ४६ ॥

(टीका.) सांप्रतं द्वादशस्थानविधिरुच्यते । तसकायं ति सूत्रम् । त्रसकायं द्वा-
न्द्रियादिरूपं न हि सन्त्यारम्भप्रवृत्त्या मनसा वाचा कायेन तदहितचिन्तनादिना
त्रिविधेन करणयोगेन मनःप्रवृत्तिभिः करणादिना प्रकारेण संयताः साधवः सुसमा-
हिताः । उद्युक्ता इति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥ तत्रैव हिंसादोषमाह । तसकायं ति सूत्रम् ।
त्रसकायं विहिंसन्नारम्भप्रवृत्त्यादिना प्रकारेण हिनस्त्येव । तुरवधारणार्थं । व्यापादय-
त्येव । तदाश्रितांस्त्रसान् विविधांश्च प्राणिनः तदन्यद्द्विन्द्रियादीन् । चशब्दात्स्था-
वरांश्च पृथिव्यादीन् चाक्षुषान्चाक्षुषांश्चक्षुरिन्द्रियग्राह्यान्ग्राह्यांश्चेति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥
यस्मादेवं तम्ह त्ति सूत्रम् । तस्मादेतं विज्ञाय दोषं तदाश्रितजीवहिंसावह्णं
दुर्गतिवर्धनं त्रसकायसमारम्भं तेन तेन विधिना यावज्जीवया यावज्जीवमेव व-
र्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

जाइं चत्वारि जुजाइ, इसिणा हारमाइणि ॥

ताइं तु विवर्जतो, संजमं अणुपालए ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) उक्तो द्वादशस्थानविधिः । प्रतिपादितं कायषट्कम् । तत्प्रतिपादना-
दुक्ता मूलगुणाः । अधुनैतद्दृतिभूतोत्तरगुणास्ते चाकटपादयः षमुत्तरगुणाः । यथो-
क्तम् । अकप्पो गिहिजायणं ति । तत्राकटपो द्विविधः । शिष्यकस्थापनाकटप अकटप-
स्थापनाकटपश्च । तत्राद्योऽनधीतपिण्णुनिर्युक्त्यादिना आनीतमपि आहारादि न कटपते ।
यत उक्तम् । अणहीया खलु जेणं, पिंकेसणसिज्जवडपाएसा ॥ तेणाणिआणि जइणो,
कप्पंति न पिंरुमाइणि ॥१॥ उजवडंमि न अणदा, वासावासेसु दो वि णो सेहा ॥ दिक्कि-
ज्जांती पायं, उवणाकप्पो इमो होइ ॥ २ ॥ अकटपस्थापनाकटपं त्वाह जाइं ति ।
यानि चत्वारि अन्नोज्यानि ऋषीणां साधूनामाहारादीनि आहारशय्यावस्त्रपात्राणि ।
तानि तु विवर्जयन् संयमं सप्तदशप्रकारमनुपालयेत् ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) ए प्रकारे द्वादश स्थाननो विधि कह्यो. अने ते द्वादश स्थानना प्रतिपा-
दन थकी कायषट्क कह्युं, अने कायषट्कना कथन थकी साधुना मूल-गुणो कहा.
हवे मूलगुणना वाडसरखा आगल उत्तर गुणो ठे, तेमना प्रतिपादननो अवसर आव्यो.
वली ते उत्तर गुणो अकटपादिक ठे. ते तेरमुं स्थानक ठे, तेमां अकटप जे ठे, ते
बे प्रकारनो ठे, तेमां एक शिष्यकस्थापनाकटप अने वीजो अकटपस्थापनाकटप.

४०४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

तेमां जे नवीन शिष्य पिण्णिर्युक्त्यादि सूत्र नण्यो नथी, ते शिष्य आहारना दोषो जाणतो नथी. तेणे आणेलो आहार साधुने अकटप ठे. तेनुं नाम शिष्यकस्थापना कटप. कहेलुं ठे के, अणहीआ खलु जेणं, पिंकेसणसिज्जावठपाएसा ॥ तेणाणियाणि जइणो, कप्पंति न पिंरुमाईणि ॥ १ ॥ उउवळंमि न अणला, वासावासेसु दो वि णो सेहा ॥ दिस्किज्जांती पायं, ठवणाकप्पो इमो होइ ॥ २ ॥ ते अकटप स्थापना कटप तो पोते सूत्रकारज कहे ठे. (जाइं चत्तारि के०) चत्वारि यानि एटले जे चार (इसिणा के०) ऋषिणा एटले साधुए (आहारमाईणि के०) आहारादीनि एटले आहार, शय्या, वस्त्र अने पात्र (तु के०) वली (ताइं के०) तानि एटले ते चारने (विवज्जांतो के०) विवर्जयन् एटले त्याग करतो एवो साधु (संयमं के०) सत्तर प्रकारना संयमने (अणुपालए के०) अनुपालयेत् एटले पालन करे. ॥ ४९ ॥

(दीपिका.) इत्युक्तो द्वादशस्थानविधिः । तत्प्रतिपादनेन कायषट्कं कथितम् । कायषट्ककथनेन साधूनां मूलगुणा उक्ताः । अधुना मूलगुणानां वृत्तिभूता ये उत्तरगुणास्तेषां प्रतिपादनावसरः । ते च उत्तरगुणा अकटपादयः षट् । तत्र अकटपो द्विविधः । शिष्यकस्थापनाकटपः अकटपस्थापनाकटपश्च । तत्र येन नवीनशिष्येण पिंरुनिर्युक्त्यादि पठितं नास्ति स आहारदोषान् न जानाति । तेन आनीत आहारपिंको ग्रहीतुं साधूनामकटपः । स शिष्यकस्थापनाकटपः । अकटपस्थापनाकटपं तु सूत्रकार आह । यानि चत्वार्यज्ञोज्यानि संयमस्य नाशकारित्वेन साधूनामकटपनीयानि आहारादीनि आहारशय्यावस्त्रपात्ररूपाणि । तानि तु साधुर्विवर्जयेत् संयमं सप्तदशप्रकारमनुपालयेत् । अकटपनीयस्याहारादिचतुष्टयस्यात्यागे संयमस्याज्ञावो भवेत् ॥ ४९ ॥

(टीका.) उक्तो द्वादशस्थानविधिः । प्रतिपादितं कायषट्कम् । एतत्प्रतिपादनादुक्ता मूलगुणाः । अधुनैतद्वृत्तिभूतोत्तरगुणावसरः । ते चाकटपादयः षडुत्तरगुणाः । यथोक्तम् । अकटपो गिहिजायणमित्यादि । तत्राकटपो द्विविधः । शिष्यकस्थापनाकटपः । अकटपस्थापनाकटपश्च । तत्र शिष्यकस्थापनाकटपः, अनधीतपिण्णिर्युक्त्यादिनानीतमाहारादि न कटपत इति । उक्तं च । अणहीआ खलु जेणं, पिंकेसणसेज्जावठपाएसा ॥ तेणाणियाणि जतिणो, कप्पंति ण पिंडमाईणि ॥ उउवळंमि न अणला, वासावासेउ दो वि णो सेहा ॥ दिस्किज्जांती पायं, ठवणाकप्पो इमो होइ ॥ २ ॥ अकटपस्थापनाकटपमाह । जाइं ति सूत्रम् । यानि चत्वार्यज्ञोज्यानि संयमापकारित्वेनाकटपनीयानि

ऋषीणां साधूनामाहारादीन्याहारशय्यावस्त्रपात्राणि तानि तु विधिना वर्जयन् संय-
मं सप्तदशप्रकारमनुपालयेत् । तदत्यागे संयमाज्ञावादिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

पिंडं सिद्धं च वहं च, चउहं पायमेव य ॥

अकपिञ्चं न इच्छिजा, पडिगाहिज्ज कपिञ्चं ॥ ४६ ॥

(अश्वचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । पिंरु त्ति सूत्रम् ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) हवे तेज वात स्पष्ट रीते कहे ठे. (पिंरुं के०) पिंरुं एटले जे अशनादिक
आहार (सिद्धं के०) शय्यां एटले शय्या (च के०) वस्त्र (वहं के०) वस्त्रं एटले वस्त्र
(च के०) वस्त्र (चउहं के०) चतुर्थं एटले चोथुं (पायमेव य के०) पात्रमेव च
एटले पात्र. आ सर्व (अकपिञ्चं के०) अकट्पिकं एटले अकट्पनीय एवुं होय तो
(न इच्छिजा के०) नेछेत् एटले न इछे. तथा (कपिञ्चं के०) कट्पिकं एटले
निर्दोष होय तो (पडिगाहिज्ज के०) प्रतिगृह्णीयात् एटले ग्रहण करे. कट्पनीक
निर्दोष जाणे. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) अथैतदेव स्पष्टं कुर्वन्नाह । साधुः पिण्डं, शय्यां च, वस्त्रं, चतुर्थं
पात्रमेव च । एतच्चतुष्टयं प्रकटार्थम् । अकट्पिकं नेछेत् । कट्पिकं तु यथोचितं प्रति-
गृह्णीयादिति विधिः ॥ ४६ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । पिंडं त्ति सूत्रम् । पिण्डं शय्यां च वस्त्रं च चतुर्थं पा-
त्रमेव च । एतत्स्वरूपं प्रकटार्थम् । अकट्पिकं नेछेत् । प्रतिगृह्णीयात् कट्पिकं यथो-
चितमिति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

जे निआगं ममायंति, कीअमुद्देसिआहडं ॥

वहं ते समणुजाणंति, इअ उत्तं महेसिणा ॥ ४७ ॥

(अश्वचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । अकट्पिके दोषमाह । केचन द्रव्यसाधवः । नि-
आगं ति नित्यमामन्त्रितपिण्डं ममायंति मामकीनोऽयं पिण्ड इति कृत्वा गृह्णन्ति ।
ऋतमौद्देशिकाहृतम् । वधं स्थावरादिघातं ते द्रव्यसाध्वादयः समनुजानन्ति । इ-
त्युक्तं महर्षिणा श्रीवीरेण ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) हवे अकट्पिकने विषे दोष कहे ठे. (जे के०) ये एटले जे कोइ द्र-
व्यलिंगी (निआगं के०) नियागं एटले नित्य पिंरु जे निमंत्रियो पिंरु तेने (ममायं ति
के०) ग्रहण करे ठे. एटले जे कोइ श्रावक साधुने आमंत्री मूके जे महारा घरथी एट-
सो पिंरु ले जो. तेने ते साधु जो ग्रहण करे, तथा (कीअं के०) ऋतं एटले वेचाथी

४०६ राय धनपतसिंघ बहांडरका जैनामसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा

लावेला आहारने तथा (उद्देशिअं के०) औद्देशिकं एटले साधुने अर्थे उद्देशीने करेल
आहारने वली (आहमं के०) आहतं एटले सामो आणेलो आहार तेने ग्रहण करे
(ते के०) ते एटले ते साधुउं (वहं के०) वधं एटले षट्कायना वधने (समणु
जाणंति के०) समनुजानन्ति एटले अनुमोदना करता जाणवा. आ वात कोणे
कही तो के, (इयं के०) इदं एटले आ (महेसिणा के०) महर्षिणा एटले ती-
र्थकरे (वुत्तं के०) उक्तं एटले कहेलुं ठे. ॥ ४ए ॥

(दीपिका.) अथाकटिपके दोषं कथयति । ये केचन द्रव्यविक्रिन्ः नियागं नित्य-
मामन्त्रितपिंडं ममायंति प्रतिगृह्णन्ति । पुनः क्रीतमौद्देशिकमाहतं च गृह्णन्ति । ते वधं
स्थावरादिजीवघातमनुजानन्ति । दातुः प्रवृत्तेरनुमोदनेन । केनेदं कथितमित्याह ।
इत्युक्तं महर्षिणा महामुनिना श्रीवर्धमानस्वामिना ॥ ४ए ॥

(टीका.) अकटिपके दोषमाह जे त्ति सूत्रम् । ये केचन द्रव्यसाध्वादयो द्रव्य-
विक्रधारिणो नियागं ति नित्यमामन्त्रितं पिण्डं ममायंतीति परिगृह्णन्ति । तथा क्री-
तमौद्देशिकाहतम् । एतानि यथा कुल्लकाचारकथायाम् । वधं त्रसस्थावरादिघातं ते
द्रव्यसाध्वादयः अनुजानन्ति दातृप्रवृत्त्यनुमोदनेन इत्युक्तं च महर्षिणा वर्धमा-
नेनेति सूत्रार्थः ॥ ४ए ॥

तम्हा असणपाणाइं, कीअमुद्देशिआहमं ॥

वज्जयंति त्रिअप्पाणो, निग्गंथा धम्मजीविणो ॥ ५० ॥

(अवचूरिः) तस्मादशनपानादि चतुर्विधमपि यथोदितं क्रीतमौद्देशिकमाहतं
वर्जयन्ति स्थितात्मानो महासत्त्वा निर्ग्रन्था धर्मजीविनः संयमैकजीविनः ॥ ५० ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्तरीते ठे, तो हवे केम करवुं ते कहे ठे. (तम्हा के०)
तस्मात् एटले ते कारण माटे (त्रिअप्पाणो के०) स्थितात्मानः एटले निश्चलप-
णाए करी रह्यो ठे धर्मने विषे आत्मा जेनो एवा तथा (धम्मजीविणो के०)
धर्मजीविनः एटले संयम रूप जीवितव्यना धणी एवा (निग्गंथा के) निर्ग्रन्थाः ए
टले निर्ग्रन्थ साधुउं (कीअं के०) क्रीतं एटले वेचातुं आणेलुं तथा (उद्देशिअं के०)
औद्देशिकं एटले साधुना ज उद्देशी बनावेल तथा (आहडं के०) आहतं एटले
साधुने माटे मालादिकथी सामुं आणेलुं एवुं (असणपाणाइं के०) अशनपानादि
एटले अशन, पान, खादिम, खादिम एवा चतुर्विध अन्नने (वज्जयंति के०)
वर्जयंति एटले त्याग करे ठे. ॥ ५० ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं तस्मात्किं कर्तव्यमित्याह । तस्मात्कारणात् निर्ग्रन्थाः साधवः अशनादिकं चतुर्विधमपि सदोषं क्रीतं, औद्देशिकम्, आहृतं च वर्जयन्ति । किञ्चूता निर्ग्रन्थाः । स्थितात्मानः स्थितो निश्चलत्वेन आत्मा धर्मे येषां ते स्थितात्मानः संयमैकजीविन इत्यर्थः । उक्तोऽकल्पः । अकल्पकथनाच्च त्रयोदशः स्थानविधिरप्युक्तः ॥ ५० ॥

(टीका.) यस्मादेवं तस्मात् किं सूत्रम् । तस्मादशनपानादि चतुर्विधमपि यथोदितं क्रीतमौद्देशिकमाहृतं वर्जयन्ति स्थितात्मानो महासत्त्वा निर्ग्रन्थाः साधवो धर्मजीविनः संयमैकजीविन इति सूत्रार्थः ॥ ५० ॥

कंसेसु कंसपाएसु, कुंडमोएसु वा पुणो ॥

चुंजंतो असणपाणाइं, आयारा परिजस्सइ ॥ ५१ ॥

(अवचूरिः) उक्तोऽकल्पः । तद्विधानादुक्तं त्रयोदशस्थानमधुनोच्यते चतुर्दशस्थानम् । कंसेषु कचोलादिषु कंसपात्रेषु स्थावादिषु कुंरुमोदेषु हस्तिपादाकारेषु मृन्मयजाजनेषु । चुञ्जानोऽशनपानादि साध्वाचारात् परित्रश्यति ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) हवे चौदमुं स्थानक कहे ठे, तेमां पण गृहस्थना जाजन आश्रयी कहे ठे. (कंसेसु के०) कांस्येषु एटले कांसाना वाटका प्रमुखने विषे (पुणो के०) पुनः एटले वली (कंसपाएषु के०) कांस्यपात्रेषु एटले कांसानी थालीयोने विषे तथा (कुंरुमोएसु के०) कुंडमोदेषु एटले हस्तीना पादना आकार वाला मृत्तिकाना कुंरुने विषे (चुंजानः के०) जोजन करता एवा यति (आयारा परिजस्सइ के०) आचारात् परित्रश्यति एटले साधुना आचार थकी त्रष्ट थाय ठे. ॥ ५१ ॥

(दीपिका.) इदानीं चतुर्दशस्थानविधिमाह । साधुः आचारात् साधुसंबन्धिनः परित्रश्यति त्रष्टाचारो जवति । किं कुर्वन् साधुः । अशनपानादिकमन्यदोषरहितमपि चुञ्जानः । केषु जाजनेषु चुञ्जान इत्याह । कांस्येषु कटोरिकादिषु, पुनः कांस्यपात्रीषु तिलकादिषु, कुंडमोदेषु हस्तिनः पादाकारेषु मृन्मयादिषु चुञ्जानः ॥ ५१ ॥

(टीका.) उक्तोऽकल्पस्तद्विधानात्त्रयोदशस्थानविधिः । इदानीं चतुर्दशविधिमाह । कंसेसु किं सूत्रम् । कंसेषु करोटकादिषु, कंसपात्रेषु तिलकादिषु, कुंरुमोदेषु हस्तिपादाकारेषु मृन्मयादिषु चुञ्जानोऽशनपानादि तदन्यदोषरहितमपि आचाराद्धूमणसंबन्धिनः परित्रश्यति अपैतीति सूत्रार्थः ॥ ५१ ॥

सीउदगसमारजे, मत्तधोअणबटुणे ॥

जाइं बंनंति नूआइं, दिठो तठ असंजमो ॥ ५२ ॥

४०८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अवचूरिः) अनन्तरोद्दिष्टजाजनेषु श्रमणा जोदयन्ते शुक्तं चैत्रिरिति शीतोदकेन धावनं कुर्वन्ति । तदाह । शीतोदकसमारंभे सचेतनोदकेन जाजनधावनारम्भे मात्रकधावनोष्णने यानि क्षिण्यन्ते हिंस्यन्ते श्रूतान्यष्कायादीनि । अत्र गृहिजाजनजोने दृष्टः असंयमस्तस्य जोक्तुः ॥ ५२ ॥

(अर्थ.) हवे ते पूर्वोक्त पात्रमां जमवाथी जे दोष उपजे, ते कहे ठे. (सीउदगं के०) शीतोदकं एटले टाडुं जल तेनो (समारंभे के०) समारंभे एटले ते गृहस्थना कां स्यादिक पात्रमां जमतां विशेष आरंभ थाय त्यां, तथा (मत्तधोयणठटुणे के०) मात्रकधावनोष्णने एटले मात्र धोयन ठंरुने अर्थात् पात्र धोवना धोवणनो त्याग करे, नाखे त्यां (जाइं के०) यानि एटले जे (श्रूआइं के०) श्रूतानि एटले प्राणिमात्र होय ते (ठंनंति के०) ठेदाय ठे. माटे (तड के०) तत्र एटले ते गृहस्थना जाजनने विषे जमनार साधुनो (असंजमो के०) असंयमः एटले संयमत्याग थाय ठे. ॥ ५२ ॥

(दीपिका.) कथं तेषु शुञ्जानो त्रष्टाचारो जवेदित्याह । गृहिजाजनं कांस्यादिकं तत्र जोजने जोजनकर्तुः साधोः केवल्लिना सोऽसंयमो दृष्टः । स कः । यानि तत्र श्रूतान्यष्कायादीनि विद्यन्ते हिंस्यन्ते । क्व । शीतोदकसमारम्भे सचेतनेनोदकेन जाजनस्य धावनारम्भे क्षालनारम्भे । कथम् । कांस्यादिजाजनेषु श्रमणा जोदयन्ते, अथवा श्रमणैरेषु शुक्तमिति हेतोः जाजनक्षालनं कुर्वन्ति गृहस्थाः । पुनः कुत्र । मात्रकधावनोष्णने कुण्मोदकादिषु जाजनेषु क्षालनजलत्यागेऽसंयमो जवेत् ॥ ५२ ॥

(टीका.) कथमित्याह । सीउदगं ति सूत्रम् । अनन्तरोद्दिष्टजाजनेषु श्रमणा जोदयन्ते शुक्तं चैत्रिरिति शीतोदकेन धावनं कुर्वन्ति । तदा शीतोदकसमारंभे सचेतनोदकेन जाजनधावनारंभे तथा मात्रकधावनोष्णने कुंडमोदादिषु क्षालनजलत्यागे यानि क्षिण्यन्ते हिंस्यन्ते श्रूतान्यष्कायादीनि । सोऽत्र गृहिजाजनजोने दृष्ट उपलब्धः केवल्लज्ञानजास्रता असंयमस्तस्य जोक्तरिति सूत्रार्थः ॥ ५२ ॥

पञ्चाकम्मं पुरेकम्मं, सिञ्चा तड न कप्पइ ॥

एअमठं न जुंजंति, निग्गंथा गिहिजायणे ॥ ५३ ॥

(अवचूरिः) पश्चात्कर्म पुरःकर्म स्यात् कदाचित् जवेद्गृहिजाजनजोने । पश्चात्पुरःकर्मजावस्तूक्तवदित्येके । अन्ये जुजन्तु तावत्साधवो वयं तु पश्चाज्जोदयाम इति पश्चात्कर्मव्यत्ययेन तु पुरःकर्म व्याचक्षते । एतच्च साधूनां न कल्पते । एतदर्थं पश्चात्कर्मपरिहारार्थं न जुञ्जन्ति निर्ग्रंथा गृहिजाजने ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) पात्रने अजावे साधुने (तड के०) तत्र एटले ते गृहस्थना पात्रने विषे जमवुं (न कप्पइ के०) न कटपते एटले न कटपे. कारणके गृहस्थ जम्या पहेला जो पात्रमां साधु जमे तो तेने (सिआ के०) स्यात् एटले कदाचित् (पढाकम्मं के०) पश्चात्कर्म लागे, अने गृहस्थ जम्या पढी जो गृहस्थना पात्रमां जमे, तो तेने (पु-रेकम्मं के०) पुरःकर्म लागे (एअमठं के०) एतदर्थ एटले पश्चात् कर्म पुरःकर्म टालवाने अर्थे (निगंगथा के०) निर्ग्रथाः एटले साधुर्ज (गिहिजायणे के०) गृहिजाजने एटले गृहस्थना पात्रने विषे (न जुंजंति के०) जोजन करे नहि. ॥ ५३ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच निर्ग्रथाः साधव एतदर्थ पश्चात्कर्मपुरःकर्मपरिहारार्थं गृहिजाजने कांस्यादिके न जुञ्जते । कथम् । यतः पश्चात्कर्म पुरःकर्म च धर्मवतां साधूनां न कटपते । पश्चात्कर्मपुरःकर्मजावस्तु उक्तवदित्येके । अन्ये त्वेवं व्याख्या-नयन्ति । जुंजंतु तावत् साधवो वयं तु पश्चाद्भोक्ष्याम इति पश्चात्कर्म तस्माद्विपरीतं तु-पुराकर्म इति ॥ ५३ ॥

(टीका.) किंच पढाकम्मं ति सूत्रम् । पश्चात्कर्म पुरःकर्म स्यात् तत्र कदाचि-ज्जवेज्जृहिजाजनजोजने पश्चात्पुरःकर्म जावस्तूक्तवदित्येके । अन्ये तु जुञ्जन्तु तावत्सा-धवो वयं पश्चाद्भोक्ष्याम इति । पश्चात्कर्मव्यत्ययेन तु पुरःकर्म व्याचक्षते । एतच्च न कटपते धर्मचारिणाम् । यतश्चैवमत एतदर्थं पश्चात्कर्मादिपरिहारार्थं न जुञ्जते निर्-ग्रथाः । केत्याह । गृहिजाजनेऽन्तरोदित इति सूत्रार्थः ॥ ५३ ॥

आसंदीपलिअंकेसु, मंचमासालएसु वा ॥

अणायरिअमजाणं, आसइत्तु सइत्तु वा ॥ ५४ ॥

(अवचूरिः) उक्तो गृहिजाजने दोषस्तदधिधानाडुक्तं चतुर्दशस्थानम् । इदानीं प-ञ्चदशस्थानमुच्यते । आसंदीपर्यंकौ प्रतीतौ । मंचश्च प्रतीतः । आशालकस्त्ववष्टम्भसम-न्वित आसनविशेषः । एतेष्वनाचरितमार्याणामासितुं स्वपितुं वा शुषिरदोषात् ॥ ५४ ॥

(अर्थ.) हवे पन्नरमुं स्थानक कहे ठे. (अजाणं के०) आर्याणां एटले आर्य साधुर्जने (आसंदीपलिअंकेसु के०) आसंदीपर्यंकेषु एटले जडासन रूप आसंदी अने ढोलीयाने विषे (मंच के०) मंचेषु एटले खाटलाने विषे (वा के०) वढी (आसालएसु के०) आशालकेषु एटले उठिंगणसहित सांगा मांची तथा सिंहासन कुरसीनेविषे (आसइत्तु के०) आसितुं एटले वेसवाथी (वा के०) तथा (सइत्तु

४२० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

के०) स्वतुं एटले सुवाशी (अणायरिअं के०) अनाचरितं एटले अनाचरणनो दोष लागे. ॥ ५४ ॥

(दीपिका.) गृहिजाजनदोष उक्तः । तस्याजिधानाच्चतुर्दशस्थानविधिरपि उक्तः । सांप्रतं पंचदशस्थानगतं विधिमाह । आसन्दी १ पर्यङ्कः २ मंचश्च एते त्रयोऽपि प्रसिद्धाः । आशालकस्तु सर्वाङ्गसमन्वित आसनविशेषः । एतेष्वसितुमुपवेष्टुं स्वतुं वा निद्रां कर्तुं वा आर्याणां साधूनामनाचरितम् । कथम् । सुषिरदोषात् ॥ ५४ ॥

(टीका.) उक्तो गृहिजाजनदोषः । तदजिधानाच्चतुर्दशस्थानविधिः । सांप्रतं पञ्चदशस्थानविधिमाह । आसंदि त्ति सूत्रम् । आसंदीपर्यकौ प्रतीतौ । तयोरसंदीपर्यकयोः प्रतीतयोः । मंचाशालकयोश्च । मंचः प्रतीतः । आशालकस्त्ववष्टंनसमन्वित आसनविशेषः । एतयोरनाचरितमनासेवितमार्याणां साधूनामासितुमुपवेष्टुं स्वतुं वा । निद्रातिवाहनं वा कर्तुं शुषिरदोषादिति सूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

नासंदीपलिअंकेसु, न निसिजा न पीठए ॥

निगंगाया पडिलेहाए, बुद्धुत्तमहिठगा ॥ ५५ ॥

(अवचूरिः) अपवादमाह । नासंदीपर्यकयोः प्रतीतयोः न निषद्यायां गहिकायां न पीठके वेत्रमयादौ वा निर्ग्रथा अप्रतिलेख्य राजकुलादिषु निषीदनादि कुर्वन्तीति वाक्यशेषः । बुद्धोक्ताधिष्ठातारो जिनोक्तानुष्ठानपराः ॥ ५५ ॥

(अर्थ.) हवे वली एज स्थानकने विषे अपवाद मार्ग कहे ठे. (बुद्धुत्तमहिठगा के०) बुद्धोक्ताधिष्ठातारः एटले बुद्ध जे तीर्थकर तेमना कहेलां वचन पालवामां तत्पर एवा (निगंगाया के०) निर्ग्रथाः एटले साधुउं (आसंदीपलिअंकेसु के०) आसंदीपर्यकयोः एटले आसंदीपर्यकने विषे (अप्पडिलेहाए के०) अप्रतिलेख्य एटले पडिलेहण कस्या विना (न के०) न एटले बेसवुं प्रमुख करता नथी. तथा (निसिजा के०) निषद्यायां एटले सांगा मांची खुरशी प्रमुखने विषे पण पडिलेहण कस्या विना (न के०) न एटले बेसवुं प्रमुख करता नथी. तथा (पीठए के०) पीठके एटले चित्रामणयुक्त आसनपर तथा नेतरना जरेला आसनपर (न के०) न एटले बेसवुं प्रमुख करता नथी. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) अत्रैव स्थानेऽपवादमार्गमाह । निर्ग्रन्थाः साधवः न आसन्दीपर्यकयोः, न निषद्यायामेकादिकद्वपरूपायां, न पीठके वेत्रमयादौ, चक्षुरादिना अप्रत्युपेक्ष्य निषीदनादि न कुर्वन्तीति वाक्यशेषः । किञ्चूता निर्ग्रन्थाः । बुद्धोक्ता

धिष्ठातारः । बुद्धेन तीर्थकरेण यत्कथितमनुष्ठानं तत्र तत्पराः । इह चाप्रत्युपेक्षितेषु
आसंदीपर्यंकनिषद्यादिपीठेषु निषीदनस्य निषेधात् धर्मकथादौ राजकुलादौ प्र-
त्युपेक्षितेषु निषीदनादि कुर्वन्त्यपि । अन्यथा अप्रत्युपेक्षितेष्विति विशेषणस्या-
मिलनं स्यात् ॥ ५५ ॥

(टीका.) अत्रैवापवादमाह । नासंदि ति सूत्रम् । नासंदीपर्यङ्कयोः प्रतीतयोः ।
न निषद्यायामेकादिकद्वपरूपायां न पीठके वेत्रमयादौ निर्ग्रन्थाः साधवोऽप्रत्युपेक्ष्य
चक्षुरादिना निषीदनादि न कुर्वन्तीति वाक्यशेषः । नञ् सर्वत्रान्निसंबध्यते । न कुर्व-
न्तीति । किंविशिष्टा निर्ग्रन्थाः । बुद्धोक्ताधिष्ठातारः । तीर्थकरोक्तानुष्ठानपरा इत्यर्थः ।
इह चाप्रत्युपेक्षितासंध्यादौ निषीदनानिषेधात् धर्मकथादौ राजकुलादिषु प्रत्युपे-
क्षितेषु निषीदनादिविधिमाह । विशेषणान्यथानुपपत्तेरिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

गञ्जीरविजया एए, पाणा दुप्पडिलेहगा ॥

आसंदी पलिअंको अ, एअमठं विवज्जिआ ॥ ५६ ॥

(अवचूरिः) गञ्जीरविजया अप्रकाशाश्रयाः । विजयशब्देनाश्रयोऽन्निधीयते । एते
आसन्ध्यादयः । एतेषु प्राणा दुःप्रत्युपेक्ष्या ज्वन्ति । आसन्दी पर्यङ्कश्च । चशब्दान्म-
अकादयश्च । एतदर्थं वर्जिताः साधुजिः ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) हवे एम पडिलेहीने पण पूर्वोक्त आसंदीप्रमुख उपर बेसे तो पण दोष
लागे ते कहे ठे. (एए के०) एते एटले ए पूर्वोक्त आसंदी पर्यंक मंचादिक (गञ्जीरवि-
जया के०) गञ्जीरविजयाः गञ्जीर एटले अप्रकाश ठे विजय एटले आश्रय जेनो अ-
र्थात् आसंध्यादिक प्राणियोनां गुप्त स्थानक रूप ठे तेशी (दुप्पडिलेहगा के०) दुःखे
करीने ठे प्रातिलेखन जेनुं एवा होय ठे. (एअमठं के०) एतदर्थं एटले ए माटे
साधुउए (आसंदी पलिअंको अ के०) आसंदीपर्यंकश्च एटले आसंदी अने पर्यंक च
शब्दशी मंचादिक पण (विवज्जिआ के०) विवर्जिताः एटले वर्जित करेला ठे. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) अत्रैव दोषमाह । एते आसंदीपर्यंकमंचादयः । गञ्जीरविजयाः गञ्जीरः
अप्रकाशः विजय आश्रयो येषां ते गञ्जीरविजया अप्रकाशाश्रयाः प्राणिनां ज्वन्ति ।
तेन प्राणिन एतेषु दुःप्रत्युपेक्ष्या ज्वन्ति । पीड्यन्ते च तेषामुपवेशनादिना । तेन
एतदर्थं साधुजिः आसंध्यादयो विवर्जितास्त्यक्ताः ॥ ५६ ॥

(टीका.) तत्रैव दोषमाह । गञ्जीरं ति सूत्रम् । गञ्जीरमप्रकाशं विजय आश्रयः
अप्रकाशाश्रया एते प्राणिनामासंध्यादयः । एवं च प्राणिनो दुःप्रत्युपेक्षणीया एतेषु

४१९ राय धनपतसिंघबहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

चवन्ति । पीड्यन्ते चैतदुपवेशनादिना । आसंदः पर्यकः । चशब्दान्मंचादयश्च । एतदर्थं
विवर्जिताः साधुन्निरिति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

गोअरग्गपविठस्स, निसिज्जा जस्स कप्पइ ॥

इमेरिसमणायारं, आवज्जइ अबोहिअं ॥ ५७ ॥

(अवचूरिः) उक्तः पर्यङ्कस्थानविधिः । तदन्निधानात्पञ्चदशस्थानमुक्तमिदानीं षोड-
शस्थानविधिमाह । गोचराग्रप्रविष्टस्य निषद्या यस्य कटपते गृह एव निषीदनं सदा
चरति यः साधुः । स खलु एवमीदृशं वक्ष्यमाणलक्षणमनाचारमापद्यते प्राप्नोति
अबोधिकं मिथ्यात्वफलम् ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) आ रीते पर्यकस्थानविधि कह्यो. तेथी ए पन्नरमुं स्थानक कहुं. हवे सोलमुं
स्थानक कहे ठे. (गोअरग्गपविठस्स के०) गोचराग्रप्रविष्टस्य एटले गोचरीए गयो
एवा (जस्स के०) यस्य एटले जे साधुने (निसिज्जा के०) निषद्या एटले बेसवुं (कप्पइ
के०) कटपते एटले कटपे ठे. अर्थात् गोचरीए गयेलो साधु गृहस्थने घेर जइ बेसे तो
ते साधु (इमेरिसं के०) एवमीदृशं एटले हवे कहीशुं ए प्रकारना (अबो-
हिअं के०) अबोधिकं एटले बोधिबीज सम्यक्त्वरहित मिथ्यात्वरूप फलने (आवज्जइ
के०) आपद्यते एटले पामे ठे. ॥ ५७ ॥

(दीपिका.) उक्तः पर्यङ्कस्थानविधिः । तस्य कथनेन पञ्चदशस्थानमप्युक्तम् । अथ
षोडशस्थानमुच्यते । गोचराग्रप्रविष्टस्य त्रिद्वार्यं प्रविष्टस्य साधोर्निषद्या कटपते । गृह
एव निषीदनं समाचरति यः साधुरिति ज्ञावः । स साधुः खलु एवमीदृशं वक्ष्यमा-
णलक्षणमनाचारमापद्यते प्राप्नोति । किञ्चूतमनाचारम् । अबोधिकम् । अबोधिर्मिथ्यात्वं
तदेव फलं यस्य स तम् ॥ ५७ ॥

(टीका.) उक्तः पर्यकस्थानविधिस्तदन्निधानात्पंचदशस्थानमिदानीं षोडशस्था-
नमधिकृत्याह । गोअरग्ग ति सूत्रम् । गोचराग्रप्रविष्टस्य त्रिद्वारप्रविष्टस्येत्यर्थः । नि-
षद्या यस्य कटपते गृह एव निषीदनं समाचरति यः साधुरिति ज्ञावः । स खलु ए-
वमीदृशं वक्ष्यमाणलक्षणमनाचारमापद्यते प्राप्नोति । अबोधिकं मिथ्यात्वफलमि-
ति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

विवत्ती बंनचेरस्स, पाणाणं च वहे वहो ॥

वणीमगपडिग्घाउ, पडिकोहो अगारिणं ॥ ५८ ॥

(अशुचूरिः) अनाचारमाह । विपत्तिर्ब्रह्मचर्यस्य ततः स्त्रियाश्चिरसंगादाधाकर्मादि-
करणेन प्राणानां वधे वधो ऋवति आद्यत्रतस्य । साधौ गृहोपविष्टे वनीपकप्रतिघातः
प्रतिक्रोधश्चागारिणां तत्स्वजनानां तस्यास्तथाक्षेपदर्शनात् ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) हवे आ गाथायी पहेली कहेली गाथामां कहुं हतुं के गृहस्थने घरे
साधु बेसे तेने हवे कहीशुं एवा अनाचार थाय तो हवे ते अनाचारो कहेठे. के जो
साधु गोचरीए गयो थको गृहस्थने घेर बेसे तो (बंजचेरस्स के०) ब्रह्मचर्यस्य
एटले ब्रह्मचर्यनो (विवत्ती के०) विपत्तिः एटले नाश थाय. तथा वली (पाणाणं
के०) प्राणिनां एटले प्राणियोना (वहे के०) वधे एटले चिरपरिचयने लीधे आ-
धाकर्मादिक गृहस्थ करे. अने तेथी साधुना संयमनो (वहो के०) वधः एटले वध
थाय. तथा (वणीमग के०) वनीपक एटले जिह्वाचर मनुष्यो तेने (पडिग्घाउं
के०) प्रतिघातः एटले प्रतिघात थाय. अर्थात् ते जिह्वाचर आवतो ऋय पामे. जे एक
ठे त्यां हुं क्यां जाउं ? तथा वली (अगारिणं के०) अगारिणां एटले गृहस्थने (पडिक्कोहो
के०) प्रतिक्रोधः एटले क्रोध उपजे. ते पोतानी स्त्री उपर तथा ते साधुनी उपर. ॥५७॥

(दीपिका.) तमेवानाचारमाह । गृहस्थगृहे निषद्याकरण एतेऽनाचारा इति सं-
ज्ञावनया ब्रह्मचर्यस्य विपत्तिर्नाशो ऋवति । कुतः । आज्ञाखण्डनादोषात् । प्राणिनां च
वधे वधो ऋवति तथासंबन्धादाधाकर्मादिकरणेन । तथा वनीपकप्रतिघातो ऋवेत् ।
तदाक्षेपेणादित्साजिधानादिना च । पुनरगारिणः प्रतिक्रोधो ऋवेत् । तत्स्वजनानां नि-
षद्यायास्तस्याश्च तथाक्षेपदर्शनेन ॥ ५७ ॥

(टीका.) अनाचारमाह । विवत्ति ति सूत्रम् । विपत्तिर्ब्रह्मचर्यस्याज्ञाखण्डनादो-
षतः । साधुसमाचरणस्य प्राणिनां च वधे वधो ऋवति । तथा संबन्धादाधाकर्मा-
दिकरणेन वनीपकप्रतीघातः । तदाक्षेपेणादित्साजिधानादिना प्रतिक्रोधश्चागारिणां
तत्स्वजनानां च स्यात्तदाक्षेपदर्शनेनेति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

अगुत्ती बंजचेरस्स, इत्थीउ वा वि संकणं ॥

कुसीलवहणं ठाणं, दूरउ परिवज्जए ॥ ५९ ॥

(अशुचूरिः) अगुत्तिर्ब्रह्मचर्यस्य तदिन्द्रियावलोकनेन स्त्रीतश्चापि शङ्का ऋवति ।
तत्प्रफुल्ललोचनदर्शनादिनानुभूतगुणायाः कुशीलवर्द्धनं स्थानं तदुक्तेन प्रकारेणा-
संयमकरं दूरतः परिवर्जयेत् ॥ ५९ ॥

(अर्थ.) वली पण साधुने गृहस्थने घेर वेसवायी केवा दोषो उत्पन्न थाय ठे

४१४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

ते कहे ठे. गोचरीए जतां गृहस्थने घेर बेसतां साधुने (बंजचेरस्स के०) ब्रह्मचर्यस्य एटले ब्रह्मचर्यनो (अगुत्ति के०) अगुत्तिः एटले नाश आय ठे. (वा के०) वली (इन्दीउं वि के०) स्त्रीतोऽपि एटले प्रथम अनुजवेली उत्फुल्लगल्लवाली स्त्रीना सकाशथी (संकणं के०) शंकनं एटले शंका आय. ते माटे (कुशीलवट्टणं के०) कुशीलवट्टनं एटले कुशीलने वधारनार एवा (स्थानं के०) स्थानकने (दूरउं के०) दूरतः एटले दूरथी (परिवज्जाए के०) परिवर्जयेत् एटले त्याग करे. ॥ ५ए ॥

(दीपिका.) तथा पुनः किं जवेत् साधोस्तथा निषद्याकरणेन ब्रह्मचर्यस्यागुत्तिर्जवेत् । पुनः उत्फुल्लगल्ललोचनाया अनुजूतगुणायाः स्त्रियाः सकाशात् शंका जवति । ततः कुशीलवट्टनं स्थानमुक्तेन प्रकारेण असंयमवृद्धिकारकं दूरतः परिवर्जयेत् परित्यजेत् साधुः ॥ ५ए ॥

(टीका.) तथा अगुत्ति ति सूत्रम् । अगुत्तिर्ब्रह्मचर्यस्य तदिन्द्रियाद्यवलोकनेन स्त्रीतश्चापि शङ्का जवति । तदुत्फुल्ललोचनदर्शनादिनानुजूतगुणायाः कुशीलवट्टनं स्थानमुक्तेन प्रकारेणासंयमवृद्धिकारकं दूरतः परिवर्जयेत्परित्यजेदिति सूत्रार्थः ॥ ५ए ॥

तिन्हमन्नयरागस्स, निसिज्जा जस्स कप्पइ ॥

जराए अज्जिञ्चूअस्स, वाहिअस्स तवस्सिणो ॥ ६० ॥

(अवचूरिः) सूत्रैणैवापवादमाह । त्रयाणां वक्ष्यमाणलक्षणानामन्यतरस्यैकस्य निषद्या गृहे यस्य कटपते तस्य तदासेवने न दोष इति शेषः । कस्य पुनः कटपत इत्याह । जरयाज्जिञ्चूतस्यात्यन्तवृद्धस्य व्याधिमतोऽत्यन्तमशक्तस्य तपस्विनो विशिष्टरूपकस्यैते च जिह्वाटनं न कार्या एव । आत्मलब्धिकाद्यपेक्षया तु सूत्रविषयाः । न चैतेषां प्राय उक्तदोषाः संजवन्ति । परिहरन्ति च वनीपकप्रतिघातादीनि ॥ ६० ॥

(अर्थ.) हवे वली जे साधुने गृहस्थने घरे बेसतां दोष न लागे ते कहे ठे. (तिन्हं के०) त्रयाणां एटले आगल जे आज गाथामां कहेवाशे ए त्रण जणनी वच्चे (अन्नयरागस्स के०) अन्यतरस्य एटले कोइ पण एक (जस्स के०) यस्य एटले गोचरीए गयेला एवा जे साधुने (निसिद्धा के०) निषद्या एटले बेसवुं (कप्पइ के०) कटपते एटले कटपे ठे. हवे ते कया प्रकारना साधु ते कहे ठे. (जराए के०) जरया एटले वृद्धावस्थाए (अज्जिञ्चूअस्स के०) अज्जिञ्चूतस्य एटले पराजव पामेला अर्थात् अतिवृद्ध थएला तथा (वाहिअस्स के०) व्याधितस्य एटले रोगग्रस्त थएला तथा

(तवस्सिणो के०) तपस्विनः एटले तपस्वी एवा साधुने गोचरीए गया उतां गृहस्थने घेर वेसवुं कटपे. ॥ ६० ॥

(दीपिका.) अथ सूत्रेण अपवादमाह । त्रयाणामग्रे वक्ष्यमाणानां मध्ये अन्यतरस्य एकस्य यस्य गोचरप्रविष्टस्य गृहस्थगृहनिषद्या कटपते । औचित्येन तस्य निषद्यायाः सेवने न दोष इति वाक्यशेषः । कथं पुनः कटपत इत्याह । जरया अजिञ्चूतस्य अत्यन्तं वृद्धस्य तथा व्याधितस्य रोगवतोऽत्यन्तमसमर्थस्य तथा तपस्विनो विकृष्टरूपकस्य । प्राय एते जिह्वाटनं न कार्यन्ते । परमात्मलब्धिकाद्यास्तु जिह्वाटनं कुर्वन्ति, तद्विषयं चैतत् सूत्रम् । तत एतेषां प्रायो दोषा न संभवन्ति । परिहरन्ति च वनीपकप्रतिघातादीनि ॥ ६० ॥

(टीका.) सूत्रेणैवापवादमाह । तिष्ठति सूत्रम् । त्रयाणां वक्ष्यमाणलक्षणानामन्यतरस्यैकस्य निषद्या गोचरप्रविष्टस्य यस्य कटपत औचित्येन । तस्य तदासेवने न दोष इति वाक्यशेषः । कस्य पुनः कटपत इत्याह । जरयाजिञ्चूतस्यात्यन्तवृद्धस्य व्याधिमतोऽत्यन्तमशक्तस्य तपस्विनो विकृष्टरूपकस्य । एते च जिह्वाटनं न कार्यन्त एव । आत्मलब्धिकाद्यपेक्षया तु सूत्रविषयः । न चैतेषां प्राय उक्तदोषाः संभवन्ति । परिहरन्ति च वनीपकप्रतिघातादीति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

वाहिउ वा अरोगी वा, सिणाणं जो उ पढए ॥

बुक्कंतो होइ आचारो, जढो हवइ संजमो ॥ ६१ ॥

(अवचूरिः) उक्तो निषद्यास्थानविधिः । तदजिधानाद्युक्तं षोडशस्थानमिदानीं सप्तदशस्थानमाह । व्याधिमान् व्याधिग्रस्तो अरोगी वा स्नानमङ्गलावनं यस्तु प्रार्थयते सेवते । तेनेउञ्चूतेन व्युत्क्रांतो जवत्याचारो बाह्यतपोरूपोऽस्नानपरीषहासहनात् । जढः परित्यक्तो जवति संयमः सत्त्वरक्षादिः उदकादिविराधनात् ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) हवे सत्तरमुं स्थानक कहे ठे. (वाहिउ के०) व्याधितः एटले व्याधियुक्त (वा के०) अथवा (अरोगी के०) अरोगी एटले रोगरहित एवो (जो उ के०) यस्तु एटले जे कोइ साधु (सिणाणं के०) स्नानं एटले स्नानने (पढए के०) प्रार्थयते एटले इष्ठा करे ठे, ते साधुनो (आचारो के०) आचारः एटले आचार (बुक्कंतो के०) व्युत्क्रांतः एटले त्रष्ट थाय ठे. तथा तेनो (संजमो के०) संयमः एटले संयम जे ठे ते (जढो के०) परित्यक्तः एटले त्रष्ट जाय ठे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) उक्तो निषद्यास्थानविधिः । तस्य कथनाच्च षोडशस्थानमप्युक्तम् । अथ

४१६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

सप्तदशस्थानमाह । यस्तु साधुः स्नानमङ्गप्रक्षालनं प्रार्थयते सेवते । तेन साधुना आ-
चारो बाह्यतपोरूपो व्युत्क्रांतो भवति । कथम् । अस्नानपरीषहस्य असहनात् । पुनः
संयमः प्राणिरक्षणादिकः जडः परित्यक्तो भवति । कस्मात् । अप्कायादिविराधनात् ।
किञ्चूतः साधुर्व्याधितो वा व्याधिग्रस्तो वा, पुनः अरोगी वा रोगरहितो वा । के-
नापि स्नानं न कर्तव्यमित्यर्थः ॥ ६१ ॥

(टीका.) उक्तो निषद्यास्थानविधिः । तदभिधानात्षोडशस्थानम् । सांप्रतं सप्तद-
शस्थानमाह । बाहिर्भूति सूत्रम् । व्याधिमान् वा व्याधिग्रस्तः । अरोगी वा रोग-
विप्रमुक्तो वा । स्नानमङ्गप्रक्षालनं यस्तु प्रार्थयते सेवते इत्यर्थः । तेनेच्छूतेन व्युत्क्रा-
न्तो भवत्याचारो बाह्यतपोरूपः । अस्नानपरीषहानतिसेवनात् । जडः परित्यक्तो भव-
ति संयमः प्राणरक्षणादिकः अप्कायादिविराधनादिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

संतिमे सुहुमा पाणा, घसासु जिलगासु च ॥

जे अ जिस्कू सिणायंतो, विअडेणुप्पिळावए ॥ ६२ ॥

(अवचूरिः) प्रासुकस्थानेन कथं संयमपरित्याग इत्याह । संतिमे सूद्धाः प्राणिनो
द्वीन्द्रियादयः घसासु उषरञ्चूमिषु जिलगासु तथाविधञ्चूमिराजिषु यांस्तु जिह्वुः
स्नानजलोत्प्लवक्रियया विकटेन प्रासुकोदकेन उत्प्लावयति ॥ ६२ ॥

(अर्थ.) हवे स्नान कीधाना दोष देखाडे ठे. (घसासु के०) उषरञ्चूमिने
विषे एटले द्वार चूमिने विषे (अ के०) च एटले वली (जिलगासु के०) चूमिनी
राजिर्भू एटले फाटोने विषे (इमे के०) आ (सुहुमा के०) सूद्धाः एटले सूद्ध
एवा (पाणा के०) प्राणिनः एटले प्राणीयो (संति के०) ठे. (जे अ के०) येच
एटले जे जीवोने (सिणायंतो के०) स्नान् एटले स्नान करतो एवो (जिस्कू के०)
जिह्वुः एटले साधु (विअडेण के०) विकृतेन एटले विकृतजले करी (उप्पिळावए
के०) उत्प्लावयति एटले पलावे ठे. तेथी ते जीवोनी विराधना थाय. ॥ ६२ ॥

(दीपिका.) संति एते प्रत्यक्षमुपलक्ष्यमानाः सूद्धाः श्लक्षणाः प्राणिनो द्वीन्द्रि-
यादयः । कासु । घसासु सुषिरञ्चूमिषु च । पुनः जिलगासु तथाविधञ्चूमिराजिषु । के ।
यान् सूद्धप्राणान् स्नानं कुर्वन् स्नानजलोत्प्लवक्रियया विकृतेन प्रासुकेन जलेन
उत्प्लावयति । तथा च सति प्राणिविराधना भवेत् ततश्च संयमपरित्यागः ॥ ६२ ॥

(टीका.) प्रासुकस्थानेन कथं संयमपरित्याग इत्याह । संतिमे ति सूत्रम् । सं-
न्त्येते प्रत्यक्षोपलक्ष्यमानस्वरूपाः सूद्धाः श्लक्षणाः प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः । घसासु

शुषिरचूमिषु ज्वलगासु च तथाविधचूमिराजीषु च यांस्तु ज्विक्तुः स्नानजलोष्णनक्रि-
यया विकृतेन प्रासुकोदकेनोत्प्लावयति । तथा च तद्विराधनाच्च संयमपरित्याग
इति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥

तम्हा ते न सिणायंति, सीएण उसिणेण वा ॥

जावज्जीवं वयं घोरं, असिणाणमहिठगा ॥ ६३ ॥

(अवचूरिः) निगमयन्नाह । यस्मादेवमुक्तदोषप्रसंगस्तस्मात्ते साधवो न स्नांति ।
शीतोदकेनोष्णोदकेन वा । यावज्जीवं व्रतं घोरं दुरनुचरम् । अस्नानमाश्रित्याधि-
ष्ठातारोऽस्यैव कर्तारः ॥ ६३ ॥

(अर्थ.) (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारणमाटे (ते के०) ते साधुजं (सी-
एण के०) शीतेन एटले टाढे जले (वा० के०) अथवा (उसिणेण के०) उष्णेन एटले
उष्ण जले (न सिणायंति के०) न स्नांति एटले स्नान करता नथी. (घोरं के०) घो-
र एवा (असिणाणं के०) अस्नानं एटले स्नान न करवुं ते रूप (वयं के०) व्रतं
एटले व्रतने (जावज्जीवं के०) यावज्जीवं एटले जावजीवपर्यंत (अहिठगा के०)
अधिष्ठातारः एटले आश्रय करनारा होय ठे. ॥ ६३ ॥

(दीपिका.) अथ निगमयन्नाह । यस्मादेवं दोषा उक्तास्तस्मात्ते साधवो न स्नानं
कुर्वन्ति । केन कृत्वा । शीतोदकेन वा उष्णोदकेन वा । प्रासुकाप्रासुकेन वेत्यर्थः । य-
तस्ते साधवो यावज्जीवमाजन्म घोरं दुरनुचरमस्नानमाश्रित्य व्रतमधिष्ठातारः अस्यैव
व्रतस्य कर्तारः ॥ ६३ ॥

(टीका.) निगमयन्नाह । तम्ह त्ति सूत्रम् । यस्मादेवमुक्तदोषप्रसंगस्तस्मात्ते
साधवो न स्नान्ति । शीतेन वोष्णेनोदकेन प्रासुकेनाप्रासुकेन वेत्यर्थः । किंविशिष्टास्त
इत्याह । यावज्जीवमाजन्म व्रतं घोरं दुरनुचरमस्नानमाश्रित्याधिष्ठातारः अस्यैव
कर्तार इति सूत्रार्थः ॥ ६३ ॥

सिणाणं अडवा ककं, लुधं पउमगाणि अ ॥

गायस्सुवट्टणठाए, नायरंति कया इ वि ॥ ६४ ॥

(अवचूरिः) स्नानं पूर्वोक्तमथवा कटुकं चन्दनादि गन्धद्रव्यम् । पद्मकानि च
कुङ्कुमकेसराणि चादन्यच्चैवंविधं गात्रस्योद्धर्तनार्थमुद्धर्तननिमित्तं नाचरन्ति क-
दाचिदपि ॥ ६४ ॥

४१० राय धनपतासिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) वली साधु शुं करे ते कहे ठे. (सिणाणं के०) स्नानं एटले पूर्वे कहेलुं स्नान ते (अडुवा के०) अथवा (कक्कं के०) कक्कं एटले चंदनादि कक्क (लु-ऊं के०) लोध्रं एटले लोध्र नामक सुगंधि द्रव्य (पञ्जगाणि के०) पञ्जकानि एटले कुंकुम केसर (अ के०) च एटले चकारनुं ग्रहण ठे माटे वीजुं पण सुगंधि द्रव्य ग्रहण करवुं. ते सर्वने (गायस्सुवट्टण्ठाए के०) गात्रस्योद्धर्त्तनार्थाय एटले पोताना शरीरना उद्धर्त्तन निमित्ते (कया इ वि के०) कदाचिदपि एटले कोइ समये पण एटले यावज्जीवपर्यंत (नायरंति के०) नाचरंति एटले आचरण करता नथी. अर्थात् जेम स्नान न करवुं, तेम उवटणुं प्रमुख पण न लगाडवुं. ॥ ६४ ॥

(दीपिका.) स्नानं पूर्वोक्तम् । अथवा कक्कं चन्दनादि । लोध्रं गन्धद्रव्यम् । पञ्जकानि च कुङ्कुमकेसराणि । चशब्दादन्यदपि एवंविधं गात्रस्य उद्धर्त्तनार्थमुद्धर्त्तननिमित्तं कदाचिदपि यावज्जीवमेव साधवो नाचरन्ति ॥ ६४ ॥

(टीका.) सिणाणं ति सूत्रम् । स्नानं पूर्वोक्तम्, अथवा कक्कं चन्दनकटकादि, लोध्रं गन्धद्रव्यम्, पञ्जकानि च कुङ्कुमकेसराणि । चशब्दादन्यच्चैवंविधं गात्रस्यैवोद्धर्त्तनार्थमुद्धर्त्तननिमित्तं नाचरन्ति कदाचिदपि यावज्जीवमेव साधव इति सूत्रार्थः ॥ ६४ ॥

नगिणस्स वा वि मुंरुस्स, दीहरोमनहंसिणो ॥

मेहुणाउ उवसंतस्स, किं विचूसाइ कारिअं ॥ ६५ ॥

(अवचूरिः) उक्तः स्नानविधिस्तदन्निधानात्सप्तदशस्थानमुक्तमिदानीमष्टादशस्थानमुच्यते । नग्नस्य कुचेलवतोऽप्युपचारनग्नस्य जिनकटपस्य वा मुण्णस्य द्रव्यज्ञावाच्यां दीर्घरोमनखवतः जिनकटपकस्येतरस्य तु प्रमाणयुक्ता एव स्युः । मैथुनाडुपशान्तस्योपरतस्य किं विचूषया कारिअं कार्यम् ॥ ६५ ॥

(अर्थ.) एम स्नानविधि कह्यो. तेथी सत्तरमुं स्थान पण कहेवाणुं. हवे अठारमुं शोजावर्जन नामा स्थान कहे ठे. (नगिणस्स के०) नग्नस्य एटले नग्न प्रमाणोपेतवस्त्रधारी अथवा नग्न एवा जिनकटपी (वा वि के०) वापि एटले वली पण (मुंरुस्स के०) मुंरुस्य एटले द्रव्य ज्ञावथी मुंरु एवा (दीहरोमनहंसिणो के०) दीर्घरोमनखवतः एटले मोहोटा काख प्रमुखना रोम तथा नख वध्या ठे जेना एवा एटले जिनकटपीने सर्वथा नख उतारवा नहि, अने थिविरकटपी प्रमाणयुक्त राखे, एवा साधु तथा (मेहुणाउ के०) मैथुनतः एटले मैथुन थकी (उवसंतस्स के०) उपशांतस्य एटले शांति पामेला एवा साधुने (विचूसाइ के०) विचूषया एटले वि-

ञूषादिके करी (किं कारिञ्चं के०) किं कार्यं एटले शुं करवुं ठे ? अर्थात् कांश् पण नहि. ॥ ६५ ॥

(दीपिका.) उक्तः स्नानविधिः । तस्य कथनेन सप्तदशस्थानमप्युक्तम् । सांप्रतमष्टादशं स्थानमुच्यते शोचनावर्जननाम । शोचानायां दोषो नास्ति । यतः अलंकृतश्चापि धर्ममाचरेत् इत्यादि वचनादिति पराजिप्रायमाशंक्य आह । एवंविधस्य साधोः विञ्चूषया शोचया किं कार्यं न किञ्चिदित्यर्थः । किं० साधोः । नग्नस्य वापि कुचैलवतोऽप्युपचारनग्नस्य । निरुपचरितनग्नस्य वा जिनकद्विपकस्येति सामान्यविषयमेव सूत्रम् । तथा मुण्यस्य द्रव्यतो ज्ञावतश्च । पुनः दीर्घरोमनखवतः कक्षादिषु दीर्घनखवतो जिनकद्विपकस्य । इतरस्य तु प्रमाणयुक्ता एव नखा जवन्ति । पुनः मैथुनाडुपशान्तस्योपरतस्येति ॥ ६५ ॥

(टीका.) उक्तोऽस्नानविधिः । तदजिधानात्सप्तदशस्थानम् । सांप्रतमष्टादशं शोचनावर्जनास्थानमुच्यते । शोचानायां नास्ति दोषोऽलंकृतश्चापि चरेद्धर्ममित्यादिवचनात्पराजिप्रायमाशंक्याह । नगिणस्स त्ति सूत्रम् । नग्नस्य वापि कुचैलवतोऽप्युपचारनग्नस्य निरुपचरितस्य नग्नस्य वा जिनकद्विपकस्येति सामान्यविषयमेव सूत्रम् । मुण्यस्य द्रव्यज्ञावाच्याम् । दीर्घरोमनखवतः । दीर्घरोमवतः कक्षादिषु, दीर्घनखवतो हस्तादौ जिनकद्विपकस्य । इतरस्य तु प्रमाणयुक्ता एव नखा जवन्ति । मैथुनाडुपशान्तस्योपरतस्य किं विञ्चूषया राढया कार्यं न किञ्चिदिति सूत्रार्थः ॥ ६५ ॥

विञ्चूसावत्तिञ्चं जिस्कू, कम्मं बंधइ चिक्कणं ॥

संसारसायरे घोरे, जेणं पडइ दुरुत्तरे ॥ ६६ ॥

(अर्थः) प्रयोजनाज्ञावमजिधायापायमाह । विञ्चूषाप्रत्ययं विञ्चूषानिमित्तं जिह्नुः कर्म बध्नाति । चिक्कणं दारुणं संसारसागरेऽपारे रौद्रे । येन कर्मणा पतति दुरुत्तरेऽत्यन्तदीर्घं ॥ ६६ ॥

(अर्थ.) (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु (विञ्चूसावत्तिञ्चं के०) विञ्चूषाप्रत्ययं एटले आञ्चूषण निमित्त (चिक्कणं के०) चिक्कणं एटले चीकणा एवा (कम्मं के०) कर्म एटले कर्मने (बंधइ के०) बध्नाति एटले बांधे ठे. (जेणं के०) येन एटले जे विञ्चूषाए करी (दुरुत्तरे के०) दुरुत्तरे एटले दुःखे उतरी शकाय एवा तथा (घोरे के०) घोरे एटले वीहामणा एवा (संसारसायरे के०) संसारसागरे एटले संसाररूप सागरने विपे (पडइ के०) पतति एटले पडे ठे. ॥ ६६ ॥

४१० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) इत्थं प्रयोजनस्याज्ञावं कथयित्वापायमाह । साधुस्तत्कर्म वध्नाति । किञ्चूतं कर्म । विञ्जूषाप्रत्ययं विञ्जूषानिमित्तम् । पुनः किञ्चूतं कर्म । चिक्कणं दारुणम् । तत्किम् । येन कर्मणा साधुः संसारसागरे जवसमुद्रे पतति । किञ्चूते संसारे । घोरे रौद्रे । पुनः किञ्चूते संसारे । डुरुत्तारेऽकुशलानुबन्धतोऽत्यन्तदीर्घे ॥ ६६ ॥

(टीका.) इत्थं प्रयोजनाज्ञावमज्जिधायापायमाह । विञ्जूस त्ति सूत्रम् । विञ्जूषा-
प्रत्ययं विञ्जूषानिमित्तं जिक्कुः साधुः कर्म वध्नाति चिक्कणं दारुणम् । संसारसागरे घोरे
रौद्रे येन कर्मणा पतति । डुरुत्तारे अकुशलानुबन्धतोऽत्यन्तदीर्घ इति सूत्रार्थः ॥ ६६ ॥

विञ्जुसावत्तिञ्चं चेञ्चं, बुद्धा मन्नन्ति तारिसं ॥

सावज्जं बहुलं चेञ्चं, नेयं ताईहिं सेविञ्चं ॥ ६७ ॥

(अवचूरिः) बाह्यविञ्जूषापायमज्जिधाय संकटपविञ्जूषापायमाह । विञ्जूषाप्रत्ययं चेतो
मनो बुद्धास्तीर्थकरा मन्यन्ते तादृशं रौद्रकर्मबन्धहेतुञ्चूतं विञ्जूषाक्रियया सदृशं सा-
वद्यबहुलं चैतदार्त्तध्यानानुगतं चेतो नैतत्रातृजिः सेवितम् ॥ ६७ ॥

(अर्थ.) ए प्रमाणे प्रथमनी गाथामां बाह्य विञ्जूषाना दोषो कह्या. हवे संकटप-
रूप विञ्जूषाना दोषो कहे ठे. (बुद्धा के०) बुद्धाः एटले तीर्थकरो साधुना (वि-
ञ्जुसावत्तिञ्चं के०) विञ्जूषाप्रत्ययं एटले आञ्जूषणना संकटपसहित एवा (चेञ्चं
के०) चेतः एटले चित्तने (तारिसं के०) तादृशं एटले रौद्रकर्मबन्धनहेतुञ्चूत एवाने
(मन्नन्ति के०) मन्यन्ते एटले माने ठे. (च के०) वली (एञ्चं के०) एतत् एटले
ए चित्त आर्त्तध्याने करी (सावज्जबहुलं के०) सावद्यबहुलं एटले सावद्यदोषस-
हित एटले घणा पापनुं कारण ठे तेमाटे (ताईहिं के०) त्रातृजिः एटले संसारमां
डुःखी यथा जीवनुं रक्षण करनार एवा आर्य साधुजए (न सेविञ्चं के०) न सेवितं
एटले सेवन करेबुं नथी. ॥ ६७ ॥

(दीपिका.) एवं बाह्यविञ्जूषायामपायमुक्त्वा संकटपविञ्जूषायामपायमाह ।
बुद्धास्तीर्थकरा एवंविधं चेतः तादृशं मन्यन्ते । रौद्रं कर्मबन्धहेतुञ्चूतं विञ्जूषाक्रिया-
सदृशं जानन्ति । किं० चेतः । विञ्जूषाप्रत्ययं विञ्जूषानिमित्तम् । कोऽर्थः । एवं च यदि
मम विञ्जूषा संपद्यत इति तत्प्रवृत्तमित्यर्थः । सावद्यबहुलं च एतत् आर्त्तध्यानेन अनुगतं
चेतो न इत्थञ्चूतं त्रातृजिः आत्मारामैः आर्यैः साधुजिः सेवितमाचरितं कुश-
लचित्तत्वात्तेषां साधूनाम् ॥ ६७ ॥

(टीका.) एवं बाह्यविञ्जूषापायमज्जिधाय संकटपविञ्जूषापायमाह । विञ्जूस त्ति सूत्र-

म् । विञ्जूषाप्रत्ययं विञ्जूषानिमित्तं चेत एवं चैवं च यदि मम विञ्जूषा संपद्यत इति । त-
त्प्रवृत्त्यङ्गं चित्तमित्यर्थः । बुद्धास्तीर्थकरा मन्यन्ते जानन्ति । तादृशं रौद्रकर्मबन्धहेतुञ्जूतं
विञ्जूषाक्रियासदृशं सावद्यवहुदं चैतदार्तध्यानानुगतं चेतः नैतदिदञ्जूतं त्रातृजिरा-
त्मारामैः साधुजिः सेवितमाचरितम् । कुशलचित्तत्वात्तेषामिति सूत्रार्थः ॥ ६७ ॥

खवंति अप्पाणममोहदंसिणो, तवे रया संजमअज्जवेगुणे ॥

धुणंति पावाइं पुरेकडाइं, नवाइं पावाइं न ते करंति ॥ ६८ ॥

(अवचूरिः) उक्ता उत्तरगुणाः । सांप्रतं फलदर्शनेनोपसंहारमाह । क्षपयन्ति शो-
धयन्त्यात्मानममोहदर्शिनः । यथावस्थितार्थदर्शिनः । तपसि रताः । किञ्चूते । संयमा-
र्जवगुणे । त एवंञ्जूता धुन्वन्ति कम्पयन्ति पापानि पुराकृतानि । नवानि प्रत्यग्राणि
पापानि ते न कुर्वन्ति साधवः ॥ ६८ ॥

अर्थः—शोचावर्जननामा अढारमुं स्थानक कहुं. तेथी अढारे पापस्थानक कह्या. ते
कहेवाथी उत्तरगुणो कह्या. हवे ते अढार पापस्थानकनो उपसंहार करता थका कहे ठे.
(अमोहदंसिणो के०) अमोहदर्शिनः एटले मोह रहित वस्तुने जोनारा अर्थात् वस्तु-
ने यथार्थ पणे जाणनारा एवा साधुर्त् पोताना (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले आत्माने
(खवंति के०) क्षपयंति एटले खपावे, शोधे. (संजमअज्जवेगुणे के०) संयमार्जवगुणे
एटले संयम अने आर्जव ठे गुण जेमां एवा(तवे के०)तपसि एटले तपने विषे(रया के०)
रताः एटले रक्त सावधान अर्थात् क्षमा दयाए करी युक्त एवा साधुर्त्(पुरेकडाइं के०)
पुराकृतानि एटले पूर्वे घणा जवना करेला एटले जन्मांतरना संचेला ज्ञानावरणा-
दिक अशुज एवा आठ कर्मो तेने (धुणंति के०) धुन्वंति एटले खपावे, अने वढी
(ते के०) ते साधुर्त् (नवाइं के०) नवानि एटले नवीन एटले नवां (पावाइं के०)
पापानि एटले पापोने अर्थात् अशुज कर्मोने (न करंति के०) न कुर्वन्ति एटले करे
नहि. अप्रमत्त होवाथी वांधे नहि. ॥ ६८ ॥

(दीपिका.) उक्तः शोचावर्जनास्थानविधिः । तस्यान्निधानेन चाष्टादशपदमप्युक्तम् ।
अष्टादशपदकथनेन च उत्तरगुणा उक्ताः । सांप्रतमुक्तफलदर्शनेनोपसंहारमाह । य एवं-
विधाः साधव आत्मानं जीवं तेन चित्तयोगेन अनुपशांतं शमयोजनेन क्षपयंति । किं-
ञ्जूताः साधवः । अमोहदर्शिनः । अमोहं ये पश्यन्ति यथावत् पश्यंति इत्यर्थः । त एव
विशेष्यंते । पुनः किं० साधवः । तपसि अनशनादिलक्षणे रता आसक्ताः । किञ्चूते तपसि
इत्याह । संयमार्जवगुणे संयमार्जवे गुणौ यस्य तपसः तस्मिन् संयमरुजुचावगुणप्रधान
इत्यर्थः । त एवंञ्जूताः साधवः पापानि धुन्वन्ति कम्पयंति । किञ्चूतानि पापानि । पुरेकडाइं

४९९ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

पुराकृतानि जन्मांतरेपूपाजितानि । पुनस्ते साधवो नवानि पापानि न कुर्वति । तथा-
प्रमत्तत्वादिति ॥ ६७ ॥

(टीका.) उक्तः शोभावर्जनास्थानविधिः । तदन्निधानादष्टादशं पदम् । तदन्निधाना-
च्चोत्तरगुणाः । सांप्रतमुक्तफलप्रदर्शनेनोपसंहरन्नाह । खवंति त्ति सूत्रम् । क्षपयन्त्यात्मानं
तेन तेन चित्तयोगेनानुपशांतं शमयोजनेन जीवम् । किंविशिष्टा इत्याह । अमोहदर्शिनः ।
अमोहं ये पश्यन्ति यथावत्पश्यन्तीत्यर्थः । त एव विशेष्यन्ते । तपस्यनशनादिलक्षणे
रताः सक्ताः । किंविशिष्टे तपसीत्याह । संयमार्जवगुणे संयमार्जवे गुणौ यस्य तपसस्त-
स्मिन् । संयमरुजुत्तावप्रधाने शुद्ध इत्यर्थः । त एवंभूता धुन्वन्ति कम्पयन्त्यपनयन्ति
पापानि पुराकृतानि जन्मान्तरोपात्तानि । नवानि प्रत्यग्राणि पापानि न ते साधवः कु-
र्वन्ति । तथाप्रमत्तत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ६७ ॥

सत्त्वसंता अममा अकिंचणा, सविज्ञविज्ञाणुगया जसंसिणो ॥

उत्तुप्पसन्ने विमलेव चंदिमा, सिद्धिं विमाणाइं उवंति ताइणो त्ति बेमि ६९

॥ धम्मत्तकामप्रयणं ठं ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) सदोपशान्ताः साधवः अममाः ममत्वशून्या अकिंचनाः स्वर्णमिथ्यात्व-
रहिताः । स्वात्मीया विद्या स्वविद्या परलोकोपकारिणी केवलश्रुतरूपा तथा स्वविद्यविद्य-
या अनुगता युक्ताः । न पुनः परविद्यया इहलोकोपकारिण्येति । यशस्विनः शुद्ध-
पारलौकिकयशोवन्तः । त एवंभूता ऋतौ परिणते शरत्काल इव चन्द्रमा चन्द्रमा इव
विमला चावमलरहिताः सिद्धिं निर्वृतिं तथा साधवः शेषकर्माणो विमानानि सौधर्मावतं-
सकादीन्युपयन्ति गच्छन्ति त्रातारः स्वपरापेक्षया साधव इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥६९॥
इति षष्ठाध्ययनावचूरिः ॥ ६ ॥

(अर्थः) वली ते साधु कहेवा ठे, तथा कया पदने पामे ठे ते कहे ठे. (सत्त्वसं-
ता के०) सदोपशांताः एटले निरंतर उपशांत क्रोधरहित क्षमावंत, (अममा के०)
अममाः एटले द्रव्यशी वस्तु उपर अने चावशी शरीर उपर नशी ममता जेने एवा
(अकिंचणा के०) अकिंचनाः एटले परिग्रहरहित, (सविज्ञविज्ञाणुगया के०) स्ववि-
द्यविद्यानुगताः एटले पोतानी जे परलोकोपकारिणी केवलज्ञान अथवा श्रुतज्ञानरूप वि-
द्या तेणे करी युक्त तथा (जसंसिणो के०) यशस्विनः एटले चावशी संयमरूपअने द्रव्य-
शी कीर्तिरूप यश तेणे करी युक्त तथा (उत्तुप्पसन्ने के०) ऋतुप्रसन्ने एटले प्रसन्नऋतुमां
एटले शारदीय ऋतुए एटले शरत्कालमां आसोकार्तिकनी पूनमनी रात्रे सोलकलासहित

(विमले के०)निर्मल वादलरहित(चंदिमा व के०)चंद्रमा इव एटले चंद्रमा शोभे तेम साधुना सत्तावीश गुण ते रूप कला सहित अने आठ कर्मरूप वादल तेणे रहित निर्मल एवा अने(ताइणो के०)त्रातारः एटले ठ कायना जीवने रक्षण करनार एवा साधुर्त्त (सिद्धिं के०) सिद्धिं एटले मुक्तिने(उवंति के०)उपयंति एटले पामे ठे, अने कदाचित् जो शेष कर्म रह्या होय तो(विमाणाइं के०)विमानानि एटले सौधर्मावतंसक प्रमुख विमान प्रत्ये पामे ठे. एटले वैमानिक देवता थाय.(तिवेमि के०)इति ब्रवीमि एटले एम शिष्यप्रत्ये गुरु कहे ठे ॥६९॥

इति श्रीदशवैकालिकसूत्रस्य षष्ठाध्ययने बालावबोधः समाप्तः ॥ ६ ॥

(दीपिका.) किं च । ताइणो त्ति त्रातारः स्वस्य परस्य चापेक्षया साधवः सिद्धिं मुक्तिं व्रजन्ति । तथा केऽपि साधवः शेषकर्माणो विमानानि सौधर्मावतंसकादीन्युपयान्ति सामीप्येन गच्छन्ति । किं० साधवः । सदा उपशान्ताः सर्वकालमेव क्रोधरहिताः । पुनः किं० साधवः । अयमाः सर्वत्र ममत्वशून्याः । पुनः किं० साधवः । अकिंचना हिरण्यादिद्रव्येण मिथ्यात्वादिज्ञावेन च किंचनेन मुक्ताः । पुनः किं० साधवः । स्वात्मीया विद्या स्वविद्या परलोकोपकारिणी केवलश्रुतरूपा । स्वविद्या चासौ विद्या च स्वविद्यविद्या तथा स्वविद्यविद्यया अनुगता युक्ताः । न पुनः परविद्यया इहलोकोपकारिण्या । पुनः किं० साधवः । यशस्विनः शुद्धेन परलोकसंबन्धिना यशसा सहिताः । पुनः किं० साधवः । ऋतौ प्रसन्ने परिणते शरत्कालादौ विमल इव चंद्रमाः चंद्रमा इव विमला इत्येवंकटपास्ते ज्ञावमलरहिता इत्यर्थः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ६९ ॥

इति दशवैकालिकसूत्रे धर्मार्थकामाख्ये षष्ठेऽध्ययने श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिता शब्दार्थवृत्तिः समाप्ता ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च सदोवसंत त्ति सूत्रम् । सदोपशान्ताः सर्वकालमेव क्रोधरहिताः । सर्वत्राममा ममत्वशून्याः । अकिंचना हिरण्यादिमिथ्यात्वादिद्रव्यज्ञावकिंचनविनिर्मुक्ताः । स्वा आत्मीया विद्या स्वविद्या परलोकोपकारिणी केवलश्रुतरूपा तथा स्वविद्यया विद्ययानुगता युक्ता न पुनः परविद्यया इहलोकोपकारिण्येति । त एव विशेष्यन्ते । यशस्विनः शुद्धपारलौकिकयशोवन्तः । त एवंभूता ऋतौ प्रसन्ने परिणते शरत्कालादौ विमल इव चन्द्रमाः । चन्द्रमा इव विमलाः । इत्येवंकटपास्ते ज्ञावमलरहिताः सिद्धिं निर्वृतिं तथा सावशेषकर्माणो विमानानि सौधर्मावतंसकादीन्युयान्ति सामीप्येन गच्छन्ति । त्रातारः स्वपरापेक्षया साधव इति ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्तेच पूर्ववत् । व्याख्यातं षष्ठाध्ययनम् ॥ ६९ ॥

इति श्रीहरिऋद्धसूरिविरचितायां दशवैकालिकवृत्तौ षष्ठमध्ययनम् ॥ ६ ॥

अथ वाक्यशुद्ध्याख्यं सप्तममध्ययनम् ।

चउन्हं खलु चासाणं, परिसंखाय पन्नवं ॥

उन्हं तु विणयं सिक्के, दो न चासिज्ज सवसो ॥ १ ॥

(अवचूरिः) अथ सप्तमं वाक्यशुद्ध्याध्ययनमारच्यते । पूर्वाध्ययन आचारः कथितः । स च निरवद्यवचसा वाच्यः । अतो वाक्यशुद्धिमाह । चतसृणां खलु चासाणां खलुशब्दोऽवधारणे चतसृणामेव ज्ञातव्यानां चासाणां सत्यादीनां परिसंख्याय ज्ञात्वा सर्वैः स्वरूपं प्रकारैरिति वाक्यशेषः । प्रज्ञावान् प्राज्ञः सत्यासत्यामृषाज्यां द्याज्यामेव । तुरवधारणे । आज्यां विनयं शुद्धप्रयोगं विनीयतेऽनेन कर्मेति कृत्वा शिद्धेत जानीयात् । द्वे असत्यासत्यामृषे न चाषेत सर्वशः सर्वैः प्रकारैरिति ॥१॥

(अर्थ.) हवे वाक्यशुद्धि नामक अध्ययन शरू कराय ठे. तेनो पूर्वाध्ययननी साये आ रीते संबंध ठे. पूर्वाध्ययनमां कहुं के, गोचरीए गएला साधुने कोइ कांइ धर्म संबंधी प्रश्न करे तो त्यांज विस्तरथी धर्मकथा न कहेवी, तो उपासरे कहीश, अथवा मारा गुरु कहेशे, एम कहेवुं. अटली वात कही. हवे ते साधु अथवा तेना गुरु उपासराने विषे पृष्ठकने विस्तरथी धर्मकथा कहे, ते वचनना गुण दोष जाणी निरवद्य वचनथीज कहेवी. ए वात आ अध्ययनमां कहेवानी ठे. आ संबंधथी आवेला ए सातमा अध्ययननुं चउन्हं इत्यादि प्रथम सूत्र ठे. (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली पुरुष (चउन्हं खलु के०) चतसृणामेव एटले चारज (चासाणं के०) चासाणाम् एटले चासाणनुं स्वरूप (परिसंखाय के०) परिसंख्याय एटले सर्व प्रकारे जाणीने (उन्हंतु के०) द्याज्यां तु एटले बेज चाषावडे अर्थात् सत्या अने असत्यामृषा ए बे चाषावडे करीने ज (विणयं के०) विनयं एटले शुद्ध प्रयोग करवाने (सिक्के के०) शिद्धेत एटले शीखे, जाणे. अने बाकी रहेली (दो के०) द्वे एटले बे चाषाणं (सवसो के०) सर्वशः एटले सर्व प्रकारे (न चासिज्ज के०) न चाषेत एटले न बोले. ॥ १ ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं धर्मार्थकामकथानामकं षष्ठमध्ययनम् । अथ वाक्यशुद्धिनामकं सप्तममध्यायनं व्याख्यायते । अस्य अध्ययनस्य पूर्वाध्ययनेन अयं संबंधः । पूर्वाध्ययन एवमुक्तं गोचरीप्रविष्टस्य साधोः केनापि पृष्ठं त्वं स्वकीयमाचारं कथय । तदा तेन स्वाचारं जानतापि महाजनसमक्षं विस्तरतस्तत्रैव न वक्तव्य आचारः । किं तु उपाश्रये गुरवः कथयिष्यन्तीति वक्तव्यम् । इह सप्तमेऽध्ययने तु उपाश्रयगतेनापि तेन गुरुणा वचनदोषगुणान्निज्ञेन निरवद्यवचनेन कथयितव्यमित्येतदुच्यते । उक्तं च

सावज्ञाणवज्ञाणं वयणाणं जो न याणइ विसेसं ॥ वोचुं पि तस्स न खमं, किमंग पुण देसणं काउं ॥ १ ॥ इत्यनेन संबन्धेना यातमिदमध्ययनम् । तत्र सूत्रम् । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुः द्वाच्यां सत्यासत्यामृषाच्यां ज्ञाषाच्यां विनयं शुद्धप्रयोगं शिक्षेत जानीयात् । तुः अवधारणे । द्वाच्यामेवाच्याम् । तत्र विनय इति कोऽर्थः । विनीयते-ऽनेन कर्म इति विनयस्तं विनयं पुनर्द्धं असत्यासत्यामृषे न ज्ञाषेत सर्वशः सर्वैः प्रकारैः । किं कृत्वा । चतसृणां ज्ञाषाणां सत्यादीनां परिसंख्याय सर्वैः प्रकारैः ज्ञात्वा । किम् । स्वरूपमिति शेषः । खलुशब्दोऽवधारणार्थे । ज्ञाषाचतुष्टयमेवास्ति नान्या ज्ञाषा वर्तते ॥ १ ॥

(टीका.) सांप्रतं वाक्यशुद्ध्याख्यमध्ययनं प्रारभ्यते । अस्य चायमजिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने गोचरप्रविष्टेन सता स्वाचारं पृष्टेन तद्विदापि न महाजनसमर्द्धं तत्रैव विस्तरतः कथयितव्य इत्यपित्वालये गुरवो वा कथयन्तीति वक्तव्यमित्येतदुक्तम् । इह त्वालयगतेनापि तेन गुरुणा वा वचनदोषगुणाजिज्ञेन निरवद्यवचसा कथयितव्य इत्येतदुच्यते । उक्तं च । सावज्ञाणवज्ञाणं, वयणाणं जो न याणइ विसेसं ॥ वोचुं पि तस्स ए खमं, किमंग पुण देसणं काउं ॥१॥ इत्यनेनाजिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र वाक्यशुद्धिरिति द्विपदं नाम । तत्र वाक्यनिक्षेपाजिधानार्थमाह ॥ निस्केवो अ चउक्को, वक्के दवं तु ज्ञासदवाइं ॥ ज्ञावे ज्ञासासदो, तस्स य एगच्छिआ इणमो ॥३५॥ व्याख्या ॥ निक्षेपस्तु चतुष्को नामस्थापनाद्रव्यज्ञावलक्षणो वाक्ये वाक्यविषयः । तत्र नामस्थापने क्लृप्ते । द्रव्यं तु द्रव्यवाक्यं पुनर्द्धंशरीरत्रव्यशरीरव्यतिरिक्तम् । ज्ञाषाद्रव्याणि ज्ञाषकेण गृहीतान्यनुच्चार्यमाणानि । ज्ञाव इति ज्ञाववाक्यं ज्ञाषाशब्दः । ज्ञाषाद्रव्याणि शब्दत्वेन परिणतान्युच्चार्यमाणानीत्यर्थः । तस्य तु वाक्यस्य एकार्थिकान्यमूनि वक्ष्यमाणलक्षणानीति गार्थार्थः ॥ वक्कं वयणं च गिरा, सरस्सई ज्ञारही अ गो वाणी ॥ ज्ञासा पन्नवणी दे-सणी अ वयजोग जोगे अ ॥३६॥ व्याख्या ॥ वाक्यं वचनं च गीः सरस्वती ज्ञारती च गौर्वाक् ज्ञाषा प्रज्ञापनी देशनी च वाग्योगो योगश्च एतानि निगदसिद्धान्येवेति गार्थार्थः ॥ ॥ ॥ पूर्वोद्दिष्टां द्रव्यादिज्ञाषामाह ॥ दवे तिविहा गहणे, अ निसर्गे तह जवे पराघाए ॥ ज्ञावे दवे अ सुए, चरित्तमाराहणी चेव ॥३७॥ व्याख्या ॥ द्रव्य इति द्वारपरामर्शः । द्रव्यज्ञाषा त्रिविधा । ग्रहणे च निसर्गे च तथा जवेत्पराघाते । तत्र ग्रहणं ज्ञाषाद्रव्याणां काययोगेन यत् । सा ग्रहणद्रव्यज्ञाषा । निसर्गस्तेषामेव ज्ञाषाद्रव्याणां वाग्योगेनोत्सर्गक्रिया । पराघातस्तु निसृष्टज्ञाषाद्रव्यैस्तद-

न्येषां तथात्मपरिणामापादनक्रियावत्प्रेरणम् । एषा त्रिप्रकारापि क्रिया द्रव्ययोगस्य प्राधान्येन विवक्षितत्वात् द्रव्यज्ञापेति । ज्ञाव इति द्वारपरामर्शः । ज्ञावज्ञाषा त्रिविधैव । द्रव्ये च श्रुते चारित्र इति । द्रव्यज्ञावज्ञाषा श्रुतज्ञावज्ञाषा चारित्रज्ञावज्ञाषा च । तत्र द्रव्यं प्रतीत्योपयुक्तैर्या ज्ञाप्यते सा द्रव्यज्ञावज्ञाषा । एवं श्रुतादिष्वपि वाच्यम् । इयं त्रिप्रकारापि वक्रजिप्रायात्तद्रव्यज्ञावप्राधान्यापेक्षया ज्ञावज्ञाषा । इयं चौघत एवाराधनी चैवेति । द्रव्याराधनत्वाच्चशब्दाद्विराधनी चोन्नयं वानुन्नयं च जवति द्रव्याद्याराधनादिच्य इति । आहेह द्रव्यज्ञाववाक्यस्वरूपमजिधातव्यं तस्य प्रस्तुतत्वात्तत्किमनया ज्ञापयेत्युच्यते । वाक्यपर्यायत्वाज्ञाषाया न दोषः । तत्त्वतस्तस्यैवाजिधानादिति गाथासमुदायार्थः ॥ अवयवार्थं तु वक्ष्यति । तत्र द्रव्यज्ञावज्ञाषामधिकृत्याराधन्यादिज्ञेदयोजनामाह ॥ आराहणी उ दवे, सच्चा मोसा विराहणी होइ ॥ सच्चामोसा मीसा, असच्चमोसा य पडिसेहो ॥ ३७ ॥ व्याख्या ॥ आराध्यते परलोकापीडया यथावदजिधीयते वस्त्वनयेत्याराधनी तु द्रव्य इति द्रव्यविषया ज्ञावज्ञाषा सत्या । तुशब्दात् द्रव्यतो विराधन्यपि काचित्सत्या परपीडासंरक्षणफलज्ञावाराधनादिति । मृषा विराधनी जवति । तद्द्रव्यान्यथाजिधानेन तद्विराधनादिति ज्ञावः । सत्यामृषा मिश्रा । मिश्रेत्याराधनी विराधनी च । असत्यामृषा च प्रतिषेध इति नाराधनी नापि विराधनी तद्वाच्यद्रव्ये तथोन्नयाज्ञावादित्यासां च स्वरूपमुदाहरणैः स्पष्टीजविष्यतीति गाथार्थः ॥ ॥ तत्र सत्यामाह ॥ जणवयसम्मयठवणा, नामे रूवे पमुच्च सच्चे अ ॥ ववहारज्ञावजोगे, दसमे उवम्मसच्चे अ ॥३८॥व्याख्या॥सत्यं तावद्वाक्यं च दशप्रकारं जवति । जनपदसत्यादिज्ञेदात् । तत्र जनपदसत्यं नाम नानादेशज्ञाषारूपमप्यविप्रतिपत्या यदेकार्थप्रत्यायनव्यवहारसमर्थमिति । यथोदकार्थं कौकणकादिषु पयः पिच्चमुदकं नीरमित्याद्यदुष्टविवक्षाहेतुत्वान्नानाजनपदेष्विष्टार्थप्रतिपत्तिजनकत्वाद्ध्यवहारप्रवृत्तेः सत्यमेतदित्येवं शेषेष्वपि ज्ञावना कार्या । संमतसत्यं नाम कुमुदकुवलयोत्पलतामरसानां समाने पङ्कसंज्ञवे गोपालादीनामपि संमतमरविन्दमेव पङ्कजमिति । स्थापनासत्यं नाम अक्षरमुद्राविन्यासादिषु यथा माषकोऽयं, कार्षापणोऽयं, शतमिदं, सहस्रमिदमिति । नामसत्यं नाम कुलवमर्धयन्नपि कुलवर्द्धन इत्युच्यते, धनमवर्धयन्नपि धनवर्द्धन इत्युच्यते, अयद्दश्च यद्द इति । रूपसत्यं नाम अतद्गुणस्य तथारूपधारणं रूपसत्यम् । यथा प्रपञ्चयतेः प्रव्रजितरूपधारणमिति । प्रतीत्यसत्यं नाम यथा अनामिकाया दीर्घत्वं ह्रस्वत्वं चेति । तथाहि तस्यानन्तपरिणामस्य द्रव्यस्य तत्सहकारिकारणसंनिधानेन तत्तद्रूपमजिद्व्यज्यत इति सत्यता । व्यवहारसत्यं नाम दह्यते गिरिर्गलति ज्ञाजनमनुदरा कन्या अलोमा एडकेति गिरिगततृणादिदाहे व्यवहारः प्रवर्तते, तथोदके च गलति

सति, तथा संज्ञोगबीजप्रज्ञबोदराज्ञावे च सति, तथा लवनयोग्यलोमाज्ञावे सति ।
 ज्ञावसत्यं नाम शुक्ला बलाका । सत्यपि पञ्चवर्णसंज्ञवे शुक्लवर्णोत्कटत्वाहुक्तेति । योग-
 सत्यं नाम ठत्रयोगाञ्जरी दाफुयोगादानी चेत्येवमादि । दशभमौपम्यसत्यं च । तत्रौपम्य-
 सत्यं नाम समुद्रवत्तडाग इति गाथार्थः ॥ उक्ता सत्याधुना मृषावादमाह ।
 कोहे माणे माया, लोत्रे पेजे तहेव दोसे अ ॥ हासज्ञए अस्काइय, उवधाए निस्सिआ
 दसमा ॥४०॥व्याख्या॥ क्रोध इति । क्रोधनिःसृता यथा । क्रोधाजिज्ञूतः पिता पुत्रमाह ।
 न त्वं मम पुत्रः । यद्वा क्रोधाजिज्ञूतो वक्ति तदाशयविपत्तितः सर्वमेवासत्यमिति ।
 एवं माननिःसृता मानाध्मातः क्वचित्केनचिदद्वयधनोऽपि पृष्ट आह महाधनोऽह-
 मिति । मायानिःसृता मायाकारप्रचृतय आहुर्नष्टो गोलक इति । लोत्रनिःसृता वणि-
 कप्रचृतीनामन्यथाक्रीतमेवेदमिदं क्रीतमित्यादि । प्रेमनिःसृता अतिरक्तानां दासोऽहं
 तवेत्यादिः । द्वेषनिःसृता मत्सरिणां गुणवत्यपि निर्गुणोऽयमित्यादिः । हास्यनिःसृता
 कान्दर्पिकानां किञ्चित्कस्यचित्संबन्धि गृहीत्वा पृष्टानां न दृष्टमित्यादि । जयनिःसृता
 तस्करादिगृहीतानां तथा तथा असमञ्जसाजिधानम् । आख्यायिकानिःसृता तत्प्रति-
 बद्धोऽसत्प्रदापः । उपघातनिःसृता अचोरे चोर इत्यन्याख्यानवचनमिति गाथार्थः ।
 उक्ता मृषा सांप्रतं सत्यामृषामाह ॥ उत्पन्नविगयमीसग, जीवमजीवेअजीवअजीवे ॥
 तहणंतमीसगा खलु, परित्तअद्दा अ अद्दद्दा ॥ ४१ ॥ व्याख्या ॥ उत्पन्नविगतमिश्रकेति
 उत्पन्नविषया सत्यामृषा यथैकं नगरमधिकृत्यास्मिन्नथ दश दारका उत्पन्ना इत्यजिदध-
 तस्तद्व्यूनाधिकज्ञावे व्यवहारतोऽस्याः सत्यामृषात्वात् । श्वस्ते शतं दास्यामि इत्यजि-
 धाय पञ्चाशत्स्वपि दत्तेषु लोके मृषात्वादर्शनात् । अनुत्पन्नेष्वेवादत्तेष्वेव मृषात्वसिद्धेः ।
 सर्वथा क्रियाज्ञावेन सर्वथा व्यत्ययादित्येवं विगतादिष्वपि ज्ञावनीयमिति । तथाच
 विगतविषया सत्यामृषा यथैकं ग्राममधिकृत्यास्मिन्नथ दश वृद्धा विगता इत्यजि-
 दधतस्तद्व्यूनाधिकज्ञावे । एवं मिश्रका सत्यामृषा उत्पन्नविगतोज्ञयसत्यामृषा । यथैकं
 पत्तनमधिकृत्याहास्मिन्नथ दश दारका जाता दश च वृद्धा विगता इत्यजिदधतस्तद्व्यूना-
 धिकज्ञावे । जीवमिश्रा जीवविषया सत्यामृषा यथा जीवन्मृतकमिराशौ जीवराशिरि-
 ति । अजीवमिश्रा च अजीवविषया सत्यामृषा यथा तस्मिन्नेवप्रचृतमृतकमिराशावजीव-
 राशिरिति । जीवाजीवमिश्रेति जीवाजीवविषया सत्यामृषा यथा तस्मिन्नेव जीवन्मृतक-
 मिराशौ प्रमाणनियमेनैतावन्तो जीवन्त्येतावन्तश्च मृता इत्यजिदधतस्तद्व्यूनाधिकज्ञावे ।
 तथानन्तमिश्रा खद्विवति अनन्तविषया सत्यामृषा यथा मूलकदान्दौ परीतपत्रादिमत्य-
 नन्तकायोऽयमित्यजिदधतः । परीतमिश्रा परीतविषया सत्यामृषा यथानन्तकायलेश-
 वति परीतम्बानमूलादौ परीतोऽयमित्यजिदधतः । अद्दामिश्रा कालविषया सत्यामृषा

४९८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

यथा कश्चित् कस्मिंश्चित् प्रयोजने सहायांस्त्वरयन् परिणतप्राये वासर एव रजनी वर्तत इति ब्रवीति । अरुद्धमिश्रा च दिवसरजन्येकदेशः अरुद्धोच्यते । तद्विषया सत्यामृषा यथा कश्चित् कस्मिंश्चित् प्रयोजने त्वरयन् प्रहरमात्र एव मध्याह्न इत्याह । एवं मिश्रशब्दः प्रत्येकमत्रिसंबध्यत इति गाथार्थः ॥ ॥ उक्ता सत्यामृषा सांप्रतमसत्यामृषामाह ॥ आमंत्रणि आणवणी, जायणि तह पुठणी अ पन्नवणी ॥ पच्चरकाणी चासा, चासा इच्छानुलोमा अ ॥ ४१ ॥ व्याख्या ॥ आमंत्रणी यथा हे देवदत्त इत्यादिः । एषा किलाप्रवर्तकत्वात्सत्यादिजाषात्रयलक्षणवियोगतस्तथाविधदलोत्पत्तेरसत्यामृषेति । एवमाज्ञापनी यथेदं कुरु । इयमपि तस्य करणकारणजावतः परमार्थेनैकत्राप्यनियमात्तथाप्रतीतेः अद्भुतविवक्षाप्रसूतत्वादसत्यामृषेत्येवं स्वबुद्धान्यत्रापि जावना कार्येति । याचनी यथा जिज्ञां प्रयच्छेति । तथा प्रब्रवीति यथा कथमेतदिति । प्रज्ञापनी यथा हिंसादिप्रवृत्तो दुःखितादिर्भवति । प्रत्याख्यानी जाषा यथादित्सेति जाषा । इच्छानुलोमा च यथा केनचित्कश्चिदुक्तः साधुसकाशं गच्छाम इति स आह शोचनमिदमिति गाथार्थः ॥ ४२ ॥ अणजिग्गहिआ चासा, चासा अ अजिग्गहंमि बोधवा ॥ संसयकरणी चासा, वायडअवायडा चेव ॥ ४३ ॥ व्याख्या ॥ अनजिग्गहीता जाषा अर्थमनजिग्गह्य योच्यते डित्थादिवत् । जाषा चाजिग्गहे बोद्धव्या अर्थमजिग्गह्य योच्यते घटादिवत् । तथा संसयकरणी च जाषा अनेकार्थसाधारणा योच्यते । सैन्धवमित्यादिवत् । व्याकृता स्पष्टा प्रकटार्था देवदत्तस्यैष त्रातेत्यादिवत् । अव्याकृता चैवास्पष्टाप्रकटार्था बाललज्जादीनां थपनिकेत्यादिवदिति गाथार्थः ॥ ४३ ॥ उक्ता सत्यामृषा । सांप्रतमोघत एवास्याः प्रविजागमाह ॥ सवावि अ सा डुविहा, पज्जात्ता खलु तहा अपज्जात्ता ॥ पढमा दो पज्जात्ता, उवरिह्वा दो अपज्जात्ता ॥ ४४ ॥ व्याख्या ॥ सर्वापि च सा सत्यादिजेदजिज्ञा जाषा द्विविधा । पर्याप्ता खलु तथापर्याप्ता । पर्याप्ताया एकपक्षे निक्षिप्यते सत्या वा मृषा वेति । तद्व्यवहारसाधनी तद्विपरीता पुनरपर्याप्ता अतएवाह । प्रथमे हे जाषे सत्यामृषे पर्याप्ते । तथा स्वविषयव्यवहारसाधनात्तथा उपरितने हे सत्यामृषासत्यामृषाजाषे अपर्याप्ते । तथा स्वविषयव्यवहारासाधनादिति गाथार्थः ॥ ४४ ॥ उक्ता ड्रव्यजावजाषा । सांप्रतं श्रुतजावजाषामाह ॥ सुअधम्मे पुण तिविहा, सच्चा मोसा असच्चमोसाअ ॥ सम्मदिठ्ठी उ सुउवगउ सो चासई सच्चं ॥ ४५ ॥ व्याख्या ॥ श्रतधर्म इति श्रतधर्मविषया पुनस्त्रिविधा भवति जावजाषा । तद्यथा सत्या मृषा सत्यामृषा चेति । तत्र सम्यग्दृष्टिस्तु सम्यग्दृष्टिरेव श्रुतोपयुक्त इत्यागमे यथावदुपयुक्तो यः स जाषते सत्यमागमानुसारेण वक्तीति गाथार्थः ॥ सम्मदिठ्ठी उ सुअंमि, अणउत्तो अहेउगं चेव ॥ जं चासइ सा मोसा, मिठ्ठादिठ्ठी वि अ तहेव ॥ ४६ ॥ व्याख्या ॥ सम्मदिठ्ठी सम्य-

गृहद्विरेव सामान्येन श्रुते आगमे अनुपयुक्तः प्रमादाद्यत्किंचिदहेतुकं चैव यज्जाषते ।
तन्तुज्यः पट एव ज्वतीत्येवमादि सा मृषा विज्ञानादेरपि तत एव ज्ञावादिति । मि-
थ्याद्विरेपि तथैवेत्युपयुक्तोऽनुपयुक्तो वा यज्जाषते सा मृषैव घुणाक्षरन्यायसंवादेऽपि
सदसतोरविशेषाद्यदृष्टोपलब्धेरुन्मत्तवदिति गाथार्थः ॥ हवइ उ असच्चमोसा, सुअंमि
उवरिद्वए तिनाणंमि ॥ जं उवउत्तो ज्ञासइ, एत्तो वोहं चरित्तंमि ॥ ४७ ॥ व्याख्या ॥
हवइ ज्वति तु असत्यामृषा श्रुते आगम एव परावर्तनादि कुर्वतः प्रायस्तस्यामंत्र-
ण्यादि ज्ञाषारूपत्वात्तथोपरितनेऽवधिमनःपर्यायकेवललक्षणे त्रिज्ञान इति ज्ञानत्रये-
ऽपि यदुपयुक्तो ज्ञाषते सा असत्यामृषा आमंत्रण्यादिवत् तथाविधाध्यवसायप्रवृत्ते-
रित्युक्ता श्रुतज्ञावज्ञाषा । अत ऊर्ध्वं वक्ष्ये चारित्र इति चारित्रविषयां ज्ञावज्ञाषामि-
ति गाथार्थः ॥ षडमविइआ चरित्ते, ज्ञासा दो चैव होंति नायवा ॥ सचरित्तस्स उ
ज्ञासा, सच्चामोसा उ इअरस्स ॥ ४८ ॥ व्याख्या ॥ प्रथमद्वितीये सत्यामृषे चारित्र
इति चारित्रविषये ज्ञाषे द्वे एव ज्वतो ज्ञातव्ये । स्वरूपमाह । सचरित्रस्य चारित्र-
परिणामवतः । तुशब्दात्तदृद्धिनिबन्धनचूता च ज्ञाषा द्रव्यतस्तथान्यथाज्ञावेऽपि
सत्या सतां हितत्वादिति । मृषा त्वितरस्याचारित्रस्य तदृद्धिनिबन्धनचूता चेति
गाथार्थः ॥ ॥ उक्तं च वाक्यमधुना शुद्धिमाह ॥ णामं ठवणा सुद्धी, अ दवसुद्धी
अ ज्ञावसुद्धी अ ॥ एएसिं पत्तेअं, परूवणा होइ कायवा ॥ ४९ ॥ व्याख्या ॥ नामशुद्धिः
स्थापनाशुद्धिर्द्रव्यशुद्धिश्च ज्ञावशुद्धिश्च । एतेषां नामशुद्ध्यादीनां प्रत्येकं प्ररूपणा
ज्वति कर्तव्येति गाथार्थः ॥ तत्र नामस्थापने कुलत्वादनङ्गीकृत्य द्रव्यशुद्धिमाह ॥
तिविहा उ दवसुद्धी, तदवादेसउं पहाणे अ ॥ तदवगमाएसो, अणसमीसा
हवइ सुद्धी ॥ ५० ॥ व्याख्या ॥ त्रिविधा तु द्रव्यशुद्धिर्ज्वति । तद्द्रव्यत इति तद्द्रव्य-
शुद्धिरादेशत इति आदेशद्रव्यशुद्धिः । प्राधान्यतश्चेति प्राधान्यद्रव्यशुद्धिश्च । तत्र त-
द्द्रव्यशुद्धिः । अनन्येत्यनन्यद्रव्यशुद्धिर्द्रव्यमन्येन द्रव्येण सहासंयुक्तं सद्बुद्धं ज्वति
क्षीरं दधि वासौ तद्द्रव्यशुद्धिः । आदेशे मिश्रा ज्वति शुद्धिरन्यानन्यविषया । ए-
तदुक्तं ज्वत्यादेशतो द्रव्यशुद्धिर्द्विविधा । अन्यत्वेनानन्यत्वेन च । अन्यत्वे यथा शुद्ध-
वासा देवदत्तः । अनन्यत्वे शुद्धदन्त इति गाथार्थः ॥ ॥ प्रधानद्रव्यशुद्धिमाह ।
वणरसगंधफासे, समणुसा सा पहाणउं सुद्धी ॥ तड उ सुक्खि महुरा, उ समया चैव
पुक्कोसा ॥ ५१ ॥ व्याख्या ॥ वर्णरसगन्धस्पर्शेषु या मनोज्ञता सामान्येन कमनीयता ।
अथवा मनोज्ञता यथाग्निप्रायमनुकूलता सा प्राधान्यतः शुद्धिरुच्यते । तत्र चैवंचूत-
चिन्ताव्यतिकरे शुक्लमधुरौ वर्णरसौ । तुशब्दात्सुरजिमृदू गन्धस्पर्शौ च संमतौ । यथा-
ग्निप्रायमपि प्रायो मनोज्ञौ बहूनामिडं प्रवृत्तिसिद्धेः । उत्कृष्टौ च कमनीयौ च ।

४३० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

चशब्दस्य व्यवहित उपन्यास इति गाथार्थः ॥ ॥ उक्ता इव्यशुद्धिरधुना ज्ञा-
वशुद्धिमाह ॥ एमेव ज्ञावसुद्धी, तप्रावाएसउं पहाणे अ ॥ तप्रावगमाएसो, अणस-
मीसा हवइ सुद्धी ॥ ५२ ॥ व्याख्या ॥ एवमेवेति यथा इव्यशुद्धिस्तथा ज्ञावशुद्धि-
पि त्रिविधेत्यर्थः । तप्राव इति । तप्रावशुद्धिः । आदेशत इति आदेशज्ञावशुद्धिः ।
प्राधान्येन चेति प्राधान्यज्ञावशुद्धिश्च । तत्र तप्रावशुद्धिः । अनन्येत्यनन्यज्ञावशुद्धिस्त-
प्रावशुद्धिः । यो ज्ञावोऽन्येन ज्ञावेन सहासंयुक्तः सन् शुद्धो ज्ञवति । बुद्धितादेर-
ज्ञाद्यजिलाषादिवदसौ तप्रावशुद्धिः । आदेशो मिश्रा ज्ञवति शुद्धिस्तदन्यानन्यवि-
षयेत्यर्थः । एतदुक्तं ज्ञवत्यादेशज्ञावशुद्धिर्द्विविधा अन्यत्वेऽनन्यत्वे च । अन्यत्वे यथा
शुद्धज्ञावस्य साधोर्गुरुः । अनन्यत्वे शुद्धज्ञाव इति गाथार्थः ॥ ॥ प्रधानज्ञावशुद्धिमा-
ह ॥ दंसणनाणचरित्ते, तवो विसुद्धी पहाणमाएसो ॥ जम्हा उ विसुद्धमलो, तेण विसु-
द्धो हवइ सुद्धो ॥ ५३ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्रेषु दर्शनज्ञानचारित्रविषया तथा तपो-
विशुद्धिः प्राधान्यादेश इति । यद्दर्शनादीनामादिश्यमानानां प्रधानं सा प्रधानज्ञावशुद्धि-
र्यथा दर्शनादिषु द्वायिकाणि ज्ञानदर्शनचारित्राणि । तपःप्रधानज्ञावशुद्धिरान्तरतपोऽनु-
ष्ठानाराधनमिति । कथं पुनरियं प्रधानज्ञावशुद्धिरिति । उच्यते । एत्तिदर्शनादिभिः शु-
द्धेर्यस्माद्विशुद्धमलो ज्ञवति साधुः । कर्ममलरहित इत्यर्थः । तेन च मलेन विशुद्धो मुक्तो
ज्ञवति सिद्ध इत्यतः प्रधानज्ञावशुद्धिर्यथोक्तान्येव दर्शनादीनीति गाथार्थः ॥ ॥ उक्ता
शुद्धिरिह च ज्ञावशुद्ध्याधिकारः । सा च वाक्यशुद्धेर्ज्ञवतीत्याह ॥ जं वक्कं व-
यमाणस्स, संजमो सुप्पई न पुण हिंसा ॥ न य अत्तकल्लुसजावो, तेण इहं वक्कसु-
द्धि ॥ ५४ ॥ व्याख्या ॥ यद्यस्माद्वाक्यं शुद्धं वदतः सतः संयमः शुद्ध्यति शुद्ध्य-
तीति निर्मल उपजायते । न पुनर्हिंसा ज्ञवति कौशिकादेरिव । न चात्मनः कल्लुषज्ञाव
कल्लुष्यं दुष्टाजिसंधिरूपं जायते । तेन कारणेन इह प्रवचने वाक्यशुद्धिरपेक्षिता
वाक्यशुद्धिर्ज्ञावशुद्धेर्निमित्तमित्यतोऽत्र यतितव्यमिति गाथार्थः ॥ ॥ ततश्चैतदेवं
कर्तव्यमित्याह ॥ ॥ वयण विज्जत्ती कुसल-स्स संजमंमी उ कयमइस्स ।
दुप्पासिएण दुज्जाहु, विराहणा तद्ध जइअवं ॥ ५५ ॥ व्याख्या ॥ वचनविज्जक्ति-
कुशलस्य वाच्येतरवचनप्रकाराजिज्ञस्य न केवलमिदं ज्ञूतस्यापितु संयम उद्यतमते-
रहिंसायां प्रवृत्तचित्तस्येत्यर्थः । तस्याप्येवं ज्ञूतस्य कथंचिदुर्जाषितेन कृतेन ज्ञवे-
द्विराधना परलोकपीडा । अतस्तत्र दुर्जाषितवाक्यपरिज्ञाने यतितव्यं प्रयत्नः कार्य
इति गाथार्थः ॥ ॥ आह । यद्येवमलमनेनैव प्रयासेन मौनमेव श्रेय इति । न । अज्ञ-
स्य तत्रापि दोषादाह च ॥ वयणविज्जत्तिअकुसलो, वउंगयं बहुविहं अयाणंतो ॥
जइ वि न ज्ञासइ किं वी, नचेव वयगुत्तयं पत्तो ॥ ५६ ॥ व्याख्या ॥ वचनविज्जत्तयकुशलो

वाच्येतरप्रकारानजिज्ञः । वाग्गतं बहुविधमुत्सर्गादिज्ञेदजिन्नमजानानः यद्यपि न
 षते किञ्चित् । मौनेनैवास्ते नचैव वाग्गुप्ततां प्राप्तः । तथाप्यसौ अवाग्गुप्त एवेति गाथा-
 ः ॥ ॥ व्यतिरेकमाह ॥ वयणविज्जत्तीकुसलो, वज्जगयं बहुविहं वियाणंतो ॥ दिवसं पि
 षमाणो, तहा वि वग्गुत्तयं पत्तो ॥ ५७ ॥ व्याख्या ॥ वचनविज्जत्तिकुशलो वाच्येतरप्रका-
 ः जिज्ञः वाग्गतमुत्सर्गादिज्ञेदजिन्नं विजानन् दिवसमपि षमाणः सिद्धान्तविधिना त-
 षापि वाग्गुप्ततां प्राप्तः । वाग्गुप्त एवासाविति गाथार्थः ॥ ॥ सांप्रतं वचनविज्जत्तिकुश-
 ष्यौघतो वचनविधिमाह ॥ पुवं बुद्धीए पेहित्ता, पहावयमुयाहरे ॥ अचकुत्तव नेतारं
 ष्चिमन्नेउ ते गिरा ॥ ५८ ॥ व्याख्या ॥ पूर्वं प्रथमेव वचनोच्चारणकाले बुद्ध्या प्रेक्ष्य वाच्यम् ।
 ष्च पश्चाद्वाक्यमुदाहरेत् । अर्थापत्यापि कस्यचिदपीडाकरमित्यर्थः । दृष्टान्तमाह । अ-
 वहुष्मानिवान्ध इव नेतारमाकर्षकं बुद्धिमन्वेतु गीर्बुद्ध्यनुसारेण वाक्प्रवर्ततामिति
 ष्लोकार्थः ॥ ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर
 ष्यादिचर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्वक्षितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदं
 वज्जहं सूत्रम् । चतसृणां खलु षाषाणां । खलुशब्दोऽवधारणे । चतसृणामेव । नातोऽन्या
 षा विद्यत इति । षाषाणां सत्यादीनां परिसंख्याय सर्वैः प्रकारैर्ज्ञात्वा । स्वरूपमिति
 षाक्यशेषः । प्रज्ञावान् प्राज्ञो बुद्धिमान् साधुः । किमित्याह । षाच्यां सत्यासत्यामृ-
 षाच्याम् । तुरवधारणे । षाच्यामेवाच्यां विनयं शुद्धप्रयोगं । विनीयतेऽनेन कर्मेति
 कृत्वा शिक्षेत जानीयात् । षे असत्यासत्यामृषे न षाषेत सर्वशः सर्वैः प्र-
 कारैरिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

जा अ सच्चा अवत्तवा, सच्चा मोसा अ जा मुसा ॥

जा अ बुद्धेहिं नाइत्ता, न तं षासिज्ज पन्नवं ॥ २ ॥

(अवचूरिः) या च सत्या परमवक्तव्या सावद्यत्वेनामुत्र स्थिता पट्वीति कौशिक-
 षावत् । सत्यामृषा चात्र नगरे दश दारका जाता इति प्रचृति या बुद्धैरनाचीर्णा-
 असत्यामृषा आमन्त्रण्याज्ञापन्यादिका न तां षाषेत प्रज्ञावान् ॥ २ ॥

(अर्थ.) (जा च के०) या च एटले जे (सच्चा के०) सत्या एटले सत्य एवी प-
 षा षासावद्य होवाथी (अवत्तवा के०) अवक्तव्या एटले बोलवा लायक नथी.
 जा अ के०) या च एटले जे (सच्चा मोसा के०) सत्यामृषा एटले सत्यामृषा एवी
 षाषा (अ के०) च एटले तथा (मुसा के०) मृषा एटले असत्यषाषा ए वन्ने
 षाषाउं सर्वथा बोलवा योग्य नथी, (अ के०) च एटले तथा (जा के०) या ए-

वाच्येतरप्रकारानजिज्ञः । वाग्गतं बहुविधमुत्सर्गादिज्ञेदजिन्नमजानानः यद्यपि न
 नाषते किञ्चित् । मौनेनैवास्ते नचैव वाग्गुप्ततां प्राप्तः । तथाप्यसौ अवाग्गुप्त एवेति गाथा-
 र्थः ॥ ॥ व्यतिरेकमाह ॥ वयणविज्जतीकुसलो, वज्रगयं बहुविहं वियाणंतो ॥ दिवसं पि
 नासमाणो, तहा वि वग्गुत्तयं पत्तो ॥५७॥ व्याख्या ॥ वचनविज्जत्तिकुशलो वाच्येतरप्रका-
 राजिज्ञः वाग्गतमुत्सर्गादिज्ञेदजिन्नं विजानन् दिवसमपि ज्ञाषमाणः सिद्धान्तविधिना त-
 थापि वाग्गुप्ततां प्राप्तः । वाग्गुप्त एवासाविति गाथार्थः ॥ ॥ सांप्रतं वचनविज्जत्तिकुश-
 लस्यौघतो वचनविधिमाह ॥ पुवं बुद्धीए पेह्तिता, पञ्चावयमुयाहरे ॥ अचकुर्व नेतारं
 बुद्धिमन्नेउ ते गिरा ॥५८॥ व्याख्या ॥ पूर्वं प्रथमेव वचनोच्चारणकाले बुद्ध्या प्रेक्ष्य वाच्यम् ।
 दृष्ट्वा पश्चाद्वाक्यमुदाहरेत् । अर्थापत्यापि कस्यचिदपीडाकरमित्यर्थः । दृष्टान्तमाह । अ-
 चकुष्मानिवान्ध इव नेतारमाकर्षकं बुद्धिमन्वेतु गीर्बुद्ध्यनुसारेण वाक्प्रवर्ततामिति
 श्लोकार्थः ॥ ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर
 इत्यादिचर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदं
 चउन्हं सूत्रम् । चतसृणां खलु ज्ञाषाणां । खलुशब्दोऽवधारणे । चतसृणामेव । नातोऽन्या
 ज्ञाषा विद्यत इति । ज्ञाषाणां सत्यादीनां परिसंख्याय सर्वैः प्रकारैर्ज्ञात्वा । स्वरूपमिति
 वाक्यशेषः । प्रज्ञावान् प्राज्ञो बुद्धिमान् साधुः । किमित्याह । द्वाच्यां सत्यासत्यामृ-
 षाच्याम् । तुरवधारणे । द्वाच्यामेवाच्यां विनयं शुद्धप्रयोगं । विनीयतेऽनेन कर्मेति
 कृत्वा शिक्षित जानीयात् । द्वे असत्यासत्यामृषे न ज्ञाषेत सर्वशः सर्वैः प्र-
 कारैरिति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

जा अ सच्चा अवत्तवा, सच्चामोसा अ जा मुसा ॥

जा अ बुद्धेहिं नाइत्ता, न तं ज्ञासिज्ज पन्नवं ॥ २ ॥

(अवचूरिः) या च सत्या परमवक्तव्या सावद्यत्वेनामुत्र स्थिता पट्वीति कौशिक-
 ज्ञाषावत् । सत्यामृषा चात्र नगरे दश दारका जाता इति प्रचरति या बुद्धेरनाचीर्णा-
 असत्यामृषा आमन्त्रण्याज्ञापन्यादिका न तां ज्ञाषेत प्रज्ञावान् ॥ २ ॥

(अर्थ.) (जा च के०) या च एटले जे (सच्चा के०) सत्या एटले सत्य एवी प-
 ण ज्ञाषा सावद्य होवार्थी (अवत्तवा के०) अवक्तव्या एटले बोलवा लायक नथी.
 जा अ के०) या च एटले जे (सच्चामोसा के०) सत्यामृषा एटले सत्यामृषा एवी
 णाषा (अ के०) च एटले तथा (मुसा के०) मृषा एटले असत्यज्ञाषा ए वन्ने
 णाषाउं सर्वथा बोलवा योग्य नथी, (अ के०) च एटले तथा (जा के०) या ए-

४३९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

टले जे आमंत्रणादि असत्यामृषा जापा (बुद्धेहिं के०) बुद्धेः एटले तीर्थकरोए (नाशना के०) नाचरिता एटले आचीर्ण नथी. (तं के०) तां एटले ते जापाने (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् साधु (न चासिज्जा के०) न जापेत एटले वोले नहि. ॥१॥

(टीका.) विनयमेवाह । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुः तां जापां न जापेत । न इत्थञ्चूतां वाचमुदाहरेत् । तां कामित्याह । या च सत्या जापा सा पदार्थतत्त्वमङ्गीकृत्यावक्तव्या सावद्यत्वेनानुच्चारणीया । यथा अमुत्र स्थिता पद्धीति कौशिकनामतापसजाषावत् । तत्सत्यमपि न ब्रूयात् परपीडाकरं वचः ॥ तत्सत्यस्य प्रसादेन कौशिको नरकं गतः ॥ या च सत्यामृषा साप्यवक्तव्या न वक्तव्या । यथा दश दारका जाताः । मृषा च जापा सर्वैव न वक्तव्या । या च जापा बुद्धेस्तीर्थकरैर्गणधरैश्च नाचीर्णा । असत्यामृषा आमन्त्रणाज्ञापन्यादिलक्षणा अविधिपूर्वकं खरादिना प्रकारेण तामपि न जापेत इति गायार्थः ॥ २ ॥

(टीका.) विनयमेवाह । जा अ सच्च त्ति सूत्रम् । या च सत्या पदार्थतत्त्वमङ्गीकृत्यावक्तव्यानुच्चारणीया सावद्यत्वेन अमुत्र स्थिता पद्धीति कौशिकजाषावत् । सत्यामृषा वा यथा दश दारका जाता इत्यादिलक्षणा । मृषा च संपूर्णैव । च शब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । या च बुद्धेस्तीर्थकरगणधरैरनाचरिता असत्यामृषा आमन्त्रणाज्ञापन्यादिलक्षणा अविधिपूर्वकं खरादिना प्रकारेण नैनां जापेत नेत्थञ्चूतां वाचं समुदाहरेत् । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

असच्चमोसं सच्चं च, अणवज्जमककसं ॥

समुपेहमसंदिठं, गिरं भासिज्जा पन्नवं ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) उक्तावाच्या । वाच्यामाह । असत्यामृषां सत्यां च । इयं सावद्यापि सकर्कशापि जवतीत्याह । असावद्यामकर्कशां समुत्प्रेक्ष्य विचार्य स्वपरोपकारिणीमसन्दिग्धां स्पष्टां गिरं जापेत ब्रूयात् ॥ ३ ॥

(अर्थ.) बोलवा अयोग्य जाषा कही. हवे बोलवा योग्य जे जाषा ते कहे ठे. (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिमान् साधु (अणवज्जां के०) अनवद्यां एटले पापरहित एवी तथा (अककसं के०) अकर्कशां एटले जे कठोर नहि अर्थात् जेथी मत्सर विगेरे उत्पन्न न थाय एवी (असच्चमोसं के०) असत्यामृषां एटले असत्यामृषा जाषा (च के०) अने (सच्चं के०) सत्यां एटले सत्य जाषा (सम्मुपेहं के०) समुत्प्रेक्ष्य एटले परोपकार करनारी ठे एवो निश्चय करीने (असंदिठं

के०) असंदिग्धां एटले स्पष्ट, कोऽने संशय न रहे तेवी रीते (जासिजा के०) जा-
षेत एटले बोले ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यथाञ्जूता च जाषा न वाच्या सोक्ता । अथ यथाञ्जूता वाच्या तामाह ।
प्रज्ञावान् बुद्धिमान् । कः । साधुः । एवमसत्यामृषामुक्तलक्षणां गिरं जाषां जाषेत ब्रूयात् ।
किञ्जूतां गिरम् । सत्याम् । इयं च जाषा सावद्यापि कर्कशापि ज्वत्यत आह । किं-
ञ्जूतां गिरम् । अनवद्याम् । अवद्यं पापं तेन रहिताम् । पुनः किञ्जूतां गिरम् । अकर्कशां
कठोरवचनरहिताम् । किं कृत्वा जाषेत । समुत्प्रेक्ष्य स्वस्य परस्य चोपकारकारिणीति
बुद्ध्या पर्यालोच्य । पुनः किञ्जूतां गिरम् । असंदिग्धां स्पष्टां तत्कालं प्रतिपत्तिहेतुम् ॥३॥

(टीका.) यथाञ्जूतावाच्या जाषा तथाञ्जूतोक्ता । सांप्रतं यथाञ्जूता वाच्या तथा-
ञ्जूतामाह । असच्चमोसं ति सूत्रम् । असत्यामृषामुक्तलक्षणां सत्यां चोक्तलक्षणामेव ।
इयं च सावद्यापि कर्कशापि ज्वत्यत आह । अनवद्यामपापामकर्कशामतिशयो-
क्त्या ह्यमत्सरपूर्वा संप्रेक्ष्य स्वपरोपकारिणीति बुद्ध्यालोच्य असंदिग्धां स्पष्टामक्षेपेण
प्रतिपत्तिहेतुं गिरं वाचं जाषेत ब्रूयात् । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥३॥

एअं च अठमन्नं वा, जं तु नामेऽसासयं ॥

स जासं सच्चमोसं च, तं पि धीरो विवक्ष्ण ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) सांप्रतं सत्यामृषानिषेधार्थमाह । एतं चार्थमनन्तरप्रतिषिद्धं सा-
वद्यकर्कशविषयमन्यं वा एवंजातीयम् । एतन्मध्याद्य एव कश्चिदर्थो नामयत्यननुगुणं
प्रतिकूलं करोति शाश्वतं मोक्षम् । तमाश्रित्य स साधुः पूर्वोक्तजाषाजाषकत्वेनाधिकृतो
जाषां सत्यामृषामपि पूर्वोक्ताम् । अपिशब्दात् सत्यापि या तथाञ्जूता तामपि धीरो
धीमान् वर्जयेत् ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे सत्यजाषा अने सत्यामृषा जाषानो प्रतिषेध कहे ठे. (जं तु के०)
यस्तु एटले जे अर्थ निश्चययी (सासयं के०) शाश्वतं एटले शाश्वत एवा मोक्षने
(नामेऽ के०) नामयति एटले प्रतिकूल करे, अर्थात् मोक्षने हरकत उत्पन्न करे,
ते (एअं के०) एतं एटले आ उपर कहेला सावद्य तथा कर्कश जाषारूप (अठं
के०) अर्थ एटले बोलवाना विषयने (च के०) तथा (असं वा के०) अन्यं वा
एटले एवाज बीजा विषयने आश्रयिने (धीरो के०) धीरः एटले धीर एवो (स के०)
सः एटले ते पूर्वोक्त साधु (सच्चमोसं जासं के०) सत्यामृषां जाषां एटले सत्यामृषा

४३४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जाषा प्रत्ये(च के०) वली अपि शब्दथी ते प्रकारनी जे सत्यजाषा (तं पि के०) तामपि एटले ते जाषाने पण (विवज्जाए के०) विवर्जयेत् एटले विशेषेकरीने वर्जे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) सांप्रतं सत्यामृषाजाषाप्रतिषेधार्थमाह । धीरो बुद्धिमान् साधुः एतं च अर्थं पूर्वं प्रतिषिद्धं सावद्यकर्कशवचनविषयं च एतज्जातीयमेतत्सदृशं प्राकृतत्वात् यस्तु नामयति शाश्वतं । अत्र य एव कश्चिदर्थो नामयति । कोऽर्थः । अननुगुणं करोति । कोऽर्थः । मोक्षमनुकूलं न करोति । स शाश्वतं मोक्षमाश्रित्य पूर्वोक्तजाषाजाषकत्वेन अधिकृतो जाषां सत्यामृषामपि पूर्वोक्ताम् । अपिशब्दात् सत्यापि या तथाचूता तामपि जाषां विवर्जयेत् ॥ ४ ॥

(टीका.) सांप्रतं सत्यासत्यामृषाप्रतिषेधार्थमाह । एअं च त्ति सूत्रम् । एतं चार्थमनन्तरप्रतिषिद्धं सावद्यकर्कशविषयमन्यं वा एवंजातीयं प्राकृतशैल्या यस्तु नामयति शाश्वतं य एव कश्चिदर्थो नामयत्यननुगुणं करोति शाश्वतं मोक्षं तमाश्रित्य स साधुः पूर्वोक्तजाषाजाषकत्वेनाधिकृतो जाषां सत्यामृषामपि पूर्वोक्ताम् । अपिशब्दात्सत्यापि या तथाचूता तामपि धीरो बुद्धिमान्विवर्जयेदिति ज्ञावः । आह । सत्यामृषाजाषाया उद्यत एव प्रतिषेधात्तथाविधसत्यायाश्च सावद्यत्वेन गतार्थं सूत्रमित्युच्यते । मोक्षपीडाकरं सूक्ष्ममप्यर्थमंगीकृत्यान्यतरजाषाजाषणमपि न कर्तव्यमित्यतिशयप्रदर्शनपरमेतद्दृष्टव्यमेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

वितहं पि तहामुत्तिं, जं गिरं जासए नरो ॥

तम्हा सो पुठो पावेणं, किं पुणं जो मुसं वए ॥ ५ ॥

(अचूरिः) मृषाजाषारहार्थमाह । वितथमतथ्यम् । अपिर्चिन्नक्रमेण । तथामूर्त्यपि कथंचित्तत्स्वरूपमपि वस्तु पुरुषनेपथ्यस्थितह्याद्यप्यङ्गीकृत्य यां गिरं जाषते नरः इयं स्त्री आगच्छति गायति वा । तस्माज्जाषणादेवंचूतात्पूर्वमेवासौ स्पृष्टो बद्धः पापेन । किं पुनर्यो मृषा वक्ति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे मृषा जाषाथी रक्षण करवाने अर्थे कहे ठे. (नरो के०) नरः एटले मनुष्य (वितहं के०) वितथं एटले असत्य ठतां कोइपण रीते (तहामुत्तिं के०) तथामूर्ति एटले सत्यवस्तु जेवुं स्वरूप पामेदी वस्तु जेम के पुरुषनो वेष धारण करवाथी पुरुषपणाने पामेदी स्त्रीने आश्रयीने पण (जं के०) यां एटले जे (गिरं के०) गिरं एटले वचन प्रत्ये (जासए के०) जाषते एटले बोले. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते वचन थकी (सो के०) सः एटले ते बोदनार पुरुष पूर्वोक्त वचन बोदवा-

नो विचार मनमां आणे ठे, तेज समये (पावेणं के०) पापेन एटले पाप कर्मवडे (पुष्टो के०) स्पृष्टः एटले फर्साय ठे, अर्थात् कर्मबंधन पामे ठे. एम ठे तो (जो के०) यः एटले जे पुरुष (मुसं के०) मृषा एटले जेथी प्राणीनो उपघात थाय एवी असत्य ज्ञाषाने (वए के०) वदेत् एटले बोले, ते पुरुष (किं पुण के०) किं पुनः एटले पाप कर्मवडे बंधाय एमां शुं कहेवुं? ॥ ५ ॥

(दीपिका.) सांप्रतं मृषाज्ञाषायाः संरक्षणार्थमाह । यो नरो वितथमसत्यं तथा-मूर्त्यपि कथंचित्त्स्वरूपं वस्तु पुरुषनेपथ्यस्थितवनिताद्यपि अङ्गीकृत्य यां गिरं ज्ञाषते यथा इयं स्त्री आगच्छति गायति वा इत्यादिरूपाम् । असौ अपि नरः तस्मात् ज्ञाषणादेवंचूतात् ज्ञाषणात् पूर्वमेव ज्ञाषणाजिसंधिकाले पापेन कर्मणा स्पृष्टो बद्धः । किं पुनर्यो मृषा प्राणघातकारिणीं वाचं वदेत् । स वक्ता अतिशयेन पापकर्मणा बद्धत इत्यर्थः ॥ ५ ॥

(टीका.) सांप्रतं मृषाज्ञाषासंरक्षणार्थमाह । वितहं पि त्ति सूत्रम् । वितथमतथ्यं तथामूर्त्यपि कथंचित्त्स्वरूपमपि वस्तु अपिशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । एतदुक्तं जवति । पुरुषनेपथ्यस्थितवनिताद्यप्यङ्गीकृत्य यां गिरं ज्ञाषते नरः । इयं स्त्री आगच्छति गायति वेत्यादिरूपां तस्माज्ज्ञाषणादेवंचूतात्पूर्वमेवासौ वक्ता ज्ञाषणाजिसंधिकाले स्पृष्टः पापेन बद्धः कर्मणा । किं पुनर्यो मृषा वक्ति चूतोपघातिनीं वाचं स सुतरां बद्धत इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

तम्हा गञ्जामो वरकामो, अमुगं वा एे नविस्सइ ॥

अहं वा एं करिस्सामि, एसो वा एं करिस्सइ ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) यस्मादेवं तस्माज्जमिष्यामः श्व इतोऽन्यत्र वक्ष्याम एवश्चस्तत्तदौषधहेतुम् । अमुकं वा नः कार्यं वसत्यादिकं नविष्यत्येव । अहं वेदं लोचं करिष्याम्येव नियमेन । एष एवास्माकं विश्रामणादि करिष्यत्येव ॥ ६ ॥

(अर्थ.) जे कारण माटे असत्य ठतां सत्य जेवुं स्वरूप पामेदी वस्तु आश्रयी वचनथी कर्मबंध थाय ठे, (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे आवती काले अहिथी बीजे स्थानके (गञ्जामो के०) गमिष्यामः एटले अवश्य जइशुंज. आवतीकाले अमुक औषध प्रमुख (वरकामो के०) वक्ष्यामः एटले अवश्य कहीशुंज (वा के०) अथवा (एे के०) नः एटले अमारं (अमुगं के०) अमुकं एटले अमुक वसति प्रमुख कार्यं (नविस्सइ के०) नविष्यति एटले थरोज. (वा के०) अथवा

४३६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अहं के०) अहं एटले हुं (एं के०) इदम् एटले आ कार्य (करिस्सामि के०) करिष्यामि एटले अवश्य करीश. (वाके०) अथवा (एसो के०) एषः एटले आ साधु (एं के०) इदम् एटले आ माहं विश्रामणादि कार्य (करिस्सइ के०) करिष्यति एटले करशेज. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं ज्ञाषां साधुर्न वदेदित्याह । यस्माद्धितथं तथामूर्त्यपि वस्तु अङ्गीकृत्य ज्ञाषमाणो बद्ध्यते पापकर्मणा तस्माद्धयं गमिष्याम एव श्र इतोऽन्यत्र । वक्ष्याम एव श्रस्तत्तदौषधनिमित्तं अमुकं वा नोऽस्माकं वसत्यादि कार्यं ज-विष्यत्येव । अहं च इदं लोचादि करिष्यामि नियमेन । एष वा साधुरस्माकं विश्रामणादिकं करिष्यत्येव ॥ ६ ॥

(टीका.) तम्ह त्ति सूत्रम् । यस्माद्धितथं तथामूर्त्यपि वस्त्वङ्गीकृत्य ज्ञाषमाणो बद्ध्यते । तस्माज्जमिष्याम एव श्र इतोऽन्यत्र । वक्ष्याम एव श्रस्तत्तदौषधनिमित्त-मिति । अमुकं वा नः कार्यं वसत्यादि जविष्यत्येव । अहं चेदं लोचादि करिष्यामि नियमेन । एष वा साधुरस्माकं विश्रामणादि करिष्यत्येवेति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

एवमाइ उ जा ज्ञासा, एसकालंमि संकिञ्चा ॥

संपयाइअमठे वा, तं पि धीरो विवज्जए ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) एवमाद्या तु या ज्ञाषा एष्यत्काले शंकिता बहुविघ्नत्वान्मुहूर्त्तादीनां सांप्रतातीतयोरपि या शंकिता । सांप्रतार्थे स्त्रीनरानिश्रय एष पुरुष इति । अतीतार्थेऽप्येवमेव । बलीवर्द्धतरुयाद्यनिश्चये तदा च गौरस्माज्जिदृष्टेति । याप्येवंचूता ज्ञाषा शङ्किता । तामपि धीरो विवर्जयेत् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) (एवमाइ उ के०) एवमाद्या तु एटले इत्यादिक (एसकालंमि के०) एष्यत्काले एटले जविष्य काल संबंधी अर्थात् ज्ञावी कालमां बनवानी जे वात ते वात संबंधी (वा के०) अथवा (संपयाइअमठे के०) सांप्रतातीतार्थयोः एटले वर्तमान कालमां बनती वात संबंधी तथा अतीतकालमां थइ गएल वात संबंधी (जा के०) या एटले जे (ज्ञासा के०) ज्ञाषा एटले ज्ञाषा (संकिञ्चा के०) शंकिता एटले शंकायुक्त होय, (तं पि के०) तामपि एटले ते ज्ञाषाने पण (धीरो के०) धीरः एटले धीर एवो साधु (विवज्जए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे, बोले नहि. ज्ञाविकालमां बनवानी जे वस्तु तेनो कांइज निश्चय कही शकाय नहि. कारण के, ढाणे ढाणे अंतराय ताकी रह्या ठे, माटे ज्ञावि वात शंकित होय ठे. तेम

वर्तमान कालनी वात पण शंकित होय ठे, जेम कोइ माणसने दूरथी देखियें तो तेना स्त्रीपुरुषपणानो निश्चय थतो नथी. तथा अतीतकालनी वस्तु पण शंकित होय ठे, जेमके स्थूलदृष्टि देखवाथी गाय ठे के बलद ठे तेनो निर्णय कस्या विना मात्र आपणे व्यक्ति जोइ होय तो तेना स्त्रीपुरुषपणानो संशय रहे ठे. आ रीते जूत, जावी अने वर्तमान काले शंकित वात होय ते साधुए निश्चित न बोलवी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) तर्हि किं कर्तव्यमित्याह । धीरः पंडितः साधुरेवमाद्या या ज्ञाषा । आदिशब्दात् पुस्तकं ते दास्याम्येवेत्यादिग्रहणम् । एष्यत्काले जविष्यत्कालविषया बहुविघ्नत्वान्मुहूर्तादीनां शंकिता किमिदमिदमेव जविष्यति उतान्यथेति अनिश्चितगोचरा । तथा सांप्रतातीतार्थयोरपि या शंकिता । सांप्रतार्थे स्त्रीपुरुषयोरनिश्चये सति एष पुरुष इति । अतीतार्थेऽपि एवमेव बलीवर्दतत्ख्यायनिश्चये तदा गौरस्माज्जिर्दृष्ट इति याप्येवंजूता ज्ञाषा शंकिता तामपि विवर्जयेत् । तथाज्ञावनिश्चयाज्ञावेन व्यञ्जिचारतो मृषात्वस्योपपत्तेः विघ्नतो गमनादौ गृहस्थमध्ये लाघवादिप्रसंगात् सर्वमेव सावसरं वक्तव्यमिति रहस्यम् ॥ ७ ॥

(टीका.) एवमाइ ति सूत्रम् । एवमाद्या तु या ज्ञाषा । आदिशब्दात् पुस्तकं ते दास्याम्येवेत्येवमादिपरिग्रहः । एष्यत्काले जविष्यत्कालविषया बहुविघ्नत्वात् मुहूर्तादीनां शङ्किता किमिदमिदमेव जविष्यत्युतान्यथेत्यनिश्चितगोचरा । तथा सांप्रतातीतार्थयोरपि या शङ्किता । सांप्रतार्थे स्त्रीपुरुषाविनिश्चये एष पुरुष इति । अतीतार्थेऽप्येवमेव बलीवर्दतत्ख्यायनिश्चये तदात्र गौरस्माज्जिर्दृष्ट इति । याप्येवंजूता ज्ञाषा शङ्किता तामपि धीरो विवर्जयेत् । तथाज्ञावनिश्चयाज्ञावेन व्यञ्जिचारतो मृषात्वोपपत्तेर्विघ्नतो गमनादौ गृहस्थमध्ये लाघवादिप्रसंगात् सर्वमेव सावसरं वक्तव्यमिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

अइअंमि अ कालंमि, पञ्चुप्पसमणागए ॥

जमठं तु न जाणिजा, एवमेअं ति नो वए ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) अतीतकाले प्रत्युत्पन्ने च वर्तमानेऽनागते च यमर्थं तु न जानीयात्सम्यक् एवमेवायं तमङ्गीकृत्य एवमेतदिति न ब्रूयात् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) वली पूर्वोक्त साधु (अइअंमि के०) अतीते एटले अतीत कालसंबंधी (अ के०) च एटले पुनः (पञ्चुप्पसमणागए के०) प्रत्युत्पन्नानागते एटले वर्तमान अने जावी एवा (कालंमि के०) काले एटले कालसंबंधी (जं के०) यं एटले जे (अठं के०) अर्थम् एटले वस्तुने (न जाणिजा के०) न जानीयात् एटले

४३७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जाणता न होय. ते वस्तुने आश्रयी (एवमेअं तु के०) एवमेतत्तु एटले आ वस्तु
आ रीतेज ठे एम (नो वए के०) नो वदेत् एटले कहे नहि. अर्थात् जे वस्तु व-
रावर जाणे नहि, ते एवीज ठे एम निश्चयथी न कहेवी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुरतीते च काले तथा प्रत्युत्पन्ने वर्तमानेऽनागते च
काले यमर्थं तु न जानीयात् सम्यग् एवमयमिति । तमर्थमङ्गीकृत्य एवमेतदिति न
वदेत् न ब्रूयात् अयमज्ञातस्यार्थस्य जाषणे निषेध उक्तः ॥ ७ ॥

(टीका.) अइयंमि त्ति सूत्रम् । अतीते च काले तथा प्रत्युत्पन्ने वर्तमानेऽना-
गते च यमर्थं तु न जानीयात् सम्यगेवमयमिति तमङ्गीकृत्य एवमेतदिति न ब्रूया-
दिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

अइअंमि अ कालंमि, पञ्चुप्पसमणागए ॥

जह संका जवे तं तु, एवमेअं ति नो वए ॥ ए ॥

(अवचूरिः) यत्रार्थे शंका जवेत्तमपीत्यर्थः ॥ ए ॥

(अर्थ.) उपरली गाथामां अज्ञात वात न कहेवी एम कलुं. हवे शंकित वात-
नो प्रतिषेध कहे ठे. (अइअंमि अ पञ्चुप्पसमणागए कालंमि के०) अतीते च प्रत्युत्पन्ना-
नागते काले एटले अतीत अने वर्तमान अने जावी कालसंबंधी (जह के०) यत्र
एटले जे वस्तुने विषे (संका के०) शंका एटले ' आ वात आ रीते ठे के नहि '
एवी शंका (जवे के०) जवेत् एटले होय. (तं तु के०) तं तु एटले ते वस्तुने आश्र-
यीने ज (एवमेअं तु के०) एवमेतत्तु एटले ' आ वस्तु आ रीतेज ठे. एम (नो
वए के०) नो वदेत् एटले बोले नहि. ॥ ए ॥

(दीपिका.) साधुरतीते काले च प्रत्युत्पन्नेऽनागते यत्र अर्थे शंका संदेहो जवे-
त् तं शंकितमर्थमाश्रित्य एवमेतदिति निश्चयं न वदेत् । अयमपि निषेधः शंकितस्य
जाषणे प्रतिषेधरूपः ॥ ए ॥

(टीका.) अयमज्ञातजाषणप्रतिषेधस्तथा अइयंमि त्ति सूत्रम् । अतीते
च काले प्रत्युत्पन्नेऽनागते यत्रार्थे शङ्का जवेत्तमर्थमाश्रित्यैवमेतदिति न ब्रू-
यादिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

अइयंमि अ कालंमि, पञ्चुप्पसमणागए ॥

निस्संकिअं जवे जं तु, एवमेअं तु निहिसे ॥ १० ॥

(अचूरिः) निःशक्तिं जवेद्यदर्थजातं तु शब्दाच्चानवद्यं तत् एवमिति निर्दिशेत् ॥ १० ॥

(अर्थः) (अइअंमि अ पञ्चुप्पसमणागए कालंमि के०) अतीते च प्रत्युत्पन्नानागते काले एटले जूत, ज्ञावी अने वर्तमान कालने विषे (जं तु के०) यंतु एटले जे वस्तु तो (निस्संकिअं के०) निःशङ्कितं एटले शंकारहित, निश्चित होय, ते वस्तुने (एवमेअं ति के०) एवमेतदिति एटले आ वात एमज ठे आरीते (निद्विसे के०) निर्दिशेत् एटले कहे ॥ १० ॥

(दीपिका) तर्हि कीदृशं वचनं वदेदित्याह । साधुरतीते च काले, प्रत्युत्पन्ने वर्तमानकाले, अनागते च काले यमर्थजातं निःशक्तिं शंकारहितं निस्संदेहं जवेत् । तुशब्दात् यन्निःपापं च जवेत् । तदेवमेतदिति निर्दिशेत् । अन्ये त्वाचार्या इहं वदन्ति स्तोकं स्तोकमिति परिमितया वाचा निर्दिशेत् ॥ १० ॥

(टीका) अयमपि विशेषतः शङ्कितज्ञाषणप्रतिषेधस्तथा । अइअंमि ति सूत्रम् । अतीते च काले प्रत्युत्पन्नेऽनागते निःशङ्कितं जवेत् । तुशब्दादनवद्यं तदेवमेतदिति निर्दिशेत् । अन्ये पठन्ति स्तोकमिति । तत्र परिमितया वाचा निर्दिशेदिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तद्देव फरुसा ज्ञासा, गुरुजूजवघाइणी ॥

सच्चा वि सा न वत्तवा, जउं पावस्स आगमो ॥ ११ ॥

(अचूरिः) तथैव परुषा ज्ञाषा निष्ठुरा कठोरा ज्ञावस्नेहरहिता गुरुजूतोपघातिनी महाजूतोपघातवती यथा कश्चित्कुलपुत्रत्वेन प्रतीतस्तं दासमित्यज्जिदधतः । सत्यापि सा न वक्तव्या यतो यस्या ज्ञाषायाः पापागमोऽकुशलवन्धो जवति ॥ ११ ॥

(अर्थः) वली केवी ज्ञाषा न बोलवी ते कहे ठे । (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज (ज्ञासा के०) ज्ञाषा एटले जे ज्ञाषा (फरुसा के०) परुषा एटले कठोर होय, ज्ञावस्नेह विनानी होय, तथा (गुरुजूजवघाइणी के०) गुरुजूतोपघातिनी एटले घणा प्राणियोनो घात करनारी एवी होय, जेम के, कोइ पुरुष कोइनो कुलपुत्र कहेवातो होय तो तेने दास कहेवुं । इत्यादि जे ज्ञाषा (सा के०) सा एटले ते ज्ञाषा (सच्चा वि के०) सत्यापि एटले बाह्य स्वरूपथी सत्य देखाय ठे तो पण ते (न वत्तवा के०) न वक्तव्या एटले ज्ञावने आश्रयीने न बोलवी । कारण के, (जउं के०) यतः एटले जे

४४० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कठोर अने गुरुचूतोपघातिनी जाषाथी (पावस्स के०) पापस्य एटले अशुचकर्म-
बंधनो (आगमो के०) आगमः एटले प्राप्ति थाय वे ॥ ११ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं जाषां न वदेदित्याह । तथैव साधुना परुषा कठो-
रा जाषा जावस्नेहरहिता न वक्तव्या । पुनर्या किंचूता जाषा । गुरुचूतोपघातिनी
बहुप्राणघातकारिणी जवति । सा सर्वथा सत्यापि बाह्यार्थतया जावमङ्गीकृत्य
यथा कश्चित् क्वचित् कुलपुत्रत्वेन प्रतीतस्तं प्रति अयं दास इति न वदेत् । यतो
यस्या जाषायाः सकाशात् पापस्य आगमो जवेत् ॥ ११ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव परुषा जाषा निष्ठुरा जावस्नेहरहिता गुरुचूतो-
पघातिनी महाचूतोपघातवती यथा कश्चित्कस्यचित् कुलपुत्रत्वेन प्रतीतस्तदा तं दास-
मित्यजिदधतः सर्वथा सत्यापि सा बाह्यार्थतया जावमङ्गीकृत्य न वक्तव्या । यतो य-
स्या जाषायाः सकाशात्पापस्यागमः अकुशलबन्धो जवतीति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तहेव काणं काण त्ति, पंडगं पंडग त्ति वा ॥

वाहिञ्चं वा वि रोगित्ति, तेणं चोरत्ति नो वए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) तथैव काणं जिन्नाहं पंरुगं नपुंसकं पंरुगमिति व्याधिमंतं वापि
रोगीति स्तेनं चोर इति न वदेत् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (काणं के०) काणं एटले जेनी एक
आख नकामी ठे एवा काणा पुरुषने (काण त्ति के०) काण इति एटले ' तुं काणो ठे '
आ रीते तेमज (पंडगं के०) पाण्कं एटले नपुंसकने (पंडग त्ति के०) पाण्क इति
एटले ' तुं नपुंसक ठे. ' आरीते (वा के०) वा एटले तथा (वाहिञ्चं के०) व्याधितं
एटले रोगी पुरुषने (रोगि त्ति के०) रोगीति एटले ' तुं रोगी ठे ' आ रीते तेमज
(तेणं के०) स्तेनं एटले चोरने (चोर त्ति के०) चोर इति एटले ' तुं चोर ठे ' आ रीते
साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले कहे नहि. कारणके, काणने काण कहेवाथी
कदाच अप्रीति उत्पन्न थाय, नपुंसकने नपुंसक कहेवाथी ते शर्माय, रोगीने रोगी
कहेवाथी तेनो रोग स्थिर थाय, तथा चोरने चोर कहेवाथी तेनुं मन दुखाय, माटे
तेम न कहेवुं. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं जाषां न वदेदित्याह । साधुस्तथैव काणं जिन्नाहं पु-
रुषं प्रति अयं काण इति नो वदेत् । तथा पंरुकं प्रति अयं पाण्को नपुंसक इति
न वदेत् । तथा व्याधिमंतं प्रति अयं रोगी इति नो वदेत् । तथा स्तेनं चौरं प्रति

अयं चौर इति नो वदेत् । कुतः । अप्रीतिवज्जानाशस्थिररोगबुद्धिविराधनादिदोषा
अनुक्रमेण चवन्ति ॥ १२ ॥

(टीका.) तद्देव त्ति सूत्रम् । तथैवेति पूर्ववत् । काणं जिन्नाहं काण इति तथा
पण्कं नपुंसकं पण्क इति वा । व्याधिमन्तं वापि रोगीति । स्तेनं चौरं चौर इति नो व-
देत् । अप्रीतिवज्जानाशस्थिररोगबुद्धिविराधनादिदोषप्रसङ्गादिति गाथार्थः ॥ १२ ॥

एएण्णैण अठेणं, परो जेणुवहम्मइ ॥

आचारजावदोसन्नू, न तं चासिज्ज पन्नवं ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एतेनान्येन वा येनार्थेनोक्तेन परो नोपहन्यते । केनचित्प्रकारेणाचा-
रजावदोषज्ञो यतिर्न चाषेत तं प्रज्ञावान् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) (एएण के०) एतेन एटले आ अथवा (अन्नेण के०) अन्येन एटले
बीजा (जेण के०) येन एटले जे (अठेण के०) अर्थेन एटले वस्तु वडे करीने
(परो के०) परः एटले अन्य पुरुष (उवहम्मइ के०) उपहन्यते एटले हणाय,
दुःखी थाय. (तं के०) तं एटले ते चाषाप्रत्ये (आचारजावदोसन्नू के०) आचा-
रजावदोषज्ञः एटले साधु सामाचारीमांना चावदोषनो जाण अने (पन्नवं के०)
प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाही एवो साधु (न चासिज्ज के०) न चाषेत एटले
न बोले. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) ततः किं कर्तव्यमित्याह । प्रज्ञावान् बुद्धिमान् साधुस्तमर्थं न चाषेत ।
किञ्चूतः साधुः । बुद्धिमान् आचारजावदोषज्ञः आचारजावस्य दोषान् जानातीति आ-
चारजावदोषज्ञः । तमर्थं कम् । येन एतेन अन्येन वा उक्तेन कथितेन अर्थेन केन चित्
प्रकारेण परोऽन्य उपहन्यते पीडावान् चवति ॥ १३ ॥

(टीका.) एएण त्ति सूत्रम् । एतेनान्येन वार्थेनोक्तेन सता परो येनोपहन्यते । येन
केनचित्प्रकारेण । आचारजावदोषज्ञो यतिर्न तं चाषेत प्रज्ञावांस्तमर्थमिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

तद्देव होले गोलित्ति, साणे वा वसुलित्ति अ ॥

दुम्मए उहए वा वि, नेवं चासिज्ज पन्नवं ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) तद्देव तथैव होल रे मूर्ख हालिक । गोदो जारजातः । देशान्तर-
रूढ्या नैष्ठुर्यसंबोधने होलादयो वाच्याः । श्वानो वा विसुल इति (ठीनाल) डुमको
डुर्जगोऽपि वा नैवं चाषेत प्रज्ञावान् ॥ १४ ॥

४४९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग ततालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) (तहेव के०) तथैव) एटले तेमज फलाणो पुरुष (होले के०) होलः एटले होल ठे, (गोलिन्ति के०) गोल इति एटले गोल ठे ए प्रकारे, (वा के०) वा एटले अथवा (साणो के०) श्वा एटले श्वान ठे, (अ के०) च एटले वली (वसुलिन्ति के०) वसुल इति एटले वसुल ठे ए प्रकारे तथा (डुम्मए के०) ड्रमकः एटले ड्रमक ठे, (वा के०) वा एटले अथवा (डुहए वि के०) डुर्नगोंऽपि एटले डुर्नग ठे एम पण (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न बोले. गोल प्रमुखशब्दो ते ते जाषानी रूढी प्रमाणे कठोर पणुं प्रकाशित करे ठे. माटे अहिं तेनो निषेध कस्यो. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः कीदृशीं जाषां न जाषेत इत्याह । बुद्धिमान् साधुस्तथैव तां जाषां न जाषेत।तां कामित्याह । होल १ गोल २ इति श्वा ३ वसुल ४ इति ड्रमक ५ इति डुर्नग इति । इह होलादिशब्दाः तत्तद्देशेषु प्रसिद्धनिष्ठुरतादिवाचका अप्रीत्युत्पादकाश्च । अतस्तेषां प्रतिषेधः प्रोक्तः ॥ १४ ॥

(टीका.) तहेव ति सूत्रम् । तथैवति पूर्ववत् । होलो गोल इति श्वा वा । वसुल इति वा ड्रमको वा डुर्नगश्चापि नैवं जाषेत प्रज्ञावान् । इह होलादिशब्दास्तत्तद्देशीप्रसिद्धितो नैष्ठुर्यादिवाचका अतस्तत्प्रतिषेध इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

अज्जिए पज्जिए वा वि, अम्मो मानसिअत्ति अ ॥

पिउस्सिए जायणिज्जत्ति, धूए एत्तुणिअत्ति अ ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) स्त्रीपुरुषयोः सामान्येन जाषणप्रतिषेधमुक्त्वा स्त्रियमाश्रित्याह । आर्जिके प्रार्जिके वापि अंब मातृष्वसः इति पितृष्वसः जाग्निनेयीति डुहितर्नप्त्रीति च । तत्र पितुर्वा मातुर्वा मातार्यिका । तस्यापि या माता सा प्रार्थिका । शेषान्निधानानि प्रकटानि ॥ १५ ॥

(अर्थ.) स्त्रीनी साथे अथवा पुरुषनी साथे सामान्य रीते शीरीते न बोलवुं ते कस्युं. हवे स्त्रीनी साथे शीरीते न बोलवुं ते कहे ठे. पूर्वोक्त साधु जे ते (इत्थिअं के०) स्त्रियम् एटले स्त्रीने (एवं के०) एवं एटले आ प्रकारे (ए आलवे के०) नालपेत् एटले न बोले. कये प्रकारे न बोले ते कहे ठे. (अज्जिए के०) आर्जिके एटले हे आर्जिके (मानी अथवा पितानी माता) (पज्जिए के०) प्रार्जिके एटले हे प्रार्जिके (मानी अथवा पितानी मातानी माता) (वा के०) वा एटले अथवा (अम्मो वि के०) अम्बापि एटले हे अंब आ रीते पण (अ के०) च एटले वली (मा-

उसिञ्चति के०) मातृष्वसरिति एटले हे माशी आ प्रकारे, तथा (पिउस्सिए के०) पितृष्वसः एटले हे फइ, तथा (जाइणिज्जति के०) जागिनेयीति एटले हे जाणेजी ए प्रकारे, तथा (धूए के०) डुहितः एटले हे कन्ये, (अ के०) च एटले वती (णत्तुणिञ्चति के०) नप्त्रीति एटले हे पुत्रनी पुत्री ए प्रकारे वचन न कहेवुं. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) इति स्त्रीपुरुषयोः सामान्येन जाषणनिषेधः कृतः । अथ स्त्रियमाश्रित्य आह । साधुः एतानि वचनानि न वदेत्तानि कानि तदाह । हे आर्थिके १ हे प्रार्थिके वा २ हे अंब ३ हे मातृष्वसः ४ हे पितृष्वसः ५ हे जागिनेयि ६ हे डुहितः ७ हे नप्त्रि । एतानि वचनानि स्त्रिया आमंत्रणे वर्तते तत्र एषां शब्दानामर्थस्त्वेवम् । तत्र मातुः पितुर्वा माता सा आर्थिका । तस्या अपि माता अन्या सा प्रार्थिका । अन्येषां पदार्थः सुगम एव ॥ १५ ॥

(टीका.) एवं स्त्रीपुरुषयोः सामान्येन जाषणप्रतिषेधं कृत्वाधुना स्त्रियमधिकृत्याह । अज्जिए ति सूत्रम् । आर्जिके प्रार्जिके वापि अम्ब मातृष्वस इति च पितृष्वसः जागिनेयीति डुहितः नप्त्रीति च । एतान्यामन्त्रणवचनानि वर्तते । तत्र मातुः पितुर्वा मातार्थिका तस्या अपि यान्या माता सा प्रार्जिका । शेषान्निधानानि प्रकटार्थान्येवेति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

हले हलिति अन्नि ति, जट्टे सामिणि गोमिञ्च ॥

होले गोले वसुलिति, इच्चिञ्चं नेवमालवे ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) हले हले इति सख्यामंत्रणे । अन्ने इति । जट्टे स्वामिनि गोमिनि वा । एतानि पूज्यामंत्रणे । होलादयो हीनत्वेऽपि नानादेशापेक्षया ह्यामंत्रणवचनानि । होलादिशब्दैः स्त्रियं नैवालपेत् । अनुरागाप्रीतिवचनलाघवदोषाः ॥ १६ ॥

(अर्थ.) (हलेहलिति के०) हले हले इति एटले हले हले आ प्रकारे, (अन्नि ति के०) अन्ने इति एटले हे अन्ने ए प्रकारे (जट्टे के०) जट्टे एटले हे जट्टे, (सामिणि के०) स्वामिनि एटले हे स्वामिनि, (गोमिणि के०) गोमिनि एटले हे गोमिनि, (होले के०) होले एटले हे होले, (गोले के०) गोले एटले हे गोले, तथा (वसुलि ति के०) वसुले इति हे वसुले, ए प्रकारे स्त्रीने आमंत्रण वचन न कहे. आ गाथामां कहेला हलादिक तथा होलादि शब्दो नानादेशनी अपेक्षाए निंदा गौरव इत्यादि वाचक ठे, एम जाणवुं. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुः स्त्रियं प्रति नैवं होलादिशब्दैः आलपेत् । कथ-

४४४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मेवमालपनं कुर्वतः साधोः स्वगर्हात्प्रद्वेषवचनलाघवादयो दोषा न्वन्ति । के ते हो-
लादि शब्दा इत्याह । पूर्वं ये उक्ताः पुनः हलेहले इत्येवमन्त्रे इति तथा नटे स्वामिनि
गोमिनि होले गोले वसुले इति । एतान्यपि नानादेशापेक्षया स्त्रीणामामन्त्रणवचनानि
गौरवकुत्सादिगर्जाणि वर्तन्ते ॥ १६ ॥

(टीका.) किं च हले हले ति सूत्रम् । हले हले इत्येवमन्त्रे इत्येवं तथा नटि-
नि स्वामिनि गोमिनि । तथा होले गोले वसुले इत्येतान्यपि नानादेशापेक्षया आ-
मन्त्रणवचनानि गौरवकुत्सादिगर्जाणि वर्तन्ते । यतश्चैवमतः स्त्रियं नैवं हला-
दिशब्दैरालपेदिति । दोषाश्चैवमालपनं कुर्वतः संगगर्हात्प्रद्वेषप्रवचनलाघवादय
इति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

नामधिक्केण एं ब्रूया, इन्दीगुत्तेण वा पुणो ॥

जहारिहमन्निगिप्रं, आलविज्ज लविज्ज वा ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) यदि नैवमालपेत् तर्हि कथमालपेदित्याह । नामधेयेन एं एनां
ब्रूयात् । नामास्मृतौ स्त्रीगोत्रेण वा पुनः ब्रूयात् । यथा काश्यपगोत्र इति । यथार्हं
वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षयात्त्रिगृह्य गुणानालोच्य बालां युवतीं वृद्धां बाले वृद्धे धर्मशीले
इत्येवमालपेत् स्तोकं बहुतरं वा लपेत् ॥ १७ ॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो शीरीते बोलवुं ते कहे ठे. पूर्वोक्त साधु कंइ कारण
पडवार्थी (एं के) एनां एटले आ स्त्री प्रत्ये (नामधिक्केण के०) नामधेयेन एटले
देवदत्ता प्रमुख नामवडे करीने (ब्रूया के०) ब्रूयात् एटले बोले. अर्थात् स्त्रीनुं जे
नाम प्रसिद्ध होय ते नामथीज तेने बुलाववुं. कदाच नाम यादमां न होय तो
(वा पुणो के०) वा पुनः एटले अथवा (इन्दीगुत्तेण के०) स्त्रीगोत्रेण एटले काश्यप
प्रमुख स्त्रीगोत्रवडे करीने बोले. (जहारिहं के०) यथार्हं एटले वय, देश, ऐश्वर्य
इत्यादिकनी अपेक्षाथी (अन्निगिप्र के०) अन्निगृह्य एटले गुण दोषनो विचार
करीने (आलविज्ज के०) आलपेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बोले. (वा के०)
पुनः (लविज्ज के०) लपेत् एटले वारंवार अथवा घणुं बोले. तात्पर्य जेम कोइनुं
मन न दुखाय तेम बोलवुं. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) अथैवं पूर्वोक्तप्रकारेणालपनं न कुर्यात् तर्हि कथं कुर्यादित्याह ।
साधुः नामधेयेन इति नाम्नैव कचित्कारणे एतां स्त्रियं ब्रूयात् । यथा हे देवदत्ते इति ।
अथ नाम्नोऽस्मरणे गोत्रेण वा ब्रूयात् स्त्रियम् । यथा हे काश्यपगोत्रे इति । परं यथा-

योग्यं यथार्हमजिगृह्य वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षया गुणदोषानालोच्य तदाक्षपेत् लपेत् वा । इषत् सकृद्वा लपनमालपनं लपनं वारं वारम् अतोऽन्यथा । तत्र च या वृद्धा मध्यदेशे ईश्वरा धर्मप्रिया अन्यथोच्यते धर्मशीला इत्यादिना । अन्यथा च यथा न लोकोपघात इति ॥ १७ ॥

(टीका.) नामधिक्केणं ति सूत्रम् । नामधेयेनेति नाम्नैव एनां ब्रूयात्स्त्रियं क्वचित्कारणे यथा देवदत्ते इत्येवमादि । नामास्मरणादौ गोत्रेण वा पुनर्ब्रूयात् स्त्रियं यथा काश्यपगोत्रे इत्येवमादि । यथार्हं यथायथं वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षयाजिगृह्य गुणदोषानालोच्यालपेत्क्षपेद्वा इषत्सकृद्वा लपनमालपनमतोऽन्यथा लपनम् । तत्र वयोवृद्धा मध्यदेशे ईश्वरा धर्मप्रियान्यत्रोच्यते । धर्मशील इत्यादिनान्यथा च यथा न लोकोपघात इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

अज्ञाए पज्ञाए वा वि, वप्पो चुह्वपिउ त्ति अ ॥

मातुला जाइणिऊ त्ति, पुत्ते एत्तुणिअ त्ति अ ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) नरमाश्रित्य प्रतिषेधमाह । आर्यकः पितामहो मातामहश्च । प्रार्यकः प्रपितामहश्च । वप्पः पिता । चुह्वकपितेति पितृव्यः । मातुल जागिनेयेति पुत्र नसृ इति वचनम् । नप्ता पौत्रः प्रपौत्रो वा ॥ १८ ॥

(अर्थ.) स्त्रीने आश्रयीने शीरीते बोलवुं तथा न बोलवुं ते कहुं. हवे पुरुषने आश्रयीने कहे ठे. (अज्ञाए के०) आर्यकः एटले आर्यक (पज्ञाए के०) प्रार्यकः एटले प्रार्यक (वा के०) अथवा (वि के०) अपि एटले पुनः (वप्पो के०) वप्पः एटले पिता (चुह्वपिउ के०) चुह्वपिता एटले चुह्वपिता (काको) (मातुला के०) मातुलः एटले मातुल (मामो) (जाउणिऊ के०) जागिनेयः एटले जागिनेय (जाणेज) (पुत्ते के०) पुत्रः एटले पुत्र (एत्तुणिअत्तिअ) नप्तेतिच एटले नप्ता (पौत्रो) ए प्रकारे पुरुषने उदेशीने साधुए न बोलवुं. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपननिषेधो विधिश्च । सांप्रतं पुरुषमधिकृत्याह । साधुरिति न वदेत् । इतीति किम् । आर्यकः प्रार्यकश्चापि वप्पचुह्वकपितेति च तथा मातुल जागिनेयेति पुत्र नप्ता इति च । इह जावार्थः स्त्रियामिव द्रष्टव्यः । नवरं चुह्ववप्पः पितृव्योऽभिधीयते ॥ १८ ॥

(टीका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । सांप्रतं पुरुषमाश्रित्याह । अज्ञाए त्ति सूत्रम् । आर्यकः प्रार्यकश्चापि वप्पचुह्वकपितेति च तथा मातुलजागिनेयेति

४४४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मेवमालपनं कुर्वतः साधोः स्वगर्हात्प्रद्वेषवचनलाघवादयो दोषा न्वन्ति । के ते हो-
लादि शब्दा इत्याह । पूर्व ये उक्ताः पुनः हलेहले इत्येवमन्त्रे इति तथा ऋट्टे स्वामिनि
गोमिनि होले गोले वसुले इति । एतान्यपि नानादेशापेक्षया स्त्रीणामामन्त्रणवचनानि
गौरवकुत्सादिगर्हाणि वर्तन्ते ॥ १६ ॥

(टीका.) किं च हले हले त्ति सूत्रम् । हले हले इत्येवमन्त्रे इत्येवं तथा ऋट्टि-
नि स्वामिनि गोमिनि । तथा होले गोले वसुले इत्येतान्यपि नानादेशापेक्षया आ-
मन्त्रणवचनानि गौरवकुत्सादिगर्हाणि वर्तन्ते । यतश्चैवमतः स्त्रियं नैवं हला-
दिशब्दैरालपेदिति । दोषाश्चैवमालपनं कुर्वतः संगगर्हात्प्रद्वेषप्रवचनलाघवादय
इति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

नामधिक्केण एं ब्रूया, इन्डीगुत्तेण वा पुणो ॥

जहारिहमन्निगिप्रं, आलविज्ज लविज्ज वा ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) यदि नैवमालपेत् तर्हि कथमालपेदित्याह । नामधेयेन एं एनां
ब्रूयात् । नामास्मृतौ स्त्रीगोत्रेण वा पुनः ब्रूयात् । यथा काश्यपगोत्र इति । यथार्हं
वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षयाज्जिगृह्य गुणानालोच्य बालां युवतीं वृद्धां बाले वृद्धे धर्मशीले
इत्येवमालपेत् स्तोत्रं बहुतरं वा लपेत् ॥ १७ ॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो शीरीते बोलवुं ते कहे ठे. पूर्वोक्त साधु कंइ कारण
पडवार्थी (एं के) एनां एटले आ स्त्री प्रत्ये (नामधिक्केण के०) नामधेयेन एटले
देवदत्ता प्रमुख नामवडे करीने (ब्रूया के०) ब्रूयात् एटले बोले. अर्थात् स्त्रीनुं जे
नाम प्रसिद्ध होय ते नामथीज तेने बुलाववुं. कदाच नाम यादमां न होय तो
(वा पुणो के०) वा पुनः एटले अथवा (इन्डीगुत्तेण के०) स्त्रीगोत्रेण एटले काश्यप
प्रमुख स्त्रीगोत्रवडे करीने बोले. (जहारिहं के०) यथार्हं एटले वय, देश, ऐश्वर्य
इत्यादिकनी अपेक्षार्थी (अज्जिगिप्रं के०) अज्जिगृह्य एटले गुण दोषनो विचार
करीने (आलविज्ज के०) आलपेत् एटले थोडुं अथवा एकवार बोले. (वा के०)
पुनः (लविज्ज के०) लपेत् एटले वारंवार अथवा घणुं बोले. तात्पर्य जेम कोइनुं
मन न दुखाय तेम बोलवुं. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) अथैवं पूर्वोक्तप्रकारेणालपनं न कुर्यात् तर्हि कथं कुर्यादित्याह ।
साधुः नामधेयेन इति नाम्नैव कचित्कारणे एतां स्त्रियं ब्रूयात् । यथा हे देवदत्ते इति ।
अथ नाम्नोऽस्मरणे गोत्रेण वा ब्रूयात् स्त्रियम् । यथा हे काश्यपगोत्रे इति । परं यथा-

योग्यं यथार्हमज्जिगृह्य वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षया गुणदोषानालोच्य तदालपेत् लपेत् वा । इषत् सकृद्वा लपनमालपनं लपनं वारं वारम् अतोऽन्यथा । तत्र च या वृद्धा मध्यदेशे ईश्वरा धर्मप्रिया अन्यथोच्यते धर्मशीला इत्यादिना । अन्यथा च यथा न लोकोपघात इति ॥ १७ ॥

(टीका.) नामधिज्ञेयं ति सूत्रम् । नामधेयेनेति नामैव एनां ब्रूयात्स्त्रियं कचित्कारणे यथा देवदत्ते इत्येवमादि । नामास्मरणादौ गोत्रेण वा पुनर्ब्रूयात् स्त्रियं यथा काश्यपगोत्रे इत्येवमादि । यथार्हं यथायथं वयोदेशैश्वर्याद्यपेक्षयाज्जिगृह्य गुणदोषानालोच्यालपेत्लपेद्वा इषत्सकृद्वा लपनमालपनमतोऽन्यथा लपनम् । तत्र वयोवृद्धा मध्यदेश ईश्वरा धर्मप्रियान्यत्रोच्यते । धर्मशील इत्यादिनान्यथा च यथा न लोकोपघात इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

अऊए पऊए वा वि, बप्पो चुह्वपिउ ति अ ॥

मातुला जाइणिऊ ति, पुत्ते एत्तुणिअ ति अ ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) नरमाश्रित्य प्रतिषेधमाह । आर्यकः पितामहो मातामहश्च । प्रार्यकः प्रपितामहश्च । बप्पः पिता । चुह्वकपितेति पितृव्यः । मातुल जाग्निनेयेति पुत्र नष्ट इति वचनम् । नसा पौत्रः प्रपौत्रो वा ॥ १८ ॥

(अर्थ.) स्त्रीने आश्रयीने शीरीते बोलवुं तथा न बोलवुं ते कहुं. हवे पुरुषने आश्रयीने कहे ठे. (अऊए के०) आर्यकः एटले आर्यक (पऊए के०) प्रार्यकः एटले प्रार्यक (वा के०) अथवा (वि के०) अपि एटले पुनः (बप्पो के०) बप्पः एटले पिता (चुह्वपिउ के०) चुह्वपिता एटले चुह्वपिता (काको) (मातुला के०) मातुलः एटले मातुल (मामो) (जाइणिऊ के०) जाग्निनेयः एटले जाग्निनेय (जाणेज) (पुत्ते के०) पुत्रः एटले पुत्र (एत्तुणिअत्तिअ) नसेतिच एटले नसा (पौत्रो) ए प्रकारे पुरुषने उद्देशीने साधुए न बोलवुं. ॥ १८ ॥

(टीपिका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपननिषेधो विधिश्च । सांप्रतं पुरुषमधिकृत्याह । साधुरिति न वदेत् । इतीति किम् । आर्यकः प्रार्यकश्चापि बप्पचुलकपितेति च तथा मातुल जाग्निनेयेति पुत्र नसा इति च । इह जावार्थः स्त्रियामिव द्रष्टव्यः । नवरं चुह्वबप्पः पितृव्योऽज्जिधीयते ॥ १८ ॥

(टीका.) उक्तः स्त्रियमधिकृत्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । सांप्रतं पुरुषमाश्रित्याह । अऊए ति सूत्रम् । आर्यकः प्रार्यकश्चापि बप्पचुह्वपितेति च तथा मातुलजाग्निनेयेति

४४६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

पुत्रनस्तेति च । इह जावार्थः स्त्रियामिव द्रष्टव्यः । नवरं चुद्धवप्पः पितृव्योऽन्निधी-
यत इति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

हेनो हलिति अन्निति, नष्टे सामिअ गोमिअ ॥

होल गोल वसुलि ति, पुरिसं नैवमालवे ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) किंच हे जो हवेति अन्नेति नष्टेति स्वामिन् गोमिक होल गोल
वसुलेति पुरुषं नैवमालपेत् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) (हे के०) हे एटले हे (जो के०) जोः एटले जो (हलिति के०)
हवेति एटले हल ए प्रकारे (अन्निति के०) अन्नेति एटले अन्न ए प्रकारे (नष्टे
के०) नर्ता एटले नर्ता (सामिअ के०) स्वामी एटले स्वामी (गोमी के०) गोमी
एटले गोमी (होलगोल वसुलिति के०) होलगोलवसुल इति एटले होल गोल
वसुल ए प्रकारे पुरुषने उद्देशीने साधुए न बोलवुं. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) किंच हे अन्न हे नष्ट हे स्वामिन् हे होल हे गोल हे वसुलेति
साधुः पुरुषं नैवमालपेदिति ॥ १९ ॥

(टीका.) किंच हेनोत्ति सूत्रम् । हे जो हवेत्यन्नेति नर्तः स्वामिन् गोमिन् हो-
ल गोल वसुल इति पुरुषं नैवमालपेदित्यत्रापि जावार्थः पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

नामधिक्केण जं बूआ, पुरिसगुत्तेण वा पुणो ॥

जहारिहमन्निगिप्प, आलविळ्ळ लविळ्ळ वा ॥ २० ॥

(अवचूरिः) तर्हि कथमालपेत् । पुरुषान्जिलापेन योजना कार्येति ॥ २० ॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो शीरीते बोलवुं तेकहे ठे. नामधिक्केणं इत्यादि सूत्र.
आ गाथानो जावार्थ आज अध्ययननी सत्तरमी गाथामाफक जाणवो. एटलोज फेर
के, तेमां स्त्री आश्रयी वात कही ठे ते अहिं पुरुष आश्रयी जाणवी. ॥ २० ॥

(दीपिका.) यदि नैवमालपेत् तर्हि कथमालपेदित्याह । व्याख्या पूर्ववत् । नवरं
पुरुषान्जिलापेनार्थयोजना कार्या ॥ २० ॥

(टीका.) यदि नैवमालपेत्कथं तर्ह्यालपेदित्याह । नामधिक्केण ति सूत्रम् ।
व्याख्या पूर्ववदेव । नवरं पुरुषान्जिलापेन योजना कार्येति ॥ २० ॥

पंचिन्द्रियाण पाणाणं, एस इन्डी अयं पुमं ॥

जाव एं न विजाणिजा, ताव जाइ त्ति आलवे ॥ ११ ॥

(अचूरिः) उक्तः पुरुषमाश्रित्यालपने प्रतिषेधो विधिश्च । अधुना पञ्चेन्द्रियतिर्यग्गतं विधिमाह । पंचेन्द्रियाणां प्राणिनां गवादीनां कचिहूरे देशे स्थितानामेषा स्त्री गौः । अयं पुमान् बलीवर्दः । यावदेतद्विशेषेण न जानीयात् तावन्मार्गप्रश्नादौ प्रयोजन उत्पन्ने सति जाइत्ति जातिमाश्रित्य आलपेत् । अस्मात्पशुटोलकात्कियहूरे पन्था इत्येवमादि । अन्यथा लिंगव्यत्ययसंज्ञवान्मृषावादापत्तिः । अत्राह परः । एकेन्द्रियविकलेन्द्रियनारकाणां नपुंसकत्वे सत्यपि मृत्तिका पाषाणो घनरस आपो जलं ज्वलनः पवनस्तरुलता शंखः शुक्तिका कीटिका मत्कोटको जृंगी नारक इत्यादीनां लिंगव्यत्ययेनोच्यमानत्वात् किं न मृषादोषः । गुरुराह । व्यवहारसत्येन सत्यमेवैतत् । यथा दह्यते गिरिर्गलति नाजनमनुदरा कन्येति न मृषादोषः ॥ ११ ॥

(अर्थः) पुरुषने उद्देशीने पण वचननो विधि तथा प्रतिषेध कह्यो. हवे तिर्यच पंचेन्द्रिय आश्रयी वचनविधि कहे ठे. पंचिन्द्रियाण इत्यादि सूत्र. (पंचिन्द्रियाण के०) पंचेन्द्रियाणां एटले पंचेन्द्रिय एवा (पाणाण के०) प्राणिनाम् एटले गायप्रमुख तिर्यच जीवो क्यांय दूर प्रदेशे रह्या होय तो तेमनामां (एस के०) एषा एटले आ (इन्डी के०) स्त्री एटले स्त्री ठे, (अयं के०) अयं एटले आ (पुमं के०) पुमान् एटले पुरुष ठे, आ रीते (जाव के०) यावत् एटले ज्यासुधी (एं के०) एनं एटले एने (नविजाणिजा के०) न विजानीयात् एटले न जाणे. (ताव के०) तावत् एटले त्यांसुधी मार्गादिकमां कोइ प्रश्न विगेरे करे तो (जाइ त्ति के०) जातिमिति एटले जातिने आश्रयीने (आलवे के०) आलपेत् एटले बोलवुं. मार्गादिक कोइ पूठे तो एम कहेवुं के, आ फलाणी जातनुं तिर्यच वेतुं ठे तेश्री थोडे ठेडे फलाणो मार्ग ठे इत्यादि. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) उक्तः पुरुषमप्याश्रित्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । अधुना पञ्चेन्द्रियतिर्यक्संबन्धिनं वचनविधिमाह । पंचेन्द्रियाणां प्राणिनां गवादीनां कचिहूरदेशे स्थितानामेषा स्त्री गौरयं पुमान् बलीवर्दः यावदेतद्विशेषेण न विजानीयात् तावन्मार्गप्रश्नादौ प्रयोजने समुत्पन्ने सति जातिं निमित्तमाश्रित्यालपेत् । अस्मात् गोरूपजातात् कियहूरेण इत्येवमादि । अन्यथा लिङ्गव्यत्ययसंज्ञवात् मृषावादस्योत्पत्तिः स्यात् । बालगोपालादीनामपि विपरिणाम इत्येवमादयो दोषा ज्वन्ति ॥ ११ ॥

४४८ राय धनपतसिंघवहाडुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीका.) उक्तः पुरुषमप्याश्रित्यालपनप्रतिषेधो विधिश्च । अधुना पञ्चेन्द्रियतिर्य-
गतं वाग्विधिमाह । पंचिन्द्रियाण त्ति सूत्रम् । पञ्चेन्द्रियाणां गवादीनां प्राणिनां कचि-
द्विप्रकृष्टदेशावस्थितानामेषा स्त्री गौरयं पुमान् वलीवर्दः । यावदेतद्विशेषेण न
जानीयात् । तावन्मार्गप्रश्नादौ प्रयोजन उत्पन्ने सति जातिमिति जातिमाश्रित्या-
लपेत् । अस्मान्जोरूपजातात्कियदूरेणेत्येवमादि । अन्यथा विद्मव्यत्ययसंज्ञवान्मृषावा-
दापत्तिर्गोपात्तादीनामपि विपरिणाम इत्येवमादयो दोषाः । आक्षेपपरिहारौ तु वृद्धवि-
वरणादवसेयौ । तच्चेदम् । जइ लिंगवच्च ए दोसो ता कीस पुढवादिनपुंसगत्तेवि पुरिसिद्धि-
निदेसो पयट्टइ । जहा पठरो मट्टिआ करउ उस्सा मुम्मुरो जात्ता वाउ वलीदी अंवउ
अंबिदिआ किमिउ जलूया मक्कोडउ कीडिआ जमरउ मड्डिया एवमादि । आयरिउ
आह । जणवयसच्चेण ववहारसच्चेण य एवं पयट्टइ त्ति ए एठ दोसो । पंचिदिएसु पु-
ण ए एयमंगीकीरइ । गोवात्तादीण वि ए सुदिठधम्म त्ति विपरिणामसंज्ञवाउ पुडि-
असामायारिकहणे वा गुणसंज्ञवादिति इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तहेव माणुसं पसुं, पस्किं वा वि सरीसवं ॥

थूले पमेइले वप्पे, पायमिति अ नो वए ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) तथैव यथोक्तं प्राग् मनुष्यं नार्यादिकं पशुमजादिकं पक्षिणं वापि
हंसादिकं सरीसृपमजगरादिकं स्थूलोऽत्यंतमांसलोऽयं मनुष्यादिः । तथा प्रमेडुरः प्रक-
र्षमेदःसंपन्नः । वध्यो व्यापादनीयः । पाक्य इति च पाकयोग्य इति च नो वदेत्
तदप्रीतिवधाशंकादिदोषात् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) वली (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (माणुसं के०) मानुषं एटले
मनुष्यने (पसुं के०) पशुं एटले गाय, बलद प्रमुख पशुने (पस्किं के०) पक्षिणं
एटले हंस प्रमुख पक्षीने (वा के०) अथवा (सरीसवं वि के०) सरीसृपमपि
एटले सर्प इत्यादिकने पण आ (थूले के०) स्थूलः एटले घणो जाडो ठे, (पमेइले
के०) प्रमेदिलः एटले घणो मेदवालो ठे, (वप्पे के०) वध्यः एटले वध करवायोग्य
ठे, (अ के०) च एटले वली (पायमिति के०) पाक्य इति एटले पाक करवायोग्य
ठे ए प्रकारे (नो वए के०) नो वदेत् एटले न बोलवुं ॥ १२ ॥

(दीपिका.) किंच साधुस्तथैव उक्तपूर्वं मनुष्यमार्यादिकं पशुमजादिकं पक्षिणं
वापि हंसादिकं सरीसृपमजगरादिकं प्रति इति न वदेत् । इतीति किम् । अयं स्थूलो-
ऽत्यन्तमांसलो मनुष्यादिः । तथा अयं प्रमेडुरः प्रकर्षेण मेदःसंपन्नः । तथा अयं

वञ्ज्यो मारणीयः । अयं पाक्यः पाकप्रायोग्यः । केचिद्दन्ति पाक्यः कालप्राप्त इत्येवं वचनं न वदेत् । कथम् । अप्रीतिव्यापत्याशङ्कादिदोषप्रसङ्गात् ॥ ११ ॥

(टीका.) किञ्च तद्देवति सूत्रम् । तथैव यथोक्तं प्राक् मनुष्यमार्यादिकं पशुमजादिकं पक्षिणं वापि हंसादिकंसरीसृपमजगरादिकम् । स्थूलोऽत्यन्तमांसलोऽयं मनुष्यादिः । तथा प्रमेडुरः प्रकर्षेण मेदःसंपन्नः । तथा वध्यो व्यापादनीयः । पाक्य इति च नो वदेत् । पाक्यः पाकप्रायोग्यः । कालप्राप्त इत्यन्ये । नो वदेत् नो ब्रूयात् । तदप्रीतिव्यापत्याशङ्कादिदोषप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

परिवृढ ति एं ब्रूआ, ब्रूआ उवचिअ ति अ ॥

संजाए पीणिए वा वि, महाकाय ति आलवे ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) कारणे पुनरुत्पन्न एवं वदेदित्याह । परि समन्तात् वृद्धः परिवृद्ध इत्येवं स्थूलं मनुष्यादिकं ब्रूयात् । ब्रूयादुपचित इति संजातः प्रीणितश्चापि निष्पन्नो महाकाय इति चालपेत् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो शीरीते कहेवुं ते कहे ठे. परिवृढ इत्यादि सूत्र. (एं के०) एनं एटले ते स्थूल प्राणीने (परिवृढ ति के०) परिवृद्ध इति एटले परिवृद्ध ए प्रकारे (ब्रूआ के०) ब्रूयात् एटले बोलवुं. (अ के०) च एटले वली (उवचिअ ति के०) उपचित इति एटले उपचित ए प्रकारे (ब्रूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. (वा के०) अथवा (संजाए के०) संजातः एटले संजात, (पीणिए के०) प्रीणितः एटले प्रीणित, (महाकाय ति वि के०) महाकाय इत्यपि एटले महाकाय ए प्रकारे एण (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) कारणे तु उत्पन्न एवं वदेदित्याह । साधुः स्थूलं मनुष्यादिकं प्रति इति वदेत् । इतीति किम् । अयं परिवृढो बलोपेतः । अयमुपचितः । अयं संजातः । अयं प्रीणितः । अयं महाकाय इति ब्रूयादावपेत् ॥ १३ ॥

(टीका.) कारणे पुनरुत्पन्न एवं वदेदित्याह । परिवृढ ति सूत्रम् । परिवृद्ध इत्येनं स्थूलं मनुष्यादिं ब्रूयात्तथा ब्रूयादुपचित इति च । संजातः प्रीणितश्चापि महाकाय इति चालपेत् । परिवृद्धं पलोपचितं परिहरेदित्यादाविति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

तद्देव गाउं डुप्राउं, दम्मा गोरहग ति अ ॥

वाहिमा रहजोगिति, नेवं नासिङ्ग पन्नवं ॥ १४ ॥

४५० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अवचूरिः) तथैव गावो दोह्या दोहार्हा दम्या दमनयोग्या गोरथकाः कढ्होडका इति च वाह्या रथयोग्या इति नैवं ज्ञापेत प्रज्ञावान् ॥ २४ ॥

(अर्थ.) वली (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (गाउं के०) गावः एटले गायो (दुप्राउं के०) दोह्याः एटले दोहवा योग्य ठे, अर्थात् एमनो दोहवानो समय थयो ठे. (अ के०) च एटले वली (गोरहगा के०) गोरथकाः एटले वलद (दम्मा के०) दम्याः एटले दमवा योग्य ठे, (ति के०) इति एटले आ प्रकारे तथा (वाहिमा के०) वाह्याः एटले नार प्रमुख वहेवा योग्य ठे, तथा (रहजोगिति के०) रथयोग्या इति एटले रथयोग्य ठे ए प्रकारे (पस्रवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली साधु (नेवं ज्ञासिज्जा के०) नैवं ज्ञापेत एटले एम न बोले. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं ज्ञाषां न वदेदित्याह । प्राज्ञावान् साधुः न एवं ज्ञाषां ज्ञापेत । एवं किमित्याह । एता गावो दोह्या दोहार्हाः । आसां गवां दोहनसमयो वर्तत इत्यर्थः । एते गोरथकाः कढ्होडका दम्याः । तथा एते वाह्याः सामान्येन ये केचित् तानाश्रित्य रथयोग्याः । कुतो न ज्ञापेत । उच्यते । अधिकरणलाघवादिदोषा न्वन्ति । प्रयोजने तु क्वचित् एवं ज्ञापेत इत्याह ॥ २४ ॥

(टीका.) किं च तहेवति सूत्रम् । तथैव गावो दोह्या दोहार्हा दोहसमय आसां वर्तत इत्यर्थः । दम्या दमनीया गोरथका इति च । गोरथकाः कढ्होडाः । तथा वाह्याः सामान्येन ये क्वचित्तानाश्रित्य रथयोग्याश्चैत इति नैवं ज्ञापेत । प्रज्ञावान् साधुरधिकरणलाघवादिदोषादिति सूत्रार्थः ॥ २४ ॥

जुवं गवित्ति एं बूआ, धेणुं रसदयत्ति अ ॥

रहस्से महल्लए वा वि, वए संवहणित्ति अ ॥ २५ ॥

(अवचूरिः) कार्ये त्वेवं ब्रूयात् । युवा गौरिति दम्यो गौर्युवेति ब्रूयात् । धेनुं रसदेति च ब्रूयात् । गोरथकं ह्रस्वं वाह्यं महल्लकं वापि वदेत् संवहनमिति च रथयोग्यं संवहनं धुर्यं वदेत् ॥ २५ ॥

(अर्थ.) कोइ वखते काम पडे तो आरीते बोलवुं एम कहे ठे. जुवं इत्यादि सूत्र. (एं के०) एनं एटले ए दमवायोग्य एवाने (जुवं गवित्ति के०) युवा गौरिति एटले जुवान बलद ठे ए प्रकारे (बूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. (अ के०) वली (धेणुं के०) धेनुं एटले थोडादिवस उपर प्रसव पामेली गायने (रसदत्ति के०) इति एटले रस (दूध) आपनारी ठे आरीते कहेवुं. तथा (रहस्से के०)

एटले टूको एवा (वा के०) अथवा (महह्वण वि०) महह्वकमपि एटले मोटा एवा पण जोतरवा योग्य बलदने (संवहण ति अ के०) संवहन इति च एटले संवहन आ प्रकारे (वए के०) वदेत् एटले बोलवुं ॥ १५ ॥

(दीपिका.) साधुः युवा गौरिति दम्यो गौर्युवा इति ब्रूयात् । धेनुं गां रसदा इति ब्रूयात् । रसदा गौरिति । तथा ह्रस्वं महह्वकं वापि गोरथकं ह्रस्वं वाह्यं महह्वकं वदेत् संवहनमिति च रथयोग्यं संवहनं धुर्यं वदेत् ॥ १५ ॥

(टीका.) प्रयोजने तु कचिदेवं ज्ञापेतेत्याह जुवं ति सूत्रम् । युवा गौरिति दम्यो गौर्युवेति ब्रूयात् । धेनुं गां रसदेति ब्रूयात् । रसदा गौरिति । तथा ह्रस्वं महह्वकं वापि गोरथकं ह्रस्वं वाह्यं महह्वकं वदेत् । संवहनमिति रथयोग्यं संवहनं वदेत् । कचिद्द्विगुपलक्षणादौ प्रयोजन इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

तहेव गंतुमुज्जाणं, पवयाणि वणाणि अ ॥

रुक्का महह्व पेहाए, नेवं ज्ञासिज्ज पन्नवं ॥ १६ ॥

(अचूरिः) किंच तथैव गत्वोद्यानं जलक्रीडास्थानं पर्वतान् वनानि च वृद्धान् महतः प्रेक्ष्य नैवं ज्ञापेत प्रज्ञावान् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (उज्जाणं के०) उद्यानं एटले क्रीडा करवाना बगीचामां (पवयाणि के०) पर्वतान् एटले पर्वतो उपर (अ के०) च एटले वली (वणाणि के०) वनानि एटले जंगलोमां (गंतुं के०) गत्वा एटले जश्ने (महह्व के०) महतः एटले मोटा (रुक्का के०) वृद्धान् एटले वृद्धोने (पेहाए के०) प्रेक्ष्य एटले जोश्ने (पस्रवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली साधु (एवं के०) कहीशुं ते प्रकारे (न ज्ञासिज्ज के०) न ज्ञापेत एटले न बोले ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः कीदृशीं ज्ञाषां साधुर्न वदेदित्याह । प्रज्ञावान् साधुः एवं ज्ञाषां न ज्ञापेत । किं कृत्वा । तथैव पूर्ववत् उद्यानं जलक्रीडास्थानं गत्वा । तथा पर्वतान् प्रतीतान् तथा वनानि च तत्र वृद्धान् महतो महाप्रमाणान् उत्प्रेक्ष्य दृष्ट्वा ॥ १६ ॥

(टीका.) तहेव ति सूत्रम् । तथैवेति पूर्ववत् । गत्वोद्यानं जनक्रीडास्थानं तथा पर्वतान् प्रतीतान् गत्वा । तथा वनानि च । तत्र वृद्धान् महतो महाप्रमाणान् प्रेक्ष्य दृष्ट्वा नैवं ज्ञापेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

४५९ रायधनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

अलं पासायखंजाणं, तोरणाणि गिहाणि अ ॥

फलिहग्गलनावाणं, अलं उदगदोणीणं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) किमित्याह । समर्थाः प्रासादस्तंजयोः तोरणानां नगरतोरणादीनां गृहाणां च परिघार्गलानावां तत्र परिघो नगरद्वारे, अर्गला गोपाटादौ नौः प्रतीता । आसामिति योज्यम् । अलमुदकद्रोणीनां अरघदृजलधारिणीनाम् ॥ १७ ॥

(अर्थ.) शीरीते न बोलवुं ते कहेठे. अलं इत्यादि सूत्र. आ वृद्धो (पासाय-
खंजाणं के०) प्रासादस्तंजानां एटले एक स्तंज प्रासाद (महेल) वनाववाने तथा
बीजा पण घर कामने योग्य एवा स्तंज वनाववाने (अलं के०) अलं एटले योग्य ठे.
(अ के०) च एटले वली आ वृद्धो (तोरणानि के०) तोरणानाम् एटले नगर प्रमु-
खना दरवाजा तथा (गिहाणि के०) गृहाणां एटले विविध प्रकारनां घरो वनाववा
योग्य ठे. तथा आ वृद्धो (फलिहग्गलनावाणं के०) परिघार्गलानावाम् एटले परिघ
(नगरनी जूंगल), अर्गला (घरप्रमुखनी जूंगल) अने नौ (नौका होडी प्रमुख)
वनाववा योग्य ठे. तथा आ वृद्धो (उदगदोणीणं के०) उदकद्रोणीनां एटले रहेट
पासे पाणी जरवा माटे मूकाती लाकडानी मोटी कुंडीउ वनाववा योग्य ठे. एम न कहेवुं१७

(दीपिका.) एवं किं न ज्ञापेत इत्याह । एते वृद्धाः प्रासादस्तंजानां तथा परि-
घार्गलानावां तत्र नगरद्वारे परिघो, गोपाटादिषु अर्गला, नौस्तु प्रसिद्धा । आसाम-
लमेते वृद्धाः । तथा उदकद्रोणीनां उदकद्रोण्योऽरघदृजलधारिकाः । एतेषां प्रासाद-
स्तंजादीनामेते वृद्धा योग्या इति साधुर्न वदेत् ॥ १७ ॥

(टीका.) किमित्याह । अलं ति सूत्रम् । अलं पर्याप्ता एते वृद्धाः प्रासादस्त-
मजयोः । अत्रैकस्तंजः प्रासादः । स्तंजस्तु स्तंज एव तयोरलम् । तथा तोरणानां नगर-
तोरणादीनां गृहाणां च कुटीरकादीनाम् । अलमिति योगः । तथा परिघार्गलानावां वा ।
तत्र नगरद्वारे परिघः । गोपाटादिष्वर्गला । नौः प्रतीतेति । आसामलमेते वृद्धाः । त-
थोदकद्रोणीनामलम् । उदकद्रोण्योऽरघदृजलधारिका इति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

पीठए चंगबेरे अ, नंगले मइयं सिआ ॥

जंतलठी व नाजी वा, गंडिआ व अलं सिआ ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) चतुर्थ्यर्थे प्रथमा । पीठकाय काष्ठासनाय । चंगबेरं च काष्ठपात्री । नांग-
लाय हलाय, महिकाय सजाराय स्यात् । यंत्रलष्ट्यै वा । यन्त्र यष्टिः प्रसिद्धा । नाजिः
शकटचक्रतुंबम् । गंढिकायै वालं स्युरेते वृद्धाः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) तथा आ वृद्धो (पीठए के०) पीठकाय एटले पीठक (आसनविशेष)
 बनाववा, (अ के०) च एटले वली (चंगबेरे के०) चंगबेराय एटले चंगबेर ना-
 मा काष्ठपात्र बनाववा, (अ के०) च एटले वली (नंगले के०) लांगलाय ए-
 टले हल बनाववा, (अ के०) च एटले वली (मझं के०) मयिकाय वटले म-
 यिकनामनी वावेलां बीज ढांकवाना काममां आवती वस्तु बनाववाने, (व के०)
 अथवा (जंतलट्टी के०) यंत्रयष्टये एटले कोइ यंत्रनी लाकडी बनावाने (वा के०)
 अथवा (नाज्जी के०) नाजये एटले पशडानी नाजि बनाववाने (व के०) अथवा
 (गंढिका के०) गंढिकायै एटले सुवर्णकारनी सोनुं टीपवानी एरण बनाववाने
 (अलं सिञ्चा के०) अलं स्युः एटले योग्य ठे. आ रीते न बोलवुं. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) पुनराह । पीठकाय अलमेते वृद्धाः । अत्र पीठकादिशब्देषु सर्वत्र च-
 तुर्थर्थे प्रथमास्ति । परमर्थस्तु चतुर्थ्यैव कार्यः । तथा च चंगबेरं काष्ठपात्री तस्मै अ-
 लम् । तथा लांगलं हलं तस्मै, तथा महिकाय महिकमुसबीजाढादनं । तथा यंत्रयष्टये
 वा । तथा नाजये वा । नाजिः शकटरथांगम् । गंढिकायै वा । गंढिका सुवर्णकाराधि-
 करणस्थापनी । एते वृद्धा अलं समर्था एवं ज्ञाषां साधुर्न ज्ञाषेत ॥ १७ ॥

(टीका.) तथा पीठए त्ति सूत्रम् । पीठकायालमेते वृद्धाः । पीठकं प्रतीतं तद-
 र्थम् । सुपां सुपो ज्वन्तीति चतुर्थ्यर्थे प्रथमा । एवं सर्वत्र योजनीयम् । तथा चंगबे-
 रायेति । चंगबेरं काष्ठपात्री । तथा नंगलेत्ति । लाङ्गलं हलं । तथा अलं मयिकाय स्यात् ।
 मयिकमुसबीजाढादनम् । तथा यंत्रयष्टये वा । यंत्रयष्टिः प्रतीता । तथा नाजये वा ।
 नाजिः शकटरथाङ्गम् । गंढिकायै वालं स्युरेते वृद्धा इति नैवं ज्ञाषेत प्रज्ञावानिति
 वर्तते । गंढिका सुवर्णकाराणामधिकरणी (अहिरणी) स्थापनी ज्वतीति सूत्रार्थः ॥१७॥

आसणं सयणं जाणं, हुज्जा वा किंचुवस्सए ॥

भूण्वघाशणिं ज्ञासं, नैवं ज्ञासिज्ज पन्नवं ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) आसनमासंदकादि, शयनं पर्यकादि, यानं वाहनादि, जवेद्वा किंचि-
 दुपाश्रये द्वारकपाटादि एतेषु वृद्धेष्विति ज्ञूतोपघातिनीं ज्ञाषां नैवं ज्ञाषेत प्रज्ञावान् १८

(अर्थ.) तेमज (आसणं के०) आसनं एटले आसन (सयणं के०) शयनं
 एटले खाट पलंग प्रमुख शयन, (जाणं के०) यानं एटले रथ प्रमुख यान, (वा के०)
 अथवा (किंच के०) किंच एटले वली एवीज बीजी कांइपण वस्तु (उवस्सए के०)
 उपाश्रये एटले उपासराने विषे (हुज्जा के०) जवेत् एटले होय. तो उपर कह्या

४५४ राय धनपतसिंघवहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रमाणे वृद्ध आश्रयी (जूँवघाइणिं के०) जूतोपघातिनीं एटले प्राणीने पीडाकरां नारी एवी (एवं के०) एवं एटले उपर कही ते प्रकारनी (जासं के०) जाषां एटले जाषा प्रत्ये (पस्रवं के०) प्रज्ञावान् एटले जाण साधु (न जासिज्जा के०) न जाषेत एटले न बोले. ॥ २९ ॥

(दीपिका.) पुनराह । प्रज्ञावान् साधुः एवंविधां जूतोपघातिनीं प्राणिसंहारकारिणीं जाषां न जाषेत । एवं कामित्याह । एतेषु वृद्धेषु आसनमासंदकादि, शयनं पर्यंकादि, यानं युग्यादि, जवेत् वा किंचित् उपाश्रये वसतौ । अन्यद्वा द्वारपात्रादि । दोषाश्चात्र तद्धनस्वामी व्यंतरादिर्वा कुप्येत्, सलक्षणो वा वृद्ध इति गृह्णीयात् । अनियमितजाषिणो लाघवं चेत्यादयः ॥ २९ ॥

(टीका.) तथा आसणं ति सूत्रम् । आसनमासंदकादि शयनं पर्यंकादि यानं युग्यादि जवेद्वा किंचिदुपाश्रये वसतावन्यद् द्वारपात्राद्ये तेषु वृद्धेष्वपि जूतोपघातिनीं सत्वपीडाकारिणीं जाषां नैवं जाषेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः । दोषाश्चात्र तद्धनस्वामी व्यन्तरादिः कुप्येत् । सलक्षणो वा वृद्ध इत्यग्निगृह्णीयात् । अनियमितजाषिणो लाघवं चेत्येवमादयो योज्याः ॥ २९ ॥

तहेव गंतुमुज्जाणं, पवयाणि वणाणि अ ॥

रुक्का महद्ध पेहाए, एवं जासिज्ज पन्नवं ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) विधिमाह । तहेव त्ति पूर्ववत् । नवरमेवं जाषेत ॥ ३० ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो शी रीते बोलवुं ते कहे ठे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (उज्जाणं के०) उद्यानं एटले उद्यान प्रत्ये, (पवयाणि के०) पर्वतान् एटले पर्वत प्रत्ये तथा (वणाणि के०) वनानि एटले वन प्रत्ये (गंतुं के०) गत्वा एटले जइने अने (महद्ध के०) महतः एटले मोटा एवा (रुक्के के०) वृद्धान् एटले वृद्ध प्रत्ये (पेहाए के०) प्रेक्ष्य एटले जोइने (पस्रवं के०) प्रज्ञावान् एटले जाण साधु (एवं के०) आ प्रकारे (जासिज्जा के०) जाषेत एटले बोले. ॥ ३० ॥

(दीपिका.) अत्रैव विधिमाह । वस्तुतः पूर्ववदेव । नवरं महतो वृद्धान् दृष्ट्वा प्रज्ञावान् साधुः एवं जाषेत ॥ ३० ॥

(टीका.) अत्रैव विधिमाह । तहेव त्ति सूत्रम् । वस्तुतः पूर्ववदेव । नवरमेवं जाषेत ॥ ३० ॥

जाश्मंता इमे रुक्का, दीह्वद्वा महालया ॥

पयायसाला वडिमा, वए दरिसणिति अ ॥ ३१ ॥

(अवचूरिः) जातिमन्त उत्तमजातय एतेऽशोकाद्या वृक्षाः दीर्घवृत्ता महालया वटादयः संजातशाखा उत्पन्नडाला विटपिनो वदेत् । दर्शनीया इति च विश्रमणतदासन्नमार्गकथनादौ वदेत् ॥ ३१ ॥

(अर्थः) मार्ग देखाडवा प्रमुख कारण पडे तो साधुए आ रीते बोलवुं. जाश्मंत इत्यादि सूत्र. (जाश्मंत के०) जातिमन्तः एटले जंची जातना अशोकप्रमुख, (दीह्व के०) दीर्घाः एटले दीर्घ एवा नाखियरी प्रमुख, (वडा के०) वृत्ताः एटले गोल आकारना नंदीवृद्ध प्रमुख (अ के०) च एटले तथा (महालया के०) महालयाः एटले मोटा विस्तारवाला वडप्रमुख, (इमे के०) आ (रुक्का के०) वृक्षाः एटले वृक्षो (पयायसाला के०) प्रजातशाखाः एटले उत्पन्न थइ ठे घणी शाखाउं जेमने एवा तथा (विरुमा के०) विटपिनः एटले शाखाउंथी नीकलेदी शाखावाला तथा (दरिसणिति के०) दर्शनीया इति एटले दर्शनीय ठे आ प्रकारे (वए के०) वदेत् एटले बोलवुं. ॥ ३१)

(दीपिका.) एवं किमित्याह । साधुः इति वदेत् । इतीति किम् । एते वृक्षा जातिमन्त उत्तमजातीया अशोकादयोऽनेकप्रकारा वा उपलज्यमानस्वरूपाः । पुनः दीर्घा नाखिकेरीप्रचृतयः । पुनर्वृत्ता नन्दिवृक्षादयः । पुनः महालया वटादयः । पुनः एते प्रजातशाखा उत्पन्नडाला विटपिनः प्रशाखावन्तः । पुनः एते दर्शनीया इति वदेत् । एवमपि कदा वदेत् । प्रयोजने विश्रमणतदासन्नमार्गकथनादौ उत्पन्ने सति अन्यदा नेति ॥३१॥

(टीका.) जाश्मंत ति सूत्रम् । जातिमन्त उत्तमजातयोऽशोकादयः । अनेकप्रकारा एत उपलज्यमानस्वरूपा वृक्षा दीर्घवृत्ता महालया । दीर्घा नाखिकेरीप्रचृतयः । वृत्ता नन्दिवृक्षादयः । महालया वटादयः । प्रजातशाखा उत्पन्नडाला विटपिनः प्रशाखावन्तो वदेदर्शनीया इति च । एतदपि प्रयोजन उत्पन्ने विश्रमणतदासन्नमार्गकथनादौ वदेन्नान्यदेति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

तहा फलाइं पक्काइं, पायखजाइ नो वए ॥

वेलोइयाइं टालाइं, वेहिमाइ ति नो वए ॥ ३२ ॥

(अवचूरिः) तथा फलानि आम्रादीनि पक्कानि पाकेन गर्त्ताप्रक्षेपकोद्रवपला-
लादिना विपाच्य चक्ष्याणीति नो वदेत् । वेलोचितानि ग्रहणकालप्राप्तानि अतःपरं कालं

४५६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

न सहंते । टालानि अबद्धास्थीनि अद्यापि कोमलानि । द्वैधिकानि पेशीसंपादनेन द्वि-
धाकरणार्हाणि । तद्वाक्यश्रवणात् तत्स्वामिग्रहणात् संयमविराधना ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) (तह के०) तथा एटले तेम (फलाणि के०) फलानि एटले आंवा प्रमु-
खनां फलो (पक्काइ के०) पकानि एटले पाकेलां ठे, अथवा (पायखज्जाइ के०)
पाकखाद्यानि एटले घासमां अथवा खाडा विगेरेमां राखी पकावीने नक्षण करवा
योग्य ठे एम (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहेवुं. तथा पूर्वोक्त फलोज
(वेलोश्याइ के०) वेलोचितानि एटले अतिशय पाक होवाथी जेमनो ग्रहण करवानो
समय आवी रह्यो ठे, एवा अथवा (टालाइ के०) टालानि एटले कोमल एवा
अथवा (वेहिमाइ के०) द्वैधिकानि एटले अठी बंधाइ गयाथी वे जाग करवा योग्य
ठे, (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे पूर्वोक्त साधु (न वए के०) न वदेत्
एटले कहे नहि. ॥ ३२ ॥

(दीपिका.) पुनः किं न वदेदित्याह । साधुः इति नो वदेत् । इतीति किम् । तथा
फलानि आम्रादीनि पाकप्राप्तानि जातानि । तथा पाकखाद्यानि बद्धास्थीनि गर्तप्रक्षे-
पकोद्रवपलालादिना विपाच्य नक्षणयोग्यानीति । तथा वेलोचितानि पाकातिशयतः
ग्रहणकालोचितानि । अतःपरं कालं न विषहंत इत्यर्थः । तथा टालानि अबद्धास्थीनि
कोमलानीति । तथा द्वैधिकानीति पेशीसंपादनेन द्वैधीजावकरणयोग्यानि वेति नो
वदेत् । दोषाः पुनरत्रैते । ऊर्ध्वं च नाश एव अमीषां न शोचनानि वा प्रकारांतर-
ज्ञोगेन इत्यवधार्य गृहिप्रवृत्त्याधिकरणादय इति ॥ ३२ ॥

(टीका.) तहा फलाणि त्ति सूत्रम् । तथा फलान्याम्रफलादीनि पकानि पाकप्रा-
प्तानि तथा पाकखाद्यानि बद्धास्थीनीति गर्तप्रक्षेपकोद्रवपलालादिना विपाच्य नक्ष-
णयोग्यानीति नो वदेत् । तथा वेलोचितानि पाकातिशयतो ग्रहणकालोचितानि । अतः-
परं कालं न विषहंतीत्यर्थः । टालान्यबद्धास्थीनि कोमलानीति यदुक्तं नवति । तथा
द्वैधिकानीति पेशीसंपादनेन द्वैधीजावकरणयोग्यानीति नो वदेत् । दोषाः पुनरत्रात
ऊर्ध्वं नाश एवामीषां न शोचनानि वा प्रकारान्तरज्ञोगेनेत्यवधार्य गृहिप्रवृत्तावधिकर-
णादय इति सूत्रार्थः ॥ ३२ ॥

असंयडा इमे अंबा, बहुनिवडिमा फला ॥

वइज्ज बहु संनूआ, नूअरूव त्ति वा पुणो ॥ ३३ ॥

(अवचूरिः) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादावेवं वदेदित्याह । असमर्था एते आम्रा

अतिचारेण न शक्नुवन्ति फलानि धारयितुमित्यर्थः । आम्रग्रहणं प्रधानवृद्धोपलक्षणम् । एतेन पकार्थं उक्तः । बहुनिर्वर्तितफलाः । बहूनि निर्वर्तितानि बद्धास्थीनि फलानि येषु ते तथा । अनेन पाकखाद्यार्थः । वदेद् बहुसञ्चूताः । बहूनि पाकातिशयतः सञ्चूतानि ग्रहणकालोचितानि फलानि येषु ते । अनेन वेलोचितार्थः । जूतरूपा इति वा पुनर्वदेत् । जूतानि रूपाणि अबद्धास्थीनि कोमलफलरूपाणि येषु ते अनेन टालार्थः ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे ठे. असंथडा इत्यादि सूत्र. (इमे के०) इमे एटले आ (अंबा के०) आम्राः एटले आम्रवृद्धो जे ते (असंथडा के०) असमर्थाः एटले पोताना फलोनो चार धारण करवाने असमर्थ ठे. (पकफलवाला एम कहेवाने बदले आ रीते कहेवुं.) तेमज (बहुनिवृद्धिमा फला के०) बहुनिर्वर्तितफलाः एटले आ आम्र वृद्धोउपर गोटलीवाला फलो घणां बंधाइ गएलां ठे. (पकावीने नक्षण करवा योग्य ठे एम कहेवाने बदले आम कहेवुं.) तेमज (बहुसञ्चूआ के०) बहुसञ्चूताः एटले आ आम्रादिवृद्धोने विषे परिपक फलो घणा तैयार थएलां ठे. (अतिशय पक फलो ठे, एम कहेवाने बदले आम कहेवुं.) तेमज (वा के०) अथवा (पुणो के०) पुनः (जूअरूवित्ति के०) जूतरूपा इति एटले गोटली बंधाया विनाना फलवाला एवा आ आम्र वृद्धादिक ठे. (कोमल फलवाला इत्यादि कहेवाने बदले आम कहेवुं.) ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादावेवं वदेदित्याह । असमर्था एते आम्रा अतिचारेण नम्रा न शक्नुवन्ति फलानि धारयितुमित्यर्थः । आम्रग्रहणं प्रधानवृद्धाणामुपलक्षणम् । एतेन पकार्थं उक्तः । तथा बहूनि निर्वर्तितानि बद्धास्थीनि फलानि येषु ते तथा । अनेन पाकखाद्यार्थं उक्तः । वदेत् बहुसञ्चूताः । बहूनि सञ्चूतानि रूपाणि पाकातिशयतो ग्रहणकालोचितानि फलानि येषु ते तथाविधाः । अनेन वेलोचितार्थं उक्तः । तथा जूतरूपा इति वा पुनर्वदेत् । जूतानि रूपाणि अबद्धास्थीनि कोमलफलरूपाणि येषु ते तथा अनेन टालाद्यर्थं उपलक्षित इति ॥ ३३ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादावेवं वदेदित्याह । असंथड ति सूत्रम् । असमर्था एत आम्रा अतिचारेण न शक्नुवन्ति फलानि धारयितुमित्यर्थः । आम्रग्रहणं प्रधानवृद्धोपलक्षणम् । एतेन पकार्थं उक्तः । तथा बहुनिर्वर्तितफलाः । बहूनि निर्वर्तितानि बद्धास्थीनि फलानि येषु ते तथा । अनेन पाकखाद्यार्थं उक्तः । वदेद् बहुसञ्चूताः । बहूनि सञ्चूतानि पाकातिशयतो ग्रहणकालोचितानि फलानि येषु ते तथा । अनेन वेलोचिताद्यर्थं उपलक्षित इति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

४५८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तहेवोसहिउ पक्कान, नीलिआउ ठवीइ अ ॥

लाइमा नज्जिमाउ त्ति, पिहुखज्ज त्ति नो वए ॥ ३४ ॥

(अत्रचूरिः) तथैवौषधयः शाख्यादयः पका नीलिकाश्ववय इति वल्लचणकादिलक्षणाः । लवनवत्यो लवनयोग्याः । नर्जनवत्यो नर्जनयोग्यास्तथा पृथुकनदया इति वा वदेत् ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (उंसहिउ के०) उषध्यः एटले शाखी, गहू प्रमुख उषधीउ (पक्काउ के०) पकाः एटले पाकेली ठे, (अ के०) च एटले वली (नीलिआउ ठवीइ के०) नीलाश्ववयः एटले वाल, चोला प्रमुख कगोल (लाइमा के०) लवनवत्यः एटले लणवा योग्य ठे, (नज्जिआउ के०) नर्जनवत्यः एटले जुंजवा योग्य ठे, (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे तथा (पिहुखज्ज त्ति के०) पृथुकनदया इति एटले पोक करीने नक्षण करवा योग्य ठे आ प्रकारे (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहेवुं. ॥ ३४ ॥

(दीपिका.) पुनराह । तथैव तेनैव प्रकारेण उषधयः शाख्यादिलक्षणाः पका इति नो वदेत् । तथा नीलाः श्ववय इति वल्लचवलकादिफललक्षणाः । तथा लवनवत्यो लवनयोग्याः । नर्जनवत्य इति नर्जनयोग्याः । तथा पृथुकनदया इति नो वदेत् । पृथुकनक्षणयोग्या इति नो वदेदिति पदं सर्वत्र संबध्यते । पृथुका अर्द्धपकशाख्यादिषु क्रियन्ते । अजिधानदोषाः पूर्ववत् ॥ ३४ ॥

(टीका.) तहेव त्ति सूत्रम् । तथौषधयः शाख्यादिलक्षणाः पका इति । तथा नीलाश्ववय इति वा । वल्लचवलकादिफललक्षणाः । तथा लवनवत्यो लवनयोग्याः । नर्जनवत्य इति नर्जनयोग्याः । तथा पृथुकनदया इति पृथुकनक्षणयोग्याः । नो वदेदिति सर्वत्राजिसंबध्यते । पृथुका अर्द्धपकशाख्यादिषु क्रियन्ते । अजिधानदोषाः पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

रूढा बहुसंजूआ, यिरा उंसठा वि अ ॥

गप्पिआउ पसूआउ, संसाराउ त्ति आलवे ॥ ३५ ॥

(अत्रचूरिः) कार्ये मार्गदर्शनादावेवमालपेत् । रूढाः प्राडुर्जूता बहुसंजूता निष्पन्नप्रायाः स्थिरा निष्पन्ना उत्सृता इति वा उपघातेभ्यो निर्गता वा । गर्जिता अनिर्गतशीर्षकाः । प्रसूता निर्गतशीर्षकाः । संसाराः संजाततण्डुला इत्यालपेत् । पक्काद्यर्थयोजना कार्या स्वधिया ॥ ३५ ॥

(अर्थ.) एम न बोलवुं तो कारण पडे शीरीते बोलवुं ते कहे ठे. पूर्वोक्त उषधीउं (रूढा के०) रूढाः एटले उत्पन्न थएली ठे, (बहुसंज्ञूआ के०) बहुसंज्ञूताः एटले घणे जागे निष्पन्न थएली, (धिरा के०) स्थिराः एटले निष्पन्न थएली ठे, (विश्र के०) अपिच एटले वली (जसढा के०) उत्सृताः एटले उपघातथी नीकलेली ठे, तेमज (गप्पिआउं के०) गर्जिताः एटले जेना डोडा बहार नीकल्या नथी एवी (पसूआउं के०) प्रसूताः एटले जेना डोडा बहार नीकल्या ठे एवी तथा (संसाराउं के०) संसाराः एटले डांगर प्रमुख सार वस्तु जेने माथे तैयार थइ रही ठे एवी ठे, (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ ३५ ॥

(दीपिका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादौ एवमालपेदित्याह । साधुः एवमालपेत् । एवं किमित्याह । रूढाः प्रादुर्भूताः बहुसंज्ञूता निष्पन्नप्रायाः । स्थिरा निष्पन्नाः । उत्सृता इति वा उपघातेभ्यो निर्गता इति वा । तथा गर्जिता अनिर्गतशीर्षिकाः । प्रसूता निर्गतशीर्षिकाः । संसाराः संजाततन्डुलादिसारा इत्येवमालपेत् । पक्काद्यर्थयोजना स्वधिया कार्या ॥ ३५ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनर्मार्गदर्शनादावेवमालपेदित्याह । रूढ त्ति सूत्रम् । रूढाः प्रादुर्भूताः । बहुसंज्ञूता निष्पन्नप्रायाः । स्थिरा निष्पन्नाः । उत्सृता इति उपघातेभ्यो निर्गता इति वा । तथा गर्जिता अनिर्गतशीर्षिकाः । प्रसूता निर्गतशीर्षिकाः । संसाराः संजाततन्डुलादिसारा इत्येवमालपेत् । पक्काद्यर्थयोजना स्वधिया कार्येति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥

तद्देव संखमिं नच्चा, किञ्चं कञ्जं ति नो वए ॥

तेणगं वावि वप्पित्ति, सुत्तिञ्चित्ति अ आवगा ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) तथैव संखमिं ज्ञात्वा करणीयेति पित्रादिनिमित्तं सांवत्सरिका कार्यैवैषेति नो वदेत् । मिथ्यात्वोपबृंहणादोषात् । स्तेनकं वा वध्य इति नो वदेत् । सुतीर्था इति च । चशब्दाहुस्तीर्था इति च । आपगा नद्यः । केनचित्पृष्टः सन् नो वदेत् । अधिकरणादिदोषात् ॥ ३६ ॥

(अर्थ.) साधुए वाणी शीरीते बोलवी तथा न बोलवी ए अधिकारमां आ बीजुं कहे ठे. (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज (संखमिं के०) संखमिं एटले जेने विषे प्राणियोनां आयुष्यो खंमित थाय ठे एवी क्रियाने (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (करणिज्जां ति के०) करणीयति एटले पित्रादिकनी तृत्तिने अर्थे आ अवश्य करवीज आ रीते (नो वए के०) नो वदेत् एटले न बोलवुं. (वा के०) वा एटले

४६० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

अथवा (तेणगं वा वि के०) स्तेनकं वापि एटले चोरने पण (वप्रित्ति के०) वध्य इति एटले वध करवा योग्य ठे आ प्रकारे (अ के०) च एटले वली (आपगा के०) आपगाः एटले नदीओने (सुतिठित्ति के०) सुतीर्था इति एटले सुखे तरवा योग्य ठे आ रीते न कहेवुं. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकारेऽनुवर्तमान इदमपरमाह । साधुः संखडिं ज्ञात्वा एषा पित्रादिनिमित्तं करणीयाएव इति नो वदेत् । मिथ्यात्वस्य उपबृंहणादोषात् । ननु संखडि इति कः शब्दार्थः । उच्यते संखंड्यन्ते प्राणिनामायूंषि यस्यां प्रकरणक्रियायां सा संखडी । तथा स्तेनकं चौरं ज्ञात्वा अयं वध्य इति नो वदेत् । तदनुमतेस्तेननिश्चयादिदोषप्रसंगात् । तथा आपगा नद्यः सुतीर्थाः । चशब्दाहुस्तीर्णा एता इति केनापि पृष्टः सन् नो वदेत् । अधिकरणविघातादिदोषप्रसंगात् ॥ ३६ ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकारेऽनुवर्तमात इदमपरमाह । तद्देव त्ति सूत्रम् । तथैव संखडिं ज्ञात्वा । संखंड्यन्ते प्राणिनामायूंषि यस्यां प्रकरणक्रियायां सासंखडी तां ज्ञात्वा करणीयेति पित्रादिनिमित्तं कृत्यैवैषेति नो वदेत् । मिथ्यात्वोपबृंहणदोषात् । तथा स्तेनकं वापि वध्य इति नो वदेत् । तदनुमतत्वेन निश्चयादिदोषप्रसंगात् । सुतीर्था इति च । चशब्दाहुस्तीर्था इति वा । आपगा नद्यः केनचित्पृष्टः सन्नो वदेत् । अधिकरणविघातादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

संखडिं संखडिं ब्रूआ, पणिअठ त्ति तेणगं ॥

बहुसमाणि तिढाणि, आवगाणं विआगरे ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) कार्ये एवं वदेत् संखडिं संखडी इति ब्रूयात् । पणितार्थ इति स्तेनकं ब्रूयात् । शिद्धकादिविपाकदर्शनादौ । पणितेनाऽर्थोस्य पणितार्थः । प्राणियूतप्रयोजन इत्यर्थः । बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्यागृणीयात् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे ठे. संखडिं इत्यादि सूत्र. (संखडिं के०) संखडिं एटले संखडी प्रत्ये (संखडिं के०) संखडिं एटले संकीर्णा संखडीं एमज (ब्रूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. अर्थात् साधुए साधुने कहेवुं पडे, अथवा बीजुं कांइ काम पडे तो संखडिने संखडि शब्द वडेज कहेवी. (तेणगं के०) स्तेनकं एटले चोरने (पणिअठ त्ति के०) पणितार्थ इति एटले पोताना जीवने जोखममां नाखीने स्वार्थ साधनारो आरीते (ब्रूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. तेमज (आवगाणं के०) आपगानां एटले नदीजनां (तिढाणि के०) तीर्थानि एटले उतरी जवानां

मार्गोने (बहुसमा के०) बहुसमानि एटले घणा खरा सम ठे, विषम नथी, एम (विआगरे के०) व्यागृणीयात् एटले कहेवुं ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) प्रयोजन उत्पन्ने सति पुनः साधुरेवं वदेदित्याह । साधुः संखडिं इति ब्रूयात् साधुकथनादौ संकीर्णा संखडीत्येवमादि । पणितार्थ इति तथा स्तेनकं वदेत् शैक्कादिकर्मविपाकदर्शनादौ । पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः । प्राणद्यूत-प्रयोजन इत्यर्थः । तथा बहु समानि तीर्थानि आपगानां नदीनामिति व्यागृणीयात् । साध्वादिविषय इति ॥ ३७ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनरेवं वदेदित्याह । संखडिं त्ति सूत्रम् । संखडिं संखडिं ब्रूयात् । साधुकथनादौ संकीर्णा संखडीत्येवमादि । पणितार्थ इति स्तेनकं वदेत् । शै-क्कादिकर्मविपाकदर्शनादौ पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः । प्राणद्यूतप्रयोजन इ-त्यर्थः । तथा बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्यागृणीयात् । साध्वादि-विषय इति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

तहा नइउ पुन्नाउ, कायतिऊ त्ति नो वए ॥

नावाहिं तारिमाउ त्ति, पाणिपिऊ त्ति नो वए ॥ ३८ ॥

(अचूरिः) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदम् । तथा नद्यः पूर्णा इति नो वदेत् प्रवृत्तिदोषात् । कायतरणीयाः शरीरतरणयोग्या इति नो वदेत् । नौजिस्तरणीया-स्तरणयोग्या इति नो वदेत् । तटस्थप्राणिपेया इति नो वदेत् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) वाणीना विधिना तथा प्रतिषेधना अधिकारमांज वदी कहे ठे. तहा इत्यादि सूत्र. (तहा के०) तथा एटले तेमज पूर्वोक्त साधुए (नइउ के०) नद्यः एटले नदीउं (पुन्नाउ के०) पुर्णाः एटले परिपूर्णं चरेदी ठे, तेमज (कायतिऊाउं के०) काय-तरणीयाः एटले शरीरवडे तरवा योग्य ठे, (त्ति के०) इति एटले आ रीते (नो वए के०) नो वदेत् न कहेवुं. तथा (नावाहिं के०) नौजिः एटले नौका (होडी) वडे करीने (तारिमाउ त्ति के०) तरणीया इति एटले तरवा योग्य ठे आ रीते तथा (पाणिपिऊ त्ति के०) प्राणिपेया इति एटले तट उपर रहेला प्राणिथी जेमना जल पीवाय एवा ठे आ रीते (नोवए के०) नोवदेत् एटले न बोलवुं. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह । साधुरिति नो वदेत् । इतीति किम् । नद्यः पूर्णा नृताः । कथम् । प्रवृत्तश्रवणनिर्वर्तनादिदोषात् । तथा काय-तरणीयाः शरीरतरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । साधुवचनेन नो विघ्न इति प्रवर्तनादि-

४६० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

अथवा (तेणगं वा वि के०) स्तेनकं वापि एटले चोरने पण (वध्निक्ति के०) वध्य इति एटले वध करवा योग्य ठे आ प्रकारे (अ के०) च एटले वली (आपगा के०) आपगाः एटले नदीओने (सुतिवित्ति के०) सुतीर्था इति एटले सुखे तरवा योग्य ठे आ रीते न कहेवुं. ॥ ३६ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकारेऽनुवर्तमान इदमपरमाह । साधुः संखडिं ज्ञात्वा एषा पित्रादिनिमित्तं करणीया एव इति नो वदेत् । मिथ्यात्वस्य उपबृंहणादोषात् । ननु संखडि इति कः शब्दार्थः । उच्यते संखड्यन्ते प्राणिनामायूंषि यस्यां प्रकरणक्रियायां सा संखडी । तथा स्तेनकं चौरं ज्ञात्वा अयं वध्य इति नो वदेत् । तदनुमतेस्तेननिश्चयादिदोषप्रसंगात् । तथा आपगा नद्यः सुतीर्थाः । चशब्दाद्दुस्तीर्णा एता इति केनापि पृष्टः सन् नो वदेत् । अधिकरणविघातादिदोषप्रसंगात् ॥ ३६ ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकारेऽनुवर्तमात इदमपरमाह । तद्देव त्ति सूत्रम् । तथैव संखडिं ज्ञात्वा । संखड्यन्ते प्राणिनामायूंषि यस्यां प्रकरणक्रियायां सासंखडी तां ज्ञात्वा करणीयेति पित्रादिनिमित्तं कृत्यैवैषेति नो वदेत् । मिथ्यात्वोपबृंहणादोषात् । तथा स्तेनकं वापि वध्य इति नो वदेत् । तदनुमतत्वेन निश्चयादिदोषप्रसंगात् । सुतीर्था इति च । चशब्दाद्दुस्तीर्था इति वा । आपगा नद्यः केनचित्पृष्टः सन्नो वदेत् । अधिकरणविघातादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ३६ ॥

संखडिं संखडिं ब्रूया, पणिअठ त्ति तेणगं ॥

बहुसमाणि तिन्नाणि, आवगाणं विआगरे ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) कार्ये एवं वदेत् संखडिं संखडी इति ब्रूयात् । पणितार्थ इति स्तेनकं ब्रूयात् । शिद्धकादिविपाकदर्शनादौ । पणितेनाऽर्थोस्य पणितार्थः । प्राणियूतप्रयोजन इत्यर्थः । बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्यागृणीयात् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे ठे. संखडिं इत्यादि सूत्र. (संखडि के०) संखडिं एटले संखडी प्रत्ये (संखडिं के०) संखडिं एटले संकीर्णा संखडीं एमव (ब्रूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. अर्थात् साधुए साधुने कहेवुं पडे, अथवा बीड कांइ काम पडे तो संखडिने संखडि शब्द वडेज कहेवी. (तेणगं के०) स्तेनकं एटले चोरने (पणिअठ त्ति के०) पणितार्थ इति एटले पोताना जीवने जोखममां ना खीने स्वार्थ साधनारो आरीते (ब्रूआ के०) ब्रूयात् एटले कहेवुं. तेमज (आवगाण के०) आपगानां एटले नदीउनां (तिन्नाणि के०) तीर्थानि एटले उतरी जवान

मार्गोने (बहुसमा के०) बहुसमानि एटले घणा खरा सम ठे, विषम नथी, एम (विआगरे के०) व्यागृणीयात् एटले कहेवुं ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) प्रयोजन उत्पन्ने सति पुनः साधुरेवं वदेदित्याह । साधुः संखडिं इति ब्रूयात् साधुकथनादौ संकीर्णां संखडीत्येवमादि । पणितार्थ इति तथा स्तेनकं वदेत् शैक्कादिकर्मविपाकदर्शनादौ । पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः । प्राणद्यूत-प्रयोजन इत्यर्थः । तथा बहु समानि तीर्थानि आपगानां नदीनामिति व्यागृणीयात् । साध्वादिविषय इति ॥ ३७ ॥

(टीका.) प्रयोजने पुनरेवं वदेदित्याह । संखडिं चि सूत्रम् । संखडिं संखडिं ब्रूयात् । साधुकथनादौ संकीर्णां संखडीत्येवमादि । पणितार्थ इति स्तेनकं वदेत् । शै-क्कादिकर्मविपाकदर्शनादौ पणितेनार्थोऽस्येति पणितार्थः । प्राणद्यूतप्रयोजन इत्यर्थः । तथा बहुसमानि तीर्थानि आपगानां नदीनां व्यागृणीयात् । साध्वादि-विषय इति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

तहा नइउ पुन्नाउ, कायतिऊ त्ति नो वए ॥

नावाहिं तारिमाउ त्ति, पाणिपिऊ त्ति नो वए ॥ ३८ ॥

(अचूरिः) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदम् । तथा नद्यः पूर्णा इति नो वदेत् प्रवृत्तिदोषात् । कायतरणीयाः शरीरतरणयोग्या इति नो वदेत् । नौजिस्तरणीया-स्तरणयोग्या इति नो वदेत् । तटस्थप्राणिपेया इति नो वदेत् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) वाणीना विधिना तथा प्रतिषेधना अधिकारमांज वली कहे ठे. तहा इत्यादि सूत्र. (तहा के०) तथा एटले तेमज पूर्वोक्त साधुए (नइउ के०) नद्यः एटले नदीउ (पुन्नाउ के०) पुर्णाः एटले परिपूर्ण चरेली ठे, तेमज (कायतिऊत्ताउ के०) काय-तरणीयाः एटले शरीरवडे तरवा योग्य ठे, (त्ति के०) इति एटले आ रीते (नो वए के०) नो वदेत् न कहेवुं. तथा (नावाहिं के०) नौजिः एटले नौका (होडी) वडे करीने (तारिमाउ त्ति के०) तरणीया इति एटले तरवा योग्य ठे आ रीते तथा (पाणिपिऊ त्ति के०) प्राणिपेया इति एटले तट उपर रहेला प्राणिथी जेमना जल पीवाय एवा ठे आ रीते (नोवए के०) नोवदेत् एटले न बोलवुं. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह । साधुरिति नो वदेत् । इतीति किम् । नद्यः पूर्णा नृताः । कथम् । प्रवृत्तश्रवणनिर्वर्तनादिदोषात् । तथा काय-तरणीयाः शरीरतरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । साधुवचनेन नो विघ्न इति प्रवर्तनादि-

४६९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रसंगात् । तथा नौजिद्रोणीजिस्तरणीयास्तरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । अन्यथाविघ्न-
शङ्कया तत्प्रवर्तनात् । तथा प्राणिपेया इति नो वदेत् । तटस्थप्राणिपेया इति नो
वदेत् । तथैव प्रवर्तनादिदोषादिति ॥ ३७ ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह । तथा नश्च त्ति सूत्रम् । तथा
नद्यः पूर्णा नृता इति नो वदेत् । प्रवृत्तश्रवणनिवर्तनादिदोषात् । तथा कायतरणीयाः
शरीरतरणयोग्या इति नो वदेत् । साधुवचनतोऽविघ्नमिति प्रवर्तनादिप्रसङ्गात् । तथा
नौजिद्रोणीजिस्तरणीयास्तरणयोग्या इत्येवं नो वदेत् । अन्यथाविघ्नशङ्कया तत्प्रवर्तनात् ।
तथा प्राणिपेयास्तटस्थप्राणिपेया नो वदेदिति । तथैव प्रवर्तनादिदोषादिति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

बहुबाहडा अगाहा, बहुसलिलुपिलोदगा ॥

बहुविस्तीर्णोदगाऽपि, एवं चासिज्ज पन्नवं ॥ ३८ ॥

(अवचूरिः) कथं वदेदित्याह । बहुधा नृताः प्रायशो नृताः । बहगाधाः प्रायो-
गम्त्रीराः । बहुसलिलोत्पीलोदकाः प्रतिश्रोतोवाहितापरसरितः । बहुविस्तीर्णोद-
काश्चापि स्वतीरप्लावनविस्तृतजला एवं चाषेत प्रज्ञावान् ॥ ३८ ॥

(अर्थ.) कारण पडे तो आ रीते कहेवुं एम कहे ठे. बहु इत्यादि सूत्र. (पन्नवं
के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली पुरुष पूर्वोक्त नदीउने (बहुबाहडा के०) बहुनृताः
एटले प्राये नरेदी ठे, तथा (अगाहा के०) अगाधाः एटले प्राये जंडी ठे. तेमज
(बहुसलिलुपिलोदगा के०) बहुसलिलोत्पीलोदकाः एटले बीजी नदीउना प्रवाहोने
पावल हटावनारी एवी (बहुविस्तीर्णोदगा अपि के०) बहुविस्तीर्णोदका अपि एटले
पोताना तीरने पल्लवी नाखे एवा जलने धारण करनारी ठे. (एवं के०) आरीते
(चासिज्ज के०) चाषेत एटले बोले. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) प्रयोजने साधुमार्गिकथनादावेवं चाषेत इत्याह । प्रज्ञावान्
साधुः एवं चाषेत वदयमाणं परं नतु तदागतपृष्ठोऽहं न जानामीति ब्रूयात् ।
कथम् । प्रत्यक्षमृषावादित्वेन तत्प्रद्वेषादिदोषप्रसंगात् । एवं किमित्याह । बहुध
नृताः प्रायशो नृता इत्यर्थः । तथा अगाहा इति बहगाधाः प्रायोगम्त्रीराः । बहु
सलिलोत्पीलोदकाः प्रतिश्रोतोवाहितापरसरित इत्यर्थः । तथा बहुधा विस्तीर्णोदका
श्च स्वतीरप्लावनप्रवृत्तजलाश्च इति । वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह ॥ ३८ ॥

(टीका.) प्रयोजने तु साधुमार्गिकथनादावेवं चाषेतेत्याह । बहुबाहड त्ति सू-
त्रम् । बहुनृताः प्रायशो नृता इत्यर्थः । तथागाधा इति बहगाधाः प्रायोगम्त्रीराः

बहुसखिलोत्पीडोदकाः प्रतिस्त्रोतोवाहितापरसरित इत्यर्थः । तथा विस्तीर्णोदकाश्च स्वतीरम्लानप्रवृत्तजलाश्च । एवं चापेत प्रज्ञावान् साधुर्नतु तदागतपृष्ठो न वेद्म्यहमिति ब्रूयात् । प्रत्यक्षमृषावादित्वेन तत्प्रद्वेषादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ३९ ॥

तथैव सावजं जोगं, परस्सठा अ निष्ठिअं ॥

कीरमाणं ति वा नच्चा, सावजं न लवे सुणी ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) तथैव सावद्यं योगं व्यापारमधिकरणं सजादिविषयं परस्यार्थाय परनिमित्तं निष्पन्नं क्रियमाणं वा वर्तमानम् । वाशब्दाद्भविष्यत्कालज्ञाविनं वा ज्ञात्वा सावद्यं नालपेत् ॥ ४० ॥

(अर्थ.) वाणीना विधि प्रतिषेध अधिकारमां वली कहे ठे. (तथैव के०) तथैव एटले तेमज (सावजं के०) सावद्यं एटले पाप सहित एवो (जोगं के०) योगं एटले व्यापार (परस्सठाए के०) परार्थं एटले परने अर्थे (निष्ठिअं के०) निष्ठितं एटले पूर्वे थइ रहेलो ठे, (कीरमाणं के०) क्रियमाणं एटले वर्तमानं काले थाय ठे, (वा के०) अथवा जविष्य काले थशे, (ति के०) इति एटले आ प्रकारे (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (सुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (सावजं के०) सावद्यं एटले पापसहित ज्ञाषा प्रत्ये (न लवे के०) नालपेत् एटले न कहे. ॥ ४० ॥

(दीपिका.) तथैव मुनिः साधुः सावद्यं योगं सपापं व्यापारमधिकरणसजादिविषयं परस्यार्थाय परनिमित्तं निष्ठितं निष्पन्नं न ब्रूयात् । तथा क्रियमाणं । वाशब्दात् जविष्यत्कालज्ञाविनं वा ज्ञात्वा सावद्यं नालपेत् सपापं न ब्रूयात् ॥ ४० ॥

(टीका.) वाग्विधिप्रतिषेधाधिकार एवेदमाह । तथैव ति सूत्रम् । तथैव सावद्यं सपापं योगं व्यापारमधिकरणं सजादिविषयं परस्यार्थाय परनिमित्तं निष्ठितं निष्पन्नं तथा क्रियमाणं वा वर्तमानम् । वाशब्दाद्भविष्यत्कालज्ञाविनं वा ज्ञात्वा सावद्यं नालपेत् । सपापं न ब्रूयात् । मुनिः साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ४० ॥

सुकडित्ति सुपकित्ति, सुत्तिने सुहडे मडे ॥

सुनिष्ठिए सुलठित्ति, सावजं वज्जए सुणी ॥ ४१ ॥

(अवचूरिः) सावद्यं वर्जयेत् निरवद्यं चापेते तत्सावद्यनिरवद्यमाह । सुष्टु कृतं सजादि । सुष्टु पकं सहस्रपाकादि । सुष्टु विन्नं वनादि सुष्टु हतं कुडस्य वित्तम् । सुष्टु मृतः प्रत्यनीकः । अत्रापि सुशब्दोऽनुवर्तते । सुनिष्ठितं वित्तात्तिमानिनो वित्तम् । सुलघा सुन्द-

४६४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा

रा कन्येति सावद्यं वर्जयेत् । अनुमत्यादिदोषप्रसङ्गात् । निरवद्यं ज्ञापेत । सुकृतमनेन
वैयावृत्यादि । सुपक्वं ब्रह्मचर्यं साधोः । सुष्ठिन्नं स्नेहबन्धनं । सुहृतमात्मानं स्वजनादेः ।
सुमृतं पंक्तिमरणेन । सुनिष्ठितं कर्म अप्रमत्तसाधोः । सुलघा क्रियेति ब्रूयात् ॥४१॥

(अर्थ.) उपरदी गाथामां कहेला अर्थनुंज वधारे स्पष्टीकरण करे ठे. सुकडित्ति
इत्यादि सूत्र. (मुणी के०) मुनिः एटले साधु (सावज्जं के०) सावद्यं एटले सावद्य व-
चन प्रत्ये (वज्जाए के०) वर्जयेत् एटले वर्जे. शीरीते वर्जे ते कहे ठे. (सुकडित्ति
के०) सुकृतमिति एटले कोइ ऊगडा टंटाना फेसला वास्ते सजा ठीक करी एम न
कहेवुं. (सुपक्वित्ति के०) सुपक्वमिति एटले सहस्रपाक प्रमुख तेलनो पाक सारी पेठे
कख्यो एम न कहेवुं. (सुष्ठिन्ने के०) सुष्ठिन्नं एटले जंगल प्रमुख कापी नाख्युं ते ठीक
कख्युं, एम न कहेवुं. (सुहृडे के०) सुहृतं एटले कोइ कुट्ट माणसनुं धन चोराइ गयुं
ते ठीक थयुं, एम न कहेवुं. (मडे के०) मृतः एटले फलाणो दुस्मन मरी गयो ते
ठीक थयुं, एम न कहेवुं. (सुनिष्ठितं के०) सुनिष्ठितं एटले हुं पैसावालो एवो अहं-
कार राखनार फलाणानुं धन नाश पाम्युं ते ठीक थयुं एम न कहेवुं. तथा (सुल-
घित्ति के०) सुलघेति एटले फलाणी कन्या सुंदर ठे एम कहेवुं. एवा सावद्य वचन न
कहेवा. पण निरवद्य वचन तो कहेवा. जेम के, फलाणा साधुए वेयावच्च सुकृतं ए-
टले सारुं कख्युं. फलाणा साधुनुं ब्रह्मचर्यं सुपक्वं एटले सारुं परिपक्व थयुं. फलाणा सा-
धुए पोताना संबंधीजने विषे रहेवुं स्नेहबन्धन सुष्ठिन्नं एटले सारीपेठे कापी नाख्युं.
शिष्यना उपकरण उपसर्गमां सुहृतं एटले कुत थया ते ठीक थयुं. फलाणो साधु सु-
मृतः एटले पंक्ति मरण पाम्यो ते ठीक थयुं. कोइ प्रमाद रहित साधुनुं कर्म सुनि-
ष्ठितं एटले सारीपेठे खपाइ गयुं. फलाणा साधुनी क्रिया सुलघा एटले बहु सारी
ठे आ रीते निरवद्य वचन कहेवुं. ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) तत्र निष्ठितं न एवं ब्रूयादित्याह । मुनिः साधुः इति सावद्यं सपापमि-
ति वक्ष्यमाणप्रकारेण वर्जयेत् । इतीति किम् । तदाह । सुकृतमिति सुष्ठु कृतं सजादि ।
सुपक्वंति । सुष्ठु पक्वं सहस्रपाकादि । सुष्ठिन्नति सुष्ठु विन्नं वनादि । सुहृत्ति सुष्ठु
हृतं कुट्टस्य वित्तम् । मडेति सुष्ठु मृतः प्रत्यनीक इति । अत्रापि सुशब्दोऽनुवर्तते ।
सुनिष्ठिअति सुष्ठु निष्ठितं वित्ताजिमानिनो वित्तम् । सुलघति सुष्ठु सुन्दरा कन्या इत्येवं
सावद्यमालपनं वर्जयेत् मुनिः । अनुमत्यादिदोषप्रसङ्गात् । निरवद्यं निःपापं तु वदेत् । इदं
मेव पद्यमर्थान्तरेण व्याख्यानयति सुकडित्ति । सुष्ठु कृतं वैयावृत्यमनेन । सुपक्वित्ति । सुपक्वं
ब्रह्मचर्यं साधोः । सुष्ठिन्नमिति । सुष्ठु विन्नं स्नेहबन्धनमनेन । सुहृतमिति सुष्ठु हृतं शिष्य

कोपरणम् उपसर्गे । सुमृतमिति सुष्टु मृतः पंक्तिमरणेन साधुरिति । अत्र सुशब्दोऽनुवर्तते ।
सुनिष्ठितं कर्म अप्रमत्तसंयतस्य । सुलठिति सुन्दरा साधुक्रिया इत्येवमादिरिति ॥ ४१ ॥

(टीका.) तत्र निष्ठितं नैवं ब्रूयादित्याह । सुकड ति सूत्रम् । सुकृतमिति सुष्टु
कृतं सजादि । सुपकमिति सुष्टु पकं सहस्रपाकादि । सुबिन्नमिति सुष्टु बिन्नं तद्वनादि ।
सुहृतमिति सुष्टु हृतं ह्यद्रस्य वित्तम् । सुमृतइति सुष्टु मृतः प्रत्यनीक इत्यत्रापि सुशब्दो-
ऽनुवर्तते । सुनिष्ठितमिति सुष्टु निष्ठितं वित्ताजिमानिनो वित्तम् । सुलठिति सुष्टु सुन्दरा
कन्या इत्येवं सावद्यमालपनं वर्जयेद् मुनिरनुमत्यादिदोषप्रसङ्गात् । निरवद्यं तु
न वर्जयेत् । यथा सुकृतमिति सुष्टु कृतं वैयावृत्यमनेन । सुपकमिति सुष्टु पकं ब्रह्मचर्यं
साधोः । सुबिन्नमिति सुष्टु बिन्नं स्नेहबंधनमनेन । सुहृतमिति सुष्टु हृतं शिष्यकोपकर-
मुपसर्गे । सुमृत इति सुष्टु मृतः पंक्तिमरणेन साधुरिति । अत्रापि सुशब्दोऽनुवर्तते । सु-
निष्ठितमिति सुष्टु निष्ठितं कर्माप्रमत्तसंयतस्य । सुलठ ति सुष्टु सुन्दरा साधुक्रियेत्ये-
वमादीति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

पयत्तपक्व ति व पक्वमालवे, पयत्तबिन्न ति व बिन्नमालवे ॥

पयत्तलठिति व कम्महेजञ्चं, पहारगाढ ति व गाढमालवे ॥ ४२ ॥

(अवचूरिः) उक्तानुक्तापवादविधिमाह । प्रयत्तपक्वमिति वा पक्वमालपेत् । प्रयत्त-
पकं सहस्रपाकादि ग्लानार्थम् । प्रयत्तबिन्नमिति वा बिन्नमालपेत् । प्रयत्तबिन्नं वनादि ।
प्रयत्तलठेति वा लष्टा सुन्दरा कन्या दीक्षिता सती सम्यक्पालनीया । कर्महेतुकमिति
सर्वमेव कृतादि सत्कर्मकमालपेत् । प्रहारगाढं ब्रूयात् ॥ ४२ ॥

(अर्थ.) हवे अपवादमार्गं कहे ठे. पयत्त इत्यादि सूत्र. सहस्रपाकादि तेलनुं
ग्लान विगेरेने प्रयोजन होय तो साधु (पक्वं के०) पकं एटले पाकसिद्ध अएल ए-
वा सहस्रपाकादि तेलने (पयत्तपक्विति के०) प्रयत्तपक्वमिति एटले घणी म-
हेनतथी पकावेळुं ठे ए प्रकारे (आलवे के०) आलपेत् एटले कहे. तेमज साधु
प्रसंगथी साधुर्जने कहेवुं होय तो (बिन्नं के०) बिन्नं एटले कापी नाखेला वन वि
गेरेने (पयत्तबिन्नं के०) प्रयत्तबिन्नं एटले प्रयत्ते करी कापेळुं ठे ए प्रकारे (आल-
वे के०) आलपेत् एटले कहे. (व के०) वा एटले अथवा सुंदर कन्याने (पय-
त्तलठिति के०) प्रयत्तलठेति एटले आ कन्या दीक्षा ले तो एनुं प्रयत्तथी पालन
करवुं जोश्यें आ रीते सर्वने (कम्महेजञ्चं के०) कर्महेतुकं एटले कर्म ठे हेतु
जेनो एवुं कहे. (व के०) वा एटले अथवा (गाढं के०) गाढने (पहार

४६६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा

गाढ त्ति के०) प्रहारगाढ मिति एटले प्रहारगाढ ए प्रकारे (आलवे के०) आल
पेत् एटले कहे. ॥ ४२ ॥

(दीपिका.) उक्तानुक्तविधिमाह । साधुग्लानप्रयोजने प्रयत्नपकमिति वा प्रयत्नप-
कमेतत् । पकं सहस्रपाकादि एवमालपेत् । तथा प्रयत्नछिन्नमिति वा प्रयत्नछिन्नमेतत्
वनादि । साधुनिवेदनादावेवमालपेत् । तथा पयत्तलछिति वा प्रयत्नसुन्दरा कन्या दी-
क्षिता सती सम्यक् पालनीयेति । कर्महेतुकमिति सर्वमेव कृतादिकर्मनिमित्तमालपेदि-
ति योगः । गाढप्रहारमिति वा कंचन गाढमालपेत् । गाढप्रहारं ब्रूयात् कचित्प्रयोजने ।
एवं हि तदप्रीत्यादयो दोषाः परिहृता ज्वन्तीति ॥ ४२ ॥

(टीका.) उक्तानुक्तापवादविधिमाह । पयत्त त्ति सूत्रम् । प्रयत्नपकमिति वा
प्रयत्नपकमेतत् । पकं सहस्रपाकादि ग्लानप्रयोजन एवमालपेत् । तथा प्रयत्नछिन्नमिति
वा प्रयत्नछिन्नमेतत् छिन्नं वनादि । साधुनिवेदनादौ एवमालपेत् । तथा प्रयत्नलघ्नेति
वा । प्रयत्नसुन्दरा कन्या दीक्षिता सती सम्यक् पालनीयेति । कर्महेतुकमिति सर्वमेव
वा कृतादि कर्मनिमित्तमालपेदिति योगः । तथा गाढप्रहारमिति वा । कंचन गाढमा-
लपेत् । गाढप्रहारं ब्रूयात्कचित्प्रयोजन एवं हि तदप्रीत्यादयो दोषाः परिहृता
ज्वन्तीति सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

सबुक्कसं परग्घं वा, अतुलं नञ्चि एरिसं ॥

अविक्रिअभवत्तवं, अविअत्तं चैव नो वए ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) व्यवहारे पृष्टोऽपृष्टो वा नैवं वदेदित्याह । एतन्मध्ये इदं सर्वोत्कृ-
स्वजावेन सुन्दरमित्यर्थः । परार्धं वा बहुमूल्यक्रीतमिति ज्ञावः । अतुलं नास्तीदृशं
चिदपि । अविक्रियं ति । असुकृतं सुलज्जमीदृशं सर्वत्रापि । अवक्तव्यमनन्तगुणमेतत्
अप्रीतिकरं चैतदित्येवं नो वदेत् ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) कोइ व्यवहार चालतो होय त्यारे कोइ पूढे अथवा न पूढे तो ए अ
रीते न कहेवुं एम कहे ठे. सबुक्कसं इत्यादि सूत्र. आ वस्तुजमां आ वस्तु (सबुक्क
के०) सर्वोत्कृष्टं एटले स्वजावर्थाज सारी सुंदर ठे, (वा के०) अथवा आ वस्तु (ए
रग्घं के०) परार्ध एटले घणी मोंघी ठे, तथा आ वस्तु (अतुलं के०) अतुलं एटले
बीजे क्यां ए जोडो न मळे एवी ठे, (नञ्चि एरिसं के०) नास्तीदृशं एटले एवी ब
जे ठेकाणे न मळे, तेमज आ वस्तु (अविक्रियं के०) असंसकृतं एटले बराबर च
स्की करेदी नथी, तथा आ वस्तु (अवत्तवं के०) अवक्तव्यं एटले एनामां घण

गुण होवाशी वर्णन करी शक्या एवी नथी. (वा के०) अथवा आ वस्तु (अविअत्तं के०) अप्रीतिकरं एटले अप्रीति उत्पन्न करनारी ठे, आ प्रकारे साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) कचिच्छ्रवहारे प्रक्रान्ते पृष्टोऽपृष्टो वा नैवं वदेदित्याह । साधुः एवं वक्ष्यमाणं नो वदेत् । एवं किमित्याह । एतन्मध्य इदं सर्वोत्कृष्टं स्वजावेन सुन्दरमित्यर्थः । परार्थं वा उत्तमार्थं वा महार्थं क्रीतमित्यर्थः । अतुलं नास्तीदृशमन्यत्रापि क्वचित् । अविक्लिअंति असंस्कृतं सुलज्जमीदृशमन्यत्रापि । अवक्तव्यमिति अनंतगुणमेतदेव । अविअत्तं वा अप्रीतिकरं च एतत् । इति एवं नो वदेत् साधुः । अधिकरणान्तरायादिदोषप्रसंगादिति ॥ ४३ ॥

(टीका.) कचिच्छ्रवहारे प्रक्रान्ते पृष्टोऽपृष्टो वा नैवं ब्रूयादित्याह । सबुक्कसं ति सूत्रम् । एतन्मध्य इदं सर्वोत्कृष्टं स्वजावेन सुन्दरमित्यर्थः । परार्थं वीत्तमार्थं वा महार्थं क्रीतमिति जावः । अतुलं नास्तीदृशमन्यत्रापि क्वचित् । अविक्लिअं ति । असंस्कृतं सुलज्जमीदृशमन्यत्रापि । अवक्तव्यमित्यनन्तगुणमेतत् । अविअत्तं वा प्रीतिकरं चैतदिति नो वदेत् । अधिकरणान्तरायादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

सवमेअं वइस्सामि, सवमेअं ति नो वए ॥

अणुवीइ सवं सवठ, एवं जासिऊ पन्नवं ॥ ४४ ॥

(अवचूरिः) सर्वमेतद्दद्यामीति केनचित्कस्यचित्संदिष्टे सर्वमेतत्त्वया वक्तव्यमिति सर्वमेतद्दद्यामीति नो वदेत् । सर्वस्य स्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । कस्यचित्संदेशं प्रयच्छन् सर्वमिति नो वदेत् । अतोऽनुचिन्त्यालोच्य सर्वं वाच्यं सर्वेषु कार्येषु यथासंज्ञवाद्यन्निधानादिना मृषावादो न ज्ञवत्येवं ज्ञापेत प्रज्ञावान् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) सवमेअं इत्यादि सूत्र, ज्यारे साधुने कोइ कहे के, आ मे कहेली सर्व वात फलाणाने कहेजो. त्यारे साधु (सवमेअं वइस्सामि के०) सर्वमेतद्दद्यामि एटले आ सर्व वात कहीश एम (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. तेमज कोइने संदेशो कहेवराववो होय तो संदेशो कहेनारने तुं (सवमेअं के०) सर्वमेतत् एटले आ सर्व वात फलाणाने कहे जे. आ प्रकारे (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहेवुं. कारण के, एकना मुखमांथी नीकलेला तेना तेज शब्द स्वरव्यंजनसहित बोवीजो कोइ कही शके तेम नथी. माटे (पन्नवं के०) प्रज्ञावान् एटले बुद्धिमान् साधु (सवठ के०) सर्वत्र एटले सर्व ठेकाणे (सवं के०) सर्व एटले सर्व (अणुवीइ

४६८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

के०) अनुचिन्त्य एटले विचारीने (एवं के०) दोष न लागे एवी रीते (नासिज्ज
के०) ज्ञापेत एटले बोले. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच सर्वमेतद् वक्ष्यामीति केनचित्कस्यचित् संदिष्टे सर्वमे-
तत् त्वया वक्तव्यमिति सर्वमेतद् वक्ष्यामीति साधुर्नो वदेत् । सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जना-
द्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । तथा सर्वमेतदिति नो वदेत् । कस्य चित् संदेहं प्रयच्छन् सर्व-
मेतदित्येवं वक्तव्यमिति नो वदेत् । सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् ।
असंज्ञवाजिधाने मृषावादादयो यतश्च दोषा ज्वन्ति । एवमतोऽनुचिन्त्यालोच्य सर्व
वाच्यं सर्वेषु कार्येषु । यथासंज्ञवाद्यजिधानादिना मृषावादो न ज्वत्येवम् ॥ ४४ ॥

(टीका.) किं च सर्वमेतद् इति सूत्रम् । सर्वमेतद्वक्ष्यामीति केन चित् कस्य चित्
संदिष्टे सर्वमेतत्त्वया वक्तव्यमिति सर्वमेतद्वक्ष्यामीति नो वदेत् । सर्वस्य तथास्वर-
व्यञ्जनाद्युपेतस्य वक्तुमशक्यत्वात् । तथा सर्वमेतदिति नो वदेत् । कस्य चित्संदेशं
प्रयच्छन् सर्वमेतदित्येवं वक्तव्य इति नो वदेत् । सर्वस्य तथास्वरव्यञ्जनाद्युपेतस्य
वक्तुमशक्यत्वात् । असंज्ञवाजिधाने मृषावादः । यतश्चैवमतोऽनुचिन्त्यालोच्य सर्व
वाच्यं सर्वत्र कार्येषु । यथा असंज्ञवाद्यजिधानादिना मृषावादो न ज्वत्येवं ज्ञापेत प्र-
ज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

सुक्रीञ्चं वा सुविक्रीञ्चं, अकिञ्जं किञ्जमेव वा ॥

इमं गिण्ह इमं मुंच, पणीञ्चं नो विञ्चागरे ॥ ४५ ॥

(अवचूरिः) सुक्रीतं वेति । केन चित्क्रीतं दर्शितं सत् सुक्रीतं इति नो वदेत् ।
किंचित्केनचिद्विक्रीतं दृष्ट्वा पृष्टः सन् सुविक्रीतमिति नो वदेत् । केनचित्क्रीते पृष्टे क्रेयं
क्रयार्हमेव न ज्वतीति नो वदेत् । तथैव क्रेयमेव वा इदं पण्यं गृहाण महार्घं जवि-
ष्यति । इदं मुञ्च समर्घं जविष्यतीति पणितं पण्यं न व्यागृणीयात् ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) वली सुक्रीञ्चं इत्यादि सूत्र. कोऽ माणस कश् वस्तु वेचाथी लक्ष्णे साधुने
देखाडे तो ते साधु (सुक्रीञ्चं के०) सुक्रीतं एटले ठीक वेचाथी लीधी एम (नविञ्चागरे
के०) न व्यागृणीयात् एटले न कहे. तेमज कोऽ कश् वस्तु वेचीने साधुने पूठे तो
साधु (सुविक्रीञ्चं के०) सुविक्रीतं एटले जली वेची नाखी एम न कहे. तेमज कोऽ
कश् वस्तु वेचीने साधुने पूठे तो साधु (अकिञ्जं के०) अक्रेयं एटले खरीदवा ला
यक नथी. (वा के०) अथवा (किञ्जमेव के०) क्रेयमेव एटले खरीदवा योग्यज हे
था रीते न कहे. तेमज (इमं के०) आ (पणिञ्चं के०) पणितं एटले करियाणं

(गिह् क्) गृहाण एटले जरी राख. कारण आगल जतां आ मोंधुं थशे. तथा (इमं के०) आ करियाणुं (मुंच के०) काढी नाख. कारण ए थोडा कालमां सोंधुं थशे. आ रीते साधु न कहे. ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) किंच साधुः एवं न व्यागृणीयात् । एवमिति किम् । यदाह सुक्रीअमिति । केनचित् किंचित् क्रीतं दर्शितं सत्सुक्रीतमिति योगः । तथा सुविक्रीअमिति । किंचित् केनचित् विक्रीतं दृष्ट्वा पृष्ठः सन् सुविक्रीतमिति न व्यागृणीयात् । तथा केनचित्क्रीते पृष्ठे अक्रेयं क्रयार्हमेव वा न जवतीति न व्यागृणीयात् । तथैवमेव क्रयमेव वा क्रयार्हमिति । तथेदं गुडादि गृहाण, आगामिनि काले महार्घं जविष्यतीति । तथेदं मुञ्च घृतादि आगामिनि काले समर्घं जविष्यतीति, पणितं पण्यं क्रयाणकं नैवं व्यागृणीयात् । अप्रीत्यधिकरणादिदोषप्रसंगादिति ॥ ४५ ॥

(टीका.) किंच सुक्रीअं वन्ति सूत्रम् । सुक्रीतं वेति । किंचित् केन चित् क्रीतं दर्शितं सत्सुक्रीतमिति न व्यागृणीयात् इति योगः । तथा सुविक्रीतमिति । किंचित्केनचित्क्रीतं दृष्ट्वा पृष्ठः सन् सुविक्रीतमिति न व्यागृणीयात् । तथा केन चित् क्रीते पृष्ठोऽक्रेयं क्रयार्हमेव न जवतीति न व्यागृणीयात् । तथैवमेव क्रयमेव वा क्रयार्हमेवेति । तथेदं गुडादि गृहाणागामिनि काले महार्घं जविष्यति । तथेदं मुञ्च घृताद्यागामिनि काले समर्घं जविष्यतीति कृत्वा पणितं पण्यं नैव व्यागृणीयात् । अप्रीत्यधिकरणादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

अप्पग्घे वा महग्घे वा, कए वा विक्रए वि वा ॥

पणिअठे समुप्पन्ने, अणवज्जं विआगरे ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) अट्पार्घे वा महार्घे वा क्रये वा विक्रयेऽपि वा पणितार्थे पण्यवस्तुनि समुत्पन्ने केनचित्पृष्ठः सन् अनवद्यमपापं व्यागृणीयात् । यथा नाधिकारोऽत्रसाधूनां व्यापाराज्ञावात् ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) आ विषयमांज विधि कहे ठे. अप्पग्घे इत्यादि सूत्र. (अप्पग्घे के०) अट्पार्घे एटले थोडा मूढ्यनुं (वा के०) अथवा (महग्घे के०) महार्घे एटले घणा मूढ्यनुं (पणिअठे के०) पणितार्थे एटले करियाणुं (कए के०) क्रये एटले खरीदनी बावदमां (वा के०) अथवा (विक्रए के०) विक्रये एटले वेचाणनी बावदमां (समुप्पण्णे के०) समुत्पन्ने एटले आवी पड्युं होय, अने साधुने कोइ पूठे तोते साधु

४७० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अणवजां के०) अनवद्यं एटजे निरवद्य वचन (विआगरे के०) व्यागृणीयात् ए-
टले बोले. अर्थात् एम कहे के, अमे साधु ठियें, माटे आ वावदमां कंइ पण वोळवा-
नो अमने अधिकार नथी. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) अत्रैव विधिमाह । अट्पार्थे वा महार्थे वा । कस्मिन् । इत्याह । ऋये वा
विक्रये वापि पणितार्थे वा पण्यवस्तुनि समुत्पन्ने केनचित्पृष्ठः सन् साधुः अनवद्यम-
पापं व्यागृणीयात् । यथा नाधिकारः तपस्विनां व्यापारस्य अज्ञावादिति ॥ ४६ ॥

(टीका.) तत्रैव विधिमाह । अप्पग्घे व त्ति सूत्रम् । अट्पार्थे वा महार्थे वा । क-
स्मिन्नित्याह । ऋये वा विक्रयेऽपि वा पणितार्थे पण्यवस्तुनि समुत्पन्ने केनचित् पृष्ठः
सन्ननवद्यमपापं व्यागृणीयात् । यथा नाधिकारोऽत्र तपस्विनां व्यापाराज्ञावादिति
सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

तहेवासंजयं धीरो, आस एहि करेहि वा ॥

सयं चिठ वयाहि त्ति, नैवं जासिज्जा पन्नवं ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) तथैवासंयतं गृहस्थं धीरो यतिः आस्व इहैव, एहि अत्र, कुरु चेदं
कार्यं, शेष्व निद्रया, तिष्ठ क्षणं, ब्रज ग्राममिति नैवं ज्ञापेत ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (पण्यवं के०)
प्रज्ञावान् एटले बुद्धिशाली अने (धीरो के०) धीरः एटले संयम पालवामां धीर
एवो साधु (असंजयं के०) असंयतं एटले अविरत एवा गृहस्थने (आस के०)
आस्व एटले बेस, (एहि के०) एहि एटले आव, (वा के०) अथवा (करेहि
के०) कुरु एटले आ काम कर, (सयं के०) शेष्व एटले सुइ रहे, (चिठ के०) तिष्ठ
एटले उन्नो रहे, तथा (वयाहि के०) ब्रज एटले फलाणे ठेकाणे जा, (त्ति के०)
इति एटले आ प्रकारे (नैवं जासिज्जा के०) नैवं ज्ञापेत एटले दोष लागे एवी
रीते न बोले. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच प्रज्ञावान् बुद्धिमान् धीरः पणितो यतिः असंयतं गृहस्थं
प्रति इति न ज्ञापेत । इतीति किम् । त्वमिहैव आस्व उपविश, त्वमेहि अत्र, त्वमिदं
संचयादि कुरु, तथा निद्रया त्वं शेष्व, तथा त्वमत्र तिष्ठ ऊर्ध्वस्थानेन, तथा त्वं
ब्रज ग्राममिति ॥ ४७ ॥

(टीका.) किंच तहेव त्ति सूत्रम् । तथैवासंयतं गृहस्थं धीरः संयतः आस्वेहैव

एहीतोऽत्र, कुरु वेदं संचयादि, तथा शेष्व निद्रया, तिष्ठोर्ध्वस्थानेन, ब्रज ग्राममिति ।
नैवं चाषेत प्रज्ञावान् साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

बहवे इमे असाहू, लोए बुञ्चन्ति साहुणो ॥

न लवे असाहु साहु त्ति, साहुं साहु त्ति आलवे ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) बहव एते उपलज्यमानस्वरूपा आजीवकादयोऽसाधवो निर्वाण-
साधकयोगापेक्षया लोके तु प्राणिलोके प्राणिसंघात उच्यन्ते साधवः सामान्येन ।
तत्र नालपेदसाधुं साधुम् । साधुं साधुमित्यालपेत् ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) बहवे इत्यादि सूत्र. (बहवे के०) बहवः एटले घणा (इमे के०)
आ (असाहू के०) असाधवः एटले खरेखर साधु नथी एवा लोको (लोए
के०) लोके एटले आ लोकने विषे (साहुणो के०) साधवः एटले साधु ठे एम
(बुञ्चन्ति के०) उच्यन्ते एटले कहेवाय ठे. पण पूर्वोक्त साधु (असाहुं के०)
असाधुं एटले खरेखर साधु न होय तेने (साहु त्ति के०) साधुमिति एटले आ
साधु ठे ए प्रकारे (न लवे के०) नालपेत् एटले न कहे. अने (साहुं के०) साधुं
एटले साधुने (साहु त्ति के०) साधुमिति एटले साधु ए प्रकारे (आलवे के०)
आलपेत् एटले कहे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच लोके प्राणिलोके प्राणिसंघात एते बहव उपलज्यमा-
नस्वरूपा आजीवकादयो मोक्षसाधकयोगमाश्रित्य साधव उच्यन्ते सामान्येन । प-
रमसाधुं साधुं न आलपेत् । मृषावादप्रसङ्गात् । अपितु साधुं प्रति साधुमालपेत् ।
नतु तमपि ना लपेत् । उपबृंहणा प्रशंसा गुणानां तस्या अकरणेऽतिचारदोषः स्यात् ॥४७॥

(टीका.) किंच बहव त्ति सूत्रम् । बहव एते उपलज्यमानस्वरूपा आजीवका-
दयः असाधवः निर्वाणसाधकयोगापेक्षया लोके तु प्राणिसंघात उच्यन्ते साधवः
सामान्येन । तत्र नालपेदसाधुं साधुं मृषावादप्रसङ्गात् । अपितु साधुं साधुमित्या-
लपेत् । नतु तमपि नालपेत् । उपबृंहणातिचारदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

नाणदंसणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥

एवं गुणसमाउत्तं, संजयं साहुमालवे ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) किंविशिष्टं साधुमित्यालपेदित्याह । ज्ञानदर्शनसंपन्नं संयमे तपसि
रतं एवंगुणसमायुक्तं संयतं साधुमालपेत् । न तु अव्यलिङ्गधारिणमिति ॥ ४८ ॥

४७९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) हवे केवाने साधु कहेवुं ते कहे ठे. नाण इत्यादि सूत्र. (नाणदंसणसंपन्नं के०) ज्ञानदर्शनसंपन्नं एटले ज्ञान अने दर्शन वडे करीने जे युक्त होय, तथा (संजमे के०) संयमे एटले संयमने विषे (अ के०) च एटले वली (तवे के०) तपसि एटले तपस्याने विषे (रयं के०) रतं एटले आसक्त होय. (एवंगुणसमायुक्तं के०) एवंगुणसमायुक्तं एटले एवा गुणे करीने जे युक्त होय ते (संजयं के०) संयतं एटले संयमधारीने (साहुं के०) साधुं एटले साधु ए रीते (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ ४९ ॥

(दीपिका.) किंविशिष्टं साधुं साधुमालपेदित्याह । एवंविधं संयतं साधुमालपेत् । किञ्चूतं संयतम् । ज्ञानदर्शनसंपन्नं ज्ञानदर्शनाभ्यां संपूर्णं समृद्धम् । पुनः किञ्चूतं संयतम् । संयमे सप्तदशज्ञेदे च पुनः तपसि द्वादशज्ञेदे रतं यथाशक्ति तत्परम् । एवं पूर्वोक्तगुणसमायुक्तं न तु द्रव्यलिङ्गधारिणम् ॥ ४९ ॥

(टीका.) किंविशिष्टं साधुं साधुमित्यालपेदित्यत आह । नाण ति सूत्रम् । ज्ञानदर्शनसंपन्नं समृद्धं संयमे तपसि च रतं यथाशक्ति । एवंगुणसमायुक्तं संयतं साधुमालपेत् । न तु द्रव्यलिङ्गधारिणमपीति सूत्रार्थः ॥ ४९ ॥

देवाणं मणुआणं च, तिरिआणं च बुग्गहे ॥

अमुगाणं जउ होउ, मा वा होउ ति नो वए ॥ ५० ॥

(अवचूरिः) देवानां सुराणां मनुजानां भूपादीनां तिरश्चां महिषादीनां विग्रहे संग्रामे सत्यमुकानां जयो जवतु मा वा जवतु इति वा नो वदेत् । अधिकरणतत्स्वामिद्वेषात् ॥ ५० ॥

(अर्थ.) वली देवाणं इत्यादि सूत्र. (देवाणं के०) देवानां एटले देवताउने (च के०) वली (मणुआणं के०) मनुष्याणां एटले मनुष्योनो (च के०) वली (तिरिआणं के०) तिरश्चां एटले पाडा प्रमुख तिर्यचोनो (बुग्गहे के०) विग्रहे एटले संग्राम थए बते (अमुआणं के०) अमुकानां एटले देवादिकोमां फलाणानो (जउ के०) जयः एटले जय (होउ के०) जवतु एटले थाउ. (वा के०) अथवा (अमुगाणं के०) अमुकानां एटले फलाणानो (जउ के०) जयः एटले जय (मा होउ के०) मा जवतु एटले न थाउ. (ति के०) इति एटले आ प्रकारे साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. कारण तेथी अधिकरण दोष लागे ठे, तथा द्वेष उत्पन्न थाय ठे. ॥ ५० ॥

(दीपिका.) किंच साधुरिति नो वदेत् । इतीति किम् । अमुकानां देवानां जयो ज

वतु वा मा नवतु इति नो वदेत् । कथम् । अधिकरणतत्स्वाम्यादिद्वेषप्रसङ्गात् । क
सति । देवानां देवासुराणां मनुजानां च नरेन्द्रादीनां तिरश्चां च महिषादीनां
विग्रहे संग्रामे सति ॥ ५० ॥

(टीका.) किंच देवाणं ति सूत्रम् । देवानां देवासुराणां मनुजानां नरेन्द्रादीनां
तिरश्चां महिषादीनां च विग्रहे संग्रामे सति अमुकानां देवादीनां जयो नवतु मा वा
नवत्विति नो वदेदधिकरणतत्स्वाम्यादिद्वेषदोषप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ५० ॥

वाउ वुठं च सीजन्हं, खेमं धायं सिवं ति वा ॥

कया ए हुज्ज एआणि, मा वा होउ त्ति नो वए ॥ ५१ ॥

(अवचूरिः) वातो मलयमारुतादिः, वृष्टं वर्षणं वा, शीतोष्णं प्रतीतं, क्षेमं राजवि-
ज्वरशून्यं, धान्यं सुजिह्वं, शिवमुपसर्गरहितं । कदा नु नवेयुरेतानि वातादीनि मा वा
नवेयुरिति नो वदेत् । अधिकरणवातादिसत्वपीडाप्रसङ्गात् । तथा अन्नवने आर्त-
ध्यानादिदोषात् ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) वली वाउ इत्यादि सूत्र. (वाउ के०) वायुः एटले ठंडक आपनारो
दक्षिण दिशा प्रमुखनो पवन, (वुठं के०) वृष्टं एटले वर्साद, (सीजन्हं के०) शी-
तोष्णं एटले शीत अने उष्ण, (खेमं के०) क्षेमं एटले उपद्रवनी शांति, (धायं के०)
ध्रातं एटले सुजिह्व (सुकाल), (वा के०) अथवा (सिवं के०) शिवं एटले सर्वे
उपसर्गनी शांति (एआणि के०) एतानि एटले आ उपर कहेला वायु प्रमुख
(कया ए के०) कदा नु एटले क्यारे (हुज्ज के०) नवेयुः एटले थशे. (वा के०)
अथवा पूर्वोक्त वायु प्रमुख (मा होउ के०) मा नवन्तु एटले न थाउं, (त्ति के०)
इति एटले आ प्रकारे साधु (नो वए के०) नो वदेत् एटले न कहे. कारण के,
साधुना कहेवा प्रमाणे कदाच थशे तो जीवोने पीडा विगेरे थाय, अने कदाच न
थशे तो साधुने आर्तध्यान थाय. ॥ ५१ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच घर्मादिना अजिज्ञूतो यतिरेवं नो वदेत् । अधिकरणादि-
दोषप्रसङ्गात् । वातादिषु सत्सु सत्वपीडाप्राप्तेः । तद्वचनतस्तथा नवनेऽपि आर्तध्यानजा-
वादिति एवं नो वदेत् । तत्किम् । वातो मलयमारुतादिः, वृष्टं वा वर्षणं, शीतोष्णं
प्रतीतम्, क्षेमं राजविज्वरशून्यं, पुनः ध्रातं सुजिह्वं, शिवमिति वा उपसर्गरहितं कदा
नु नवेयुरेतानि वातादीनि मा वा नवेयुरिति ॥ ५१ ॥

(टीका.) किंच वाउ त्ति सूत्रम् । वातो मलयमारुतादिः, वृष्टं वा वर्षणं, शीतोष्णं

४७४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रतीतं, हेमं विज्वरशून्यं, धातं सुचिकं, शिवमिति चोपसर्गरहितं कदा नु चवेयुरे-
तानि वातादीनि मा वा चवेयुरिति घर्माद्यन्निचूतो नो वदेदधिकरणादिदोषप्रसङ्गाद्वाता-
दिषु सत्सु सत्त्वपीडापत्तेः । तद्वचनतस्तथाचवनेऽप्यार्तध्यानचावादिति सूत्रार्थः ॥५१॥

तद्देव मेहं व नहं व माणवं, न देवदेव त्ति गिरं वइज्जा ॥

समुच्चिए उन्नए वा पउए, वइज्ज वा वुठ बलाहय त्ति ॥ ५२ ॥

(अवचूरिः) तथैव मेघं वा नन्नो वा मानवं वाश्रित्य देवदेव इति गिरं नो वदेत् । एवं
नन्न आकाशं मानवं राजानं देवमिति नो वदेत् । मिथ्यालाघवादिप्रसंगात् । कथं
तर्हि वदेदित्याह । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा संमूर्धित इति उन्नतो वा पयोद इति वदेद्वा वृष्टो
बलाहक इति ॥ ५२ ॥

(अर्थ.) तद्देव इत्यादि सूत्र. (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज (मेहं के०)
मेघं एटले मेघने (वादलाने) (व के०) अथवा (नहं के०) नन्नः एटले आका-
शने (व के०) अथवा (माणवं के०) मानवं एटले मनुष्यने आश्रयीने (देवदेव
त्ति के०) देवदेव इति एटले आ देवदेव ठे आ प्रकारे (गिरं के०) गिरं एटले
वाणी प्रत्ये सांधु (ए वइज्जा के०) न वदेत् एटले न बोले. तात्पर्यं चढेलुं वादलुं
जोइने देव चढ्यो एम न बोले, तथा आकाशने अने मनुष्यने पण देव न कहे. त्तारे
शीरीते बोलवुं ते कहे ठे. चढेलुं वादलुं जोइने (पउए के०) पयोदः एटले मेघ
(समुच्चिए के०) संमूर्धितः एटले चढ्यो ठे, (वा के०) अथवा (उन्नए के०) उन्नतः
एटले उंचो अएल ठे, (वा के०) अथवा (वुठ बलाहय के०) वृष्टो बलाहकः
एटले आ मेघ वरस्यो (त्ति के०) इति एटले आ प्रकारे (वइज्जा के०)
वदेत् एटले बोले. ॥ ५२ ॥

(दीपिका.) किं नो वदेदित्याह । साधुः तथैव मेघं वा नन्नो वा आकाशं मानवं
वा आश्रित्य नो देवदेव इति गिरं वदेत् । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा उन्नतो देव इति नो वदेत् ।
एवं नन्न आकाशं मानवं राजानं दृष्ट्वा देव इति नो वदेत् । कथम् । मिथ्यालाघवादिप्र-
सङ्गात् । कथं तर्हि वदेदित्याह । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा संमूर्धित उन्नतो वा पयोद इति वदेत्
अथवा वृष्टो बलाहक इति वदेत् ॥ ५२ ॥

(टीका.) तद्देव त्ति सूत्रम् । तथैव मेघं वा नन्नो मानवं वाश्रित्य नो देवदेव रि
गिरं वदेत् । मेघमुन्नतं दृष्ट्वा उन्नतो देव इति नो वदेत् । एवं नन्न आकाशं मानवं राजानं

वा देवमिति नो वदेत् मिथ्यावादलाघवादिप्रसङ्गात् । कथं तर्हि वदेदित्याह । उन्नतं दृष्ट्वा संमूर्धितं उन्नतो वा पयोद इति वदेद्वा वृष्टो बलाहक इति सूत्रार्थः ॥ ५२ ॥

अंतलिस्क ति णं ब्रूया, गुप्त्राणुचरिञ्च ति अ ॥

रिद्धिमंतं नरं दिस्स, रिद्धिमंतं ति आलवे ॥ ५३ ॥

(अवचूरिः) नञ् आश्रित्याह । नञोन्तरीक्षमिति ब्रूयात् गुह्यकानुचरितं सुरैः सेवितमिति वा । ऋद्धिमन्तं संपदुपेतं नरं दृष्ट्वा । किमित्याह । ऋद्धिमन्तमिति ऋद्धिमानयमित्यालपेत् ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) हवे आकाश आश्रयी शी रीते बोलवुं ते कहे ठे. अंतलिस्क इत्यादि सूत्र. (णं के०) एनत् एटले ए आकाश प्रत्ये (अंतलिस्कं ति के०) अंतरिक्षमिति एटले अतरिक्ष ए प्रकारे (वा के०) अथवा (गुप्त्राणुचरिञ्च ति के०) गुह्यानुचरितमिति एटले देवताए सेवित ठे आ प्रकारे कहेवुं. ए रीतेज मेघने पण कहेवुं. तेमज (रिद्धिमंतं के०) ऋद्धिमन्तं एटले ऋद्धिशाली एवा (नरं के०) नरं एटले माणसने (दिस्स के०) दृष्ट्वा एटले जोइने (रिद्धिमंतं ति के०) ऋद्धिमन्तमिति एटले आ माणस ऋद्धिमंत ठे आ रीते (आलवे के०) आलपेत् एटले कहेवुं. ॥ ५३ ॥

(टीपिका.) पुनः आकाशमाश्रित्याह । साधुः इह नञः अंतरिक्षमिति ब्रूयात् । गुह्यानुचरितमिति वा । सुरसेवितमित्यर्थः । एवं किल मेघोऽपि तदुन्नयशब्दवाच्य एव । तथा ऋद्धिमन्तं संपदा सहितं नरं दृष्ट्वा । किमित्याह । ऋद्धिमंतमिति ऋद्धिमानयमिति एवमालपेत् । कथम् । व्यवहारतो मृषावादादिपरिहारार्थम् ॥ ५३ ॥

(टीका.) नञ् आश्रित्याह । अंतलिस्क ति सूत्रम् । इह नञोऽन्तरिक्षमिति ब्रूयाद्गुह्यकानुचरितमिति वा । सुरसेवितमित्यर्थः । एवं किल मेघोऽप्येतदुन्नयशब्दवाच्य एव । तथा ऋद्धिमन्तं संपदुपेतं नरं दृष्ट्वा किमित्याह । रिद्धिमंतमिति । ऋद्धिमानयमित्येवमालपेत् । व्यवहारतो मृषावादादिपरिहारार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ५३ ॥

तहेव सावङ्गणुमोअणी गिरा, उहारिणी जा य परोवघाइणी ॥

से कोह लोह नय हास माणवो, न हासमाणो वि गिरं वइजा ॥ ५४ ॥

(अवचूरिः) तथैव सावधानुमोदिनी गीर्वाक् सुष्टु हतो ग्राम इत्यादिः । अवधारिणी इदमिदमेवेति । संशयकारिणी वा । या च परोपघातिनी यथा मांसं न दोषाय । से इति ताम् । क्रोधाद्धोत्राङ्गयाद्या मानाद्या । प्रमादादीनामुपसङ्गणमेतन्मानवः पुमान्साधुर्न हसन्नपि गिरं वदेत् । प्रचूतकर्मवन्धहेतुत्वात् ॥ ५४ ॥

४७६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) वली तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (या के०) जे (गिरा के०) गीः एटले वाणी (सावज्जाणुमोअणी के०) सावद्यानुमोदिनी एटले ग्राम हणायो ते ठीक थयुं इत्यादि सावद्य क्रियाने अनुमोदना आपनारी होय, (अ के०) तथा जे वाणी (जहारिणी के०) अवधारिणी एटले आ वात आ रीतेज ठे, एम निश्चयथी कहेनारी होय, तथा जे वाणी (परोवघाशणी के०) परोपघातिनी एटले मांस न-क्षण करवामां दोष नथी इत्यादि परपीडा करनारी होय. (से के०) तां एटले ते वाणी प्रत्ये (माणवो के०) मानवः एटले साधु जे ते (कोह लोच नय हास के०) क्रोध लोचनयहासात् एटले क्रोधथी, लोचथी, नयथी अथवा हासथी (हासमाणो वि के०) हसन्नपि एटले मस्करी करता पण (न वइज्जा के०) न वदेत् एटले न बोले. कारण के, तेथी कर्मबंध विगेरे थाय ठे. ॥ ५४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच मानवः पुमान् साधुः हसन्नपि एवं गिरं न वदेत् । कस्मात् प्रचूतकर्महेतुत्वात् । एवं कामित्याह । तथैव पूर्वोक्तप्रकारेण सुष्टु हतो ग्राम इति सा वद्यानुमोदिनी गीर्वाणी ज्ञाषा तां नो वदेत् । तथा इहमेवेति असंशयकारिणी अवधारिणी ज्ञाषा तामपि नो वदेत् । पुनर्या च परोपघातिनी यथा मांसं न दोषाय । से इति तामेवंचूतामपि नो वदेत् । कस्माद् मानव एवंचूतां सपापां ज्ञाषां वदतीत्याह । क्रोधाद्वा लोचाद्वा जयाद्वा । उपलक्षणत्वात् प्रमादादेर्वा ॥ ५४ ॥

(टीका.) किंच तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव सावद्यानुमोदिनी गीर्वाण्यथा सुष्टु हतो ग्राम इति । तथावधारिणीदमिहमेवेति । संशयकारिणी वा । या च परोपघातिनी यथा मांसम-दोषाय । से इति तामेवंचूतां क्रोधाद्वा लोचाद्वा जयाद्वासाद्वा । मानप्रमादादीनामुपलक्षणमेत-त् । मानवः पुमान् साधुर्न हसन्नपि गिरं वदेत् । प्रचूतकर्मबन्धहेतुत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

सुवक्कसुद्धिं समुपेहिआ, मुणी गिरं च दुठं परिवज्जे सया ॥

मिअं अडुठे अणुवीइ नासए, सयाणवज्जे लहई पसंसणं ॥ ५५ ॥

(अवचूरिः) वाक्यशुद्धिमाह । सद्वाक्यशुद्धिं स्ववाक्यशुद्धिं स वाक्यशुद्धिं वा । सतीं शोचनां, स्वामात्मीयां, स इति वक्ता । वाक्यशुद्धिं संप्रेक्ष्य सम्यग् दृष्ट्वा मुनिः गिरं तु दुष्टामुक्तलक्षणां परिवर्जयेत्सदा । मितामदुष्टामनुचिन्त्य पर्यालोच्य ज्ञाषमाण सन् सतां साधूनां मध्ये लज्जते प्रशंसनम् ॥ ५५ ॥

(अर्थ.) हवे वाक्यशुद्धिनुं फल कहे ठे. सुवक्क इत्यादि सूत्र. (मुणी के०

प्रतिबंधकर्मबन्धहेतुत्वादिति पाठान्तरम् ।

मुनिः एटले साधु जे ते (सुवक्त्रसुद्धिं के०) सुवाक्यशुद्धिं एटले वचननी सारी शु-
द्धिप्रत्ये (समुत्प्रेहिआ के०) समुत्प्रेक्ष्य एटले जोइने (सया के०) सदा एटले नि-
रंतर (डुष्टं के०) डुष्टां एटले डुष्ट एवी (गिरं के०) वाणी प्रत्ये (तु के०) निश्च-
ये (परिवर्ज्जाए के०) परिवर्जयेत् एटले वजे. तथा (मित्रं के०) मितं एटले परि-
मित अने अडुष्टं के०) अडुष्टं एटले दोषरहितं एवं वचन (अणुवीइ के०) अनु-
चिन्त्य एटले विचारीने (ज्ञासए के०) ज्ञाषेत एटले बोले. एम करवाथी (सयाण
मप्रे के०) सतां मध्ये एटले सत्पुरुषोमां (पसंसणं के०) प्रशंसां एटले प्रशंसा
प्रत्ये (लहइ के०) लजते एटले पामे ठे. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) अथ वचनशुद्धिफलमाह । मुनिः डुष्टां गिरं परिवर्जयेत् । किं कृत्वा ।
स्ववाक्यशुद्धिं स्वकीयवाक्यशुद्धिं सद्वाक्यशुद्धिं शोचनां वाक्यशुद्धिं वा संप्रेक्ष्य स-
म्यक् दृष्ट्वा सदा सर्वदा । तर्हि कीदृशीं वदेदित्याह । मितं स्वरतः परिणामतश्च अ-
डुष्टं देशकालोपपन्नादि विचिन्त्य पर्यालोच्य ज्ञाषमाणः सतां साधूनां मध्ये प्र-
शंसनं प्रशंसां प्राप्नोतीत्यर्थः ॥ ५५ ॥

(टीका.) वाक्यशुद्धिफलमाह । सुवक्त्रं नित् सूत्रम् । सद्वाक्यशुद्धिं स्ववाक्यशुद्धिं
वा स वाक्यशुद्धिं वा । सतीं शोचनां, स्वामात्मीयां, स इति वक्ता । वाक्यशुद्धिं संप्रेक्ष्य
सम्यग् दृष्ट्वा मुनिः साधुः गिरं तु डुष्टां यथोक्तलक्षणां परिवर्जयेत् सदा । किंतु । मितं
स्वरतः परिणामतश्च, अडुष्टं देशकालोपपन्नादि अनुविचिन्त्य पर्यालोच्य ज्ञाषमाणः
सन् सतां साधूनां मध्ये लजते प्रशंसनं प्राप्नोति प्रशंसामिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

ज्ञासाइ दोसे अ गुणे अ जाणिआ, तीसे अ दुठे परिवर्ज्जाए सया ॥

ठसु संजए सामणिए सया जए, वइऊ बुडे हिअमाणुलोमिअं ॥ ५६ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवमतो ज्ञाषाया दोषांश्च गुणांश्च ज्ञात्वा तस्याश्च दुष्टायाः परिव-
र्जकः सदा एवंभूतः सन् षट्सु जीवनिकायेषु संयतः तथा श्रामण्ये श्रमणजावे सदा
यत उद्युक्तो वदेद्बुद्धो हितं परिणामसुंदरमनुलोमं मनोहरमिति ॥ ५६ ॥

(अर्थ.) जे कारण माटे एम ठे ते कारण माटे ज्ञासाइ इत्यादि सूत्र. (ठसु
०) षट्सु एटले षट् जीवनिकायने विषे (संजए के०) संयतः एटले सारी पेठे
प्रतना राखनार तथा (सामणिए के०) श्रामण्ये एटले श्रमण जावमां अर्थात् चा-
रेत्रना चढता परिणाम राखवामां (सया के०) सदा एटले निरंतर (जए के०)
गतः एटले उद्यमवान् एवो (बुडे के०) बुद्धः एटले ज्ञानी साधु (ज्ञासाइ के०)

४७७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

जाषायाः एटले जाषाना (दोसे के०) दोषान् एटले दोषोने (अ के०) च एटले वली (गुणे के०) गुणान् एटले गुणोने (जाणिआ के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (अ के०) च एटले वली (तीसे के०) तस्याः एटले ते (डुठे के०) डुष्टायाः एटले डुष्ट जाषाने (सया के०) सदा एटले निरंतर) परिवर्जाए के०) परिवर्जकः एटले वर्जनार एवो थइ (हिअमाणुलोमिअं के०) हितानुलोमं एटले परिणामे हितकारी अने मधुर एवं वचन (वइजा के०) वदेत् एटले बोले. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवं ततः साधुः किंकुर्यादित्याह । साधुः एवंविधः सन् हितानुलोमं हितं परिणामसुन्दरमनुलोमं मनोहारि वचनं वदेत् । किं कृत्वा । जाषायाः पूर्वकथिताया दोषान् गुणांश्च ज्ञात्वा । किं साधुः । तस्या डुष्टायाजाषायाः परिवर्जकः । किं साधुः । ठसु संजए । षट्सु जीवनिकायेषु संयतः । पुनः किं साधुः । श्रामण्येश्रमणजावे चारित्रपरिणामज्ञेदे सदा सर्वकालमुद्युक्तः । पुनः किं साधुः । बुद्धः ज्ञाततत्त्वः ॥५६॥

(टीका.) यतश्चैवमतो जासाइ ति सूत्रम् । जाषाया उक्तलक्षणाया दोषांश्च गुणांश्च ज्ञात्वा यथावदेत्य तस्याश्च डुष्टाया जाषायाः परिवर्जकः सदा एवंचूतः सन् षड्जीवनिकायेषु संयतः तथा श्रामण्ये श्रमणजावे चरणपरिणामगर्जे चेष्टिते सदा यतः सर्वकालमुद्युक्तः सन् वदेद् बुद्धो हितानुलोमं हितं परिणामसुन्दरमनुलोमं मनोहारीति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

परिस्कजासी सुसमाहिइंदिए, चउकसायावगए अणिसिए ॥

स निधुणे धुन्नमलं पुरेकं, आराहए लोमिणं तहां परं ति बेमि ॥५७॥

सुवकसुधी अप्रयणं सम्मतं ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) उपसंहारनाह । परीक्ष्यजाषी आलोचितवक्ता सुसमाहितेन्द्रियः अपगतचतुःकषायः अनिश्रितो द्रव्यजावनिश्रारहितः स इडं चूतो निर्झूय प्रस्फोट्य धूतमलं पापमलं पुराकृतं जन्मान्तरकृतम् । आराधयति । लोकमेनं मनुष्यलोकं वाक्संयतत्वेन । तथा परमिति परलोकं निर्वाणं पारंपर्येण अनन्तरे वा इति ब्रवीमि ॥ ५७ ॥

इति दशवैकालिकावचूरिकायां सुवाक्यशुद्ध्यध्ययनम् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे अध्ययननो उपसंहार करता थका कहे ठे. परिस्क इत्यादि (परिस्कजासी के०) परीक्ष्य जाषी एटले सावद्य निरवद्यनो विचार करीने एवो तथा (सुसमाहिइंदिए के०) सुसमाहितेन्द्रियः एटले सर्वे इंद्रियोने खनार एवो तेमज (चउकसायावगए के०) अपगतचतुःकषायः एटले क्रोध,

इत्यादि कषोयोने रोकनार एवो, तथा (अणिस्सिए के०) अनिश्रितः एटले ड्रव्य
 ज्ञाव निश्रा रहित अर्थात् कोइ ठेकाणे पण प्रतिबंध रहित एवो (स के०) ते साधु
 (पुरेकडे के०) पुराकृतं एटले पूर्वजवे करेला एवा (धुन्नमलं के०) धूनमलं एटले
 पाप रूप मलने (निरुणे के०) निर्धूय काढी नाखीने (इणं के०) इमं एटले आ
 (लोणं के०) लोकं एटले लोकने (तहा के०) तथा एटले तेमज (परं के०) परलो-
 क प्रत्ये (आराहए के०) आराधयति एटले आराधे ठे. एटले संयम पाळी आ लोकने
 तथा अनंतर अथवा परंपराए निर्वाणपामी परलोकने आराधे ठे. (ति वेमि के०)
 इति ब्रवीमि एटले जगवनना उपदेशथी एम कहुं बुं, पण स्वमतिथी कहेतो नथी ॥ ५७ ॥
 इति श्री दशवैकालिकना बालावबोधनुं सप्तमाध्ययन संपूर्ण ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथ उपसंहरन्नाह । स एवंविधः साधुः एनं मनुष्यलोकं वाक्संय-
 तत्त्वेन आराधयति प्रगुणीकरोति । किं कृत्वा । धूनमलं पापमलं पुराकृतं जन्मान्तरे
 कृतं निर्धूय प्रस्फोट्य तथा परलोकमाराधयति निर्वाणलोकं यथासंज्ञवमनंतरं पारं-
 पर्येण वा । किं साधुः । परिद्व्यज्ञाषी आलोच्यज्ञाषी । पुनः किं साधुः । सुसमाहि-
 तेन्द्रियः सुप्रणिहितेन्द्रिय इत्यर्थः । पुनः किं साधुः । अपगतचतुष्कषायः क्रोधादिक-
 षायनिरोधकर्ता इति ज्ञावः । पुनः किञ्चूतः साधुः । अनिश्रितः ड्रव्यज्ञावनिश्रारहितः
 प्रतिबन्धविप्रमुक्तः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ५७ ॥

इति श्रीसमयसुंदरोपाध्यायविरचितायां दशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ वाक्यशुद्ध्य-
 ध्ययनं समाप्तम् ॥ ७ ॥

(टीका.) उपसंहरन्नाह । परिस्कृति सूत्रम् । परीद्व्यज्ञाषी आलोचितवक्ता ।
 तथा सुसमाहितेन्द्रियः सुप्रणिहितेन्द्रिय इत्यर्थः । अपगतचतुष्कषायः क्रोधादिनिरो-
 रोधकर्तेति ज्ञावः । अनिश्रितो ड्रव्यज्ञावनिश्रारहितः । प्रतिबन्धविमुक्त इति हृदयम् ।
 स इञ्चूतो निर्धूय प्रस्फोट्य धूनमलं पापमलं पुराकृतं जन्मान्तरकृतम् । किमित्या-
 राधयति । प्रगुणीकरोति लोकमेनं मनुष्यलोकं वाक्संयतत्त्वेन तथा परमिति परलोकमा-
 राधयति निर्वाणलोकं यथासंज्ञवमनन्तरं पारंपर्येण वेति गर्भः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ।
 नयाः पूर्ववदेव ॥ ५७ ॥

इति श्रीहरिञ्जद्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां वाक्यशुद्ध्यध्ययनस्य
 याख्यानं समाप्तम् ॥ ७ ॥

॥ अथाचारप्रणिधिनामाध्ययनं प्रारज्यते ॥

आयारप्पणिहिं लब्धुं, जहा कायव जिक्कुणा ॥
तं जे उदाहरिस्सामि, आणुपुविं सुणेह मे ॥ १ ॥

(अवचूरिः) पूर्वाध्ययने सुवाक्यशुद्धिरुक्ता । सा चाचारे प्रणिहितस्य जवतीति तत्र यत्नवता जवितव्यमत एतदुच्यते । आचारेत्यादि । आचारस्य प्रकृतो निधिः प्रणिधिः । तं लब्ध्वा यथा कर्तव्यमनुष्ठेयं जिक्कुणा तं प्रकारं जे जवज्जय उदाहरिष्यामि । आनुपूर्व्या परिपाठ्या शृणुत मे मम सकाशादिति गौतमाद्याः स्वशिष्यानाहुः ॥ १ ॥

(अर्थ.) सातमा अध्ययनमां वाक्यशुद्धि कही, एटले साधुए वचनना गुण दोष जाणी निरवद्य वचन बोलवुं, एम कहुं. हवे आ आचार प्रणिधिनामक अध्ययनमां कहेवानुं एम ठे के, आचारने विषे तत्पर रहेला साधुथीज निरवद्य वचन बोलाय ठे, माटे आचार पालवामां घणोज प्रयत्न करवो. एवा संबधथी आवेला आ अध्ययननुं आयारप्पणिहिं इत्यादि प्रथम सूत्र ठे. तेनो अर्थ. (जिक्कुणा के०) जिक्कुणा एटले साधुए (आयारप्पणिहिं के०) आचारप्रणिधिं एटले आचाररूप उत्कृष्ट निधिप्रत्ये (लब्धुं के०) लब्ध्वा एटले पामीने (जहा के०) यथा एटले जेम (कायव के०) कर्तव्यं एटले पोतानी क्रिया करवी. (तं के०) ते प्रकार (जे के०) जवज्जयः एटले तमने (उदाहरिस्सामि के०) उदाहरिष्यामि एटले कहीश. ते तमे (आणुपुविं के०) आनुपूर्व्या एटले अनुक्रमे (मे के०) मम सकाशात् एटले माराथकी (सुणेह के०) शृणुत एटले सांजलो. एम गौतमादिक गणधरो पोताना शिष्योने कहे ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं वाक्यशुद्ध्याध्ययनं नाम सप्तममध्ययनम् । अथ आचारप्रणिधिनामकमष्टममध्ययनं प्रारज्यते । अस्य चायमजिसंबन्धः । इतः पूर्वाध्ययने साधुना वचनगुणदोषान् जानता निःपापं वचनं वक्तव्यमित्युक्तम् । इह तु निःपापं वचनमाचारे स्थितस्य जवतीति आचारे यत्नः कार्य इत्येतदुच्यत इति । अनेन संबन्धेनायातमिदमध्ययनं व्याख्यायते । तथाहि श्रीमहावीरदेवः स्वकीयशिष्यान् गौतमादीनेवमाह । तमाचारप्रणिधिं जे जवज्जय उदाहरिष्यामि कथयिष्याम्यानुपूर्व्या परिपाठ्यायुं शृणुत मे मम । कथयत इति शेषः । तं कम् । यमाचारप्रणिधिं लब्ध्वा प्राप्तिजिक्कुणा साधुना यथा येन प्रकारेण विहितानुष्ठानं कर्तव्यम् ॥ १ ॥

(टीका.) व्याख्यातं वाक्यशुद्ध्याध्ययनम् । इदानीमाचारप्रणिध्याख्यमारज्यते

अस्य चायमजिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने साधुना वचनगुणदोषाजिज्ञेन निरवद्यवच-
सा वक्तव्यमित्येतदुक्तम् । इह तु तन्निरवद्यं वच आचारे प्रणिहितस्य जवतीति तत्र
यत्नवता जवितव्यमित्येतदुच्यते ॥ उक्तं च ॥ पणिहाणरहिअस्सेह, निरवज्जं पि ज्ञा-
सिअं ॥ सावज्जतुह्वं विन्नेअं, अप्पठेणेहसंबुद्धमित्यनेनाजिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् ।
अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र चाचारप्र-
णिधिरिति द्विपदं नाम । तत्राचारनिक्षेपमतिदिशन् प्रणिधिं च प्रतिपादयन्नाह ॥
जो पुविं उदिठो, आयारो सो अहीणमशरित्तो ॥ डुविहो अ होइ पणिही, दवे जावे
अ नायवो ॥ एए ॥ व्याख्या ॥ यः पूर्वं कुल्लकाचारकथायामुदिष्ट आचारः सोऽहीना-
तिरिक्तस्तदवस्थ एवेहापि । द्रष्टव्य इति वाक्यशेषः । कुल्लत्वान्नामस्थापने अनादृत्य
प्रणिधिमधिकृत्याह । द्विविधश्च जवति प्रणिधिः । कथमित्याह । द्रव्य इति द्रव्य-
विषयो जाव इति जावविषयश्च ज्ञातव्य इति गाथार्थः ॥ तत्र ॥ दवे निहाणमाई, माय-
पउत्ताणि चव दवाणि ॥ जाविंदिअनोइंदिअ, डुविहो उ पसठ अपसठो ॥ ६० ॥
व्याख्या ॥ द्रव्य इति द्रव्यविषयः प्रणिधिर्निधानादि प्रणिहितं निधानं निक्षिप्तमित्य-
र्थः । आदिशब्दः स्वप्नेदप्रख्यापकः । मायाप्रयुक्तानि चेह द्रव्याणि द्रव्यप्रणिधिः ।
पुरुषस्य स्त्रीवेषेण पलायनादिकरणं स्त्रिया वा पुरुषवेषेण चेत्यादि । तथा जाव इति ।
जावप्रणिधिर्द्विविधः । इन्द्रियप्रणिधिर्नोइन्द्रियप्रणिधिश्च । तत्रेन्द्रियप्रणिधिर्द्विविधः ।
प्रशस्तोऽप्रशस्तश्चेति गाथार्थः ॥ प्रशस्तमिन्द्रियप्रणिधिमाह ॥ सदेसु अ रूवेसु अ,
गंधेसु रसेसु तह य फासेसु ॥ न वि रज्जइ न वि डुस्सइ, एसा खलु इंदिअप्पणिही ॥ ६१ ॥
व्याख्या ॥ शब्देषु च रूपेषु च गन्धेषु रसेषु तथा च स्पर्शेषु एतेष्विन्द्रियार्थेष्वि-
ष्टानिष्टेषु चक्षुरादिजिर्दिन्द्रियैर्नापि रज्यते नापि द्विष्यते । एष खलु माध्यस्थ्यलक्षण
इन्द्रियप्रणिधिः प्रशस्त इति गाथार्थः ॥ अन्यथा त्वप्रशस्तस्तत्र दोषमाह ॥ सोइंदिअर-
स्सीहिउ, मुक्काहिं सदमुठिउ जीवो ॥ आइअइ अणाउत्तो, सदगुणसमुठिए दोसे ॥ ६२ ॥
व्याख्या ॥ श्रोत्रेन्द्रियरश्मिजिः श्रोत्रेन्द्रियरज्जुजिः मुक्कानिरुहंखलान्जिः । किमित्याह ।
शब्दमूर्धितः शब्दगृहो जीव आदत्ते गृह्णात्यनुपयुक्तः सन् । कानित्याह । शब्दगु-
णसमुच्चितान् दोषान् । शब्द एवंद्रियगुणः, तत्समुच्चितान् दोषान् बन्धवधादीन् श्रोत्रे-
न्द्रियरज्जुजिरादत्त इति गाथार्थः ॥ शेषेन्द्रियातिदेशमाह ॥ जह एसो सदेसु, एसेव
कमो उ सेसएहिं पि ॥ चउहिं पि इंदिएहिं, रूवे गंधे रसे फासे ॥ ६३ ॥ व्याख्या ॥ यथैष
शब्देषु शब्दविषयः श्रोत्रेन्द्रियमधिकृत्य दोष उक्तः । एष एव क्रमः शेषैरपि चक्षुरा-
दिजिश्चतुर्जिरपीन्द्रियैर्दोषाजिधाने द्रष्टव्यस्तद्यथा । चस्किन्दिरस्सीहिं उ, इत्यादि ।
अतएवाह । रूपे गन्धे रसे स्पर्शे । रूपादिविषय इति गाथार्थः ॥ अमुमेवार्थं दृष्टान्ताजि-

धानेनाह ॥ जस्स खड्डु डुप्पणिहिआ-णि इंदियाइं तवं चरंतस्स ॥ सो हीरइ अ-
सहीणेहिं, सारही वा तुरंगेहिं ॥ ६४ ॥ व्याख्या ॥ यस्य खद्विति यस्यापि डुःप्र-
णिहितानीन्द्रियाणि विश्रोतोगामीनि तपश्चरत इति । तपोऽपि कुर्वतः स तथाचूतो
हियतेऽपनीयते । इन्द्रियैरेव निर्वाणहेतोश्चरणात् । दृष्टान्तमाह । अस्वाधीनैरस्ववशैः
सारथिरिव रथनेतेव तुरंगमैरश्वैरिति गाथार्थः ॥ ॥ उक्त इन्द्रियप्रणिधिर्नोइन्द्रियप्र-
णिधिमाह ॥ कोहं माणं मायं, लोहं च महप्रयाणि चत्तारि ॥ जो रुंजइ सुप्पणा,
एसो नोइंदियाप्पणिही ॥ ६५ ॥ व्याख्या ॥ क्रोधं मानं मायां लोचं चेत्येतेषां
स्वरूपमनंतानुबंध्यादिज्ञेदज्जिन्नं पूर्ववत् । अत एव च महाजयानि चत्वारि सम्यग्श-
नादिप्रतिबंधरूपत्वात् । एतानि यो रुण्णि शुद्धात्मा उदयनिरोधादिना एष निरोद्धा
तद्रोधपरिणामानन्यत्वान्नोइन्द्रियप्रणिधिः कुशलपरिणामत्वादिति गाथार्थः ॥ एतद-
निरोधे दोषमाह ॥ जस्स वि अ डुप्पणिहिआ, होंति कसाया तवं चरंतस्स ॥ सो
वालतवस्सी विव, गयण्हाणपरिस्समं कुणइ ॥ ६६ ॥ व्याख्या ॥ यस्यापि कस्य वि-
ध्यवहारतपस्विनो डुःप्रणिहिता अनिरुद्धा ज्वन्ति कषायाः क्रोधादयस्तपश्चरतस्तपः
कुर्वत इत्यर्थः । स बालतस्वीव उपवासपारणकप्रचूततरारम्भको जीवो गजस्नानपरि-
श्रमं करोति । चतुर्थषष्ठादिनिमित्ताज्जिध्यानतः प्रचूततरकर्मबन्धोपपत्तेरिति गाथार्थः ॥
॥ अमुमेवार्थं स्पष्टतरमाह ॥ सामन्नमणुचरंत-स्स कसाया जस्स उक्कडा होंति ॥
मन्नामि उहुफुल्लं, व निप्फलं तस्स सामन्नं ॥ ६७ ॥ व्याख्या ॥ श्रामण्यमनुचरतः
श्रमणजावमपि ड्रव्यतः पालयत इत्यर्थः । कषाया यस्योत्कटा ज्वन्ति क्रोधादयः ।
मन्ये इच्छुपुष्पमिव निष्फलं निर्जराफलमधिकृत्य तस्य श्रामण्यमिति गाथार्थः ॥ उपसं-
हरन्नाह ॥ एसो डुविहो पणिही, सुद्धो जइ दोसु तस्स तेसिं च ॥ एवो पसठमपसठ-
लक्कणमप्पठनिप्फलं ॥ ६८ ॥ व्याख्या ॥ एषोऽनन्तरोदितो द्विविधः प्रणिधिरिन्द्रिय-
नोइन्द्रियलक्षणः शुद्ध इति निर्दोषो ज्वति । यदि द्वयोर्बाह्याज्यन्तरचेष्टयोस्तस्येन्द्रि-
यकषायवतः तेषां चेन्द्रियकषायाणां सम्यग्योगो ज्वति । एतदुक्तं ज्वति । यदि
वाह्यचेष्टायामज्यन्तरचेष्टायां च तस्य प्रणिधिमत इन्द्रियाणां कषायाणां च निग्रहो
ज्वति । ततः शुद्धप्रणिधिरितरथा त्वशुद्ध एवमपि तत्त्वनीत्याज्यन्तरैव चेष्टेह गरी-
यसीत्याह । अत एवमपि तत्त्वे प्रशस्तं चारु, तथाप्रशस्तमचारु लक्षणं प्रणिधेरध्या-
त्मनिष्पन्नमध्यवसानोज्जतमिति गाथार्थः ॥ एतदेवाह ॥ मायागारवसहिउं, इंदि-
अनोइंदिएहिं अपसठो ॥ धम्मठा अ पसठो, इंदियानोइंदियाप्पणिही ॥ ६९ ॥
व्याख्या ॥ मायागारवसहितो मातृस्थानयुक्त ऋद्ध्यादिगारवयुक्तश्चेन्द्रियनोइन्द्रि-
ययोर्निग्रहं करोति । मातृस्थानत ईर्यादिप्रत्युपेक्षणं ड्रव्यक्षान्त्याद्यासवेनं तथा ऋ-

ख्यादिगारवाद्येत्यप्रशस्त इत्ययमप्रशस्तः प्रणिधिः । तथा धर्मार्थं प्रशस्त इति ।
 मायागारवरहितो धर्मार्थमेवेन्द्रियनोऽन्द्रियनिग्रहं करोति । यः स तदज्ञेदोपचा-
 रात्प्रशस्तः सुन्दर इन्द्रियनोऽन्द्रियप्रणिधिर्निर्जराफलत्वादिति गाथार्थः ॥ सांप्रतम-
 प्रशस्तेतरप्रणिधेर्दोषगुणावाह ॥ अष्टविहं कम्मरयं, बंधइ अपसन्नपणिहिमाउत्तो ॥
 तं चेव खवेश पुणो, पसन्नपणिहीसमाउत्तो ॥ ७० ॥ व्याख्या ॥ अष्टविधं ज्ञानावर-
 णीयादिज्ञेदात् कर्मरजो बध्नात्यादत्ते । क इत्याह । अप्रशस्तप्रणिधिसमायुक्तः अप्रशस्त-
 प्रणिधौ व्यवस्थित इत्यर्थः । तदेवाष्टविधं कर्मरजः क्षपयति पुनः । कदेत्याह । प्रशस्त-
 प्रणिधिसमायुक्त इति गाथार्थः ॥ संयमाद्यर्थं च प्रणिधिः प्रयोक्तव्य इत्याह ॥ दंसण-
 नाणचरित्ता-णि संजमो तस्स साहण्ठाण ॥ पणिही पडंजिअवो, अणायणाइं च
 वज्जाइं ॥ ७१ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्राणि संयमः संपूर्णः । तस्य संपूर्णसंय-
 मस्य साधनार्थं प्रणिधिः प्रशस्तः प्रयोक्तव्यः । तथा अनायतनानि च विरुद्धस्थानानि
 वर्जनीयानि इति गाथार्थः ॥ एवमकरणे दोषमाह ॥ डुप्पणिहिअजोगी पुण, लंठि-
 ज्जाइं संजमं अयाणंतो ॥ वीसन्निसंठंगो-व कंटइह्वे जह पडंतो ॥ ७२ ॥ व्याख्या ॥
 डुःप्रणिहितयोगी पुनः । सुप्रणिधिरहितः प्रव्रजित इत्यर्थः । लंठ्यते खंड्यते संयम-
 मजानानः । संयत एवेति । दृष्टान्तमाह । विष्टब्धो निस्सृष्टाङ्गस्तथा अयत्नपरः कंटकवति
 श्वत्रादौ यथा पतन् कश्चिद्व्ययते तद्दसौ संयम इति गाथार्थः ॥ व्यतिरेकमाह ॥
 सुप्पणिहिअजोगी पुण, न लिप्पई पुवन्नणिअदोसेहिं ॥ निदहइ अ कम्मई, सुक्क-
 तणाई जहा अग्गी ॥ ७३ ॥ व्याख्या ॥ सुप्रणिहितयोगी पुनः सुप्रणिहितः प्रव्रजितः
 न लिप्यते पूर्वज्ञितदोषैः कर्मबन्धादिभिः संवृताश्रवद्धारत्वात् । निर्दहति च कर्माणि
 प्राक्तनानि । तपःप्रणिधिज्ञावेन । दृष्टान्तमाह । शुष्कतृणानि यथा अग्निर्दहति तद्ददिति
 गाथार्थः ॥ तम्हा उ अप्पसन्नं, पणिहाणं उप्पिऊण समणेणं ॥ पणिहाणंमि पसन्ने, नणि-
 उं आयारपणिहि ति ॥ ७४ ॥ व्याख्या ॥ यस्मादेवमप्रशस्तप्रणिधिर्दुःखद इतरस्तु सुखद-
 स्तस्मादप्रशस्तं प्रणिधानमप्रशस्तं प्रणिधिमुप्पित्वा परित्यज्य श्रमणेन साधुना प्रणिधाने
 प्रणिधौ प्रशस्ते कट्याणे यत्नः कार्य इति वाक्यशेषः । निगमयन्नाह । नणित आचार-
 प्रणिधिरिति गाथार्थः ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावस-
 र इत्यादि चर्चः पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रागनुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् ।
 तच्चेदम् । आयार इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचारप्रणिधिमुक्तलक्षणं लब्ध्वा
 प्राप्य यथा येन प्रकारेण कर्तव्यं विहितानुष्ठानं त्रिह्युणा साधुना तं प्रकारं ज्ञे जवन्नय
 उदाहरिष्यामि कथयिष्यामि । आनुपूर्व्यां परिपाठ्या शृणुत ममेति गौतमादयः स्व-
 शिष्यानाहुरिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

४८४ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

पुढविदगअगणिमारुअ, तणरुक्कस्स वीयगा ॥

तरुसा अ पाणा जीव त्ति, इइ वुत्तं महेसिणा ॥ १ ॥

(अवचूरिः) तं प्रकारमाह । पृथिव्युदकाग्निवायवः तृणवृक्षसबीजका एते पंच एकेन्द्रियाः त्रसाश्च प्राणिनो द्वीन्द्रियादय एते जीवा इत्युक्तं महर्षिणा वीरेण गौतमेन वा १

(अर्थ.) हवे तेज प्रकार कहे ठे. पुढवि इत्यादि सूत्र. (पुढवि दग अगणिमारुअ के०) पृथिव्युदकाग्निमारुताः एटले पृथ्वीकाय, अप्काय, तेउकाय अने वायुकाय तथा (तणरुक्कस्सबीअगा के०) तृणवृक्षसबीजाः एटले बीजसहित तृण अने वृक्ष अर्थात् वनस्पतिकाय ए पांच एकेंद्रिय (अ के०) च एटले वत्ती (तसा पाणा के०) त्रसाः प्राणिनः एटले त्रस प्राणी ए सर्व (जीवत्ति के०) जीवा इति एटले जीव ठे, (इइ के०) इति एटले आ प्रकारे (महेसिणा के०) महर्षिणा एटले श्री महावीर स्वामीए अथवा श्रीगौतमस्वामीए (वुत्तं के०) उक्तं एटले कच्छुं ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ तं प्रकारमाह महर्षिणा श्रीवर्धमानेन गौतमेन वा इति एवम् उक्तम् । एवं किमित्याह । एते जीवाः । एते क इत्याह । पृथिव्युदकाग्निवायवः । पुनस्तृणवृक्षाः सबीजाः । एते पंचैकेंद्रियाः पूर्ववत् । त्रसाश्च प्राणिनो द्वीन्द्रियादयः । एते सर्वेऽपि जीवा ज्ञेयाः । यतश्चेते जीवास्ततः किं कर्तव्यमित्याह ॥ १ ॥

(टीका.) तं प्रकारमाह । पुढवि त्ति सूत्रम् । पृथिव्युदकाग्निवायवस्तृणवृक्षसबीजा एते पञ्चैकेंद्रियकायाः पूर्ववत् । त्रसाश्च प्राणिनो द्वीन्द्रियादयो जीवा इत्युक्तं महर्षिणा वर्धमानेन गौतमेन वेति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

तेसिं अन्नणजोएण, निच्चं होअवयं सिअ्था ॥

मणसा कायवक्केणं, एवं हवइ संजए ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) यतश्चैवमतस्तेषां पृथिव्यादीनामक्षणयोगेन अहिंसाव्यापारेण चरितव्यं वर्त्तितव्यं स्यान्निकृणा मनसा कायेन वाक्येन एवं वर्त्तमानोऽहिंसकः संभवति संयतः नान्यथा ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे माटे उपर कहेला जीव ठे ते माटे तेसिं इत्यादि सूत्र. (निरकुणा के०) निरकुणा एटले साधुए (मणसा के०) मनसा एटले मनवडे (काय के०) कायेन एटले कायावडे तथा (वक्केणं के०) वाक्येन एटले वचनवडे (तेसिं के०) तेषां एटले उपर कहेला जीवोनो (अन्नणजोएण के०) अक्षणयोगेन एटले हिंसारूप

व्यापारने वर्जनार एवाए (निञ्चं के०) नित्यं एटले हमेशां (होअवयं सिआ के०) नवितव्यं स्यात् होवुं जोश्ये. कारण के, (एवं के०) आरीते अहिंसकपणे वर्तवाथीज साधु जे ते (संजए के०) संयतः एटले संयत एवो (हवइ के०) नवति एटले थाय ठे. ॥३॥

(दीपिका.) त्रिहुणा एतेषां पृथिव्यादिजीवानां अक्षणयोगेनाहिंसाव्यापारेण नित्यं नवितव्यं वर्तितव्यं स्यात् । केन । मनसा कायेन वाक्येन । एत्तिः कारणैरित्यर्थः । एवं वर्तमानोऽहिंसकः सन् संयतः संनवति नान्यः ॥ ३ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतः तेसिं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तेषां पृथिव्यादीनामक्षणयोगेनाहिंसाव्यापारेण नित्यं नवितव्यं वर्तितव्यं स्यात् त्रिहुणा मनसा कायेन वाक्येनैत्तिः कारणैरित्यर्थः । एवं वर्तमानोऽहिंसकः सन् नवति संयतो नान्यथेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

पुढविं त्रिंतिं सिलं लेलुं, नेव त्रिंदे न संलिहे ॥

त्रिविहेण करणजोएण, संजए सुसमाहिए ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) षड्जीवाहिंसा सामान्येनोक्त्वा विशेषेणाह । पृथ्वीं शुद्धां त्रिंतिं तटीं शिलां पाषाणात्मिकां लेष्टुमिदालखंडं नैव त्रिंद्यात् न संलिखेत् । तत्र जेदनं द्वैधीजावः । संलेखनमीषद्वेखनं त्रिविधेन करणयोगेन संयतः सुसमाहितः । शुद्धजाव इति ४

(अर्थ.) पूर्वोक्त प्रकारे सामान्य पणे सर्वे जीवोनी हिंसा वर्जवाथी साधुनुं संयतपणुं कहीने हवे तेज विषय सविस्तर कहे ठे. पुढवि इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले संयत एवो तथा (सुसमाहिए के०) सुसमाहितः एटले शुद्ध जाववालो एवो साधु जे ते (त्रिविहेण करणजोएण के०) त्रिविधेन करणयोगेन एटले मन वचन कायाए न करवुं, न कराववुं, न अनुमोदवुं ए रूप त्रण योग वडे (पुढविं के०) पृथिवीं एटले शुद्ध पृथ्वी प्रत्ये, (त्रिंतिं के०) त्रिंतिं एटले त्रींति प्रत्ये, (सिलं के०) शिलां एटले पाषाण रूप शिला प्रत्ये तथा (लेलुं के०) लोष्टं एटले ईट विगेरेना कटका प्रत्ये (नेव त्रिंदे के०) नैव त्रिंद्यात् एटले एकना वे कटका न करे, तथा (न संलिहे के०) न संलिखेत् एटले घर्षणादिक न करे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) एवं सामान्येन षड्जीवनिकायस्याहिंसायां संयतत्वं कथयित्वा तत्र त्रिविधिं विधानतो विशेषेणाह । संयतः साधुः । पृथ्वीं शुद्धां त्रिंतिं तटीं शिलां पाषाणरूपां लेष्टुमिदालखंडं नैव त्रिंद्यात् न संलिखेत् । तत्र जेदनं द्वैधीजावाप्रापादनं, संले-

४७६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, चाग तेतालीस-(४३)-मा.

खनमीषद्वेखनम् । त्रिविधेन त्रिकरणयोगेन न करोति मनसा वचसा कायेन । किं० सं-
यतः । सुसमाहितः समाधिमान् शुद्ध इत्यर्थः ॥ ४ ॥

(टीका.) एवं सामान्येन षड्जीवनिकायाहिंसया संयतत्वमन्निधायाधुना तज्ज-
तविधिं विशेषेणाह । पुढवि त्ति सूत्रम् । पृथिवीं शुद्धां त्रित्तिं तटीं शिलां पाषाणा-
त्मिकां लेष्टुमिद्राखंडं नैव त्रिधात् नो संलिखेत् । तत्र जेदनं द्वैधीजावोत्पादनं सं-
लेखनमीषद्वेखनं त्रिविधेन करणयोगेन न करोति मनसेत्यादिना संयतः साधुः सु-
समाहितः शुद्धजाव इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सुधपुढवीं न निसीए, ससरस्कंमि अ आसणे ॥

पमज्जित्तु निसीइज्जा, जाइत्ता जस्स उग्गहं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) शुद्धपृथ्व्यामचित्तायामनन्तरितायां न निषीदेत् । निषीदनग्रह-
णात्स्थानत्वग्वर्तनादिग्रहः । सरजस्के पृथिवीरजोगुणिकृत आसने पीठकादौ । अ-
चेतनायां तु समृज्य तां रजोहरणेन निषीदेत् । याचित्वा । यस्यावग्रहमिति । यस्य
संबन्धिनी तमवग्रहमनुज्ञाप्येत्यर्थः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) सुद्ध इत्यादि सूत्र, साधु जे तेणे (सुद्धपुढवीं के०) शुद्धपृथिवीं ए-
टले शस्त्रथी हणायली नहि एवी सचित्त चूमिउपर वच्चे कांइ पण आंतरं न होय तो
(न निसीए के०) न निषीदेत् एटले न बेसबुं. तथा (ससरस्कंमि के०) सरजस्के एटले
चूमिना सचित्त रजथी वीटायला (आसणे के०) आसने एटले पीठक प्रमुख आस-
नने विषे पण न बेसबुं. तेमज अचित्त चूमि होय तो (जस्स के०) यस्य एटले जे-
नी चूमि होय तेनी पासे (उग्गहं के०) अवग्रहं एटले अवग्रह प्रत्ये (जाइत्ता के०) या-
चित्वा एटले मागीने तथा (पमज्जित्तु के०) प्रमार्ज्य एटले रजोहरणवडे प्रमार्ज्जिने
(निसीइज्जा के०) निषीदेत् एटले बेसबुं. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच संयतः शुद्धपृथिव्यां शस्त्रेण या न उपहता तस्यां पृ-
थिव्यां न निषीदेत् । तथा पुनः आसने पीठकादौ न निषीदेत् निषीदनग्रहणात्
स्थानत्वग्वर्तपरिग्रहः । किञ्चूत आसने । सरजस्के पृथिवीरजोवगुंजिते वा । तर्हि कथं
कुर्यात् । अचेतनां पृथिवीं ज्ञात्वा रजोहरणेन प्रमृज्य निषीदेत् । किं कृत्वा अव-
याचित्वा । कोऽर्थः । यस्य गृहस्थादेः संबन्धिनी पृथिवी वर्तते, तं गृहस्थमनु
आदेशं ज्ञात्वा इत्यर्थः ॥ ५ ॥

(टीका.) तथा सुद्ध त्ति सूत्रम् । शुद्धपृथिव्यामशस्त्रोपहतायामनन्तरितायां

निषीदेत् । तथा सरजस्के वा पृथ्वीरजोवगुण्णिते वासने पीठकादौ न निषीदेत् । नि-
षीदनग्रहणात्स्थानत्वग्वर्तनपरिग्रहः । अचेतनायां तु प्रमृज्य तां रजोहरणेन नि-
षीदेज्ज्ञात्वेत्यचेतनां ज्ञात्वा याचयित्वावग्रहमिति । यस्य संबन्धिनी पृथिवी तमवग्र-
हमनुज्ञाप्येति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सीजदगं न सेविजा, शिलावुष्ठं हिमाणि अ ॥

उसिणोदगं तत्तफासुअं, पडिगाहिज्ज संजए ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) उक्तः पृथिवीकायविधिः । इदानीमप्कायविधिमाह । शीतोदकं सच्चि-
त्तोदकं न सेवेत । तथा शिलाः करकाः । वृष्टं वर्षणं हिमानि च न सेवेत । उष्णोदकं
कथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं सत्प्रासुकं त्रिदंकोद्भूतं । नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृहीत संय-
तः साधुरेतच्च सौवीराद्युपलक्षणमिति ॥ ६ ॥

(अर्थः) पृथ्वीकायनो विधि कह्यो. हवे अप्कायनो विधि कहे ठे. सीजदगं इ-
त्यादि सूत्र. साधु जे ते (सीजदगं के०) शीतोदकं एटले सच्चित्त जल प्रत्ये (न से-
विजा के०) न सेवेत एटले न सेवे. तेमज (शिलावुष्ठं के०) शिलावृष्टं एटले वर्षा-
दमां पडता करा प्रत्ये (अ के०) च एटले वल्ली (हिमानि के०) हिमानि एटले
वरफ प्रत्ये पण न सेवे. एम न करे तो पोतानो निर्वाह शी रीते करे ते कहे ठे.
(तत्तफासुअं के०) तप्तप्रासुकं एटले तपावी अचित्त करेलुं एवा (उसिणोदगं के०)
उष्णोदकं एटले उष्ण जल प्रत्ये (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (पडिगा-
हिजा के०) प्रतिगृहीयात् एटले निर्वाहने अर्थे ग्रहण करे. ॥ ६ ॥

(टीपिका.) इति पृथिवीकायविधिरुक्तः । अथ अप्कायविधिमाह । संयतः साधुः
शीतोदकं पृथिवीतडुद्भवं सच्चित्तोदकं सच्चित्तपानीयं न सेवेत । तथा शिलावृष्टिं हि-
मानि च न सेवेत । अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते । वृष्टं वर्षणं, हिमं प्र-
सक्तं प्राय उत्तरापथे भवति । आह । यद्येवं तर्हि कथं साधुर्वर्त्तन्त इत्याह । उष्णोदकं
कथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्भूतं नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृहीयात्
वृत्त्यर्थम् । एतच्च सौवीरादीनामुपलक्षणम् ॥ ६ ॥

(टीका.) उक्तः पृथिवीकायविधिरधुना अप्कायविधिमाह । सीजदगं ति सू-
त्रम् । शीतोदकं पृथिव्युद्भवं सच्चित्तोदकं न सेवेत । तथा शिलावृष्टं हिमानि च न
सेवेत । अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते । वृष्टं वर्षणं, हिमं प्रतीतं प्राय उत्त-
रापथे भवति । यद्येवं कथमयं वर्त्तन्तेत्याह । उष्णोदकं कथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं

। ५६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

नमीषद्वेखनम् । त्रिविधेन त्रिकरणयोगेन न करोति मनसा वचसा कायेन । किं० सं-
तः । सुसमाहितः समाधिमान् शुद्ध इत्यर्थः ॥ ४ ॥

(टीका.) एवं सामान्येन षड्जीवनिकायाहिंसया संयतत्वमजिधायाधुना तद्-
विधिं विशेषेणाह । पुढवि त्ति सूत्रम् । पृथिवीं शुद्धां त्रिं तटीं शिवां पाषाणा-
मकां देष्टुमिद्वालखंडं नैव त्रिंयात् नो संलिखेत् । तत्र जेदनं द्वैधीजावोत्पादनं सं-
खनमीषद्वेखनं त्रिविधेन करणयोगेन न करोति मनसेत्यादिना संयतः साधुः सु-
माहितः शुद्धजाव इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

सुद्धपुढवीं न निसीए, ससरस्कंमि अ आसणे ॥

पमज्जित्तु निसीइज्जा, जाइत्ता जस्स उग्गहं ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) शुद्धपृथ्व्यामचित्तायामनन्तरितायां न निषीदेत् । निषीदनग्रह-
ात्स्थानत्वग्वर्तनादिग्रहः । सरजस्के पृथिवीरजोगुणिकृत आसने पीठकादौ । अ-
तनायां तु समृज्य तां रजोहरणेन निषीदेत् । याचित्वा । यस्यावग्रहमिति । य-
बंधिनी तमवग्रहमनुज्ञाप्येत्यर्थः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) सुद्ध इत्यादि सूत्र, साधु जे तेणे (सुद्धपुढवीं के०) शुद्धपृथिवीं ए-
ले शस्त्रथी हणायत्ती नहि एवी सचित्त भूमिउपर वच्चे कांइ पण आंतरं न होय त-
न निसीए के०) न निषीदेत् एटले न बेसवुं. तथा (ससरस्कंमि के०) सरजस्के एटले
भूमिना सचित्त रजथी वीटायत्ता (आसणे के०) आसने एटले पीठक प्रमुख आस-
ने विषे पण न बेसवुं. तेमज अचित्त भूमि होय तो (जस्स के०) यस्य एटले जे-
थी भूमि होय तेनी पासे (उग्गहं के०) अवग्रहं एटले अवग्रह प्रत्ये (जाइत्ता के०) या-
चित्वा एटले मागीने तथा (पमज्जित्तु के०) प्रमाज्य एटले रजोहरणवडे प्रमाजीने
निसीइज्जा के०) निषीदेत् एटले बेसवुं. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच संयतः शुद्धपृथिव्यां शस्त्रेण या न उपहता तस्यां पृ-
थिव्यां न निषीदेत् । तथा पुनः आसने पीठकादौ न निषीदेत् निषी-
स्थानत्वग्वर्तपरिग्रहः । किञ्चूत आसने । सरजस्के पृथिवीरजोवगुंजिते वा । तर्हि
कुर्यात् । अचेतनां पृथिवीं ज्ञात्वा रजोहरणेन प्रमृज्य निषीदेत् । किं कृत्वा
याचित्वा । कोऽर्थः । यस्य गृहस्थादेः संबन्धिनी पृथिवी वर्तते, तं
आदेशं ज्ञात्वा इत्यर्थः ॥ ५ ॥

(टीका.) तथा सुद्ध त्ति सूत्रम् । शुद्धपृथिव्यामशस्त्रोपहतायामनन्तरितायां

निषीदेत् । तथा सरजस्के वा पृथ्वीरजोवगुण्णिते वासने पीठकादौ न निषीदेत् । नि-
षीदनग्रहणात्स्थानत्वग्वर्तनपरिग्रहः । अचेतनायां तु प्रमृज्य तां रजोहरणेन नि-
षीदेज्ज्ञात्वेत्यचेतनां ज्ञात्वा याचयित्वावग्रहमिति । यस्य संवन्धिनी पृथिवी तमवग्र-
हमनुज्ञाप्येति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

शीतदगं न सेविजा, शिलावृष्टं हिमाणि अ ॥

उसिणोदगं तत्तफासुअं, पडिगाहिज्ज संजए ॥ ६ ॥

(अचचूरिः) उक्तः पृथिवीकायविधिः । इदानीमपकायविधिमाह । शीतोदकं सचि-
त्तोदकं न सेवेत । तथा शिलाः करकाः । वृष्टं वर्षणं हिमानि च न सेवेत । उष्णोदकं
कथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्धृतं । नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृहीत संय-
तः साधुरेतच्च सौवीराद्युपलक्षणमिति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) पृथ्वीकायनो विधि कह्यो. हवे अपकायनो विधि कहे ठे. शीतदगं इ-
त्यादि सूत्र. साधु जे ते (शीतदगं के०) शीतोदकं एटले सचित्त जल प्रत्ये (न से-
विजा के०) न सेवेत एटले न सेवे. तेमज (शिलावृष्टं के०) शिलावृष्टं एटले वर्षा-
दमां पडता करा प्रत्ये (अ के०) च एटले वली (हिमानि के०) हिमानि एटले
वरफ प्रत्ये पण न सेवे. एम न करे तो पोतानो निर्वाह शी रीते करे ते कहे ठे.
(तत्तफासुअं के०) तप्तप्रासुकं एटले तपावी अचित्त करेलुं एवा (उसिणोदगं के०)
उष्णोदकं एटले उष्ण जल प्रत्ये (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (पडिगा-
हिज्ज के०) प्रतिगृहीयात् एटले निर्वाहने अर्थे ग्रहण करे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) इति पृथिवीकायविधिरुक्तः । अथ अपकायविधिमाह । संयतः साधुः
शीतोदकं पृथिवीतडुद्भवं सच्चित्तोदकं सचित्तपानीयं न सेवेत । तथा शिलावृष्टं हि-
मानि च न सेवेत । अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते । वृष्टं वर्षणं, हिमं प्र-
सक्तं प्राय उत्तरापथे जवति । आह । यद्येवं तर्हि कथं साधुर्वर्त्तेत इत्याह । उष्णोदकं
कथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्धृतं नोष्णोदकमात्रं प्रतिगृहीयात्
वृत्त्यर्थम् । एतच्च सौवीरादीनामुपलक्षणम् ॥ ६ ॥

(टीका.) उक्तः पृथिवीकायविधिरधुना अपकायविधिमाह । शीतदगं ति सू-
त्रम् । शीतोदकं पृथिव्युद्भवं सच्चित्तोदकं न सेवेत । तथा शिलावृष्टं हिमानि च न
सेवेत । अत्र शिलाग्रहणेन करकाः परिगृह्यन्ते । वृष्टं वर्षणं, हिमं प्रतीतं प्राय उत्त-
रपथे जवति । यद्येवं कथमयं वर्त्तेतेत्याह । उष्णोदकं कथितोदकं तप्तप्रासुकं तप्तं

४८८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्धृतम् । नोष्णोदकमात्रम् । प्रतिगृहीयाद्दृत्यर्थं संयतः साधुः । एतच्च
सौवीराद्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

उदउद्धं अप्पणो कायं, नेव पुंठे न संलिहे ॥

समुप्पेह तहानूअं, नो एं संघट्टए मुणी ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) नदीमुत्तीर्णः जिह्वाप्रविष्टो वा वृष्टिहतमुदकार्द्रमुदकविन्दुचितमात्मनः कायं नैव पुंठयेत् वस्त्रादिना न संलिखेत्पाणिना । अपि तु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य । तथाचूतमुदकार्द्रादिरूपं नैनं कायं संघट्टयेन्मुनिर्मनागपि न संस्पृशेदिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) तेमज (मुणी के०) मुनिः एटले मुनि जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानुं (कायं के०) कायं एटले शरीर (उदउद्धं के०) उदकार्द्र एटले कोइ पण रीते जलथी पलली गयुं होय तो तेने (नेव पुंठे के०) नैव पुंठयेत् एटले वस्त्र, तृण इत्यादि वस्तुवडे लुवे नहि, अथवा हाथवडे (नसंलिहे के०) न संलिखेत् एटले स्पर्शपण करे नहि. तो शुं करे ते कहे ठे. (तहानूअं के०) तथाचूतं एटले तेवा जलथी पललेवा एवा (एं के०) एनं एटले ते शरीरने (न घट्टए के०) न घट्टयेत् एटले संघट्ट न करे, थोडो पण स्पर्श न करे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनः मुनिः नदीमुत्तीर्णः जिह्वायां प्रविष्टो वा वृष्टिहत उदकार्द्रमुदकविन्दुव्याप्तमात्मनः कायं शरीरं स्निग्धं वा नैव पुंठयेत् । वस्त्रतृणादिजिर्नसंलिखेत् पाणिना हस्तेनापि । किं कृत्वा । समुत्प्रेक्ष्य निरीक्ष्य । तथाचूतमुदकार्द्रादिरूपं कायं न एनं संघट्टयेत् मनागपि न संस्पृशेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) तथा उदउद्धं ति सूत्रम् । नदीमुत्तीर्णो जिह्वाप्रविष्टो वा वृष्टिहत उदकार्द्रमुदकविन्दुचितमात्मनः कायं शरीरं स्निग्धं वा नैव पुंठयेद्वस्त्रतृणादिजिर्नसंलिखेत्पाणिनापितु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य तथाचूतमुदकार्द्रादिरूपं नैव कायं संघट्टयेन्मुनिर्मनागपि न स्पृशेदिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

इंगालं अगणिं अग्निं, अलायं वा स जोइअं ॥

न उंजिजा न घट्टिजा, नो एं निवावए मुणी ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) उक्तोऽपूकायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । अंगारं मग्निमयः पिंनानुगमर्चिश्चिन्नज्वाला । अलातमुदमुकं वा सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः किमित्याह । नोत्सिजेन्न घट्टयेत् । तत्रौजनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं नैनमग्निं निर्वापयेत् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) अष्कायनी यतना कही, हवे तेजस्कायनी कहे ठे. (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (इंगालं के०) अंगारं एटले ज्वालारहित अग्नि प्रत्ये, (अग्निं के०) अग्निं एटले तपायला लोहडाना गोलांमां रहेल अग्नि प्रत्ये, (अग्निं के०) अग्निः एटले अग्निथी वूटी पडेली ज्वाला प्रत्ये (वा के०) अथवा (सज्योत्त्रं के०) सज्योतिः एटले अग्निसहित एवा (अलायं के०) अलातं एटले काष्ठादिक प्रत्ये (न उंजिजा के०) नोत्सिंचेत् एटले दिवा प्रमुखने उंलवी नाखे नहि, (न घट्टिजा के०) न घट्टयेत् एटले माहोमाहे घर्षण न करे, तेमज (एं के०) एनं एटले आ अग्नि प्रत्ये (नो निवावए के०) नो निर्वापयेत् एटले उंलवी नाखे नहि. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) उक्तोऽष्कायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । मुनिः अग्निं प्रति एवं न कुर्यात् । एवं किमित्याह । अंगारं ज्वालारहितम् । अग्निमियः पिंमानुगं तथार्चिः प्रदीपादेः तन्नज्वाला । तथा अलातमुद्मुकं वा सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमित्याह । न उत्सिंचेत् न घट्टयेत् । तत्र उत्सिंचनं उत्सेचनं प्रदीपादेर्घट्टनं मिथश्चालनं तथा न एनमग्निं निर्वापयेत् अत्रावमापादयेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) उक्तोऽष्कायविधिः । तेजस्कायविधिमाह । इंगालं ति सूत्रम् । अङ्गारं ज्वालारहितमग्निमयः पिंमानुगतमर्चिश्चिन्नज्वालमलातमुद्मुकं वा । सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमित्याह । नोत्सिंचेत् न घट्टयेत् तत्रांजनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं मियश्चालनम् । तथा नैनमग्निं निर्वापयेदत्रावमापादयेन्मुनिः साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

तालित्र्यंटेण पत्तेण, साहाए विहुणेण वा ॥

न वीइळ् अप्पणो कायं, वाहिरं वा वि पुग्गलं ॥ ९ ॥

(अत्रचूरिः) प्रतिपादितस्तेजस्कायः वायुकायविधिमाह । तालवृन्तेन व्यजनवि । शोपेण पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना शाखया वृक्षनालरूपया विधूननेन वा व्यजनेनैव वा न वीजयेदात्मनः कायं स्वशरीरमित्यर्थः । वाह्यं वापि पुज्जलमुष्णोदकादि ॥ ९ ॥

(अर्थ.) तेजस्कायनी यतना कही. हवे वायुकायनी यतना कहे ठे. साधु जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (कायं के०) कायं एटले शरीर प्रत्ये (वा के०) अथवा (वाहिरं के०) वाह्यं एटले पोताना शरीरथी वाहर रहेला एवा पुग्गलं वि के०) पुज्जलमपि एटले उष्ण जल प्रमुख पुज्जल प्रत्ये पण (तालित्र्यंटेण के०) तालवृन्तेन एटले ताडपत्रना पंखावडे. (पत्तेण के०) पत्रेण एटले कमलपत्रादेकवडे, (साहाए के०) शाखया एटले वृक्षादिकर्नी शाखावडे (वा के०) अथवा

४८८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, चाग तेतालीस-(४३)-मा.

सत्प्रासुकं त्रिदंडोद्धृतम् । नोष्णोदकमात्रम् । प्रतिगृहीयाद्दृश्यर्थं संयतः साधुः । एतच्च
सौवीराद्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

उदउद्धं अप्पणो कायं, नेव पुंठे न संलिहे ॥

समुप्पेह तहाचूअं, नो एं संघट्टए मुणी ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) नदीमुत्तीर्णः त्रिङ्गाप्रविष्टो वा वृष्टिहतमुदकार्द्रमुदकविन्दुचितमात्मनः कायं नैव पुंठयेत् वस्त्रादिना न संलिखेत्पाणिना । अपि तु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य । तथाचूतमुदकार्द्रादिरूपं नैनं कायं संघट्टयेन्मुनिर्मनागपि न संस्पृशेदिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) तेमज (मुणी के०) मुनिः एटले मुनि जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानुं (कायं के०) कायं एटले शरीर (उदउद्धं के०) उदकार्द्रं एटले कोइ पण रीते जलथी पल्लवी गयुं होय तो तेने (नेव पुंठे के०) नैव पुंठयेत् एटले वस्त्र, तृण इत्यादि वस्तुवडे लुवे नहि, अथवा हाथवडे (नसंलिहे के०) न संलिखेत् एटले स्पर्शपण करे नहि. तो शुं करे ते कहे ठे. (तहाचूअं के०) तथाचूतं एटले तेवा जलथी पल्लवेवा एवा (एं के०) एनं एटले ते शरीरने (न घट्टए के०) न घट्टयेत् एटले संघट्ट न करे, थोडो पण स्पर्श न करे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनः मुनिः नदीमुत्तीर्णः त्रिङ्गायां प्रविष्टो वा वृष्टिहत उदकार्द्रमुदकविन्दुव्याप्तमात्मनः कायं शरीरं सस्निग्धं वा नैव पुंठयेत् । वस्त्रतृणादिजिर्नसंलिखेत् पाणिना हस्तेनापि । किं कृत्वा । समुत्प्रेक्ष्य निरीक्ष्य । तथाचूतमुदकार्द्रादिरूपं कायं न एनं संघट्टयेत् मनागपि न संस्पृशेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) तथा उदउद्धं ति सूत्रम् । नदीमुत्तीर्णो त्रिङ्गाप्रविष्टो वा वृष्टिहत उदकार्द्रमुदकविन्दुचितमात्मनः कायं शरीरं स्निग्धं वा नैव पुंठयेद्दस्त्रतृणादिजिर्नसंलिखेत्पाणिनापितु संप्रेक्ष्य निरीक्ष्य तथाचूतमुदकार्द्रादिरूपं नैव कायं संघट्टयेन्मुनिर्मनागपि न स्पृशेदिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

इंगालं अगणिं अग्निं, अलायं वा स जोइअं ॥

न उंजिजा न घट्टिजा, नो एं निवावए मुणी ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) उक्तोऽपूकायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । अंगारं ज्वाला मग्निमयः पिमानुगमर्चिश्चिठन्नज्वाला । अलातमुद्धमुकं वा सज्योतिः सा किमित्याह । नोत्सिजेन्न घट्टयेत् । तत्रौजनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं मिथ नैनमग्निं निर्वापयेत् ॥ ८ ॥

(अर्थ.) अप्कायनी यतना कही, हवे तेजस्कायनी कहे ठे. (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (इंगालं के०) अंगारं एटले ज्वालारहित अग्नि प्रत्ये, (अगणिं के०) अग्निं एटले तपायला लोहडाना गोळामां रहेल अग्नि प्रत्ये, (अग्निं के०) अग्निः एटले अग्निथी बूटी पडेली ज्वाला प्रत्ये (वा के०) अथवा (सजोइअं के०) सज्योतिः एटले अग्निसहित एवा (अलायं के०) अलातं एटले काष्ठादिक प्रत्ये (न उंजिजा के०) नोत्सिंचेत् एटले दिवा प्रमुखने उंलवी नाखे नहि, (न घट्टिजा के०) न घट्टयेत् एटले माहोमाहे घर्षण न करे, तेमज (णं के०) एनं एटले आ अग्नि प्रत्ये (नो निवावए के०) नो निर्वापयेत् एटले उंलवी नाखे नहि. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) उक्तोऽपकायविधिः । अथ तेजःकायविधिमाह । मुनिः अग्निं प्रति एवं न कुर्यात् । एवं किमित्याह । अंगारं ज्वालारहितम् । अग्निमियः पिण्डानुगं तथा अग्निः प्रदीपादेः विन्नज्वाला । तथा अलातमुद्धमुकं वा सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमित्याह । न उत्सिंचेत् न घट्टयेत् । तत्र उत्सिंचनं उत्सेचनं प्रदीपादेर्घट्टनं मिथश्चालनं तथा न एनमग्निं निर्वापयेत् अज्ञावमापादयेत् ॥ ७ ॥

(टीका.) उक्तोऽपकायविधिः । तेजस्कायविधिमाह । इंगालं ति सूत्रम् । अङ्गारं ज्वालारहितमग्निमयः पिण्डानुगतमग्निं विन्नज्वालमलातमुद्धमुकं वा । सज्योतिः साग्निकमित्यर्थः । किमित्याह । नोत्सिंचेत् न घट्टयेत् तत्रोञ्जनमुत्सेचनं प्रदीपादेः घट्टनं मिथश्चालनम् । तथा नैनमग्निं निर्वापयेदज्ञावमापादयेन्मुनिः साधुरिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

तालिअंटेण पत्तेण, साहाए विहुणेण वा ॥

न वीइऊ अप्पणो कायं, बाहिरं वा वि पुग्गलं ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) प्रतिपादितस्तेजस्कायः वायुकायविधिमाह । तालवृन्तेन व्यजनवि । शेषेण पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना शाखया वृक्षरालरूपया विधूननेन वा व्यजनेनैव वा न वीजयेदात्मनः कायं स्वशरीरमित्यर्थः । बाह्यं वापि पुज्जलमुष्णोदकादि ॥ ९ ॥

(अर्थ.) तेजस्कायनी यतना कही. हवे वायुकायनी यतना कहे ठे. साधु जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (कायं के०) कायं एटले शरीर प्रत्ये (वा के०) अथवा (बाहिरं के०) बाह्यं एटले पोताना शरीरथी बाहर रहेला एवा पुग्गलं वि के०) पुज्जलमपि एटले उष्ण जल प्रमुख पुज्जल प्रत्ये पण (तालिअंटेण के०) तालवृन्तेन एटले ताडपत्रना पंखावडे, (पत्तेण के०) पत्रेण एटले कमलपत्रा-देकवडे, (साहाए के०) शाखया एटले वृक्षादिकनी शाखावडे (वा के०) अथवा

४९० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाण तेतालीस-(४३)-मा.

(विहुणेण के०) विधुवनेन एटले मोरपीठ विगेरेना पंखावडे (न वीइज्जा के०) न वीजयेत् एटले वीजावे नहि. पवन नाखे नहि. ॥ ए ॥

(दीपिका.) इति तेजस्काय उक्तः । अथ वायुकायविधिमाह । मुनिः आत्मनः कायं न वीजयेत् बाह्यं वापि पुञ्जलमुष्णोदकादिं । केन न वीजयेदित्याह । तालवृन्तेन व्यजनविशेषेण तथा पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना तथा शाखया वृक्षमालरूपया विधूपनेन व्यजनेन वा ॥ ए ॥

(टीका.) प्रतिपादितस्तेजःकायविधिः । वायुकायविधिमाह । तालिअंटेण ति सूत्रम् । तालवृन्तेन व्यजनविशेषेण, पत्रेण पद्मिनीपत्रादिना । शाखया वृक्षमालरूपया विधूपनेन वा व्यजनेन वा । किमित्याह । न वीजयेदात्मनः कायं स्वशरीरमित्यर्थः । बाह्यं वापि पुञ्जलमुष्णोदकादीति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

तणरुस्कं न ठिंदिज्जा, फलं मूलं च कस्स ई ॥

आमगं विविहं बीअं, मणसा वि ण पढए ॥ १० ॥

(अवचूरिः) उक्तो वायुकायविधिः । अथ वनस्पतिकायविधिमाह । तृणानि दर्जादीनि वृक्षाः कदंबादयः । एतन्न ढिन्ध्यात् । फलं मूलं वा कस्यचिद्वृक्षादेः । आममशस्त्रोपहतं विविधमनेकप्रकारं मनसापि बीजं न प्रार्थयेत्किं पुनरश्नीयात् ॥ १० ॥

(अर्थ.) वायुकायनी यतना कही. हवे वनस्पतिकायनी यतना कहे ठे. तण इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (तणरुस्कं के०) तृणवृक्षं एटले दर्ज प्रमुख तृण प्रत्ये अने कदंब, आम्र प्रमुख वृक्ष प्रत्ये (न ठिंदिज्जा के०) न ढिन्ध्यात् एटले तोडे नहि. तेमज (कस्स ई के०) कस्यचित् एटले कोइ पण वृक्षना (फलं के०) फलं एटले फल प्रत्ये (व के०) वा एटले अथवा (मूलं के०) मूलं एटले मूल प्रत्ये तोडे नहि. तेमज (आमगं के०) आमकं एटले शस्त्रेण न हणायला एवा (विविहं के०) विविधं एटले अनेक प्रकारना (बीअं के०) बीजं एटले बीज प्रत्ये (मणसा वि के०) मनसापि एटले मनवडे पण (न पढए के०) न प्रार्थयेत् एटले इहे नहि. ॥ १० ॥

(दीपिका.) इति वायुकाय विधिः प्रतिपादितः । अथ वनस्पतिकायविधिमाह साधुः तृणवृक्षं न ढिन्ध्यात् । तत्र तृणानि दर्जादीनि । वृक्षाः कदंबादयः । तथा देः कस्यचित्फलं मूलकं वा न ढिन्ध्यात् । तथा आमकं शस्त्रेण यन्न उपहतं एवं. विविधमनेकप्रकारं बीजं साधुर्मनसापि न प्रार्थयेत् । कथं पुनर्नहयेत् ॥ १० ॥

(टीका.) प्रतिपादितो वायुकायविधिर्वनस्पतिकायविधिमाह । तए त्ति सूत्रम् । तृणवृद्धमित्येकवज्रावः । तृणानि दर्जादीनि, वृद्धाः कदम्बादयः, एतान्न ङिन्यात् । फलं मूलं वा कस्य चिद्वृद्धादेर्न ङिन्यात् । तथा आममशस्त्रोपहतं विविधप्रनेकप्रकारं बीजं न मनसापि प्रार्थयेत्, किमुत नाश्रीयादिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

गहणेषु न चिच्छिजा, बीएसु हरिणसु वा ॥

उदगंमि तथा निच्चं, उत्तिंगपणगेषु वा ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तथा गहनेषु वननिकुञ्जादिषु न तिष्ठेत् संघट्टनादिदोषात् । बीजेषु प्रसारितशाब्द्यादिषु, हरितेषु दूर्वादिषु च न तिष्ठेत् । उदके तथा नित्यम् । तत्रोदकमनन्तवनस्पतिविशेषः । उत्तिंगाः सर्पठत्ररूपाः । पनक उद्धिः वनस्पतिविशेषः ॥११॥

(अर्थ.) तेमज गहणेषु इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (गहणेषु के०) गहनेषु एटले वृद्धना कुंजने विषे (न चिच्छिजा के०) न तिष्ठेत् एटले उजा न रहे. कारण के, तेथी संघट्टन प्रमुख दोष लागवानो संभव ठे. तेमज (बीएसु के०) बीजेषु एटले जूमिउपर पथरायला शाखि प्रमुख धान्यने विषे (वा के०) अथवा (हरिणसु के०) हरितेषु एटले दूर्वा प्रमुख हरित कायने विषे (तथा के०) तथा एटले तेमज (निच्चं के०) नित्यं एटले कोइ पण समथे (उदगंमि के०) उदके एटले उदक नामक वनस्पतिकायने विषे (वा के०) अथवा (उत्तिंगपणगेषु के०) उत्तिंगपनकयोः एटले विलाडाना टोपने नामे उलखाता वनस्पतिकायने विषे अने पनक एटले लीवन फूलनने विषे पण उजा न रहे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) पुनः किं न कुर्यादित्याह । साधुर्गहनेषु वनेषु निकुञ्जेषु न तिष्ठेत् । संघट्टनादिदोषप्रसंगात् । तथा बीजेषु प्रसारितशाब्द्यादिषु वा, तथा हरितेषु वा दूर्वादिषु न तिष्ठेत् । उदके तथा नित्यम् । तत्र उदकमनन्तवनस्पतिविशेषः । यथोक्तम् । उदए अवए पणए इत्यादि । उदकमेवेत्यन्ये । तत्र नियमतो वनस्पतिज्ञावात् । तथा उत्तिङ्गपनकयोर्वा न तिष्ठेत् । तत्र उत्तिंगः सर्पठत्रादिः । पनक उद्धिवनस्पतिरिति ॥११॥

(टीका.) तथा गहणेषु त्ति सूत्रम् । गहनेषु वननिकुञ्जेषु न तिष्ठेत् । संघट्टनादिदोषप्रसंगात् । तथा बीजेषु प्रसारितशाब्द्यादिषु हरितेषु वा दूर्वादिषु न तिष्ठेत् । उदके तथा नित्यम् । अत्रोदकमनन्तवनस्पतिविशेषः । यथोक्तम् । उदए अवए पणए इत्यादि । उदकमेवान्ये । तत्र नियमतो वनस्पतिज्ञावात् । उत्तिङ्गपनकयोर्वा न तिष्ठेत् । तत्रोत्तिङ्गः सर्पठत्रादिः । पनक उद्धिवनस्पतिरिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तसे पाणे न हिंसिजा, वाया अडुव कम्मुणा ॥

उवरउं सर्वचूणसु, पासेज्ज विविहं जगं ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) उक्तो वनस्पतिविधिस्रसकायविधिमाह । त्रसान् प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् हिंस्यात् । वाचाथवा कर्मणा कायेन । मनसस्तदन्तर्गतत्वादग्रहणम् । उपरतो हिंसानिवृत्तः सर्वचूतेषु पश्येद्विविधं जगत् कर्मपरतन्त्रं नरकादिगतिरूपं निर्वेदायेति १९

(अर्थ.) वनस्पतिकायनी यतना कही. हवे त्रस कायनी यतना कहेठे. तसे इत्यादि सूत्र. (सर्वचूणसु के०) सर्वचूतेषु एटले सर्व प्राणीयोने विषे (उवरउं के०) उपरतः एटले दंडनो त्याग करनार एवो साधु जे ते (वाया के०) वाचा एटले वाणीवडे (अडुव के०) अथवा (कम्मुणा के०) कर्मणा एटले कायावडे (तसे पाणे के०) त्रसान् प्राणिनः एटले त्रस जीव प्रत्ये (न हिंसिजा के०) न हिंस्यात् एटले हणे नहि, पण (विविहं के०) विविधं एटले नानाविध एवा (जगं के०) जगत् एटले जीवसमुदायरूप जगत् प्रत्ये कर्मना वशथी नरकादिगतिने विषे त्रमण करनारुं ठे एम (पासिजा के०) पश्येत् एटले जुवे, कारण के, एम करवाथी वैराग्य उत्पन्न थाय. ॥१९॥

(दीपिका.) उक्तो वनस्पतिविधिः । अथ त्रसविधिमाह । साधुः त्रसान् प्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् न हिंस्यात् । कथमित्याह । वाचा वचनेन, अथवा कर्मणा कायेन । मनसोऽपि ग्रहणं कार्यं तस्य तयोरन्तर्गतत्वात् । पुनः साधुरुपरतः सन् । केषु / सर्वचूतेषु । दूरीकृतदण्डः सन् पश्येत् विविधं जगत् कर्मपरतन्त्रं नरकादिगतिरूपं निर्वेदायेति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

(टीका.) उक्तो वनस्पतिकायविधिः । त्रसविधिमाह । तस त्ति सूत्रम् । त्रसप्राणिनो द्वीन्द्रियादीन् न हिंस्यात् । कथमित्याह । वाचा अथवा कर्मणा कायेन मनसस्तदन्तर्गतत्वादग्रहणम् । अपि चोपरतः सर्वचूतेषु निहितदण्डः सन् पश्येद्विविधं जगत् कर्मपरतन्त्रं नरकादिगतिरूपं निर्वेदायेति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

अठ सुहुमाइ पेहाए, जाइं जाणित्तु संजए ॥

दयाहिगारी चूणसु, आस चिठ सएहि वा ॥ २३ ॥

(अवचूरिः) उक्तः स्थूलविधिः । सूक्ष्मविधिमाह । अष्टौ सूक्ष्मणि वक्ष्यमाणलक्षणानि प्रेक्ष्योपयोगत आसीत् तिष्ठेत् शयीत वा इति योगः । यानि ज्ञात्वा दयाधिकारी चूतेषु चवत्यन्यथा दयाधिकार्येव नेति तानि प्रेक्ष्य तद्रहित एवासनादिकुर्यादन्यथा तेषां विराधनेन सात्तिचारतेति ॥ २३ ॥

(अर्थ.) स्थूल जीवनी यतना कही. हवे सूक्ष्म जीवनी कहे ठे. अछ इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (अछ के०) आठ (सुहुमाइ के०) सूक्ष्माणि एटले सूक्ष्म वस्तु प्रत्ये (पेहाइ के०) प्रेक्ष्य एटले जाणीने (आस के०) आसीत एटले बेसे, (चिठ के०) तिष्ठेत् एटले उजा रहे, (वा के०) अथवा (सए-हि के०) शयीत एटले सुइ रहे. ते आठ वस्तु कइ ते लक्षणथी कहे ठे. साधु जे ते (जाइ के०) यानि एटले जे आठ वस्तु प्रत्ये (जाणित्तु के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (जूएसु के०) जूतेषु एटले जीव संबंधी (दयाहिगारी के०) दयाधिकारी एटले दयानो अधिकारी थाय ठे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) उक्तः स्थूलविधिः । सूक्ष्मविधिमाह । संयतः साधुः अष्टौ सूक्ष्माणि अग्रे वक्ष्यमाणानि प्रेक्ष्य निरीक्ष्य उपयोगत आसीत तिष्ठेत् शयीत वेति योगः । किञ्चूतानि सूक्ष्माणि इत्याह । यानि ज्ञात्वा संयतो ज्ञपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया च जूतेषु दयाधिकारी जवति । अन्यथा दयाधिकार्येव न स्यात् । तानि प्रेक्ष्य तद्रहित एव आसनादि कुर्यात् । अन्यथा तेषां सात्तिचारतेति ॥ १३ ॥

(टीका.) उक्तः स्थूलविधिः । सूक्ष्मविधिमाह । अछत्ति सूत्रम् । अष्टौ सूक्ष्माणि वक्ष्यमाणानि प्रेक्ष्योपयोगत आसीत्तिष्ठेच्चयीत वे ति योगः । किंविशिष्टानीत्याह । यानि ज्ञात्वा संयतो ज्ञपरिज्ञया प्रत्याख्यानपरिज्ञया च दयाधिकारी जूतेषु जवत्यन्यथा दयाधिकार्येव नेति तानि प्रेक्ष्य तद्रहित एवासनादीनि कुर्यादन्यथा तेषां सात्तिचारतेति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

कयराइं अछ सुहुमाइं, जाइं पुञ्जिऊ संजए ॥

इमाइं ताइं मेहावी, आइस्किऊ विअरकणो ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) कतराणि तान्यष्टौ सूक्ष्माणि । यानि दयाधिकारित्वाद्भवद्दयाघ्ना पृष्ठेत् संयतः । अमूनि तान्यग्रे वक्ष्यमाणानि मेधावी मर्यादावर्ती आचक्षीत विचक्षणः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) हवे शिष्य गुरुने प्रश्न करे ठे. कयराणि इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते दयानो अधिकारी थवाने अर्थे (जाइं के०) यानि एटले जे आठ सूक्ष्मने (पुञ्जिऊ के०) पृष्ठेत् एटले पूठे. गुरु कहे ठे. (मेहावी के०) मेधावी एटले बुद्धिशाली एवो (विअरकणो के०) विचक्षणः एटले विचक्षण पुरुष जे ते (इमाइं के०) इमानि एटले आ (ताइं के०) तानि एटले ते आठ वस्तु प्रत्ये (आइस्किऊ के०) आचक्षीत एटले कहे. ॥ १४ ॥

४९४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) कानि पुनस्तानि अष्टौ इत्याह । कतराणि तानि अष्टौ सूक्ष्माणि । यानि दयाधिकारित्वस्य अज्ञावज्ञयात् पृष्ठेत् संयतः । अनेन दयाधिकारिण एवंविधेषु प्रयत्नविधिमाह । स हि अवश्यं तदुपकारकाण्यपकारकाणि च पृष्ठति त त्रैव ज्ञावप्रतिबन्धादिति । अमूनि च तानि अनन्तरवक्ष्यमाणानि आचक्षीत विचक्षण इत्यनेनापि एतदेवाह । मर्यादावर्तिना तज्ज्ञेन तत्प्ररूपणा कार्या । एवं हि श्रोतुः तदुपादेयबुद्धिर्भवति । अन्यथा तु विपर्यय इति ॥ १४ ॥

(टीका.) आह । कतराणि त्ति सूत्रम् । कतराण्यष्टौ सूक्ष्माणि, यानि दयाधिकारित्वाज्ञावज्ञयात् पृष्ठेत्संयतः । अनेन दयाधिकारिण एव एवंविधेषु यत्नमाह । सहावश्यं तदुपकारकाण्यपकारकाणि च पृष्ठति । तत्रैव ज्ञावप्रतिबन्धादिति । अमूनि तानि अनन्तरं वक्ष्यमाणानि मेधावी आचक्षीत विचक्षण इत्यनेनाप्येतदेवाह । मर्यादावर्तिना तज्ज्ञेन तत्प्ररूपणा कार्या । एवं हि श्रोतुस्तत्रोपादेयबुद्धिर्भवत्यन्यथा विपर्ययः । सूत्रार्थः १४

सिणेहं पुष्पसुहुमं च, पाणुत्तिंगं तहेव य ॥

पणगं बीअहरिअं च, अंडसुहुमं च अठमं ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) स्नेहसूक्ष्ममवश्यायहिममिहिकाकरकहरतनुरूपम् । पुष्पसूक्ष्मं वटो दुम्बराणां पुष्पाणि । तानि तद्वर्णानि सूक्ष्माणि इति नालक्ष्यन्ते । प्राणसूक्ष्ममनुद्धरि कुंथुः । स हि चलन्नेव विज्ञाव्यते न स्थितः । सूक्ष्मत्वात् । उत्तिंगसूक्ष्मं कीटिकानगरम् । तत्र कीटिकाः सूक्ष्मत्वादन्येऽपि च स्युः । पनकसूक्ष्मं पञ्चवर्णां फुल्लिर्भूकाष्ठादिषु । बीजसूक्ष्मं शाल्यादिसूक्ष्मबीजस्य मुखमूले कणिका । या लोके तुषमुखमुच्यते । नहीति प्रसिद्धिः । हरितसूक्ष्मं नवोत्पन्नं पृथिवीसमानमेव । अणुसूक्ष्मं चाष्टममिति । मक्षिकाकीटिकागृहोलिकाब्राह्मणीकृकलासाधणकम् । अत्राह परः । षड्जीवनिकाध्ययने विस्तरेण महाचारकथायां संक्षेपेण षट्जीवनिकाथरक्षा उक्ता । साधुना किंपुनरुक्तेत्युच्यते । चारित्रं च षड्जीवनिकाथरक्षैवातोऽत्रापि तत्प्रख्यापनार्थं पुनरुक्तेऽपि न दोषः ॥ १५ ॥

(अर्थ.) हवे ते आठ सूक्ष्मजीवरूप वस्तु नामनिर्देश वडे कहे ठे. सिणेह इत्यादि सूत्र. १ (सिणेह के०) स्नेहसूक्ष्मम् एटले स्नेह सूक्ष्म ते धूंअर, हिम, क रा विगेरे. २ (पुष्पसुहुमं के०) पुष्पसूक्ष्मम् एटले पुष्पसूक्ष्म ते वड, उंबर इत्यादिकनां फूल के जे तद्वर्ण अने सूक्ष्म होवार्थी देखाता नथी ते, ३ (पाण के०) प्राणी एटले प्राणि सूक्ष्म ते चालता जणातो अने वेग न जणातो एवो कुंथु नामक जीव, ४ (उत्तिंगं के०) उत्तिंगं एटले जेमां कीडियो अने बीजा पण जीव होय ठे

एवा कीडीना घर; (तद्देवय के०) तथैवच एटले तेमज ५ (पणगं के०) पनकं एटले चोमासामां जूमि काष्ठ इत्यादि वस्तुने विषे पंच वर्णां लीलन फूलन चढे ठे ते, ६ (बीअ के०) बीजं एटले बीज सूद्धम ते जेमांथी अंकुर उत्पन्न थाय ठे, ते बीजनं मुख, ७ (हरिअं के०) हरितं एटले हरित सूद्धम ते अतिशय नवुं उत्पन्न थएलुं जूमिसमानवर्णवालुं होय ठे ते, (च के०) पुनः ८ (अष्टमं के०) अष्टमं एटले आठमं (अंडसुहुमं के०) अंडसूद्धम एटले अंडसूद्धम ते माखी, कीडी, कार्किंडो इत्यादिकनां इंडां ते जाणवुं ॥ १५ ॥

(दीपिका.) स्नेहमिति । स्नेहसूद्धमवश्यायहिममिहिकाकरकहरतनुरूपम् । पुष्पाणि तानि तद्वर्णानि सूद्धमाणीति न लक्ष्यन्ते । पाणीति । प्राणिसूद्धमअनुद्धरिः कुंथुः । स हि चलन् विज्ञाव्यते न स्थितः सूद्धमत्वात् उत्तिंगसूद्धमं कीटिकानगरम् । तत्र कीटिका अन्ये च सूद्धमसत्त्वा ज्वन्ति । तथा पनकमिति पनकसूद्धमं प्रायः प्रावृट्काले जूमिकाष्ठादिषु पञ्चवर्णस्तद्द्रव्यलीनः पनक इति । तथा बीजसूद्धमं शाब्द्यादिबीजस्य मुखमूले कणिका । या लोकेषु तुषमुखमित्युच्यते । हरितं चेति हरितसूद्धमं च । तथा अत्यन्तमजिनवमुद्भिन्नं पृथिवीसमानवर्णमेव अणुसूद्धमं च अष्टममिति । एतच्च मक्षिकाकीटिकागृहकोकिलाब्राह्मणीकृकलासादीनामणुमिति ॥ १५ ॥

(टीका.) सिणेहं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । स्नेहमिति । स्नेहसूद्धमवश्यायहिममिहिकाकरकहरतनुरूपम् । पुष्पसूद्धमं चेति वटोडुंबराणां पुष्पाणि । तानि तद्वर्णानि सूद्धमाणीति न लक्ष्यन्ते । पाणीति । प्राणिसूद्धमअनुद्धरिः कुंथुः । स हि चलन् विज्ञाव्यते न स्थितः । सूद्धमत्वात् । उत्तिंगं तथैव चेत्युत्तिंगसूद्धमं कीटिकानगरं, तत्र कीटिका अन्ये च सूद्धमसत्त्वा ज्वन्ति । तथा पनकमिति पनकसूद्धमं प्रायः प्रावृट्काले जूमिकाष्ठादिषु पञ्चवर्णस्तद्द्रव्यलीनः पनक इति । तथा बीजसूद्धमं शाब्द्यादिबीजस्य मुखमूले कणिका । या लोके तुषमुखमित्युच्यते । हरितं चेति । हरितसूद्धमं तच्चात्यन्ताजिनवोद्भिन्नं पृथिवीसमानवर्णमेवेति । अणुसूद्धमं चाष्टममिति । एतच्च मक्षिकाकीटिकागृहकोकिलाब्राह्मणीकृकलासाद्यणुमिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

एवमेआणि जाणित्ता, सबजावेण संजए ॥

अप्पमतो जए निच्चं, सविंदिअसमाहिए ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) एवमुक्तप्रकारेण एतानि सूद्धमाणि ज्ञात्वा सूत्रादेशेन सर्वजावेन शक्त्यनुरूपेण स्वरूपसंरक्षणादिना संयतः साधुः अप्रमत्तो निद्रादिप्रसादरहितो यतेत संरक्षणं प्रति नित्यं एकेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावगच्छन् ॥ १६ ॥

४९६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) एवमेआणि इत्यादि सूत्र. (सविंदियसमाहित के०) सर्वेन्द्रियसमाहितः एटले शब्द, स्पर्श प्रमुख इंद्रिय विषयने विषे राग द्वेष न करनारो एवो (संजुत के०) संयतः एटले साधु जे ते (अप्रमत्तो के०) अप्रमत्तः एटले प्रमादरहित ठतो (एवं के०) एवं एटले पूर्वोक्त प्रकारे (एआणि के०) एतानि एटले आ आठ सूद्धम वस्तु प्रत्ये (जाणित्ता के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (सर्वज्ञावेण के०) सर्वज्ञावेन एटले यथा शक्ति सर्व प्रकारे (निच्चं के०) नित्यं एटले नित्य (जए के०) यतेत एटले यतना करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः सूत्रम् । साधुर्नित्यं सर्वकालं यतेत मनोवचनकायेन कृत्वा जीवानां संरक्षणं प्रति । किं कृत्वा । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण एतानि अष्टौ सूद्धमाणि ज्ञात्वा । केन सर्वज्ञावेन सूत्रादेशेन शक्तेरनुरूपेण । किञ्चूतः संयतः । संयमवान् । पुनः किञ्चूतः साधुः । अप्रमत्तः प्रमादनिद्रारहितः । पुनः किञ्चूतः साधुः । सर्वेन्द्रियसमाहितः सर्वेषामिन्द्रियाणां विषयेषु रागद्वेषावगच्छन् ॥ १६ ॥

(टीका.) एवमेआणि ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । एवमनेन प्रकारेण एतानि सूद्धमाणि ज्ञात्वा सूत्रादेशेन सर्वज्ञावेन शक्त्यनुरूपेण स्वरूपसंरक्षणादिना संयतः साधुः । किमित्याह । अप्रमत्तो निद्रादिप्रमादरहितः यतेत मनोवाक्कायैः संरक्षणं प्रति नित्यं सर्वकालं सर्वेन्द्रियसमाहितः शब्दादिषु रागद्वेषावगच्छन्निति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

ध्रुवं च पडिलेहिजा, जोगसापायकंबलं ॥

सिद्धमुच्चारञ्चूर्मिं च, संथारं अडुवासणं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) ध्रुवं च यो यस्य कालः तस्मिन् प्रत्युपेक्षते । योगे सति सति सामर्थ्ये । पात्रग्रहात्पात्रोपधिः । कम्बलग्रहणादूर्णासूत्रमयपरिग्रहः । शय्यां वसतिं द्विकालं त्रिकालं वर्षासु उच्चारञ्चूर्मिं संस्तारकं तृणमयादिरूपम् । अथवासनं काष्ठासनं पादप्रौढनं वा ॥ १७ ॥

(अर्थ.) तेमज ध्रुवं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (ध्रुवं के०) ध्रुवं एटले नित्य अर्थात् जे वस्तुनो जे पडिलेहणाकाल सिद्धांतमां कह्यो होय ते प्रमाणे हमेशां (जोगसा के०) योगे सति एटले शक्ति होय तो न्यूनाधिक न थाय तेवी रीते (पडिलेहिजा के०) प्रत्युपेक्षेत एटले पडिलेहे. शुं पडिलेहे ते कह्ये ठे. (पायकंबलं के०) पात्रकंबलं एटले पात्र ते तुंबडुं अथवा काष्ठमय पात्र प्रत्ये तथा कंबल एटले ऊनी कांबल प्रमुख प्रत्ये (सिद्धं के०) शय्यां एटले वसति उपाश्रय प्रत्ये बे टंक

तथा ऋण टंक (उच्चारञ्चुमिं के०) उच्चारञ्चुमिं एटले स्थंडिल प्रत्ये (च के०) पुनः (संथारं के०) संस्तारकं एटले तृणमय अथवा बीजो संथारो होय ते प्रत्ये (अडुवा के०) अथवा (आसणं के०) आसनं एटले अपवाद मार्गे ग्रहण करेला पीठ प्रमुख आसन प्रत्ये पडिलेहे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं कुर्यादित्याह । ध्रुवं च नित्यं च यो यस्य काल उक्तः अनागतः परिज्ञोगे च तस्मिन् प्रत्युपेक्षेत । केन । सिद्धान्तविधिना । क सति । योगे सति सामर्थ्ये सति । किं प्रत्युपेक्षेत इत्याह । पात्रकम्बलं । पात्रग्रहणात् अलांबुदारुमयादिपरिग्रहः । कंबलग्रहणादूर्णासूत्रमयपरिग्रहः । तथा शय्यां वसतिं द्विकालं त्रिकालमुच्चारञ्चुवं च अनापातवदादि स्थंडिलं तथा आसनमपवादेन गृहीतं पीठफलकादि साधुः सर्वं यतनया प्रत्युपेक्षेत इत्यर्थः ॥ १७ ॥

(टीका.) तथा ध्रुव ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथा ध्रुवं च नित्यं च यो यस्य काल उक्तोऽनागतः परिज्ञोगे च तस्मिन् प्रत्युपेक्षेत सिद्धान्तविधिना योगे सति सति सामर्थ्ये अन्धूनातिरिक्तम् । किं तदित्याह । पात्रकम्बलम् । पात्रग्रहणादलांबुदारुमयादिपरिग्रहः । तथा शय्यां वसतिं द्विकालं त्रिकालं च उच्चारञ्चुवं चानापातवदादि स्थंडिलं तथा संस्तारकं तृणमयादिरूपमथवासनमपवादगृहीतं पीठकादि प्रत्युपेक्षेतेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

उच्चारं पासवणं, खेलं सिंघाणजद्विञ्चं ॥

फासुञ्चं पडिलेहिता, परिष्ठाविज्ज संजए ॥ १८ ॥

(अथचूरिः) उच्चारं प्रस्रवणं श्लेष्म सिंघाणं जद्वं एतानि प्रासुकं प्रत्युपेक्ष्य स्थंडिलं परिष्ठापयेत् संयतः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) तेमज उच्चारं इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (फासुञ्चं के०) प्रासुकं एटले अचित्त एवा स्थंडिलने (पडिलेहिता के०) प्रत्युपेक्ष्य एटले पडिलेहीने तेने विषे (उच्चारं के०) उच्चारं एटले वडीनीति प्रत्ये, (पासवणं के०) प्रस्रवणं एटले लघु नीति प्रत्ये, (खेलं के०) श्लेष्म एटले खासी विगेरेथी नीकलता कफ प्रत्ये, तथा (सिंघाणजद्विञ्चं के०) सिंघाणजद्वं एटले नाकना अने कानना मल प्रत्ये (परिष्ठाविज्ज के०) परिष्ठापयेत् एटले परठधे. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) पुनः साधुः किं कुर्यादित्याह । संयतः साधुः एतानि परिष्ठापयेत् । किं कृत्वा । प्रासुकं स्थंडिलमिति शेषः । प्रत्युपेक्ष्य । एतानि कानीत्याह । उच्चारं १ प्रस्रवणं २ श्लेष्म ३ सिंघाणजद्वं च एतानि सर्वाणि प्रसिद्धानि ॥ १८ ॥

४९८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीका.) तथा उच्चारं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । उच्चारं प्रस्त्रवणं श्लेषम सिंघाणजङ्घमिति प्रतीतानि । एतानि प्रासुकं प्रत्युपेक्ष्य । स्थंडिलमिति वाक्यशेषः । परिस्थापयेदुत्सृजेदिति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

पविसित्तु परागारं, पाण्ठा नोअणस्स वा ॥

जयं चिठे मिअं चासे, न य रूपेसु मणं करे ॥ १९ ॥

(अवचूरिः) वसतिविधिरुक्तः । अथ गोचरप्रवेशविधिमधिकृत्याह । प्रविश्य परागारं परगृहं पानार्थं नोजनार्थं वा ग्लानादेरौषधार्थं वा यतं तिष्ठेत् । गवाहादीनि नावलोकयेत् । मितं चाषेतागमनकार्यादि यतनया । न च रूपेषु मनः कुर्यात् । रूपग्रहणं रसाद्युपलक्षणम् ॥ १९ ॥

(अर्थ.) उपाश्रयमां शीरीते रहैवुं ते कल्युं. हवे गोचरीए जता साचववानो विधि कहे ठे. पविसित्तु इत्यादि सूत्र. गोचरीए गएल साधु जे ते (पाण्ठा के०) पानार्थं एटले जलादिकने अर्थे (वा के०) अथवा (नोअणस्स के०) नोजनस्य एटले नोजनने अर्थे अथवा ग्लान प्रमुख साधुना औषधने अर्थे (परागारं के०) परागारं एटले पारका गृहस्थना घर प्रत्ये (पविसित्तु के०) प्रविश्य एटले प्रवेश करीने (जयं के०) यतं एटले यतनाए (चिठे के०) तिष्ठेत् एटले उच्चारं रहे, (मिअं के०) मितं एटले परिमित (चासे के०) चाषेत एटले बोले, (च के०) तथा (रूपेसु के०) रूपेषु एटले गृहस्थनी स्त्रीप्रमुखना रूपने विषे (मणं के०) मनः एटले मन प्रत्ये (न करे के०) न कुर्यात् एटले न करे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) इति उपाश्रयस्थानविधिरुक्तः । अथ गोचरप्रवेशनमाश्रित्य आह । साधुः यतं यतनया गवाहादिविलोकनेन विना उचितदेशे तिष्ठेत् । किं कृत्वा । परस्य गृहस्थस्य अगारं गृहं पानार्थं नोजनस्य वा ग्लानादेरौषधार्थं वा प्रविश्य पुनः साधुर्मितं यतनया चाषेत आगमनप्रयोजनादि । परं न च रूपेषु दातृकान्तादिषु मनः कुर्यात् । एवंभूतानि एतानि इति न मनो निवेशयेत् । रूपग्रहणेन रसादयोऽपि ग्राह्याः ॥१९॥

(टीका.) उपाश्रयस्थानविधिरुक्तो गोचरप्रवेशमधिकृत्याह । पविसित्तु सूत्रम् । प्रविश्य परागारं परगृहं पानार्थं नोजनस्य ग्लानादेरौषधार्थं वा यतं गवाहादीन्यनावलोकयन् तिष्ठेदुचितदेशे । मितं यतनया चाषेत आगमनप्रयोजनादीति । न च रूपेषु दातृकान्तादिषु मनः कुर्यात् । एवंभूतान्येतानीति न मनो निवेशयेत् । रूपग्रहणं रसाद्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

बहुं सुणेहि कन्नेहिं, बहुं अन्नीहिं पिच्छइ ॥

नय दिठं सुअं सबं, जिखू अस्काउमरिहइ ॥ १० ॥

(अवचूरिः) गोचरगतः केनचित्पृष्ठः सन्नित्येवं ब्रूयात् । किमित्याह । बहु अनेक-
प्रकारं शोचनाशोचनं शृणोति कर्णाज्याम् । शब्दजातमिति गम्यते । बहु शोचनाशो-
चनमक्षिज्यां पश्यति रूपजातम् । न च दृष्टं श्रुतं सर्वं स्वपरोक्षयाहितं । श्रुता ते
पत्नी रुदतीत्येवमादि । जिह्वुराख्यातुमर्हति । चारित्रोपघातित्वादर्हति च स्वपरो-
क्षयहितं दृष्टस्ते राजानमुपशमयन् शिष्य इत्यादि ॥ १० ॥

(अर्थः) गोचरी प्रमुख कार्यने अर्थे गृहस्थने घरे गएल साधुने कोइ एवो प्रश्न
करे तो आरीते उत्तर आपवो, एम कहे ठे. बहुं इत्यादि सूत्र, (जिखू के०) जिह्वुः
एटले साधु जे ते (कन्नेहिं के०) कणैः एटले कानवडे (बहुं के०) बहु एटले घणुं
शुच तथा अशुच (सुणेइ के०) शृणोति एटले सांजले. तेमज (बहुं के०) बहु ए-
टले घणुं शुच तथा अशुच (अन्नीहिं के०) अक्षिजिः एटले आखवडे (पिच्छइ के०)
पश्यति एटले जुवे, पण (दिठं के०) दृष्टं एटले दीठेळुं तथा (सुअं के०) श्रुतं ए-
टले सांजलेळुं (सबं के०) सर्वं एटले सर्वं शुचाशुच प्रत्ये (अस्काउं के०) आख्यातुं
एटले प्रकट कहेवाने (न अरिहइ के०) नार्हति एटले योग्य नथी. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अथ गोचरादिगत एव साधुः केनचित् तथाविधं पृष्ठः किं ब्रूयादित्या-
ह । अथवा साधुः उपदेशस्य अधिकारे सामान्येन एवमाह । बहु अनेकप्रकारं
शोचनमशोचनं च साधुः शृणोति कर्णाज्यां शब्दसमूहमिति शेषः । तथा बहु अने-
कप्रकारमेव शोचनमशोचनं च अक्षिज्यां पश्यति । रूपसमूहमिति शेषः । परं न च
दृष्टं श्रुतं सर्वं स्वस्य परस्य उन्नयस्य च अहितमपि तव पत्नी रुदतीत्येवमादिकं जिह्वु-
राख्यातुं कथयितुं न अर्हति चारित्रस्य घातात् । अर्हति च स्वपरोक्षयहितं दृष्टस्ते
शिष्यो राजानमुपशमयन् । एतादृशं तु वचनं कथयेत् ॥ १० ॥

(टीका.) गोचरादिगत एव केनचित्तथाविधं पृष्ठ एवं ब्रूयादित्याह । बहु त्ति
सूत्रम् । अथवा उपदेशाधिकारे सामान्येनाह । बहु त्ति सूत्रम् । बहुनेकप्रकारं
शोचनाशोचनं शृणोति कर्णाज्यां शब्दजातमिति गम्यते । तथा बहुनेकप्रकारमेव
शोचनाशोचननेदेनाक्षिज्यां पश्यति रूपजातमिति गम्यते । एवं न च दृष्टं श्रुतं सर्वं
स्वपरोक्षयाहितमपि श्रुता ते रुदती पत्नीत्येवमादि जिह्वुराख्यातुमर्हति चारित्रोपघा-
तात् । अर्हति च स्वपरोक्षयहितं दृष्टस्ते राजानमुपशमयन्शिष्य इति सूत्रार्थः ॥१०॥

सुअं वा जइ वा दिठं, न लविज्जोवघाइअं ॥

न य केण उवाएणं, गिहियोगं समाचरे ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयन्नाह । श्रुतमन्यतो वा यदि वा दृष्टं स्वयमेव नाल-
पेन्न ज्ञापेतौपघातिकमुपघातनिर्वृत्तं तत्फलं वा औपघातिकं यथा चौरस्त्वमित्यादि-
रूपम् । न च केनचिदुपायेनोपरोधादिना गृहियोगं समाचरेत् १२ ॥

(अर्थ.) उपर कही तेज वात स्पष्ट कहे ठे. सुअं इत्यादि सूत्र. (उवघाइअं
के०) औपघातिकं एटले उपघातथी यएली अथवा उपघात जेथी थाय एवी वात
(सुअं के०) श्रुतं एटले सांजली होय, (जइवा के०) यदिवा एटले अथवा (दि-
ठं के०) दृष्टं एटले दीठी होय, तो पण साधु जे ते ते वात प्रत्ये (न लविज्जा के०)
नालपेत् एटले न बोले, तेमज (केण उवाएण के०) केनचिदुपायेन एटले कोइ
पण प्रकारे सूद्धम जंगथी पण (गिहियोगं के०) गृहियोगं एटले गृहस्थनी साथे
तेना बालकने रमाडवा प्रमुख संबंध अथवा आरंभ समारंभरूप गृहस्थनो व्यापार
पण साधु जे ते (नय समाचरे के०) नच समाचरेत् एटले न करे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) पुनरेतदेव स्पष्टयन्नाह । साधुः श्रुतं वा अन्यतः यदि वा दृष्टं वा स्वयमेव
वा एतादृशं वचनं न आलपेत् न ज्ञापेत । कीदृशं वचनमौपघातिकमुपघातेन निर्वृ-
त्तं तत्फलं वा औपघातिकं यथा त्वं चौर इत्यादि । अतोऽन्यत् लपेदपीति गम्यते ।
तथा नच केनचिदुपायेन सूद्धमयापि जंग्या गृहियोगं गृहिसंबन्धं तद्बालग्रहणादिरूपं
गृहिव्यापारं प्रारम्भरूपं समाचरेत् कुर्यात् नचेति ॥ १२ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । सुअं ति सूत्रम् । श्रुतं वा अन्यतः यदि वा दृष्टं स्व-
यमेव नालपेन्न ज्ञापेत । औपघातिकमुपघातेन निर्वृत्तम् । तत्फलं वा । यथा चौरस्त्वमि-
त्यादि । अतो नालपेदपीति गम्यते । तथा नच केनचिदुपायेन सूद्धमयापि जङ्ग्या गृ-
हियोगं गृहिसंबन्धं तद्बालग्रहणादिरूपं गृहिव्यापारं वा प्रारम्भरूपं समाचरेत् कु-
र्यान्नैवेति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

निष्ठाणं रसनिज्जूढं, जइगं पावगं ति वा ॥

पुठो वा वि अपुठो वा, लान्नालान्नं न निहिसे ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) निष्ठानं सर्वगुणोपेतं संनृतमन्नं । रसनिर्व्यूढं तद्विपरीतं कदशनमि-
त्यर्थः । एतदाश्रित्याद्यं जडकं द्वितीयं पापकमिति पृष्टः परेण अपुष्ठो वा स्वयमेव ला-
जालान्नं न निर्दिशेदद्य साधु लब्धमसाधु वा शोचनमिदं नगरमशोचनमिति वा ॥१३॥

(अर्थ.) वक्षी निष्ठाणं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (पुष्टो के०) पृष्टः एटले कोइ पूठे तो पण (वावि के०) वापि एटले अथवा (अपुष्टो के०) अपृष्टः एटले कोइ न पूठे तो पण (निष्ठाणं के०) निष्ठानं एटले सर्व गुण वडे युक्त एवा सरस आहार प्रत्ये (जद्गं के०) जद्गं एटले सारो एम न कहे, (वा के०) अथवा (रसनिर्यूढं के०) रसनिर्यूढं एटले नीरस आहार प्रत्ये (पावगं के०) पापकं एटले खराब ठे एम न कहे. तथा आजे केवो लाज थयो, एम कोइ पूठे अथवा न पूठे तो पण (लाजालाजं के०) लाजालाजं एटले मिष्टान्न प्रमुखनी प्राप्ति तथा प्राप्तिनो अज्ञाव ए वन्नेने (न निदिसे के०) न निर्दिशेत् एटले न कहे. अर्थात् आजे सारो आहार मळ्यो, अथवा नहि मळ्यो इत्यादि वचन न बोले. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) पुनः किंचसाधुर्निष्ठानादेर्लाजमलाजं च न निर्दिशेत् । किमाश्रित्य । निष्ठानं सर्वगुणैः सहितं रसनिर्यूढमेतद्विपरीतं कदशनमेतदाश्रित्याद्यं जद्गं द्वितीयं पापकमिति वा । किं साधुः । पृष्टः केनापि कीदृग् लब्धमिति पृष्टो न निर्दिशेत् । अथ साधु लब्धमसाधु वा कथं शोचनमिदमशोचनं वा इदं नगरम् ॥ ११ ॥

(टीका.) किं च निष्ठाणं ति सूत्रम् । निष्ठानं सर्वगुणोपेतं संवृतमन्नरसं निर्यूढमेतद्विपरीतं कदशनम् । एतदाश्रित्याद्यं जद्गं द्वितीयं पापकमिति वा । पृष्टो वापि परेण कीदृग् लब्धमिति । अपृष्टो वा स्वयमेव लाजालाजं निष्ठानादेर्न निर्दिशेदथ साधु लब्धमसाधु वा शोचनमिदमपरमशोचनं चेति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

न य जोअणंमि गिद्धो, चरे उंठं अयंपिरो ॥

अफासुअं न जुंजिजा, कीअमुद्देसिआहडं ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) नच जोजने गृहः सन् विशिष्टवस्तुलाजायेश्वरादिकुलेषु मुखमंगलिकया चरेत् । अपितु उंठं ज्ञाताज्ञातकुलेषु अजदपन् धर्मलाजमामात्राजिधायी चरेत् । तत्रापि अप्रासुकं सचित्तमिश्रादि कथं चिह्नहीतमपि न जुञ्जीत । क्रीतमौदेशिकाहृतं प्रासुकमपि न जुञ्जीत ॥ १३ ॥

(अर्थ.) न य इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (जोअणंमि के०) जोजने एटले जोजने विपे (गिद्धो के०) गृहः एटले घणी गृह्निवालो, लालचू थइने सारी वस्तुला लाजने अर्थे धनवंत श्रावकोनाज घरे (न चरे के०) न चरेत् एटले न जाय. तो (अयंपिरो के०) अजदपनशीलः एटले वृथा वकवानुं मूकी देनारा एवा साधु जे ते (उंठं के०) उंठं एटले जावथी कांश्क ज्ञात अने कांश्क अज्ञात कुल प्रत्ये (चरे के०)

५०९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

चरेत् एटले जाय. (अफासुअं के०) अप्रासुकं एटले प्रासुक न होय सचित्त होय एवी वस्तु कोइ पण रीते ग्रहण करवामां आवी होय तो पण (न जुंजिजा के०) न जुञ्जीत एटले नक्षण न करे, तेमज (कीअं के०) क्रीतं एटले वेचाथी लावेद वस्तु तथा (उद्देशिअं के०) औद्देशिकं एटले साधुना उद्देशथी तैयार करेद वस्तु प्रत्ये पण नक्षण न करे. ॥ २३ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुर्जोजने गृहः सन् प्रधानवस्तुप्राप्तिनिमित्तं धन-समृद्धानां गृहे मुखमंगलिकया न चरेत् । अपितु उठं चावतो ज्ञाताज्ञातमजद्वपन-शीलः सन् धर्मदानमात्रकथकः सन् चरेत्तत्रापि अप्रासुकं सचित्तं सन्मिश्रादिकं कथं-चिद्गृहीतमपि न जुञ्जीत । अथवा क्रीतमौद्देशिकमाहृतं प्रासुकमपि न जुञ्जीत ॥ २३ ॥

(टीका.) किं च न य त्ति सूत्रम् । नच जोजने गृहः सन् विशिष्टवस्तुलाभाये-श्वरादिकुलेषु मुखमंगलिकया चरेत् । अपितु उठं चावतो ज्ञाताज्ञातमजद्वपनशीलो धर्मदानमात्रानिधायी चरेत् । तत्राप्यप्रासुकं सचित्तं सन्मिश्रादि कथंचिद्गृहीतमपि न जुञ्जीत । तथा क्रीतमौद्देशिकाहृतं प्रासुकमपि न जुञ्जीत । एतद्विशोधयविशोधिको-द्व्युपलक्षणमिति सूत्रार्थः ॥ २३ ॥

संनिधिं च न कुञ्जिजा, अणुमायं पि संजए ॥

मुहाजीवी असंबद्धे, हविज्ज जगनिस्सिए ॥ २४ ॥

(अवचूरिः)) संनिधिं च प्राग्निरूपितरूपं न कुर्यादणुमात्रमपि संयतः । मुहाजी-वीतिपूर्ववत् । असंबद्धः पद्मिनीपत्रोदकवद्गृहस्थैः । एवंभूतः सन् नवेज्जगन्निश्रितश्च-राचररक्षणप्रतिबद्धः ॥ २४ ॥

(अर्थ.) संनिधिं इत्यादि सूत्र. (संजए के०) संयतः एटले साधु जे ते (अणु-मायं पि के०) अणुमात्रमपि एटले किंचिन्मात्र पण (संनिधिं के०) संनिधिं एटले पूर्वे कहेद संनिधि प्रत्ये (न कुञ्जिजा के०) न कुर्यात् एटले न करे. तेमज साधु जे ते (मुहाजीवी के०) मुहाजीवी एटले सर्व सावद्य व्यापारना वर्जक, (असंबद्धे के०) असंबद्धः एटले कमलपत्र उपर रहेदा जलनी पेठे कोइ पण ठेकाणे आसक्ति न रा-खनारा अने (जगनिस्सिए के०) जगन्निश्रितः एटले स्थावरजंगमात्मक जगत्ना-रक्षण करनारा एवा (हविज्ज के०) नवेत् एटले थाय. ॥ २४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । संयतः साधुः संनिधिं च प्राग्निरूपितस्वरूपं न कुर्यात् । अणुमात्रमपि स्तोकमात्रमपि । किं संयतः । मुहाजीवी । अर्थः पूर्ववत् । पुनः किं सं-

यतः । असंबद्धः गृहस्थैः नक्षिणीपत्रोदकवत् । एवंभूतः सन् जवेत् जगन्निश्चितः च-
राचरसंरक्षणप्रतिबद्धः ॥ १४ ॥

(टीका.) संनिहिं ति सूत्रम् । संनिधिं च प्राङ्निरूपितस्वरूपं न कुर्यात् । अणुमा-
त्रमपि स्तोकमपि संयतः साधुः । तथा मुधाजीवीति पूर्ववत् । असंबद्धः पक्षिणीपत्रोद-
कवद्गृहस्थैः । एवंभूतः सन् जवेत् जगन्निश्चितश्चराचरसंरक्षणप्रतिबद्ध इति सूत्रार्थः ॥१४॥

लूहवित्ती सुसंतुष्टे, अप्पिष्ठे सुहरे सिञ्चा ॥

आसुरत्तं न गञ्जिजा, सुञ्चा णं जिणसासणं ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) रूक्षैर्वह्णचणकादिर्निर्वृत्तिर्यस्येति । सुसंतुष्टो येन तेन वा संतोषगामी
अल्पेष्टो न्यूनोदरतयाऽद्वपाहारः अल्पेष्टत्वाद्दुर्निहादौ सुन्नरः स्यात् । आसुरत्वं क्रो-
धजावं न गञ्जेत् । श्रुत्वा जिनशासनं क्रोधविपाकप्रतिपादकमर्हद्गचनम् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) वढी लूहवित्ती इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (लूहवित्ती के०) रूक्षवृत्तिः
एटले वाल, चोला प्रमुख लूखो आहार करनारा, (सुसंतुष्टे के०) सुसंतुष्टः एटले
घणा संतोषी, (अप्पिष्ठे के०) अल्पेष्टः एटले जनोदरी विगेरे कारणे लीधे अल्प
इष्टा वाला अने (सुहरे के०) सुन्नरः एटले सुखथी कोइने पण उपद्रव थया विना
जेमनुं नरण पोषण थाय एवा (सिञ्चा के०) स्यात् एटले होय. तेमज साधु जे ते
(जिणसासणं के०) जिनशासनं एटले क्रोधना परिणाम केहनार जिनशास्त्र प्रत्ये
(सुञ्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (आसुरत्तं के०) आसुरत्वं एटले क्रोध प्रत्ये (न
गञ्जिजा के०) न गञ्जेत् एटले न जाय. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) किं० साधुः । आसुरत्वं च क्रोधजावं न गञ्जेत् । किं कृत्वा । जिनशासनं
श्रुत्वा । क्वचित् स्वपक्षादौ क्रोधविपाकप्रतिपादकं वीतरागवचनमाकर्ण्य । किं० साधुः ।
रूक्षवृत्तिः रूक्षैर्वह्णचणकादिर्निर्वृत्तिरस्य इति रूक्षवृत्तिः । पुनः किंभूतः साधुः । सुसं-
तुष्टः येन केन संतोषगामी । पुनः किं० साधुः अल्पेष्टः न्यूनोदरतया आहारपरि-
त्यागी सुन्नरः स्यात् अल्पेष्टत्वात् । एवं दुर्निहादौ इति फलं प्रत्येकं वा स्यादिति
क्रियायोगः । रूक्षवृत्तिः स्यात् इति ॥ १५ ॥

(टीका.) किंच लूह ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । रूक्षैर्वह्णचणकादिर्निर्वृत्तिर-
स्येति रूक्षवृत्तिः । सुसंतुष्टो येन वा तेन वा संतोषगामी । अल्पेष्टो न्यूनोदरतया-
हारपरित्यागी सुन्नरः स्यात् । अल्पेष्टत्वादेव दुर्निहादाविति । फलं प्रत्येकं वा स्या-
दिति क्रियायोगः । रूक्षवृत्तिः स्यादित्यादि । तथा आसुरत्वं क्रोधजावं न गञ्जेत्कचित्

स्वपद्मादौ श्रुत्वा जिनशासनं क्रोधविपाकप्रतिपादकं वीतरागवचनम् । जहा चउहिं ग-
णेहिं, जीवा असुरत्ताए कम्मं करेति । तं जहा । कोहसीलयाए पाहुडसीलयाए
जहा ठाणे जाव जंषं मए एस पुरिसे अष्णाणी मिठादिठी अक्कोसइ हणइ वा तं
ए मे एस किंचि अवरप्पइ ति । किंतु मम एयाणि वयणिद्याणि कम्माणि अवरप्रंति
त्ति । सम्ममहियासमाणस्स निज्जारा एवं जविस्सइ ति सूत्रार्थः ॥ २५ ॥

कन्नसुक्केहिं सद्देहिं, पेमं नाज्जिनिवेशए ॥

दारुणं कक्कसं फासं, काएण अहिआसए ॥ २६ ॥

(अवचूरिः) कर्णसौख्यहेतवः कर्णसौख्याः शब्दा वेणुवीणादिसंबन्धिनस्तेषु प्रेम
रागं नाज्जिनिवेशयेत् । दारुणमनिष्टं कर्कशं कठिनस्पर्शमुपनतं । कायेनाधिसहेत ।
न तत्र द्वेषं कुर्यात् । अनेनाद्यंतयो रागद्वेषनिराकरणेन सर्वेन्द्रियविषयेषु रागद्वेष-
प्रतिषेधो वक्तव्यः ॥ २६ ॥

(अर्थ.) तेमज कन्नसुक्केहिं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (कन्नसुक्केहिं के०) कर्ण-
सौख्यैः एटले श्रवणेंद्रियने सुख उपजावनारा एवा (सद्देहिं के०) शब्दैः एटले वेणु
वीणा प्रमुख वाद्यादिकना शब्द सांज्जली तेना उपर (पेमं के०) प्रेम एटले प्रेमराग
प्रत्ये (नाज्जिनिवेशए के०) नाज्जिनिवेशयेत् एटले न करे. तथा (दारुणं के०) दारुणं ए-
टले अनिष्ट एवा तथा (कक्कसं के०) कर्कशं एटले कठिन एवा (फासं के०) स्पर्श
एटले प्राप्त थएल स्पर्शादिक प्रत्ये (अहिआसए के०) अधिसहेत एटले सहन
करे. अर्थात् इष्ट अथवा अनिष्ट इंद्रिय विषय उपर रागद्वेष न करे. ॥ २६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः शब्देषु वेणुवीणासंबन्धिषु न प्रेम अज्जिनिवेशयेत् ।
न तेषु रागं कुर्यादित्यर्थः । किञ्चूतेषु शब्देषु । कर्णयोः सौख्यहेतुषु । पुनः किं० साधुः ।
स्पर्शं प्राप्तं सन्तं कायेन अतिसहेत न तत्र द्वेषं कुर्यात् । किञ्चूतं स्पर्शम् । दारुणं रौद्र-
मनिष्टमित्यर्थः । पुनः किं० स्पर्शम् । कर्कशं कठिनम् । अनेन आद्यंतयोर्द्वयो रागद्वेषयोः
निवारणेन सर्वेन्द्रियविषयेषु रागद्वेषप्रतिषेधो वक्तव्यः ॥ २६ ॥

(टीका.) तथा कस्य ति सूत्रम् । कर्णसौख्यहेतवः कर्णसौख्याः शब्दा वेणुवीणा-
दिसंबन्धिनस्तेषु प्रेम रागं न अज्जिनिवेशयेत् न कुर्यादित्यर्थः । तथा दारुणमनिष्टं क-
र्कशं कठिनं स्पर्शमुपनतं सन्तं कायेनातिसहेत तत्र द्वेषं कुर्यादित्यनेनाद्यन्तयोराग-
द्वेषनिराकरणेन सर्वेन्द्रियविषयेषु रागद्वेषप्रतिषेधो वेदितव्य इति सूत्रार्थः ॥ २६ ॥

खुहं पिवासं दुस्सिद्धं, सीउन्हं अरइं जयं ॥

अहिआसे अवहिउं, देहदुःखं महाफलं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) क्लृप्तम् । शीतोष्णौ प्रतीतौ । अरतिं मोहनीयोद्भवां जयं व्याघ्रादिसमु-
ठमतिसहेताव्यथितोऽदीनमनाः सन् देहदुःखं महाफलमिति संचिन्त्येति शेषः ॥ १७ ॥

(अर्थ.) वक्षी खुहं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अवहिउं के०) अवहितः एटले
जेना मनमां दैन्य नथी एवो थयो ठतो (खुहं के०) क्लृप्तं एटले जूख प्रत्ये, (पि-
वासं के०) पिपासां एटले तृषा प्रत्ये, (दुस्सिद्धं के०) दुःशय्यां एटले विषम जू-
मिने विषे सुवा रूप दुःशय्या प्रत्ये, (सीउन्हं के०) शीतोष्णं एटले शीत अने
उष्ण प्रत्ये, (अरइं के०) अरतिं एटले मोहनीय कर्मना उदयथी उत्पन्न थएली अ-
रति प्रत्ये, तथा (जयं के०) जयं एटले व्याघ्र विगेरेथी उत्पन्न थएल जय प्रत्ये,
(अहिआसे के०) अधिसहेत एटले सहन करे, खमे. कारण के, (देहदुःखं के०)
देहदुःखं एटले देह ठतां देहथी उत्पन्न थतुं दुःख सहन करुं ते (महाफलं के०)
महाफलं एटले मोटुं मोक्ष रूप फल आपनारुं एवुं ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) किंच संसारे तत्सर्वमधिसहेत । तत् किमित्याह । क्लृप्तं बुभुक्षां, पि-
पासां तृषं, दुःशय्यां विषमजूम्यादिरूपां, शीतोष्णं प्रसिद्धम्, अरतिं मोहनीयक-
मोद्भवां, जयं व्याघ्रादिसमुद्भवम् । किञ्चूतः साधुः । अव्यथितः अदीनमनाः सन् देह-
दुःखं महाफलं संचिन्त्य इति शेषः । तथा च शरीरे सति एतत् दुःखं शरीरं वा
सम्यक् अतिसह्यमानं च मोक्षफलमेवेदमिति ॥ १७ ॥

(टीका.) किं च खुहं पि ति सूत्रम् । क्लृप्तं बुभुक्षां पिपासां तृषं दुःशय्यां वि-
षमजूम्यादिरूपां शीतोष्णं प्रतीतमरतिं मोहनीयोद्भवां जयं व्याघ्रादिसमुठमति-
सहेदेतत्सर्वमेव । अव्यथितोऽदीनमनाः सन् देहदुःखं महाफलं संचिन्त्येति वाक्य-
शेषः । तथा च शरीरे सत्येदुःखं शरीरं वा सारं सम्यगतिसह्यमानं च मोक्ष-
फलमेवेदमिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

अठं गयंमि आइच्चे, पुरठा अ अणुग्गए ॥

आहारमाइयं सवं, मणसा वि ए पत्तए ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) अस्तं गत आदित्ये संध्यायां पुरस्ताच्चानुजते प्रत्यूपसि आहारा-
त्मकं सर्वं न प्रार्थयेद् मनसापि ॥ १८ ॥

५०६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) वक्षी अत्रं इत्यादि सूत्र. आदित्ये एटले सूर्य जे ते (अत्रं गयंमि के०) अस्तं गते एटले आथमे ठते (अ के०) च एटले पुनः (पुरठा अणुगए के०) पुरस्तादनुजते एटले प्रजात समये फरिथी न उगे त्या सूधी (सर्वं के०) सर्व एटले संपूर्ण (आहारमाइअं के०) आहारात्मकं एटले चतुर्विध आहार रूप वस्तु प्रत्ये (मणसा वि के०) मनसापि एटले मने करीने पण (न पठए के०) न प्रार्थयेत् एटले इहे नहि. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः आहारात्मकं सर्वमाहारजातं समस्तमेवं सति मनसापि न प्रार्थयेत् । किमङ्ग पुनर्वाचा कर्मणा वेति । एवं सतीति किम् । आदित्ये सूर्य-स्तंगतेऽस्तपर्वतं प्राप्तेऽदर्शनीचूते वा पुरस्ताच्च अनुजते प्रत्यूषस्यनुदित इत्यर्थः ॥ १७ ॥

(टीका.) किंच अत्रं ति सूत्रम् । अस्तं गत आदित्ये अस्तपर्वतं प्राप्ते अदर्शनीचूते वा पुरस्ताच्चानुजते प्रत्यूषस्यनुदित इत्यर्थः । आहारात्मकं सर्वं निरवशेषमाहारजातं मनसापि न प्रार्थयेत् । किमङ्ग पुनर्वाचा कर्मणा वेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

अतितिणे अचवले, अप्पजासी मिआसणे ॥

हविज्ज उअरे दंते, थोवं लखुं न खिसए ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) अतितिणो नामालाप्तेऽपि नेषद्यत्किंचनजाषी । अचपलः स्थिरः । अटपजाषी कारणेऽपि मितजाषी । मितशानो मितजोक्ता । एवंचूतो जवेडुदरेदान्तो येन तेन वाहारेण तृप्तः । स्तोत्रं लब्ध्वा न खिसयेद् देयं दातारं वा न हीलयेत् ॥१८॥

(अर्थ.) दिवसे पण कदाच आहार न मळे तो शुं करवुं ते कहेठे. अतितिणे इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अतितिणे के०) अतितिणः एटले आहार न मळे तो पण किंचिन्मात्र पण न बोलनारा एवा, (अचवले के०) अचपलः एटले सर्वं स्थानके स्थिर एवा, (अप्पजासी के०) अटपजाषी एटले कारण पडे परिमित बोलनारा एवा, (मिआसणे के०) मितशानः एटले परिमित जोजन करनारा एवा तथा (उअरे दंते के०) उदरे दान्तः एटले पोतानुं पेट पोताना वशमां राखनारा अर्थात् नीरस, तुळ जेवो आहार मळे तेवा आहार उपर निर्वाह करनारा एवा (हविज्ज के०) जवेत् एटले थाय, पण (थोवं के०) स्तोत्रं एटले अटपमात्र आहारादिक वस्तु प्रत्ये (लखुं के०) लब्ध्वा एटले पामीने (न खिसए के०) न खिसयेत् एटले दातारनी अथवा मळेदी वस्तुनी हीलना न करे. ॥ १८ ॥

(दीपिका.) दिवालयमानेऽपि आहारे किमित्याह । साधुः अतिन्तिणो जवेत् । अ-

तिन्तिणो नाम अलात्रेऽपि न यत्किंचनचापी । तथा साधुः अचपलो जवेत् । सर्वत्र स्थिर इत्यर्थः । तथा अद्वपचापी जवेत् कारणे परिमितवक्ता । तथा मितारानो जवेत् । मितनोजी स्यात् । तथा । उदरे दांतः येन वा तेन वा वृत्तिशीलः । तथा स्तोकं लब्ध्वा न खिसयेद् देयं दातारं वा न हीलयेत् ॥ २९ ॥

(टीका.) दिवाप्यलजमान आहारे किमित्याह । अतितिणेत्ति । अतिन्तिणो जवेत् । अतिन्तिणो नामालात्रेपि नेषद्यत्किंचनचापी । तथा अचपलो जवेत् । सर्वत्र स्थिर इत्यर्थः । तथा अद्वपचापी कारणे परिमितवक्ता । तथा मितारानो मितनोक्ता जवेदित्येवंचूतो जवेत् । तथा उदरे दान्तो येन वा तेन वा वृत्तिशीलः । तथा स्तोकं लब्ध्वा न खिसयेत् । देयं दातारं वा न हीलयेदिति सूत्रार्थः ॥ २९ ॥

न बाहिरं परिजवे, अत्ताणं न समुक्कसे ॥

सुअलात्रे न मज्जिजा, जच्चा तवस्सिबुद्धिए ॥ ३० ॥

(अवचूरिः) न बाह्यं स्वतोऽन्यं परिजावयेत् । आत्मानं न समुत्कर्षयेत् । श्रुतलात्राच्यां न मायेत । जात्या तपसि बुद्धिविषये । उपलक्षणं चैतत्कुलवलरूपाणाम् ॥३०॥

(अर्थ.) साधुए मद न करवो, ते माटे कहेठे. न बाहिरं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (बाहिरं के०) बाह्यं एटले पोताथी अन्य एवा कोइ पण जीवने (न परिजवे क०) न परिजवेत् एटले तिरस्कार न पमाडे, धिक्कारे नहि. तेमज (अत्ताणं के०) आत्मानं एटले पोताने (न समुक्कसे के०) न समुत्कर्षयेत् एटले मोटो गणे नहि. अर्थात् हुं केवो उत्कृष्ट बुं, एम न माने. तथा (सुअलात्रे के०) श्रुतलात्राच्यां एटले श्रुतज्ञानथी हुं पंडित बुं, एवो अने जोइये ते वस्तुनो लात्र थवाथी हुं लब्धिमान् बुं, एवो (न मज्जिजा के०) न मायेत एटले मद न करे, तेमज (जच्चा के०) जात्या एटले जातिवडे, (तवस्सि के०) तपस्वित्वेन एटले तपवडे तथा (बुद्धिए के०) बुद्ध्या एटले बुद्धिवडे पण मद न करे. ॥ ३० ॥

(दीपिका.) मदवर्जनार्थमाह । न बाह्यमात्मनोऽन्यं परि जवेत् सामान्येन इत्यंचूतोऽहमिति । तथा श्रुतलात्राच्यां श्रुतेन श्रुतज्ञानेन लात्रेन आहारादिप्राप्त्या न मायेत । पणितोऽहं लब्धिमानहमिति । तथा जात्या तापस्येन बुद्ध्या वा न मायेत । यथा अहं जातिसंपन्नः, अहं तपस्वी, अहं बुद्धिमान् इत्येवम् । उपलक्षणं च एतत् कुलवलरूपाणाम् । यथा कुलसंपन्नोऽहं, वलसंपन्नोऽहं, रूपसंपन्नोऽहम् इत्येवं न मायेतेत्यर्थः ॥ ३० ॥

(टीका.) मदवर्जनार्थमाह । न बाहिरं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न बा-

५०८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ह्यमात्मनोऽन्यं परिज्ञवेत् । तथा आत्मानं न समुत्कर्षयेत् । सामान्येनेतञ्चूतोऽह-
मिति । श्रुतवाचाच्यां न माद्येत पण्डितो लब्धिमानहमित्येवं । तथा जाल्या तप-
स्वित्वेन बुद्ध्या वा न माद्येतेति वर्त्तते । जातिसंपन्नस्तपस्वी बुद्धिमानहमित्येवमु-
पलक्षणं चैतत्कुलबलरूपाणाम् । कुलसंपन्नोऽहं बलसंपन्नोऽहं रूपसंपन्नोऽहमित्येवं
न माद्येतेति सूत्रार्थः ॥ ३० ॥

से जाणमजाणं वा, कट्टु आहम्मिअं पयं ॥

संवरे खिप्पमप्पाणं, बीअं तं न समायरे ॥ ३१ ॥

(अवचूरिः) स साधुर्ज्ञात्वाज्ञात्वा जोगतोऽनाजोगतश्च कृत्वाऽधार्मिकं पदं रागद्वे-
षाच्यां मूलोत्तरगुणविराधनां संवरेत् क्षिप्रमात्मानं ज्ञावतो निवर्त्यालोचनादिना ।
द्वितीयं पुनस्तन्न समाचरेत् ॥ ३१ ॥

(अर्थ.) आजोगथी अथवा अनाजोगथी विराधना सेवे तो शुं करवुं ते कहेठे. से
इत्यादि सूत्र. (से के०) सः एटले ते साधु जे ते (जाणं के०) जानन् एटले जाणता
(वा के०) अथवा (अजाणं के०) अजानन् एटले अजाणता (आहम्मिअं पयं के०)
अधार्मिकं पदं एटले कोइ पण प्रकारे राग द्वेषथी मूल गुणनी अथवा उत्तर गुणनी
विराधना प्रत्ये (कट्टुके०) कृत्वा एटले सेवीने (खिप्पं के०) क्षिप्रं एटले शीघ्र (अप्पाणं
के०) आत्मानं एटले पोताना आत्माने (संवरे के०) संवरेत् एटले ज्ञावथी निवृत्त थइ
आलोचना प्रमुख करी संवरे, तथा (बीअं के०) द्वितीयं एटले बीजी (तं के०)
तत् एटले ते विराधना प्रत्ये (न समायरे के०) न समाचरेत् एटले सेवे नहि ॥३१॥

(दीपिका.) अथ उधत्त आजोगानाजोगसेवितमर्थमाह । साधुः जानन् अजा-
नन् वा आजोगतोऽनाजोगतश्चेत्यर्थः । आत्मानं क्षिप्रं ज्ञावतो निवृत्य आलोचनादिना
प्रकारेण संवरेत् । किं कृत्वा अधार्मिकं पदं कथंचिद् रागद्वेषाच्यां मूलोत्तरगुणविरा-
धनामिति ज्ञावः । परं न पुनर्द्वितीयं तत् समाचरेदनुबन्धदोषात् ॥ ३१ ॥

(टीका.) उधत्त आजोगानाजोगसेवितार्थमाह । सेत्ति सूत्रम् । स साधुर्जान-
न्नजानन् वा आजोगतोऽनाजोगतश्चेत्यर्थः । कृत्वाधार्मिकं पदं कथंचिद् रागद्वेषाच्यां
मूलोत्तरगुणविराधनामिति ज्ञावः । संवरेत् क्षिप्रमात्मानं ज्ञावतो निवर्त्यालोचना-
दिना प्रकारेण तथा द्वितीयं पुनस्तन्न समाचरेत् । अनुबन्धदोषादिति सूत्रार्थः ॥ ३१ ॥

अणायारं परक्कम्मं, नेव गूहे न निन्हवे ॥

सुई सया वियडजावे, असंसत्ते जिइंदिए ॥ ३२ ॥

(अत्रचूरिः) अनाचारं सावद्ययोगं पराक्रम्यासेव्य गुरुणामन्त आलोचयेन्न निगूहेत् न निहुवीत । तत्र निगूहनं किञ्चित्कथनं निहवः सर्वथापलापः । शुचिर-कलुषमतिः । सदा विकटज्ञावः । असंसक्तोऽप्रतिवद्भुः ॥ ३२ ॥

(अर्थ.) हवे एज कहे ठे. अणायार इत्यादि सूत्र. (सुई के०) शुचिः एटले जेनी मति मलिन नश्री एवा, (सया के०) सदा एटले निरंतर (वियडज्ञावे के०) विकटज्ञावः एटले प्रकट ज्ञावने धारण करनारा एवा, (असंसक्ते के०) असंसक्तः एटले कोइपण ठेकाणे प्रतिबंध न राखनारा एवा तथा (जिइंदिए के०) जितेन्द्रियः एटले इंद्रियोने पोताना वशमां राखनारा एवा साधु जे ते (अणायारं के०) अनाचारं एटले सावद्य व्यापार प्रत्ये (परकम्म के०) पराक्रम्य एटले सेवीने गुरुनी पासे आलोए, पण (नेव गूहे के०) नैव गूहयेत् एटले आलोचना करता किञ्चित्मात्र कहीने वाकी सर्व गुप्त न राखे. तेमज (न निहवे के०) न निहुवीत एटले सेवेला अनाचरने सर्वथा गुप्त पण न राखे. ॥ ३२ ॥

(दीपिका.) पुनः एतदेवाह । साधुः अनाचारं सपापयोगं पराक्रम्य आसेव्य गुरुसमीप आलोचयन्न निगूहेन्न निहुवीतेति । तत्र निगूहनं किञ्चित्कथनं निहवः सर्वथापलापः । किञ्चूतः साधुः । शुचिः । न कलुषमतिः । सदा विकटज्ञावः प्रकटज्ञावः । पुनः किञ्चूतः साधुः । असंसक्तः अप्रतिवद्भुः कुत्रापि । पुनः किञ्चूतः साधुः । जितेन्द्रियः अप्रमादः सन् ॥ ३२ ॥

(टीका.) एतदेवाह अणायारं ति सूत्रम् । अनाचारं सावद्ययोगं पराक्रम्यासेव्य गुरुसकाश आलोचयन्नैव गूहयेन्न निहुवीत । तत्र गूहनं किञ्चित्कथनं निहव एकान्ततोऽपलापः । किंविशिष्टः सन्नित्याह । शुचिरकलुषितमतिः सदा विकटज्ञावः प्रकटज्ञावः । असंसक्तोऽप्रतिवद्भुः । कचिज्जितेन्द्रियो जितेन्द्रियप्रमादः सन्निति सूत्रार्थः ॥ ३२ ॥

अमोहं वयणं कुळा, आयरिअस्स महप्पणो ॥

तं परिगिप्प वायाए, कम्मुणा उववायए ॥ ३३ ॥

(अत्रचूरिः) अमोघमवन्ध्यं वचनं कुर्यात् आचार्यस्य महात्मनः । तत्परिगृह्य वाचा उमित्यन्युपगम्य कर्मणा उपपादयेत् क्रियया संपादयेत् ॥ ३३ ॥

(अर्थ.) तेमज अमोहं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (महप्पणो के०) महात्मनः एटले श्रुतादि गुणे करी श्रेष्ठ एवा (आयरिअस्स के०) आचार्यस्य एटले आचार्यना (वयणं के०) वचनं एटले ' फलाणुं काम कर, इत्यादि वचन प्रत्ये (अमोहं के०)

अमोघं एटले फोगट नहि अर्थात् फलवाळुं एवुं (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. आचार्यनुं वचन फोगट नहि जवा देवुं, फलवाळुं करवुं एम कळुं. ते शी रीतें ते क हेठे. (वायाए के०) वाचा एटले वाणीवडे (तं के०) तत् एटले ते आचार्यना वचन प्रत्ये (परिगिप्प के०) परिगृह्य एटले 'हाजी' कही अंगीकार करीने (कम्मूणा के०) कर्मणा एटले हस्तपादादिकनी क्रियावडे (उववायए के०) उपपादयेत् एटले संपादन करे, अर्थात् आचार्यजीए कळुं होय ते प्रमाणे करे. ॥ ३३ ॥

(दीपिका.) पुनराह । साधुः आचार्याणां वचनमिदं कुर्वित्यादिरूपममोघं सफलं कुर्यात् । एवमित्यङ्गीकारेण । किञ्चूतानामाचार्याणां महात्मनां श्रुतादिजिर्गुणैस्तद्वचनं परिगृह्य वाचा एवमिति अङ्गीकारेण कर्मणा उपपादयेत् क्रियया संपादयेत् ॥३३॥

(टीका.) तथा अमोहं ति सूत्रम् । अमोघमवन्ध्यं वचनमिदं कुर्वित्यादिरूपं कुर्यादित्येवमच्युपगमेन । केषामित्याह । आचार्याणां महात्मनां श्रुतादिजिर्गुणैस्तत्परिगृह्य वाचा एवमित्यच्युपगमेन कर्मणोपपादयेत् । क्रियया संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥ ३३ ॥

अधुवं जीविञ्चं नच्चा, सिद्धिमग्गं विआणिआ ॥

विणिअट्टिज्ज जोगेसु, आणं परिमिअप्पणो ॥ ३४ ॥

(अवचूरिः) अधुवमनित्यं जीवितं ज्ञात्वा सिद्धिमार्गं सम्यग्विज्ञानादिरूपं विज्ञाय विनिवर्त्तत जोगेज्य एवमप्यायुः परिमितं शतवर्षीणमात्मनो विज्ञाय निवर्त्तत ॥ ३४ ॥

(अर्थ.) अधुवं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते पोताना (जीविञ्चं के०) जीवितं एटले आयुष्यप्रत्ये (अधुवं के०) अधुवं एटले कणिक, घडी एकमां विनाश पामे एवुं (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने तथा (सिद्धिमग्गं के०) सिद्धिमार्गं एटले ज्ञानदर्शनचारित्ररूप मोक्षमार्गं प्रत्ये (विआणिआ के०) विज्ञाय एटले जाणीने तेमज कदाच (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानुं (आणं के०) आयुः एटले आयुष्य पूरुं होय तो पण ते (परिमिअं के०) परिमितं एटले सो वर्ष प्रमुख प्रमाणवाळुंज ठे एवुं जाणीने (जोगेसु के०) जोगेज्यः एटले कर्मबंधना हेतु एवा विषयना जोगथी (विणिअट्टिज्ज के०) विनिवर्त्तत एटले निवृत्त थाय, दूर रहे. ॥३४॥

(दीपिका.) पुनराह साधुः । जोगेज्यः कर्मबन्धस्य हेतुज्यः निवर्त्तत । किं कृत्वा । जीवितमधुवमनित्यं मरणाऽसन्नं ज्ञात्वा । पुनः किं कृत्वा । सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनचारित्रत्वक्षणं विज्ञाय । तथा अधुवमपि आयुः परिमितं संवत्सरशतादिमानेन विज्ञाय आत्मनो निवर्त्तत जोगेज्य इत्यर्थः ॥ ३४ ॥

(टीका.) तथा अधुवं ति सूत्रम् । व्याख्या । अधुवमनित्यं मरणाशङ्कि जीवितं सर्वज्ञाननिबन्धनं ज्ञात्वा । तथा सिद्धिमार्गं सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्र्यलक्षणं विज्ञाय विनिवर्तत नोगेज्यो वन्धैकहेतुच्यः । तथाधुवमप्यायुः परिमितं संवत्सरशतादिमानेन विज्ञायात्मनो विनिवर्तत नोगेज्य इति सूत्रार्थः ॥ ३४ ॥

बलं यामं च पेहाए, सधामारुग्गमप्पणो ॥

खित्तं कालं च विन्नाय, तहप्पाणं निजुंजए ॥ ३५ ॥

जरा जाव न पीडेई, वाही जाव न वट्टई ॥

जाविंदिआ न हायंति, ताव धम्मं समायरे ॥ ३६ ॥

(अवचूरिः) उपदेशाधिकारे प्रकान्त इदमेव समर्थयन्नाह बलं मानसं, स्थाम शारीरं । इयं गाथा लघुवृहद्वृत्तौ नोक्ता ॥ ३५ ॥ जरा यावन्न पीडयति । व्याधिर्यावन्न वर्द्धते । यावदिन्द्रियाणि न हीयन्ते । तावदत्रान्तरे धर्मं समाचरेत् ॥ ३६ ॥

अर्थः—तेमज बलं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानी (बलं के०) बलं एटले इंद्रियनी शक्ति (यामं के०) स्थाम एटले शरीरनी शक्ति (सदां के०) श्रद्धां एटले श्रद्धा (च के०) अने (आरुग्गं के०) आरोग्यं एटले आरोग्य अर्थात् तनडुरुस्ती प्रत्ये (पेहाए के०) प्रेक्ष्य एटले जोशने (च के०) वली (तह के०) तथा एटले तेमज (खित्तं के०) क्षेत्रं एटले क्षेत्र प्रत्ये, (कालं के०) कालं एटले कालप्रत्ये (विन्नाय के०) विज्ञाय एटले जाणीने (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले पोताने (निजुंजए के०) नियुञ्जीत एटले कर्तव्यने विषे जोडे. ॥ ३५ ॥ जरा इत्यादि सूत्र. (जरा के०) जरा एटले वयनी हानि ते वृद्धपणुं जे ते (जाव के०) यावत् एटले ज्यां सुधी (न पीडेई के०) न पीडयति एटले पीडा, दुःख देतुं नथी, अर्थात् ज्यांसुधी बुढापुं आव्युं नथी. तेमज (वाही के०) व्याधिः एटले कामकाज करवानी शक्तिने क्षीण करनार एवो रोग जे ते (जाव के०) यावत् एटले ज्यांसुधी (न वट्टई के०) न वर्धते एटले वृद्धि पामतो नथी, अर्थात् ज्यांसुधी रोग शरीर उपर जोर करतो नथी. तेमज (इंद्रिया के०) इंद्रियाणि एटले कामकाज करवानी शक्तिने साहाय्य करनार चहु प्रमुख इंद्रियो जे ते (जाव के०) यावत् एटले ज्यांसुधी (न हायंति के०) न हीयंते एटले क्षीण, शक्ति विनाना यता नथी. अर्थात् ज्यांसुधी इंद्रियोनी शक्ति क्षीण थइ नथी. (ताव के०) तावत् एटले त्यां सुधी (धम्मं के०) धर्म एटले धर्मप्रत्ये (समायरे के०) समाचरेत् एटले आचरे ३६

(दीपिका.) उपदेशाधिकारे प्रकान्त इदमेव समर्थयन्नाह । साधुरात्मानं नियोजयेत् । किं कृत्वा । बलं मानसं स्थाम शारीरं प्रेक्ष्य विचार्य । पुनः श्रद्धामारोग्यमात्मनः पुनः क्षेत्रं कालं च विज्ञाय ॥ ३५ ॥ किं ज्ञात्वा आत्मानं नियोजयेत् इत्याह । साधुस्तावन्तं कालं धर्मं चारित्रधर्मं समाचरेत् । तावन्तं कियन्तं कालमित्याह । यावत् जरा वयोहानिरूपा न पीडयति । पुनर्यावत् व्याधिः क्रियासामर्थ्यशत्रुर्न वर्द्धते । पुनर्यावत् इन्द्रियाणि क्रियासामर्थ्यस्य उपकारीणि श्रोत्रादीनि न हीयन्ते । तावत् श्रान्तरे प्रस्ताव इति कृत्वा धर्मं समाचरेत् ॥ ३६ ॥

(टीका.) उपदेशाधिकारे प्रकान्तमेव समर्थयन्नाह । बलं ति सूत्रम् । जर ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । जरा वयोहानिलक्षणा यावन्न पीडयति, व्याधिः क्रियासामर्थ्यशत्रुर्यावन्न वर्द्धते । यावदिन्द्रियाणि क्रियासामर्थ्योपकारीणि श्रोत्रादीनि न हीयन्ते । तावदत्रान्तरे प्रस्ताव इति कृत्वा धर्मं समाचरेच्चारित्रधर्ममिति सूत्रार्थः ॥ ३५ ॥ ३६ ॥

कोहं माणं च मायं च, लोचं च पाववट्टणं ॥

वमे चत्तारि दोसे उ, इञ्चंतो हिअमप्पणो ॥ ३७ ॥

(अवचूरिः) धर्मोपायमाह । क्रोधं मानं मायां च लोचं च पापवर्द्धनम् एते सर्वे पापहेतव इति पापवर्द्धनत्वव्यपदेशः । यतश्चैवमतो वमेच्चतुरो दोषानेतानेव क्रोधादीन् इच्छन्नात्मनो हितम् ॥ ३७ ॥

(अर्थ.) हवे धर्मनो उपाय कहे ठे. कोहं इत्यादि सूत्र. (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (हिअं के०) हितं एटले हितप्रत्ये (इञ्चंतो के०) इच्छन् एटले इच्छा करतो एवो साधु जे ते (पाववट्टणं के०) पापवर्द्धनं एटले पापनी वृद्धि करनार एवा (कोहं के०) क्रोधं एटले क्रोध, (च के०) बली (माणं के०) मानं एटले मान, (च के०) बली (मायं के०) मायां एटले माया (च के०) बली (लोचं के०) लोचं एटले लोच ए (चत्तारि के०) चतुरः एटले चार (दोसे के०) दोषान् एटले दोष प्रत्ये (वमे के०) वमेत् एटले वमे, त्याग करे. कारण के, एनो त्याग करवाशी सर्व संपदा प्राप्त थाय ठे. ॥ ३७ ॥

(दीपिका.) अथ धर्मस्य उपायमाह । साधुः क्रोधं, मानं, मायां, लोचं च पापवर्द्धनं पापस्य हेतवः । यतश्च एवं तत एतान् चतुरो दोषान् क्रोधादीन् वमेत् त्यजेत् । किं कुर्वन् । आत्मनो हितमिच्छन् । एतद्धमने हि सर्वसंपदिति ॥ ३७ ॥

(टीका) तदुपायमाह । कोहं गाहा व्याख्या । क्रोधं मानं च मायां च लोचं च

पापवर्धनं सर्व एते पापहेतव इति पापवर्द्धनत्वव्यपदेशः । यतश्चैवमतो वमेच्चतुरो दोषानेतान् क्रोधादीन् हितमिच्छन्नात्मनः । एतद्धमने हि सर्वसंपदिति सूत्रार्थः ॥ ३७ ॥

कोहो पीडं पणासेइ, माणो विणयनासणो ॥

माया मित्राणि नासेइ, लोच्चो सबविणासणो ॥ ३८ ॥

(श्रवचूरिः) एतद्धमने हि सर्वसंपत् । श्रवमने त्विहलोकापायमाह । क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति, मानो विनयनाशनः, माया मित्राणि नाशयति, लोचः सर्वविनाशकः । तत्त्वतस्त्रयाणामपि तद्भावनावितत्वात् ॥ ३८ ॥

(अर्थः) उपर कहेला चार दोषोनो त्याग न करे तो आ लोकमांज जे अपाय थाय ठे ते कहे ठे. कोहो इत्यादि सूत्र. (कोहो के०) क्रोधः एटले क्रोध जे ते (पीडं के०) प्रीतिं एटले प्रीति प्रत्ये (पणासेइ के०) प्रणाशयति एटले नाश करेठे. क्रोध चढेला मनुष्यना वचनथी प्रीतिनो नाश थायठे, ए वात अनुजवसिद्ध ठे. (माणो के०) मानः एटले मद, अहंकार जे ते (विणयनासणो के०) विनयनाशनः एटले विनयनो नाश करनार ठे. अहंकारी मनुष्य मूर्खताथी कोइनो विनय साचवतो नथी, ए प्रत्यक्ष देखाय ठे. (माया के०) माया एटले वक्रतारूप माया जे ते (मित्राणि के०) मित्राणि एटले मित्र प्रत्ये (नासेइ के०) नाशयति एटले नाश पमाडे ठे. वक्रता (वांकाइ) करनार मनुष्यने तेना मित्र ठोडी दे ठे, एवो अनुजव ठे. (लोच्चो के०) लोचः एटले लोच जे ते (सबविणासणो के०) सर्वविनाशनः एटले प्रीति, विनय, मित्र विगेरे सर्वेनो नाश करनारो ठे. कारण लोचथीज क्रोध, मान थने माया थाय ठे, माटे लोचज सर्व दोषोनुं मूल कहेवाय ठे. ॥ ३८ ॥

(दीपिका.) श्रवमने तु इह लोक एव कष्टमाह । क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति । क्रोधान्धस्य वचनतः प्रीतिर्विधेददर्शनात् । मानो विनयनाशनः । गर्वेण विनयकरणस्य अदर्शनात् । माया मित्राणि नाशयति । कौटिल्यवतः मित्रत्यागदर्शनात् । लोचः सर्वविनाशनः । परमार्थतः त्रयाणामपि प्रीत्यादीनां नाशदर्शनात् ॥ ३८ ॥

(टीका.) श्रवमने त्विह लोक एवापायमाह । कोहू ति सूत्रम् । क्रोधः प्रीतिं प्रणाशयति । क्रोधान्धवचनतस्तदुद्वेददर्शनात् । मानो विनयनाशनः । श्रवलेपेन मूर्खतया तदकरणोपलब्धेर्माया मित्राणि नाशयति । कौटिल्यवतस्तत्यागदर्शनात् । लोचः सर्वविनाशनः । तत्त्वतस्त्रयाणामपि तद्भावनावितत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ३८ ॥

५१४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)मा.

उवसमेण हणे कोहं, माणं मद्वया जिणे ॥

मायमऊवजावेन, लोचं संतोसउ जिणे ॥ ३ए ॥

(अवचूरिः) उपशमेन हन्यात्क्रोधं, मानं मार्दवेनानुत्सृततया, मायां च ऋजुजावेनाशठतया जयेदुदयनिरोधादिना, लोचं संतोषतो निःस्पृहत्वेन जयेत्तदुदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेन ॥ ३ए ॥

(अर्थ.) माटे उवसमेण इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (उवसमेण के०) उपशमेन एटले क्कारूप उपशमवडे (कोहं के०) क्रोध एटले क्रोध प्रत्ये (हणे के०) हन्यात् एटले हणे, (माणं के०) मानं एटले अहंकाररूप मानप्रत्ये (मद्वया के०) मार्दवेन एटले मृडुतावडे (जिणे के०) जयेत् एटले जीते, नाश करे, (मायां के०) मायां एटले वक्रतारूप मायाप्रत्ये (अऊवजावेण के०) ऋजुजावेन एटले सरलतावडे नाश करे, (लोचं के०) लोचं एटले लोच प्रत्ये (संतोसउ के०) संतोषतः एटले संतोषवडे (जिणे के०) जयेत् एटले जीते, नाश करे. उपर कहेला उपशम प्रमुख उपाय वडे क्रोधादिकना उदयने रोकवो, अने उदय आवेला क्रोधादिकने निष्फल करवा. ॥ ३ए ॥

(दीपिका.) यत एवं ततः किं कर्तव्यमित्याह । साधुः क्रोधमुपशमेन क्षान्तिरूपेण हन्यात् । कथम् । उदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेन । एवं मानं मार्दवेनानुत्सिक्ततया जयेत् । उदयनिरोधादिनैव । मायां च ऋजुजावेनाशठतया जयेत् । उदयनिरोधादिनैव । एवं लोचं संतोषतो निःस्पृहत्वेन जयेत् । तदुदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेनेति ॥३ए॥

(टीका.) यत एवमत उवसमेण ति सूत्रम् । उपशमेन शान्तिरूपेण हन्यात् क्रोधमुदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेन । एवं मानं मार्दवेनानुत्सृततया जयेत् । उदयनिरोधादिनैव । मायां च ऋजुजावेन अवक्रतया जयेत् । उदयनिरोधादिनैव । एवं लोचं संतोषेण निःस्पृहत्वेन जयेत् । उदयनिरोधोदयप्राप्ताफलीकरणेनेति सूत्रार्थः ॥ ३ए ॥

कोहो अ माणो अ अणिग्गहीआ, माया अ लोचो अ पवट्टुमाणा ॥

चत्तारि एए कसिणा कसाया, सिंचंति मूलाइ पुणप्रवस्स ॥ ४० ॥

(अवचूरिः) एषां परलोकापायमाह । क्रोधश्च मानश्चानिग्रहीताबुद्धंखलौ माया च लोचश्च प्रवर्द्धमानौ । चत्वार एते क्रोधादयः । कृत्स्नाः संपूर्णाः कृष्णाः क्लिष्टा वा कषायाः सिञ्चन्ति अशुचिजावजलेन मूलानि तथाविधकर्मरूपाणि पुनर्जवस्य पुनर्जन्मतरोरिति ॥ ४० ॥

(अर्थ.) हवे क्रोध प्रमुख चार कषाय परलोकने विषे पण अनर्थ उत्पन्न करेठे एम कहेठे. कोहो इत्यादि सूत्र. (अणिग्गहीआ के०) अनिग्गहीतौ एटले पोताना वशमां (तावामां) न राखेला एवा (कोहो के०) क्रोधः एटले क्रोध (अ के०) च एटले अने (माणो के०) मानः एटले अहंकाररूप मान तथा (पवट्टमाणा के०) प्रवर्द्धमानौ एटले वृद्धि पामता एवा (माया के०) माया एटले वक्रतारूप माया (अ के०) च एटले अने (लोचो के०) लोचः एटले लोच मली (चत्तारि के०) चत्वारः एटले चार (कसिणा के०) कृत्स्नाः एटले संपूर्ण, अथवा कृष्णाः एटले अशुच कर्मना कारणरूप होवार्थी काला, अथवा क्लिष्टाः एटले क्लेशवाला एवा (एए कसाया के०) एते कषायाः एटले आ कषाय जे ते (पुणप्रवस्स के०) पुनर्जवस्य एटले पुनर्जन्म-रूप वृद्धना (मूलाइं के०) मूलानि एटले मूल प्रत्ये. (सिंचंति के०) सिञ्चन्ति एटले सिंचे ठे. अर्थात् चारे कषाय परलोकने विषे जन्ममरणरूप संसारना कारण ठे. ॥४०॥

(दीपिका.) क्रोधादीनामेव परलोके कष्टमाह । एते कषायाः चत्वारोऽपि पुनर्ज-वस्य पुनर्जन्मवृद्धस्य मूलानि तथाविधकर्मरूपाणि सिञ्चन्ति । अशुचजावजलेनेति शे-पः । किञ्चूताः कषायाः । कृत्स्नाः संपूर्णाः कृष्णा वा क्लिष्टाः । के । कषायाः क्रोध-श्च मानश्च एतौ द्वावनिग्गहीतौ उवृंखलौ । माया च लोचश्च एतौ द्वौ विवर्द्धमानौ वृद्धिं गच्छन्तौ सन्तौ ॥ ४० ॥

(टीका.) क्रोधादीनामेव परलोकापायमाह । कोहो ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । क्रोधश्च मानश्चानिग्गहीतौ उवृंखलौ माया च लोचश्च विवर्द्धमानौ च वृद्धिं गच्छन्तौ चत्वार एते क्रोधादयः कृत्स्नाः संपूर्णाः कृष्णा वा क्लिष्टाः कषायाः सिञ्चन्ति अशुचजावजलेन मूलानि तथाविधकर्मरूपाणि पुनर्जवस्य पुनर्जन्मतरोरिति सूत्रार्थः ४०

रायणिएसु विणयं पञ्जे, ध्रुवसीलयं सययं न हावइळा ॥

कुम्भुव अद्धीणपलीणगुत्तो, परकमिळा तवसंजमंमि ॥ ४१ ॥

(अवचूरिः) यत एवमतस्तन्निग्रहार्थमिदं कुर्यात् । रत्नाधिकेषु चिरदीक्षितेषु विनयमन्युष्ठानादिकं प्रयुञ्जीत । ध्रुवशीलतामष्टादशसहस्रशीलाङ्गरूपां न हापयेत्स-ततं कूर्म इव आलीनप्रलीनगुप्तः । अङ्गोपाङ्गानि संयम्येत्यर्थः । पराक्रमेन प्रवर्तत तपःसंयमे तपःप्रधाने संयमे ॥ ४१ ॥

(अर्थ.) एम ठे माटे कषायोने जितवाने अर्थे आ उपाय करवो, एम कहे ठे. रायणिए इत्यादि सूत्र. ताधु जे ते (रायणिएसु के०) रत्नाधिकेषु एटले दीक्षार्थी अ-

यवा ज्ञान विगेरेथी पोताना करतां अधिक एवा आचार्य प्रमुखने विषे (विणयं के०) विनयं एटले अच्युत्तान प्रमुख विनय प्रत्ये (पयुंजे के०) प्रयुञ्जीत एटले करे. तथा (ध्रुवशील्यं के०) ध्रुवशीलतां एटले अठारसहस्रशीलांगपालनरूप जे शीलने विषे दृढता ते प्रत्ये (सययं के०) सततं एटले निरंतर (न हावइजा के०) न हापयेत् एटले ठोडे नहि. तेमज (कुम्मु व के०) कूर्म इव एटले काठवानी पेठे (अद्वीणपत्नीणगुत्तो के०) आलीनप्रलीनगुत्तः एटले पोताना अंगोपांग प्रत्ये सम्यक्प्रकारे गुत्त राखीने (तवसंजमम्मि के०) तपःसंयमे एटले तपस्या जेमां प्रधान ठे एवा संयमं विषे (परक्रमिजा के०) पराक्रमेत एटले प्रवृत्त आय. ॥ ४१ ॥

(दीपिका.) यतश्चैवमतः कषायनिग्रहार्थमिदं कुर्यादित्याह । साधुः रत्नाधिके चिरदीक्षितादिषु विनयमच्युत्तानादिरूपं प्रयुञ्जीत । पुनः ध्रुवशीलतामष्टादशशीलाङ्गसहस्रपालनरूपां सततं निरन्तरं यथाशक्ति न हापयेत् । पुनः कूर्म इव कठपव आलीनप्रलीनगुत्तः अङ्गानि उपांगानि च सम्यक् संयम्य इत्यर्थः । पराक्रमेत प्रवर्तेत तपःसंयमे तपःप्रधाने संयम इति ॥ ४१ ॥

(टीका.) यत एवमतः कषायनिग्रहार्थमिदं कुर्यादित्याह । रायणि ए ति । रत्नाधिके केषु चिरदीक्षितादिषु विनयमच्युत्तानादिरूपं प्रयुञ्जीत । तथा ध्रुवशीलतामष्टादशशीलाङ्गसहस्रपालनरूपां सततमनवरतं यथाशक्ति न हापयेत् । तथा कूर्म इव कठप इवालीन प्रलीनगुत्तः अङ्गोपाङ्गानि सम्यक् संयम्येत्यर्थः । पराक्रमेत प्रवर्तेत तपःसंयमे तपःप्रधाने संयम इति सूत्रार्थः ॥ ४१ ॥

निदं च न बहु मन्निजा, सप्पहासं विवज्जाए ॥

मिहो कहाहिं न रमे, सप्पायंमि रउ सया ॥ ४२ ॥

(अवचूरिः) निद्रां च न बहु मन्येत न प्रकामशायी स्यात् । स प्रहासमतीव हासरूपं विवर्जयेत् । मिथः कथासु राहस्यिकीषु न रमेत । स्वाध्याये रतः सदा जवेत् ॥ ४२ ॥

(अर्थ.) वली निदं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (निदं के०) निद्रां एटले निद्रा प्रत्ये (न बहु मन्निजा के०) न बहु मन्येत एटले घणुं मान आपे नहि, अर्थात् घणी निद्रा (जंघ) बिये नहि. तथा (सप्पहासं के०) सप्रहासं एटले जेमां हासी (मस्करी) घणी होय एवा वचन प्रत्ये (विवज्जाए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे. तेमज (मिहो कहाहिं के०) मिथः कथासु एटले माहोमाहे एकांतमां ठानी वातो करवामां (न रमे के०) न रमेत एटले रसी रहे नहि. तो शुं करे ते कहे ठे. (सया

के०) सदा एटले निरंतर (सप्रायमि के०) स्वाध्याये एटले स्वाध्यायने (सप्रायने) विषे (रत्त के०) रतः एटले आसक्त एवो थाय. ॥ ४२ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुः निद्रां च न बहु मन्येत न प्रकामशायी स्यात् । पुनः स साधुः प्रहासमतीवहासरूपं विवर्जयेत् । पुनः परस्परं कथासु राहस्यिकीषु न रमेत । तर्हि किं कुर्यादित्याह । स्वाध्याये वाचनादौ रतः तत्परः स्यात् सदा ॥ ४२ ॥

(टीका) किंच निद्रं च त्ति सूत्रमस्य व्याख्या । निद्रां च न बहु मन्येत । न प्रकामशायी स्यात् । स प्रहासं चातीवहासरूपं विवर्जयेत् । मिथःकथासु राहस्यिकीषु न रमेत । स्वाध्याये वाचनादौ रतः सदा एवंभूतो जवेदिति सूत्रार्थः ॥ ४२ ॥

जोगं च समणधम्मंमि, जुंजे अनलसो ध्रुवं ॥

जुत्तो अ समणधम्मंमि, अठं लहइ अणुत्तरं ॥ ४३ ॥

(अवचूरिः) योगं त्रिविधं मनोवाक्कायव्यापारं क्षान्त्यादिलक्षणे युञ्जीत । अनलस उत्साहवान् ध्रुवं नित्यमौचित्येन कालादौ अनुप्रेक्षायां मनोयोगमध्ययने वाग्योगं प्रत्युपेक्षणायां काययोगमिति युक्त एवं व्यापृतः श्रमणधर्मे दशविधे अर्थं लज्जतेऽनुत्तरं केवलज्ञानरूपमिति ॥ ४३ ॥

(अर्थ.) तथा जोगं च इत्यादि सूत्र. (ध्रुवं के०) ध्रुवं एटले नित्य, सदाकाल (अनलसो के०) अनलसः एटले आसत्स्यरहित अर्थात् उत्साहवाला एवा साधु जे ते (समणधम्मंमि के०) श्रमणधर्मे एटले दश प्रकारना साधुधर्मनेविषे (जोगं के०) योगं एटले पोताना मन वचन कायाना योग प्रत्ये (जुंजे के०) युञ्जीत एटले जोडे. कारण के, (समणधम्मंमि के०) श्रमणधर्मे एटले क्षान्तिप्रमुख दश प्रकारना साधुधर्मने विषे (जुत्तो के०) युक्तः एटले जोडेला एवा साधु जे ते (अणुत्तरं के०) अनुत्तरं एटले सर्वोत्कृष्ट एवा (अठं के०) अर्थ एटले ज्ञान प्रमुख वस्तु प्रत्ये (लहइ के०) लज्जते एटले पामे ठे. ॥ ४३ ॥

(दीपिका.) एवं योगं च त्रिविधं मनोवाक्कायव्यापारं श्रमणधर्मे क्षान्तिप्रमुखलक्षणे युञ्जीत । किंचूतः साधुः । अनलस उत्साहवान् ध्रुवं कालादीनामौचित्येन नित्यं संपूर्णं सर्वत्र प्रधानोपसर्जनभावेन वा अनुप्रेक्षाकाले मनोयोगम्, अध्ययनकाले वाग्योगं, प्रत्युपेक्षणाकाले काययोगमिति । फलमाह । युक्त एवं व्यापृतः कुत्र श्रमणधर्मे दशविधे लज्जते अर्थं प्राप्नोत्यनुत्तरं चावार्थं ज्ञानादिरूपमिति ४३

५१८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(टीका.) तथा जोगं च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । योगं च त्रिविधं मनोवा-
क्कायव्यापारं श्रमणधर्मे क्लान्त्यादिलक्षणे युञ्जीतानलस उत्साहवान् । ध्रुवं कालाद्यौ-
चित्येन नित्यं संपूर्णं सर्वत्र प्रधानोपसर्जनज्ञावेन वा अनुप्रेक्षाकाले मनोयागमध्य-
यनकाले वाग्योगं प्रत्युपेक्षणाकाले काययोगमिति । फलमाह । युक्त एवं व्यापृतः श्रम-
णधर्मे दशविधेऽर्थं लभते प्राप्नोत्यनुत्तरं ज्ञावार्थं ज्ञानादिरूपमिति सूत्रार्थः ॥ ४३ ॥

इहलोगपारत्तहिञ्चं, जेणं गच्छइ सुग्गइं ॥

बहुस्सुञ्चं पङ्कुवासिज्जा, पुञ्चिज्जविणिञ्चयं ॥ ४४ ॥

(अवचूरिः) एतदेवाह । इह लोके परत्र हितं । येनार्थेन ज्ञानादिना गच्छति
सुगतिं पारंपर्येण सिद्धिमित्यर्थः । उपदेशाधिकार उक्तस्वरूपसाधनोपायमाह ।
बहुश्रुतमागमवृद्धं पर्युपासीत सेवेत । सेवमानश्च पृष्ठेदर्थविनिश्चयम् ॥ ४४ ॥

(अर्थ.) एज कहे ठे. इहलोग इत्यादि सूत्र. (जेण के०) येन एटले जे ज्ञान
प्रमुख वस्तु वडे (इहलोगपारत्तहिञ्चं के०) इहलोकपरत्रहितं एटले अशुच
कर्मनो बंध रोकवाथी आ लोकने विषे अने शुच कर्मना अनुबंधथी परलोकने विषे
पण हित आय. तथा जे ज्ञानादिक वडे साधु जे ते (सुग्गइं के०) सुगतिं एटले प-
रंपराए सिद्धिरूप गति प्रत्ये (गच्छइ के०) गच्छति एटले जाय ठे. हवे ज्ञानादि-
कनो उपाय कहे ठे. साधु जे ते (बहुस्सुञ्चं के०) बहुश्रुतं एटले आगमवृद्ध अर्थात्
आगमना पूर्ण जाण एवा आचार्य प्रमुखनी (पङ्कुवासिज्जा के०) पर्युपासीत ए-
टले सेवा करे. तथा सेवा करता (अञ्चविणिञ्चयं के०) अर्थविनिश्चयं एटले अनर्थथी
रक्षण करनार अने कल्याणने पमाडनार एवा साधनना निर्णय प्रत्ये (पुञ्चिज्जा के०)
पृष्ठेत् एटले पूठे. ॥ ४४ ॥

(दीपिका.) पुनरेतदेवाह । इह लोके परत्र लोके च हितम् । कथम् । इह लोके
अकुशलप्रवृत्तिदुःखनिरोधेन परलोके च कुशलानुबन्धत उन्नयलोकहितमित्यर्थः ।
येन अर्थेन ज्ञानादिना करणचूतेन साधुः सुगतिं पारंपर्येण सिद्धिमित्यर्थः । गच्छति ।
अथ उपदेशाधिकार उक्तव्यतिकरसाधनस्य उपायमाह । बहुश्रुतमागमवृद्धं साधुः
पर्युपासीत सेवेत । तं सेवमानश्च साधुः पृष्ठेदर्थविनिश्चयमपायरक्षकं कल्याणा-
वहं वा अर्थावितथज्ञावमिति ॥ ४४ ॥

(टीका.) एतदेवाह । इह लोके त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । इह लोके प-
रत्र हितम् । इहाकुशलप्रवृत्तिदुःखनिरोधेन परत्र कुशलानुबन्धत उन्नयलोकहित-

मित्यर्थः । येनार्थेन ज्ञानादिना करणचूतेन गच्छति सुगतिं पारंपर्येण सिद्धिमि-
त्यर्थः । उपदेशाधिकार उक्तव्यतिकरसाधनोपायमाह । बहुश्रुतमागमवृद्धं पर्युपा-
सीत सेवेत । सेवमानश्च पृष्ठेदर्थविनिश्चयमपायरक्तकं कल्याणावहं वार्थावितथ-
ज्ञावमिति सूत्रार्थः ॥ ४४ ॥

हृत्तं पायं च कायं च, पणिहाय जिइंदिए ॥

अह्वीणगुत्तो निसिए, सगासे गुरुणो मुणी ॥ ४५ ॥

(अवचूरिः) हस्तं पादं च कायं च प्रणिधाय संयम्य । जितेन्द्रियो निचृतो चूत्वा
आत्मीनगुत्तो निषीदेदीषह्वीन उपयुक्त इत्यर्थः । गुरुणां सकाशे मुनिः ॥ ४५ ॥

(अर्थ.) आचार्य प्रमुखनी सेवा करे त्यारे केवी रीते रहे ते कहे ठे. हृत्तं इ-
त्यादि सूत्र. (जिइंदिए के०) जितेंद्रियः एटले जेणे पोतानी इंद्रियो वशमां राखी
ठे एवा (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (हृत्तं के०) हस्तं एटले पोताना हा-
थने (च के०) पुनः (पायं के०) पादं एटले पगने (च के०) वदी (कायं के०)
कायं एटले शरीरने (पणिहाय के०) प्रणिधाय एटले विनय सचवाय एवी रीते
संकोची राखीने (अह्वीणगुत्तो के०) आत्मीनगुत्तः एटले उपयोग राखता ठता
(गुरुणो के०) गुरोः एटले गुरुनी (सगासे के०) सकाशे एटले समीप जागने विषे
(निसिए के०) निषीदेत् एटले बेसे. ॥ ४५ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । मुनिः गुरोः सकाशे समीपे निषीदेत् । कीदृशः सन् । आ-
त्मीनगुत्त ईषह्वीन उपयुक्त इत्यर्थः । किं कृत्वा निषीदेत् । हस्तं च पादं च कायं च
प्रणिधाय संयम्य । पुनः किं कृत्वा । जितेन्द्रियो निचृतो चूत्वा ॥ ४५ ॥

(टीका.) पर्युपासीनश्च हृत्तं ति सूत्रम् । हस्तं पादं च कायं च प्रणिधायेति
संयम्य जितेन्द्रियो निचृतो चूत्वा आत्मीनगुत्तो निषीदेत् । ईषह्वीन उपयुक्त इत्यर्थः ।
सकाशे गुरोर्मुनिरिति सूत्रार्थः ॥ ४५ ॥

न पस्कउ न पुरउ, नेव किच्चाण पिठउ ॥

न य ऊरुं समासिऊ, चिठिऊा गुरुणंतिए ॥ ४६ ॥

(अवचूरिः) किंच न पक्कतः पार्श्वतो न पुरतो नैव कृत्यानामाचार्याणां पृष्ठतो
निषीदेदिति वर्त्तते । अविनयवन्दमानान्तरायादर्शनादिदोषात् । न च ऊरुं समा-
श्रित्य ऊरोरुपर्यूरुं कृत्वा तिष्ठेजुर्वन्तिके । अविनयादिदोषप्रसंगात् ॥ ४६ ॥

(अर्थ.) वदी न पस्कउ इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (किच्चाण के०) कृत्यानां ए-

५१० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.

एटले आचार्य जे तेमना (पस्कउं के०) पकृतः एटले पार्श्वज्ञागने विषे (न निसिए के०) न निषीदेत् एटले बेसे नहि. कारण के, तेथी अविनय प्रमुख थाय ठे. तथा (पुरउं के०) पुरतः एटले अग्रज्ञागने विषे (न निसिए के०) न निषीदेत् एटले बेसे नहि. कारण के, तेथी वंदना करनार लोकोने अंतराय थवानो संजव रहे ठे. तेमज (पिछउं के०) पृष्ठतः एटले आचार्य प्रमुखना पृष्ठ जागने विषे (नेव निसिए के०) नैव निषीदेत् एटले नहिज बेसे. कारण के, तेथी आचार्यनी दृष्टि थापणा उपर न रहे. तेमज साधु जे ते (गुरुणंतिए के०) गुरोरन्तिके एटले गुरुना समीप जागने विषे (ऊरुं समासिजा के०) ऊरुं समाश्रित्य एटले साथल उपर साथल चढावीने (नय चिछिजा के०) न च तिष्ठेत् एटले बेसे नहि. कारण के, तेथी अविनय प्रमुख दोष थाय ठे. ॥ ४६ ॥

(दीपिका.) पुनः किम् । साधुः कृत्यानामाचार्याणां न पकृतः पार्श्वतो निषीदेत् । एवं न पुरतोऽग्रतः । नापि पृष्ठ तो मार्गतः । यथासंख्यमविनयवन्दमानान्तरायादर्शनादिदोषाः प्रज्वन्ति । पुनः तत्र उरुं समाश्रित्य ऊरुरुपर्यूरुं कृत्वा न तिष्ठेत् । गुरोऽन्तिके अविनयादिदोषप्रसंगात् ॥ ४६ ॥

(टीका.) न पस्कउं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न पकृतः पार्श्वतः न पुरतोऽग्रतः । नैव कृत्यानामाचार्याणां पृष्ठतो मार्गतो निषीदेदिति वर्त्तते । यथासंख्यमविनयवन्दमानान्तरायादर्शनादिदोषप्रसंगात् । न चोरुं समाश्रित्य ऊरुरुपर्यूरुं कृत्वा तिष्ठेज्जुर्वन्तिके । अविनयादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ ४६ ॥

अपुञ्चितं न ज्ञासिजा, ज्ञासमाणस्स अंतरा ॥

पिछिमंसं न खाइजा, मायामोसं विवज्जए ॥ ४७ ॥

(अवचूरिः) उक्तः कायप्रणिधिः । वाक्प्रणिधिमाह । अपृष्टो निःकारणं न ज्ञाषेत । ज्ञाषमाणस्यान्तरा न ज्ञाषेत । पृष्ठिमांसं परोक्षदोषकीर्तनरूपं न खादेदतो मायाप्रधानां मृषां वाचं विवर्जयेत् ॥ ४७ ॥

(अर्थ.) गुरुनी सेवा करता कायनो संयम कह्यो. हवे वाणीनो कहे ठे. अपुञ्चितं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अपुञ्चितं के०) अपृष्ठः एटले गुरुए पूठया विना (न ज्ञासिजा के०) न ज्ञाषेत एटले बोले नहि. (ज्ञासमाणस्स के०) ज्ञाषमाणस्य एटले गुरु कांइ वात करता होय तो तेमनी (अंतरा के०) अंतरा एटले वच्चे (न पिछिमंसं के०) न ज्ञाषेत एटले बोले नहि. (पिछिमंसं के०) पृष्ठिमांसं एटले पीठना प्रत्ये (न खाइजा के०) न खादेत् एटले खाय नहि, अर्थात् गुरुनी परपूठे

निंदा प्रमुख करे नहि. तेमज (मायामोसं के०) मायामृषां एटले माया (कपट) प्रधान जेमां ठे एवा असत्य वचन प्रत्ये (विवक्षाए के०) विवर्जयेत् एटले वर्जे. ॥ ४७ ॥

(दीपिका.) इति उक्तः कायप्रणिधिः । अथ वाक्प्रणिधिमाह । साधुरपृष्टः सन् निःकारणं न ज्ञाषेत । पुनर्ज्ञाषमाणस्य अन्तरापि न ज्ञाषेत । नचेदमिडं तर्ह्येवमिति । तथा पृष्टिमांसं परोक्षदोषकीर्तनरूपं न खादेत् न ज्ञाषेत । पुनर्मायामृषां मायाप्रधानं मृषावादं विवर्जयेदिति ॥ ४७ ॥

(टीका.) उक्तः कायप्रणिधिर्वाक्प्रणिधिमाह । अपुच्छितं त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अपृष्टो निष्कारणं न ज्ञाषेत । ज्ञाषमाणस्य चान्तरेण न ज्ञाषेत । नेदमिडं किं तर्ह्येवमिति । तथा पृष्टिमांसं परोक्षदोषकीर्तनरूपं न खादेन्न ज्ञाषेत । मायामृषां मायाप्रधानां मृषावाचं विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

अप्पत्तिअं जेण सिआ, आसु कुप्पिज्जा वा परो ॥

सवसो तं न ज्ञासिज्जा, ज्ञासं अहितगामिणिं ॥ ४८ ॥

(अवचूरिः) अप्रीतिर्येन स्यात् । प्राकृतत्वाद्धिङ्गव्यत्ययः । यया ज्ञाषया आशु शीघ्रं कुप्येद्वा परो रोषं दर्शयेत् । सर्वशः सर्वास्ववस्थासु तामिडञ्चूतां ज्ञाषामहितगामिनीमुज्जयलोकविरुद्धां न ज्ञाषेत ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) वली अप्पत्तिअं इत्यादि सूत्र. (जेण के०) यया एटले जे ज्ञाषाए करीने (अप्पत्तिअं के०) अप्रीतिः एटले अप्रीति (सिआ के०) स्यात् एटले थाय. (वा के०) अथवा जे वचने करीने (परो के०) परः एटले पारको कोइ पुरुष (आसु के०) आशु एटले शीघ्र (कुप्पिज्जा के०) कुप्येत् एटले रोष पामे. (तं के०) तां एटले ते (अहितगामिणिं के०) अहितगामिनीं एटले अहितने करनारी एवी (ज्ञासं के०) ज्ञाषां एटले ज्ञाषाप्रत्ये (सवसो के०) सर्वशः एटले सर्व प्रकारे सर्वे अवस्थाने विषे साधु जे ते (न ज्ञासिज्जा के०) न ज्ञाषेत एटले बोले नहि. ॥४८॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः इडञ्चूतां ज्ञाषां न ज्ञाषेत । इडं कीदृशीम् । प्राकृतशैल्या येनेति यया ज्ञाषया अप्रीतिः अप्रीतिमात्रं जवेत् । तथा आशु शीघ्रं कुप्येद् वा परो रोषकार्यं दर्शयेत् । सर्वत्र सर्वास्ववस्थासु तामीदृशीं ज्ञाषां न ज्ञाषेत । पुनः अहितगामिनीमुज्जयलोकविरुद्धां न ज्ञाषेत ॥ ४८ ॥

(टीका.) किंच । अप्पत्तिअं त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अप्रीतिर्येन स्यादिति । प्राकृतशैल्या येनेति यया ज्ञाषया ज्ञाषितया अप्रीतिरित्यप्रीतिमात्रं जवेत् । तथा

५२५ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

आशु शीघ्रं कुप्येद्वा परो रोषकार्यं दर्शयेत् । सर्वशः सर्वास्वस्थासु तामिदंभूतां न
जाषेत जाषामहितगामिनीमुत्तयलोकविरुद्धामिति सूत्रार्थः ॥ ४७ ॥

दिठं मित्रं असंदिग्धं, पडिपुत्रं वित्रं जित्रं ॥

अयंपिरमणुविग्गं, जासं निसिर अत्तवं ॥ ४८ ॥

(अश्वचूरिः) जाषणोपायमाह । दृष्टामिति दृष्टार्थविषयां स्तोकामसंदिग्धां स्फुटां
प्रतिपूर्णां स्वरादिभिः । व्यक्तामल्लघ्नां जितां परिचितामजटपनशीलां नोच्चैर्नातिनीचैः ।
अनुद्धिन्नां नोद्धेगकारिणीं निसृजेद्ब्रूयाद् आत्मवान् सचेतनः ॥ ४८ ॥

(अर्थ.) हवे केवुं वचन बोलवुं ते कहे ठे. दिठं इत्यादि सूत्र. (अत्तवं के०)
आत्मवान् एटले सचेतन एवा साधु जे ते (दिठं के०) दृष्टां एटले पोते जे वात
दीठी होय ते संबन्धी, (मित्रं के०) मितां एटले परिमित, (असंदिग्धं के०) असंदि-
ग्धां एटले संशयरहित अर्थात् जे सांजलवाथी कोइने शंका उत्पन्न न थाय एवी,
(पडिपुत्रं के०) प्रतिपूर्णां एटले जेमांना स्वरव्यंजनादिकनो उच्चार स्पष्ट होवाथी
प्रकट एवी, (जित्रं के०) जितां एटले परिचित एवी, (अयंपिरं के०) अजटपन-
शीलां एटले ऊचे अथवा नीचे न वलगनारी एवी तथा (अणुविग्गं के०) अनु-
द्धिन्नां एटले उद्धेग न उपजावनारी एवी (जासं के०) जाषां एटले जाषा प्रत्ये
(निसिरे के०) निसृजेत् एटले बोले. ॥ ४८ ॥

(दीपिका.) जाषणस्य उपायमाह । आत्मवान् सचेतनः साधुः ईदृशीं जाषां नि-
सृजेत् ब्रूयाद् । ईदृशीं कीदृशीमित्याह । दृष्टां दृष्टार्थविषयां, पुनर्मितां स्वरूपप्रयोजना-
च्यां स्तोकां, पुनः असंदिग्धां शङ्कारहितां, पुनः प्रतिपूर्णां स्वरादिभिः, व्यक्तां प्रकटां,
पुनः जितां परिचितां, पुनः अजटपनशीलां न उच्चैर्न नीचैर्लघ्नविलग्नां पुनरनुद्धिन्नां न
उद्धेगकारिणीमेवंभूतां जाषां साधुर्ब्रूयात् ॥ ४८ ॥

(टीका.) जाषणोपायमाह । दिठं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । दृष्टां दृष्टार्थविषयां
मितां स्वरूपप्रयोजनाज्यामसंदिग्धां निःशङ्कितां प्रतिपूर्णां स्वरादिभिर्व्यक्तामल्लघ्नां
जितां परिचितामजटपनशीलां नोच्चैर्लघ्नविलग्नामनुद्धिन्नां नोद्धेगकारिणीमेवंभूतां
जाषां निसृजेद्ब्रूयादात्मवान् सचेतन इति सूत्रार्थः ॥ ४८ ॥

आयारपन्नत्तिधरं, दिठिवायमहिज्जगं ॥

वायविस्कलिअं नच्चा, न तं उवहसे मुणी ॥ ५० ॥

(अचरुः) आचार आचाराङ्गं प्रज्ञसिर्नगवत्यङ्गं । तथा दृष्टिवादस्य च धरम-
धीयानं वाक्स्खलितं ज्ञात्वा न तमाचारादिधरमुपहसेन्मुनिः ॥ ५० ॥

(अर्थ.) उपदेशना अधिकारमांज आ कहे ठे. आचार इत्यादि सूत्र. (मुणी
के०) मुनिः एटले साधु जे ते (आचारपन्नत्तिधरं के०) आचारप्रज्ञसिधरं एटले
आचारना धारण करनार होवाथी स्त्रीलिंगादिकना जाण अने पन्नत्तिना धारण क-
रनार होवाथी विशेषणसहित स्त्रीलिंगादिकना जाण एवा तेमज (दिष्टिवायमहि-
ज्जागं के०) दृष्टिवादमधीयानं एटले दृष्टिवादनुं अध्ययन करनार होवाथी प्रकृति,
प्रत्यय, लोप, आगम, वर्णविकार, काल, कारक विगेरेना जाण एवा साधु प्रत्ये (वा-
यविस्खलित्यं के०) वाग्विस्खलितं एटले वचन बोलता लिंग, वचन, विज्ञक्तिमां अ-
नुपयोगथी विविध प्रकारे स्खलना पामेला एवाने (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जा-
णीने (तं के०) तं एटले ते साधु प्रत्ये (न उपहसे के०) न उपहसेत् एटले हसे
नहि. “आचारादिकना जाण एवा ए साधुनी वाक्चातुरी केवी ठे ?” एवी रीते
उपहास (मस्करी) न करे. ॥ ५० ॥

(दीपिका.) अथ प्रस्तुतस्य उपदेशस्य अधिकारेण इदमाह । मुनिः तमाचारादि-
धरं न उपहसेत् । किञ्चूतं तम् । आचारप्रज्ञसिधरम् । आचारधरः स्त्रीलिंगादीनि जानाति ।
प्रज्ञसिधरस्तान्येव सविशेषणानि । इत्येवंचूतम् । पुनः किञ्चूतम् । दृष्टिवादमधीयानं प्र-
कृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारादिविज्ञम् । किं कृत्वा न उपहसेत् । तं तादृशं वाग्विस्खलितं
ज्ञात्वा विविधमनेकप्रकारैः लिङ्गज्ञेदादिभिः स्खलितं विज्ञाय नोपहसेत् । किंतु एवं
जानाति वदति च । अहो खलु आचारादिधरस्य वचन एवं कौशलम् । इह च दृष्टि-
वादमधीयानमित्युक्तम् । अत इदं गम्यते नाधीतदृष्टिवादं तस्य ज्ञानाप्रमादातिशयतः
स्खलनासंज्ञवात् । यदि एवंचूतस्यापि स्खलितं संज्ञवति । नच एवमुपहसेदिति
उपदेशः । ततोऽन्यस्य सुतरां संज्ञवति न चासौ हसितव्य इति ॥ ५० ॥

(टीका.) प्रस्तुतोपदेशाधिकार एवेदमाह । आचार ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या ।
आचारप्रज्ञसिधरमित्याचारधरः स्त्रीलिङ्गादीनि जानाति । प्रज्ञसिधरस्तान्येव सविशे-
षाणीत्येवंचूतम् । तथा दृष्टिवादमधीयानं प्रकृतिप्रत्ययलोपागमवर्णविकारकालकारकादि-
वेदिनं वाग्विस्खलितं ज्ञात्वा विविधमनेकैः प्रकारैर्लिङ्गज्ञेदादिभिः स्खलितं विज्ञाय न
तमाचारादिधरमुपहसेन्मुनिः । अहो नु खलु आचारादिधरस्य वाचि कौशलमित्येवम् । इह
च दृष्टिवादमधीयानमित्युक्तमत इदं गम्यते । नाधीतदृष्टिवादम् । तस्य ज्ञानाप्रमादाति-

५१४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

शयतः स्वप्ननासंज्ञवाद्यद्येवंचूतस्यापि स्वप्नितं संज्ञवति । न चैनमुपहसेदित्युपदेशः ।
ततोऽन्यस्य सुतरां संज्ञवति । नासौ हसितव्य इति सूत्रार्थः ॥ ५० ॥

नस्कत्तं सुमिणं जोगं, निमित्तं मंतत्रेसजं ॥

गिहिणो तं न आइस्के, चूआहिगरणं पयं ॥ ५१ ॥

(अर्थचूरिः) गृहिणा पृष्टः नक्षत्रमश्विन्यादि स्वप्नं शुभाशुभफलं योगं वशीकरणादिं निमित्तमतीतादि । मन्त्रं वृश्चिकमन्त्रादिं ज्ञेषजमतिसाराद्यौषधं गृहिणामसंयतानां तदेतन्नाचक्षीत । किंविशिष्टं चूताधिकरणं पदं चूतान्येकेन्द्रियादीन्यधिक्रियन्ते व्यापाद्यन्ते यस्मिन्निति । ततश्चैषां प्रश्न एवं ब्रूयात् । नाधिकारोऽत्रसाधूनां कथने ॥ ५१ ॥

(अर्थ.) वक्षी नस्कत्तं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (नस्कत्तं के०) नक्षत्रं एतले अश्विनी प्रमुख नक्षत्र, (सुमिणं के०) स्वप्नं एतले शुभ अशुभ प्रमुख स्वप्न, (जोगं के०) योगं एतले वशीकरण, आकर्षणे प्रमुख योग (निमित्तं के०) निमित्तं एतले अतीत अनागत कथन रूप निमित्त, तथा (मंतत्रेसजं के०) मंत्रज्ञेषजं एतले वीथी प्रमुखना मंत्र अने अतिसार प्रमुख रोगोनुं औषध (तं के०) तत् एतले उपर कहेली सर्व वस्तु (गिहिणं के०) गृहिणां एतले गृहस्थोने (न आइस्के के०) न आचक्षीत एतले न कहे. कारण के, उपर कहेली सर्व वस्तु (चूआहिगरणं पयं के०) चूताधिकरणं पदं एतले प्राणिना संघट्टन आतापन विगेरेनुं स्थानक ठे. माटे गृहस्थ नक्षत्रादि पूठे तो साधुए कहेवुं के, आ वातमां अमारो अधिकार नथी. ॥५१॥

(दीपिका.) पुनः किंच साधुर्गृहिणा पृष्टः सन्नैतानि गृहिणामसंयतानां नाचक्षीत न ब्रूयात् । एतानि कानीत्याह । नक्षत्रमश्विन्यादि १ स्वप्नं शुभाशुभफलमनुचूतादिं, योगं वशीकरणादिं, निमित्तमतीतादि । मन्त्रं वृश्चिकमन्त्रादिं । ज्ञेषजमतिसारादीनां रोगाणामौषधम् । एतत् षट् किंविशिष्टमित्याह । चूताधिकरणं पदम् । चूतानि एकेन्द्रियादीनि संघट्टनादिनाधिक्रियन्ते व्यापाद्यन्ते अस्मिन्निति । ततश्च तदप्रीतिपरिहारार्थमिदं ब्रूयात् । यतस्तपस्विनाश्च नक्षत्रादौ नाधिकारः ॥ ५१ ॥

(टीका.) किं च नस्कत्तं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । गृहिणा पृष्टः सन्नक्षत्रमश्विन्यादि । स्वप्नं शुभाशुभफलमनुचूतादिम् । योगं वशीकरणादिम् । निमित्तमतीतादि । मन्त्रं वृश्चिकमन्त्रादिम् । ज्ञेषजमतीसाराद्यौषधं गृहिणामसंयतानां तदिदं नाचक्षीत । किंविशिष्टमित्याह । चूताधिकरणं पदमिति । चूतान्येकेन्द्रियादीनि संघट्टनादिनाधिक्रियन्तेऽस्मिन्निति । ततश्च तदप्रीतिपरिहारार्थमिदं ब्रूयादनधिकारोऽत्र तपस्विनामिति सूत्रार्थः ॥ ५१ ॥

अन्नं पगडं लयणं, नइज्ज सयणासणं ॥

उच्चारञ्चूमिसंपन्नं, इत्थी पसुविवज्जिञ्चं ॥ ५२ ॥

(अवचूरिः) अन्यार्थं प्रकृतं न साध्वर्थं निर्वर्तितं लयनं स्थानं वसतिरूपं नजेत् सेवेत । शयनासनमित्यन्यार्थं प्रकृतसंस्तारकपीठकादि सेवेत । उच्चारप्रस्रवणञ्चूमिसंयुक्तम् । तद्द्रहितेऽसकृत्तदर्थं निर्गमनादिदोषात् । स्त्रीपशुविवर्जितमिति ॥ ५२ ॥

(अर्थ.) वत्ती अन्नं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (अन्नं के०) अन्यार्थं एटले बीजाने अर्थे (पगडं के०) प्रकृतं एटले करेळुं एवुं अर्थात् साधुने निमित्ते नहि करेळुं एवुं, (उच्चारञ्चूमिसंपन्नं के०) उच्चारञ्चूमिसंपन्नं एटले स्थंडिल, मात्र प्रमुखना स्थानक वडे युक्त एवुं तथा (इत्थीपसुविवज्जिञ्चं के०) स्त्रीपशुविवर्जितं एटले स्त्री, पशु तथा नपुंसक विगेरेनी ज्यां वसति तथा दृष्टि पण नथी एवुं (लयणं के०) लयनं एटले वसति प्रत्ये (नइज्ज के०) नजेत् एटले सेवे. तथा बीजाने अर्थे करेळी एवी (सयणासणं के०) शयनासनं एटले संथारो, आसन प्रमुख वस्तु प्रत्ये (नइज्ज के०) नजेत् एटले सेवे. ॥ ५२ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः एवं लयनं स्थानं वसतिरूपं नजेत्सेवेत । किं० लयनम् । अन्यार्थं प्रकृतं न साधुनिमित्तं कृतम् । तथा शयनासनमपि अन्यार्थं प्रकृतं संस्तारकपीठकादि सेवेत । किं० लयनम् । उच्चारञ्चूमिसंपन्नमुच्चारप्रस्रवणादिञ्चूम्या संयुक्तम् । कथम् । उच्चारादिञ्चूमिरहिते स्थाने वारंवारमुच्चारादिनिर्गमने दोषा नवन्ति । पुनः किञ्चूतं लयनं । स्त्रीपशुविवर्जितमेकग्रहणेन तज्जातीयानां ग्रहणमिति न्यायात् । स्त्रीपशुपण्यकविवर्जितम् । स्त्रीप्रमुखाद्लोकनादिरहितमित्यर्थः । तदिदं चूतं लयनं सेवमानस्य साधोः धर्मकथाविधिमाह ॥ ५२ ॥

(टीका.) किं च अन्नं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अन्यार्थं प्रकृतं न साधुनिमित्तमेव निर्वर्तितं लयनं स्थानं वसतिरूपं नजेत् सेवेत । शयनासनमित्यन्यार्थं प्रकृतं संस्तारकपीठकादि सेवेतेत्यर्थः । एतदेव विशेष्यते । उच्चारञ्चूमिसंपन्नमुच्चारप्रस्रवणादिञ्चूमियुक्तम् । तद्द्रहितेऽसकृत्तदर्थं निर्गमनादिदोषात् । तथा स्त्रीपशुविवर्जितमित्येकग्रहणे तज्जातीयग्रहणात् स्त्रीपशुपण्यकविवर्जितं ह्याद्यालोकनादिरहितमिति सूत्रार्थः ॥

विवित्ता अ नवे सिजा, नारीणं न लवे कहं ॥

गहिसंथवं न कुजा, कुजा साहूहिं संथवं ॥ ५३ ॥

५२६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अवचूरिः) तदिच्छूतं लयनं सेवमानस्य धर्मकथाविधिमाह । विविक्ता च अन्यसाधुजिर्विरहिता । च शब्दाद्भुजङ्गप्रायैकपुरुषयुक्ता वा चेद्भवेत्सतिस्ततो नारीणां न लपेत् कथां शंकादिदोषप्रसङ्गात् । औचित्यं विज्ञाय पुरुषाणां कथयेत् । अविविक्तायां स्त्रीणामपि कथयेत् । गृहिसंस्तवं गृहस्थपरिचयं न कुर्यात् । स्नेहादिदोषात् कुर्यात्साधुजिः सह संस्तवम् ॥ ५३ ॥

(अर्थ.) वदी विविक्ता इत्यादि सूत्र. (सिद्धा के०) शय्या एटले वसति जे ते (विविक्ता के०) विविक्ता एटले बीजा साधुर्था रहित तथा एकाद अनाचारी जेवा पुरुष वडे सहित एवी जो (जवे के०) जवेत् एटले होय. तो साधु जे ते (नारीणं के०) नारीणां एटले स्त्रियोनी (कहं के०) कथां एटले कथा प्रत्ये (न लवे के०) न लपेत् एटले न कहे. तथा (गृहिसंस्तवं के०) गृहिसंस्तवं एटले गृहस्थनी साथे परिचय प्रत्ये (न कुज्जा के०) न कुर्यात् एटले करे नहि. पण (साहूहिं के०) साधुजिः एटले साधुर्जनी साथे (संस्तवं के०) संस्तवं एटले परिचय प्रत्ये (कुज्जा के०) कुर्यात् एटले करे. ॥ ५३ ॥

(दीपिका.) साधुर्यदि एवंविधा शय्या वसतिर्जवेत् । तदा नारीणां स्त्रीणां कथां न कथयेत् । कथम् । शंकादिदोषप्रसङ्गात् । योग्यतां विज्ञाय पुरुषाणां कथयेत् । नारीणां तु अविविक्तायां वसतौ कथयेदपि । किञ्चूता शय्या वसतिः । विविक्ता तदन्यसाधुजिर्विर्जिता । यत्र अन्ये साधवो न सन्ति । चशब्दात् तथाविधभुजङ्गप्रायैकपुरुषसंयुक्ता जवेत् । तथापि न नारीणां कथां कथयेत् । तथा पुनः साधुर्गृहिसंस्तवं न कुर्यात् । स्नेहादिदोषसंज्ञवात् । साधुजिस्तु समं संस्तवं परिचयं काले कल्याणमित्रयोगेन कुशलपद्मवृद्धिज्ञावं कुर्यादिति ॥ ५३ ॥

(टीका.) तदिच्छूतं लयनं सेवमानस्य धर्मकथाविधिमाह । विविक्ता य त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विविक्ता च तदन्यसाधुर्जीरहिता च । चशब्दात्तथाविधभुजङ्गप्रायैकपुरुषयुक्ता च जवेत्तया वसतिर्यदि ततो नारीणां स्त्रीणां न कथयेत्कथां शंकादिदोषप्रसङ्गात् । औचित्यं विज्ञाय पुरुषाणां तु कथयेत् । अविविक्तायां नारीणामपीति । तथा गृहिसंस्तवं गृहिपरिचयं न कुर्यात् । तत्स्नेहादिदोषसंज्ञवात् । कुर्यात्साधुजिः सह संस्तवं परिचयं कल्याणमित्रयोगेन कुशलपद्मादिवृद्धिज्ञावत् इति सूत्रार्थः ॥५३॥

जहा कुकुडपोअस्स, निच्चं कुललनं जयं ॥

एवं खु बंजयारिस्स, इढीविग्गहउ जयं ॥ ५४ ॥

(अचूरिः) कथंचिद्गृहिसंस्तवेऽपि स्त्रीसंस्तवो न कार्य एव । तत्र कारणमाह । यथा कुक्कुटपोतस्य कुक्कुटशिशोर्नित्यं कुललान्मार्जाराद्भयम् । एवमेव ब्रह्मचारिणः साधोः स्त्रीविग्रहात् । विग्रहग्रहणं मृतविग्रहादपि जयख्यापनार्थम् ॥ ५४ ॥

(अर्थः) कोऽ प्रसंग्शी साधु गृहस्थनी साथे परिचय करे तो पण तेणे गृहस्थ स्त्रीनी साथे तो कोऽ काले पण परिचय न करवो, तेनुं कारण ठे. जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (कुक्कुडपोअस्स के०) कुक्कुटपोतस्य एटले कुकडीना बच्चाने (निच्चं के०) नित्यं एटले निरंतर, हमेशां (कुललउं के०) कुललतः एटले विलाडाशी (जयं के०) जयं एटले जय ठे. (एवं खु के०) एवं खल्लु एटले एमज (बंजयारिस्स के०) ब्रह्मचारिणः एटले ब्रह्मचारी एवा साधुने (इढीविग्गहउं के०) स्त्रीविग्रहात् एटले स्त्रीना शरीरशी नित्य (जयं के०) जयं एटले जय ठे. केवल जीवती स्त्रीशीज जय ठे एम नशी, पण मृत स्त्रीना कलेवरशी पण जय ठे एम जणाववाने अर्थे सूत्रमां स्त्रीशी जय ठे, एम न कहेतां स्त्रीशरीरशी जय ठे एम कहुं. ५४

(दीपिका.) कथंचित् गृहिसंस्तवजावेऽपि स्त्रीसंस्तवो नैव कर्तव्य इत्यत्र कारणमाह । यथा कुक्कुटपोतस्य कुक्कुटबालस्य नित्यं सर्वकालं कुललतो मार्जारात् जयम् । एवं ब्रह्मचारिणः साधोः स्त्रीविग्रहात् स्त्रीशरीरात् जयम् । विग्रहग्रहणं मृतशरीरादपि जयख्यापनार्थम् ॥ ५४ ॥

(टीका.) कथंचिद्गृहिसंस्तवजावेऽपि स्त्रीसंस्तवो न कर्तव्य एवेत्यत्र कारणमाह । जह त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यथा कुक्कुटपोतस्य कुक्कुटचेत्तकस्य नित्यं सर्वकालं कुललतो मार्जारतो जयम् । एवमेव ब्रह्मचारिणः साधोः स्त्रीविग्रहात्स्त्रीशरीराद्भयम् । विग्रहग्रहणं मृतविग्रहादपि जयख्यापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ५४ ॥

चित्तजित्तिं न निष्णाए, नारिं वा सुअलंकिअं ॥

जस्करं पिव दंहुणं, दिठ्ठिं पडिसमाहरे ॥ ५५ ॥

(अचूरिः) यतश्चैवमतः चित्रजित्तिं चित्रगतां स्त्रीं न निध्यायेन्न निरीक्षितानारिं वा सचेतनां स्वलंकृतामुपलक्षणमेतदनलंकृतां वा । कथंचिदालोकेऽपि । जस्करमिव दृष्ट्वा दृष्टिं प्रतिसमाहरेत् निवर्त्तयेदित्यर्थः ॥ ५५ ॥

(अर्थः) एम ठे माटे चित्तजित्तिं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (चित्तजित्तिं के०) चित्रजित्तिं एटले चित्रामणमां चितारेदी स्त्रीने (वा के०) वा एटले तेमज (सुअलंकिअं के०) स्वलंकृतां एटले सम्यक् प्रकारे अलंकार प्रमुख पहेरेदी एवी (नारिं के०) नारीं

एटले स्त्रीने (न निष्ठाए के०) न निध्यायेत् एटले जुवे नहि. एम करतां पण क-
दाच स्त्री जोवामां आवे तो साधु जे ते (जस्करं पिव के०) चास्करमिव एटले सूर्यने
जोशने जेम तेम स्त्रीने (दहूणं के०) दृष्ट्वा एटले जोशने (दिष्टिं के०) दृष्टिं एटले
पोतानी दृष्टिने (पडिसमाहरे के०) प्रतिसमाहरेत् एटले शीघ्र पाठी वाले. ॥ ५५ ॥

(दीपिका.) यतश्च एवं ततः किं कार्यमित्याह । एवंविधामपि नारीं साधुर्न निध्या-
येत् न पश्येत् । किञ्चूतां नारीम् । चित्रगताम् । पुनः किञ्चूतां नारीम् । खलंकृताम् अ-
लंकारैः शोचिताम् । उपलक्षणत्वादनलंकृतामपि न निरीक्षेत । कथंचिदर्शनयोगेऽपि
चास्करमिव सूर्यमिव दृष्ट्वा दृष्टिं प्रतिसमाहरेत् शीघ्रमेव निवर्तयेदिति ॥ ५५ ॥

(टीका.) यतश्चैवमतः चित्तं त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । चित्रचित्तिं चित्रगतां
स्त्रियं न निरीक्षेत न पश्येत् । नारीं वा सचेतनामेव खलंकृतामुपलक्षणमेतदनलं-
कृतां च न निरीक्षेत । कथं चिदर्शनयोगेऽपि चास्करमिवादित्यमिव दृष्ट्वा दृष्टिं प्र-
तिसमाहरेद्वागेव निवर्तयेदिति सूत्रार्थः ॥ ५५ ॥

हृत्पायपल्लिञ्चिन्नं, कन्ननासविगप्पिञ्चं ॥

अवि वाससयं नारिं, बंजयारी विवज्जए ॥ ५६ ॥

(अवचूरिः) किं बहुना हस्तपादप्रतिञ्चिन्नां विकृत्तकर्णनासामपि वर्षशतिकां नारी-
मेवंविधामपि किं पुनस्तरुणीम् । ब्रह्मचारी चारित्रधनो महाधनीव तस्करान् विवर्जयेत् ॥

(अर्थ.) हवे बहु शुं कहियें. हृत् इत्यादि सूत्र. (बंजयारी के०) ब्रह्मचारी ए-
टले परिपूर्ण ब्रह्मव्रतना धारण करनार एवा साधु जे ते (हृत्पायपल्लिञ्चिन्नं के०) प्र-
तिञ्चिन्न हस्तपादां एटले जेना हाथ पग कपाइ गया ठे एवी तथा (कन्ननासविग-
प्पिञ्चं के०) विकृत्तकर्णनासां एटले जेना नाक कान पण कपाइ गया ठे, एवी ते-
मज (वाससयं अवि के०) वर्षशतिकामपि एटले सो वर्षनी उमरे पूगेद्वी एवी पण
(नारिं के०) नारीं एटले स्त्रीने (विवज्जए के०) वर्जयेत् एटले वर्जे. अर्थात् एवी
स्त्रीनी साथे पण परिचय विगेरे राखे नहि. ॥ ५६ ॥

(दीपिका.) किं बहुना ब्रह्मचारी साधुः ईदृशीमपि नारीं विवर्जयेत् । किमङ्ग पुनः
तरुणीं नारीम् । सुतरामेव विवर्जयेत् । किंविशिष्टां नारीं । हस्तपादपरिञ्चिन्नां यस्या हस्तौ
पादौ ङिन्नौ वर्त्तते । पुनः किञ्चूतां नारीम् कर्णनासाविकृत्तां कर्णौ नासा च विकृत्ता
यस्यास्ताम् । पुनः किञ्चूतां नारीम् । वर्षशतिकाम् । एतादृशीं वृद्धामपि विवर्जयेत् । कः
कानिव । महाधनो यथा चौरान् वर्जयेत् ॥ ५६ ॥

(टीका.) किं बहुना ह्य त्ति सूत्रम् । व्याख्या । हस्तपादप्रतिष्ठिनामिति प्र-
तिष्ठिन्नहस्तपादाम् । कर्णनासाविकृत्तामिति विकृत्तकर्णनासामपि वर्षशतिकां नारीमेवंवि-
धामपि किमङ्ग पुनस्तरुणीं तां तु सुतरामेव ब्रह्मचारी चारित्रधनो महाधन इव त-
स्करान् विवर्जयेदिति सूत्रार्थः ॥ ५६ ॥

विञ्जूसा इच्छिसंसर्गो, पणीञ्चं रसज्ञोञ्चणं ॥

नरस्सत्तगवेसिस्स, विसं तालवुमं जहा ॥ ५७ ॥

(अवचूरिः) अपिच । विञ्जूषा नखादिसंस्काररूपा । स्त्रीसंसर्गः । स्निग्धरस-
ज्ञोजनं नरस्यात्मगवेषिण आत्महितचिन्तनपरस्यैतद्विषमिव तालपुटम् । तालमात्र-
व्यापत्तिकरविषकल्पम् ॥ ५७ ॥

(अर्थ.) वली विञ्जूसा इत्यादि सूत्र. (अत्तगवेसिस्स के०) आत्मगवेषिणः ए-
टले आत्माना कल्याणना अर्थी एवा (नरस्स के०) नरस्य एटले मनुष्यने अर्थात्
साधुने (विञ्जूसा के०) विञ्जूषा एटले वस्त्र, आञ्जूषण इत्यादिवडे शरीरने सणगारवुं
ते, (इच्छिसंसर्गो के०) स्त्रीसंसर्गः एटले कोइ पण प्रकारे स्त्रीनो संबन्ध तथा (प-
णीञ्चंरसज्ञोञ्चणं के०) प्रणीतरसज्ञोजनम् एटले जेमांशी घी, तेल प्रमुख स्नेह ऊरे ठे
एवो आहार करवो ते (तालवुमं विसं जहा के०) तालपुटं विषं यथा एटले तालपुट
विष सरखो ठे. अर्थात् उपर कहेली त्रणे वस्तु विषसरखी होवाथी साधुए वर्जवी. ५७

(दीपिका.) अपिच । नरस्य आत्मगवेषिण एतत्सर्वं विञ्जूषादि तालपुटविषं यथा
तालमात्रव्यापत्तिकरविषकल्पम् । तत्किमित्याह । विञ्जूषा वस्त्रादिराढा शोभा ।
स्त्रीसंसर्गो येन केन चित्प्रकारेण स्त्रीसंबन्धः । प्रणीतरसज्ञोजनं गलत्स्नेहरसज्ञक्षणम् ५७

(टीका.) अपिच । विञ्जूस त्ति सूत्रम् । विञ्जूषा वस्त्रादिराढा, स्त्रीसंसर्गः येन केन
चित्प्रकारेण स्त्रीसंबन्धः । प्रणीतरसज्ञोजनं गलत्स्नेहरसान्यवहारः । एतत्सर्वमेव वि-
ञ्जूषादि नरस्यात्मगवेषिण आत्महितान्वेषणपरस्य विषं तालपुटं यथा तालमात्रव्याप-
त्तिकरविषकल्पमहितमिति सूत्रार्थः ॥ ५७ ॥

अंगपञ्चंगसंठाणं, चारुद्वविअपेहिञ्चं ॥

इच्छीणं तं न निष्ठाए, कामरागविवद्वणं ॥ ५८ ॥

(अवचूरिः) अङ्गानि शिरःप्रचृतीनि । प्रत्यङ्गानि नयनादीनि । एषां संस्थानं
विन्यासविशेषं, चारु दपितं जद्विपतं प्रेक्षितं निरीक्षितं स्त्रीणां संबन्धि तदङ्गप्रत्यङ्गसं-

५३० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)मा.
स्थानादीनि न निध्यायेत् न निरीक्षेत । एतन्निरीक्ष्यमाणं कामरागविवर्द्धनं मैथु-
नाजिलाषजनकमित्यर्थः ॥ ५८ ॥

(अर्थ.) वली अंगपञ्चंग इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (कामरागविवर्द्धणं के०)
कामरागविवर्द्धनम् एटले कामरागनी वृद्धि करनार अर्थात् स्त्रीना कामोपन्नोगनी इष्टा
वधारनार एवुं (तं के०) तत् एटले ते (इष्टीणं के०) स्त्रीणां एटले स्त्रियोनी (अंग-
पञ्चंगसंठाणं के०) अंगप्रत्यंगसंस्थानं एटले मस्तक विगेरे अंगनी, तथा कर्ण,
नेत्र विगेरे उपांगनी रचना प्रत्ये तेमज (चारुद्वयिअपेहिअं के०) चारुद्वयित-
प्रेक्षितं एटले स्त्रियोनाज सुंदर आलाप अने दृष्टि प्रत्ये (न निप्राए के०)
न निध्यायेत् एटले जुवे नहि. ॥ ५८ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः स्त्रीणामेतानि न निध्यायेत्, न निरीक्षेत, न प-
श्येत् । कुत इत्याह । कामरागविवर्द्धनमिति । एतन्निरीक्ष्यमाणं मोहदोषात् मैथुना-
जिलाषं वर्द्धयति । अत एव अस्य प्राक् स्त्रीणां निरीक्षणप्रतिषेधात् गतार्थतायामपि
प्राधान्यख्यापनार्थं जेदेन उपन्यासः कृतः । एतानि कानि इत्याह । अङ्गानि शिरःप्र-
चृतीनि । प्रत्यङ्गानि नयनादीनि । एतेषां संस्थानं विन्यासविशेषम् । तथा चारु शोचनं
द्वयितं जद्विपतं प्रेक्षितं निरीक्षितं स्त्रीणां संबन्धि सर्वम् ॥ ५८ ॥

(टीका.) अंगं त्ति सूत्रम् । व्याख्या । अङ्गप्रत्यङ्गसंस्थानमित्यङ्गानि शिरःप्रचृ-
तीनि । प्रत्यङ्गानि नयनादीनि । एतेषां संस्थानं विन्यासविशेषं, तथा चारु शोचनं द-
वयितप्रेक्षितं, द्वयितं जद्विपतं, प्रेक्षितं निरीक्षितं स्त्रीणां संबन्धि तदङ्गप्रत्यङ्गसंस्थानादि
न निरीक्षेत न पश्येत् । किमित्यत आह । कामरागविवर्द्धनमिति । एतद्धि निरीक्ष्यमाणं
मोहदोषान् मैथुनाजिलाषं वर्द्धयति । अत एवास्य प्राक् स्त्रीणां निरीक्षणप्रतिषेधाज-
तार्थतायामपि प्राधान्यख्यापनार्थो जेदेनोपन्यास इति सूत्रार्थः ॥ ५८ ॥

विसणसु मणुत्रेसु, पेमं नाजिनिवेशे ॥

अणिच्चं तेसिं विनाय, परिणामं पुग्गलाण य ॥ ५९ ॥

(अवचूरिः) विषयेषु शब्दादिषु मनोज्ञेषु प्रेम नाजिनिवेशयेत् न कुर्यात् । एवम-
मनोज्ञेषु द्वेषम् । अनित्यं परिणामानित्यतया तेषां शब्दादिषु पुग्गलानां विज्ञाय परि-
णामं पर्यायान्तरापत्तिरूपम् । ते हि मनोज्ञा अपि क्षणेनामनोज्ञतया एवममनोज्ञा अपि
मनोज्ञतया परिणमन्तीति तुष्ठी रागद्वेषयोर्हेतुः ॥ ५९ ॥

(अर्थ.) वली विसणसु इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (तेसिं के०) तेषां एटले ते (पुग्ग-

क्षाणं के०) पुञ्जलानां एटले शब्दादिरूपे परिणमेत्ता पुञ्जलोना (परिणामं के०) परिणामं एटले परिणाम प्रत्ये (अणिच्चं के०) अनित्यं एटले अनित्य एवाने (विनाय के०) विज्ञाय एटले जाणीने (मणुन्नेसु के०) मनोज्ञेषु एटले सुंदर, मनोहर एवा (विसणसु के०) विषयेषु एटले शब्द स्पर्शादि विषयोने विषे (पेमं के०) प्रेम एटले प्रेमरागप्रत्ये (नाज्जिनिवेशण के०) नाज्जिनिवेशयेत् एटले न करे. अर्थात् मनने ग-मता विषय होय ते घडीमां अणगमता आय ठे, अने अणगमता होय ते घडीमां मनगमता आय ठे माटे ते उपर रागद्वेष न राखवा. ॥ ५९ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः विषयेषु शब्दादिषु प्रेम रागं न अज्जिनिवेशयेत् न कुर्यात् । किञ्चूतेषु विषयेषु । मनोज्ञेषु । इन्द्रियाणामनुकूलेषु । अमनोज्ञेषु च द्वेषं न कुर्यात् । किं कृत्वा । तेषां पुञ्जलानां तुशब्दाब्जब्दादिविषयसंबन्धिनामनित्यतया परिणामं विज्ञाय जिनवचनानुसारेण । कथम् । विज्ञायते हि मनोज्ञा अपि क्षणाद् अमनोज्ञतया परिणमन्ति । अमनोज्ञा अपि क्षणाद् मनोज्ञतया परिणमन्ति । ततस्तयोरुपरि रागद्वेषकरणं निरर्थकमिति ॥ ५९ ॥

(टीका.) किं च । विसणसु त्ति सूत्रम् । विषयेषु शब्दादिषु मनोज्ञेष्विन्द्रियानुकूलेषु प्रेम रागं नाज्जिनिवेशयेन्न कुर्यात् । एवममनोज्ञेषु द्वेषम् । आह । उक्तमेवेदं प्राक् कणसोस्केहीत्यादौ । किमर्थं पुनरुपन्यास इति । उच्यते । कारणविशेषाज्जिधानेन विशेषोपलम्भार्थमिति । आह च । अनित्यमेव परिणामानित्यतया तेषां पुञ्जलानां तुशब्दाब्जब्दादिविषयसंबन्धिनामिति योगः । विज्ञायावैत्य जिनवचनानुसारेण । किमित्याह । परिणामं पर्यायान्तरापत्तिलक्षणम् । ते हि मनोज्ञा अपि सन्तो विषयाः क्षणादमनोज्ञतया परिणमन्ति । अमनोज्ञा अपि मनोज्ञतया इति तुष्टं रागद्वेषयोर्निमित्तमिति सूत्रार्थः ॥ ५९ ॥

पोग्गलाणं परीणामं, तेसिं नच्चा जहा तथा ॥

विणीअतिण्हो विहरे, सीईणूण अप्पणा ॥ ६० ॥

(अवचूरिः) एतदेवाह । पुञ्जलानां शब्दादिविषयान्तर्गतानां परिणाममुक्तलक्षणं तेषां ज्ञात्वा यथा मनोज्ञेतररूपतया ज्वन्ति तथा ज्ञात्वा विनीततृष्णोऽपेताज्जिलापो विहरेत् । शीतीञ्चूतेन क्रोधाद्यजावेन प्रशान्तेनात्मना ॥ ६० ॥

(अर्थ.) एज प्रकट कहे ठे. पोग्गलाणं इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (तेसिं के०) तेषाम् एटले ते (पोग्गलाणं के०) पुञ्जलानां एटले पुञ्जलोना (परीणामं के०) परि-

५३७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.

णामं एबले परिणाम प्रत्ये (जहा तहा के०) यथा तथा एटले जेवो ठे ते प्रकारे (न
च्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (विणीश्रतिण्हो के०) विनीततृष्णः एटले शब्दादि
विषयोने विषे रहेला अज्जिलाषने ठोडतो ठतो (सीईचूएण के०) शीतीचूतेन एटले
क्रोध प्रमुख अग्नि उलवाइ गयाथी शीतल अएला एवा (अय्यणा के०) आत्मना ए-
टले आत्मावडे करीने (विहरे के०) विहरेत् एटले विचरे. ॥ ६० ॥

(दीपिका.) एतदपि स्पष्टयन्नाह । शीतीचूतेन क्रोधादीनां त्यागात् प्रशान्तेन आ-
त्मना विहरेत् । किं कृत्वा । तेषां पूर्वोक्तानां पुज्जलानां परिणामं यथा मनोज्ञामनो-
ज्ञतया ज्वन्ति । तथा ज्ञात्वा । किंचूतः साधुः । विनीततृष्णो गतान्जिलाषः शब्दादिषु ६०

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । पोग्गलाणं ति सूत्रम् । पुज्जलानां शब्दादिविषया-
न्तर्गतानां परिणाममुक्तलक्षणं तेषां ज्ञात्वा विज्ञाय यथा मनोज्ञेतररूपतया ज्वन्ति ।
तथा ज्ञात्वा विनीततृष्णोऽपेतान्जिलाषः शब्दादिषु विहरेत् । शीतीचूतेन क्रोधाद्यभ्य-
पगमात्प्रशान्तेनात्मनेति सूत्रार्थः ॥ ६० ॥

जाइ स-हाइ निस्कंतो, परिआयछाणमुत्तमं ॥

तमेव अणुपालिज्जा, गुणे आयरिअसंमए ॥ ६१ ॥

(अवचूरिः) यथा श्रद्धया संयमगुणस्वीकरणरूपया निष्क्रान्तो गृहवासात् पर्याय-
स्थानमुत्तमं प्राप्तः । तामेव श्रद्धामनुपालयेत् प्रवर्द्धमानां कुर्यात् । क । मूलगुणादिषु
आचार्यसंमतेषु । उपलक्षणत्वादहर्दादिसंमतेषु ॥ ६१ ॥

(अर्थ.) वली जाइ इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (जाइ के०) यथा एटले जे (स-
द्धाइ के०) श्रद्धया एटले श्रद्धा वडे (निस्कंतो के०) निष्क्रान्तः एटले अविरतिरूप
कादवथी नीकळ्या, अने (उत्तमं के०) उत्तमं एटले प्रधान एवा (परिआयछाणं के०)
पर्यायस्थानं एटले सर्वविरतिस्वीकाररूप उत्तम स्थानकप्रत्ये पाम्या. (तमेव के०)
तामेव एटले तेज (आयरिअसंमए गुणे के०) आचार्यसंमतेषु गुणेषु एटले तीर्थ-
कर प्रमुखने बहु संमत एवा मूलगुण प्रमुख गुणोने विषे रहेली श्रद्धा प्रत्ये (अणु-
पालिज्जा के०) अनुपालयेत् एटले रक्षण करे. ॥ ६१ ॥

(दीपिका.) पुनः किं च । साधुः तामेव श्रद्धामप्रतिपातितया प्रवर्द्धमानां गु-
णेषु मूलगुणादिलक्षणेपु पालयेत् । किंचूतेषु गुणेषु । आचार्यसंमतेषु तीर्थकरादिम-
तेषु । तां काम् । यथा श्रद्धया प्रधानगुणस्वीकाररूपया निष्क्रान्तोऽविरतिकर्दमात्
दीक्षास्थानमुत्तमं प्रधानं प्राप्तः ॥ ६१ ॥

(टीका.) किं च जाइ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यया श्रद्धया प्रधानगुण-
स्वीकरणरूपया निष्क्रान्तोऽविरतिजम्बालात्पर्यायस्थानं प्रव्रज्यारूपमुत्तमं प्रधानं प्राप्त
इत्यर्थः । तामेव श्रद्धामप्रतिपातितया प्रवर्द्धमानामनुपालयेद्यत्नेन । क इत्याह । गुणेषु
मूलगुणादिलक्षणेष्वाचार्यसंमतेषु तीर्थकरादिवहुमतेषु । अन्ये तु श्रद्धाविशेषणमे-
तदिति व्याचक्षते । तामेव श्रद्धामनुपालयेद्गुणेषु । किञ्चूताम् । आचार्यसंमताम् । न
तु स्वाग्रहकलङ्कितामिति सूत्रार्थः ॥ ६१ ॥

तवं चिमं संजमजोगयं च, सप्रायजोगं च सया अहिष्ठिए ॥

सुरे व सेणाइ समत्तमाउहे, अलमप्पणो होइ अलं परेसिं ॥ ६२ ॥

(अर्थः) आचारप्रणिधिफलमाह । तपश्चेदमनशनादिरूपं, संयमयोगं पृ-
थ्व्यादिविषयं संयमव्यापारं, स्वाध्याययोगं च वाचनादिकं सदाधिष्ठाता तपःप्रचृ-
तीनां कर्त्तव्यर्थः । स एवंचूतः शूर इव सुजट इव सेनया चतुरङ्गया कषायादिरूपया
रुद्धः सन् समाप्तायुधः संपूर्णतपःप्रचृतिखङ्गाद्यायुधः । अलमत्यर्थमात्मनो ज्वति
संरक्षणाय परेषां च । निराकरणायाम् ॥ ६२ ॥

(अर्थ.) हवे आचारप्रणिधिनुं फल कहे ठे. तवं चिमं इत्यादि सूत्र. (इमं के०)
इदं एटले आ अर्थात् साधु लोकमां प्रसिद्ध एवा (तवं के०) तपः एटले अनशन
प्रमुख तपस्या प्रत्ये (च के०) च एटले वली (संजमजोगं च के०) संयमयोगं ए-
टले षट्काय जीवरक्षारूप संयमव्यापार प्रत्ये (च के०) च एटले वली (सप्राय-
जोगं के०) स्वाध्याययोगं एटले वाचना प्रमुख व्यापार प्रत्ये (सया के०) सदा एटले
निरंतर (अहिष्ठिए के०) अधिष्ठाता एटले करनार एवा साधु जे ते (सेणाइ के०)
सेनया एटले चतुरंग सेनावडे (सुरे व के०) शूर इव एटले शूरवीर पुरुष जेम रो-
काय ठे, तेम इंद्रिय कषाय रूप सेना वडे रोकाय त्यारे (समत्तमाउहे के०) समा-
प्तायुधः एटले तपस्या प्रमुख आयुधो जेनी पासे पूरेपूरां ठे एवो थयो ठतो (अ-
प्पणो के०) आत्मनः एटले पोतानी रक्षा करवाने अर्थे (अलं के०) अलं एटले
समर्थ (होइ के०) ज्वति एटले थाय ठे. तेमज (परेसिं के०) परेषां एटले वीजा
शत्रुर्जने वारवाने अर्थे पण (अलं के०) समर्थः एटले समर्थ थाय ठे. ॥ ६२ ॥

(दीपिका.) अथ आचारप्रणिधिफलमाह । साधुः एवंविधः सन् शूर इव वि-
क्रान्तसुजट इव । अलमत्यर्थमात्मनः संरक्षणाय अलं च परेषां निवारणाय ज-
वति । किञ्चूतः साधुः । तपश्च इदमनशनादि द्वादशज्ञेदरूपं सर्वसाधुप्रसिद्धं संयम-

५३४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

योगं च पृथिव्यादिविषयसंयमव्यापारं च स्वाध्याययोगं च वाचनादिव्यापारं च सदा सर्वकालमधिष्ठाता तपःप्रचृतीनां कर्ता इत्यर्थः । किञ्चूतः शूरः । सेनया चतुरङ्गवल्परूपया इन्द्रियकषायादिसेनया निरुद्धः सन् समाप्तायुधः संपूर्णतपःप्रचृतिखट्वायुधः ॥६२॥

(टीका.) आचारप्रणिधिफलमाह । तवं चिमं ति सूत्रम् । तपश्चेदमनशनादिरूपं साधुलोकप्रतीतं संयमयोगं च पृथिव्यादिविषयं संयमव्यापारं च स्वाध्याययोगं च वाचनादिव्यापारं सदा सर्वकालमधिष्ठाता तपःप्रचृतीनां कर्तेत्यर्थः । इह च तपोऽन्निधानात्तद्गृहणेऽपि स्वाध्याययोगस्य प्राधान्यख्यापनार्थं जेदेनान्निधानमिति । स एवं-चूतः शूर इव विक्रान्तजट इव सेनया चतुरङ्गरूपया इन्द्रियकषायादिरूपया निरुद्धः सन् समाप्तायुधः संपूर्णतपःप्रचृतिखट्वाद्यायुधः अलमत्यर्थमात्मनो जवति संरक्षणाय अलं च परेषां निराकरणायैति सूत्रार्थः ॥ ६२ ॥

सप्रायसप्राणरयस्स ताइणो, अपावजावस्स तवे रयस्स ॥

विसुप्पई जं सि मलं पुरे कं, समीरिञ्चं रूपमलं व जोइणा ॥ ६३ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयन्नाह । स्वाध्याय एव सङ्ख्यानं तत्र रतस्य त्रातुः स्वान्ययोः । अपापजावस्य लब्ध्याद्यपेक्षारहिततया शुद्धचित्तस्य विशुद्ध्यते अपैति यदस्य साधोर्मलं कर्ममलं पुराकृतं जन्मान्तरोपात्तम् । दृष्टान्तमाह । समीरितं प्रेरितं रूप्यमलमिव ज्योतिषाग्निना ॥ ६३ ॥

(अर्थ.) एज प्रकट करवाने अर्थे कहे ठे. सप्राय इत्यादि सूत्र. (सप्रायसप्राणरयस्स के०) स्वाध्यायसङ्ख्यानरतस्य एटले स्वाध्यायरूप शुद्ध ध्यानने विषे आसक्त एवा (ताइणो के०) तायिनः एटले पोतानी तथा परनी रक्षा करनार एवा (अपावजावस्स के०) अपापजावस्य एटले लब्धि प्रमुखनी इष्ठा न होवाथी शुद्ध चित्तवाला एवा तथा (तवे के०) तपसि एटले तपस्याने विषे (रयस्स के०) रतस्य एटले आसक्त एवा (सि के०) अस्य एटले ए साधुनुं (जं के०) यत् एटले जे (पुरेकं के०) पुराकृतं एटले पूर्वजवे उपाजेलुं एवुं (मलं के०) मलं एटले मेलुं अशुच कर्म जे ते (जोइणा के०) ज्योतिषा एटले अग्निवडे (समीरिञ्चं के०) समीरितं एटले प्रेरित एवुं अर्थात् अग्निथी तपायलुं (रूपमलं व के०) रूप्यमलमिव एटले अग्निना तापथी रूपानुं मल जेम नीकली जाय ठे तैम (विसुप्पई के०) विशुद्ध्यति एटले शुद्ध थाय ठे, निर्जरा पामे ठे. ॥ ६३ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । अस्य साधोः यत् मलं कर्ममलं तत् विशुद्ध्यते
अपैति दूरे यातीत्यर्थः । किञ्चूतं मलम् । पुराकृतं जन्मान्तरेषु उपात्तमुपार्जितम् । के-
न किंवत् । यथा रूप्यमलम् । किञ्चूतं रूप्यमलम् । समीरितं प्रेरितं । केन । ज्योति-
षाग्निना । किञ्चूतस्य साधोः । स्वाध्यायसङ्ख्यानरतस्य स्वाध्याय एव सङ्ख्यानं स्वाध्या-
यसङ्ख्यानं तत्र रतस्य आसक्तस्य । पुनः किञ्चूतस्य साधोः । त्रातुः स्वस्य परस्य उन्न-
येषां च रक्षणशीलस्य । पुनः किञ्चूतस्य साधोः । अपापत्रावस्य लब्ध्यादीनां या अपेक्षा
तया रहिततया शुद्धचित्तस्य । पुनः किञ्चूतस्य साधोः । तपसि अनशनादौ द्वादश-
विधे रतस्य । एवंविधस्य शुद्धस्य साधोः पापं दूरे यातीति परमार्थः ॥ ६३ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयन्नाह । सध्याय त्ति सूत्रम् । स्वाध्याय एव सङ्ख्यानं तत्र र-
तस्य सक्तस्य त्रातुः स्वपरोक्षयत्राणशीलस्य अपापत्रावस्य लब्ध्याद्यपेक्षारहिततया
शुद्धचित्तस्य तपस्यनशनादौ यथाशक्ति रतस्य विशुद्ध्यतेऽपैति । यदस्य साधोर्मलं
कर्ममलं पुराकृतं जन्मान्तरोपात्तम् । दृष्टान्तमाह । समीरितं प्रेरितं रूप्यमलमिव
ज्योतिषाग्निनेति सूत्रार्थः ॥ ६३ ॥

से तारिसे दुःखसहे जिइंदिए, सुएण जुत्ते अममे अकिंचणे ॥

विरायई कम्मघणंमि अवगए, कसिएप्रपुडावगमे व चंदिमिति बेमि ॥ ६४ ॥

आयारपणिही णाम अप्रयणं संमत्तं ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) ततश्च । स तादृशः पूर्वोक्तगुणयुक्तः साधुः दुःखसहः परीषह-
जेता । श्रुतेन युक्तः । अममो ममत्वरहितः । अकिंचनो द्रव्यकिंचनरहितः । विरा-
जते कर्मघने ज्ञानावरणादिकर्मघने अपगते सति केवलज्ञानलाभात् । कृत्स्नात्रपुटा-
पगमे चन्द्रमा इवेति ब्रवीमीति ॥ ६४ ॥ इत्याचारप्रणिध्यध्ययनावचूरिः ॥ ७ ॥

(अर्थ.) माटे से इत्यादि सूत्र. (तारिसे के०) तादृशः एटले पूर्वोक्त गुणयुक्त
एवा (दुःखसहे के०) दुःखसहः एटले परीषहना जितनार एवा (जिइंदिए के०) जि-
तेन्द्रियः एटले पोतानां इन्द्रिय जेणे जीत्यां ठे एवा (सुएण के०) श्रुतेन एटले श्रुतवडे
(जुत्ते के०) युक्तः एटले युक्त एवा, (अममे के०) अममः एटले सर्वत्र ममतारहित
एवा तथा (अकिंचणे के०) अकिंचनः एटले द्रव्य ज्ञाव परिग्रह रहित एवा (से
के०) सः एटले ते पूर्वोक्त साधु जे ते (कसिएप्रपुडावगमे के०) कृत्स्नात्रपुटापगमे
एटले संपूर्ण अत्रमंडल (वादलानो समुदाय) विखेराइ गये ठते जेम (चंदिमा के०)

५३६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा

चंद्रमाः एटले चंद्रमा शोन्ने ठे तेम (कर्मघणम्मि के०) कर्मघने एटले कर्मरूप मेघ
(अणवण के०) अपगते एटले नाश पामे ठते (विरायइ के०) विराजते एटले शोन्ने
ठे. इति ब्रवीमि एनो अर्थ पूर्वे कहेल ठे ते माफक जाणवो. ॥ ६४ ॥

इति श्री दशवैकालिकसूत्रना आचारप्रणिधिनामा अध्ययननो वालावबोध संपूर्ण ॥७॥

(दीपिका.) ततश्च साधुः कीदृशो भवेदित्याह । स तादृशः पूर्वोक्तगुणयुक्तः साधु-
विराजते । क इव । चन्द्रमा इव । क सति । कृत्स्नात्रपुटापगमे समस्तानामत्रपुटानाम-
पगमे नाशे सति । अयं ज्ञावः । यथा शरत्काले चंद्रमाः शोचते तथा साधुरपि अपग-
तकर्मघनः समासादितकेवलालोको विराजत इत्यर्थः । किञ्चूतः साधुः । दुःखसहः प-
रीषहपीडासहः । पुनः किञ्चूतः साधुः जितेन्द्रियः पराजितश्रोत्रादिपञ्चेन्द्रियविषयः ।
पुनः किञ्चूतः साधुः । श्रुतज्ञानेन युक्तः विद्यावानित्यर्थः । पुनः किञ्चूतः साधुः । अ-
ममः सर्वत्र ममतारहितः । पुनः किञ्चूतः साधुः । अकिञ्चनः किञ्चनरहितः । ब्रवी-
मीति पूर्ववत् ॥ ६४ ॥

इति श्रीदशवैकालिके सूत्रे श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां दीपिकायामष्टमा-
ध्ययनं संपूर्णम् ॥ ७ ॥

(टीका.) ततः से तारिसे त्ति सूत्रम् । व्याख्या । स तादृशोऽनन्तरोदितगुणयुक्तः
साधुः दुःखसहः परीषहजेता जितेन्द्रियः पराजितश्रोत्रेन्द्रियादिः । श्रुतेन युक्तो
विद्यावानित्यर्थः । अममः सर्वत्र ममत्वरहितः । अकिञ्चनो ऽव्यज्ञावकिञ्चनरहितः
विराजते शोचते । कर्मघने ज्ञानावरणीयादिकर्ममेघे अपगते सति । निदर्शनमाह ।
कृत्स्नात्रपुटापगम इव चन्द्रमा इति । यथा कृत्स्ने कृष्णे वा अत्रपुटे अगपते सति
चन्द्रो विराजते शरदि तद्दसावपि अपगतकर्मघनः समासादितकेवलालोको
विराजत इति सूत्रार्थः ॥ ६४ ॥

ब्रवीमीति पूर्ववत् । उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव । व्याख्यातमाचार-
प्रणिध्यध्ययनम् ॥ ७ ॥

इति श्रीहरिचन्द्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकबृहदृत्तावष्टमाध्ययनम् ॥ ७ ॥

अष्टमाध्ययनं संपूर्णम् ॥ ७ ॥

यंजा व कोहा व मयप्पमाया, गुरुस्सगासे विणयं न सिक्के ॥

सो चेव उ तस्स अचूइजावो, फलं व कीअस्स वहाय होइ ॥ १ ॥

(अचूचूरिः) अथ विनयसमाध्ययनावचूरिः । पूर्वाध्ययने साधुनाचारे यत्नवता ज्ञाव्यमित्युक्तम् । इह च आचारवानेव विनयसंपन्नो जवति । अतोऽत्र विनय उच्यते । स्तम्जाद्वा मानाद्वा जात्यादिजिरुत्तमोऽहमिति । अहं गुरुजिराकुष्ट इति क्रोधादक्वान्तिलक्षणात् । मायाप्रमादात् । शूलं मे बाधत इत्यादिमायातः । प्रमादान्निद्रादेः । गुरोः सकाशे विनयं ग्रहणासवेनशिक्षारूपं न शिक्षेत । स एव तु स्तम्जादिर्विनयशिक्षाविघ्नहेतुस्तस्य जडमतेः । अचूतेर्जावोऽचूतिजावोऽसंपन्नाव इत्यर्थः । किमित्याह । वधाय गुणलक्षणजावप्राणनाशाय जवति । दृष्टान्तमाह । फलमिव कीचकस्य । कीचको वंशस्तस्य यथा फलं वधाय जवति । सति तस्मिन्स्तस्य विनाशात्तद्भदिति ॥ १ ॥

(अर्थः) आचारप्रणिधिनामा अध्ययन कछुं. हवे विनयसमाधिनामक अध्ययननो आरंज करे ठे. आ अध्ययननो पूर्व अध्ययननी साथे संबंध आ रीते ठे. आठमा अध्ययनमां सामाचारीने सम्यक् प्रकारे पावनार साधुनुं वचन निरवद्य होय ठे, माटे निरवद्य वचन बोलवाने विषे साधुए यतना राखवी एम कछुं. हवे आ विनयसमाधिनामा अध्ययनने विषे ' सामाचारीने अनुसरिने चालनार साधु विनयसंपन्न ज होय ठे ' एम कहेवानुं ठे. आ संबंधे आवेल आ अध्ययननुं यंजा व इत्यादि प्रथम सूत्र. जे साधु (यंजा के०) स्तम्जात् एटले जातिहीन (हलकी जातना) तथा कुलहीन एवानी पासे हुं शी रीते शिखवा जाउं ? एवा अहंकारथी, (व के०) वा एटले अथवा (कोहा के०) क्रोधात् एटले कंइ पण कारणथी उत्पन्न थएल रोषथी (व के०) वा एटले अथवा (मयप्पमाया के०) मायाप्रमादात् एटले कपटथी अथवा निद्रा प्रमुख प्रमादथी (गुरुस्सगासे के०) गुरोः सकाशे एटले आचार्य प्रमुख गुरुनी पासे (विणयं के०) विनयं एटले आसेवन प्रमुख विनय प्रत्ये (न सिक्के के०) न शिक्षते एटले शिखतो नथी. (सो चेव के०) स चेव एटले ते स्तंज, क्रोध प्रमुख जे ते ज (उ के०) तु एटले निश्चये करीने (तस्स के०) तस्य एटले ते साधुनो (अचूइजावो के०) अचूतिजावः एटले ज्ञानरूप संपदानो नाश करनारो एवो (कीअस्स के०) कीचकस्य एटले वांसना (फलं व के०) फलमिव एटले फलनी पेटे पोताना (वहाय के०) वधाय एटले गुणरूप जाव प्राणना

५३८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

नाशने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. वांसने फल आवे तो तेनो नाश थाय ठे, ए वात प्रसिद्ध ठे. ॥ १ ॥

(टीका.) अथ विनयसमाध्याख्यं नवममध्ययनं व्याख्यायते । तस्य नवमाध्ययनस्य चत्वार उद्देशाः । तत्र प्रथमोद्देशकमाह । इह च अयं संबन्धः । पूर्वाध्ययने निःपापं वचनमाचारे प्रणिहितस्य सम्यक् स्थितस्य जवतीति तत्र यत्नवता ज्ञाव्यम् । इत्येतत् उक्तम् । इह तु आचारप्रणिहितो यथायोग्यविनयसंपन्न एव जवति । इत्येतदुच्यते । तथाहि शिष्यः गुरोः सकाश आचार्यादेः समीपे विनयमासेवनारूपं शिक्षारूपं च न शिक्षते, न उपादत्ते, न गृह्णातीत्यर्थः । कस्मात् । स्तम्भाद्वा । कथमहं जात्यादिमान् जात्यादिहीनस्य गुरोः समीपे शिक्षे । तथा क्रोधात् कथंचिदसत्यकरणप्रेरितो रोषाद् वा । तथा मायातः शूलं मे बाधत इत्यादिकपटेन । तथा प्रमादात् प्रक्रान्तमुचितमजानन् निद्रादीनां व्यासङ्गेन । स्तम्भादीनां क्रमेण उपन्यासश्च इदमेव अमीषां विनयस्य विघ्नतामाश्रित्य ख्यापनार्थः । तदेवं स्तम्भादिष्यो गुरोः समीपे विनयं न शिक्षते । अन्ये तु आचार्या एवं पठन्ति । गुरोः समीपे विनये न तिष्ठति, विनये न वर्तते, विनयं न आसेवत इत्यर्थः । इह स एव स्तम्भादिर्विनयशिक्षाविघ्नहेतुस्तस्य जडमतेः अचूतिज्ञाव इति । अचूतेर्जावः अचूतिज्ञावः असंपन्नाव इत्यर्थः । किमित्याह । वधाय जवति । गुणद्वक्षणज्ञावप्राणविनाशाय जवति । दृष्टान्तमाह । फलमिव कीचकस्य । कीचको वंशस्तस्य फलं यथा वधाय जवति । तस्मिन्सति तद्विनाशनात् । तद्वत् इति ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना विनयसमाध्याख्यमारभ्यते । अस्य चायमज्ञिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने निरवयं वच आचारे प्रणिहितस्य जवतीति तत्र यत्नवता जवितव्यमित्येतदुक्तम् । इह त्वाचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्न एव जवतीत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ आचारप्रणिहाणंमि, से सम्मं वट्टई बुहे ॥ णाणादीण विणीए जे, मोक्कठा निविगिष्ठए ॥ इत्यनेनाज्ञिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नानिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र च विनयसमाधिरिति द्विपदं नाम । तन्निक्षेपायाह ॥ विनयस्स समाहीए, निक्खेवो होइ दोण्ह वि चउक्को ॥ दवविणयंमि तिणिसो, सुवणमिच्चैवमाईणि ॥ ७६ ॥ व्याख्या ॥ विनयस्य प्रसिद्धतत्त्वस्य समाधेश्च प्रसिद्धतत्त्वस्यैव । न्यासो जवति द्वयोरपि चतुष्को नामादिज्ञेदात् । तत्र नामस्थापने ह्युत्त्वादनाहत्य द्रव्यविनयमाह । द्रव्यविनये ज्ञशरीरद्रव्यशरीरव्यतिरिक्ते तिनिशो वृद्धविशेष उदाहरणम् । स रथाङ्गादिषु यत्र यत्र यथा विनीयते तत्र

तत्र तथा परिणमति योग्यत्वादिति । तथा सुवर्णमित्यादीनि कटककुण्डलादिप्रकारेण विनयनाद् द्रव्याणि द्रव्यविनयः । आदिशब्दात्तद्योग्यरूप्यादिपरिग्रह इति गार्थार्थः ॥ सांप्रतं ज्ञावविनयमाह ॥ लोकोपचारविणुत्, अठनिमित्तं च कामहेतुं च ॥ जयविणयमुक्त्विणुत्, विणुत् खलु पंचहा होइ ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ लोकोपचारविनयो लोकप्रतिपत्तिफलोऽर्थनिमित्तं चार्थप्राप्त्यर्थं च कामहेतुश्च कामनिमित्तश्च । तथा जयविनयो जयनिमित्तो मोहविनयो मोहनिमित्तः । एवमुपाधिज्ञेदाद्विनयः खलु पञ्चधा पञ्चप्रकारो जवतीति गार्थासमासार्थः ॥ ॥ व्यासार्थान्निधित्तया तु लोकोपचारविनयमाह ॥ अप्रुष्ठाणं अंजलि, आसणदाणं अइहिपूश्चा य ॥ लोकोपचारविणुत्, देवपूश्चा य विहवेण ॥ ७८ ॥ व्याख्या ॥ अज्युष्ठानं तदुचितस्यागतस्याजिमुखमुष्ठानम् । अंजलिर्विज्ञापनादौ । आसनदानं च गृहागतस्य प्रायेण । अतिथिपूजा चाहारादिदानेन । एष इष्टंभूतो लोकोपचारविनयः । देवतापूजा च यथाजक्ति बद्ध्याद्युपचाररूपा विज्ञवेनेति यथाविज्ञवं विज्ञवोचितेति गार्थार्थः ॥ ॥ उक्तो लोकोपचारविनयोऽर्थविनयमाह ॥ अप्रासवित्तिठंदा-एवत्तणं देसकालदाणं च ॥ अप्रुष्ठाणं अंजलि-आसणदाणं च अठकए ॥ ७९ ॥ व्याख्या ॥ अज्याशवृत्तिर्नरेन्द्रादीनां समीपावस्थानं, ठन्दोऽनुवर्तनमजिप्रायाराधनं, देशकालदानं च कटकादौ विशिष्टनृपतेः । प्रस्तावदानं च तथाज्युष्ठानमज्जलिरासनदानं च नरेन्द्रादीनामेव कुर्वन्त्यर्थकृतेऽर्थार्थमिति गार्थार्थः ॥ ४ ॥ उक्तोऽर्थविनयः । कामादिविनयमाह ॥ एमेव कामविणुत्, जए अ नेअध्वमाणुपुवीए ॥ मोस्कंमि वि पंचविहो, परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ८० ॥ व्याख्या ॥ एवमेव यथार्थविनय उक्तोऽज्याशवृत्त्यादिः । तथा कामविनयः । जये चेति । जयविनयश्च ज्ञातव्यो विज्ञेयः । आनुपूर्व्या परिपाठ्या । तथाहि । कामिनो वेश्यादीनां कामार्थमेवाज्याशवृत्त्यादि यथाक्रमं सर्वं कुर्वन्ति । प्रेष्याश्च जयेन स्वामिनामित्युक्तौ कामजयविनयौ । मोहविनयमाह । मोहेऽपि मोहविषयो विनयः पञ्चविधः पञ्चप्रकारः । प्ररूपणा निरूपपणा तस्यैषा जवति वक्ष्यमाणेति गार्थार्थः ॥ ॥ दंसणनाणचरित्ते, तवे अ तह उंवयारिए चव ॥ एसो अ मोस्कविणुत्, पंचविहो होइ नायवो ॥ ८१ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्र्येषु दर्शनज्ञानचारित्र्यविषयः । तपसि च तपोविषयश्च तथा औपचारिकश्चैव प्रतिरूपयोगव्यापारश्चैव । एष तु मोहविनयो मोहनिमित्तः पञ्चविधो जवति ज्ञातव्य इति गार्थासमासार्थः ॥ व्यासार्थेन दर्शनविनयमाह ॥ दवाण सवजावा, उवइठा जे जहा जिणवरेहिं ॥ ते तह सदहइ नरो, दंसणविणुत् हवइ तम्हा ॥ ८२ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्याणां धर्मास्तिकायादीनां सर्वजावाः सर्वपर्याया उपदिष्टाः कथिता येऽगुरुलब्धादयो यथा येन प्रकारेण

५३८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

नाशने अर्थे (होइ के०) ञवति एटले थाय ठे. वांसने फल आवे तो तेनो नाश थाय ठे, ए वात प्रसिद्ध ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ विनयसमाध्याख्यं नवममध्ययनं व्याख्यायते । तस्य नवमाध्ययनस्य चत्वार उद्देशाः । तत्र प्रथमोद्देशकमाह । इह च अयं संबन्धः । पूर्वाध्ययने निःपापं वचनमाचारे प्रणिहितस्य सम्यक् स्थितस्य ञवतीति तत्र यत्नवता ञाव्यम । इत्येतत् उक्तम् । इह तु आचारप्रणिहितो यथायोग्यविनयसंपन्न एव ञवति । इत्येतदुच्यते । तथाहि शिष्यः गुरोः सकाश आचार्यादेः समीपे विनयमासेवनारूपं शिक्षारूपं च न शिक्षते, न उपादत्ते, न गृह्णातीत्यर्थः । कस्मात् । स्तम्भाद्वा । कथमहं जात्यादिमान् जात्यादिहीनस्य गुरोः समीपे शिक्षे । तथा क्रोधात् कथंचिदसत्यकरणप्रेरितो रोषाद् वा । तथा मायातः शूलं मे बाधत इत्यादिकपटेन । तथा प्रमादात् प्रक्रान्तमुचितमजानन् निद्रादीनां व्यासङ्गेन । स्तम्भादीनां क्रमेण उपन्यासश्च इत्थमेव अमीषां विनयस्य विघ्नतामाश्रित्य ख्यापनार्थः । तदेवं स्तम्भादिभ्यो गुरोः समीपे विनयं न शिक्षते । अन्ये तु आचार्या एवं पठन्ति । गुरोः समीपे विनये न तिष्ठति, विनये न वर्तते, विनयं न आसेवत इत्यर्थः । इह स एव स्तम्भादिर्विनयशिक्षाविघ्नहेतुस्तस्य जडमतेः अचूतिञाव इति । अचूतेर्जावः अचूतिञावः असंपन्नाव इत्यर्थः । किमित्याह । वधाय ञवति । गुणलक्षणञावप्राणविनाशाय ञवति । दृष्टान्तमाह । फलमिव कीचकस्य । कीचको वंशस्तस्य फलं यथा वधाय ञवति । तस्मिन्सति तद्विनाशनात् । तद्वत् इति ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना विनयसमाध्याख्यमारभ्यते । अस्य चायमज्ञिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने निरवद्यं वच आचारे प्रणिहितस्य ञवतीति तत्र यत्नवता ञवितव्यमित्येतदुक्तम् । इह त्वाचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्न एव ञवतीत्येतदुच्यते । उक्तं च ॥ आचारपणिहाणंमि, से सम्मं वट्टई बुहे ॥ णाणादीण विणीए जे, मोक्कठा निविगिष्ठए ॥ इत्यनेनाज्ञिसंबन्धेनायातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षेपः । तत्र च विनयसमाधिरिति द्विपदं नाम । तन्निक्षेपायाह ॥ विनयस्स समाहीए, निस्केवो होइ दोण्ह वि चउक्को ॥ दवविणयंमि तिणिसो, सुवण्णमिञ्चेवमाईणि ॥ ७६ ॥ व्याख्या ॥ विनयस्य प्रसिद्धतत्त्वस्य समाधेश्च प्रसिद्धतत्त्वस्यैव । न्यासो ञवति द्वयोरपि चतुष्को नामादिज्ञेदात् । तत्र नामस्थापने कुसुत्वादनादृत्य द्रव्यविनयमाह । द्रव्यविनये ज्ञशरीरञ्जव्यशरीरव्यतिरिक्ते तिनिशो वृद्धविशेष उदाहरणम् । स रथाङ्गादिषु यत्र यत्र यथा विनीयते तत्र

तत्र तथा परिणमति योग्यत्वादिति । तथा सुवर्णमित्यादीनि कटककुण्डलादिप्रकारेण विनयनाद् द्रव्याणि द्रव्यविनयः । आदिशब्दात्तद्योग्यरूप्यादिपरिग्रह इति गार्थार्थः ॥ सांप्रतं ज्ञावविनयमाह ॥ लोगोवयारविणुं, अठनिमित्तं च कामहेतुं च ॥ जयविणयमुखविणुं, विणुं खलु पंचहा होइ ॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ लोकोपचारविनयो लोकप्रतिपत्तिफलोऽर्थनिमित्तं चार्थप्राप्त्यर्थं च कामहेतुश्च कामनिमित्तश्च । तथा जयविनयो जयनिमित्तो मोक्षविनयो मोक्षनिमित्तः । एवमुपाधिभेदाद्विनयः खलु पञ्चधा पञ्चप्रकारो जवतीति गार्थासमासार्थः ॥ ॥ व्यासार्थान्निधित्तया तु लोकोपचारविनयमाह ॥ अप्रुठाणं अंजलि, आसणदाणं अइहिपूआ य ॥ लोगोवयारविणुं, देवपूआ य विह्वेण ॥ ७८ ॥ व्याख्या ॥ अज्युष्ठानं तदुचितस्यागतस्याज्जिमुखमुष्ठानम् । अंजलिर्विज्ञापनादौ । आसनदानं च गृहागतस्य प्रायेण । अतिथिपूजा चाहारादिदानेन । एष इत्थंभूतो लोकोपचारविनयः । देवतापूजा च यथाज्जक्ति बल्याद्युपचाररूपा विज्वेनेति यथाविज्वं विज्वोचितेति गार्थार्थः ॥ ॥ उक्तो लोकोपचारविनयोऽर्थविनयमाह ॥ अप्रासवित्तिठंदा-णुवत्तणं देसकालदाणं च ॥ अप्रुठाणं अंजलि-आसणदाणं च अठकए ॥ ७९ ॥ व्याख्या ॥ अज्याशवृत्तिर्नरेन्द्रादीनां समीपावस्थानं, ठन्दोऽनुवर्तनमज्जिप्रायाराधनं, देशकालदानं च कटकादौ विशिष्टनृपतेः । प्रस्तावदानं च तथाज्युष्ठानमञ्जलिरासनदानं च नरेन्द्रादीनामेव कुर्वन्त्यर्थकृतेऽर्थार्थमिति गार्थार्थः ॥ ४ ॥ उक्तोऽर्थविनयः । कामादिविनयमाह ॥ एमेव कामविणुं, जए अ नेअवमाणुपुवीए ॥ मोक्कंमि वि पंचविहो, परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ८० ॥ व्याख्या ॥ एवमेव यथार्थविनय उक्तोऽज्याशवृत्त्यादिः । तथा कामविनयः । जये चेति । जयविनयश्च ज्ञातव्यो विज्ञेयः । आनुपूर्व्या परिपाट्या । तथाहि । कामिनो वेश्यादीनां कामार्थमेवाज्याशवृत्त्यादि यथाक्रमं सर्वं कुर्वन्ति । प्रेष्याश्च जयेन स्वामिनामित्युक्तौ कामजयविनयौ । मोक्षविनयमाह । मोक्षेऽपि मोक्षविषयो विनयः पञ्चविधः पञ्चप्रकारः । प्ररूपणा निरूपणणा तस्यैषा जवति वक्ष्यमाणेति गार्थार्थः ॥ ॥ दंसणनाणचरित्ते, तवे अ तह उवयारिए चव ॥ एसो अ मोक्कविणुं, पंचविहो होइ नायवो ॥ ८१ ॥ व्याख्या ॥ दर्शनज्ञानचारित्र्येषु दर्शनज्ञानचारित्र्यविषयः । तपसि च तपोविषयश्च तथा औपचारिकश्चैव प्रतिरूपयोगव्यापारश्चैव । एष तु मोक्षविनयो मोक्षनिमित्तः पञ्चविधो जवति ज्ञातव्य इति गार्थासमासार्थः ॥ व्यासार्थेन दर्शनविनयमाह ॥ द्वाण सवजावा, उवइठा जे जहा जिणवरेहिं ॥ ते तह सइहइ नरो, दंसणविणुं हवइ तम्हा ॥ ८२ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्याणां धर्मास्तिकायादीनां सर्वजावाः सर्वपर्याया उपदिष्टाः कथिता येऽगुरुलघ्वादयो यथा येन प्रकारेण

जिनवरैस्तीर्थकरैस्तान् ज्ञावांस्तथा तेन प्रकारेण श्रद्धते नरः । श्रद्धधानश्च कर्म विन-
यति यस्माद्दर्शनविनयो ज्ञवति तस्माद्दर्शनाद्धिनयो दर्शनविनय इति गाथार्थः ॥ ज्ञा-
नविनयमाह ॥ नाणं सिक्कइ नाणं, गुणेश् नाणेण कुणइ किच्चाइ ॥ नाणी नवं न वं-
धइ, नाणविणीउं हवइ तम्हा ॥ ७३ ॥ व्याख्या ॥ ज्ञानं शिक्षयत्यपूर्वं ज्ञानमादत्ते ।
ज्ञानं गुणयति गृहीतं सत्प्रत्यावर्त्तयति । ज्ञानेन करोति कृत्यानि संयमकृत्यानि । एवं
ज्ञानी नवं कर्म न बध्नाति । प्राक्तनं च विनयति यस्माज्ज्ञानविनीतो ज्ञानेनापनीत-
कर्मा ज्ञवति तस्मादिति गाथार्थः ॥ चारित्रविनयमाह ॥ अठविहं कम्मचयं,
जम्हा रिक्तीकरेइ जयमाणो ॥ नवमन्नं च न बंधइ, चरित्तविणीउं हवइ तम्हा ॥ ७५ ॥
व्याख्या ॥ अष्टविधमष्टप्रकारं कर्मचयं कर्मसंघातं प्राग्बद्धं यस्माद्धिक्तं करोति,
तुष्टतापादनेनापनयति । यतमानः क्रियायां यत्नपरः । तथा नवमन्यं च कर्मचयं न
बध्नाति । यस्माच्चारित्रविनय इति, चारित्राद्धिनयश्चारित्रविनयश्चारित्रेण विनीत-
कर्मा ज्ञवति तस्मादिति गाथार्थः ॥ तपोविनयमाह ॥ अवणेश् तवेण तमं, उवणेश्
अ सग्गमोक्कमप्पाणं ॥ तवविणयनिष्ठयमई, तवोविणीउं हवइ तम्हा ॥ ७५ ॥ व्याख्या ॥
अपनयति तपसा तमोऽज्ञानमुपनयति च स्वर्गं मोक्षमात्मानं जीवम् । तपोविनयनि-
श्चयमतिर्यस्मादेवंविधस्तपोविनीतो ज्ञवति तस्मादिति गाथार्थः ॥ उपचारविनयमाह ॥
अह उवयारिउं पुण, डुविहो विणउं समासउं होइ ॥ पडिरूवजोगजुंजण, तहय अ-
णासायणाविणउं ॥ ७६ ॥ व्याख्या ॥ अथौपचारिकः पुनर्द्विविधो विनयः समासतो
ज्ञवति । द्वैविध्यमेवाह । प्रतिरूपयोगयोजनम् । तथानाशातनाविनय इति गाथा-
समासार्थः ॥ व्यासार्थमाह ॥ पडिरूवो खलु विणउं, काइअजोएइवाइमाणसिउं ॥ अठ-
चउविहडुविहो, परूवणा तस्सिमा होइ ॥ ७७ ॥ प्रतिरूप उचितः खलु विनयस्त्रिवि-
धः । काययोगे च वाचि मनसि कायिको वाचिको मानसिकश्च अष्टचतुर्विधद्विविध
इत्यर्थः । कायिकोऽष्टविधः, वाचिकश्चतुर्विधः, मानसो द्विविधः । प्ररूपणा तस्य कायि-
काष्टविधादेरियं ज्ञवति वक्ष्यमाणलक्षणेति गाथार्थः ॥ कायिकमाह ॥ अणुठय अंज-
लि, आसणदाणं अज्जिग्गहकिई अ ॥ सुस्सूसणमणुगण्ण, संसाहण काय अठविहो
॥ ७७ ॥ व्याख्या ॥ अज्युष्ठानमर्हस्य, अज्जलिः प्रश्नादौ, आसनदानं पीठकाद्युपन-
यनमज्जिग्रहो गुरुनियोगकरणाजिसंधिः, कृतिश्चेति कृतिकर्म वन्दनमित्यर्थः । शुश्रूषणं
विधिवद्दूरासन्नतया सेवनं, अनुगमनमागच्छतः प्रत्युज्जमनं, संसाधनं च गच्छतोऽनुव्र-
जनं चाष्टविधः कायविनय इति गाथार्थः ॥ वागादिविनयमाह ॥ हिअमिअअफरुस-
वाई, अणुवाई ज्ञासिवाइउं विणउं ॥ अकुसलचित्तनिरोहो, कुसलमणुउदीरणा चव
॥ ७८ ॥ व्याख्या ॥ हितमितापरुषवागिति । हितवाग्धितं वक्ति परिणामसुन्दरं, मितवा-

मितं स्तोत्रैरक्षरैः, अपरुषवागपरुषमनिधुरं तथा अनुविचिन्त्यन्नापी स्वालोचितव-
 क्तेति वाचिको विनयः । तथा अकुशलमनोनिरोधः । आर्तध्यानादिप्रतिषेधेन कुशलम-
 नजदीरणं चैव धर्मध्यानादिप्रवृत्त्येति मानस इति गायार्थः ॥ आह । किमर्थमयं प्रति-
 रूपविनयः कस्य चैष इत्युच्यते ॥ पडिरूवो खलु विणुं, पराणुअत्तिमइउं मुणेअद्वो ॥
 अप्पडिरूवो विणुं नायवो केवदीणं तु ॥ ६० ॥ व्याख्या ॥ प्रतिरूप उचितः खलु विनयः
 परानुवृत्त्यात्मकः तत्तद्दस्त्वपेक्षया प्राय आत्मव्यतिरिक्तप्रधानानुवृत्त्यात्मको मन्तव्यः ।
 अयं च बाहुद्वयेन उन्नस्थानाम् । तथाप्रतिरूपो विनयः अपरानुवृत्त्यात्मकः स च
 ज्ञातव्यः केवलिनामेव । तेषां तेनैव प्रकारेण कर्मविनयनात् । तेषामपीत्वरः प्रति-
 रूपोऽज्ञातकेवलज्ञावानां जवत्येवेति गायार्थः ॥ उपसंहरन्नाह ॥ एसो जे परिकहिउं,
 विणुं पडिरूवलक्कणो तिविहो ॥ वावन्नविहिविहाणं, वेंति अणासायणाविणयं ॥
 ६१ ॥ व्याख्या ॥ एषोऽनन्तरोदितो जे जवतां परिकथितो विनयः प्रतिरूपदक्षणस्त्रिविधः
 कायिकादिः । द्विपञ्चाशद्विधिविधानमेतावत्प्रज्ञेदमित्यर्थः । नुवतेऽज्जिदधति । ती-
 र्थकरा अनाशातनाविनयं वक्ष्यमाणमिति गायार्थः ॥ एतदेवाह ॥ तिठगरसिद्धकु-
 लगण-संघक्रियाधम्मनाणनाणीणं ॥ आयरिअ येर उप्पा, गणीणं तेरस पयाणि ॥ ६२ ॥
 तीर्थकरसिद्धकुलगणसंघक्रियाधर्मज्ञानज्ञानिनां तथा आचार्यस्थविरोपाध्यायगणिनां
 संबन्धीनि त्रयोदश पदानि । अत्र तीर्थकरसिद्धौ प्रसिद्धौ । कुलं नागेन्द्रकुलादि ।
 गणः कोटिकादिः । संघः प्रतीतः । क्रियास्तिवादरूपा । धर्मः श्रुतधर्मादिः । ज्ञानं
 मत्यादि । ज्ञानिनस्तद्वन्तः । आचार्यः प्रतीतः । स्थविरः सीदतां स्थिरीकरणहेतुः ।
 उपाध्यायः प्रतीतः । गणाधिपतिर्गणिरिति गायार्थः ॥ एतानि त्रयोदश पदानि अना-
 शातनादिजिश्चतुर्जिगुणितानि द्विपञ्चाशद्भवन्तीत्याह ॥ अणासायणा य जत्ती, बहुमाणां
 वन्नसंजलणा य ॥ तिठगराई तेरस, चउग्गुणा होंति वावन्ना ॥ ६३ ॥ व्याख्या ॥ अनाशातना
 च तीर्थकरादीनां । सर्वथा अहीलनेत्यर्थः । तथा जक्तिस्तेप्वेवोचितोपचाररूपा । तथा
 बहुमानस्तेप्वेवान्तरजावप्रतिबन्धरूपः । तथा च वर्णसंज्वलना तीर्थकरादीनामेव सद्भूत-
 गुणोत्कीर्तना । एवमनेन प्रकारेण तीर्थकरादयस्त्रयोदश चतुर्गुणा अनाशातनाद्युपाधि-
 ज्ञेदेन जवन्ति द्विपञ्चाशद्भेदा इति गायार्थः ॥ उक्तो विनयः । सांप्रतं समाधिरुच्यते ।
 तत्रापि नामस्थापने कुण्ठत्वादिनादृश्य इव्यादिसमाधिमाह ॥ इवं जेण व दवेण, समार्ही
 आहिअं च जं दवं ॥ जावसमाहि चउविह, इंसणनाणे तवचरिन्ते ॥ ६४ ॥ व्याख्या ॥
 इव्यमिति । इव्यमेव समाधिः इव्यसमाधिः यथामात्रकमविरोधि वा दीरगुणादि ।
 तथा येन वा इव्येणोपयुक्तेन समाधिल्लिफलादिना तद् इव्यसमाधिरिति । तथा
 आहितं वा यद् इव्यं समतां तुदारोपितपलशतादिवत्त्वस्थाने । तद् इव्यं समा-

५४९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

धिरित्युक्तो द्रव्यसमाधिः । ज्ञावसमाधिमाह । ज्ञावसमाधिः प्रशस्तज्ञावाविरोधलक्ष-
णश्चतुर्विधः । चातुर्विध्यमेवाह । दर्शनज्ञानतपश्चारित्रेषु । एतद्विषयो दर्शनादीनां व्य-
स्तानां समस्तानां वा सर्वथाविरोध इति गाथार्थः ॥ उक्तः समाधिः । तदन्विधानान्नाम-
निष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादि चर्चः पूर्ववत् । ता-
वद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितदिगुणयुतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् । यं ज्ञा व त्ति । अस्य
व्याख्या । स्तम्नाद्वा मानाद्वा जात्यादिनिमित्तात्क्रोधाद्वा अक्षान्तिलक्षणान्मायाप्र-
मादादिति । मायातो निकृतिरूपायाः प्रमादान्निद्रादेः सकाशात् । किमित्याह । गुरोः
सकाश आचार्यादेः समीपे विनयमासेवनाशिक्षान्नेदन्निन्नं न शिक्षते नोपादत्ते । तत्र
स्तम्नात्कथमहं जात्यादिमान् जात्यादिहीनसकाशे शिक्षामीत्येवं क्रोधात्कचिद्विदित्य-
करणचोदितो रोषाद्वा मायातः शूलं मे क्रियत इत्यादिव्याजेन, प्रमादात्प्रकान्तोचित-
मनवबुद्ध्यमानो निद्रादिव्यासङ्गेन । स्तम्नादिक्रमोपन्यासश्चेत्त्वमेवामीषां विनयविघ्नहेतु-
तामाश्रित्य प्राधान्यख्यापनार्थः । तदेवं स्तम्नादिष्यो गुरोः सकाशे विनयं न शिक्षते ।
अन्ये तु पठन्ति । गुरोः सकाशे विनये न तिष्ठति, विनये न वर्तते । विनयं नासेवत इ-
त्यर्थः । इह च स एव तु स्तम्नादिर्विनयशिक्षाविघ्नहेतुः । तस्य जडमतेरञ्जूतिज्ञाव
इत्यञ्जूतेर्जावोऽञ्जूतिज्ञावः । असंपद्भाव इत्यर्थः । किमित्याह । वधाय ऋवति गुणल-
क्षणज्ञावप्राणविनाशाय ऋवति । दृष्टान्तमाह । फलमिव कीचकस्य । कीचको वंश-
स्तस्य यथा फलं वधाय ऋवति । सति तस्मिन्स्तस्य विनाशात्तद्वदिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

जे आवि मंदिति गुरुं वइत्ता, डहरे इमे अप्पसुअति नच्चा ॥

हीलंति मिहं पडिवज्जमाणा, करंति आसायण ते गुरुणां ॥ २ ॥

(अवचूरिः) ये चापि केचन द्रव्यसाधवो मन्दः सत्प्रज्ञाविकल इति गुरुं विदित्वा ।
रुहरोऽयमप्राप्तवयाः स्थापितः अद्वपश्रुत इति ज्ञात्वा मन्दादिशब्दैर्हीलयन्ति ।
असूयया महाप्रज्ञस्त्वमित्यादि । मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमाना गुरुर्न हीलनीय इति त-
त्त्वमनवगह्वन्तः । कुर्वन्त्याशातनां ते गुरुणाम् । अतो हीलना न कार्या ॥ २ ॥

(अर्थ.) वही जे आवि इत्यादि सूत्र. (जे आवि के०) ये चापि एटले जे द्रव्य
साधुज (गुरुं के०) गुरुं एटले पोताना गुरुप्रत्ये (मंदिति के०) मन्द इति एटले
मंद ठे, बुद्धिशाली नथी, आगमनी वात युक्तिथी जाणवाने समर्थ नथी ए प्रकारे
(वइत्ता के०) विदित्वा एटले जाणीने तेमज तेवा कंइ कारणथी न्हानी अवस्था-
मांज पाटे स्थापन करेल गुरुने (इमे के०) इमे एटले आ (रुहरे के०) रुहराः एटले
काची उमरना ठे, तथा (अप्पसुअ ति के०) अद्वपश्रुता इति एटले अद्वपश्रुतना

जाण ठे ए प्रकारे (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (हीलंति के०) हीलयन्ति एटले गुरुनो तिरस्कार, निंदा प्रमुख करे ठे. (ते के०) ते एटले ते साधुर्ज (मिष्ठं के०) मिथ्यात्वं एटले मिथ्यात्व प्रत्ये (पडिवज्जमाणा के०) प्रतिपद्यमानाः एटले पामता ठता (गुरूणं के०) गुरूणां एटले गुरुनी (आसायण के०) आशातनां एटले आशातना प्रत्ये (करंति के०) कुर्वन्ति एटले करे ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) किं च । ये चापि केवलद्रव्यसाधवः अगम्भीरा जवन्ति । ते द्रव्यसाधवो गुरूणामाचार्याणामाशातनां लघुतापादनरूपां तत्स्थापनाया अवहुमानेन कुर्वन्ति । एकस्य गुरोराशातनायां सर्वेषां गुरूणामाशातना इति हेतोर्गुरूणामिति बहुवचनम् । मन्द इति ज्ञात्वा । सत्प्रज्ञाविकल इति ज्ञात्वा । तथा पुनः कारणान्तरस्थापितमप्राप्तवयसंगुरुं प्रति अयं रुहरः अप्राप्तवयाः खलु अयम् । तथा अयं गुरुः अल्पश्रुतः अनधीतसिद्धान्त इति ज्ञात्वा । हीलयन्ति । किं कुर्वन्तो हीलयन्ति । मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमानाः । गुरुर्न हीलनीय इति तत्त्वम् अन्यथा जानन्तः । अतो गुरोर्हीलना न कार्या इत्याह ॥ २ ॥

(टीका) किं च । जे आवि ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । ये चापि के चन द्रव्यसाधवोऽगम्भीराः । किमित्याह । मन्द इति गुरुं विदित्वा क्षयोपशमवैचित्र्यात्तन्त्रयुक्त्यालोचनासमर्थः सत्प्रज्ञाविकल इति स्वमाचार्यं ज्ञात्वा । तथा कारणान्तरस्थापितमप्राप्तवयसं रुहरोऽयमप्राप्तवयाः खल्वयं तथा अल्पश्रुत इत्यनधीतागम इति विज्ञाय । किमित्याह । हीलयन्ति सूययासूयया वा खिसयन्ति । सूययातिप्रज्ञस्त्वं वयोवृद्धो बहुश्रुत इति । असूयया तु मन्दप्रज्ञस्त्वमित्याद्यजिदधति । मिथ्यात्वं प्रतिपद्यमाना इति गुरुर्न हीलनीय इति तत्त्वमन्यथावगठन्तः कुर्वन्त्याशातनां लघुतापादनरूपां ते द्रव्यसाधवः गुरूणामाचार्याणां तत्स्थापनाया अवहुमानेन एकगुर्वाशातनायां सर्वेषामाशातनेति बहुवचनम् । अथवा कुर्वन्त्याशातनां स्वसम्यग्दर्शनादिज्ञावापहासरूपां ते गुरूणां संवन्धिनीं तन्निमित्तत्वादिति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

पगईइ मंदा वि जवंति एगे, डहरा वि अ जे सुअवुक्षोववेअ ॥

आयारमंतो गुणसुठिअप्पा, जे हीलिअ सिहिरि व चास कुळा ॥३॥

(अथचूरिः) प्रकृत्या स्वभावेन मन्दा अपि सद्बुद्धिरहिता अपि लघवोऽपि चान्येऽमन्दाः सत्प्रज्ञा अपि । जवन्ति इति वाक्यशेषः । किंविशिष्टाः । ये श्रुतबुद्ध्युपेता ज्ञानायाचारवन्तः । गुणसुस्थितात्मानः संग्रहादिपु गुणेषु सुष्ठु सारं स्थित आत्मा ये-

५४४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

षां ते तथा । तथाविधा न हीलनीयाः । ये हीलिताः खिसिताः शिखीवाग्निरिवेन्ध-
नसंघातं जस्मसात् कुर्युः । ज्ञानादिगुणसंघातमपनयेयुः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) माटे गुरुनी हीलना विगेरे न करवी एम कहे ठे. पगइ इत्यादि सूत्र.
(एगे के०) एके एटले केटला एक वयोवृद्ध साधुज (पगइइ के०) प्रकृत्या एटले
कर्मनी विचित्रताथी बनेला स्वजाव वडे (मंदा वि के०) मन्दा अपि एटले सारी बु-
द्धिथी रहित एवा पण (जवंति के०) जवन्ति एटले होय ठे. तेमज (जे के०) ये
एटले जे केटला एक साधुज (रुहरा वि के०) रुहरा अपि एटले वयथी न्हाना
होय तो पण (सुअबुद्धोववेआ के०) श्रुतबुद्ध्युपेताः एटले श्रुत अने बुद्धिवडे
युक्त एवा (जवंति के०) जवन्ति एटले होय ठे. (आचारमंता के०) आचारवन्तः
एटले ज्ञानाचार प्रमुखने सम्यक् प्रकारे पालनारा एवा तथा (गुणसुष्ठिअप्पा के०)
गुणसुस्थितात्मानः एटले गुणोने विषे स्थिर रह्यो ठे आत्मा जेमनो एवा (जे के०)
ये एटले उपर कहेला जे साधुज (हीलिआ के०) हीलिताः एटले हीलना कख्या
ठता (सिहिरिव के०) शिखीव एटले अग्निनी पेठे अर्थात् अग्नि जेम काष्ठ-
समुदायनुं जस्म करे ठे, तेम ते साधुज हीलना करनार शिष्यना ज्ञानादि गुण स-
मुदायनुं (ज्ञास के०) जस्म एटले जस्म (कुज्जा के०) कुर्युः एटले करे ठे. माटे
तेमनी हीलना न करवी. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) ये साधवस्ते गुरुन् प्रति एवं जानन्ति प्ररूपयन्ति । परं न तु
हीलयन्ति । एवं किमित्याह । एके केचन वयोवृद्धाः प्रकृत्या स्वजावेन कर्मवैचि-
त्र्यात् मन्दा अपि सद्बुद्धिरहिता अपि जवन्ति । तथा अन्ये केचन रुहरा अपि
अपरिणता अपि वयसा अमन्दा जवन्ति वाक्यशेषः । किंविशिष्टा इत्याह । ये श्रु-
तबुद्ध्या उपेताः सहिताः । तथा सत्प्रज्ञावन्तः । श्रुतेन बुद्धिजावेन वा जाविनीं
वृत्तिमाश्रित्य अद्वयश्रुता अपि सर्वथा आचारवन्तो ज्ञानाद्याचारसहिताः । पुनः किं-
विशिष्टाः । गुणसुस्थितात्मानः । गुणेषु सुष्टु जावसारं स्थित आत्मा येषां ते तथाविधा
न हीलनीयाः । ये हीलिताः खिसिताः शिखीव अग्निरिव इन्धनसमूहं जस्मसात् कुर्युः ।
ज्ञानादिगुणसमूहमपनयेयुरिति ॥ ३ ॥

(टीका.) अतो न कार्या हीलनेत्याह च । पगइ ति सूत्रम् । प्रकृत्या स्वजावेन
कर्मवैचित्र्यान्मन्दा अपि सद्बुद्धिरहिता अपि जवन्त्येके केचन वयोवृद्धा अपि । तथा
रुहरा अपि चापरिणता अपि च वयसान्येऽमन्दा जवन्तीति वाक्यशेषः । किंवि-
शिष्टा इत्याह । ये च श्रुतबुद्ध्युपेतास्तथा सत्प्रज्ञावन्तः । श्रुतेन बुद्धिजावेन वा जा-

विनीं वृत्तिमाश्रित्याद्वपश्रुता इति सर्वथा आचारवन्तो ज्ञानाद्याचारसमन्विता गुण-
सुस्थितात्मानो गुणेषु संग्रहोपग्रहादिषु सुप्तु ज्ञावसारं स्थित आत्मा येषां ते तथाविधा
न हीलनीयाः । ये हीलिताः खिसिताः शिखीवाग्निरिवेन्धनसंघातं जस्मसात्कुर्युर्ज्ञा-
नादिगुणसंघातमपनयेयुरिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

जे आवि नागं महरं ति नच्चा, आसायए से अहिआय होइ ॥
एवायरिअंपि हु हीलयंतो, निअठई जाइपहं खु मंदो ॥ ४ ॥

(अचूरिः) विशेषेण रुहरहीलनादोषमाह । अत्रैव दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्महदन्त-
रमाह । यश्चापि कश्चिदपि नागं रुहरं बालमिति ज्ञात्वा आशातयति किलिञ्चादिना
कदर्थयति । स कदर्थ्यमानो नागः से तस्य कदर्थकस्याहिताय जवति । जद्वारेण
प्राणनाशाय स्यात् । एवमाचार्यमपि कारणतोऽपरिणतमेव स्थापितं हीलयन् नि-
र्गठति जातिपन्थानं छीन्द्रियादिजातिमार्गम् । मन्दोऽङ्गः संसारं ज्रमतीत्यर्थः ॥ ४ ॥

(अर्थ.) हवे कांइ तेवाज कारणथी पाटे वेठेला न्हानी वयना साधुनी हीलना
करवामां बहु दोष ठे एम कहे ठे. जे आवि इत्यादि सूत्र. (जे आवि के०) यश्चापि
एटले जे कोइ अङ्ग पुरुष (नागं के०) नागं एटले सर्पने (रुहरति के०) रुहर इति
एटले न्हानो ठे एम (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (आसायए के०) आशा-
तयति एटले सली प्रमुखथी तेने पीडा करे, (स के०) सः एटले ते पीडा पामेलो
सर्प (से के०) तस्य एटले ते पीडा आपनार पुरुषने (अहिआय के०) अहिताय
एटले अहितने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय ठे, अर्थात् ते सर्प ते पुरुषने
दंशादिक करे ठे. (एव के०) एवं एटले आ रीते (आयरिअं पि के०) आचार्य-
मपि एटले कारणथी न्हानी उमरे पाटे वेसाडेला आचार्यनी पण (हीलयंतो के०)
हीलयन् एटले हीलना करनार एवो (मंदे के०) मन्दः एटले अङ्ग पुरुष जे ते
(खु के०) खड्डु एटले निअथये करीने (जाइपहं के०) जातिपथं एटले वेरिंझी प्र-
मुख प्राणिनी जातिना मार्ग प्रत्ये (निअठई के०) निर्गठति एटले जाय ठे. अर्थात्
संसारमां परिज्रमण करे ठे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) अथ विशेषेण रुहरस्य हीलने दोषमाह । यश्चापि कश्चिदङ्गो नागं
सर्पं रुहर इति बाल इति ज्ञात्वा आशातयति छुडकाष्ठादिना कदर्थयति । स नागः
कदर्थ्यमानः से तस्य कदर्थनाकारकस्य अहिताय जवति । जद्वारेण प्राणनाशनात् । एष
दृष्टान्तः । अधोपनयः । एवमाचार्यमपि कारणतः अपरिणतमेव स्थापितं हीलयन्

५४६ शय धनपतासिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

निर्गच्छति जातिपन्थानं द्वीन्द्रियादिजातिमार्गं मन्दोऽङ्गः संसारे परित्रमति ॥ ४ ॥

(टीका.) विशेषेण रुहरहीलनादोषमाह । जे आवि त्ति सूत्रम् । यथापि कश्चि-
दङ्गो नागं सर्पं रुहर इति बाल इति ज्ञात्वा विज्ञाय आशातयति किलिञ्चादिना
कदर्थयति । स कदर्थ्यमानो नागः से तस्य कदर्थकस्य अहिताय जवति । जङ्गणेन
प्राणनाशाय जवति । एष दृष्टान्तोऽयमर्थोपनय एवमाचार्यमपि कारणतोऽपरिणतमेव
स्थापितं हीलयन् निर्गच्छति जातिपन्थानं द्वीन्द्रियादिजातिमार्गम् । मन्दोऽङ्गः सं-
सारे परित्रमतीति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

आसीविसो वा वि परं सुरुष्ठो, किं जीवनासाउ परं नु कुज्जा ॥

आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहिआसायण नडि मुक्को ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) आशीविषश्चापि सर्पः परं सुरुष्टः सन् किं जीवितनाशात्परं कुर्यात्-
त् । न किञ्चिदपि । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्नाः । किं कुर्वन्तीत्याह । अबोधिं मिथ्या-
त्वम् । यतश्चैवमत आशातनया गुरोर्नास्ति मोक्षः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) उपर कहेल दृष्टान्तमां अने दार्ष्टान्तिकमां घणो फेर ठे एम कहे ठे.
आसीविसो इत्यादि सूत्र. (परं के०) परं एटले अतिशय (सुरुष्ठो के०) सुरुष्टः
एटले घणो रोष (क्रोध) पामेलो एवो (आसीविसो वा वि के०) आशीविषो वापि
एटले सर्प पण (जीवनासाउ के०) जीवनाशात्तु एटले प्राणना नाश करतां (परं
के०) परं एटले वधारे (किं नु कुज्जा के०) किं नु कुर्यात् एटले शुं करे ? अर्थात्
सर्प घणो क्रोधी आय तो प्राण लिये, पण ए करता वधारे शुं करे ? (पुण के०)
पुनः एटले परंतु (आयरिअपाया के०) आचार्यपादाः एटले परम पुज्य एवा
आचार्य जे ते (अप्पसन्ना के०) अप्रसन्नाः एटले हीलना करवाथी खपा थया होय
तो (अबोहि के०) अबोधिं एटले मिथ्यात्वनी परंपरा प्रत्ये करे ठे. माटे (आसा-
यण के०) आशातनया एटले गुरुनी आशातना करे तो (मुक्को के०) मोक्षः ए-
टले मोक्ष जे ते (नडि के०) नास्ति एटले नथी. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अत्र दृष्टान्तस्य दार्ष्टान्तिकस्य च महदन्तरमिति एतदेवाह । आ-
शीविषश्चापि सर्पोऽपि परं सुरुष्टः सन् क्रुद्धः सन् । किं जीवितनाशात् मृत्योः परं नु कु-
र्यात् । न किञ्चिदपीत्यर्थः । आचार्यपादाः पुनः अप्रसन्ना हीलनया अनुग्रहाय अप्रवृ-
त्ताः । किं कुर्वन्तीत्याह । अबोधिं निमित्तहेतुत्वेन मिथ्यात्वसंहतिं कुर्वन्ति । कथम् ।

तदाशातनया मिथ्यात्वबन्धात् । यतश्च एवमतः गुरोः आशातनया नास्ति मोक्षः । अबोधिसंतानबन्धेन अनन्तसंसारिकत्वादिति ॥ ५ ॥

(टीका.) अत्रैव दृष्टान्तदार्ष्टान्तिकयोर्महदन्तरमित्येतदाह । आसि त्ति सूत्रम् । आशीविषश्चापि सर्पोऽपि परं सुरुष्टः सुरुद्धः सन् किं जीवितनाशान्मृत्योः परं कुर्यान्न किंचिदपीत्यर्थः । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना हीलनयाननुग्रहे प्रवृत्ताः । किं कुर्वन्तीत्याह । अबोधिं निमित्तहेतुत्वेन मिथ्यात्वसंहतिं तदाशातनया मिथ्यात्वबन्धात् । यतश्चैवमत आशातनया गुरोर्नास्ति मोक्ष इति । अबोधिसंतानानुबन्धेनानन्तसंसारिकत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

जो पावगं जलिअमवक्कमिज्जा, आसीविसं वा वि हु कोवइज्जा ॥

जो वा विसं खायइ जीविअच्छी, एसोवमासायणया गुरूणां ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) पावकं ज्वलितं सन्तमवक्रामेत अवष्टय्य तिष्ठेत् । आशीविषं वापि हि कोपयेत् । रोषं ग्राहयेद्यो वा विषं खादति जीवितार्थी एषोपमापायप्राप्तिं प्रत्येतदुपमानमाशातनया कृतया गुरूणां संबन्धिन्या तद्दृढपायो ज्वतीति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) वली जो पावगं इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (जलिअं के०) ज्वलितं एटले देदीप्यमान एवा (पावगं के०) पावकं एटले अग्नि प्रत्ये (अवक्कमिज्जा के०) अपक्रामेत् एटले वलगी रहे. (वा के०) वा एटले अथवा जे पुरुष (आसीविसं वि के०) आशीविषमपि एटले सर्पने पण (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (कोवइज्जा के०) कोपयेत् एटले क्रोध पमाडे, खीजावे. (वा के०) वा एटले अथवा (जीविअच्छी के०) जीवितार्थी एटले जीववानी इहा करनार एवो (जो के०) यः एटले जे पुरुष (विसं के०) विषं एटले विष प्रत्ये (खायइ के०) खादति एटले खाय. (गुरूणां के०) गुरूणां एटले गुरूनी (आसायणया के०) आशातनया एटले आशातना करी होय तो (एसोवमा के०) एषोपमा एटले आ उपर कहेल उपमा (दाखेलो) जाणवी. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः कोऽपि पावकमग्निं ज्वलितं सन्तमपक्रामेत् अवष्टय्य तिष्ठति । आशीविषं वापि जुजंगमं वापि कोपयेत् रोषं ग्राहयेत् । यो वा विषं खादति जीवितार्थी जीवितुकामः । एषा उपमा अपायस्य कष्टस्य प्राप्तिं प्रति एतदुपमानमाशातनया गुरूणां संबन्धिन्या कृतया । तद्दृत् कष्टं ज्वतीति ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च । जो पावगं ति सूत्रम् । यः पावकमग्निं ज्वलितं सन्तमपक्रा-

५४८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मेदवष्ट्य तिष्ठति । आशीविषं वापि हि जुजंगमं वापि हि कोपयेत् । रोषं ग्राहयेत् । यो वा विषं खादति । जीवितार्थी जीवितुकामः । एषोपमापायप्राप्तिं प्रत्येतदुपमानम् । आशातनया कृतया गुरूणां संबन्धिन्या । तद्दपायो ज्वतीति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

सिञ्चा हु से पावय नो डहिजा, असीविसो वा कुविठ न नस्के ॥

सिञ्चा विसं हालहलं न मारे, न आ वि मुस्को गुरुहीलणाए ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) अत्र विशेषमाह । स्यात्कदाचित् मन्त्रादिप्रतिबन्धादसौ पावको न दहेत् । आशीविषो वा कुपितो न नक्षयेत् । स्यात्कदाचिद्विषं हालाहलं न मारयेत् । नचापि मोक्षो गुरोर्हीलनयाशातनया कृतया ज्वतीति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) हवे एमां पण विशेष कहे ठे. सिञ्चा इत्यादि सूत्र. (सिञ्चा के०) स्यात् एटले कदाच (से के०) सः एटले ते (पावय के०) पावकः एटले अग्नि जे ते मन्त्रादिकना प्रजावथी (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (नो डहिजा के०) नो दहेत् एटले बाले नहि. (वा के०) वा एटले अथवा (कुविठ के०) कुपितः एटले क्रोध पामेलो एवो (आसीविसो के०) आशीविषः एटले सर्प जे ते (न नस्के के०) न नक्षयेत् एटले नक्षण करे नहि. (वि के०) अपि एटले तेमज (से के०) तत् एटले ते घणुं आकरुं एवुं (हालहलं के०) हालाहलं एटले हालाहल नामक विष जे ते (मन्त्रादिकना प्रजावथीज) (सिञ्चा के०) स्यात् एटले कदाच (न मारे के०) न मारयेत् एटले मरण आपे नहि. उपर कहेली वात कदाच बने, पण (गुरुहीलणाए के०) गुरुहीलनया एटले गुरुमहाराजनी हीलना करी होय तो तेनुं फल जोगव्या विना (न आवि मुस्को के०) न चापि मोक्षः एटले बुटको नथी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) तत्र विशेषमाह । स्यात्कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धात् असौ पावकः अग्निः न दहति न नस्मसात् कुर्यात् । आशीविषो वा जुजङ्गो वा कुपितो न नक्षयेत् न खादयेत् । तथा कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धादेव विषं हालाहलमतिरौद्रं न मारयेत् न प्राणान् त्याजयेत् । एवमेतत्कदाचिज्जवति परं नापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोः आशातनया ज्वतीति ॥ ७ ॥

(टीका.) अत्र विशेषमाह । सिञ्चा हु ति सूत्रम् । स्यात् कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धादसौ पावकोऽग्निर्नदहेत् न नस्मसात्कुर्यात् । आशीविषो वा जुजङ्गो वा कुपितो न नक्षयेत् न खादयेत् । तथा स्यात्कदाचिन्मन्त्रादिप्रतिबन्धादेव विषं हालाहलमतिरौद्रं

न मारयेत् । न प्राणानां त्यागं कारयेत् । एवमेतत्कदाचिद्भवति । नचापि मोक्षो गुरु-
हीजनया गुरोराशातनया कृतया ज्वतीति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

जो पवयं सिरसा जित्तुमिष्ठे, सुप्तं व सीहं पडिबोहइजा ॥

जो वा दए सत्तिअग्गे पहारं, एसोवमासायणया गुरूणां ॥ ७ ॥

(अचूरिः) यः पर्वतं शिरसा मस्तकेन जेतुमिष्ठेत् । सुप्तं वा सिंहं प्रतिबो-
धयेत् । यो वा ददाति शक्त्यग्रे प्रहरणविशेषाग्रे प्रहारं हस्तेन । एषोपमाशात-
नया गुरूणामिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) वक्षी जो पवयं इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (पवयं
के०) पर्वतं एटले पर्वत प्रत्ये (सिरसा के०) शिरसा एटले पोताना मस्तक वडे
(जेतुं के०) जेतुं एटले जांगी नाखवाने (इष्ठे के०) इष्ठेत् एटले इष्ठे. अर्थात् कोइ
पुरुष माथानी टक्करथी पर्वतना कटका करवाने चाहे. (व के०) वा एटले अथवा
कोइ पुरुष (सुप्तं के०) सुप्तं एटले सुतेला एवा (सीहं के०) सिंहं एटले सिंह प्रत्ये
(पडिबोहइजा के०) प्रतिबोधयेत् एटले जागृत करे. (वा के०) अथवा (जो के०)
यः एटले जे कोइ पण पुरुष (सत्तिअग्गे के०) शक्त्यग्रे एटले शक्ति नामक आयु-
धनी धाराउपर (पहारं के०) प्रहारं एटले पोताना हाथनो प्रहार करे, अर्थात् पो-
तानो हाथ जोरथी पठाडे. ते, (गुरूणां के०) गुरूणां एटले गुरुठनी (आसायणया के०)
आशातनया एटले आशातना करी होय तो (एसोवमा के०) एषोपमा एटले आ-
उपर कहेली उपमा (दृष्टांत) जाणवी. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । यः पर्वतं शिरसा मस्तकेन जेतुमिष्ठेत् । सुप्तं वा सिंहं गि-
रिगुहायां प्रतिबोधयेत् । यो वा ददाति शक्तेः अग्रे प्रहरणविशेषाग्रे प्रहारं हस्तेन
एषा उपमा आशातनया गुरूणाम् ॥ ७ ॥

(टीका.) किंच । जो पवयं ति सूत्रम् । यः पर्वतं शिरसोत्तमाङ्गेन जेतुमिष्ठेत् ।
सुप्तं वा सिंहं गिरिगुहायां प्रतिबोधयेत् । यो वा ददाति शक्त्यग्रे प्रहरणविशे-
षाग्रे प्रहारं हस्तेन । एषोपमाशातनया गुरूणामिति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

सिआ हु सीसेण गिरिं पि जिंदे, सिआ हु सीहो कुविउ न जखे ॥

सिआ न जिदिङ्ग व सत्तिअग्गं, न आवि सुस्को गुरुहीजणाए ॥ ७ ॥

(अचूरिः) अत्रापि विशेषमाह । स्यात्कदाचिद्वासुदेवादिः प्रजावातिशयात्
शिरसा गिरिमपि जिन्द्यात् । स्यान्मन्त्रादिसामर्थ्यात्सिंहः कुपितो न जहयेत् । स्या-

५५० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-४

देवतानुग्रहादेर्न जिन्द्याद्वा शक्त्यग्रं प्रहारे दत्तेऽप्येवमेतत्कदाचिद्भवति । न चापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोराशातनया ज्वतीति ॥ ए ॥

(अर्थ.) एमां विशेष कहे ठे. सिञ्चा इत्यादि सूत्र. वासुदेव प्रमुख पुरुष जे (सिञ्चा के०) स्यात् एटले कदाच (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (सीसे के०) शीर्षेण एटले मस्तक वडे (गिरिं पि के०) गिरिमपि एटले पर्वतने पण ताना प्रज्ञावथी (जिंदे के०) जिन्द्यात् एटले जांगी नाखे. तथा (सिञ्चा के०) स्यात् एटले कदाचित् अर्थात् मंत्रादिकना सामर्थ्यथी (कुविञ्चो के०) कुपितः एटले क्रोधी थएलो एवो (सीहो के०) सिंहः एटले सिंह जे ते (हु के०) खलु एटले निश्चये करीने (न जस्के के०) न जहयेत् एटले जहण न करे. (वा के०) अथवा (सिञ्चा के०) स्यात् एटले कदाच देवतादिकना अनुग्रहथी (सत्तिञ्चा के०) शक्त्यग्रं एटले शक्ति नामक आयुधनी धारा प्रहार करे ठते पण (नजिंजा के०) न जिन्द्यात् एटले शरीरादिकने जेदे नहि. आ वात कदाच बने. पण (आ वि मुखो गुरुहीलणाए के०) न चापि मोक्षो गुरुहीलनया एटले गुरुनी हीलन करी होय तो तेनुं फल जोगव्या विना बुटको नथी. ॥ ए ॥

(दीपिका.) अत्र विशेषमाह । स्यात्कदाचित् कश्चिद् वासुदेवादिः प्रज्ञावतिशयात् शिरसा मस्तकेन गिरिमपि पर्वतमपि जिन्द्यात् । स्यात्कदाचित् मन्त्रादिसामर्थ्यात्सिंहः कुपितो न जहयेत् । स्यात्कदाचित् देवतानुग्रहादिना शक्त्यग्रं प्रहारे दत्तेऽपि न जिन्द्यात् । एवमेतत् कदाचिद् भवति । परं न चापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोराशातनया ज्वतीति ॥ ए ॥

(टीका.) अत्र विशेषमाह । सिञ्चा हु ति सूत्रम् । स्यात्कदाचित्कश्चिद्वासुदेवादिः प्रज्ञावतिशयात्शिरसा गिरिमपि पर्वतमपि जिन्द्यात् स्मान्मन्त्रादिसामर्थ्यात्सिंहः कुपितो न जहयेत् । स्याद्देवतानुग्रहादेर्न जिन्द्याद्वा शक्त्यग्रं प्रहारे दत्तेऽपि । एवमेतत्कदाचिद्भवति । न चापि मोक्षो गुरुहीलनया गुरोराशातनया ज्वतीति सूत्रार्थः ॥ ए

आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहिआसायण नडि मुखो ॥

तम्हा अणाबाहसुहानिकंखी, गुरुप्पसायान्निमुहो रमिजा ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एवं पावकाद्याशातनादपा । गुर्वाशातना तु महतीति प्रदर्शनार्थमाह । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना इत्यादि पूर्ववत् । यस्मादेवं तस्यादेवानावा

धसुखान्निकाङ्क्षी मोक्षसुखान्निलाषी स साधुर्गुरुप्रसादान्निमुखः आचार्यादिप्रसाद उद्यक्तः सन् रमेत वर्तेत ॥ १० ॥

(अर्थ.) अग्नि प्रमुखनी आशातना करतां गुरुनी आशातना मोटी ठे. एज दे-खाडवाने अर्थे कहे ठे. आयरिअ इत्यादि सूत्र. “ आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना अबोहि आसायण नन्नि मोस्को ” एनो अर्थ पांचमी गाथाना उत्तरार्ध माफक जाणवो. (तम्हा के०) तस्मात् एटले जे कारण माटे एम ठे ते कारण माटे (अणा-बाहसुहान्निकंखी के०) अनाबाधसुखान्निकाङ्क्षी एटले मोक्षसुखनी श्वा करनार पुरुष जे ते (गुरुप्पसायान्निमुहो के०) गुरुप्रसादान्निमुखः एटले गुरुनी प्रसन्नता राखवाने उद्यमवंत एवो (रमिज्जा के०) रमेत एटले रहे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) एवं पावकाशातना अट्टपा । गुर्वाशातना महतीति अतिशयप्रदर्शनार्थमाह । आचार्यपादाः पुनः अप्रसन्ना इत्यादि पदद्वयव्याख्या पूर्ववत् । यस्मात् एवं तस्मात् अनाबाधसुखान्निकाङ्क्षी मोक्षसुखान्निलाषी । साधुर्गुरुप्रसादान्निमुखः आचार्यादीनां प्रसाद उद्यक्तः सन् रमेत ॥ १० ॥

(टीका.) एवं पावकाद्याशातनाया गुर्वाद्याशातना महतीत्यतिशयप्रदर्शनार्थमाह । आयरिअ त्ति सूत्रम् । आचार्यपादाः पुनरप्रसन्ना इत्यादिः पूर्वार्धः पूर्ववत् । यस्मादेवं तस्मादनाबाधसुखान्निकाङ्क्षी मोक्षसुखान्निलाषी साधुः गुरुप्रसादान्निमुखः । आचार्यादिप्रसाद उद्यक्तः सन् रमेत वर्तेत इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

जहाहिअग्गीजलणं नमंसे, नाणाहुईमंतपयान्निसित्तं ॥

एवायरिअं उवचिठइज्जा, अपणंतनाणोवगठं विसंतो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) केन प्रकारेणेत्याह । यथाहिताग्निर्ज्वलनोपस्कारी ब्राह्मणो ज्वलनं नमस्यति । नानाहुतयो घृताद्याः । मन्त्रपदानि ‘ अग्नये स्वाहा ’ इत्यादीनि । तैरन्निसंस्कृतं दीक्षान्निषिक्तमित्यर्थः । एवमग्निमिवाचार्यमुपतिष्ठेत् सेवेत । अनन्तज्ञानोपगतोऽपि सन् ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे शी रीते उद्यमवंत रहे ते कहे ठे. जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (आहिअग्गी के०) आहिताग्निः एटले स्थापन कस्या ठे अग्नि जेणे एवो ब्राह्मण जे ते (नाणाहुईमंतपयान्निसित्तं के०) नानाहुतिमन्त्रपदान्निषिक्तं एटले घृतादिकनी नानाविध आहुति अने मंत्रना पद वडे संस्कारवालो करेवो एवा (अग्निं के०) अग्निं एटले अग्नि प्रत्ये (नमंसे के०) नमस्यति एटले

५५५ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

पूजा करे ठे. (एव के०) एवं एटले उपर कहेलो ब्राह्मण जेम अग्निनी पूजा करे ठे, तेम साधु जे ते (अणंतनाणोवगठं वि संतो के०) अनन्तज्ञानोपगतोऽपि सन् एटले स्वपरपर्यायसहित वस्तुने विषय करनारुं माटे ज अनंत एवा ज्ञाने करी युक्त होय तो पण (आयरिअं के०) आचार्य एटले आचार्य प्रत्ये (उवचिठशजा के०) उपतिष्ठेत् एटले विनयथी सेवे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) केन प्रकारेण रमेत इत्याह । आहिताग्निः कृतावसथादिब्राह्मणो येन प्रकारेण ज्वलनमग्निं नमस्यति । किञ्चूतं ज्वलनम् । नानाहुतिमन्त्रपदान्निषिक्तम् । तत्र आहुतयो घृतप्रक्षेपादिरूपाः । मन्त्रपदानि ' अग्नये स्वाहा ' इत्येवमादीनि । तैः आहुतिमन्त्रपदैः अग्निषिक्तं दीक्षासंस्कृतमित्यर्थः । एवमग्निमिव आचार्यं विनीतः साधुः उपतिष्ठेत् विनयेन सेवेत । किञ्चूतः साधुः । अनन्तज्ञानोपगतोऽपि । अनन्तं स्वपरपर्यायापेक्षया वस्तु ज्ञायते येन तत् अनन्तं तेन उपगतः सहितोऽपि सन् किमङ्ग पुनः अन्य इति ॥ ११ ॥

(टीका) केन प्रकारेणेत्याह । जहाहिअग्नि ति सूत्रम् । यथाहिताग्निः कृतावसथादिब्राह्मणो ज्वलनमग्निं नमस्यति । किंविशिष्टमित्याह । नानाहुतिमन्त्रपदान्निषिक्तम् । तत्राहुतयो घृतप्रक्षेपादिलक्षणा मन्त्रपदान्यग्नये स्वाहेत्येवमादीनि । तैरग्निषिक्तं दीक्षासंस्कृतमित्यर्थः । एवमग्निमिवाचार्यमुपतिष्ठेत् विनयेन सेवेत । किंविशिष्ट इत्याह । अनन्तज्ञानोपगतोऽपीत्यनन्तं स्वपरपर्यायापेक्षया वस्तु ज्ञायते येन तदनन्तज्ञानं तदुपगतोऽपि सन् । किमङ्ग पुनरन्य इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जस्संतिए धम्मपयाइ सिस्के, तस्संतिए वेणइयं पंजजे ॥

सक्कारए सिरसा पंजलीउ, कायग्गिरा जो मणसा अ निच्चं ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एतदेवाह । यस्यान्तिके धर्मपदानि सिद्धान्तपदानि शिक्षेत । तस्यान्तिके तत्समीपे । किमित्याह । वैनयिकं प्रयुञ्जीत । विनय एव वैनयिकं तत्कुर्यादिति ज्ञावः । कथमित्याह । सत्कारयेत् । अच्युत्त्वानादिना शिरसोत्तमाङ्गेन प्राञ्जलिः प्रोक्षताञ्जलिः कायेन, वाचा मस्तकेन वन्द इत्यादिरूपया, मनसा ज्ञावप्रतिबन्धरूपेण नित्यं सत्कारयेत् न तु सूत्रग्रहणकाल एव ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एज स्पष्ट करे ठे. जस्संतिए इत्यादि सूत्र. साधु जे ते (जस्संतिए के०) यस्यान्तिके एटले जेनी पासे (धम्मपयाइं के०) धर्मपदानि एटले सिद्धांतनां पदो (सिस्के के०) शिक्षेत एटले शीखे. (तस्संतिए के०) तस्यान्तिके एटले तेनी पासे (वेण-

इन्द्रं के०) वैनयिकं एटले विनय प्रत्ये (पञ्जे के०) प्रयुञ्जीत एटले करे. शीरीते विनय करवो ते कहे ठे. (जो के०) अरे शिष्य (पंजलीउं के०) प्राञ्जलिः एटले वे हाथ जोडीने (सिरसा के०) शिरसा एटले मस्तकवडे तथा (कायगिरा के०) कायेन गिरा एटले कायावडे अने “ मञ्जएण वंदामि ” इत्यादि वाणीवडे तेमज (य के०) च एटले वली (मणसा के०) मनसा एटले ज्ञावयुक्त मनवडे (णिच्चं के०) नित्यं एटले नित्य अर्थात् केवल पाठ लेवाने समयेज नहि, तो सर्व कालनेविषे अध्यापक गुरुनो (सक्कारण के०) सत्कारयेत् एटले सत्कार करवो. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) एतदेव पुनः स्पष्टयति । साधुर्यस्य आचार्यादेः समीपे धर्मपदानि धर्मफलानि सिद्धान्तपदानि शिद्धेत आदद्यात् । तस्य आचार्यादेः अन्तिके समीपे विनयं प्रयुञ्जीत । विनय एव वैनयिकं तत्कुर्यादिति ज्ञावः । कथं विनयं कुर्यादित्याह । गुरुं सत्कारयेत् । केन । अच्युत्तानादिनां पूर्वोक्तेन युक्तः । पुनः शिरसा मस्तकेन प्राञ्जलिः सन् । तथा कायेन शरीरेण तथा गिरा वाचा ‘ मस्तकेन वन्द ’ इत्यादिरूपया । जो इति शिष्यस्य आमन्त्रणे । मनसा ज्ञावप्रतिबन्धरूपेण । नित्यं सदैव सत्कारयेत् । न तु सूत्रग्रहणकाल एव । कुशदानुबन्धव्येदनप्रसंगात् । एवं च मनसि कुर्यात् ॥ १२ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । जस्स त्ति सूत्रम् । यस्यान्तिके यस्य समीपे धर्मपदानि धर्मफलानि सिद्धान्तपदानि शिद्धेतादद्यात् । तस्यान्तिके तत्समीपे । किमित्याह । वैनयिकं प्रयुञ्जीत । विनय एव वैनयिकं तत्कुर्यादिति ज्ञावः । कथमित्याह । सत्कारयेदच्युत्तानादिना पूर्वोक्तेन । शिरसोत्तमाङ्गेन प्राञ्जलिः प्रोक्तताञ्जलिः सन् कायेन देहेन गिरा वाचा ‘ मस्तकेन वन्द ’ इत्यादिरूपया । जो इति शिष्यामन्त्रणम् । मनसा च ज्ञावप्रतिबन्धरूपेण नित्यं सदैव सत्कारयेत् । न तु सूत्रग्रहणकाल एव । कुशदानुबन्धव्यव्येदप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

लज्जा दया संजमवंचचेरं, कट्टाणजागिस्स विसोहिठाणं ॥

जे मे गुरू सययमणुसासयंति, तेहिं गुरू सययं पूअयामि ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एवं मनसि कुर्यादित्याह । लज्जापवादन्नयरूपा, दयानुकम्पा, संयमः पृथ्व्यादिविषयः । ब्रह्मचर्यं च । एतद्वज्जादि कट्टाणजाजिनो मोक्षजाजिनो जीवस्य विशोधस्थानं कर्ममलापनयनस्थानं वर्तते । अनेन ये मां गुरवः सततमनुशासयन्ति शिष्यन्ति । तानहं गुरून् सततं पूजयामि ॥ १३ ॥

(अर्थ.) गुरुनी सेवा करता मनमां परिणाम केवा राखवा ते कहे ठे. लज्जा इ-

५५४ शय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.

त्यादि सूत्र. (कल्याणजागिस्स के०) कल्याणजागिनः एटले शुभमार्गे चालनार होवार्थी कल्याणनो जागी एवा साधुने (लज्जा के०) लज्जा एटले लोकापवादजन्य-रूप लज्जा, (दया के०) दया एटले दया. (संजम के०) संयमः एटले षड्जी-वनिकायनी यतना रूप संयम तथा (बंजचेरं के०) ब्रह्मचर्य एटले विशुद्ध तपस्या प्रमुखनुं आचरण करवुं ते. आ सर्व (विसोहिठाणं के०) विशोधिस्थानं एटले क-र्मरूप मलने धोइ नाखनार एवुं ठे. (जे के०) ये एटले जे (गुरु के०) गुरवः ए-टले गुरु जे ते (मे के०) मां एटले मने (सययं के०) सततं एटले निरंतर (अ-णुसासयंति के०) अनुशासयन्ति एटले कल्याण प्राप्तिने अर्थे शिखामण दे ठे, (ते-हिं के०) तान् एटले ते (गुरु के०) गुरुन् एटले गुरु प्रत्ये (सययं के०) सततं ए-टले निरंतर (पूजयामि के०) पूजयामि एटले पूजुं बुं. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) लज्जा, दया, संयमो, ब्रह्मचर्यं च एतच्चतुष्टयं कल्याणजागिनो मोहाजिह्वाषिणो जीवस्य विपक्षव्यावृत्त्या कुशलपक्षप्रवर्त्तकत्वेन च विशोधिस्थानं क-र्ममलापनयनस्थानं वर्त्तते । तत्र लज्जा अपवादजन्यरूपा । दया अनुकम्पा । संयमः पृ-थिव्यादिविषयः । ब्रह्मचर्यं विशुद्धतपोऽनुष्ठानम् । एतत्कथनेन एतज्ज्ञातं । ये गुरवो मां सततं निरन्तरमनुशासयन्ति कल्याणयोग्यतां नयन्ति । तान् अहमेतादृशान् गुरुन् स-ततं पूजयामि । न तेज्यः अन्यः पूजायोग्य इति ॥ १३ ॥

(टीका.) एवं च मनसि कुर्यादित्याह । लज्जा दय त्ति सूत्रम् । लज्जा अपवादजन्य-रूपा । दयानुकम्पा । संयमः पृथिव्यादिजीवविषयः । ब्रह्मचर्यं विशुद्धतपोऽनुष्ठानम् । ए-तल्लज्जादि विपक्षव्यावृत्त्या कुशलपक्षप्रवर्त्तकत्वेन कल्याणजागिनो जीवस्य विशोधि-स्थानं कर्ममलापनयनस्थानं वर्त्तते । अनेन ये मां गुरव आचार्याः सततमनवरतमनु-शासयन्ति कल्याणयोग्यतां नयन्ति । तानहमेवंभूतान् गुरुन् सततं पूजयामि । न तेज्योऽन्यः पूजार्ह इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जहा निसंते तवणच्चिमाली, पन्नासई केवलजारहं तु ॥

एवायरिठ सुअसीलबुद्धिए, विरायई सुरमप्रे व इंदो ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) यथा निशान्ते रात्र्यवसाने दिवस इत्यर्थः । तपन्नर्चिर्माली सूर्यः प्रजासयत्युदयोत्थति । केवलं संपूर्णं जारतम् । तुशब्दादन्यच्च । एवमाचार्यः । श्रुतेन, शीलेन परद्रोहविरतिरूपेण, बुद्ध्या च युक्तः सन् प्रकाशयति जीवादीन् । एवं वर्त्त-मानः स साधुजिः परिवृतो विराजते सुरमध्य इवेन्द्रः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) आ कारणशी पण ए गुरु अतिशय पूज्य ठे, एम कहे ठे. जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (निसंते के०) निशान्ते एटले रात्रिनो अंत थए ठते अर्थात् दिवसने विषे (तवणच्चिमात्ती के०) तपन्नर्चिर्मात्ती एटले प्रकाश करतो एवो सूर्य जे ते (तु के०) निश्चये करीने (केवलजारहं के०) केवलजारतं एटले संपूर्ण जरत क्षेत्र प्रत्ये (पन्नासए के०) प्रन्नासयेत् एटले प्रकाशित करे ठे. (एव के०) एवं एटले ए प्रकारे (आयरिउं के०) आचार्यः एटले आचार्य जे ते (सुअसीलबुद्धि के०) श्रुतशीलबुद्ध्या एटले श्रुत ते आगम, शील ते पारकानुं मातुं करवानी इहा न राखवी ते अने बुद्धि ते स्वात्ताविकबुद्धि ए त्रण वस्तुवडे, जीवादिपदार्थोने यथार्थपणे प्रकाशित करे ठे. तथा (व के०) वा एटले जेम (सुरमध्रे के०) सुरमध्ये एटले देवताउमां (इंद्रो के०) इंद्रः एटले इंद्र शोभे ठे, तेम साधुसमुदायमां (विरायई के०) विराजते एटले शोभे ठे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) अतः कारणाद् एते पूज्या इत्याह । अर्चिर्मात्ती सूर्यः निशान्ते रात्रेः अन्ते दिवस इत्यर्थः । केवलं संपूर्णं जारतं जरतक्षेत्रम् । तुशब्दादन्यच्च । क्रमेण प्रन्नासयति उद्द्योतयति । किं कुर्वन् अर्चिर्मात्ती । तपन् । एवमाचार्यो जीवादिज्ञावान् प्रकाशयति । किञ्चूत आचार्यः । श्रुतशीलबुद्धिकः । श्रुतेन आगमेन शीलेन परद्रोहविरमणेन बुद्ध्या च स्वात्ताविक्या युक्तः सन् । एवं च वर्त्तमान आचार्यः साधुभिः परिवृतो विराजते । क इव । सुरमध्ये सामानिकादिदेवमध्ये गत इन्द्र इव ॥ १४ ॥

(टीका.) इतश्चैते पूज्या इत्याह । जह त्ति सूत्रम् । यथा निशान्ते रात्र्यवसाने दिवस इत्यर्थः । तपन्नर्चिर्मात्ती सूर्यः प्रन्नासयत्युद्द्योतयति । केवलं संपूर्णं जारतं जरतक्षेत्रम् । तुशब्दादन्यच्च । क्रमेणैवमर्चिर्मात्तीवाचार्यः श्रुतेनागमेन शीलेन परद्रोहविरतिरूपेण बुद्ध्या च स्वात्ताविक्या युक्तः सन् प्रकाशयति जीवादिज्ञावानिति । एवं च वर्त्तमानः सुसाधुभिः परिवृतो विराजते । सुरमध्य इव सामानिकादिमध्यगत इव इन्द्र इति १४

जहा ससी कोमुइजोगजुत्तो, नस्कत्तारागणपरिवुडप्पा ॥

खे सोहई विमले अप्रमुक्के, एवं गणी सोहई निखुमध्रे ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) किंच । यथा शशी कौमुदीयोगयुक्तः । कार्तिकपौर्णमास्यामुदित इत्यर्थः । नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा तारादिनिर्वृत इत्यर्थः । ख आकाशे शोभते विमलेऽत्रमुक्ते । एवं गणी आचार्यः शोभते त्रिह्रमध्ये ॥ १५ ॥

(अर्थ.) वती जहा इत्यादि सूत्र. (जहा के०) यथा एटले जेम (कोमुइजो-

५५६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

गजुत्तो के०) कौमुदीयोगयुक्तः एटले चंद्रिकाना (चन्नीना) योगे करीने युक्त
अर्थात् कार्तिकी पूर्णिमानी रात्रिए जगेदो एवो (नखत्तरागणपरिवुत्तुप्पा के०)
नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा एटले नक्षत्रोना तथा ताराजना समुदाय रूप परिवारे
वीटायलो एवो (ससी के०) शशी एटले चंद्रमा जे ते (अप्रमुक्के के०) अत्रमुक्ते
एटले निर्मल एवा (खे के०) खे एटले आकाशने विषे (सोहइ के०) शोजते एटले
शोजे ठे. (एवं के०) एवं एटले ए प्रकारे (गणी के०) गणिः एटले आचार्य जे ते (त्रि-
खुमप्रे के०) त्रिखुमध्ये एटले साधुजमां (सोहइ के०) शोजते एटले शोजे ठे. ॥१५॥

(दीपिका.) पुनराह । यथा चन्द्रः ख आकाशे शोजते । किञ्चूतः । कौमुदीयोगयुक्तः ।
कार्तिकपौर्णमास्यामुदितः । पुनः किञ्चूतः चन्द्रः । नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा । नक्षत्रैः
ताराणां गणैर्वृन्दैर्युक्त इति ज्ञावः । किञ्चूते खे । अत्रमुक्ते । पुनः किञ्चूते खे । विमले
निर्मले । अत्रमुक्तमाकाशमत्यन्तं निर्मलं ज्वतीति ख्यापनार्थम् । तदेवं चन्द्र इव गणी
आचार्यः शोजते त्रिखुमध्ये । अतोऽयं गुरुः महत्वात्पूज्य इति ॥ १५ ॥

(टीका.) किंच । जह त्ति सूत्रम् । यथा शशी चन्द्रः कौमुदीयोगयुक्तः कार्ति-
कपौर्णमास्यामुदित इत्यर्थः । स एव विशेष्यते । नक्षत्रतारागणपरिवृतात्मा नक्षत्रादि-
त्रिर्युक्त इति ज्ञावः । ख आकाशे शोजते । किंविशिष्टे खे । विमलेऽत्रमुक्ते । अत्रमु-
क्तमेवेदं विमलं ज्वतीति ख्यापनार्थमेतत् । एवं चन्द्र इव गणाचार्यः शोजते त्रिखुमध्ये
साधुमध्ये । अतोऽयं महत्वात्पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

महागरा आयरिआ महेसी, समाहिजोगे सुअसीलबुद्धिए ॥

संपाविउकामे अणुत्तराइं; आराहए तोसइ धम्मकामी ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) महाकरा ज्ञानादिज्ञावरत्नाकरा महेषिणो मोक्षैकानिलाषिणः । कैः । स-
माधियोगश्रुतशीलबुद्धिनिः । समाधियोगैः । ध्यानविशेषैः । श्रुतेन द्वादशाङ्गाच्यासेन ।
शीलेन सदाचाररूपेण । बुद्ध्या चोत्पत्तिक्यादिरूपया । अन्ये तु व्याचक्षते । श्रुतशील-
बुद्धीनां महाकरा इति । तान् आचार्यान् संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि ज्ञानादीनि आराध-
येद्धिनयकरणेन । न सकृदेव । अपितु तोषयेदसकृत्करणेन धर्मकामो निर्जरार्थम् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) वली महागरा इत्यादि सूत्र. (अणुत्तराइ के०) अनुत्तराणि एटले स-
वोत्कृष्ट एवा ज्ञानादि रत्नोनी (संपाविउकामे के०) संप्राप्तुकामः एटले प्राप्तिनी इ-
ष्टा करनार एवा साधु जे ते (महागरा के०) महाकरान् एटले ज्ञानादि रत्नोनी खा-

एरूप एवा तथा (समाहिजोगेसुअसीलबुद्धि ए के०) समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिनिः
समाधियोग एटले समाधियोग नामक ध्यानवडे, श्रुत एटले द्वादशांगी रूप श्रुत
वडे, शील एटले पारकुं मातुं करवानी इहा न राखवी तेवडे तथा बुद्धि एटले औ-
त्पत्तिकी प्रमुख बुद्धिवडे (महैसि के०) महैषिणः एटले मोक्ष प्राप्तिने अर्थे उद्य-
मवंत एवा (आयरिआ के०) आचार्यान् एटले आचार्यप्रत्ये (आराहए के०) आ-
राधयेत् एटले विनय प्रमुख करीने आराधे. केवल ज्ञान मेलववानी इहाथीज थो-
डीवार आचार्यनी आराधना करवी एम नथी. तो (धम्मकामि के०) धर्मकामी
एटले कर्मनिर्जरानो हेतुचूत एवा धर्मनी इहा करनार साधु जे ते (तोसय के०)
तोषयेत् एटले सतत सेवा करी आचार्यजीने प्रसन्न करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । धर्मकामो निर्जरार्थं । नतु ज्ञानफलापेक्षयापि । साधुः तान्
आचार्यान् संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि ज्ञानादीनि आराधयेद् विनयकरणेन । न एक-
वारमेव । किंतु तोषयेद् वारंवारं विनयकरणेन संतोषं ग्राहयेत् । तान् कान् आचार्यान् ।
ये महाकराः । ज्ञानादिज्ञावरत्नानामाकराः । पुनः किंचूता आचार्याः । महैषिणः मो-
क्षैषिणः । कथं महैषिणः । इत्याह । समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिनिः । समाधियोगैर्ध्या-
नविशेषैः श्रुतेन द्वादशाङ्गान्निधानेन शीलेन परद्रोहविरतिरूपेण बुद्ध्या च औत्प-
त्तिक्यादिरूपया । अन्य आचार्या इहं व्याख्यानयन्ति । समाधियोगश्रुतशीलबुद्धी-
नामाकरा इति ॥ १६ ॥

(टीका.) किंच । महागर त्ति सूत्रम् । महाकरा ज्ञानादिज्ञावरत्नापेक्षया आचार्या
महैषिणो मोक्षैषिणः । कथं महैषिण इत्याह । समाधियोगश्रुतशीलबुद्धिनिः । स-
माधियोगैर्ध्यानविशेषैः, श्रुतेन द्वादशाङ्गान्यासेन, शीलेन परद्रोहविरतिरूपेण, बुद्ध्या
चौत्पत्तिक्यादिरूपया । अन्ये तु व्याचक्षते । समाधियोगश्रुतशीलबुद्धीनां महाकरा
इति । तानेवंचूतानाचार्यान् संप्राप्तुकामोऽनुत्तराणि ज्ञानादीनि आराधयेद्विनयकर-
णेन । न सकृदेवापि तु तोषयेदसकृत्करणेन तोषं ग्राहयेत् । धर्मकामो निर्जरार्थं न
तु ज्ञानादिफलापेक्षयापीति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

सुच्चा ए मेहावि सुच्चासिआइं, सुस्सूसए आयरिअप्पमत्तो ॥

अराहइत्ता ए गुणे अणेगे, से पावई सिद्धिमणुत्तरं ति वेमि ॥ १७ ॥

विणयसमाहीए पढमो उद्देशो संभत्तो ॥ १ ॥

५५८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अचरिः) श्रुत्वा मेधावी सुजाषितानि शुश्रूषयेदाचार्यमप्रमत्तः । एवं गुरु-
शुश्रूषापरः स आराध्य गुणाननेकान् ज्ञानादीन् प्राप्नोति सिद्धिमनुत्तरां मुक्ति-
मनन्तसौख्यामित्यर्थः ॥ १७ ॥

इति विनयसमाध्यवचूरावुक्तः प्रथम उद्देशः ॥ १ ॥

(अर्थ.) सोच्चा एं इत्यादि सूत्र. (मेहावि के०) मेधावी एटले बुद्धिशाली ए-
वा साधु जे ते (सुजासिआइ के०) सुजाषितानि एटले गुरुनी अराधनाना फल कहे-
नारा एवा सारा वचनो प्रत्ये (सोच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (अप्पमत्तो के०)
अप्रमत्तः एटले निद्रादि प्रमादनो त्याग करतो ठतो (आयरिअ के०) अचार्यान् ए-
टले आचार्यप्रत्ये (सुस्सूसए के०) शुश्रूषयेत् एटले सेवे; अर्थात् आचार्यनी आणा-
मां रहे. आ रीते जे वर्ते, (से के०) सः एटले ते साधु जे ते (अणेगे के०) अनेकान्
एटले घणा (गुणे के०) गुणान् एटले ज्ञानादि गुणो प्रत्ये (आराहएत्ता के०) आ-
राधयित्वा एटले आराधना करीने (अणुत्तरं के०) अनुत्तरां एटले सर्वोत्कृष्ट एवी
(सिद्धि के०) सिद्धि एटले मुक्तिरूप सिद्धि प्रत्ये (पावइ के०) प्राप्नोति एटले पामे
ठे. (तिबेमि) एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. आ गाथामां वे एकार ठे ते वाक्यालंका-
रने अर्थ जाणवा ॥ १७ ॥

इति विनयसमाधि अध्ययनना बालावबोधनो प्रथम उद्देश संपूर्ण ॥ १ ॥

(दीपिका.) पुनराह । मेधावी पण्डितः साधुः सदा आचार्यान् शुश्रूषयेत् । किं
कृत्वा । सुजाषितानि गुर्वाराधनफलाजिधायकानि श्रुत्वा । किंविशिष्टो मेधावी ।
अप्रमत्तः निद्रादिप्रमादरहितः । य एवं गुरुशुश्रूषापरः स गुणान् अनेकान् ज्ञा-
नादिरूपान् आराध्य सिद्धिमनुत्तरां मुक्तिमनन्तरं सुकुलादिपरम्परया वा प्राप्नोति ।
ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १७ ॥

इति श्रीदशवैकालिके शब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां नवमाध्ययने
प्रथमोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥

(टीका.) सोच्चा एं ति सूत्रम् । श्रुत्वा मेधावी सुजाषितानि गुर्वाराधनफलाजि-
धायीनि । किमित्याह । शुश्रूषयेदाचार्यानिप्रमत्तो निद्रादिरहितस्तदाज्ञां कुर्वीतेत्यर्थः ।
य एवं गुरुशुश्रूषापरः स आराध्य गुणाननेकान् ज्ञानादीन् प्राप्नोति सिद्धिमनुत्तराम् ।
मुक्तिमित्यर्थः । अनन्तरं सुकुलादिपरंपरया वा । ब्रवीतीति पूर्ववदयं सूत्रार्थः ॥ १७ ॥
इति श्रीदशवैकालिकटीकायां श्रीहरिचन्द्रसूरिविरचितायां नवमाध्ययने प्रथम उद्देशकः

अथ द्वितीय उद्देशः ।

मूलाज खंधप्पन्नवो दुमस्स, खंधाज पत्ता समुर्विति साहा ॥

साहप्पसाहा विरुहंति पत्ता, तज्ज सि पुप्फं च फलं रसो अ ॥ १ ॥

(अवचूरिः) अथ द्वितीय उद्देश उच्यते । मूलाद् आदिप्रबन्धात् स्कन्धोत्पत्ति-
द्रुमस्य । स्कन्धात्पश्चात्समुपयान्ति शाखाः । शाखाञ्च्यः प्रशाखा विरोहन्ति जायन्ते ।
ताञ्च्योऽपि पत्राणि । ततः से तस्य द्रुमस्य पुष्पं च फलं च रसश्च फलगत एव । एते
क्रमेण जवन्तीति ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे विनयना अधिकारमांज बीजो उद्देश कहे ठे. मूलाज इत्यादि सूत्र.
(मूलाज के०) मूलात् एटले मूलथी (जडथी) (दुमस्स के०) दुमस्य एटले वृक्षना
(खंधप्पन्नवो के०) स्कन्धप्रन्नवः थडनी उत्पत्ति थाय ठे. (पत्ता के०) पश्चात् एटले
थड उत्पन्न थया पत्ती (खंधाज के०) स्कन्धात् एटले थडथकी (साहा के०) शाखाः
एटले शाखाज्जे ते (समुर्विति के०) समुपयान्ति एटले उत्पन्न थाय ठे. (साह-
प्पसाहा के०) शाखाञ्च्यः प्रशाखाः एटले शाखाज्जथकी नानी शाखाज्ज (विरुहंति के०)
विरोहन्ति एटले उत्पन्न थाय ठे. (तज्ज के०) ततः एटले ते नानी शाखाज्ज थकी
(पत्ता के०) पत्राणि एटले पात्रां उत्पन्न थाय ठे. ते पात्राथकी (सि के०) तस्य
एटले ते वृक्षने (पुप्फं के०) पुष्पं एटले पुष्प (च के०) च एटले पुनः (फलं के०)
फलं एटले फल (अ के०) च एटले अने (रसो के०) रसः एटले रस अनुक्रमे
थाय ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ नवमाध्ययने विनयाधिकार एव द्वितीयोद्देशकः प्रारच्यते । पूर्वं प्रथ-
मोद्देशके विनयसमाधिरुक्तः । द्वितीयोऽपि विनयाधिकारवान् उच्यते । तत्र सूत्रम् । द्रुम-
स्य वृक्षस्य मूलादादिप्रबन्धात् स्कन्धप्रन्नवः स्थुमोत्पादः । ततः स्कन्धात्पश्चात् शाखा-
स्तस्य जुजाकट्टपाः समुपयान्ति आत्मानं प्राप्नुवंति उत्पद्यन्त इत्यर्थः । तथा शाखाञ्च्य उ-
क्तस्वरूपाञ्च्यः प्रशाखास्तासामंशञ्चूता विरोहन्ति जायन्ते । तथा ताञ्च्योऽपि प्रशाखाञ्च्यः
पत्राणि पर्णानि विरोहन्ति । ततस्तदनन्तरं से तस्य द्रुमस्य पुष्पं च फलं च रसश्च ॥१॥

(टीका.) विनयाधिकारवानेव द्वितीय उच्यते । तत्रेदमादिमं सूत्रम् । मूलाज इ-
त्यादि । अस्य व्याख्या । मूलादादिप्रबन्धात् स्कन्धप्रन्नवः स्थुडोत्पादः । कस्येत्याह ।
द्रुमस्य वृक्षस्य । ततः स्कन्धात् सकाशात् पश्चात्तदनु समुपयान्त्यात्मानं प्राप्नुवंत्युत्पद्यन्त
इत्यर्थः । कास्ता इत्याह । शाखास्तजुजाकट्टपाः । तथा शाखाञ्च्य उक्तलक्षणाञ्च्यः

५६० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रशाखास्तदंशञ्चूता विरोहन्ति जायन्ते । तथा तेज्योऽपि पत्राणि पर्णानि विरोहन्ति । ततस्तदनन्तरं से तस्य डुमस्य पुष्पं च फलं च रसश्च फलगत एवैते क्रमेण त्रवन्तीति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

एवं धम्मस्स विणञ्चो, मूलं परमो अ से मुक्को ॥

जेण कित्तिं सुञ्चं सिग्घं, नीसेसं चाग्निगह्वइ ॥ २ ॥

(अवचूरिः) एवं दृष्टान्तमन्निधाय दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । एवं धर्मकटपडुमस्य विनयो मूलम् । परमः प्रधानोरसः से तस्य मोक्षः । स्कन्धप्राप्तानि सुरासुरनरसुखानि । येनेति तृतीया पञ्चम्यर्था । यतो विनयात्पत्रकटपां कीर्त्तिं पुष्पकटपं श्रुतं श्लाघ्यं प्रशंसास्पदञ्चूतं च निःशेषमधिगह्वति प्राप्नोति ॥ १ ॥

(अर्थ.) उपर कहेल दृष्टांत दार्ष्टान्तिकने विषे जोडे ठे. एवमित्यादि सूत्र. (एवं के०) एवं एटले जेम वृद्धना मूल प्रमुख उपर कहां तेम (धम्मस्स के०) धर्मस्य एटले धर्म रूप कटपवृद्धानुं (विणउ के०) विनयः एटले विनयरूप (मूलं के०) मूलं एटले मूल जाणवुं. (अ के०) च एटले अने (से के०) तस्य एटले ते धर्मरूप कटपवृद्धानो (मुक्को के०) मोक्षः एटले मोक्षरूप (परमो के०) परमः एटले फलमानो उत्कृष्ट रस जाणवो. तथा एना खंध विगेरेने स्थानके देवलोकनी प्राप्ति, सारा कुलमां उत्पत्ति प्रमुख जाणवां. हवे विनय केवो ते कहे ठे. (जेण के०) येन एटले जे विनयवडे सर्वत्र (कित्तिं के०) कीर्त्तिं एटले यश कीर्त्ति, (सुञ्चं के०) श्रुतं एटले अंगप्रविष्टादि श्रुत अने (नीसेसं के०) निःशेषं एटले संपूर्ण (सिग्घं के०) श्लाघ्यं एटले श्रेष्ठ वस्तु प्रत्ये (अग्निगह्वइ के०) अधिगह्वति एटले पामे ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) एवं दृष्टान्तमन्निधाय दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । एवं धर्मस्य परमकटपवृद्धस्य विनयो मूलमादिप्रबन्धरूपं परम इति अग्रो रसः । से तस्य फलरसवन्मोक्षः । स्कन्धादिकटपानि तु देवलोकगमनसुकुलागमादीनि । अतो विनयः कर्तव्यः । येन विनयेन कृत्वा साधुः कीर्त्तिं सर्वत्र शुचप्रवादरूपामधिगह्वति प्राप्नोति । पुनः श्रुतम् । अङ्गप्रविष्टादि । श्लाघ्यं प्रशंसास्पदीञ्चूतं निःशेषं संपूर्णं च प्राप्नोति ॥ २ ॥

(टीका.) एवं दृष्टान्तमन्निधाय दार्ष्टान्तिकयोजनामाह । एवं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । एवं डुममूलवत् । धर्मस्य परमकटपवृद्धस्य विनयो मूलमादिप्रबन्धरूपम् । परम इत्यग्रो रसः । से तस्य फलरसवन्मोक्षः स्कन्धादिकटपानि तु देवलोकगमनसुकुलागमनादीनि । अतो विनयः कर्तव्यः । किंविशिष्ट इत्याह । येन विनयेन कीर्त्तिं सर्वत्र शुचप्रवादरूपां

तथा श्रुतमङ्गप्रविष्टादि । श्लाघ्यं प्रशंसास्पदचूतं निःशेषं संपूर्णमधिगच्छति प्राप्नोतीति २

जे अ चंमे मिए थरे, दुवाई नियमी सढे ॥

बुप्रइ से अविणीअप्पा, कठं सोअगयं जहा ॥ ३ ॥

(अचूरिः) अविनयवतो दोषमाह । यश्च चंमो रोषणः, मृगो मूर्खः, स्तब्धो जात्यादिमदोन्मत्तः । दुर्वादी अप्रियवक्ता । निकृती मायी । शठः संयमयोगेष्वनाहतः । एतेऽन्यो दोषेऽन्यो योऽविनयं करोति । स उह्यते संसारस्रोतसा अविनीतात्मा काष्ठं स्रोतोगतं प्रवाहपतितं यथा ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे विनय साचवतो नथी तेनो दोष कहे ठे. जे इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे पुरुष (चंके के०) चाणुः एटले क्रोधी, (मिए के०) मृगः एटले अङ्ग (थरे के०) स्तब्धः एटले जातिप्रमुखना अहंकारथी उन्मत्त थएलो, (दुवाई के०) दुर्वादी एटले अप्रिय ज्ञाषण करनारो, (निअडी के०) निकृतिमान् एटले कपटी (अ के०) च एटले अने (सढे के०) शठः एटले संयम व्यापारने विषे निष्कालजी एवो होवार्थी विनय न करे. (से के०) सः एटले ते (अविणयप्पा के०) अविनीतात्मा एटले सर्व कल्याणनुं साधन एवा विनयने न साचवनार पुरुष जे ते (सोअगयं के०) स्रोतोगतं एटले जलना प्रवाहमां पडेहुं (कठं के०) काष्ठं एटले काष्ठ (लाकडुं) (जहा के०) यथा एटले जेम तणाइ जाय ठे तेम (बुप्रइ के०) उह्यते एटले संसार समुद्रना प्रवाहमां तणाइ जाय ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) अथ अविनयदोषमाह । साधुः एतेऽन्यो दोषेऽन्यो विनयं न करोति । स संसारस्रोतसा उह्यते । किंवात् । काष्ठमिव । किंचूतं काष्ठम् । स्रोतोगतं नद्यादिवहनीपतितम् । किंचूतः साधुः । चाणु रोषणः । पुनः किंचूतः साधुः । मृगोऽङ्गो हितमपि उक्तो रुष्यति । पुनः स्तब्धः जात्यादिमदोन्मत्तः । पुनः दुर्वादी अप्रियवक्ता । पुनः निकृतिमान् मायासहितः । पुनः शठः संयमयोगेषु आदररहितः । पुनः अविनीतात्मा सकलकल्याणकारणेन विनयेन रहितः ॥ ३ ॥

(टीका.) अविनयवतो दोषमाह । जे अ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यश्चाणु रोषणो मृगोऽङ्गः हितमप्युक्तो रुष्यति । तथा स्तब्धो जात्यादिमदोन्मत्तः । दुर्वागप्रियवक्ता । निकृतिमान् मायोपेतः । शठः संयमयोगेष्वनाहत एतेऽन्यो दोषेऽन्यो विनयं न करोति यः । उह्यतेऽसौ पापः संसारस्रोतसा अविनीतात्मा सकलकल्याणैकनिबन्धनविनयविरहितः । किमिवेत्याह । काष्ठं स्रोतोगतं नद्यादिवहनीपतितं यथा तद्ददिति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

विणयंमि जो उवाएणं, चोइउ कुप्पई नरो ॥

दिवं सो सिरिमिज्जंतिं, दंढेण पडिसेहए ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) विनय उपायेन एकान्तमृडुज्जणनादिरूपेण चोदित उक्तः कुप्यति नरो योऽत्र । निदर्शनमाह । दिव्याममानुषीमसौ श्रियमागच्छन्तीमात्मनो ज्वन्तीं दण्णेन काष्ठमयेन प्रतिषेधयति निवारयति ॥ ४ ॥

(अर्थ.) वली विणयंमि इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे (नरो के०) नरः एटले मनुष्य जे ते (उवाएण के०) उपायेन एटले मिष्ट वचन प्रमुख उपाय वडे (विणयंमि के०) विनये एटले विनयने विषे (चोइउ के०) चोदितः एटले प्रेस्यो उतो अर्थात् मीठा वचनथी विनय साचववाने अर्थे कोइ कंइ कहे तो (कुप्पई के०) कुप्यति एटले क्रोध करे. (सो के०) सः एटले ते पुरुष (इज्जंतिं के०) आ-यान्तीं एटले पोतानी मेले आवती एवी (दिवं के०) दिव्यां एटले अलौकिक, श्रेष्ठ एवी (सिरिं के०) श्रियं एटले लक्ष्मीप्रत्ये (दंढेण के०) दंढेन एटले दंड (लाकडी) वडे (पडिसेहए के०) प्रतिषेधयति एटले पाठी वाले ठे. तात्पर्य, विनय संपदानुं मूल ठे, माटे ते अवश्य करवो. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । यो नरः विनयमुक्तलक्षणं प्रति उपायेन एकान्तमृडु-ज्जणनादिलक्षणेनापि संबन्धेन चोदित उक्तः सन् कुप्यति रुष्यति । स किं करोती-त्याह । स दिव्याममानुषीं श्रियं लक्ष्मीमागच्छन्तीमात्मनो ज्वन्तीं दण्णेन काष्ठम-येन प्रतिषेधयति निवारयति । अयं परमार्थः । विनयः संपदां निमित्तं । तत्रस्खलितं यदि कश्चिन्नोदयति स गुणः । तत्रापि रोषकरणे वस्तुतः संपदां निषेधः ॥ ४ ॥

(टीका.) किं च विणयंमीति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विनयमुक्तलक्षणं य उ-पायेनाप्येकान्तमृडुज्जणनादिलक्षणेनाप्यपिशब्दस्य व्यवहितः संबन्धः । चोदित उक्तः कुप्यति रुष्यति नरः । अत्र निदर्शनमाह । दिव्याममानुषीमसौ नरः श्रियं लक्ष्मीमा-गच्छन्तीमात्मनो ज्वन्तीं दण्णेन काष्ठमयेन प्रतिषेधयति निवारयति । एतदुक्तं ज्वति । विनयः संपदो निमित्तम् । तत्र स्खलितं यदि कश्चिन्नोदयति । स गुणस्तत्रापि रोषकर-णेन वस्तुतः संपदो निषेधः । उदाहरणं चात्र दशारादयः कुरूपागतश्रीप्रार्थनाप्रणयजं-गकारिणस्तद्दहितास्तदजङ्गकारी च तद्युक्तः कृष्ण इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

तहेव अबिणीअप्पा, उववप्पा हया गया ॥

दीसंति दुहमेहंता, आज्जिउंगमुवठिआ ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) अविनयदोषमाह । तथैव ते अविनीतात्मानः अनात्मज्ञा उपवाह्यानां राजादिवह्नञ्चानामेते कर्मकरा इत्यौपवाह्या हया अश्वा गजा हस्तिनः । उपलक्षणं चैतन्महिषादीनाम् । दृश्यन्ते तृणादिवोढारः । दुःखं संक्लेशलक्षणमेधमाना अनेकार्थत्वादनुज्वन्त आज्ञियोग्यं कर्मकरत्वमुपस्थिताः प्राप्ताः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) वही अविनयना दोष देखाडवाने अर्थे कहे ठे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (अविणीअप्पा के०) अविनीतात्मानः एटले विनयरहित एवा (उववप्रा के०) औपवाह्याः एटले प्रधान सेनापति प्रमुख लोकोना (हया के०) हयाः एटले अश्च तथा (गया के०) गजाः एटले गज प्रमुख जे ते (दुहं के०) दुःखं एटले दुःख प्रत्ये (एहंता के०) एधमानाः एटले जोगवता एवा तथा (आज्ञिउगं के०) आज्ञियोग्यं एटले सेवक पणा प्रत्ये (उवठिआ के०) उपस्थिताः एटले पामेला एवा अर्थात् चारवाहक (चार उपाडनार थएला) एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय ठे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) अविनयदोषस्य उपदर्शनार्थमेवाह । तथैव ते अविनीतात्मानो विनयरहिता अनात्मज्ञा उपवाह्यानां राजादिवह्नञ्चानामेते कर्मकरा इत्यौपवाह्या हया अश्वा गजा हस्तिन उपलक्षणत्वात् महिषादयश्च एते । किमित्याह । दृश्यन्त उपलज्यन्त एव मन्दुरादौ अविनयदोषेण उज्जयलोकवर्तिना यवसादिवोढारः दुःखं संक्लेशलक्षणमेधमाना अनेकार्थत्वादनुज्वन्त आज्ञियोग्यं कर्मकरजावमुपस्थिताः ॥ ५ ॥

(टीका.) अविनयदोषोपदर्शनार्थमेवाह । तहेव इति सूत्रम् । तथैवेति तथैवैतेऽविनीतात्मानो विनयरहिता अनात्मज्ञा उपवाह्यानां राजादिवह्नञ्चानामेते कर्मकरा इत्यौपवाह्याः । हया अश्वाः । गजा हस्तिनः । उपलक्षणमेतन्महिषकादीनामिति । एते । किमित्याह । दृश्यन्त उपलज्यन्त एव मन्दुरादौ अविनयदोषेण उज्जयलोकवर्तिना यवसादिवोढारः । दुःखं संक्लेशलक्षणमेधयन्तोऽनेकार्थत्वादनुज्वन्त आज्ञियोग्यं कर्मकरजावमुपस्थिताः प्राप्ता इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

तहेव सुविणीअप्पा, उववप्रा हया गया ॥

दीसंति सुहमेहंता, इहिं पत्ता महायसा ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) एतेष्वेव विनयगुणमाह । तथैवैते सुविनीतात्मान उववप्रा हया गया इति पूर्ववत् । दृश्यन्ते सुखमाह्लादलक्षणमेधमाना ऋद्धिं प्राप्ता विशिष्टचूपणालयजोजनादिप्राप्तर्क्यो महायशसो विख्यातगुणाः ॥ ६ ॥

५६४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) हवे ए अश्रादिकमांज विनय करनारनी स्थिति कहेठे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (सुविणीअप्पा के०) सुविनीतात्मानः एटले सम्यक् प्रकारे विनयवंत एवा (उववप्पा के०) औपवाह्याः एटले प्रधान, सेनापति प्रमुख लोकोना (हया के०) हयाः एटले अश्व तथा (गया के०) गजाः एटले गज प्रमुख जे ते (सुहं के०) सुखं एटले सुख प्रत्ये (एहंतो के०) एधमानाः एटले जोगवता, (शट्टिं पत्ता के०) रुद्धिं प्राप्ताः एटले रुद्धि पामेला अने (महायसा के०) महायशसः एटले मोटी जसकीर्ति पामेला एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय ठे ॥६॥

(दीपिका.) एतेष्वेव विनयगुणमाह । तथैव एते सुविनीतात्मानो विनयवन्त आत्मज्ञा औपवाह्या राजादीनां हया गजा इति पूर्ववत् । एते । किमित्याह । दृश्यन्त उपलज्यन्ते सुखमाहादलक्षणमेधमाना अनुभवन्त रुद्धिं प्राप्ता इति विशिष्टभूषणालयजोचनादिजावतः प्राप्तर्द्धयो महायशसो विख्यातसङ्गणाः ॥ ६ ॥

(टीका.) एतेष्वेव विनयगुणमाह । तहेव त्ति सूत्रम् । तथैवेति तथैवैते सुविनीतात्मानो विनयवन्त आत्मज्ञा औपवाह्या राजादीनां हया गजा इति पूर्ववत् । एते । किमित्याह । दृश्यन्त उपलज्यन्त एव सुखमाहादलक्षणमेधमाना अनुभवन्त रुद्धिं प्राप्ता इति । विशिष्टभूषणालयजोचनादिजावतः प्राप्तर्द्धयो महायशसो विख्यातसङ्गणा इति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

तहेव अविणीअप्पा, लोगंसि नरनारिउं॥

दीसंति डुहमेहंता, बाया ते विगलिंदिया ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) एतदेव विनयाविनयफलं मनुष्यानधिकृत्याह । तथैव तिर्यञ्च इवाविनीतात्मानः पूर्ववत् । अत्रास्मिन् मनुष्यलोके नरनार्यः दृश्यन्ते डुःखमेधमानाः पूर्ववत् । बायाः कशाघातव्रणाङ्किताः । विकलेन्द्रिया अपनीतनासिकादीन्द्रियाः पारिदारिकादयः

(अर्थ.) तिर्यंच आश्रयी विनयनुं तथा अविनयनुं फल कळुं. हवे मनुष्य आश्रयी कहे ठे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले जेम तिर्यंचमां तेमज (लोगंसि के०) लोके एटले लोकने विषे (अविणीअप्पा के०) अविनीतात्मानः एटले विनयने न साचवनारा एवा (ते के०) ते एटले ते (नरनारिउं के०) नरनार्यः एटले पुरुषो अने स्त्रियो जे ते (डुहमेहंता के०) डुःखमेधमानाः एटले डुःखने जोगवता एवा (बाया के०) बायाः एटले चाबक प्रमुखना प्रहारथी जेमने शरीरे घा प्रमुख पडेला ठे एवा तथा (विगलिंदिया के०) विकलेन्द्रियाः एटले जेमना

नाक, कान प्रमुख कपाया ठे एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय ठे. अर्थात् परस्त्रीगमन, चोरी प्रमुख अपराध करनार लोकोनी हालत एवी देखाय ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) अथ एतदेव विनयाविनयफलं मनुष्यान् अधिकृत्याह । तथैव तिर्यञ्च इव अविनीतात्मानः । पूर्ववत् । लोकेऽस्मिन् मनुष्यलोके । नरनार्य इति प्रकटार्थम् । दृश्यन्ते दुःखमेधमानाः । पूर्ववत् । षाताः कशाघातत्रणाङ्कितशरीरा विकलेन्द्रिया अपनीतनासिकादीन्द्रियाः पारदारिकादय इति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

(टीका.) एतदेव विनयाविनयफलं मनुष्यान् अधिकृत्याह । तद्देव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैव तिर्यञ्च इव अविनीतात्मान इति पूर्ववत् । लोकेऽस्मिन्मनुष्यलोके । नरनार्य इति प्रकटार्थम् । दृश्यन्ते दुःखमेधमाना इति पूर्ववत् । षाताः कषघातत्रणाङ्कितशरीरा विगलितेन्द्रिया अपनीतनासिकादीन्द्रियाः पारदारिकादय इति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

दंढसञ्चपरिजुन्ना, असप्रवयणेहि अ ॥

कलुणा विवन्नञ्चंदा, खुप्पिवासपरिग्गया ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) दण्णा वेत्रदण्णादयः । शस्त्राणि खड्गादीनि ताभ्यां परिजीर्णाः समन्ततो दुर्बलत्रावमापादिता असञ्चवचनैश्च खरकर्कशादिभिः । एवंञ्चूताः करुणाहेतुत्वात्सतां करुणा दीना व्यापन्नञ्चन्दसः गतस्वेष्टाः क्लुधा पिपासया परिगता व्याप्ताः ॥ ८ ॥

(अर्थ.) वली उपर कहेला पुरुषो अने स्त्रियो केवा ठे ते कहेठे. दंडसञ्च इत्यादि सूत्र. (दंढसञ्चपरिजुन्ना के०) दंडशस्त्रपरिजीर्णाः एटले वेत्र प्रमुख दंडना अने खड्ग प्रसुख शस्त्रना प्रहारशी दुर्बल थएला, (अ के०) च एटले अने (असप्रवयणेहि के०) असञ्चवचनैः एटले कठोर वचनो सांजलीने पण दुर्बल थएला एवा माटेज (कलुणा के०) करुणाः एटले सत्पुरुषोने दया उपजावे एवा तथा (विवन्नञ्चंदा के०) व्यापन्नञ्चन्दसः एटले पोतानी इष्टा साफक जेमनार्थी चलातुं नथी, अर्थात् वीजाना तावामां रहेला एवा तेसज (खुप्पिवासपरिग्गया के०) क्लुत्पिपासापरिगताः एटले क्लुधा तृषार्थी पीडायला एवा देखाय ठे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) एवंविधाः साधव इह लोके पूर्वमविनयेन गृहीतानां कर्मणामनुत्तावेन एवंञ्चूताः परलोके तु कुशलस्य अप्रवृत्तेर्दुःखिततरा विजायन्ते । कीदृशाः । दण्णा वेत्रदण्णादयः शस्त्राणि खड्गादीनि तैः परिजीर्णाः परि समन्ततो दुर्बलत्रावमापादिताः । तथा पुनः कीदृशाः । असञ्चवचनैश्च खरकर्कशादिभिः परिजीर्णाः । पुनः कीदृशाः । करुणाः । करुणाहेतुत्वात् । पुनः कीदृशाः । व्यापन्नञ्चन्दसः परायत्ततया गतस्वात्प्रियायाः । पुनः

५६६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

किञ्चूताः । क्षुधा बुभुक्षा पिपासा तृषा ताज्यां परिगता व्याप्ताः । अन्नादिनिरोधस्तोक-
दानाज्याम् ॥ ७ ॥

(टीका.) तथा दंडं चि सूत्रम् । दण्डा वेत्रदण्डादयः, शस्त्राणि खड्गादीनि, ताज्यां
परिजीर्णाः समन्ततो दुर्बलजावमापादिताः । तथा असज्यवचनैश्च खरकर्कशादिभिः
परिशीर्णास्त एवञ्चूताः सतां करुणाहेतुत्वात्करुणा दीना व्यापन्नछन्दसः परायत्ततया
अपेतस्वाभिप्रायाः क्षुधा बुभुक्षया पिपासया तृषा परिगता व्याप्ता अन्नादिनिरोध-
स्तोकदानाज्यामिति । एवमिह लोके प्राग्विनयोपात्तकर्मानुजावत् एवञ्चूताः पर-
लोके तु कुशलाप्रवृत्तेर्दुःखिततरा विज्ञेया इति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

तद्देव सुविणीअप्पा, लोगंसि नरनारिउ ॥

दीसंति सुहमेहंता, इट्ठिं पत्ता महायसा ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) विनयफलमाह । तथैव सुविनीतात्मानो लोकेऽस्मिन् नरनार्यः ।
सुखमेधमाना ऋद्धिं प्राप्ता महायशसः । पूर्ववत् । न वरं स्वाराधितनृपगुरुजना उन्नय-
लोकसाफलयकारिणः ॥ ९ ॥

(अर्थ.) हवे विनय साचवनारा मनुष्योनी स्थिति कहे ठे. तद्देव इत्यादि सूत्र.
(तद्देव के०) तथैव एटले जेम विनय साचवनारा तिर्यचो सुखी देखाय ठे तेम
(लोगंसि के०) लोके एटले लोकने विषे (सुविणीअप्पा के०) सुविनीतात्मानः एटले
सम्यक् प्रकारे विनयने साचवनारा एवा (नरनारिउ के०) नरनार्यः एटले पुरुषो अने
स्त्रियो जे ते (सुहमेहंता के०) सुखमेधमानाः एटले सुखने जोगवता एवा, (इट्ठिं
पत्ता के०) ऋद्धिं प्राप्ताः एटले ऋद्धिं पामेला एवा तथा (महायसा के०) महाय-
शसः एटले घणा जसकीर्तिवाला एवा (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखायठे. ॥९॥

(दीपिका.) अथ विनयफलमाह । अस्मिँहलोके नरनार्यस्तथैव विनीततिर्यश्च इव
सुविनीतात्मानो दृश्यन्ते । कीदृश्यो नरनार्यः । सुखमेधमाना ऋद्धिं प्राप्ताः । पुनः कीदृश्यः ।
महायशस इति पूर्ववत् । नवरं, स्वाराधितगुरुजना उन्नयलोकसाफलयकारिण एत इति ए

(टीका.) विनयफलमाह तद्देव चि सूत्रम् । तथैव विनीततिर्यश्च इव सुविनीता-
त्मानो लोकेऽस्मिन्नरनार्य इति पूर्ववत् । दृश्यन्ते सुखमेधमाना ऋद्धिं प्राप्ता महायशस
इति पूर्ववदेव । नवरं, स्वाराधितनृपगुरुजना उन्नयलोकसाफलयकारिण एत इति सूत्रार्थः ए

तद्देव अविणीअप्पा, देवा जस्का अ गुप्पणा ॥

दीसंति सुहमेहंता, आजिउगमुवठिआ ॥ १० ॥

(अवचूरिः) विनयाविनयफलं देवानधिकृत्याह । देवा वैमानिका ज्योतिष्काश्च यक्षाश्च व्यन्तरा गुह्यका ज्वनवासिन एते दृश्यन्त आगमचक्षुषा दुःखमेधमानाः पर-
र्द्धिदर्शनादिना आज्ञियोग्यमुपस्थिताः ॥ १० ॥

(अर्थ.) हवे देवताउने विषे अविनयनुं फल कहेठे. तहेव इत्यादि सूत्र. (तहे-
व के०) तथैव एटले जेम मनुष्यो तेमज (अविणीअप्पा के०) अविनीतात्मानः एट-
ले विनयने न साचवनारा एवा (देवा के०) देवाः एटले ज्योतिषी अने वैमानिक
देवताउ (जस्का के०) यक्षाः एटले व्यंतरो (अ के०) च एटले अने (गुप्पगा के०)
गुह्यकाः एटले ज्वनपतिउं जे ते (दुहमेहंता के०) दुःखमेधमानाः एटले पारकी
रुद्धि प्रमुख जोवाथी दुःखने जोगवता एवा तथा (आज्ञिउंगं के०) आज्ञियोग्यं ए-
टले दासपणाने (चाकरपणाने) (उवठिआ के०) उपस्थिताः एटले पामेला एवा आ-
गमरूप नेत्रवडे (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखायठे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) एतदेव विनयाविनयफलमाह देवानधिकृत्य । तथैव यथा नरनार्यो-
ऽविनीतात्मानः । तथैव जन्मान्तरेऽकृतविनया देवा वैमानिका ज्योतिष्का यक्षाश्च व्य-
न्तराश्च गुह्यका ज्वनवासिनस्त एते दृश्यन्ते । केन । आगमज्ञावचक्षुषा । किं कुर्वाणाः ।
दुःखमेधमानाः । परेषामाज्ञया परेषां रुद्ध्यादिदर्शनेन च । कीदृशाः सन्तः । आ-
ज्ञियोग्यमुपस्थिताः । अज्ञियोग आज्ञादानलक्षणः सोऽस्यास्तीत्यज्ञियोगी । तस्य
ज्ञाव आज्ञियोग्यं कर्मकरज्ञावमुपस्थिताः प्राप्ताः ॥ १० ॥

(टीका.) एतदेव विनयाविनयफलं देवानधिकृत्याह । तहेव त्ति सूत्रम् । तथैव
यथा नरनार्योऽविनीतात्मानो ज्वान्तरेऽकृतविनया देवा वैमानिका ज्योतिष्का य-
क्षाश्च व्यन्तराश्च गुह्यका ज्वनवासिनस्त एते दृश्यन्ते । आगमज्ञावचक्षुषा दुःखमे-
धमानाः पराज्ञाकरणपररुद्धिदर्शनादिना आज्ञियोग्यमुपस्थिता अज्ञियोग आज्ञा-
प्रदानलक्षणोऽस्यास्तीत्यज्ञियोगी तज्ञाव आज्ञियोग्यं कर्मकरज्ञावमित्यर्थः । उपस्थि-
ताः प्राप्ता इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तहेव सुविणीअप्पा, देवा जस्का अ गुप्पगा ॥

दीसंति सुहमेहंता, इट्ठिं पत्ता महायसा ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) विनयफलमाह । तथैव सुविनीतात्मानो जन्मान्तरकृतविनया निर-
तिचारधर्मारोधका इत्यर्थः । दृश्यन्ते सुखमेधमाना महाकल्याणादिषु रुद्धिं प्राप्ताः ११

(अर्थ.) हवे देवताउने विषे विनयनुं फल कहे ठे. तहेव इत्यादि सूत्र. (त-

५६८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

हेव के०) तथैव एटले जेभ मनुष्यो तेमज (सुविणीअप्पा के०) सुविनीतात्मानः एटले सम्यक् प्रकारे विनयने साचवनारा एवा (देवा के०) देवाः एटले वैमानिक अने ज्योतिषी देवता, (जस्का के०) यक्षाः एटले व्यंतरो (अ के०) च एटले वदी (गुप्पगा के०) गुह्यकाः एटले जवनवासी देवताउ जे ते (सुहमेहंता के०) सुखमेधमानाः एटले सुखने जोगवनारा एवा, (इट्टि पत्ता के०) रुद्धि प्राप्ताः एटले रुद्धि पामेला एवा तथा (महायसा के०) महायशसः एटले मोटा यशना धणी एवा आगमरूप नेत्रवडे (दीसंति के०) दृश्यन्ते एटले देखाय ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) अथ विनयफलमाह । तथैवेति देवादयः सुविनीतात्मानः जन्मान्तरकृतविनयाः । निरतिचारधर्मारधका इत्यर्थः । दृश्यन्ते सुखमेधमाना महाकल्याणादिषु रुद्धि प्राप्ता इति देवाधिपादिप्राप्तसमृद्धयो महायशसो विख्यातसङ्गुणा इति । एवं नारकान् विना व्यवहारतो येषु स्थानेषु सुखदुःखसंज्ञवस्तेषु विनयस्य अविनयस्य च फलं कथितम् ॥ ११ ॥

(टीका.) विनयफलमाह तहेव त्ति सूत्रम् । तथैवेति पूर्ववत् । सुविनीतात्मानो जन्मान्तरकृतविनया निरतिचारधर्मारधका इत्यर्थः । देवा यक्षाश्च गुह्यका इति पूर्ववदेव । दृश्यन्ते सुखमेधमाना महाकल्याणादिषु रुद्धि प्राप्ता इति । देवाधिपादिप्राप्तसमृद्धयो महायशसो विख्यातसङ्गुणा इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जे आयरिअजवप्रायाणं, सुस्सूसावयणंकरे ॥

तेसिं सिस्का पवहंति, जलसित्ता इव पायवा ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) विशेषेण लोकोत्तरविनयफलमाह । य आचार्योपाध्याययोः शुश्रूषका वचनकराः तेषां पुण्यवतां शिक्षा ग्रहणासेवनरूपाः प्रवर्द्धन्ते जलसित्ता इव पादपाः ॥१२॥

(अर्थ.) उपर देवतादिकने विषे लौकिक विनयनुं तथा अविनयनुं फल कह्युं हवे लोकोत्तर विनयनुं फल कहे ठे. जे इत्यादि सूत्र. (जे के०) ये एटले जे शिष्यो (आयरिअजवप्रायाणं के०) आचार्योपाध्याययोः एटले आचार्यनी अने उपाध्यायनी (सुस्सूसावयणंकरे के०) शुश्रूषावचनकराः एटले सेवा करनारा अने आज्ञा माफक चालनारा एवा होय ठे. (तेसिं के०) तेषां एटले तेमनी (सिस्का के०) शिक्षाः एटले ग्रहण आसेवन प्रमुख शिक्षा जे ते (जलसित्ता इव पायवा के०) जलसित्ता इव पादपाः एटले जलथी सींचायला वृद्धनी जेम (पवहंति के०) प्रवर्द्धन्ते एटले वृद्धि पामे ठे. १२

(दीपिका.) अथ विशेषतो लोकोत्तरं विनयफलमाह । ये सुशिष्या आचार्या-
र्णामुपाध्यायानां च शुश्रूषावचनकराः पूजाप्रधानं यद्ब्रुवन् तस्य करणे तत्परा भवन्ति ।
तेषां पुण्यवतां शिक्षा ग्रहणासेवनारूपा ज्ञावार्थरूपाः प्रवर्द्धन्ते वृद्धिं यान्ति । दृष्टान्त-
माह । जलसिक्ता यथा पादपा वृक्षाः ॥ १२ ॥

(टीका.) एवं नारकापोहेन व्यवहारतो येषु सुखदुःखसंभवस्तेषु विनयाविनय-
फलमुक्तम् । अधुना विशेषतो लोकोत्तरविनयफलमाह । जे आयरिअ त्ति सूत्रम् । य
आचार्योपाध्याययोः प्रतीतयोः शुश्रूषावचनकराः पूजाप्रधानवचनकरणशीलास्तेषां
पुण्यजाजां शिक्षा ग्रहणासेवनालक्षणा ज्ञावार्थरूपाः प्रवर्द्धन्ते वृद्धिमुपयान्ति । दृष्टान्त-
माह । जलसिक्ता इव पादपा वृक्षा इति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

अप्पण्ठा परठा वा, सिप्पा ऐउणिआणि अ ॥

गिहिणो उवजोगठा, इहलोगस्स कारणा ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) एतच्च मनस्याध्याय विनयः कार्य इत्याह । आत्मार्थं ममानेनाजी-
विका भविष्यतीति । परार्थं वा पुत्रमहमेतद्ग्राहयिष्यामीत्येवं शिष्टपानि कुम्भकारक्रि-
यादीनि । नैपुण्यानि चित्रकलादिलक्षणानि । गृहिण उपजोगार्थमन्नपानादिजोगाय ।
शिक्षन्त इति शेषः । इहलोकस्य निमित्तम् ॥ १३ ॥

(अर्थ.) हवे कहिशुं ते वात पण मनमां राखीने विनय करवो एम कहे ठे.
अप्पण्ठा इत्यादि सूत्र. (गिहिणो के०) गृहिणः एटले गृहस्थ जे ते (इहलोगस्स
के०) इहलोकस्य एटले आ लोकने (कारणा के०) कारणात् एटले अर्थे (उवजो-
गठा के०) उपजोगार्थं एटले अन्न, पान प्रमुख जोगनी प्राप्ति सारु (अप्पण्ठा के०)
आत्मार्थं एटले पोतानी आजीविकाने अर्थे (वा के०) वा एटले अथवा (प-
रठा के०) परार्थं एटले पुत्रादिकने अर्थे (सिप्पा के०) शिष्टपानि एटले कुंजार,
खोहार प्रमुखना शिष्टपोने (अ के०) च एटले अने (नेउणिआणि के०) नैपुण्या-
नि एटले चित्राम प्रमुख कलाउने शिखे ठे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) एवं मनसि आनीय साधुजिर्विनयः कार्य इत्याह । ये गृहिणोऽसंय-
ता इहलोकस्य कारणमिहलोकनिमित्तमिति । उपजोगार्थमन्नपानादिजोगाय । शि-
क्षन्त इति शेषः । किमर्थम् । आत्मार्थमात्मनिमित्तम् । अनेन मम आजीविका भवि-

५७० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

व्यतीत्येवं, परार्थं वा परनिमित्तं वा पुत्रमहमेतद्ग्राहयिष्यामीत्येवं शिष्टपानि कुम्भकारक्रियादीनि नैपुण्यानि च लेखादिकलाकृतानि ॥ १३ ॥

(टीका.) एतच्च मनस्याधाय विनयः कार्य इत्याह । अप्पण्ठ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आत्मार्थमात्मनिमित्तमनेन मे जीविका चविष्यतीत्येवम् । परार्थं वा परनिमित्तं वा पुत्रमहमेतद्ग्राहयिष्यामीत्येवं शिष्टपानि कुम्भकारक्रियादीनि नैपुण्यानि चालेख्यादिकलाकृतानि गृहिणोऽसंयता उपजोगार्थमन्नपानादिजोगाय शिक्तन्त इति वाक्यशेषः । इहलोकस्य कारणमिहलोकनिमित्तमिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जेण बंधं वहं घोरं, परिश्रावं च दारुणं ॥

सिक्कमाणा निञ्चन्ति, जुत्ता ते ललिइंदिया ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) येन शिष्टपादिना शिष्यमाणेन बन्धं कषादिजिघोरं रौद्रं परितापं च दारुणं निर्जर्त्सनादिजनितं वा शिक्तमाणा गुरोः सकाशान्नियञ्चन्ति प्राप्नुवन्ति । युक्ताः शिष्टपादिग्रहणे ललितेन्द्रियास्ते गर्जेश्वरा राजपुत्रादयः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) जेण इत्यादि सूत्र. (जेण के०) येन एतत्त्वे जे शिष्टपो तथा कलाउ शीखतां (जुत्ता के०) युक्ताः एतत्त्वे शिखवाने विषे जोडायला एवा (ललिइंदिया के०) ललितेन्द्रियाः एतत्त्वे गर्जेश्रीमंत एवा (ते के०) ते एतत्त्वे ते राजपुत्रादिक पण (सिक्कमाणा के०) शिक्तमाणाः एतत्त्वे जे शिष्टपो तथा कलाउ शिखता उता (बंधं के०) बन्धं एतत्त्वे शृंखलादिकना बंधप्रत्ये, (घोरं के०) घोरं एतत्त्वे जयंकर एवी (वहं के०) वहं एतत्त्वे चाबक विगेरेनी ताडना प्रत्ये, (च के०) वली (दारुणं के०) दारुणं एतत्त्वे खमी न शकाय एवा (परिश्रावं के०) परितापं एतत्त्वे निर्जर्त्सना प्रमुख परिताप प्रत्ये गुरुथकी (निञ्चन्ति के०) नियञ्चन्ति एतत्त्वे पामे ठे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) येन शिष्टपादिना शिष्यमाणेन बन्धं निगडादिजिघोरं कषादिजिः । घोरं रौद्रं परितापं च दारुणमेतज्जनितं निर्जर्त्सनादिवचनं शिक्तमाणा गुरोः सकाशात् नियञ्चन्ति प्राप्नुवन्ति । युक्ता इति नियुक्ताः शिष्टपादिग्रहणे ते ललितेन्द्रियादीनागर्जेश्वरा राजपुत्रादयः ॥ १४ ॥

(टीका.) जेण ति सूत्रम् । येन शिष्टपादिना शिष्यमाणेन बन्धं निगडादिजिः, वधं कषादिजिः । घोरं रौद्रं परितापं च दारुणमेतज्जनितमनिष्टं निर्जर्त्सनादिवचनजनितं च शिक्तमाणा गुरोः सकाशान्नियञ्चन्ति प्राप्नुवन्ति । युक्ता इति नियुक्ताः शिष्टपादिग्रहणे ते ललितेन्द्रिया गर्जेश्वरा राजपुत्रादय इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

ते वि तं गुरु पूञ्चन्ति, तस्स सिप्पस्स कारणा ॥
सक्कारन्ति नमंसन्ति, तुष्ठा निद्देशवत्तिणो ॥ १५ ॥

(श्रवचूरिः) तेऽपि तं गुरुं वधादिकारकमपि पूजयन्ति । तस्य शिष्टपस्य कारणं निमित्तमिति ज्ञावः । तथा सत्कारयन्ति वस्त्रादिना । नमस्यन्ति । तुष्ठा निर्देशवर्तिन आज्ञाकारिण इति ॥ १५ ॥

(अर्थ.) ते वि इत्यादि सूत्र. (ते वि के०) तेऽपि एट्ठे उपर कहेला राजपुत्रादिक पण (तुष्ठा के०) तुष्ठाः एट्ठे प्रसन्न थइ (निद्देशवत्तिणो के०) निर्देशवर्तिनः एट्ठे आज्ञामां रखा ठता (तस्स सिप्पस्स कारणा के०) तस्य शिष्टपस्य कारणात् एट्ठे ते शिष्टपना आपनार गुरु ठे माटे (तं के०) तं एट्ठे ते (गुरु के०) गुरुं एट्ठे कलाचार्यं प्रत्ये (पूञ्चन्ति के०) पूजयन्ति एट्ठे पूजे ठे, (सक्कारन्ति के०) सत्कारयन्ति एट्ठे वस्त्रादिक आपी सत्कार करे ठे, तेमज (नमंसन्ति के०) नमस्यन्ति एट्ठे हाथ जोडीने नमस्कार पण करे ठे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) तेऽपि पुरुषाः शिक्षमाणास्तमित्वरमपि गुरुं वन्धादिकारकमपि पूजयन्ति सामान्यतो मधुरवचनाजिनन्दनेन । किमर्थम् । तस्य शिष्टपस्य कारणात् । तन्निमित्तमिति ज्ञावः । पुनस्तं गुरुं ते सत्कारयन्ति वस्त्रादिना । पुनस्तं गुरुं नमस्यन्ति अञ्जलिप्रग्रहणादिना । किञ्चूतास्ते । तुष्ठा इति । अमुत इदमवाप्यत इति तुष्ठाः । पुनः किञ्चूतास्ते । निर्देशवर्तिन आज्ञाकारिण इति ॥ १५ ॥

(टीका.) ते वि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तेऽपीत्वरं शिष्टपादि शिक्षमाणास्तं गुरुं वन्धादिकारकमपि पूजयन्ति सामान्यतो मधुरवचनाजिनन्दनेन तस्य शिष्टपस्येत्वरस्य कारणात्तन्निमित्तमिति ज्ञावः । तथा सत्कारयन्ति वस्त्रादिना नमस्यन्त्यञ्जलिप्रग्रहादिना । तुष्ठा इत्यमुत इदमवाप्यत इति हृष्टा निर्देशवर्तिन आज्ञाकारिण इति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

किं पुणं जे सुअग्गाही, अणंतहिअकामए ॥

आयरिआ जं वए जिस्कू, तम्हा तं नाइवत्तए ॥ १६ ॥

(श्रवचूरिः) यदि तेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । ततः किंपुनः साधुः श्रुतग्राही । अनन्तहितकामो मोक्षकामः । तेन तु सुतरां गुरवः पूजनीया इति । यतश्चैवमाचार्या यच्छदन्ति । जिह्नुः साधुस्तस्मादाचार्यवचनं नातिवर्त्तते । सर्वमपि संपादयेत् ॥ १६ ॥

(अर्थ.) राजपुत्रादिक पण कलाचार्यने सेवे ठे. तो पठी किं पुण इत्यादि सूत्र.

५५५ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(जे के०) यः एटले जे पुरुष (सुश्रग्गाही के०) श्रुतग्राही एटले केवलिप्रणीत आगम ग्रहण करवा इच्छतो होय, तथा (अणंतहिअकामए के०) अनन्तहितकामुकः एटले अनंतहितकारी मोक्षनी इच्छावालो होय, ते पुरुषे तो (किंपुण के०) किंपुनः एटले आचार्यनी सेवा करवी एमां शुं कहेवुं ? अर्थात् तेणे तो अवश्य गुरु-सेवा करवीज जोइये. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (आयरिआ के०) आचार्याः एटले आचार्य महाराज जे ते (जं के०) यत् एटले जे (वए के०) वदन्ति एटले कहे, (तं के०) तत् एटले ते वचन प्रत्ये (जिस्कू के०) (जिह्नुः एटले साधु जे ते (नाइवत्तए के०) नातिवर्त्तत एटले उद्धंघन न करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । तदा यः साधुर्मोक्षवाञ्छकस्तेन तु गुरवो विशेषतः पूजनीया इत्याह । किं पुनः । यः साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतस्यागमस्य ग्रहणे अजिज्ञाषी । पुनर्यः अनन्तहितकामुकः । मोक्षं यः कामयत इत्यजिप्रायः । तेन तु गुरवः सुतरां पूजनीया इति । यतश्च एवमत आचार्या यत्किमपि वदन्ति तथा तथानेकप्रकारम् । जिह्नुः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं न अतिवर्त्तयेत् युक्तत्वात् सर्वमेव संपादयेदिति ॥ १६ ॥

(टीका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । अतः किं पुण त्ति सूत्रम् । किं पुनर्यः साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतागमग्रहणाजिज्ञाषी । अनन्तहितकामुकः । मोक्षं यः कामयत इत्यजिप्रायः । तेन तु सुतरां गुरवः पूजनीया इति । यतश्चैवमाचार्या यद्वदन्ति किमपि तथा तथानेकप्रकारं जिह्नुः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं नातिवर्त्तत । युक्तत्वात्सर्वमेव संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

नीञ्चं सिज्जं गइं ठाणं, नीञ्चं च आसणाणि अ ॥

नीञ्चं च पाए वंदिज्जा, नीञ्चं कुज्जा अ अंजलिं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) विनयोपायमाह । नीचां शय्यां संस्तारकलक्षणं गुरुशय्यायाः । गति-माचार्यगतेः । तत्पृष्ठतो नातिदूरेण नातिदुतं यायात् । नीचं स्थानमाचार्यस्थानात् । नीचानि लघुतराणि आसनानि पीठकादीनि च । नीचं सम्यगवनतोत्तमाङ्गः सन् पादावाचार्यसत्कावज्जिवन्देत नावज्ञया क्वचित्प्रस्तावादौ नीचं नम्रकायं कुर्याच्चाञ्जलिम् । सर्वत्र क्रिया योज्या ॥ ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे विनयनो उपाय कहे ठे. नीञ्चं इत्यादि सूत्र. साधु जेते आचार्य करतां पोतानी (सिज्जं के०) शय्यां एटले शय्या प्रत्ये (नीञ्चं के०) नीचां एटले

नीची एवी (कुञ्जा के०) कुर्यात् एटले करे. आचार्यनी गति करतां पोतानी (गङ्ग के०) गतिं एटले गति प्रत्ये नीची करे. अर्थात् तेमनी पठवाडे चाले. तेमज (ठाणं के०) स्थानं एटले स्थान नीच करे, अर्थात् जे स्थानके आचार्य रहेता होय ते करतां नीचे स्थानके पोते रहे. (च के०) पुनः (नीए के०) नीचानि एटले गुरुना आसन करता नीचा (आसणाणि के०) आसनानि एटले आसन उपर गुरुनी आझाथी बेसे. (च के०) पुनः (नीअं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नीचो यश्ने (पाए के०) पादौ एटले गुरुना चरणने (वंदिजा के०) वन्देत एटले वांदे, पण अवज्ञाथी न वांदे. तेमज कार्य पडे (नीअं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नमीने (अञ्जलिं के०) अंजलिं एटले अंजलि प्रत्ये (कुञ्जा के०) कुर्यात् एटले करे. अर्थात् हाथ जोडे. ॥ १७ ॥

(दीपिकाः) अथ विनयस्य उपायमाह । साधुः गुरोः सकाशात् शय्यां संस्तारकलक्षणां नीचां कुर्यादित्युक्तिः । एवं साधुः आचार्यगतेः सकाशात् स्वकीयां गतिं नीचां कुर्यात् । तस्य गुरोः पृष्ठतो न अतिदूरेण न अतिशीघ्रं यायादित्यर्थः । एवं स्थानं यत्र स्थान आचार्य आस्ते तस्मात् स्थानात् नीचम् । नीचतरे स्थाने स्थातव्यमिति ज्ञावः । पुनः नीचानि लघुतराणि कदाचित् कारणजात आसनानि पीठकादीनि तस्मिन्नुपविष्टे तदनुज्ञातः सन् सेवेत नान्यथा । तथा नीचं च सम्यगवनतमस्तकः सन् आचार्यस्य पादौ वन्दते न अवज्ञया । तथा क्वचित्प्रश्नादौ नीचं नम्रकायं कुर्याच्च संपादयेच्च अञ्जलिम् । न स्थाणुवत् स्तब्ध एवेति ॥ १७ ॥

(टीका.) विनयोपायमाह नीअं ति सूत्रम् । नीचां शय्यां संस्तारकलक्षणामाचार्यशय्यायाः सकाशात्कुर्यादिति योगः । एवं नीचां गतिमाचार्यगतेस्तत्पृष्ठतो नातिदूरेण नातिद्रुतं यायादित्यर्थः । एवं नीचं स्थानमाचार्यस्थानाद्यत्राचार्य आस्ते तस्मान्नीचतरे स्थाने स्थातव्यमिति ज्ञावः । तथा नीचानि लघुतराणि कदाचित्कारणजात आसनानि पीठकानि तस्मिन्नुपविष्टे तदनुज्ञातः सेवेत नान्यथा । तथा नीचं सम्यगवनतोत्तमाङ्गः सन् पादावाचार्यसत्कौ वन्देत । नावज्ञया । तथा क्वचित्प्रश्नादौ नीचं नम्रकायं कुर्यात्संपादयेच्चाञ्जलिं न तु स्थाणुवत्स्तब्ध एवेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

संघट्टइत्ता काएणं, तहा जवहिणामवि ॥

खमेह अवरारहं मे, वइऊ न पुणुत्ति अ ॥ १८ ॥

५५५ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(जे के०) यः एटले जे पुरुष (सुश्रग्गाही के०) श्रुतग्राही एटले केवलप्रणीत आगम ग्रहण करवा इच्छतो होय, तथा (अणंतहिअकामए के०) अनन्तहितकामुकः एटले अनंतहितकारी मोक्षनी इच्छावालो होय, ते पुरुषे तो (किंपुण के०) किंपुनः एटले आचार्यनी सेवा करवी एमां शुं कहेवुं ? अर्थात् तेणे तो अवश्य गुरु-सेवा करवीज जोइये. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारण माटे (आयरिआ के०) आचार्याः एटले आचार्य महाराज जे ते (जं के०) यत् एटले जे (वए के०) वदन्ति एटले कहे, (तं के०) तत् एटले ते वचन प्रत्ये (जिखू के०) (जिहूः एटले साधु जे ते (नाश्वत्तए के०) नातिवर्त्तत एटले उह्वंघन न करे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । तदा यः साधुर्मोक्षवाञ्छकस्तेन तु गुरवो विशेषतः पूजनीया इत्याह । किं पुनः । यः साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतस्यागमस्य ग्रहणे अजिज्ञाषी । पुनर्यः अनन्तहितकामुकः । मोक्षं यः कामयत इत्यजिप्रायः । तेन तु गुरवः सुतरां पूजनीया इति । यतश्च एवमत आचार्या यत्किमपि वदन्ति तथा तथानेकप्रकारम् । जिहूः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं न अतिवर्त्तयेत् युक्तत्वात् सर्वमेव संपादयेदिति ॥ १६ ॥

(टीका.) यदि तावदेतेऽपि तं गुरुं पूजयन्ति । अतः किं पुण त्ति सूत्रम् । किं पुनर्यः साधुः श्रुतग्राही परमपुरुषप्रणीतागमग्रहणाजिज्ञाषी । अनन्तहितकामुकः । मोक्षं यः कामयत इत्यजिप्रायः । तेन तु सुतरां गुरवः पूजनीया इति । यतश्चैवमाचार्या यद्वदन्ति किमपि तथा तथानेकप्रकारं जिहूः साधुस्तस्मात्तदाचार्यवचनं नातिवर्त्तत । युक्तत्वात्सर्वमेव संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

नीञ्चं सिङ्गं गइं ठाणं, नीञ्चं च आसणाणि अ ॥

नीञ्चं च पाए वंदिजा, नीञ्चं कुजा अ अंजलिं ॥ १७ ॥

(अवचूरिः) विनयोपायमाह । नीचां शय्यां संस्तारकलक्षणां गुरुशय्यायाः । गतिमाचार्यगतेः । तत्पृष्ठतो नातिदूरेण नातिद्रुतं यायात् । नीचं स्थानमाचार्यस्थानात् । नीचानि लघुतराणि आसनानि पीठकादीनि च । नीचं सम्यगवनतोत्तमाङ्गः सन् पादावाचार्यसत्कावज्जिवन्देत नावज्ञया क्वचित्प्रस्तावादौ नीचं नम्रकायं कुर्याच्चाञ्जलिम् । सर्वत्र क्रिया योज्या ॥ ॥ १७ ॥

(अर्थ.) हवे विनयनो उपाय कहे ठे. नीञ्चं इत्यादि सूत्र. साधु जेते आचार्य करतां पोतानी (सिङ्गं के०) शय्यां एटले शय्या प्रत्ये (नीञ्चं के०) नीचां एटले

नीची एवी (कुञ्जा के०) कुर्यात् एटले करे. आचार्यनी गति करतां पोतानी (गङ्ग के०) गतिं एटले गति प्रत्ये नीची करे. अर्थात् तेमनी पठवाडे चावे. तेमज (गणं के०) स्थानं एटले स्थान नीच करे, अर्थात् जे स्थानके आचार्य रहेता होय ते करतां नीचे स्थानके पोते रहे. (च के०) पुनः (नीए के०) नीचानि एटले गुरुना आसन करता नीचा (आसणाणि के०) आसनानि एटले आसन उपर गुरुनी आज्ञाथी बेसे. (च के०) पुनः (नीअं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नीचो अश्ने (पाए के०) पादौ एटले गुरुना चरणने (वंदिजा के०) वन्देत एटले वांदे, पण अवज्ञाथी न वांदे. तेमज कार्य पडे (नीअं के०) नीचं एटले सम्यक् प्रकारे नमीने (अञ्जलिं के०) अंजलिं एटले अंजलि प्रत्ये (कुञ्जा के०) कुर्यात् एटले करे. अर्थात् हाथ जोडे. ॥ १७ ॥

(दीपिकाः) अथ विनयस्य उपायमाह । साधुः गुरोः सकाशात् शय्यां संस्तारकलङ्कणां नीचां कुर्यादित्युक्तिः । एवं साधुः आचार्यगतेः सकाशात् स्वकीयां गतिं नीचां कुर्यात् । तस्य गुरोः पृष्ठतो न अतिदूरेण न अतिशीघ्रं यायादित्यर्थः । एवं स्थानं यत्र स्थान आचार्य आस्ते तस्मात् स्थानात् नीचम् । नीचतरे स्थाने स्थातव्यमिति ज्ञावः । पुनः नीचानि लघुतराणि कदाचित् कारणजात आसनानि पीठकादीनि तस्मिन्नुपविष्टे तदनुज्ञातः सन् सेवेत नान्यथा । तथा नीचं च सम्यगवनतमस्तकः सन् आचार्यस्य पादौ वन्दते न अवज्ञया । तथा क्वचित्प्रश्नादौ नीचं नम्रकायं कुर्याच्च संपादयेच्च अञ्जलिम् । न स्थाणुवत् स्तब्ध एवेति ॥ १७ ॥

(टीका.) विनयोपायमाह नीचं ति सूत्रम् । नीचां शय्यां संस्तारकलङ्कणामाचार्यशय्यायाः सकाशात्कुर्यादिति योगः । एवं नीचां गतिमाचार्यगतेस्तत्पृष्ठतो नातिदूरेण नातिद्रुतं यायादित्यर्थः । एवं नीचं स्थानमाचार्यस्थानाद्यत्राचार्य आस्ते तस्मान्नीचतरे स्थाने स्थातव्यमिति ज्ञावः । तथा नीचानि लघुतराणि कदाचित्कारणजात आसनानि पीठकानि तस्मिन्नुपविष्टे तदनुज्ञातः सेवेत नान्यथा । तथा नीचं सम्यगवनतोत्तमाङ्गः सन् पादावाचार्यसत्कौ वन्देत । नावज्ञया । तथा क्वचित्प्रश्नादौ नीचं नम्रकायं कुर्यात्संपादयेच्चाञ्जलिं न तु स्थाणुवत्स्तब्ध एवेति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

संघट्टइत्ता काएणं, तहा उवहिणामवि ॥

खमेह अवरहं मे, वइऊ न पुणुत्ति अ ॥ १७ ॥

५७४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग ततालीस-(४३)-मा.

(श्रवचूरिः) संघट्टय स्पृष्ट्वा कायेन तथोपधिना वा क्षमस्वापराधं मे मम न पुनरिति नचाहमेवं श्रूयः करिष्य इति ॥ १८ ॥

(अर्थ.) उपर कहा प्रमाणे कायानो विनय कहीने हवे वाणीनो विनय कहे ठे. संघट्टइत्ता इत्यादि सूत्र. शिष्य जे ते (काएण के०) कायेन एटले शरीरवडे अर्थात् पोताना हाथे आचार्यजीना चरणने (संघट्टइत्ता के०) संघट्टय एटले स्पर्श करीने अथवा पगे स्पर्श न कराय एम होय तो तेमनी (उवहिणामवि के०) उपधिनापि एटले उपधिवडे पण अर्थात् आचार्यजीना कपडा, उंघो प्रमुख उपकरणने पण स्पर्श करीने मिष्ठामि डुक्कड दइ (वइज्जा के०) वदेत् एटले कहे. शुं कहे ते कहे ठे. (मे के०) मे एटले मारा (अवरहं के०) अपराधं एटले अपराध प्रत्ये (खमेह के०) क्षमस्व एटले खमो, सहन करो. (न पुण त्ति अ के०) न पुनरिति च एटले फरिथी एवो अपराध करीश नहि. ॥ १८ ॥

(टीपिका.) एवं कायविनयं कथयित्वा वचनविनयमाह । साधुः गुरुं प्रति मिथ्या-
डुष्कृतपुरःसरमज्जिवन्ध एवं वदेत् । न पुनरिति । न च अहमेवं श्रूयः करिष्यामीति । एवं किमित्याह । हे गुरो मम मन्दज्ञाग्यस्य अपराधं दोषं क्षमस्व सहस्व । किं कृत्वा । कायेन देहेन कथंचित्तथाविधे प्रदेशे उपविष्टं गुरुं संघट्टय स्पृष्ट्वा पुनः उपधिनापि कट्टपादिनापि कथंचित् संघट्टय ॥ १८ ॥

(टीका.) एवं कायविनयमज्जिधाय वाग्विनयमाह । संघट्ट त्ति सूत्रम् । संघट्टय स्पृष्ट्वा कायेन देहेन कथंचित्तथाविधप्रदेशोपविष्टमाचार्यं तथोपधिनापि कट्टपादिना कथंचित्संघट्टय मिथ्याडुष्कृतपुरःसरमज्जिवन्ध क्षमस्व सहस्वापराधं दोषं मे मन्दज्ञाग्यस्यैनं वदेद्भूयान्न पुनरिति च नाहमेनं श्रूयः करिष्यामीति सूत्रार्थः ॥ १८ ॥

डुग्गउ वा पओएणं, चोइउ वहई रहं ॥

एवं डुबुद्धि किञ्चाणं, वुत्तो वुत्तो पकुवई ॥ १९ ॥

(श्रवचूरिः) छाज्यां गाथाज्यां कायविनय उक्तः । एतत्स्वयं विद्वान् सर्वं करोति । तदन्यः कथमित्याह । डुगौरिव गत्तिबद्धीवर्दवत् प्रतोदेनारादण्णरूपेण नोदितो विद्मः सन् वहति रथम् । एवं डुबुद्धिः शिष्यः । कृत्यानामाचार्यादीनां कृत्यानि वा तदज्जिरुचितकार्याणि पुनः पुनः अज्जिहितः प्रकरोति ॥ १९ ॥

(अर्थ.) उपर कहेल विनयने बुद्धिमान् शिष्य पोतानी मेले करे, पण जे डुबुद्धिवालो होय ते शीरीते करे ते कहे ठे. डुग्गउ वा इत्यादि सूत्र. (वा के०) वा ए-

टले जेम (दुग्गुळ के०) दुर्गौः एटले गलियो बलद जे ते (पजंएणं के०) प्रतोदेन एटले पराणी वडे (चोइउ के०) चोदितः एटले हणायो ठतो (रहं के०) रथं एटले रथ प्रत्ये (वहइ के०) वहति एटले वहे ठे, लइ जाय ठे. (एवं के०) एवं एटले ए प्रकारे (दुबुद्धि के०) दुर्बुद्धिः एटले दुष्टबुद्धिवालो शिष्य जे ते (बु-त्तो बुत्तो के०) उक्त उक्तः एटले वारंवार कहेवाथी (किञ्चाणं के०) कृत्यानां एटले आचार्य प्रमुखनां इच्छित कार्यं प्रत्ये (पकुवइ के०) प्रकरोति एटले करे ठे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) एवं सर्वं बुद्धिमान् स्वयमेव करोति तदन्यस्तु कथमित्याह । दुर्गौ-रिव गलिवलीवर्दवत् प्रतोदेन आरादण्णलक्षणेन चोदितः प्रेरितो विद्ः सन् वहति कापि नयति रथम् । एवं दुर्गौरिव दुर्बुद्धिः शिष्यः कृत्यानामाचार्यादीनां कृत्यानि वा तदञ्जिरुचितकार्याणि उक्त उक्तः पुनः पुनः अञ्जिहित इत्यर्थः । प्रकरोति निष्पादयति प्रयुङ्क्ते चेति ॥ १९ ॥

(टीका.) एतच्च बुद्धिमान् स्वयमेव करोति । तदन्यस्तु कथमित्याह । दुग्गुळ वा इति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । दुर्गौरिव गलिवलीवर्दवत् प्रतोदेन आरादण्णलक्षणेन चोदितो विद्ः सन्वहति नयति कापि रथं प्रतीतम् । एवं दुर्गौरिव दुर्बुद्धिरहिता-वद्बुद्धिः शिष्यः कृत्यानामाचार्यादीनां कृत्यानि वा तदञ्जिरुचितकार्याणि उक्त उक्तः पुनः पुनरञ्जिहित इत्यर्थः । प्रकरोति निष्पादयति प्रयुङ्क्ते चेति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

“ आलवंते लवंते वा, न निसिजाइ पडिस्सुणे ॥

मुत्तूण आसणं धीरो, सुस्सूसाए पडिस्सुणे ॥ ”

कालं ठंदोवयारं च, पडिलेहिता ए हेउहिं ॥

तेण तेण उवाएणं, तं तं संपडिवायए ॥ २० ॥

(अवचूरिः) एवं कृतान्यप्यमूनिन शोचनान्यतः कालं शरदादिलक्षणं ठन्दस्तदि-ष्ठारूपमुपचारमाराधनाप्रकारम् । चशब्दादेशादिपरिग्रहः । एतत्प्रत्युपेक्ष्य ज्ञात्वा हेतु-जिर्यथानुरूपैः कारणैः । किमित्याह । तेन तेन उपायेन गृहस्थावर्जनादिना तत्तत्पित्त-हरादिरूपमशनादि संपादयेत् । यद्यस्येवानुगं हितं रोचते च ॥ २० ॥

(अर्थ.) आ रीते शिष्य गुरुना कार्यं करे तो ते ठीक नथी माटे कहे ठे. कालं इत्यादि सूत्र. शिष्य जे ते (कालं के०) कालं एटले शरदतु प्रमुख काल प्रत्ये (ठं-

५७६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-४३-मा.

दोवयारं के०) ठन्दोपचारं ठंद एटले आचार्य प्रमुखनी इथा अने उपचार एटले सेवा करवानो प्रकार ए बन्नेने (च के०) वली देश प्रमुखने पण (हेउहिं के०) हेतुजिः एटले ते ते कारणोवडे (पडिलेहिता के०) प्रत्युपेक्ष्य एटले जाणीने (तेण तेण के०) तेन तेन एटले ते ते (उवाएण के०) उपायेन एटले उपाय वडे (तं तं के०) तत् तत् एटले ते ते वस्तु प्रत्ये (संपडिवायए के०) संप्रतिपादयेत् एटले संपादन करे. अर्थात् जोश्ये ते वस्तु सामाचारीने अनुसारे मेलवे. ॥ २० ॥

(दीपिका.) पुनराचार्यः शिष्यं प्रत्येकवारं वक्ति । अथवा पुनः पुनर्वक्ति । तदा स शिष्य आत्मन आसने स्थित एव वचनं श्रुत्वा नोत्तरं ददाति । किं करोति । आत्मन आसनं मुक्त्वा स शिष्यो विनयेन द्वौ हस्तौ संमीढ्य उत्तरं ददाति । कथञ्चूतः सः । धीरो बुद्धिमान् ॥

(दीपिका.) एवं च कृतान्यपि अमूनि न शोचनानीत्यत आह । साधुस्तत्तत् पित्तहरादिरूपमशनादि गुरोः संप्रतिपादयेदुपानयेत् । केन केन । तेन तेन उपायेन गृहस्थानामावर्जनादिना । किं कृत्वा । कालं शरदादिलक्षणं ठन्दस्तस्य इथारूपमुपचारम् । माराधनाप्रकारं चशब्दादेशादिकम् । एतत् प्रत्युपेक्ष्य ज्ञात्वा । कैः । हेतुजिर्यथानुरूपैः कारणैः । तथा काले शरदादौ पित्तहरादि जोजनं शय्या प्रवातनिवातादिरूपा इथानुलोमं वा यद्यस्य हितं रोचते च आराधनाप्रकारोऽनुलोमजाषणग्रन्थाज्यासवैयावृत्यकरणादिः । देशे अनूपदेशादीनामुचितं निष्ठीवनादिजिहेतुजिः श्लेष्माद्याधिक्यं विज्ञाय तदुचितं संपादयेदिति ॥ २० ॥

(टीका.) एवं च कृतान्यमूनि न शोचनानीत्यतः कालं ति सूत्रम् । कालं शरदादिलक्षणं, ठन्दस्तदिथारूपमुपचारमाराधनाप्रकारं, चशब्दादेशादिपरिग्रहः । एतत्प्रत्युपेक्ष्य ज्ञात्वा । हेतुजिर्यथानुरूपैः कारणैः । किमित्याह । तेन तेनोपायेन गृहस्थावर्जनादिना तत्तत्पित्तहरादिरूपमशनादि संप्रतिपादयेत् । यथा काले शरदादौ पित्तहरादि जोजनम् । प्रवातनिवातादिरूपा शय्या । इथानुलोमं वा यद्यस्य हितं रोचते च । आराधनाप्रकारोऽनुलोमं जाषणं ग्रन्थाज्यासवैयावृत्यकरणादिः । देशे अनूपदेशाद्युचितं निष्ठीवनादिजिहेतुजिः श्लेष्माद्याधिक्यं विज्ञाय तदुचितं संपादयेदिति सूत्रार्थः ॥२०॥

विवत्ती अविणीअस्स; संपत्ती विणिअस्स य ॥

जस्सेय दुहणं नायं, सिक्कं से अग्निगच्छ ॥ २१ ॥

(अवचूरिः) विपत्तिरविनीतस्य गुणानां संप्राप्तिर्विनीतस्य च ज्ञानादिगुणा-

नामेव । यस्यैतज्ज्ञानादिप्राप्त्यप्राप्तिद्वयमुन्नयमुन्नयतः विनयाविनयाच्यां चवतीति ज्ञातम् । शिक्षां ग्रहणासेवनरूपाम् । असाविडंभूतोऽजिगहति प्राप्नोति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वली विवत्ती इत्यादि सूत्र. (अविणीअस्स के०) अविनीतस्य एटले विनयरहित पुरुषना ज्ञानादि गुणनो (विवत्ती के०) विपत्तिः एटले नाश थाय ठे. (य के०) च एटले अने (विणिअस्स के०) विनीतस्य एटले विनयवंत पुरुषना ज्ञानादि गुणोनी (संपत्ती के०) संपत्तिः एटले वृद्धि थाय ठे. (जस्स के०) यस्य एटले जेने (एय के०) एतत् एटले उपर कहेल वात (डुहड के०) उन्नयतः एटले अनुक्रमे अविनयथी अने विनयथी थाय ठे एम (नायं के०) ज्ञातं एटले जाणवामां आव्युं होय, (से के०) सः एटले ते पुरुष (सिक्कं के०) शिक्षां एटले ग्रहण धारणा रूप शिक्षा प्रत्ये (अजिगहइ के०) अजिगहति एटले प्राप्त थाय ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) पुनः प्राहाविनीतस्य शिष्यस्य ज्ञानादिगुणानां विपत्तिर्भवति । विनीतस्य च शिष्यस्य ज्ञानादिगुणानां संप्राप्तिर्भवति । यस्य एतत् ज्ञानादिप्राप्त्यप्राप्तिरूपम् । ज्ञानाद्यधिगहति प्राप्नोति । चावत उपादेयं ज्ञानादीति ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच विवत्ति ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विपत्तिरविनीतस्य ज्ञानादिगुणानां संप्राप्तिर्विनीतस्य च ज्ञानादिगुणानामेव । यस्यैतज्ज्ञानादिप्राप्त्यप्राप्तिद्वयमुन्नयत उन्नयाच्यां विनयाविनयाच्यां सकाशात् चवतीत्येवं ज्ञातमुपादेयं चैतदिति चवति । शिक्षां ग्रहणासेवनारूपामसाविडंभूतोऽधिगहति प्राप्नोति । चावत उपादेय परिज्ञानादिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जे आवि चंमे मइइड्ढिगारवे, पिसुणे नरे साहसहीणपेसणे ॥

अदिठधम्मे विणए अकोविण, असंविजागी न हु तस्स मुक्को ॥१३॥

(अवचूरिः) यश्चापि चाणः प्रव्रजितोऽपि रोषणः मतिरुद्धिगौरवः । पिशुनः पृष्ठमांसादनो नरः साहसिकोऽकृत्यकरणतत्परः । हीनप्रेषणो हीनगुर्वाज्ञाकरः । अदृष्टधर्माप्राप्तश्रुतादिधर्मा । विनयेऽकोविदोऽपण्णितः । न संविजागवान् । य इडंभूतो न चैव तस्य मोक्षः ॥ १३ ॥

(अर्थ.) एज वात दृढ करवाने अर्थे विनय न साचवनारने शुं फल मले ठे ते कहे ठे. जे आवि इत्यादि सूत्र. (जे आवि के०) यश्चापि एटले जे वली (नरे के०) नरः एटले केवल नामनो मनुष्य जे ते चारित्र ग्रहण कस्या पठी पण (चंमे के०) चाणः एटले घणो क्रोधी, (मइइड्ढिगारवे के०) रुद्धिगौरवमतिः एटले पोतानी रु-

५७७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

झिना अहंकारमांज मग्न एवो, (पिसुणे के०) पिशुनः एटले चुगली करनारो (साहस के०) साहसिकः एटले अकृत्य करवाने विषे आसक्त एवो, (हीणपेसणे के०) हीनप्रेषणः एटले गुरुनी आज्ञामां न रहेनारो, (अदिष्ठधम्मे के०) अदृष्टधर्मा एटले श्रुत चारित्र प्रमुख धर्मने सम्यक् प्रकारे न पामेलो, (विणए अकोविए के०) विनये अकोविदः एटले विनय शी रीते करवो ते न जाणनारो, तथा (असंविजागी के०) असंविजागी एटले कंइ सारी वस्तु मले तो ते सर्वे साधुउने वहेची न आपनारो एवो होय. (तस्स के०) तस्य एटले तेने (मुक्को के०) मोक्षः एटले मोक्ष जे ते (न हु के०) न खलु एटले निश्चये नथी. ॥ ३३ ॥

(दीपिका) अथ एतदेव दृढयन् अविनीतस्य फलमाह । एवंविधस्य साधोः मोक्षो नास्ति । कथम् । सम्यग्दृष्टेः चारित्रवत् इष्टंविधसंक्लेशस्य अज्ञावात् । एवंविधस्य कस्य । यश्चापि चाणः प्रव्रजितोऽपि रोषणः । पुनर्यो मतिरुद्धिगारव इति । रुद्धिगौरवमतिः । रुद्धिगौरवेऽजिनिविष्टः । पुनर्यः पिशुनः पृष्टिमांसखादकः । नरो नरव्यञ्जनको न ज्ञावनरः । पुनर्यः साहसिकः अकृत्यकरणपरः । पुनर्यो हीनगुर्वाज्ञाकरः । पुनर्यः अदृष्टधर्मा । सम्यगनुपलब्धश्रुतादिधर्मा । पुनर्विनयेऽकोविदो विनयविषयेऽपण्णितः । पुनर्यः असंविजागी । यत्र कुत्रापि लाजे न संविजागवान् । य इष्टं चूतस्तस्य न मोक्षः ॥ ३३ ॥

(टीका.) एतदेव दृढयन्नविनीतफलमाह । जे आवि ति सूत्रम् । व्याख्या । यश्चापि चाणः प्रव्रजितोऽपि रोषणः रुद्धिगौरवमतिः रुद्धिगौरवे अजिनिविष्टः । पिशुनः पृष्टिमांसखादकः । नरो नरव्यञ्जनो न ज्ञावनरः । साहसिकोऽकृत्यकरणपरः । हीनप्रेषणः हीनगुर्वाज्ञापरः । अदृष्टधर्मा सम्यगनुपलब्धश्रुतादिधर्मा । विनयेऽकोविदो विनयविषयेऽपण्णितः । असंविजागी यत्र कचन लाजे न संविजागवान् । य इष्टं चूतोऽधमो नैव तस्य मोक्षः । सम्यग्दृष्टेश्चारित्रवत् इष्टंविधसंक्लेशाज्ञावादिति ॥ ३३ ॥

निद्वेसवित्ती पुण जे गुरूणं, सुअब्धधम्मा विणयंमि कोविआ ॥

तरित्तु ते उधमिणं दुरुत्तरं, खवित्तु कम्मं गइमुत्तमं गय ति बेमि ॥ ३४ ॥

॥ विणयसमाहिअप्रयणे बीठ उद्वेसो सम्मतो ॥३॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्विनयफलमाह । निर्देशवर्तिन आज्ञावर्तिनः पुनर्ये गुरूणां प्राकृतत्वात् श्रुतधर्मार्थाः विनयकोविदाः ते तीर्त्वा महासत्त्वा उधमेनं प्रत्यक्षोपलब्धयं

दुस्तरं दुरुत्तरं समुद्रं कृपयित्वा कर्म निरवशेषं गतिमुत्तमां सिद्ध्याख्यां गताः ।
ब्रवीमीति पूर्ववत् । इति विनयसमाध्ययनम् ॥ १४ ॥ इति द्वितीय उद्देशः ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे विनयनुं फल कहीने आ उद्देशनो उपसंहार करे ठे. निद्देशवित्ती
इत्यादि सूत्र. (पुण के०) पुनः एटले वली (जे के०) ये एटले जे साधुर् (गुरुण
के०) गुरुणाम् एटले गुरुमहाराजनी (निद्देशवित्ती के०) निद्देशवर्त्तिनः एटले आ-
ज्ञामां रहेला एवा, (सुअब्धम्मा के०) श्रुतार्थधर्माः एटले गीतार्थ एला एवा
तथा (विणयंमि के०) विनये एटले विनय साचववामां (कोविआ के०) कोविदाः
एटले निपुण एवा होय ठे. (ते के०) ते एटले ते साधुर् (इणं के०) एनं एटले
आ (दुरुत्तरं के०) दुरुत्तरं एटले तरी न शकाय एवा (उधं के०) उधं एटले सं-
सार समुद्रने (तरित्तु के०) तीर्त्वा एटले तरीने अने (कम्मं के०) कर्म एटले ज-
वोपग्राहि प्रमुख समग्र कर्मने (खवित्तु के०) कृपयित्वा एटले खपावीने (उत्तमं
के०) उत्तमां एटले सर्वोत्कृष्ट एवी (गइं के०) गतिं एटले सिद्धिनामक गति प्रत्ये
(गय के०) गताः एटले गया. तिवेमि एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ १४ ॥

इति नवमाध्ययनना बालावबोधनो द्वितीय उद्देश संपूर्ण. ॥ १ ॥

(टीपिका) अथ विनयफलस्य नाम्ना उपसंहरन्नाह । एवंविधास्ते साधव उ-
त्तमां गतिं सिद्धिं गताः । किं कृत्वा । कर्म निरवशेषं समस्तं जवोपग्राहिनामकं कृप-
यित्वा । पुनः किं कृत्वा । एनमुदधिं प्रत्यक्षोपलज्यमानं संसारसमुद्रं दुरुत्तरं तीर्त्वा ।
चरमज्जवं केवलित्वं च प्राप्येति ज्ञावः । ब्रवीमि पूर्ववत् ॥ १४ ॥

इति श्रीदशवैकालिके शब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां विनयसमा-
ध्याख्यनवमाध्ययने द्वितीयोद्देशकः समाप्तः ॥ १ ॥

(टीका.) विनयफलाधिधानेनोपसंहरन्नाह । निद्देशवित्ति सूत्रम् । निद्देश आज्ञा
तद्वर्त्तिनः पुनर्ये गुरुणामाचार्यादीनां श्रुतार्थधर्मा इति प्राकृतशैल्या श्रुतधर्मार्था
गीतार्था इत्यर्थः । विनये कर्त्तव्ये कोविदा विपश्चितो य इच्छन्तास्तीर्त्वा ते महासत्त्वा
उधमेनं प्रत्यक्षोपलज्यमानं संसारसमुद्रं दुरुत्तरं तीर्त्वेवं तीर्त्वा चरमज्जवं केवलित्वं
च प्राप्येति ज्ञावः । ततः कृपयित्वा कर्म निरवशेषं जवोपग्राहिसंज्ञितं गतिमुत्तमां
सिद्ध्याख्यां गताः प्राप्ताः । इति ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥ इति विनयस-
माधौ व्याख्यातो द्वितीयोद्देशः ॥ १ ॥

अथ तृतीय उद्देशः ।

आयरिश्च अग्निमिवाहिश्चग्गी, सुस्सूसमाणो पडिजागरिजा ।

आलोइश्चं इंगिश्चमेव नच्चा, जो षंडमाराहइ स पुज्जो ॥ १ ॥

(अथचूरिः) अथ विनयसमाध्यध्ययनस्य तृतीय उद्देशः प्रारच्यते । इह च विनीतः पूज्य इत्युपदर्श्यते । आचार्यं सूत्रार्थप्रदं तत्स्थानीयं वा यथाग्निमाहिताग्निर्ब्राह्मणः शुश्रूषमाणः सम्यक् सेवमानः प्रतिजागृयात् । तत्तत्कृत्यसंपादनेनोपचरेत् । अवलोकितं निरीक्षितमिङ्गितमन्यथावृत्तिरूपमेव ज्ञात्वा चाचार्यीयं यः साधुः षण्डोऽग्निप्रायमाराधयति । यथा शीते प्रावरणेक्षणे तदानयनेन । इङ्गिते निष्ठीवनादौ शुभ्याद्यानयनेन । स पूज्यः पूचार्हः कट्याणचागिति ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे विनयसमाधिनो त्रीजो उद्देश कहे ठे. आ उद्देशमां विनयवंत शिष्य पूज्य ठे एम कहेवुं ठे. आयरिश्च इत्यादि सूत्र. (आहिश्चग्गी के०) आहिताग्निः एटले ब्राह्मण जे ते (अग्नि के०) अग्नि एटले अग्निनी जेम शुश्रूषा करतो सावधान रहे ठे, तेम शिष्य जे ते (आयरिश्च के०) आचार्य एटले आचार्य प्रत्ये (सुस्सूसमाणे के०) शुश्रूषमाणः एटले सम्यक् प्रकारे सेवा करतो ठतो (पडिजागरिजा के०) प्रतिजागृयात् एटले ते ते कार्य करवामां दक्ष रहे. (जो के०) यः एटले जे शिष्य जे ते (आलोइश्च के०) आलोकितं एटले अचार्यनी दृष्टिप्रत्ये अथवा (इंगिश्चमेव के०) इङ्गितमेव एटले बाह्य आकारमां थएल फेरफार प्रत्ये (नच्चा के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (षंडं के०) षण्डं एटले आचार्यनी इष्ठा माफक (आराहइ के०) आराधयति एटले आराधना सेवा करे. (स के०) सः एटले ते शिष्य (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ तृतीय आरच्यते । इह च विनीतः पूज्या नवेदिति दर्शयन्नाह । यः साधुः आचार्यं सूत्रार्थप्रदं तत्स्थानीयं चान्यं ज्येष्ठार्यं रत्नाधिकं वा प्रतिजागृयात् तत्तत्कार्यसंपादनेन उपचरेत् । कः कामिव । आहिताग्निर्ब्राह्मणः अग्निमिव । किं कुर्वाणः साधुः । आहिताग्निर्ब्राह्मणश्च । शुश्रूषमाणः सम्यक्सेवमानः । प्रतिजागरमाणश्च । उपायमाह । पुनर्यः साधुः आचार्यादीनामवलोकितं वीक्षितं इङ्गितमेव च अन्यथावृत्तिलक्षणं ज्ञात्वा षण्डोऽग्निप्रायमाचार्यादीनां विज्ञाय आराधयति । कथमाराधयेदित्याह । शीते पतति सति प्रावरणावलोकने तस्य आनयनेन । तथा इङ्गिते च निष्ठीवना-

दिलक्षणे जाते सति शुंठ्यादीनामानयनेन एवं कुर्यात् । स इञ्चूतः साधुः पूज्यः
पूजार्हः कढ्याणजागिति ॥ १ ॥

(टीका.) सांप्रतं तृतीय आरज्यते । इह च विनीतः पूज्य इत्युपदर्शयन्नाह । आ-
यरिश्च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचार्यं सूत्रार्थप्रदं तत्स्थानीयं वान्यं ज्येष्ठार्थम् । कि-
मित्याह । अग्निमिव तेजस्कायमिवाहिताग्निर्ब्राह्मणः शुश्रूषमाणः सम्यक्सेवमानः प्रति-
जागृयात् । तत्तत्कृत्यसंपादनेनोपचरेत् । आह । यथाहिताग्निरित्यादिना प्रागिदमुक्तमेव ।
सत्यम् । किं तु तदाचार्यमेवाङ्गीकृत्येदं तु रत्नाधिकादिमप्यधिकृत्योच्यते । वक्ष्यति च ।
रायणीएसु विणयमित्यादि । प्रतिजागरणोपायमाह । आलोकितं निरीक्षितम् । इङ्कितमेव
वान्यथावृत्तिलक्षणं ज्ञात्वा विज्ञायाचार्यीयं यः साधुः बन्दोऽग्निप्रायमाराधयति । य-
था शीते पतति प्रावरणावलोकने तदानयने । इङ्किते वा निष्ठीवनादिलक्षणे शुंठ्या-
द्यानयनेन । स पूज्यः स इञ्चूतः साधुः पूजार्हः कढ्याणजागिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

आधारमठा विणयं पञ्जे, सुस्सूसमाणो परिगिप्र वक्कं ॥

जहोवइठं अजिकंखमाणो, गुरुं च नासायइ स पुज्जो ॥ २ ॥

(अवचूरिः) प्रक्रान्ताधिकार एवाह । आचारार्थं ज्ञानाद्याचारनिमित्तं विनयं
प्रयुङ्क्ते करोति । शुश्रूषयन् श्रोतुमिच्छन् किमेते वक्ष्यन्तीति । तेनोक्ते सति परिगृह्य
वाक्यं ततश्चाजिकाङ्गन् मायारहितः श्रद्धया कर्तुमिच्छन् विनयं प्रयुङ्क्तेऽतोऽन्यथाक-
रणेन गुरुं नाशातयति ॥ २ ॥

(अर्थ.) प्रस्तुत अधिकारमांज वली कहे ठे. आधार इत्यादि सूत्र. जे शिष्य
(आधारमठा के०) आचारार्थं एटले ज्ञानाचार प्रमुख आचारने अर्थे (विणयं के०)
विनयं एटले उपर कहेल विनयने (पञ्जे के०) प्रयुङ्क्ते एटले करे ठे. तेमज जे
शिष्य (सुस्सूसमाणो के०) शुश्रूषन् एटले आचार्यं शी आज्ञा करे ठे ते सांजलवा-
नी इष्ठा करतो ठतो, (वक्कं के०) वाक्यं एटले आचार्यना वचन प्रत्ये (पडिगिप्र
के०) परिगृह्य एटले ग्रहण करीने (जहोवइठं के०) यथोपदिष्टं एटले जेम आचा-
र्यजीए कहुं ते प्रमाणे (अजिकंखमाणो के०) अजिकाङ्गमाणः एटले करवानी इ-
ष्ठा करतो विनय साचवे. पण एथी विपरीत पणे आचरण करीने (गुरुं के०) गुरुं
एटले गुरु प्रत्ये (नासायइ के०) नाशातयति एटले आशातना करे नहि. (स
के०) सः एटले ते शिष्य (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) पुनः प्रक्रान्त एव अधिकार आह । यः साधुः आचारार्थं ज्ञानादीना-

५८९ राय धनपतसिंघ बहाडरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

माचाराणां निमित्तं विनयं पूर्वोक्तं प्रयुङ्क्ते करोति । किं कुर्वाणः । शुश्रूषमाणः श्रो-
तुमिष्ठन् । किमयं गुरुर्वदत्येवं ततस्तेन गुरुणा उक्ते सति वाक्यमाचार्यादिक-
थितं परिगृह्य ततो यथोपदिष्टं यथा गुरुणा उक्तं तथा अजिकाङ्कन् मायारहितः
श्रद्धया कर्तुमिष्ठन् सन् विनयं करोति । परं ततोऽन्यथाकरणेन गुरुं न आशातयति
न हीलयति । स पूज्यः ॥ २ ॥

(टीका.) प्रक्रान्ताधिकार एवाह । आयरिअ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आचा-
रार्थं ज्ञानाद्याचारनिमित्तं विनयमुक्तलक्षणं प्रयुङ्क्ते करोति यः शुश्रूषन् श्रोतुमिष्ठन् ।
किमयं वदत्येवम् । तदनु तेनोक्ते सति । परिगृह्य वाक्यमाचार्यायम् । ततश्च यथो-
पदिष्टं यथोक्तमेव अजिकाङ्कन् । मायारहितः श्रद्धया कर्तुमिष्ठन् विनयं प्रयुङ्क्ते । अतोऽन्य-
थाकरणेन गुरुं त्वित्याचार्यमेव नाशातयति न हीलयति यः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥२॥

रायणिएसु विणयं पउंजे, डहरा वि अ सुअ परिआयजिठा ॥

नीअत्तणे वट्टइ सच्चवाई, उवायवं वक्ककरे स पुज्जो ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) रत्नाधिकेषु ज्ञानादिरत्नरूपितेषु विनयं प्रयुङ्क्ते करोति । डहरा अपि-
ये वयःश्रुताज्यां पर्यायज्येष्ठाश्चिरदीक्षितास्तेषु च । एवं यो नीचत्वे गुणाधिकान्
प्रति नीचजावे वर्तते । सत्यवादी अविरुद्धवक्ता अवपातवान् वन्दनशीलो निकटवर्ती
वा यो वाक्यकरो गुरुनिर्देशकरणशीलः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) वली रायणिएसु इत्यादि सूत्र. जे साधु (रायणिएसु के०) रत्नाधि-
केषु एटले ज्ञान दर्शन प्रमुख जाव रत्नोवडे श्रेष्ठ एवा आचार्यादिकने विषे (विण-
यं के०) विनयं एटले पूर्वोक्त विनय प्रत्ये (पउंजे के०) प्रयुङ्क्ते एटले करे. (अ
के०) च एटले वली (जे के०) ये एटले जे (डहरा वि के०) डहरा अपि एटले
न्हाना साधुउं पण (परिआयजिठा के०) पर्यायज्येष्ठाः एटले दीक्षा पर्यायथी अथवा
श्रुतपर्यायथी मोटा होय तेमनो पण विनय साचवे. तेमज जे साधु (सच्चवाई के०)
सत्यवादी एटले यथार्थ वचन बोलनारो, आचार्य प्रमुखने नित्य (उवायवं के०) अ-
वपातवान् एटले वंदना करनारो, तथा (वक्ककरे के०) वाक्यकरः एटले आचार्यादि-
कनी आज्ञा माननारो एवो थयो उतो (नीअत्तणे के०) नीचत्वे एटले पोताना
करता अधिक गुणी होय तेने नमतो रहे, (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो
के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । यः साधुः रत्नाधिकेषु जावरत्नैर्ज्ञानादिजिरधिकेषु वि-

नयं पूर्वोक्तं प्रयुङ्क्ते करोति । तथा रुहरा अपि च ये वयसा श्रुतेन च ज्येष्ठाः । पुनर्ये पर्यायज्येष्ठाश्चिरप्रव्रजिताः । तेषु च यो विनयं प्रयुङ्क्ते । एवं यो नीचत्वे गुणाधिकान् प्रति नीचज्ञावे वर्त्तते । पुनर्योऽपि सत्यवादी अविरुद्धवक्ता तथा अवपातवान् वन्दनाशीलः निकटवर्ती वा । पुनर्यो वाक्यकरः गुरोर्निर्देशकरणशीलः । स पूज्यः ॥ ३ ॥

(टीका.) किं च रायणिएसु त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । रत्नाधिकेषु ज्ञानादिज्ञावरत्नाच्युद्धितेषु विनयं यथोचितं प्रयुङ्क्ते करोति । तथा रुहरा अपि ये वयःश्रुताभ्यां पर्यायज्येष्ठाश्चिरप्रव्रजितास्तेषु विनयं प्रयुङ्क्ते । एवं च यो नीचत्वे गुणाधिकान् प्रति नीचज्ञावे वर्त्तते । सत्यवाद्यविरुद्धवक्ता तथा अवपातवान् वन्दनशीलो निकटवर्ती वा । एवं च यो वाक्यकरो गुरुनिर्देशकरणशीलः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

अन्नायुतं चरई विसुद्धं, जवणठया समुआणं च निच्चं ॥

अलद्धुअं नो परिदेवइज्जा लद्धुं न विकडइ स पुज्जो ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) अज्ञातोतं परिचयाकरणेन अज्ञातः सन् ज्ञातोतं गृहस्थोद्धरितादि चरति अटित्वानीतं शुद्धे । विशुद्धमुद्गमादिदोषरहितं यापनार्थं संयमजारोद्गाहिदेहपालनार्थम् । समुदानं चोचितजिह्वालब्धं च नित्यं सर्वकालं नतुंठमप्येकत्रैवाप्तम् । एवंभूतमलब्ध्वा न परिदेवयेत् न खेदं यायात् । अज्ञाग्योऽहं कुदेशोऽयमित्यादि । लब्ध्वा प्राप्योचितं न विकडते न श्लाघां करोति । सपुण्योऽहं शोचनो वायं देश इति ॥ ४ ॥

(अर्थ.) वली अन्नायं इत्यादि सूत्र. जे साधु (विसुद्धं के०) विशुद्धं एटले बेतालीस दोषवडे रहित एवा, (समुआणं के०) समुदानं एटले उचित गोचरी चर्याथी मलेला एवा (अ के०) च एटले तथा (निच्चं के०) नित्यं एटले कोइ दिवसेज नहि, तो हमेशां (अन्नायुतं के०) अज्ञातोतं एटले जेमनो परिचय नथी एवा गृहस्थोना घरथी स्तोक स्तोक लावेल आहार प्रत्ये (जवणठया के०) यापनार्थम् एटले संयमजार उपाडनार एवा शरीरना निर्वाहने अर्थे (चरइ के०) चरति एटले जहण करे. उपर कहेल प्रकारनो आहार (अलद्धुअं के०) अलब्ध्वा एटले न मले तो (नो परिदेवइज्जा के०) नो परिदेवयेत् एटले पोतानी, दातारनी अथवा देश प्रमुखनी निंदा न करे. तेमज (लद्धुं के०) लब्ध्वा एटले उपर कहेल प्रकारनो आहार मले तो पण (न विकडइ के०) न विकडते एटले पोतानी, दातारनी अ-

५८४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

थवा देश प्रमुखनी श्लाघा न करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच । साधुः अज्ञातोऽब्धं परिचयस्य अकरणेन अज्ञातः सन् । चावोऽब्धं गृहस्थोऽरितादि चरति अटित्वानीतं शुद्धे । न तु ज्ञातस्तद्वहुमतमिति । एतदपि विशुद्धमुज्जमादिदोषरहिम् । न तद्विपरीतम् । एतदपि यापनार्थं संयमचारोद्वाहिदेहपालनाय । अन्यथा समुदानं च उचितत्रिक्कालब्धं च नित्यं सर्वकालं न तु उज्जमपि एकत्रैव बहु लब्धं कादाचित्कं वा । एवंभूतमपि विज्ञागतः अलब्ध्वा अनासाद्य न परिदेवयेत् न खेदं यायात् । यथा अहं मन्दजाग्यः । अथवा नायं देशः शोचन इति । विज्ञागतः च लब्ध्वा प्राप्य उचितं न विक्रुते न श्लाघां करोति । यथा अहं महापुण्यवान् । अथवा अयं देशः शोचनः । यो यतिरेवं पूर्वोक्तं कुर्यात् स पूज्यः ॥ ४ ॥

(टीका.) किं च । अन्नायं ति सूत्रम् । अज्ञातोऽब्धं परिचयाकरणेनाज्ञातः सन् चावोऽब्धं गृहस्थोऽरितादि चरत्यटित्वानीतं शुद्धे । न तु ज्ञातस्तद्वहुमतमिति । एतदपि विशुद्धमुज्जमादिदोषरहितम् । न तद्विपरीतम् । एतदपि यापनार्थं संयमचारोद्वाहिशरीरपालनाय नान्यथा । समुदानं चोचितत्रिक्कालब्धं च नित्यं सर्वकालं नतूजमप्येकत्रैव बहु लब्धं कादाचित्कं वा । एवंभूतमपि विज्ञागतोऽलब्ध्वा अनासाद्य न परिदेवयेत् । न खेदं यायात् । यथा मन्दजाग्योऽहमशोचनो वायं देश इति । एवमेवं विज्ञागतश्च लब्ध्वा प्राप्योचितं न विक्रुते न श्लाघां करोति । सपुण्योऽहं शोचनो वायं देश इत्येवं स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

संधारसिक्कासणत्तपाणे, अप्पिहया अइलान्ने वि संते ॥

जो एवमप्पाणत्तितोसइक्का, संतोसपाहन्नरए स पुज्जो ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) सन्धारकशय्यासनत्तपानानि प्रतीतान्येतेष्वद्वेषेहताऽमूर्च्छता परिचोगातिरक्ताग्रहणं च अतिलान्ने सति अपि तोषं याति । येन तेन वा यापयति । संतोषप्राधान्यरतः स पूज्य इति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) वही संधार इत्यादिसूत्र. जे साधु (अइलान्ने के०) अतिलान्ने एटले संधारा प्रमुख वस्तुनो गमे एटलो लान्न (संते वि के०) सत्यपि एटले थतो होय तो पण (संधारसिक्कासणत्तपाणे के०) संस्तारकशय्यासनत्तपानेषु एटले संधारो, शय्या, आसन, त्त अने पान प्रमुख वस्तुनी (अप्पिहया के०) अद्वेषेहता एटले अद्वेष इहा राखे, अर्थात् उपकरणे विषे मूर्छा न राखे, तथा खप करतां लगार प-

ए वधारे न ले. (संतोषपाहन्नरए के०) संतोषप्राधान्यरतः एटले मुख्यतावडे संतोषने विषे आसक्त अर्थात् संतोष राखवो एज वातने प्रधान माननारा (जो के०) यः एटले जे साधु (अप्पाण के०) आत्मानं एटले पोताने (अजितोसइज्जा के०) अजितोषयति एटले जे मले तेमां संतोष राखे, (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) किंच । यस्य साधोः संस्तारके शय्यायामासने चक्ते पाने च अद्वेषता अमूर्ठया कृत्वा परिचोगादधिकस्य परिहारो वा जवेत् । क सति । सति संस्तारकादीनां गृहस्थेज्यः सकाशात् अतिलान्ने सत्यपि । यः साधुः एवमात्मानमजितोषयति । येन वा तेन वा आत्मानं यापयति । किञ्चूतो यतिः । संतोषप्राधान्यरतः । संतोष एव प्रधानजावे रत आसक्तः । स साधुः पूज्यः ॥ ५ ॥

(टीका.) किं च संथार ति सूत्रम् । संस्तारकशय्यासनचक्तपानानि प्रतीतान्येव । एतेष्वद्वेषता अमूर्ठया परिचोगातिरिक्ताग्रहणं वा । अतिलान्नेऽपि सति संस्तारकादीनां गृहस्थेज्यः सकाशात् । य एवमात्मानमजितोषयति । येन वा तेन वा यापयति संतोषप्राधान्यरतः संतोष एव प्रधानजावे सक्तः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

सक्का सहेउं आसाइ कंटया, अउमया उउहया नरेणं ॥

अणासए जो उ सहिऊ कंटए, वईमए कन्नसरे स पुज्जो ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) इन्द्रियसमाधिद्वारेण पूज्यतामाह । शक्याः सोढुमाशया इदं मे जविष्यतीति । कंटका अयोमया लोहमया उत्सहताथोद्यमवता नरेण । अनाशया निरीहः सन् यः सहेत कंटकान् वाङ्मयान् खरादिवागात्मकान् कर्णसरान् कर्णगामिनः । स पूज्य इति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) इन्द्रियोनी समता राखवाची पण शिष्य पूज्य थाय ठे, एम कहे ठे. सक्का इत्यादि सूत्र. (उउहया के०) उत्सहता एटले ड्रव्य उपार्जवाने अर्थे घणो उद्यम करनार एवा (नरेणं के०) नरेण एटले मनुष्य जे तेणे (आसाइ के०) आशया एटले ड्रव्य मलवानी आशाए (अउमया के०) अयोमयाः एटले लोहडाना (कंटया के०) कंटकाः एटले कांटा जे ते (सहेउं के०) सोढुं एटले खमवाने (सक्का के०) शक्याः एटले योग्य ठे. अर्थात् कोइ ड्रव्यार्थी माणस ड्रव्यनी आशाए लोहडाना कांटावाली पथारीउपर पण सुइ रहे. आ वातवनवा योग्य ठे. तेम (जो उ के०) यस्तु एटले जे साधु वदी (कन्नसरे के०) कर्णसरान् एटले कानमां प्रवेश करता एवा

५८६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(वईमये के०) वाङ्मयान् एटले कठोर वचन प्रमुख कंटक प्रत्ये (श्रणासए के०) अनाशया एटले कोइ पण प्रकारनी श्वा न राखतां (सहिजा के०) सहेत एटले सहन करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥६॥

(दीपिका.) अथ इन्द्रियसमाधिद्वारेण साधोः पूज्यतामाह । नरेण कंटका इदं मे नविष्यतीत्याशया सोढुं शक्याः । किञ्चूताः कंटकाः । अयोमया लोहमयाः । किञ्चूतेन नरेण । उत्साहवता । अर्थोद्यमवता । तथा च कुर्वन्ति केचित् लोहमय-कंटकास्तरणशयनमप्यर्थवाञ्छया । परं नतु वचनकंटकाः सोढुं शक्याः । ततो निरीहः सन् कर्णसरान् वाकंटकान् सहेत । स पूज्यः ॥ ६ ॥

(टीका.) इन्द्रियसमाधिद्वारेण पूज्यतामाह । सकृत्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । शक्याः सोढुमाशयेतीदं मे नविष्यतीति प्रत्याशया । क इत्याह । कंटका अयोमया लोहात्मकाः । उत्सहता नरेणार्थोद्यमवतेत्यर्थः । तथा च कुर्वन्ति केचिदयोमयकंटकास्तरणशयनमप्यर्थलिप्सया । नतु वाकंटकाः शक्या इत्येवं व्यवस्थितेऽनाशया फलप्रत्याशया निरीहः सन् यस्तु सहेत कंटकान् वाङ्मयान् खरादिवागात्मकान् कर्णसरान् कर्णगामिनः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

मुहुत्तदुस्का उ ह्वन्ति कंटया, अठमया ते वि तउ सुउधरा ॥

वायादुरुत्ताणि दुरुधराणि, वैराणुबंधीणि महप्रयाणि ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । मुहूर्त्तदुःखा वेधकाल एव प्रायो दुःखहेतुत्वात् ज्वन्ति कंटका अयोमयास्तेऽपि ततः कायात्सूद्धराः । सुखेनैवोद्भ्रियन्ते । वाग्दुरुक्तानि दुरुद्धराणि दुःखेनोद्भ्रियन्ते । मनोबन्धवेधनात् । वैरानुबन्धीनि । अतएव कुगतिपातादिजयहेतुत्वान्महाजयानि ॥ ७ ॥

(अर्थ.) आज वात प्रकट कहे ठे. मुहुत्त इत्यादि सूत्र. (अठमया के०) अयोमयाः एटले लोहडाना (कंटया के०) कंटकाः एटले कंटक जे ते (उ के०) तु एटले पुनः (मुहुत्तदुस्का के०) मुहूर्त्तदुःखाः एटले प्राये शरीरमां खूते त्यारेज वेदना करनारा एवा (ह्वन्ति के०) ज्वन्ति एटले होय ठे. तथा (ते वि के०) तेऽपि एटले ते कंटक पण (तउ के०) ततः एटले ते शरीरथकी (सुउद्धरा के०) सूद्धराः एटले सुखे काढी शकाय एवा होय ठे, तेमज कदाच ते कंटकथी शरीरे विद्र पड्या होय तो तेना उपघार पण सुखज ठे. पण (वायादुरुत्ताणि के०) वाग्दुरुक्तानि एटले कठोर वचन रूप कंटक जे ते (दुरुद्धराणि के०) दुरुद्धराणि एटले घणा दुःखथी मनमांथी काढी शका-

य एवा, (वेराणुबन्धीणि के०) वैरानुबन्धीनि एटले पाठलथी वैरने उत्पन्न करनारा एवा तथा (महप्रयाणि के०) महाज्ञयानि एटले परलोके नरकपात प्रमुख महा-ज्ञय उपजावनारा एवा ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनरेतदेव स्पष्टयति । लोहमयाः कंटका मुहूर्त्तदुःखा मुहूर्त्तमद्वप-कालं यावत् दुःखदा ज्वन्ति । वेधकाल एव प्रायो दुःखदानात् । तेऽपि कंटकाः । काया-त् सूक्ष्मराः सुखेनैव उद्भ्रियन्ते । ब्रह्मपरिकर्म च क्रियते । परं वचनेन यानि दुरुक्तानि तानि दुरुक्षराणि ज्वन्ति दुःखेनैव उद्भ्रियन्ते । मनोरूपलक्षवेधनात् । किञ्चूतानि व-चनदुरुक्तानि । वैरानुबन्धीनि । तथा श्रवणप्रद्वेषादिना इह लोके परलोके च वैर-ज्ञावजनकानि । पुनः किञ्चूतानि । अतएव महाज्ञयानि कुगतिपातज्ञयहेतुञ्चूतानि ॥ ७ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । मुहुत्तं चि सूत्रम् । मुहूर्त्तदुःखा अद्वपकालदुःखा ज्व-न्ति कंटकाश्चयोमया वेधकाल एव प्रायो दुःखजावात् । तेऽपि ततः कायात्सूक्ष्मराः सुखेनैवोद्भ्रियन्ते । ब्रह्मपरिकर्म च क्रियते । वाग्दुरुक्तानि पुनर्दुरुक्षराणि दुःखे-नोद्भ्रियन्ते मनोलक्षवेधनाद्वैरानुबन्धीनि । तथा श्रवणप्रद्वेषादिनेह परत्र च वैरानुबन्धीनि ज्वन्ति । अत एव महाज्ञयानि कुगतिपातादिमहाज्ञयहेतुत्वादिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

समावयंता वयणान्निघाया, कन्नंगया दुम्मणिञ्चं जणंति ॥

धम्ममुत्ति किञ्चा परमग्गसूरे, जिइंदिए जो सहइ स पुज्जो ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) समापतन्तः केचनाजिघाताः खरादिवचनप्रहाराः कर्णगताः सन्तो दौर्मनस्यं दुष्टमनोज्ञावं जनयन्ति प्राणिनाम् । एवंञ्चूतान् वचनाजिघातान् धर्म इति कृत्वा समतापरिणामापन्नो नत्वशक्त्यादिना परमाग्रशूरः दानसङ्ग्रामशूरापेक्ष-या प्रधानशूरः सन् जितेन्द्रियो यः सहेत स पूज्य इति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) वली समावयंता इत्यादि सूत्र. (समावयंता के०) समापतन्तः एटले एकठा थइने सामा आवता एवा (वयणान्निघाया के०) वचनाजिघाताः एटले क-ठोरादि वचनरूप प्रहार जे ते (कन्नंगया के०) कर्णगताः एटले काने आव्या ठता (दुम्मणिञ्चं के०) दौर्मनस्यं एटले मनमां दुष्ट विकार प्रत्ये (जणंति के०) जन-यन्ति एटले उत्पन्न करे ठे. (परमग्गसूरे के०) परमाग्रशूरः एटले बीजा शूरवीर पुरुष करतां मोटो शूरवीर एवो (जिइंदिए के०) जितेन्द्रियः एटले इन्द्रियोने जीतनार एवो (जो के०) यः एटले जे पुरुष (सहइ के०) सहते एटले पूर्वोक्त वचनरूप प्रहार सहन करे. (स के०) सः एटले ते पुरुष (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्यठे. ॥७॥

५८८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) पुनः किंच । वचनान्निघाताः खरादिवचनप्रहाराः कर्णगताः सन्तः प्रायो दौर्मनस्यं दुष्टमनोज्ञावं प्राणिनां जनयन्ति । अनादिज्ञवाच्यासात् । किं कुर्वन्तो वचनान्निघाताः । समापतन्त एकीज्ञावेन अज्ञिमुखं पतन्तः । अथ च यो यतिस्तान् सहते । नतु तैर्विकारमुपदर्शयेत् । किं कृत्वा सहते । धर्म इति कृत्वा सामायिकपरिणामं समापन्नः सन् । नतु अशक्त्यादिना । किञ्चूतो यतिः । परमाग्रशूरः । प्रधानशूरः । पुनर्जितेन्द्रियः । स पूज्य इति ॥ ८ ॥

(टीका.) किं च समावयंत त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । समापतन्त एकीज्ञावेनाज्ञिमुखं पतन्तः । क इत्याह । वचनान्निघाताः खरादिवचनप्रहाराः कर्णगताः सन्तः प्रायोऽनादिज्ञवाच्यासात् दौर्मनस्यं दुष्टमनोज्ञावं जनयन्ति । प्राणिनामेवंचूतान्वचनान्निघातान् धर्म इति कृत्वा सामायिकपरिणामापन्नो नत्वशक्त्यादिना परमाग्रशूरो दानसंग्रामशूरापेक्षया प्रधानः शूरो जितेन्द्रियः सन् यः सहते न तैर्विकारमुपदर्शयति स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥८॥

अवन्नवायं च परम्मुहस्स, पच्चस्कउ पडिणीअं च ज्ञासं ॥

उहारणिं अप्पिअकारिणिं च, ज्ञासं न ज्ञासिज्ज सया स पुज्जो ॥९॥

(अवचूरिः) अवर्णवादं च पृष्ठतः अश्लाघा पराङ्मुखस्याप्रत्यक्षस्य प्रत्यक्षस्य च प्रत्यनीकां चोरस्त्वमित्यादिरूपां ज्ञाषामवधारिणीमशोचन एवायमप्रीतिकारिणीं श्रोतुर्मृतनिवेदनादिरूपां ज्ञाषां न ज्ञाषेत सदा यः कदाचिदपि नैवं ब्रूयात् । स पूज्य इति ॥ ९ ॥

(अर्थ.) तेमज अवन्नवायं इत्यादि सूत्र. जे साधु (परम्मुहस्स के०) पराङ्मुखस्य एटले पूठ फेरवीने गएल मनुष्यना (च के०) वली (पच्चस्कउ के०) प्रत्यक्षतः एटले प्रत्यक्ष देखाता मनुष्यना (अवन्नवायं के०) अवर्णवादं एटले निंदावचन प्रत्ये (सया के०) सदा एटले सर्वकाल अर्थात् कोइपण काले (न ज्ञासिज्ज के०) न ज्ञाषेत एटले न बोले. (च के०) अने (पडिणीअं के०) प्रत्यनीकां एटले मनमां कषाय उत्पन्न करनारी एवी जेम के 'तुं चोर ठे' इत्यादिक ज्ञाषा प्रत्ये कोइ समये पण न बोले. (च के०) तथा (उहारिणिं के०) अवधारिणीं एटले ' आ माणस खराब ज ठे ' इत्यादिक निश्चयवाली वाणी प्रत्ये कोइसमयेपण न बोले. तेमज (अप्पिअकारिणिं के०) अप्रियकारिणीं एटले कोइनुं सगुं वहाळुं मरी गयांनी वात कहेवा प्रमुख ज्ञाषा के जे सांजलनारना मनमां अप्रीति उपजावनारी होय ठे. ते प्रत्ये कोइ प्रसंगे पण न बोले. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः अर्वाणवाद्मश्लाघावादं पराङ्मुखस्य पृष्ठतः प्रत्यक्त-
श्च नो ज्ञाषेत सदा कदाचिदपि नैवं ब्रूयात् । तथा प्रत्यनीकामपकारिणीं त्वं चौर इ-
त्यादिरूपां तथा अवधारिणीमशोचन एवायमित्यादिरूपां पुनरप्रीतिकारिणीं च
श्रोतुर्मृतनिवेदनादिरूपां च ज्ञाषां वाचं न ज्ञाषेत । स यतिः पूज्यः ॥ ए ॥

(टीका.) तथा अवन्नवायं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अर्वाणवाद्ं चाश्लाघावादं च
पराङ्मुखस्य पृष्ठत इत्यर्थः । प्रत्यक्तश्च प्रत्यक्तस्य च प्रत्यनीकामपकारिणीं चौर-
स्त्वमित्यादिरूपां ज्ञाषां तथा अवधारिणीमशोचन एवायमित्यादिरूपामप्रियका-
रिणीं च श्रोतुर्मृतनिवेदनादिरूपां ज्ञाषां वाचं न ज्ञाषेत सदा । यः कदाचिदपि नै-
वं ब्रूयात्स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

अलोलुए अकुहए अमाई, अपिसुणे आवि अदीणवित्ती ॥

नो ज्ञावए नो विअ ज्ञाविअप्पा, अकोउहद्धे अ सया स पुज्जो ॥१०॥

(अवचूरिः) अलोलुपः आहारादिष्वलुब्धः । अकुहक इन्द्रजालादिकुहकरहितः ।
अमायी अकौटिद्यः । अपिशुनश्चापि न ठेदभेदकर्ता । अदीनवृत्तिराहाराद्यज्ञावे-
ऽपि शुद्धवृत्तिः । नो ज्ञावयेदकुशलज्ञावनया परं यथामुकाग्रेऽहं वर्णनीयः । नापिच
ज्ञावितात्मा स्वयमन्याग्रे स्वगुणवर्णकः । अकौतुकश्च नटनर्तक्यादिषु ॥ १० ॥

(अर्थ.) तेमज अलोलुए इत्यादि सूत्र. जे साधु (आलोलुए के०) अलोलुपः
एटले आहारादिकने विषे लालच न राखनारा (अकुहए के०) अकुहकः एटले
इन्द्रजाल (जादू) प्रमुख न करनारा (अमाई के०) अमायी एटले मनमां वक्रता
नहि राखनारा, (अपिसुणे के०) अपिशुनः एटले चुगली प्रमुख करी कोऽनो ठेद
भेद न करनारा, (आवि के०) चापि एटले वली पुनः (अदीनवित्ती के०) अदीन-
वृत्तिः एटले आहार प्रमुख न मले तोपण मनमां दीनपणुं न राखनारा एवा होयठे.
तथा जे साधु (नो ज्ञावए के०) नो ज्ञावयेत् एटले कोऽ वीजा पासे अप्रशस्त ज्ञाव-
ना करावे नहि, अर्थात् ' फलाणानी आगल तु मारी वखाण कर ' इत्यादि वचन
कोऽने कहे नहि, (विअ के०) अपिच एटले वली (ज्ञाविअप्पा के०) ज्ञावि-
तात्मा एटले पोताने वखाणनारा एवा (नो के०) नथी होता. अर्थात् पोते पोता-
ना वखाण वीजा कोऽ आगल करता नथी. (अ के०) च एटले वली जे साधु (अ-
कोउहद्धे के०) अकौतूहलः एटले नाटक प्रमुख जोवानी इठा कोऽ काले पण राखता
नथी. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥१०॥

५९० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, नाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) तथा यः साधुः श्रोलोत्रुपः आहारादिष्वलुब्धः । पुनः शुकुहक इन्द्रजालादिकुहकरहितः । पुनः अमायी कौटिद्वयशून्यः । पुनः अपिशुनो न वेदनभेदनकर्ता । पुनः अदीनवृत्तिः आहारादीनामन्नावेऽपि शुद्धवृत्तिः । पुनर्यो नो चावयेदकुशलज्ञावनया परं यथा अमुकपुरतो जवताहं वर्णनीयः । पुनर्यो न चावितात्मा स्वयमन्यपुरतः स्वगुणवर्णनापरः । पुनः अकौतुकश्च सदा नटनर्त्तक्यादिषु । स पूज्यः ॥ १० ॥

(टीका.) तथा श्रोलोत्रुए ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । श्रोलोत्रुप आहारादिष्वलुब्धोऽकुहक इन्द्रजालादिकुहकरहितः । अमायी कौटिद्वयशून्योऽपिशुनश्चापि नो वेदभेदकर्ता । अदीनवृत्तिराहाराद्यलाभेऽपि शुद्धवृत्तिः । नो चावयेदकुशलज्ञावनया परम् । यथामुकपुरतो जवताहं वर्णनीयः । नापि च चावितात्मा स्वयमन्यपुरतः स्वगुणवर्णनापरः अकौतुकश्च सदा नटनर्त्तकादिषु यः स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

गुणेहिं साहू अगुणेहिं साहू, गिण्हाहि साहू गुण मुंचसाहू ॥

विश्राणिआ अप्पगमप्पणं, जो रागदोसेहिं समो स पुज्जो ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) गुणैः पूर्वोक्तैर्विनयाद्यैः युक्तः साधुर्भवति । अगुणैरुक्तविपरीतैर्न । एवं सति ग्रहाण साधुगुणान् मुञ्च असाधुगुणान् । इति शोचन उपदेशः । एवमधिकृत्य प्राकृतशैल्या विज्ञापयति विविधं ज्ञापयति आत्मानमात्मना यस्तथा रागद्वेषयोः समो न रागवान् न द्वेषवान् इति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वली गुणेहिं इत्यादि सूत्र. जे (गुणेहिं के०) गुणैः एटले उपर कहेव विनय प्रमुख गुणवडे युक्त होयठे, ते (साहू के०) साधुः साधु कहेवाय ठे. तथा जे (अगुणेहिं के०) अगुणैः एटले विनय प्रमुख गुणथी उलटा एवा अविनय प्रमुख दोष वडे युक्त होय ते (असाहू के०) असाधुः एटले साधु कहवातो नथी. माटे हे शिष्य (साहूगुण के०) साधुगुणान् एटले साधुना गुणप्रत्ये (गिण्हाहि के०) ग्रहाण एटले ग्रहण कर. तथा (असाहू के०) असाधून् एटले जेथी साधु कहेवाय नहि एवा दोषप्रत्ये (मुंच के०) मुञ्च एटले त्याग कर. जे साधु (अप्पणं के०) आत्मना एटले पोते (अप्पगं के०) आत्मानं एटले पोताना आत्माने पूर्वोक्त गुणवडे (विश्राणिआ के०) विज्ञापयति एटले विविध प्रकारे जणावे. तथा (जो के०) यः एटले जे साधु (रागदोसेहिं के०) रागद्वेषयोः एटले राग द्वेषने विषे (समो के०) समः एटले समतावाला अर्थात् कोइ उपर पण राग द्वेष न करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किं च साधुः गुणैः पूर्वोक्तैर्गुणैर्विनयादित्रिर्युक्तो ऋवति । तथा असाधुः अगुणैः पूर्वोक्तगुणविपरीतैः ऋवति । एवं सति च गुणान् साधुगुणान् गृहाण त्वम् । असाधुगुणान् मुञ्च इति शोचन उपदेशः । एवमधिकृत्य विज्ञापयति विविधं ज्ञापयति आत्मानमात्मना पुनर्यो रोगद्वेषयोः समो न रागवान् न द्वेषवान् एवंविधो यः साधुः स पूज्यः ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच गुणेहिं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । गुणैरनन्तरोदितैर्विनयादित्रिर्युक्तः साधुर्ऋवति । तथा अगुणैरुक्तगुणविपरीतैरसाधुः । एवं सति गृहाण साधुगुणान्, मुञ्चासाधुगुणानिति शोचन उपदेशः । एवमधिकृत्य प्राकृतशैल्या विज्ञापयति विविधं ज्ञापयत्यात्मानमात्मना यः । तथा रागद्वेषयोः समः, न रागवान् द्वेषवानिति स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

तद्देव रुहरं च महद्भगं वा, इत्थी पुमं पवइञ्चं गिहिं वा ॥

नो हीलए नो वि अ खिसइज्जा, यंजं च कोहं च चए स पुज्जो ॥११॥

(अथचूरिः) तथैवेति पूर्ववत् । रुहरं वा महद्भगं वा । वाशब्दान्मध्यमं, स्त्रियं पुमांसमुपलक्षणत्वान्नपुंसकं वा, प्रव्रजितं गृहिणं वाशब्दादन्यतीर्थिकं वा न हीलयति न खिसयति च । सकृद्गुणानिधानं हीलनम् । असकृत्खिसनम् । तयोर्निमित्तं स्तम्भं च क्रोधं च त्यजेत् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) वली तद्देव इत्यादि सूत्र. (तद्देव के०) तथैव एटले तेमज जे साधु (रुहरं के०) रुहरं एटले पोताना करता न्हानानी (व के०) वा एटले अथवा (महद्भगं के०) महद्भगं एटले पोताना करता मोटानी (वा के०) अथवा (इत्थिं के०) स्त्रियं एटले स्त्रीनी, (पुमं के०) पुमांसं एटले पुरुषनी, (पवइञ्चं के०) प्रव्रजितं एटले साधुनी (वा के०) अथवा (गिहिं के०) गृहिणं एटले गृहस्थनी (नो हीलए के०) नो हीलयति एटले एकवार हीलना न करे, (अविञ्च के०) अपिच एटले वली (नो खिसइज्जा के०) नो खिसयति एटले वारंवार हीलना न करे. (च के०) वली (यंजं के०) स्तम्भं एटले अहंकार प्रत्ये तथा (कोहं के०) क्रोधं एटले क्रोध प्रत्ये (चए के०) त्यजति एटले त्याग करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ १२ ॥

(दीपिका.) किंच साधुः एतान् हीलयति । कानित्याह । तथैव पूर्ववत् । रुहरं वा महद्भगं वा । वाशब्दाद् मध्यमं वा । स्त्रियं, पुमांसम् । उपलक्षणत्वान्नपुंसकं वा । प्रव्रजितं वा

५९९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.

गृहिणं वा । वाशब्दात्तदन्यतीर्थिकं वा न हीलयति नापि खिंसयति । तत्र सूयया असूयया वा एकवारं दुष्टाजिधानं हीलनम् । तदेव वारं वारं खिंसनम् । हीलनाखिंसनयोश्च निमित्तञ्चूतं स्तम्भं च मानं च क्रोधं रोषं त्यजति । स पूज्यः ॥ १२ ॥

(टीका.) किं च तद्देव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवेति पूर्ववत् । उहरं वा महल्लकं वा । वाशब्दान्मध्यमं वा स्त्रियं पुमांसमुपलक्षणत्वान्नपुंसकं वा प्रब्रजितं गृहिणं वा । वाशब्दादन्यतीर्थिकं वा । न हीलयति नापि च खिंसयति । तत्र सूयया असूयया वा सकृद्दुष्टाजिसंधानं हीलनं तदेवासकृत्खिंसनमिति । हीलनखिंसनयोश्च निमित्तञ्चूतं स्तम्भं च मानं च क्रोधं च रोषं च त्यजति यः । स पूज्यो निदानत्यागेन तत्त्वतः कार्यत्यागादिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

जे माणिआ सययं माणयंति, जत्तेण कन्नं व निवेसयंति ॥

ते माणए माणरिहे तवस्सी, जिइंदिए सच्चरणे स पुज्जो ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) ये मानिता अच्युत्तानादिसत्कारैः सततं शिष्यान्मानयन्ति । श्रुतोपदेशादिना यत्नेन कन्यामिव मातापितरौ । यथा कन्यां वयसा गुणैश्च संवर्द्ध्य योग्यकर्त्तरि स्थापयतः । एवमाचार्याः शिष्यं सूत्रार्थवेदिनं कृत्वा महत्याचार्यपदे स्थापयन्ति । तानेवंचूतान् गुरुन् मानयति यो मानार्हान् पूजार्हान् तपस्वी तपःशीलः । जितेन्द्रियः सत्यरत इति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली जे माणिआ इत्यादि सूत्र. (जे के०) ये एटले जे आचार्य उपाध्याय प्रमुख जे ते (माणिआ के०) मानिताः एटले अच्युत्तान, विनय इत्यादिवडे (सययं के०) सततं एटले निरंतर (माणिआ के०) मानिताः एटले सत्कार करेला एवा होय तो ते सत्कार करनार पोताना शिष्यने (माणयंति के०) मानयन्ति एटले जणवा गणवा विषे श्रेणणा करवा वडे मान आपे ठे. वली (जत्तेण के०) यत्नेन एटले यत्नवडे (कन्नं व के०) कन्यामिव एटले कन्यानी पेठे (निवेसयंति के०) निवेशयन्ति एटले स्थापन करे ठे. अर्थात् जे आचार्यों पोतानो विनय विगेरे साचवनार शिष्यनी जणवा गणवा संबंधी सारी चिंता राखे ठे, तथा माबापो कन्याने वधारी सारा पतिनी साथे पर्णावे ठे, तेम जे अचार्यों विनयवंत तथा गुणवंत शिष्यने योग्य जोइ आचार्य पदे स्थापन करे ठे. (ते के०) तान् एटले ते (माणरिहे के०) मानार्हान् एटले मान आपवा योग्य एवा आचार्यजी प्रत्ये (तवस्सी के०) तपस्वी एटले तपस्या करनार अने (सच्चरणे के०) सत्यरतः एटले सत्य वचन बो-

सनार जे साधु (माणए के०) मानयति एटले विनय विगेरे साचवीने मान आपे.
(स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज्यः एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) किंच । ये मानिता अच्युष्ठानादिसत्कारैः सततं निरन्तरं शि-
ष्यान् मानयन्ति श्रुतस्य उपदेशं प्रति चोदनादिभिः । तथा यत्नेन कन्यामिव नि-
वेशयन्ति । यथा मातापितरौ कन्यां गुणैर्वयसा च सर्वासु रुद्धिषु योग्ये चर्त्तरि
स्थापयतः । एवमाचार्या अपि शिष्यं सूत्रार्थयोर्वेदिनं दृष्ट्वा महति आचार्यपदे
स्थापयन्ति । ततस्तानेवंभूतान् गुरुन् यो मानयति अच्युष्ठानादिना । किंभूतान्
गुरुन् । मानयोग्यान् मानार्हान् । स पूज्यः । किंभूतः शिष्यः । तपस्वी । पुनः किं-
भूतः । जितेन्द्रियः । पुनः किंभूतः । सत्परतः । इदं शिष्यस्य प्राधान्यख्यापनार्थं
विशेषणद्वयम् ॥ १३ ॥

(टीका.) किं च । जे माणिअ त्ति सूत्रम् । ये मानिता अच्युष्ठानादिसत्कारैः सत-
तमनवरतं शिष्यान् मानयन्ति । श्रुतोपदेशं प्रति चोदनादिभिः । तथा यत्नेन कन्यामि-
व निवेशयन्ति । यथा मातापितरः कन्यां गुणैर्वयसा च संबद्धं योग्यचर्त्तरि स्थापय-
न्त्येवमाचार्याः शिष्यं सूत्रार्थवेदिनं दृष्ट्वा महत्याचार्यपदे स्थापयन्ति । तानेवंभूतान्गुरु-
न्मानयति योऽच्युष्ठानादिना मानार्हान् मानयोग्यान् तपस्वी सन् । जितेन्द्रियः सत्परत
इति प्राधान्यख्यापनार्थं विशेषणद्वयम् । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

तेसिं गुरूणं गुणसागराणं, सुञ्चा ए मेहावि सुञ्चासिञ्चाइं ॥

चरे मुणी पंचरण तिगुत्तो, चउक्कसायावगए स पुज्जो ॥ १४ ॥

(अत्रचूरिः) तेषां गुरूणां गुणसागराणां संबन्धीनीति श्रुत्वा मेधावी सुञ्चा-
षितानि परलोकोपकारकाणि चरत्याचरति मुनिः । पञ्चरतः पञ्चमहाव्रतयुक्तः । त्रि-
गुप्तो मनोगुप्त्यादिमान् । चतुःकषायापगतः ॥ १४ ॥

(अर्थ.) तेमज तेसिं इत्यादि सूत्र. (मेहावि के०) मेधावी एटले बुद्धिशाली
एवा, (पंचरण के०) पञ्चरतः एटले पंच महाव्रत पालवाने तत्पर एवा (तिगुत्ते के०)
त्रिगुप्तः एटले मनगुप्ति, वचनगुप्ति अने कायगुप्तिना पालन करनार एवा तथा (चउ-
क्कसायावगए के०) चतुःकषायापगतः एटले चारे कषायनो नाश करनार एवा (मु-
णी के०) मुनिः एटले जे साधु (गुणसागराणं के०) गुणसागराणां एटले गुण-
वडे सागर समान एवा (तेसिं के०) तेषां एटले ते (गुरूणं के०) गुरूणां एटले
आचार्य महाराजना (सुञ्चासिञ्चाणि के०) सुञ्चाषितानि एटले शुच एवा उपदेश

५९४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-म

वचन प्रत्ये (सुच्चा के०) श्रुत्वा एटले सांजदीने (चरे के०) चरति एटले गुरु
वचन प्रमाणे आचरण करे. (स के०) सः एटले ते साधु (पुज्जो के०) पूज
एटले पूजवा योग्य ठे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यो मेधावी पण्डितः । एवंविधः सन् चरति । किं कृत्वा
गुरूणां तेषां पूर्वोक्तगुणवतां सुच्चाषितानि श्रुत्वा । किञ्चूतानां गुरूणाम् । गुणसागरा
गुणानां समुद्राणाम् । किञ्चूतो मुनिः । पञ्चरतः पञ्चमहाव्रतपालने तत्परः । पुनः किं
तो मुनिः । त्रिगुप्तः मनोगुप्तिवचनगुप्तिकायगुप्तिसहितः । पुनः किञ्चूतो मुनिः । चतु
कषायापगतः । क्रोधमानमायालोजाख्यकषायचतुष्टयवर्जितः । स पूज्यः ॥ १४ ॥

(टीका.) तेसिं गुरूणं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तेषां गुरूणामनन्तरोदितानां
गुणसागराणां गुणसमुद्राणां संबन्धीनि श्रुत्वा मेधावी सुच्चाषितानि परलोकोपकारक
णि । चरत्याचरति । मुनिः साधुः । पञ्चरतः पञ्चमहाव्रतसक्तः । त्रिगुप्तो मनोगुप्त्यावि
मान् । चतुःकषायापगत इत्यपगतक्रोधादिकषायो यः । स पूज्य इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

गुरुमिह सययं पडिअरिअ मुणी, जिणमयनिउणे अजिगमकुसले ॥
धुणिअ रयमलं पुरेकमं, नासुरमउलं गइं वइ ति बेमि ॥ १५ ॥

विणयसमाहीए तइउ उहेसो सम्मतो ॥ ३ ॥

(अथचूरिः) उपसंहरन्नाह । गुरुमाचार्यादिकं सततमनवरतं परिचर्य विधिना
राध्य मुनिरागमप्रवीणः । अजिगमकुशलो लोकप्रापूर्णकादिप्रतिपत्तिकुशलः । स ए
विधूय रजोमलम् । अष्टविधं कर्म पुराकृतम् । नास्वरां ज्ञानतेजोमयत्वात् । अतुलां सिद्धि
रूपां गतिं व्रजतीति ब्रवीमि ॥१५॥ इत्यवचूरिकायां नवमाध्ययने तृतीय उद्देशः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) हवे विनयनुं फल कही उपसंहार करे ठे. गुरुमित्यादि सूत्र. (जिण
मयनिउणे के०) जिनमतनिपुणः एटले आगममां निपुण एवा, तथा (अजिग
मकुसले के०) अजिगमकुशलः एटले परोणा प्रमुखनुं वेयावच्च करवामां कुशल
एवा (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (इह के०) आ लोकने विषे (सयय
के०) सततं एटले निरंतर (गुरुं के०) गुरुं एटले गुरुमहाराजनी (परिचरिअ के०)
परिचर्य एटले सेवा करीने (पुरेकमं के०) पुराकृतं एटले पूर्वे करेला एवा (रयम
लं के०) रजोमलं एटले अष्टप्रकार कर्मरूप मल प्रत्ये (धुणिअ के०) विधूय एटले
खपावीने (नासुरं के०) नासुरां एटले ज्ञान रूप तेजवादी एवी (अउलं के०)अतुलां
एटले बीजी सर्वे गति करतां उत्तम एवी (गइं के०) गतिं एटले सिद्धिगति प्रत्ये (वइ

के०) ब्रजति एटले जाय ठे. इति ब्रवीमि एटले तीर्थकर. गणधरना उपदेशथी हुं
एम कहुं हुं. पण पोतानी भतिथी कहेतो नथी. ॥ १५ ॥

इति श्रीविनयसमाधिनामक नवमाध्ययनना त्रीजा उद्देशानो वालावबोध संपूर्ण. ॥३॥

(दीपिका.) अथ प्रस्तुतफलस्य नाश्ना उपसंहरन्नाह । एवंविधो मुनिः गतिं
सिद्धिरूपां ब्रजति गच्छति । किं कृत्वा । गुरुमाचार्यादिरूपमिह मनुष्यलोके सततं नि-
रन्तरं विधिनाराध्य । किञ्चूतो मुनिः । जिनमतनिपुण आगमे प्रवीणः । पुनः किञ्चू-
तो मुनिः । अजिगमकुशलः । लोकप्राघूर्णकादिप्रतिपत्तिदहः । किं कृत्वा सिद्धि-
याति । रजोमलं पुराकृतं विधूय । अष्टप्रकारं कर्म क्षपयित्वेत्यर्थः । किञ्चूतां गतिम् ।
ज्ञासुरां ज्ञानतेजोमयीम् । पुनः किञ्चूतां गतिम् । अतुलाम् । अस्याः सदृशी अन्या
गतिर्नास्ति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १५ ॥

इति श्रीदशवैकालिके समयसुन्दरविरचितायां शब्दार्थवृत्तौ नवमाध्ययने तृती-
य उद्देशकः समाप्तः ॥ ३ ॥

(टीका.) प्रस्तुतफलाभिधानेनोपसंहरन्नाह । गुरुं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । गुरु-
माचार्यादिरूपमिह मनुष्यलोके । सततमनवरतं । परिचर्य विधिनाराध्य । मुनिः साधुः ।
किंविशिष्टो मुनिरित्याह । जिनमतनिपुण आगमे प्रवीणः । अजिगमकुशलो लोकप्राघू-
र्णकादिप्रतिपत्तिदहः । स एवंचूतः । विधूय रजोमलं पुराकृतं क्षपयित्वाष्टप्रकारं क-
र्मेति ज्ञावः । किमित्याह । ज्ञास्वरां ज्ञानतेजोमयत्वात् । अतुलामनन्यसदृशीं गतिं सि-
द्धिरूपां ब्रजतीति गच्छति । तदा जन्मान्तरेण वा सुकुलप्रजात्यादिना प्रकारेण । ब्रवी-
मीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

इति विनयसमाधौ व्याख्यातस्तृतीय उद्देशः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थ उद्देशः ।

सुञ्चं मे आजसं तेणं जगवया एवमस्कायं । इह खलु येरेहिं
जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा पन्नत्ता । कयरे खलु
ते येरेहिं जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा पन्नत्ता ।
इमे खलु ते येरेहिं जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिठाणा
पन्नत्ता । तं जहा । विणयसमाही । सुञ्चसमाही । तवसमाही ।
आयारसमाही ॥

५६६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अवचूरिः) अथ चतुर्थ उद्देशः प्रारब्धते । तत्र सामान्योक्तं विनयं विशेषेणो-
पदर्शयन्नाह । श्रुतं मयायुष्मन् । तेन जगवता एवमाख्यातमित्येतत्षड्जीवनिका-
वद्द्रष्टव्यम् । इह क्षेत्रे प्रवचने वा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । स्थविरैर्गणधरैर्जगव-
द्भिः परमैश्वर्ययुक्तैश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि । विनयसमाधिज्ञेदरू-
पाणि प्ररूपितानि । जिनेभ्यः श्रुत्वा ग्रन्थत उपरचितानि । कतराणि तानीत्या-
दिना प्रश्नः । अमूनि खलु तानीत्यादिना निर्वचनम् । तद्यथा । विनयसमाधिः, श्रुत-
तसमाधिः, तपःसमाधिः, आचारसमाधिः । तत्र समाधानं समाधिः । वस्तुत आत्म-
नो हितं सुखं स्वास्थ्यम् । विनये विनयाद्वा समाधिः विनयसमाधिः । एवं शेषेष्वपि श-
ब्दार्थो ज्ञावनीयः ॥

(अर्थ.) हवे चतुर्थ उद्देशनो आरंभ करिये ठिये. पूर्वे सामान्य प्रकारे विनय
कह्यो, तेज विशेषथी आ उद्देशमां कहे ठे. तेमां सुअं इत्यादि प्रथम सूत्र. (आउ-
सं के०) हे आयुष्मन् एटले दीर्घ आयुष्यना धणी एवा हे शिष्य ! (मे के०) मया
एटले हुं जे तेणे (सुअं के०) श्रुतं एटले सांजव्युं ठे के, (तेणं के०) तेन एटले ते (ज-
गवया के०) जगवता एटले संपूर्ण ज्ञानादिक वडे युक्त एवा महावीर स्वामीए (एवं
के०) आ रीते (अस्कायं के०) आख्यातं एटले कह्युं ठे. ते आ रीते (इह के०)
आ सिद्धांतने विषे (खलु के०) निश्चये (जगवंतेहिं के०) जगवद्भिः एटले संपूर्ण
ज्ञानादि वडे युक्त एवा (शेरैहिं के०) स्थविरैः एटले गणधर प्रमुख स्थविरोए
(चत्वारि के०) चत्वारि एटले चार (विणयसमाहिष्ठाणा के०) विनयसमाधि-
स्थानानि एटले विनय समाधिना स्थानक अर्थात् विनयसमाधिना प्रकार (पन्नत्ता
के०) प्रज्ञप्तानि एटले प्ररूप्या ठे. (तं जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम. एक (वि-
णयसमाही के०) विनयसमाधिः एटले विनयसमाधि, बीजो (सुअसमाही के०)
श्रुतसमाधिः एटले श्रुतसमाधि, त्रीजो (तवसमाही के०) तपःसमाधिः एटले
तपसमाधि अने चोथो (आचारसमाही के०) आचारसमाधिः एटले आचारसमाधि.
पोतानुं जे खरेखर सुख अने खरेखर स्वास्थ्य (स्वस्थपणुं) तेने समाधि कहियें.
विनयने विषे जे समाधि ते विनयसमाधि, श्रुतने विषे जे समाधि ते श्रुतसमाधि, तपने
विषे जे समाधि ते तपसमाधि अने आचारने विषे जे समाधि ते आचारसमाधि. ॥

(दीपिका.) चतुर्थो व्याख्यायते । तत्र सामान्येन य उक्तो विनयस्तस्य विशे-
षेणोपदर्शनार्थमिदं प्राह । श्रुतं मया हे आयुष्मन् तेन जगवता एवमाख्यातमिति ।
एतद्यथा षड्जीवनिकायां प्रोक्तं तथैव द्रष्टव्यम् । इह क्षेत्रे प्रवचने वा । खलुशब्दो

वाविशेषणार्थः । न केवलमिह । अन्यत्राप्यन्यतीर्थकरप्रवचने स्थविरैर्गणधरैर्जगवद्भिः परमैश्वर्यादियुक्तैश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि प्रज्ञप्तानि विनयसमाधिज्ञेदरूपाणि प्ररूपितानि । जगवतः समीपे श्रुत्वा ग्रन्थतो रचितानीत्यर्थः । कतराणि खलु तानीत्यादिः प्रश्नः । अमूनि खलु तानीत्याद्युत्तरदानम् । तद्यथेत्युदाहरणे । विनयसमाधिः । श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिः । आचारसमाधिश्च । तत्र समाधानं समाधिः । विनये समाधिर्विनयसमाधिः । एवं शेषेष्वपि द्रष्टव्यम् ॥

(टीका.) अथ चतुर्थोद्देश आरच्यते । तत्र सामान्योक्तविनयविशेषोपदर्शनार्थमिदमाह । सुअं मे इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । श्रुतं मया आयुष्मंस्तेन जगवता एवमाख्यातमित्येतद्यथा षड्जीवनिकायां तथैव द्रष्टव्यम् । इह खद्विवतीह क्षेत्रे प्रवचने वा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । न केवलमिदं किं त्वन्यत्राप्यन्यतीर्थकृतप्रवचनेष्वपि । स्थविरैर्गणधरैर्जगवद्भिः परमैश्वर्यादियुक्तैश्चत्वारि विनयसमाधिस्थानानि विनयसमाधिज्ञेदरूपाणि प्रज्ञप्तानि प्ररूपितानि । जगवतः सकाशे श्रुत्वा ग्रन्थत उपरचितानीत्यर्थः । कतराणि खलु तानीत्यादिना प्रश्नः । अमूनि खलु तानीत्यादिना निर्वचनम् । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । विनयसमाधिः । श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिः । आचारसमाधिः । तत्र समाधानं समाधिः । परमार्थत आत्मनो हितं सुखं स्वास्थ्यम् । विनये विनयाद्वा समाधिः विनयसमाधिः । एवं शेषेष्वपि शब्दार्थो ज्ञावनीयः ॥

विणए सुए अ तवे, आयारे निच्च पंफिआ ॥

अनिरामयंति अप्पाणं, जे न्वंति जिइंदिआ ॥ १ ॥

(अवचूरिः) एतदेव श्लोकेन संगृह्णाति । विनये यथोक्तलक्षणे । श्रुतेऽङ्गादौ । तपसि बाह्यादावाचारे मूलगुणादौ । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । नित्यं पण्डिता अनिरामयन्त्यानिमुख्येन विनयादिषु युञ्जत आत्मानं जीवम् । किमित्यस्योपादेयत्वात् । क एवं कुर्वन्तीत्याह । ये न्वन्ति जितेन्द्रिया अतएव वस्तुतः पण्डिताः ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे एज वात एक श्लोकमां प्रकट कहे ठे. विणए इत्यादि सूत्र. (जे के०) ये एटले जे साधुउं (जिइंदिआ के०) जितेन्द्रियाः एटले इंद्रियोने वश राखनारा होय ठे, ते (विणए के०) विनये एटले पूर्वे कहेल विनयने विषे, (सुए के०) श्रुते एटले एकादशांगी प्रमुख श्रुतने विषे, (तवे के०) तपसि एटले बाह्य तथा आचर्यंतर तपने विषे, (अ के०) च एटले अने (आयारे के०) आचारे एटले पंच महाव्रत प्रमुख आचारने विषे (निच्चं के०) नित्यं एटले नित्य (अप्पाणं के०) आ-

५९८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

त्मानं एतदे पोताने (अजिरामयन्ति के०) अजिरामयन्ति एतदे जोडे ठे. ते साधुज
ज (पंडिआ के०) पण्डिताः एतदे पंडित कहेवाय ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) उक्तमेव श्लोकेन संगृह्णाति । विणए इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विनये यथोक्तलक्षणे श्रुते अज्ञादौ, तपसि बाह्यान्तररूपे, आचारे च मूलोत्तरगुणरूपे नित्यं सर्वकालं पण्डिताः सम्यक् परमार्थवेदिनः । किं कुर्वन्तीत्याह । अजिरामयन्त्याजिमुख्येन विनयादिषु युञ्जत आत्मानं जीवम् । किमिति । अस्य उपादेयत्वात् । क एवं कुर्वन्तीत्याह । ये ज्वन्ति जितेन्द्रियाः जितचक्षुरादिजावशत्रव एवं परमार्थः ॥ २ ॥

(टीका.) एतदेव श्लोकेन संगृह्णाति । विणयेत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । विनये यथोक्तलक्षणे, श्रुते अज्ञादौ, तपसि बाह्यादौ, आचारे च मूलगुणादौ । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । नित्यं सर्वकालं पण्डिताः सम्यक्परमार्थवेदिनः । किं कुर्वन्तीत्याह । अजिरामयत्यनेकार्थत्वादाजिमुख्येन विनयादिषु युञ्जत आत्मानं जीवम् । किमित्यस्योपादेयत्वात् । क एवं कुर्वन्तीत्याह । ये ज्वन्ति जितेन्द्रिया जितचक्षुरादिजावशत्रवः । त एव परमार्थतः पण्डिता इति प्रदर्शनार्थमेतदिति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

चउविहा खलु विणयसमाही । तं जहा । अणुसासिजंतो
सुस्सुसइ । सम्मं पडिवज्जइ । वयमाराहइ । नय जवइ अत्त-
संपग्गहिण । चउहं पयं जवइ । जवइ अ इह सिलोगो ॥

(अवचूरिः) विनयसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु विनयसमाधिर्भवति । तद्यथा । अनुशास्यमानस्तत्र तत्र नोद्यमानस्तदनुशासनमर्थितया श्रोतुमिच्छति । इहाप्रवृत्तितः सम्यक् संप्रतिपद्यते । वेद्यतेऽनेनेति वेदः श्रुतं यथोक्तानुष्ठानेनाराधयति । नच ज्वत्यत एवात्मसंप्रगृहीतः । आत्मैव सम्यक् प्रकर्षेण गृहीतो येनाहं विनीतः सुसाधुरित्यादिना । अनात्मोत्कर्षप्रधानत्वाद्दिनयादेर्नचैवंजूतो ज्वतीति । चतुर्थं पदं ज्वति । सूत्रक्रमप्रामाण्यात् । उत्तरोत्तरगुणापेक्षया चतुर्थमिति । अत्रेति विनयसमाधौ श्लोकशब्दोविशेषः ॥

(अर्थ.) हवे विनयसमाधि विस्तरथी कहे ठे. चउविहा इत्यादि सूत्र. (विणयसमाही के०) विनयसमाधिः एतदे विनयसमाधि जे ते (चउविहा के०) चतुर्विधः एतदे चार प्रकारनो (जवइ के०) ज्वति एतदे थाय ठे. (तं जहा के०) तद्यथा

एटले ते जेम साधु जे ते (अणुसासिज्जंतो के०) अनुशास्यमानः एटले गुरुए ते ते कार्यने विषे प्रेख्या उता (सुस्सूसइ के०) शुश्रूषति एटले गुरुनुं वचन सांजलवा इहे. २ (सम्मं के०) सम्यक् एटले सम्यक् प्रकारे (पडिवज्जाइ के०) प्रतिपद्यते एटले गुरुए जे जेवी रीते कहुं होय ते तेवी रीते बराबर समजे. ३ (वेअं के०) वेदं एटले श्रुतज्ञान प्रत्ये (आराहइ के०) आराधयति एटले आराधे. अर्थात् सिद्धांतमां कह्या प्रमाणे क्रिया करीने श्रुतज्ञान सफल करे. ४ (अत्तसंपगगहिए के०) आत्मसंप्रगृहीतः एटले ' हुंज उत्कृष्टो साधु हुं ' इत्यादि प्रकारे पोतानी प्रशंसा करनारा एवा (नच जवइ के०) नच जवति एटले न थाय. तात्पर्य विनय साचवतां पोतानी मोटाइ रखाती नथी, माटे विनयवंत साधु एवा अहंकारी होता नथी. (चउठं पयं के०) चतुर्थं पदं एटले ठेह्वं कहुं ए चतुर्थं पद (जवइ के०) जवति एटले थाय ठे. (अ के०) च एटले वही (इठ के०) अत्र एटले ए विनय समाधिने विषे (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक (जवइ के०) जवति एटले ठे. ॥

(टीका.) अथ विनयसमाधिं कथयितुं वाञ्छन् आह । चतुर्विधः खलु विनयसमाधिर्जवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । अनुशास्यमानः तत्र तत्र चोद्यमानः शुश्रूषते तदनुशासनमर्थितया श्रोतुमिच्छति । इष्ठाप्रवृत्तितः सम्यक् संप्रतिपद्यते । सम्यगविपरीतमनुशासनं यथाविषयमवबुध्यते । स चैवं विशिष्टप्रवृत्तेरेव वेदमाराधयति । वेद्यतेऽनेनेति वेदः श्रुतज्ञानं तद्यथोक्तानुष्ठानतत्परतया सफलकरोति । अत एव विशुद्धप्रवृत्तेर्न च जवत्यात्मसंप्रगृहीतः । आत्मैव संप्रगृहीतः सम्यक् प्रकर्षेण गृहीतो येनाहं विनीतः सुसाधुरित्येवमादिना । तथा आनात्मोत्कर्षप्रधानत्वाद्दिनयादेर्न चैवंजूतो जवतीत्यजिप्रायः । चतुर्थं पदं जवति । तदेव सूत्रक्रमप्रामाण्यादुत्तरोत्तरगुणोपेक्षया चतुर्थमिति । जवति चात्र श्लोकः । अत्रेति विनयसमाधौ । श्लोकशब्दोविशेषः ॥

(टीका.) विनयसमाधिमजिधित्सुराह । चउविहेत्यादि । चतुर्विधः खलु विनयसमाधिर्जवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । अणुसासिज्जंतो इत्यादि । अनुशास्यमानस्तत्र तत्र चोद्यमानः शुश्रूषति तदनुशासनमर्थितया श्रोतुमिच्छति । इष्ठाप्रवृत्तितः सम्यक् संप्रतिपद्यते । सम्यगविपरीतमनुशासनतत्त्वं यथाविषयमवबुध्यते । स चैवं विशिष्टप्रतिपत्तेरेव वेदमाराधयति । वेद्यतेऽनेनेति वेदः । श्रुतज्ञानं तद्यथोक्तानुष्ठानपरतया सफलकरोति । अतएव विशुद्धप्रवृत्तेर्न च जवत्यात्मसंप्रगृहीतः । आत्मैव सम्यक् प्रकर्षेण गृहीतो येनाहं विनीतः सुसाधुरित्येवमादिना । स तथानात्मोत्क-

६०० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

र्षप्रधानत्वाद्दिनयादेर्नचैवंचूतो ऋवतीत्यग्निप्रायः । चतुर्थं पदं ऋवतीत्येतदेव सूत्रक्रम-
प्रामाण्यादुत्तरोत्तरगुणापेक्षया चतुर्थमिति । ऋवति चात्र श्लोकः । अत्रेति विनयस-
माधौ श्लोकशब्दोविशेषः ॥

पेहेइ हिआणुसासणं, सुस्सूसई तं च पुणो अहिठिए ॥

न य माणमएण मऊई, विणयसमाहिआययठिए ॥ २ ॥

(अवचूरिः) प्रार्थयति हितमनुशासनम् । आचार्यादिभ्य उपदेशं शुश्रूषतीत्यनेकार्थ-
त्वाद्यथाविषयमवबुध्यते । तच्च ज्ञावबुद्धं सत्पुनरधितिष्ठति यथावत्करोति न कुर्व-
न्नपि मानगर्वेण माद्यति मदं याति विनयसमाधौ । आयतार्थी मोक्षार्थी ॥ २ ॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. पेहेइ इत्यादि सूत्र. (आययठिए के०) आय-
तार्थी एटले मोक्षना अर्थी एवा साधु जे ते (हिआणुसासणं के०) हितानु-
शासनं एटले इहलोक परलोकने विषे हितकारी एवा उपदेशने आचार्य उपाध्याय
विगेरेनी पासेयी (पेहेइ के०) प्रार्थयते एटले इहे. (च के०) पुनः (तं के०)
तत् एटले ते आचार्य प्रमुखोए करेल उपदेश प्रत्ये (सुस्सूसइ के०) शुश्रूषति ए-
टले जेवो विषय होय ते प्रमाणे जाणे. (पुणो के०) पुनः एटले वली जे रीते जा-
णुं होय ते रीते (अहिठिए के०) अधितिष्ठति एटले आचरण करे. पण आचरण
करतां (विणयसमाहि के०) विनयसमाधौ एटले विनयसमाधिना संबंधमां (मा-
णमएण के०) मानमदेन एटले अहंकार गर्व वडे (न मऊइ के०) न माद्यति
एटले मद न करे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) सचायम् । पेहेइ इत्यादि । साधुहितानुशासनं प्रार्थयत इच्छति ।
पुनः आचार्यादिभ्य इहलोकपरलोकयोरुपकारिणमुपदेशं शुश्रूषति । धातूनामने-
कार्थत्वात् यथाविषयमवबुध्यते । तच्च अवबुद्धः सन् पुनः अधितिष्ठति यथावत् करो-
ति । न च कुर्वन्नपि मानमदेन गर्वमदेन माद्यति मदं याति । विनयसमाधौ विनयस-
माधिविषये । किञ्चूतः साधुः । आयतार्थिको मोक्षार्थीति ॥ २ ॥

(टीका.) स चायम् । पेहेइ इत्यादि सूत्रम् । अस्य व्याख्या । प्रार्थयते हितानु-
शासनमिहलोकपरलोकोपकारिणमाचार्यादिभ्य उपदेशम् । शुश्रूषतीत्यनेकार्थत्वा-
द्यथाविषयमवबुध्यते । तच्चावबुद्धं सत्पुनरधितिष्ठति यथावत् करोति । न च कुर्वन्नपि
मानमदेन मानगर्वेण माद्यति मदं याति । विनयसमाधौ विनयसमाधिविषय. आय-
तार्थिको मोक्षार्थीति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

चउविहा खलु सुअसमाही नवइ । तं जहा । सुअं मे नवि-
स्सइ ति अप्पाइअवयं नवइ । एगग्गचित्तो नविस्सामि ति
अप्पाइअवयं नवइ । अप्पाणं ठावइस्सामि ति अप्पाइअवयं
नवइ । ठिउ परं ठावइस्सामि ति अप्पाइअवयं नवइ ।
चउहं पयं नवइ । नवइ अ इह सिलोगो ॥

(अवचूरिः) उक्तो विनयसमाधिः । अथ श्रुतसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु श्रुत-
समाधिर्भवति । तद्यथा । श्रुतं मे आचारादि द्वादशाङ्गं नविष्यतीत्यनया बुद्ध्याध्ये-
तव्यं भवति । न गौरवाद्यालम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन्नेकाग्रचित्तो नविष्यामि ।
न विप्लुतचित्त इत्येवमध्येतव्यं नवत्यनेन चालम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन् विदित-
धर्मतत्त्व आत्मानं स्थापयिष्यामि शुद्धधर्म इत्यनेनालम्बनेनाध्येतव्यं भवति । त-
थाध्ययनफलात् स्थितः स्वयं परं धर्मे विनेयं स्थापयिष्यामीत्येवमध्येतव्यं नवत्यनेना-
लम्बनेन । चतुर्थं पदं भवति । भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(अर्थ.) विनयसमाधि कह्यो. हवे श्रुतसमाधि कहे ठे. चउविहा इत्यादि सूत्र.
(सुअसमाही के०) श्रुतसमाधिः एटले श्रुतसमाधि जे ते (खलु के०) निश्चये
(चउविहा के०) चतुर्विधः एटले चार प्रकारनी (नवइ के०) भवति एटले थाय
ठे. (तं जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम के १ (मे के०) मे एटले मने (सुअं के०)
श्रुतं एटले आचारांग प्रमुख द्वादशांग श्रुत जे ते (नविस्सइ के०) नविष्यति ए-
टले प्राप्त अशे. (ति के०) इति एटले ए हेतु माटे (अप्पाइअवयं के०) अध्येत-
व्यं एटले नणवुं गणवुं (नवइ के०) भवति एटले ठे. पण मान सत्कारने वास्ते नणवुं
गणवुं नथी. २ हुं नणवा गणवाथी (एगग्गचित्तो के०) एकाग्रचित्तः एटले एकाग्रचित्त-
वालो (नविस्सामि के०) नविष्यामि एटले अइश. (ति के०) इति एटले ए हेतु माटे
(अप्पाइअवयं के०) अध्येतव्यं एटले नणवुं गणवुं (नवइ के०) भवति एटले ठे.
३ हुं नणवा गणवाथी (अप्पाणं के०) आत्मानं एटले पोताने धर्मने विषे
(ठावइस्सामि के०) स्थापयिष्यामि एटले स्थापन करीश. (ति के०) इति एटले
ए हेतु माटे (अप्पाइअवयं के०) अध्येतव्यं एटले नणवुं गणवुं (नवइ के०) भ-
वति एटले ठे. ४ नणवाथी धर्मने विषे (ठिउ के०) स्थितः एटले रहैलो एवो हुं
(परं के०) परं एटले बीजा मारा शिष्य विगेरेने पण धर्मने विषे (ठावइस्सा-
मि के०) स्थापयिष्यामि एटले स्थापन करीश. (ति के०) इति एटले आ

६०९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.

हेतु माटे (अप्राइअवयं के०) अध्येतव्यं एटले जणवुं गणवुं (जवइ के०) जवति एटले ठे. आ ठेवुं (चउठं के०) चतुर्थं एटले चोशुं (पयं के०) पदं एटले पद (जवइ के०) जवति एटले थाय ठे. (अ के०) च एटले वली (इठ के०) अत्र एटले ए श्रुतसमाधिने विपे (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक (जवइ के०) जवति एटले ठे. ॥

(दीपिका.) उक्तो विनयसमाधिः । अथ द्वितीयं श्रुतसमाधिमाह । तत्र चउविहा इत्यादि सूत्रम् । चत्रविधः खलु श्रुतसमाधिर्जवति । तद्यथा । श्रुतं मे आचारादि द्वादशाङ्गं जविष्यतीत्यनया बुद्ध्याध्येतव्यं जवति । न गौरवाद्यालम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन्नेकाग्रचित्तो जविष्यामि । न विप्लुतचित्त इत्यध्येतव्यं जवति । अनेन चालम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन् ज्ञातधर्मतत्त्वोऽहमात्मानं शुद्धधर्मे स्थापयिष्यामि । तथाध्ययनफलात् स्थितः स्वयं धर्मे परं विनेयं स्थापयिष्यामीत्यनेन चालम्बनेन । चतुर्थं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(टीका.) उक्तो विनयसमाधिः । श्रुतसमाधिमाह । चउविहेत्यादि । चतुर्विधः खलु श्रुतसमाधिर्जवति । तद्यथेत्युदाहारणोपन्यासार्थः । श्रुतं मे आचारादि द्वादशाङ्गं जविष्यतीत्यध्येतव्यं जवति । न गौरवाद्यालम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन्नेकाग्रचित्तो जविष्यामि । न विप्लुतचित्त इत्यध्येतव्यं जवत्यनेनलम्बनेन । तथाध्ययनं कुर्वन्विदितधर्मतत्त्व आत्मानं स्थापयिष्यामि शुद्धधर्म इत्यनेनालम्बनेनाध्येतव्यं जवति । तथाध्ययनफलात् स्थितः स्वयं धर्मे परं विनेयं स्थापयिष्यामि तत्रैवेत्यध्येतव्यं जवत्यनेनालम्बनेन । चतुर्थं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

नाणमेगगचित्तो अ, ठिउ अ ठावई परं ॥

सुआणि अ अहिज्जिता, रउ सुअसमाहिण ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) ज्ञानमित्यध्ययनपरस्य ज्ञानं जवति । एकाग्रचित्तश्च तत्परतयैकाग्रालम्बनश्च जवति । स्थित इति विवेकाद्धर्मे स्थिरो जवति । स्थापयति परं धर्मस्थितत्वादन्वयमपि स्थापयति । श्रुतानि च नानाप्रकाराण्यधीतेधीत्य च सक्तो जवति श्रुतसमाधाविति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. नाणं इत्यादि सूत्र. नित्य अध्ययन करनार एवा साधुने (णाणं के०) ज्ञानं एटले ज्ञान थाय ठे. (एगगचित्तो के०) एकाग्रचित्तः एटले अध्ययन करता चित्तनी एकाग्रता थाय ठे. अध्ययन करनार साधु पोते धर्मेने

विषे (ठिउं के०) स्थितः एटले रहेलो होय ठे. तथा (परं के०) परं एटले बीजा शि-
ष्य प्रमुखने (ठावयइ के०) स्थापयति एटले स्थापन करे ठे. (सुआणि के०) श्रु-
तानि एटले विविध प्रकारना श्रुत प्रत्ये (अहिज्जित्ता के०) अधीत्य एटले जणी-
ने (सुअसमाहिए के०) श्रुतसमाधौ एटले श्रुतसमाधिने विषे (रउं के०) रतः
एटले आसक्त एवा थाय ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) स चायं श्लोकः । नाणमिति । अध्ययनतत्परस्य ज्ञानं जवति । एकाग्र-
चित्तश्च तत्परतया एकाग्रालम्बनश्च जवति । स्थित इति विवेकाद्धर्मे स्थितो जवति ।
स्थापयति च परमिति स्वयं धर्मे स्थितत्वादन्यमपि स्थापयति । श्रुतानि च नाना-
प्रकारण्यधीत्य रतः सक्तो जवति श्रुतसमाधाविति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

(टीका.) स चायम् । णामित्यादि । अस्य व्याख्या । ज्ञानमित्यध्ययनपरस्य
ज्ञानं जवति । एकाग्रचित्तश्च तत्परतया एकाग्रालम्बनश्च जवति । स्थित इति विवेका-
द्धर्मस्थितो जवति । स्थापयति परमिति स्वयं धर्मे स्थितत्वादन्यमपि स्थापयति । श्रुता-
नि च नानाप्रकाराण्यधीतेऽधीत्य च रतः सक्तो जवति श्रुतसमाधाविति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

चउविहा खलु तवसमाही जवइ । तं जहा । नो इह-
लोगठयाए तवमहिठिजा । नो परलोगठयाए
तवमहिठिजा । नो कित्तिवन्नसदसिलोगठयाए
तवमहिठिजा । नन्नउ निऊरठयाए तवमहिठिजा ।
चउउं पयं जवइ । जवइ अ इउ सिलोगो ॥

(अत्रचूरिः) उक्तः श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु तपःस-
माधिर्जवति । तद्यथा । नेह्लोकार्थं लब्ध्यादीढया । तपोऽनशनादिरूपमधितिष्ठेत्कु-
र्षात् । न परलोकार्थं जननान्तरे जोगाय तपोऽधितिष्ठेत् । ब्रह्मदत्तवत् । एवं न कीर्त्तिव-
र्णशब्दश्चाधार्थमिति । सर्वदिग्ब्यापी साधुवादः कीर्त्तिः । एकदिग्ब्यापी वर्णः । अर्द्ध-
दिग्ब्यापी शब्दः । तत्स्थान एव श्लाघा । नैतदर्थं तपोऽधितिष्ठेत् । नान्यत्र कर्मनिर्ज-
रामेकां विहाय तपोऽधितिष्ठेत् । चतुर्थं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(अर्थ.) श्रुतसमाधि कह्यो. हवे तपसमाधि कहे ठे. चउविहा इत्यादि सूत्र.
तवसमाही के०) तपःसमाधिः एटले तपसमाधि जे ते (खलु के०) निश्चये (च-
विहा के०) चतुर्विधः एटले चार प्रकारनी (जवइ के०) जवति एटले थाय ठे.

६०४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(तं जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम के, १ (इहलोगठयाए के०) इहलोकार्थम् एटले धर्मिलनी पेठे आ लोकने अर्थे, अर्थात् लब्धि प्रमुखनी प्राप्तिनी अर्थे (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिष्ठिजा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. २ (परलोगठयाए के०) परलोकार्थम् एटले ब्रह्मदत्तनी पेठे परलोकने अर्थे अर्थात् परजवे सुखादिकनी प्राप्तिने अर्थे (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिष्ठिजा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. ३ (कित्तिवन्नसदसिलोगठयाए के०) कीर्तिवर्णशब्दश्लोकार्थम् एटले कीर्ति, वर्ण, शब्द अने श्लोकने अर्थे (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिष्ठिजा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. सर्व दिशाउने विषे जे प्रसिद्धि ते कीर्ति, एक दिशाने विषे जे प्रसिद्धि ते वर्ण, अर्धी दिशाने विषे जे प्रसिद्धि ते शब्द अने जे ठेकाणे रहे तेज ठेकाणे जे प्रसिद्धि ते श्लोक कहेवाय ठे. ४ (अन्नह निज्जरठाए के०) अन्यत्र निर्जरार्थम् एटले एक निर्जरारूप अर्थ विना (तवं के०) तपः एटले तपस्या प्रत्ये (नो अहिष्ठिजा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. अर्थात् एक निर्जराने अर्थेज तपस्या करे. उपर ठेह्वं कहुं ए (चउह्वं के०) चतुर्थ एटले-चोथुं (पयं के०) पदं एटले पद (जवइ के०) जवति एटले आय ठे. (अ के०) च एटले वली (इह के०) अत्र एटले आ तपसमाधिने विषे (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक (जवइ के०) जवति एटले ठे. ॥

(दीपिका.) उक्तः श्रुतसमाधिः । अथ तपःसमाधिमाह । चतुर्विधः खलु तपःसमाधिर्जवति । तद्यथेत्युदाहरणे । नेहलोकार्थमिहलोकनिमित्तं लब्ध्यादेर्वाञ्छया तपः अनशनादिरूपं साधुरधितिष्ठेत् कुर्यात् । धर्मिलवत् । तथा न परलोकार्थं जन्मान्तरजोगनिमित्तं तपः अधितिष्ठेद्ब्रह्मदत्तवत् । एवं न कीर्तिवर्णशब्दश्लोकार्थमिति । तत्र सर्वदिग्व्यापी साधुवादः कीर्तिः । एकदिग्व्यापी वर्णः । अर्द्धदिग्व्यापी शब्दः । स्वस्थान एव साधुवादः श्लोकः श्लाघा वा । न एतन्निमित्तं तपोऽधितिष्ठेत् । अक्रामः सन् यथा कर्मनिर्जरैव फलं जवति तथाधितिष्ठेदिति । चतुर्थं पदं जवति । जवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(टीका.) उक्तः श्रुतसमाधिः । तपःसमाधिमाह । चउविहा इत्यादि । चतुर्विधः खलु तपःसमाधिर्जवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । नेहलोकार्थमिहलोकनिमित्तं लब्ध्यादिवाञ्छयाः तपोऽनशनादिरूपमधितिष्ठेत्कुर्याद्भर्मिलवत् । तथा न परलोका-

र्थं जन्मान्तरजोगनिमित्तं तपोऽधितिष्ठेद्ब्रह्मदत्तवत् । एवं न कीर्त्तिवर्णशब्दश्लाघा-
र्थमिति । सर्वदिग्ब्यापी साधुवादः कीर्त्तिः । एकदिग्ब्यापी वर्णः । अर्द्धदिग्ब्यापी
शब्दः । तत्स्थान एव श्लाघा । नैतदर्थं तपोऽधितिष्ठेत् । अपि तु नान्यत्र निर्जरार्थ-
मिति । न कर्मनिर्जरामेकां विहाय तपोऽधितिष्ठेत् । अकामः सन् यथा कर्मनिर्जरैव
फलं ऋवति तथाधितिष्ठेदित्यर्थः । चतुर्थं पदं ऋवति । ऋवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

विविहगुणतवोरए, निच्चं ऋवइ निरासए निज्जरठिए ॥

तवसा धुणइ पुराणपावगं, जुत्तो सया तवसमाहिए ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) स चायम् । विविधगुणतपोरतो हि नित्यमनशनाद्यपेक्षयानेकगुणं
यत्तपस्तद्गतः । इहलोकादिषु निराशो ऋवति । निर्जरार्थी विशुद्धस्तपसा धुनोति
चिरंतनं नवं च पापं न वध्नाति युक्तः सदा तपःसमाधाविति ॥ ४ ॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. विविह इत्यादि सूत्र. आ प्रकारे (तवसमाहिए
के०) तपःसमाधौ एटले तपसमाधिने विषे (सया के०) सदा एटले निरंतर (जु-
त्तो के०) युक्तः एटले जोडायला साधु केवा होय ठे ते कहे ठे. (निच्चं के०) नि-
त्यं एटले निरंतर (विविहगुणतवोरए के०) विविधगुणतपोरतः एटले अनेक गु-
णने धारण करनार एवी तपस्थाने विषे आसक्त एवा, (निरासए के०) निराशः ए
टले इह लोक परलोक प्रमुखनी आशा न राखनार एवा तथा (निज्जरठियाए के०)
निर्जरार्थी एटले निर्जराना अर्थी एवा (ऋवइ के०) ऋवति एटले थाय ठे. तथा
(तवसा के०) तपसा एटले तपस्था वडे (पुराणपावगं के०) पुराणपापकं एटले
चिरकालथी बंधायला पाप कर्मप्रत्ये (धुणइ के०) धुनोति एटले दूर करे ठे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) स चायम् । विविध इति । विविधगुणतपोरतो हि नित्यमनशनाद्य-
पेक्षयानेकगुणं यत्तपस्तद्गत एव सदा ऋवति निराशो निष्प्रत्याश इहलोकादिषु ।
निर्जरार्थिकः कर्मनिर्जरार्थी । स एवंभूतस्तपसा विशुद्धेन धुनोत्यपनयति साधुः पुरा-
णपापं चिरंतनं कर्म । नवं च न वध्नात्येवं युक्तः सदा तपःसमाधाविति ॥ ४ ॥

(टीका.) स चायम् । विविध इत्यादि । अस्य व्याख्या । विविधगुणतपोरतो हि नि-
त्यमनशनाद्यपेक्षयानेकगुणं यत्तपस्तद्गत एव सदा ऋवति । निराशो निष्प्रत्याश इह-
लोकादिषु । निर्जरार्थिकः कर्मनिर्जरार्थी । स एवंभूतस्तपसा विशुद्धेन धुनोत्यपनयति ।
पुराणपापं चिरंतनं कर्म । नवं च न वध्नात्येवं युक्तः सदा तपःसमाधाविति सूत्रार्थः ॥४॥

चउविहा खलु आचारसमाही नवइ । तं जहा ।
 नो इहलोगठयाए आचारमहिठिजा । नो परलो-
 गठयाए आचारमहिठिजा । नो कित्तिवन्नसद-
 सिगोगठियाए आचारमहिठिजा । नन्नञ्च आरहं-
 तेहिं हेऊहिं आचारमहिठिजा । चउञ्चं पयं नवइ ।
 नवइ अ इञ्च सिलोगो ॥

(अवचूरिः) उक्तस्तपःसमाधिराचारसमाधिमाह । चतुर्विधः खट्वाचारसमाधि-
 र्भवति । तद्यथा । नेह्लोकार्थमित्याद्याचाराजिधानं पूर्ववत् । यावन्नान्यत्रार्हत्संबन्धि-
 निरनाश्रवाद्यैर्हेतुजिराचारं मूलोत्तरगुणमयमधितिष्ठेत् । निरीहः सन् यथा मोक्ष एव
 नवतीति । चतुर्थं पदं नवति । नवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(अर्थ.) तपसमाधि कह्यो, हवे आचारसमाधि कहे ठे. चउविहा इत्यादि सूत्र.
 (आचारसमाही के०) आचारसमाधिः एटले आचारसमाधि जे ते (खलु के०) निश्चये
 (चउविहा के०) चतुर्विधः एटले चार प्रकारनो (नवइ के०) नवति एटले थाय ठे. (तं
 जहा के०) तद्यथा एटले ते जेम के, १ (इहलोगठयाए के०) इहलोकार्थम् एटले आ-
 लोकने अर्थे (आचारं के०) आचारम् एटले मूलगुण प्रमुख आचार प्रत्ये (नो अहिठिजा
 के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. २ (परलोगठिआए के०) परलोकार्थम् ए-
 टले परलोकने अर्थे (आचारं के०) आचारं एटले आचार प्रत्ये (नो अहिठिजा
 के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. ३ (कित्तिवन्नसदसिलोगठिआए के०) कीर्त्तिवर्ण.
 शब्दश्लोकार्थम् एटले कीर्त्ति, वर्ण, शब्द अने श्लोकने अर्थे (आचारं के०) आ-
 चारं एटले आचार प्रत्ये (नो अहिठिजा के०) नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. ४ (अ-
 न्नञ्च आरहंतेहिं हेऊहिं के०) अन्यत्रार्हत्तैर्हेतुनिः एटले अरिहंत प्रणीत सिद्धांतमां
 कहेल हेतुविना (आचारं के०) आचारं एटले आचार प्रत्ये (नो अहिठिजा के०)
 नो अधितिष्ठेत् एटले न करे. अर्थात् कोइ पण प्रकारनी इहा न राखतां जेम मोक्ष
 थाय ते प्रकारे आचार पाववो. उपर ठेळुं कहेळुं (चउञ्चं के०) चतुर्थं एटले चोथुं
 (पयं के०) पदं एटले पद (नवइ के०) नवति एटले थाय ठे. (अ के०) च ए-
 टले वली (इञ्च के०) अत्र एटले आ आचार समाधिने विषे (सिलोगो के०)
 श्लोकः एटले श्लोक जे ते (नवइ के०) नवति एटले थाय ठे. ॥

(दीपिका.) उक्तस्तपःसमाधिः । अथ आचारसमाधिमाह । चतुर्विधः खट्वा-
चारसमाधिर्भवति । तद्यथा नेह्लोकार्थमाचारमधितिष्ठेत् । न परलोकार्थमाचार-
मधितिष्ठेत् । न कीर्त्तिवर्णशब्दश्लोकनिमित्तमाचारमधितिष्ठेत् । नान्यत्र आर्हतैरर्हत्सं-
बन्धिर्हेतुजिराचारं मूलगुणोत्तरगुणमयमधितिष्ठेन्निरीहः सन् यथा मोक्ष एव
भवति । भवति चतुर्थं पदम् । भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

(टीका.) उक्तस्तपःसमाधिः । आचारसमाधिमाह । चतुर्विहा इत्यादि । चतुर्विधः
खट्वाचारसमाधिर्भवति । तद्यथेत्युदाहरणोपन्यासार्थः । नेह्लोकार्थमित्यादि चाचा-
राधिधानभेदेन पूर्ववद्यावन्नान्यत्रार्हतैरर्हत्संबन्धिर्हेतुजिरनाश्रवत्वाद्दजिराचारं मू-
लगुणोत्तरगुणमयमधितिष्ठेन्निरीहः सन् यथा मोक्ष एव भवतीति । चतुर्थं पदं भव-
ति । भवति चात्र श्लोक इति पूर्ववत् ॥

जिणवयणरए अतितिणे, पडिपुत्रायइ माययठिए ॥

आयारसमाहिसंबुमे, भवइ अ दंते भावसंधए ॥ ५ ॥

(श्रवचूरिः) स चायम् । जिनवचनरतः । अतिन्तितो न सकृदुक्तः सन्नसूय-
या जूयो जूयो वक्ता । परिपूर्णः सूत्रादिना । आयतमायतार्थिकः । अत्यन्तं मोक्षा-
र्थी । आचारे यः समाधिस्तेन स्थगिताश्रवद्वारः सन् भवति च दान्त इन्द्रियनो-
न्द्रियदमाच्याम् । ज्ञावो मोक्षस्तत्सन्धको मोक्षासन्नताकारी आत्मनः ॥ ५ ॥

(अर्थ.) ते श्लोक आ रीते. जिण इत्यादि सूत्र. (आयारसमाहिसंबुमे के०)
आचारसमाधिसंबृतः एतले आचारने विषे समाधि होवाथी आस्रवने रोकनार
एवा साधु जे ते (जिणवयणरए के०) जिनवचनरतः एतले आगमने विषे आसक्त
एवा, (अतितिणे के०) अतिन्तितनः एतले एकवार कंइ कटुवचन प्रमुख कछुं हो-
य तो मत्सरथी वारंवार तेज वचन प्रमुखने न कहेनार एवा, (पडिपुत्र के०) प्र-
तिपूर्णः एतले सूत्रादिक वडे परिपूर्ण जरेला एवा, (आययं के०) आयतं एतले
अतिशय (आययठिए के०) आयतार्थिकः एतले मोक्षना आर्थी एवा, (दंते के०)
दान्तः एतले इन्द्रियोने अने मनने वशमां राखनार एवा, (अ के०) च एतले त-
था ज्ञावसंधकः एतले पोताना आत्माने मोक्षनी पासे लइ जनार एवा (भवइ
के०) भवति एतले होय ठे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) जिणवयण इत्यादि । जिनवचनरत आगमे सक्तः । अतिन्तितो नै-
कवारं किंचिदुक्तः सन्नसूयया जूयो जूयो वक्ता । प्रतिपूर्णः सूत्रादिना । आयतमाय-

६०८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

तार्थिकः । अस्यन्तं मोक्षार्थी । आचारसमाधिसंवृत इत्याचारे यः समाधिस्तेन स्थगिताश्रवधारः स जवति । पुनः किञ्चूतः । दान्त इन्द्रिनोइन्द्रियदमाच्याम् । जावसंधकः । जावो मोक्षस्तत्संधक आत्मनो मोक्षासन्नकारीति ॥ ५ ॥

(टीका.) स चायम् । जिणवयणरए इत्यादि । अस्य व्याख्या । जिनवचनरत आगमे सक्तः । अतिन्तनः न सकृत्किंचिदुक्तः सन्नसूसया जूयो जूयो वक्ता । प्रतिपूर्णः सूत्रादिना । आयतमायतार्थिक इत्यत्यन्तं मोक्षार्थी । आचारसमाधिसंवृत इत्याचारे यः समाधिस्तेन स्थगिताश्रवधारः सन् जवति दान्त इन्द्रियनोइन्द्रियदमाच्याम् । जावसंधकः । जावो मोक्षस्तत्संधक आत्मनो मोक्षासन्नकारीति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

अजिगम चजरो समाहिउ, सुविसुद्धो सुसमाहिअप्पउ ॥

विउलहिअं सुहावहं पुणो, कुवइ अ सोपयखेममप्पणो ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) सर्वसमाधिफलमाह । अजिगम्य ज्ञात्वासेव्य चतुरः समाधीननन्तरोदितान् सुविशुद्धो मनोवाक्कायैः । सुसमाहितात्मा सप्तदशविधे संयमे । स एवंचूतो धर्मराज्यमासाद्य विपुलं विस्तीर्णं हितं पथ्यं सुखं तदात्व आयत्यां च पथ्यं सुखमावहति प्रापयति यत्तदसौ साधुः पदं स्थानं क्षेमं शिवमात्मनो नत्वन्यस्येति । अनेन एकाङ्गव्यवष्टेदमाह ॥ ६ ॥

(अर्थ.) हवे सर्व समाधिनुं फल कहे ठे. अजिगम इत्यादि सूत्र. (चजरो के०) चतुरः एटले चार, (समाहिउ के०) समाधीन् एटले उपर कहेल समाधि प्रत्ये अजिगम के०) अजिगम्य एटले जाणीने (सुविसुद्धो के०) सुविशुद्धः एटले मन वचन काया वडे पवित्र थएल एवा, तथा (सुसमाहिअप्पउ के०) सुसमाहितात्मा एटले सत्तर प्रकारना संयमने विषे स्थिर एवा (सो के०) सः एटले ते साधु जे ते (अप्पणो के०) आत्मनः एटले पोताना (पयं के०) पदं एटले पदप्रत्ये (विउल-सुहं के०) विपुलसुखं एटले विस्तीर्णं अने वर्त्तमान काले तथा जाविकाले हितकारी एवाने, (सुहावहं के०) सुखावहं एटले सुखने पमाडनार एवाने (पुणो के०) पुनः एटले वली (खेमं के०) क्षेमं एटले कट्याणकारी एवाने (कुवइ के०) करोति एटले करे ठे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) सर्वसमाधिफलमाह । असौ साधुरात्मन एव न त्वन्यस्य पदं स्थानं क्षेमं शिवं करोति । किं कृत्वा । चतुरः समाधीनजिगम्य सम्यग्विज्ञाय । किञ्चूतः साधुः । सुविशुद्धो मनोवाक्कायेन । पुनः सुसमाहितात्मा सप्तदशविधे संयमे ।

स एवंभूतः । किंभूतं पदम् । विपुलहितसुखावहम् । विपुलं विस्तीर्णं हितं तदात्व आ-
यतौ च पथ्यं सुखमावहति प्रापयति यत्तत्तथा ॥ ६ ॥

(टीका.) सर्वसमाधिफलमाह । अग्निगम त्ति सूत्रम् । अग्निगम्य विज्ञायासेव्य
च चतुरः समाधीननन्तरोदितान् । सुविशुद्धो मनोवाक्कायैः । सुसमाहितात्मा सप्तदश-
विधे संयमे । एवंभूतो धर्मराज्यमासाद्य विपुलहितसुखावहं पुनरिति । विपुलं
विस्तीर्णं हितं तदात्व आयत्यां च पथ्यं सुखमावहति प्रापयति यत्तत्तथाविधं करोत्य-
सौ साधुः पदं स्थानं क्षेमं शिवमात्मन इत्यात्मन एव नत्वन्यस्येत्यनेकान्तक्षणज्ञ-
व्यवहेदमाहेति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

जाश्मरणात् मुञ्चइ, इत्थं च चएइ सवसो ॥

सिधे वा ह्वइ सासए, देवे वा अप्परए महट्टिए त्ति बेमि ॥७॥

चउढो उद्देशो संमत्तो ॥ ४ ॥ विणयसमाही णामप्पयणं संमत्तं ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । जातिमरणान्मुच्यते । असौ साधुः । इत्थंस्थिति ।
इत्थंस्थितं नरकादिव्यपदेशबीजं वर्णसंस्थानादि त्यजति सर्वशः सर्वैः प्रकारैरपुनर्ग्रह-
णतया । एवं सिद्धो भूत्वा कर्मक्षयात् । शाश्वतोऽपुनरागामी । सावशेषकर्मा देवो वा ।
अदपरतः । कण्फूयनकदपरतरहितोऽनुत्तरो महर्द्धिकोऽनुत्तरवैमानिकादिरिति । ब्रवी-
मीति पूर्ववत् ॥ ७ ॥ इति चतुर्थ उद्देशः ॥ ४ ॥

इत्यवचूरिकायां व्याख्यातं विनयसमाध्यध्ययनम् ॥ ९ ॥

(अर्थ.) एज स्पष्ट करे ठे. जाइ इत्यादि सूत्र. उपर कहेल प्रकारना साधु जे ते
(जाश्मरणात् के०) जातिमरणात् एटले जन्म मरणथी (मुञ्चइ के०) मुच्यते ए-
टले मुक्त थाय ठे. (च के०) वली (इत्थं के०) इत्थं एटले जेथी नारकी तिर्यच
प्रमुख संज्ञा आवे ठे एवा संस्थान प्रसुख प्रत्ये (सवसो के०) सर्वशः एटले सर्व
प्रकारे (चएइ के०) त्यजति एटले त्याग करे ठे. (वा के०) अने (सासए के०)
शाश्वतः एटले शाश्वत एवा (सिद्धे के०) सिद्धः एटले सिद्ध (ह्वइ के०) ज-
वति एटले थाय ठे. (वा के०) अथवा (अप्परए के०) अदपरतः एटले कं-
डूसमान कामविकार जेने नथी एवो तथा (महट्टिए के०) महर्द्धिकः एटले मोटी
रुद्धिवालो एवो (देवे के०) देवः एटले देवता (ह्वइ के०) जवति एटले थाय
ठे. इति ब्रवीमि एनो अर्थ पूर्ववत् जाणवो. ॥ ७ ॥ चतुर्थ उद्देश संपूर्ण ॥ ४ ॥

इति श्रीदशवैकालिक वात्तावबोधे विनयसमाधि नामक अध्ययन संपूर्ण ॥ ९ ॥

६२० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-भा.

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयति । असौ साधुः । जातिमरणात् संसारात् मुच्यते । पुनः साधुः इष्टंस्थं त्यजति । कोऽर्थः । इदं प्रकारमापन्नमिष्टं । इष्टं स्थितमिष्टंस्थं नारकादिव्यपदेशबीजं वर्णसंस्थानादि सर्वशः सर्वैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणतया । एवं सिद्धो वा कर्मक्षयात्सिद्धो जवति । कीदृशः सिद्धः । शाश्वतोऽपुनरागामी सावशेषकर्मा देवो वा जवति । किञ्चूतः देवः । अद्वपरतः कंरूपरिगतकंरूपनकद्वपरतरहितः । महर्द्धिकोऽनुत्तरवैमानिकादिः । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ७ ॥ इति चतुर्थ उद्देशकः ॥ ४ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ समयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां विनयसमाध्य-
ध्ययनं संपूर्णम् ॥ ए ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । जाइ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । जातिमरणात्सं-
सारान्मुच्यते । असौ सुसाधुः । इष्टंस्थं चेतीदं प्रकारमापन्नमिष्टमिष्टं स्थितमिष्टंस्थं ना-
रकादिव्यपदेशबीजं वर्णसंस्थानादि तच्च त्यजति सर्वशः सर्वैः प्रकारैरपुनर्ग्रहणतया ।
एवं सिद्धो वा कर्मक्षयात्सिद्धो जवति । शाश्वतोऽपुनरागामी । सावशेषकर्मा देवो
वा । अद्वपरतः कंरूपरिगतकंरूपनकद्वपरतरहितः । महर्द्धिकोऽनुत्तरवैमानिकादिः ।
ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः । उक्तोऽनुगमः । नयाः पूर्ववत् ॥७॥ इति चतुर्थः ॥४॥

इति श्रीमद्भरिचन्द्रसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां व्याख्यातं विनयसमा-
ध्यध्ययनं नाम नवममध्ययनम् ॥ ए ॥

अथ दशमं सज्जिद्वध्ययनम् ।

निष्कम्म माणाइ अ बुध्वयणे, निचं चित्तसमाहित हविजा ॥

इत्थीण वसं न आवि गत्ते, वंतं नो पडिआयइ जे स जिस्कू ॥ २ ॥

(अवचूरिः) अथ सज्जिद्वध्ययनमारज्यते । अस्य चायं सबन्धः । इह पूर्वा-
ध्ययन आचारप्रणिहितो विनयी जवतीत्युक्तम् । अत्र तु एतेषु नवसु अध्ययना-
र्थेषु यो व्यवस्थितः स जिहुरित्युच्यते । निष्कम्य प्रव्रज्यां गृहीत्वा अव्यजावगृहादि-
त्यर्थः । आज्ञया तीर्थकरगणधरोपदेशेन योग्यतायां निष्कम्य । परं किमित्याह ।
बुद्धवचणे अवगततत्त्वतीर्थकरवचने नित्यं समाहितश्चित्तेनाजिप्रसन्नो जवेत् । प्रव-
चन एवाजियुक्त इत्यर्थः । समाधानोपायमाह । स्त्रीणां वशं न चापि गत्तेत् । त-
द्वशगतो हि नियमतो वान्तं प्रत्यापिवति । अतो बुद्धवचःसमाधिः । स्त्रीवशत्यागाद्धान्तं
यद्विषयसुखजंवाचं न प्रत्यापिवति यः स जिहूर्जावज्जिहुरित्यर्थः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) नवमा अध्ययनमां आचारने सम्यक् प्रकारे पालनार साधु विन-
यवंत होय ठे एम कञ्चुं. हवे, पूर्वोक्त नवे अध्ययनमां कहेल आचारने सम्यक् प्र-
कारे पालनार तेज त्रिहु (साधु) कहेवाय ठे ए वात आ अध्ययनमां कहेवाशे.
एवा संबंधथी आवेला ए अध्ययननुं निस्कम्मं इत्यादि प्रथम सूत्र. (जे के०)
यः एटले जे (आणाइ के०) आइया एटले तीर्थकर गणधर प्रमुखना उप-
देश वडे पोतानी योग्यता जाणीने (निस्कम्मं के०) निष्कम्य एटले गृहावा-
सथी नीकलीने अर्थात् दीक्षा लइने (बुद्धवयणे के०) बुद्धवचने एटले सर्व-
ज्ञाना वचनने विषे (निच्चं के०) नित्यं एटले सर्व काल (चित्तसमाहिउं के०)
चित्तसमाहितः एटले मनवडे अतिशय प्रसन्न अर्थात् नित्य आगमने विषे तत्पर
एवा (हविज्जा के०) जवति एटले थाय ठे. (च के०) वली जे (इठीण के०) स्त्रीणां
एटले स्त्रीउना (वसं के०) वशं एटले परतंत्रतामां (न आविगठे के०) नचापि
गठति एटले न आवे. तथा (वंतं के०) वान्तं एटले वमेला, त्याग करेला एवा वि-
षय सुखने (नो पडिआविअइ के०) नो प्रत्यापिवति एटले फरिथी पान करे न-
हि, अर्थात् सेवे नहि. (स के०) सः एटले ते (त्रिक्खू के०) त्रिहुः एटले सा-
धु कहेवाय ठे. ॥ १ ॥

(दीपिका.) अथ सत्रिहुनामकमध्ययनमारज्यते । अस्य चायमत्रिसंबन्धः ।
इह पूर्वाध्ययन आचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्नो जवतीत्येतदुक्तम् । इह तु
एतेष्वेव नवस्वध्ययनेषु व्यवस्थितः स सम्यग्त्रिहुरित्युच्यते । इत्यनेन संबन्धेना-
यातमिदध्ययनम् । तच्चेदम् । स त्रिहुर्जवेत् । स कः । यः निःकम्य इव्यज्ञावगृ-
हात् प्रव्रज्यां गृहीत्वेत्यर्थः । कया । आइया तीर्थकरगणधराणामुपदेशेन । बुद्ध-
वचने तीर्थकरगणधरवचने नित्यं सर्वकालं चित्तेन समाहितः अतिप्रसन्नो जवेत् ।
प्रवचन एव अत्रियुक्त इति गर्जः । अथ व्यतिरेकतः समाधानोपायमाह । पुनः
स्त्रीणां सर्वासत्कार्यनिबन्धनचूतानां वशं तत्परतन्त्रतारूपं नचापि गठेत् । त-
द्दशगो हि नियमतो वान्तं प्रत्यापिवति । अतो बुद्धवचने चित्तसमाधानतः सर्व-
था स्त्रीवशत्यागात् । अनेनैव उपायेन अन्योपायासंज्ञवात् वान्तं परित्यक्तं यत् वि-
षयजंवालं न प्रत्यापिवति न मनागपि आत्रोगतोऽनात्रोगतश्च तत्सेवते ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना सत्रिहुवाख्यमारज्यते । अस्य चायमत्रिसंबन्धः । इहानन्तरा-
ध्ययन आचारप्रणिहितो यथोचितविनयसंपन्नो जवत्येतदुक्तमिह त्वेतेष्वेव नव-
स्वध्ययनार्थेषु यो व्यवस्थितः स सम्यग्त्रिहुरित्येतदुच्यते । इत्यनेनात्रिसंबन्धेना-

६२७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

यातमिदमध्ययनम् । अस्य चानुयोगद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्नो निक्षे-
पः । तत्र च सञ्चिह्नुरित्यध्ययननामातः सकारो निक्षेप्तव्यो चिह्नश्च । तत्र सका-
रनिक्षेपमाह ॥ नामं ठवण सयारो, दवे चावे अ होइ नायवो ॥ दवे पसंसमाई, चावे
जीवो तडुवउत्तो ॥ ६५ ॥ अस्य व्याख्या ॥ नामसकारः सकार इति नाम । स्थापनासका-
रः सकार इति स्थापना । द्रव्ये चावे च जवति ज्ञातव्यः । द्रव्यसकारो चावसकारश्च ।
तत्र द्रव्य इत्यागमनोआगमज्ञशरीरजव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तः प्रशंसादिविषयो द्रव्य-
सकारः । चाव इति चावसकारो जीवस्तडुपयुक्तः । तडुपयोगानन्यत्वादिति गार्था-
र्थः ॥ ॥ ॥ प्रकृतोपयोगीत्यागमनोआगमज्ञशरीरजव्यशरीरातिरिक्तं प्रशंसा-
दिविषयं द्रव्यसकारमाह ॥ निक्षेप पसंसाए, इठीचावे अ होइ सगारो ॥ निक्षेप-
संसाए, अहिगारो इह अग्रयणे ॥ ६६ ॥ अस्य व्याख्या । निर्देशे प्रशंसायामस्ति-
चावेचेत्येतेष्वर्थेषु त्रिषु जवति तु सकारः । तत्र निर्देशे यथा सोऽनन्तरमित्यादि ।
प्रशंसायां यथा सत्पुरुष इत्यादि । अस्तिचावे यथा सद्भूतममुकमित्यादि । तत्र निर्दे-
शप्रशंसायामिति । निर्देशे प्रशंसायां च यः सकारस्तेनाधिकारोऽत्राध्ययने प्रक्रान्त
इति गार्थार्थः ॥ ॥ ॥ एतदेव दर्शयति ॥ जे चावा दसवेआ-लिअम्मि कर-
णिज्जा वन्निअ जिणेहिं ॥ तेसिं समावणंमिति, जो जन्नइ स जिक्खू ॥ ६७ ॥ व्या-
ख्या ॥ ये चावाः पदार्थाः पृथिव्यादिसंरक्षणादयो दशवैकालिके प्रस्तुते शास्त्रे
करणीया अनुष्ठेया वर्णिताः कथिता जिनैस्तीर्थकरगणधरैः । तेषां चावानां समा-
पने यथाशक्ति द्रव्यतो चावतश्चाचरणेन पर्यन्तनयनेन यो चिह्नस्तदर्थं यो चिह्न-
शीलो न तूदरादिचरणार्थम् । जण्यते स चिह्नुरिति । इतिशब्दस्य व्यवहित उपन्या-
सः । स चिह्नुरित्यत्र निर्देशे सकार इति गार्थार्थः ॥ ॥ ॥ प्रशंसायामाह ॥
चरगमरुगाइआणं, जिक्खुव जीवाण काउणमपोहं ॥ अप्रयगुणणनिउत्तो, होइ सं-
साइ उ स जिक्खू ॥ ६८ ॥ व्याख्या ॥ चरकमरुकादीनामिति । चरकः परिव्राजकवि-
शेषः । मरुका धिग्वर्णाः । आदिशब्दाह्वाक्यादिपरिग्रहः । अमीषां चिह्नोपजीविनां
चिह्नणशीलानामगुणवत्त्वेनापोहं कृत्वा अध्ययनगुणनियुक्तः प्रक्रान्तशास्त्रनिष्यंदञ्चूतः
प्रक्रान्ताध्ययनाच्चिहितगुणसमन्वितो जवति । प्रशंसायामवगम्यमानायां सच्चिह्नः सं-
श्चासौ चिह्नश्च तत्तदन्यापोहेन सच्चिह्नुरिति गार्थार्थः ॥ ॥ उक्तः सकार इदानीं
चिह्नमचिधातुकाम आह ॥ जिक्खुस्स य निक्खेवो, निरुत्तएगठिआणि लिंगाणि ॥
अगुणठिउ न जिक्खू, अवयवा पंच दाराइ ॥ ६९ ॥ व्याख्या ॥ चिह्नोर्निक्षेपो
नामादिलक्षणः कार्यः । तथा निरुक्तं च वक्तव्यं चिह्नोरेव । तथा एकार्थिकानि प-
र्यायशब्दरूपाणि वक्तव्यानि । तथा लिङ्गानि संवेगादीनि । तथा अगुणस्थितो न

त्रिहुरपितु गुणस्थित एवेत्येतद्वाच्यम् । अत्र चावयवाः पञ्च प्रतिज्ञादयो वक्ष्यमाणाः ।
इति द्वाराण्येतानीति गाथासमासार्थः ॥ ॥ यथाक्रमं व्यासार्थमाह ॥ एषाम्
उवणा त्रिस्कू, दवत्रिस्कू अ ज्ञावत्रिस्कू अ ॥ दवत्रिस्मि आगमाई, अन्नो वि अ प-
ञ्जवो इणमो ॥ ४०० ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापनात्रिहुरिति । त्रिहुरशब्दः प्रत्येकम-
त्रिसंबध्यते । नामत्रिहुरः स्थापनात्रिहुरश्चेति । तत्र नामस्थापने क्लृप्त्वादनादृत्य ड्र-
व्यत्रिहुरमाह । ड्रव्य इति ड्रव्यत्रिहुरागमादिः । आगमनोऽगमज्ञशरीरज्ञव्यश-
रीरतदतिरिक्तैकत्रविकादिज्ञेदत्रिहुरः । अन्योऽपि च पर्यायो ज्ञेदोऽयं ड्रव्यत्रिहुरोर्व-
क्ष्यमाणलक्षण इति गार्थार्थः ॥ ॥ ॥ ज्ञेअउ ज्ञेअणं चैव, त्रिंदिअव्वं तहेव य ॥
एएसिं तिण्हिपि अ, पत्तेअपरूवणं वोठं ॥ ४०१ ॥ व्याख्या ॥ ज्ञेदकः पुरुषः, ज्ञेदनं
चैव परश्चादि, ज्ञेत्तव्यं तथैव च काष्ठादीति ज्ञावः । एतेषां त्रयाणामपि ज्ञेदकादीनां
प्रत्येकं पृथक्पृथक् प्ररूपणां वक्ष्य इति गार्थार्थः ॥ ॥ ॥ एतदेवाह ॥ जह दारु-
कम्मगारो, ज्ञेअणत्तवसंजुउ त्रिस्कू ॥ अन्ने वि दवत्रिस्कू, जे जायणगा अविरया
अ ॥ २ ॥ व्याख्या ॥ यथा दारुकर्मकरो वर्धक्यादिः । ज्ञेदनज्ञेत्तव्यसंयुक्तः सन् क्रि-
याविशिष्टविहरणादिदारुसमन्वितो ड्रव्यत्रिहुरः । ड्रव्यं त्रिनत्तीति कृत्वा । तथान्येऽपि
ड्रव्यत्रिहुरवः अपारमार्थिकाः । क इत्याह । ये याचनका त्रिहुरशीला अविरताश्च
अनिवृत्ताश्च पापस्थानेभ्य इति गार्थार्थः ॥ ॥ ॥ एते च द्विविधाः । गृहस्था लि-
ङ्गिनश्चेति । तदाह ॥ गिहिणो वि सयारंजग, उज्जुप्पन्नं जणं विमग्गं ॥ जीवणिश्र-
दीणकिविणा, ते वज्जा दवत्रिस्कूत्ति ॥ ३ ॥ व्याख्या ॥ गृहिणोऽपि सकलत्रा अपि
सदारंजका नित्यमारम्भकाः षष्ठां जीवनिकायानामृजुप्रज्ञं जनमनालोचकं विमृगयन्तो-
ऽनेकप्रकारं द्विपदादि । जूमिदेवा वयं लोकहितायावतीर्णा इत्यत्रिधाय याचमाना ड्रव्य-
त्रिहुरशीलत्वाद्द्रव्यत्रिहुरवः । एते च धिग्वर्णाः । तथा ये च जीवनिकायै जीवनिमि-
त्तं दीनकृपणाः कार्पटिकादयो त्रिहुरामटन्ति, तान् विद्याद्विजानीयाद्द्रव्यत्रिहुरनिति ।
ड्रव्यार्थं त्रिहुरशीलत्वादिति गार्थार्थः ॥ ॥ उक्ता गृहस्थद्रव्यत्रिहुरवः । लि-
ङ्गिनोऽधिकृत्याह ॥ मिच्चिठ्ठी तसथा-वराण पुठवाइविंदिआईणं ॥ निच्चं वहकर-
णरया, अवंजयारी अ संचइआ ॥ ४ ॥ व्याख्या ॥ शाक्यत्रिहुरप्रवृत्तयो हि मि-
थ्यादृष्टयः अतत्त्वात्त्रिनिवेशिनः प्रशमादिलिङ्गशून्याः । त्रसस्थावराणां प्राणिनां पृ-
थिव्यादीनां स्त्रीन्द्रियादीनां च । अत्र पृथिव्यादयः स्थावराः । स्त्रीन्द्रियादयस्त्रसाः ।
नित्यं वधकरणरताः सदैतदतिपातसक्ताः । कथमित्यत्राह । अत्रह्यचारिणः । संचयि-
नश्च यतः । अतोऽप्रधानत्वाद्द्रव्यत्रिहुरवः । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यास इति गा-
थार्थः ॥ ॥ ॥ एते चात्रह्यचारिणः संचयादेवेति संचयमाह ॥ डुपय चउप्प-

६१४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

यधणध-न्नकुविश्रतिअपरिग्गहे निरया ॥ सच्चित्तजोइ पयमा-णगाथ उद्दिठजोई
अ ॥ ५ ॥ व्याख्या ॥ द्विपदं दास्यादि, चतुष्पदं गवादि, धनं हिरण्यादि, धान्यं
शाळ्यादि, कुप्यमलिंजरादि । एतेषु द्विपदादिषु क्रमेण मनोवक्रणादिना करणत्रिकेण
त्रिकपरिग्रहे कृतकारितानुमतपरिग्रहे निरताः सक्ताः । न चैतदनार्पम् । ' विहारान्
कारयेद्भूम्यान्वासयेच्च बहुश्रुतान् ' इत्यादि वचनात् । सद्भूतगुणानुष्ठायिनो नेत्रंभूता
इत्याशंक्याह । सच्चित्तजो जिनः । तेऽपि मांसापकायादिजो जिनः तदप्रतिषेधात् ।
पचन्तश्च स्वपचास्तापसादय उद्दिष्टजो जिनश्च सर्वे एव शाक्यादयः । तत्प्रसिद्ध्या
तपस्विनोऽपि पिण्डविशुद्ध्यपरिज्ञानादिति गाथार्थः ॥ ॥ त्रिकत्रिकपरिग्रहे निरता
इत्येतद्व्याचिख्यासुराह ॥ करणति ए जोअति ए, सावज्जे आयहेउपरउत्तये ॥ अछा-
णठपवत्ते, ते विज्जा द्वज्जिक्कुत्ति ॥ ६ ॥ व्याख्या ॥ करणत्रिक इति सुपां सुपो जवन्तीति
करणत्रिकेन मनोवाक्कायलक्षणेन । योगत्रितय इति कृतकारितानुमतिरूपे सावये स-
पापे आत्महेतोरात्मनिमित्तं देहाद्युपचयाय । एवं परनिमित्तं मित्राद्युपज्ञोगसाधनाय
एवमुत्तयनिमित्तमुत्तयसाधनार्थम् । एवमर्थ्यात्माद्यर्थमनर्थ्याय वा विना प्रयोजनेन
आर्त्तध्यानचित्तनखरादिजाषणलक्ष्यवेधनादिभिः प्राणातिपातादौ प्रवृत्तांस्तत्परां-
स्तानेवंभूतान् विद्याद्विजानीयात् द्रव्यजिह्वुनिति । प्रवृत्ताश्चैवं शाक्यादयस्तद्रव्य-
जिह्वव इति गाथार्थः ॥ ॥ ॥ एवं ख्यादिसंयोगाद्विशुद्धतपोऽनुष्ठानाच्चावा-
च्चाब्रह्मचारिण एत इत्याह ॥ इही परिग्गहाउं, आणादाणाइजावसंगाउं ॥ सुद्धत-
वाजावाउं, कुत्तिविश्रावंजचारि ति ॥ ७ ॥ व्याख्या ॥ स्त्रीपरिग्रहादिति दास्यादिप-
रिग्रहात् । आज्ञादानादिजावसंगाच्च परिणामाशुद्धेरित्यर्थः । नच शाक्या जिह्ववः ।
शुद्धतपोऽज्ञावादिति । शुद्धस्य तपसोऽज्ञावात्तापसादयः कुतीर्थिका अब्रह्मचारिण इति ।
ब्रह्मशब्देन शुद्धं तपोऽजिधीयते तदचारिण इति गाथार्थः ॥ ॥ उक्तो द्रव्यजिह्वुः ।
जावजिह्वुमाह ॥ आगमतो उवउत्तो, तग्गुणसंवेअउं अ जावंमि ॥ तस्स निरुत्तं जे-
अग्गजेअणजेत्तवण तिहा ॥ ८ ॥ व्याख्या ॥ जावजिह्वुर्द्विविधः । आगमतो नोआ-
गमतश्च । तत्रागमत उपयुक्त इति जिह्वुपदार्थइस्तत्र चोपयुक्तः । तद्गुणसंवेदकस्तु
जिह्वुगुणसंवेदकः । पुनर्नोआगमतो जवति जावजिह्वुरित्युक्तो जिह्वुनिक्षेपः । सांप्रतं
निरुक्तमजिधातुकाम आह । तस्य निरुक्तमिति । तस्य जिह्वोर्निश्चितमुक्तमन्वर्थरूपं
जेदकजेदनजेत्तव्यैरेज्जेदैर्वक्ष्यमाणैस्त्रिधा जवतीति गाथार्थः ॥ ॥ एतदेव स्पष्ट-
यति ॥ जेत्तागमोवउत्तो, दुविहतवो जेअणं च जेत्तवं ॥ अछविहं कम्मखुहं, तेण निरुत्तं
स जिक्कु ति ॥ ९ ॥ व्याख्या ॥ जेत्ता जेदकोऽत्रागमत उपयुक्तः साधुः । तथा द्वि-
विधं बाह्यान्तरजेदेन तपो जेदनं वर्तते । तथा जेत्तव्यं विदारणीयं चाष्टप्रकारं ज्ञा-

नावरणीयादि कर्म । तच्च कुदादिङुःखहेतुत्वात् कुठब्दवाच्यम् । यतश्चैवं तेन निरु-
क्तं यः शास्त्रनीत्या तपसा कर्म जिनत्ति स जिहुरिति गाथार्थः ॥ ॥ किं च ॥
जिदंतो अ जह खुहं, जिखू जयमाणं जई होइ ॥ संजमचरं चरं, जवं खिवंतो
जवंतो उ ॥ १० ॥ व्याख्या ॥ जिन्दंश्च विदारयंश्च यथा कुधं कर्म जिहूर्नवति । जा-
वतो यतमानस्तथा तथा गुणेषु स एव यतिर्नवति । एवं संयमचरकः सप्तदशप्रका-
रसंयमानुष्ठायी चरकः एवं जवं संसारं ह्यपयन् परीतं कुर्वन् स एव जवान्तो जवति ।
नान्यथेति गाथार्थः ॥ ॥ प्रकारान्तरेण निरुक्तमेवाह ॥ जं जिखमत्तवित्ती,
तेण व जिखू खवेइ जं च अणं ॥ तवसंजमे तवस्सि-त्ति वा वि अन्नो वि पज्जाउं
॥ ११ ॥ व्याख्या ॥ यद्यस्माद्भिक्कामात्रवृत्तिर्भिक्कामात्रेण सर्वोपधाशुद्धेन वृत्तिरस्ये-
ति समासः । तेन वा जिहूर्निहणशीलो जिहुरिति कृत्वा अनेनैव प्रसंगेन अन्ये-
षामपि तत्पर्यायाणां निरुक्तमाह । ह्यपयति यद्यस्माद्वा क्कणं कर्म तस्मात्क्कणः । ह्यपय-
तीति ह्यपण इति कृत्वा तथा संयमतपसीति संयमप्रधानं तपः संयमतपः तस्मिन्
विद्यमाने तपस्वीति वापि जवति । तपोऽस्यास्तीति कृत्वान्योऽपि पर्याय इत्यन्योऽपि
जेदोऽर्थतो जिहुरशब्दनिरुक्तस्येति गाथार्थः ॥ ॥ उक्तं निरुक्तद्वारम् । अधुनैकार्थिक-
द्वारमाह ॥ तिन्ने ताई दविण्, वई अ खंते अ दंत विरण् अ ॥ मुणित्तावसपन्नवगुजु-जिखू
बुद्धे जइ विज्ज अ ॥ १२ ॥ व्याख्या ॥ तीर्णवत्तीर्णः विशुद्धसम्यग्दर्शनादित्तावाज्जवा-
र्णवमिति गम्यते । तायोऽस्यास्तीति तायी । तायः सुदृष्टमार्गोक्तिः । सुपरिज्ञातदेशनया
विनेयपालयितेत्यर्थः । ड्रव्यं रागद्वेषरहितः । व्रती च हिंसादिविरतश्च । ह्यान्तश्च ह्या-
म्यति ह्यमां करोतीति ह्यान्तः । बहुलवचनात् कर्तरि निष्ठा । एवं दाम्यतीन्द्रियादिदमं
करोतीति दान्तः । विरतश्च विषयसुखनिवृत्तश्च । मुनिर्मन्यते जगतस्त्रिकालावस्था-
मिति मुनिस्तपःप्रधानस्तापसः । प्रज्ञापकोऽपवर्गमार्गस्य प्ररूपकः । रुजुर्मायारहितः ।
संयमवान् वा । जिहूः पूर्ववत् । बुद्धोऽवगततत्त्वः । यतिरुत्तमाश्रमी । प्रयत्नवान् वा । वि-
द्वांश्च पणित्तथेति गाथार्थः ॥ ॥ तथा ॥ पवइए अणगारे, पासंडी चरग वंजणे चैव ॥
परिवायगे अ समणे, निग्गंथे संजए मुत्ते ॥ १३ ॥ व्याख्या ॥ प्रव्रजितः पापान्निष्क्रा-
न्तः । अनगारो ड्रव्यजावागारशून्यः । पाखंडी पाशाङ्गीनः । चरकः पूर्ववत् । ब्रा-
ह्मणश्चैव विशुद्धब्रह्मचारी चैव । परिव्राजकश्च पापवर्जकश्च । श्रमणः पूर्ववत् । निग्रं-
थः संयतो मुक्त इत्येतदपि पूर्ववदेवेति गाथार्थः ॥ ॥ तथा ॥ साहू लूहे अ तहा,
तीरठी होइ चैव नाववो ॥ नामाणि एवमाइणि, होंति तवसंजमरयाणं ॥ १४ ॥
व्याख्या ॥ साधूरूढश्च तथेति निर्वाणसाधकयोगसाधनात्साधुः । स्वजनादिषु स्नेह-
विरहाद्भूढः । तीरार्थी चैव जवति ह्यातव्य इति । तीरार्थी जवार्णवस्य । नामान्येका-

६१६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

र्थिकानि पर्यायाजिधानान्येवमादीनि यथोक्तलक्षणानि ऋवन्ति । केवामित्याह । तपः-
संयमरतानां चावसाधूनामिति गाथार्थः ॥ ॥ प्रतिपादितमेकार्थिकद्वारमिदानीं
लिङ्गद्वारं व्याचिख्यासुराह ॥ संवेगो निवेगो, विसयविवेगो सुशीलसंसर्गो ॥ आ-
राहणंतवो ना-एदंसणचरित्तविणुत् अ ॥ १५ ॥ व्याख्या ॥ संवेगो मोक्षसुखाजि-
लाषः, निवेदः संसारविषयः, विषयविवेको विषयपरित्यागः, सुशीलसंसर्गः शीलवद्भिः
संसर्गः, तथा आराधना चरमकाले निर्यापणरूपा, तपो यथाशक्त्यनशनाद्यासेवनम्,
ज्ञानं यथावस्थितपदार्थविषयमित्यादि । दर्शनं नैसर्गिकादि । चारित्रं सामायिकादि ।
विनयश्च ज्ञानादिविषय इति गाथार्थः ॥ ॥ तथा ॥ खंती अ मदवज्जाव, विमुत्तया तह
अदीणय तितिरका ॥ आवस्सगपरिसुद्धीअ, होंति त्तिखुद्विंगाइ ॥ १६ ॥ व्याख्या ॥
द्वान्तिश्चाक्रोशादिश्रवणेऽपि क्रोधत्यागश्च । मार्दवार्जवविमुक्ततेति । जात्यादिजावेऽपि
मानत्यागान्मार्दवं, परस्मिन्निकृतिपरेऽपि मायापरित्याग आर्जवं, धर्मोपकरणेष्व-
प्यमूर्धा विमुक्तता, तथाशनाद्यलाजेऽप्यदीनता । क्षुदादिपरीषहोपनिपातेऽपि ति-
तिक्षा, तथा आवश्यकपरिशुद्धिश्चावश्यकरीययोगनिरतिचारता च ऋवन्ति त्तिक्षो-
र्जावसाधोर्लिङ्गान्यनन्तरोदितानि संवेगादीनीति गाथार्थः ॥ ॥ व्याख्यातं लिङ्गद्वार-
मवयवद्वारमाह ॥ अप्पयणगुणी त्तिखू, न सेस इइ णो पइन्न को हेऊ ॥ अगुणत्ता
इइ हेऊ, को दिठंतो सुवन्नमिव ॥ १७ ॥ व्याख्या ॥ अध्ययनगुणी प्रकान्ताध्य-
यनोक्तगुणवान् त्तिक्षुर्जावसाधुर्जवतीति । तत्स्वरूपमेतत् । न शेषस्तद्गुणरहित इति
नः प्रतिज्ञास्माकं पक्षः । को हेतुः कोऽत्र पक्षधर्म इत्याशंक्याह । अगुणत्वादिति
हेतुः । अविद्यमानगुणोऽगुणस्तद्भावस्त्वत्वं तस्मादित्ययं हेतुरध्ययनगुणशून्यस्य त्ति-
क्षुत्वप्रतिषेधः साध्य इति । को दृष्टान्तः किंपुनरत्र निदर्शनमित्याशंक्याह । सुवर्ण-
मिव यथा सुवर्णं स्वगुणरहितं सुवर्णं न ऋवति तद्वदिति गाथार्थः ॥ ॥ सुवर्णगुणा-
नाह ॥ विसघाइरसायण मंगलञ्च विणिण्पयाहिणावत्ते ॥ गुरुए अडप्पकुठे, अठ सुवन्ने
गुणा ऋणिआ ॥ १८ ॥ व्याख्या ॥ विषघाति विषघातनसमर्थं, रसायनं वयस्तम्जनकर्तृ, मं-
गलार्थं मंगलप्रयोजनं, विनीतं यथेष्टकटकादिप्रकारसंपादनेन । प्रदक्षिणावर्त्तं, तप्यमानं
प्रादक्षिण्येनावर्त्तते, गुरु सारोपेतं, अदाहं नाग्निना दह्यते । अकुथनीयं न कदाचिदपि
कुथतीत्येतेऽष्टावनन्तरोदिताः सुवर्णं सुवर्णविषया गुणा ऋणितास्तत्स्वरूपकैरिति गा-
थार्थः ॥ ॥ उक्ताः सुवर्णगुणाः सांप्रतमुपनयमाह ॥ चउकारणपरिसुद्धं, क-
सठेअण्णतावतालणाए अ ॥ जं तं विसघाइरसायणाइ गुणसंजुअं होइ ॥ १९ ॥
॥ व्याख्या ॥ चतुःकारणपरिशुद्धं चतुःपरीक्षायुक्तमित्यर्थः । कथमित्याह । कषठे-
दतापताडनया चेति । कषेण ठेदेन तापेन ताडनया च यदेवंविधं तद्विषघाति

रसायनादिगुणसंयुक्तं ज्वति । चावसुवर्णं स्वकार्यसाधकमिति गाथार्थः ॥ ॥ यच्चैवं-
 ज्ञूतम् ॥ तं कसिणगुणोवेद्यं, होइ सुवन्नं न सेसयं जुत्ती ॥ नहि नामरूपमेत्ते-ए एवम-
 गुणो हवइ जिस्कू ॥ १० ॥ ॥ व्याख्या ॥ तदनन्तरोदितं कृत्स्नगुणोपेतं संपूर्णगु-
 णसमन्वितं ज्वति सुवर्णं यथार्थं न शेषं कषाद्यशुद्धम् । युक्तिरिति वर्णादिगुण-
 साम्येऽपि युक्तिसुवर्णमित्यर्थः । प्रकृते योजयति । यथैतत्सुवर्णं न ज्वति । एवं नहि
 नामरूपमात्रेण रजोहरणादिसंधारणादिनागुणोऽविद्यमानप्रस्तुताध्ययनोक्तगुणो ज्व-
 ति जिह्वुः । जिह्वामटन्नपि न ज्वतीति गाथार्थः ॥ ॥ एतदेव स्पष्टयन्नाह ॥ जुत्ती
 सुवन्नगं पुण, सुवन्नवन्नं तु जइ वि कीरिज्जा ॥ न हु होइ तं सुवन्नं, सेसेहिं गुणेहिं-
 संतेहिं ॥ ४११ ॥ व्याख्या ॥ युक्तिसुवर्णं कृत्रिमसुवर्णमिहलोके सुवर्णवर्णं तु जा-
 त्यसुवर्णवर्णमपि यद्यपि क्रियेत पुरुषनैपुण्येन । तथापि नैव ज्वति तत् सुवर्णं परमा-
 र्थेन शेषैर्गुणैः कषादिज्विरसञ्जिरविद्यमानैरिति गाथार्थः ॥ ॥ एवमेव किमित्याह ।
 जे अप्रयणे जणिआ, जिस्कूगुणा तेहि होइ सो जिस्कू ॥ वन्नेण जच्चसुवन्नगं व संते गु-
 णनिहिंमि ॥ व्याख्या ॥ येऽध्ययने जणिता जिह्वुगुणा अस्मिन्नेव प्रक्रान्ते जिनवचने
 चित्तसमाध्यादयः । तैः करणजूतैः सञ्जिर्नवत्यसौ जिह्वुर्नामस्थापनाद्रव्यजिह्वुव्यपो-
 हेन चावजिह्वुः परिशुद्धजिह्वावृत्तित्वात् । किमिवेत्याह । वर्णेन पीतलक्षणेन जात्य-
 सुवर्णमिव परमार्थसुवर्णमिव सति गुणनिधौ विद्यमानेऽन्यस्मिन् कषादौ गुणसंघा-
 ते । एतदुक्तं ज्वति । यथान्यगुणयुक्तं शोचनवर्णं सुवर्णं ज्वति तथा चित्तसमाध्या-
 दिगुणयुक्तो जिह्वुणशीलो जिह्वुर्ज्वतीति गाथार्थः ॥ ॥ व्यतिरेकतः स्पष्टयति ।
 जो जिस्कू गुणरहितं, जिस्कं गिहइ न होइ सो जिस्कू ॥ वन्नेण जच्चसुवन्नगं व अ-
 सइ गुणनिहिंमि ॥ ४१३ ॥ व्याख्या ॥ यो हि जिह्वुर्गुणरहितः चित्तसमाध्यादिशून्यः
 सन् जिह्वामटति । न ज्वत्यसौ जिह्वुर्जिह्वाटनमात्रेणैवापरिशुद्धजिह्वावृत्तित्वात् ।
 किमिवेत्याह । वर्णेन युक्तिसुवर्णमिव । यथा तद्दर्शनात्सुवर्णं न ज्वत्यसति गुण-
 निधौ कषादिक इति गाथार्थः ॥ किंच ॥ उद्दिष्टकथं जुंजइ, ठकायपमइउं घर कुणइ ॥
 पञ्चस्कं च जलगए, जो पिअइ कहं नु सो जिस्कू ॥ ४१४ ॥ व्याख्या ॥ उद्दिश्य कृतं
 जुङ्ग इत्यौद्देशिकमित्यर्थः । षट्कायप्रमर्दकः यत्र कचन पृथिव्याद्युपमर्दकः गृहं करोति
 संज्वत्येवैपणीयालये मूर्ठया वसतिर्जाटकगृहं वा । तथा प्रत्यक्षं चोपलक्ष्यमान एव
 जलगतान्पकायादीन् यः पिबति तत्त्वतो विनालम्बनेन कथं न्वसौ जिह्वुर्नैव चावजिह्वु-
 रिति गाथार्थः ॥ ॥ उक्त उपनयः सांप्रतं निगमनमाह ॥ तम्हा जे अप्रयणे, जिस्कूगु-
 णा तेहिं होइ सो जिस्कू ॥ तेहिं अ सउत्तरगुणेहिं, होइ सो चाविअतरो उ ॥
 ४१५ ॥ व्याख्या ॥ यस्मादेतदेवं यदनन्तरमुक्तं तस्माद् येऽध्ययने प्रस्तुत एव जि-

६१८ शय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-४३-मा.

क्षुण्णा मूलगुणरूपा उक्तास्तैः करणचूतैः सद्भिर्जवत्यसौ त्रिक्षुस्तेश्च पुनः सोत्तरगुणैः
 पिण्डविशुद्ध्याद्युत्तरगुणसमन्वितैर्जवत्यसौ जाविततरश्चारित्रधर्मं तु प्रसन्नतर इति
 गार्थः ॥ उक्तो नामनिक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादिचर्चः पूर्व-
 वत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् । निष्कम्म इ-
 त्यादि । अस्य व्याख्या । निष्कम्म्य द्रव्यजावगृहात्प्रव्रज्यां गृहीत्वेत्यर्थः । आज्ञया तीर्थ-
 करगणधरोपदेशेन योग्यतायां सत्यां निष्कम्म्य । किमित्याह । बुद्धवचने अवगततत्त्वतीर्थ-
 करगणधरवचने नित्यं सर्वकालं चित्तसमाहितश्चित्तेनातिप्रसन्नो भवेत् । प्रवचन एवात्ति-
 युक्त इति गर्भः । व्यतिरेकतः समाधानोपायमाह । स्त्रीणां सर्वासत्कार्यनिवन्धनचूता-
 नां वशं तदायत्तरूपं नचापि गच्छेत् । तद्दशगो हि नियमतो वान्तं प्रत्यापिवति ।
 अतो बुद्धवचनचित्तसमाधानतः सर्वथा स्त्रीवशत्यागादनेनैवोपायेनान्योपायासंन-
 वात् । वान्तं परित्यक्तं सद्भिषयजम्बालं न प्रत्यापिवति न मनागप्यान्नोगतोऽनान्नो-
 गतश्च तत्सेवते यः । स त्रिक्षुर्जावत्रिक्षुरिति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

पुढविं न खणे न खणावए, सीउदगं न पिए न पिआवए ॥

अगणि सडं जहा सुनिसिअं, तं न जले न जलावए जे स त्रिस्कू ॥१॥

(अवचूरिः) पृथ्वीं सचेतनादिरूपां स्वयं न खनति न खानयति परैरेकग्रहणे तज्जा-
 तीयग्रहणमिति खनन्तमप्यन्यं नानुजानातीत्येवं सर्वत्र योज्यम् । शीतोदकं सचित्तजलं
 न पिबति स्वयं न पाययति परान् । अग्निः षड्जीवघातकः । किंवदित्याह । शस्त्रं ख-
 ज्जादि । तद्यथा सुनिशितमुज्ज्वलितं तद्दत् । तं न ज्वालयति स्वयं न ज्वालयति परैर्यः
 स त्रिक्षुः । आह । षड्जीवनिकायादिषु सर्वाध्ययनेष्वयमर्थोऽत्रिहितः । किं पुन-
 रुच्यते । तदुक्तार्थानुष्ठानपर एव त्रिक्षुरिति ज्ञापनाय । ततो न दोषः ॥ २ ॥

(अर्थ.) तेमज पुढविं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (पुढविं के०)
 पृथिवीं एटले जूमिने पोते (न खणे के०) न खनति एटले खोदे नहि. (न ख-
 णावए के०) न खानयति एटले बीजा पासे खोदावे नहि, तथा खोदनारने अ-
 नुमोदे नहि. (सीउदगं के०) शीतोदकं एटले सचित्त जल प्रत्ये पोते (न पिए
 के०) न पिबति एटले पिये नहि, (न पिआवए के०) न पाययति एटले बीजाने
 पिवरावे नहि, तथा पोते पिनारने अनुमोदे नहि. (सुनिसिअं के०) सुनिशितं
 एटले तीक्ष्ण एवा (सडं जहा के०) शस्त्रं यथा एटले खज्जादिशस्त्रसमान एवा (अ-
 गणि के०) अग्निं एटले अग्निकाय प्रत्ये पोते (न जले के०) न ज्वालयति एटले

सलगावे नहि, (न जलावए के०) न ज्वालयति एटले वीजा पासे सलगावे नहि,
तथा सलगावनारने अनुमोदे नहि. (स के०) सः एटले ते (जिखू के०) जिहुः
एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) तथा साधुः पृथ्वीं सचेतनादिरूपां न खनति स्वयम् । नच खान-
यति परैः । एकग्रहणे तज्जातीयानामपि ग्रहणात् खनन्तमन्यं नानुजानातीत्ये-
वं सर्वत्र वेदितव्यम् । तथा यः साधुः सचित्तं पानीयं स्वयं न पिवति । नच पाय-
यति परान् । तथा अग्निः षड्जीवनिकायघातकः । किंवत् । यथा सुनिशितमुज्ज्वालितं
शस्त्रं जीवघातकं नवेत् । ततस्तमग्निं यः स्वयं न ज्वालयति । परैर्न ज्वालयति । स
इष्टञ्चूतो जिहूर्जवेत् । ननु षड्जीवनिकायादिष्वध्ययनेषु पूर्वोक्तेषु सर्वत्रायमेवा-
र्थः कथितः । किमर्थं पुनरपि सजिहूनामाध्ययनेऽपि स एवार्थः प्ररूप्यते । पुनरुक्ति-
दोषप्रसंगो जायते । अत्रोत्तरमाह । षड्जीवनिकायपालनापर एव जिहूरुच्यते ना-
न्य इति ज्ञापनार्थं ततो न दोषः ॥ २ ॥

(टीका.) तथा पुढवि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । पृथिवीं सचेतनादिरूपां न
खनति स्वयम् । न खानयति परैः । एकग्रहणेतत्तज्जातीयग्रहणमिति खनन्तमन्यं न समनु-
जानात्येवं सर्वत्र वेदितव्यम् । शीतोदकं सचित्तं पानीयं न पिवति स्वयम् । न पाययति
परानिति । अग्निः षड्जीवघातकः । किंवदित्याह । शस्त्रं खड्गादि यथा सुनिशित-
मुज्ज्वालितं तद्धत् । तं न ज्वालयति स्वयम् । न ज्वालयति परैर्य इष्टञ्चूतः स जिहुः ।
आह । षड्जीवनिकायादिषु सर्वाध्ययनेष्वयमर्थोऽजिहितः । किमर्थं पुनरुक्त इत्युच्य-
ते । तदुक्तार्थानुष्ठानपर एव जिहूरिति ज्ञापनार्थम् । ततश्च न दोष इति सूत्रार्थः ॥२॥

अनिलेण न वीए न वीयावए, हरियाणि न ठिंदे न ठिंदावए ॥

वीआणि सया विवज्जयंतो, सचित्तं नाहारए जे स जिखू ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) अनिलेनानिलहेतुना चेलकर्णादिना न वीजयत्यात्मादि स्वयम् ।
न वीजयति परैः । हरितानि न विनत्ति स्वयं न ठेदयति परैः । वीजानि व्रीह्यादीनि
संघटनादिना वर्जयेत् । सचित्तं नाहारयति यः कदाचिदपुष्टालम्बने स जिहुः ॥ ३ ॥

(अर्थ.) तेम अनिल इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (अनिलेण के०)
अनिलेन एटले पवन जेथी उत्पन्न थाय एवा व्यजन (पंखो), बन्नो ठेडो इत्या-
दिवडे पोते पोताने (न वीए के०) न वीजयति एटले वीजावे नहि, (न वीयाव-
ए के०) न वीजयति एटले वीजा पासे पोताने वीजावे नहि, तथा वीजावनारने अनु-

६१० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मोदे नहि. जे (हरिआणि के०) हरितानि एटले हरितकाय प्रत्ये (न ठिंदे के०) न ठिनत्ति एटले कापे नहि, (न ठिंदावण के०) न ठेदयति एटले बीजा पासे कपावे नहि, तथा पोते कापनारने अनुमोदे नहि. तथा जे (वीआणि के०) बीजानि एटले शालि, गोधूम प्रमुख बीज प्रत्ये (सया के०) सदा एटले निरंतर (विवर्जंतो के०) विवर्जयन् एटले संघटन, मर्दन प्रमुख न थाय तेवी रीते वर्ज-तो ठतो (सचित्तं के०) सचित्तं एटले सचित्त वस्तु प्रत्ये (नाहारण के०) नाहा-रयति एटले आहार करे नहि. (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः ए-टले साधु कहेवाय ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) तथा योऽनिलेन वायुना वायुहेतुना चेलकर्णादिनात्मादि न स्वयं बीजयति । नापि परैर्वीजयति । तथा हरितानि बालतृणादीनि यः स्वयं न ठिनत्ति । नच परैश्ठेदयति । तथा यः बीजानि हरितफलरूपाणि ब्रीह्यादीनि सदा सर्वकालं विवर्जयेत् संघटनादिक्रियया । तथा यः सचित्तं नाहारयति कदाचिदपि सवले कारणेऽपि । स जिह्नुः ॥ ३ ॥

(टीका.) तथा अनिलेण त्ति सूत्रम् । अनिलेनानिलहेतुना चेलकर्णादिना न बीजयत्यात्मादि स्वयम् । न बीजयति परैः । हरितानि तृणादीनि न ठिनत्ति स्वयम् । न ठेदयति परैर्वीजानि हरितफलरूपाणि ब्रीह्यादीनि सदा सर्वकालं विवर्जयन् संघटना-दिक्रियया सचित्तं नाहारयति । यः कदाचिदप्यपुष्टालम्बनः स जिहुरिति सूत्रार्थः ॥३॥

वहणं तसथावराण होइ, पुठवीतणकठनिस्सिआणं ॥

तम्हा उद्देसिअं न जुंजे, नो वि पए न पयावए जे स जिस्कू ॥ ४ ॥

(अबचूरिः) औद्देशिकादिपरिहारेण त्रसस्थावरपरिहारमाह । वधनं त्रसस्थाव-राणां पृथिवीतृणकाष्ठादिनिश्रितानां भवति तथा समारम्भात् । तस्मादौद्देशिकं न जुद्धे । न केवलमेतत् । न पचति स्वयं ब्रीह्यादीनि । न पाचयति परैः । पचन्तमन्यं नानुजानाति स जिह्नुः ॥ ४ ॥

(अर्थ.) औद्देशिक प्रमुख आहार वर्जवाशी त्रस तथा स्थावर जीवोनी रक्षा कहे ठे. वहणं इत्यादि सूत्र. जे माटे आहार तैयार करता (पुठवीतणकठनिस्सि-आणं के०) पृथिवीतृणकाष्ठनिःसृतानां पृथिवी एटले जूमि, तृण एटले घास अने काष्ठ एटले लाकडां एने आश्रय करी रहेला एवा (तसथावराणं के०) त्रसस्था-वराणां एटले त्रस ते बेरिंड्री प्रमुख अने स्थावर ते एकेंद्रिय जीव तेमनी (वहणं

के०) वधनं एटले हिंसा (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते माटे (जे के०) यः एटले जे साधु (उद्देशिअं के०) औद्देशिकं एटले साधुने आपवानी श्वाथी करेला आहारादिकने (न जुंजे के०) न जुंजे एटले जहण करे नहि. तथा (नो वि पए के०) नापि पचति एटले पोते रांधे पण नहि, तेमज (न पयावए के०) न पाचयति एटले रांधावेपण नहि. तेमज रांधनारने अनुमोदे नहि. (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिक्कुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥४॥

(दीपिका.) अथौद्देशिकादिपरिहारेण त्रसस्थावरपरिहारमाह । यस्मात् कृतौद्देशिकादौ त्रसस्थावराणां त्रसानां छीन्द्रियादीनां स्थावराणां च पृथिव्यादीनां जीवानां वधनं हननं जवति । किं० त्रसस्थावराणाम् । पृथिवीतृणकाष्ठनिःसृतानाम् । तथा समारम्भात् । यस्मादेवं तस्मात्कारणादौद्देशिकं कृतादि । अन्यच्च सावद्यं यो न जुंजे । न केवलमेतत् । किंतु । यः स्वयं न पचति । नाप्यन्यैः पाचयति । नाप्यन्यं पाचयन्तं समनुजानाति । स जिक्कुः ॥ ४ ॥

(टीका.) औद्देशिकादिपरिहारेण त्रसस्थावरपरिहारमाह । वहणं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । वधनं हननं त्रसस्थावराणां छीन्द्रियादिपृथिव्यादीनां जवति कृतौद्देशिके । किंविशिष्टानाम् । पृथिवीतृणकाष्ठनिःसृतानां तथा समारम्भात् । यस्मादेवं तस्मादौद्देशिकं कृताद्यन्यच्च सावद्यं न जुंजे । न केवलमेतत् । किंतु । नापि पचति स्वयम् । न पाचयति परैर्न पचन्तमनुजानाति यः । स जिक्कुरिति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

रोइअ नायपुत्तवयणे, अत्तसमे मन्निऊ ठप्पि काए ॥

पंच य फासे महवयाइं, पंचासवसंवरे जे स जिस्कू ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) रोचयित्वा विधिग्रहणज्ञावनाच्यां प्रियं कृत्वा ज्ञातपुत्रवचनमात्मसमानान्मन्यते षडपि कायान् पृथिव्यादीन् । चशब्दोऽप्यर्थः । पश्चापि स्पृशति सेवते महाव्रतानि पश्चाश्रवसंवृतश्च यः स जिक्कुरिति ॥ ५ ॥

(अर्थ.) वली रोइअ इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (नायपुत्तवयणे के०) ज्ञातपुत्रवचनं एटले श्री महावीर स्वामीना वचन प्रत्ये (रोइअ के०) रोचयित्वा एटले विधिपूर्वक ग्रहण प्रमुख करवाथी पोताने प्रिय एवुं करीने (पंचासवसंवरे के०) पश्चाश्रवसंवृतः एटले पांच इव्येंद्रियोने वशमां राखनारा एवा थया ठता (ठप्पि के०) षडपि एटले ठए (काए के०) कायान् एटले जीवनिकाय प्रत्ये (अत्तसमे के०) आत्मसमान् एटले पोताना जीव सरखा एवा (मन्निऊ

६११ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

के०) मन्यते एटले माने, (य के०) च एटले वली (पंच के०) पञ्च एटले प्राणा-
तिपातविरमण प्रमुख पांच (महद्वयाइं के०) महाव्रतानि एटले महाव्रत प्रत्ये
(फासे के०) स्पृशति एटले सेवे. (स के०) सः एटले ते (त्रिस्कू के०) त्रिहुः
एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ५ ॥

(दीपिका.) यः साधुः षडपि पृथिव्यादिजीवनिकायानात्मसमान् मन्यते ।
किं कृत्वा । ज्ञातपुत्रवचनं रोचयित्वा । ज्ञातपुत्रो महावीरदेवस्तस्य वचनं विधि-
ग्रहणासेवनाज्यां प्रियं कृत्वा । पुनर्यः पञ्चापि महाव्रतानि स्पृशति सेवते । पुनर्यः
पञ्चाश्रवसंवृतो ऋवेत् । स त्रिहुः ॥ ५ ॥

(टीका.) किंच । रोइश्च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । रोचयित्वा विधिग्रहणाव-
नाज्यां प्रियं कृत्वा । किं तदित्याह । ज्ञातपुत्रवचनं जगवन्महावीरवर्धमानवचनम् । आत्म-
समानात्मतुल्यान्मन्यते षडपि कायान् पृथिव्यादीन् । पञ्च चेति च शब्दोऽप्यर्थः ।
पञ्चापि स्पृशति सेवते महाव्रतानि । पञ्चाश्रवसंवृतश्च द्रव्यतोऽपि पञ्चेन्द्रियसंवृतश्च यः
स त्रिहुरिति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

चत्तारि वमे सया कसाए, धुवजोगी हविज्ज बुद्धवयणे ॥

अहणे निज्जायरुवरयए, गिहियोगं परिवज्जए जे स त्रिस्कू ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) चतुरः क्रोधादीन् कषायान् वमति तत्प्रतिपक्षसेवनेन । ध्रुवयोगी चो-
चितयोगवांश्च ऋवति । बुद्धवचन इति तृतीयार्थं सप्तमी । अधनश्चतुष्पदादिर-
हितः । निर्जातरूपरजतो निर्गतसुवर्णरूप्यः । गृहियोगं मूर्धया गृहस्थसंबन्धं परिव-
र्जयति यः । स त्रिहुरिति ॥ ६ ॥

(अर्थ.) वली चत्तारि इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (चत्तारि के०)
चतुरः एटले क्रोध प्रमुख चार (कसाए के०) कषायान् एटले कषाय प्रत्ये (स-
या के०) सदा एटले सर्व काल (वमे के०) वमति एटले त्याग करे. वली जे (बु-
द्धवयणे के०) बुद्धवचने एटले तीर्थकरना वचनने निषे (ध्रुवजोगी के०) ध्रुवयो-
गी एटले निश्चल योगवाला अर्थात् आगम वचनने अनुसरीने मन वचन कायाना
योगने स्थिर राखनारा, (अहणे के०) अधनः एटले चोपगा जानवर प्रमुख धनवडे
रहित एवा, (निज्जायरुवरयए के०) निर्जातरूपरजतः एटले सोनुं तथा रूपुं वि-
गेरेनो त्याग करनारा एवा (हविज्ज के०) ऋवति एटले होय ठे. तेमज जे (गि-
हियोगं के०) गृहियोगं एटले मूर्धात्री गृहस्थनी साथे जे परिचय तेने (परिवज्जए

के०) परिवर्जयति एटले सर्व प्रकारे ढोडे. (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुश्चतुरः क्रोधादीन् कषायान् सदा सर्वकालं वमति त्यजति । पुनर्यो ध्रुवयोगी ज्वति । उचितनित्ययोगवान् स्यात् । केन । बुद्धवचनेन तीर्थकरवचनेन करणचूतेन । तृतीयार्थे सप्तम्यत्र । किञ्चूतः साधुः । अधनः । चतुष्पदादिरहितः । पुनः किञ्चूतः साधुः । निर्जातरूपरजतः । निर्गतस्वर्णरूप्य इति ज्ञावः । पुनर्यो गृहियोगं मूर्ठया गृहस्थसंबन्धं परिवर्जयति सर्वैः प्रकारैः परित्यजति यः । स जिह्नुः ॥ ६ ॥

(टीका.) किं च चत्वारि त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । चतुरः क्रोधादीन् वमति तत्प्रतिपक्षाज्यासेन सदा सर्वकालं कषायान् । ध्रुवयोगी चोचितनित्ययोगवांश्च ज्वति । बुद्धवचन इति तृतीयार्थे सप्तमी । तीर्थकरवचनेन करणचूतेन ध्रुवयोगी ज्वति यथागममेवेति ज्ञावः । अधनश्चतुष्पदादिरहितः । निर्जातरूपरजतो निर्गतस्वर्णरूप्य इति ज्ञावः । गृहियोगं मूर्ठया गृहस्थसंबन्धं परिवर्जयति सर्वैः प्रकारैः परित्यजति यः । स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

सम्मदिष्ठी सया अमूढे, अडि हु नाणे तवे संजमे अ ॥

तवसा धुणइ पुराणपावगं, मणवयकायसुसंबुमे जे स जिस्कू ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) सम्यग्दृष्टिः सदाविभुतः सन्नेवं मन्यते । अस्ति ज्ञानं हेयोपादेयविषयमतीन्द्रियेष्वपि । तपश्च बाह्याज्यन्तररूपम् । संयमो नवकर्मानुपादानरूपः । इहं च दृढज्ञावस्तपसा धुनोति पुराणं पापं मनोवाक्कायसुसंबृतो यः । स जिह्नुरिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) तेमज सम्मदिष्ठी इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (सम्मदिष्ठी के०) सम्यग्दृष्टिः एटले ज्ञावसम्यक्त्वदृष्टि एवा तथा (सया के०) सदा एटले निरंतर (अमूढे के०) अमूढः एटले कोइ प्रकारनो पण चित्तमां विक्षेप न राखनारा एवा थया ठता एम माने. शुं माने ते कहे ठे. (हु के०) निश्चये (नाणे के०) ज्ञानं एटले हेय तथा उपादेय वस्तु संबन्धी ज्ञान, (तवे के०) तपः एटले कर्मरूप मल धोइ नाखवाने शुद्ध जलसमान एवुं तप (अ के०) च एटले वढी (संजमे के०) संयमः एटले जेथी नवुं कर्मबंधन न थाय एवो संयम (अडि के०) अस्ति एटले ठे. एम जे माने. तथा (मणवयकायसुसंबुमे के०) मनोवचनकायसुसंबृतः एटले मनोगुति, वचनगुति अने कायगुति ए त्रणे गुतिने बरावर साचवनारा

६१४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

एवा जे (तवसा के०) तपसा एटले तपस्या वडे (पुराणपावगं के०) पुराणपा-
पकं एटले पूर्वे उपार्जन करेला पाप कर्मने (धुणइ के०) धुनोति एटले आत्मप्र-
देशमांथी खंखेरी नाखे, (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिहुः एटले साधु
कहेवाय ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः साधुः सम्यग्दृष्टिः ज्ञावसम्यग्दर्शनी । पुनः सदामू-
ढः सदाविप्लुतः सन्नेवं मन्यते । अस्त्येव ज्ञानं हेयोपादेयविषयमतीन्द्रियेष्वपि ।
तथा तपश्च अस्त्येव बाह्याज्यन्तरकर्ममलापयने पानीयसदृशम् । तथा संयमश्च नवक-
र्मानुपादानरूपः । इहं च दृढज्ञावो यस्तपसा धुनोति पुराणं पापं ज्ञावसारया प्रवृ-
त्त्या । पुनर्यो मनोवचनकायेषु संवृतः । कोऽर्थः । तिसृजिर्गुप्तिजिर्गुप्तः । स जिहुः ॥७॥

(टीका.) तथा सम्महिष्ठि ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । सम्यग्दृष्टिर्ज्ञावसम्य-
ग्दर्शनी सदा अमूढोऽविप्लुतः सन्नेवं मन्यते । अस्त्येव ज्ञानं हेयोपादेयविषयमतीन्द्रि-
येष्वपि । तपश्च बाह्याज्यन्तरकर्ममलापनयनजलकटपम् । संयमश्च नवकर्मानुपादानल-
क्षणः । इहं च दृढज्ञावस्तपसा धुनोति पुराणपापं ज्ञावसारया प्रवृत्त्या मनोवाक्काय-
संवृतस्तिस्त्रिर्गुप्तिजिर्गुप्तो यः । स जिहुरिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

तहेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लजित्ता ॥

होही अठो सुए परे वा, तं न निहे न निहावएजे स जिस्कू ॥७ ॥

(अवचूरिः) तथैवेति पूर्वर्षिविधानेन । अशनं पानं वा । विविधमनेकप्रकारं
खाद्यं स्वाद्यं लब्ध्वा प्राप्य जविष्यत्यर्थः कार्यं श्वःपरश्वो वेति तदशनादि न निधत्ते न
स्थापयति । न निधापयत्यन्यैः । स्थापयन्तमन्यं नानुजानाति यः सर्वथा सन्निधि-
परित्यागवान् । स जिहुरिति ॥ ७ ॥

(अर्थ.) वली तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (जे के०)
यः एटले जे (असणं के०) अशनं एटले अशन, (पाणगं के०) पानकं एटले पी-
वाय एवी जल प्रमुख वस्तु, (वा वि के०) वापि एटले तेमज (विविहं के०) विविधं
एटले विविध प्रकारनुं (खाइम के०) खाद्यं एटले खाद्य वस्तुप्रत्ये अने (साइमं के०)
स्वाद्यं एटले स्वादिम प्रत्ये (लजित्ता के०) लब्ध्वा एटले पामीने (सुए के०) श्वः
एटले आवती काले (वा के०) अथवा (परे के०) परश्वः एटले परम दिवसे
(अठो के०) अर्थः एटले प्रयोजन (खप) (होही के०) जविष्यति एटले अशे.
एम विचारी (तं के०) तत् एटले ते अशन प्रमुख चार प्रकारना आहार प्रत्ये

कार्त्तव्यं । यद्वा सात्मविलक्षणं वात्मविलक्षणं । यत्कवा च साध्यापरतश्च नवेत् । चमो-
वद्विषयविषयपरश्च स्यात् । स निश्चिः ॥ ८ ॥

(टीका) किंच तद्वैव नि संज्ञम् । अस्य व्याख्या । तथैवायानं पानं च विविधं साधुं
साधुं च लब्धवति पूर्ववत् । लब्ध्वा किमिच्छते । लब्ध्वा निमन्त्र्य समानधा-
मिकान् सार्धं यद्वा सात्मविलक्षणं वात्मविलक्षणं । तथा यत्कवा साध्यापरतश्च
यः । चमोवद्विषयविषयपरश्च स्यात् । स निश्चिः ॥ ८ ॥

न य वृत्तगद्विज्ञं कर्त्तुं कर्त्तव्यं, न य कृत्वा नर्द्धद्विष्य पश्यते ॥
संज्ञमयुवजोर्गर्जते, जवसते जवहेत्प जे स निश्चिः ॥ १० ॥

(अर्थार्थः) न च वैयर्थिकीं कलहसंबन्धां कथां कथयति । सकार्त्तव्यार्थ-
व्यपि न कृत्वाति परस्म्य । अपिच निर्यतेन्द्रियोऽविकृतोऽन्यः । प्रयान्तोऽस्तरगादिः ।
संयुक्तं युवं यानेन मनोवायुगोलकोणेन युक्तः । जपयान्तोऽनाकिलः कायचापवादि-
रहितः । अविहेतको न कविर्वाचिर्वात्मनादरवान् यः स निश्चिः ॥ १० ॥

(अर्थ.) वली साधुना अधिकारमांज कहे हे. ण्य (जे को)
यः एतथे जे (वृत्तगद्विज्ञं को) वैयर्थिकीं एतथे कलहवत् ।
एतथे कथा प्रत्ये (न य कर्त्तव्यं को) न च कर्त्तव्यं
गत करता पण जे (न य कृत्वा को) न च कृत्वा
वृद्धद्विष्य को) निर्यतेन्द्रियः एतथे जेमाना डंदि
यान्तः एतथे राग कृषादिवहे रहित एवा, (स
युक्तः एतथे संयुक्तं विषु सर्वकाल मन वचन
वा, (जवसते को) जपयान्तः एतथे आकिलता
अविहेतकः एतथे जलित कायुना अनादर न क
एतथे जे (निश्चिः को) निश्चिः एतथे साधि कहेव

(टीपिका.) अथ निश्चिःकथानुसार एतथे
वर्त्ता कथा न कथयति । पुनर्युः सकार्त्तव्यार्थव
निर्यतेन्द्रियोऽविकृतोऽन्यः नवेत्
सं पूर्वोक्तवस्तु युवं सर्वकाल
साध्यापरतश्च यः । तथा य

(न निहे के०) न निधत्ते एटले राखी मूके नहि. तेमज (न निहावए के०) न निधापयति एटले बीजा पासे रखावे नहि. (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) किंच । तथैव पूर्वसाधुवत् । अशनं पानकं च पूर्वोक्तस्वरूपम् । तथा विविधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यं च पूर्वोक्तस्वरूपमेव । लब्ध्वा प्राप्य । किमित्याह । ज्विष्यत्यर्थः प्रयोजनमनेनेति श्वः परश्वो वेति तदशनादि न निधत्ते न स्थापयति स्वयम् । तथा न निधापयति न स्थापयति अन्यैः । तथा स्थापयन्तमन्यं नानुजानाति यः सर्वथा संनिधिपरित्यागवान् स जिह्नुः ॥ ७ ॥

(टीका.) तहेव असणं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवेति पूर्वविधानेन । अशनं पानं च प्रागुक्तस्वरूपम् । तथा विविधमनेकप्रकारं खाद्यं स्वाद्यं च प्रागुक्तस्वरूपमेव लब्ध्वा प्राप्य । किमित्याह । ज्विष्यत्यर्थः प्रयोजनमनेन श्वः परश्वो वेति तदशनादि न निधत्ते न स्थापयति स्वयम् । तथा न निधापयति न स्थापयत्यन्यैः । स्थापयन्तमन्यं नानुजानाति यः सर्वथा संनिधिपरित्यागवान् स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ ७ ॥

तहेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लजित्ता ॥

ठंदिअ साहम्मिआण जुंजे, जुञ्चा सप्रायरए जे स जिस्कू ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) तथैवासनादिकं लजेत प्राप्नुयात् । ठन्दित्वा निमन्त्र्य समानधार्मिकान् साधून् जुङ्के । जुक्त्वा च स्वाध्यायरतश्च यः स जिह्नुरिति ॥ ९ ॥

(अर्थ.) वली तहेव इत्यादि सूत्र. (तहेव के०) तथैव एटले तेमज (जे के०) यः एटले जे (असणं के०) अशनं एटले अशन, (पाणगं के०) पानकं एटले पान, (वावि के०) वापि एटले तेमज (विविहं के०) विविधं एटले अनेक प्रकारनुं (खाइम के०) खाद्यं एटले खादिम अने (साइमं के०) स्वाद्यं एटले खादिम प्रत्ये (लजित्ता के०) लब्ध्वा एटले पामीने (साहम्मिआण के०) समानधार्मिकान् एटले बीजा साधु प्रत्ये (ठंदिअ के०) ठन्दित्वा एटले बुलावीने पठी (जुंजे के०) जुङ्के एटले जोजन करे. अने (जुञ्चा के०) जुक्त्वा एटले जोजन करीने (सप्रायरए के०) स्वाध्यायरतः एटले स्वाध्याय करवामां तत्पर थाय, (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ९ ॥

(दीपिका.) किंच । तथैव यः साधुः अशनं पानं च विविधं खाद्यं स्वाद्यं च लब्ध्वा इत्यादिव्याख्या पूर्ववत् । लब्ध्वा किमित्याह । ठन्दित्वा निमन्त्र्य समानधार्मि-

अविहेठकः न कचिदुचितेऽनादरवान् । न क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । इष्टञ्चू-
तः स त्रिह्रुः ॥ १० ॥

(टीका.) त्रिह्रुलक्षणाधिकार एवाह । नय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न च
वैग्रहिकीं कलहप्रतिबद्धां कथां कथयति । सद्भादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्यापितु
निचृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संयमे पूर्वोक्ते भ्रुवं
सर्वकालं योगेन वाङ्मनःकायलक्षणेन योगेन युक्तो योगयुक्तः प्रतिज्ञेदमौचित्येन
प्रवृत्तेः । तथा उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविहेठकः न कचिदुचिते-
ऽनादरवान् । क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । य इष्टञ्चूतः स त्रिह्रुरिति सूत्रार्थः ॥१०॥

जो सहइ हु गामकंटए, अक्रोसपहारतज्जणाउ अ ॥

जयजेरवसदसप्पहासे, समसुहदुखसहे अ जे स त्रिखू ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) यः सहते ग्रामा इन्द्रियाणि तदुःखहेतून् कंटकान् । तानेवाह ।
आक्रोशान् जकारादिजिः । प्रहारान् कशादिजिः । तर्जनामसूयादिजिः । जैरवजया
अत्यन्तजयानकाः शब्दाः सप्रहासा यत्र स्थान इति गम्यम् । वेतालादिकृतार्त्तनादाट्ट-
हास इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखदुःखसहश्च योऽचाक्षितसामायिकजा-
वः स त्रिह्रुरिति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वली जो सहइ इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे (गामकंटए
के०) ग्रामकंटकान् एटले इन्द्रियोने कंटक समान दुःखना आपनार एवा (अक्रो-
सपहारतज्जणाउ के०) आक्रोशप्रहारतर्जनाः एटले आक्रोश ते तुञ्जकारी वचन, प्र-
हार ते कशा (चावक) प्रमुख वडे ताडना अने तर्जना ते मत्सरना वचन प्रत्ये
(अ के०) च एटले वली (जयजेरवसदसप्पहासे के०) जैरवजयशब्दप्रहासे एटले
अतिशय आकरा जयने उपजावनारा, अट्टहास सहित एवा वेतालादिकना शब्द
ज्यां ठे एवा स्थानकने विषे (जे के०) यः एटले जे (समसुहदुखसहे के०) स-
मसुखदुःखसहः एटले समतायी सुखदुःखने समान गणनारा एवा होय. (स
के०) सः एटले ते (त्रिखू के०) त्रिह्रुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुः सम्यक् ग्रामकंटकान् सहते । ग्रामा इन्द्रियाणि
तेषां दुःखहेतवः कंटकास्तान् । स्वरूपत एवाह । आक्रोशान् प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्र
आक्रोशा जकारादिजिः । प्रहाराः कशादिजिः । तर्जना असूयादिजिः । तथा जै-
रवजया अत्यन्तरौद्रजयजनकाः शब्दाः सप्रहासा यस्मिन् स्थान इति गम्यते ।

६९६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कान् । जुङ्गे स्वात्मतुल्यत्वात् वात्सल्यसिद्धेः । जुक्त्वा च स्वाध्यायरतश्च जवेत् । चशब्दाद्येषानुष्ठानपरश्च स्यात् । स जिह्वुः ॥ ए ॥

(टीका.) किंच । तद्देव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवाशनं पानं च विविधं खाद्यं खाद्यं च लब्ध्वेति पूर्ववत् । लब्ध्वा किमित्याह । उन्दिक्त्वा निमन्त्रय समानधार्मिकान् साधून् जुङ्गे स्वात्मतुल्यतया तद्वात्सल्यसिद्धेः । तथा जुक्त्वा स्वाध्यायरतश्च यः । चशब्दाद्येषानुष्ठानपरश्च यः । स जिह्वुरिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

न य वुग्गहिअं कहं कहिजा, न य कुप्पे निहुइंदिए पसंते ॥

संजमधुवजोगजुत्ते, उवसंते उवहेडए जे स जिखू ॥ १० ॥

(श्रवचूरिः) न च वैग्रहिकीं कलहसंबद्धां कथां कथयति । सद्भादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्य । अपितु निचृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः । प्रशान्तोऽस्तरागादिः । संयमे ध्रुवं योगेन मनोवाग्योगलक्षणेन युक्तः । उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविहेठको न कचिदौचित्येऽनादरवान् यः स जिह्वुरिति ॥ १० ॥

(अर्थ.) वही साधुना अधिकारमांज कहे ठे. एय इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (वुग्गहिअं के०) वैग्रहिकीं एटले कलहवादी (कहं के०) कथां एटले कथा प्रत्ये (न य कहिजा के०) नच कथयति एटले कहे नहि. तेमज सारी वात करता पण जे (नय कुप्पे के०) नच कुप्यति एटले कोप न करे. पण जे (निहुइंदिए के०) निचृतेन्द्रियः एटले जेमना इन्द्रियो उद्धत नथी एवा, (पसंते के०) प्रशान्तः एटले राग द्वेषादिवडे रहित एवा, (संजमधुवजोगजुत्ते के०) संयमधुवयोगयुक्तः एटले संयमने विषे सर्वकाल मन वचन कायाए उचित प्रवृत्ति करनारा एवा, (उवसंते के०) उपशान्तः एटले आकुलतारहित एवा तथा (अविहेडए के०) अविहेठकः एटले उचित कार्यनो अनादर न करनार एवा होय. (स के०) सः एटले ते (जिखू के०) जिह्वुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अथ जिह्वुलक्षणाधिकार एवाह । यः साधुर्वैग्रहिकीं कलहप्रतिबद्धां कथां न कथयति । पुनर्यः सद्भादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्य । अपितु यो निचृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियो जवेत् । पुनर्यः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संयमे पूर्वोक्तस्वरूपे ध्रुवं सर्वकालं योगेन कायवाग्मनःकर्मलक्षणेन युक्तः प्रतिज्ञेदमौचित्येन प्रवृत्तः । तथा य उपशान्तः अनाकुलः कायचापलादिरहितः । पुनर्यो-

अविहेठकः न कचिदुचितेऽनादरवान् । न क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । इठञ्चू-
तः स जिह्वुः ॥ १० ॥

(टीका.) जिह्वुलक्षणाधिकार एवाह । नय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न च
वेप्रहिर्की कलहप्रतिवद्धां कथां कथयति । सद्भादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्यापितु
निचृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संयमे पूर्वोक्ते भुवं
सर्वकालं योगेन वाङ्मनःकायलक्षणेन योगेन युक्तो योगयुक्तः प्रतिज्ञेदमौचित्येन
प्रवृत्तेः । तथा उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविहेठकः न कचिदुचिते-
ऽनादरवान् । क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । य इठञ्चूतः स जिह्वुरिति सूत्रार्थः ॥१०॥

जो सहइ हु गामकंटण, अक्रोसपहारतज्जणान् अ ॥

जयनेरवसदसप्पहासे, समसुखदुखसद्वे अ जे स जिह्वू ॥ ११ ॥

(अचूरिः) यः सहते ग्रामा इन्द्रियाणि तदुःखहेतून् कंटकान् । तानेवाह ।
आक्रोशान् जकारादिजिः । प्रहारान् कशादिजिः । तर्जनामसूयादिजिः । जैरवजया
अत्यन्तजयानकाः शब्दाः सप्रहासा यत्र स्थान इति गम्यम् । वेतालादिकृतार्जनादाह-
हास इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखदुःखसहश्च योऽचालितसामायिकजा-
वः स जिह्वुरिति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वली जो सहइ इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे (गामकंटण
के०) ग्रामकंटकान् एटले इन्द्रियोने कंटक समान दुःखना आपनार एवा (अक्रो-
सपहारतज्जणान् के०) आक्रोशप्रहारतर्जनाः एटले आक्रोश ते तुठकारी वचन, प्र-
हार ते कशा (चावक) प्रमुख वडे ताडना थने तर्जना ते मत्सरना वचन प्रत्ये
(अ के०) च एटले वली (जयनेरवसदसप्पहासे के०) जैरवजयशब्दप्रहासे एटले
अतिशय आकरा जयने उपजावनारा, अट्टहास सहित एवा वेतालादिकना शब्द
ज्यां ठे एवा स्थानकने विपे (जे के०) यः एटले जे (समसुखदुखसद्वे के०) स-
मसुखदुःखसहः एटले समतार्थी सुखदुःखने समान गणनारा एवा होय. (स
के०) सः एटले ते (जिह्वू के०) जिह्वुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुः सम्यक् ग्रामकंटकान् सहते । ग्रामा इन्द्रियाणि
तेषां दुःखहेतवः कंटकास्तान् । स्वरूपत एवाह । आक्रोशान् प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्र
आक्रोशा जकारादिजिः । प्रहाराः कशादिजिः । तर्जना असूयादिजिः । तथा जै-
रवजया अत्यन्तरौद्रजयजनकाः शब्दाः सप्रहासा यस्मिन् स्थान इति गम्यते ।

६१६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कान् । जुङ्गे स्वात्मतुल्यत्वात् वात्सल्यसिद्धेः । जुक्त्वा च स्वाध्यायरतश्च जवेत् । चश-
ब्दाङ्घेषानुष्ठानपरश्च स्यात् । स त्रिह्रुः ॥ ए ॥

(टीका.) किंच । तद्देव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तथैवाशनं पानं च विविधं खाद्यं
खाद्यं च लब्ध्वेति पूर्ववत् । लब्ध्वा किमित्याह । ठन्दित्वा निमन्त्रय समानधा-
र्मिकान् साधून् जुङ्गे स्वात्मतुल्यतया तद्वात्सल्यसिद्धेः । तथा जुक्त्वा स्वाध्यायरतश्च
यः । चशब्दाङ्घेषानुष्ठानपरश्च यः । स त्रिह्रुरिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

न य बुग्गहिअं कहं कहिजा, न य कुप्पे निहुइंदिए पसंते ॥
संजमधुवजोगजुत्ते, उवसंते उवहेडए जे स त्रिखू ॥ १० ॥

(अर्थचूरिः) न च वैग्रहिकीं कलहसंबद्धां कथां कथयति । सद्वादकथादि-
ष्वपि न कुप्यति परस्य । अपितु निचृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियः । प्रशान्तोऽस्तरागादिः ।
संयमे ध्रुवं योगेन मनोवाग्योगलक्षणेन युक्तः । उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादि-
रहितः । अविहेठको न क्वचिदौचित्येऽनादरवान् यः स त्रिह्रुरिति ॥ १० ॥

(अर्थ.) बली साधुना अधिकारमांज कहे ठे. एण इत्यादि सूत्र. (जे के०)
यः एट्ठे जे (बुग्गहिअं के०) वैग्रहिकीं एट्ठे कलहवाली (कहं के०) कथां ए-
ट्ठे कथा प्रत्ये (न य कहिजा के०) नच कथयति एट्ठे कहे नहि. तेमज सारी
वात करता पण जे (नय कुप्पे के०) नच कुप्यति एट्ठे कोप न करे. पण जे (नि-
हुइंदिए के०) निचृतेन्द्रियः एट्ठे जेमना इन्द्रियो उद्धत नथी एवा, (पसंते के०) प्र-
शान्तः एट्ठे राग द्वेषादिवडे रहित एवा, (संजमधुवजोगजुत्ते के०) संयमधुवयो-
गयुक्तः एट्ठे संयमने विषे सर्वकाल मन वचन कायाए उचित प्रवृत्ति करनारा ए-
वा, (उवसंते के०) उपशान्तः एट्ठे आकुलतारहित एवा तथा (अविहेडए के०)
अविहेठकः एट्ठे उचित कार्यनो अनादर न करनार एवा होय. (स के०) सः ए-
ट्ठे ते (त्रिखू के०) त्रिह्रुः एट्ठे साधु कहेवाय ठे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अथ त्रिह्रुलक्षणाधिकार एवाह । यः साधुवैग्रहिकीं कलहप्रति-
बद्धां कथां न कथयति । पुनर्यः सद्वादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्य । अपितु यो
निचृतेन्द्रियोऽनुद्धतेन्द्रियो जवेत् । पुनर्यः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संय-
मे पूर्वोक्तस्वरूपे ध्रुवं सर्वकालं योगेन कायवाग्मनःकर्मलक्षणेन युक्तः प्रतिज्ञेद-
मौचित्येन प्रवृत्तः । तथा य उपशान्तः अनाकुलः कायचापलादिरहितः । पुनर्यो-

ऽविहेठकः न क्वचिदुचितेऽनादरवान् । न क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । इञ्चू-
तः स त्रिह्रुः ॥ १० ॥

(टीका.) त्रिह्रुलक्षणाधिकार एवाह । नय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न च
वैग्रहिकीं कलहप्रतिबद्धां कथां कथयति । सद्भादकथादिष्वपि न कुप्यति परस्यापितु
निचृतेन्द्रियोऽनुकृतेन्द्रियः प्रशान्तो रागादिरहित एवास्ते । तथा संयमे पूर्वोक्ते भ्रुवं
सर्वकालं योगेन वाङ्मनःकायलक्षणेन योगेन युक्तो योगयुक्तः प्रतिभेदमौचित्येन
प्रवृत्तेः । तथा उपशान्तोऽनाकुलः कायचापलादिरहितः । अविहेठकः न क्वचिदुचिते-
ऽनादरवान् । क्रोधादीनां विश्लेषक इत्यन्ये । य इञ्चूतः स त्रिह्रुरिति सूत्रार्थः ॥१०॥

जो सहइ हु गामकंटए, अक्रोसपहारतज्जणान् अ ॥

जयजेरवसदसप्पहासे, समसुहदुखसहे अ जे स त्रिखू ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) यः सहते ग्रामा इन्द्रियाणि तदुःखहेतून् कंटकान् । तानेवाह ।
आक्रोशान् जकारादिजिः । प्रहारान् कशादिजिः । तर्जनामसूयादिजिः । जैरवजया
अत्यन्तजयानकाः शब्दाः सप्रहासा यत्र स्थान इति गम्यम् । वेतालादिकृतार्त्तनादादृ-
हास इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखदुःखसहश्च योऽचाक्षितसामायिकजा-
वः स त्रिह्रुरिति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) वली जो सहइ इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे (गामकंटए
के०) ग्रामकंटकान् एटले इन्द्रियोने कंटक समान दुःखना आपनार एवा (अक्रो-
सपहारतज्जणान् के०) आक्रोशप्रहारतर्जनाः एटले आक्रोश ते तुह्णकारी वचन, प्र-
हार ते कशा (चाबक) प्रमुख वडे ताडना अने तर्जना ते मत्सरना वचन प्रत्ये
(अ के०) च एटले वली (जयजेरवसदसप्पहासे के०) जैरवजयशब्दप्रहासे एटले
अतिशय आकरा जयने उपजावनारा, अदृहास सहित एवा वेतालादिकना शब्द
ज्यां ठे एवा स्थानकने विषे (जे के०) यः एटले जे (समसुहदुखसहे के०) स-
मसुखदुःखसहः एटले समताथी सुखदुःखने समान गणनारा एवा होय. (स
के०) सः एटले ते (त्रिखू के०) त्रिह्रुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) किंच । यः साधुः सम्यक् ग्रामकंटकान् सहते । ग्रामा इन्द्रियाणि
तेषां दुःखहेतवः कंटकास्तान् । स्वरूपत एवाह । आक्रोशान् प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्र
आक्रोशा जकारादिजिः । प्रहाराः कशादिजिः । तर्जना असूयादिजिः । तथा जै-
रवजया अत्यन्तरौद्रजयजनकाः शब्दाः सप्रहासा यस्मिन् स्थान इति गम्यते ।

६७८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

तथा तस्मिन् । वेतालादिकृतार्त्तनादाट्टहास इत्यर्थः । अत्र उपसर्गेषु सत्सु समसुख-
दुःखसहश्च योऽचक्षितसमताजावः स त्रिहुः ॥ ११ ॥

(टीका.) किंच । जो सहइ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यः खलु महात्मा
सहते सम्यग्रामकंटकान् । ग्रामा इन्द्रियाणि तदुःखहेतवः कंटकास्तान् । स्वरूपत
एवाह । आक्रोशान् प्रहारान् तर्जनाश्चेति । तत्राक्रोशो यकारादिभिः । प्रहाराः क-
शादिभिः । तर्जना असूयादिभिः । तथा जैरवन्नया अत्यन्तरौद्रन्नयजनकाः शब्दाः
सप्रहासा यस्मिन् स्थान इति गम्यते । तत्तथा तस्मिन् । वेतालादिकृतार्त्तनादाट्टहास
इत्यर्थः । अत्रोपसर्गेषु सत्सु समसुखदुःखसहश्च यः अचक्षितसामायिकजावः स त्रिहु-
रिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

पडिमं पडिवज्जिआ मसाणे, नो जायए जयजेरवाइं दिअस्स ॥

विविहगुणतवोरए अ निच्चं, न सरीरं चान्जिकंखए जे स त्रिखू ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । प्रतिमां मासादिरूपां प्रतिपद्य स्मशानेऽपि ।
न विजेति जयं न याति । जैरवन्नयानि दृष्ट्वा विविधगुणतपोरतः । नित्यं मूलगुणा-
द्यनशनादिसक्तश्च न शरीरमज्जिकाङ्गते निःस्पृहतया वार्त्तमानिकं जावि च य इहं-
चूतः स त्रिहुरिति ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एज स्पष्ट करे ठे. पडिमं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (म-
साणे के०) स्मशाने एटले स्मशानने विषे (पडिमं के०) प्रतिमां एटले मास प्र-
मुख अवधिवाली प्रतिमा प्रत्ये (पडिवज्जिआ के०) प्रतिपद्य एटले विधि माफक
अंगीकार करी रह्या पढी (जयजेरवाइं के०) जयजैरवानि एटले घणा जयने उ-
त्पन्न करनार एवा वेताल प्रमुखना रूपादिक प्रत्ये (दिअस्स के०) दृष्ट्वा एटले जो-
इने (नो जायए के०) नो विजेति एटले जय न पामे. (अ के०) च एटले वली
(निच्चं के०) नित्यं एटले नित्य (विविहगुणतवोरए के०) विविधगुणतपोरतः ए-
टले मूलगुण प्रमुख विविध प्रकारना गुण अने उपवास प्रमुख तपस्याने विषे रत ए-
वा जे (सरीरं के०) शरीरं एटले शरीरनी पण (न अज्जिकंखए के०) नाज्जिका-
ङ्गते एटले आकांक्षा, इडा, स्पृहा राखे नहि, अर्थात् शरीर उपर बिलकूल ममता
राखे नहि. (स के०) सः एटले ते (त्रिखू के०) त्रिहुः एटले साधु कहेवाय ठे १२

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयति । यः साधुः स्मशाने प्रतिमां मासादिरूपां प्रति-
पद्य विधिनाङ्गीकृत्य न विजेति न जयं प्राप्नोति । किं कृत्वा । जैरवन्नयानि दृष्ट्वा ।

रौद्रजयहेतूनुपलज्य वेतालादिशब्दादीनि । किञ्चूतः साधुः । विविधगुणतपोरतः । नित्यं मूलोत्तरगुणेषु अनशनादितपसि च सक्तः सर्वकालं न शरीरमज्जिकाङ्क्षते । निस्पृहता वार्त्तमानिकं ज्ञावि च । य इञ्चूतः स जिह्वुः ॥ १२ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । पडिमं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । प्रतिमां मासादिरूपां प्रतिपद्य विधिनाङ्गीकृत्य स्मशाने पितृवने न बिभेति न जयं याति । नैरवजयानि दृष्ट्वा रौद्रजयहेतूनुपलज्य वेतालादिरूपशब्दादीनि । विविधगुणतपोरतश्च नित्यं मूलगुणाद्यनशनादिसक्तश्च सर्वकालं न शरीरमज्जिकाङ्क्षते निःस्पृहता वार्त्तमानिकं ज्ञावि च । य इञ्चूतः स जिह्वुरिति सूत्रार्थः ॥ १२ ॥

असइं वोसठचत्तदेहे, अकुठे व हए लूसिए वा ॥

पुढविसमे मुणी हविज्जा, अनिआणे अकोउहद्धे जे स जिस्कू ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) न सकृदसकृत् सर्वदैवेत्यर्थः । किमित्याह । व्युत्सृष्टो द्रव्यजावप्रतिबन्धाज्यां त्यक्तो विज्रूषाकरणेन देहो येन स तथाविधः । आक्रुष्टो वा जकाराद्यैः । हतो वा दाफाद्यैः । लूषितः खङ्गादिभिः । जङ्घितो वा श्वश्रृगालादिना । पृथिवीसमः सर्वसहो जवति मुनिरनिदानो ज्ञावफलाशारहितः । अकुतूहलो नटादिषु । य एवंचूतः स जिह्वुरिति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली असइं इत्यादि सूत्र. एटले जे (असइं के०) असकृत् एटले सर्व कालने विषे (वोसठचत्तदेहे के०) व्युत्सृष्टत्यक्तदेहः एटले व्युत्सृष्ट ते जेना उपर राग द्वेष नथी एवो तथा त्यक्त ते जेनाउपर आञ्जूषण पहेरवानुं वज्जुं ठे एवो ठे देह जेमनो एवा (जे के०) यः एटले जे (मुणी के०) मुनिः एटले मुनि जे ते (अकुठे के०) आक्रुष्टः एटले कठोर तुष्ठकारी एवा वचनथी हणायला एवा, (व के०) व. एटले अथवा (हए के०) हतः एटले दंडादिकवडे ताडना पामेला एवा, (व के०) वा एटले अथवा (लूसिए के०) लूषितः एटले खङ्गादिक वडे कपायला एवा होय तो पण (पुढविसमे के०) पृथ्वीसमः एटले पृथिवी जेम सर्व सहन करे ठे तेम सर्वे दुःखने समताथी सहन करनारा एवा (हविज्जा के०) जवति एटले होय. तथा जे (अनिआणे के०) अनिदानः एटले नियाणुं न करनार एवा, तेमज (अकोउहद्धे के०) अकौतूहलः एटले नृत्य नाटक प्रमुख जोवानी जेमने इठा नथी एवा होय, (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्वुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥१३॥

(दीपिका.) पुनराह । यो मुनिः पृथिवीसमो जवेत् । पृथिवीवत् सर्वसहः स्यात् ।

६३० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

न पुनारागादिना पीड्यते । किञ्चूतो मुनिः । असकृत् व्युत्सृष्ट्यक्तदेहः । असकृत् सर्वदा व्युत्सृष्टो जावप्रतिबन्धाजावेन त्यक्तो विचूषाया अकरणेन देहः शरीरं येन स तथाविधः । पुनः आक्रुष्टो वा जकारादिना । हतो वा दण्णादिना । लूषितो वा खड्गादिना । जह्मितो वा शृगालादिना । किञ्चूतो मुनिः । अनिदानः जाविफलस्य वाञ्छारहितः । पुनः अकुतूहलश्च नटादिषु य एवंचूतः स त्रिह्रुः ॥ १३ ॥

(टीका.) असइ ति सूत्रम् । न सकृदसकृत्सर्वदेत्यर्थः । किमित्याह । व्युत्सृष्ट्यक्तदेहः । व्युत्सृष्टो जावप्रतिबन्धाजावेन त्यक्तो विचूषाकरणेन देहः शरीरं येन स तथाविधः । आक्रुष्टो वा यकारादिना हतो वा दण्णादिना लूषितो वा खड्गादिना जह्मितो वा श्वशृगालादिना पृथिवीसमः सर्वसहो मुनिर्भवति । न रागादिना पीड्यते । तथा अनिदानो जाविफलाशंसारहितः । अकुतूहलश्च नटादिषु । य एवंचूतः स त्रिह्रुरिति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

अजिञ्चूअ काएण परीसहाइं, समुद्धरे जाइपहाउ अप्पयं ॥

विइत्तु जाइमरणं महप्पयं, तवे रए सामणिए जे स जिखू ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) अजिञ्चूय पराजित्य परीषहान् समुद्धरत्युत्तारयति जातिपथात्सं-सारादात्मानं विदित्वा जातिमरणं संसारमूलं महाजयं तपसि च रतः श्रामण्ये श्रम-णसंबन्धिनि ॥ १४ ॥

(अर्थ.) साधुनुं स्वरूप कहेवाना अधिकारमांज कहे ठे. अजिञ्चूअ इत्यादि सू-त्र. (जे के०) यः एटले जे (काएण के०) कायेन एटले शरीर वडे (परीसहाइं के०) परीषहान् एटले परीषह प्रत्ये (अजिञ्चूअ के०) अजिञ्चूय एटले जीतीने (अप्पयं के०) आत्मानं एटले पोताने (जाइपहाउ के०) जातिपथात् एटले सं-सारमार्गशी (समुद्धरे के०) समुद्धरेत् एटले उद्धार करे. तथा (जाइमरणं के०) जातिमरणं एटले जन्ममरण रूप संसारमूलने (महप्पयं के०) महाजयं एटले म-हाजयकारी एवाने (विइत्तु के०) विदित्वा एटले जाणीने (सामणिए के०) श्रा-मण्ये एटले साधुने योग्य एवा (तवे के०) तपसि एटले तपस्याने विषे (रए के०) रतः एटले आसक्त थाय. (स के०) सः एटले ते (जिखू के०) त्रिह्रुः एटले सा-धु कहेवाय ठे. १४ ॥

(दीपिका.) त्रिह्रुस्वरूपाजिधानाधिकार एवाह । यो मुनिः कायेन शरीरेण न मनोवचनाज्यामेव सिद्धान्तनीत्या परीषहानजिञ्चूय पराजित्य आत्मानं जाति-

पथात् संसारमार्गात् समुद्धरत्युत्तारयति । किं कृत्वा । जातिमरणं संसारमूढं विदित्वा । किं जातिमरणम् । महाज्ञयं महाज्ञयकारणम् । किञ्चूतो मुनिः । तपसि रतः । तपःकरणतत्परः । किञ्चूते तपसि । श्रामण्ये श्रमणानां संबन्धिनि शुद्धे । स जिह्नुः ॥ १४ ॥

(टीका.) जिह्नुस्वरूपाजिधानाधिकार एवाह । अजिञ्चूश्च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अजिञ्चूय पराजित्य कायेन शरीरेणापि न जिह्नुसिद्धान्तनीत्या मनोवाग्ज्यामेव । कायेनानजिञ्चवे तत्त्वतस्तदनजिञ्चवात् । परीषहान् कुदादीन् । समुद्धरत्युत्तारयति । जातिपथात्संसारमार्गादात्मानम् । कथमित्याह । विदित्वा विज्ञाय जातिमरणं संसारमूढं महाज्ञयं महाज्ञयकारणं तपसि रतः सक्तः । किञ्चूत इत्याह । श्रामण्ये श्रमणानां संबन्धिनि । शुद्ध इति ज्ञावः । य एवंचूतः स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

हृत्संजए पायसंजए, वायसंजए संजइंदिए ॥

अप्रप्परए सुसमाहिअप्पा, सुत्तं च विश्राणइ जे स जिह्नुः ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) हस्तसंयतः पादसंयतः कारणं विना कूर्मवल्लीन आस्ते । कारणे च यतनया प्रयुङ्क्ते । वाक्संयतोऽकुशलवाग्निरोधात् । संयतेन्द्रियो निवृत्तविषयप्रसरः । अध्यात्मरतः प्रशस्तध्यानासक्तः । सुसमाहितात्मा ध्यानापादकगुणेषु सूत्रार्थं च यथावस्थितं जानाति यः । स जिह्नुः ॥ १५ ॥

(अर्थ.) तेमज हृत् इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एट्त्वे जे (हृत्संजए के०) हस्तसंयतः एट्त्वे कारण विना हाथ हलावे चलावे नहि एवा, (पायसंजए के०) पादसंयतः एट्त्वे कारण विना पगने पण हलावे चलावे नहि एवा, (वायसंजए के०) वाक्संयतः एट्त्वे कारण पडे निर्दोष वाणी बोले, नहि तो मौन राखे एवा, (संजइंदिए के०) संयतेन्द्रियः एट्त्वे सर्वे इन्द्रियोने वशमां राखनार एवा, (अप्रप्परए के०) अध्यात्मरतः एट्त्वे शुद्धध्यानने चिंतवनार एवा अने (सुसमाहिअप्पा के०) सुसमाहितात्मा एट्त्वे गुणोने विषे दृढ ठे आत्मा जेमनो एवा होय ठे. (च के०) अने (सुत्तं के०) सूत्रार्थं एट्त्वे सूत्रने तथा अर्थने यथार्थपणे (विश्राणइ के०) विजानाति एट्त्वे जाणे. (स के०) सः एट्त्वे ते (जिह्नु के०) जिह्नुः एट्त्वे साधु कहेवाय ठे. ॥ १५ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः साधुर्हस्तसंयतः पादसंयत इति कारणं विना कूर्मवल्लीन आस्ते । कारणे च सम्यग्गच्छति । तथा यो वाक्संयतः अकुशलवचन-

६३९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

निरोधात् । कुशलवचनस्य चोदीरणेन । किञ्चूतः साधुः । संयतेन्द्रियः निवृत्तविषयप्रसरः । पुनः किञ्चूतः साधुः । अध्यात्मरतः प्रशस्तध्यानासक्तः । पुनः किञ्चूतः साधुः । सुसमाहितात्मा । ध्यानापादकगुणेषु सुतरां स्थापितात्मा । पुनर्यः सूत्रार्थं यथावस्थितं विधिग्रहणशुद्धं विजानाति । एवंचूतः स त्रिहुः ॥ १५ ॥

(टीका.) तथा हठं चित्तं सूत्रम् । अस्य व्याख्या । हस्तसंयतः पादसंयत इति कारणं विना कूर्मवह्नीन आस्ते । कारणे च सम्यग्गच्छति । तथा वाक्संयतः अकुशलवाग्निरोधकुशलवागुदीरणेन । संयतेन्द्रियो निवृत्तविषयप्रसरः । अध्यात्मरतः प्रशस्तध्यानासक्तः । सुसमाहितात्मा ध्यानापादकगुणेषु । तथा सूत्रार्थं च यथावस्थितं विधिग्रहणशुद्धं विजानाति यः सम्यग्यथाविषयं स त्रिहुरिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

उवहिंमि अमुञ्चि ए अगिद्धे, अन्नायजुंठं पुलनिपुलाए ॥

कयविक्रयसंनिहिंन विरए, सवसंगावगए अ जे स त्रिखू ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) उपधौ वस्त्रादिलक्षणेऽमूर्धितस्तद्विषयमोहत्यागेन अगृह्यः प्रतिबन्धाज्ञावेन अज्ञातोऽंठं चरति । पुलनिपुलाकः संयमासास्तापादकदोषरहितः । क्रयविक्रयसन्निधिच्यो विरतः । द्रव्यज्ञावज्ञेदत्तिन्नक्रयविक्रयपर्युषितस्थापनेच्यो निवृत्तः । सर्वसंगापगतश्च गतद्रव्यज्ञावसंगश्च यः स त्रिहुः ॥ १६ ॥

(अर्थ.) तेमज उवहिं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (उवहिंमि के०) उपधौ एटले वस्त्र, पात्र प्रमुख उपधिने विषे (अमुञ्चि ए के०) अमूर्धितः एटले मूर्धनि न राखनारा एवा, (अगिद्धे के०) अगृह्यः एटले कोइ पण ठेकाणे प्रतिबंध न होवार्थी आसक्तिरहित एवा, (अन्नायजुंठं के०) अज्ञातोऽंठं एटले परिचय न होवार्थी त्यां ज्ञावर्था शुद्ध एवा आहारादिकने स्तोकमात्र ग्रहण करनारा एवा, (पुलनिपुलाए के०) पुलाकनिःपुलाकः एटले चारित्रने असारता उत्पन्न करनार दोषरहित एवा, (कयविक्रयसंनिहिविरए के०) क्रयविक्रयसंनिधिविरतः एटले खरीदवुं, वेचवुं अने संग्रह करवो एवडे रहित एवा तथा (सवसंगावगए के०) सर्वसंगापगतः एटले द्रव्यसंग तथा ज्ञावसंगनो परित्याग करनारा एवा होय ठे. (स के०) सः एटले ते (त्रिखू के०) त्रिहुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) पुनराह । यः साधुरज्ञातोऽंठं चरति । ज्ञावशुद्धं स्तोकं स्तोकमित्यर्थः । स त्रिहुः । किञ्चूतः साधुः । उपधौ वस्त्रादिलक्षणेऽमूर्धितः तद्विषयमोहत्यागेन । पुनः किञ्चूतः साधुः । अगृह्यः प्रतिबन्धाज्ञावेन पुलकः । पुल समुह्ये । पुलतीति पुलकः ।

वारित्रगृहत्वात् । समुद्धृतः । पुनः किं० साधुः । निःपुलाकः । संयमस्य असारतोत्पा-
का ये दोषास्तै रहितः । पुनः किञ्चूतः साधुः । क्रयविक्रयसंनिधिच्यो विरतः । द्र-
व्यज्ञावज्ञेदजिन्नक्रयविक्रयपर्युषितस्थापनेच्यो निवृत्तः । पुनः किञ्चूतः साधुः । सर्वद्र-
व्यज्ञावसंगरहितः ॥ १६ ॥

(टीका.) तथा उवहिंमि ति सूत्रम् । उपधौ वस्त्रादिलक्षणेऽमूर्धितस्तद्विषय-
मोहत्यागेनागृहः प्रतिबन्धाज्ञावेन । अज्ञातोऽञ्चं चरति ज्ञावपरिशुद्धम् । स्तोकमित्यर्थः ।
पुलाकनिःपुलाक इति संयमासारतापादकदोषरहितः । क्रयविक्रयसंनिधिच्यो विरतः ।
द्रव्यज्ञावज्ञेदजिन्नक्रयविक्रयपर्युषितस्थापनेच्यो निवृत्तः । सर्वसंगापगतश्च यः अ-
पगतद्रव्यज्ञावसंगश्च यः । स जिहुरिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

अलोलजिस्कू न रसेसु गिप्ने, उंठं चरे जीविअनाजिकंखी ॥

इट्टिं च सक्कारणपूअणं च, चए ठिअप्पा अणिहे जे स जिस्कू ॥१७॥

(अवचूरिः) किंच । अलोलो नाम नाप्राप्तप्रार्थकः । जिहुरः साधुर्न रसेषु गृह
उञ्चं चरति । पूर्वमुपधिमाश्रित्योक्तम् । इहत्वाहारविषयमिति न पौनरुक्त्यम् । असं-
यमजीवितं नाजिकाङ्गते । रुद्धिमामर्षोषध्यादिम् । सत्कारं वस्त्रादिभिः । पूजनं स्तवना-
दिना । त्यजति । नैतदर्थमेव यतते । स्थितात्मा ज्ञानादिषु । अनिजोऽमायो यः ॥१७॥

(अर्थ.) वली अलोल इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (अलोल के०)
अलोलः एटले अप्राप्त वस्तुनी प्राप्तिने अर्थे लोलुपता न राखनारा, (जिस्कू के०)
जिहुरः एटले त्रमरनी पेठे त्रमण करी जिह्वावृत्तिथी पोतानो निर्वाह करनारा तथा
(रसेसु के०) रसेषु एटले मलेली अशन प्रमुख वस्तुने विषे पण (न गिद्धे के०) न
गृहः एटले आसक्ति राखता नथी. तेमज जे (उंठं के०) उञ्चं एटले अपरिचित
गृहस्थने घरे किंचित् मात्र आहार प्रमुख ग्रहण करवा रूप उंठ प्रत्ये (चरे के०)
चरति एटले करे. तथा (जीविअ के०) जीवितं एटले संयमरहित जीवितने (ना-
जिकंखे के०) नाजिकाङ्गते एटले इठे नहि. तेमज (ठिअप्पा के०) स्थितात्मा ए-
टले ज्ञानादिकने विषे पोतानुं मन लयदीन राखनारा तथा (अणिहे के०) अनिजः
एटले माया (कपट) रहित एवा जे (इट्टिं के०) रुद्धिं एटले लब्धि प्रमुख रुद्धि
प्रत्ये (च के०) पुनः (सक्कारण के०) सत्कारं एटले वस्त्र, पात्र प्रमुखनी प्राप्तिरूप
सत्कार प्रत्ये (च के०) अने (पूअणं के०) पूजनं एटले स्तुति करवा प्रमुख पूजन

६३४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

प्रत्ये (चए के०) त्यजति एटले त्याग करे, अर्थात् एनी अपेक्षा न राखे, (स के०)
सः एटले ते (जिखू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) पुनः किंच। यो जिह्नुरुज्ठं चरति ज्ञावोज्ठं सेवत इति पूर्ववत्। नवरम्।
तत्रोपधिमाश्रित्योक्तम्। इह त्वाहारमाश्रित्येति न पुनरुक्तिदोषः। तथा यो जीवितम-
संयमजीवितं न अजिकाह्वते न वाज्ठति। य रुद्धिं चामर्षोषध्यादिरूपां तथा स-
त्कारं वस्त्रादिभिः। तथा पूजनं च स्तवादिना त्यजति। न एतदर्थमेव यतते। स्थिता-
त्मा ज्ञानादिषु। पुनः किंचूतो जिह्नुः। अनिजो मायारहितः। पुनः किं० जिह्नुः। अलोलो-
प्राप्तप्रार्थनातत्परो न। पुनर्यो रसेषु न गृह्यो न प्रतिबद्धः। स जिह्नुर्भवति ॥ १७ ॥

(टीका.) किंच। अलोल त्ति सूत्रम्। अस्य व्याख्या। अलोलो नाम नाप्राप्तप्रार्थन-
परो जिह्नुः साधुर्न रसेषु गृह्यः। प्राप्तेष्वप्यप्रतिबद्ध इति ज्ञावः। उज्ठं चरति। ज्ञावोज्ठ-
मेवेति पूर्ववत्। नवरम्। तत्रोपधिमाश्रित्योक्तमिह त्वाहारमित्यपौनरुक्त्यम्। तथा जी-
वितं नाजिकाह्वतेऽसंयमजीवितम्। तथा रुद्धिं चामर्षोषध्यादिरूपां सत्कारं वस्त्रादिभिः
पूजनं च स्तवादिना त्यजति। नैतदर्थमेव यतते। स्थितात्मा ज्ञानादिषु। अनिज
इत्यमायो यः स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

न परं वइज्जासि अयं कुसीले, जेणं च कुप्पिज्जा न तं वइज्जा ॥

जाणिअ पत्तेअं पुन्नपावं, अत्ताणं न समुक्कसे जे स जिखू ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) न परं स्वव्यतिरिक्तं वदत्ययं कुशीलस्तदप्रीत्यादिदोषप्रसङ्गात्। स्व-
विनेयं तु शिक्षाग्रहणबुद्ध्या वदत्यपि। येनान्यः कुप्यति न तद्दोषसङ्गावेऽपि। क-
थम्। ज्ञात्वा प्रत्येकं पुण्यपापं नान्यसम्बन्धन्यस्य जवति अग्निदाहवेदनावत्।
एवं सत्स्वपि गुणेषु नात्मानं समुत्कर्षति। न स्वगुणैर्गर्वमायाति यः। स जिह्नुः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) वही न परं इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (परं के०) परं ए-
टले आपणा शिष्यवर्गशी अथवा आपणा संघाडाशी जिन्न एवा कोइ साधु प्रमु-
खने (अयं के०) अयं एटले आ (कुसीले के०) कुशीलः एटले कुशीलियो ठे एम
(न वइज्जा के०) न वदति एटले कहे नहि. तथा (अन्न के०) अन्यः एटले
आपणा शिष्यसमुदायशी अथवा आपणा संघाडाशी जूदा एवा कोइ साधु प्रमुख
जे ते (जेण के०) येन एटले जेवडे (कुप्पिज्जा के०) कुप्यति एटले कोप करे,
(तं के०) तत् एटले ते वचन प्रत्ये (न वइज्जा के०) न वदति एटले कहे नहि-
उता पारका दोष केम न बोलवा ए शंका दूर करे ठे. (पुन्नपावं के०) पुण्यपापं

एटले जीवे करेबुं पुण्य तथा पाप (पत्तेअं के०) प्रत्येकं एटले जे करे तेनेज जोग-
वबुं पडे ठे. बीजाने जोगवबुं पडतुं नथी. ए वात (जाणिअ के०) ज्ञात्वा एटले
जाणीने कोइने क्रोध थाय एबुं वचन न बोले. तथा पोतामां गुण उतां पण (अप्पाणं
के०) आत्मानं एटले पोताने (न समुक्कसे के०) न समुत्कर्षति एटले श्रेष्ठ न माने.
अर्थात् “ हुं केवो गुणी तुं ” एवो गर्व न करे. (स के०) सः एटले ते (जिस्कु
के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १७ ॥

(दीपिका.) तथा यः परं स्वपक्षशिष्येभ्यो व्यतिरिक्तमयं कुशील इति न वद-
ति । तद्ददने च अप्रीतिदोष उत्पद्यते । स्वपक्षशिष्यं तु शिक्षाग्रहणबुद्ध्या वदत्यपि ।
पुनर्येनान्यः कश्चित् कुप्यति । न तद् ब्रवीति दोषसद्भावेऽपि । किमित्याह । ज्ञात्वा
प्रत्येकं पुण्यपापं नान्यसंबन्ध्यन्यस्य जवति । अग्निदाहवेदनावत् । एवं सत्स्वपि
गुणेषु आत्मानं यो न समुत्कर्षति । न स्वगुणैर्गर्वमायाति स जिह्नुः ॥ १७ ॥

(टीका.) तथा न परं ति सूत्रम् । अस्थ व्याख्या । न परं स्वपक्षविनेयव्यति-
रिक्तं वदत्ययं कुशीलस्तदप्रीत्यादिदोषप्रसङ्गात् । स्वपक्षविनेयं तु शिक्षाग्रहणबुद्ध्या
वदत्यपि । सर्वथा येनान्यः कश्चित् कुप्यति । न तद् ब्रवीति दोषसद्भावेऽपि । किमित्यत
आह । ज्ञात्वा प्रत्येकं पुण्यपापं नान्यसंबन्ध्यन्यस्य जवति । अग्निदाहवेदनावत् ।
एवं सत्स्वपि गुणेषु नात्मानं समुत्कर्षति । न स्वगुणैर्गर्वमायाति यः स
जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

न जाइमत्ते न य रूवमत्ते, न लाजमत्ते न सुएण मत्ते ॥

अयाणि सवाणि विवज्जइत्ता, धम्मप्राणए जे स जिस्कु ॥ १८ ॥

(अवचूरिः) मदप्रतिषेधमाह । न जातिमत्तो यथाहं ब्राह्मण इत्यादि । न रूपम-
त्तोऽहं रूपवान् । न लाजमत्तोऽहं लाजवान् । न श्रुतमत्तोऽहं पण्डितः । अनेन कुलमदा-
दिपरिग्रहः । एतदेवाह । मदान् सर्वान् विवर्ज्य परित्यज्य धर्मध्यानरतो यो यथा-
योगं तत्र सक्तः स जिह्नुः ॥ १८ ॥

(अर्थ.) साधुए मद न करवो एज कहे ठे. न जाइ इत्यादि सूत्र. (जे के०)
यः एटले जे (जाइमत्ते के०) जातिमत्तः एटले ‘ हुं जातिवंत तुं ’ एवो गर्व धारण
करनारा (न के०) नथी होता. (रूवमत्ते के०) रूपमत्तः एटले ‘ हुं सारो रूपवंत
तुं ’ एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नथी होता. (लाजमत्ते के०) लाजमत्तः

६३६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

एटले ' मने लाज सारो थाय ठे एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नथी होता. (अ के०) च एटले वली जे (सुअमत्ते के०) श्रुतमत्तः एटले ' हुं पंडित तुं ' एवो गर्व धारण करनारा (न के०) नथी होता. तथा जे (सवाणि के०) सर्वान् एटले सर्वे (मयाणि के०) मदान् एटले मदोने (विवज्जइत्ता के०) विवर्ज्य एटले वर्जने (धम्मप्राणरण के०) धर्मध्यानरतः एटले धर्मध्यानने विषे आसक्त थाय ठे. (स के०) सः एटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १९ ॥

(दीपिका.) अथ मदप्रतिषेधार्थमाह । यः साधुर्जातिमत्तो न जवति । यथाहं ब्राह्मणः । पुनर्यो रूपमत्तो न जवति । यथाहं रूपवानादेयः । पुनर्यो लाजमत्तो न जवति । यथाहं लाजवान् । पुनर्यो न श्रुतमत्तो जवति । यथाहं पण्डितः । अनेन कुलमदादिपरिग्रहः । तदेवाह । मदान् सर्वानपि कुलादिविषयान् विवर्ज्य परित्यज्य धर्मध्यानरतो जवेत् । स जिह्नुः ॥ १९ ॥

(टीका.) मदप्रतिषेधार्थमाह । ए जाइ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न जातिमत्तो यथाहं ब्राह्मणः कृत्रियो वा । न च रूपमत्तो यथाहं रूपवानादेयः । न लाजमत्तो यथाहं लब्धिमान् । न श्रुतमत्तो यथाहं पण्डितः । अनेन कुलमदादिपरिग्रहः । अतएवाह । मदान् सर्वान् कुलादिविषयानपि विवर्ज्य परित्यज्य धर्मरतो हि यो यथागमं तत्र सक्तः स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ १९ ॥

पवेअए अज्जपयं महामुणी, धम्मे ठिउं ठावयई परं पि ॥

निस्कम्म वज्जिज्ज कुसीललिङ्गं, न आवि हासंकुहए जे स जिस्कू ॥ २० ॥

(अवचूरिः) मदप्रतिषेधमाह । प्रवेदयति कथयति आर्यपदं शुद्धधर्मं महामुनिः । धर्मे स्थितः स्थापयति परमपि श्रोतारम् । निष्क्रम्य आरम्भादि कुशीललिङ्गं कुशीलचेष्टितं वर्जयेत् । न चापि हास्यकुहको न हास्यकारीन्द्रजालयुक्तः ॥ २० ॥

(अर्थ.) वली पवेदए इत्यादि सूत्र. (जे के०) यः एटले जे (महामुणी के०) महामुनिः एटले मुनिराज जे ते (अज्जपयं के०) आर्यपदं एटले शुद्धधर्मं प्रत्ये परोपकारने अर्थे (पवेअए के०) प्रवेदयति एटले कहे. तथा पोते (धम्मे के०) धर्मे एटले धर्मेने विषे (ठिउं के०) स्थितः एटले रह्या ठता (परं पि के०) परमपि एटले धर्मेने श्रवण करनार बीजाने पण (ठावयई के०) स्थापयति एटले स्थापन करे, अर्थात् धर्मेने पमाडे. तेमज जे (निस्कम्म के०) निष्क्रम्य एटले संसारमांथी नीकलीने (कुसीललिङ्गं के०) कुशीललिङ्गं एटले आरंज समारंज करनार गृहस्थनी

चेष्टा ते विविध प्रकारना आरंज समारंज प्रत्ये (वज्जिज्जा के०) वर्जयति एटले वर्जे. वदी जे (हासंकुहए के०) हास्यकुहकः एटले हास्य उत्पन्न करनार एवी चेष्टा करनार एवा (न आवि के०) नचापि एटले होता नथी. (स के०) सः सटले ते (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले साधु कहेवाय ठे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) यो महामुनिरार्यपदं शुद्धधर्मपदं परोपकाराय प्रवेदयति कथयति । पुनर्यो धर्मे स्थितः परमपि श्रोतारं धर्मे स्थापयति । पुनर्यो निष्क्रम्य गृहान्निःसृत्य कुशीललिङ्गमारम्भादिना कुशीलचेष्टितं वर्जयति । पुनर्यो हास्यकुहको न जवति । हास्यकारिकुहकयुक्तो न स्यात् । स जिह्नुः ॥ १० ॥

(टीका.) किंच । पवेअए ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । प्रवेदयति कथयत्यार्यपदं शुद्धधर्मपदं परोपकाराय महामुनिः शीलवान् ज्ञाता एवंभूत एव वस्तुतो नान्यः । किमित्येतदेवमित्यत आह । धर्मे स्थितः स्थापयति परमपि श्रोतारं तत्रादेयजावप्रवृत्तेः । तथा निष्क्रम्य वर्जयति कुशीललिङ्गमारम्भादिकुशीलचेष्टितम् । तथा न चापि हास्यकुहको न हास्यकारिकुहकयुक्तो यः । स जिह्नुरिति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

तं देहवासं असुइं असासयं, सया चए निच्चहिअठिअप्पा ॥

विंदित्तु जाईमरणस्स बंधणं जवेइ जिस्कू अपुणागमं गइं ति वेमि ॥११॥

सजिस्कूअप्रयणं दसमं संमत्तं ॥ १० ॥

(अवचूरिः) जिह्नुजावफलमाह । एतं देहवासं चारकप्रायमशुचिं शुक्रशोणितोद्भवत्वादिनाशाश्वतं प्रतिक्षणपरिणत्या सदा त्यजति समत्वत्यागेन नित्यहिते मोक्षसाधने सम्यग्दर्शनादौ स्थितात्मा अत्यन्तं सुस्थितः । स एवंभूतश्चित्त्वा जातिमरणस्य संसारस्य कारणमुपैति सामीप्येन गठति । जिह्नुर्यतिरपुनरागमां नित्यां जन्मादिरहितामित्यर्थः । गतिं सिद्धिगतिं ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ ११ ॥

इत्यवचूरिकायां व्याख्यातं जिह्वध्ययनम् ॥ १० ॥

(अर्थ.) हवे साधुपणानुं फल कहे ठे. तं देहवासं इत्यादि सूत्र. (निच्चहिअठिअप्पा के०) नित्यहितस्थितात्मा नित्यहित एटले मोक्षना कारणभूत जे समकित प्रमुख तेने विपे जेनो आत्मा दृढ रह्यो ठे एवा (जिस्कू के०) जिह्नुः एटले पूर्वोक्त प्रकारना साधु जे ते (असुइं के०) अशुचिं एटले शुक्र शोणितथी उत्पन्न यवा प्रमुख कारणथी अपवित्र एवा, तथा (असासयं के०) अशाश्वतं एटले जेने विणसता वार न लागे एवा, (तं के०) एतं एटले सर्वने प्रत्यक्ष देखाता एवा (दे-

६३० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

हवासं के०) देहवासं एटले शरीर रूप वंदीखानाने (सया के०) सदा एटले नि-
रंतर (चए के०) त्यजति एटले त्याग करे ठे. अर्थात् शरीर उपरनो राग ठोडे ठे.
तथा (जाइमरणस्स के०) जातिमरणस्य एटले जन्म मरणना (वंधणं के०) ब-
न्धनं एटले बंधन प्रत्ये (ठिदिन्नु के०) ठित्वा एटले ठेदीने (अपुणागमं के०)
अपुनरागमां एटले जेथी पाहुं आवहुं नथी एवी (गइं के०) गतिं एटले गति प्र-
त्ये (उवेइ के०) उपैति एटले पामे ठे. (तिबेमि के०) इति ब्रवीमि एटले तीर्थकर
गणधरना उपदेशथी हुं एम कहुं बुं. ॥२१॥

इति श्रीदशवैकालिकबालावबोधे सज्जिह्नु नामक दसमुं अध्ययन संपूर्ण. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अथ जिह्नुजावस्य फलमाह । जिह्नुरेवंविधो गतिं सिद्धिगतिमुपैति
गच्छति । किञ्चूतां गतिम् । अपुनरागमां पुनर्जन्मादिरहिताम् । किं कृत्वा । जातिजराम-
रणस्य बन्धनं ठित्वा । पुनर्जिह्नुदेहवासं सदा त्यजति ममतात्यागेनैतं प्रत्यक्षोपल-
ज्यमानम् । किञ्चूतं देहवासम् । अशुचिं शुक्रशोणितमयत्वात् । किञ्चूतं देहवासम् । अशा-
श्वतं प्रतिक्षणं क्षीयमाणत्वात् । किञ्चूतो जिह्नुः । नित्यहिते मोक्षसाधने सम्यग्दर्श-
नादौ स्थितात्मा अत्यन्तं सुस्थितः । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ २१ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ सज्जिह्नुनामकं दशममध्ययनं समाप्तम् ॥ १० ॥

(टीका.) जिह्नुजावफलमाह । तं देह ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तं देहवा-
समित्येनं प्रत्यक्षोपलज्यमानं चारकरूपं शरीरावासमशुचिं शुक्रशोणितोद्भवत्वादिना ।
अशाश्वतं प्रतिक्षणपरिणत्या सदा त्यजति ममत्वानुबन्धत्यागेन । क इत्याह । नित्य-
हिते मोक्षसाधने सम्यग्दर्शनादौ स्थितात्मात्यन्तसुस्थितः । स चैवंचूतश्चित्वा जाति-
मरणस्य संसारस्य बन्धनं कारणमुपैति सामीप्येन गच्छति जिह्नुयतिरपुनरागमां पुनर्ज-
न्मादिरहितामित्यर्थः । गतिमिति सिद्धिगतिम् । ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥२१॥
उक्तोऽनुगमो नयाः पूर्ववत् । इति व्याख्यातं सज्जिह्वध्ययनम् ॥ १० ॥

इति श्रीहरिन्द्रसूरिविरचितायां श्रीदशवैकालिकबृहद्भूतौ दशममध्ययनम् ॥ १० ॥

अथ चूलिके ।

इह खलु नो पवइएणं उप्पन्नइकेणं संजमे अरइसमावन्नचित्तेणं
उहाणुपेहिणा अणोहाइएणं चेव हयरस्सिगयंकुसपोयपडागानूआइं
इमाइं अठारस ठाणाइं सम्मं संपडिलेहिअवाइं जवंति ॥

(अवचूरिः) अथ चूले आरज्येते । अनयोः संबन्धः पूर्वाध्ययने जिह्नु गुणयुक्तो जिह्नुरि-

त्युक्तम् । स चैवंभूतोऽपि कदाचित्कर्मणो बलवत्त्वात् सीदेत् । तत्स्थिरीकरणार्थमाह । इह प्रवचने । खलुशब्दोऽवधारणे । स चात्र ज्ञेयः । नो आमन्त्रणे । प्रव्रजितेन साधुना उत्पन्न-
दुःखेन संजातशीतादिशारीरस्त्रीनिषद्यादिमानसदुःखेन संयमे प्रागुक्ते अरतिसमा-
पन्नचित्तेन उद्वेगगताग्निप्रायेण अवधानोत्प्रेक्षिणा । अनवधावितेनैवानुत्प्रव्रजितेनै-
वामूनि वक्ष्यमाणानि अष्टादश स्थानानि सम्यग्ज्ञावसारं सम्यक् प्रत्युपेक्षितव्या-
नि सुष्टु द्रष्टव्यानि । ज्वन्तीति योगः । तान्येव अष्टादश स्थानानि विशेष्यन्ते ।
हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकातुट्ट्यानि । यथाश्वादीनामुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां रश्म्या-
द्या नियमनहेतवः । तथैतान्यपि संयमादुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां ज्वयसत्त्वानामिति । य-
तश्चैवमतः सम्यक् संप्रत्युपेक्षितव्यानि ज्वन्ति ॥

(अर्थ.) हवे चूलिका शरु थाय ठे. एनो पूर्वोक्त अध्ययननी साथे संबंध आ
रीते ठे. दशमा अध्ययनमां ' साधुना गुण जेमां होय तेज साधु कहेवाय ठे ' एम
कह्युं. हवे ते साधु एवा होय तो पण जीव कर्मना अधीन होवाथी तथा कर्म घणुंज
बलिष्ठ होवाथी कदाच शिथिलचारित्री थाय, तो तेने धर्मेने विषे स्थिर करवो, माटे
ए वे चूलिका कहेवाय ठे. इह खलु नो इत्यादि सूत्र. (नो के०) नोः एटले हे
शिष्यो ! (उप्पल्लुखेण के०) उत्पन्नदुःखेन एटले उत्पन्न थयुं ठे शरीर संबंधी
अथवा मन संबंधी दुःख जेने एवा, तेथीज (संजमे के०) संयमे एटले सत्तर प्र-
कारना संयमने विषे (अरत्समावन्नचित्तेणं के०) अरतिसमापन्नचित्तेन एटले कं-
टादी गयुं ठे चित्त जेनुं एवा, माटेज (उहाणुप्पेहिणा के०) अवधानोत्प्रेक्षिणा एटले
संयमनो त्याग करवानी इडा करनार एवा पण (अणोहाइएणं चैव के०) अनवधावि-
तेन चैव एटले हजी सुधी दीक्षानो त्याग कस्यो नथी एवाज (इह के०) इह एटले आ
जैनशासनने विषे (पवइएणं के०) प्रव्रजितेन एटले दीक्षा दीधेल साधुए (हयर-
स्सिगयंकुसपोयपडागञ्जूआइ के०) हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकाञ्जूतानि एटले अ-
श्वने जेम लगाम, गजने जेम अंकुश अथवा जहाजने जेम पताका (डोलकाठी)
ते सरखा (इमाइ के०) इमानि एटले आ (अठारस के०) अष्टादश एटले अठार
(गणाइ के०) स्थानानि एटले स्थानकोने (सम्मं खलु के०) सम्यक् खलु एटले
सम्यक् प्रकारेज (संपडिलेहिअवाइ के०) संप्रत्युपेक्षितव्यानि एटले विचार करवा
योग्य एवा (जवंति के०) ज्वन्ति एटले ठे. ॥

(दीपिका.) व्याख्यातं सज्जिह्वुनामकं दशममध्ययनम् । अथ चूनाख्यमारच्यते ।
अस्य चायमग्निसंबन्धः । पूर्वाध्ययने जिह्वुगुणा उक्ताः । स च जिह्वुरेवंभूतोऽपि

६४० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कदाचित्कर्मवशात्कर्मबलाच्च सीदेत्ततस्तस्य त्रिदोः स्थिरीकरणं कर्तव्यम् । तदर्थं चूडाद्वयं कथ्यते । इह खलु नोः प्रव्रजितेन साधुना । इह खलु प्रवचने निश्चयेन नो इति आमन्त्रणे । अमूनि वक्ष्यमाणानि अष्टादश स्थानानि सम्यक् प्रकारेण संप्रत्युपेक्षितव्यानि सुष्ठु आलोचनीयानि नवन्तीत्युक्तिः । किञ्चूतान्यष्टादश स्थानानि । हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकाञ्चूतानि । अश्वखलिनगजाङ्कुशवोहिठसितपट-
तुल्यानि । अयं परमार्थः । यथा ह्यादीनामुन्मार्गप्रवृत्तिं वाञ्छतां रश्म्यादयो नियम-
नहेतवस्तथैतान्यपि संयमाडुन्मार्गप्रवृत्तिं वाञ्छतां नव्यजीवानामपि नियमनहे-
तवः । यतश्चैवमतः सम्यक् प्रत्युपेक्षितव्यानि नवन्ति । किञ्चूतेन साधुना ।
उत्पन्नदुःखेन संजातशीतादिशारीरस्त्रीनिषद्यादिमानसदुःखेन । पुनः किञ्चूतेन ।
संयमे पूर्ववर्णितस्वरूपे अरतिसमापन्नचित्तेन उद्वेगगतान्निप्रयेण संयमान्निर्वि-
षज्ञावेन इत्यर्थः । पुनः किञ्चूतेन । अवधानोत्प्रेक्षिणा । अवधानमपसरणं संयमाडु-
त्प्राबल्येन प्रेक्षितुं शीलं यस्य स तेन अवधानोत्प्रेक्षिणा उत्प्रव्रजितुकामेनेत्यर्थः ।
पुनः किञ्चूतेन । अनवधावितेनैव अनुत्प्रव्रजितेनैव ॥

(टीका.)अधुनौघतश्रूडे आरज्येते।अनयोश्चायमत्रिसंबन्धः।इहानन्तराध्ययने त्रिदु-
गुणयुक्त एव त्रिदुरुक्तः।स चैवंचूतोऽपि कदाचित् कर्मपरतन्त्रत्वात् कर्मणश्च बलवत्त्वा-
त्सीदेदत एतत्स्थिरीकरणं कर्तव्यमिति तदर्थाधिकारवच्चूडाद्वयमत्रिधीयते । तत्र
चूडाशब्दार्थमेवात्रिधातुकाम आह ॥ दवे खेत्ते काले, जावम्मि अ चूडिआय निस्के-
वो ॥ तं पुण उत्तरतंतं, सुअगहिअडं तु संगहणी ॥ २६ ॥ व्याख्या ॥ नामस्थापने
कुसत्वादनादत्याह । द्रव्ये क्षेत्रे काले जावे च द्रव्यादिविषयश्रूडाया निक्षेपो न्यास
इति । तत्पुनश्चूडाद्वयमुत्तरतन्त्रमुत्तरसूत्रम् । दशवैकालिकस्याचारपञ्चचूडावत् ।
एतच्चोत्तरतन्त्रं श्रुतगृहीतार्थमेव । दशवैकालिकाख्यश्रुतेन गृहीतोऽर्थोऽस्येति विग्रहः ।
यद्येवमपार्थक्यमिदम् । नेत्याह । संग्रहणी तदुक्तानुक्तार्थसंक्षेप इति गार्थार्थः ॥
द्रव्यचूडादिव्याचिख्यासयाह ॥ दवे सच्चित्ताई, कुकुडचूडामणीमऊराइ ॥ खेत्तंमि
लोगनिकुड-मंदरचूडा अ कूडाइ ॥ २७ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्य इति । द्रव्यचूडा आ-
गमनोश्चागमज्ञशरीरेतरादिव्यतिरिक्ता त्रिविधा सच्चित्ताद्या । सच्चित्ता अचित्ता
मिश्रा च । यथासंख्यमाह । कुकुटचूडा सच्चित्ता । मणिचूडा अचित्ता । मयूर-
शिखा मिश्रा । क्षेत्र इति । क्षेत्रचूडा लोकनिष्कृटा उपरिवर्त्तिनः । मन्दरचूडा
च पाण्डुकम्बला । चूडादयश्च तदन्यपर्वतानां क्षेत्रप्राधान्यात् । आदिशब्दादधोलोक-
स्य सीमन्तकः । तिर्यग् लोकस्य मन्दर ऊर्ध्वलोकस्येषत्प्राग्जार इति गार्थार्थः ॥ ॥

अइरित्त अहिगमासा, अहिगा संवठरा अ कालंमि ॥ जावे खउवसमिए, इमा उ
चूमा मुणेअवा ॥ १७ ॥ व्याख्या ॥ अतिरिक्ता उचितकालात् समधिका अधिक-
मासकाः प्रतीताः । अधिकाः संवत्सराश्च षष्ठ्याब्दाद्यपेक्षया काल इति कालचूडा ।
जाव इति जावचूडा द्वायोपशमिके जावे । इयमेव द्विप्रकारा चूडा मन्तव्या विज्ञेया
द्वायोपशमिकत्वाद्बहुतस्येति गाथार्थः ॥ तत्रापि प्रथमा रतिवाक्यचूडा । अस्याश्चानुयो-
गद्वारोपन्यासः पूर्ववत्तावद्यावन्नामनिष्पन्ने निक्षेपे रतिवाक्येति द्विपदं नाम तत्र र-
तिनिक्षेप उच्यते । तत्रापि नामस्थापने अनादृत्य द्रव्यजावरत्यन्निधित्तयाह । द्वे
डुहा उ कम्मे, नोकम्मरई अ सहदवाइ ॥ जावरई तस्सेव उ, उदए एमेव अरई
वि ॥ १८ ॥ व्याख्या ॥ द्रव्यरतिरागमनोश्चागमज्ञशरीरेतरातिरिक्ता द्विधा कर्म-
द्रव्यरतिर्नोकर्मद्रव्यरतिश्च । तत्र द्रव्यकर्मरतीरतिवेदनीयं कर्म । एतच्च वद्धमनुद-
यावस्थं गृह्यते । नोकर्मद्रव्यरतिस्तु शब्दादिद्रिव्याणि । आदिशब्दात् स्पर्शादिपरि-
ग्रहः । रतिजनकानि रतिकारणानि । जावरतिस्तस्यैव तु रतिवेदनीयस्य कर्मण उदये
जवति । एवमेवारतिरपि द्रव्यजावत्तेदन्निन्ना यथोक्तरतिप्रतिपक्षतो विज्ञेयेति गाथा-
र्थः ॥ उदाहृता रतिरिदानीं वाक्यमतिदिशन्नाह ॥ वक्कं तु पुवज्जणिअं, धम्मे रइ-
कारगाणि वक्काणि ॥ जेणं मिमीए तेण, रइवक्के सा हवइ चूमा ॥ ३० ॥ व्याख्या ॥
वाक्यं तु पूर्वज्जणितं वाक्यशुद्ध्यध्यध्यनेऽनेकप्रकारमुक्तं धर्मे चारित्ररूपे रतिकारकाणि
रतिजनकानि च वाक्यानि येन कारणेनास्यां चूडायां तेन निमित्तेन रतिवाक्यैषा
चूडा रतिकर्तृणि वाक्यानि यस्यां सा रतिवाक्येति गाथार्थः ॥ इह च रत्यन्निधानं
सम्यक्सहनेन गुणकारिणीत्वोपदर्शनार्थम् । आह च ॥ जह नाम आउरस्सिह, सीव-
णठेज्जेसु कीरमाणेसु ॥ जंतणमपठकुठ्ठा-मदोसविरई हिअकरी उ ॥ ३१ ॥ व्याख्या ॥
यथा नामेति प्रसिद्धमेतत् । आतुरस्य शरीरसमुठेन आगन्तुकेन वा त्रणेन ग्लानस्य
इह लोके सीवनठेदेषु सीवनठेदकर्मसु क्रियमाणेषु सत्सु । किमित्याह । यन्त्रणं
गलयन्त्रादिना अपथ्यकुत्सा अपथ्यप्रतिपेध आमदोपविरतिरजीर्णदोपनिवृत्तिः । हि-
तकारिण्येव विपाकसुन्दरत्वादिति गाथार्थः ॥ दार्ष्टान्तिकयोजनामाह ॥ अठविह-
कम्मरोगा-उरस्स जीअस्स तह तिगिठाए ॥ धम्मे रई अधम्मे, अरई गुणकारिणी
होइ ॥ ३२ ॥ व्याख्या ॥ अष्टविधकर्मरोगातुरस्य ज्ञानावरणीयादिरोगेण जावग्लानस्य
जीवस्यात्मनः । तथा तेनैव प्रकारेण चिकित्सायां संयमरूपायां प्रक्रान्तायामस्नानलो-
चादिना पीडाजावेऽपि धर्मे श्रुतादिरूपे रतिरासक्तिरधर्मे तद्विपरीतेऽरतिरनास-
क्तिर्गुणकारिणी जवति निर्वाणसाधकत्वेनेति गाथार्थः ॥ एतदेव स्पष्टयति ॥ सप्राय-

६४९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

संजमतवे, वेआवच्चे अ जाणजोगे अ ॥ जो रमई नो रमई, असंजमम्मि सो वच्चई सिद्धिं ॥ ३३ ॥ व्याख्या ॥ स्वाध्याये वाचनादौ संयमे पृथिवीकायसंयमादौ तपसि अनशनादौ वैयावृत्त्ये चाचार्यादिविषये ध्यानयोगे च धर्मध्यानादौ यो रमते स्वाध्यायादिषु सक्त आस्ते । तथा न रमते न सक्त आस्तेऽसंयमे प्राणातिपातादौ । स व्रजति सिद्धिं गच्छति मोक्षम् ॥ इह च संयमतपोग्रहणे सति स्वाध्यायादिग्रहणं प्राधान्यख्यापनार्थमिति गाथार्थः ॥ उपसंहरन्नाह ॥ तम्हा धम्मे रइका-रगाणि अरइकारगाणि उ अहम्मे ॥ ठाणाणि ताणि जाणे, जाइं ञणिआइं अप्रयणे ॥३४॥ व्याख्या ॥ तस्माद्धर्मे चारित्ररूपे रतिकारकाणि रतिजनकानि । अरतिकारकाणि चारतिजनकानि चाधर्मेऽसंयमे स्थानानि तानि वक्ष्यमाणानि जानीयात् । यानि ञणितानि प्रतिपादितानि इहाध्ययने प्रक्रान्त इति गाथार्थः ॥ उक्तो नामनिष्पन्नो निक्षेपः । सांप्रतं सूत्रालापकनिष्पन्नस्यावसर इत्यादि पूर्ववत्तावद्यावत्सूत्रानुगमेऽस्त्वक्षितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । तच्चेदम् । इह खलु जो इत्यादि । अस्य व्याख्या । इह खलु प्रव्रजितेन । इहेति जिनप्रवचने । खलुशब्दोऽवधारणे । स च त्रिन्नक्रम इति दर्शयिष्यामः । जो इत्यामन्त्रणे । प्रव्रजितेन साधुना । किंविशिष्टेनेत्याह । उत्पन्नदुःखेन संजातशीतादिशारीरस्त्रीनिषद्यादिमानसदुःखेन । संयमे व्यावर्णितस्वरूपे अरतिसमापन्नचित्तेन उद्वेगगतात्प्रियायेण । संयमनिर्विष्वजावेनेत्यर्थः । स एव विशेष्यते । अवधानोत्प्रेक्षिणा । अवधानमपसरणं संयमादुत्प्रावद्येन प्रेक्षितुं शीलं यस्य स तथाविधस्तेन उत्प्रव्रजितुकामेनेति ज्ञावः । अनवधावितेनैवानुत्प्रव्रजितेनैवामूनि वक्ष्यमाणलक्षणान्यष्टादश स्थानानि सम्यग् ज्ञावसारं संप्रत्युपेक्षितव्यानि सुध्वालोचनीयानि ञवन्तीति योगः । अवधावितस्य तु प्रत्युपेक्षणं प्रायोऽनर्थकमिति । तान्येव विशेष्यन्ते । हयरश्मिगजाङ्कुशपोतपताकाञ्जूतानि । अश्वखलिनगजाङ्कुशबोधिस्थसितपटतुल्यानि । एतदुक्तं ञवति । यथा हयादीनामुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां रश्म्यादयो नियमनहेतवस्तथैतान्यपि संयमादुन्मार्गप्रवृत्तिकामानां ज्ञावसत्त्वानामिति । यतश्चैवमतः सम्यक् संप्रत्युपेक्षितव्यानि ञवन्ति । खलुशब्दावधारणयोगात्सम्यगेव संप्रत्युपेक्षितव्यान्येवेत्यर्थः ।

तं जहा ॥ हं जो इस्समाइं डुप्पजीवी ॥१॥ लहुसगा इत्तरिआ
गिहीणं कामजोगा ॥ २ ॥ ञुज्जो अ सायबहुला मणुस्सा ॥३॥
इमे अ मे दुस्से न चिरकालोवठाई ञविस्सई ॥ ४ ॥ उमजण-
पुरकारे ॥ ५ ॥ वंतस्स य पडिआयणं ॥ ६ ॥ अहरगइवासो-
वसंपया ॥ ७ ॥ दुद्धहे खलु जो गिहीणं धम्मे गिहिवासमप्पे

वसन्ताणं ॥७॥ आयंके से वहाय होइ ॥ ए ॥ संकपे से वहाय
होइ ॥१०॥ सोवकेसे गिहवासे । निरुवकेसे परिआए ॥ ११ ॥
बंधे गिहवासे । मुके परिआए ॥ १२ ॥ सावके गिहवासे ।
अणवके परिआए ॥ १३ ॥ बहुसाहारणा गिहीणं कामन्नोगा
॥ १४ ॥ पत्तेअं पुन्नपावं ॥ १५ ॥ अणिच्चे खलु नो मणुस्काण
जीविए कुसग्गजलबिंदुचंचले ॥ १६ ॥ बहुं च खलु नो पावं
कम्मं पगडं ॥१७॥ पावाणं च खलु नो कडाणं कम्माणं पुविं डु-
च्चिन्नाणं डुप्पडिकंताणं वेइत्ता मुक्को नत्ति अवेइत्ता तवसा वा जो-
सइत्ता ॥१८॥ अठारसमं पयं नवइ ॥ नवइ अ इत्त सिलोगो ।

(अचूरिः) तद्यथाहं नो इति शिष्यामन्त्रणे । दुःखमायां दुःप्रजीविनः प्रा-
णिनः । दुःखेन कृष्टेण प्रकर्षेण जीवितुं शीलाः । अथ किं गृहाश्रमेणेति । प्रथमं
स्थानम् ॥ १ ॥ तथा लघवस्तुषमुष्टिवदसारा इत्तरा अल्पकालीना गृहिणां गृहस्था-
नां कामन्नोगा मदनकामप्रधानाः । विपाककटवश्चातः किं गृहाश्रमेणेति द्वितीयं स्थान-
म् ॥ २ ॥ जूयश्च शातबहुला मनुष्याः । जुक्तेष्वपि नोगेषु पुनरपि सुखाजिलाषिणः ।
अतः किं कामन्नोगैरिति तृतीयं स्थानम् ॥३॥ इदं च मे दुःखं शारीरमानसं कर्मफल-
जनितं न चिरकालोपस्थायि न विष्यति न बहुकालावस्थायि ज्ञावीत्यतः किं गृहाश्र-
मेण । चतुर्थं स्थानम् ॥४॥ न्यूनजनपूजा । प्रव्रजितो हि धर्मप्रज्ञावाद्भ्राजादिनिरञ्जुठाना-
नासनाञ्जलिभिः पूज्यते । उत्प्रव्रजितेन तु न्यूनजनस्यापि स्वव्यसनगुप्तयेऽञ्जुठाना-
दि कार्यम् । अतः किं गृहाश्रमेण । पञ्चमं स्थानम् ॥५॥ वान्तस्य प्रत्यापानम् । जुक्तो-
पितपरिन्नोग इत्यर्थः । षष्ठं स्थानम् ॥ ६ ॥ अधोगतिवासोपसंपत् । अधोगतिर्नरक-
तिर्यग्गतिस्तस्यां वसनमधोगतिवासः । एतन्निमित्तञ्चूतं कर्म गृह्यते । तस्योपसंपत् सा-
मीप्येनाङ्गीकरणम् । सप्तमं स्थानम् ॥७॥ दुर्लभः खलु नो गृहिणां गृहपाशमध्ये वसतां
धर्मः । पाशाः पुत्रकलत्राद्याः ॥ अष्टमं स्थानम् ॥८॥ आतङ्कः सद्योघाती विपूचिकादि-
रोगः । तस्य गृहिणोऽस्तधर्मबन्धोर्वधाय नवति । नवमं स्थानम् ॥ ९ ॥ संकल्पः से
तस्य गृहिण इष्टानिष्टवियोगप्राप्तिच्यां वधाय नवतीति चिन्त्यम् । दशमं स्थानम्
॥ १० ॥ सोपक्लेश इति । उपक्लेशाः कृषिपाशुपाट्यवाणिज्याद्यनुष्ठानगताः शी-
तोष्णश्रमादयः । घृतलवणचिन्ताद्या इति एकादशं स्थानम् ॥ ११ ॥ एत्तिरेवक्लेशो-
रहितः प्रव्रज्यापर्याय इति चिन्त्यम् ॥ द्वादशं स्थानम् ॥ १२ ॥ बन्धो गृहवासः स-

६४४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

दा तद्धेत्वनुष्ठानात् कोशकारकीटवदिति त्रयोदशं स्थानम् ॥ १३ ॥ मोक्षः पर्या-
योऽनवरतं कर्मनिगडापगमान्मुक्तवदिति चिन्त्यम् । चतुर्दशं स्थानम् ॥ १४ ॥ सा-
वद्यो गृहवासः । प्राणातिपातादिप्रवृत्तेरिति पञ्चदशं स्थानम् ॥ १५ ॥ अन्वयः
पर्यायः । अपाप इत्यर्थः । अहिंसादिपालनात्मकत्वात् । षोडशं स्थानम् ॥ १६ ॥
बहुसाधारणा गृहिणां कामजोगाः । चौरराजकुलादिसामान्या इति चिन्त्यम् । सप्त-
दशं स्थानम् ॥ १७ ॥ प्रत्येकं पुण्यपापमिति मातापितृकलत्रादिनिमित्तमनुष्ठितं
यद्येन तत्तस्थैवानुष्ठातुर्नान्यस्येत्यष्टादशं स्थानम् ॥ १८ ॥ एतदन्तर्गतो वृद्धा-
न्निप्रायेण शेषग्रन्थः । अन्ये तु व्याचक्षते । सोपकलेशो गृहवास इत्यादिषु षट्सु स्था-
नेषु सप्रतिपक्षेषु स्थानत्रयम् । एवं च बहुसाधारणेति चतुर्दशम् ॥ १४ ॥ प्रत्येकमिति
पञ्चदशम् ॥ १५ ॥ अनित्यमेव मनुष्याणामप्यायुः कुशाग्रजलविन्दुवच्चञ्चलं सोपक्रम-
त्वादल्पसारं तद्वलं गृहाश्रमेणेति षोडशम् ॥ १६ ॥ बहु खलु पापं कर्म । चशब्दात्कि-
ष्टं च । ब्रह्मेव च पापकर्म चारित्रमोहनीयादि निर्वर्तितं मयेति गम्यम् । श्रामण्यप्राप्ता-
वप्येवं कुड्रबुद्धिप्रवृत्तेर्न किञ्चिद्गृहाश्रमेणेति सप्तदशम् ॥ १७ ॥ पापानां पुण्यानां च
कृतानां खलुशब्दः कारितानुमतविशेषणार्थः । योगैस्त्रिभिः पूर्वमन्यत्रवे दुश्चरितानां
प्रमादतश्चरितानाम् । दुःपराक्रान्तानां मिथ्यात्वाविरतिकषायजदुःपरिक्रान्तजनितानां
दुःपराक्रान्तानामिह दुश्चरितं मद्यपानानृतज्ञाषणादि । दुःपरिक्रान्तानि वधवन्धादी-
नि । तदेवंभूतानां कर्मणां वेदयित्वा मोक्षो नास्त्यवेदयित्वा । अनेन सकर्मकमोक्षव्य-
वहेदः । तपसा क्षपयित्वा । अनशनप्रायश्चित्तादिना तपसा प्रलयं नीत्वा । इह वेदन-
मुदयप्राप्तस्य व्याधेरिव । अनारब्धस्य क्रमशोऽनन्यनिबन्धनपरिकलेशेन तपः ।
क्षपणं तु सम्यगुपक्रमेणानुदीर्णोदीरणक्षपणवत् । अतस्तपोऽनुष्ठानमेव श्रेयो न
किञ्चिद्गृहवासेनेत्यष्टादशम् ॥ १८ ॥ अत्राष्टादशस्थानव्यतिकर उक्तानुक्तार्थसंग्रहपरः
श्लोक इति जातिपरो निर्देश इत्येकवचनम् ॥

(अर्थ.) तं जहा इत्यादि सूत्र. (तं जहा के०) तद्यथा एटले ते अठार स्था-
नक आ रीते— (हंजो के०) हे शिष्यो ! (दुस्समाइ के०) दुःखमायां एटले आ
अधम दुःखमा कालमां जीवो जे ते (दुप्पजीवी के०) दुःप्रजीविनः एटले घणा
दुःखथी पोताना जीवित राखनारा एवा ठे. अर्थात् हमणां कालदोषथी मोटा राजा-
दिकने पण घणा दुःख जोगववा पडे ठे, अने सुखोपजोग जोइये तेवा मलता नथी.
माटे माठी गतिमां लइ जनार एवो गृहस्थाश्रम आ समयमां शुं कामनो ? एवो वि-
चार करवो. ए प्रथम स्थान अयुं. (१) आ दुःखमा कालने विषे (गिहिणं के०)

गृहिणां एटले गृहस्थना (कामजोगा के०) कामजोगाः एटले कामजोग जे ते (ल-
हुसगा के०) लघवः एटले फोतरानी पेठे तुठ असार ठे. अने (इत्तरिआ
के०) इत्तराः एटले कृणिक ठे. तथा परिणामे कडवा ठे. माटे आ कालमां गृ-
हस्थाश्रम शुं कामनो ? एवो विचार करवो. ए वीजुं स्थान थयुं. (१) तेमज (चु-
ज्जो अ के०) जूयश्च एटले फेरवली दुःखमा कालने विषे (मणुस्ता के०) मनुष्याः
एटले मनुष्य जे ते (सायवहुला के०) स्वातिवहुलाः एटले घणी माया (कपट) कर-
नारा ठे, अर्थात् मायार्थी घणोज आकरो कर्मबंध थाय ठे. माटे गृहस्थाश्रम शा का-
मनो ? एवो विचार करवो. आ त्रीजुं स्थान थयुं. (२) तेमज (इमे अ के०) इदं
च एटले आ (मे के०) मे एटले मारुं (दुखे के०) दुःखं एटले दुःख जे ते (चि-
रकालोवघायि के०) चिरकालोपस्थायि एटले घणा काल सुधी रहेवावाहुं एवुं (न
नविस्सइ के०) न नविष्यति एटले नथी. अर्थात् नरकादि गतिमां जे मे दुःख
सह्या ठे, तेना प्रमाणमां आ संयम पावतां मने जे दुःख थाय ठे ते कशी गणतिमां
नथी. वक्षी आ संयमदुःख खमवार्थी कर्मनिर्जरा थाय ठे. माटे ए मूकीने गृहस्था-
श्रममां शुं सुख ठे ? गृहस्थाश्रममां आरंज समारंज होवार्थी नरक प्राप्ति थाय ठे.
एवो विचार करवो. आ चतुर्थ स्थान थयुं. (४) तेमज (उमजणपुरकारे के०) अम-
जनपुरस्कारः एटले हलका माणसने पण मान आपवो पडे ठे. अर्थात् चारित्री
साधुनी तो राजा, मंत्री, श्रेष्ठी प्रमुख लोको वंदनादिक वडे पूजा करे ठे, अने
चारित्रथी ब्रष्ट थएल पुरुषने तो पोतानुं कार्य साधवा माटे हलका माणसनी पण
हाजी करवी पडे, तेमज राजा अधर्मी होय तो ब्रष्टचारित्रीने वेठ प्रमुख दुःख प-
ण खमवुं पडे. माटे गृहस्थाश्रममां शुं सुख ठे ? एवो विचार करवो. ए पांचमुं स्थान
थयुं. (५) तेमज (वंतस्स के०) वान्तस्य एटले पूर्वे वमेला, त्याग करेला एवा विप-
यनुं (पडिआयणं के०) प्रत्यापानं एटले फरिथी पान करवुं ए निंद्य ठे. अर्थात् एतुं
खावुं ए श्वानादि नीच प्राणिनो स्वजाव ठे, सत्पुरपो आ वातनी निंदा करे ठे, तेमज
एथी दुःख तथा रोग थाय ठे. मे दीक्षाने थवसरे सर्वे कामजोग वम्या ठे, हवे जो
एतुं पावुं ग्रहण करीश तो ते एतुं खावा समान ठे. माटे गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ?
एवो विचार करवो. ए ठहुं स्थान थयुं. (६) तेमज (अहरगश्वासोवसंपया के०)
अधरगतिवासोपसंपत् एटले संयमनो त्याग करवार्थी नीच गतिने विषे जेथी स्थिति
थाय एवा कर्मनुं बंधन थाय ठे, के जेथी नारकी तिर्यच प्रमुख नीच गतिमां जवुं प-
डे ठे. माटे एवा गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए सातमुं स्थान
थयुं. (७) तेमज (गिह्वासमप्पे के०) गृहपाशमध्ये एटले घरमां पासा सरखा स्त्री पुत्र

६४६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

वगेरे परिवारमां (वसंताणं के०) वसतां एटले रहेता एवा (गिहिणं के०) गृहि-
णां एटले गृहस्थोने प्रमाद घणा होवाथी (धम्मे के०) धर्मः एटले धर्म जे ते
(दुह्वहे के०) दुर्लभः एटले दुर्लभ ठे. (खलु के०) निश्चये. जो ए शिष्यना
आमंत्रणने अर्थे ठे. अर्थात् गृहस्थो वगर कारणे एवा स्नेहबंधनमां पडे ठे, माटे
एवा गृहस्थाश्रमवडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए आठमुं स्थान थयुं.
(८) तेमज (आयंके के०) आतङ्कः एटले शीघ्र मृत्यु आपे एवो विपूचिका प्रमुख
रोग जे ते (से के०) तस्य एटले ते धर्मबंधुरहित एवा गृहस्थना (वहाय के०) व-
धाय एटले वधने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. माटे गृहस्थाश्रमवडे शुं
प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए नवमुं स्थान थयुं. (९) तेमज (संकप्पे के०) सं-
कटपः एटले इष्ट वस्तुना वियोगथी अने अनिष्ट वस्तुनी प्रातिथी मनमां रोग सर-
खो जे संकटप विकटप थाय ठे ते (से के०) तस्य एटले ते गृहस्थना (वहाय के०)
वधाय एटले वधने अर्थे (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. अर्थात् मिथ्या संकटप
विकटपथी गृहस्थ पोताना घरनो नाश करे ठे, माटे एवा गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयो-
जन ? एवो विचार करवो. ए दशमुं स्थान थयुं. (१०) तेमज (गिहिवासे के०)
गृहिवासः एटले गृहस्थाश्रम जे ते (सोवक्केसे के०) सोपक्केशः एटले क्लेशवालो ठे.
अर्थात् गृहस्थाश्रममां खेती, व्यापार प्रमुख सर्वे साधनो घणा दुःखदायी होवाथी
तथा घृत लवण विगेरे वस्तुनी चिंता गृहस्थने राखवी पडे ठे, तेथी सत्पुरुषो गृह-
स्थाश्रमने क्लेशवालो गणे ठे. माटे एवा गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार
करवो. ए अग्यारमुं स्थान थयुं. (११) तेमज (परिआए के०) पर्यायः एटले
चारित्र पर्याय जे ते (निरुवक्केसे के०) निरुपक्केशः एटले गृहस्थाश्रममां कहेल
क्केश एमां नथी. माटे एवुं चारित्र मूकी गृहस्थाश्रम स्वीकारवामां शुं लाज ? एवो
विचार करवो. आ बारमुं स्थान थयुं. (१२) तेमज (गिहिवासे के०) गृहिवासः
एटले गृहस्थाश्रम जे ते (बंधे के०) बन्धः एटले कर्मबन्धन रूप ठे. अर्थात्
कर्मबन्धन करनारा व्यापार जेमां करवा पडे ठे. एवा गृहस्थाश्रम वडे मने शुं
प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए तेरमुं स्थान थयुं. (१३) तेमज (परिआए
के०) पर्यायः एटले चारित्र पर्याय जे ते (मुखे के०) मोक्षः एटले कर्मबंधनथी
बुडावनार होवाथी मोक्षरूप ठे. माटे गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार
करवो. ए चउदमुं स्थान थयुं. (१४) तेमज (गिहिवासे के०) गृहिवासः एटले
गृहस्थाश्रम जे ते (सावज्जे के०) सावद्यः एटले प्राणातिपात प्रमुख पापस्थानक-
वालो ठे. माटे ए गृहस्थाश्रमवडे मने शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए

५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

नृणः । मंदनग तव महिला धुत्ते लग्गा । ताए तव एयं कयं ए पत्तियं ति । मूलदे-
 वेण नृणः । एहि वच्चामो जा ते दरिसेमि । जदि ए पत्तियसि ताहे गया अन्नाए
 बेसाए वियाले उवासो मग्गिउं । ताए दिस्सो तन्न एगंसि पएसे ठिया । सो धुत्तो
 आगउं । इयरी वि धुत्तेण सह पिबेउमाढत्ता । इमं च गायइ ॥ इरिमंदिरपत्तहारउं
 महु कंतु गतो वणिजारउं ॥ वरिसाण सयं च जीवउ सा जीवंतु घरं कयाइ एउ ॥
 मूलदेवो नृणः । कयलीवणपत्तवेढिया पइ नृणामि । देव जं महलएण गज्जाती मु-
 णउ तं मुहुत्तमेव पन्ना मूलदेवेण नृणति । किं धुत्ते तउं पन्नाए निगंतूणं पुणरवि आ-
 गउं तीय पुरउं ठिउं । सा सहसा संजंता अपुठिया । तउं खाणपिवणे वट्टंते तेण वाणि-
 णं सबं तीए गीयपच्चत्तयं संचारियं । एसो लोइउं हेऊ । लोउत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे
 एवं सीसो वि केइ पयत्ते असदहंतो कालेण विद्यादीहिं देवतं आयं पइत्ता सदहावे-
 यवो । तथा दवाणुउंगे वि पडिवाइं नाऊण तथा विसेसणवहुलो हेऊ कायवो । जहा
 कालजावणा हवइ । तउं सो णावगइइ एगयं कुत्तियावणचच्चरी वा कवइ । जहा
 सिरिगुत्तेण उदुए कया । उक्तो यापकहेतुः । सांप्रतं स्थापकहेतुमधिकृत्याह । लोगस्स
 मप्रजाणण थावगहेऊ उदाहरणं ॥ ७७ ॥ अस्य व्याख्या ॥ लोकस्थ चतुर्दशरज्ज्वात्म-
 कस्य मध्यज्ञानम् । किम् । स्थापकहेतावुदाहरणमित्यद्वारार्थः । ज्ञावार्थः कथानकादव-
 सेयस्तच्चेदम् । एगो परिवायगो हिंडइ । सो य परूवेइ । खेत्ते दाणाई सफलं ति कहु
 समखेत्ते कायवं । अहं लोअस्स मप्रं जाणामि ए पुण अन्नो । तो लोगो तमाढाति ।
 पुठिउं य संतो चउसु वि दिसासु खीलए णिहणिकण रज्जूए पमाणं काऊण माइ-
 ठाणिउं नृणः । एयं लोयमप्रं ति । तउं लोउं विम्हयं गइइ । अहो नृद्वारएण जा-
 णियं ति । एगो य सावउं तेण नायं । कहं धुत्तो लोयं पयारेइ ति । तो अहं पि वंचा-
 मि ति । कविऊण नृणियं । ए एस लोयमप्रो उद्वो तुमं ति । तउं सावएण पुणो मवेऊण
 अस्सो देसो कहिउं जहेस लोयमप्रो ति । लोगो तुठो । अस्से नृणंति । अणेगठाणेसु अन्नं
 अन्नं मप्रं परूवंतयं दहूण विरोधो चोइयत्ति । एवं सो तेण परिवायगो णिप्पिठपसिणवा-
 गरणो कउं । एसो लोइउं थावगहेऊ लोउत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुतीसु असंजाव-
 णिजासग्गाहरउं सीसो एवं चैव पसवेयवो । दवाणुजोगेण साहुणा तारिसं जाणियवं ता-
 रिसो य परको गेहियवो । जस्स पुरोउत्तरं चैव दाउं न तीरइ । पुवावरविरुद्धो दोसो य ए
 हवइ । उक्तः स्थापकः सांप्रतं व्यंसकमाह । सा सगडतित्तिरी वंसगंसि हेउम्मि होइ
 नायवा ॥ व्याख्या ॥ सा शकटतित्तिरी व्यंसकहेतौ जवति ज्ञातव्येत्यद्वारार्थः । ज्ञावार्थः
 कथानकादवसेयस्तच्चेदम् । जहा एगो गामेद्वगो सगडं कठाण नरेऊण एगरं गइइ ।
 तेण गइंतेण अंतरा एगा तित्तिरी मश्या दिठा । सो तं गिणहेऊण सगडस्स उवरिं प-

पंदरमुं स्थानक थयुं. (१५) तेमज (परिआए के०) पर्यायः एटले चारित्रपर्याय (अणवळे के०) अवनद्यः एटले पापरहित ठे. माटे गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन? एवो विचार करवो. ए सोलमुं स्थानक थयुं. (१६) तेमज (गिहिणं के०) गृहिणां एटले गृहस्थना (कामजोगा के०) कामजोगाः एटले कामजोग जे ते (बहुसाहा- रणा के०) बहुसाधारणाः एटले चोर, जार, राजा विगेरेने सरखा ज ठे. माटे एवा गृहस्थाश्रम वडे शुं प्रयोजन ? एवो विचार करवो. ए सत्तरमुं स्थानक थयुं. (१७) तेमज गृहस्थाश्रममां (पुन्नपावं के०) पुण्यपापं एटले पुण्य पाप जे ते (पत्तेअं के०) प्रत्येकं एटले जे करे तेने ठे. अर्थात् माता, पिता स्त्री इत्यादिकने अर्थे करेलुं पाप जे करे ठे तेनेज लागे ठे. (जो के०) अरे (मणुआण के०) मनुजानां एटले मनु- प्योनुं (जीविए के०) जीवितं एटले आयुष्य जे ते (अणिच्चे के०) अनित्यं एटले अनित्य एवुं (खलु के०) निश्चये ठे. कारण के, ते आयुष्य (कुसग्गजलविंडुचंचले के०) कुशाग्रजलविंडुचंचलं एटले दर्जनी अणी उपर रहेला जलविंडु समान ठे. अर्थात् उपक्रम घणा होवाथी आउखुं जलविंडुसमान चंचल ठे. (च के०) पुनः (जो के०) अरे ! मे (बहुं के) बहु एटले घणुं (पावं के०) पापं एटले पाप अर्थात् संक्लेश- वालुं एवुं (कम्मं खलु के०) कर्म खलु एटले चारित्र मोहनीय प्रमुख कर्म जे ते ज (पंगडं के०) प्रकृतं एटले कखुं ठे. जेथी चारित्र दीधा पठी पण मने एवी कुड्र बुद्धि उत्पन्न थाय ठे. (च के०) पुनः (जो के०) अरे (पुर्विं के०) पूर्व एटले पूर्वे (कडाणं के०) कृतानां एटले करेला एवा (पावाणं कम्माणं के०) पापानां कर्मणाम् एटले ज्ञानावरणीयादि तथा अशातावेदनीयादि पापकर्मोनुं तथा (डुच्चिणाणं के०) डुश्चरितानां एटले पूर्वजवे प्रमादकपायादिकना वशधी मयपान प्रमुख जे दुष्टकर्म करेला होय तेमनुं तथा (डुप्पडिकंताणं के०) डुःपराक्रान्तानां एटले मिथ्यात्व, अविरति विगेरेथी प्राणिवध प्रमुख जे कर्म कस्या होय तेमनुं फल (वेइत्ता खलु के०) वेदयित्वा खलु एटले जोगव्या पठीज (मुखो के०) मोक्षः एटले मोक्ष थाय ठे. पण (अवेइत्ता के०) अवेदयित्वा एटले पूर्वाक्त कर्म जो- गव्या विना मोक्ष (नत्ति के०) नास्ति एटले नथी. (वा के०) अथवा पूर्वाक्त क- र्मोने (तवसा के०) तपसा एटले अनशन प्रमुख तपस्या वडे (जोसइत्ता के०) द्दपयित्वा एटले खपावीनेज मोक्ष थाय ठे, ते विना यतो नथी. ए (अठारसमं के०) अष्टादशं एटले अठारमुं (पयं के०) पदं एटले पद (जवइ के०) जवति एटले थाय ठे. ॥१७॥ (च के०) पुनः (अत्र के०) आ अठार स्थानकमां कहेस वात उपर (सिलोगो के०) श्लोकः एटले श्लोक जे ते (जवइ के०) जवति एटले ठे.

अर्थात् अठार स्थानमां कहेली तथा न कहेली वातनो संग्रह करनार श्लोक आग-
द कहीशुं ते ठे. ॥

(दीपिका.) तत्र प्रथमं स्थानकमाह । तद्यथेत्युदाहरणे । हं चो दुःखमायां दुःप्र-
जीविन इति । हंचो शिष्यामन्त्रणे । दुःखमायामधमकालरूपायां कालदोषादेव दुःखे-
न कृत्रेण प्रकर्षेण उदारन्नोगापेक्षया जीवितुं शीला दुःप्रजीविनः । प्राणिन इति ग-
म्यते । नरेन्द्रादीनामप्यनेकदुःखप्रयोगदर्शनात् । उदारन्नोगरहितेन विटम्बनाप्रा-
येण कुगतिहेतुना किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति प्रथमं स्थानम् ॥ १ ॥
अथ द्वितीयस्थानमाह । तथा लघव इत्वरा गृहिणां कामन्नोगाः । दुःखमायामिति व-
र्त्तते । सन्तोऽपि लघवस्तुष्टाः प्रकृत्यैव तुषमुष्टिवदसारा इत्वरा अल्पकाला गृहिणां
गृहस्थानां कामन्नोगा मदनकामप्रधानाः शब्दादयो विषया विपाककटवश्च न देवाना-
मिव विपरीताः । अतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति द्वितीयं स्थानम् ॥ २ ॥
अथ तृतीयस्थानमाह । तथा नूयश्च शातबहुला मनुष्याः । चुक्तेष्वपि कामन्नोगेषु पुनरपि
सुखाजिलाषिण एव मनुष्याः । अतः किं कामन्नोगैः । संप्रत्युपेक्षितव्यमिति तृतीयं स्था-
नम् ॥ ३ ॥ अथ चतुर्थस्थानमाह । तथा इदं च मे दुःखं न चिरकालोपस्थाधि नवि-
ष्यति । इदं च अनुनूयमानं मम श्रामण्यमनुपालयतो दुःखं शारीरमानसं कर्मफलं
परीषहजनितं चिरकालमुपस्थातुं शीलं न नविष्यति । श्रामण्यपालनेन परीषहनि-
राकरणात् कर्मनिर्जरात् संयमराज्यस्य प्राप्तिः । इतरथा महानरकादौ विपर्ययः ।
अतः किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति चतुर्थं स्थानम् ॥ ४ ॥ अथ पञ्च-
मस्थानमाह । उमजणपुरस्कार इति । न्यूनजनपूजा । प्रव्रजितो हि धर्मप्रज्ञावा-
त् राजामात्यादिजिरञ्चुडानासनाञ्जलिप्रग्रहादिभिः पूज्यते । उत्प्रव्रजितेन तु
न्यूनजनस्यापि स्वव्यसनगुप्तयेऽञ्चुडानादि कार्यम् । अधार्मिकराजविषये वा वेष्टि-
प्रायात् कुखरकर्मणो नियमत एव इहैव चेदमधर्मफलम् । अतः किं गृहाश्रमेणेति
संप्रत्युपेक्षितव्यमिति पञ्चमं स्थानम् । एवं सर्वत्र योजनीयम् ॥ ५ ॥ अथ षष्ठं
स्थानमाह । वान्तस्य प्रत्यापानं चुक्तोषितपरिन्नोग इत्यर्थः । अयं च श्वशृगा-
लादिक्लुद्रप्राणिजिराचरितः सतां निन्द्यः पुनर्व्याधिदुःखजनकः । वान्ताश्च न्नोगाः
प्रव्रज्याङ्गीकरणेन । एतत्प्रत्यापानमेवंचूतमेवं चिन्तनीयमिति षष्ठं स्थानम् ॥ ६ ॥
अथ सप्तमस्थानमाह । तथा अधोगतिवासोपसंपत् । अधोगतिर्नरकगतिस्तिर्यग्ग-
तिर्वा तस्यां वसनमधोगतिवासः । एतन्निमित्तचूतं कर्म गृह्यते । तस्योपसंपत् । सा-
मीप्येनाङ्गीकरणं यदेतदुत्प्रव्रजनमेवं चिन्तनीयमिति सप्तमं स्थानम् ॥ ७ ॥ अ-

थाष्टमं स्थानमाह । जो इत्यामन्त्रणे । गृहिणां गृहस्थानां धर्मः परमनिर्वृतिजनको
 दुर्लभ एव । किं कुर्वतां गृहिणाम् । गृहपाशमध्ये वसताम् । अत्र गृहशब्देन पाशक-
 द्वापाः पुत्रकलत्रादयो गृह्यन्ते । तन्मध्ये वसतामनादिजवाच्यासादकारणं स्नेहव-
 न्धनमेतच्चिन्तनीयमित्यष्टमं स्थानम् ॥ ७ ॥ अथ नवमस्थानमाह । तथा आत-
 ङ्कः सद्योघाती विषूचिकादिदोगः । से इति तस्य गृहिणो धर्मवन्धुरहितस्य वधाय
 विनाशाय जवति । तथाविधवधश्चानेकवधहेतुरेवं चिन्तनीयमिति नवमं स्थानम् ॥ ८ ॥
 अथ दशमं स्थानमाह । तथा संकल्प इष्टानिष्टविप्रयोगप्राप्तेर्यो मनःसवन्धी आत-
 ङ्कः स तस्य गृहिणः तथाचेष्टायोगात् मिथ्याविकल्पाच्यासेन प्रग्रहादिप्राप्तेर्वधाय
 जवत्येतच्चिन्तनीयमिति दशमं स्थानम् ॥ ९ ॥ अथैकादशं स्थानमाह । गृहवासो गृहा-
 श्रमः सोपक्लेशः सह उपक्लेशेन वर्तते यः स सोपक्लेशः । उपक्लेशाः कृपिपाशुपाल्य-
 वाणिज्याद्यनुष्ठानगताः पण्डितजनगर्हिताः शीतोष्णश्रमादयो घृतलवणचिन्तादयश्चे-
 त्येवं चिन्तनीयमित्येकादशं स्थानम् ॥ १० ॥ अथ द्वादशं स्थानमाह । पर्याय ए-
 जिरेवोपक्लेशै रहितः । दीक्षापर्यायोऽनारम्भी चिन्तापरिवर्जितः श्लाघनीयो वि-
 डुषामिति चिन्तनीयमिति द्वादशं स्थानम् ॥ ११ ॥ अथ त्रयोदशं स्थानमाह । तथा
 वन्धो गृहवासः । सदा तद्धेतुवन्नुष्ठानात् कोशकारकीटवदित्येवं चिन्तनीयमिति त्र-
 योदशं स्थानम् ॥ १२ ॥ अथ चतुर्दशं स्थानमाह । तथा पर्यायो मोक्षो निरन्तरं क-
 र्मनिगडानामपगमनेन मुक्तवदित्येवं चिन्तनीयमिति चतुर्दशं स्थानम् ॥ १३ ॥
 अथ पञ्चदशं स्थानमाह । अत एव गृहवासः सावद्यः सपापः प्राणातिपातमृपावादा-
 दीनां पञ्चानामाश्रवाणां सेवनादिति चिन्तनीयमिति पञ्चदशं स्थानम् ॥ १४ ॥ अथ
 षोडशं स्थानमाह । पर्याय एवमनवद्योऽपापोऽहिंसादिपालनात्मकत्वादेतच्चिन्तनीयमिति
 षोडशं स्थानम् ॥ १५ ॥ अथ सप्तदशं स्थानमाह । बहुसाधारणा गृहिणां काम-
 जोगा इति । गृहिणां गृहस्थानां कामजोगाः साधारणाश्चोरराजकुलादिसामान्याः ।
 पूर्ववदेतच्चिन्तनीयमिति सप्तदशं स्थानम् ॥ १६ ॥ अथाष्टादशं स्थानमाह । तथा
 प्रत्येकं पुण्यपापमिति । मातापितृकलत्रादिनिमित्तमप्यनुष्ठितं पुण्यपापं प्रत्येकं पृथक्
 पृथक् येनानुष्ठितं तस्य कर्तुरेव तदिति ज्ञावार्थः । एवमष्टादशं स्थानम् ॥ १७ ॥
 जवद् अ इष्ठ सिलोगो । जवति चात्र श्लोकः । अत्रेति अष्टादशस्थानानां संबन्धे । उ-
 क्तानुक्तसंग्रहपर इत्यर्थः । श्लोक इति च जातिपरो निर्देशस्ततश्च श्लोकजातिरनेक-
 जेदा जवतीति प्रज्ञूतश्लोकोपन्यासेऽपि न विरोधः ॥

(टीका.) तद्यथेत्यादि । तद्यथेत्युपन्यासार्थः । हंजो डुःखमायां डुःप्रजीविन

६५० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

इति । हंजो शिष्यामन्त्रणे । दुःखमायामधमकाळाख्यायां काळदोषादेव दुःखेन
कृत्वेण प्रकर्षेणोदारजोगापेक्षया जीवितुं शीलं येषां ते दुःखप्रजीवनः । प्राणिन इति
गम्यते । नरेन्द्रादीनामप्यनेकदुःखप्रयोगदर्शनात् । उदारजोगरहितेन च विडम्बनाप्रा-
येण कुगतिहेतुना किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति प्रथमं स्थानम् ॥१॥ तथा ल-
घव इत्वर गृहिणां कामजोगाः । दुःखमायामिति वर्तते । सन्तोऽपि लघवस्तुष्टाः प्रकृत्यैव
तुषमुष्टिवदसाराः । इत्तरा अद्वयकालाः । गृहिणां गृहस्थानां कामजोगा मदनकामप्रधानाः
शब्दादयो विषया विपाककटवश्च न देवानामिव विपरीताः । अतः किं गृहाश्रमेणेति सं-
प्रत्युपेक्षितव्यमिति द्वितीयं स्थानम् ॥२॥ तथा जूयश्च स्वातिबहुला मनुष्या दुःखमाया-
मिति वर्तते एव । पुनश्च स्वातिबहुला मायाप्रचुरा मनुष्या इति प्राणिनो न कदाचिद्विश्र-
म्भहेतवोऽस्मी । तद्गृहितानां च कीदृक्सुखम् । तथा मायाबन्धहेतुत्वेन दारुणतरो बन्ध इति
किं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति तृतीयं स्थानम् ॥३॥ तथा इदं च मे दुःखं न चिर-
कालोपस्थायि न विष्यति । इदं चानुजूयमानं मम श्रामण्यमनुपालयतो दुःखं शारीरमा-
नसं कर्मफलं परीषहजनितं न चिरकालमुपस्थातुं शीलं न विष्यति । श्रामण्यपालनेन
परीषह निराकृतेः । कर्म निर्जरणात्संयमराज्यप्राप्तेः । इतरथा महानरकादौ विपर्ययोऽतः किं
गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति चतुर्थं स्थानम् ॥४॥ तथा उमजण त्ति न्यूनजनपूजा ।
प्रव्रजितो हि धर्मप्रज्ञावाद्वाजासात्यादिचिरच्युठानासनाञ्जलिप्रग्रहादिभिः पूज्यते ।
उत्प्रव्रजितेन तु न्यूनजनस्यापि स्वव्यसनगुप्तयेऽच्युठानादि कार्यमधार्मिकराजविषये
वा वैष्टिप्रयोक्तुः खरकर्मणो नियमत एव इहैवेदमधर्मफलमतः किं गृहाश्रमेणेति संप्र-
त्युपेक्षितव्यमिति पञ्चमं स्थानम् ॥ ५ ॥ एवं सर्वत्र क्रिया योजनीया । तथा वान्तस्य
प्रत्यापानं शुक्तोऽपि परिजोग इत्यर्थः । अयं च श्वश्रुगालादिदुद्रसत्त्वाचरितः सतां निन्यो
व्याधिदुःखजनकः । वान्ताश्च जोगाः प्रव्रज्याङ्गीकरणेनैतत्प्रत्यापानमप्येवं चिन्तनीय-
मिति षष्ठं स्थानम् ॥६॥ तथा धरगतिवासोपसंपत् । अधोगतिर्नरकतिर्यग्गतिस्तस्यां वसन-
मधोगतिवासः । एतन्निमित्तञ्चूतं कर्म गृह्यते । तस्योपसंपत् सामीप्येनाङ्गीकरणम् । यदेत-
दुत्प्रव्रजनमेवं चिन्तनीयमिति सप्तमं स्थानम् ॥७॥ तथा दुर्लभः खलु ज्ञो गृहिणां धर्म
इति । प्रमादबहुलत्वाद्दुर्लभ एव । ज्ञो इत्यामन्त्रणे । गृहस्थानां परमनिर्वृतिजनको धर्मः ।
किं विशिष्टानामित्याह । गृहपाशमध्ये वसतामित्यत्र गृहशब्देन पाशकटपाः पुत्रकलत्राद-
यो गृह्यन्ते । तन्मध्ये वसतामनादिजवाज्यासादकारणं स्नेहबन्धनमेतच्चिन्तनीयमित्यष्ट-
मं स्थानम् ॥८॥ तथा आतङ्कस्तस्य वधाय नवति । आतङ्कः सद्योघाती विषूचिकादिदोगः ।
तस्य गृहिणो धर्मबन्धुरहितस्य वधाय विनाशाय नवति । तथा वधश्चानेकवधहेतुरेवं चि-
न्तनीयमिति नवमं स्थानम् ॥ ९ ॥ तथा संकटपस्तस्य वधाय नवति । संकटप इष्टानिष्ट-

वियोगप्राप्तिजो मानसश्चातङ्कः । तस्य गृहिणस्तथाचेष्टायोगान्मिथ्याविकल्पान्यासेन
 ग्रहादिप्राप्तेर्विधाय नवत्येतच्चिन्तनीयमिति दशमं स्थानम् ॥१०॥ तथा सोपक्वेशो गृहि-
 वास इति । सहोपक्वेशैः सोपक्वेशो गृहाश्रमः । उपक्वेशाः । कृपिपाशुपात्यवाणिज्याद्यनु-
 ष्ठानानुगताः पण्डितजनगर्हिताः शीतोष्णश्रमादयो घृतलवणचिन्तादयश्चेत्येवं चिन्तनीय-
 मित्येकादशं स्थानम् ॥११॥ तथा निरुपक्वेशः पर्याय इति । एत्तिरेवोपक्वेशैरहितः प्रव-
 ज्यापर्यायः । अनारम्भी कुचिन्तापरिवर्जितः श्लाघनीयो विदुषामित्येवं चिन्तनीयमिति
 द्वादशं स्थानम् ॥१२॥ तथा बन्धो गृहिवासस्तद्धेतुत्वनुष्ठानात् कोशकारकीटवदित्येतच्चिन्त-
 नीयमिति त्रयोदशं स्थानम् ॥ १३ ॥ ॥ तथा मोक्षः पर्यायोऽनवरतं कर्मनिगडवि-
 गमान्मुक्तवदित्येवं चिन्तनीयमिति चतुर्दशं स्थानम् ॥ १४ ॥ ॥ अतएव सावद्यो
 गृहवास इति । सावद्यः सपापः प्राणातिपातमृषावादादिप्रवृत्तेरेतच्चिन्तनीयमिति
 पञ्चदशं स्थानम् ॥ १५ ॥ एवमनवद्यः पर्याय इत्यपाप इत्यर्थः । अहिंसादिपालना-
 त्मकत्वादेतच्चिन्तनीयमिति षोडशं स्थानम् ॥ १६ ॥ तथा बहुसाधारणा गृहिणां
 कामजोगा इति । बहुसाधारणाश्चोरजारराजकुलादिसामान्या गृहिणां गृहस्थानां
 कामजोगाः । पूर्ववदित्येतच्चिन्तनीयमिति सप्तदशं स्थानम् ॥ १७ ॥ तथा प्रत्येकं
 पुण्यपापमिति । मातापितृकलत्रादिनिमित्तमप्यनुष्ठितं पुण्यपापं प्रत्येकं प्रत्येकं पृथक्
 पृथक् येनानुष्ठितं तस्य कर्तुरेवैतदिति ज्ञावार्थः । एवमष्टादशं स्थानम् ॥ १८ ॥
 एतदन्तर्गतो वृद्धान्निप्रायेण शेषग्रन्थः समस्तोऽत्रैव । अन्ये तु व्याचक्षते । सोपक्वेशो
 गृहिवास इत्यादिषु पदसु स्थानेषु सप्रतिपक्षेषु स्थानत्रयं गृह्यते । एवं च । बहुसाधा-
 रणा गृहिणां कामजोगा इति चतुर्दशं स्थानम् ॥१४॥ प्रत्येकं पुण्यपापमिति पञ्चदशं
 स्थानम् ॥१५॥ शेषाण्यभिधीयन्ते । तथा अनित्यं खलु अनित्यमेव नियमतः । जो इत्यामन्त्र-
 णे । मनुष्याणां पुंसां जीवितमायुः । एतदेव विशेष्यते । कुशाग्रजलविन्दुचञ्चलं सोपक्रम-
 त्वादानेकोपद्रवविषयत्वादत्यन्तासारम् । तदलं गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति षो-
 डशं स्थानम् ॥१६॥ तथा बहु च खलु जो पापं कर्म प्रकृतम् । बहु च । चशब्दात् क्लिष्ट-
 म् । खलुशब्दोऽवधारणे । वदेव पापं कर्म चारित्रमोहनीयादि प्रकृतं निर्वर्त्तितं मयेति
 गम्यते । श्रामण्यप्राप्तावप्येवं ह्युद्भुद्भिः प्रवृत्तेः । नहि प्रकृतक्लिष्टकर्मरहितानामेवमकुश-
 ला बुद्धिर्नवत्यतो न किञ्चित् गृहाश्रमेणेति संप्रत्युपेक्षितव्यमिति सप्तदशं स्थानम् ।
 तथा पापानां चेत्यादि । पापानां चापुण्यरूपाणां चशब्दात्पुण्यरूपाणां च खलु जो
 कृतानां कर्मणाम् । खलुशब्दः कारितानुमतविशेषणार्थः । जो इति श्राम्यामन्त्रणे ।
 कृतानां मनोवाक्काययोगैरोद्यतो निर्वर्त्तितानां कर्मणां ज्ञानावरणीयाद्यज्ञानवेदनीया-
 दीनां प्राक् पूर्वमन्यजन्मसु दुश्चरितानाम् । प्रमादकपायजपुश्चरितजनितानि दुश्च-

६५९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

रितानि । कारणे कार्योपचारात् । दुश्चरितहेतूनि वा दुश्चरितानि । कार्यं कारणो-
पचारात् । एवं दुःपराक्रान्तानां मिथ्यादर्शनाविरतिजदुःपराक्रान्तजनितानि दुःपराक्रा-
न्तानि । हेतौ फलोपचारात् । दुःपराक्रान्तहेतूनि वा दुःपराक्रान्तानि फले हेतूपचारात् ।
इह च दुश्चरितानि मद्यपानाश्लीलानृतजापणादीनि । दुःपराक्रान्तानि बध्वन्धनादीनि ।
तदमीषामेवंचूतानां कर्मणां वेदयित्वानुचूय । फलमिति वाक्यशेषः । किम् । मोक्षो जवति
प्रधानपुरुषार्थो जवति । नास्त्यवेदयित्वा न जवत्यननुचूय । अनेन सकर्मकमोक्षव्यव-
हेदमाह । इष्यते च स्वल्पकर्मोपेतानां कैश्चित्सहकारिनिरोधतस्तत्फलादानवादि-
जिस्तत्तदपि नास्त्यवेदयित्वा मोक्षस्तथारूपत्वात् । कर्मणः स्वफलादाने कर्मत्वायोगात् ।
तपसा वा कृपयित्वा अनशनप्रायश्चित्तादिना वा विशिष्टहायोपशमिकशुभजावरू-
पेण तपसा प्रलयं नीत्वा । इह च वेदनमुदयप्राप्तस्य व्याधेरिवानारब्धोपक्रमस्य क्रम-
शोऽनन्यनिबन्धनपरिक्लेशेन तपः । कृपणं तु सम्यगुपक्रमेणानुदीर्णोदीरणदोषकृप-
णवदन्यनिमित्तमक्रमेणापरिक्लेशमित्यतस्तपोऽनुष्ठानमेव श्रेय इति न किञ्चिद्गृहाश्रमे-
णेति संप्रत्युपेक्षितव्यमित्यष्टादशं पदं जवत्यष्टादशं स्थानं जवति । जवति चात्र-
श्लोकः । अत्रेत्यष्टादशस्थानार्थव्यतिकर उक्तानुक्तार्थसंग्रहपर इत्यर्थः । श्लोक
इति च जातिपरो निर्देशः । ततः श्लोकजातिरनेकज्ञेदा जवतीति प्रचूतश्लोकोप-
न्यासेऽपि न विरोधः ॥

जया य चयई धम्मं, अणज्जो जोगकारणा ॥

से तन्न मुञ्चिण् बाले, आयइं नावबुद्धि ॥ १ ॥

(अवचूरिः) यदा चैवमष्टादशव्यावर्त्तनकारणजावेऽपि त्यजति चारित्रधर्मम-
नायो म्लेढचेष्टितः स तेषु जोगेषु मूर्धितो बालोऽज्ञ आगामिकालं नावबुध्यते ॥ १ ॥

(अर्थ.) ते आ रीते. जया अ इत्यादिसूत्र. उपर कहेल अठार स्थानक विचार
करवा योग्य ठता पण (अणज्जो के०) अनार्थः एटले म्लेढ नथी पण म्लेढ सरखा
जे साधु (जोगकारणा के०) जोगकारणात् एटले शब्द, स्पर्श प्रमुख विषय जोग-
ववाना हेतुथी (धम्मं के०) धर्म एटले चारित्र धर्म प्रत्ये (जया के०) यदा ए-
टये ज्यारे (चयइ के०) त्यजति एटले त्याग करे. त्यारे (बाले के०) बालः एटले
अज्ञ एवा (से के०) सः एटले ते साधु (तन्न के०) तत्र एटले ते शब्द प्रमुख
विषयोने विषे (मुञ्चिण् के०) मूर्धितः एटले मूर्धा करता ठता (आयइं के०) आ-
यति एटले आवता काल प्रत्ये (नावबुद्धि के०) नावबुध्यते एटले सम्यक्
प्रकारे जाणे नहि. ॥ १ ॥

(दीपिका.) यदा चैवमष्टादशसु स्थानेषु व्यावर्त्तनकारणेषु सत्स्वपि यो बालोऽङ्गो धर्मं चारित्र्यलक्षणं जहाति त्यजति । स आयतिमागामिकालं नावबुध्यते सम्यग् नावगच्छति । किञ्चूतो बालः । अनार्य इव अनार्यो म्लेठचेष्टितः । किमर्थं धर्मं त्यजतीत्याह । जोगकारणाय शब्दादिजोगनिमित्तम् । किञ्चूतो बालः । तत्र मूर्धितः । तेषु जोगेषु मूर्धितो गृहः ॥ १ ॥

(टीका.) जया अ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा चैवमप्यष्टादशसु व्यावर्त्तनकारणेषु सत्स्वपि जहाति त्यजति धर्मं चारित्र्यलक्षणम् । अनार्य इत्यनार्य इवानार्यो म्लेठचेष्टितः । किमर्थमित्याह । जोगकारणाद्वदादिजोगनिमित्तं स धर्मत्यागी तत्र तेषु जोगेषु मूर्धितो गृहो बालोऽङ्ग आयतिमागामिकालं नावबुध्यते न सम्यगवगच्छतीति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

जया उहाविठ होइ, इंदो वा पडिठ ठमं ॥

सवधम्मपरिप्राठो, स पठा परितप्पइ ॥ १ ॥

(श्रवचूरिः) यदावधावितोऽपमृतो जवति संयमसुखविचूतेः । उत्प्रव्रजित इत्यर्थः । इन्द्रवत्पतितः दमां स्वविजवचंशात् । सर्वधर्मेच्यः परिच्रष्टः स पश्चाद्गृहो जूत्वा मनाग्मोहावसाने परितप्यते ॥ २ ॥

(अर्थ.) तेज कहे ठे. जया इत्यादि सूत्र. (ठमं के०) दमां एटले जूमिने विपे (पडिठ के०) पतितः एटले पडेला एवा (इंदो वा के०) इंदो वा एटले देवराज इंद्री पेठे अर्थात् इंद्र जेम पोताना इंद्रपदर्थी च्रष्ट थइने आ मृत्युलोकमां पतन पामे, तेम (जया के०) यदा एटले ज्यारे पूर्वोक्त साधु जे ते (उहाविठ के०) अवधावितः एटले नीकली गएला, अर्थात् चारित्र्यी च्रष्ट एवा (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. त्तारे (स के०) सः एटले ते साधु (सवधम्मपरिप्राठो के०) सर्वधर्मपरिच्रष्टः एटले खंति, अजाव, मइव प्रमुख पूर्वं आचरेला सर्व धर्मर्थी परिच्रष्ट थया ठता (पठा के०) पश्चात् एटले पाठलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले ' आ मे शुं कखुं ' एवी रीते पस्तावो करे ठे. ॥ २ ॥

(दीपिका.) एतदेव दर्शयति । यदा चावधावितोऽपमृतो जवति यः । कोऽर्थः । संयमसुखविचूतेः सकाशात्प्रव्रजित इत्यर्थः । तदा इन्द्रो वा देवराज इव दमां पतितः । स्वविमानविजवचंशेन जूमो पतित इति ज्ञावः । किं० यः । सर्वधर्मपरिच्रष्टः । सर्वधर्मेच्यः दान्त्यादिच्य आत्तेवितेच्योऽपि चावत्प्रतिज्ञमननुपालनात् । लौकिकेच्यो

६५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

वा गौरवादिज्यः परित्रष्टः सर्वतश्च्युतः । पतितो ज्ञूत्वा पश्चात् मनाग् मोहस्यान्ते स परितप्यते । किमिदं मया कार्यं कृतमित्यनुतापं करोति ॥ २ ॥

(टीका.) एतदेव दर्शयति । जय त्ति सूत्रम् । व्याख्या । यदा चावधावितोऽपसृ-
तो जवति संयमसुखविज्ञूतेः । उत्प्रव्रजित इत्यर्थः । इन्द्रो वेति देवराज इव पतितः
द्वां गतः स्वविज्वत्रंशेन जूमौ पतित इति ज्ञावः । दमा जूमिः । सर्वधर्मपरित्रष्टः
सर्वधर्मेज्यः क्षान्त्यादिज्य आसेवितेज्योऽपि यावत्प्रतिज्ञमननुपालनात् लौकिकेज्यो-
ऽपि वा गौरवादिज्यः परित्रष्टः सर्वतश्च्युतः स पतितो ज्ञूत्वा पश्चान्मनाग् मोहा-
वसाने परितप्यते । किमिदमकार्यं मयानुष्ठितमित्यनुतापं करोतीति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

जया अ वंदिमो होइ, पढा होइ अवंदिमो ॥

देवया व चुआ ठाणा, स पढा परितप्पइ ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) यदा च वन्द्यो जवति श्रमणपर्यायस्थो नरेन्द्रादीनां पश्चाद्भव-
त्युन्निष्क्रान्तः सन्नवन्द्यः । तदा च देवतेव स्थानच्युता सती पश्चात्परितप्यत
इति पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे साधु (जया के०) यदा एटले ज्यारे चारित्र रूडी रीते पावता
होय त्यारे प्रथम तो (वंदिउ के०) वन्द्यः एटले वंदना करवाने योग्य एवा
(होइ के०) जवति एटले थाय. (य के०) च एटले अने (पढा के०) पश्चात्
एटले पाठलथी अर्थात् चारित्रनो त्याग करे त्यारे (अवंदिमो के०) अवन्द्यः एटले
वन्दना करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) जवति एटले थाय. (स के०) सः
एटले ते साधु (ठाणा के०) स्थानात् एटले पोताना स्थानकथी (चुआ के०)
च्युता एटले त्रष्ट थएल एवी (देवया व के०) देवतेव एटले देवतानी पेठे (पढाके०)
पश्चात् एटले पाठलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्तावो करे ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यदा च यः संयमवान् सन् नरेन्द्रादीनां वन्द्यो जवति । स पश्चा-
दुन्निष्क्रान्तः संयमरहितः सन्नवन्द्यो जवति । पश्चात् स परितप्यते च । किंवत् ।
स्थानच्युता सती इन्द्रवर्जा देवतेव । परितापार्थः पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) जया अ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च वन्द्यो जवति । श्रमण-
पर्यायस्थो नरेन्द्रादीनां पश्चाद्भवत्युन्निष्क्रान्तः सन्नवन्द्यस्तदा देवतेव का चिदि-
न्द्रवर्जा स्थानच्युता सती । स पश्चात्परितप्यत इत्येतत्पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

जया अ पूज्यो होइ, पढा होइ अपूज्यो ॥

राया व रज्जुपप्रष्ठो, स पढा परितप्पइ ॥ ४ ॥

(अत्रचूरिः) यदा च पूज्यो वस्त्रजक्ताद्यैर्लोकानामिति शेषः । पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यः । राजेव राज्यप्रव्रष्टो महतो जोगाद्धिप्रमुक्तः । स पश्चात्परितप्यते ॥ ४ ॥

(अर्थ.) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु चारित्रना प्रजावथी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (पूज्यो के०) पूज्यः एटले पूजा करवा योग्य एवा (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. अने (पढा के०) पश्चात् एटले चारित्रथी व्रष्ट यथा पढी (अपूज्यो के०) अपूज्यः एटले पूजा करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. (स के०) सः एटले ते साधु (रज्जुपप्रष्ठो के०) राज्यप्रव्रष्टः एटले राज्यथी व्रष्ट थएल एवा (राया व के०) राजेव एटले राजानी पेठे (पढा के०) पश्चात् एटले पाठलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय ठे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) यदा च पूज्यो जवति लोकानां वस्त्रपात्रादिभिः । कुतः । साधुधर्ममाहात्म्यात् । स उत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो जवति लोकानामेव । क इव । राज्यप्रव्रष्टो महतो जोगाद्धियुक्तो राजेवापूज्यो जवति । पुनः स पश्चात् परितप्यते च पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) तथा जय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च पूज्यो जवति वस्त्रजक्तादिभिः श्रामण्यसामर्थ्याद्भोकानां पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो लोकानामेव । तदा राजेव राज्यप्रव्रष्टः । महतो जोगाद्धिप्रमुक्तः स पश्चात्परितप्यत इति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

जया अ माणिमो होइ, पढा होइ अमाणिमो ॥

सिद्धि व कव्वडे ठूढो, स पढा परितप्पइ ॥ ५ ॥

(अत्रचूरिः) यदा च मान्योऽन्युत्थानाज्ञाकरणादिना । पश्चाद्भवत्यमान्यस्तत्परित्यागेन । तदा श्रेष्ठीव कव्वडे छुट्टसन्निवेशे क्षिप्तः सन्परितप्यते ॥ ५ ॥

(अर्थ.) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु शीलना प्रजावथी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (माणिमो के०) मान्यः एटले थायतन थापवुं, थाज्ञा मानवी इत्यादि प्रकार वडे मान थापवा योग्य थाय ठे. अने (पढा के०) पश्चात् एटले शीलथी व्रष्ट यथा पढी (अमाणिमो के०) अमान्यः एटले मान थापवा योग्य नहि एवा (होइ के०) जवति एटले थाय ठे.

६५४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

वा गौरवादिच्यः परित्रष्टः सर्वतश्च्युतः । पतितो जूत्वा पश्चात् मनाग् मोहस्यान्ते स परितप्यते । किमिदं मया कार्यं कृतमित्यनुतापं करोति ॥ २ ॥

(टीका.) एतदेव दर्शयति । जय त्ति सूत्रम् । व्याख्या । यदा चावधावितोऽपस्त-
तो जवति संयमसुखविज्रूतेः । उत्प्रव्रजित इत्यर्थः । इन्द्रो वेति देवराज इव पतितः
द्वां गतः स्वविज्रवत्रंशेन जूमौ पतित इति ज्ञावः । दमा जूमिः । सर्वधर्मपरित्रष्टः
सर्वधर्मेच्यः क्षान्त्यादिच्य आसेवितेच्योऽपि यावत्प्रतिज्ञमननुपालनात् लौकिकेच्यो-
ऽपि वा गौरवादिच्यः परित्रष्टः सर्वतश्च्युतः स पतितो जूत्वा पश्चान्मनाग् मोहा-
वसाने परितप्यते । किमिदमकार्यं मयानुष्ठितमित्यनुतापं करोतीति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

जया अ वंदिमो होइ, पढा होइ अवंदिमो ॥

देवया व चुआ ठाणा, स पढा परितप्पइ ॥ ३ ॥

(अवचूरिः) यदा च वन्द्यो जवति श्रमणपर्यायस्थो नरेन्द्रादीनां पश्चाज्जव-
त्युन्निष्क्रान्तः सन्नवन्द्यः । तदा च देवतेव स्थानच्युता सती पश्चात्परितप्यत
इति पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(अर्थ.) जे साधु (जया के०) यदा एटले ज्यारे चारित्र रूडी रीते पावता
होय त्त्यारे प्रथम तो (वंदिउं के०) वन्द्यः एटले वंदना करवाने योग्य एवा
(होइ के०) जवति एटले थाय. (य के०) च एटले अने (पढा के०) पश्चात्
एटले पाठलथी अर्थात् चारित्रनो त्याग करे त्त्यारे (अवंदिमो के०) अवन्द्यः एटले
वन्दना करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) जवति एटले थाय. (स के०) सः
एटले ते साधु (ठाणा के०) स्थानात् एटले पोताना स्थानकर्षी (चुआ के०)
च्युता एटले त्रष्ट अएल एवी (देवया व के०) देवतेव एटले देवतानी पेठे (पढाके०)
पश्चात् एटले पाठलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्तावो करे ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) यदा च यः संयमवान् सन् नरेन्द्रादीनां वन्द्यो जवति । स पश्चा-
दुन्निष्क्रान्तः संयमरहितः सन्नवन्द्यो जवति । पश्चात् स परितप्यते च । किं वत् ।
स्थानच्युता सती इन्द्रवर्जा देवतेव । परितापार्थः पूर्ववत् ॥ ३ ॥

(टीका.) जया अ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च वन्द्यो जवति । श्रमण-
पर्यायस्थो नरेन्द्रादीनां पश्चाज्जवत्युन्निष्क्रान्तः सन्नवन्द्यस्तदा देवतेव का चिदि-
न्द्रवर्जा स्थानच्युता सती । स पश्चात्परितप्यत इत्येतत्पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

स्क्रिज्जण णगरं पइठो । सो एगेण नगरधुत्तेण पुब्बिउं कहं सगडत्तिरिी लप्पइ ।
तेण गामेद्धएण जसइ । तप्पणाडुयादियाए लप्पति । तउं तेण सस्क्रिण उआह-
णित्ता । सगडं तित्तिरीए सह गहियं । एत्तिलगो चेव किल एस वंसगो त्ति । गुरवो ज-
णंति । तउं सो गामेद्धगो दीणमणसो अहइ । तह य एगो मूलदेवसरिखो मणुसो
आगहइ तेण सो दिठो । तेण पुब्बिउं । किं प्रियायसि अरे देवाणुप्पिया । तेण जणियं
अहमेगेण गोहेण इमेण पगारेण ठविउं । तेण जणियं । मा बीहिह तप्पणाडुयादियं
तुमं सोवयारं मग्ग । माइठाणं सिस्काविउं एवं जवउ त्ति जणिज्जण तस्स सगासं गउं
जणियं चणेण मम जइ सगडेहियंतो मे इयाणिं तप्पणाडुयादियं सोवयारं दवावेहि । एवं
होउ त्ति । घरणीउं महिला संदिठा । अलंकियविज्जूसिया परमेण विणएण एअस्स त-
प्पणाडुयादियं देहि । सा वणसमं उवठिया । तउं सो सागडिउं जणति । मम अंगु-
ली ठिन्ना । इमा चीरेण वेठिया ए सकेमि उडुयालेउं तुमं अडुयादिउं देहि ।
अडुआदिया तेण हठेण गहिया । गामं तेण संपठिउं दोगस्स य कहेइ । जहा मए
सत्तिरिीगेण सगडेण गहिया तप्पणाडुयादिया । ताहे तेण धुत्तेण सगडं विसच्चि-
यं । तं च पसाएज्जण जघा णियत्तिया । एस पुण दूसउं चेव कहाणयवसेण जणिउं । एस
लोइउं दोगुतरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुत्तिजावियस्स तस्स तहा वंसगो पउवति ।
जहा संमं पडिवघइ । दवाणुउगे पुण कुप्पावयणिउं चोइघा । जहा जइ जिणप-
णीए मग्गे अठ्ठि जीवो अठ्ठि घडो अठ्ठित्तं जीवेवि घडेवि दोसुविसेसेण वट्टइत्ति । ते
ए अठ्ठित्तसदतुद्धत्तणेण जीवघडाणं एगत्तं जवति । अह अठ्ठि जावाउं वतिरित्तो
जीवो तेण जीवस्स अजावो जवइत्ति । एस किल एइहमेत्तो चेव वंसगो । दूसगेण पुण
एठ्ठ इमं उत्तरं जाणितवं । जइ जीवघडा अठ्ठित्ते वट्टंति । तम्हा तेसिमेगत्तं संजा-
वेहि । एवं ते सबजावाणं एगत्तं जवति । कहं अठ्ठि घडो अठ्ठि पडो अठ्ठि परमाणु
अठ्ठि डुपएसिए खंधे एवं सबजावेसु अठ्ठिजावो वट्टइ त्ति काउं किं सबजावा एगी-
जवंतु । एठ्ठ सीसो आह कहं पुण एयं जाणियवं सबजावेसु अठ्ठिजावो वट्टइ नय ते ए-
गीजवंति । आयरिउं आह । अणेगंताउं एयं सिस्सइ एठ्ठ दिठंतो । खइरवणस्सइ व-
णस्सई पुण खदिरो पलासो वा एवं जीवो वि णियमा अठ्ठि अठ्ठिजावो पुण जीवो
व होव अन्नो वा धम्माधम्मागासादीणं ति । उक्तो व्यंसकः । सांप्रतं लूषकमधिकृत्या-
ह । तउसगवंसगदूसग हेउम्मि य मोयउं य पुणो ॥ ८८ ॥ व्याख्या ॥ त्रपुष-
व्यंसकप्रयोगे पुनर्लूषके हेतौ च मोदको निदर्शनमिति गाथाद्वारार्थः । जावार्थः क-
थानकादवसेयस्तच्चेदम् । जहा एगो मणुसो तउसाणं जरिणएण सगडेण नयरं पविस-
इ । सो पविसंतो धुत्तेण जसइ । जो एयं तउसाण सगडं खाइघा तस्स तुमं किं

जया अ पूइमो होइ, पढा होइ अपूइमो ॥

राया व रऊपप्रठो, स पढा परितप्पइ ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) यदा च पूज्यो वस्त्रजक्ताद्यैर्लोकानामिति शेषः । पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यः । राजेव राज्यप्रव्रष्टो महतो जोगाद्विप्रमुक्तः । स पश्चात्परितप्यते ॥ ४ ॥

(अर्थ.) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु चारित्रना प्रजावथी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (पूइमो के०) पूज्यः एटले पूजा करवा योग्य एवा (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. अने (पढा के०) पश्चात् एटले चारित्रथी व्रष्ट थया पढी (अपूइमो के०) अपूज्यः एटले पूजा करवा योग्य नहि एवा (होइ के०) जवति एटले थाय ठे. (स के०) सः एटले ते साधु (रऊपप्रठो के०) राज्यप्रव्रष्टः एटले राज्यथी व्रष्ट थएल एवा (राया व के०) राजेव एटले राजानी पेठे (पढा के०) पश्चात् एटले पाठलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय ठे. ॥ ४ ॥

(दीपिका.) यदा च पूज्यो जवति लोकानां वस्त्रपात्रादिभिः । कुतः । साधुधर्ममाहात्म्यात् । स उत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो जवति लोकानामेव । क इव । राज्यप्रव्रष्टो महतो जोगाद्वियुक्तो राजेवापूज्यो जवति । पुनः स पश्चात् परितप्यते च पूर्ववत् ॥ ४ ॥

(टीका.) तथा जय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च पूज्यो जवति वस्त्रजक्तादिभिः श्रामण्यसामर्थ्याद्भोकानां पश्चाद्भवत्युत्प्रव्रजितः सन्नपूज्यो लोकानामेव । तदा राजेव राज्यप्रव्रष्टः । महतो जोगाद्विप्रमुक्तः स पश्चात्परितप्यत इति पूर्ववदेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

जया अ माणिमो होइ, पढा होइ अमाणिमो ॥

सिठि व कब्बडे बूढो, स पढा परितप्पइ ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) यदा च मान्योऽच्युत्थानाङ्गाकरणादिना । पश्चाद्भवत्यमान्यस्तत्परित्यागेन । तदा श्रेष्ठीव कर्बटे कुड्रसन्निवेशे क्षितः सन्परितप्यते ॥ ५ ॥

(अर्थ.) तेमज जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु शीलना प्रजावथी प्रथम (जया के०) यदा एटले ज्यारे (माणिमो के०) मान्यः एटले आसन आपवुं, आङ्गा मानवी इत्यादि प्रकार वडे मान आपवा योग्य थाय ठे, अने (पढा के०) पश्चात् एटले शीलथी व्रष्ट थया पढी (अमाणिमो के०) अमान्यः एटले मान आपवा योग्य नहि एवा (होइ के०) जवति एटले थाय ठे.

६५६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

(स के०) सः एटले ते साधु (कवडे के०) कर्वटे एटले घणा ज कुड्र एवा गाम-
डामां (बूढो के०) क्षितः एटले पडेलो एवा (सिष्ठि व के०) श्रेष्ठीव एटले
श्रेष्ठीनी पेठे (पढा के०) पश्चात् एटले पाठलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते
एटले पस्ताय ठे ॥ ५ ॥

(दीपिका.) यदा च मान्यो जवत्यञ्जुञ्जानाज्ञाकरणादिना माननीयः स्याष्ठी-
त्वादिप्रज्ञावेन । पश्चाष्ठीत्वादिपरित्यागेनामान्यः स्यात् । किंवत् । श्रेष्ठिवत् । श्रेष्ठीव ।
यथा श्रेष्ठी कर्वटे क्षितो महाकुड्रसंनिवेशे क्षितोऽमान्यो जवति । पुनः पश्चात् परित-
प्यते । तद्वष्ठीत्वादिपरित्याग्यपि ॥ ५ ॥

(टीका.) तथा जय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च मान्यो जवत्यञ्जु-
ञ्जानाज्ञाकरणादिना माननीयः शीलप्रज्ञावेण, पश्चाज्जवत्यमान्यस्तत्परित्यागेन तदा
श्रेष्ठीव कर्वटे महाकुड्रसंनिवेशे क्षितः सन् पश्चात्परितप्यत इत्येतत्समानं पूर्वेणै-
ति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

जया अ थेरउ होइ, समइकंतजुवणो ॥

महु व गलिं गलित्ता, स पढा परितप्पइ ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) यदा च स्थविरो जवति स त्यक्तसंयमो वयःपरिणामेन । एतद्विशे-
षदर्शनायाह । समतिक्रान्तयौवन एकान्तस्थविरज्ञावस्तदा विपाककटुत्वान्मत्स्य इव
गलं गलित्वाज्जिगृह्य तथाविधकर्मलोहकंटकविद्धः सन् स पश्चात्परितप्यते । गा-
थेयं बृहदृत्तौ लघुवृत्तौ च नोक्ता ॥ ६ ॥

(अर्थ.) जया इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली जे साधु (जया के०)
यदा एटले ज्यारे (समइकंतजुवणो के०) समतिक्रान्तयौवनः एटले नीकली गइ ठे
जुवान अवस्था जेमनी एवा अने माटेज (थेरउ के०) स्थविरः एटले सर्वथा वृद्ध
थया उता संयमनो त्याग करे ठे. (स के०) सः एटले ते साधु (गलिं के०) गलं
एटले लोहडाना कांटा उपर राखेल मांसने (गलित्ता के०) गलित्वा एटले ग-
लीने (व के०) इव एटले जेम (महु के०) मत्स्यः एटले महु पस्ताय ठे, तेम
विषय जोगनो परिणाम कडवो होवार्थी (पढा के०) पश्चात् एटले पाठलथी (प-
रितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय ठे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) यदा च स्थविरो जवति मुक्तसंयमो वयसः परिणामेन । एतद्विशेष-
प्रदर्शनायाह । किञ्चूतः स्थविरः । समतिक्रान्तयौवन एकान्तस्थविरज्ञावः । तदा

जोगानां विपाकटुकत्वात् परितप्यते । क इव । मत्स्य इव । यथा मत्स्यो बडिशं गिलित्वा अजिगृह्य तथाविधकर्मलोहकंटकविद्धः सन् पश्चात् परितप्यत इति । एतदपि पूर्वेण समानम् ॥ ६ ॥

(टीका.) जय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यदा च स्थविरो जवति स त्यक्तसंयमो वयःपरिणामेन । एतद्विशेषप्रतिपादनायाह । समतिक्रान्तयौवन एकान्तस्थविर इति ज्ञावः । तदा विपाककटुकत्वाज्जोगानां मत्स्य इव गलं बडिशं गिलित्वाजिगृह्य तथाविधकर्मलोहकंटकविद्धः सन्पश्चात्परितप्यत इत्येतदपि समानं पूर्वेणेति सूत्रार्थः ॥६॥

जया अ कुकुमुंबस्स, कुतत्तीहिं विहम्मइ ॥

हत्ती व बंधणे बन्धो, स पञ्चा परितप्पइ ॥ ७ ॥

(अर्थ.) एज प्रकट कहे ठे. जया इत्यादि सूत्र. संयमनो त्याग करनार साधु (जया के०) यदा एटले ज्यारे (कुकुमुंबस्स के०) कुकुटुम्बस्य एटले माठा कुटुंबना परिवारनी (कुतत्तीहिं के०) कुतत्तिजिः एटले माठी चिंताउथी (विहम्मइ के०) विहन्यते एटले हणाय ठे. त्यारे (स के०) सः एटले ते साधु (बंधणे के०) बन्धने एटले विषयनी लालचथी बन्धनमां (बद्धो के०) बद्धः एटले सपडाइ गएल एवा (हत्ती व के०) हस्तीव एटले हाथीनी पेठे (पञ्चा के०) पश्चात् एटले पाठलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय ठे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) एतदेव स्पष्टयति । यदा च कुकुटुम्बस्य कुत्सितकुटुम्बस्य कुतत्तिजिः कुत्सितचिन्ताजिरात्मनः संतापकारिणीजिर्विहन्यते विषयजोगान् प्रति विघातं नीयते । तदा स मुक्तसंयमः सन् परितप्यते पश्चात् । क इव । यथा हस्ती कुकुटुम्बबन्धनबद्धः परितप्यते ॥ ७ ॥

पुत्तदारपरीकिन्नो, मोहसंताणसंतउ ॥

पंकोसन्नो जहा नागो, स पञ्चा परितप्पइ ॥ ८ ॥

(अवचूरिः) एतदेव स्पष्टयति । पुत्रदारपरिकीर्णो विषयसेवनात् पुत्रकलत्रादिजिः सर्वतो विद्विप्तः । मोहसंतानसंततो मोहनीयकर्मप्रवाहेण व्याप्तः । पङ्कावसन्नो यथा नागः कर्दमनिमग्नो वनगज इव । स पश्चात्परितप्यते । हा हा किं मयेदमसमञ्जसमनुष्ठितमिति ॥ ८ ॥

६५८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(अर्थ.) पुत्तदार इत्यादि सूत्र. संयमनो त्याग करनार (स के०) सः एटले ते साधु जे ते (पुत्तदारपरीकिणो के०) पुत्तदारपरिकीर्णः एटले पुत्र तथा स्त्रीवडे परिवरेलो अने (मोहसंतानसंतत के०) मोहसंतानसंततः एटले दर्शनमोहिनी प्रमुख कर्मप्रवाहमां पडेलो एवो थयो ठतो (जहा के०) यथा एटले जेम (पंको-सन्नो के०) पङ्कावसन्नः एटले कादवमां खुती गएल एवो (नागो के०) नागः एटले हाथी पस्ताय ठे, तेम (पडा के०) पश्चात् एटले पाठलथी (परितप्पइ के०) परितप्यते एटले पस्ताय ठे. ॥ ८ ॥

(दीपिका.) पुनराह । मुक्तसंयमः पश्चात्परितप्यते । हा हा किं मयेदमसमञ्जस-मनुष्ठितम् । किं० । पुत्तदारपरिकीर्णः । विषयसेवनात्पुत्रकलत्रादिजिः सर्वतो विद्धितः । पुनः किञ्चूतः । मोहसंतानसंततो दर्शनमोहनीयादिकर्मप्रवाहेण संततः । क इव परि-तप्यते । यथा नागो हस्ती पङ्कावसन्नः कर्दममग्नः सन् परितप्यते ॥ ८ ॥

(टीका.) एतदेव स्पष्टयति । पुत्तदार ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । पुत्तदारपरि-कीर्णो विषयसेवनात्पुत्रकलत्रादिजिः सर्वतो विद्धितः । मोहसंतानसंततो दर्शनादि-मोहनीयकर्मप्रवाहेण व्याप्तः । क इव । पङ्कावसन्नो नागो यथा कर्दमावमग्नो वनगज इव । स पश्चात्परितप्यते । हा हा किं मयेदमसमञ्जसमनुष्ठितमिति सूत्रार्थः ॥ ८ ॥

अज्ज अहं गणी हुंतो, जाविअप्पा बहुस्सुत्तं ॥

जइ हं रमतो परिआए, सामन्ने जिणदेसिए ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) कश्चित्सचेतन एवं तप्यत इत्याह । अद्यास्मिन् दिवसेऽहमाचा-र्यो जवेयं जावितात्मा प्रशस्तयोगजावनाजिः बहुश्रुत उन्नयलोकहितबहागमयु-क्तो यद्यहमरमिष्यं रतिमकरिष्यम् । पर्याये प्रवज्यारूपे श्रामण्ये श्रमणसंबन्धिनि-जिनदेशिते ॥ ९ ॥

(अर्थ.) कोइ सचेतन वली एवी रीते पस्ताय एम कहे ठे. अज्ज इत्यादि सूत्र. (अहं के०) अहं एटले हुं (अज्ज आ के०) अद्य तावत् एटले आजसुधी तो (गणी के०) गणिः एटले आचार्य (हुंतो के०) स्यां एटले थात. शुं कखुं होत तो ते कहे ठे. (जइ के०) यदि एटले जो (अहं के०) अहं एटले हुं (जाविअप्पा के०) जावितात्मा एटले शुजयोगनी जावना वडे आत्मानेविषे जावना करनारो एवो अने (बहुस्सुत्तं के०) बहुश्रुतः एटले आ लोक परलोकने विषे हितकारी एवा अग्यार अंग प्रमुख बहु आगमने धारण करतो ठतो (जिणदेसिए के०)

जिनदेशिते एटले जिनजगवाने उपदेश करेल एवा, (सामन्ने के०) श्रामण्ये एटले श्रमण संबन्धी (परिआए के०) पर्याये एटले चारित्र पर्यायने विषे (रमंतो के०) अरमिष्यं एटले रमी रहत, अर्थात् रूडी रीते चारित्र पालत तो आचार्य थात. ॥ ए ॥

(दीपिका.) कश्चित् सचेतनो नर एवं च परितप्यत इत्याह । अहमद्य तावदस्मिन् दिवसे गणी स्यामाचार्यो जवेयम् । यदि पर्याये प्रवज्यारूपे अरमिष्यं रतिमकरिष्यम् । किंविशिष्टे पर्याये । श्रामण्ये श्रमणसंबन्धिनि । पुनः किञ्चूते । जिनदेशिते तीर्थकरप्ररूपिते । न शाक्यादिरूपे । किञ्चूतोऽहम् । ज्ञावितात्मा । प्रशस्तयोगज्ञावनाजिज्ञावित आत्मा यस्य सः । पुनः किञ्चूतः । बहुश्रुतः । उज्जयलोकहितबह्वागमयुक्त इति ॥ ए ॥

(टीका.) कश्चित् सचेतनतर एवं च परितप्यत इत्याह । अज्जा त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अद्य तावदहमद्यास्मिन् दिवसे । अहमित्यात्मनिर्देशे । गणी स्यामाचार्यो जवेयम् । ज्ञावितात्मा प्रशस्तयोगज्ञावनाजिः । बहुश्रुत उज्जयलोकहितबह्वागमयुक्तः । यदि किं स्यादित्यत आह । अद्यहमरमिष्यं रतिमकरिष्यं पर्याये प्रवज्यारूपे । सोऽनेकज्ञेद इत्याह । श्रामण्ये श्रमणानां संबन्धिनि । सोऽपि शाक्यादिज्ञेदजिज्ञ इत्याह । जिनदेशिते निर्ग्रन्थसंबन्धिनीति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

देवलोगसमाणो अ, परिआउ महेसिणं ॥

रयाणं अरयाणं च, महानरयसारिसो ॥ १० ॥

(अवचूरिः) एतत्स्थिरीकरणार्थमाह । देवलोकसदृश एव पर्यायः प्रवज्यारूपो महर्षीणां रतानां सक्तानाम् । पर्याय एवेति गम्यते । यथा देवलोके देवाः प्रेक्षणकादिव्यापृतास्तिष्ठन्ति तथा प्रत्युपेक्षणादौ साधवः । अरतानां च ज्ञावतः सामाचार्यामसक्तानां चशब्दाद्विषयेषूनां च जिनद्विङ्गविक्रम्बकानां महानरकसदृशः । तत्कारणत्वात् मानसदुःखातिरेकात् ॥ १० ॥

(अर्थ.) साधुना चित्तनी स्थिरताने अर्थे कहे ठे. देवलोग इत्यादि सूत्र. (अ के०) च एटले वली (रयाणं के०) रतानां एटले सामाचारीने विषे प्रीति राखनारा (महेसिणं के०) महर्षीणां एटले रूडी रीते चारित्र पालनार मुनिराजोने (परिआए के०) पर्यायः एटले चारित्रपर्याय जे ते (देवलोगसमाणो के०) देवलोक सरखो ठे. तात्पर्य ए ठे के, जेम देवलोकमां देवताउ नाटक प्रमुख जोवामां मग्न अइ निरंतर आनंदमां रहे ठे, दीनपणुं पामता नथी. तेम जला साधुउं पण

६६० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-४३-मा.

जावथी पडिलेहण प्रमुख क्रियाने विषे आसक्त रही आनंदमां काळनिर्गमन करे ठे. माटे मुनिराजनो चारित्र पर्याय स्वर्गसुखसमान ठे. तेमज (अरयाणं के०) अरतानां एटले सामाचारीने विषे प्रीति न राखनार एवा (अ के०) च एटले अने विषयने विषे आसक्त थएल एवा साधुउने चारित्र पर्याय जे ते (महानरयसारिसो के०) महानरकसदृशः एटले रौरव प्रमुख नरकसमान दुःखदायी ठे. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अवधानोत्प्रेक्षिणः स्थिरीकरणार्थमाह । महर्षीणां सुसाधूनां पर्याये संयमे रतानामासक्तानां पर्यायो देवलोकसमानः । अयमर्थः । यथा देवलोके देवा नाटकादिव्यापृताः सन्तोऽदीनमनसस्तिष्ठन्ति । तथा सुसाधवोऽपि ततोऽधिकजावतः प्रत्युपेक्षणादिक्रियाव्यापृता अदीनमनसस्तिष्ठन्ति । कथम् । उपादेयविशेषत्वात् प्रत्युपेक्षणादेः । तथा पर्यायेऽरतानां च जावतः सामाचार्यामसक्तानाम् । चशब्दाद् विषयाजिलाषिणां च । जगवद्विङ्गविरुम्बकानां कुद्रप्राणिनां पर्यायो महानरकसदृशो रौरवादितुल्यः । तत्कारणत्वाद् मानसदुःखातिरेकात्, तथा विरुम्बनाच्चेति ॥१०॥

(टीका.) अवधानोत्प्रेक्षिणः स्थिरीकरणार्थमाह । देवलोग ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । देवलोकसमानस्तु देवलोकसदृश एव पर्यायः प्रवज्यारूपः । महर्षीणां सुसाधूनां रतानां सक्तानाम् । पर्याय एवेति गम्यते । एतदुक्तं भवति । यथा देवलोके देवाः प्रेक्षणादिव्यापृता अदीनमनसस्तिष्ठन्त्येवं सुसाधवोऽपि ततोऽधिकं जावतः प्रत्युपेक्षणादिक्रियायां व्यापृता उपादेयविशेषत्वात् प्रत्युपेक्षणादेरिति । देवलोकसमान एव पर्यायो महर्षीणां रतानामिति । अरतानां च जावतः सामाचार्यामसक्तानां च । चशब्दाद्विषयाजिलाषिणां च । जगवद्विङ्गविरुम्बकानां कुद्रसत्त्वानां महानरकसदृशो रौरवादितुल्यस्तत्कारणत्वान्मानसदुःखातिरेकात्, तथा विरुम्बनाच्चेति सूत्रार्थः ॥१०॥

अमरोवमं जाणिअ सुकमुत्तमं, रयाण परिआइं तहारयाणं ॥

निरउवमं जाणिअ दुस्कमुत्तमं, रमिऊ तम्हा परिआइ पंमिए ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) तदुपसंहारेणैव निगमयन्नाह । अमरोपममुक्तन्यायाद्देवसदृशं सौख्यं ज्ञात्वा प्रशमसारं रतानां पर्यायसक्तानां तथारतानां तस्मिन्नेव निरयोपमं दुःखम् । रमेत तस्मात्पर्याये पण्डितः शास्त्रज्ञः ॥ ११ ॥

(अर्थ.) एज वात प्रकट कहे ठे. अमरोवमं इत्यादि सूत्र. (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते कारणमाटे (पंमिए के०) पण्डितः एटले शास्त्रार्थना जाण एवो पुरुष जे ते (परिआइ के०) पर्याये एटले चारित्र पर्यायने विषे (रयाण के०)

रतानां एटले जावथी आसक्त एवा मुनिराजोने (अमरोपमं के०) अमरोपमं एटले देवतासरखुं (उत्तमं के०) उत्तमं एटले उत्कृष्टं (सुखं के०) सुखं एटले सुखप्रत्ये (जाणिअ के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (तहा के०) तथा एटले तेमज (अरयाणं के०) अरतानां एटले सामाचारी पालवामां कंटालो करनार एवा साधुजने (निर-
ज्वमं के०) निरयोपमं एटले नरकसमान (उत्तमं के०) उत्तमं एटले आकरं (दुःखं के०) दुःखं एटले दुःख प्रत्ये (जाणिअ के०) ज्ञात्वा एटले जाणीने (परिआइ के०) पर्याये एटले चारित्रपर्यायने विषे (रमिज्ज के०) रमेत एटले रमी रहे ॥११॥

(दीपिका.) एतच्चोपसंहारेणैव निगमयन्नाह । पण्डितः शास्त्रज्ञः पर्याय उक्त-
रूपे संयमे रमेत सक्तिं कुर्यात् । किं कृत्वा । अमरोपमं देवसदृशं सौख्यं प्रशम-
सौख्यं प्रशस्तं ज्ञात्वा विज्ञाय । केषामित्याह । पर्याये रतानां दीक्षायां सक्तानाम् ।
सम्यक्प्रत्युपेक्षणादिक्रियाद्यङ्गे । पुनः किं कृत्वा । पर्याय एवारतानाम् नरकोपमं न-
रकतुल्यमुत्तमं प्रधानं दुःखं च ज्ञात्वा ॥ ११ ॥

(टीका.) एतदुपसंहारेणैव निगमयन्नाह । अमर ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या ।
अमरोपममुक्तन्यायाद्देवसदृशं ज्ञात्वा विज्ञाय सौख्यमुत्तमं प्रशमसौख्यम् । केषामि-
त्याह । रतानां पर्याये सक्तानां सम्यक्प्रत्युपेक्षणादिक्रियाद्यङ्गे श्रामण्ये । तथा अरतानां
पर्याय एव । किमित्याह । नरकोपमं नरकतुल्यं ज्ञात्वा दुःखमुत्तमं प्रधानमुक्तन्या-
यात् । यस्मादेवं रतारतविपाकस्तस्माद्रमेत सक्तिं कुर्यात् । केत्याह । पर्याय उक्तस्वरूपे
पण्डितः शास्त्रार्थज्ञ इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

धम्माउ नठं सिरिउ ववेयं, जन्नग्गि विप्राअमिवप्पतेअं ॥

हीलंति एं डुविहिअं कुसीला, दाहुद्धिअं घोरविसं व नागं ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) पर्यायच्युतस्यैहिकं दोषमाह । धर्मान्मणधर्माद्भ्रष्टं च्युतं श्रियोऽपेतं
तपोलक्ष्म्या अपेतम् । यज्ञाग्निं विध्यातमिव यागावसानेऽदपतेजसम् । अदपशब्दोऽज्ञा-
वे । तेजःशून्यं जस्मकल्पमित्यर्थः । हीलयन्ति पतितस्त्वमिति पङ्कथपसरणादि-
ना । एनमस्तत्रतं डुर्विहितं डुष्टानुष्ठानं तत्सङ्गोचितलोका उरूतदंष्ट्रं रौद्रविषमिव
नागं सर्पम् ॥ १२ ॥

(अर्थ.) हवे चारित्रशी ब्रष्ट थएल पुरुषने आ लोकने विषे शुं दोष थाय ते
कहे ठे. धम्माउ इत्यादि सूत्र. (कुसीला के०) कुशीलाः एटले जे लोकोनी साथे
रहेवुं पडे ते कुशीलिया एवा लोको जे ते (धम्माउ के०) धर्मात् एटले चारित्ररूप

६६९ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

धर्मथी (जठं के०) ज्रष्टं एटले ज्रष्ट थएल एवा, (सिरिउं के०) श्रियः एटले तप-
स्यारूप लक्ष्मीथी (ववेअं के०) अपेतं एटले रहित एवा माटेज (डुविहिअं के०)
डुविहितं एटले डुष्ट व्यापार करनार एवा (एं के०) एनं एटले आ चारित्रथी
ज्रष्ट थएल पुरुषने (विप्राय के०) विध्यातं एटले उलवाइ गएल जेवो थएल एवा
माटेज (अप्पतेअं के०) अटपतेजसं एटले क्षीण थयुं ठे तेज जेनुं एवा (जन्नग्गि-
मिव के०) यज्ञाग्गिमिव एटले यज्ञने माटे सिद्ध करेल अग्गिने जेम यज्ञ थइ रखा
पठी तिरस्कार करे ठे, अथवा (घोरविसं के०) घोरविषं एटले घणा आकरा जय-
कारि विषने धारण करनार एवो (सप्पं के०) सर्प एटले सर्प (दाहुट्ठिअं के०)
उरूतदंष्ट्रम् एटले जेनी जहेरी दाढ उखेडी नाखी ठे एवो थाय त्यारे (व के०)
जेम तेनो सर्व लोको तिरस्कार करे ठे, तेम (हीलंति के०) हीलयन्ति एटले
तिरस्कार करे ठे. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) अथ चारित्रज्रष्टस्य इहलोकसंवन्धिदोषमाह । कुशीलास्तत्सङ्गोचि-
ता लोका एनमुन्निष्क्रान्तं हीलयन्ति पतितस्त्वमिति पङ्क्तितोऽपसारणादिना कद-
र्थयन्ति । किञ्चूतमेनं । धर्मात् साधुधर्माद् ज्रष्टं च्युतम् । पुनः किञ्चूतमेनम् । श्रिया
अपेतं लक्ष्म्या वर्जितम् । कमिव हीलयन्ति । यज्ञाग्गिमिष्टोमाद्यनलम् । विध्यातमिव
यागप्रान्ते । अटपतेजसम् । अटपशब्दस्य अज्ञाववाचित्वात् । तेजःशून्यं जस्मसदृशमि-
त्यर्थः । किञ्चूतमेनम् । डुविहितम् । उन्निष्क्रमणादेव डुष्टानुष्ठायिनम् । पुनः कमिव
हीलयन्ति । उरूतदंष्ट्रमुत्खातदाढं घोरविषमिव रौद्रविषमिव नागं सर्पम् ॥ ११ ॥

(टीका.) पर्यायच्युतस्यैहिकं दोषमाह । धम्माउ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या ।
धर्माद्भ्रमणधर्माद्भ्रष्टं च्युतं श्रियोऽपेतं तपोलक्ष्म्या अपगतं यज्ञाग्गिमिष्टोमाद्यनलं वि-
ध्यातमिव यागावसानेऽटपतेजसम् । अटपशब्दोऽज्ञावे । तेजःशून्यं जस्मकटपमित्यर्थः ।
हीलयन्ति कदर्थयन्ति । पतितस्त्वमिति पङ्क्त्यपसारणादिना । एनमुन्निष्क्रान्तं डुवि-
हितमुन्निष्क्रमणादेव डुष्टानुष्ठायिनं कुशीलास्तत्सङ्गोचिता लोकाः । स एव विशेष्यते ।
दाहुट्ठिअं ति । प्राकृतशैल्या उरूतदंष्ट्रमुत्खातदंष्ट्रं घोरविषमिव रौद्रविषमिव नागं सर्पम् ।
यज्ञाग्गिसर्पोपमानं लोकनीत्या प्रधानज्ञावादप्रधानज्ञावाख्यापनार्थमिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

इहेवधम्मो अयसो अकित्ती, डुन्नामधिज्जं च पिहुज्जाणंमि ॥

चुअरस्स धम्माउ अहम्मसेविणो, संनिन्नचित्तस्स य हिठ्ठं गइ ॥ १३ ॥

(अवचूरिः) ऐहिकदोषमुक्त्वोज्जयलोकदोषमाह । इहैव इहलोक एवाधर्म इत्य-

यमधर्मः । अयशोऽपराक्रमकृतं न्यूनत्वम् । अकीर्तिरदानपुण्यफलप्रवादरूपा । दुर्ना-
मधेयं च पुराणः पतित इति कुत्सितं नामधेयं ज्वति । पृथग्जने नीचजन आस्तां
शिष्टलोके । कस्येत्याह । च्युतस्य धर्मादुत्प्रव्रजितस्य अधर्मसेविनः । कलत्रादि-
निमित्तं षट्कायोपमर्दकारिणः । संजिन्नवृत्तस्य खण्डितचारित्रस्य । क्लिष्टकर्मबन्धाद-
धस्तान्नरकेषूपपातो ज्वति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) आ रीते चारित्रत्रष्ट पुरुषनी आ लोकमां यती विटंबना कही. हवे
आ लोकमां तथा परलोकमां जे विटंबना आय ठे ते कहे ठे. इहेव इत्यादि सूत्र.
(धम्माज के०) धर्मात् एटले धर्मशी (चुअस्स के०) च्युतस्य एटले त्रष्ट अएल
एवा माटे (अहम्मसेविणो के०) अधर्मसेविनः एटले स्त्रीपुत्रादिकने अर्थे हिंसा-
दिक करनार एवा (य के०) च एटले वली (संजिन्नवित्तस्स के०) संजिन्नवृत्तस्य
एटले नहि खण्डित करवायोग्य एवा चारित्रने खंडित करनार एवा पुरुषने (इहेव
के०) इहेव एटले आ लोकने विषेज (अधम्मो के०) अधर्मः एटले अधर्म आय
ठे. अर्थात् ए अधर्मी ठे एम त्रष्टचारित्री कहेवाय ठे. तेमज (अयसो के०) अयशः
एटले पराक्रमना अजावशी न्यूनपणुं आवे ठे. (अकित्ती के०) अकीर्तिः एटले
दानपुण्यना अजावशी न्यूनपणुं आवे ठे. तेमज (पिहुजणंमि के०) पृथग्जने एटले
प्राकृतजनने विषे अर्थात् हलका लोकोमां (दुन्नामधिज्जं के०) दुर्नामधेयं एटले
' फलाणो जुनो चारित्री पतित अयो ' एवी रीते नाम निंदाय ठे. तथा अंते (हि-
उउं गइ के०) अधस्ताजतिः एटले नीचे नरकने विषे गति आय ठे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) एवमस्य त्रष्टशीलस्य सामान्यत इहलोकसंबन्धिनं दोषं कथयि-
त्वेहलोकपरलोकसंबन्धिनं दोषमाह । धर्मात् च्युतस्य धर्मादुत्प्रव्रजितस्य ए-
तानि ज्वन्ति । कानीत्याह । इह लोक एवाधर्मो ज्वति । अयमधर्म इति । पुनः
अयशः अपराक्रमेण कृतं न्यूनत्वं ज्वति । तथा अकीर्तिः अदानपुण्यफलप्रवाद-
रूपा । तथा दुर्नामधेयं च कुत्सितनामधेयं ज्वति । केत्याह । पृथग्जने सामा-
न्यलोकेऽपि । आस्तां विशिष्टलोके । किंविशिष्टस्य । धर्माच्च्युस्य । अधर्मसेविनः
कलत्रादीनां निमित्तं षड्जीवनिकायस्योदपमर्दकारिणः । पुनः किं० । संजिन्नवृत्तस्य
खण्डितचारित्रस्य क्लिष्टकर्मबन्धादधस्ताजतिर्नरकेषूपपातो ज्वति ॥ १३ ॥

(टीका.) एवमस्य त्रष्टशीलस्यौघत ऐहिकं दोषमत्रिधायैहिकामुष्मिकमाह ।
इहेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । इहेवेहलोक एवाधर्म इत्ययमधर्मः फलेन दर्श-

६६४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

यति । यदुतायशः अपराक्रमकृतं न्यूनत्वं तथा अकीर्तिरदानपुण्यफलप्रवादरूपा तथा दुर्नामधेयं च पुराणः पतित इति कुत्सितनामधेयं च जवति । केत्याह । पृथग्जने सामान्यलोकेऽप्यास्तां विशिष्टलोके । कस्येत्याह । च्युतस्य धर्मादुत्प्रव्रजितस्येत्यर्थः । तथा अधर्मसेविनः कलत्रादिनिमित्तं षट्कायोपमर्दकारिणः । तथा संनिन्नवृत्तस्य चाखाण्णीयखण्डितचारित्रस्य च क्लिष्टकर्मवन्धाद् अधस्ताजतिर्नरकेपूपपात इति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

ञुञ्जित्तु जोगाइं पसप्लचेअसा, तहाविहं कट्टु असंजमं वहुं ॥

गइं च गह्णे अणहिज्जिअं डुहं, बोही अ से नो सुलहा पुणो पुणो ॥१४॥

(अवचूरिः) अस्यैव विशेषोपायमाह । स उत्प्रव्रजितो ज्ञुक्त्वा जोगान् शब्दादीन् प्रसह्य चेतसा धर्मनिरपेक्षतया प्रकटचित्तेन तथाविधमज्ञोचितं कृत्वा संयमं कृष्याद्यारम्भं बहुमसन्तोषात्प्रचूतं स इहञ्चूतो मृतः सन् गच्छति गतिमनञ्जिध्यातामनिष्ठाम् । काचित्सुखाप्येवंचूता स्यादतो दुःखां प्रकृत्यैवासुन्दरां दुःखजननीम् । बोधिश्चास्यैवोन्निष्क्रान्तस्य जिनधर्मप्राप्तिर्न सुलज्जा । पुनः पुनः प्रचूतेष्वपि जन्मसु प्रवचनविराधकत्वात् ॥ १४ ॥

(अर्थ.) एनेज विशेष अनिष्टनी प्राप्ति थाय ठे ते कहे ठे. ञुञ्जित्तु इत्यादि सूत्र. ते दीक्षानो त्याग करनार साधु जे ते (जोगाइं के०) जोगान् एटले शब्द, स्पर्श प्रमुख जोगप्रत्ये (पसप्लचेअसा के०) प्रसह्यचेतसा एटले धर्मनी अपेक्षा न राखतां पोतानी इहाए चालनार मनवडे (ञुञ्जित्तु के०) ज्ञुक्त्वा एटले जोगवीने तथा (तहाविहं के०) तथाविधं एटले ते प्रकारनो अर्थात् खेती, व्यापारप्रमुख (वहुं के०) वहुं एटले घणो (असंजमं के०) असंयमं एटले असंयत व्यापार प्रत्ये (कट्टु के०) कृत्वा एटले करीने मरण पामे त्यारे (डुहं के०) दुःखां एटले दुःख आपनार एवी (अणहिज्जिअं के०) अनञ्जिध्यातां एटले नहि धारेदी एवी (गइं के०) गतिं एटले नरकादि गति प्रत्ये (गह्णे के०) गच्छति एटले गमन करे ठे. (अ के०) च एटले वही (से के०) तस्य एटले ते चारित्रथी त्रष्ट थएल साधुने (बोही के०) बोधिः एटले जिनधर्मनी प्राप्ति (पुणो पुणो के०) पुनः पुनः एटले वारेवारे घणा जव करे तो पण (नो सुलहा के०) नो सुसज्जा एटले सुखे मले तेवी नथी. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) अथास्यैवोत्प्रव्रजितस्य विशेषतः कष्टमाह । स उत्प्रव्रजित एवंविधां गतिं गच्छति । किं कृत्वा । जोगान् ज्ञुक्त्वा । केन । प्रसह्यचेतसा धर्मनिरपेक्ष-

५६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

देसि । तो ताहेसगडत्तेण सो धुत्तो जणितं तस्साहं तं मोयगं देमि । जो नगरदारेण
ए णिप्फिडइ धुत्तेण चन्नति तो हं एयं तजससगडं खयामि तुमं पुण तं मोयगं देघासि ।
जो नगरदारेण एनीसरति । पणे सागडिएण अप्रुवगए धुत्तेण सखिणो कया । सगडं अ-
हिट्टित्ता तेसिं तजसाणं एक्केकयं खंडं अवणित्ता । पढा तं सागफियं मोदकं मग्गति ।
ताहे सागडितं जणति । इमे तजसा ए खाइया तुमे । धुत्तेण चन्नति जइ न खाइया
तजसा अग्घवेह तुमं । तउ अग्घविएसु कइया आगया पासंति खंमियाउं तजसा ताहे
कइया जणंति । को एए खइए तजसे किएइ तउ करणे ववहारो जाउं खइयत्ति ।
जितं सागडितं एस वंसगो चेव लूसगनिमित्तमुवसुत्तो ताहे धुत्तेण मोदगं मग्गि-
वति । अच्चाइउं सागडितं जूतिकराउं लग्गिया । ते तुठा पुवंति । तेसिं जहावत्तं
सवं कहेति एवं कहिते तेहिं उत्तरं सिक्काविउं । जहा तुमं खुडुयं मोदगं एगरदारे उ-
वित्ता जण एस सो मोदगो ए णीसरइ एगरदारेण गिएहाहि । जितं धुत्तो एस लोइउं ।
लोउत्तरे वि चरणकरणाणुयोगे कुस्सुतिजावितस्स तहा लूसगो पउंजइ । जहा सम्मं
पडिवज्जाइ । दवाणुजोगे पुण पुज्जा जणंति । पुवं दरिसितं चेव । असे पुण ज-
णंति पुवं सयमेव सबन्निचारं हेउं उच्चारेजण परविसंजणाणिमित्तं सहसा
वा जणितो होघा । पढा तमेव हेउं असेणं निरुत्तवयणेणं ठावेइ । उक्तो
लूषकस्तदधिधानाच्च हेतुरपि । सांप्रतं यदुक्तं क्वचित्पञ्चावयवमिति । तद-
धिकृतमेव सूत्रम् । धम्मो मंगलमित्यादि लक्षणमधिकृत्य निर्दिश्यते । अहिंसासंयम-
तपोरूपो धर्मः मङ्गलमुत्कृष्टमिति प्रतिज्ञा । इह च धर्म इति धर्मिनिर्देशः । अहिं-
सा संयमतपोरूप इति धर्मिविशेषणं उत्कृष्टमंगलमिति साध्यो धर्मः धर्मिधर्मसमु-
दायः प्रतिज्ञा । इयं श्लोकार्जेनोक्ता इति । देवाधिदेवपूजितत्वादिति हेतुः । आदि-
शब्दात्सिद्धविद्याधरनरपरिग्रहः । अयं च श्लोकतृतीयपादेन खलूक्तोऽवसेयः । अर्ह-
दादिवदिति दृष्टान्तः । अत्रापि चादिशब्दाज्जणधरादिपरिग्रहः । अयं च श्लोके चरम-
पादेनोक्तो वेदितव्य इति । न च जावमनोऽधिकृत्यार्हदृष्टान्तेऽस्ति कश्चिद्भिरोध इति ।
इह यो यो देवादिपूजितः स स उत्कृष्टं मंगलं यथार्हदादयस्तथाच देवादिपूजितो
धर्म इत्युपनयः । तस्माद्देवादिपूजितत्वाद्दुत्कृष्टं मङ्गलमिति निगमनम् । इदं चावयव-
द्वयं सूत्रोक्तावयवत्रयाविनाचूतमिति कृत्वा तेन सूचितमवगन्तव्यमित्यदं विस्तरेण ।
सांप्रतमेतानेवावयवान् सूत्रस्पर्शकनिर्युक्त्या प्रतिपादयन्नाह । धम्मो गुणा अहिंसा-
इया उ ते परम मंगलपइन्ना ॥ देवा वि लोउपुघा, पणमंति सुधम्ममिइ हेऊ ॥ ७ए ॥
व्याख्या ॥ धर्मः प्राप्तिरूपितशब्दार्थः । स च क इत्याह । गुणा अहिंसादयः । आदि-
शब्दात्संयमतपःपरिग्रहः । तुरेवकारार्थः । अहिंसादय एव ते परममङ्गलमिति

तथा प्रकटेन चित्तेन । पुनः किं कृत्वा । तथाविधमज्ञानोचितफलं बहुमसंतोषात् प्रचूतमसंयमं कृष्याद्यारम्भरूपं कृत्वा । किञ्चूतां गतिम् । अनन्निध्यातामनिष्टाम् । पुनः दुःखां प्रकृत्यैवासुन्दराम् । दुःखजननीम् । पुनः अस्य उत्प्रव्रजितस्य बोधिर्जिनधर्मप्राप्तिर्न सुलजा जवेत् । पुनः पुनः प्रचूतेष्वपि जन्मसु दुर्लजा एव स्यात् । कथम् । प्रवचनविराधकत्वात् ॥ १४ ॥

(टीका.) अस्यैव विशेषप्रत्यपायमाह । जुञ्जितु त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । स उत्प्रव्रजितो जुक्त्वा जोगान् शब्दादीन् प्रसह्यचेतसा धर्मनिरपेक्षतया प्रकटेन चित्तेन तथाविधमज्ञोचितमधर्मफलं कृत्वा जिनिर्वर्त्यासंयमं कृष्याद्यारम्भरूपं बहुमसंतोषात्प्रचूतं स इञ्चूतो मृतः सन् गतिं च गच्छत्यनन्निध्याताम् । अनन्निध्याता इष्टा न तामनिष्टामित्यर्थः । का चित्सुखाप्येवंचूता जवत्यत आह । दुःखां प्रकृत्यैवासुन्दरां दुःखजननीम् । बोधिश्चास्य जिनधर्मप्राप्तिश्चास्योन्निष्क्रान्तस्य न सुलजा । पुनः पुनः प्रचूतेष्वपि जन्मसु दुर्लजैव । प्रवचनविराधकत्वादिति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

इमस्स ता नेरइअस्स जंतुणो, उहोवणीअस्स किलेसवत्तिणो ॥

पलिउवमं जिप्रइ सागरोवमं, किमंग पुण मप्प इमं मणोइहं ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) यस्मादेवं तस्मादुत्पन्नदुःखोऽप्येतदनुचिन्त्य नोत्प्रव्रजेदित्याह । अस्य तावदात्मनो नारकस्य नरके प्राप्तस्य दुःखोपनीतस्य सामीप्येन प्राप्तदुःखस्य क्लेशवृत्तेरेकान्तक्लेशचेष्टितस्य सतो नरक एव पट्योपमं क्षीयते सागरोपमं च । यथा कर्मप्रत्ययं च किमङ्ग पुनर्ममेदं संयमारतिजं मनोदुःखमेवं विचिन्त्य नोत्प्रव्रजेत् ॥ १५ ॥

(अर्थ.) एम ठै माटे गमे एट्ठुं दुःख जोगवुं पडे तो पण चारित्रनो त्याग न करवो एम कहे ठे. इमस्स इत्यादि सूत्र. (ता के०) तावत् एट्ठे प्रथम (इमस्स के०) अस्य एट्ठे आ (जंतुणो के०) जन्तोः एट्ठे मारो जीव (नेरइअस्स के०) नारकस्य एट्ठे नारकी थाय ठे त्यारे ते (उहोवणीअस्स के०) दुःखोपनीतस्य एट्ठे घणुं दुःख जेने माथे आवी पज्जुं ठे एवो तथा (किलेसवत्तिणो के०) क्लेशवृत्तेः एट्ठे एकांतथी क्लेशवालाज जेना सर्व व्यापार ठे एवो थाय ठे. ते समये ते नरकमांज ए जीवुं (पलिउवमं के०) पट्योपमं एट्ठे पट्योपम प्रमाणवालुं अथवा (सागरोवमं के०) सागरोपमं एट्ठे सागरोपम प्रमाणवालुं आयुष्य पण (जिप्रइ के०) क्षीयते एट्ठे जोगववाथी नाश पामे ठे. (पुण के०) पुनः एट्ठे तो पठी (अंग के०) अरे जीव (मप्प के०) मम एट्ठे मारुं (इमं के०) इदं एट्ठे आ

६६६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

(मणोडुहं के०) मनोडुःखं एतले चारित्रने विषे अरति उत्पन्न थवाथी मनमां थनारुं डुःख (किं के०) किं एतले केटलुं ठे ? अर्थात् कांइज नथी ॥ १५ ॥

(दीपिका.) यस्मादेवं तस्माडुत्पन्नडुःखोऽपि एतदनुचिन्त्य नोत्प्रव्रजेदित्याह । एतच्चिन्तनेन साधुना नोत्प्रव्रजितव्यम् । एतत्किमित्याह । अस्य तावदित्यात्मनिर्देशे । आत्मनो नारकस्य जन्तोर्नरकप्राप्तस्य पट्योपमं सागरोपमं च क्षीयते । यथाकर्म-प्रत्ययं पूर्णं भवति । किमङ्ग पुनर्ममेदं संयमारतिनिष्पन्नं मनोडुःखं तथाविधप्रव-ल्लकेशवृत्तिरहितमेतत् क्षीयत एव । किञ्चूतस्य अस्य जन्तोः । डुःखोपनीतस्य सामी-प्येन प्राप्तडुःखकेशवृत्तेः एकान्तकेशचेष्टितस्य ॥ १५ ॥

(टीका.) यस्मादेवं तस्माडुत्पन्नडुःखोऽप्येतदनुचिन्त्य नोत्प्रव्रजेदित्याह । इमस्स त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अस्य तावदित्यात्मन एव निर्देशः । नारकस्य जन्तोर्नरकम-नुप्राप्तस्येत्यर्थः । डुःखोपनीतस्य सामीप्येन प्राप्तडुःखस्य क्लेशवृत्तेरेकान्तकेशचेष्टि-तस्य सतो नरक एव पट्योपमं क्षीयते सागरोपमं च यथाकर्मप्रत्ययं । किमङ्ग पुनर्म-मेदं संयमारतिनिष्पन्नं मनोडुःखं तथाविधक्लेशदोषरहितम् । एतत्क्षीयत एवैतच्चि-न्तनेन नोत्प्रव्रजितव्यमिति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

न मे चिरं डुःखमिणं नविस्सइ, असासयां जोगपिवास जंतुणो ॥

न चे सरीरेण इमेणविस्सइ, अविस्सई जीविअपज्जवेण मे ॥ १६ ॥

(अवचूरिः) एतदेवाह । न मम चिरं प्रचूतकालं संयमारतिलक्षणं डुःखं नवि-ष्यति । अशाश्र्वती प्रायो यौवनकालावस्थायिनी जोगपिपासा विषयतृष्णा जन्तोः प्रा-णिनः । न चेह्वरीरेणानेनापयास्यति वृद्धस्य सतोऽपयास्यति । तथापि किमाकुलत्वम् । यतोऽपयास्यति । जीवितपर्यायेण जीवितपरित्यागेन ॥ १६ ॥

(अर्थ.) उपर कहेलीज वात विस्तारथी कहे ठे. न मे इत्यादि सूत्र. संयमने विषे अरति थएल साधु आ रीते चिंतवे. (मे के०) मम एतले मारुं (इमं के०) इदं एतले आ (डुःखं के०) डुःखं एतले डुःख जे ते (चिरं के०) चिरं एतले घणा काल सुधी (न नविस्सइ के०) न नविष्यति एतले रहेशे नहि. कारण के, (जंतुणो के०) जन्तोः एतले जीवनी (जोगपिवास के०) जोगपिपासा एतले विषय जोगववानी इहा (असासया के०) अशाश्र्वता एतले चिरकाल न रहेनारी अर्थात् यौवनदशा होय त्यासुधी रहेनारी एवी ठे. (चे के०) चेत् एतले जो कदाच विष-यनी तृष्णा (इमेण के०) अनेन एतले आ (सरीरेण के०) शरीरेण एतले शरीर

वडे (न अविस्सइ के०) नापयास्यति एटले नहि जाय. अर्थात् आ शरीर ठे त्या-
सुधी पण जो कदाच विषय जोगववानी इहा जाय नहि, तो पण (मे के०) मम
एटले मारा (जीविअपज्जावेण के०) जीवितपर्ययेण एटले आयुष्यना अंतवडे (अ-
विस्सइ के०) अपयास्यति एटले जशे. अर्थात् आयुष्य पूरुं अवाधी मरण आवे
अवश्य विषयतृष्णानो नाश अशेज एम चिंतववुं. ॥ १६ ॥

(दीपिका.) विशेषेणैतदेवाह । मे मम चिरं प्रचूतकालमिदं दुःखं संयमविषये-
रतिलक्षणं न जविष्यति । किमितीत्याह । प्रायो यौवनकालावस्थायिनी जोगपिपासा
विषयतृष्णा जन्तोः प्राणिनोऽशाश्वती । अशाश्वतीत्व एव कारणान्तरमाह । न चेच्चरी-
रेणानेन विषयतृष्णा अपयास्यति । यदि शरीरेण अनेन कारणचूतेन वृद्धस्यापि सतो
विषयेहा नापयास्यति । तथापि किमाकुलत्वम् । यतोऽपयास्यति जीवितस्य अपग-
मेन मरणेनेत्येवं निश्चितं स्यात् ॥ १६ ॥

(टीका.) विशेषेणैतदेवाह । न म ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न मम चिरं
प्रचूतकालं दुःखमिदं संयमारतिलक्षणं जविष्यति । किमित्यत आह । अशाश्वती
प्रायो यौवनकालावस्थायिनी जोगपिपासा विषयतृष्णा जन्तोः प्राणिनः । अशाश्वतीत्व
एव कारणान्तरमाह । न चेच्चरीरेणानेनापयास्यति न यदि शरीरेणानेन कारणचूतेन
वृद्धस्यापि सतोऽपयास्यति । तथापि किमाकुलत्वम् । यतोऽपयास्यति जीवितपर्ययेण
जीवितस्यापगमेन मरणेनेत्येवं निश्चिन्तः स्यादिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

जस्सेवमप्पा उ हविज्ज निञ्जित्तु, चइज्ज देहं न हु धम्मसासणं ॥

तं तारिसं नो पइलंति इंदिआ, उविंति वाया व सुदंसणं गिरिं ॥१७॥

(अवचूरिः) अस्यैव फलमाह । यस्य साधोरेवमुक्तप्रकारेण आत्मा । तुरे-
वार्ये । आत्मैव जवेन्निश्चितो दृढः । स त्यजेत् देहं विघ्न उपस्थिते न पुनर्धर्मशास-
नम् । तं तादृशम् । धर्मे निश्चितं न प्रचालयन्ति संयमादिन्द्रियाणि उत्पतद्वाता इव
सुदर्शनं मेरुगिरिम् । यथा मेरुं न वाताश्चालयन्ति । तथा तमपीन्द्रियाणीत्यर्थः ॥१७॥

(अर्थ.) एनुंज फल कहे ठे. जस्स इत्यादि सूत्र. (जस्स के०) यस्य एटले
जेनो (अप्पा उ के०) आत्मा तु एटले आत्मा जे तेज (एवं के०) एवं एटले उपर
कहेवा प्रकारे (निञ्जित्तु के०) निश्चितः एटले दृढ एवो (हविज्ज के०) जवेत्
एटले होय. ते साधु (देहं के०) देहं एटले शरीरप्रत्ये (चइज्ज के०) त्यजेत् एटले
त्याग करे. (उ के०) तु एटले पण (धम्मसासणं के०) धर्मशासनं एटले धर्मनी

६६७ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

आज्ञा प्रत्ये (न के०) न एटले त्याग न करे. (व के०) व एटले जेम (उप्पाय-
वाया के०) उत्पातवाताः एटले तोफानी पवन जे ते (सुदंसणं गिरिं के०) सुदर्शनं
गिरिं एटले मेरु पर्वतने चलावी शकता नथी. तेम (इंद्रिया के०) इंद्रियाणि एटले
इंद्रियो जे ते (तारिसं के०) तादृशं एटले उपर कहेल प्रकारे दृढ एवा (तं के०)
तं एटले ते साधुने (नोपइलंति के०) न प्रचालयन्ति एटले चलावी शकता नथी. ॥१७॥

(दीपिका.) अथ अस्यैव साधोः फलमाह । इन्द्रियाणि चक्षुरादीनि तं पूर्वोक्तं ता-
दृशं धर्मे निश्चितं साधुं संयमस्थानात् न प्रचालयन्ति न प्रकम्पयन्ति । दृष्टान्तमाह ।
के कमिव । यथोत्पातवाताः सुदर्शनं गिरिं मेरुपर्वतं न कम्पयन्ति । तं साधुं कम् । यस्य
साधोरेवमुक्तप्रकारेण आत्मा एव निश्चितो दृढः स क्वचिद् विघ्न उत्पन्ने देहं
त्यजेत् । परं नतु शासनं न पुनर्धर्माज्ञाम् ॥ १७ ॥

(टीका.) अस्यैव फलमाह । जस्सेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । तस्येति सा-
धोरेवमुक्तेन प्रकारेण । आत्मा तु । तुशब्दस्यैवकारार्थत्वात् । आत्मैव जवेन्निश्चितो
दृढः । स त्यजेदेहं क्वचिद्विघ्न उपस्थिते न तु धर्मशासनं न पुनर्धर्माज्ञामिति । तं तादृ-
शं धर्मनिश्चितं न प्रचालयन्ति संयमस्थानान्न कम्पयन्तीन्द्रियाणि चक्षुरादीनि । निद-
र्शनमाह । उत्पातघाता इव संपतत्पवना इव सुदर्शनं गिरिं मेरुम् । एतदुक्तं जवति ।
यथा मेरुं न वाताश्चालयन्ति । तथा तमपीन्द्रियाणीति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

इच्चैव संपस्मिन्न बुद्धिमं नरो,
आयं उवायं विविहं विद्याणिआ ॥
काएण वाया अडु माणसेणं,
तिगुत्तिगुत्तो जिणवयणमहिठिक्कासि ति बेमि ॥ १७ ॥

॥ रइवक्का पढमा चूला सम्मत्ता ॥ १ ॥

(अवचूरिः) उपसंहरन्नाह । इच्चैवत्ति सूत्रम् । इत्येवमध्ययनोक्तं दुःप्रजीवित्वादि
संप्रेक्ष्यादित आरज्य यथावदृष्ट्वा बुद्धिमान्नरः न आयं ज्ञानादेः उपायं तत्साधन-
प्रकारं कालविनयादिं विविधं विज्ञाय । कायेन वाचा अथ मानसेन त्रिजिरपि
करणैर्यथाप्रवृत्तैः त्रिजिरपि गुप्तोऽर्हदुपदेशमधितिष्ठेत् । तदुक्तपालनपरो ज्ञूयात् ।
जावायसिद्धौ मुक्तिसिद्धेरिति । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥१७॥ इति प्रथमचूला व्याख्याता ॥

(अर्थ.) हवे आ प्रकरणनो उपसंहार करता ठता कहे ठे. इच्चैव इत्यादि सूत्र.

(बुद्धिमं के०) बुद्धिमान् एटले बुद्धिशाली एवो (नरो के०) नरः एटले मनुष्य जे ते (इच्चेव के०) इत्येवं एटले आ प्रथम चूलिकामां कहेल सर्व वस्तुनो (संप-
स्सिअ के०) दृष्ट्वा एटले विचार करीने तथा (विविहं के०) विविधं एटले अनेक प्र-
कारना (आयं के०) आयं एटले सम्यग् ज्ञान प्रसुख लाभ प्रत्ये अने (उवायं के०)
उपायं एटले सम्यग् ज्ञानादिकना उपायभूत एवा विनयादिकने (विश्राणिअ
के०) विज्ञाय एटले जाणीने (काएण के०) कायेन एटले कायावडे, (वाया के०)
वाचा एटले वाणीवडे (अडु के०) अथ एटले अथवा (माणसेणं के०) मानसेन
एटले मनवडे (त्रिगुत्तिगुत्तो के०) त्रिगुत्तिगुत्तः एटले अनुक्रमे कायगुत्ति, वचनगुत्ति
अने मनोगुत्ति वडे गुत्त एवो थयो ठतो (जिणवयणं के०) जिनवचनं एटले जिने-
श्वर जगवानना ज्ञापित आगम प्रत्ये (अहिच्छिज्जासि के०) अधितिष्ठेत् एटले आ-
श्रय करे. अर्थात् जिन ज्ञापित आगममां कहेल विधिमाफक यथाशक्ति आचार
पाले. तेथी ज्ञावथी लाभ रूप जे सम्यग्ज्ञानादिक तेनी प्राप्ति थाय ठे, अने पढी अनु-
क्रमे मुक्ति मले ठे. ॥ १० ॥

इति श्रीदशवैकालिक बालावबोधमां रतिवाक्य नामक प्रथम चूलिका संपूर्ण ॥१॥

(दीपिका.) अथोपसंहारमाह । बुद्धिमान्नरः सम्यग्बुद्ध्या सहितो मानवः
कायेन वाचा वचनेन अथ मनसा त्रिजिरपि करणैर्यथाप्रवृत्तैस्त्रिगुत्तिगुत्तः सन्
जिनवचनं तीर्थकरस्योपदेशमधितिष्ठेत् । यथाशक्ति तदुक्तैकक्रियापालने तत्परो ज्ञया-
त् । ज्ञावायसिद्धौ तत्त्वतो मुक्तिसिद्धेः । किं कृत्वा । इत्येवमध्ययने कथितं दुःप्रजीवित्वा-
दि संप्रेक्ष्य आदित आरज्य यथावदृष्ट्वा । पुनः किं कृत्वा । आयं सम्यग्ज्ञानादेर्लाभ-
मुपायं च ज्ञानादिसाधनप्रकारं विविधमनेकप्रकारं ज्ञात्वा । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥१०॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां प्रथम-
चूलिका समाप्ता ॥ १ ॥

(टीका.) उपसंहरन्नाह । इच्चेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । इत्येवमध्ययनोक्तं
दुःप्रजीवित्वादि संप्रेक्ष्यादित आरज्य यथावदृष्ट्वा बुद्धिमान्नरः स्वम्यग् बुद्ध्युपे-
तः । आयमुपायं विविधं विज्ञाय । आयः सम्यग्ज्ञानादेः । उपायस्तत्साधनप्रकारः का-
लविनयादिर्विविधोऽनेकप्रकारस्तज्ज्ञात्वा । किमित्याह । कायेन वाचाथ मनसा त्रिजि-
रपि करणैर्यथाप्रवृत्तैस्त्रिगुत्तिगुत्तः सन् जिनवचनमर्हदुपदेशमधितिष्ठेत् । यथाशक्ति

तदुक्तैकक्रियापालनपरो ज्ञयात् ज्ञावायसिद्धौ तत्त्वतो मुक्तिसिद्धेः । ब्रवीमीति पूर्वव
दिति सूत्रार्थः ॥ १७ ॥

उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्ते च पूर्ववदेव । समासं रतिवाक्याध्ययनमिति व्याख्यातं प्रथम-
चूडाध्ययनम् ॥ इति श्रीदशवैकालिके श्रीहरिचन्द्रसूरिविरचित बृहद्भृत्यां प्रथमा चूलिका ॥

अथ द्वितीया चूलिका ।

चूलिञ्चं तु पवस्कामि, सुञ्चं केवलिजासिञ्चं ॥

जं सुणित्तु सुपुष्पाणं, धम्मे उप्पज्जाए मई ॥ १ ॥

(अथचूरिः) अथ द्वितीयारज्यते । अस्य चौघतः सबन्ध उक्त एव । विशेषतः
पूर्वाध्ययने सीदतः स्थिरीकरणार्थमुक्तम् । अत्र तु विविक्तचर्या उच्यते । चूडा नामादिजिः
षोढा । ज्ञावचूलां । तुशब्दात्प्रवक्ष्यामि । इयं चूडा श्रुतं वर्तते । श्रुतज्ञानं । कारणे कार्योपचा-
रात् । ततश्च केवलजाषितमनन्तरमेव केवलिनोक्तम् । इति सफलं विशेषणम् । एवं वृद्धो-
क्तिः । कया चिदार्ययाऽसहिष्णुः क्रूरगणुकप्रायः साधुश्चातुर्मासकाद्युपवासं कारितः ।
स तदाराधनया मृत एव । ऋषिघातिकाहमित्युद्दिशा सा जिनं पृष्ठामीति गुणावर्जि-
तदेवतया नीता श्रीसीमन्धरान्ते । पृष्ठो जगवान् । अद्भुष्टचित्ता अघातिकेत्युक्ता ।
इमे चूमे ग्राहिते । इयमेव विशेष्यते । यद्भुत्वा सुपुष्पानां पूर्वावर्जितपुण्ययुक्तानां । चा-
रित्रधर्म उत्पद्यते मतिः ज्ञावतः श्रद्धा ॥ १ ॥

(अर्थ.) प्रथम चूलिका थइ. हवे बीजीनो आरंज थाय ठे. एनो संबंध आ
रीते ठे. प्रथम चूलिकामां चारित्रने विषे शिथिलपरिणामी थएल साधुने स्थिर क-
रवानो उपाय कह्यो. हवे आ चूलिकामां साधुए आसक्तिरहित विहार करवो एम
कहे ठे. चूलिञ्च इत्यादि सूत्र. हवे (चूलिञ्चं के०) चूलिकां एटले चूलिका प्रत्ये
(पवस्कामि के०) प्रवक्ष्यामि एटले कहीश. ते चूलिका केवी ठे ते कहे ठे. (केवलिजा-
सिञ्चं के०) केवलिजाषितम् एटले केवली जगवाने जाखेलुं (सुञ्चं के०) श्रुतं एटले
श्रुतरूप ठे. तेमज (जं के०) यां एटले जे केवलिजाषित श्रुतरूप चूलिका प्रत्ये (सु-
णित्तु के०) श्रुत्वा एटले सांजलीने (सपुष्पाणं के०) सपुष्पानाम् एटले पुष्पानुबंधि पु-
ष्पवाला जीवोने (धम्मे के०) धर्मे एटले चारित्ररूप धर्मेने विषे (मई के०) मतिः
एटले बुद्धी अर्थात् श्रद्धा (उप्पज्जाए के०) उत्पद्यते एटले उत्पन्न थाय ठे. अहिं
वृद्ध संप्रदायथी चालती आवेल कथा आ प्रकारे ठे. कोइ साधवीए उपवास प्रमुख

तपस्या खमी न शके एवा कोइ साधु पासे चोभासी प्रमुख पर्वने दिवसे उपवास क-
राव्यो. ते साधु ते तपस्यानी आराधनावडे काल करी गया. 'हुं मुनिनो घात करनारी
थइ' एम विचारी उद्विग्न थएली साध्वीए सीमंधर स्वामीने आ वातनी आलोचना
पूठवानो विचार कस्यो. पठी साध्वीना गुणथी वश थएल कोइ देवता साध्वीने सीमंधर
स्वामी पासे लइ गयो. साध्वीए जगवानने आ वात पूठी. त्यारे "जेना मनमां माठा प-
रिणाम नथी ते हिंसक पण नथी." एम कही जगवाने आ चूलिका साध्वीने आपी. ॥१॥

(दीपिका.) व्याख्याता प्रथमचूलिका अथ द्वितीया आरज्यते । पूर्वचूलिकायां
सीदतः साधोः स्थिरीकरणमुक्तम् । इह तु अवसरप्राप्ता विविक्ता चर्या उच्यत
इत्ययं संबन्धः । अहं चूलिकां प्रवक्ष्यामि । तुशब्दविशेषितां ज्ञावचूडां प्रकर्षेण अव-
सरप्राप्ताजिधानलक्षणेन कथयिष्यामि । किञ्चूतां चूलिकाम् । श्रुतं श्रुतज्ञानम् । चूडा हि श्रु-
तज्ञानं वर्त्तते । कारणे कार्यस्य उपचारात् । एतच्च केवलिना ज्ञापितम् । अनन्तर एव केव-
लिना प्ररूपितमिति विशेषणं सफलम् । यत एवं वृद्धवादः श्रूयते । कयाचित् आर्यया अ-
सहिष्णुः क्रूरगडुकप्रायः साधुः चातुर्मासकादौ उपवासं कारितः । स तदाराधनया
मृतः । मृते च तस्मिन् साध्व्या ज्ञातम् । अहमृषिघातिका जाता । तत उद्विग्ना सती
तीर्थकरं पृष्ठामि इति जातबुद्धिस्ततस्तस्या गुणावर्जितया देवतया साध्वी सीमंधरस्वा-
मिसमीपे मुक्ता । तथा च जगवान् आलोचनामाश्रित्य पृष्टः । जगवान् आह । त्वं
तु न दुष्टचित्ता ततोऽघातिका । ततो जगवता चूलाद्ययं तस्यै दत्तम् । देवतया च
ततः स्वस्थानमानीता साध्वी । अत इदमेव विशेष्यते । तद्ब्रुत्वा आकर्ण्य सपुण्यानां कु-
शलानुबन्धिपुण्ययुक्तानां प्राणिनां अचिन्त्यचिन्तामणिकटपे धर्मे चारित्रधर्मे मतिः
उत्पद्यते ज्ञावतः श्रद्धा जायते । अनेन चारित्रं चारित्रवीजं च उपजायत इति । ए-
तदुक्तं जवति ॥ १ ॥

(टीका.) अधुना द्वितीयमारज्यते । अस्य चौघतः संबन्धः प्रतिपादित एव ।
विशेषतस्त्वनन्तराध्ययने सीदतः स्थिरीकरणमुक्तमिह तु विविक्तचर्योच्यत इत्य-
यमज्ञिसंबन्धः । एतदेवाह ज्ञाप्यकारः ॥ अहिगारो पुबुत्तो, चउद्विहोविइअचूलिअ-
प्रयणे ॥ सेसाणं दाराणं अहक्कमं फासणा होइ ॥ ३५ ॥ व्याख्या ॥ अधिकार उघतः
प्रपञ्चप्रस्तावरूपः पूर्वोक्तो रतिवाक्यचूडायां प्रतिपादितश्चतुर्विधो नामचूडास्थापनाचू-
केत्यादिरूपो यथा द्वितीयचूडाध्ययने आदानपदेन चूलिकाख्येन । सोऽनुयोगद्वारोप-
न्यासस्तथैव वक्तव्य इति वाक्यशेषः । शेषाणां दाराणां सूत्रालापकगतनिक्षेपा-

दीनां यथाक्रमं यथाप्रस्तावं स्पर्शना षड्व्याख्यादिरूपा जवतीति गाथार्थः ॥ अत्र च व्यतिकरे सूत्रानुगमेऽस्खलितादिगुणोपेतं सूत्रमुच्चारणीयम् । चूलिचं तु इत्यादि । अस्य व्याख्या । चूडां तु प्रवक्ष्यामि । चूडां प्राग्व्यावर्णितशब्दार्थाम् । तुशब्दविशेषितां ज्ञावचूडां प्रवक्ष्यामीति । प्रकर्षेणावसरप्राप्ताजिधानलक्षणेन कथयामि । श्रुतं केवल्लिजाषितमितीयं हि चूडा श्रुतज्ञानं वर्तते । कारणे कार्योपचारात् । एतच्च केवल्लिजाषितमनन्तरमेव केवल्लिना प्ररूपितमिति सफलं विशेषणम् । एवं च वृद्धवादः । कथा चिदार्ययासहिष्णुः कुरगडुकप्रायः संयतश्चातुर्मासिकादावुपवासं कारितः । स तदाराधनया मृत एव । ऋषिघातिकाहमित्युद्दिशा सा तीर्थकरं पृथामीति गुणावर्जितदेवतया नीता श्रीसीमंधरस्वामिसमीपे । पृष्टो जगवानडुष्टचित्ताघातिकेत्यजिधाय जगवतेमां चूडां ग्राहितेति । इदमेव विशेष्यते । यद्ब्रुत्वेति । यद्ब्रुत्वाकर्ण्य सपुण्यानां कुशलानुबन्धिपुण्ययुक्तानां प्राणिनां धर्मेऽचिन्त्यचिन्तामणिकल्पे चारित्रधर्म उत्पद्यते मतिः । संजायते ज्ञावतः श्रद्धा । अनेन चारित्रं चारित्रबीजं चोपजायत इत्येतदुक्तं जवतीति सूत्रार्थः ॥ १ ॥

अणुसोअपठिअबहुजणंमि, पडिसोअलङ्कलकेणं ॥
पडिसोअमेव अप्पा, दायवो होउकामेणं ॥ २ ॥

(अवचूरिः) एतद्विप्रतिज्ञासूत्रम् । इह चाध्ययने चर्यागुणा वक्तव्यास्तत्प्रवृत्तौ मूलपादचूतमिदमाह । अनुश्रोतःप्रस्थिते नदीप्रवाहपतितकाष्ठवत् विषयकुमार्गद्रव्यक्रियानुकूट्येन प्रवृत्ते बहुजने तथाप्रस्थानेऽब्धिगामिनि प्रतिश्रोतोलब्धलक्षणेन द्रव्यतो नद्यां देवतानियोगात् प्रतीपश्रोतःप्राप्तलक्षणेन ज्ञावतो विषयवैपरीत्यात्कथंचिदवाप्तसंयमलक्षणेन अपाकृते विषयादिप्रतिश्रोत एव संयमलक्ष्याजिमुखमात्मा दातव्यः प्रवर्तितव्यः । मुक्ततया जवितुकामेन ॥ २ ॥

(अर्थ.) आ अध्ययनमां चर्याना गुण कहेवाना ठे. तेमां मूलचूत प्रथम सूत्र कहे ठे. अणुसोअ इत्यादि सूत्र. एटले नदीना प्रवाहमां पडेळुं काष्ठ जेम प्रवाहना वेगशी समुद्रतरफ जाय ठे. तेम (बहुजणम्मि के०) बहुजने एटले घणो लोक अणुसोअपठिए के०) अनुश्रोतःप्रस्थिते एटले विषयरूप प्रवाहना वेगशी संसार समुद्र तरफ गमन करते ठे (पडिसोअलङ्कलकेण के०) प्रतिश्रोतोलब्धलक्षणेन एटले विषय प्रवाहशी उलटा जागने विषे रहेल संयम तरफ जेनुं लक्ष्य पहोच्युं एवा (होउकामेणं के०) जवितुकामेन एटले मुक्त थवानी इच्छा करनार पुरुषे

(अप्पा के०) आत्मा एतद्वे पोतानो आत्मा (पडिसोअमेव के०) प्रतिस्रोत एव एतद्वे विषय प्रवाह जे तरफ चाढ्यो ठे, तेशी उलटोज (दायवो के०) दातव्यः एतद्वे देवो. अर्थात् संयमाजिमुख करवो. ॥ २ ॥

(दीपिका.) एतद्भि प्रतिज्ञासूत्रम् । इह चाध्ययने चर्यागुणा अजिधेयास्तस्य प्रवृत्तौ मूलपादचूतमिदमाह । एवंविधेन साधुना आत्मा जीवः प्रतिस्रोतएव दुरपाकरणीयमप्यपाकृत्य विषयादिसंयमलक्ष्याजिमुखमेव दातव्यः प्रवर्तितव्यः । न ह्युच्चरितान्युदाहरणीकृत्य असन्मार्गप्रवणं चेतोऽपि कर्त्तव्यम् । अपि त्वागमैकप्रवणेनैव ज्वितव्यम् । किं साधुना । ज्वितुकामेन संसारसमुद्रपरिहारेण मुक्ततया ज्वितुकामेन । किंचूतेन साधुना । प्रतिस्रोतो लब्धलक्षणे द्रव्यतस्तस्यामेव नद्यां कथंचित् देवतासांनिध्यात् प्रतीपस्रोतः प्राप्तलक्षणे । ज्ञावतस्तु विषयादिवैपरीत्यात् कथंचित् प्राप्तसंयमलक्षणे । क सति । बहुजने तथाविधादज्यासात् प्रचूतलोकेऽनुस्रोतः प्रस्थिते सति नदी-पूरप्रवाहपतितकाष्ठवत् । विषयकुमार्गद्रव्यक्रियानुकूट्येन प्रवृत्ते सति तथाप्रस्थानेनोदधिगामिनि सति ॥ २ ॥

(टीका.) एतद्भि प्रतिज्ञासूत्रम् । इह चाध्ययने चर्यागुणा अजिधेयास्तत्प्रवृत्तौ मूलपादचूतमिदमाह । अणुसोअ त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अनुस्रोतः प्रस्थिते नदी-पूरप्रवाहपतितकाष्ठवद् विषयकुमार्गद्रव्यक्रियानुकूट्येन प्रवृत्ते बहुजने तथाविधा-ज्यासात् प्रचूतलोके तथा प्रस्थानेनोदधिगामिनि । किमित्याह । प्रतिस्रोतो लब्धलक्षणे । द्रव्यतस्तस्यामेव नद्यां कथंचिद्देवतानियोगात्प्रतीपस्रोतः प्राप्तलक्षणे । ज्ञावतस्तु विषयादिवैपरीत्यात्कथंचिद्वाप्तसंयमलक्षणे प्रतिस्रोत एव दुरपाकरणीयमप्यपाकृत्य विषयादिसंयमलक्ष्याजिमुखमेवात्मा जीवो दातव्यः प्रवर्तयितव्यो ज्वितुकामेन संसारसमुद्रपरिहारेण मुक्ततया ज्वितुकामेन साधुना । न ह्युच्चरितान्युदाहर-णीकृत्यासन्मार्गप्रवणं चेतोऽपि कर्त्तव्यम् । अपित्वागमैकप्रवणेनैव ज्वितव्यमिति । उक्तं च । निमित्तमासाद्य यदेव किंचन, स्वधर्ममार्गं विस्तृजन्ति वादिशाः ॥ तपःश्रुतज्ञानध-नास्तु साधवो न यान्ति कृद्भे परमेऽपि विक्रियाम् ॥ १ ॥ ॥ तथा कपालमादाय विषण्णवाससां, वरं द्विषद्वेश्मसमृद्धिरीक्षिता ॥ विहाय लज्जां न तु धर्मवैशसे, सुरेन्द्र-सार्येऽपि समाहितं मनः ॥ २ ॥ तथा ॥ पापं समाचरति वीतघृणो जघन्यः, प्राप्यापदं सघृण एव विमध्यबुद्धिः ॥ प्राणात्वयेऽपि न तु साधुजनः स्ववृत्तं, वेदां समुद्र इव लक्षयितुं समर्थः ॥ ३ ॥ इत्यलं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः ॥ २ ॥

अणुसोअसुहो लोउ, पडिसोउ आसवो सुविहिआणं ॥
अणुसोउ संसारो, पडिसोउ तस्स उत्तारो ॥ ३ ॥

(अत्रचूरिः) अधिकृतमेव स्पष्टयन्नाह । अनुस्रोतः सुखो विषयादिसुखो लोकः । प्रति-
स्रोतस्तस्माद्विपरीत आश्रव इन्द्रियजयादिरूपः । आश्रमो वा व्रतरूपः । अनुस्रोतः
संसारो विषयानुकूल्यम् । कारणे कार्योपचारात् । यथा विषं मृत्युः । प्रतिस्रोतस्तस्मादु-
त्तारः । पञ्चम्यर्थे षष्ठी । हेतौ फलोपचारात् । यथायुर्घृतम् ॥ ३ ॥

(अर्थ.) एज वात स्पष्ट कहे ठे. अणुसोअ इत्यादि सूत्र. (लोगो के०) लोकः
एटले लोक जे ते (अणुसोअसुहो के०) अनुस्रोतः सुखः एटले जल जेम नीचाणमां सुखे
जायठे, तेम विषय प्रवाहमां वही जवामां सुख माननारो ठे. (सुविहिआणं के०) सुवि-
हितानां एटले साधुर्जनो (आसवो के०) आश्रमः एटले दीक्षारूप आश्रम जे ते (प-
डिसोउ के०) प्रतिस्रोतः एटले समुद्रतरफ जती नदीना प्रवाहमांथी नदीना मूल
आगल जवा समान ठे, अर्थात् विषयान्निमुख लोकोने साधुनां व्रत एवा कठण ठे.
जीवोने (संसारो के०) संसारः एटले शब्द, स्पर्श प्रमुख विषयरूप संसार जे ते
(अणुसोउ के०) अनुस्रोतः एटले पाणीनो वेग जे तरफ होय ते तरफ जवा समान
ठे. अने (तस्स के०) तस्य एटले ते संसारनो (उत्तारो के०) उत्तारः एटले उतर-
वुं ते (पडिसोउ के०) प्रतिस्रोतः एटले पाणी जे तरफथी वहेतुं होय ते तरफ उ-
लटुं जवा समान ठे. ॥ ३ ॥

(दीपिका.) अधिकृतमेव स्पष्टयन्नाह । अनुस्रोतः सुखो लोक उदकनिम्नाजिसर्पणवत् ।
कथम् । यतो लोकः प्रवृत्त्यानुकूलविषयादिसुखः गुरुकर्मत्वात् । अथ प्रतिस्रोत एतस्माद्वि-
परीतः । आश्रव इन्द्रियजयादिरूपः परमार्थपेशलः कायवाङ्मनोव्यापारः । आश्रमो वा
व्रतग्रहणादिरूपः । सुविहितानाम् साधूनाम् । अथो जयफलमाह । अनुस्रोतः संसारः ।
शब्दादि विषयानुकूल्यं संसार एव । कारणे कार्योपचारात् । यथा विषं मृत्युः । दधित्रपुसी
प्रत्यक्षो ज्वरः । प्रतिस्रोत उक्तलक्षणः । तस्येति पञ्चम्यर्थे षष्ठी । सुपां सुपो ज्वन्तीति
वचनात् । तस्मात्संसारादुत्तारः । उत्तरणमुत्तारः । हेतौ फलोपचारात् । यथायुर्घृतम् ।
तन्डुलान् वर्षति पर्जन्यः ॥ ३ ॥

(टीका.) अधिकृतमेव स्पष्टयन्नाह । अणुसोअ ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या ।
अनुस्रोतः सुखो लोक उदकनिम्नाजिसर्पणवत् प्रवृत्त्यानुकूलविषयादिसुखो लोकः कर्म-
गुरुत्वात् प्रतिस्रोत एव तस्माद्विपरीत आश्रव इन्द्रियजयादिरूपः । परमार्थपेशलः

प्रतिज्ञा । तथा देवा अपि । अपिशब्दात्सिद्धविद्याधरनरपतिपरिग्रहः । लोकपूज्या लोकपू-
जनीयाः प्रणमन्ति नमस्कुर्वन्ति । कम । सुधर्माणं शोचनधर्मव्यवस्थितमित्ययं हेत्वर्थसूच-
कत्वाद्भेदुरिति गाथार्थः ॥ दिष्टं तो अरहंता, अणगारा य बहवो उ जिणसीसा ॥ वत्तणु-
वत्ते नव्वइ, जं नरवइणो वि पणमंति ॥ ६० ॥ व्याख्या ॥ दृष्टान्तः प्राग्निरूपितशब्दार्थः । स
चाशोकाद्यष्टमहाप्रातिहार्यादिरूपां पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तस्तथानगाराश्च बहव एव जिन-
शिष्या इति । न गहन्तीत्यगा वृक्षास्तैः कृतमगारं गृहं तद्येषां विद्यत इति अर्शआदे-
राकृतिगणत्वादचप्रत्ययः । अगारा गृहस्थाः न अगारा अनगाराश्चशब्दः समुच्चयार्थः ।
तुरेवकारार्थस्ततश्च बहव एव नाट्या रागादिजेतृत्वाज्जिनास्तद्विष्यास्तद्विनेया गौत-
मादयः । आह । अर्हदादीनां परोक्षत्वादृष्टान्तत्वमेवायुक्तम् । कथं चैतद्विनिश्चीयते । यथा
ते देवादिपूजिता इत्युच्यते । यत्तावदुक्तं परोक्षत्वादिति । तद्दुष्टम् । सूत्रस्य त्रिकालगो-
चरार्थत्वात्कदाचित्प्रत्यक्षत्वाद्देवादिपूजिता इति चैतद्विनिश्चयायाह । वृत्तमतिक्रान्त-
मनुवर्तमानेन सांप्रतकालजाविना ज्ञायते । कथमित्यत आह । यद्यस्मान्नरपतयोऽपि
राजानोऽपि प्रणमन्तीदानीमपि ज्ञावसाधुं ज्ञानादिगुणयुक्तमिति गम्यते । अनेन गुणानां
पूज्यत्वमावेदितं ज्ञवतीति गाथार्थः ॥ उवसंहारो देवा, जह तह राया वि पणमइ सुधम्मं ॥
तम्हा धम्मो मंगल-मुक्किठमिइ अ निगमंति ॥ ६१ ॥ व्याख्या ॥ उपसंहार उपनयः । स
चायम् । देवा यथा तीर्थकरादींस्तथा राजाप्यन्योऽपि जनः प्रणमतीदानीमपि सुधर्मा-
णमिति । यस्माद्देवं तस्माद्देवादिपूजितत्वाद्गर्भो मङ्गलमुत्कृष्टमिति च निगमनम् । प्रति-
ज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं निगमनमिति गाथार्थः ॥ १ ॥ उक्तं पञ्चावयवमेतद्विधानात्त्वर्थाधि-
कारोऽपि धर्मप्रशंसा । सांप्रतं दशावयवं तथा स चैवैव जिनशासन इत्यधिकारं चो-
पदर्शयति । इह च दशावयवाः प्रतिज्ञादय एव प्रतिज्ञादिशुद्धिसहिता ज्वन्ति ।
अवयवत्वं च तद्बुद्धीनामधिकृतवाक्यार्थोपकारकत्वेन प्रतिज्ञादीनामिव ज्ञावनीयमि-
त्यत्र बहु वक्तव्यम् । तच्च नोच्यते गमनिकामात्रत्वात् प्रारम्भस्येति । सांप्रतमधिकृत-
दशावयवप्रतिपादनायाह ॥ बिइयपइन्ना जिणसा-सणमि साहेति साहवो धम्मं ॥ हेऊ
जम्हा सब्बा-विणसु हिंसाइ सुजयंति ॥ ६२ ॥ व्याख्या ॥ द्वितीया पञ्चावयवोपन्यस्त-
प्रथमप्रतिज्ञापेक्षया प्रतिज्ञा पूर्ववत् । द्वितीया चासौ प्रतिज्ञा च द्वितीयप्रतिज्ञा । सा
चेयम् । जिनशासने जिनप्रवचने । किम् । साधयंति निष्पादयन्ति । साधवः प्रव्रजिताः धर्म
प्राग्निरूपितशब्दार्थम् । इह च साधव इति धर्मनिर्देशः । शेषस्तु साध्यधर्म इत्ययं प्रति-
ज्ञानिर्देशः । हेतुनिर्देशमाह । हेतुर्यस्मात्साङ्गाविकेषु पारमार्थिकेषु निरुपचरितेष्व-
र्थेष्वित्यर्थः । अहिंसादिष्वदिशब्दान्मृषावादादिविरतिपरिग्रहः । अन्ये तु व्याचक्षते,
सप्राविण्हंति । सङ्गावेन निरुपचरितसकलदुःखक्षयायैवेत्यर्थः । यतन्ते प्रयत्नं कुर्वन्ति

कायवाङ्मनोव्यापारः । आश्रमो वा व्रतग्रहणादिरूपः । सुविहितानां साधूनामुन्नयफलमाह । अनुस्रोतः संसारः । शब्दादिविषयानुकूढ्यं संसार एव । कारणे कार्योपचारात् । यथा विषं मृत्युः । दधित्रपुसी प्रत्यक्षो ज्वरः । प्रतिस्त्रोत उक्तलक्षणस्तस्येति पञ्चम्यर्थे षष्ठी । सुपां सुपो ऋवन्तीति वचनात् । तस्मात्संसाराहुत्तार उत्तरणमुत्तारः । हेतौ फलोपचारात् । यथायुर्धृतम् । तन्हुलान्वर्षति पर्जन्य इति सूत्रार्थः ॥ ३ ॥

तम्हा आचारपरक्रमेणं, संवरसमाधिबहुलेणं ॥

चरिआ गुणा अ नियमा, अ हुंति साधूण दृष्टवा ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) तस्मादाचारपराक्रमेणेत्याचारे ज्ञानादौ पराक्रमो बलं यस्य तेन संवर इन्द्रियादिविषये समाधिरनाकुलत्वं प्रचूतं बहुलं यस्य तेन । चर्या त्रिह्युक्तावसाधनी बाह्यानियतवासादिरूपा । गुणाश्च मूलोत्तराद्याः । नियमाश्चोत्तरगुणानां पिण्डविशुद्ध्यादीनां स्वकालासेवननियोगा द्रष्टव्याः साधूनां सम्यग्ज्ञानासेवनप्ररूपणया ॥ ४ ॥

(अर्थ.) जे माटे एम ठे (तम्हा के०) तस्मात् एटले ते माटे (आचारपरक्रमेणं के०) आचारपराक्रमेण एटले ज्ञानादि आचारने विषे पराक्रम जेनो ठे एवा (संवरसमाधिबहुलेणं के०) संवरसमाधिबहुलेन एटले संवर ते इन्द्रियादिकनो जय अने समाधि ते आकुलतानो अज्ञाव ए बन्ने जेमां घणा ठे एवा (साधूण के०), साधुना एटले साधु जे तेणे (चरिआ के०) चर्या एटले एक ठेकाणे न रहेवुं इत्यादि बाह्य आचाररूप चर्या, (गुणा के०) गुणाः एटले मूलगुण तथा उत्तरगुण (अ के०) च एटलेवदी (नियमा के०) नियमाः एटले पिण्डविशुद्धि प्रमुख; जेनो जे अवसर होय तेनुं ते अवसरे आचरण करवारूप नियम (दृष्टवा के०) द्रष्टव्याः एटले जाणवा, सेववा तथा प्ररूपवा योग्य एवा (हुंति के०) ऋवन्ति एटले ठे ॥ ४ ॥

(दीपिका.) यस्मादेतदेवं पूर्वोक्तं तस्मात् साधुनैवंविधेन अप्रतिपाताय विशुद्धये च साधूनां चर्या त्रिह्युक्तावसाधना बाह्या अनियतवासादिरूपा गुणाश्च मूलगुणोत्तरगुणा नियमाश्च उत्तरगुणादीनामेव पिण्डविशुद्ध्यादीनां स्वकालासेवननियोगा द्रष्टव्या ऋवन्ति । एते चर्यादयः साधूनां द्रष्टव्या ऋवन्ति । सम्यग्ज्ञानासेवनप्ररूपणारूपेण । किञ्चूतेन साधुना । आचारपराक्रमेण । आचारे ज्ञानादौ पराक्रमः प्रवृत्तिर्वलं यस्य स तेन । पुनः किञ्चूतेन साधुना । संवरसमाधिबहु-

६७६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

लेन । संवर इन्द्रियादिविषये समाधिरनाकुलत्वं बहुलं प्रचूतं यस्य स संवरसमा-
धिवहुलस्तेन ॥ ४ ॥

(टीका.) तम्ह त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यस्मादेतदेवमनन्तरोदितं तस्मा-
दाचारपराक्रमेणेत्याचारे ज्ञानादौ पराक्रमः प्रवृत्तिर्वलं यस्य स तथाविध इति गम-
कत्वाद्बहुव्रीहिस्तेनैवंचूतेन साधुना संवरसमाधिवहुलेनेति । संवर इन्द्रियादिविषये
समाधिरनाकुलत्वं बहुलं प्रचूतं यस्य स इति समासः पूर्ववत् । तेनैवंचूतेन सता अ-
प्रतिपाताय विशुद्धये च । किमित्याह । चर्या त्रिद्विजावसाधनी वाह्यानियतवासादिरू-
पा । गुणाश्च मूलगुणोत्तरगुणरूपाः । नियमाश्चोत्तरगुणानामेव पिएविशुद्ध्यादीनां स्वका-
लासेवननियोगा जवन्ति साधूनां द्रष्टव्या इत्येते चर्यादयः साधूनां द्रष्टव्या जवन्ति ।
सम्यग्ज्ञानासेवनप्ररूपणारूपेणेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥

अनिश्च वासो समुद्राणचरिश्चा, अन्नायउंठं पयरिक्रया अ ॥

अप्पोवही कलहविवर्जणा अ, विहारचरिश्चा इसिणं पसढा ॥ ५ ॥

(अवचूरिः) चर्यामाह । अनियतवासो मासकल्पादिना । समुदानचर्या अनेकत्र
याचितत्रिहाचरणम् । अज्ञातोऽंठं विशुद्धोपकरणग्रहणम् । विषयपरिहयाय विजनैका-
न्तसेविता च । अल्पोपधित्वं स्तोकोपधिसेवित्वम् । कलहविवर्जना च । विहारचर्या वि-
हरणस्थितिरियमेवंचूता ऋषीणां साधूनां प्रशस्ता व्याक्षेपाच्चावात् । आज्ञापालनेन
जावचरणसाधनाद् विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्तेत्युक्तम् । ॥ ५ ॥

(अर्थ.) हवे साधुर्जनी अनियतवास रूप चर्या कहे ठे. अनिश्च इत्यादि
सूत्र. (अनिश्चवासो के०) अनियतवासः एटले एकज ठेकाणे एक सरखुं न रहेवुं
ते अनियत वास, (समुद्राणचरिश्चा के०) समुदानचर्या एटले अनेक ठेकाणे-
थी गोचरीनी विधि माफक लावेळ त्रिद्वानो आहार करवो, (अन्नायउंठं के०)
अज्ञातोऽंठं एटले शुद्ध उपकरण ग्रहण करवा होय तो ते अपरिचित गृहस्थना
घरथी लेवा ते रूप अज्ञात उंठ (अ के०) च एटले वली (पयरिक्रया के०)
प्रतिरिक्तता एटले ज्यां त्रीड न होय एवा एकांत स्थलने विषे वास करवो ते रूप
प्रतिरिक्तता, (अप्पोवही के०) अल्पोपधिः एटले उद्भटपणुं न देखाय एवी स्तोका-
मात्र उपधि, (अ के०) च एटले वली (कलहविवर्जणा के०) कलहविवर्जना ए-
टले कलहनुं वर्जवुं ते, ए (इसिणं के०) ऋषीणां एटले साधुर्जनी (विहारचरिश्चा
के०) विहारचर्या एटले विहारनी मर्यादा (पसढा के०) प्रशस्ता एटले पवित्र ठे. ॥५॥

(दीपिका.) अथ चर्यामाह । ऋषीणामेवंञूता विहारचर्या विहरणस्थितिर्विहार-
मर्यादा प्रशस्ता भवति । व्याक्षेपस्य अज्ञावात्, आज्ञापालनेन ज्ञावचारित्रपाल-
नाच्च पवित्रा । एवंञूता कथमित्याह । अनियतवासः मासकटपादिना । अनिके-
तवासोवा अगृह उद्यानादौ वासः । तथा समुदानचर्या अनेकत्र याचितत्रिज्ञा-
चरणम् । तथा अज्ञाते उज्जं विशुद्धोपकरणग्रहणविषयम् । पश्रिक्रया य विजनै-
कान्तसेविता च अदपोपधित्वमनुद्वणयुक्तस्तोकोपधिसेवित्वम् । कलहविवर्जना च ।
तद्वासिजनज्ञानविवर्जनं श्रवणकथादिनापि वर्जनमित्यर्थः । विहारचर्या ऋषीणां
प्रशस्ता इत्युक्तम् ॥ ५ ॥

(टीका.) चर्यामाह । अनिष्टश्च त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अनियतवासो मा-
सकटपादिना । अनिकेतवासो वा अगृह उद्यानादौ वासः । तथा समुदानचर्यानेकत्र
याचितत्रिज्ञाचरणम् । अज्ञातोज्जं विशुद्धोपकरणग्रहणविषयम् । पश्रिक्रया य विजनैका-
न्तसेविता च । अदपोपधित्वमनुद्वणयुक्तस्तोकोपधिसेवित्वम् । कलहविवर्जना च
तथा तद्वासिना ज्ञानविवर्जना । विवर्जनं विवर्जना । श्रवणकथनादिना विवर्जनमित्य-
र्थः । विहारचर्या विहरणस्थितिर्विहरणमर्यादा । इयमेवंञूता ऋषीणां साधूनां प्रशस्ता ।
व्याक्षेपाज्ञावात् । आज्ञापालनेन ज्ञावचरणसाधनात्पवित्रेति सूत्रार्थः ॥ ५ ॥

आइन्नतु माणविवङ्गणा अ,उसन्नदिठाहडनतपाणे ॥

संसठकप्पेण चरिङ्ग निस्कू, तज्जायसंसठ जई जइज्जा ॥ ६ ॥

(अवचूरिः) तद्विशेषोपदर्शनायाह । आकीर्णं राजकुलसंखड्यादि । अवमानं स्वप-
क्षपरपक्षजलोककृतं वा । आकीर्णं हस्तेन्द्रियादिलूषणा । आकीर्णं अलाजाधाकर्मादिदो-
षसम्भवात् । उत्सन्नं दृष्टाहृतम् । उत्सन्नशब्दः प्रायोऽर्थे । यत्रोपयोगः शुद्ध्यति त्रिगृहान्त-
रादारत इति । जक्तपानमेवंञूतमृषीणां प्रशस्तम् । तथा संसृष्टकटपेन हस्तमात्रादिसं-
सृष्टविधिनाचरेद्भिद्भुरित्युपदेशः । अन्यथा पुरःकर्मादिदोषात् । संसृष्टमेव विशिनष्टि ।
तज्जातिसंसृष्टे आमगोरसादिसमानजातिसंसृष्टे हस्तादौ यतिर्यतेत यत्नं कुर्यात् । अत-
ज्जातसंसृष्टे संसर्जनादिदोषात् । अनेन संसृष्टे मत्ते सावसेसे दवे इत्यादयोऽष्टौ जज्ञाः ।
आद्यः शुद्धः । शेषास्तु चिन्त्याः ॥ ६ ॥

(अर्थ.) साधुर्जने (आयन्नतुमाणविवङ्गणा के०) आकीर्णावमानविवर्जना एतस्मै
आकीर्णं ते राजकुल संखडी प्रमुख अने अवमान ते स्वपक्ष परपक्षयी थएल अप-
मान तेने वर्जवुं ते तथा (उत्सन्नदिठाहडनतपाणे के०) उत्सन्नदृष्टाहृतजक्तपानं

एटले प्राये उपयोगथी जोईने लावेल एवुं नक्तपान प्रशस्त ठे. तेमज (जिखू के०) जिहू: एटले साधु जे ते (संसठकप्पेण के०) संसृष्टकल्पेन एटले खरडेल पात्र, कड्डी विगेरे वडे आहार ग्रहण करवानी विधिवडे (चरिजा के०) चरेत् एटले विचरे, तथा (जई के०) यति: एटले साधु जे ते (तज्जायसंसठ के०) तज्जातसंसृष्टे एटले तज्जात संसृष्टने विषे (जइजा के०) यतेत एटले यत्न करे. ॥ ६ ॥

(दीपिका.) अथ तद्विशेषस्योपदर्शनायाह । आकीर्णवमानविवर्जना च विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्ता इति । आकीर्णं च अवमानविवर्जना च विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्ता । तत्राकीर्णं राजकुलसंखड्यादि । अवमानं स्वपक्षपरपक्षप्राप्त्यजं लोकाबहुमानादि । अस्य विवर्जनम् । आकीर्णं हस्तपादादिलूपणदोषो जवेत् । अवमानेऽलाजाधाकर्मादिदोषो जवेत् । तथा उत्सन्नदृष्टाहतं प्राय उपलब्धमुपनीतम् । उत्सन्नशब्दः प्रायोवृत्तौ वर्तते । यथा देवा उत्सन्नं सायं वेयणं वेयंति । किमेतदित्याह । नक्तपानमोदनारनालादि । इदं च उत्सन्नदृष्टाहतं यत्र उपयोगः शुद्ध्यति । त्रिगृहान्तरादारत इत्यर्थः । एवंभूतमुत्सन्नदृष्टाहतं नक्तपानमृषीणां प्रशस्तमिति योगः । तथा जिहूः साधुः संसृष्टकल्पेन हस्तमात्रकादिसंसृष्टविधिना चरेदिति उपदेशः । अन्यथा पुरःकर्मादिदोषः स्यात् । संसृष्टमेव विशिनष्टि । तज्जातसंसृष्ट इति । आमगोरसादिसमानजातीयसंसृष्टे मात्रकादौ यतिर्यतेत यत्नं कुर्यात् । अतज्जातसंसृष्टे संमार्जनादिदोषः स्यादित्यनेनाष्टनङ्गसूचनम् । तद्यथा संसृष्टे हृष्टे संसृष्टे मत्ते सावसेसे दवे । अत्र प्रथमो जङ्गाः श्रेयान् शेषाः स्वयं चिन्त्याः ॥ ६ ॥

(टीका.) इयं साधूनां विहारचर्येति सूत्रस्पर्शनमाह ॥ दवे सरिर नविठ, जावेण संजठ अहं तस्स ॥ उग्गहिआ पग्गहिआ, विहारचरिआ मुणेअवा ॥ ३९ ॥ व्याख्या ॥ साधूनां विहारचर्याधिकृतेति साधुरुच्यते । स च द्रव्यतो जावतश्च तत्र द्रव्य इति द्वारपरामर्शः । शरीरद्रव्य इति मध्यमज्ञेदत्वादागमनोआगमज्ञशरीरद्रव्यशरीरतश्च्यतिरिक्तद्रव्यसाधूपलक्षणमेतत् । जावेन चेति द्वारपरामर्शः । स एव संयत इति संयतगुणसंवेदको जावसाधुः । इहाध्ययने तस्य जावसाधोरवगृहीता उद्यानारामादिनिवासाद्यनियता । प्रगृहीता तत्रापि विशिष्टाजिग्रहरूपा उत्कटकासनादिविहारचर्या मन्तव्या बोद्धव्येति गाथार्थः ॥ सा चेयमिति सूत्रस्पर्शेनाह ॥ अणिएअं पइरिकं, अणायं सामुआणिएअं उंठं ॥ अप्पोवही अकलहो, विहारचरिआ इसिपसठा ॥ ३७ ॥ अस्या व्याख्या सूत्रवदवसेया ।

अवयवाक्रमस्तु गाथाञ्जयार्थतस्तु सूत्रोपन्यासवद्द्रव्य इति । विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्तेत्युक्तम् । तद्विशेषोपदर्शनायाह । आश्न त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । आकीर्णावमानविवर्जना च विहारचर्या ऋषीणां प्रशस्तेति । तत्राकीर्णं राजकुलसंखड्यादि । अवमानं स्वपक्षपरपक्षप्राप्त्यजं लोकाबहुमानादि । अस्य विवर्जना । आकीर्णं हस्तपादादिलूषणदोषात् । अवमाने अलाज्जाधाकर्मादिदोषादिति । तथा उत्सन्नदृष्टाहृतं प्राय उपलब्धमुपनीतम् । उत्सन्नशब्दः प्रायोवृत्तौ वर्तते । यथा देवा उत्सन्नं सायं वेयणं वेयंति । किमेतदित्याह । जक्तपानमोदनारनालादि । इदं चोत्सन्नदृष्टाहृतं यत्रोपयोगः शुद्ध्यति । गृहान्तरादारत इत्यर्थः । जिक्रग्गाही एगष्ठ कुण्ड बीजं अ दोसुमुवगजंगमिति वचनात् । इत्येवंचूतमुत्सन्नं दृष्टाहृतं जक्तपानमृषीणां प्रशस्तमिति योगः । तथा संसृष्टकल्पेन हस्तमात्रकादिसंसृष्टविधिना चरेन्निरित्युपदेशः । अन्यथा पुरःकर्मादिदोषात् । संसृष्टमेव विशिनष्टि । तज्जातसंसृष्ट इत्यामगोरसादिसमानजातीयसंसृष्टे हस्तमात्रकादौ यतिर्यतेत यत्नं कुर्यात् । अतज्जातसंसृष्टे संसर्जनादिदोषादित्यनेनाष्टञ्जसूचनम् । तद्यथा संसृष्टे हृष्टे संसृष्टे मत्ते सावसेसे दवे इत्यादि । अत्र प्रथमञ्जः श्रेयान् । शेषास्तु चिन्त्या इति सूत्रार्थः ॥ ६ ॥

अमज्जमंसासि अमञ्जरीआ, अजिक्रणं निविगइं गया अ ॥

अजिक्रणं काउसग्गकारी, सप्रायजोगे पयउ हविजा ॥ ७ ॥

(अवचूरिः) उपदेशाधिकार एवाह । अमद्यमांसाशी जवेदिति योगः । अमत्सरी च न परद्वेषी स्यात् । अञ्जीदणं निर्विकृतिकश्च । निर्गतविकृतिकश्चनिर्गतविकृतिजोगश्च पुष्टालम्बनाजावे । गमनागमनादिषु कायोत्सर्गकारी स्यात् । ईर्यामप्रतिक्रम्य न किञ्चित्कुर्यात् । स्वाध्याययोगे वाचनादिव्यापारे अतिशयप्रयत्नवान् प्रयतो जवेत् । अन्यथाशुद्धतादोषात् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) उपदेशना अधिकारमांज कहे ठे. अमज्ज इत्यादि सूत्र । साधु जे ते (अमज्जमंसासि के०) अमद्यमांसाशी एटले मद्यनुं पान अने मांसनुं जक्षण न करनार एवा, (अमञ्जरी के०) अमत्सरी एटले कोइ पण जीवनी साथे मत्सर न करनार एवा (च के०) च एटले वदी (अजिक्रणं के०) अञ्जीदणं एटले वारंवार (निविगइं के०) निर्विकृतिकः एटले नीवी प्रत्ये (गया के०) गता एटले अंगीकार करनार एवा अर्थात् तेषु कांइ पुष्ट कारण होय तोज उचित विगइनो आहार करे, नहि तो प्राये विगइनो त्याग करे एवा (अ के०) च एटले वदी (अजिक्रणं के०) अञ्जी-

६८० राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

दणं एटले वारंवार (काउस्सगकारी के०) कायोत्सर्गकारी एटले गमनागमनादि कारणशी ईर्याप्रतिक्रमण रूप कायोत्सर्ग करनार एवा. कारण, ते विना क्रियानी शुद्धता नशी. तेमज (सप्रायजोगे के०) स्वाध्याययोगे एटले वाचना प्रमुख स्वाध्याय व्यापारने विषे (पयउं के०) प्रयतः एटले यतनावान एवा (हविजा के०) नवेत् एटले थाय. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) उपदेशाधिकार एवेदमाह । साधुः अमद्यमांसाशी नवेदित्युक्तिः । कोऽर्थः । अमद्यपोऽमांसाशी च स्यात् । एते च मद्यमांसे लोकागमप्रसिद्धे एव । ततश्च यत् केचन कथयन्ति । आरनालादिष्वपि संधानदोषादोदनाद्यपि प्राण्यङ्गत्वात्त्याज्यमिति । तदसत् । अमीषां मांसमद्यत्वस्य अयोगात् । लोकशास्त्रयोरप्रसिद्धत्वात् । सन्धानप्राण्यङ्गत्वतुल्यत्वचोदनं तु असाधु अतिप्रसंगदोषात् । द्रव्यत्वस्त्रीत्वतुल्यतया मूत्रपानमातृगमनादिप्रसंगात् इत्यलं प्रसंगेन । अक्षरगमनिकामात्रप्रक्रमात् । पुनः साधुः अमत्सरी च स्यात् । न परसंपदाद्वेषी स्यात् । तथा अज्ञीदणं वारंवारं पुष्टकारणस्य अज्ञावे निर्विकृतिकश्च निर्गतविकृतिपरिज्ञोगश्च नवेत् । अनेन परिज्ञोगोचितविकृतीनामपि अकारणे प्रतिषेधमाह । तथा अज्ञीदणं वारंवारं गमनागमनादिषु । विकृतिपरिज्ञोगे वेत्यन्ये । किमित्याह । कायोत्सर्गकारी नवेत् । ईर्यापथप्रतिक्रमणमकृत्वा न किंचिदन्यत् कुर्यात् । तदशुद्धतापत्तेरिति ज्ञावः । तथा स्वाध्याययोगे वाचनादीनां उपचारव्यापारे आचामाम्लादौ प्रयतोऽतिशयेन यत्नवान् नवेत् । तथैव तस्य सफलत्वात् । विपर्ययेतून्मादादिदोषप्रसंगादिति ॥ ७ ॥

(टीका.) उपदेशाधिकार एवेदमाह । अमज्जा त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । अमद्यमांसाशी नवेदिति योगः । अमद्यपोऽमांसाशी च स्यात् । एते च मद्यमांसे लोकागमप्रतीते एव । ततश्च यत्केचनाजिदधत्यारनालारिष्टाद्यपि संधानादोदनाद्यपि प्राण्यङ्गत्वात्त्याज्यमिति । तदसत् । अमीषां मद्यमांसत्वायोगात् । लोकशास्त्रयोरप्रसिद्धत्वात् । संधानप्राण्यङ्गत्वतुल्यत्वचोदना त्वसाध्वी । अतिप्रसङ्गदोषात् । द्रवत्वस्त्रीत्वतुल्यतया मूत्रपानमातृगमनादिप्रसंगादित्यलं प्रसङ्गेनाक्षरगमनिकामात्रप्रक्रमात् । तथा अमत्सरी च न परसंपद्वेषी च स्यात् । तथा अज्ञीदणं पुनः पुनः पुष्टकारणाज्ञावे निर्विकृतिकश्च निर्गतविकृतिपरिज्ञोगश्च नवेत् । अनेन परिज्ञोगोचितविकृतीनामप्यकारणे प्रतिषेधमाह । तथा अज्ञीदणं गमनागमनादिषु विकृतिपरिज्ञोगेऽपि चान्ये किमित्याह । कायोत्सर्गकारी नवेत् । ईर्यापथप्रतिक्रमणमकृत्वा न किंचिदन्यत् कुर्यादशुद्धता-

पत्तेरिति ज्ञावः । तथा स्वाध्याययोगे वाचनाद्युपचारव्यापार आचामाम्लादौ प्रयतोऽति-
शययत्नपरो जवेत्तथैव तस्य फलवत्त्वाद्धिपर्यय उन्मादादिदोषप्रसंगादिति सूत्रार्थः ॥७॥

ए पडिन्नविज्ञा सयणासणाइं, सिज्जं निसिज्जं तह जत्तपाणं ॥

गामे कुले वा नगरे व देसे, ममत्तजावं न कहिं पि कुज्जा ॥ ७ ॥

(अत्रचूरिः) न प्रतिज्ञापयेत् मासादिकल्पपरिसमाप्तौ गठन् चूयोऽप्यागतस्य
ममैवैतानि दातव्यानीति प्रतिज्ञानं कारयेत् गृहिणम् । किमाश्रित्येत्याह । शयनासने
शय्यां निषद्यां तथा जक्तपानमिति । तत्र शयनं संस्तारकादि । आसनं पीठकादि । शय्या
वसतिर्निषद्या स्वाध्यायादिभूमिः । तथा तेन प्रकारेण तत्कालावस्थानौचित्येन जक्तपानं
खाण्खाद्यद्राक्षापानादि न तत्प्रतिज्ञापयेत् ममत्वदोषात् । सर्वत्रैव निषेधमाह ।
ग्रामे शालिग्रामादौ । कुले वा श्रावकादौ । नगरे वा साकेतादौ । देशे वा मध्यदे-
शादौ । ममत्वजावं ममेदमिति स्नेहमोहं न क्वचिदुपकरणादिष्वपि कुर्यात्तन्मूल-
त्वाहुःखानाम् ॥ ७ ॥

(अर्थ.) वली ए पडिन्नविज्ञा इत्यादि सूत्र. साधु जे ते मासकल्प विगेरे पूरो क-
रीने विहार करवाने वखते (सयणासणाइं के०) शयनासने एटले संस्तारक प्रमुख श-
यन अने पीठक प्रमुख आसन प्रत्ये, (सिज्जं के०) शय्यां एटले वसति प्रत्ये, (नि-
सिज्जं के०) निषद्यां एटले स्वाध्याय विगेरे करवानी भूमि प्रत्ये, (तह के०) तथा
एटले तेमज (जत्तपाणं के०) जक्तपानं एटले अन्नपान प्रत्ये (ए पडिन्नविज्ञा के०)
न प्रतिज्ञापयेत् एटले श्रावक पासे कबूल करावे नहि. अर्थात् हुं फरिथी आवीश
त्यारे शयन, आसन प्रमुख मने आपवा. एवं विहार करती वखते श्रावकपासे नकी
करावे नहि. कारण, तेम करवाथी ते वस्तुने विषे ममता उत्पन्न थाय ठे. अने ममता
सर्व अनर्थनुं मूल ठे. माटे (गामे के०) ग्रामे एटले शालिग्राम प्रमुख गामने विषे,
(कुले के०) कुले एटले श्रावककुलादिकने विषे, (वा के०) अथवा (नगरे के०)
नगरे एटले अयोध्या प्रमुख नगरने विषे, (व के०) अथवा (देसे के०) देशे एटले
मध्यदेशादिकने विषे (कहिं वि के०) क्वचिदपि एटले कोइ ठेकाणे पण (ममत्तजावं
के०) ममत्वजावं एटले आ माहं ठे एवा परिणाम प्रत्ये (न कुज्जा के०) न कुर्यात्
एटले न करे. ॥ ७ ॥

(दीपिका.) किंच साधुर्मासादिकल्पसमाप्तावन्यत्र गठन् सन्निति गृहस्थं न प्रतिज्ञापयेत्
न प्रतिज्ञां कारयेत् । इतीति किम् । पुनरागतस्य मम एतानि दातव्यानि । एतानि कानीत्या-

६८९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ह । शयनं संस्तारकादि, आसनं पीठकादि, शय्या वसतिः, निषद्या स्वाध्यायादिचू-
मिः । तथा तेन प्रकारेण तत्काले अवस्थाया औचित्येन जक्तं खण्खाद्यादि, पानं
च द्राक्षादि न प्रतिज्ञापयेत् ममत्वदोषात् । अथ सर्वत्र ममतादोषपरिहारमाह । ग्रामे
शालिग्रामादौ, कुले वा श्रावककुले, नगरे अयोध्यादौ, देशे च मध्यदेशादौ ममे-
दमिति ममत्वज्ञावं स्नेहमोहं न क्वचिदुपकरणादिष्वपि कुर्यात् । कुतो न स्नेहं
कुर्यात् । स्नेहमूलत्वाद्दुःखादीनामिति ॥ ७ ॥

(टीका.) किंच ए पडिन्नविज्ज त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । न प्रतिज्ञापयेन्मासा-
दिकद्वपरिसमाप्तौ गह्वन् चूयोऽप्यागतस्य ममैवैतानि दातव्यानीति न प्रतिज्ञां कार-
येज्जृहस्थम् । किमाश्रित्येत्याह । शयनासने, शय्यां निषद्यां । तथा जक्तपानमिति ।
तत्र शयनं संस्तारकादि । आसनं पीठकादि । शय्या वसतिः । निषद्या स्वाध्यायादिचूमिः ।
तथा तेन प्रकारेण तत्कालावस्थौचित्येन जक्तपानं खण्खाद्यकद्राक्षापानकादि न
प्रतिज्ञापयेन्ममत्वदोषात् । सर्वत्रैतन्निषेधमाह । ग्रामे शालिग्रामादौ, कुले वा श्रावककु-
लादौ, नगरे साकेतादौ, देशे वा मध्यदेशादौ, ममत्वज्ञावं ममेदमिति स्नेहमोहं न
क्वचिदुपकरणादिष्वपि कुर्यात्तन्मूलत्वाद्दुःखादीनामिति ॥ ७ ॥

गिहिणो वेअ्रावडिअं न कुज्जा, अज्जिवायणवंदणपूअणं वा ॥

असंक्लिष्टेहिं समं वसिज्जा, मुणी चरित्तस्स जउ न हाणी ॥ ९ ॥

(अवचूरिः) उपदेशाधिकार एवैतदाह । गृहिणो वैयावृत्यं न कुर्यात् । अज्जि-
वादनं वाचिकनमस्काररूपं, वन्दनं कायप्रणामरूपं, पूजनं च वस्त्रादिभिः । असंक्लिष्टै-
र्गृहिवैयावृत्यादिकरणसंक्लेशरहितैः साधुभिः समं वसेत् । चारित्रस्य मूलगुणादिलक्ष-
णस्य यतो येच्यः साधुच्यः सकाशान्न हानिः । अनागतकालविषयं चेदं सूत्रम् । प्रणयन-
काले संक्लिष्टसाध्वन्नावात् ॥ ९ ॥

(अर्थ.) उपदेशना अधिकारमांज कहे ठे. गिहिणो इत्यादि सूत्र. (गिहिणो
के०) गृहिणः एतले गृहस्थना (वेअ्रावडिअं के०) वैयावृत्यं एतले जेथी गृहस्थ उ-
पर उपकार थाय एवा कांइ पण तेना कामकाज प्रत्ये (न कुज्जा के०) न कुर्यात् ए-
तले न करे. (वा के०) अथवा (अज्जिवायणवंदणपूअणं के०) अज्जिवादनवन्दनपू-
जनं एतले अज्जिवादन ते वाणीवडे नमस्कार शब्द उच्चारवो, वंदन ते कायावडे नमवुं
अने पूजनं ते वस्त्रादिकवडे सत्कार करवो ते प्रत्ये न करे. (जउ के०) यतः एतले जे-
ना समागममां रहेवाथी (चरित्तस्स के०) चारित्रस्य एतले मूलगुण प्रमुख चारि-

अनी (हाणी के०) हानिः एटले हानि (न के०) न थाय. तेवा (असंकलिष्ठेहिं के०) असंक्लिष्टैः एटले गृहस्थनुं वेयावच करवा प्रमुख संक्लेशवडे रहित एवा साधुर्जनी (समं के०) साथे (मुणी के०) मुनिः एटले साधु जे ते (वसिज्जा के०) वसेत् एटले रहे. ॥ ए ॥

(दीपिका.) पुनरुपदेशाधिकार एवमाह । मुनिः गृहिणो गृहस्थस्य वैयावृत्त्यं गृहि-
चावस्य उपकाराय तत्कर्मस्वात्मनो व्यापृतज्ञावं न कुर्यात् । स्वपरोक्षयाश्रेयःस-
मायोजनदोषात् । अज्जिवादनं वाचा नमस्काररूपं, वन्दनं कायप्रणामलक्षणं, पूजनं
वा वस्त्रादिज्जिः समञ्च्यर्चनं गृहिणो न कुर्यादुक्तदोषप्रसङ्गादेव । तथा एत-
दोषपरिहाराय एवमसंक्लिष्टैः गृहिवैयावृत्त्यादिकारणसंक्लेशरहितैः साधुज्जिः समं
वसेत् मुनिः । यतो येच्यः साधुच्यः सकाशात् चारित्रस्य मूलगुणादिलक्षणस्य
हानिर्न स्यात् ॥ ए ॥

(टीका.) उपदेशाधिकार एवाह । गृहिणो ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । गृहिणो
गृहस्थस्य वैयावृत्त्यं गृहिचावोपकाराय तत्कर्मस्वात्मनो व्यावृत्तज्ञावं न कुर्यात् स्वप-
रोक्षयाश्रेयःसमायोजनदोषात् । तथा अज्जिवादनं वाङ्मस्काररूपं वन्दनं काय-
प्रणामलक्षणं पूजनं वा वस्त्रादिज्जिः समञ्च्यर्चनं वा गृहिणो न कुर्यादुक्तदोषप्रसङ्गा-
देव । तथैतदोषपरिहारयैवासंक्लिष्टैर्गृहिवैयावृत्त्यकरणसंक्लेशरहितैः साधुज्जिः समं
वसेन्मुनिः । चारित्रस्य मूलगुणादिलक्षणस्य यतो येच्यः साधुच्यः सकाशान्न हानिः ।
संवासतस्तदकृत्यानुमोदनादिनेत्यनागतविषयं चेदं सूत्रम् । प्रणयनकाले संक्लिष्टसाध्व-
चावादिति सूत्रार्थः ॥ ए ॥

ए या लजेज्जा निज्जणं सहायं, गुणाहिअं वा गुणठ समं वा ॥

इको वि पावाइं विवज्जयंतो, विहरिज्ज कामेसु असज्जमाणो ॥ १० ॥

(अवचूरिः) असंक्लिष्टैः समं वसेदित्युक्तम् । अत्र विशेषमाह । कालदोषान्न
यदि लजेत निज्जणं सहायं संयमानुष्ठानकुशलं परत्रसाधनद्वितीयं ज्ञानादिगुणो-
त्कटं गुणाधिकं वा, गुणैः समं वा । तृतीयार्थे पञ्चमी । एकोऽपि संहननादियुक्तः
पापानि पापकारणान्यसदनुष्ठानानि विवर्जयन्विहरेडुचितविहारेण । कामेन्विष्ठाका-
मादिष्वपि सङ्गमगठन् ॥ १० ॥

(अर्थ.) असंक्लिष्ट साधुनी साथे रहेवुं एम कहुं तेमां विशेष कहेठे. एया इत्या-
दि सूत्र. साधु जे ते (या के०) यदि एटले जो कदाच (गुणाहिअं के०) गुणाधिकं

एटले पोताना करता अधिक गुणशाली एवा (वा के०) अथवा (गुणउं के०) गुणतः एटले गुणवडे (समं के०) समं एटले समान एवा (वा के०) वली (निउणं के०) निपुणं एटले संयम पालवामां कुशल एवा (सहायं के०) सहायं एटले परलोक साधन करवामां साहाय्य करनार एवा अन्य साधु प्रत्ये (न लज्जिजा के०) न लजेत एटले न पामे, तो (पावाइं के०) पापानि एटले पापकर्म प्रत्ये (विवज्जयंतो के०) विवर्जयन् एटले वर्ज करता तथा (कामेसु के०) कामेषु एटले इठा कामादिकने विषे (असज्जमाणो के०) असज्जमानः एटले आसक्त नहि यता एवा (एगो वि के०) एकोऽपि एटले एकला पण (विहरिज्जा के०) विहरेत् एटले विचरे. पण शिथिलचारित्रियानी साथे विचरे नहि. ॥ १० ॥

(दीपिका.) अत्र असंक्लिष्टैः समं वसेदित्युक्तं पुनर्विधिविशेषमाह । साधुः कालदोषात् यदि कश्चित् निपुणं संयमानुष्ठानकुशलं सहायं परलोकसाधने द्वितीयं न लजेत । किञ्चूतं सहायम् । गुणाधिकं वा ज्ञानादिगुणैरधिकं वा । गुणैः समं वा । वाशब्दात् गुणहीनमपि जात्यकाञ्चनकटपं विनीतं वा । तदा किं कुर्यादित्याह । तदा एकोऽपि संहननादियुक्तः पापानि पापकारणानि असदनुष्ठानानि विवर्जयेत् । विविधमनेकैः प्रकारैः सूत्रोक्तैः परिहरन् सन् विहरेत् उचितविहारेण । किं कुर्वन् । कामेष्विष्ठाकामादिषु असज्जमानः सङ्गमगढन् एकोऽपि विहरेत् । परं नतु पार्श्वस्थादिपापमित्रसङ्गं कुर्यात् । तस्य दुष्टत्वात् । तथा अन्यैरप्युक्तम् । वरं विहर्तुं सह पन्नगैर्जवेच्छिवात्मज्जिर्वा रिपुजिः सहोषितुम् अधर्मयुक्तैश्च परैरपण्णितैर्नपापमित्रैः सह वर्त्तितुं क्षमम् १ ॥ इहैव हन्युर्जुजगा हि रोषिता धृतासयश्चिदमवेक्ष्य चारयः ॥ असत्प्रवृत्तेन जनेन संगतः परत्र चैवेह विहन्यते जनः ॥ २ ॥ तथा ॥ परलोकविरुद्धानि कुर्वाणं दूरतस्त्यजेत् ॥ आत्मानं योऽतिसंधते सोऽन्यस्मै स्यात्कथं हितः ॥ ३ ॥ तथा ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः ॥ महान्ति पातकान्याहुरेजिश्च सह संगतम् ॥ इत्यदं प्रसङ्गेन । अथ सूत्रार्थावसर ॥ १० ॥

(टीका.) असंक्लिष्टैः समं वसेदित्युक्तमत्र विशेषमाह । एय त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । कालदोषान्न यदि लजेत । न यदि कश्चित् प्राप्नुयात् । निपुणं संयमानुष्ठानकुशलं सहायं परलोकसाधनद्वितीयम् । किंविशिष्टमित्याह । गुणाधिकं वा ज्ञानादिगुणोत्कटं वा । गुणतः समं वा । तृतीयार्थे पञ्चमी । गुणैस्तुल्यं वा । वाशब्दाद्धीनमपि जात्यकाञ्चनकटपं विनीतं वा । ततः किमित्याह । एकोऽपि संहननादियुक्तः पापानि पापकारणान्यसदनुष्ठानानि विवर्जयन् विविधमनेकैः प्रकारैः सूत्रोक्तैः परि-

इति गाथार्थः । सांप्रतं प्रतिज्ञाशुद्धिमज्जिधातुकाम आह ॥ जह जिणसासणनिरया,
धम्मं पावेंति साहवो सुद्धं ॥ न कुतिठिणसु एवं, दीसइ परिपालणोवाउ ॥ ६३ ॥
व्याख्या ॥ यथा येन प्रकारेण जिनशासननिरता निश्चयेन रता धर्मं प्राप्तिरूपितश-
ब्दार्थं पालयन्ति रक्षन्ति । साधवः प्रव्रजिताः षड्जीवनिकायपरिज्ञानेन कृतकारिता-
दिपरिवर्जनेन च शुद्धमकलङ्कं नैवं तन्त्रान्तरीयाः । यस्मान्न कुतीर्थिकेण्येवं यथा साधुषु
दृश्यते परिपालनोपायः । षड्जीवनिकायपरिज्ञानाद्यन्नावात् । उपायग्रहणं च साधि-
प्रायकम् । शास्त्रोक्तः खलूपायोऽत्र चिन्त्यते । न पुरुषानुधागम् । कापुरुषा हि वि-
थकारिणोऽपि ज्वन्त्येवेति गाथार्थः । अत्राह ॥ तेसु वि य धम्मसदो, धम्मं निययं च
ते पसंसंति । नणु जणित् सावद्यो कुतिठिधम्मो जिणवरेहिं ॥ ६४ ॥ व्याख्या ॥ तेवपि
च तन्त्रान्तरीयधर्मेषु । किम् । धर्मशब्दो लोके रूढः । तथा धर्मं निजं चात्मीयमेव यथातथं
ते प्रशंसन्ति स्तुवन्ति । ततश्च कथमेतदित्यत्रोच्यते । नन्वित्यदमायां जणित उक्तः ।
पूर्वं सावद्यः सपापः कुतीर्थिकधर्मः चरकादिधर्मः । कैः । जिनवरैः तीर्थकरैः “ए जिणेहिं
उ पसणो” इति वचनात् । षड्जीवनिकायपरिज्ञानाद्यन्नावादेवेत्यत्रापि बहु वक्तव्यं तत्तु
नोच्यते ग्रन्थविस्तरजयादिति गाथार्थः तथा ॥ जो तेसु धम्मसदो, सो उवयारेण नि-
ष्ठण्ण इहं ॥ जह सीहसहु सीहे, पाहणुवयारउण्ण ॥ ६५ ॥ व्याख्या ॥ यस्तेषु तन्त्रान्त-
रीयधर्मेषु धर्मशब्दः स उपचारेणापरमार्थेन, निश्चयेनात्र जिनि सने । कथम् । यथा
सिंहशब्दः सिंहे व्यवस्थितः प्राधान्येनोपचारत उपचारेणाप्युपचारमाणवकादौ यथा
सिंहो माणवकः । उपचारनिमित्तं च शौर्यक्रौर्यादयः । धर्मे त्वेति ज्ञानाद्यजिधानादय इति
गाथार्थः ॥ एस पइन्नासुद्धी, हेउ अहिंसाइणसु पंचसु वि ॥ ६६ ॥ व्याख्या ॥ एषा उक्तस्वरूपा प्रतिज्ञाय
सुद्धी इमा तव ॥ ६६ ॥ व्याख्या ॥ एषा उक्तस्वरूपा प्रतिज्ञाय उद्धिः प्रतिज्ञाशुद्धिः ।
हेतुरहिंसादिषु पञ्चस्वपि सद्भावेन यतन्त इत्ययं च प्राग् व्य-
धातुकामेन च ज्ञाप्यकृता पुनरुपन्यस्त इत्यत एवाह । हेतुविशुद्धिहेतुविशुद्धिः ।
विषयविज्ञाषावस्थापनं विशुद्धिः । इमा इयं तत्र प्रयोग इति गाथार्थः ॥ जं जणव-
उवगरण-वसहिसयणासणाइसु जयंति ॥ फासुयअकयअरिय-अणणुमयाणुदि-
चोईय ॥ ६७ ॥ व्याख्या ॥ यद्यस्माद्भक्तं च पानं चोपकरण-
दय श्रेति समासस्तेषु । किम् । यतन्ते प्रयत्नं कुर्वन्ति च वसतिश्च शयनासना-
यस्मात्प्रासुकं चाकृतं चाकारितं चाननुमतं चानुदिष्टं च । त कथमेतदेवमित्यत्राह ।
विधाः । तत्रासवः प्राणाः । प्रगता असवः प्राणा यस्मादिदोक्तं शीघ्रं येषां ते तत्र
स्वकृतमपि ज्वत्यत आह अकृतम् । तदपि कारितमपि प्रासुकं निर्जीवम् । त
तदप्यनुमतमपि ज्वत्यत आह अननुमतम् । तदप्युदिष्टमपि अकारितम् ।
जि जयति

हरन् विहरेदुचितविहारेण कामेष्विवाकामादिष्वसज्जमानः संगमगङ्गेत्रेकोऽपि विहरे-
न्नतु पार्श्वस्थादिपापमित्रसङ्गं कुर्यात्तस्य दुष्टत्वात्तथा चान्यैरप्युक्तम् ॥ वरं विहर्तुं सहप-
न्नगैर्जवेष्ठिवात्मजिर्वा रिपुजिः सहोषितुम् ॥ अधर्मयुक्तैश्चपदैरपणितैर्न पापमित्रैः सह
वर्तितुं क्षमम् ॥ १ ॥ इहैव हन्युर्जुगगा हि रोषिताः, धृतासयश्चिद्धमवेद्य चारयः ॥
असत्प्रवृत्तेन जनेन संगतः, परत्र चैवेह च हन्यते जनः ॥ २ ॥ तथा ॥ परलोकवि-
रुद्धानि कुर्वाणं दूरतस्यजेत् ॥ आत्मानं योऽतिसंधत्ते, सोऽन्यस्मै स्यात्कथं हितः
॥ १ ॥ तथा ॥ ब्रह्महत्या सुरापानं स्तेयं गुर्वङ्गनागमः ॥ महान्ति पातकान्याहुरे-
जिश्च सह संगतम् ॥ १ ॥ इत्यलं प्रसङ्गेनेति सूत्रार्थः ॥ १० ॥

संवत्सरं वा वि परं प्रमाणं, वीथ्रं च वासं न तर्हि वसिजा ॥

सुत्तस्स मग्गेण चरिज्ज जिक्खू, सुत्तस्स अठ्ठो जह् आणवेइ ॥११॥

(अवचूरिः) विहारकालमाह । संवत्सरं वापि । संवत्सरो वर्षासु चतुर्मासिकम् ।
अपिशब्दान्मासमपि । परं प्रमाणं वर्षाऋतुवर्द्धयोरुत्कृष्टमेकत्र निवासकालमानमेतत् ।
द्वितीयं वर्षं वर्षासु च ऋतुवर्द्धे न तत्र वसेत् । तत्र सङ्गदोषात् । द्वितीयं तृतीयं परि-
हृत्य वसेदिति । किं बहुना । सर्वत्रैव सूत्रस्य मार्गणैव । आगमोद्देशेन प्रवर्त्तत इति
ज्ञावः । सूत्रस्यार्थं उत्सर्गापवादगर्त्तो यथाज्ञापयति नियुक्ते प्रवर्त्तत तथा ॥ ११ ॥

(अर्थ.) हवे विहार कालनुं प्रमाण कहे ठे. संवत्सरं इत्यादि सूत्र. (संवत्सरं के०)
संवत्सरं एटले वर्षाकालना चार महिना तथा (वावि के०) वापि एटले वली ऋतु-
वर्द्ध कालमां एक मास ए साधुर्जना एक ठेकाणे रहेवानुं (परं के०) परं एटले उ-
त्कृष्ट (प्रमाणं के०) प्रमाणं एटले प्रमाण ठे. जे ठेकाणे वर्षाकालनुं चोमासुं अथवा
ऋतुवर्द्ध कालमां मासकल्प कस्यो. (तर्हिं के०) तत्र एटले त्यांलागट (वीथ्रं के०) द्वितीयं
एटले वीजुं (वासं के०) वर्षम् एटले चोमासुं अथवा मासकल्प प्रत्ये (न वसिजा के०)
न वसेत् एटले रहे नहि. (सुत्तस्स के०) सूत्रस्य एटले सूत्रनो (अठ्ठो के०) अर्थः
एटले अर्थ (जह् के०) यथा एटले जेम (आणवेइ के०) आज्ञापयति एटले आ-
ज्ञा करे. तेम (जिक्खू के०) जिक्खुः एटले साधु (सुत्तस्स के०) सूत्रस्य एटले सूत्रना
(मग्गेण के०) मार्गेण एटले मार्गवडे (चरिज्ज के०) चरेत् एटले चाले. ॥ ११ ॥

(दीपिका.) साधोः संवत्सरं वर्षासु चातुर्मासिकं ज्येष्ठावग्रहं विहारकालमाह ।
द्वितीयं नैकत्र क्षेत्रे वसेत् । अपिशब्दात् मासमपि परं प्रमाणमृतुवर्द्धकाले द्वितीयं
तत्र क्षेत्रे न वसेत् । यत्र एको वर्षाकल्पः कृतस्तत्रोत्कृष्टतो द्वितीयो वर्षाकल्पो न

६८६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

कार्यः । एवं मासकद्वयोऽपि द्वितीय एकक्षेत्रे उत्सर्गतो न कार्य ऋतुवद्धे काले । कुतः । गृहस्थादिसंगदोषात् । द्वितीयं तृतीयं वा वर्षमासं वा परिहृत्य तत्र क्षेत्रे वसेदपि । किं बहुना सर्वत्रैव सूत्रमार्गेण चरेत् । त्रिह्युरागमादेशे वर्त्तेतेति ज्ञावः । तथापि न उघत एव यथाश्रुतग्राही स्यात् । अपितु सूत्रस्य अर्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिघटितः पारमार्थिकोत्सर्गापवादगर्जो यथाज्ञापयति नियुक्ते तथा वर्त्तेत न अन्यथा । यथेह अपवादतो नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादि साधूनां संस्तारगोचरादि परिवर्त्तेत नान्यथा शुद्धापवादायोगादित्येवं वन्दनप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्षणेन अनुष्ठानेन वर्त्तेत । नतु तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत् । आशातनाप्रसङ्गात् ॥११॥

(टीका.) विहारकालमाह । संवत्सरं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । संवत्सरं वापि । अत्र संवत्सरशब्देन वर्षासु चातुर्मासिको ज्येष्ठावग्रह उच्यते । तमपि अपि-शब्दान्मासमपि परं प्रमाणम् । वर्षाऋतुवद्धयोरुत्कृष्टमेकत्र निवासकालमानमेतत् । द्वितीयं च वर्षम् । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । द्वितीयं वर्षं वर्षासु चशब्दान्मासं च ऋतुवद्धे न तत्र क्षेत्रे वसेत् । यत्रैको वर्षाकद्वयोमासकद्वयश्च कुतः । अपितु सङ्ग-दोषाद् द्वितीयं तृतीयं च परिहृत्य वर्षादिकालं ततस्तत्र वसेदित्यर्थः । सर्वथा किं बहुना सर्वत्रैव सूत्रस्य मार्गेण चरेत्त्रिह्युः । आगमादेशेन वर्त्तेतेति ज्ञावः । तत्रापि नौघत एव यथाश्रुतग्राही स्यात् । अपि तु सूत्रस्यार्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिघटितः पारमार्थिकोत्सर्गापवादगर्जो यथाज्ञापयति नियुक्ते तथा वर्त्तेत नान्यथा । यथेहापवादतो नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादिसाधूनां संस्तारगोचरादि परिवर्त्तेत नान्यथा शुद्धापवादायोगादित्येवं वन्दनप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्षणेनानुष्ठानेन वर्त्तेत । नतु तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत्तदाशातनाप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जो पुवरत्तावररत्तकाले, संपिस्कई अप्पगमप्पगेणं ॥

किं मे करुं किञ्चमकिञ्चसेस, किं सक्कणिज्जं न समायरामि ॥ ११ ॥

(अवचूरिः) एवं विविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । यः साधुः पूर्वरत्रा-पररत्रकाले रात्रिप्रथमचरमप्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्या आत्मानमात्मनैव । कथमित्याह । किं मे कृतमिति । वान्दसत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्त्यनुरूपं तपश्चरणादि । किं च मम कृत्यशेषं कर्तव्यशेषमुचितम् । किं वा शक्यं वैयावृत्यादि न समाचरामि न करोमीति ॥ ११ ॥

(अर्थ.) एवी रीते विचरनार साधु न सीदाय तेनो उपाय कहे ठे. जो इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे साधु (पुवरत्तावररत्तकाले के०) पूर्वरात्रापररात्रकाले एटले रात्रिना प्रथम अने चरम प्रहरने विषे (अप्पगं के०) आत्मानं एटले पोताने (अप्पणं के०) आत्मना एटले पोते (संपिक्कए के०) संप्रेक्षते एटले सूत्रोक्त प्रकारवडे तपासे. ते आ रीते (मे के०) मया एटले में (किं के०) किं एटले कयुं (किञ्च के०) कृत्यं एटले करवायोग्य एवुं तपस्या प्रमुख कृत्य (कडं के०) कृतं एटले कखुं. तैमज (किं के०) कयुं (म के०) मम एटले मारा (किञ्चसेसं के०) कृत्य शेषं एटले करवायोग्य कार्य वाकी ठे, तथा (किं के०) किं एटले कयुं (सकृण्णिज्जं के०) शक्यं एटले माराथी वनी शके एवुं वेयावच प्रमुख कार्य (न समाचरामि के०) न समाचरामि एटले आचरतो नथी ॥ ११ ॥

(दीपिका.) एवं विशुद्धविविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । यः साधुर्नवेत् स पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमप्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्यात्मानं कर्मभूतमात्मनैव करणभूतेन प्रेक्षते । कथं प्रेक्षत इत्याह । किं मे कृतमिति । ठान्दसिकत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्तेरनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किञ्च मम कृत्यशेषं कर्तव्यात् शेषमुचितम् । पुनः किञ्च शक्यं वयोऽवस्थानुरूपं वेयावृत्त्यादि अहं न समाचरामीति । तस्याकरणे हि तत्कालनाश इति ॥ ११ ॥

(टीका.) एवं विविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । जो त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यः साधुः पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमयोः प्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्या आत्मानं कर्मभूतमात्मनैव करणभूतेन । कथमित्याह । किं मे कृतमिति ठान्दसत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्यनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किञ्च मम कृत्यशेषं कर्तव्यशेषमुचितम् । किं शक्यं वयोऽवस्थानुरूपं वेयावृत्त्यादि न समाचरामि न करोमि । तदकरणे हि तत्कालनाश इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

किं मे परो पासइ किञ्च अप्पा, किं वाहं खलिअं न विवज्जयामि ॥

इच्चेव सम्मं अणुपासमाणो, अणागयं नो पडिवंध कुज्जा ॥ १ ॥

(अवचूरिः) किं मम स्वलितं परः पश्यति । किं वात्मा मनाङ्गसंवेगापन्नः । किंवाहमोघत एव स्वलितं न विवर्जयामि । इत्येवं सम्यगनुपश्यन्ननागतं प्रतिबन्धं न कुर्यादागामिकालविषयं संयमप्रतिबन्धं न करोतीति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वली (परो के०) परः एटले स्वपक्ष अथवा परपक्ष संबंधी कोइ बीजो

६८६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, भाग तेतालीस-(४३)-मा.

कार्यः । एवं मासकल्पोऽपि द्वितीय एकक्षेत्रे उत्सर्गतो न कार्यं ऋतुबद्धे काले । कृतः । गृहस्थादिसंगदोषात् । द्वितीयं तृतीयं वा वर्षमासं वा परिहृत्य तत्र क्षेत्रे वसेदपि । किं बहुना सर्वत्रैव सूत्रमार्गेण चरेत् । त्रिहारागमादेशे वर्त्ततेति ज्ञावः । तथापि न उधत एव यथाश्रुतग्राही स्यात् । अपितु सूत्रस्य अर्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिघटितः पारमार्थिकोत्सर्गपवादागर्भो यथाज्ञापयति नियुक्ते तथा वर्त्तत न अन्यथा । यथेह अपवादतो नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादि साधूनां संस्तारगोचरादि परिवर्त्तत नान्यथा शुद्धापवादायोगादित्येवं वन्दनप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्षणेन अनुष्ठानेन वर्त्तत । नतु तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत् । आशातनाप्रसङ्गात् ॥१॥

(टीका.) विहारकालमाह । संवहरं ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । संवत्सरं वापि । अत्र संवत्सरशब्देन वर्षासु चातुर्मासिको ज्येष्ठावग्रह उच्यते । तमपि । अपिशब्दान्मासमपि परं प्रमाणम् । वर्षाऋतुबद्धयोरुत्कृष्टमेकत्र निवासकालमानमेतत् । द्वितीयं च वर्षम् । चशब्दस्य व्यवहित उपन्यासः । द्वितीयं वर्षं वर्षासु चशब्दान्मासं च ऋतुबद्धे न तत्र क्षेत्रे वसेत् । यत्रैको वर्षाकल्पो मासकल्पश्च कृतः । अपितु सङ्गदोषाद् द्वितीयं तृतीयं च परिहृत्य वर्षादिकालं ततस्तत्र वसेदित्यर्थः । सर्वथा किं बहुना सर्वत्रैव सूत्रस्य मार्गेण चरेद्ब्रह्मः । आगमादेशेन वर्त्ततेति ज्ञावः । तत्रापि नौघत एव यथाश्रुतग्राही स्यात् । अपि तु सूत्रस्यार्थः पूर्वापराविरोधितन्त्रयुक्तिघटितः पारमार्थिकोत्सर्गपवादागर्भो यथाज्ञापयति नियुक्ते तथा वर्त्तत नान्यथा । यथेहापवादतो नित्यवासेऽपि वसतावेव प्रतिमासादिसाधूनां संस्तारगोचरादि परिवर्त्तत नान्यथा शुद्धापवादायोगादित्येवं वन्दनप्रतिक्रमणादिष्वपि तदर्थं प्रत्युपेक्षणेनानुष्ठानेन वर्त्तत । नतु तथाविधलोकेहायातं परित्यजेत्तदाशातनाप्रसङ्गादिति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

जो पुढरत्तावररत्तकाले, संपिखई अप्पगमप्पगेणं ॥

किं मे कफं किञ्चमकिञ्चसेस, किं सकणिकं न समायरामि ॥ १२ ॥

(अवचूरिः) एवं विविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । यः साधुः पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रिप्रथमचरमग्रहर्योरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्या आत्मानमात्मनैव । कथमित्याह । किं मे कृतमिति । वान्दसत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्त्यनुरूपं तपश्चरणादि । किं च मम कृत्यशेषं कर्त्तव्यशेषमुचितम् । किं वा शक्यं वैयाद्यत्यादि न समाचरामि न करोमीति ॥ १२ ॥

(अर्थ.) एवी रीते विचरनार साधु न सीदाय तेनो उपाय कहे ठे. जो इत्यादि सूत्र. (जो के०) यः एटले जे साधु (पुवरत्तावररत्तकाले के०) पूर्वरात्रापररात्रकाले एटले रात्रिना प्रथम अने चरम प्रहरने विषे (अप्पगं के०) आत्मानं एटले पोताने (अप्पएणं के०) आत्मना एटले पोते (संपिक्कए के०) संप्रेक्षते एटले सूत्रोक्त प्रकारवडे तपासे. ते आ रीते (मे के०) मया एटले में (किं के०) किं एटले कयुं (किञ्च के०) कृत्यं एटले करवायोग्य एवं तपस्या प्रमुख कृत्य (कडं के०) कृतं एटले कयुं. तैमज (किं के०) कयुं (म के०) मम एटले मारा (किञ्चसेसं के०) कृत्य शेषं एटले करवायोग्य कार्य बाकी ठे, तथा (किं के०) किं एटले कयुं (सक्रणिज्जं के०) शक्यं एटले माराशी बनी शके एवं वेयावच प्रमुख कार्य (न समाचरामि के०) न समाचरामि एटले आचरतो नशी ॥ ११ ॥

(दीपिका.) एवं विशुद्धविविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । यः साधुर्नवेत् स पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमप्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्यात्मानं कर्मभूतमात्मनैव करणभूतेन प्रेक्षते । कथं प्रेक्षत इत्याह । किं मे कृतमिति । ठान्दसिकत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्तेरनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किञ्च मम कृत्यशेषं कर्तव्यात् शेषमुचितम् । पुनः किञ्च शक्यं वयोऽवस्थाऽनुरूपं वैयावृत्यादि अहं न समाचरामीति । तस्याकरणे हि तत्कालनाश इति ॥ ११ ॥

(टीका.) एवं विविक्तचर्यावतोऽसीदनगुणोपायमाह । जो त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यः साधुः पूर्वरात्रापररात्रकाले रात्रौ प्रथमचरमयोः प्रहरयोरित्यर्थः । संप्रेक्षते सूत्रोपयोगनीत्या आत्मानं कर्मभूतमात्मनैव करणभूतेन । कथमित्याह । किं मे कृतमिति ठान्दसत्वात्तृतीयार्थे षष्ठी । किं मया कृतं शक्त्यनुरूपं तपश्चरणादि योगस्य । किञ्च मम कृत्यशेषं कर्तव्यशेषमुचितम् । किं शक्यं वयोऽवस्थानुरूपं वैयावृत्यादि न समाचरामि न करोमि । तदकरणे हि तत्कालनाश इति सूत्रार्थः ॥ ११ ॥

किं मे परो पासइ किञ्च अप्पा, किं वाहं खलिअं न विवज्जयामि ॥

इच्चेव सम्मं अणुपासमाणो, अणागयं नो पडिबंध कुज्जा ॥ १ ॥

(अवचूरिः) किं मम खलितं परः पश्यति । किं वात्मा मनाक्संवेगापन्नः । किंवाहमोघत एव खलितं न विवर्जयामि । इत्येवं सम्यगनुपश्यन्ननागतं प्रतिबन्धं न कुर्यादागामिकालविषयं संयमप्रतिबन्धं न करोतीति ॥ १३ ॥

(अर्थ.) वदी (परो के०) परः एटले खपद्द अथवा परपद्द संबंधी कोइ बीजो

६८८ रायधनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

पुरुष (मे के०) मे एटले मारा (किं के०) किं एटले कया (खलित्त्रं के०) स्व-
लितं एटले प्रमाद प्रत्ये (पासइ के०) पश्यति एटले जुवे ठे, (च के०) वली
(अप्पा के०) आत्मा एटले हुं पोते (किं के०) किं एटले कया मारा प्रमादप्रत्ये
जोवुं बुं (वा के०) अथवा (अहं के०) अहं एटले हुं (किं के०) किं एटले कया
(खलित्त्रं के०) स्वलितं एटले प्रमादप्रत्ये (न विवज्जयामि के०) न विवर्जयामि
एटले वर्जतो नथी. (इत्थेव के०) इत्थेवं एटले उपर कहेल प्रकारे (सम्मं के०)
सम्यक् एटले उत्तम प्रकारे (अणुपासमाणो के०) अनुपश्यन् एटले विचार करता रहे
ते साधु (अणागयं के०) अनागतं एटले चावी (पडिवंध के०) प्रतिबंधं एटले
प्रतिबंध प्रत्ये (नो कुज्जा के०) नो कुर्यात् एटले न करे. अर्थात् फरीथी तेवो
दोष न आचरे. ॥ १३ ॥

(दीपिका.) तथा किं मम स्वलितं परः स्वपक्षपरपक्षलक्षणः पश्यति । किंवा
आत्मा क्वचित् मनाक् संवेगं प्राप्तः । किं वा अहमोघत एव स्वलितं न विवर्जयामी-
त्येवं सम्यगनुपश्यन्ननेनैव प्रकारेण स्वलितं ज्ञात्वा आगमोक्तेन विधिना ज्ञूयः
पश्यन्ननागतं न प्रतिबन्धं कुर्यात् साधुः । य आगामिकालविषयं न असंयमप्रतिबन्धं
करोतीति ॥ १३ ॥

(टीका.) तथा किं मै त्ति सूत्रम् । किं मम स्वलितं परः स्वपक्षपरपक्षलक्षणः
पश्यति । किं वात्मा क्वचिन्मनाक् संवेगापन्नः । किंवाहमोघत एव स्वलितं न विव-
र्जयामि । इत्थेवं सम्यगनुपश्यन् अनेनैव प्रकारेण स्वलितं ज्ञात्वा सम्यगागमो-
क्तेन विधिना ज्ञूयः पश्यन्ननागतं न प्रतिबन्धं कुर्यात् । आगामिकालविषयं ना-
संयमप्रतिबन्धं करोतीति सूत्रार्थः ॥ १३ ॥

जत्थेव पासे कइ डुप्पुत्तं, काएण वाया अडु माणसेणं ॥

तत्थेव धीरो पडिसाहरिजा, आइन्नठं खिप्पमिव रकलीणं ॥ १४ ॥

(अवचूरिः) कथमित्याह । यत्रैव पश्येत् । यत्रैव पश्यत्युक्तवत्परात्मदर्शनद्वारा-
रेण । कचित्संयमस्थानावसरे । दुःप्रयुक्तं दुर्व्यवस्थितम् । आत्मानमिति गम्यते ।
कायेन, वाचा अथ मानसेन । तत्रैव संयमस्थानावसरे धीरो बुद्धिमान् प्रतिसंह-
रेदात्मानमिति शेषः । निदर्शनमाह । आकीर्णो जात्याश्वः क्षिप्रं शीघ्रं यथा खलि-
नं कविकं नियमितगमननिमित्तं प्रतिपद्यते । एवं यो दुःप्रयोगत्यागेन खलिनकल्पं
सम्यग्विधिं प्रतिपद्यते ॥ १४ ॥

(अर्थ.) शी रीते अनागत प्रतिबंध न करे ते कहे ठे. जठेव इत्यादि सूत्र-साधु जे ते (कथ के०) कदा एटले पन्निहण प्रमुख क्रियाना कोइ पण वखते (जठेव के०) यत्रैव एटले जे ठेकाणेज (काएण के०) कायेन एटले कायावडे, (वाया के०) वाचा एटले वाणीवडे, (अडु के०) अथवा (माणसेणं के०) मानसेन एटले मनवडे पोताने (दुप्पउत्तं के०) दुःप्रयुक्तं एटले प्रमादी एवाने (पासे के०) पश्येत् एटले जुवे. (धीरो के०) धीरः एटले धीर एवा साधु जे ते (तठेव के०) तत्रैव एटले तेज ठेकाणे तथा तेज समये पोताने (पन्निहाहरिज्जा के०) प्रतिसंहरेत् एटले ठेकाणे लावे. एना उपर दृष्टान्त कहे ठे. (इव के०) इव एटले जेम (आइन्नउं के०) आकीर्णकः एटले जातिवंत अश्व जे ते (खिप्पं के०) क्षिप्रं एटले शीघ्र (खलीणं के०) खलीनं एटले लगाम ग्रहण करे तेम; अर्थात् जेम सारो अश्व नियमित गमनने अर्थे शीघ्र लगाम ले ठे, तेम ते साधु पण अविधिनो त्याग करी लगाम सरखा सम्यग्विधिनो अंगीकार करे. ॥ १४ ॥

(दीपिका.) कथमित्याह । साधुर्यत्रैव क्वचित् संयमस्थानावसरे धर्मोपधिप्रत्युपेक्षाणादौ दुःप्रयुक्तं दुर्व्यवस्थितमात्मानमिति गम्यते । पश्येत् पश्यति उक्तवत्परात्मदर्शनद्वारेण । केन इत्याह । कायेन, वाचा अथ मानसेन । मन एव मानसम् । करणत्रयेणेत्यर्थः । तत्रैव तस्मिन्नेव संयमस्थाने धीरो बुद्धिमान् प्रतिसंहरेत् प्रतिसंहरति यः स्वात्मानं सम्यग् विधिं प्रतिपद्यत इत्यर्थः । अत्र दृष्टान्तमाह । यथा जवादिजिर्गुणैराकीर्णो व्याप्तो जात्योऽश्व इति गम्यते । असाधारणविशेषणात् । तच्चेदम् । क्षिप्रमिव खलीनं शीघ्रं । कविकमिव । यथा जात्योऽश्वो नियमितगमननिमित्तं शीघ्रं खलीनं प्रतिपद्यत एवं यो दुःप्रयोगत्यागेन खलीनकटपं सम्यग्विधिम् । एतावतांशेन दृष्टान्तः ॥ १४ ॥

(टीका.) कथमित्याह । जठेव त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या । यत्रैव पश्येत् यच्चैव पश्यत्युक्तवत्परात्मदर्शनद्वारेण क्वचित्संयमस्थानावसरे धर्मोपधिप्रत्युपेक्षाणादौ दुःप्रयुक्तं दुर्व्यवस्थितमात्मानमिति गम्यते । केनेत्याह । कायेन वाचा अथ मानसेनेति । मन एव मानसम् । करणत्रयेणेत्यर्थः । तत्रैव तस्मिन्नेव संयमस्थानावसरे धीरो बुद्धिमान् प्रतिसंहरेत् प्रतिसंहरति य आत्मानं सम्यग् विधिं प्रतिपद्यत इत्यर्थः । निदर्शनमाह । आकीर्णो जवादिजिर्गुणैर्जात्योऽश्व इति गम्यते । असाधारणविशेषणात् । तच्चेदम् । क्षिप्रमिव खलीनं शीघ्रं कविकमिव । यथा जात्योऽश्वो नियमितगमननिमित्तं

६९० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)मा.

शीघ्रं खलिनं प्रतिपद्यत एवं यो दुःप्रयोगत्यागेन खलिनकल्पं सम्यग्विधिमेताव-
तांशेन दृष्टान्त इति सूत्रार्थः ॥ १४ ॥

जस्सेरिसा जोग जिइंदिअस्स, धिइंमउ सप्पुरिसस्स निच्चं ॥

तमाहु लोए पडिबुद्धजीवी, सो जीअइं संजमजीविणं ॥ १५ ॥

(अवचूरिः) यः पूर्वरान्नेत्याद्यधिकारोपसंहारायाह । यस्य साधोरीदृशाः स्वहिता-
लोकनप्रवृत्तिरूपा योगा मनोवाक्कायव्यापारा जितेन्द्रियस्य धृतिमतः संयमे सधृतिकस्य
सत्पुरुषस्य प्रमादजयात् । नित्यं सर्वकालं तमेवंचूतमाहुरजिदधति । लोके वि-
द्वांसः प्रतिबुद्धजीविनं प्रमादनिद्रारहितजीवितशीलम् । स एवंगुणयुक्तः सन् जीवति
संयमजीवितेन सर्वथा संयमप्रधानेन जीवितेनेति ॥ १५ ॥

(अर्थ.) हवे प्रस्तुत प्रकरणो उपसंहार करे ठे. जस्स इत्यादि सूत्र. (जिइं-
दिअस्स के०) जितेन्द्रियस्य एटले चक्षुरादि इन्द्रियोने जितनार एवा (धिइंमउ
के०) धृतिमतः एटले संयमने विषे धृतिवाला एवा (सप्पुरिसस्स के०) सत्पुरुषस्य
एटले सत्पुरुष एवा (जस्स के०) यस्य एटले जे साधुना (जोग के०) योगाः
एटले मन वचन कायाना योग जे ते (एरिसा के०) ईदृशाः एटले एवा (निच्चं के०)
नित्यं एटले दीक्षाधी मांडीने मरण सूधी रहे ठे. (तं के०) तं एटले ते साधुने वि-
द्वांस लोको (लोए के०) लोके एटले सर्व जीवोमां (पडिबुद्धजीवी के०) प्रति-
बुद्धजीविनं एटले प्रमादादि रहित जीवितवादाने (आहु के०) आहुः एटले कहे
ठे. कारण, (सो के०) सः एटले ते साधु (संजमजीविणं के०) संयमजीवितेन
एटले संयमजीवितवडे (जीवइ के०) जीवति एटले जीवे ठे. ॥ १५ ॥

(टीपिका.) यः पूर्वरान्नेत्याद्यधिकारोपसंहारायाह । विद्वांसस्तं साधुमेवंचूते
लोके प्राणिसंघाते नित्यं सर्वकालं सामायिकप्रतिपत्तेरारच्य आमरणं प्रतिबुद्ध-
जीविनमाहुः कथयन्ति । कोऽर्थः । प्रतिबुद्धजीविनं प्रमादरहितजीवितशीलम् । स
एवंगुणयुक्तः सन् जीवति संयमजीवितेन कुशलाजिसंधिजावात् सर्वथा संयम-
प्रधानजीवितेन । तं साधुं कम् । यस्य साधोरीदृशाः स्वहितालोचनप्रवृत्तिरूपा योगा
मनोवाक्कायव्यापारा जवन्ति । किंचूतस्य साधोः । जितेन्द्रियस्य वशीकृतस्पर्शना-
दीन्द्रियसमूहस्य । पुनः किंचूतस्य यस्य । धृतिमतः संयमे धैर्यसहितस्य । पुनः किं
यस्य । सत्पुरुषस्य प्रमादजयान्हापुरुषस्य ॥ १५ ॥

(टीका.) यः पूर्वरान्नेत्याद्यधिकारोपसंहारायाह । जस्स ति सूत्रम् । अस्य

व्याख्या । यस्य साधोरीदृशाः स्वहितालोचनप्रवृत्तिरूपा योगा मनोवाक्कायव्यापारा जितेन्द्रियस्य वशीकृतस्पर्शनादीन्द्रियकलापस्य धृतिमतः संयमे सदृत्तिकस्य सत्पुरुषस्य प्रमादजयान्महापुरुषस्य नित्यं सर्वकालं सामायिकप्रतिपत्तेरारच्यामरणान्तम् । तमाहुर्लोके प्रतिबुद्धजीविनं तमेवंभूतं साधुमाहुरज्जिदधति विद्वांसः । लोके प्राणिसंघाते प्रतिबुद्धजीविनं प्रमादनिद्रारहितजीवितशीलम् । स एवंगुणयुक्तः सन् जीवति संयमजीवितेन कुशलाजिसंधिज्ञावात् सर्वथा संयमप्रधानेन जीवितेनेति सूत्रार्थः ॥ १५ ॥

अप्या खलु सऽ पर रक्किअवो, सविंदिएहिं सुसमाहिएहिं ॥
अरक्किउं जाइपहं उवेइ, सुरक्किउं सबडुहाण मुच्चइ त्ति वेमि ॥ १६ ॥
विवित्तचरिआ चूला सम्मता ॥ १ ॥
इइ दसवेआलिअं सुत्तं संमत्तं ॥ शुजम् ॥

(अवचूरिः) शास्त्रमुपसंहारनुपदेशसर्वस्वमाह । आत्मा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । शक्तौ सत्यां परोऽपि सततं सर्वकालं रक्षितव्यः पालनीयः पारलौकिकापायेज्यः । कथम् । सर्वेन्द्रियैः स्पर्शनादिभिः सुसमाहितेन निवृत्तविषयव्यापारेणेत्यर्थः । अरक्षणरक्षणयोः फलमाह । अरक्षितः सन् जातिपन्थानं जन्ममार्गमुपैति । सुरक्षितो यथागममप्रमादेन सर्वदुःखेज्यः शारीरमानसेज्यो विमुच्यते । इति ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति द्वितीयचूला व्याख्याता ॥ १ ॥

(अर्थ.) हवे शास्त्रनो उपसंहार करता उपदेशनो सार कहे ठे. (हु खलु के०) खलु एटले निश्चये (अप्या के०) आत्मा एटले पोतानो आत्मा जे ते (सययं के०) सततं एटले निरंतर (सुसमाहिएहिं के०) सुसमाहितैः एटले सारा समाधिमां राखेल एवा (सविंदिएहिं के०) सर्वेन्द्रियैः एटले सर्व इंद्रियोवडे (रक्किअवो के०) रक्षितव्यः एटले रक्षण करवो. कारण के, आत्मा जे ते (अरक्किउं के०) अरक्षितः एटले बराबर संयमवडे रक्षण कस्यो न होय तो (जाइपहं के०) जातिपथं एटले संसारप्रत्ये (उवेइ के०) उपैति एटले पामे ठे. अने (सुरक्किउं के०) सुरक्षितः एटले सम्यक् प्रकारे संयमवडे रक्षण कस्यो होय तो (सबडुहाण के०) सर्वदुःखेज्यः एटले सर्व दुःखथी (मुच्चइ के०) मुच्यते एटले मुक्त थाय ठे. (त्ति वेमि के०) इति ब्रवीमि एटले तीर्थकर गणधरना उपदेशथी हुं एम कहुं हुं. ॥ १६ ॥

इति श्री दशवैकालिकनी बीजी चूलिकानो बालावबोध संपूर्ण. ॥ १ ॥

६९९ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

(दीपिका.) अथ शास्त्रमुपसंहरन्नुपदेशसर्वस्वमाह । एवंविधेन साधुना आ-
त्मा । खलुशब्दो विशेषणार्थः । शक्तौ सत्यां परोऽपि सततं सर्वकालं रक्षितव्यः
पालनीयः । परलोकसंबन्धिकष्टेऽप्यः । कथमित्युपायमाह । यतः किं० साधुना । सर्वेन्द्रियैः
स्पर्शनादिभिः सुसमाहितेन निवृत्तविषयव्यापारेण । अरक्षणरक्षणयोः फलमाह ।
अरक्षितः सन्नात्मा पन्थानं जन्ममार्गं संसारमुपैति सामीप्येन गच्छति । अथ सुरक्षितः
पुनरात्मा यथागममप्रमादेन सुष्ठु रक्षितः सन् सर्वदुःखेऽप्यः शारीरमानसेऽप्यो
विमुच्यते । विविधमनेकैः प्रकारैरपुनर्यहणपरमस्वास्थापादनलक्षणैर्मुच्यते विमु-
च्यते । ब्रवीमीति पूर्ववत् ॥ १६ ॥ इति चूलिकाद्वयं व्याख्यातम् ॥

(टीका.) शास्त्रमुपसंहरन्नुपदेशसर्वस्वमाह । अप्य त्ति सूत्रम् । अस्य व्याख्या ।
आत्मा खल्विति । खलुशब्दो विशेषणार्थः । शक्तौ सत्यां परोऽपि सततं सर्वकालं
रक्षितव्यः पालनीयः । पारलौकिकापायेऽप्यः । कथमित्युपायमाह । सर्वेन्द्रियैः स्पर्श-
नादिभिः सुसमाहितेन निवृत्तविषयव्यापारेणेत्यर्थः । अरक्षणरक्षणयोः फलमाह ।
अरक्षितः सन् जातिपन्थानं जन्ममार्गं संसारमुपैति सामीप्येन गच्छति । सुरक्षितः
पुनर्यथागममप्रमादेन सर्वदुःखेऽप्यः शारीरमानसेऽप्यो विमुच्यते विविधमनेकैः प्रका-
रैरपुनर्यहणपरमस्वास्थापादनलक्षणैर्मुच्यते । इति ब्रवीमीति पूर्ववदिति सूत्रार्थः ॥ १६ ॥

अथावचूरिकोपसंहारः ।

अथ शास्त्रकर्तुः स्तवमाह निर्युक्तिकारः ॥ सिद्धं ज्ञवं गणधरं जिणं पडिमा-
दंसणेण पन्निबुद्धं ॥ मणगपिअरं दसका-विअस्स निज्जुहगं वंदे ॥ १ ॥ अर्थः ।
अनुत्तरज्ञानादिधर्मगणं धारयतीति गणधरस्तम् । प्रतिबुद्धं मिथ्यात्वाविरत्यज्ञानापगमेन
सम्यक्त्वविकाशं प्राप्तम् । निर्युहकं पूर्वगतोद्धृतार्थविरचनाकर्तारं वन्दे इति गाथाक-
रार्थः । ज्ञावार्थस्तु कथानकगम्यस्तच्चेदम् । श्रीसुधर्मशिष्यो जम्बूस्तस्य प्रजवः । तस्य
कदाचिन्निशीथे को मे गणधर इति चिन्ता । आत्मनः सङ्गे गच्छे चोपयोगेनासङ्गावं
ज्ञात्वा तीर्थान्तरीयेषु राजगृहे शिद्धं ज्ञवं यजमानं दृष्ट्वा तत्र यज्ञवाटे धर्मलाजपूर्वम्
'अहो कष्टमहो कष्टं तत्त्वं न ज्ञायते पुनः' इति पठनाय शिष्यवृन्दं प्रेषितम् । तेन तत्कृतम् ।
तच्च शय्यं जवो धार्मूलस्थितो निशम्य चिन्तयति । एते शान्तास्तपस्विनोऽसत्यं
न वदन्तीति । उपाध्यायान्ते गत्वा तत्त्वं किमिति पृष्ठे वेदास्तत्त्वमित्युक्तौ असिमा-
कृष्य वदति 'शीर्षं ते वेत्स्यामि यदि तत्त्वं न कथयसि' । शीर्षवेदे तत्त्वं वाच्यमिति
ध्यात्वा यूपस्याधस्तात्सर्वरत्नमयीपार्श्वप्रतिमां दर्शयित्त्वेदमत्र तत्त्वम् । अर्हं धर्मस्तत्त्वं

न च तदिष्यत इत्यत आहानुद्दिष्टमिति । एतत्परिज्ञानोपायश्चोपन्यस्तसकलप्रदाना-
दिलक्षणस्तत्रावगन्तव्य इति गाथार्थः । तदन्ये पुनः किमित्यत आह ॥ अफासुयकय-
कारिय-अणुमयउद्दिष्टजोश्लो हंदि ॥ तसथावरहिंसाए, जणा अकुसला उ लिप्यंति
॥६॥ व्याख्या ॥ अप्रासुककृतकारितानुमोदितोद्दिष्टजोश्लोश्ररकादयः । हंदीत्युपप्रद-
र्शने । किमुपप्रदर्शयति । त्रसन्तीति त्रसा स्त्रीन्द्रियादयः । तिष्ठन्तीति स्थावराः पृथि-
व्यादयः । तेषां हिंसा प्राणव्यपरोपणलक्षणा तथा जनाः प्राणिनः अकुशलाः अनिपुणा
स्थूलमतयश्चरकादयो लिप्यन्ते संबध्यन्त इत्यर्थः । इह च हिंसाक्रियाजनितेन कर्मणां
लिप्यन्त इति ज्ञावनीयम् । कारणे कार्योपचारात्तश्च ते शुद्धधर्मसाधका न ज्वन्ति ।
साधव एव ज्वन्तीति गाथार्थः ॥ एसा हेउविसुद्धी, दिष्टतो तस्स चैव य विसुद्धी ॥
सुत्ते जणिया उ फुडा, सुत्तफासे उ इयमन्ना ॥ ६॥ व्याख्या ॥ एषानन्तरोक्ता
हेतुविशुद्धिः प्राग्निरूपितशब्दार्था । अधुना दृष्टान्तः प्राग्निरूपितशब्दार्थस्तथा
तस्यैव च दृष्टान्तस्य विशुद्धिः । किम् । सूत्रे जणितोक्तैव स्फुटा स्पष्टा । तच्चेदं सूत्रम् ।

जहा दुमस्स पुप्फेसु, जमरो आवियइ रसं ॥ ए य पुप्फं किलामेइ,
सोअ पीणेइ अप्पयं ॥ २ ॥ एमेए समणा बुत्ता, जे लोए संति
साहुणो ॥ विहंगमा व पुप्फेसु, दाणजत्तेसणे रया ॥ ३ ॥

अवचूरिः । असमस्तपदानिधानमनुमेये गृहिद्रुमाणामाहारादिषु पुष्पाण्यधिकृत्य प्र-
तिपादनार्थमिति । तथा यिन्यायोपात्तवित्तदाने ग्रहणं प्रतिषिद्धमेव । आपिबति नच नैव
क्लामयति प्रीणाति तर्पयति ॥३॥ एवमनेन प्रकारेण एते श्राम्यन्तीति श्रमणाः तपस्य-
न्तीत्यर्थः । ते च तापसादयोऽपि स्युः । अत आह । मुक्ताः सबाह्याज्यन्तरेण ग्रन्थेन
अर्धतृतीयद्वीपसमुद्रमाने । आह, ये मुक्तास्ते साधव एवेत्यत इदमयुक्तम् । उच्यते ।
इह व्यवहारेण निहवा अपि मुक्ता ज्वन्त्येव नच ते साधव इति व्यवहेदार्थत्वाद-
दोषः । अथवा शान्तिः सिद्धिरुच्यते तां साधयन्तीति शान्ति-साधवः । दानजत्तेषणासु
रताः । दानग्रहणादत्तं गृह्णन्ति नादत्तम् । जत्तग्रहणात्प्रासुकं न पुनराधाकर्मादि । ए-
षणाग्रहणाज्वेषणात्रयं साधूनां भ्रमरेज्यो विशेष इति ॥ ३ ॥

अर्थ । हवे एवा उक्कृष्ट मंगलरूप धर्मेने पोतें अनतिचार पणें पालन करनारा
एवासाधुने आहारनी शुद्धि जोशये, माटे ते दृष्टांतपूर्वक कहे ठे. (जहा के०) यथा
एटले जेम (जमरो के०) जमरः एटले जमर (दुमस्स पुप्फेसु के०) दुमस्य पुष्पेषु ए
टले वृक्षना फूलोने विषे (रसं के०) पुष्पमांहेत्वा मकरंदने (आवियइ के०) आपि
बति, आ एटले मर्यादायेंकरी थोडे थोडे पिवति एटले पीये ठे, आस्वादे ठे. पण

ततस्तस्य पादौ नत्वा यज्ञवाटोपस्करं दत्त्वा तान् साधून् गवेषयन्नाचार्यान्ते गत्वा धर्ममाकर्ण्य व्रतमादाय चतुर्दशपूर्वीं जातः । तद्भूत्वे तस्य ज्ञार्या तरुणीयमिति कृत्वा स्वजनैरस्ति तव जठरे किञ्चिदिति पृष्ठा मणयमित्यूचे । ततः पुत्रे जाते सति तदेव नाम कृतम् । तेनाष्टवार्षिकेण मातृतः पितरं धृतव्रतं ज्ञात्वा नष्टा जनकान्ते गन्तुमिच्छता चम्पायां गतम् । आचार्यैर्बहिर्भूमिगतैर्दृष्टः सः । तेन च दीक्षितः । द्वयोः स्नेहो जातः । पृष्ठायाः स्वसुतं ज्ञात्वा चतुर्दशपूर्वीं कारणे निर्यूहति । अन्तिमस्तु अवश्यं निर्यूहति । ममापीदं कारणं संजातम् । इति निश्चित्येदं निर्यूढम् ॥ दशवैकालिकाद्वार्यमाह ॥ मणगं परुच्च सज्जं-त्रवेण निज्जूहिआ दसप्रयणा ॥ वेआदिआइ उविआ तम्हा दसकालिअंनाम ॥ १ ॥ मनकं प्रतीत्याश्रित्य निर्यूढानि पूर्वगताङ्गुल्य विरचितानि दशाध्ययनानि दुमपुष्पिकादीनि सज्जिद्वध्ययनप्रान्तानि । विगतः कालो विकालो विकलनं वा विकालः । असकलः खण्डश्चेति तस्मिन्विकाले अपराहेऽतिक्रान्ते तृतीयपौरुषीरूपे स्थापितानि न्यस्तानि तस्मादकशालिकं नाम । विकाले निर्वृत्तं वैकालिकं दशवैकालिकं वा ॥ १ ॥ यं प्रतीत्य कृतं तद्वक्तव्यतामाह । षड्मासेहिं अहीश्रं, अप्रयणमिणं तु अज्जमणगेण ॥ षड्मासा परिआउं, अह कालगुं समाहीण ॥ ३ ॥ षड्भिर्मासैरधीतमध्ययनमिदम् । आर्यश्चासौ मनकश्च आर्यमनकस्तेन षणमासा एव पर्यायकालः । अथ कालगतः समाधितः शुभ्रद्वेष्यायोगेन । अत्रायंजावः । तेनैतावता श्रुतमाराधितमेवेत्यन्येऽप्येतदनुष्ठानत आराधका ज्वन्ति ॥ ३ ॥ आणंदअंसुपायं, आसी सिज्जंजवा तहिं थेरा ॥ जसज्जहस्स य पुष्ठा, कहणा अ विचालणा संघे ॥ ४ ॥ आनन्दाश्रुपातमहो आराधितमनेनेति हर्षाश्रुमोचनमकार्षुः शय्यंजवास्तत्र तस्मिन् काले स्थविरः श्रुतपर्यायघृद्धो यशोज्जद्रस्तस्य च शय्यमज्जवशिष्यस्य गुर्वश्रुपातदर्शनेन किमेतदाश्चर्यमिति विस्मितस्य पृष्ठा किमेतदकृत पूर्वमित्येवम् । शय्यंजवकथिताच्च इहक् सुतोऽयं मे इत्येवंरूपाब्दादनुतापो यशोज्जद्रादीनां गुराविव गुरुपुत्रेऽपि वर्त्तितव्यमिति न कृतमिदमस्मज्जिरेवस्त्रुतः । तत आचार्यः संघं प्रत्याह । एतदुपकाराय मयादपायुषमेनमधिकृत्येदं शास्त्रं निर्यूढं किमत्र युक्तमिति निवेदिते विचारणा संघे कालद्वासदोषादिदमेव प्रच्युतसत्वानामुपकारकमतस्तिष्ठत्वेतदित्येवंच्युता स्थापना चेति ॥ ४ ॥ इति दशवैकालिकावचूरिः समाप्ता ॥ शुभ्रम् ॥

बालावबोधनो उपसंहारः

हवे दशवैकालिकना कर्ता श्री शय्यंजव मुनि तथा तेमना शिष्य मनकमुनि ए-

६९४ रायधनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा

मनो संबंध निर्युक्तिकार कहे ठे. “ सिज्जां जवं गणहरं, जिणपडि मादंसणेण पडि बुद्धं ॥ मणगपिअरं, दसकादिअस्स निज्जूहगं वंदे ॥ १ ॥ ” अर्थ—जिन प्रतिमा देखीने प्रतिबोध पामेला, मनकमुनिना पिता, श्री दशवैकालिक सूत्रनो सिद्धांतमांथी उद्धार करनार एवा गणधर श्री सज्जांजव आचार्यने हुं वांछुं तुं ॥ १ ॥ मणगं पमुच्च सिज्जं—जवेण निज्जूहिआ दसप्रयणा ॥ वेआदिआइ ठविआ, तम्हा दसकादिअं नाम ॥ २ ॥ अर्थ—श्री सज्जांजव सूरिए मनकने अर्थे सिद्धांतमांथी दस अध्ययन उद्दस्यां, अने ते विकाले स्थापन कस्यां माटे दशवैकालिक नामथी कहेवाय ठे. ॥२॥ हवे जेने अर्थे उद्धार कस्यो ते वात कहे ठे, “ ठहि मासेहि अहीअं, अप्रयणमिणं तु अज्जमणगेण ॥ ठम्मासा परिआउं, अह कालगउं समाहीए ॥ ३ ॥ अर्थ—आर्यमनके ठ महिनामां ए अध्ययन (सूत्र) पठन कस्युं. ए मनकमुनिनो चारित्र पर्याय ठ महिनानोज हतो. ठ महिना पूरा थये ते मनकमुनि समाधिमां कालधर्म पाम्या. ॥ आणंदअंसुपाषयं, कासी सिज्जांजवा तहिं थेरा ॥ जसजदस्स य पुढा, कहणा अ विआलणा संघे ॥ ४ ॥ अर्थ—श्रीमनकमुनि काल करी गया त्यारे एणे धर्मनी आराधना सम्यक् प्रकारे करी एम जाणी श्री सज्जांजव सूरिना नेत्रमांथी आनंदनां अश्रु आव्यां. श्री यशोज्ज्वल सूरिए अश्रुनुं कारण पूठवाथी श्रीसज्जंजव सूरिए यथार्थ वात कही. पठी संघना विचारथी श्रीदशवैकालिक सूत्रनी मंदबुद्धि शिष्यना उपर उपकारने अर्थे स्थापना अइ. ॥ ४ ॥ हवे ए चारे गाथानो जावार्थ आ रीते—ज्यारे सज्जंजव सूरिए दीक्षा लीधी, त्यारे तेमनी स्त्री गर्जिणी हती. तरुणवय होवाथी तेना स्वजनोए पूब्युं के, तारा उदरमां कांइ ठे, त्यारे ते स्त्रीए प्राकृत जाषामां कस्युं के, ‘मणयं’ एटले किंचित् मात्र ठे, अनुक्रमे तेने पुत्र थयो. तेनुं नाम मनक राख्युं. ते आठ वरसनो थयो, एकदिवसे तेणे पोतानी माने पूब्युं के, ‘मारा पिताजी क्यां ठे.’ माए कस्युं के, ‘तेमणे चारित्र आदस्यां ठे.’ एम सांजली पितानीपासे जवानुं मनकनामनमां आव्युं. ‘चंपानगरीमां पिताजी ठे’ एवी खबर मलवाथी ते त्यां गयो. ठंडिल जूमिए जता आचार्य श्री सज्जांजवसूरिए मनकने देख्यो त्यारे पूब्युं के, ‘तुं कोण ठे.’ मनके आचार्यने वांघ्या. दृष्टिनो मेलाप अतांज परस्पर स्नेह बंधाणो. आचार्ये पूब्युं, तारो पिता कोण ? मनके कस्युं, ‘सज्जंजव.’ आचार्ये कस्युं, ‘तुं अहिं कया कार्यने अर्थे आव्यो.’ मनके कस्युं, ‘दीक्षा लेवाने अर्थे.’ वली मनके कस्युं के, ‘आप जाणता होय तो कहो के, ‘मारा पिताजी क्यां ठे.’ आचार्ये कस्युं के, ते अने हुं जिननथी माटे तुं मारीपासे दीक्षा ले. मनकने ते वात कबूल थवाथी आचार्ये तेने त्यांज दीक्षा आपी.

पठी आचार्य तेनी साथे उपासरे आवा. उपयोग दीधो के, 'एनुं आयुष्य केटलुं ठे.' ज्ञानबलथी आचार्ये जाणुं के, एनुं आयुष्य ठ मास बाकी ठे. पठी विचार कस्यो के, एटला थोडा समयमां ए.मनक कृतार्थ शीरीते थशे चउदपूर्वी कारण पडे पूर्वमांथी सूत्रनो उद्धार कहेठे, मनेपण आ कारण प्राप्त थयुं ठे, माटे उद्धार करुं. एवो विचार करी आचार्यजीए पूर्वमांथी दस अध्ययननो उद्धार कस्यो. मनकने ते दस अध्ययन जणावतां ठ मास लाग्या. ठ मास पूर्ण थतांज मनके समाधिमां काल कस्यो. त्यारे आचार्यना नेत्रमां आनंदाश्रु आवां. जसजद्रविगेरे साधुए आ श्रुनुं कारण पूठवाथी मनकनुं वृत्तांत आचार्यजीए कस्युं. ते सांजली 'गुरुपुत्र एवा मनकनी सेवा आपणाथी बनी नहि' एवो ते साधुउने पस्तावो थयो. पठी संघना आग्रहथी सज्जंजव सूरिए उद्धरेला अध्ययन प्रकट राख्या. तेज दस अध्ययन दशवैकालिकना नामथी प्रसिद्ध ठे. बे चूलिक ततो श्रीसंघने श्रीसीमंधर स्वामीए जेट मोकलेली ए वात प्रसिद्ध ठे. माटे अहिं विस्तार करता नथी.

इति श्री दशवैकालिकनो बालावबोध संपूर्ण. ॥

अथ प्रशस्तिमाह ॥

हरिजद्रकृता टीका वर्त्तते विषमा परम् ॥ मया तु शीघ्रबोधाय शिष्यार्थं सुगमा कृता ॥ १ ॥ चंद्रकुले श्रीखरतर-गठे जिनचन्द्रसूरिनामानः ॥ जाता युगप्रधानास्तच्छिष्यः सकलचन्द्रगणिः ॥ २ ॥ तच्छिष्यसमयसुन्दर-गणिना च स्तम्भतीर्थपुरे चक्रे ॥ दशवैकालिकटीका शशिनिधिश्चुद्गार (१६९१) मितवर्षे ॥ ३ ॥ अर्थस्यानवबोधेन मतिमान्द्यान्मतित्रमात् ॥ जिनाज्ञाविपरीतं य-त्तन्मिथ्यादुष्कृतं मम ॥ ४ ॥ ममोपरि कृपां कृत्वा शोधयन्तु बुधा इमाम् ॥ परोपकरणे यस्मात्तत्परा उत्तमानराः ॥ ५ ॥ टीका करणतः पुण्यं, यन्मयोपार्जितं जवेत् ॥ तेनाहमिदमिदमि, बोधिरत्र परत्र मे ॥ ६ ॥ शब्दार्थवृत्तिटीकायाः श्लोकमानमिदंस्मृतं ॥ सहस्रत्रयमग्रे च पुनः सार्धचतुःशतम् ॥ ७ ॥ इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितश्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तिप्रशस्तिः संपूर्णा ।

अथ दीपिकोपसंहारः ।

अत्र दशवैकालिककारकशय्यं जवसूरेस्तत्पुत्रमनकमुनेश्च संबन्धसूचकं दुम-पुष्पिकाध्ययननिर्युक्तिगाथाद्विकं यथा ॥ सेज्जंजवं गणहरं, जिणपदिमादंसणेण प-डिबुद्धं ॥ मणगपिअरं दसका-दिअस्स निज्जूहगं वंदे ॥ १ ॥ मणगं पमुच्च सेज्जंज-

६६ राय धनपतसिंध बहादुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

वेण निज्जूहिआ दसप्लयणा ॥ वेआलिआइ ठविआ, तम्हा दसकाविअं नाम ॥ २ ॥
तव्वेषसंबन्धसूचकं चूलिकाद्वयनिर्युक्तिगाथाद्विकमिदम् ॥ ठहिं मासेहिं अहीअं,
अप्लयणमीणं तु अज्जमणणेणं ॥ ठम्मासा परिआउं, अह कालगउं समाहीए ॥ ३ ॥
आणंदअंसुपायं, काही सिज्जचवा तहिं येरा ॥ जसजदस्स य पुआ, कहणा य वि-
चालणा संघे ॥ ४ ॥ एतज्जाथाचतुष्कार्यः श्रीहरिजद्रसूरिविरचितवृत्तेरवसेयः ॥
अथात्र किंचत्कथानकमुच्यते ॥ यदा शय्यंजवाचार्यः प्रव्रजितस्तदा तस्य गृहिणी
गुर्विण्यासीत् । जातश्चा तस्याः पुत्रः क्रमेण । नामास्य कृतं मनक इति । यदा च सोऽष्ट-
वार्षिको जातस्तदा मातरं पृच्छति । क मम पिता । सा जणति । तव पिता प्रव्रजितः ।
ततः स पितृसकाशे गन्तुमना लब्धवृत्तान्तश्चम्पायां गतः । आचार्येण संज्ञाचूर्मिं
गतेन सदृष्टः । तेन च वन्दित आचार्यः । उजयोश्च मिथः प्रेक्षमाणयोः स्नेहो जातः ।
आचार्यः पृच्छति । कस्तव पिता । स जणति शय्यंजव इति । ततः सूरिणा जणितम् ।
किमर्थमत्रागतोऽसि । तेनोक्तम् । प्रव्रजिष्यामि । यदि यूयं जानीथ तदा कथयत कास्ति
मम पितेति । सूरिणोक्तम् । स मम मित्रमेकशरीरीचूतः । ततः प्रव्रज त्वं मत्पांश्वे ।
प्रतिपन्नं च तेन । ततः स प्रव्रजितस्तत्रैव सूरिणा । आगतस्तेन सहोपाश्रये । उपयोगं
दत्तवानाचार्यः । कियदायुरस्येति । ज्ञातं चातः परं षणमासा आयुरस्येति । उत्पन्ना
च बुद्धिराचार्यस्य । अस्य स्तोकायुषः किं कर्त्तव्यमिति । विममर्शं च “ चउदसपुवी
कम्हि वि कारणे समुप्पन्ने निज्जूहइ । अपञ्चिमो पुण चउदसपुवी अवस्समेव नि-
ज्जूहइ । मम वि इमं कारणं समुप्पणं । तउं अहमवि निज्जूहामि । ताहे आढत्तो
निज्जूहिउं । जाव थोवावसेसे दिअसे इमे दसप्लयणा निच्चूढा । उधृतानि विकालवे-
लायां पाश्चात्यचतुर्घटिकारूपायां स्थापितान्येकत्र कृतानीति । ततः षड्भिर्मासैरधीतम-
ध्ययनमिदं दशवैकादिकाख्यः श्रुतस्कन्धो मनकेन । ततः समाधिना स कालं गतः ।
तस्मिन्स्वर्गते आराधितमनेन इति शय्यंजवा आनन्दाश्रुपातमकार्षुः । ततस्तत्प्रधानशि-
ष्येण यशोचद्रेण कारणे पृष्टे श्रोतं जगवता संसारस्वरूपम् । ततो यशोचद्रादयो गु-
रुवज्जुरुपुत्रे वर्त्तितव्यमिति न्यायमार्गः सचास्माजिर्नाचरित इति पश्चात्तापं चक्रुः ।
अथ शय्यंजवेनादपायुषमेनमवेत्य मयेदं शास्त्रमुद्धृतं किमत्र युक्तमिति संघाय निवे-
दिते विचारणा कृता । यदुत कालदोषात्प्रचूतसत्त्वानामिदमेवोपकारकमतस्तिष्ठत्वेत-
दिति नोपसंहृतं प्रवचनगुरुरेति ।

इति श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचिता श्रीदशवैकादिकशब्दार्थवृत्त्युपसंहारः संपूर्णः ॥

श्री हरिञ्जसूरिविरचित टीकोपसंहारः ॥

यदुक्तं निर्युक्तिकृता प्राक् । येन वा यंवा प्रतीत्येति । तत्र येन कृतं तद्गतव-
क्तव्यतामाह ॥ सेज्जंजवं गणहरं जिणपडिमादंसणेण पडिबुद्धं ॥ मणगपिञ्चरं
दसका-विञ्चस्स निज्जूहगं वंदे ॥ १ ॥ ॥ अस्या व्याख्या ॥ शय्यंजवमनुत्तर-
ज्ञानादिधर्मगणं धारयतीति गणधरस्तं प्रतिबुद्धं मिथ्यात्वाविरत्यज्ञाननिद्रापगमेन
सम्यक्त्वविकाशं प्राप्तं पूर्वगतोद्भूतार्थविरचनाकर्तारं वन्दे स्तौमीति गाथाह-
रार्थः । ज्ञावार्थस्तु कथानकादवसेयः । श्रीसुधर्मशिष्यो हि जम्बूस्तस्य श्रीप्रजव-
स्तस्य शय्यंजवः । मनकपितरं दशवैकालिककृतं तं वन्दे चेति ॥ १ ॥ ॥ मणगं
पडुच्च सिज्जंजवेण निज्जू-हिञ्चाद सप्यण ॥ वेञ्चालिञ्चाइ ठविञ्चा तम्हा दसकाविञ्चं
णाम ॥ २ ॥ म्याख्या ॥ मनकं प्रतीत्य मनकाख्यमपत्यमाश्रित्य शय्यंजवेन निर्यूढानि
पूर्वगतादुद्भूत्य विरचितानि दश अध्ययनानि डुमपुष्पिकादीनि सज्जिद्वध्ययनप्रा-
न्तानि । विगतः कालो विकालः । विकलनं वा विकालः । सकलः खण्डश्चेति तस्मिन्
विकाले निर्वृत्तं दशाध्ययननिर्माणं च इदं वैकालिकम् ॥ २ ॥ ॥ यं प्रतीत्य कृतं
तद्रक्तव्यतामाह ॥ ठहिं मासेहिं अहीञ्चं, अण्यणमिणं तु अज्जमणगेण ॥ ठम्मा-
सा परिञ्चाउ, अह कालगउ समाहीए ॥ ३ ॥ ॥ अस्या व्याख्या ॥ षड्भिर्मा-
सैरधीतं पठितमध्ययनमिदं त्वधीयत इत्यध्ययनम् । इदमेव दशवैकालिकाख्यं
शास्त्रम् । केनाधीतमित्याह । आर्यमणकेन । ज्ञावाराधनयोगात् आराधातः सर्वहेयध-
र्मेभ्य इत्यार्यः । आर्यश्चासौ मणकश्चेति विग्रहस्तेन । षणमासाः पर्याय इति । तस्यार्यम-
णकस्य षणमासा एव प्रव्रज्याकालः अटपजीवितत्वात् । अत एवाह । अथ कालगतः
समाधिनेति । यथोक्तशास्त्राध्ययनपर्यायानन्तरं कालगत आगमोक्तेन विधिना मृतः ।
समाधिना शुज्जेश्याध्यानयोगेनेति गार्थार्थः ॥ ३ ॥ ॥ अत्र चैवं वृद्धवादः ।
यथा तेनैतावता श्रुतेनाराधितमेवमन्येऽप्येतदध्ययनानुष्ठानत आराधका जवन्त्विति ॥
आणंदञ्चसुपायं, कासी सिज्जंजवा तहिं थेरा ॥ जसजइस्स य पुढा, कहणा अ विञ्चा-
लणा संघे ॥ ४ ॥ ॥ अस्या व्याख्या । आनन्दाश्रुपातमहो आराधितमनेनेति हर्षा-
श्रुमोक्षणमकार्षुः कृतवन्तः शय्यंजवाः प्राग्व्याख्यातस्वरूपास्तत्र तस्मिन् कालगते
स्थविराः श्रुतपर्यायवृद्धाः प्रवचनगुरवः । पूजार्थं बहुवचनमिति । यशोज्ञस्य च शय्यं-
जवप्रधानशिष्यस्य गुर्वश्रुपातदर्शनेन किमेतदाश्चर्यमिति विस्मितस्य सतः पृष्ठा । जग-
वन् किमेतदकृतपूर्वमित्येवंचूता । कथना च जगवतः संसारस्नेह ईदृशः । सुतोममायमि-
त्येवंरूपा । चशब्दादनुतापश्च यशोज्ञादीनाम् । अहो गुराविव गुरुपुत्रके वर्तितव्यमिति ।

इएण राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

न तत्कृतमस्मान्निरित्येवंचूतप्रतिबन्धदोषपरिहारार्थं न मया कथितं नात्र जवतां दोष
इति गुरुपरिसंस्थापनं च । विचारणा संघ इति । शय्यंजवेनादपायुपमेनमवेत्य
मयेदं शास्त्रं निर्यूढं किमत्र युक्तमिति निवेदिते विचारणा संघे । कालन्हासदोषात् प्रचू-
तसत्त्वानामिदमेवोपकारकमतस्तिष्ठत्वेतदित्येवंचूता स्थापना चेति गाथार्थः ॥ ४ ॥
उक्तोऽनुगमः सांप्रतं नयास्ते च नैगमसंग्रहव्यवहाररुजुसूत्रशब्दसमन्निरूढैवंचू-
तज्ञेदजिन्नाः खट्वोघतः सप्त जवन्ति । स्वरूपं चैतेषामथ आवश्यके सामायिकाध्यय-
नेऽन्यद्वारेण प्रदर्शितमेवेति नेह प्रतन्यते । इह पुनः स्थानाशून्यार्थमेते ज्ञानक्रिया-
नयान्तर्जावद्वारेण समासतः प्रोच्यन्ते । ज्ञाननयः क्रियानयश्च । तत्र ज्ञानन-
यदर्शनमिदम् । ज्ञानमेव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात्तथाचा-
ह ॥ णायंमि गिण्हिअवे, अगिण्हिअवे अ तहय अहम्मि ॥ जइअवमेव इइ जो,
उवएसो सो नउ नाम ॥ णायंमि त्ति । अस्या व्याख्या । ज्ञाते सम्यक्परिच्छिन्ने गिण्हि-
अवेत्ति अहीतव्य उपादेये । अगिण्हिअवत्ति अग्रहीतव्येऽनुपादेये हेय इत्यर्थः । चश
ब्दः खलूजयोर्ग्रहीतव्याग्रहीतव्ययोर्ज्ञातत्वानुकर्षणार्थं उपेक्षणीयसमुच्चयार्थो वा ।
एवकारस्त्ववधारणार्थः । तस्य चैवं व्यवहितः प्रयोगो द्रष्टव्यः । ज्ञात एव अही-
तव्ये तथाग्रहीतव्ये तथोपेक्षणीये च ज्ञात एव नाज्ञाते । अहम्मि त्ति । अर्थे
ऐहिकामुष्मिके । तत्रैहिको अहीतव्यः स्रक्चन्दनाङ्गरागादिः । अग्रहीतव्यो विषश-
स्त्रकण्टकादिः । उपेक्षणीयस्तृणादिः । आमुष्मिको अहीतव्यः सदृशनादिरग्र-
हीतव्यो मिथ्यात्वादिरुपेक्षणीयो विवक्षया अच्युदयादिरिति । तस्मिन्नर्थे यति-
तव्यमेवेति । अनुस्वारलोपाद्यतितव्यमेवमनेन प्रकारेणैहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थि-
ना सत्त्वेन प्रवृत्त्यादिलक्षणः प्रयत्नः कार्य इत्यर्थः । इत्थं चैतदङ्गीकर्तव्यम् । सम्य-
ग्ज्ञाते प्रवर्तमानस्य फलाविसंवाददर्शनात् । तथा चान्यैरप्युक्तम् ॥ विज्ञप्तिः फल-
दा पुंसां, न क्रिया फलदा मता ॥ मिथ्याज्ञानात्प्रवृत्तस्य फलप्राप्तेरदर्शनात् ॥ १ ॥ त-
थामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनापि ज्ञात एवयतितव्यम् । तथा चागमोऽप्येवमेव स्थितः । यत
उक्तम् ॥ पढमं नाणं तउ दया, एवं चिठइ सवसंजए ॥ अष्णाणी किं काही किंवा णाही-
इ ठेअपावगं ॥१॥ इतश्चैतदेवमङ्गीकर्तव्यम् । यस्मात्तीर्थकरणधरैरगीतार्थानां केवलानां
विहारक्रियापि निषिद्धा । तथा चागमः ॥ गीअठो अ विहारो, बिइउ गीअठमीसिउ ज-
णिउ ॥ एत्तो तइअविहारो, णाणुष्ठाउ जिणवरेहिं ॥ न यस्मादन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः
सम्यक् पन्थानं प्रतिपद्यत इत्यजिप्रायः । एवं तावत्कायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तम् ।
दायिकमप्यङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव विज्ञेयम् । यस्मादर्हतोऽपि जवा-

म्नो धितटस्थस्य दीक्षाप्रतिपन्नस्योत्कृष्टतपश्चरणवतोऽपि न तावदपवर्गप्राप्तिर्जायते ।
यावज्जीवाजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्नमिति । तस्माज्ज्ञानमेव प्रधान-
नमैहिकामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितमिति । जो उवएसो सो एउं णामं ति ।
इत्येवमुक्तेन न्यायेन य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यस्थापनपरः स नयो नाम ज्ञाननय इत्यर्थः ।
अयं च ज्ञानवचनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने ज्ञानरूपमेवेदमिच्छति । ज्ञानात्मकत्वा-
दस्य । वचनक्रिये तु तत्कार्यत्वात्तदायत्तत्वान्नेच्छतीति गार्थार्थः ॥ ॥ उक्तो ज्ञानन-
यः । अधुना क्रियानयावसरः । तद्दर्शनं चेदम् । क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मिकफलप्रा-
प्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात् । तथाचायमप्युक्तलक्षणमेव स्वपक्षसिद्धये गाथामाह ।
णायंमि गेण्हिअवे इत्यादि । अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या । ज्ञाते प्र-
हीतव्ये अग्रहीतव्ये चैव अर्थे ऐहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेवेति ।
न यस्मात्प्रवृत्त्यादिलक्षणप्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽप्यजिलषितार्थावाप्तिर्दृश्यते ।
तथा चान्यैरप्युक्तम् ॥ क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् ॥ यतः स्त्रीजद्वयजो-
गज्ञो, न ज्ञानात्सुखितो जवेत् ॥ १ ॥ तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनापि क्रियैव कर्तव्या ।
तथा च मौनीन्द्रवचनमप्येवमेव व्यवस्थितम् ॥ यत उक्तम् । चेइअकुलगणसंधे, आयरि-
आणं च पवयणसुए अ ॥ सवेसु एतेण कयं, तवसंजममुज्जामंतेणं ॥ इतश्चैतदेवमङ्गीकर्तव्य-
म् । यस्मात्तीर्थंकरगणधरैः क्रियाविकलानां ज्ञानमपि विफलमेवोक्तम् । तथा चागमः ।
सुबहुं पि सुअमहीअं, किं काही चरणविप्पमुक्कस्स ॥ अंधस्स जह पलित्ता, दीव-
सयसहस्सकोमी वि ॥ ॥ इतिक्रियाविकलत्वात्तस्येत्यजिप्रायः । एवं तावत्कायोप-
शमिकं चारित्रमङ्गीकृत्योक्तम् । चारित्रं क्रियेत्यनर्थान्तरम् । कायिकमप्यङ्गीकृत्य प्रकृ-
ष्टफलसाधकत्वं तस्यैव विज्ञेयं यस्मादर्हतो जगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञानस्यापि न ताव-
न्मुक्त्यवाप्तिः संजायते यावदखिलकर्मेन्धनानलज्जुता ह्रस्वपश्चाद्गरोजिरणमात्रकालाव-
स्थायिनी सर्वसंवरणरूपा चारित्रक्रिया नावाप्तेति । तस्मात्क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मि-
कफलप्राप्तिकारणमिति स्थितमिति । जो उवएसो सो एउं णामं ति इत्येवमुक्तेन न्याये-
न य उपदेशः क्रियाप्राधान्यस्थापनपरः स नयो नाम क्रियानय इत्यर्थः । अयं च ज्ञानव-
चनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने क्रियारूपमेवेदमिच्छति । तदात्मकत्वादस्य । ज्ञानवचने तु
तदर्थमुपादीयमानत्वादप्रधानत्वान्नेच्छति गुणजूते चेच्छतीति गार्थार्थः ॥ ॥ उक्तः क्रि-
यानयः । इहं ज्ञानक्रियानयस्वरूपं श्रुत्वा विदिततदजिप्रायो विनेयः संशयापन्नः
सन्नाह । किमत्र तत्त्वम् । पक्षद्वयेऽपि युक्तिसंज्ञवात् । आचार्यः पुनराह ॥ सवेसिं
पि नयाणं बहुविहवत्तवयं निसामेत्ता ॥ तं सवनयविसुद्धं जं चरणगुणठिउं साहू ॥ अ-

१०० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

स्या व्याख्या । अथवा ज्ञान क्रिया नयमतं प्रत्येकमन्निधायाधुना स्थितपद्ममुपदर्शय-
न्नाह । सवेसिं गाहा । सर्वेषामपि मूलनयानाम् । अपिशब्दात्तद्भेदानां च नयानां द्रव्यास्ति-
कादीनां बहुविधवक्तव्यतां सामान्यमेव विशेषा एवमुक्तयमेव वानपेक्ष्यमित्यादिरूपाम् ।
अथवा नामादिनयानां कः कं साधुमिष्ठतीत्यादिरूपां निशम्य श्रुत्वा तत्सर्वनयविशुद्धं
सर्वनयसंमतं वचनं यच्चरणगुणस्थितः साधुर्यस्मात्सर्वनया एव ज्ञावविषयं निक्षेप-
मिष्ठन्तीति गार्थार्थः ॥ ॥ नमो वर्द्धमानाय जगवते । व्याख्यातं चूडाध्ययनम् । त-
ष्ट्याख्यानाञ्च समाप्ता दशवैकालिकटीका ॥ समाप्तं दशवैकालिकं चूलिकास-
हितं निर्युक्तिटीकासहितं च ॥

इत्याचार्यश्रीहरिचन्द्रसूरिविरचिता दशवैकालिकटीका समाप्ता ॥

महत्तराया याकिन्या धर्मपुत्रेण चिन्तिता ॥

आचार्यहरिचन्द्रेण टीकेयं शिष्यबोधिनी ॥ १ ॥

दशवैकालिके टीकां विधाय यत्पुण्यमर्जितं तेन ॥

मात्सर्यदुःखविरहा-रुणानुरागी जवतु लोकः ॥ २ ॥

परिशिष्टम् ।

अथ दशवैकालिकसूत्रपाठः ।

द्रुमपुष्पिकाध्ययनम् ॥ १ ॥

धम्मो मंगलमुक्किं, अहिंसा संजमो तवो ॥ देवा वि तं नमंसंति, जस्स धम्मे सया मणो ॥ १ ॥
जहा द्रुमस्स पुप्फेसु, जमरो आविअइ रसं ॥ एण पुप्फं किलामेइ, सो अ पीणेइ अप्पयं ॥ २ ॥
एमेए समणा बुत्ता, जे लोए संति साहुणो ॥ विहंगमाव पुप्फेसु, दाणजत्तेसणे रया ॥ ३ ॥
वयं च वित्तिं लप्पामो, नय कोइ उवहम्मइ ॥ अहांगडेसु रीयंते, पुप्फेसु जमरा जहा ॥ ४ ॥
महुगारसमा बुद्धा, जे जवंति अणिसिआ ॥ नाणापिंरया दंता, तेण बुच्चंति साहुणो ॥ त्ति वेमि ॥ ५ ॥

द्रुमपुष्पिअप्रयणं संमत्तं ॥ १ ॥

अथ आमण्य पूर्विकाध्ययनम् ॥ २ ॥

कहं नु कुज्जा सामणं, जो कामे न निवारए ॥ पण पए निसीदंतो, संकप्पस्स वसं गळं ॥ १ ॥
वन्नगंधमलंकारं, इत्थीउं सयणाणि अ ॥ अत्तंदा जे न जुंजंति, न से चाइ त्ति बुच्चइ ॥ २ ॥
जे अ कंते पिए जोए, लजे वि पिठि कुवइ ॥ साहीणे चयई जोए, से हु चाइ त्ति बुच्चइ ॥ ३ ॥
समाइ पेहाइ परिवयंतो, सिआ मणो निस्सरई बहिआ ॥
न सा महं नावि अयं वि तीसे, इच्चेव ताउं विणएज्ज रागं ॥ ४ ॥
आयावयाही चय सोगमहं, कामे कमाही कमिअं खु डुरकं ॥
त्तिंदाहि दोसं विणएज्ज रागं, एवं सुही होहिसि संपराए ॥ ५ ॥
परकंदे जल्लिअं जोइं, धूमकेउं दुरासयं ॥ नेत्तंति वंतयं जोत्तुं, कुले जाया अगंधणे ॥ ६ ॥
धिरत्तु ते जसो कामी, जो तं विसयकारणा ॥ वंतं इत्थमि आवेउं, सेअं ते मरणं जवे ॥ ७ ॥
अहं च जोगराअस्स, तं च सि अंधणविह्णिणो ॥ मा कुले गंधणा होमो, संजमं निहुउं चर ॥ ८ ॥
जइ तं काहिसी ज्ञावं, जा जा दित्तसि नारिउं ॥ वायाविडुव हडो, अठ्ठिअप्पा जविस्ससि ॥ ९ ॥
तीसे सो वयणं सोच्चा, संजयाइ सुज्जासिअं ॥ अंकुसेण जहा नागो, धम्मे संपडिवाइउं ॥ १० ॥
एवं करंति जे बुद्धा, पंढिआ पविअरकणा ॥ विणिअट्ठंति जोगेसु, जहा से पुरिसुत्तमो ॥ त्ति वेमि ॥ ११ ॥

सामन्नपुविअज्जयणा संमत्ता ॥ २ ॥

अथ क्षुल्लकाचाराध्ययनम् ॥ ३ ॥

संजमे सुठ्ठिअप्पाणं, विप्पमुक्काण ताइणं ॥ तेसिमेअमणाइत्तं, निग्गंथाण महेसिणं ॥ १ ॥
उद्देसिअं कीअगडं, नियागमज्जिहडाणि अ ॥ राइजत्ते सिणाणे अ, गंधमहे अ वीअणे ॥ २ ॥
संनिही गिहि मत्ते अ, राअपिंने किमिअए ॥ सेवाहणदंतपहोअणा अ, संपुत्तणे देहपलोअणा अ ॥ ३ ॥
अचावए अ नादीए, उत्तस्स थ धारणाए ॥ तेगिअं पाहणा पाए, समारंजं च जोइणो ॥ ४ ॥
सिज्जाअरपिंरु च, आसंदी पल्लिअंकए ॥ गिहंतरनिसिज्जा अ, गायस्सुवट्ठणाणि अ ॥ ५ ॥
गिहिणो वेआवडिअं, जा अ आजीववत्तिआ ॥ तत्तानिबुडज्जोत्तं, आउरस्सरणाणि अ ॥ ६ ॥
मूलए सिंगवेरे अ, उब्बुखंडे अनिबुने ॥ कंदे मूले अ सच्चित्ते, फले वीए अ आमए ॥ ७ ॥
सोवच्चले सिंधवे लोणे, रोमालोणे अ आमए ॥ सामुद्दे पंसुखारे अ, काललोणे अ आमए ॥ ८ ॥

ध्रुवणे त्ति वमणे अ, वञ्चीकम्मविरेअणे ॥ अंजणे दंतवणे अ, गायाजंगविञ्चूसणे ॥ ए ॥
 सवमेअमणाइन्नं, निगंथाण महेसिणं ॥ संजमंमि अ जुत्ताणं, लहुञ्चूअविहारिणं ॥ १० ॥
 पंचासवपरिणाया, तिगुत्ता वसु संजया ॥ पंचनिग्गहणा धीरा, निगंथा उज्जुदंसिणो ॥ ११ ॥
 आयावयंति गिह्वेसु, हेमंतेसु अवाजडा ॥ वासासु पडिसंलीणा, संजया सुसमाहिआ ॥ १२ ॥
 परीसहरिउदंता, धूअमोहा जिइंदिआ ॥ सवइरुक्कपहीण्णा, पक्कमंति महेसिणो ॥ १३ ॥
 इक्कराइं करित्ता णं, इस्सहाइ सहेतु अ ॥ केइह्व देवलोएसु, केइ सिज्जंति नीरया ॥ १४ ॥
 खवित्ता पुवकम्माइं, संजमेण तवेणय ॥ सिद्धिमग्गमणुप्पत्ता, ताइणो प्ररिनिबुडे ॥ त्ति बेमि ॥ १५ ॥
 खुडुआयारकहज्जयणा संमत्ता ॥ ३ ॥

अथ षड्जीवनिकाध्ययनम् ॥ ४ ॥

सुअं मे आउसंतेणं जगवया एवमरकायं, इह खलु षड्जीवणिआ नाम ज्जयणं समणेणं जगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइआ सुअरकाया सुपन्नत्ता सेअंमे अहिज्जिउं अज्जयणं पन्नत्ती ॥

कयरा खलु षड्जीवणिआ नामज्जयणं समणेणं जगवया महावीरेणं य कासवेणं पवेइआ सुअरकाया सुपन्नत्ता सेअं मे अहिज्जिउं धम्मपन्नत्ती ॥ इमा खलु षड्जीवणिआ नामज्जयणं समणेणं जगवया महावीरेणं कासवेणं पवेइआ सुअरकाया सुपन्नत्ता ॥ सेअं मे अहिज्जिउं धम्मपन्नत्ती ॥

तं जहा । पुढविकाइआ आउकाइआ तेउकाइआ वाउकाइआ वणस्सइकाइआ तसकाइआ । पुढवि चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नञ्च सन्नपरिणएणं । आउ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नञ्च सन्नपरिणएणं । तेउ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नञ्च सन्नपरिणएणं । वाउ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नञ्च सन्नपरिणएणं । वणस्सइ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नञ्च सन्नपरिणएणं ॥

तं जहा । अग्गवीआ मूलवीआ पोरवीआ खंधवीआ बीअरुहा संमुञ्चिमा तण्णया वणस्सइकाइआ सवीआ चित्तमंतमरकाया अणेगजीवा पुढोसत्ता अन्नञ्च सन्नपरिणएणं ॥

से जे पुण इमे अणेगे वहवे तसा पाणा तं जहा । अंडया पोयया जराउआ रसया संसेइमा संमुञ्चिमा उप्पिआ उववाइआ । जेसिं केसिं चि पाणाणं अज्जिकंतं पडिकंतं संकुचिअं पसारिअं रूअं जंतं तसिअं पत्ताइअं आगइगइविन्नाया । जे अ कीडपयंगा । जा य कुंथुपिपीलिआ । सवे बेइंदिआ सवे तेइंदिआ सवे चउरिं दिआ सवे पंचिंदिआ सवे तिरिक्कजोणिआ सवे नेरइआ सवे मणुआ सवे देवा सवे पाणा परमाहम्मिआ एसो खलु उठो जीवनिकाउं तसकाउ त्ति पवुच्चइ ॥

इच्चेसिं उण्हं जीवनिकायाणं नेव सयं दंरुं समारंजिजा । नेवन्नेहिं दंरुं समारंजाविजा । दंरुं समारंजंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि । करंतं वि अन्ने न समणुजाणामि । निंदामि । गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥

पढमे जंते महवए पाणाइवायाउं वेरमणं । सवं जंते पाणाइवायं पच्चरकामि । से सुहुमं वा वायरं वा वमं वा थायरं वा नेव सयं पाणे अइवाइजा । नेवन्नेहिं पाणे अइवायाविजा पाणे अइवायंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं वि अन्ने न समणुजाणामि तस्स जंते पडिकमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । पढमे जंते महवए पाणाइवायाउं वेरमणं ॥ १ ॥

अद्वयरे वुचे जंते महवए मुसावायाउं वेरमणं । सवं जंते मुसावायं पच्चरकामि । से कोहा वा, लोहा वा, जया वा, जामा वा, नेव सयं । मुसं वइजा । नेवन्नेहिं मुसं वायाविजा । मुसं वयंते वि अन्ने न सम-

६० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

ते त्रमर (पुष्पं के०) पुष्पं एटले ते फूलने (न य किलामेइ के०) नच क्लामयति एटले पीडा आपतो नथी. अहीं चकार जे ठे, ते पादपूरणार्थ ठे, अने वली (सो य के०) स च एटले ते त्रमर (अप्पयं के०) आत्मानं एटले पोताना आत्माने (पीणे-इ के०) प्रीणयति एटले तृप्त करे ठे. ॥ १ ॥ हवे दार्ष्टान्तिक कहेठे. (एमेए के०) एवमेते एटले एवीरीतें ए (मुक्ता के०) मुक्ताः एटले धनधान्यादिक नवविध बाह्यपरिग्रह अने चउद प्रकारनो अच्यंतर परिग्रह जेमणें मूक्या ठे, एवा (समणा के०) श्रमणाः एटले अनेरा तपस्वी पण (जे के०) ये एटले जे (लोए के०) लोके एटले अढीद्वीपमां (साहुणो के०) साधवः एटले साधु चारित्रिया ठे. ते सर्व (विहंगमा व पुष्फेसु के०) विहंगमा इव पुष्पेषु एटले पुष्पनेविषे जेम त्रमर वत्तें ठे, तेवीरीतें (दाणज्जत्तेसणेरया के०) दानज्जत्तैषणे रताः एटले दाताए दीधेला अने प्रासुक एवाज आहारादिकनी गवेषणाने विषे रत एवा ठे. अहीं वृक्षपुष्पसरखा गृहस्थ जाणवा, अने त्रमरसरखा साधु जाणवा. तो पण साधु जे ठे, ते अदत्त अने अनेषणीय पदार्थ लेता नथी ए त्रमरथी साधुनुं विशेषपणुं ठे ॥ ३ ॥

दीपिका । अथ यतीनामाहारग्रहणे विधिमाह । यथा येन प्रकारेण डुमस्य वृक्षस्य पुष्पेषु त्रमरः रसं मकरन्दमापिबति । परं नच नैव पुष्पं क्लामयति पीडयति । स च त्रमरः आत्मानं प्रीणयति रसेनात्मानं संतोषयति ॥ १ ॥ अथ दृष्टान्त उक्तः । दार्ष्टान्तिकमाह । एवमनेन प्रकारेण एते श्रमणास्तपस्विनः । ते च न तापसादयः । अत आह । कीदृशाः श्रमणाः । मुक्ता बाह्यपरिग्रहेण आच्यन्तरपरिग्रहेण च मुक्ताः । तत्र बाह्यपरिग्रहो धनधान्यादिरूपो नवविधः । आच्यन्तरपरिग्रहश्च “मिष्ठत्तं वेअतिगं, हासाईअं ठक्कगं च नायवं ॥ कोहाईण चउकं, चउदस अप्पितरा गंठी ॥ १ ॥” इत्यादिरूपस्ताज्यां रहितः । एते के । ये श्रमणा लोके अर्द्धतृतीयद्वीपसमुद्रपरिमाणे सन्ति विद्यन्ते । पुनः कीदृशाः श्रमणाः । साधवो ज्ञानादिसाधकाः । पुनः कीदृशाः । विहंगमा इव त्रमरा इव पुष्पेषु दानज्जत्तैषणे रताः । दानग्रहणात् गृहस्थैर्दत्तं गृह्णन्ति । परं न अदत्तं । जक्तग्रहणात् तदपि दत्तं प्रासुकं गृह्णन्ति न आधाकर्मादि । एपणाग्रहणेन गवेषणादित्रयपरिग्रहः । एषु त्रिषु स्थानेषु रताः सक्ताः ॥ ३ ॥

टीका । अस्य व्याख्या । अत्राह अथ कस्माद्दशावयवनिरूपणायां प्रतिज्ञादीन्विहाय सूत्रकृता दृष्टान्त एवोक्त इत्युच्यते दृष्टान्तादेव हेतुप्रतिज्ञे अच्युह्ये इति न्यायप्रदर्शनार्थम् । कृतं प्रसङ्गेन प्रकृतं प्रस्तुतम् । तत्र यथा येन प्रकारेण डुमस्य प्राप्तिरूपितशब्दार्थस्य पुष्पेषु प्राप्तिरूपितशब्दार्थेष्वेव । असमस्तपदाज्जिधानमनुमेये गृहिडुमाणामाहारादिषु पुष्पा-

णुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । उच्चे जंते महवए उवठिठमि सवाउं मुसावायाउं वेरमाणं ॥ २ ॥

अहावरे तच्चे जंते महवए अदिन्नादानाउं वेरमाणं । सबं जंते अदिन्नादाणं पच्चरकामि । से गामे वा नगरे वा राणे वा अप्पं वा बहुं वा अणुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नेव सयं अदिन्नं गिण्हिज्जा । नेवन्नेहिं अदिन्नं गिण्हाविज्जा । अदिन्नं गिण्हंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । तच्चे जंते महवए उवठिठमि सवाउं अदिन्नादानाउं वेरमाणं ॥ ३ ॥

अहावरे चउत्ते जंते महवए मेहुणाउं वेरमाणं । सबं जंते मेहुणं पच्चरकामि । से दिवं वा माणुसं वा तिरिकजोणिअं वा । नेव सयं मेहुणं सेविज्जा । नेवन्नेहिं मेहुणं सेवाविज्जा । मेहुणं सेवंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । चउत्ते जंते महवए उवठिठमि सवाउं मेहुणाउं वेरमाणं ॥ ४ ॥

अहावरे पंचमे जंते महवए परिग्गहाउं वेरमाणं । सबं जंते परिग्गहं पच्चरकामि । से अप्पं वा बहुं वा अणुं वा थूलं वा चित्तमंतं वा अचित्तमंतं वा नेव सयं परिगिण्हिज्जा । नेवन्नेहिं परिगिण्हाविज्जा । परिग्गहं परिगिण्हंते वि अन्ने न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए कायेणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि । पंचमे जंते महवए उवठिठमि सवाउं परिग्गहाउं वेरमाणं ॥ ५ ॥

अहावरे उठे जंते वए राइजोअणाउं वेरमाणं । सबं जंते राइजोअणं पच्चरकामि । से असणं वा पाणं वा खाइमं वा साइमं वा । नेव सयं सइं चुंजेज्जा । नेवन्नेहिं राइं चुंजाविज्जा । राइं चुंजंते वि अन्ने न समणुजाणेज्जा । जावजीवाए तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि । निंदामि । गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि । उठे जंते वए उवठिठमि । सवाउं राइजोअणाउं वेरमाणं ॥ ६ ॥

इच्चेयाइं । पंच महवयाइं राइजोअणवेरमाणउठाइं अत्तहिअठिआए उवसंपज्जित्ता णं विहरामि ॥ ७ ॥

से जिक्कु वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिह्यपच्चरकायपावकम्मो दिआ वा राउं वा एगउं वा परिसागउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा । से पुढविं वा जित्तिं वा सिदं वा लेलुं वा ससररकं वा कायं ससररकं वा वडं हत्तेण वा पाएण वा कठेण वा किंदिंचेण वा अंगुदिआए वा सिदागए वा सिदागहत्तेण वा न आदिहिज्जा न विदिहिज्जा न घट्टिज्जा न जिंदिज्जा अन्नं न आदिहाविज्जा न विदिहाविज्जा न घट्टाविज्जा न जिंदाविज्जा । अन्नं आदिहंतं वा विदिहंतं वा घट्टं तं वा जिंदंतं वा न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेण वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं वि अन्ने न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ १ ॥

से जिक्कु वा जिक्कुणी वा संजयविरयपडिह्यपच्चरकायपावकम्मो दिआ वा राउं वा एगउं वा परिसागउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से उदगं वा उंसं वा हिमं वा महिअं वा करगं वा हरतणुगं वा सुद्धोदगं वा उदउदं वा कायं उदउदं वा वडं ससिणिअं वा कायं ससिणिअं वा वडं न आमुसिज्जा न संफुसिज्जा । न आविदिज्जा न पविदिज्जा न अस्कोमिज्जा न परस्कोमिज्जा न आयाविज्जा न पयाविज्जा अन्नं न आमुसाविज्जा न संफुसाविज्जा न आवीदाविज्जा न पवीदाविज्जा न अस्कोडाविज्जा न परस्कोडाविज्जा न आयाविज्जा न पया-

७०४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

विज्ञा अन्नं आमसंतं वा संफुसंतं वा आविलंतं वा पविलंतं वा अरकोमंतं वा परकोमंतं वा आयावंतं वा पयावंतं वा न समणुजाणामि । तस्स जंते पडिक्कमामि । निंदामि गरिहामि । अप्पाणं वोसिरामि ॥ २ ॥

से जिस्कु वा जिस्कुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चरकायपावकम्मे दिआ वा राउं वा एगउं वा परिसा-
गउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से अगणिं वा इंगादं वा मुम्मुरं वा अच्चिं वा जादं वा अदार्यं वा सुद्धागणिं
वा उक्कं वा न उंजेजा न घट्टेजा न जिंदेजा न उजादेजा न पजादेजा न निघावेजा अन्नं उंजंतं वा
घट्टंतं वा जिंदंतं वा उजादंतं वा पजादंतं वा निघावंतं वा न समणुजाणामि । जावजीवाए तिविहं तिवि-
हेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं पि अन्नं न समणुजाणामि तस्स जंते पडिक्कमामि
निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ३ ॥

से जिस्कु वा जिस्कुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चरकायपावकम्मे दिआ वा राउं वा एगउं वा परिसा-
गउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से सिएण वा विहुणेण वा तालिअंटेण वा पत्तेण वा पत्तजंगेण वा साहाए
वा साहाजंगेण वा पिहुणेण वा पिहुणहत्तेण वा चेदेण वा चेलकत्तेण वा हत्तेण वा मुहेण वा अप्पाणे वा
कायं बाहिरं वा वि पुग्गदं न फुमेजा न वीएजा अन्नं न फुमावेजा न वीआवेजा अन्नं फुमंतं वा वी-
अंतं वा न समणुजाणामि जावजीवाए तिविहं तिविहेणं मणेणं वायाए काएणं न करेमि न कारवेमि करंतं
पिअन्नं न समणुजाणामि तस्स जंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ४ ॥

से जिस्कु वा जिस्कुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चरकायपावकम्मे दिआ वा राउं वा एगउं वा परि-
सागउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से बीएसु वा बीअपइसेसु वा रूढे सु वा रूढपइसेसु वा जाएसु वा
जायपइसेसु वा हरिएसु वा हरिअपइसेसु वा तिन्नेसु वा तिन्नपइसेसु वा सचित्तेसु वा सचित्तकोत्तपडि-
निस्सिएसु वा न गत्तेजा न चिडेजा न निसीइजा न तुअट्टेजा अन्नं न गत्तावेजा न चिघावेजा न
निसीआवेजा न तुअट्टावेजा । अन्नं गत्तंतं वा चिघंतं निसीअंतं वा तुअट्टंतं वा न समणुजाणामि । तस्स
जंते पडिक्कमामि निंदामि गरिहामि अप्पाणं वोसिरामि ॥ ५ ॥

से जिस्कु वा जिस्कुणी वा संजयविरयपडिहयपच्चरकायपावकम्मे दिआ वा राउं वा एगउं वा
परिसागउं वा सुत्ते वा जागरमाणे वा से कीडं वा पयंगं वा कुंथुं वा पिपीत्तिअं वा हत्तंसि वा पायंसि
वा बाहुंसि वा ऊरंसि वा उदरंसि वा सीसंसि वा वंत्तंसि वा पडिग्गहंसि वा कंबदंसि वा पायपुंत्तंसि-
वा रयहरणंसि वा गोत्तगंसि वा उंडगंसि वा दंरुगंसि वा पीढगंसि वा फदगंसि वा सेज्जगंसि वा सं-
आरगंसि वा अन्नयरंसि वा तहप्पगारे उवगरणजाए तउ संजयामेव पडिलेहिअ पडिलेहिअ पमज्जिअ
पमज्जिअ एगंतमवणेजा नोणं संघायमावज्जेजा ॥ ६ ॥

अजयं चरमाणो अ, पाणजूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ ककुअं फलं ॥ १ ॥
अजयं चिठमाणो अ, पाणजूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ ककुअं फलं ॥ २ ॥
अजयं आसमाणो अ, पाणजूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ ककुअं फलं ॥ ३ ॥
अजयं सयमाणो अ, पाणजूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ ककुअं फलम् ॥ ४ ॥
अजयं जुंजमाणो अ, पाणजूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ ककुअं फलं ॥ ५ ॥
अजयं ज्ञासमाणो अ, पाणजूआइ हिंसइ ॥ बंधई पावयं कम्मं, तं से होइ ककुअं फलं ॥ ६ ॥
कहं चरे कहं चिठे, कहमासे कहं सए ॥ कहं जुंजंतो ज्ञासंतो पावं कम्मं न बंधइ ॥ ७ ॥
जयं चरे जयं चिठे, जयमासे जयं सए ॥ जयं जुंजंतो ज्ञासंतो, पावं कम्मं न बंधइ ॥ ८ ॥
सवजूअप्पजूअस्स, सम्मं जूआइ पासउं ॥ पिहिआसवस्स दंतस्स, पावं न कम्मं बंधइ ॥ ९ ॥
पढमं नाणं तउं दया, एवं चिठइ सवसंजए ॥ अन्नाणी किं काही, किं वा नाही ठेअ पावगं ॥ १० ॥

सोच्चा जाणइ क्हाणं, सोच्चा जाणइ पावगं ॥ उच्चयं पि जाणइ सोच्चा, जं सेअं तं समायेरे ॥ ११ ॥
जो जीवे वि न आणेइ, अजीवे वि न आणइ ॥ जीवाजीवे अयाणंतो, कह सो नाईइ सेजमं ॥ १२ ॥
जो जीवे वि वि आणेहि, अजीवे वि वि आणइ ॥ जीवाजीवे विआणंतो, सो हु नाहीइ सयमं ॥ १३ ॥
जया जीवमजीए अ, दो वि एणं विआणइ ॥ तया गइं बहुविहं, सबजीआण जाणइ ॥ १४ ॥
जया गइं बहुविहं, सबजीआण जाणइ ॥ तया पुणं च पावं च, बंधं मुरकं च जाणइ ॥ १५ ॥
जया पुणं च, पावं च बंधं मोरकं च जाणइ ॥ तया निविंदए ज्ञोए, जे दिवे जे अ माणुसे ॥ १६ ॥
जया निविंदए ज्ञोए, जे दिवे जे अ माणुसे ॥ तया चयइ संजोगं, सप्रितरबाहिरं ॥ १७ ॥
जया चयइ संजोगं, सप्रितर बाहिरं ॥ तया मुंडे चवित्ता णं, पवइए अणगारिअं ॥ १८ ॥
जया मुंने चवित्ता णं, पवइए अणगारिअं ॥ तया संवरमुक्किठं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ १९ ॥
जया संवरमुक्किठं, धम्मं फासे अणुत्तरं ॥ तया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसं कडं ॥ २० ॥
जया धुणइ कम्मरयं, अबोहिकलुसं कडं ॥ तया सबत्तगं नाणं, दंसणं चाज्जिगहइ ॥ २१ ॥
जया सबत्तगं नाणं, दंसणं चाज्जिगहइ ॥ तया लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥ २२ ॥
जया लोगमलोगं च, जिणो जाणइ केवली ॥ तया जोगे निरंजित्ता, सेलेसिं पक्खिअइ ॥ २३ ॥
जया जोगे निरंजित्ता, सेलेसिं पक्खिअइ ॥ तया कम्मं खवित्ता णं, सिद्धिं गहइ नीरठं ॥ २४ ॥
जया कम्मं खवित्ता णं, सिद्धिं गहइ नीरठं ॥ तया लोगम मन्नयणो, सिद्धो हवइ सासठं ॥ २५ ॥

सुहसावगस्स समाणस्स, सायाळं दग्गस्स निगामसाइस्स ॥

उच्चोदणापहोअस्स, दुव्वहा सुगइ तारिसगस्स ॥ २६ ॥

तवोगुणपहाणस्स, उच्चुमइ खंतिसंजमरयस्स ॥ परीसहे जिणंतस्स, सुदहा सुगइ तारिसगस्स ॥ २७ ॥
पन्हा वि ते पयाया, खिपं गहति अमरचवणाइ॥जेसिं पिठं तवो सं-जमो अ खंती अ वंजचेरं च ॥२८॥
इच्चेअं ठजीवणिअं, सम्मदिठी सया जए॥दुव्वहं दहित्तु सामन्नं, कम्मणा न विराहिज्जासि॥ त्तिवेमि॥२९॥

चउहं ठजीवणि आ णामप्रयणं संमत्तं ॥ ४ ॥

अथ पिण्डेषणाध्ययनम् ॥ ५ ॥

संपत्ते त्तिरक्कालंमि, असंजंतो अमुत्तिठं ॥ इमेण कम्मजोगेण, चत्तपाणं गवेसए ॥ १ ॥
से गामे वा, नगरे वा गोअरग्गगठं मुणी ॥ चरे मंदमणुविग्गो, अबक्कित्तेण चेअसा ॥ २ ॥
पुरठं जुगमायाए, पेहमाणो महिं चरे ॥ वज्जंतो वीअहरिआइ, पाणे अ दग्गमट्ठिअं ॥ ३ ॥
उवायं विसमं खाणुं, विजलं परिवज्जाए ॥ संकमेण न गह्जिजा, विज्जमाणे परक्कमे ॥ ४ ॥
पवरुंते व से तन्न, परकलंते व संजए ॥ हिंसेज्जा पाणजूआइ, तसे अउवथावरे ॥ ५ ॥
तम्हा तेण न गह्जिजा, संजए सुसमाहिए ॥ सइ अन्नेण मग्गेण, जयमेव परक्कमे ॥ ६ ॥
इंगाळं णारिअं रासिं, तुसरसिं च गोमयं ॥ ससररकेहिं, पाएहिं संजठं तं नइक्कमे ॥ ७ ॥
न चरेज्ज वासे वासंते, महिआए परुंतिए ॥ महावाए व वायंते, तिरिन्नसंपाइमेसु वा ॥ ८ ॥
न चरेज्ज वेससामंते, वंजचेरवसाणुए ॥ वंजयारिस्स दंतस्स, हुज्जा तन्नविसुत्तिआ ॥ ९ ॥
अणायणे चरंतस्स, संसग्गीए अत्तिरक्कणं ॥ हुज्जा वयाणं पीला, सामन्नंमि अ संसठं ॥ १० ॥
तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं दुग्गइवड्डणं ॥ वज्जाए वेससामंतं, मुणी एगंतमस्सिए ॥ ११ ॥
साणं सूइअं गाविं, दित्तं गोणं हयं गयं ॥ संडिप्रं कलहं जुज्जं, डुरठं परिवज्जाए ॥ १२ ॥
अणुन्नए नावणए, अप्पहिठे अणाउले ॥ इंदिआणि जहाज्जागं, दमइत्ता मुणी चरे ॥ १३ ॥
दवदवस्स न गह्जेज्जा, ज्ञासमाणो अ गोअरे ॥ हसंतो नाज्जिगह्जिजा, कुलं उच्चावयं सया ॥ १४ ॥

१०६ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

आलोअं थिगलं दारं, संधिं दगजवणाणि अ ॥ चरंतो न विनिप्राए, संकगाणं विवज्जाए ॥ १९ ॥
 रत्तो गिहवईणं च, रहस्साररिक आण य ॥ संकिलेसकरं गाणं, दुरठं परिवज्जाए ॥ २० ॥
 पन्किुठं कुलं न पविसे, मामगं परिवज्जाए ॥ अचिअत्तं कुलं न पविसे, चिअत्तं पविसे कुलं ॥ २१ ॥
 साणीपावारपिहिअं, अप्पणा नावपंगुरे ॥ कवाडं नो पणुद्धिजा, उग्गहंसि अजाइआ ॥ २२ ॥
 गोअरग्गपविठो अ, वच्चमुत्तं न धारए ॥ ओगासं फासुअं नच्चा, अणुन्नविअ वोसिरे ॥ २३ ॥
 णीअदुवारं तमसं, कुळगं परिवज्जाए ॥ अचरकुविसत्तं जडं, पाणा दुप्पडिलेहगा ॥ २४ ॥
 जडपुप्फाइ बीआइ, विप्पइन्नाइ कुळए ॥ अहुणोवलित्तं उल्लं, दवूणं परिवज्जाए ॥ २५ ॥
 एलगं दारगं साणं, वड्ढगं वा वि कुळए ॥ उल्लंघिआ न पविसे, विउहित्ताण व संजए ॥ २६ ॥
 असंसत्तं पलोइजा, नाइदूरा वलोअए ॥ उप्फुल्लं न विनिप्राए, निअट्टिज्जा अयंपिरो ॥ २७ ॥
 अइचूमिं न गड्ढेजा, गोअरग्गगठं मुणी ॥ कुलस्स चूमिं जाणित्ता, मिअं चूमिं परक्कमे ॥ २८ ॥
 तडेव पन्डिलेहिजा, चूमिजागं विअरक्कणो ॥ सिणाणस्स य वच्चस्स, संदोगं परिवज्जाए ॥ २९ ॥
 दगमट्टिअआयाणे, बीआणि हरिआणि अ ॥ परिवज्जंतो चिठिजा, सविंदिअ समाहिए ॥ ३० ॥
 तड्ढ से चिठमाणस्स, आहारे पाणजोअणं ॥ अकप्पिअं न गेण्हिजा, पडिगाहिज्जा कप्पिअं ॥ ३१ ॥
 आहारंती सिआ तड्ढ, परिसाडिज्जा जोअणं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३२ ॥
 संमहमाणी पाणाणि, बीआणि हरिआणि अ ॥ असंजमकरिं नच्चा, तारिसिं परिवज्जाए ॥ ३३ ॥
 साहइ निरिक्कित्ताणं, सचित्तं घट्टिआणि अ ॥ तडेव समण्णाए, उदगं सपणुद्धिआ ॥ ३४ ॥
 आगहइत्ता चदइत्ता, आहारे पाणजोअणं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३५ ॥
 पुरेकम्मेण हड्ढेण, दवीए चाअणेण वा ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ३६ ॥
 (एवं) उदउड्ढे ससिण्णिके, ससररके मट्टिआउंसे ॥ हरिआले दिंगुलए, मणोसिद्धा अंजणे दोणे ॥ ३७ ॥
 गेरुअवन्निअसेट्टिअ-सोरठिअपिठकुकुसकए ॥ उक्किठमसंसठे, संसठे चेव बोधवे ॥ ३८ ॥
 असंसठेण हड्ढेण, दवीए चायणेण वा ॥ दिज्जमाणं न इड्ढिजा, पड्ढा कम्मं जहिं जवे ॥ ३९ ॥
 संसठेण य हड्ढेण, दवीए चायणेण वा ॥ दिज्जमाणं पडिड्ढिजा, जं तडेसणिअं जवे ॥ ४० ॥
 दुण्हं तु जुंजमाणाणं एगो तड्ढ निमंतए ॥ दिज्जमाणं न इड्ढिजा, ठंदं से पडिलेहए ॥ ४१ ॥
 दुण्हं तु जुंजमाणाणं, दो वि तड्ढ निमंतए ॥ दिज्जमाणं पडिड्ढिजा, जं तडेसणिअं जवे ॥ ४२ ॥
 गुविणीए उवण्णं, विविहं पाणजोअणं ॥ जुंजमाणं विवज्जिजा, चुत्तसेसं पन्डिअए ॥ ४३ ॥
 सिआ अ समण्णाए, गुविणी कालमासिणी ॥ उठिआ वा निसीइजा, निसन्ना वा पुणुछए ॥ ४४ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४५ ॥
 थण्णं पिज्जमाणी, दारगं वा कुमारिअं ॥ तं निरिक्कित्तु रोअंतं, आहारे पाणजोअणं ॥ ४६ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४७ ॥
 जं जवे जत्तपाणं तु, कप्पाकप्पंमि संकिअं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ४८ ॥
 दगवारेण पिहिअं, नीसाए पीढएण वा ॥ लोढेण वा वि देवेण सिदेसेण वि केणइ ॥ ४९ ॥
 तं च उप्पिंदिआ दिजा, समण्णा एव दावण ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५० ॥
 असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ जं जाणिज्जा सुणिजा वा, दाण्णा पगडं इमं ॥ ५१ ॥
 तारिसं जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५२ ॥
 असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ जंजाणिज्जा सुणिजा वा, पुण्णा पगडं इमं ॥ ५३ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५४ ॥

असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ जं जाणिज्जा सुणिज्जा वा, वणिमचा पगमं इमं ॥ ५१ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पन्निआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५२ ॥
 असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ जं जाणिज्जा सुणिज्जा वा, समण्ण पगडं इमं ॥ ५३ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पन्निआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५४ ॥
 उद्देसिअं कीअगडं, पूइकम्मं च आहरं ॥ अण्णोअरपामिच्चं, मीसजायं विवज्जाए ॥ ५५ ॥
 उग्गमं से अ पुण्णिज्जा, कस्सचा पगडं करं ॥ सुच्चा निस्संकिअं सुच्चं, पन्निगाहिज्जा संजए ॥ ५६ ॥
 असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ फुप्फेसु हुज्जा उग्गीसं, बीएसु हरिएसु वा ॥ ५७ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पन्निआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ५८ ॥
 असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ उदगंमि हुज्जा निरिक्कित्तं, उत्तिंगपणणे सु वा ॥ ५९ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पन्निआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६० ॥
 असणं पाणं वा वि, खाइमं साइमं तहा ॥ तेउग्गि हुज्जा निरिक्कित्तं, तं च संघट्टिआ दए ॥ ६१ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पन्निआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६२ ॥
 एवं उस्सिक्किआ, उंसक्किआ, उज्जादिआ, पज्जादिआ, निवाविआ, ॥

उस्सिंचिआ, निस्सिंचिआ, उवत्तिआ उयारिआ दए ॥ ६३ ॥

तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पन्निआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ६४ ॥
 हुज्जा कंठं सिदं वा वि, इद्दादं वा वि एकया ॥ उविअं संकमचाए, तं च होज्जा चलाचदं ॥ ६५ ॥
 ए तेण जिक्कु गण्णिज्जा, दिठो तन्न असंजमो ॥ गंजीरं जुसिरं चेव, सबिंदिअसमाहिए ॥ ६६ ॥
 निस्सेणि फलं पीढं, उस्सवित्ता एमारुहे ॥ मंचं कीदं च पासायं, समण्ण एव दावए ॥ ६७ ॥
 उरूहमाणी पडिवज्जा, हण्णं पायं व दूसए ॥ पुढविजीवे वि हिंसिज्जा, जे अ तन्निस्सिआ जगे ॥ ६८ ॥
 ए आरिसे महादोसे, जाणिज्जा महेसिणो ॥ तह्हा मालोहडं जिक्कु, न पन्निगिण्हंति संजया ॥ ६९ ॥
 कंदं मूलं पलं वा, आमं ठिन्नं च सन्निरं ॥ तुंवागं सिंगवेरं च, आमगं परिवज्जाए ॥ ७० ॥
 तहेव सत्तुचुन्नाइ कोलचुन्नाइ आवणे ॥ सक्कुलिं फाणिअं पूअं, अन्नं वा वि तहाविहं ॥ ७१ ॥
 विकायमाणं पसदं, रणं परिफासिअं ॥ दिंतिअं पन्निआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७२ ॥
 बहुअच्छिअं पुग्गदं, अण्णिमिसं वा बहुकंटयं ॥ अण्णिअं तिंदुअं विद्धं, उण्णुखंडं, व सिंवलं ॥ ७३ ॥
 अप्पो सिआ जोअणजाए, बहु उज्जय धम्मिए ॥ दंतिअं पन्निआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७४ ॥
 तहे बुच्चावयं पाणं, अण्णुवावारधोअणं ॥ संसेइमं चाउलोदगं, अण्णुधोअं विवज्जाए ॥ ७५ ॥
 जं जाणेज्जा चिरा धोयं, मईए दंसणेण वा ॥ पडिपुण्णिज्जा सुच्चा वा, जं च निस्संकिअं जवे ॥ ७६ ॥
 अजीवं परिणयं नच्चा, पन्निगाहिज्जा संजए ॥ अहं संकियं जविज्जा, आसाइत्ता ए रोअए ॥ ७७ ॥
 थोवमासायण्णए, हत्थगंमि दलाहि मे ॥ मामे अच्चंविदं पूअं, नादं तिन्हं विणित्तए ॥ ७८ ॥
 तं च अच्चंविदं पूअं, नादं तिन्हं विणित्तए ॥ दिंतिअं पन्निआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ ७९ ॥
 तं च होज्जा अकामेणं, विमणेण पडिण्णिअं ॥ तं अप्पणा न पिवे, नो वि अन्नस्स दावए ॥ ८० ॥
 एगंतमवक्कमित्ता, अचित्तं पडिलेहिआ ॥ जयं परिठविज्जा, परिठप्प पडिकमे ॥ ८१ ॥
 सिआ च गोयरग्गगुठं, इण्णिज्जा परिचुत्तुअं ॥ कुचं जित्तिमूलं वा, पन्निदेहिता ए फासुअं ॥ ८२ ॥
 अण्णुन्नवित्तु मेहावी, पडिण्णमि संवुडं, हत्थगं संपमज्जित्ता, तत्थ जुंजिज्जा संजए ॥ ८३ ॥
 तत्थ से जुंजमाणस्स, अछिअं कंटउं सिआ ॥ तण्णकसकरं वा वि, अन्नं वा वि तहाविहं ॥ ८४ ॥
 तं उरिक्कित्तु न निरिक्कवे, आसएण न उडुए ॥ हत्थेण तं गहेज्जाए, एगंतमवक्कमे ॥ ८५ ॥

१०८ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

एगंतमवक्कमित्ता, अचित्तं पडिदेहिआ ॥ जयं परिचविजा, परिचप्प पडिक्कमे ॥ ८६ ॥
 सिआ य त्रिस्कू इञ्जिजा, सिज्जमागम्म चुत्तुअं ॥ सपिंडपायमागम्म, उंडुअं से पडिदेहिआ ॥ ८७ ॥
 विणएणं पविसित्ता, सगासे गुरुणो मुणी ॥ इरियावहियमायाय, आगउं अ पडिक्कमे ॥ ८८ ॥
 आओइत्ता ए नीसेसं, अइआरं जहक्कमं ॥ गमणागमणे चैव, जत्ते पाणे च संजए ॥ ८९ ॥
 उज्जुप्पन्नो अणुविग्गो, अबखित्तेण चेअसा ॥ आलोए गुरुसगासे, जं जहा गहिअं जवे ॥ ९० ॥
 न सम्ममाओइअं कुजा, पुविं पढाव जं कडं ॥ पुणो पडिक्कमे तस्स, वोसओ चित्तए इमं ॥ ९१ ॥
 एहा जिणेहिं असावजा, वित्ती साहूण देसिआ ॥ मुक्कसाहणहेउस्स, साहुदेहस्स धारणा ॥ ९२ ॥
 एमुक्कारेण पारित्ता, करित्ता जिणसंअवं ॥ सज्जायं पचवित्ता एं, वीसमेज्ज खणं मुणी ॥ ९३ ॥
 वीसमतो इमं चित्ते, हियमठं लाजमठिउं ॥ जइ मे अणुग्गहं कुजा, साहू हुज्जामि तारिउं ॥ ९४ ॥
 साहवो तो चिअत्तेणं, निमंतिज्ज जहक्कमं ॥ जइ तत्थ केइ इञ्जिजा, तेहिं सडिं तु चुंजए ॥ ९५ ॥
 अह कोइ न इञ्जिजा, तउं चुंजिज्ज एक्कउं ॥ आलोए ज्ञायणे साहू, जयं अप्परिसामियं ॥ ९६ ॥
 तित्तगं व ककुअं व कसायं, अंबिलं व महुरं लवणं वा ॥ एअलक्कमन्नत्थ पउत्तं, महुघयं व चुंजिज्ज संजए ॥
 अरसं विरसं वा वि, सूइअं वा असूइअं ॥ उड्वं वा जइ वा सुक्कं, मंथुकुम्मासओअणं ॥ ९७ ॥
 उप्पणं नाइ हीदिज्जा, अप्पं वा बहु फासुअं ॥ मुहालक्कं मुहाजीवी, चुंजिज्जा दोसवज्जिअं ॥ ९८ ॥
 उड्वहाउं मुहादाइ, मुहाजीवी वि उड्वहा ॥ मुहादाइ मुहाजीवी, दो वि गहंति सुग्गइं ॥ ति वेमि ॥ १०० ॥

॥ इति पिंडेसणाए पढसो उद्देशो सम्मत्तो ॥

पडिग्गहं संदिहित्ता एं, देवमायाइ संजए ॥ उगंधं वा, सुगंधंवा सबं चुंजे न उडुए ॥ १ ॥
 सेज्जा निसीहियाए, समावन्नो अ गोअरे ॥ अयावयथा चुच्चा एं, जइ तेणं न संअरे ॥ २ ॥
 तउं कारणमुप्पणणे, जत्तपाणं गवेसए ॥ विहिणा पुवउत्तेण, इमेणं उत्तरेण य ॥ ३ ॥
 कालेण निरक्कमे त्रिस्कू, कालेण य पडिक्कमे ॥ अकालं च विवज्जित्ता, काले कालं समायरे ॥ ४ ॥
 अकाले चरिसी त्रिस्कू, कालं न पडिदेहिसि ॥ अप्पाणं च किलामेसि, संनिवेसं च गरिहसि ॥ ५ ॥
 सइ काले चरे त्रिस्कू, कुजा पुरिसकारिअं ॥ अलाचु त्ति न सोइज्जा, तवुत्ति अहिआसए ॥ ६ ॥
 तहेवुच्चावया पाणा, जत्तघाए समागया ॥ तंउज्जअं न गञ्जिजा, जयमेव परक्कमे ॥ ७ ॥
 गोअरग्गपविओ अ, न निसीइज्ज कइइ ॥ कहं च न पबंधिजा, चिचित्ता ए व संजए ॥ ८ ॥
 अग्गलं फलिहं दारं, कवारं वा वि संजए ॥ अवलंबिआ न चिचिजा, गोअरग्गगउं मुणी ॥ ९ ॥
 समणं माहणं वा वि, किविणं वा वणीमगं ॥ उवसंकमंतं जत्तघा, पाणघा एव संजए ॥ १० ॥
 तमइक्कमित्तु न पविसे, न वि चिठे चरकुगोअरे ॥ एगंतमवक्कमित्ता, तत्थ चिचिज्ज संजए ॥ ११ ॥
 वणी मगस्स वा तस्स, दायगस्सुज्जयस्स वा ॥ अप्पत्तिअं सिआ हुजा, लहुत्तं पवयणस्स वा ॥ १२ ॥
 पडिसेहिए व दिन्ने वा, तउं तम्मि नियत्तिए ॥ उवसंकमिज्ज जत्तघा, पाणघाए व संजए ॥ १३ ॥
 उप्पलं पउमं वा वि, कुमुअं वा मगदंतिअं ॥ अन्नं वा पुप्फसच्चित्तं, तं च संलुंविआ दए ॥ १४ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १५ ॥
 उप्पलं पउमं वा वि, कुमुअं वा मगदंतिअं ॥ अन्नं वा पुप्फसच्चित्तं, तं च संमदिआ दए ॥ १६ ॥
 तं जवे जत्तपाणं तु, संजयाण अकप्पिअं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ १७ ॥
 सालुअं वा विरालिअं, कुमुअं उप्पलनालिअं ॥ मुणादिअं सासवनादिअं, उडुखंअं अनिवुडं ॥ १८ ॥
 तरुणं वा पवालं, रुक्कस्स तणगस्स वा ॥ अन्नस्स वा वि हरिअस्स, आमगं परिवज्जए ॥ १९ ॥
 तरुणिअं वा त्रिवामिं, आमिअं जज्जिअंसइं ॥ दिंतिअं पडिआइरके, न मे कप्पइ तारिसं ॥ २० ॥

तहा कोदमणुस्सिन्नं, वेदुअं कासवनादिअं ॥ तिलपप्पमगं नीमं, आमगं परिवज्जाए ॥ २१ ॥
 तहेव चाउलं पिठं, विअमं वा तित्तनिबुडं, ॥ तिलपिठपूइपिन्नागं, आमगं परिवज्जाए ॥ २२ ॥
 कविठं माउलिंगं च, मूदगं मूदगत्तिअं ॥ आमंअसत्थपरिणयं, मणसा वि न पण्णए ॥ २३ ॥
 तहेव फलमंशूणि, बीअमंशूणि जाणि अ ॥ विहेदगं पियादं अ, आमं परिवज्जाए ॥ २४ ॥
 समुआणं चरे जिक्खू, कुलमुच्चावयं सया ॥ नीयं कुलमइक्कम्मं, उंसहं नाजिधारए ॥ २५ ॥
 अदीणो वित्तिमेसिज्जा, न विसीइज्जा पंडिए ॥ असुद्धिउं जोअणंमि, मायणए एसणारए ॥ २६ ॥
 बहुं परधरे अत्थि, विविहं खाइमसाइमं ॥ न तत्थ पंढिउं कुप्पे, इहा दिज्जा परो न वा ॥ २७ ॥
 सयणासणवत्थं वा, जत्तं पाणं व संजए ॥ अदिंतस्स न कुप्पिज्जा, पच्चरके वि अ दीसउं ॥ २८ ॥
 इत्थिअं पुरिसं वा वि, डहरं वा महद्वगं ॥ वंदमाणं न जाइज्जा, नो अणं फरुसं वए ॥ २९ ॥
 जे न वंदे न से कुप्पे, वंदिउं न समुक्कसे ॥ एवमन्नेसमाणस्स, सामणमणुचिठइ ॥ ३० ॥
 सिआ अगइउं लद्धुं, दोजेण विणिगूहइ ॥ मामेयं दाइयं संतं, दहुणं सयमायए ॥ ३१ ॥
 अत्तघा गुरुउं लुद्धो, बहुं पावं पकुवइ ॥ दुत्तोसउं अ सो होइ, निवाणं च न गण्णइ ॥ ३२ ॥
 सिआ एगइउं लद्धुं, विविहं पाणजोअणं ॥ जद्दगं जद्दगं चुच्चा, विवन्नं विरसमाहरे ॥ ३३ ॥
 जाणं तु ता इमे समणा, आययठी अयं मुणी ॥ संतुत्ते सेवए पंतं, लूहवित्ती सुतोसउं ॥ ३४ ॥
 पूअण्णघा जसोकामी, माणसम्माणकामए ॥ बहुं पसवई पावं, मायासद्वं च कुवइ ॥ ३५ ॥
 सुरं वा मेरगं वा वि, अन्नं वा मज्जगं रसं ॥ ससरकं न पिबे जिक्खू, जसं साररकमप्पणो ॥ ३६ ॥
 पियए एगउं तेणो, न मे कोइ विआणइ ॥ तस्स पस्सह दोसाइ, निअडिं च सुणेह मे ॥ ३७ ॥
 वहुइ सुंदिआ तस्स, मायामोसं च जिक्खुणो ॥ अयसो अ अनिवाणं, सययं च असाहुआ ॥ ३८ ॥
 निच्चुविग्गो जहा तेणो, अत्तक्कमेहिं दुम्मइ ॥ तारिसो मरणंते वि, न आराहेहि संवरं ॥ ३९ ॥
 आयरिए नाराहेइ, समणे आवि तारिसो ॥ गिहत्थाविणं गरिहंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४० ॥
 एवं तु अगुणप्पेही, गुणाणं अ विवज्जाए ॥ तारिसो मरणंते वि, ए आराहेहि संवरं ॥ ४१ ॥
 तवं कुवइ मेहावी, पणीअं वज्जाए रसं ॥ मज्जप्पमायविरउं, तवस्सी अइउक्कसो ॥ ४२ ॥
 तस्स पस्सह कद्वाणं, अणेगसाहुपूइअं ॥ विउदं अत्थसंजुत्तं, कित्तइस्सं सुणेह मे ॥ ४३ ॥
 एवं तु गुणप्पेही, अगुणाणं च विवज्जाए ॥ तारिसो मरणंते वि, आराहेइ संवरं ॥ ४४ ॥
 आयरिए आराहेइ; समणे आवि तारिसो ॥ गिहत्था वि णंपूयंति, जेण जाणंति तारिसं ॥ ४५ ॥
 तवतेणे वयतेणे, रुवतेणे अ जे नरे ॥ आयारन्नावतेणे अ, कुवइ देवकिविसं ॥ ४६ ॥
 लद्धूण वि देवदत्तं, उवउन्नो देवकिविसे ॥ तत्था वि से न याणाइ, किं मे किच्चा इमं फलं ॥ ४७ ॥
 तत्तो वि से चइत्ताणं, लद्धिही एलमूअयं ॥ नरगं तिरिक्कयोणिं वा, वोही जत्थ सुउद्वहा ॥ ४८ ॥
 एअं च दोसं दहुणं, नायपुत्तेण ज्ञासिअं ॥ अणुमायं पि मेहावी, मायामोसं विवज्जाए ॥ ४९ ॥

सिक्किज्जाण जिक्केसणसोहिं, संजयाण बुद्धाण सगासे ॥

तत्थ जिक्खू सुप्पणिहिइंदिए, तिबलज्जगुणंवं विहरिज्जासि ॥ त्तिवेमि ॥ ५० ॥

॥ संमत्तंपिंडेपणानामप्रयणं पंचमं ॥

॥ अथ महाचारकथाख्यं षष्ठमध्ययनम् ॥६॥

नाणदंसणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥ गणिमागमसंपन्नं, उज्जाणम्मि समोसहं ॥ १ ॥

रायाणो रायमच्चा य, माहणा अडुवखत्तिआ ॥ पुवंति निहुअप्पाणो, कहां जे आयारगोयरो ॥ २ ॥

तेसिं सो निहुउं दंतो, सबअसुहावहो ॥ सिरकाए सुसमाउत्तो, आयरकइ विअरकणो ॥ ३ ॥

हंदि धम्मत्थकामाण, निग्गंथाणं सुणेह मे आयागोअरं जीमं, सयलं डुरहिच्चियं ॥ ४ ॥
 नन्नत्थ एरिसं वुत्तं, जं दोए परमडुच्चरं ॥ विजलघाणजाइस्स, न जूअं न जविस्सइ ॥ ५ ॥
 अखुडुगविअत्ताणं, वाहिआणं च जे गुणा ॥ अखंडफुडिआ कायवा, तं सुणेह जहा तहा ॥ ६ ॥
 दस अठ य गाणाइं, जाइं बालो वरअइ ॥ तत्थ अन्नयरे गाणे, निग्गंथत्ताउ जस्सइ ॥ ७ ॥
 वयठकं कायठकं, अकप्पो गिहिजायणं ॥ पत्तियंकनिसजा य, सणाणं सोहवजाणं ॥ ८ ॥
 तत्थिमं पढमं गाणं, महावीरेण देसिअं ॥ अहिंसा निजणा दिघा, सबज्जएसु संजमो ॥ ९ ॥
 जावंति दोए पाणा, तसा अडुव आवरा ॥ ते जाणमजाणं वा, न हणे णो विघायए ॥ १० ॥
 सबे जीवा वि इहंति, जीविजं न मरिज्जिजं ॥ तम्हा पाणिवहं घोरं, निग्गंथा वज्जयंति णं ॥ ११ ॥
 अप्पण्णा परघा वा, कोहा वा जइ वा जया ॥ हिंसगं न मुसं वूआ, नो वि अन्नं वयावए ॥ १२ ॥
 मुसावाउं उ लोगम्मि, सबसाहहिं गरिहिजं ॥ अविस्सासो अ जूआणं, तम्हा मोसं विवजाए ॥ १३ ॥
 चित्तमंतमचित्तं वा, अप्पं वा जइ वा बहुं ॥ दंतसोहणमित्तं वि, जग्गहंसि अजाइया ॥ १४ ॥
 तं अप्पणा न गिण्हंति, नो वि गिण्हावए परं ॥ अन्नं वा गिण्हाणं वि, नाणुजाणंति संजया ॥ १५ ॥
 अबंजचरिअं घोरं, पमायं डुरहिच्चियं ॥ नायरंति मुणीदोए, जेआययणवज्जिणो ॥ १६ ॥
 मूलमेयमहम्मस्स, महादोससमुस्सयं ॥ तम्हा मेहुणसंसग्गं, निग्गंथा वज्जयंति णं ॥ १७ ॥
 विडमुप्पेइमं दोणं, तिह्वं सप्पिं च फाणिअं ॥ न ते संनिहिमिहंति, नायपुत्तवउरया ॥ १८ ॥
 दोहस्सेसणुफासे, मन्ने अन्नयरामवि ॥ जे सिआ सन्निहिं कामे, गिही पवइए न से ॥ १९ ॥
 जं पि वत्थं व पायं वा, कंबलं पायपुंठणं ॥ तं पि संजमदज्जठा, धारंति परिहरंति अ ॥ २० ॥
 न सो परिग्गहो वुत्तो, नायपुत्तेण ताइणा ॥ मुत्था परिग्गहो वुत्तो, इअ वुत्तं महेसिणा ॥ २१ ॥
 सबत्थुवहिणा बुद्धा, संरक्खण परिग्गहे ॥ अवि अप्पणो वि देहंमि, नायरंति ममाइयं ॥ २२ ॥
 अहो निच्चं तवो कम्मं, सबबुद्धेहिं वन्निअं ॥ जा य लज्जासमा वित्ती, एगज्जत्तं च ज्ञोअणं ॥ २३ ॥
 संति मे सुहुमा पाणा, तसा अडुव आवरा ॥ जाइं राउं अपासंतो, कहमेसणिअं चरे ॥ २४ ॥
 उदउह्वं बीअसंसत्तं, पाणा निवप्पिया महिं ॥ दिआ ताइं विवज्जिजा, राउं तत्थ कहं चरे ॥ २५ ॥
 एअं च दोसं दहुणं, नायपुत्तेण ज्ञासिअं ॥ सबाहारं न जुंजंति, निग्गंथा राइज्जोअणं ॥ २६ ॥
 पुढविकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेणं करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ २७ ॥
 पुढविकायं विहिंसंतो, हिंसइ उ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चरकुसे अ अचरकुसे ॥ २८ ॥
 तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवहुणं ॥ पुढविकायसमारंजं, जावजीवाइं वज्जए ॥ २९ ॥
 आउकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेण करणजोएण, संजया सुसमाहिआ ॥ ३० ॥
 आउकायं विहिंसंतो, हिंसइ उ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चरकुसे अ अचरकुसे ॥ ३१ ॥
 तम्मा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइ वहुणं ॥ आउकायसमारंजं, जावजीवाइं वज्जए ॥ ३२ ॥
 जायतेअं न इहंति, पावगं जल्लिइत्तए ॥ तिरकमन्नयरं सत्थं, सबउं वि डुरासयं ॥ ३३ ॥
 पाइणं पडिणं वा वि, उह्वं अणुदिसामवि ॥ अहे दाहिणउं वा वि, दहे उत्तरउं वि अ ॥ ३४ ॥
 जूआणमेसमाघाउं, हववाहो न संसउं ॥ तं पईवपयावघा, संजया किंचि नारजे ॥ ३५ ॥
 तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं डुग्गइवहुणं ॥ तेउकायसमारंजं, जीवजीवाइं वज्जए ॥ ३६ ॥
 अणिलस्स समारंजं, बुद्धा मन्नंति तारिसं ॥ सावज्जबहुलं चेअं, नेअं ताइहिं सेविअं ॥ ३७ ॥
 तालिअंटेन पत्तेण, साहाविहुअणेण वा ॥ न ते वीइउमिहंति, वेआवेज्जण वो परं ॥ ३८ ॥
 जं पि वत्थं व पायं वा, कंबलं पायपुंठणं ॥ न ते वायमुईरंति, जयं परिहरंति अ ॥ ३९ ॥

तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं दुग्गइवढ्ढणं ॥ वाउकायसमारंजं, जावजीवाइं वज्जाए ॥ ४० ॥
 वणस्सइं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेण करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ ४१ ॥
 वणस्सइं विहिंसंतो, हिंसइ अ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चरकुसे अ अचरकुसे ॥ ४२ ॥
 तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं दुग्गइवढ्ढणं ॥ वणस्सइ समारंजं, जावजीवाइं वज्जाए ॥ ४३ ॥
 तसकायं न हिंसंति, मणसा वयसा कायसा ॥ तिविहेण करणजोएणं, संजया सुसमाहिआ ॥ ४४ ॥
 तसकायं विहिंसंतो, हिंसइ उ तयस्सिए ॥ तसे अ विविहे पाणे, चरकुसे अ अचरकुसे ॥ ४५ ॥
 तम्हा एअं विआणित्ता, दोसं दुग्गइवढ्ढणं ॥ तसकायसमारंजं, जावजीवाइं वज्जाए ॥ ३६ ॥
 जाइं चत्तारि जुजाइ, इसिणा हारमाइणि ॥ ताइं तु विवज्जंतो, संजमं अणुपालए ॥ ४७ ॥
 पिंडं सिज्जं च वत्थं च, चउत्थं पायमेव य ॥ अकप्पिअं न इञ्चिजा, पन्निगाहिज्ज कप्पिअं ॥ ४८ ॥
 जे निआगं ममायंति, कीअमुद्देसिआहडं ॥ वहं ते समणुजाणंति, इअ उत्तं महेसिणा ॥ ४९ ॥
 तम्हा असणपाणाइं, कीअमुद्देसिआहडं ॥ वज्जयंति ठिअप्पाणो, निगंथा धम्मजीविणो ॥ ५० ॥
 कंससु कंसपाएसु, कुंडमोएसु वा पुणो ॥ जुंजंतो असणपाणाइं, आयारा परिजस्सइ ॥ ५१ ॥
 सीउदगसमारंजे, मत्तधोअणणण्डडणे ॥ जाइं ठंनंति जूआइं, दिओ तत्थ असंजमो ॥ ५२ ॥
 पत्थाकम्मं करेकम्मं, सिआ तत्थ न कप्पइ ॥ एअमचं न जुंजंति, निगंथा गिहिजायणे ॥ ५३ ॥
 आसंदीपलिअंकेसु, मंचमासादएसु वा ॥ अणायरिअमज्जाणं, आसंइत्तु सइत्तु वा ॥ ५४ ॥
 नासंदीपलिअंकेसु, नं निसिजा न पीढए ॥ निगंथा पडिलेहाए, बुद्धवुत्तमहिग्गा ॥ ५५ ॥
 गंतीरविजया एए, पाणा दुप्पडिलेहगा ॥ आसंदी पलिअंको अ, एअमचं विवज्जिआ ॥ ५६ ॥
 गोअरग्ग पविठस्स, निसिजा जस्स कप्पइ ॥ इमेरिसमणायारं, आववज्जइ अबोहिअं ॥ ५७ ॥
 विवत्ती बंजचेरस्स, पाणाणं च वहे वहो ॥ वणीमगपन्निघाउं, पन्निओहो अगारिणं ॥ ५८ ॥
 अगुत्ती बंजचेरस्स, इत्थीउं वा वि संकाणं ॥ कुसीलवढ्ढणं गाणं, दूरउं परिवज्जाए ॥ ५९ ॥
 तिन्हमन्नयरागस्स, निसिजा जस्स कप्पइ ॥ जराए अज्जिअस्स, वाहिअस्स तवस्सिणो ॥ ६० ॥
 वाहिउं वा अरोगी वा, सिणाणं जो पत्थए ॥ बुकंतो होइ आयारो, जढो हवइ संजमो ॥ ६१ ॥
 संति मे सुहुमा पाणा, घसासु जिलगासु अ ॥ जे अ जिखू सिणायंतो, विअडेणुप्पिलावए ॥ ६२ ॥
 तम्हा ते न सिणायंति, सीएण उसिणेण वा ॥ जावजीवं वयं घोरं, असिणाणमहिग्गा ॥ ६३ ॥
 सिणाणं अडुवा ककं, लुअं पजमगाणि अ ॥ गायस्सुबुद्धण्णए, नायरंति कया इ वि ॥ ६४ ॥
 नगिणस्स वा वि मुंरुस्स, दीहरोमनहंसिणो ॥ मेहुणाउं उवसंतस्स, किं विज्जसाइ कारिअं ॥ ६५ ॥
 विज्जसावत्तिअं जिखू, कम्मं बंधइ चिक्कणं ॥ संसारसायरे घोरे, जेणं पडइ दुरुत्तरे ॥ ६६ ॥
 विज्जसावत्तिअं चेअं, बुद्धा मन्नंति तारिसं ॥ सावज्जं बहुलं चेअं, नेयं ताइहिं सेविअं ॥ ६७ ॥

खवंति अप्पाणममोहदंसिणो, तवे रया संजमअज्जावे गुणे ॥

धुणंति पावाइं पुरेकडाइं, नवाइं पावाइं न ते करंति ॥ ६८ ॥

अउवसंता अममाअकिंचणा, सविज्जविजाणुगया जसंसिणो ॥

उउप्पसन्नेविमदेवचंदिमा, सिञ्चिंविमाणाइंउवंति ताइणो ॥ त्तिवेमि ॥ ६९ ॥

॥ इति महाचारकआख्यं पष्ठमजयप्रणं सम्मत्तं ॥ ६ ॥

॥ अथसुवाक्यशुद्ध्याख्यं सप्तममध्ययनम् ॥ ७ ॥

चउन्हं खलु जासाणं, परिसंखाय पन्नवं ॥ इन्हं तु विणयं सिरके, दो न जासिज्ज सबसो ॥ १ ॥

जा अ सच्चा अवत्तवा, सच्चासोसा अ जा मुसा ॥ जा अ बुद्धेहिं नाइन्ना, न तं जासिज्ज पन्नवं ॥ २ ॥

७१७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

असच्चमोसं सच्चं च, अणवज्जमककसं ॥ समुपेहमसंदिहं, गिरं चासिज्ज पन्नवं ॥ ३ ॥
 एअं च अफमन्नं वा, जं तु नामेइ सासयं ॥ स चासं सच्चमोसं च, तं पि धीरो विवजाए ॥ ४ ॥
 वितहं पि तहामुत्तिं, जं गिरं चासए नरो ॥ तम्हा सो पुठो पावेणं, किं पुणं जो खुसं वए ॥ ५ ॥
 तम्हा गत्तामो वरकामो, अमुगं वा णे चविस्सइ ॥ अहं वा णं करिस्सामि, एसो वाणं करिस्सइ ॥ ६ ॥
 एवमाइ उ जा चासा, एसकालंमि संकिआ ॥ संपयाइअमठे वा, तं पि धीरो विवजाए ॥ ७ ॥
 अइअंमि अ कालंमि, पच्चुपणमणागए ॥ जमठं तु न जाणिजा, एवमेअं ति नो वए ॥ ८ ॥
 अइअंमि अ कालंमि, पच्चुपणमणागए ॥ जत्थ संका जवे तं तु, एवमेअं ति नो वए ॥ ९ ॥
 अइयंमि अ कालंमि, पच्चुपणमणागए ॥ निस्संकिअं जवे जं तु, एवमेअं तु निहिसे ॥ १० ॥
 तहेव फरुसा चासा, गुरुज्जुवघाइणी ॥ सच्चा वि सा न वत्तवा, जठं पावस्स आगमो ॥ ११ ॥
 तहेव काणं काण ति, पंडगं पंडग तिवा ॥ वाहिअं वा वि रोगित्ति, तेणं चोरत्ति नो वए ॥ १२ ॥
 एएणनेण अणेणं, परो जेणुवहम्मइ ॥ आयारचावदोसजू, न तं चासिज्ज पन्नवं ॥ १३ ॥
 तहेव होले गोदित्ति, साणे वा वसुदित्ति अ ॥ दुम्मए दुहए वा वि, नेवं चासिज्ज पन्नवं ॥ १४ ॥
 अज्जिए पज्जिए वा वि, अम्मो माउसिअत्ति अ ॥ पिउसिए जायणिज्जत्ति, धूए णत्तुणिअ ति अ ॥ १५ ॥
 हले हदित्ति अत्ति ति, जट्टे सामिणि गोमिअ ॥ होले गोले वसुदित्ति, इत्थिअं नेवमादवे ॥ १६ ॥
 नामधिजेण णं वूआ, इत्थिगुत्तेण वा पुणो ॥ जहारिहमत्तिगिअं, आदविज्ज लविज्ज वा ॥ १७ ॥
 अज्जए पज्जए वा वि, वप्पो चुह्वपिउ ति अ ॥ माउदा चाइणिज्ज ति, पुत्ते णत्तुणिअ ति अ ॥ १८ ॥
 हेजो हदित्ति अत्ति ति, जट्टे सामिअ गोमिअ ॥ होल गोल वसुदि ति, पुरिसं नेव मादवे ॥ १९ ॥
 नामधिजेण जं वूआ, पुरिसगुत्तेण वा पुणो ॥ जहारिहमत्तिगिअं, आदविज्ज लविज्ज वा ॥ २० ॥
 पंचिदिआण पाणाणं, एस इत्थी अयं पुमं ॥ जाव णं न विजाणिजा, ताव जाइ ति आदवे ॥ २१ ॥
 तहेव माणसुं पसुं, परिकं वा वि सरीसवं ॥ थूले पमेइले वप्पे, पायमित्ति अ नो वए ॥ २२ ॥
 परिवूढ ति णं वूआ, वूआ उवचिअ ति अ ॥ संजाए पीणिए वा वि, महाकाय ति आदवे ॥ २३ ॥
 तहेव गाउं छुप्राउं, दम्मा गोरहग ति अ ॥ वाहिमा रहजोगित्ति, नेवं चासिज्ज पन्नवं ॥ २४ ॥
 जीवं गवित्ति णं वूआ, धेणुं रसदयत्ति अ ॥ रहस्से महह्वए वा वि, वए संवहणित्ति आ ॥ २५ ॥
 तहेव गंतुमुजाणं, पवयाणि वणाणि अ ॥ रुक्का महह्व पेहाए, नेवं चासिज्ज पन्नवं ॥ २६ ॥
 अदं पासायखंजाणं, तोरणणि गिहाणि अ ॥ फलिहग्गलनावाणं, अदं उदगदोणिणं ॥ २७ ॥
 पीढए चंगवेरे अ, नंगले मइयं सिआ ॥ जंतलठी व नात्ती वा, गंमिआ व अदं सिआ ॥ २८ ॥
 आसणं सयणं जाणं, हुजा वा किंचुवस्सए ॥ ज्जुवघाइणिं चासं, नेवं चासिज्ज पन्नवं ॥ २९ ॥
 तहेव गंतुमुजाणं, पवयाणि वणाणि अ ॥ रुक्का महह्व पेहाए, एवं चासिज्ज पन्नवं ॥ ३० ॥
 जाइमंता इमे रुक्का, दीहवट्टा महालयया ॥ पयायसादा वस्मिा, वए दरिसणित्ति अ ॥ ३१ ॥
 तदा फलाइं पक्काइं, पायखजाइ नो वए ॥ वेलोइयाइं टालाइं, वेहिमाइ ति नो वए ॥ ३२ ॥
 अमंथमा इमे अंवा, वहुनिवडिमा फला ॥ वइज्ज वहु संजूआ, जूअरूव ति वा पुणो ॥ ३३ ॥
 तदेवोत्तदिउं पक्काउं, नीदिआउं ठवीइ अ ॥ दाइमा च्जिमाउ ति, पिहुखज्ज ति नो वए ॥ ३४ ॥
 तदा वहुमंज्जआ, थिरा उंसहा वि अ ॥ गप्पिआउं पसूआउं, संसाराउ ति आदवे ॥ ३५ ॥
 तदेव संयडिं नच्चा, किच्चं कज्जं ति नो वए ॥ प्रेणगं वावि वडित्ति, सुत्तिवित्ति अ आवगा ॥ ३६ ॥
 संयडिं संयडिं वूआ, पणिअच ति तेणं ॥ वहुसमाणि तित्थाणि, आवगाणं विआगरे ॥ ३७ ॥
 तदा नइउ पुग्गाउ, कायतिक्क ति नो वए ॥ नावाहिं तारिमाउ ति, पाणिपिज्ज ति नो वए ॥ ३८ ॥

एधिकृत्य विशिष्टसंबन्धप्रतिपादनार्थमिति । तथा चान्यायोपार्जितवित्तदानेऽपि ग्रहणं प्रतिषिद्धमेव । त्रमरश्चतुरिन्द्रियविशेषः । किम् । आपिबति मर्यादया पिबत्यापिबति । कम्र । रस्यत इति रसस्तं निर्यासं मकरन्दमित्यर्थः । एष दृष्टान्तः । अयं च तद्देशोदाहरणमधिकृत्य वेदितव्य इत्येतच्च सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तौ दर्शयिष्यति । उक्तं च । सूत्रस्पर्शं त्वियमन्येति । अधुना दृष्टान्तविशुद्धिमाह । नच नैव पुष्पं प्राप्तिरूपितस्वरूपं क्लामयति पीडयति । स च त्रमरः प्रीणाति तर्पयत्यात्मानमिति सूत्रसमुदायार्थः । अवयवार्थं तु निर्युक्तिकारो महता प्रपञ्चेन व्याख्यास्यति । तथा चाह ॥ जह त्रमरो त्ति य एषं, दिष्टतो होइ आहरणदेसे ॥ चंदमुहिदारिगेयं, सोमत्तवहारणं ए सेसं ॥ १०० ॥ व्याख्या ॥ यथा त्रमर इति चात्र प्रमाणे दृष्टान्तो त्रवत्युदाहरणदेशमधिकृत्य । यथा चन्द्रमुखी दारिकेयमित्यत्र सौम्यत्वावधारणं गृह्यते । न शेषं कलङ्काङ्कितत्वानवस्थितत्वादीति गाथार्थः ॥ एवं त्रमराहरणे, अणिययवित्तित्तणं न सेसाणं ॥ गहणं दिष्टतविसुद्धि, सुत्ते त्रणिया इमा चन्ना ॥ १०१ ॥ व्याख्या ॥ एवं त्रमरोदाहरणे अनियतवृत्तित्वं गृह्यत इति शेषः । न शेषाणामविरत्यादीनां त्रमरधर्माणां ग्रहणं दृष्टान्त इति । एषा दृष्टान्तविशुद्धिः सूत्रे त्रणिता इयं चान्या सूत्रस्पर्शनिर्युक्ताविति गाथार्थः ॥ एष य त्रणिव कोई, समणाणं कीरण सुविहियाणं । पागोवजीविणो त्ति य, लिप्पंतारं त्रदोसेण ॥ १०२ ॥ व्याख्या ॥ अत्र चैवं व्यवस्थिते सति ब्रूयात्कश्चिद्यथा श्रमणाणां क्रियते सुविहितानामिति । एतदुक्तं त्रवति । यदिदं पाकनिर्वर्तनं गृह्णतिः क्रियते । इदं पुण्योपादानसंकल्पेन श्रमणानां क्रियते सुविहितानामिति तपस्विनां । गृह्णन्ति च ते ततो जिह्मामित्यतः पाकोपजीविन इति कृत्वा लिप्यन्ते आरम्भदोषेणाहारकरणक्रियाफलेनेत्यर्थः । तथा च लौकिका अप्याहुः ॥ ऋयेण कायको हन्ति, उपजोगेन खादकः ॥ घातको वधचित्तेन इत्येष त्रिविधो वधः ॥ इति गाथार्थः । सांप्रतमेतत्परिहरणाय गुरुराह ॥ वासइ न तणस्स कए, न तणं वट्टइ कए मयकुलाणं ॥ नय रुक्का सयसादा, फुद्धंति कए महुराणं ॥ १०३ ॥ व्याख्या ॥ वर्षति न तृणस्य कृते न तृणार्थमित्यर्थः । तथा न तृणं वर्धते कृते मृगकुलानामर्थाय । तथा न च वृक्षाः शतशाखाः पुष्प्यन्ति कृतेऽर्थाय मधुकराणामेवं गृहिणोऽपि न साध्वर्थं पाकं निर्वर्तयन्तीत्यग्निप्राय इति गाथार्थः । अत्र पुनरप्याह ॥ अग्निम्मि हवी हूयइ, आइच्चो तेण पीणिउ संतो ॥ वरिसइ पयाहियाए, तेणोसहिउं परोहंति ॥ १०४ ॥ व्याख्या ॥ इह यदुक्तं वर्षति न तृणार्थमित्यादि तदसाधु । यस्मादग्नौ हविर्हूयते । आदित्यस्तेन हविषा घृतेन प्रीणितः सन्वर्षति । किमर्थम् । प्रजाहितार्थं लोकहिताय । तेन वर्षितेन । किम् । ओषध्यः प्ररोहन्त्युद्भवन्ति । तथा चोक्तम् ॥ अग्नावाज्याहृतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते ॥ आदित्याज्जायते वृष्टिर्वृष्टेरन्नं

बहुबाहडा अगाहा, बहुसल्लिदुप्पिलोदगा ॥ बहुवित्थमोदगाआवि, एवं चासिज्ज पन्नवं ॥ ३९ ॥
तहेव सावज्जं जोगं, परस्सठा अ निठिअं ॥ कीरमाणं ति वा नच्चा, सावज्जं न लवे मुणी ॥ ४० ॥
सुकमिच्छि सुपक्किच्छि, सुञ्चिन्ने सुहडे मडे ॥ सुनिच्छि सुलच्छि, सावज्जं वज्जए मुणी ॥ ४१ ॥

पयत्तपक्कं चिं व पक्कमालवे, पयत्तञ्चिन्नं चिं व चिन्नमालवे ॥

पयत्तलच्छि व कम्महेउअं, पहारगाढं चिं व गाढमालवे ॥ ४२ ॥

सवुक्कसं परगधं वा, अजलं नत्थि एरिसं ॥ अविक्किअमवत्तवं, अविअत्तं एव नो वए ॥ ४३ ॥

सव्वमेअं वइस्सामि, सव्वमेअं ति नो वए ॥ अणुवीइ सवं सव्वत्थ, एवं चासिज्ज पन्नवं ॥ ४४ ॥

सुक्कीअं वा सुविक्कीअं, अकिज्जं किज्जमेव वा ॥ इमं गिण्ह इमं मुंच, पणीअं नो विआगरे ॥ ४५ ॥

अप्पग्घे वा महग्घे वा, कए वा विक्कए वि वा ॥ पण्णिअठे समुप्पन्ने, अण्णवज्जं विआगरे ॥ ४६ ॥

तहेवासंजयं धीरो, आस एहि करेहि वा ॥ सयं चिठ वयाहि चिं, नेवं चासिज्ज पन्नवं ॥ ४७ ॥

बहवे इमे असाहु, लोए बुच्चंति साहुणो ॥ न लवे असाहु साहु चिं, साहुं साहु चिं आलवे ॥ ४८ ॥

नाणदसणसंपन्नं, संजमे अ तवे रयं ॥ एवं गुणसमाजत्तं, संजयं साहुमालवे ॥ ४९ ॥

देवाणं मणुआणं च, तिरिआणं च बुग्गहे ॥ अमुगाणं जठं होउ, मा वा होउ चिं नो वए ॥ ५० ॥

वाउं बुठं च सीउन्हं, खेमं धायं सिवं ति वा ॥ कथा णु हुज्ज एआणि, मा वा होउ चिं नो वए ॥ ५१ ॥

तहेव मेहं व नहं व माणवं, न देवदेव चिं गिरं वइज्जा ॥

समुञ्चिए उन्नए वा पउए, वइज्ज वा बुठ वलाहय चिं ॥ ५२ ॥

अंतद्विक्कं चिं णं वूआ, गुप्पाणुचरिअ चिं अ ॥ रिद्धिमंतं नरं दिस्स, रिद्धिमंतं ति आलवे ॥ ५३ ॥

तहेव सावज्जणुमोअणी गिरा, उहारिणी जा य परोवधाइणी ॥

से कोह लोह जय हास माणवो, न हासमाणो वि गिरं वइज्जा ॥ ५४ ॥

सुवक्कसुद्धिं समुपेहिआ, मुणी गिरं च दुठं परिवज्जए सया ॥

मिअं अदुठे अणुवीइ चासए, सयाणवजे लहइ पसंसणं ॥ ५५ ॥

चासाइ दोसे अ गुणे अ जाणिआ, तीसे आ दुठे परिवज्जए सया ॥

उसु संजए सामणिए सया जए, वइज्ज बुद्धे हिअमाणुलोमिअं ॥ ५६ ॥

परिक्कचासी सुसमाहिइदिए, चउक्कसायावगए अण्णिस्सिए ॥

स निज्जुणे धुन्नमलं पुरेकडं, आराहए लोगज्जिणं तहा परं ॥ च्चिवेमि ॥ ५७ ॥

॥ इति सुवक्कसुद्धीअप्रयणं सम्मत्तं ॥ ७ ॥

॥ अथाचार प्रणिधिनामकमष्टममध्ययनं प्रारभ्यते ॥

आयारप्पणिहिं लहुं, जहा कायव जिक्कुणा ॥ तं जे उदाहरिस्सामि, आणुपुविं सुणेह मे ॥ १ ॥

पुढवीदगअग्गिमारुअ, तणरूक्कस्स वीयगा ॥ तस्सा अ पाणा जीव चिं, इइ बुत्तं महेसिणा ॥ २ ॥

तेसिं अत्थणजोएण, निच्चं होअवयं सिआ ॥ मणसा कायवक्केणं, एवं हवइ संजए ॥ ३ ॥

पुढविं च्चित्तिं सिदं लेलुं, नेव च्चिंदे न संदिहे ॥ तिविहेण करणजोएण, संजएसुसमाहिए ॥ ४ ॥

सुद्धपुढवीं न निसीए, ससरक्कंमि अ आसणे ॥ पमज्जित्तु निसीइज्जा, जाइत्ता जस्स उग्गहं ॥ ५ ॥

सीउदगं न सेविज्जा, सिदाबुठं हिमाणि अ ॥ उसिणोदगं तत्तफासुअं, पणिगाहिज्ज संजए ॥ ६ ॥

उदउल्लं अप्पणो कायं, नेव पुंठे न संदिहे ॥ समुप्पेहं तहाअुअं, नो णं संघइए मुणी ॥ ७ ॥

इंगालं अग्गिणं अच्चिं, अलायं वा स जोइअं ॥ न उंजिज्जा न घट्टिज्जा, नो णं निवावए मुणी ॥ ८ ॥

तादिअंटेण पत्तेण, साहाए विहुणेण वा ॥ न वीइज्ज अप्पणो कायं, वाहिरं वा वि पुग्गलं ॥ ९ ॥

७१४ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह भाग तेतालीस-(४३)-मा.

तणरुक्कं न ठिंदिजा, फलं मूलं च कस्स ई ॥ आमगं विविहं वीअं, मणसा वि ण पण्ण ॥ १० ॥
 गहणेषु न चिचिजा, बीएसु हरिएसु वा ॥ उदगंमि तथा निच्चं, उत्तिंगपण्णेषु वा ॥ ११ ॥
 तसे पाणे न हिंसिजा, वाया अणुव कम्मणा ॥ उवरत्तं सवन्नूएसु, पासेज्ज विविहं जगं ॥ १२ ॥
 अठ सुहुमाइ पेहाए, जाइं जाणित्तु संजए ॥ दयाहिगारी नूएसु, आस चिठ सएहि वा ॥ १३ ॥
 कयराइं अठ सुहुमाइं, जाइं पुत्तिज्ज संजए ॥ इमाइं ताइं मेहावी, आइखिज्ज विअरुक्कणो ॥ १४ ॥
 सिणेहं पुप्फसुहुमं च, पाणुत्तिंगं तहेव य ॥ पण्णं वीअहरिअं च, अंडसुहुमं च अठमं ॥ १५ ॥
 एवमे आणि जाणित्ता, सवन्नावेण संजए ॥ अप्पमत्तो जए निच्चं, सविंदिअसमाहिए ॥ १६ ॥
 धुवं च पडिदेहिजा, जोगसापायकंबलं ॥ सिज्जमुच्चारनूमिं च, संथारं अणुवासणं ॥ १७ ॥
 उच्चारं पासवणं, खेदं सिंघाणजद्धिअं ॥ फासुअं पडिदेहित्ता, परिगविज्ज संजए ॥ १८ ॥
 पविसित्तु परागारं, पाण्णो नोअणस्स वा ॥ जयं चिठे मिअं चासे, न य रूवेसु मणं करे ॥ १९ ॥
 बहुं सुणेहि कन्नेहिं, बहुं अण्णीहिं पिण्णइ ॥ नय दिठं सुअं सबं, जिस्सू अरुक्कामरिहई ॥ २० ॥
 सुअं वा जइ वा दिठं, न दविज्जोवघाइअं ॥ न य केण उवाएणं, गिहिजोगं समायरे ॥ २१ ॥
 निचाणं रसनिज्जुदं, जहगं पावगं ति वा ॥ पुठो वा वि अपुठो वा, दाज्जादाज्जं न निदिसे ॥ २२ ॥
 न य नोअणंमि गिज्जो, चरे उंठं अयंपिरो ॥ अफासुअं न जुंजिजा, कीअमुद्देसिआहडं ॥ २३ ॥
 सं निहिं च न कुविजा, अणुमायं पि संजए ॥ मुहाजीवी असंबद्धे, हविज्ज जगनिस्सिए ॥ २४ ॥
 दूहवित्ती सुसंतुठे, अप्पिण्णे सुहरे सिआ ॥ आसुरत्तं न गहिजा, सुच्चा णं जिणसासणं ॥ २५ ॥
 कन्नसुरकेदिं सहेहिं, पेमं नाज्जिनिवेसए ॥ दारुणं कक्कसं फासं, काएण अहिआसए ॥ २६ ॥
 खुहं पिवासं दुस्सिज्जं, सीउन्हं अरइं जयं ॥ अहिआसे अवहिउं, देहदुरकं महाफलं ॥ २७ ॥
 अत्थं गयंमि आइच्चे, पुरत्था अ अणुगए ॥ आहारमाइयं सबं, मणसा विणा पण्ण ॥ २८ ॥
 अत्तिंतिणे अचवत्ते, अप्पजासी मिआसणे ॥ हविज्ज उअरे दंते, थोवं दण्डुं न खिसए ॥ २९ ॥
 न बाहिरं परिजवे, अत्ताणं न समुक्कसे ॥ सुअदाजे न मज्जिजा, जच्चा तवस्सिबुद्धिए ॥ ३० ॥
 से जाणमजाणं वा, कइ आहम्मिअं पयं ॥ संवरे खिप्पमप्पाणं, वीअं तं न समायरे ॥ ३१ ॥
 अणायारं परक्कम्मं, नेव गूहे न निन्हवे ॥ सुई सया वियडजावे, असंसत्ते जिइंदिए ॥ ३२ ॥
 अमोहं वयणं कुजा, आयरिअस्स महप्पणो ॥ तं परिगिष्ण वायाए, कम्मणा उववायए ॥ ३३ ॥
 अधुवं जीविअं नच्चा, सिद्धिमगं विआणिआ ॥ विणिअट्ठिज्ज जोगेसु, आउं परिमिअप्पणो ॥ ३४ ॥
 वलं थामं च पेहाए, सज्जामारुग्गमप्पणो ॥ खित्तं कालं च विज्जाय, तहप्पाणं निजुंजए ॥ ३५ ॥
 जरा जाव न पीडेई, वाही जाव न वडुई ॥ जाविंदिआ न हायंति, ताव धम्मं समायरे ॥ ३६ ॥
 कोहं माणं च मायं च, दोज्जं च पाववडुणं ॥ वमे चत्तारि दोसे उ, इच्छंतो हिअमप्पणो ॥ ३७ ॥
 कोहो पीइं पाणासेई, माणो विणयनासणो ॥ माया मित्ताणि नासेई, दोज्जो सबविणासणो ॥ ३८ ॥
 उवसमेण हणे कोहं, माणं महवया जिणे ॥ मायामज्जवजावेन, दोज्जं संतोसत्तं जिणे ॥ ३९ ॥
 कोहो अ माणो अ अणिग्गहीआ, माया अ दोज्जो अ पवडुमाणा ॥
 चत्तारि एए कसिणा कसाया, सिंचंति मूलाइ पुण्णवस्स ॥ ४० ॥
 रायणि एसु विणयं पजंजे, धुवसीलयं सययं न हावइजा ॥
 कुम्मुव अण्णीणपदीणगुत्तो, परक्कमिजा तवसंजमंमि ॥ ४१ ॥

निदं च न बहु मज्जिजा, सप्पहासं विवज्जए ॥ मिहो क्कहाहिं न रमे, सप्रायंमि रत्तं सया ४२ ॥
 जोगं च समणधम्मंमि, जुंजे अनलसोधुवं ॥ जुत्तो अ समणधम्मंमि, अठं दहइ अणुत्तरं ॥ ४३ ॥

इहलोगपारत्तहिअं, जेणं गच्छई सुगई ॥ बहुस्सुअं पञ्जुवासिजा, पुच्छिज्जविण्णिअं ॥ ४४ ॥
हत्तं पायं च कायं च, पण्णिहाय जिइंदिए ॥ अह्णीणगुत्तो निसिए, सगासे गुरुणो मुणी ॥ ४५ ॥
नं परकळं न पुरळं, नेव किच्चाण पिळळं ॥ न य उरं समासिजा, चिच्छिजा गुरुणंतिए ॥ ४६ ॥
अपुच्छिळं न चासिजा, चासमाणस्स अंतरा ॥ पिच्छिमंसं न खाईजा, मायामोसं विवज्जाए ॥ ४७ ॥
अप्पतिअं जेण सिआ, आसु कपिज्जा वा परो ॥ सबसो तं न चासिजा, चासं अहिअगामिणिं ॥ ४८ ॥
दिठं जिअं असंदिअं, पडिपुअं विअं जिअं ॥ अयंपिरमाणुविग्गं, चासं निसिर अत्तवं ॥ ४९ ॥
आयारपन्नत्तिघरं, दिच्छिवायमहिज्जगं ॥ वायविरकत्तिअं नच्चा, न तं उवहसे मुणी ॥ ५० ॥
नरकत्तं सुमिणं जोगं, निमित्तं मंतजेसजं ॥ गिरिणो तं न आईरके, जूआहिगरणं पयं ॥ ५१ ॥
अन्नं पगडं दयणं, चईज्ज सयणासणं ॥ उच्चार जूमिसंपन्नं, ईह्णीपसुविवज्जिअं ॥ ५२ ॥
विवित्ता अ जवे सिजा, नारीणं न दवे कहं ॥ गिरिसंथवं न कुजा, कुजा साहूहिं संथवं ॥ ५३ ॥
जहां कुक्कुडपोअस्स, निच्चं कुल्लदळं जयं ॥ एवं खु वंजयारिस्स, ईह्णीविग्गहळं जयं ॥ ५४ ॥
चित्तजित्तिं न निष्णाए, नारिं वा सुअदंकिअं ॥ जरकरं पिव दणूणं, दिठिं परिसमाहरे ॥ ५५ ॥
हत्तपायपदिच्छिन्नं, कन्ननासविगप्पिअं ॥ अवि वाससयं नारिं, वंजयारी विवज्जाए ॥ ५६ ॥
विज्जसा इहिसंसग्गो, पणीअं रसजोअणं ॥ नरस्सत्त गवेसिस्स, विसं ताल्लउरं जहा ॥ ५७ ॥
अंगपच्चंगसंठाणं, आरुद्धविअपेहिअं ॥ इह्णीणं तं न निष्णाए, कामरागविवट्ठणं ॥ ५८ ॥
विसएसु मणुत्तेसु, पेमं नाज्जिनिवेसए ॥ अण्णिच्चं तेसिं विन्नाय, परिणामं पुग्गत्ताए य ॥ ५९ ॥
योग्गत्ताणं परीणामं, तेसिं नच्चा जहा तहा ॥ विणीअतिण्हो विहरे, सीइज्जएण अप्पणा ॥ ६० ॥
जाइ सच्चाइ निरकंतो, परिआयणाणमुत्तमं ॥ तमेव अणुपालिजा, गुणे आयरिअसंमए ॥ ६१ ॥

तवं चिमं संजमजोगयं च, सप्रायजोगं च सया अहिच्छिए ॥

सुरे व सेणाइ समत्तमाउहे, अत्तमप्पणो होइ अदं परेसिं ॥ ६२ ॥

सप्रायसप्राणरयस्स ताइणो, अपावजावस्स तवे रयस्स ॥

विसुअइ जं सि मलं करे कडं, समीरिअं रूपमलं व जोइणा ॥ ६३ ॥

से तारिसे डुरकसहे जिइंदिए, सुएण जुत्ते अममे अकिंचणे ॥

विरायइ कम्मघणंमि अवगए, कसिणअपुडावगमे व चंदिमि ॥ त्तिवेमि ॥ ६४ ॥

॥ इति आचारपणिही णाम अप्पयणं संमत्तं ॥ ८ ॥

॥ अथ विनयसमाधिनामकनवमाध्ययने प्रथमोद्देशकः ॥

अंजा व कोहा व मयप्पमाया, गुरुस्सगासे विणयं न सिरके ॥

सो चेव उ तस्स अज्जुजावो, फलं व कीअस्स वहाय होइ ॥ १ ॥

जे आवि मंदित्ति गुरुं वइत्ता, डहरे इमे अप्पसुअत्ति नच्चा ॥

हीदंति मित्थं पडिवज्जमाणा, करंति आसायए ते गुरुणं ॥ २ ॥

पगइइ मंदा वि ज्वंति एगे, रुहरा वि अ जे सुअवुज्जोववेअ ॥

आयारमंतो गुणसुच्छिअप्पा, जे हीदिआ सिहिरिव चास कुजा ॥ ३ ॥

जे आवि नागं महरं ति नच्चा, आसायए से अहिआय होइ ॥

एवायरिअंपि हु हीदयंतो, निअत्तइ जाइपहं खु मंदो ॥ ४ ॥

आसिविसो वा वि परं सुरुणे, किं जीवनासाउ परं नु कुजा ॥

आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अवोहिअोसायए नत्थि मुक्को ॥ ५ ॥

जो पावगं जद्विअमवक्कमिजा, आसीविसं वा वि हु कोवइजा ॥
जो वा विसं खायइ जीविअणी, एसोवमासायणया गुरूणं ॥ ६ ॥
सिआ हु से पावय नो डहिजा, असीविसो वा कुविउं न चरके ॥
सिआ विसं हावहलं न मारे, न आ वि मुस्को गुरुहीदणाए ॥ ७ ॥
जो पवयं सिरसा जित्तुमिन्ने, सुत्तं व सीहं पडिवोहइजा ॥
जो वा दए सत्तिअग्गे पहारं, एसोवमासायणया गुरूणं ॥ ८ ॥
सिआ हु सीसेण गिरिं पि जिंदे, सिआ हु सीहो कुविउं न चरके ॥
सिआ न जिंदिजा व सत्तिअग्गं, न आवि मुस्को गुरुहीदणाए ॥ ९ ॥
आयरिअपाया पुण अप्पसन्ना, अबोहिआसायण नत्थि मुस्को ॥
तम्हा अणावाहसुहाजिकंखी, गुरुप्पसायाज्जिमुहो रमिजा ॥ १० ॥
जाहाहिअग्गीजदणं नमंसे, नाणाहुईमंतपयाजिसित्तं ॥
एवायरिअं उवचिउइजा, अणंतनाणोवगउं वि संतो ॥ ११ ॥
जस्संतिए धम्मपयाइ सिरके, तस्संतिए वेणइयं पउंजे ॥
सक्कारए सिरसा पंजलीउं, कायगिरा जो मणसा अ निच्चं ॥ १२ ॥
दजा दया संजमबंजचेरं, कद्धाणजागिस्स विसोहिवाणं ॥
जे मे गुरू सययमणुसासयंति, तेहिं गुरू सययं पूअयामि ॥ १३ ॥
जहा निसंते तवणच्चिमादी, पजासइ केवलचारहं तु ॥
एवायरिउं सुअसीलबुद्धिए, विरायइ सुरमझे व इंदो ॥ १४ ॥
जहा ससी कोमुइजोगजुत्तो, नखत्तारागणपरिवुडप्पा ॥
खे सोहई विमदो अप्रमुक्के, एवं गणी सोहइ जिस्कुमझे ॥ १५ ॥
महागरा आयरिआ महेसी, समाहिजोगे सुअसीलबुद्धिए ॥
संपाविउकामे अणुत्तराइं, आराहए तोसइ धम्मकामी ॥ १६ ॥
सुच्चाण मेहावि सुजासिआइं, सुस्सूसए आयरिअप्पमत्तो ॥
अराहइत्ता ए गुणे अणेगे, से पावइ सिद्धिमणुत्तरं ॥ तिवेमि ॥ १७ ॥

॥ इति विणयसमाहीए पढमो उद्देशो सम्मत्तो ॥

॥ अथ विनयसमाध्यध्ययने द्वितीय उद्देशः ॥

मूलाउ खंधप्पज्जवो दुमस्स, खंधाउ पत्था समुविंति साहा ॥

साहप्पसाहा विरुहंति पत्ता, तउं सि पुप्फं अ फलं रसो अ ॥ १ ॥

एवं धम्मस्स विणउं, मूलं परमो अ से मुस्को ॥ जेण कित्तिं सुअं सिग्धं, नीसेसं चाज्जिगहइ ॥ २ ॥

जे अ चंडे मिए अक्के, दुवाई नियडी सद्धे ॥ बुद्धइ से अविणीअप्पो, कठं सोअगयं जहा ॥ ३ ॥

विणयंमि जो उवाएणं, चोइउं कुप्पई नरो ॥ दिवं सो सिरिमिज्जांतिं, दंडेण पडिसेहए ॥ ४ ॥

तहेव अविणीअप्पा, उववप्पा हया गया ॥ दीसंति उहमेहंता, आज्जिउंगमुवठिआ ॥ ५ ॥

तहेव सुविणीअप्पा, उववप्पा हया गया ॥ दीसंति सुहमेहंता, इद्धिं पत्ता महायसा ॥ ६ ॥

तहेव अविणीअप्पा, लोगंमि नरनारीउं ॥ दीसंति उहमेहंता, णाया ते विगलिंदिआ ॥ ७ ॥

दंडन्तअपरिक्कन्ना, असप्रवयणेहि अ ॥ कलुणा विवज्जंदा, खुप्पिवासपरिग्गया ॥ ८ ॥

तहेव सुविणीअप्पा, लोगंसि नरनारीउं ॥ दीसंति सुहमेहंता, इद्धिं पत्ता महायसा ॥ ९ ॥

तहेव अविणीअप्पा, देवा जरका अ गुप्पगा ॥ दीसंति सुहमेहंता, आजिउंगमुवच्छिआ ॥ १० ॥
 तहेव सुविणीअप्पा, देवा जरका आ गुप्पगा ॥ दीसंति सुहमेहंता, इड्ढिं पत्ता महायसा ॥ ११ ॥
 जे आयरिअउवप्पायाणं, सुस्सूसावयणंकरे ॥ तेसिं सिरका पवड्ढंति, जलसित्ता इव पायवा ॥ १२ ॥
 अप्पण्णा परा वा, सिप्पा णेउणिआणि अ ॥ गिहिणो उवचोगा, इहदोगस्स कारणा ॥ १३ ॥
 जेण बंधं वहं घोरं, परिआवं च दारुणं ॥ सिरकमाणा निअहंति, जुत्ता ते ललिइंदिआ ॥ १४ ॥
 ते वि तं गुरु पूअंति, तस्स सिप्पस्स कारणा ॥ सक्कारंति नसंति, तुत्ता निहेसवत्तिणो ॥ १५ ॥
 किं पुणं जे सुअग्गाही, अणंतहिअकामए ॥ आयरिआ जं वए जिक्खू, तम्हा तं नाइवत्तए ॥ १६ ॥
 नीअं सिज्जं गइं ठाणं, नीअं च आसणाणि अ ॥ नीअं च पाए वंदिज्जा, नीअं कुज्जा अ अंजलिं ॥ १७ ॥
 संघट्टत्ता काएणं, तहा उवहिणामवि ॥ खमेह अवराहं मे, वइज्ज न पुणुत्ति अ ॥ १८ ॥
 दुग्गठं वा पउणं, चोइउं वहइं रहं ॥ एवं दुबुद्धिं किच्चाणं, वुत्तो वुत्तो पकुवइं ॥ १९ ॥
 “आलवंते लवंते वा, न निसिज्जइ पस्सिणो ॥ मुत्तूण आसणं धीरो, सुस्सूसाए पडिस्सुणो ” ॥
 कालं उदोवयारं च, पडिलेहित्ता ए हेउहिं ॥ तेण तेण उवाएणं, तं तं संपन्निवायए ॥ २० ॥
 विवत्ती अविणीअस्स, संपत्ती विणिअस्स य ॥ जस्सेह दुहउं नायं, सिरकं से अजिगन्नइ ॥ २१ ॥

जे आवि चंडे मइइड्ढिगारवे, पिसुणे नरे साहसहीणपेसणे ॥

अदिठधम्मे विणए अकोविए, असंविजागी न हु तस्स मुक्को ॥ २२ ॥

निहेसवत्ती पुण जे गुरुणं, सुअत्थधम्मा विणयंमि कोविआ ॥

तरित्तु ते उधमिणं दुरुत्तरं, खवित्तु कम्मं गइमुत्तमं गय ॥ त्तिवेमि ॥ २३ ॥

॥ इति विणयसमाहिअप्रयणे वीउं उद्देशो सम्मत्तो ॥ २ ॥

॥ अथ विणयसाहिअध्भयणे तृतीय उद्देशः प्रारभ्यते ॥

आयरिअ अग्निमिवाहिअग्गी, सुस्सूसमाणो पस्सिजागरिज्जा ॥

आलोइअं इंगिअमेव नच्चा, जो उदमाराहइं स पुज्जो ॥ १ ॥

आयारमठा विणयं पउंजे, सुस्सूसमाणो परिगिप्प वक्कं ॥

जहोवइं अजिकंखमाणो, गुरुं च नासायइं स पुज्जो ॥ २ ॥

रायणिपसु विणयं पउंजे, डहरा वि अ सुअ परिआय जिजा ॥

नीचत्तणे वट्टइ सच्चवाई, उवायणं वक्ककरे स पुज्जो ॥ ३ ॥

अनायउंठं चरइं विसुअं, जवणण्या सुआणं च निच्चं ॥

अलङ्कुअं नो परिदेवइज्जा, लङ्कुं न विकउइं स पुज्जो ॥ ४ ॥

संथारसिज्जासणत्तपाणे, अप्पिन्नया अइलात्ते वि संते ॥

जो एवमप्पाणजितोसइज्जा, संतोसपाहन्नरए स पुज्जो ॥ ५ ॥

सक्का सहेउं आसाइ कंटया, अउंमया उउहया नरेणं ॥

अणासए जो उ सहिज्ज कंटए, वइमए कन्नसरे स पुज्जो ॥ ६ ॥

मुहुत्तउरुका उ हवंति कंटया, अउंमया ते वि तउं सुउअरा ॥

वायाउरुत्ताणि उरुअराणि, वेराणुवंधीणि महप्रयाणि ॥ ७ ॥

समावयंता वयणाजिघाया, कन्नंगया दुम्मणिअं जणंति ॥

धम्मत्ति किच्चा परमगसूरे, जिइंदिए जो न्हइं स पुज्जो ॥ ८ ॥

अवन्नवायं च परम्महस्स, पच्चरकउं पस्सिणीअं च ज्ञासं ॥

उंहारणिं अप्पिअकारणिं च, जासं न जासिजा सया स पुजो ॥ ए ॥
 अदोत्रुए अकुहए अमाई, अपिसुणे आवि अदीएवित्ती ॥
 मो जावए नो विअ जाविअप्पा, अकोउहद्वे अ सया स पुजो ॥ १० ॥
 गुणेहिं साहू अगुणेहिं साहू, गिण्हाहि साहू गुण मुंचसाहू ॥
 विआणिआ अप्पंगमप्पएणं, जो रागदोसेहिं समो स पुजो ॥ ११ ॥
 तहेव महरं च महद्वगं वा, इत्थी पुमं पवइअं गिहिं वा ॥
 नो हीवए नो वि अ खिसइजा, थंअं च कोहं च चए स पुजो ॥ १२ ॥
 जे माणिआ सययं माणयंति, जात्तेण कन्नं व निवेसयंति ॥
 ते माणए माणरिहे तवस्सी, जिइंदिए सच्चरए स पुजो ॥ १३ ॥
 तेसिं गुरूणं गुणसायराणं, सुच्चा ए मेहावि सुजासिआइं ॥
 चरे मुणी पंचरए तिगुत्तो, चउक्कसायावगए स पुजो ॥ १४ ॥
 गुरुमिह सययं पदिअरिअ सुणी, जिणमयनिउणे अजिगमकुसले ॥
 धुणिअ रयमलं पुरेकडं, जासुरमउलं गइं वइ ॥ त्ति वेमि ॥ १५ ॥

॥ इति विणयसमाहीए तइउ उहेसो सम्मत्तो ॥ ३ ॥

॥ अथ विणयसमाहिअज्झयणे चतुर्थ उद्देशः प्रारभ्यते ॥ ४ ॥

सुअं मे आउसं तेणं जगवया एवमरकायं, इह खलु थेरेहिं जगवंतेहिं अत्तारि विणयसमाहि-
 गाणा पन्नत्ता, कयरे खलु ते थेरेहिं जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिगाणा पन्नत्ता, इमे खलु
 ते थेरेहिं जगवंतेहिं चत्तारि विणयसमाहिगाणा पन्नत्ता, तं जहा, विणयसमाही, सुअसमाही,
 तवसमाही, आयारसमाही ॥

विणए सुए अ तवे, आयरे निच्च पंडिआ ॥ अजिरामयंति अप्पाणं, जे जवंति जिइंदिआ ॥ १ ॥

चउविहा खलु विणयसमाही, तंजहा, अणुसासिज्जंतो सुस्सूसइ, सम्मं पक्खिज्जइ, वयमाराइइ,
 नय जवइ अत्तसंपग्गहिए, चउत्थं पयं जवइ, जवइ अ इत्थ सिदोगो ॥

पेहेइ हिआणुसासणं, सुस्सूसइ तं च पुणो अहिचिए ॥ न य माणमएण मज्जइ, विणयसमाहिआययचिए ॥

चउविहा खलु सुअसमाही जवइ, तं जहा सुअं मे जविस्सइ त्ति अप्पाइअवयं जवइ, एगग्ग-
 चित्तो जविस्सामि त्ति अप्पाइअवयं जवइ, अप्पाणं ठावइस्सामि त्ति अप्पाअवयं जवइ ठिउं,
 परं ठावइस्सामि त्ति अप्पाइअवयं जवइ, चउत्थं पयं जवइ, जवइ अ इत्थ सिदोगो ॥

नाणमेगग्गचित्तो अ, ठिउं अ ठावइ परं ॥ सुआणि अ अहिजित्ता, रउं सुअसमाहिए ॥ ३ ॥

चउविहा खलु तवसमाही जवइ, तं जहा नो इहदोगच्याए तवमहिचिजा, नो परदोगच्या-
 याए तवमहिचिजा, नो कित्तिवन्नसधसिदोगच्याए तवमहिचिजा, नन्नत्थ निज्जरच्याए तवम-
 हिचिजा, चउत्थं पयं जवइ, जवइ अ इत्थ सिदोगो ॥

विविहगुणतवोरए, निच्चं जवइ निरासए निज्जरचिए ॥ तवसा धुणइ पुराणपावगं, जुत्तो सया तवसमाहिए

चउविहा खलु आयारसमाही जवइ, तं जहा नो इहदोगच्याए आयारमहिचिजा, नो पर-
 दोगच्याए आयारमहिचिजा, नो कित्तिवन्नसधसिगोच्याए आयारमहिचिजा, नन्नत्थ
 आरहंतेहिं हेउहिं आयारमहिचिजा, चउत्थं पयं जवइ, जवइ अ इत्थ सिदोगो ॥

जिणवयणरए अतिंतिणे, पडिपुन्नायइ माययचिए ॥ आयारसमाहिसंबुडे, जवइ अ दंते जावसंधए ॥ ५ ॥

दशवैकालिकसूत्रपाठ.

७१९

अग्निगम चजरो समाहिर्त्तं, सुविसुद्धो सुससमाहिअप्पत्तं ॥

विजलहिअं सुहावहं पुणो, कुवइ अ सोपयखेममप्पणो ॥ ६ ॥

जाइमरणत्तं मुच्चइ, इत्थंथं च चएइ सबसो ॥ सिद्धे वा हवइ सासणे, देवे वा अप्परए महड्डिए ॥ त्तिवेमि ॥

॥ चत्तओ उहेसो सम्मत्तो ॥ ४ ॥

॥ विणयसमाहीणाअप्पयणं सम्मत्तं ॥ ९ ॥

॥ अथ दशभं सभिक्षवध्ययनं प्रारभ्यते ॥

निरकम्म माणाइ अ बुद्धवयणे, निच्चं चित्तसमाहिर्त्तं हविज्जा ॥

इत्थीण वसं न आवि गत्ते, वंतं नो पन्निआयइ जे स त्तिरक्कू ॥ १ ॥

पुढविं न खणे न खणावए, सीत्तदगं न पिए न पिआवए ॥

अगणि सत्थं जहा सुनिसिअं, तं न जले न जलावए जे स त्तिरक्कू ॥ २ ॥

अनिलेण न वीए वीयावए, हरियाणि न हिंदे न हिंदावए ॥

वीआणि सया विवज्जयंतो, सच्चित्तं नाहारए जे सत्तिरक्कू ॥ ३ ॥

वहणं तसथावराण होइ, पुढवीतणकणनिस्सिआणं ॥

तम्हा उहेसिअं न चुंजे, नो वि पंए न पयावए जे स त्तिरक्कू ॥ ४ ॥

रोइअ नायपुत्तवयणे, अत्तसमे मज्जिज्जा षण्पि काए ॥

पयं च फासे महवयाइं, पंचासवसंवरे जे स त्तिरक्कू ॥ ५ ॥

अत्तारि वमे सया कसाए, धुवजोगी हविज्जा बुद्धवयणे ॥

अहणे निज्जायरुपवरयए, गिहिजोगं परिवज्जए जे स त्तिरक्कू ॥ ६ ॥

सम्मदिठी सया अमूढे, अहि हु नाणे तवे संजमे अ ॥

तवसा धुणइ पुराणपावगं, मणवयकायसुसंबुडे जे स त्तिरक्कू ॥ ७ ॥

तहेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमं साइमं लज्जित्ता ॥

होही अणे सुए परे वा, तं न निहे न निहावए जे स त्तिरक्कू ॥ ८ ॥

तहेव असणं पाणगं वा, विविहं खाइमसाइमं लज्जित्ता ॥

ठंदिअ साहम्मिआण चुंजे, चुच्चा सप्पायरए जे स त्तिरक्कू ॥ ९ ॥

न य वुग्गहिअं कहं कहिज्जा, न य कुप्पे निहुइंदिए पसंते ॥

संजमधुवजोगजुत्ते, उवसंते उवहेडए जे स त्तिरक्कू ॥ १० ॥

जो सहइ हु गामकंटए, अक्कोसपहारतज्जणात्तं अ ॥

जयजेरवसहसप्पहासे, समसुहउरकसहे अ जे स त्तिरक्कू ॥ ११ ॥

पडिमं पन्निवज्जिआ मसाणे, नो जायए जयजेरवाइं दिअस्स ॥

विविहगुणतवोरए अ निच्चं, न सररीं आत्तिकंखए जे स त्तिरक्कू ॥ १२ ॥

असइं वोसठ्ठत्तदेहे, अकठे व हए लूसिए वा ॥

पुढविसमे मुणी हविज्जा, अनियाणे अक्कोउहत्ते जे स त्तिरक्कू ॥ १३ ॥

अत्तिरक्कू काएण परीसहाइं, समुद्धरे जाइपहाउ अप्पयं ॥

विइत्तु जाइमरणं महप्पयं, तवे रए सामणिए जे स त्तिरक्कू ॥ १४ ॥

हत्थसंजए पायसंजए, वायसंजए संजइंदिए ॥

अप्परए सुसमाहिअप्पा, सुत्तत्थं च विआणइ जे स त्तिरक्कू ॥ १५ ॥

उवाहिंमि अमुञ्चिए अगिद्धे, अत्रायउंठं पुलनिप्पुदाए ॥
 कयविक्रयसंनिहिउं विरए, सवसंगावगए अ जे स जिस्कू ॥ १६ ॥
 अलोदजिस्कू न रसेसु गिप्पे, उंठं अरे जीविअनाजिकंखी ॥
 इहिं च सक्कारणपूअणं च, चए विअप्पा अण्हि जे स जिस्कू ॥ १७ ॥
 न परं वइजासि अयं कुसीदो, जेणं च कुप्पिजा न तं वइजा ॥
 जाणिए पत्तेअं पुन्नपावं, अत्ताणं न समुक्कसे जे स जिस्कू ॥ १८ ॥
 न जाइमत्ते न य रूवमत्ते, न दाजमत्ते न सुएण मत्ते ॥
 जयाणि सवाणि विवजइत्ता, धम्मप्राणरए जे स जिस्कू ॥ १९ ॥
 पवेअए अज्जपयं महामुणी, धम्मे षिउं ठावयइ परं पि ॥
 निस्कम्म वज्जिजा कुसीदलिंगं, न आवि हासंकुहए जे स जिस्कू ॥ २० ॥
 तं देहवासं असुइं असासयं, सया चए निच्चहिअठिअप्पा ॥
 षिंदित्तु जाइमरणस्स बंधणं, उवेइ जिस्कू अपुणागमं गइं ॥ त्तिवेमि ॥ २१ ॥
 ॥ इति सजिस्कूअध्रयणं दसमं संमत्तं ॥ १० ॥

॥ अथ श्री दशवैकालिके प्रथमा चूलिका ॥

इह खलु ज्ञो पवइएणं उप्पन्नदुस्केणं संजमे अरइसमावन्नचित्तेणं उहाणुप्पेहिणा अणोहाइएणं
 एव हयरस्सिगयंकुसपोयपकागाजूआइं इमाइं अचारस ठाणाइं सम्मंसपन्निदोहिअवाइं जवंति ॥
 तं जहा हं ज्ञो दुस्सजाइं दुप्पजीवी ॥ १ ॥ दहुसगा इत्तरिआ गिहीणं कामजोगा ॥ २ ॥
 जुज्जो अ सायबहुदा मणुस्सा ॥ ३ ॥ इमे अ मे दुस्के न चिरकादोवचाइ जविस्सइ ॥ ४ ॥
 उमजणपुरक्कारे ॥ ५ ॥ वंतस्स य पडिआयणं ॥ ६ ॥ अहरगइवासो-वसंपया ॥ ७ ॥ दुह्वहे खलु ज्ञो
 गिहीणं धम्मे गिह्वासमप्पे वसंताणं ॥ ८ ॥ आयंके से वहाय होइ ॥ ९ ॥ संकप्पे से वहाय होइ
 ॥ १० ॥ सोवक्केसे गिह्वासे, निरुवक्केसे परिआए ॥ ११ ॥ बंधे गिह्वासे, मुक्के परिआए ॥ १२ ॥
 सावजे गिह्वासे, अणवजे परिआए ॥ १३ ॥ बहुसाहारणा गिहीणं कामजोगा ॥ १४ ॥ पत्तेअं
 पुन्नपावं ॥ १५ ॥ अण्णिच्चे खलु ज्ञो मणुस्काण जीविए कुसग्गजदविंदुचंचले ॥ १६ ॥ बहं च खलु
 ज्ञो पावं कम्मं पगमं ॥ १७ ॥ पावाणं च खलु ज्ञो कमाणं कम्माणं कविं दुच्चिन्नाणं दुप्पनि-
 कंताणं वेइत्ता मुक्को नत्थि अवेइत्ता तवसा वा जोसइत्ता ॥ १८ ॥ अचारसमं पयं जवइ ॥
 जवइ अ इत्थ सिदोगो ॥

जया य चयइ धम्मं, अणज्जो जोगकारण ॥ से तत्थ मुञ्चिए बादे, आयइं न वबुद्धइ ॥ १ ॥
 जया उहाविउं होइ, इंदो वा पन्निउं ठमं ॥ सवधम्मपरिअणो, स पन्ना परितप्पइ ॥ २ ॥
 जया अ वंदिमो होइ, पन्ना होइ अवंदिमो ॥ देवया व चुआ ठाणा, स पन्ना परितप्पइ ॥ ३ ॥
 जया अ पूइमो होइ, पन्ना होइ अपूइमो ॥ राया व रज्जपप्पणो, स पन्ना परितप्पइ ॥ ४ ॥
 जया अ माणिमो होइ, पन्ना होइ अमाणिमो ॥ सिठि व कब्बमे बूढो, स पन्ना परितप्पइ ॥ ५ ॥
 जया अ थेरउं होइ, समइकंतजुवणो ॥ महु व गदिं गदित्ता, स पन्ना परितप्पइ ॥ ६ ॥
 जया अ कुकुमुंस्स, कुतत्तीहिं विहम्मइ ॥ हत्थी व बंधणे बज्जो, स पन्ना परितप्पइ ॥ ७ ॥
 पुत्तदारंपरीकिन्नो, मोहसं ताणसंतउं ॥ पंकोसन्नो जहा नागो, स पन्ना परितप्पइ ॥ ८ ॥
 अज्ज आहं गणी हुंतो, ज्ञाविअप्पा बहुस्सुउं ॥ जइ हं रमंतो परिआए, सामन्ने जिणदेसिए ॥ ९ ॥
 देवदोगसमाणो अ, परिआउं महेसिणं ॥ रयाणं अरयाणं च, महानरयसारिसो ॥ १० ॥

अथ दशवैकालिकसूत्रपाठः ।

७२१

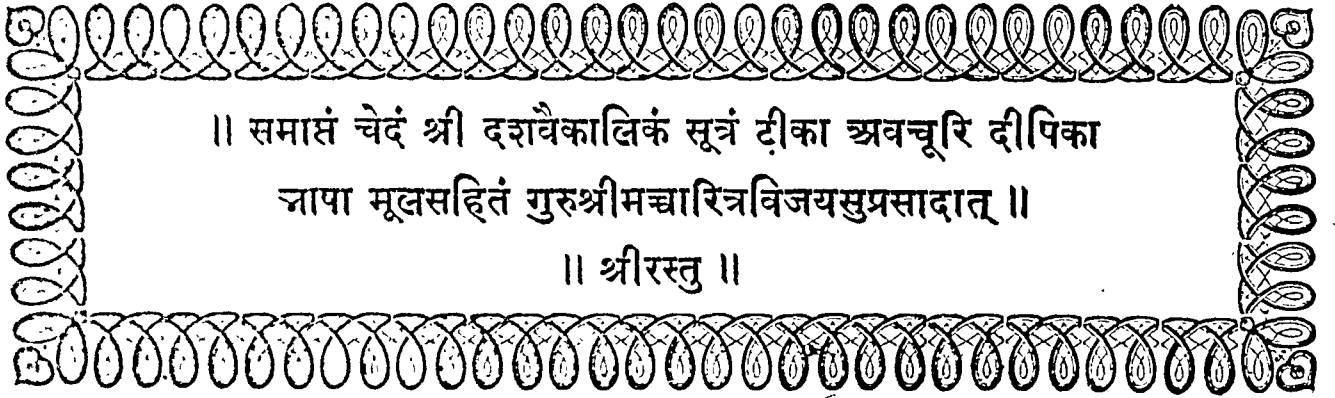
अमरोवमं जाणिअ सुक्कमुत्तमं ॥ रयाण परिआइं तहारयाणं ॥
 निरुत्तवमं जाणिअ दुक्कमुत्तमं, रमिज्जा तम्हा परिआइ पंडिए ॥ ११ ॥
 धम्माउ जठं सिरिउं ववेयं, जन्नगि विप्राअमिवप्पतेअं ॥
 हीलंति णं दुविहिअं कुसीदा, दादुद्धिअं घोरविसं व नागं ॥ १२ ॥
 इहेव धम्मो अयसो अकित्ती, दुन्नामधिज्जां च पिहुज्जाणंमि ॥
 चुअस्स धम्माउ अहम्मसेविणो, संजिन्नचित्तस्स य हिउत्तं गइ ॥ १३ ॥
 जुंजित्तु जोगाइं पसप्पचेअसा, तहाविहं कट्टु असंजमं वहुं ॥
 गइं च गह्वे अणिहिज्जाअं उहं, बोही अ से नो सुलहा पुणो पुणो ॥ १४ ॥
 इमस्स ता नेरइअस्स जंतुणो, उहोवणीअस्स किद्वेसवत्तिणो ॥
 पत्तिउवमं जिइइ सागरोवमं, किमंग पुण मइ इमं मणोउहं ॥ १५ ॥
 न मे चिरं दुक्कमिणं जविस्सइ, असासया जोगपिवास जंतुणो ॥
 न चे सरीरेण इमेणविस्सइ, अविस्सइ जीविअपज्जावेण मे ॥ १६ ॥
 जस्सेवमप्पा उ हविज्जा निउत्तिउं, चइज्जा देहं न हु धम्मसासणं ॥
 तं तारिसं नो पइलंति इंदिया, उविति वाया व सुदंसणं गिरिं ॥ १७ ॥
 इच्चेव संपस्सिअ बुद्धिमं नरो, आयं उवायं विविहं विआणिआ ॥
 काएण वाया अउ माणसेणं, तिगुत्ति गुत्तो जिणवयण महिउत्तिआसि ॥ त्तिवेमि ॥ १७ ॥
 ॥ इति रइवक्का पढमा चूला सम्मत्ता ॥

॥ अथ द्वितीया चूलिका ॥

चूलिअं तु पवरकामि, सुअं केवल्लिआसिअं ॥ जं सुणित्तु सुपुष्पाणं, धम्मे उप्पज्जाए मई ॥ १ ॥
 अणुसोअपत्तिअवहुज्जाणं मि, पडिसोअल्लदक्केणं ॥ पन्सोअमेव अप्पा, दायवो होउकामेणं ॥ २ ॥
 अणुसो असुहो लोउं, पन्सोउं आसवोसुविहिआणं ॥ अणुसो संसारोउं पडिसाउं तस्स उत्तारो ॥ ३ ॥
 तम्हा आयारपरकमेणं, संवरसमाहिवहुलेणं ॥ चरिआ गुणा अ नियमा, अ हुंति साहूण दच्छा ॥ ४ ॥
 अनिएअ वासो समुआणचरिआ, अन्नायउत्तं पयरिक्कया अ ॥
 अप्पोवही कलहविवज्जाणा अ, विहारचरिआ इसिणं पसत्था ॥ ५ ॥
 आइन्नउं माणविवज्जाणा अ, उंसन्नदिछाहडत्तपाणे ॥
 संसठक्कप्पेण चरिज्जा जिक्कू, तज्जायसंसठ जई जइज्जा ॥ ६ ॥
 अमज्जमंसासि अमह्वरीआ, अज्जिक्कणं निविगइं गया अ ॥
 अज्जिक्कणं काउसग्गकारी, सप्पायजोगे पयउं हविज्जा ॥ ७ ॥
 ण पडिन्नविज्जा सयणासणाइं, सिज्जां निसिज्जां तह जत्तपाणं ॥
 गामे कुद्वे वा नगरे व देसे, ममत्तजावं न कहिं पि कुज्जा ॥ ८ ॥
 गिहिणो वेआवमिअं न कुज्जा, अज्जिवायणवंदणपूअणं वा ॥
 असंकिद्विछेहिं समं सविज्जा, मुणी चरित्तस्स जउं न हाणी ॥ ९ ॥
 ण या लज्जेज्जा निउणं सहायं, गुणाहिअं वा गुणउं समं वा ॥
 इक्को वि पावाइं विवज्जायंतो, विहरिज्जा कामेसु असज्जमाणो ॥ १० ॥

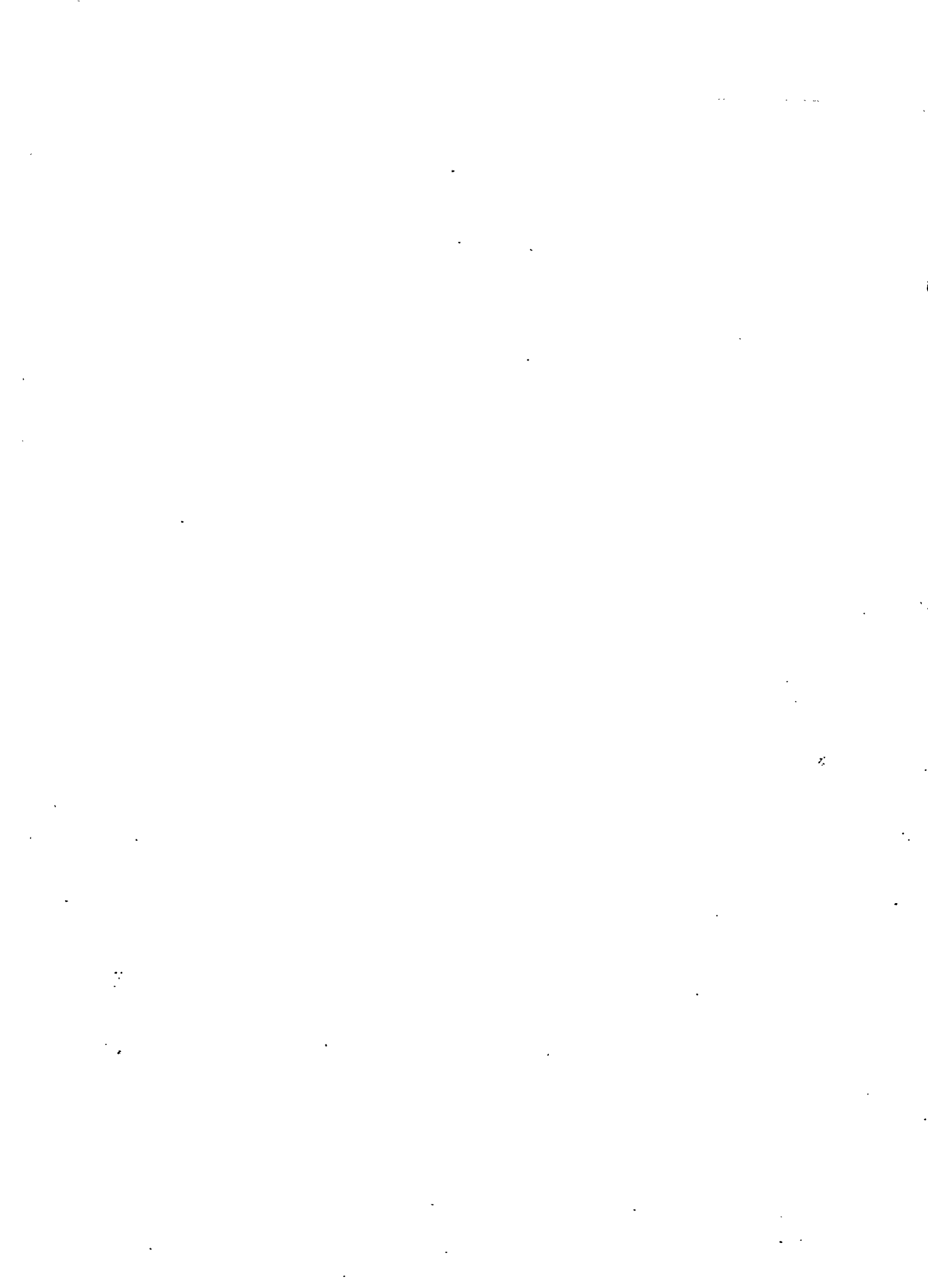
संवन्नरं वा वि परं पमाणं, बीअं च वासं न तहिं वसिजा ॥
सुत्तस्स मग्गेण चरिजा निरू, सुत्तस्स अत्थो जह आणवेइ ॥ ११ ॥
जो पुवरत्तावररत्तकाले, संपिरकइ अप्पगमप्पगेणं ॥
किं मे कडं किच्चमकिच्चसेस, किं सक्कणिज्जं न समायरामि ॥ १२ ॥
किं मे परो पासइ किंच अप्पा, किं वाहं खदिअं न विवज्जयामि ॥
इच्चेव सम्मं अणुपासमाणो, अणुगयं नो पडिबंध कुजा ॥ १३ ॥
जत्थेव पासे कइ दुप्पजत्तं, काएण वाया अडु माणसेणं ॥
तत्थेव धीरो पफिसाहरिजा, आइन्नजं खिप्पमिव खलीणं ॥ १४ ॥
जस्सेरिसा जोग जिइदिअस्स, धिइमजं सप्पुरिसस्स निच्चं ॥
तमाहु लोए पफिबुज्जजीवी, सो जीअइ संजमजीविणं ॥ १५ ॥
अप्पा खलु सइ पर ररिअवो, सविंदिणहिं सुसमाहिणहिं ॥
अररिअजं जाइपहं जवेइ, सुररिअजं सवडुहाण मुच्चइ ॥ त्तिवेमि ॥ १६ ॥
॥ इति विवित्तचरिआ बीआ चूला सम्मत्ता ॥ १ ॥
॥ इइ दसवेआलिअं मूलसुत्तं संमत्तं ॥

हीनपुण्या न पश्यंति, रागांधास्तत्वसंस्थितिम् ॥ दात्रेऽदात्रफलं चैव, दात्रंते ते नराधमाः ॥ १ ॥

॥ समाप्तं चेदं श्री दशवैकालिकं सूत्रं टीका अवचूरि दीपिका
जापा मूलसहितं गुरुश्रीमच्चारित्रविजयसुप्रसादात् ॥
॥ श्रीरस्तु ॥

ततः प्रजाः ॥ इति गाथार्थः । अधुनैतत्परिहारायेदमाह ॥ किं दुप्रिस्कं जायइ, जइ
 एवं अह जवे दुरिठं तु ॥ किं जायइ सब्बा, दुप्रिस्कं अह जवे इंदो ॥ १०५ ॥
 वासइ तो किं विग्घं, निग्घायाईहिं जायए तस्स ॥ अहवा सइ उउसमए, न वासई
 उं तण्ठाए ॥ १०६ ॥ व्याख्या ॥ दुर्जिहं जायते यद्येवंम् । कोऽग्निप्रायः । तद्भुविः
 सदा हूयत एव । ततश्च कारणाविच्छेदे न कार्यविच्छेदो युक्त इति । अथ जवेदुरिठं तु
 दुर्नक्षत्रं दुर्यजनं वा । अत्राप्युत्तरम् । किं जायते सर्वत्र दुर्जिहं नक्षत्रस्य दुरिष्टस्य वा
 नियतदेशविषयत्वात्सदैव सद्यज्वनां ज्ञावात् । उक्तं च ॥ सदैव देवाः सज्ञावो ब्राह्मणाश्च
 क्रियापराः । यतयः सांधवश्चैव विद्यन्ते स्थितिहेतवः ॥ इत्यादि । अथ जवेदिन्द्र इति ।
 किम् । वर्षति । ततः किं विघ्नोऽन्तरायो निर्घातादिज्जिर्जायते । आदिशब्दादिग्दा-
 हादिपरिग्रहः । तस्येन्द्रस्य परमैश्वर्ययुक्तत्वेन विघ्नानुपपत्तेरिति ज्ञावना । अथ वर्ष-
 ति ऋतुसमये गर्जसंघात इति वाक्यशेषः । न वर्षति ततस्तृणार्थं तस्येवमग्निसन्धेर-
 ज्ञावादिति गाथाद्वयार्थः ॥ किं च दुमा पुष्फंति, जमराणं कारणा अहासमयं ॥ मा
 जमरमहुयरिगणा, किलामएद्या अणाहारा ॥ १०७ ॥ व्याख्या ॥ किंच दुमाः पुष्प्य-
 न्ति जमराणां कारणात्कारणेन यथासमयं यथाकालं मा जमरमधुकरीगणाः क्लाम-
 न् ग्लानिं प्रतिपद्येरन् । अनाहारा अविद्यमानाहाराः सन्तः । काका नैवैतदिहमिति
 गाथार्थः । सांप्रतं पराग्निप्रायमाह ॥ कस्स इ बुद्धी एसा, वित्ती उवकप्पिया पयावइणा ॥
 सत्ताणं तेण दुमा, पुष्फंती महुयरिगणा ॥ १०८ ॥ व्याख्या ॥ अथ कस्य चिद्दुःखिः
 कस्य चिदग्निप्रायः स्याद्यदुत एषा वृत्तिरुपकट्टिपता । केन । प्रजापतिना । केषाम् । सत्त्वानां
 प्राणिनां तेन कारणेन दुमाः पुष्प्यन्ति मधुकरीगणार्थमेवेति गाथार्थः । अत्रोत्तरमाह ॥
 तं न जवइ जेण दुमा, नामागोयस्स पुवविहियस्स ॥ उदयेणं पुष्फफलं, निवत्तइंती इमं
 चन्नं ॥ १०९ ॥ व्याख्या ॥ यदुक्तं परेण तन्न जवति कुत इत्याह । येन दुमा नामगोत्रस्य
 कर्मणः पूर्वविहितस्य जन्मान्तरोपात्तस्य उदयेन विपाकानुज्वलक्षणेन पुष्पफलं निर्व-
 र्त्तयन्ति कुर्वन्ति । अन्यथा सदैव तज्जावप्रसङ्ग इति ज्ञावनीयम् । इदं चान्यत्कारणं वक्ष्य-
 माणमिति गाथार्थः ॥ अग्निं बहू वणसंडा, जमरा जह न उवेति न वसंति ॥ तन्न वि पुष्फंति
 दुमा, पगई एसा दुमगणाणं ॥ ११ ॥ व्याख्या ॥ सन्ति बहूनि वनखण्डानि तेषु तेषु
 स्थानेषु । जमरा यत्र नोपयान्ति । अन्यत् न वसन्ति । तेष्वेव तथापि पुष्प्यन्ति
 दुमाः । अतः प्रकृतिरेषा स्वज्ञाव एषां दुमगणानामिति गाथार्थः । अत्राह ॥ जइ
 पगई कीस पुणो, सबं कालं न देति पुष्फफलं ॥ जं काले पुष्फफलं, दियंति गुरुराह
 अह एवं ॥ १११ ॥ व्याख्या ॥ यदि प्रकृतिः । किमिति पुनः सर्वकालं न ददति
 न प्रयच्छन्ति । किम् । पुष्पफलम् । एवमाशङ्क्याह । यद्यस्मात्काले नियत एव पुष्प-

फलं ददति । गुरुराह । अतएवास्मादेव हेतोः ॥ पगई एस डुमाणं, जं उजसमयम्मि
 आगए संते ॥ पुप्फंति पायवगणा, फलं च कालेण बंधंति ॥ ११२ ॥ व्याख्या ॥
 प्रकृतिरेषा डुमाणां यदुसमये वसन्तादावागते सति पुष्प्यन्ति पादपगणां वृद्धसंघा-
 तास्तथा फलं च कालेन बध्नन्ति । तदर्थानज्युपगमे तु नित्यप्रसङ्ग इति गाथा-
 द्वयार्थः । सांप्रतं प्रकृतेऽप्युक्तार्थयोजनां कुर्वन्नाह । किं नु गिही रंधंती, समणाणं
 कारणं अहासमयं ॥ मा समणा जगवंतो, किलामएद्या अणाहारा ॥ ११३ ॥
 व्याख्या ॥ किं नु गृहिणो राध्यन्ति पाकं निर्वर्तयन्ति श्रमणानां कारणेन यथाकालं
 मा श्रमणा जगवन्तः क्लामन्ननाहारा इति । पूर्ववदिति गाथार्थः । नचैतदिदमि-
 त्यजिप्रायः । अत्राह ॥ समणणुकंपनिमित्तं, पुष्पनिमित्तं च गिहनिवासीजं ॥ कोइ
 जणिद्या पागं, करेति सो जन्नइ न जम्हा ॥ ११४ ॥ व्याख्या ॥ श्रमणेज्योऽनुकम्पा
 श्रमणानुकम्पा तन्निमित्तम् । न हेते हिरण्यग्रहणादिना अस्माकमनुकम्पां कुर्व-
 न्तीति मत्वा जिह्वादानार्थं पाकं निर्वर्तयन्त्यतः श्रमणानुकम्पा तन्निमित्तं तथा सा-
 मान्येन पुष्पनिमित्तं च गृहनिवासिन एव कश्चिद्भूयात्पाकं कुर्वन्ति । स जण्यते
 नैतदेवम् । कुतः । यस्मात् ॥ कंतारे डुप्पिस्के, आयंके वा महइ समुप्पन्ने ॥ रत्तिं
 समणसुविहिया, सवाहारं न जुजंति ॥ ११५ ॥ व्याख्या ॥ कान्तारेऽरण्यादौ डुर्चि-
 केऽन्नाकाले आतङ्के वा ज्वरादौ महति समुत्पन्ने सति रात्रौ श्रमणाः सुविहिताः शो-
 जनानुष्ठानाः । किम् । सर्वाहारमोदनादि न जुञ्जते ॥ अह कीस पुण गिहवा, रत्तिं
 आयरतरेण रंधंति ॥ समणेहिं सुविहिण्णिं, चउविहाहारविरण्णिं ॥ ११६ ॥ व्याख्या ॥
 अथ किमिति पुनर्गृहस्थाः तत्रापि रात्रौ आदरतरेणात्यादरेण राध्यन्ति श्रमणैः सुवि-
 हितैश्चतुर्विधाहारविरतैः सन्निरिति गाथात्रयार्थः ॥ किं च । अडि बहुगामनगरा, स-
 मणा जड न उवेंति न वसंति ॥ तड वि रंधंति गिही, पगई एसा गिहवाणं ॥ ११७ ॥
 व्याख्या ॥ सन्ति बहूनि ग्रामनगराणि तेषु तेषु देशेषु श्रमणाः साधवो यत्र नोपयान्ति
 अन्यतो न वसन्ति तत्रैव । अथ च तत्रापि राध्यन्ति गृहिणः । अतः प्रकृतिरेषा गृह-
 स्थानामिति गाथार्थः । अमुमेवार्थं स्पष्टयन्नाह ॥ पगई एस गिहीणं, जं गिहिणो गा-
 मनगरनिगमेषु ॥ रंधंति अप्पणो परि-यणस्स कालेण अछाए ॥ ११८ ॥ व्याख्या ॥ प्र-
 कृतिरेषा गृहिणां वर्तते । यद्गृहिणो ग्रामनगरनिगमेषु । निगमः स्थानविशेषः । रा-
 ध्यन्ति आत्मनः परिजनस्यार्थाय निमित्तं कालेनेति योग इति गाथार्थः ॥ तड सम-
 णा तवस्सी, परकडपरनिष्ठियं विगयधूमं ॥ आहारं एसंती, जोगाणं साहणछाए ॥
 ॥ ११९ ॥ व्याख्या ॥ तत्र श्रमणास्तपस्विन इत्युद्यतविहारिणो नेतरे । परकृतपरनिष्ठित-
 मिति । कोऽर्थः परार्थं कृतमारब्धं परार्थं च निष्ठितमन्तं गतं विगतधूमं धूमरहिम् । ए

कग्रहणे तज्जातीयग्रहणमिति न्यायाद्विगताङ्गारं च रागद्वेषमन्तरेणेत्यर्थः। उक्तं च। रागे-
 ण सङ्गालं दोसेण सधूमगं वियाणाहि ॥ आहारमोदनादिवक्षणमेषन्ते गवधन्ते । कि-
 मर्थमत्राह । योगानां मनोयोगादीनां संयमयोगानां वा साधनार्थं न तु वर्णाद्यर्थमिति
 गाथार्थः ॥ नवकोटीपरिसुद्धं, उगमउप्पायणेषणासुद्धं । ठठाणरक्खणठा, अहिंसअणु-
 पालणठाए ॥११०॥व्याख्या॥ इयं च किल त्रिन्नकर्तृकी । अस्या व्याख्या । नवकोटिप-
 रिशुद्धम् । तत्रैता नवकोट्यः । यदुत ए हणइ १ ए हणावेइ २ हणंतं नाणुजाणइ ३ एवं
 न किणइ ३ एवं न पयइ ३ एतान्निः परिशुद्धं तथा उज्जमोत्पादनैषणाशुद्धमित्येतद्वस्तुतः
 सकलोपाधिविशुद्धकोटिख्यापनमेव । एवंभूतमपि किमर्थं जुञ्जते । षट्स्थानरक्षणार्थम् ।
 तानि चामूनि ॥ वेयणवेयावच्चे, इरियठाए य संजमठाए ॥ तह पाणवित्तियाए, ठठं पुण
 धम्मचिंताए ॥ अमून्यपि च ज्वान्तरे प्रशस्तजावनाच्यासादहिंसानुपालनार्थम् ।
 तथा चाह । नाहारत्यागतो जावितमतेदेंहत्यागो ज्वान्तरेऽप्यहिंसायै ज्वतीति गा-
 थार्थः ॥ दिठंतसुद्धि एसा, उवसंहारो य सुत्तनिद्धिठो ॥ संती विद्यंति त्ति य, संतिं सिद्धिं
 च साहेति ॥ १११ ॥ व्याख्या ॥ दृष्टान्तशुद्धिरेषा प्रतिपादिता । उपसंहारस्तु उपन-
 यस्तु सूत्रनिर्दिष्टः सूत्रोक्तः । तच्चेदं सूत्रम् । ' एमेए समणा ' इत्यादि अस्य व्याख्या ॥
 एवमनेन प्रकारेण एते येऽधिकृताः प्रत्यक्षेण वा परित्रमन्तो दृश्यन्ते । श्राम्यन्तीति
 श्रमणाः । तपस्यन्तीत्यर्थः । एते च तन्त्रान्तरीया अपि ज्वन्ति । यथोक्तम् ॥ निगंथ-
 सकतावस-गेरू य आजीव पंचहा समणा ॥ अत आह । मुक्ता बाह्यान्त्यन्तरेण
 ग्रन्थेन ये लोकेऽर्धतृतीयद्वीपसमुद्रपरिमाणे सन्ति विद्यन्ते । अनेन समयक्षेत्रे सदैव
 विद्यन्त इत्यत आह । साधयन्तीति साधवः । किं साधयन्ति । ज्ञानादीति गम्यते ।
 अत्राह । ये मुक्तास्ते साधव एवेत्यत इदमयुक्तम् । अत्रोच्यते । इह व्यवहारेण
 निहवा अपि मुक्ता ज्वन्त्येव । न च ते साधव इति तद्व्यवहारेणैवार्थत्वान्न दोषः ।
 आह । नच ते सदैव सन्तीत्यनेनैव व्यवच्छिन्ना इत्युच्यते । वर्तमानतीर्थापेक्षयैवेदं सू-
 त्रमिति न दोषः । अथवान्यथा व्याख्यायते । ये लोके सन्ति साधव इत्यत्र य इत्यु-
 देशः । लोक इत्यनेन समयक्षेत्र एव नान्यत्र । किम् । शान्तिः सिद्धिरुच्यते तां साधयन्ती-
 ति शान्तिसाधवः । तथा चोक्तं निर्युक्तिकारेण । संती विद्यंति त्ति य, संतिं सिद्धिं च
 साहेति ॥ इदं व्याख्यातमेव । विहंगमा इव ज्रमरा इव पुष्पेषु । किम् । दानजकैषणासु-
 रताः दानग्रहणादत्तं गृह्णन्ति नादत्तम् । जक्तग्रहणेन तदपि जक्तं प्रासुकं न पुनराधा-
 कर्मादि । एषणाग्रहणेन गवेषणादित्रयपरिग्रहः । तेषु स्थानेषु सक्ता इति सूत्रसमा-
 सार्थः । अवयवार्थं सूत्रस्पर्शकनिर्युक्त्या प्रतिपादयति । अत्रापि च विहंगमं व्याचष्टे ।
 स द्विविधः । अव्यविहंगमो जावविहंगमश्च । तत्र तावद्व्यविहंगमं प्रतिपादय-

ब्राह्म ॥ धारेऽ तं तु दद्वं, दद्वविहंगमं वियाणाहि ॥ ज्ञावे विहंगमो पुण, गुणसन्नासि-
 ङ्गिउं डुविहो ॥१२२॥ व्याख्या ॥ धारयत्यात्मनि दीनं धत्ते तत्तु द्रव्यमित्यनेन पूर्वोपात्तं
 कर्म निर्दिशति । येन हेतुचूतेन विहंगमेषूत्पत्स्यत इति । तुशब्द एवकारार्थः । अ-
 स्थानप्रयुक्तश्चैवं तु द्रष्टव्यः । धारयत्येव । अनेन च धारयत्येव यदा तदा द्रव्यविहंगमो
 जवति । नोपचुङ्क इत्येतदावेदितं जवति । द्रव्यमिति चात्र कर्मपुञ्जलद्रव्यं गृह्यते । न
 पुनराकाशादि तस्यामूर्तत्वेन धारणायोगात् । संसारिजीवस्य च कथं चिन्मूर्तत्वेऽपि
 प्रकृतानुपयोगित्वात् । तथाहि यदसौ जवान्तरं नेतुमत्तं यच्च विहंगमहेतुतां प्रतिपद्यते ।
 तदत्र प्रकृतं नचैवमन्यः संसारी जीव इति । तं द्रव्यविहंगममित्यत्र यत्तदोर्नित्याजिसंब-
 न्धादन्यतरोपादानेनान्यतरपरिग्रहादयं वाक्यार्थ उपजायते । धारयत्येव तद्रव्यं यस्तं
 द्रव्यविहंगममिति । द्रव्यं च तद्विहंगमश्च स इति द्रव्यविहंगमः । द्रव्यं जीवद्रव्यमेव ।
 विहंगमपर्यायेणावर्तनाद्विहंगमस्तु कारणे कार्योपचारादिति तं विजानीहि । अनेकैः
 प्रकारैरागमतो ज्ञातानुपयुक्त इत्येवमादिजिर्जानीहि । ज्ञावविहंगम इत्यत्रायं ज्ञावशब्दो
 बह्वर्थः । क्वचिद्रव्यवाचकस्तद्यथा ॥ नासउं चुवि ज्ञावस्स सद्दो ह्वंश् केवलो ॥ ज्ञावस्य
 द्रव्यस्य वस्तुन इति गम्यते । क्वचिद्बुक्कादिष्वपि वर्तते । “जं जं जे जे ज्ञावे परिण-
 मश्” इत्यादि । यान् शुक्कादीन् ज्ञावान् इति गम्यते । क्वचिदौदयिकादिष्वपि वर्तते ।
 यथा “उदश्उवसमिण्” इत्याद्युक्त्वा उविहो ज्ञावलोगो उ । औदयिकादय एव ज्ञावा लोक्य-
 मानत्वाज्ज्ञावलोक इति । तदेवमनैकार्थवृत्तिः सन्नौदयिकादिष्वेव वर्तमान इह गृहीत इति ।
 जवनं ज्ञावः । जवन्यस्मिन्निति वा ज्ञावः । तस्मिन् ज्ञावे कर्मविपाकलक्षणे । किम् ।
 विहंगमो वक्ष्यमाणशब्दार्थः । पुनःशब्दो विशेषणे । न पूर्वस्मादत्यन्तमयमन्य एव जीवः ।
 किंतु स एव जीवस्त एव पुञ्जलास्तथाचूता इति विशेषयति । गुणश्च संज्ञा च गुणसंज्ञे ।
 गुणोऽन्वर्थः । संज्ञा पारिजाषिकी । ताच्यां सिद्धिः गुणसंज्ञासिद्धिः । सिद्धिशब्दः संब-
 न्धवाचकः । तथा च लोकेऽपि “सिद्धिर्जवतु” इत्युक्ते इष्टार्थसंबन्ध एव प्रतीयत इति ।
 तथा गुणसंज्ञासिद्ध्या हेतुचूतया । किम् । द्विविधो द्विप्रकारः । गुणसिद्धान्वर्थसंबन्धेन
 तथा संज्ञासिद्ध्या च यदृष्टान्निधानयोगेन च । आह । यद्येवं द्विविध इति न वक्तव्यम् ।
 गुणसंज्ञासिद्धयेत्यनेनैव द्वैविध्यस्य च गतत्वात् । न । अनेनैव प्रकारेणैह द्वैविध्यमाग-
 मनोआगमादिज्ञेदेनेति ज्ञापनार्थमिति गाथार्थः । तत्र यथोद्देशं निर्देश इत्यादिन्या-
 यमाश्रित्य गुणसिद्ध्या यो ज्ञावविहंगमस्तमज्जिधित्सुराह ॥ विहंगागासं जन्नश्, गुण-
 सिद्धी तप्पश्छिउं लोको ॥ तेण उ विहंगमो सो, ज्ञावतो वा गइं डुविहा ॥ १२३ ॥
 व्याख्या ॥ विजहाति विमुञ्चति जीवपुञ्जलानिति विहं ते हि स्थितिद्वयात्स्वयमेव तेज्य
 आकाशप्रदेशेऽन्यश्च्यवन्ते । तांश्च्यवमानान्विमुञ्चतीति । शरीरमपि च मलगाण्णोलकादि

विमुञ्चत्येव । माञ्जूत्संदेह इत्यत आह । आकाशं ज्ञायते न शरीरादि संज्ञाशब्दत्वात् ।
 आकाशन्ते दीप्यन्ते स्वधर्मोपेता आत्मादयो यत्र तदाकाशम् । किम् । संतिष्ठत इत्यादि ।
 क्रियाव्यपोहार्थमाह । ज्ञायते आख्यायते । गुणसिद्धिरित्येतत्पदं गाथाजङ्गनयादस्थाने
 प्रयुक्तम् । संबन्धश्चास्य 'तेन तु विहंगमः स' इत्यत्र तेनत्वित्यनेन सह वेदितव्य इति ।
 ततश्चायं वाक्यार्थः । तेन तुशब्दस्यैवकारार्थत्वेनावधारणार्थत्वाद्येन विहमाकाशं
 ज्ञायते तेनैव कारणेन गुणसिद्धान्वर्थसंबन्धेन विहंगमः । कोऽभिधीयत इत्याह ।
 तत्प्रतिष्ठितो लोकः । तदित्यनेनाकाशपरामर्शः । तस्मिन्नाकाशे प्रतिष्ठितः प्रकर्षे-
 ण स्थितवानित्यर्थः । अनेन स्थितः स्थास्यति चेति गम्यते । कोऽसावित्य-
 मित्यत आह । लोक्यत इति लोकः । केवलज्ञानज्ञास्वता दृश्यत इत्यर्थः । इह च ध-
 र्मादिपञ्चास्तिकायात्मकत्वेऽपि लोकस्याकाशास्तिकायस्याधारत्वेन निर्दिष्टत्वाच्चत्वार
 एवास्तिकाया गृह्यन्ते । यतो निर्युक्तिकारेणाज्यधायि । तत्प्रतिष्ठितो लोक इति ।
 विहंगमः स इत्यत्र विहे नञसि गतो गच्छति गमिष्यति चेति विहंगमः । गमिरय-
 मनेकार्थत्वाद्भातूनामवस्थाने वर्तते । ततश्च विहे स्थितवांस्तिष्ठति स्थास्यति
 चेति ज्ञावार्थः । स इति चतुरस्तिकायात्मकः । ज्ञावार्थ इति ज्ञावश्चासावर्थ-
 श्च ज्ञावार्थः । अयं ज्ञावविहंगम इत्यर्थः । उक्त एकेन प्रकारेण ज्ञावविहंगमः । पु-
 नरपि गुणसिद्धिमनेन प्रकारेणाभिधातुकाम आह । वा गतिर्द्विविधेति । वा शब्दस्य
 व्यवहित उपन्यास एवं तु द्रष्टव्यः । गतिर्वा द्विविधेति । तत्र गमनं गच्छति वानये-
 ति गतिः । द्वे विधे यस्याः सेयं द्विविधा । द्वैविध्यं वक्ष्यमाणलक्षणमिति गाथार्थः ।
 तथाचेदमेव द्वैविध्यमुपदर्शयन्नाह ॥ ज्ञावगई कम्मगई, ज्ञावगई पप्प अब्बिकायाउ ॥
 सब्बे विहंगमा खलु, कम्मगईए इमे ज्ञेया ॥ ११४ ॥ व्याख्या ॥ ज्ञवन्ति ज्ञविष्यन्ति
 ज्ञूतवन्तश्चेति ज्ञावाः । अथवा ज्ञवन्त्येतेषु स्वगता उत्पादविगमध्रौव्याख्याः परिणामवि-
 शेषा इति ज्ञावा अस्तिकायास्तेषां गतिस्तथा परिणामवृत्तिर्ज्ञावगतिः । तथा क-
 र्मगतिरित्यत्र क्रियत इति कर्म ज्ञानावरणादि पारिजाषिकम् । क्रिया वा कर्म च
 तज्जतिश्चासौ कर्मगतिः । गमनं गच्छत्यनया वेति गतिस्तत्र ज्ञावगतिं प्राप्य अस्तिका-
 यास्त्वित्यत्र ज्ञावगतिः पूर्ववत्तां प्राप्याज्युपगम्याश्रित्य । किम् । अस्तिकायास्तु धर्मा-
 दयः । तुशब्द एवकारार्थः । स चावधारणे । तस्य च व्यवहितः प्रयोगः । ज्ञावगतिमेव
 प्राप्य न पुनः कर्मगतिं सर्वे विहंगमाः खलु सर्वे चत्वारः नाकाशमाधारत्वात् । विहंगमा
 इति । विहं गच्छन्त्यत्यवतिष्ठन्ते सत्तां विज्रतीति विहंगमाः । खलुशब्दोऽवधारणे । विहं-
 गमा एव न कदाचिन्न विहंगमा इति । कर्मगतेः प्राप्तिरूपितशब्दार्थायाः । किम् । इमौ
 ज्ञेदौ वक्ष्यमाणलक्षणविति गाथार्थः । तावेवोपदर्शयन्नाह ॥ विहंगगई चलणगई, क-

म्मगईं समासं डुविहा ॥ तडुदयवेययजीवा, विहंगमा पप्प विहंगगइं ॥ १२५ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ इह गम्यतेऽनया नामकर्मान्तर्गतया प्रकृत्या प्राणिञ्चिरिति गतिः ।
 विहायस्याकाशे गतिर्विहायोगतिः कर्मप्रकृतिरित्यर्थः । तथा चलनगतिरिति । चलि-
 रयं परिस्पन्दने वर्तते । चलनं स्पन्दनमित्येकोऽर्थः । चलनं च तद्गतिश्च सा चलनग-
 तिर्गमनक्रियेति ज्ञावः । कर्मगतिस्तु समासतो द्विविधेत्यत्र तुशब्द एवकारार्थः । स चा-
 वधारणे । कर्मगतिरेव द्विविधा न ज्ञावगतिस्तस्या एकरूपत्वेन व्याख्यातत्वात् । तत्र त-
 डुदयवेदकजीवा इत्यत्र तदित्यनेनानन्तरनिर्दिष्टां विहायोगतिं निर्दिशति । तस्या विहा-
 योगतेरुदयस्तडुदयो विपाक इत्यर्थः । तथा वेदयन्ति निर्जरयन्ति उपशुञ्जन्तीति वेद-
 कास्तडुदयस्य वेदकाश्च ते जीवाश्चेति समासः । आह । तडुदयवेदका जीवा एव जव-
 न्तीति विशेषणार्थक्यम् । न । जीवानां वेदकत्वावेदकत्वयोगेन सफलत्वात् । अवेदकाश्च
 सिद्धा इति । विहंगमाः प्राप्यविहायोगतिमित्यत्र विहे विहायोगतेरुदयाडुज्जन्तीति
 विहंगमाः । प्राप्याश्रित्य । किं प्राप्य । विहायोगतिम् । विहायोगतिरुक्ता ताम् । विपर्य-
 स्तान्यक्षराण्येवं तु द्रष्टव्यानि । विहायोगतिं प्राप्य तडुदयवेदकजीवा विहंगमा इति
 गार्थार्थः । अधुना द्वितीयकर्मगतिज्ञेदमधिकृत्याह ॥ चलणंकम्मगइं खलु, पमुच्च
 संसारिणो जवे जीवा ॥ पोग्गलदवाइं वा, विहंगमा एस गुणसिद्धी ॥ १२६ ॥ व्याख्या ॥
 चलनं स्पंदनं तेन कर्मगतिर्विशेष्यते । कथम् । चलनाख्या या कर्मगतिः । सा चलनक-
 र्मगतिः । एतदुक्तं जवति । कर्मशब्देन क्रियाञ्चिधीयते । सैव गतिशब्देन । सैव चलनश-
 ब्देन च । तत्र गतेर्विशेषणं क्रिया । क्रियाविशेषणं चलनम् । कुतः व्यञ्जिचारादिह गतिस्ता-
 वन्नरकादिका जवति । अतः क्रिया विशेष्यते । क्रियाप्यनेकरूपा जोजनादिका । ततश्चल-
 नेन विशेष्यते । अतश्चलनाख्या कर्मगतिश्चलनकर्मगतिस्तामनुस्वारोऽद्वाक्षणिकः । खलु-
 शब्द एवकारार्थः । स चावधारणे । चलनकर्मगतिमेव न विहायोगतिं प्रतीत्याश्रित्य ।
 किम् । संसरणं संसारः । संसरणं ज्ञानावरणादिकर्मयुक्तानां गमनं स एषामस्तीति सं-
 सारिणः । अनेन सिद्धानां व्युदासः । जवे इत्ययं शब्दो जवेयुरित्यस्यार्थे प्रयुक्तः ।
 जीवा उपयोगादिलक्षणाः । ततश्चायं वाक्यार्थः । चलनकर्मगतिमेव प्रतीत्य-
 संसारिणो जवेयुर्जीवा विहंगमा इति । विहं गच्छन्ति चलन्ति सर्वैरात्मप्रदेशैरिति
 विहंगमाः । तथा पुज्जलद्रव्याणि वेत्यादिपूरणगलनधर्माणः पुज्जलाः । पुज्जलाश्च
 ते द्रव्याणि च तानि पुज्जलद्रव्याणि । द्रव्यग्रहणं विप्रतिपत्तिनिरासार्थम् । तथा
 चैते पुज्जलाः कैश्चिद्द्रव्याः सन्तोऽप्युपगम्यन्ते । 'सर्वे ज्ञावा निरात्मानः' इत्यादिवच-
 नादतः पुज्जलानां परमार्थसद्रूपताख्यापनार्थं द्रव्यग्रहणम् । वाशब्दो विकटपवाची ।
 पुज्जलद्रव्याणि वा संसारिणो वा जीवा विहंगमा इति । तत्र जीवानधिकृत्यान्वर्थो

६७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह नाग तेतालीस-(४३)-मा.

निदर्शितः । पुञ्जलास्तु विहं गच्छन्तीति विहंगमास्तत्र गमनमेषां स्वतः परतश्च सं-
नवत्यत्र स्वतः परिगृह्यते । विहंगमा इति च प्राकृतशैल्या जीवापेक्षया चोक्तमन्यथा
द्रव्यपक्षे विहंगमानीति वक्तव्यम् । एष नावविहंगमः । कथम् । गुणसिद्ध्यान्वर्थसं-
बन्धेन । प्राकृतशैल्या चान्यथोपन्यास इति गाथार्थः । एवं गुणसिद्ध्या नावविहंगम
उक्तः । सांप्रतं संज्ञासिद्ध्या अत्रिधातुकाम आह ॥ सन्नासिद्धिं पप्पा, विहंगमा
होति पक्किणो सवे ॥ इहं पुण अहिगारो, विहासगमणेहिं जमरेहिं ॥१२७॥व्याख्या॥
संज्ञानं संज्ञा नाम रूढिरिति पर्यायाः । तथा सिद्धिः संज्ञासिद्धिः संज्ञासंबन्ध
इति यावत् । तां संज्ञासिद्धिं प्राप्याश्रित्य । किम् । विहे गच्छन्तीति विहंगमा नव-
न्ति । के । पक्षा येषां सन्ति ते पक्षिणः । सर्वे समस्ता हंसादयः । पुञ्जलादीनां
विहंगमत्वे सत्यप्यमीषामेव लोके प्रतीतत्वात् । इहमनेकप्रकारं विहंगममत्रिधाय प्रकृ-
तोपयोगमुपदर्शयति । इह सूत्रे । पुनःशब्दोऽवधारणे । इहैव नान्यत्राधिकारः प्रस्तावः
प्रयोजनम् । कैरित्याह । विहायोगमनैराकाशगमनैर्त्रमरैः षट्पदैरिति गाथार्थः ॥ दाणे-
त्ति दत्तग्रहण-जत्ते जज सेव फासुगेहणया ॥ एसणतिगंमि निरया, उवसंहारस्स सुद्धि
इमा ॥ १२७ ॥ व्याख्या ॥ दानेति । सूत्रे दानग्रहणं दत्तग्रहणप्रतिपादनार्थम् । दत्तमेव
गृह्णन्ति नादत्तम् । जत्त इति जत्तग्रहणं “जज सेवायाम्” इत्यस्य निष्ठान्तस्य नव-
ति । अर्थश्चास्य प्रासुकग्रहणं प्रासुकमाधाकर्मादिरहितं गृह्णन्ति नेतरदिति । एसणत्ति ।
एषणाग्रहणम् । एषणात्रितये गवेषणादिलक्षणे निरताः सक्ताः । उपसंहारस्योपनयस्य
शुद्धिरियं वक्ष्यमाणलक्षणेति गाथार्थः ॥ अवि जमरमधुयरिगणा, अविदिन्नं आवियंति
कुसुमरसं ॥ समणा पुण जगवंतो, नादिन्नं जोत्तुमिठंति ॥ १२८ ॥ व्याख्या ॥ अपि
जमरमधुकरीग्रहणमिहापि स्त्रीसंग्रहणार्थं जातिसंग्रहार्थमिति चान्ये । अविदत्तं संतं ।
किम् । आपिबन्ति कुसुमरसं कुसुमासवम् । श्रमणाः पुनर्जगवन्तो नादत्तं जोत्तुमिठ-
न्तीति विशेषः । इति गाथार्थः । सांप्रतं सूत्रेणैवोपसंहारविशुद्धिरुच्यते । कश्चिदाह ।
दाणजत्तेसणे रया इत्युक्तम् । यत एवमतएव लोको जत्तयाकृष्टमानसस्तेज्यः
प्रयच्छत्याधाकर्मादि । अस्य ग्रहणे सत्वोपरोधः । अग्रहणे स्ववृत्त्यलाज इत्यत्रोच्यते ।
वयं चेत्यादिसूत्रम् ।

वयं च वित्तिं लप्सामो, नय कोइ उवहम्मइ ॥

अहागडेसु रीयंते, पुप्फेसु जमरा जहा ॥ ४ ॥

(अवचूरिः) लप्स्यामः प्राप्स्यामः । यथा न कश्चिदुपहन्यते । यथाकृतेषु गृहस्थैः
स्वार्थं कृतेषु रीयन्ते गच्छन्ति ॥ ४ ॥

(अर्थः) अहिं कोइ केहरो के, 'दाणजत्तेसणेरया' जो एमज ठे तो श्रावकलोको जक्ति-
 ग्री आकृष्टचित्त थइने ते साधुजने आधाकर्मादिदोषयुक्त दान आपे, अने जो सा-
 धु लीये तो जीवहिंसा थाय अने वही जो न लीये तो स्वदेहनुं धारण थाय नहीं, तो
 त्यां कहे ठे. (वयं च के०) अमे अहीं चकार जे ठे, ते पादपूरणार्थ ठे. (वित्तिं के०)
 वृत्तिं एटले आहारादिक वृत्तिने (लप्तामो के०) लप्स्यामः एटले तेवी रीतें पामशुं.
 के जेम (को इ के०) कश्चित् एटले बह्कायजीवयोनिमांहे कोइ पण जीव (ए य उ-
 वहम्मइ के०) नच उपहन्यते एटले विराधित थाय नहीं, संघटनादि पीडा पामे
 नहीं. एम साधु चिंतवे. एतावता शुं सिद्ध थयुं के, साधु जे ठे, ते (पुष्पेसु जमरा
 जहा के०) पुष्पेषु जमरा यथा एटले पुष्पने विषे जेम जमरो वर्त्ते ठे, तेम (अहा
 गडेसु के०) यथाकृतेषु एटले गृहस्थलोकोयें पोताने माटे करेला आहारा-
 दिकने विषे ईर्यासमिति आदि पाळता थका (रीयंते के०) गह्वंति एटले
 जाय ठे विचरे ठे इत्यर्थ ॥ ४ ॥

(टीपिका) अत्र कोऽप्याह । ननु साधवो दानजक्तैषणे रता इत्युक्तम् । यतश्चैवं तत
 एव लोको जक्त्या आकृष्टचित्तः तेन्यः साधुज्यः आधाकर्मादि ददाति । तस्य ग्रहणे
 जीवानां हिंसा स्यात् । आहारस्य अग्रहणे तु स्ववृत्तेरलाजेन स्वदेहधारणं न स्यात् ।
 अत्रोच्यते । वयमिति । वयं च वृत्तिं लप्स्यामः प्राप्स्यामस्तथा । यथा न कोऽपि उप-
 हन्यते । तथा यथाकृतेषु गृहस्थैः आत्मार्थं निष्पादितेषु आहारादिषु साधवः
 रीयन्ते गह्वन्ति पुष्पेषु यथा जमराः ॥ ४ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । वयं च वृत्तिं लप्स्यामः प्राप्स्यामस्तथा । यथा न कश्चि-
 दुपहन्यते । वर्त्तमानैष्यत्कालोपन्यासस्रैकालिकन्यायप्रदर्शनार्थः । तथा चैते साधवः
 सर्वकालमेव यथाकृतेषु आत्मार्थमग्निनिर्वर्तितेष्वहारादिषु रीयन्ते गह्वन्ति वर्त्तन्ते
 इत्यर्थः । पुष्पेषु जमरा यथा । इत्येतच्च पूर्व ज्ञावितमेवेति सूत्रार्थः ॥ ४ ॥ यतश्चैवमतो
 महुगारसमेत्यादि सूत्रम् ।

महुगारसमा बुधा, जे चवंति अणिसिसया ॥

नाणापिंरया दंता, तेण बुच्चंति साहुणो ॥ ति वेमि ॥ ५ ॥

पुप्फियप्रयणं संमत्तं ॥ २ ॥

(अवचूरिः) मधुकरसमा अधिगततत्त्वा ज्वन्ति जमन्ति वा अनिश्रिताः कुलादि-
 ष्वप्रतिवद्धा इत्यर्थः । अजिग्रहविशेषात्प्रतिग्रहमदपादपग्रहणाच्च नानापिण्डरताः ।

१० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

दान्ता इन्द्रियदमनेनोच्यन्ते । इतश्च भ्रमरसाधूनां नानात्वं ज्ञेयम् ॥५॥ इति परिस-
माप्तौ । ब्रवीमि न स्वमनीषिकया । किंतु तीर्थकरगणधरोपदेशेनेति । इत्यवचुरि-
कायां डुमपुष्पिकाध्ययनं प्रथमम् ॥ १ ॥

(अर्थ.) पूर्वोक्तरीतिं (महुगारसमा के०) मधुकारसमाः एटले भ्रमरसरखा (बु-
द्धा के०) धर्माधर्मादितत्त्वना जाण, तथा (जे के०) ये एटले जे (अणिसिया
के०) अनिश्रिताः एटले कुलादिकना प्रतिबंधथी रहित अर्थात् साधुए एम
नहीं केहवुं के, हुं अमुकनाज घरनो आहार लइश. अथवा एज जातनो आहार
लइश. तथा ज्ञात कुलने विषे पण आहार लिये नहीं, अथवा शास्त्र जणावी, धर्मो-
पदेश करी तेने घेर आहार लिये नहीं. कारण के, एम करे तो ते गृहस्थ उपकारी
जाणीने सरस मधुर आहार आपे, तेथी अप्राशुक, तथा आधाकर्मथी अने उपदेशक-
पणें आहार लेवानो दोष लागे, माटे जे ठेकाणें पोताने कोइ जाणे नहीं एवा अज्ञात
कुलने विषे नीरस, निस्तेज एवो आहार साधु लिये ठे. तथा (नानापिंकरया के०)
नानापिंकरताः एटले प्राशुक आहार जे लेवानो ते एक ठेकाणें न लेतां अनेक घ-
रना जे नानापिंड ते विविधप्रकारना अन्नना आसो तेने विषे रक्त एटले आसक्त अने
(दंता के०) दांताः एटले जीत्यां ठे पांच इंद्रियो जेमणें एवा साधु होय ठे, (तेण
के०) तेन एटले ते कारण माटेज ते (साहुणो के०) साधुवंति मुक्तिं अहिंसादिनिस्ते
साधवः एटले अहिंसादिलक्षण धर्मने निरतिचार पणे पालन करीने जे मुक्तिनुं सा-
धन करे ठे, तेमने साधु ए प्रकारें (बुच्चंति के०) उच्यंते एटले केहवाय ठे. (ति
बेमि के०) इति ब्रवीमि एटले एम हुं तीर्थकरना उपदेशथी कहुं. हुं. एम सज्जंजवा-
चार्य पोताना पुत्र मनकने कहे ठे ॥ ५ ॥

अहीं डुमपुष्पिकानामक प्रथम अध्ययन पूरुं थयुं. एमां डुमपुष्प अने भ्रमरना
दृष्टांतथी साधुनी आहारचर्याकथनपूर्वक धर्मप्रशंसा कही, ए कारणथी ए अध्ययननुं
डुमपुष्पिका एवुं नाम पाडेलुं ठे.

हवे आ डुमपुष्पिका नामक प्रथमाध्ययनमां धर्मप्रशंसा जे ठे, ते प्रतिपाद्यविषय
ठे, अने ए, दशवैकालिक शास्त्रनुं आदि मंगलरूप ठे, तथा आ शास्त्रमां प्रतिपाद्य जे
यतिचर्या ते सर्वधर्ममूल ठे, माटे ए अध्ययनमां धर्मप्रशंसा कही. अने धर्मनुं जे
लक्षण ते तो घणा विस्तारसहित शास्त्रमां अनेक स्थलें कह्युं ठे, तेथी अहिं कह्युं
नथी जो ते अहिं कहियें तो घणो विस्तार थाय, माटे सामान्यथीज धर्मनुं
लक्षण कहेलुं ठे के 'आप्तवचनं धर्मः' आप्त एटले रागादिकना अज्ञावथी जे अप्र-
तारक तेनेज आप्त कहियें, अने एवा तो मात्र एक वीतरागज ठे. तेमनुं जे वचन

तेज धर्म जाणवो. कहेलुं ठे के:- “आगमो ह्याप्तवचनमाप्तं दोषहयाद्धिदुः ॥ वीतरागोऽनृतं वाक्यं, न ब्रूयाद्धेतवजावतः ॥ १ ॥” इति. माटे धर्म जे ठे ते जिनप्रणीत आम्नायमांज जाणवो, कपिलादिप्रणीत शास्त्रमां नथी. कारण के, ते शास्त्रोना कर्ता आस नथी. एवा केवलिजापित स्वधर्मना अनतिचारपणे पालन करनारा साधुउनी जिहाचर्या जे संक्षिप्त प्रकारें आ अध्ययनमां कही, ते पण धर्ममूल ठे तेथी आ अध्ययनमां पण धर्मप्रशंसाज करी, एम जाणवुं. इत्यलं विस्तरेण ॥ ५ ॥

आ प्रकारें प्रथम दुमपुष्पिकानामा अध्ययननो बालावबोध संपूर्ण थयो ॥ १ ॥

(दीपिका) अथ येन कारणेन साधवस्तथा चाह । यतश्चैवमतस्ते मधुकरसमा त्रमरतुल्याः साधवः।पुनः किञ्चूताः। बुद्धा ज्ञाततत्त्वाः। एवंचूता ये ज्वन्ति त्रमन्ति वा। पुनः किञ्चूताः। अनिश्रिताः कुलादिष्वप्रतिबद्धाः। पुनः किं चूताः। नानापिण्फुरताः। नाना नानाप्रकारोऽजिगृहविशेषात् प्रतिग्रहमद्वपाद्वग्रहणाच्च पिण्फु आहारादिः अन्तप्रान्तादिर्वा। तस्मिन् नानापिण्फे रता उद्वेगं विना स्थिताः। पुनः किञ्चूताः। दान्ता इन्द्रियनोइन्द्रियदमनेन उपलक्षणत्वात् ईर्यादिसमिताश्च । ततश्चायमर्थः । यथा त्रमरोपमया एषणासमितौ यतन्ते तथा ईर्यादिष्वपि त्रसस्थावरचूतहितं यतन्ते तेन साधवः परमार्थतः साधव उच्यन्ते । इतिशब्दः समाप्तौ । ब्रवीमि अहं परं न खबुद्ध्या किं तु तीर्थकरगणधराणामुपदेशेन ॥ ५ ॥

इति श्रीदशवैकालिकशब्दार्थवृत्तौ श्रीसमयसुन्दरोपाध्यायविरचितायां दुमपुष्पिकाख्यं प्रथममध्ययनं समाप्तम् ॥ १ ॥

(टीका) अस्य व्याख्या । मधुकरसमा त्रमरतुल्या बुध्यन्ते स्म बुद्धा अधिगततत्त्वा इत्यर्थः । क एवंचूता इत्यत आह । ये ज्वन्ति त्रमन्ति वा अनिश्रिताः कुलादिष्वप्रतिबद्धा इत्यर्थः । अत्राह ॥ असंजएहिं त्रमरेहिं, जइ समा संजया खलु ज्वन्ति ॥ एवं उवमं किच्चा, नूणं असंजया समणा ॥१३०॥व्याख्या॥ असंयतैः कुतश्चिदप्यनिवृत्तैर्जमरैः षट्पदैः यदि समास्तुल्याः संयताः साधवः खट्विति समा एव ज्वन्ति । ततश्चासंज्ञिनोऽपि ते अतएवैनामिडं प्रकारामुपमां कृत्वा इदमापद्यते नूनमसंयताः श्रमणा इति गाथार्थः । एवमुक्ते सत्याहाचार्यः । एतच्चायुक्तं सूत्रोक्तविशेषणतिरस्कृतत्वात्तथाच बुद्धग्रहणादसंज्ञिनो व्यवबेदः । अनिश्रितग्रहणाच्चासंयतत्वस्येति । निर्युक्तिकारस्त्वाह ॥ उवमा खलु एस कया, पुवुत्ता देसलरकणोवणया ॥ अणिययवित्तिनिमित्तं, अहिंसअणुपालणहाए ॥ १३१ ॥ व्याख्या ॥ उपमा खट्वेपा मधुकरसमेत्यादिरूपा कृता पूर्वोक्तापूर्वोक्तन देशलक्षणोपनयादेशलक्षणोपनयेन यथा चन्द्र-

७७ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

मुखी कन्येति । तृतीयार्था चेह पञ्चमी । इयं चानियतवृत्तिनिमित्तं कृता अहिंसानुपालनार्थमिदं च ज्ञावयत्येवेति गाथार्थः ॥ जह दुमगणा उ तह नगर-जणवया पयण-पायणसहावा ॥ जह जमरा तह मुण्णिणो, नवरि अदत्तं न जुंजंति ॥ १३२ ॥ ॥ व्याख्या ॥ यथा दुमगणा वृक्षसंघाताः स्वज्ञावत एव पुष्पफलनस्वज्ञावास्तथैव नगरजनपदा नगरादिलोकाः स्वयमेव पचनपाचनस्वज्ञावा वर्तन्ते । यथा जमरा इति ज्ञावार्थं वक्ष्यति । तथा मुनयो नवरमेतावान्विशेषः । अदत्तं स्वामिज्जिर्न जुज्जत इति गाथार्थः । अमुमेवार्थं स्पष्टयति ॥ कुसुमे सहावफुद्धे, आहारंति जमरा जह रसं तु ॥ जत्तं सहावसिद्धं, समणसुविहिथा गवेसंति ॥ १३३ ॥ व्याख्या ॥ कुसुमे पुष्पे स्वज्ञावफुद्धे प्रकृतिविकसित आहारयन्ति कुसुमरसं पिवन्ति जमरा मधुकरा यथा येन प्रकारेण कुसुमपीडामनुत्पादयन्तः । तथा तेनैव प्रकारेण जक्तमोदनादि स्वज्ञावसिद्धं आत्मार्थं कृतमुज्जमादिदोषरहितमित्यर्थः । श्रमणाश्च ते सुविहिताश्च श्रमणसुविहिताः शोचनानुष्ठानवन्त इत्यर्थः । गवेषयन्ति अन्वेषयन्तीति गाथार्थः । सांप्रतं पूर्वोक्तो यो दोषः मधुकरसमा इत्यत्र । तत्परिजिहीर्षयैव यावतोपसंहारः क्रियते । तदुपदर्शयन्नाह ॥ उवसंहारो जमरा, जह तह समणा वि वहं अजीवंति ॥ दंतत्ति पुणपयंमि, नायवं वक्कसेसमिणं ॥ १३४ ॥ व्याख्या ॥ उपसंहार उपनयः । जमरा यथा अवधजीविनः तथा श्रमणा अपि साधवोऽप्येतावतैवांशेनेति गाथार्थः । इतश्च जमरसाधूनां नानात्वमवसेयं यत आह सूत्रकारः । नानापिण्णरया दंता इति । नानानेकप्रकारोऽजिग्रहविशेषात्प्रतिग्रहमद्वपाद्वग्रहणाच्च पिण्ण आहारपिण्णः । नाना चासौ पिण्णश्च नानापिण्णः । अन्तप्रान्तादिर्वा तस्मिन् रता अनुद्वेगवन्तः । दान्ता इन्द्रियनोऽन्द्रियदमनेनानयोश्च स्वरूपमधस्तपसि प्रतिपादितमेव । अत्र चोपन्यस्तगाथाचरमदलस्यावसरः । दांता इति पुनः पदे सौत्रे । किम् । ज्ञातव्यो वाक्यशेषोऽयमिति गाथार्थः । किंविशिष्टो वाक्यशेषः । दांता ईर्यादिसमिताश्च । तथा चाह ॥ जह इह चैव इरिया-इएसु सवंमि दिक्खियपयारे ॥ तसथावरञ्चूयहियं, जयंति सप्रावियं साहू ॥ १३५ ॥ व्याख्या ॥ यथात्रैवाधिकृताध्ययने जमरोपमयैषणासमितौ यतन्ते । तथा ईर्यादिष्वपि तथा सर्वस्मिन् दीक्षितप्रचारे साध्वाचरितव्य इत्यर्थः । किम् । त्रसस्थावरञ्चूतहितं यतन्ते साज्ञाविकं पारमार्थिकं साधव इति गाथार्थः । अन्ये पुनरिदं गाथादलं निगमने व्याख्यायन्ति । नच तदतिचारु । यत आह ॥ उवसंहारविसुद्धी, एस समत्ता उ निगमणं तेणं ॥ बुच्चंति साहुणो त्ति, जेणं ते महुयरसमाणा ॥ १३६ ॥ व्याख्या ॥ उपसंहारविशुद्धिरेषा समाप्ता तु अधुना निगमनावसरस्तच्च सौत्रमुपदर्शयति । निगमनमिति द्वारपरामर्शः । तेनोच्यन्ते साधव इति । येन प्रकारेण ते मधुकरसमाना उक्तन्यायेन

त्रमरतुल्या इति गाथार्थः । निगमनार्थमेव स्पष्टयति ॥ तम्हा दयाशुणसु-छिण्हिं जम-
 रो व अवहवित्तीहिं ॥ साहूहिं साहिउं त्ति, उक्किं मंगलं धम्मो ॥ १३७ ॥ व्याख्या ॥
 तस्मादयादिगुणसुस्थितैः । आदिशब्दात्सत्यादिपरिग्रहः । त्रमर श्वावधवृत्तिभिः । कैः ।
 साधुभिः साधितो निष्पादितः । उत्कृष्टं मङ्गलम् प्रधानं मङ्गलं । धर्मः प्राग्निरूपितश-
 ब्दार्थ इति गाथार्थः । इदानीं निगमनविशुद्धिमन्निधातुकाम आह ॥ निगमणसुद्धी
 तिष्ठं-तरी वि धम्महमुद्युया विहरे ॥ जन्नइ कायाणं ते, जयणं न मुणंति न करंति
 ॥ १३७ ॥ व्याख्या ॥ निगमनशुद्धिः प्रतिपाद्यते । अत्राह । तीर्थान्तरीया अपि चरकप-
 रित्राजकादयः । किम् । धर्मार्थं धर्मायोद्यता उद्युक्ता विहरन्ति । अतस्तेऽपि साधव ए-
 वेत्यन्निप्रायः । जण्यतेऽत्र प्रतिवचनम् । कायानां पृथिव्यादीनां ते चरकादयः । किम् । यतनां
 प्रयत्नकरणलक्षणं न मन्यन्ते न जानन्ति न मन्वते वा तथाविधागमाश्रवणान्न कुर्व-
 न्ति परिज्ञानान्नावाङ्मावितमेवेदमधस्तादिति गाथार्थः । किं च ॥ न य उग्गमाशुद्धं,
 जुंजंती महुरा वणुवरोही ॥ नेव य तिगुत्तिगुत्ता, जह साहू निच्चकालं पि ॥ १३८ ॥
 व्याख्या ॥ नचोद्गमादिशुद्धं जुञ्जते । आदिशब्दादुत्पादनादिपरिग्रहः । मधुकरा
 श्व त्रमरा श्व सत्त्वानामनुपरोधिः सन्तो नैव च त्रिगुप्तिगुप्ता यथा साधवो नित्य-
 कालमपि । एतदुक्तं जवति । यथा साधवो नित्यकालं त्रिगुप्तिगुप्ता एवं ते न कदाचिदपि
 तत्परिज्ञानशून्यत्वात्तस्मान्नैते साधव इति गाथार्थः । साधव एव तु साधवः । कथम् ।
 यतः ॥ कायं वायं च मणं, च इंदियाइं च पंच दमयंति ॥ धारंति बंजचेरं, संजमयंती
 कसाए य ॥ १४० ॥ व्याख्या ॥ कायं वाचं मनश्चेन्द्रियाणि च पञ्च दमयन्ति । तत्र
 कायेन सुसमाहितपाणिपादास्तिष्ठन्ति गच्छन्ति वा । वाचा निष्प्रयोजनं न ब्रुवते ।
 प्रयोजनेऽप्यालोच्य सत्त्वानुपरोधेन मनसा अकुशलमनोनिरोधं कुशलमनउदीरणं
 च कुर्वन्ति । इन्द्रियाणि पञ्च दमयन्ति । इष्टानिष्टविषयेषु रागद्वेषाकरणेन । पञ्चेति
 साङ्ख्यपरिकल्पितैकादशेन्द्रियव्यवहेदार्थम् । तथा च । वाक्पाणिपादपायूपस्थमनां-
 सीन्द्रियाणि तेषामिति । धारयन्ति ब्रह्मचर्यं सकलगुप्तिपरिपालनात्तथा संयमयन्ति
 कषायांश्चानुदयेनोदयविफलीकरणेन चेति गाथार्थः ॥ जं च तवे उद्युत्ता, तेणिसिं साहुल-
 क्खणं पुत्तं ॥ तो साहुणो त्ति जन्नं-ति साहवो निगमणं चयं ॥ १४१ ॥ व्याख्या ॥
 यच्च तपसि प्राग्वर्णितस्वरूपे । किम् । उद्युक्ता उद्यतास्तेन प्रकारेणैतेषां साधुलक्षणं
 पूर्णमविकलम् । कथम् । अनेन प्रकारेण साधयन्त्यपवर्गमिति साधवः । यतश्चैवं ततः सा-
 धव एव जण्यन्ते साधवो न चरकादय इति । निगमनं चैतदिति गाथार्थः । इष्टमुक्तं दशा-
 वयवम् । प्रयोगं त्वेवं वृद्धा दर्शयन्ति । आहिंसादिलक्षणधर्मसाधकाः साधव एव स्थावर-
 जङ्गमजूतोपरोधपरिहारित्वात् । तदन्यैवंविधपुरुषवत् । विपक्षो दिगम्बरजिह्वुत्तौता-

७४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

दिवत् । इह ये स्थावरजङ्गमचूतोपरोधपरिहारिणस्ते उन्नयप्रसिद्धैवंविधपुरुषवदहिंसा-
दिलक्षणधर्मसाधका दृष्टास्तथाच साधवः स्थावरजङ्गमचूतोपरोधपरिहारिण इत्युप-
नयः । तस्मात्स्थावरजङ्गमचूतोपरोधपरिहारित्वान्तेऽहिंसादिलक्षणधर्मसाधकाः साधव
एवेति निगमनम् । पक्षादिशुद्धयस्तु निदर्शिता एवेति न प्रतन्यन्ते । एवमर्थाधिकार-
द्वयवशात्पञ्चावयवदशावयवाच्यां वाक्याच्यां व्याख्यातमिदमध्ययनम् । इदानीं चूयोऽपि
चङ्गयन्तरजाजा दशावयवेनैव वाक्येन सर्वमध्ययनं व्याचष्टे निर्युक्तिकारः ॥ ते उपश-
न्नविज्ञत्ती, हेउविज्ञत्ती विवस्कपडिसेहो ॥ दिष्ठंतो आसंका, तप्पडिसेहो निगमणं च
॥ १४२ ॥ व्याख्या ॥ त इति अवयवाः । तुः पुनःशब्दार्थः । ते पुनरमी प्रतिज्ञादयः ।
तत्र प्रतिज्ञानं प्रतिज्ञा वक्ष्यमाणस्वरूपेत्येकोऽवयवः । तथा विज्ञजनं विज्ञक्तिः ।
तस्या एव विषयविज्ञागकथनमिति द्वितीयः । तथा हिनोति गमयति जिज्ञासित-
धर्मविशिष्टानर्थानिति हेतुस्तृतीयः । तथा विज्ञजनं विज्ञक्तिरिति पूर्ववच्चतुर्थकः ।
तथा विसदृशः पक्षो विपक्षः साध्यादिविपर्यय इति पञ्चमः । तथा प्रतिषेधनं प्रति-
षेधः । विपक्षस्येति गम्यते । इत्ययं षष्ठः । तथा दृष्टमर्थमन्तं नयतीति दृष्टान्त इति
सप्तमः । तथा आशङ्कनमाशङ्का प्रक्रमाद् दृष्टान्तस्यैवेत्यष्टमः । तथा तत्प्रतिषेधः
अधिकृताशङ्काप्रतिषेध इति नवमः । तथा निश्चितं गमनं निगमनं निश्चितोऽवसाय
इति दशमः । चशब्द उक्तसमुच्चयार्थ इति गाथासमासार्थः । व्यासार्थं तु प्रत्यवयवं
वक्ष्यति ग्रन्थकार एव । तथा चाह ॥ धम्मो मंगलमुक्कि-ठं ति पइन्ना अत्तवयणनिदेसो ॥
सो य इहेव जिणमए, नन्नह पइन्नपविज्ञत्ती ॥ १४३ ॥ व्याख्या ॥ धर्मो मङ्गलमुक्क-
ष्टमिति पूर्ववत् । इयं प्रतिज्ञा । आह । केयं प्रतिज्ञेत्युच्यते । आप्तवचननिर्देश इति ।
तत्राप्तोऽप्रतारकः । अप्रतारकश्चाशेषरागादिद्वयाद्भवति । उक्तं च “ ॥ आगमो ह्याप्त-
वचन-माप्तं दोषद्वयाद्धिदुः ॥ वीतरागोऽनृतं वाक्यं न ब्रूयाद्धेत्वसंज्ञवात् ॥ ” तस्य
वचनमाप्तवचनं तस्य निर्देश आप्तवचननिर्देशः । आह । अयमागम इति । उच्यते ।
विप्रतिपन्नसंप्रतिपत्तिनिबन्धनत्वेनैष एव प्रतिज्ञेति नैष दोषः । पाठान्तरं वा सा-
ध्यवचननिर्देश इति । साध्यत इति साध्यम्, उच्यत इति वचनमर्थः । यस्मात्स
एवोच्यते । साध्यं च तद्वचनं च साध्यवचनं साध्यार्थ इत्यर्थः । तस्य निर्देशः
प्रतिज्ञेति । उक्तः प्रथमोऽवयवः । अधुना द्वितीय उच्यते । स चाधिकृतो धर्मः ।
किमिहैव जिनमतेऽस्मिन्नेव मौनीन्द्रे प्रवचने नान्यत्र कपिलादिमतेषु । तथाहि ।
प्रत्यक्षत एवोपलज्यन्ते वस्त्राद्यपूतप्रचूतोदकाद्युपज्ञोगेषु परिव्राट्प्रचृतयः प्राण्युप-
मर्दं कुर्वाणास्ततश्च कुतस्तेषु धर्म इत्याद्यत्र बहु वक्तव्यम् । तत्तु नोच्यते ग्रन्थवि-
स्तरत्रयाद्भावितत्वाच्चेति । प्रतिज्ञाप्रविज्ञक्तिरियं प्रतिज्ञाविषयविज्ञागकथनमिति गा-

थार्थः । उक्तो द्वितीयोऽवयवः । अधुना तृतीय उच्यते । तत्र ॥ सुरपूजं ति हेज, धम्मंठाणे ठिया उ जं परमे ॥ हेजविज्जत्ती निरुवहि-जियाण अवहेण य जियंति ॥ १४४ ॥ व्याख्या ॥ सुरा देवास्तैः पूजितः सुरपूजितः । सुरग्रहणमिन्द्राद्युपलक्षणम् । इतिशब्द उपदर्शने । कोऽयं हेतुः । पूर्ववत् । हेत्वर्थसूचकं चेदं वाक्यम् । हेतुः सुरेन्द्रादिपूजितत्वादिति द्रष्टव्यः । अस्यैव सिद्धतां दर्शयति । धर्मः पूर्ववत् । तिष्ठत्यस्मिन्निति स्थानम् । धर्मश्चासौ स्थानं च धर्मस्थानम् । स्थानमालयः । तस्मिन् स्थिताः । तुरयमेवकारार्थः । स चावधारणे । अयं चोपरिष्ठात् क्रियया सह योदयते । यद्यस्मात् । किञ्चूते धर्मस्थाने । परमे प्रधाने । किम् । सुरेन्द्रादिभिः पूज्यन्त एवेति वाक्यशेषः । इति तृतीयोऽवयवः । अधुना चतुर्थ उच्यते । हेतुविज्जक्तिरियम् । हेतुविषयविज्ञागकथनम् । अथ क एते धर्मस्थाने स्थिता इत्यत्राह । निरुपधयः । उपधि-शब्द मायेत्यनर्थान्तरम् । अयं च क्रोधाद्युपलक्षणम् । ततश्च निर्गता उपध्यादयः सर्वे एव कषायां येज्यस्ते निरुपधयो निष्कषाया जीवानां पृथ्वीकायादीनामवधे-नापीडया चशब्दात्तपश्चरणादिना च हेतुचूतेन जीवन्ति प्राणान् धारयन्ति ये त एव धर्मस्थाने स्थिता नान्य इति गार्थार्थः । उक्तश्चतुर्थोऽवयवः । अधुना पञ्चममज्जि-धित्सुराह ॥ जिणवयणपडुठे वि हु, ससुराईए अधम्मरुइणो वि ॥ मंगलबुद्धीइ जणो, पणमइ आइडुयविवरको ॥ १४५ ॥ व्याख्या ॥ इह विपक्षः पञ्चम इत्युक्तम् । स चायं प्रतिज्ञाविज्जत्तयोरिति । जिनास्तीर्थकराः । तेषां वचनमागमलक्षणं तस्मिन् प्रद्विष्टा अप्रीता इति समासस्तान् । अपिशब्दादप्रद्विष्टानपि । हु इत्ययं निपातो-ऽवधारणार्थः । अस्थानप्रयुक्तश्च । स्थानं च दर्शयिष्यामः । श्वशुरादीन् । श्वशुरो लोकप्र-सिद्धः । आदिशब्दात्पित्रादिपरिग्रहः । न विद्यते धर्मे रुचिर्येषां तेऽधर्मरुचयस्तान् । अ-पिशब्दाद्धर्मरुचीन् । किम् । मङ्गलबुद्ध्या मङ्गलप्रधानया धिया मङ्गलबुद्ध्यैव नामङ्गल-बुद्ध्येत्येवकारोऽवधारणार्थः । किम् । जनो लोकः प्रकर्षेण नमति प्रणमति । आद्य-द्वयविपक्ष इति । अत्राद्यद्वयं प्रतिज्ञा तद्बुद्धिश्च तस्य विपक्षः साध्यादिविपर्यय इति आद्यद्वयविपक्षः । तत्राधर्मरुचीनपि मङ्गलबुद्ध्या जनः प्रणमतीत्यनेन प्रतिज्ञा-विपक्षमाह । तेषामधर्माव्यतिरेकाज्जिनवचनप्रद्विष्टानपीत्यनेन तु तद्बुद्धेस्तत्रापि हेतु-प्रयोगप्रवृत्त्या धर्मसिद्धेरिति गार्थार्थः ॥ विश्यडुयस्स विवरको, सुरेहिं पुद्यंति जण-जाई वि ॥ बुद्धाई वि सुरनया, बुच्चंते णायपडिवरको ॥ १४६ ॥ व्याख्या ॥ द्वयोः पूरणं द्वितीयं द्वितीयं च तद्वयं च द्वितीयद्वयं हेतुस्तद्बुद्धिः । इदं च प्रागुक्तद्वयापेक्षया द्वितीयमुच्यते । तस्यायं विपक्षः । इह सुरैः पूज्यन्ते यज्ञयाजिनोऽपीति । इयमत्र चावना । यज्ञयाजिनो हि मङ्गलरूपा न चवन्त्यथ च सुरैः पूज्यन्ते । ततश्च सुरपूजितत्वमका-

७६ राय धनपतसिंघ बहादुरका जैनागमसंग्रह, जाग तेतालीस-(४३)-मा.

रणमित्येष हेतुविपक्षस्तथा । अजितेन्द्रियाः सोपधयश्च यतस्ते वर्तन्ते । अतोऽनेनैव
ग्रन्थेन धर्मस्थाने स्थिताः परम इत्यादिकाया हेतुविजक्तेरपि विपक्ष उक्तो वेदितव्य
इति । उदाहरणविपक्षमधिकृत्याह । बुद्धादयोऽप्यादिशब्दात्कापिलादिपरिग्रहः । ते ।
किम् । सुरनता देवपूजिता उच्यन्ते ज्ञायन्ते तन्नासनप्रतिपन्नैरिति ज्ञातप्रतिपक्ष इति
गाथार्थः । आह । ननु दृष्टान्तमुपरिष्ठाद्द्वयत्येवं ततश्च तत्स्वरूप उक्ते च तत्रैव विपक्ष-
स्तत्प्रतिषेधश्च वक्तुं युक्तः । तत्किमर्थमिह विपक्षः तत्प्रतिषेधश्चाजिधीयते । उच्यते ।
विपक्षसाम्प्रादधिकृत एव विपक्षद्वारे लाघवार्थमजिधीयते । अन्यथेदमपि पृथग्द्वारं
स्यात् । तथैव तत्प्रतिषेधोऽपि द्वारान्तरं प्राप्नोति । तथा च सति ग्रन्थगौरवं जायते ।
तस्माद्वाघवार्थमत्रैवोच्यत इत्यदोषः । आह ॥“दिष्टं तो आसंका तप्पडिसेहो” त्ति वच-
नाडुत्तरत्र दृष्टान्तमजिधाय पुनराशङ्कां तत्प्रतिषेधं च वक्ष्यत्येव । तदाशङ्का च त-
द्विपक्ष एव । तत् किमर्थमिह पुनर्विपक्षप्रतिषेधावजिधीयेते । उच्यते । अनन्तरपरंपरा-
ज्ञेदेन दृष्टान्तद्वैविध्यख्यापनार्थम् । यः खट्वनन्तरमुक्तोऽपि परोक्षत्वादागमगम्यत्वाद्वा-
र्ष्टान्तिकार्थसाधनायात्वं न जवति तत्प्रसिद्धये विपक्षसिद्धो योऽन्य उच्यते स परंपरा-
दृष्टान्तः । तथा च तीर्थकरांस्तथा साधूंश्च द्वावपि जिन्नावेवोत्तरत्र दृष्टान्तावजिधास्येते ।
तत्र तीर्थकृद्द्वयं दृष्टान्तमङ्गीकृत्येह विपक्षप्रतिषेधोवुक्तौ । साधूंस्त्वधिकृत्य तत्रै-
वाशङ्कातत्प्रतिषेधौ दर्शयिष्येते । इत्यदोषः । स्यान्मतं प्रागुक्तेन विधिना लाघवार्थ-
मनुक्त एव दृष्टान्त उच्यतां काममिहैव दृष्टान्तविपक्षस्तत्प्रतिषेधश्च स एव दृष्टान्तः
किमित्युत्तरत्रोपदिश्यते येन हेतुविजक्तेरनन्तरमिहैव न ज्ञायते । तथा ह्यत्र दृष्टान्ते ज-
ण्यमाने प्रतिज्ञादीनामिव द्विरूपस्यापि दृष्टान्तस्यार्हत्साधुलक्षणस्य एतावेव विपक्ष-
तत्प्रतिषेधावुपपद्येते । ततश्च साधुलक्षणस्य दृष्टान्तस्याशङ्कातत्प्रतिषेधावुत्तरत्र न पृथग्
वक्तव्यौ जवतः । तथा च सति ग्रन्थलाघवं जायते । तथा प्रतिज्ञाहेतूदाहरणरूपाः
सविशुद्धिकास्त्रयोऽप्यवयवाः क्रमेणोक्ता जवन्तीत्यत्रोच्यते । इहाजिधीयमाने दृष्टान्त-
स्येव प्रतिज्ञादीनामपि प्रत्येकमाशङ्कातत्प्रतिषेधौ वक्तव्यौ । तथा च सत्यवयवबहुत्वं
दृष्टान्तस्य वा प्रतिज्ञादीनामिव विपक्षतत्प्रतिषेधाज्यां पृथगाशङ्कातत्प्रतिषेधौ न व-
क्तव्यौ स्यातामेवं सति दशावयवा न प्राप्नुवन्ति । दशावयवं चेदं वाक्यं जङ्गयन्तरेण
प्रतिपिपादयिषितमस्यापि न्यायस्य प्रदर्शनार्थमत एव यदुक्तं साधुलक्षणदृष्टान्तस्या-
शङ्कातत्प्रतिषेधावुत्तरत्र न पृथग् वक्तव्यौ स्यातामित्यादि तदपाकृतं वेदितव्यम् । इ-
त्यदं प्रसङ्गेन । एवं प्रतिज्ञादीनां प्रत्येकं विपक्षोऽजिहितोऽधुनायमेव प्रतिज्ञादिवि-
पक्षः पञ्चमोऽवयवो वर्तत इत्येतद्दर्शयन्निदमाह ॥ एवं तु अवयवाणं, चउल्ल पडिवक्खु-
पंचमोऽवयवो ॥ एत्तो षष्ठोवयवो, विवक्कपडिसेह तं बोहं ॥ १४७ ॥ व्याख्या ॥ एव-

मित्यमेवकार उपप्रदर्शने । तुरवधारणे । अयमेवावयवानां प्रमाणाङ्गलक्षणानां चतुर्णां प्रतिज्ञादीनां प्रतिपक्षो विपक्षः पञ्चमोऽवयव इति । आह । दृष्टान्तस्याप्यत्र विपक्ष उक्त एव तत्किमर्थं चतुर्णामित्युक्तम् । उच्यते । हेतोः सपक्षविपक्षाभ्यामनुवृत्तिव्यावृत्तिरूपत्वेन दृष्टान्तधर्मत्वात्तद्विपक्ष एव चास्यान्तर्जावाददोष इत्युक्तः पञ्चमोऽवयवः । षष्ठ उच्यते । तथा चाह । इत उत्तरत्र षष्ठोऽवयवो विपक्षप्रतिषेधस्तं वक्ष्येऽन्निधास्य इति गार्थार्थः । इत्तं सामान्येनाग्निधायेदानीमाद्यद्वयविपक्षप्रतिषेधमग्निधातुकाम आह ॥ सायं संमत्तपुमं, हासरई आउनामगोयसुहं ॥ धम्मफलं आइडुगे, विवक्कपडिसेह मो एसो ॥ १४७ ॥ व्याख्या ॥ सायंति शातवेदनीयं कर्म । संमत्तंति सम्यक्त्वं सम्यग्भावः सम्यक्त्वं सम्यक्त्वमोहनीयं कर्मैव । पुमंति पुंवेदमोहनीयं । हासंति हस्यतेऽनेनेति हासः । तज्जावो हास्यं हास्यमोहनीयम् । रम्यतेऽन्येति रतिः क्रीडाहेतुः रतिमोहनीयं कर्मैव । आयुः । नामगोयसुहं ति । अत्र शुचशब्दः प्रत्येकमग्निसंबध्यते । अन्ते वचनात्ततश्च आयुः शुचं नामशुचं गोत्रशुचम् । तत्रायुः शुचं तीर्थकरादिसंबन्धि । नामगोत्रे अपि कर्मणी शुचे तेषामेव जवतः । तथाहि यशोनामादि शुचं तीर्थकरादीनामेव जवति । तथोच्चैर्गोत्रं तदपि शुचं तेषामेवेति । धर्मफलमिति । धर्मस्य फलं धर्मफलम् । धर्मेण वा फलं धर्मफलं एतदहिंसादेर्जिनोक्तस्यैव धर्मस्य फलम् । अहिंसादिना जिनोक्तेनैव च धर्मेणैव फलमवाप्यते । सर्वमेव चैतत्सुखहेतुत्वाद्भितम् । अतः स एव धर्मो मङ्गलं न श्वशुरादयः । तथाहि मङ्गयते हितमनेनेति मङ्गलम् । तच्च यथोक्तधर्मेणैव मङ्गयते नान्येन तस्मादसावेव मङ्गलं न जिनवचनबाह्याः श्वशुरादय इति स्थितम् । आह । मङ्गलबुद्ध्यैव जनः प्रणमतीत्युक्तं तत्कथमित्युच्यते । मङ्गलबुद्ध्यपि गोपालाङ्गनादिमोहतिमिरोपप्लुतबुद्धिलोचनो जनः प्रणमन्नपि न मङ्गलत्वनिश्चयायालम् । तथाहि न तैमिरिकद्विचन्द्रोपदर्शनं सचेतसां चक्षुष्मतां द्विचन्द्राकारायाः प्रतीतेः प्रत्ययतां प्रतिपद्यते । अतद्रूप एव तद्रूपाधारोपहारेण तत्प्रवृत्तेरिति । आइडुगं ति । आद्यद्वयं प्रागुक्तं तस्मिन्नाद्यद्वयविषये विपक्षप्रतिषेधः । मो इति निपातो वाक्यालंकारार्थः । एष इति यथा वर्णित इति गार्थार्थः । इत्तमाद्यद्वयविपक्षप्रतिषेधः प्रतिपादितः । संप्रति हेतुतबुद्ध्योर्विपक्षप्रतिषेधप्रतिपादयिष्येदमाह ॥ अजिइंदिय सोवहिया, वहगा जइ ते वि नाम पुद्यंति ॥ अग्गीवि होव सीउं, हेउविजत्तीण पडिसेहो ॥ १४८ ॥ व्याख्या ॥ न जितानि श्रोत्रादीनीन्द्रियाणि यैस्ते तथोच्यन्ते । उपधिश्च मायेत्यनर्थान्तरम् । उपधिना सह वर्तन्त इति सोपधयो मायाविनः परव्यंसका इति यावत् । अथवा उपदधातीत्युपधिः वस्त्राद्यनेकरूपः परिग्रहः । तेन सह वर्तन्ते ये ते तथाविधा

७८ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह जाग तेतालीस-(४३)-मा.

महापरिग्रहा इत्यर्थः । वधन्तीति वधकाः प्राण्युपमर्दकर्तारः । जइ ते वि नाम पुवं-
 तित्ति । यदीति पराज्युपगमसंसूचकः । त इति याज्ञिकाः । अपिः संज्ञावने ।
 नाम इति निपातो वाक्यालंकारार्थः । ये जितेन्द्रियादिदोषदुष्टा यज्ञयाजिनो व-
 र्तन्ते । यदि ते नाम पूज्यन्ते । तर्ह्यग्निरपि नवेष्ठीतः । न च कदाचिदप्यसौ
 शीतो नवति । तथा वियदिन्दीवरस्रजोऽपि वान्ध्येयोरस्थलशोचामादधीरन् । न
 चैतन्नवति । यथैवमादिरत्यन्तोऽज्ञावस्तयेदमपीति मन्यतेऽथापि कालदौर्गुण्येन कथं-
 चिदविवेकिना जनेन पूज्यन्ते । तथापि तेषां न मङ्गलत्वसंप्रसिद्धिरप्रेक्षावतामतद्रू-
 पेऽपि वस्तुनि तद्रूपाध्यारोपेण प्रवृत्तेस्तथा ह्यकलङ्कवियामेव प्रवृत्तिर्वस्तुनस्तद्वत्तां
 गमयत्यतथाचूते वस्तुनि तद्बुद्ध्या तेषामप्रवृत्तेः । सुविशुद्धबुद्धयश्च दैत्यामरेन्द्रादयस्ते
 चाहिंसादिवक्षणं धर्ममेव पूजयन्ति न यज्ञयाजिनस्तस्माद्दैत्यामरेन्द्रादिपूजितत्वाद्धर्म
 एवोत्कृष्टं मङ्गलं न याज्ञिका इति स्थितम् । हेतुविचिन्तीणं ति । एष हेतुतद्विचिन्तयोः ।
 पक्षिसेहोत्ति । विपक्षप्रतिषेधः । विपक्षशब्द इहानुक्तोऽपि प्रकरणाज्ज्ञातव्य इति
 गाथार्थः । एवं हेतुतद्बुद्ध्योर्विपक्षप्रतिषेधो दर्शितः । सांप्रतं दृष्टान्तविपक्षप्रतिषेधं
 दर्शयन्नाह ॥ बुद्धार्शुवयारे, पूयाठाणं जिणाउ सप्पावं ॥ दिठंते पक्षिसेहो, ठठो एसो
 अवयवो उ ॥ १५० ॥ व्याख्या ॥ बुद्धादय आदिशब्दात्कापिलादिपरिग्रहः उपचार
 इति । सुपां सुपो नवन्तीति न्यायादुपचारेण । किञ्चिदतीन्द्रियं कथयन्तीति कृत्वा
 न वस्तुस्थित्या पूजायाः स्थानं पूजास्थानम् । जिनास्तु सप्पावं परमार्थमधिकृत्येति
 वाक्यशेषः । सर्वज्ञत्वाद्यसाधारणगुणयुक्तत्वादिति ज्ञावना । दृष्टान्तप्रतिषेध इति
 विपक्षशब्दलोपाद् दृष्टान्तविपक्षप्रतिषेधः । किम् । षष्ठ एषोऽवयवः । तुर्विशेषणार्थः । किं
 विशिनष्टि । सर्वोऽप्ययमनन्तरोदितः प्रतिज्ञादिविपक्षप्रतिषेधः पञ्चप्रकारोऽप्येक
 एवेति गाथार्थः । षष्ठमवयवमन्निधायैदानीं सप्तमं दृष्टान्तनामानमन्निधातुकाम
 आह ॥ अरहंतमग्गगामी, दिठंतो साहुणो वि समचित्ता ॥ पागरएसु गिहीसु,
 एसंते अवहमाणा उ ॥ १५१ ॥ व्याख्या ॥ पूजामर्हन्तीत्यर्हन्तः । न रुहन्तीति
 वा अरुहन्तः । किम् । दृष्टान्त इति संबन्धः । तथा मार्गगामिन इति । प्रक्रमात्तदुप-
 दिष्टेन मार्गेण गन्तुं शीलं येषां त एव गृह्यन्ते । केच त इत्यत आह । साधवः । साध-
 यन्ति सम्यग्दर्शनादियोगैरपवर्गमिति साधवः तेऽपि दृष्टान्त इति योगः । किञ्चूताः सम-
 चित्ता रागद्वेषरहितचित्ता इत्यर्थः । किमिति तेऽपि दृष्टान्त इति । अहिंसादिगुणयु-
 क्त्वात् । आह च । पाकरतेष्वात्मार्थमेव पाकसक्तेषु गृहेष्वगारेष्वेषन्ते गवेषयन्ति पि-
 एरुपातमित्यध्याहारः । किं कुर्वाणा इत्यत आह । अवहमाणा उ । न घत्तोऽघ्नन्तः । तु-
 रवधारणार्थः । ततश्चाघ्नन्त एव आरम्भाकरणेन पीडामकुर्वाणा इत्यर्थः । एवं द्वि-

विधोपि दृष्टान्त उक्तः । दृष्टान्तवाक्यं चेदं स तु संस्कृत्य कर्तव्योऽर्हदादिवदिति
 गाथार्थः । उक्तः सप्तमोऽवयवः सांप्रतमष्टममत्रिधित्सुराह ॥ तत्र ऋवे आसंका, उ-
 द्विस्स जई वि कीरण पागो ॥ तेण र विसमं नायं, वासतणा तस्स पडिसेहे ॥ १५२ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ तत्र तस्मिन् दृष्टान्ते ऋवेदाशङ्का ऋवत्याक्षेपः । यथोद्दिश्याङ्गीकृत्य य-
 तीनपि संयतानपि । अपिशब्दादपत्यादीन्यपि । क्रियते निर्वर्त्यते पाकः। कैः । गृहिञ्जि-
 रिति गम्यते । ततः किमित्यत आह । तेन कारणेन । र इति निपातः किलश-
 ब्दार्थः । विषममतुल्यं ज्ञातमुदाहरणं वस्तुतः पाकोपजीवित्वेन साधूनामनवद्यवृत्त्य-
 चावादिति चावितमेवेतत् पूर्वमित्यष्टमोऽवयवः । इदानीं नवममधिकृत्याह । वर्षा-
 तृणानि तस्य प्रतिषेध इत्येतच्च चाष्यकृता प्राक् प्रपञ्चितमेवेति न प्रतन्यत इति
 गाथार्थः । उक्तो नवमोऽवयवः । सांप्रतं चरममत्रिधित्सुराह ॥ तम्हा उ सुरनराणां,
 पुवत्ता मंगलं सया धम्मो ॥ दसमो एस अवयवो, पइन्नहेज पुणवयणं ॥ १५३ ॥
 ॥ व्याख्या ॥ यस्मादेवं तस्मात्सुरनराणां देवमनुष्याणां पूज्यस्तद्भावस्तस्मात्पूज्य-
 त्वान्मङ्गलं प्राग्निरूपितशब्दार्थं सदा सर्वकालं धर्मः प्रागुक्तः । दशम एषोऽवयव इति
 संख्याकथनम् । किं विशिष्टोऽयमित्यत आह । प्रतिज्ञाहेत्वोः पुनर्वचनं पुनर्हेतुप्रति-
 ज्ञावचनमिति गाथार्थः । उक्तं द्वितीयं दशावयवं । साधनाङ्गता चावयवानां विनेया-
 पेक्षया विशिष्टप्रतिपत्तिजनकत्वेन चावनीयेत्युक्तोऽनुगमः । सांप्रतं नया उच्यन्ते । ते च
 नैगमसंग्रहव्यवहारऋजुसूत्रशब्दसमन्तिरूढैवंभूतत्रेदन्निन्नाः खट्वोद्यतः सप्त ऋवन्ति ।
 स्वरूपं चैतेषामेवावश्यके सामायिकाध्ययनेऽन्यक्षणे प्रदर्शितमेवातो नेह प्रतन्यते ।
 इह पुनः स्थानाशून्यार्थमेते ज्ञानक्रियानयद्वयान्तर्भावद्वारेण समासतः प्रोच्यन्ते ।
 ज्ञाननयः क्रियानयश्च । तत्र ज्ञाननयदर्शनमिदं ज्ञानमेव प्रधानमैहिकामुष्मिकफ-
 लावाप्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात्तथा चाह ॥ णायंमि गिण्हियवे, अगिण्हियवंमि चेव
 अठंमि ॥ जइयवमेव इइ जो, उवएसो सो नउ नामं ॥ १५५ ॥ व्याख्या ॥ णायमिति ।
 ज्ञाते सम्यक्परिच्छिन्ने । गिण्हियवेत्ति । गृहीतव्य उपादेये । अगिण्हियवंमि त्ति । अगृही-
 तव्येऽनुपादेये हेय इत्यर्थः । चशब्दः खलून्नयोर्गृहीतव्यागृहीतयोर्ज्ञातत्वानुकर्पणा-
 र्थः । उपेक्षणीयसमुच्चयार्थो वा । एवकारस्त्वधारणार्थः । तस्य चैवं व्यवहितः
 प्रयोगो द्रष्टव्यः । ज्ञात एव गृहीतव्ये तथागृहीतव्ये तथोपेक्षणीये चार्थे तु ज्ञा-
 त एव नाज्ञाते । अठंमि त्ति । अर्थेऽप्यैहिकामुष्मिके तत्रैहिको गृहीतव्यः स्वचन्द-
 नाङ्गनादिः । अगृहीतव्यो विषशस्त्रकण्फकादिः । उपेक्षणीयः तृणादिः । आमुष्मि-
 को गृहीतव्यः सम्यग्दर्शनादिः अगृहीतव्यो मिथ्यात्वादिः । उपेक्षणीयो विवक्षया-
 ऋदयादिरिति । तस्मिन्नर्थे यतितव्यमेवेति । अनुस्वारलोपाद्यतितव्यमेवमनेन क-

८० राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनागमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

मेहेहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना सत्त्वेन प्रवृत्त्यादिलक्षणः प्रयत्नः कार्य इत्यर्थः ।
इह चैवैतदङ्गीकर्तव्यम् । सम्यग्ज्ञाते प्रवर्तमानस्य फलविसंवाददर्शनात्तथाचान्यै-
रप्युक्तम् “ ॥ विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा मता ॥ मिथ्याज्ञानात्प्रवृत्तस्य,
फलप्राप्तेरसंज्ञवात् ॥ ” तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिनापि ज्ञात एव यतितव्यम् । तथा
चागमोऽप्येवमेव व्यवस्थितः । यत उक्तम् “ ॥ पढमं नाणं तउं दया, एवं चिच्छ
सवसंजये ॥ अन्नाणी किं काही, किंवा णाहित्थेयपावगं ॥ ” इतश्च तदेवाङ्गीकर्त-
व्यम् । यस्मात्तीर्थकरगणधरैरगीतार्थानां केवलानां विहारक्रियापि निषिद्धा । तथा
चागमः “ ॥ गीयडो य विहारो, वीउं गीयडमीसिउं चैव ॥ इत्तो तइयविहारो,
णाणुन्नाउं जिणवरेहिं ॥ ” यस्मादन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक्पन्थानं न प्रतिप-
द्यत इत्यन्निप्रायः । एवं तावत्कायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तं कायिकमङ्गीकृत्य
विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव विज्ञेयम् । यस्मादर्हतोऽपि ज्ञानमज्ञोदितटस्थस्य दीक्षां
प्रतिपन्नस्योत्कृष्टतपश्चरणवतोऽपि न तावदपवर्गप्राप्तिः संजायते यावज्जीवाजीवा-
द्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्नमिति । तस्माज्ज्ञानमेव प्रधानमैहिका-
मुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम् । इति ॥ जो उवएसो सो णउं णामं ति ।
इत्येवमुक्तेन न्यायेन य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यख्यापनपरः स नयो नाम ज्ञाननय इत्य-
र्थः । अयं च ज्ञानवचनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने ज्ञानरूपमेवेदमिच्छति ज्ञानात्मकत्वादस्य
वचनक्रिये तु तत्कार्यत्वात्तदायत्तत्वाच्चेच्छति । गुणचूते चेच्छति इति गाथार्थः । उक्तो
ज्ञाननयः । अधुना क्रियानयावसरस्तद्दर्शनं चेदम् । क्रियैव प्रधानमैहिकामुष्मिकफल-
प्राप्तिकारणं युक्तियुक्तत्वात्तथा चायमप्युक्तलक्षणमेव स्वपक्षसिद्धये गाथामाह ॥
णायंमि गिण्हियवे, अगिण्हियवंमि चैव अहंमि ॥ जइयवमेव इइ जो, उवएसो सोनउं
नामं ॥ १५५ ॥ व्याख्या ॥ अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या । ज्ञाते
गृहीतव्ये अगृहीतव्ये चैव अर्थे ऐहिकामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेव । न य-
स्मात्प्रवृत्त्यादिलक्षण प्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽप्यत्रिलषितार्थावाप्तिर्दृश्यते । तथा
चान्यैरप्युक्तम् ॥ क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् ॥ यतः स्त्रीजद्वयजो-
गज्ञो तज्ज्ञानाहुःखितो जवेत् । तथामुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना क्रियैव कर्तव्या । तथा
च मौनीन्द्रप्रवचनमप्येवमेव स्थितम् । यत उक्तम् “ ॥ चेश्यकुलगणसंघे, आयरियाणं
च पवयणसुए य ॥ सवेसु वि तेण कयं, तवसंजममुच्चमं तेण ॥ ” इतश्चैतदेवमङ्गीकर्त-
व्यम् । यस्मात्तीर्थकरगणधरैः क्रियाविकलानां ज्ञानमपि अफलमेवोक्तम् । तथाचाग-
मः “ ॥ सुवहुंपि सुयमहीयं, किं काहीइ चक्षणविप्पमुक्कस्स ॥ अंधस्स जह पत्तिता, दी-
वसय सहस्स कोडीवि ॥ ” इत्यक्रियाविकलत्वात्तस्येत्यन्निप्रायः । एवं तावत्कायोपश-

मिकं चारित्रमङ्गीकृत्योक्तम् । चारित्रं क्रियेत्यनर्थान्तरम् । द्वायिकमप्यङ्गीकृत्य प्रकृ-
ष्टफलसाधकत्वं तस्यैवं विज्ञेयम् । यस्मादर्हतोऽपि जगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञानस्यापि
न तावन्मुक्त्यवाप्तिः संजायते यस्मादखिलकर्मेन्धनानलज्जुता ह्रस्वपञ्चाक्षरोच्चारणमा-
त्रकालावस्थायिनी सर्वसंवररूपा चारित्रक्रिया नावाप्तिरिति । तस्मात् क्रियैव प्रधानमैहि-
कामुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम् । इति । जो उवएसो सो एणुं णामं ति । इति
एवमुक्तन्यायेन य उपदेशः । किम् । क्रियाप्राधान्यख्यापनपरः स नयो नाम क्रियानय इ-
त्यर्थः । अयं च ज्ञानवचनक्रियारूपेऽस्मिन्नध्ययने क्रियारूपमेवेदमिच्छति । तदात्मकत्वा-
दस्य ज्ञानवचने तु तदर्थमुपादीयमानत्वादप्रधानत्वान्नेच्छति । गुणजूते चेच्छतीति गा-
थार्थः । उक्तः क्रियानय इहं ज्ञाननयक्रियानयस्वरूपं श्रुत्वाविदिततदन्निप्रायो
विनेयः संशयापन्नः सन्नाह । किमत्र तत्त्वं पक्षद्वयेऽपि युक्तिसंज्ञवादाच्चार्यः पुनराह ॥
सर्वेसिं पि नयाणं, बहुविहवत्तव्यं निसामेत्ता ॥ तं सवनयविसुद्धं, जं चरणगुणष्ठिर्त्त
साहू ॥ १५६ ॥ व्याख्या ॥ अथवा ज्ञानक्रियानयमतं प्रत्येकमन्निधायाधुना स्थित-
पक्षमुपदर्शयन्नाह । सर्वेसिं पि गाहा । सर्वेषामिति मूलनयानामपिशब्दात्तद्भेदानां च
द्रव्यास्तिकायादीनां बहुविधवक्तव्यतां सामान्यमेव विशेषा एव उक्तयमेव वानपे-
क्ष्यमित्यादिरूपामथवा नामादीनां नयानां कः कं साधुमिच्छतीत्यादिरूपां निशम्य
श्रुत्वा तत्सर्वनयविसुद्धं सर्वनयसंमतं वचनम् । यच्चरणगुणस्थितः साधुः । यस्मात् सर्व-
नया एव चावविषयं निक्षेपमिच्छन्तीति गाथार्थः । डुमपुष्फियनिवृत्ती, समासुं वन्नि-
या विज्ञासाए ॥ जिण चउद्दसपुवी विहरेण कहयंति से अठं ॥ १५६ ॥ डुमपुष्फि-
यनिवृत्ती संमत्ता । डुमपुष्फियगाहा सुगमा ॥

इत्याचार्यश्रीहरिजडसूरिविरचितायां दशवैकालिकटीकायां डुमपुष्पकाध्ययनं
समाप्तम् ॥ १ ॥

व्याख्यायाध्ययनमिदं, प्राप्तं यत्कुशलमिह मया किञ्चित् ॥ सद्धर्मलाज्जमखिलं
लज्जतां जव्यो जनस्तेन ॥ १ ॥

अथ श्रामण्यपूर्वकाध्ययनम् ॥ २ ॥

कहं नु कुवा सामासं, जो कामे न निवारण ॥

पए पए विसीदंतो, संकप्पस्स वसं गउ ॥ १ ॥

(अवचूरिः) ॥ अथ द्वितीयाध्ययनम् । नु क्षेपे । यथा कथं नु स राजा यो न रद्ध-
ति । एवं कथं नु कुर्याद्ब्रामण्यं यः कामान्न निवारयति । किमिति न करोति । तत्र हेतु-
माह । पदे पदे विषीदन् संकटपस्य वशं गतः । कामानिवारणेनेन्द्रियाद्यपराधपदा-

पेहया पदे पदे विषीदनात्संकटपस्य वशंगतत्वात्। अप्रशस्तोऽध्यवसायः संकटपः ॥१॥

(अर्थ) अथ द्वितीयाध्ययन । पूर्वोक्त अध्ययनमां धर्मप्रशंसा कही, तेथी धर्म जे ठे, ते जिनशासनमांज ठे, एम सिद्ध अयुं. एवा धर्मउपर सहहणा राखीने जेमणे चारित्र लीधुं ठे, एवा नवा दीक्षा लीधेला अधीरा साधुओने जिनाम्नाय विषे मोह नहीं थवो जोश्ये, माटे साधुयें धृति (धैर्य) राखवी एम धैर्य राखवानो उपदेश आअध्ययनमां कस्यो ठे. कथुं ठे के:-“जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सा गई सुलहा ॥ जे अधिश्मंत पुरिसा, तवो वि खलु दुद्धहो तेसिं ॥ १ ॥” इति । एवा संबंधथी प्राप्त थयेला आ अध्ययननुं नाम ‘श्रामण्यपूर्वक’ एवुं ठे, तेनो अर्थ:-‘श्राम्यंतीति श्रमणाः, तेषां ज्ञावः श्रामण्यं तस्य पूर्व श्रामण्यपूर्वं तदेव श्रामण्यपूर्वकम् जे तपादि श्रम करे ठे, ते श्रमण अर्थात् साधु जाणवा. तेमनो जे धर्म ते श्रामण्य जाणवुं. तेनुं जे पूर्व कारण ते धृति (धैर्य) जाणवी. तेनुं प्रतिपादन जेमां करेलुं ठे, ते अध्ययनने पण श्रामण्यपूर्वक अध्ययन कहियें.

हवे अध्ययनना प्रथम सूत्रमां साधुयें वस्त्रादिक ड्रव्यकाम तथा जोगेडारूप ज्ञावकाम अवश्य वर्जववा जोश्ये, ते कहे ठे. (जो के०) यः एटले जे पुरुष (कामे के०) कामान् एटले ड्रव्यज्ञावरूप बे प्रकारना कामने (न निवारण के०) न निवारयति । एटले त्याग करतो नथी. ते पुरुष, कामत्याग न कस्यथी (पए यए के०) पदे पदे एटले पगले पेगले (विसीअंतो के०) विषीदन् एटले विषयपरिग्रहथी विखवाद पामतो थको, अने (संकप्पस्स के०) संकटपस्य एटले अप्राप्तविषनी प्राप्तीने वास्ते अप्रशस्त अध्यवसायरूप संकटपने (वसं गउं के०) वशंगतः एटले वश थयो थको (सामन्नं के०) श्रामण्यं एटले चारित्रने (कहं नु के०) कथं नु एटले कया प्रकारें (कुज्जा के०) कुर्यात्, पालयेत् एटले पालशे. इहां खातानो दृष्टांत जाणवो ॥ १ ॥

(दीपिका) प्रथमाध्ययने धर्मप्रशंसा उक्ता सा च इहैव जिनशासने । इह तु अध्ययने जिनशासनेऽङ्गीकृते सति मा चूत् नवदीक्षितस्य संयमेऽधृतिरतो धृतिमता ज्ञाव्यमित्येतदुच्यते इत्यनेन संबन्धेन आयातमिदमध्ययनं व्याख्यायते । कथं केन प्रकारेण । नु इति हेतुपे । यथा कथं नु स राजा यो न रक्षति प्रजाम् । कथं नु स वैयाकरणो योऽपशब्दं प्रयुङ्क्ते । कुर्यात् श्रामण्यं श्रमणज्ञावम् । यः कामान् न निवारयति । कारणमाह । श्रामण्यस्याकरणे पदे पदे स्थाने स्थाने विषीदन् विषादं प्राप्नुवन् संकटपस्य वशं गतः । न केवलमयमधिकृतसूत्रोक्तः यथोक्तश्रामण्याज्ञावेन अ-

श्रमणः किंतु आजीविकादिज्ञावेन प्रव्रजितः संक्लिष्टचित्तो द्रव्यक्रियां कुर्वन्नप्य-
श्रमण एव ॥ १ ॥

(टीका) व्याख्यातं द्रुमपुष्पिकाध्ययनमधुना श्रामण्यपूर्वकाख्यमारच्यते । अस्य
चायमज्ञिसंबन्धः । इहानन्तराध्ययने धर्मप्रशंसोक्ता । सा चेहैव जिनशासन इति ।
इह तु तदच्युपगमे सति मा चूदज्ञिनवप्रव्रजितस्याधृतेः संमोह इत्यतो धृतिमता ज-
वितव्यमित्येतदुच्यते । उक्तं च “ ॥ जस्स धिई तस्स तवो, जस्स तवो तस्स सुग्गई
सुलज्जा ॥ जे अधिश्मंत पुरिसा, तवो वि खलु डुल्लहो तेसिं ॥ ” अनेनाज्ञिसंबन्धे-
नायातस्यास्याध्ययनस्य चत्वार्यनुयोगद्वाराणि पूर्ववन्नवरं नामवदध्ययनविषय-
त्वादुपक्रमादिद्वारकलापस्य व्याप्तिप्राधान्यतो नामनिष्पन्नं निक्षेपमज्ञिधित्सुराह-
निर्युक्तिकारः ॥ सामन्नपुंवगस्स उ, निस्केवो होइ नामनिष्फन्नो ॥ सामन्नस्स चउ-
क्को, तेरसगो पुवयस्स जवे ॥ १५७ ॥ व्याख्या ॥ श्राम्यतीति श्रमणः । श्राम्यति
तपस्यति । तद्भावः श्रामण्यं तस्य पूर्वं कारणं श्रामण्यपूर्वं तदेव श्रामण्यपूर्वकमिति ।
संज्ञायां कन् । श्रामण्यकारणं च धृतिस्तन्मूलत्वात्तस्य । तत्प्रतिपादकं चेदमध्ययन-
मिति ज्ञावार्थः । अतः श्रामण्यपूर्वकस्य तु निक्षेपो जवति नामनिष्पन्नः । कोऽसाव-
न्यस्याश्रुतत्वान्नामण्यपूर्वकमित्ययमेव । तुशब्दः सामान्यविशेषवन्नामविशेषणार्थः ।
श्रामण्यपूर्वकमिति सामान्यम् । श्रामण्यं पूर्वं चेति विशेषः । तथा चाह । श्रामण्यस्य चतु-
ष्ककस्त्रयोदशकः पूर्वकस्य जवेन्निक्षेप इति गार्थार्थः । निक्षेपमेव विवृणोति ॥ सम-
णस्स उ निस्केवो, चउक्कउ होइ आणुपुवीए ॥ दवे सरीरजविउं, ज्ञावेण उ संजउं
समणो ॥ १५८ ॥ व्याख्या ॥ श्रमणस्य तु । तुशब्दोऽन्येषां च मङ्गलादीनामिह तु
श्रमणेनाधिकार इति विशेषणार्थः । निक्षेपश्चतुर्विधो जवत्यानुपूर्व्या नामादिक्रमेण ।
नामस्थापने पूर्ववत् । द्रव्यश्रमणो द्विधा । आगमतो नोऽआगमतश्च । आगमतो
ज्ञातानुपयुक्तः । नोऽआगमतस्तु ज्ञशरीरजव्यशरीरतद्व्यतिरिक्तोऽज्ञिद्वारापन्नेदेन द्रुमव-
दवसेयस्तं चानेनोपलक्षयति । दवे सरीरजविउं ति । ज्ञावश्रमणोऽपि द्विविध एव ।
आगमतो ज्ञातोपयुक्तः । नोऽआगमतस्तु चारित्रपरिणामवान् यतिः । तथा चाह ।
ज्ञावतस्तु संयतः श्रमण इति गार्थार्थः । अस्यैव स्वरूपमाह ॥ जह मम न पिंयं
डुखं, जाणिय एमेव सबजीवाणं ॥ न हणइ न हणावइ य, सममणई तेण सो सम-
णो ॥ १५९ ॥ व्याख्या ॥ यथा मम न प्रियं दुःखं प्रतिकूलत्वाज्ज्ञात्वैवमेव सर्वजी-
वानां दुःखप्रतिकूलत्वम् न हन्ति स्वयं, न घातयत्यन्यैः । च शब्दाद् व्रन्तं च
नानुमन्यते अन्यम् । इत्यनेन प्रकारेण समम् अणति तुद्व्यं गठति यतस्ते-

८४ राय धनपतसिंघ बहाडुरका जैनांगमसंग्रह चाग तेतालीस-(४३)-मा.

नासौ श्रमण इति गाथार्थः ॥ नञि य सि कोऽ वेसो, पिठं व सवेसु चैव जीवेसु ॥ एएण होऽ समणो, एसो अन्नो वि पद्याउ ॥ १६० ॥ व्याख्या ॥ नास्ति च सि तस्य कश्चिद् द्वेष्यः प्रियो वा सर्वेष्वेव जीवेषु तुल्यमनस्त्वात् । एतेन ज्वति सममनाः । समं मनोऽस्येति सममनाः । एषोऽन्योपि पर्याय इति गाथार्थः ॥ तो समणो जइ सुमणो, ज्ञावेण य जइ न होइ पावमणो ॥ सयणे य जणे य समो, समो उ माणावमाणेसु ॥ १६१ ॥ व्याख्या ॥ ततः श्रमणो यदि सुमनाः । द्रव्यं मनः प्रतीत्य ज्ञावेन च यदि न ज्वति पापमनाः । एतत्फलमेव दर्शयति । स्वजने च जने च समः । समश्च मानापमानयोरिति गाथार्थः ॥ उरगगिरिजलणसागर-नहयदतरुगणसमो य जो होई ॥ जमरमिगधरणिजलरुह-रविपवणसमो य उ समणो ॥ १६२ ॥ व्याख्या ॥ उरगसमः परकृतविलनिवासित्वादाहारानास्वादनात्संयमैकदृष्टित्वाच्च । गिरिसमः परीषहपवनाकम्प्यत्वात् । ज्वलनसमस्तपस्तेजःप्रधानत्वात् । तृणादिष्विव सूत्रार्थेष्वतृतेः । एषणीयाशनादौ वा विशेषप्रवृत्तेरिति । सागरसमो गम्भीरत्वाज्ज्ञानादिरत्नाकरत्वात्स्वमर्यादानतिक्रमाच्च । नञस्तलसमः सर्वत्रनिरालम्बनत्वात् । तरुगणसमः अपवर्गफलार्थिसत्त्वशकुनालयत्वात् वासीचन्दनकटपत्वाच्च । जमरसमः अनियतवृत्तित्वात् । मृगसमः संसारजयोद्धिसत्त्वात् । धरणिसमः सर्वखेदसहिष्णुत्वात् । जलरुहसमः कामजोगोद्भवत्वेऽपि पङ्कजलान्यामिव तदूर्ध्ववृत्तेः । रविसमः धर्मास्तिकायादिलोकमधिकृत्य विशेषेण प्रकाशकत्वात् । पवनसमः अप्रतिवद्धविहारित्वात् । श्चमुरगादिसमश्च यतो ज्वति । ततः श्रमण इति गाथार्थः ॥ विसतिणिसवायवंजुल-कणियारुप्पलसमेण समणेण ॥ जमरुंडुरुनडकुडुड-अद्दागसमेण होयवं ॥ १६३ ॥ ॥ व्याख्या ॥ श्रमणेन विषसमेन ज्वितव्यं ज्ञावतः सर्वरसानुपातित्वमधिकृत्य । तथा तिनिशसमेन मानपरित्यागतो नञ्रेण । वातसमेनेति पूर्ववत् । वञ्जुलो वेतसस्तत्समेन क्रोधादिविषान्निभूतजीवानां तदपनयनेन । एवं हि श्रूयते किल वेतसमवाप्य निर्विषा ज्वन्ति सर्पा इति । कर्णिकारसमेनेति । तत्पुष्पवत्प्रकटेन अशुचिगन्धापेक्षया च निर्गन्धेनेति । उत्पलसदृशेन प्रकृतिधवलतया सुगन्धित्वेन च । जमरसमेनेति पूर्ववत् । उन्दुरुसमेन उपयुक्तदेशकालचारितया । नटसमेन तेषु तेषु प्रयोजनेषु तत्तद्वेषकरणेन । कुर्कुटसमेन संविज्ञागशीलतया । स हि किल प्राप्तमाहारं पादेन विक्षिप्यान्वैः सह शुद्ध इति । आदर्शसमेन निर्मलतया तरुणायनुवृत्तिप्रतिबिम्बज्ञावेन च ॥ उक्तं च “॥ तरुणंमि होइ तरुणो, थेरो थेरोहिं उहरण उहरो ॥ अद्दाउं विव रूवं, अणुयत्तइ जस्स जं शीलं ॥” एवंचूतेन श्रमणेन ज्वित-